รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
โครงการ วัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษา
และวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สาคร บุญเลิศ

ตุลาคม ๒๕๕๕

สัญญาเลขที่ RTA ๕๐๘๐๐๑๗

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
โครงการ วัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้

ชุดโครงการ วรรณกรรมทักษิณ : สารัตถะและการสืบทอด
ภายใต้โครงการ การพัฒนาทุนทางสังคมภาคใต้
เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

โดย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์สาคร บุญเลิศ

สนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา(สกอ.)
และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)
(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกอ.และ สกว.
ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ เพื่อให้เห็นประเพณีการจัดการเรียนรู้แบบภาคใต้ วรรณกรรมที่ใช้เรียนเขียนอ่านและใช้ฝึกฝน สารัตถะหรือแก่นสารที่ปรากฏในวรรณกรรมดังกล่าวซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาคนในท้องถิ่น ตลอดจน การปรับเปลี่ยนและการสืบทอดเพื่อประโยชน์ในการปรับใช้ในการเรียนการสอนเป็นต้นทุนทางสังคม ในท้องถิ่นภาคใต้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ผลการวิจัย สรุปได้ว่า ประเพณีการจัดการเรียนรู้แบบภาคใต้นั้น ชาวไทยภาคใต้นิยมนำบุตรหลานที่เป็นชายไปฝากเรียนในวัด เรียกว่า “เรียนหนังสือวัด” มีพระภิกษุเป็นครู ผู้เรียนเป็นศิษย์วัด ก่อนเรียนต้องมีพิธีมอบตัวเป็นศิษย์ด้วยวิธีไหว้ครู เมื่อพระภิกษุรับเครื่องบูชาก็เท่ากับรับตัวเป็นศิษย์ จึงเริ่มเรียนอักขระได้ ครูต้องรับผิดชอบทุกเรื่องทั้งเรื่องความรู้ทางวิชาการ ความเป็นอยู่ กิริยามารยาท คุณธรรม จริยธรรม ตลอดจนการศึกษาธรรมะทางศาสนา โดยการให้เรียนรู้ไปพร้อมกับวิถีชีวิตในวัด การเรียนการสอนไม่มีหลักสูตรชัดเจน ส่วนใหญ่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของผู้ปกครองหรือผู้เรียน สื่อการสอนมีเฉพาะกระดานดำที่ทำขึ้นเองเขียนด้วยดินสอที่หาได้จากวัสดุในท้องถิ่นและสื่อเอกสารตำราที่จารจารึกลงในหนังสือบุด(สมุดข่อย) เท่าที่ครูจะสามารถหาได้ โดยการคัดลอกซ่อมแปลงจากวรรณกรรมเมืองหลวงและแต่งขึ้นเองโดยปราชญ์ท้องถิ่นซึ่งส่วนใหญ่คือภิกษุที่เป็นครู เนื้อหาที่สอนมักเป็นไปตามลำดับ คือ เริ่มจากบท “น โม” ซึ่งเป็นบทไหว้พระรัตนตรัย แล้วเริ่มด้วยสระ ๒๐ ตัว ต่อด้วย กข คือพยัญชนะ ๔๔ ตัว ชาวภาคใต้มักเรียน กข เล็ก คือ พยัญชนะ ๒๘ ตัวตัดตัวที่มีเสียงซ้ำออก แล้วต่อด้วยการแจกลูกตั้งแต่แม่ก กา ถึงแม่เกย โดยมีเนื้อหาอื่นๆ สอดแทรกไปด้วย เมื่อเริ่มประสมอักษรได้แล้วให้หัดอ่านวรรณกรรมฝึกหัดอ่านควบคู่ไปกับวรรณกรรมแบบเรียน ต่อจากนั้นจึงให้อ่านวรรณกรรมพัฒนาทักษะการอ่านหรือหนังสือสวดเพื่อฝึกการอ่านจนคล่อง วิธีการเรียนมุ่งให้ท่องจำเป็นสำคัญ สถานที่และเวลาเรียน ใช้สถานที่ในวัดตามความเหมาะสมกับจำนวนผู้เรียนและเรื่องที่เรียน การประเมินผลเป็นเพียงขั้นตอนของการพิจารณาเพื่อจะต่อบทใหม่ให้เท่านั้น

วรรณกรรมที่ใช้ในการเรียนเขียนอ่านซึ่งประกอบด้วยวรรณกรรมแบบเรียน วรรณกรรมฝึกหัดอ่าน และวรรณกรรมพัฒนาทักษะการอ่านทั้งที่เป็นกลุ่มนิทาน กลุ่มคำสอน และกลุ่มคำสวด ล้วนมีสารัตถะที่ส่งผลต่อการพัฒนาผู้คนในภาคใต้ทั้งสิ้น เช่น การส่งเสริมให้เห็นความสำคัญของความรู้และการศึกษาหาความรู้ ความสัมพันธ์และหน้าที่ที่พึงมีต่อกันระหว่างครูกับศิษย์ หลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนา คุณธรรมและจริยธรรม ความเชื่อ และสุนทรียรสในวรรณกรรม

วัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้เปลี่ยนไปเมื่อมีการเรียนแบบระบบโรงเรียนทั่วราชอาณาจักร การสืบทอดวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่เป็นกระบวนการเรียนรู้แนวจารีตจึงจบสิ้นลงด้วย กระบวนการเรียนรู้แนวสมัยนิยมเกิดขึ้นแทน โดยการสืบทอดผ่านการใช้หลักสูตรในระบบโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัย ส่วนที่เป็นวิธีสอนยังนิยมวิธีการจำได้หมายรู้ (เน้นเนื้อหา) นำวิธีการกำหนดได้หมายรู้ (เน้นกระบวนการ) โดยอาศัยวิธีการเสวนากับบัณฑิตและเสวนาธรรม (เก็บข้อมูล) บ้าง

ส่วนการสืบทอดวรรณกรรมแบบเรียนและวรรณกรรมพัฒนาการอ่านมี ๒ ลักษณะ คือ

๑. การสืบทอดเนื้อหาสาระและกลวิธีการนำเสนอ แบ่งเป็น ๒ ลักษณะ ได้แก่

๑.๑ สืบทอดด้วยการคัดลอกโดยการตัดต่อแต่งเติมตามที่ต้องการสำหรับใช้ในสมัยการ‘เรียนหนังสือวัด’ และการ ‘เรียนโรงเรียนวัด’ วิธีการนี้สิ้นสุดลงพร้อมกับวรรณกรรมท้องถิ่น เมื่อมีการเรียนแบบระบบโรงเรียนทั่วราชอาณาจักรและมีระบบการพิมพ์แพร่หลาย

๑.๒ สืบทอดด้วยการสร้างสรรค์ผลงานขึ้นใหม่โดยอาศัยเนื้อหาสาระหรือรูปแบบจากวรรณกรรมแบบเรียนและวรรณกรรมพัฒนาการอ่านของท้องถิ่นภาคใต้

๒. การสืบทอดโดยการปรับปรนวรรณกรรมไปตามเงื่อนไขการใช้ เป็นการสืบทอดผ่านสื่อต่างๆ เช่น การสวดหนังสือ การละเล่นพื้นเมือง บทแทงศาสตรา เพลงกล่อมเด็ก นิทาน และปริศนาคำทาย เป็นต้น แต่ปัจจุบันนี้มีเฉพาะที่ใช้ในพิธีกรรมและที่นำไปปรับใช้ในการเรียนการสอนเท่านั้น

ในด้านการปรับใช้ในการเรียนการสอนอาจทำได้หลายลักษณะ ดังเช่น การนำวิธีการจัดการเรียนรู้แบบองค์รวมและวิธีการถ่ายทอดจากคนสู่คนเพื่อพัฒนาคน ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของภาคใต้มาปรับใช้ใหม่ การนำวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ซึ่งมีคุณค่ามหาศาลมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคนมาใช้ในการเรียนการสอนสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยการจัดพิมพ์เผยแพร่วรรณกรรมท้องถิ่นที่เคยนิยมใช้เป็นวรรณกรรมพัฒนาการอ่าน ที่มีการปริวรรตแล้วแจกจ่ายไปตามสถานศึกษาเพื่อเป็นแหล่งข้อมูลท้องถิ่นให้กับครูและนักเรียน เป็นต้น

Abstract

This research aimed to study the Tradition in the Learning of Southern Thai Language and Literatures to find out the learning management, literary textbooks and the essences of the texts which influenced on the development of the local people and to look into the adjustment and transmittance of the learning process so as to be able to adapt into the modern learning process of southern Thai language and literatures.

The findings could be summed up as follows: On learning tradition, southern Thai people usually sent their sons to study at temples. Monks were the teachers in the so called "temple schooling". Before attending school, boys had to take a rite of paying homage to teachers. Once the monks received the offering of scarification from the boys it meant that the boys were accepted as students. Monks had full responsibility over the boys including, the training in knowledge acquiring, the way of living in the temple, etiquette, virtue and religious study. There was no specific syllabus, normally it depended on the purpose of parents or the students themselves. Teaching facilities were simple materials such as hand-made blackboard and natural pencils, together with inscribed rolls of text available to the teachers. The texts were both of those that copied and transformed from capital's literatures and those composed by local scholars, mostly teacher monks themselves. The contents of the text started with "*nor mo*" paying homage to the Three Gems, then 20 vowels, 44 alphabets, passages and stories consequently. The learning process started from word building, reading and reciting the exercises and texts. The study emphasized memorizing and reciting by heart. The time and place of learning varied depending on the numbers of students and the lessons, normally took place on the monastery ground.

Literary texts composed of lessons, reading exercises and texts to enhance reading skill including stories and tales, preaching and praying with the essences intending to develop the well being of people of the South, for example, the emphasizing on the importance of knowledge and knowledge acquiring, bond and duty between teachers and students, Buddhist teaching, moral and ethics, beliefs and literary estheticism and etc.

The traditional learning of southern Thai Language and literatures came to an end after the practice of national education system. The modern education runs after the university and school syllabus, however, the teaching still emphasizes on content, learning process and holding dialogue on dharma with scholars (data collection) on some occasions.

The 2 ways in transmitting of literary lessons and literatures to enhance reading skill in the South were 1) content and presentation transmittance by 1.1) copying and transforming them for the use in “temple schooling”, which ended with the coming of national education system and modern printings 1.2) creating new pieces of work based on the content and presentation of lessons and literatures to enhance the reading skill. 2) adjusting the texts according to the usage, for instance, for the recitation, folk performance, weapon dance, lullabies, tales, riddles and etc.

The adaptation of the traditional holistic learning process into the modern system of education in language and literatures can be carry out in many aspects, for example, the revival of local wisdom of the South on holistic learning and wisdom transmission from man to man to develop the wellbeing of man, the introduction of local literatures into the local learning unit or local wisdom learning unit in modern education system, the promotion of reading development by publishing popular local literatures which have already been transcribed and distribute these works to schools and educational institutions for the benefit both of teachers and students.

สรุปย่อโครงการ

การเรียนรู้ภาษาเป็นพื้นฐานสำคัญของการเรียนรู้สรรพวิชาการ เพราะความรู้ต่างๆ มักจะถ่ายทอดสืบต่อกันมาด้วยการบันทึก เครื่องมือสำคัญในการเรียนรู้ภาษาและเป็นหลักฐานการเรียนรู้ที่หลงเหลืออยู่ในท้องถิ่นภาคใต้ซึ่งพอจะหาศึกษาได้ก็คือ แบบเรียน และหนังสืออ่านเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ภาษาของแต่ละยุคแต่ละสมัย โดยทั่วไปแล้วนอกจากแบบเรียนและวรรณกรรมพัฒนาการอ่านจะถูกกำหนดขึ้นเพื่อใช้ในการเรียนการสอนภาษาโดยตรงแล้ว ยังใช้เป็นสื่อในการให้ความรู้ในสิ่งที่ต้องการให้เรียนรู้ เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคม ซึ่งย่อมแตกต่างกันไปตามยุคสมัยและบริบทของสังคม แม้ว่าวรรณกรรมในท้องถิ่นภาคใต้กลุ่มแบบเรียนจะมีหลงเหลืออยู่ไม่มากนัก ทั้งยังพบว่าส่วนใหญ่เป็นวรรณกรรมแบบเรียนที่คัดลอกมาจากวรรณกรรมแบบเรียนหลวงแต่ก็มีไม่น้อยที่ผู้คัดลอก ดัดแปลงหรือแต่งเติมเสริมต่อเข้าไปตามที่เห็นสมควร เมื่อรวมเข้ากับวรรณกรรมแบบเรียนที่ผู้รู้ในท้องถิ่นแต่งขึ้นใหม่ อีกทั้งยังมีวรรณกรรมซึ่งรจนาขึ้นเพื่อใช้พัฒนาทักษะการอ่านโดยตรง และวรรณกรรมอื่นๆ ที่ได้รับการคัดสรรมาใช้ในการพัฒนาทักษะการอ่านตามความเหมาะสม จึงเป็นข้อมูลที่มีมากเพียงพอที่จะให้คำตอบได้ว่า การจัดการเรียนรู้แบบประเพณีของชาวภาคใต้เป็นอย่างไร ใช้วรรณกรรมใดบ้างในการเรียนเขียน อ่าน และฝึกฝนจนคล่อง สารัตถะในวรรณกรรมแบบเรียนทางภาษาและวรรณกรรมพัฒนาทักษะการอ่านดังกล่าวส่งผลต่อการพัฒนาคุณลักษณะของผู้คนในสมัยนั้นอย่างไร รวมทั้งประเพณีการเรียนรู้ตลอดจนวรรณกรรมดังกล่าวมีการปรับเปลี่ยนสืบทอดมาอย่างไร ทำให้มองเห็นภาพรวมของวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ควรได้ศึกษาและบันทึกไว้ ทั้งอาจนำมาปรับใช้เพื่อเป็นต้นทุนทางสังคมของท้องถิ่นต่อไป ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นของชาวภาคใต้ ศึกษาสารัตถะของวรรณกรรมแบบเรียนและวรรณกรรมพัฒนาการอ่านในท้องถิ่นภาคใต้ และเพื่อศึกษาการปรับเปลี่ยนและการสืบทอดวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้เพื่อประโยชน์ในการปรับใช้ในการจัดการเรียนการสอนต่อไป

กระบวนการดำเนินงานดำเนินการตามลำดับดังนี้

๑. วางกรอบการวิจัยโดยกำหนดขอบเขตวิจัยและข้อตกลงเบื้องต้นสำหรับเป็นแนวทางในการดำเนินการขั้นต่อไปโดยคร่าวๆ ดังนี้ กำหนดศึกษาเฉพาะข้อมูลจากวรรณกรรมที่พบในท้องถิ่นภาคใต้ที่ปรากฏในรูปเอกสารจากวรรณกรรมกลุ่มแบบเรียนและวรรณกรรมกลุ่มพัฒนาการอ่าน

โดยกำหนดช่วงเวลาก่อนมีการเรียนในระบบโรงเรียนอย่างสมบูรณ์ทั่วประเทศ นั่นคือกำหนดเอาช่วงเวลาที่มี “การเรียนหนังสือวัด” สืบเนื่องต่อเป็น “การเรียนโรงเรียนวัด” จวบจนกระทั่งมีพระราชบัญญัติประถมศึกษาให้มีผลบังคับใช้ทั่วทุกตำบลในพระราชอาณาจักร ทั้งนี้ยึดเอาการใช้แบบเรียนและหนังสือพัฒนาการอ่านของท้องถิ่นภาคใต้เป็นสื่อในการเรียนการสอนภาษาเป็นหลักในการกำหนดช่วงเวลาที่ศึกษา โดยจัดแบ่งข้อมูลซึ่งเป็นวรรณกรรมที่ใช้ศึกษาออกเป็น ๒ กลุ่มคือ ๑.) กลุ่มวรรณกรรมแบบเรียนทางภาษา และ ๒.) กลุ่มวรรณกรรมพัฒนาการอ่าน ในกลุ่มนี้กำหนดวรรณกรรมเป็น 2 กลุ่มย่อย คือ วรรณกรรมแบบฝึกหัดอ่าน และ วรรณกรรมพัฒนาทักษะการอ่านหรือหนังสือสวด สำหรับวรรณกรรมกลุ่มนี้มุ่งศึกษา วรรณกรรมประเภทนิทาน วรรณกรรมประเภทคำสอน วรรณกรรมประเภทคำสวด (เฉพาะบทสวดก่อนเรียนและก่อนนอนบางบท)

อนึ่ง วรรณกรรมแบบเรียนทางภาษาและวรรณกรรมฝึกหัดอ่านบางฉบับมีเนื้อหาเป็นตัวกำหนดชัดเจนว่าอยู่ในกลุ่มใด แต่วรรณกรรมฝึกหัดอ่านบางฉบับและวรรณกรรมพัฒนาทักษะการอ่านนั้นต้องกำหนดเกณฑ์ในการพิจารณาคัดเลือกให้ชัดเจน เช่น พิจารณาจากที่ผู้คัดลอกระบุไว้ว่าคัดลอกไว้ให้สวดอ่านจนเกิดความชำนาญ พิจารณาจากที่ผู้คัดลอกตั้งใจคัดลอกไว้ในเล่มเดียวกับแบบเรียนหรือวรรณกรรมฝึกหัดอ่านเบื้องต้น หรือพิจารณาจากที่มีเนื้อหาเน้นถึงความสัมพันธ์ระหว่างศิษย์กับครูเป็นส่วนใหญ่ และพิจารณาจากที่ผู้รู้ระบุว่าเป็นแบบเรียนหรือใช้ฝึกทักษะการอ่านกันโดยทั่วไป เป็นต้น ต่อจากนั้นจึงวางแผนจัดทำบรรณนิทัศน์เฉพาะวรรณกรรมแบบเรียนและวรรณกรรมฝึกหัดอ่านเบื้องต้นที่เป็นหนังสือบุดซึ่งคัดลอกมาจากแบบเรียนหลวงเท่านั้น เพื่อสะดวกในการอ้างอิงและเพื่อให้ผู้สนใจเห็นความแตกต่างระหว่างวรรณกรรมแบบเรียนและวรรณกรรมฝึกหัดอ่านต้นฉบับของแบบเรียนหลวงกับวรรณกรรมคัดลอก จนกระทั่งมองเห็นและเข้าใจวัฒนธรรมการคัดลอกซ่อมแปลงของชาวภาคใต้โดยสังเขป นอกจากนั้นยังวางแผนจัดทำวรรณกรรมปริวรรตเรื่อง “หอยสังข์คำกาพย์” ฉบับสมบูรณ์ ซึ่งเป็นหนึ่งในหกเรื่องที่งานวิจัยนี้คัดเลือกศึกษาในกลุ่มวรรณกรรมพัฒนาทักษะการอ่านประเภทนิทาน และเป็นเรื่องเดียวที่ยังไม่มีการปริวรรตจัดพิมพ์เผยแพร่ ต่อจากนั้นจึงออกแบบรูปแบบการเขียนบรรณานุกรมให้สอดคล้องกับแหล่งข้อมูลเอกสารอ้างอิงที่มีหลากหลายกลุ่มทั้งกลุ่มวรรณกรรมที่เป็นหนังสือบุด(สมุดข่อยหรือสมุดไทย) กลุ่มวรรณกรรมที่มีการจัดทำบรรณนิทัศน์ไว้ในภาคผนวก กลุ่มวรรณกรรมที่มีการจัดทำบรรณนิทัศน์ ปฏิทัศน์ และปริวรรต หรือเขียนเป็นบทความไว้ในที่ต่างๆ แล้ว และกลุ่มวรรณกรรมที่ใช้อ่านประกอบ

๒. รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ของชาวภาคใต้ และวรรณกรรมที่กำหนดตลอดจนข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประวัติการจัดการศึกษาที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนและสืบทอด

วัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้จากเอกสารสิ่งพิมพ์ หนังสือบุด เอกสารคัดลอก สมุดบันทึกผลงาน และการสัมภาษณ์ผู้รู้หรือผู้มีประสบการณ์การเรียนรู้ในระบบเดิมลำดับต่อมาจึงจำแนกวรรณกรรมที่ใช้เรียนเขียนอ่านและฝึกทักษะการอ่านการเขียนตามเกณฑ์ที่กำหนดออกเป็นกลุ่ม แล้วจึงวิเคราะห์ข้อมูลและแยกแยะข้อมูลตามวัตถุประสงค์และขอบเขตเนื้อหาของการวิจัย โดยการตีความอธิบายขยายความเชื่อมโยงให้เห็นภาพรวม ต่อจากนั้นจึงเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

การศึกษาวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ โดยพิจารณาจากองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา *8* ประการ ได้แก่ บริบททางสังคม บทบาทของผู้สอน บทบาทของผู้เรียน วัตถุประสงค์ของการศึกษาเล่าเรียน สื่อการเรียนการสอน รูปแบบและวิธีการเรียนการสอน สถานที่และเวลาที่มีการเรียนการสอน และลักษณะการประเมินผล ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ โดยสรุปดังนี้ จากบริบททางสังคมสื่อให้เห็นร่องรอยการใช้ภาษาอย่างผู้มีความรู้โดยเฉพาะภาษาขอมและภาษาบาลี แต่การหล่อหลอมทางวัฒนธรรมเป็นเหตุให้ผู้คนหันมานิยมเรียนเขียนอ่านอักษรไทยแบบอยุธยาในสมัยต่อมา การขยายชุมชนและนิยมสร้างวัดประจำชุมชนทำให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชนตลอดมา การยึดมั่นในศาสนามุ่งให้กุลบุตรได้ศึกษาบวชเรียน การยกย่องผู้รู้เชิดชูนักปราชญ์ ตลอดจนการนิยมสวดอ่านและสร้างหนังสือเพื่อบำเพ็ญกุศลและสร้างความบันเทิง ล้วนส่งผลต่อการนิยมส่งบุตรหลานไปเล่าเรียนเขียนอ่านในวัดที่เรียกว่า “เรียนหนังสือวัด” มีพระภิกษุเป็นครู ส่วนศิษย์อาจมีฐานะเป็นเด็กวัด สามเณร หรือพระภิกษุก็ได้ ก่อนเรียนต้องมีพิธีมอบตัวเป็นศิษย์ด้วยพิธีไหว้ครู ครูรับตัวเป็นศิษย์โดยการรับเครื่องบูชาก่อนจึงจะเริ่มเรียนอักขระได้ การรับตัวไว้เป็นศิษย์ครูต้องรับผิดชอบทุกเรื่อง ทั้งเรื่องความรู้หลักวิชาการอันเป็นพื้นฐานการอ่านออกเขียนได้ ความเป็นอยู่ กิริยามารยาท คุณธรรม จริยธรรม ตลอดจนการศึกษาธรรมะทางศาสนา และวิชาชีพบางสาขาที่ครูมีความรู้หรือมีความชำนาญ เป็นการเรียนรู้ไปพร้อมกับการใช้ชีวิตในวัดนับเป็นการพัฒนาทั้งทางร่างกาย อารมณ์ และจิตใจเพื่อให้พร้อมที่จะออกไปใช้ชีวิตตามที่สังคมพึงประสงค์ การปฏิบัติหน้าที่ของครูเป็นไปโดยไม่มีค่าตอบแทนใดๆ ส่วนศิษย์รับรู้ถึงเจตนาดีและจิตมีเมตตาของครูจึงสำนึกรู้บุญคุณและเกิดความรับผิดชอบจากจิตวิญญาณอย่างแท้จริง แม้ว่าจะเริ่มแรกด้วยการปฏิบัติไปตามประเพณีก่อนก็ตาม ศิษย์จึงมักขยันหมั่นเพียรเรียนหนังสือ เคารพนบนอบและเชื่อฟังครู มีความกตัญญูคอยปรนนิบัติรับใช้อย่างใกล้ชิด การเรียนการสอนไม่มีหลักสูตรชัดเจน ส่วนใหญ่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของผู้ปกครองหรือผู้เรียน เช่น ให้อ่านออกเขียนได้หรือสวดหนังสือได้คล่องตามค่านิยมของสังคม เป็นเส้นทางในการบวชเรียนตามประเพณี เป็นหนทางในการศึกษาให้ลึกซึ้ง

ถึงขั้นแต่งคำประพันธ์ได้ อ่านเขียนอักษรขอมและภาษาบาลีสันสกฤตเพื่อศึกษาพระไตรปิฎกได้ เป็นพื้นฐานในการศึกษาวิชาชีพ เป็นหนทางป้องกันมิให้บุตรหลานประพฤติตัวออกนอกลู่นอกทาง เป็นต้น สื่อการเรียนการสอนมีเฉพาะกระดานดำ ดินสอ ไม้บรรทัดที่ทำขึ้นเองจากวัสดุในท้องถิ่น ส่วนสื่อเอกสารทั้งที่เป็นแบบเรียนและวรรณกรรมฝึกหัดอ่านเป็นหนังสือบุด(สมุดข่อย) เท่าที่ครูจะสามารถหาได้โดยการคัดลอกตัดต่อแต่งเติมจากวรรณกรรมเมืองหลวงและที่แต่งขึ้นเองโดยปราชญ์ท้องถิ่น ซึ่งส่วนใหญ่คือภิกษุที่เป็นครูนั่นเอง สำหรับหนังสือพัฒนาทักษะการอ่าน ครูผู้สอนมักจะเลือกใช้เท่าที่หาได้ ส่วนใหญ่เป็นวรรณกรรมที่แต่งโดยปราชญ์ท้องถิ่น มีทั้งวรรณกรรมกลุ่มนิทานที่มีเนื้อเรื่องสนุก สื่อสาระที่เป็นแก่นสาร และมีคุณค่าทางวรรณศิลป์ วรรณกรรมกลุ่มคำสอนซึ่งมักจะเจาะจงคัดลอกไว้ในเล่มเดียวกับกลุ่มแบบเรียนมุ่งสอนตามค่านิยมของคนในสังคม ส่วนใหญ่น่าจะเป็นผลงานของปราชญ์ในท้องถิ่น ส่วนวรรณกรรมกลุ่มคำสวดที่มักจะนำมาฝึกอ่านเพื่อท่องจำ ส่วนใหญ่เป็นบทสวดก่อนเรียนคือบทสัดดี หรือบทสวดก่อนนอน เช่น ลายลักษณ์ เป็นต้น รูปแบบและวิธีการเรียนการสอนนั้นมีประเพณีว่าก่อนเรียนทุกครั้งผู้เรียนต้องประนมมือไหว้สัดดี เนื้อหาที่เรียนมักเป็นไปตามลำดับ ดังนี้ เริ่มด้วย**บท “นโม”** ซึ่งเป็นบทไหว้พระรัตนตรัยและสระ ๒๐ ตัว ตามด้วย **ก ข้** คือพยัญชนะ ๔๔ ตัว แต่ชาวไทยภาคใต้มักเริ่มเรียนด้วย **ก ข้ เล็ก** คือพยัญชนะ ๒๘ ตัว โดยตัดตัวที่มีเสียงซ้ำออกก่อน ต่อจากนั้นจึงให้แจกลูกตั้งแต่**แม่ ก กา** จนถึง**แม่เกย** เมื่อเริ่มประสมอักษรได้บ้างแล้วจึงให้หัดอ่านวรรณกรรมฝึกหัดอ่านควบคู่ไปด้วย แล้วจึงให้อ่านวรรณกรรมพัฒนาทักษะการอ่านเพื่อฝึกหัดอ่านจนคล่อง ในขณะที่เริ่มฝึกหัดคัดลายมือให้สวยงามไปด้วย ครั้นอ่านคล่องแล้วจึงจัดเป็นการเรียนจบอักษรสมัย วิธีการเรียนมุ่งให้จำได้หมายรู้เป็นสำคัญ อย่างไรก็ตามครูมักเน้นย้ำให้ศิษย์คิดใคร่ครวญศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองเพิ่มเติม ทั้งยังแนะนำให้รู้จักเรียนรู้จากผู้รู้ และฉลาดที่จะเรียนรู้ด้วยการสังเกตตริตรึกนึกตรองจนกระทั่งกำหนดได้หมายรู้ด้วยตนเองด้วย สถานที่เรียนมักเลือกใช้สถานที่ต่างๆ ในวัดตามความเหมาะสมกับทั้งจำนวนผู้เรียนและเรื่องที่เรียน เวลาเรียนมักเป็นช่วงเวลาหลังอาหารเช้า ช่วงเวลาหลังอาหารกลางวัน และอาจเป็นช่วงย่ำค่ำก็ได้ตามความพอใจของผู้สอน จากการที่ศิษย์อยู่ประจำในวัดปรนนิบัติรับใช้ภิกษุที่เป็นครูอยู่ตลอดเวลา สถานที่และเวลาเรียนจึงมิใช่เฉพาะเวลาที่เรียนหนังสือเท่านั้น หากแต่การเรียนรู้เกิดได้ทุกสถานที่และเวลาตามความเหมาะสมของเนื้อหาที่เรียน กล่าวได้ว่าวิถีชีวิตในวัดคือบทเรียนของศิษย์ ส่วนการประเมินผลเป็นการประเมินผลรายบุคคลที่เป็นเพียงขั้นตอนของการพิจารณาเพื่อจะต่อบทเรียนใหม่ต่อไปเท่านั้นเอง

การศึกษาสารัตถะในวรรณกรรมแบบเรียนและวรรณกรรมพัฒนาการอ่านในท้องถิ่นภาคใต้มุ่งศึกษาเฉพาะสารัตถะที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนเป็นหลัก

มีประเด็นที่น่าสนใจคือ สารัตถะเกี่ยวกับความรู้และการเรียนรู้ มุ่งให้เห็นความสำคัญของการศึกษาหาความรู้ แนะนำให้เรียนรู้วิชาสาขาต่างๆ เช่น เรียนรู้วิชาภาษา วิชาชีพ วิชาการอ่านและการเขียน คำประพันธ์ วิชาภาษาขอมและบาลีขั้นสูง และวิชาป้องกันตัว ตลอดจนข้อคิดหลักธรรม คุณธรรม และจริยธรรมในการดำรงชีวิตด้วยวิธีการสอนหลากหลายวิธี สารัตถะเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์มักจะมุ่งเน้นให้เห็นอุปการคุณของครู และแนะนำวิธีการตอบแทนบุญคุณครูอย่างได้รายละเอียด สารัตถะเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนา กล่าวถึงเรื่องบาป บุญ คุณ โทษ การทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ผลศีลผลทาน วัฏสงสาร และการหลุดพ้น ข้อน่าสังเกตคือหากเปรียบเทียบกับวรรณกรรมแบบฉบับของเมืองหลวงในประเภทเดียวกันหรือเรื่องเดียวกันพบว่าวรรณกรรมที่ดัดแปลงแต่งใหม่โดยปราชญ์ชาวภาคใต้มักสอดแทรกแก่นแท้ของธรรมไว้อย่างจงใจในจำนวนที่มากกว่าและลึกซึ้งกว่าทั้งในวรรณกรรมฝึกหัดอ่าน วรรณกรรมคำสอน และวรรณกรรมนิทาน สารัตถะเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรมมีหลายประการ ดังเช่น โน้มนำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย สอนให้มีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ สอนเรื่องการอยู่ร่วมกัน สอนเรื่องความรับผิดชอบต่อหน้าที่ สอนให้มีคุณธรรมและจริยธรรมในเรื่องงานอาชีพ และสอนให้ช่วยเหลือเกื้อหนุนสังคม สารัตถะเกี่ยวกับความเชื่อในวิถีชีวิต จำแนกได้เป็น ๓ ประการ ดังนี้ ประการแรกสนับสนุนความเชื่อที่ส่งผลต่อพฤติกรรมเชิงบวกของผู้คนในสังคม เช่น ความเชื่อในเรื่องอำนาจของผลศีลผลทาน อำนาจของคุณงามความดี อำนาจของผู้มีพระคุณ อำนาจของแรงอธิษฐาน ตลอดจนความเชื่อในเรื่องบาปบุญ ภพชาติและกรรมเป็นต้น ประการที่สอง ชี้ให้เห็นว่าความเชื่อที่ส่งผลในเชิงลบนำมาซึ่งความเสื่อมและทุกข์โทษ เช่น การทำเมตตามหานิยมให้คนรักโดยใช้เวทย์มนต์คาถาและการทำเสน่ห์ยาแฝด ประการที่สามความเชื่อที่มีผลต่อความรู้สึกทางใจ ทำให้เกิดความรู้สึกมั่นคงปลอดภัย เป็นมงคล เป็นกำลังใจ เป็นต้น เป็นผลให้เกิดพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีกรรมรับขวัญและเฉลิมขวัญ พิธีกรรมเช่นสรวงบูชา ตลอดจนการดูฤกษ์ยาม เป็นต้น ส่วนสารัตถะเกี่ยวกับการสร้างสุนทรียรสพบว่า มีกลวิธีสร้างสุนทรียรสมากมายทั้งในด้านถ้อยคำสำนวนที่ใช้ ความไพเราะของเสียง ตลอดจนกลวิธีในการสื่อความหมายและการนำเสนอความคิดอันเป็นเครื่องดึงดูดใจให้อยากอ่านมีความสุขที่ได้อ่าน ส่งผลให้มีโอกาสได้ซึมซับรับสารที่มีประโยชน์ซึ่งแฝงอยู่ ด้วยเหตุนี้นอกจากสุนทรียรสจะพัฒนาอารมณ์ผู้อ่านด้วยการสร้างสารแห่งความสุขแล้วยังช่วยพัฒนาจิตใจด้วยสาระที่ผู้รจนาส่งสื่อมาอีกด้วย

การศึกษาการปรับเปลี่ยนการสืบทอดและการปรับใช้วัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ พบว่าวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้เริ่มเปลี่ยนไปจากวัฒนธรรม “การเรียนหนังสือวัด” เป็นวัฒนธรรม “การเรียนโรงเรียนวัด” จนกระทั่งเมื่อเข้าสู่ระบบ

โรงเรียนประชาบาลทั่วราชอาณาจักร การสืบทอดวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่เป็นประเพณีเรียนรู้แนวจารีตจึงจบสิ้นลง กระบวนการเรียนรู้แนวสมัยนิยมเกิดขึ้นแทนโดยการสืบทอดผ่านการใช้หลักสูตรในระบบโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัย ส่วนที่เป็นวิธีสอนยังคงนิยมวิธีการจำได้หมายรู้ (เน้นเนื้อหา) นำวิธีการกำหนดได้หมายรู้ (เน้นกระบวนการ) โดยอาศัยวิธีการเสวนากับบัณฑิต (เก็บรวบรวมข้อมูล) บ้าง ส่วนการสืบทอดวรรณกรรมแบบเรียนและวรรณกรรมพัฒนาการอ่าน มี ๒ ลักษณะคือ การสืบทอดโดยวิธีการคัดลอกซ่อมแปลงที่เคยใช้กันในสมัย “เรียนหนังสือวัด” และ “เรียนโรงเรียนวัด” สิ้นสุดลงพร้อมกับวรรณกรรมท้องถิ่นเมื่อมีระบบการพิมพ์แพร่หลาย กระจายแบบเรียนหลวงไปยังโรงเรียนต่างๆ แต่การสืบทอดด้วยการสร้างสรรค์ผลงานขึ้นใหม่ โดยอาศัยเนื้อหาสาระหรือรูปแบบจากวรรณกรรมแบบเรียนและวรรณกรรมพัฒนาการอ่านยังมีอยู่บ้าง ส่วนการสืบทอดโดยการปรับปรนวรรณกรรมไปตามเงื่อนไขการใช้ ซึ่งเป็นการสืบทอดผ่านสื่อต่างๆ เช่น การสวดหนังสือ การละเล่นพื้นเมือง บทแทงศาสตรา เพลงกล่อมเด็ก นิทาน และปริศนาคำทายนั้นปัจจุบันยังคงเหลืออยู่เฉพาะที่ใช้ในพิธีกรรมและที่นำไปปรับใช้ในการเรียนการสอนเท่านั้น

สำหรับการปรับใช้อันเป็นความคาดหวังหลังจากได้ผลการวิจัยนั้น จากการศึกษาวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ พบเค้าของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ควรแก่การนำมาปรับใช้เพื่อเป็นต้นทุนในวงการศึกษาของท้องถิ่นภาคใต้ต่อไปในอนาคตหลายประการ ต่อไปนี้เป็นเพียงมุมมองบางส่วนที่ผู้ศึกษานำเสนอเป็นแนวทางในการปรับใช้

๑. ควรนำวิธีการจัดการเรียนรู้แบบองค์รวมและวิธีการถ่ายทอดจากคนสู่คนเพื่อพัฒนาคนมาปรับใช้ใหม่การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นพร้อมๆ กับการใช้ชีวิตในแต่ละวันแบบวัฒนธรรม “การเรียนหนังสือวัด” มีลักษณะของการศึกษาแบบองค์รวม การเรียนรู้แบบองค์รวมนี้น่าจะนำมาปรับใช้ได้ดีหากเริ่มต้นตั้งแต่แรกเริ่มรับนักเรียนเข้ามาเรียนในโรงเรียน ให้นักเรียนเรียนรู้ที่จะพึ่งตนเอง เรียนรู้การอยู่ร่วมกันในบรรยากาศของกัลยาณมิตร ครูต้องมีวิธีการจัดการนำจริยศึกษามาเกื้อกูลพุทธิศึกษา สร้างความกล้าหาญทางจริยธรรมให้กับศิษย์ ไม่ส่งเสริมการแข่งขัน ไม่ชื่นชมแต่ผลโดยไม่สนใจกระบวนการ แต่ชื่นชมกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันแม้ผลจะออกมาไม่สู่ดีนักก็ตาม ครูอาจนำหลักการทางศาสนามาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนด้วยก็ได้ ดังเช่นหลักไตรสิกขาเป็นต้น เพื่อให้เกิดการพัฒนาไปในแนวทางที่ถูกต้องและยั่งยืน ทั้งนี้ครูสามารถปรับใช้ให้เหมาะแก่วัยและชั้นเรียนของเด็ก หากครูเห็นความสำคัญของการศึกษาแบบองค์รวมอย่างแท้จริงย่อมมองเห็นลู่ทางที่จะจัดการให้เกิดการเรียนรู้แบบองค์รวมได้ตลอดเวลาที่อยู่ในโรงเรียนไม่ใช่เฉพาะแต่ในชั้นเรียนและคาบเรียนเท่านั้น ทั้งนี้การประเมินผลผู้เรียนก็ย่อมต้องปรับปรุงให้สอดคล้องไปกับกระบวนการเรียนรู้ด้วย หากทำได้ดังนี้เด็กก็จะไม่ห่างเหินจากศาสนาจนกลายเป็นไม่มีธรรมะในใจ

ดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน อนึ่ง วิธีการสอนโดยการถ่ายทอดจากคนสู่คนตามวิธีแบบเดิมนั้นให้ผลมากกว่าได้เพียงทฤษฎี การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงจำเป็นต้องให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้จากผู้รู้ในท้องถิ่นโดยตรงโดยเฉพาะผู้รู้ที่ใกล้ชิดกับผู้เรียน ทั้งนี้ครูต้องเป็นผู้ชี้นำหรือกระตุ้นให้เห็นความสำคัญ ให้เกิดความตระหนักรักที่จะเรียนรู้ หวงแหนที่จะสืบทอดไว้ให้คนรุ่นหลัง และฉลาดที่จะนำมาปรับใช้ให้เหมาะกับยุคสมัยของตน ความสำคัญอีกประการหนึ่งของการถ่ายทอดจากคนสู่คนคือ การถ่ายทอดนั้นได้ผ่านการคัดกรองและนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับผู้รับทั้งในด้านสติปัญญา ฐานะ ตระกูล และอุปนิสัยส่วนตัว เป็นการพัฒนาคนบนพื้นฐานชีวิตจริงของคนแต่ละคน ไม่ใช่พัฒนาคนออกมาเป็นรูปแบบเดียวกันหมดเช่นที่เป็นอยู่ น่าจะเป็นการพัฒนาคนให้กับท้องถิ่นอย่างแท้จริง

๒. ควรนำวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้มาปรับใช้ในการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับระดับชั้นของผู้เรียน วรรณกรรมท้องถิ่นเป็นแหล่งของภูมิปัญญาท้องถิ่น การเรียนรู้วรรณกรรมท้องถิ่นจึงเป็นการเรียนรู้โลกและชีวิตโดยเฉพาะวรรณกรรมพัฒนาการอ่านมีสาระแก่นสารที่ว่าด้วยคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม ที่ส่งผลต่อการพัฒนาคนทั้งสิ้นหากรู้จักแยกแยะและฉลาดที่จะนำมาปรับใช้ ปัญหาสำคัญคือครูเองยังไม่มีแหล่งข้อมูลที่เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นเพียงพอที่จะศึกษาและนำมาใช้ในการเรียนการสอน ผู้รับผิดชอบในวงการนี้ เช่น สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาน่าจะจัดตั้งกรรมการขึ้นมาชุดหนึ่ง เพื่อเป็นผู้ดำเนินการคัดสรรและตัดตอนข้อความจากวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ที่นิยมใช้เป็นหนังสือพัฒนาการอ่าน เช่น เสือโค ก กา หอยสังข์ สุวรรณหงส์ บทสัดดี ต้นสมุด สุภาษิต เป็นต้น มาเป็นบทเรียนเสริมให้เหมาะสมกับระดับชั้นและเรื่องที่เรียน หรือนำมาศึกษาทั้งเรื่องตามความสามารถของผู้เรียนเพื่อสร้างคุณค่าเพิ่ม โดยการรู้จักตนเอง รู้จักวัฒนธรรมตนเอง เกิดความรักความผูกพันและภาคภูมิใจในท้องถิ่น เกิดสติปัญญานำมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับความเป็นอยู่ในสังคมปัจจุบัน โดยผู้รับผิดชอบในวงการศึกษาควรจัดพิมพ์วรรณกรรมท้องถิ่นที่มีการปริวรรตแล้วและได้คัดสรรแล้วว่าเหมาะกับผู้เรียนในแต่ละช่วงชั้นออกเผยแพร่ให้มีใช้ทั่วถึงกันทุกโรงเรียนในเขตจังหวัดภาคใต้ ต้องยอมรับว่าผู้ศึกษาเองชื่นชมในภูมิปัญญาจากผลงานที่นำมาศึกษาเป็นอย่างยิ่งจึงรวบรวมข้อมูลตัวอย่างที่เป็นสาระในอันที่จะกล่อมเกลาเยาวชนไว้มากมายในแต่ละหัวข้อในรายงานการวิจัย หากครูผู้สอนได้คัดสรรไปได้บ้างคงเป็นประโยชน์ไม่น้อย

๓. ควรนำกลวิธีการสอนและแบบเรียนเขียนอ่านแบบประสมอักษรและการแจกลูกมาปรับใช้ฝึกฝนจนผู้เรียนอ่านเขียนได้คล่อง จดจำได้แม่นยำ คัดลายมือได้สวย แบบเรียนและวรรณกรรมฝึกหัดอ่านสมัย “เรียนหนังสือวัด” และ “โรงเรียนวัด” ส่วนใหญ่เป็นคำประพันธ์ผู้เรียนจึงรู้สึกสนุกที่จะทบทวนและท่องจำ หากย้อนกลับไปมองอดีตจะเห็นได้ว่าบรรพบุรุษของเรา มีความรู้ความสามารถ

ในด้านภาษาเป็นเยี่ยมทั้งๆ ที่ “เรียนหนังสือวัด” ไม่มีหลักสูตรการเรียนชัดเจน ไม่มีสื่อการสอนมากมายและทันสมัยอย่างปัจจุบัน ต่างกับนักเรียนเป็นจำนวนมากในปัจจุบันที่เรียนจบการศึกษาภาคบังคับซึ่งใช้เวลาเรียนเป็นช่วงเวลายาวนานหลายปีผลปรากฏว่า อ่านหนังสือไม่แตก เขียนหนังสือสื่อสารไม่รู้เรื่อง และไม่มีนิสัยรักการอ่าน เป็นข้อสังเกตที่ผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาควรหันมาศึกษาหาสาเหตุของปัญหาเพื่อปรับปรุงแก้ไข จึงเสนอเป็นประเด็นให้พิจารณาว่าควรนำวิธีสอนแบบเก่ามาปรับใช้บ้าง นำบทเรียนแบบเก่าที่เห็นว่าดีมีประโยชน์กว่ามาใช้บ้างน่าจะเกิดประสิทธิผลมากขึ้นเพราะวิธีการเก่าๆ อาจจะสอดรับกับจิตวิญญาณของเราอย่างแท้จริงก็เป็นได้ การเรียนรู้ของใหม่ไม่จำเป็นต้องทิ้งของเก่าทั้งหมด วรรณกรรมที่เป็นแบบเรียนและแบบฝึกหัดอ่านดีๆ ในอดีตมีให้นำมาเลือกปรับใช้ในการสอนภาษาเพื่อแก้ปัญหาที่สั่งสมมายาวนานในเรื่องการอ่านการเขียนได้ไม่น้อย วิธีการสอนแบบจำได้หมายรู้ยังคงความสำคัญในการสอนการใช้ภาษาซึ่งเป็นวิชาทักษะอยู่เสมอ

๔. ควรสนับสนุนให้มีการจัดทำข้อมูลสถิติวรรณกรรมท้องถิ่นที่มีการปริวรรตแล้วพร้อมแหล่งข้อมูลสำหรับค้นคว้าออกเผยแพร่และสนับสนุนให้มีการปริวรรตวรรณกรรมท้องถิ่นที่ยังไม่มีการปริวรรตเพื่อสืบทอดไว้ให้คนรุ่นหลังสืบไป โดยการสนับสนุนเงินทุน สนับสนุนหน่วยงานที่ดำเนินการได้สะดวก เช่น ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมในแต่ละมหาวิทยาลัย เป็นต้น ทั้งนี้ผลงานที่ออกมาควรจัดพิมพ์เผยแพร่อย่างแพร่หลายในรูปเล่มที่เหมาะมือและสวยงามเพื่อดึงดูดใจให้น่าอ่าน อนึ่ง การทำวิจัยเรื่องนี้ทำให้ผู้ศึกษามีโอกาสได้สัมภาษณ์ผู้รู้เป็นเหตุให้ได้ยืมหนังสือบุดเรื่อง “หอยสังข์” ฉบับสมบูรณ์มาปริวรรต นับเป็นความภาคภูมิใจของผู้ศึกษาเป็นอย่างยิ่ง หากมีการสนับสนุนให้มีการศึกษาในลักษณะนี้ต่อไป เชื่อได้ว่าคงมีวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ไว้ศึกษาเผยแพร่เพิ่มขึ้นอีกแน่นอน นอกจากนั้นควรมีการสนับสนุนให้สำนักพิมพ์หนังสือเด็กนำวรรณกรรมท้องถิ่นที่เคยนิยมใช้ในการพัฒนาการอ่านมาเขียนเป็นหนังสือการ์ตูน ใช้บทสนทนาและบทบรรยายด้วยภาษาถิ่นโดยคัดลอกบทประพันธ์จากตัววรรณกรรมมาสอดแทรกตามความเหมาะสม เพื่อให้เด็กสนใจอ่านเป็นการสืบทอดภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นที่น่าสนใจวิธีการหนึ่ง อนึ่ง มหาวิทยาลัยในท้องถิ่นที่เปิดสอนรายวิชา “การสร้างหนังสือสำหรับเด็ก” น่าจะสนับสนุนให้ผู้เรียนสร้างหนังสือสำหรับเด็กโดยวิธีการนี้ด้วย

แง่มุมแง่คิดในการปรับใช้วัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ที่กล่าวมานี้ เป็นเพียงแง่คิดมุมมองบางส่วนของผู้ศึกษาเท่านั้น การปรับใช้ขึ้นอยู่กับมุมมองของผู้ที่เกี่ยวข้องในวงการศึกษาโดยตรง ในอันที่จะมองเห็นความสำคัญและนำมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อนักเรียนนักศึกษาในเขตจังหวัดภาคใต้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้สำเร็จลงได้ด้วยความอนุเคราะห์จากหน่วยงานและบุคคลหลายฝ่ายหลายบุคคล ผู้วิจัยขอขอบคุณสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่กรุณาให้ทุนสนับสนุน ศาสตราจารย์ชวน เพชรแก้ว หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาทุนทางสังคมภาคใต้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”

ขอขอบคุณรองศาสตราจารย์อุดม หนูทอง หัวหน้าโครงการวิจัยชุด “วรรณกรรมทักษิณ : สารัตถะและการสืบทอด” ที่กรุณาให้โอกาสและให้คำปรึกษาแนะนำ และผู้อนุเคราะห์ให้ข้อมูลทุกท่านตามรายนามผู้ให้สัมภาษณ์ รวมทั้งหน่วยงานหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเอกสารทุกฉบับที่นำมาใช้ในงานวิจัย ทั้งที่เป็นผู้รจนา คัดลอก ปริวรรต จัดพิมพ์ จัดเก็บ จัดหา และเป็นผู้ให้บริการ ขอขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์สดใส ขันติวรพงศ์ ที่กรุณาเขียนบทคัดย่อภาษาอังกฤษให้ และอดีตเพื่อนรวมงานผู้มีอุปการะคุณในการให้ข้อคิด ข้อแนะนำ และให้ความช่วยเหลือในการติดต่อสัมภาษณ์ผู้รู้

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า นอกจากผลการวิจัยจะเป็นแนวทางของการสืบทอดวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้แนวทางหนึ่งแล้ว จะมีส่วนกระตุ้นให้เห็นช่องทางที่จะนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาปรับใช้ในการจัดการศึกษาให้กับเยาวชนในท้องถิ่นเพื่อให้สอดรับกับการศึกษาเพื่อการใช้ชีวิตให้บรรสานสอดคล้องไปกับสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นอันเป็นแนวทางของการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อ.....(๑)

Abstract.....(๓)

สรุปย่อโครงการ.....(๔)

กิตติกรรมประกาศ.....(๑๓)

สารบัญ.....(๑๔)

บทที่

๑ บทนำ..... ๑

๒ วัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นของชาวภาคใต้..... ๗

๒.๑ บริบททางสังคมกับการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมของชาวภาคใต้.....๗

๒.๒ บทบาทของผู้สอน.....๒๙

๒.๓ บทบาทของผู้เรียน.....๔๑

๒.๔ วัตถุประสงค์ของการศึกษาเล่าเรียน.....๔๕

๒.๕ สื่อการเรียนการสอน.....๕๒

๒.๕.๑ สื่อการเรียนการสอนประเภทเครื่องเขียน.....๕๒

๒.๕.๒ สื่อการเรียนการสอนประเภทเอกสารตำรา.....๕๔

๒.๕.๒.๑ วรรณกรรมแบบเรียนทางภาษา.....๕๔

๒.๕.๒.๒ วรรณกรรมพัฒนาการอ่าน.....๖๖

๒.๕.๒.๒.๑ วรรณกรรมฝึกหัดอ่าน.....๖๘

๒.๕.๒.๒.๒ วรรณกรรมพัฒนาทักษะการอ่าน.....๗๙

๒.๖ รูปแบบและวิธีการเรียนการสอน.....๑๐๘

๒.๗ สถานที่และเวลาที่มีการเรียนการสอน.....๑๒๐

๒.๘ ลักษณะการประเมินผล..... ๑๒๒

๒.๙ บทสรุป..... ๑๒๔

หน้า

๓ สารัตถะในวรรณกรรมแบบเรียนทางภาษาและวรรณกรรมพัฒนาการอ่านในท้องถิ่นภาคใต้..... ๑๒๖
๓.๑ สารัตถะเกี่ยวกับความรู้และการเรียนรู้.....๑๒๖
๓.๒ สารัตถะเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์..... ๑๕๒
๓.๓ สารัตถะเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนา..... ๑๖๗
๓.๔ สารัตถะเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม.....๑๙๒
๓.๕ สารัตถะเกี่ยวกับความเชื่อในวิถีชีวิต..... ๒๒๘
๓.๖ สารัตถะเกี่ยวกับกลวิธีสร้างสุนทรียรส.....๒๖๕
๓.๗ บทสรุป..... ๓๓๒
๔ วัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ : การปรับเปลี่ยน การสืบทอด และการปรับใช้..... ๓๓๖
๔.๑ การปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้..... ๓๓๖
๔.๑.๑ การปรับเปลี่ยนอันเกิดจากการปฏิรูปการศึกษาในประเทศ (สมัยรัชกาลที่ ๕-๗)..... ๓๓๖
๔.๑.๒ การปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้จาก ‘การเรียนหนังสือวัด’ ผ่าน ‘การเรียนโรงเรียนวัด’ สู่ระบบ ‘โรงเรียนประชาบาล’ เต็มตัวทั่วภาคใต้..... ๓๔๒
๔.๒ การสืบทอดวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้..... ๓๖๐
๔.๒.๑ การสืบทอดวัฒนธรรมการเรียนรู้..... ๓๖๐
๔.๒.๑.๑ การสืบทอดกระบวนการเรียนรู้..... ๓๖๐
๔.๒.๑.๒ การสืบทอดวิธีการเรียนรู้..... ๓๖๗

หน้า

๔.๒.๒ การสืบทอดวรรณกรรมแบบเรียนและวรรณกรรม
พัฒนาการอ่านในท้องถิ่นภาคใต้..... ๓๘๓
๔.๒.๒.๑ การสืบทอดเนื้อหาสาระและกลวิธี
การนำเสนอของวรรณกรรมแบบเรียน
และวรรณกรรมพัฒนาการอ่านใน
ท้องถิ่นภาคใต้..... ๓๘๓
๔.๒.๒.๒ การปรับปรนวรรณกรรมพัฒนาการอ่าน
ในท้องถิ่นภาคใต้ไปตามเงื่อนไขการใช้..... ๔๐๙
๔.๓ การปรับใช้วัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่น
ภาคใต้..... ๔๓๘
๔.๓.๑ การนำวัฒนธรรมการเรียนรู้มาปรับใช้ใน
การเรียนการสอน..... ๔๓๘
๔.๓.๒ การนำวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้มาปรับใช้ใน
การเรียนการสอน..... ๔๔๒
๔.๔ บทสรุป..... ๔๔๕
๕ สรุปผลวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ..... ๔๔๗
๕.๑ สรุปผลวิจัย..... ๔๔๘
๕.๒ อภิปรายผล..... ๔๖๓
๕.๓ ข้อเสนอแนะ..... ๔๖๕
บรรณนานุกรม..... ๔๖๗
ภาคผนวก..... ๔๘๓
ประวัติผู้วิจัย..... ๕๒๖

บทที่ ๑
บทนำ

๑. ภูมิหลัง

ภาษาเป็นเครื่องมือสื่อความเข้าใจกันระหว่างมนุษย์ เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือสื่อสารในสังคม ภาษาเป็นรากฐานสำคัญยิ่งในการดำรงชีวิต เพราะมนุษย์ต้องใช้ภาษาเป็นเครื่องติดต่อและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันอยู่ตลอดเวลา ทั้งยังเป็นเครื่องมือในการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอีกด้วย ยิ่งไปกว่านั้นยังกล่าวได้ว่าภาษาเป็นเครื่องมือในการช่วยพัฒนาความคิดของมนุษย์ ดังที่ กาญจนา นาคสกุล (๒๕๒๐:๓) กล่าวว่า *"ภาษาเป็นเครื่องมือในการคิดของมนุษย์ และเป็นสื่อที่ใช้แสดงความคิดซึ่งเป็นนามธรรมนั้น ออกมาให้ผู้อื่นเข้าใจด้วย ชนกลุ่มใดมีภาษาซึ่งทำหน้าที่ดังกล่าวได้อย่างสมบูรณ์ มีคำศัพท์ที่แสดงสิ่งที่เป็นนามธรรมต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องแจ่มชัด ชนกลุ่มนั้นก็จะคิดได้ลึกซึ้งกว้างไกลและแจ่มชัด วิทยาการต่าง ๆ ก็จะเจริญขึ้นเป็นเงาตามตัว..."*

การที่มนุษย์สามารถติดต่อสื่อสารให้ผู้อื่นเข้าใจตามความคิดของตนได้ถูกต้องตรงกัน กล่าวได้ว่ามีความสามารถในการใช้ภาษาได้ดี การใช้ภาษาเป็นเรื่องของการเรียนรู้ การเรียนรู้ภาษาจึงเป็นสิ่งจำเป็นในทุกยุคทุกสมัย แต่กระบวนการเรียนรู้อาจจะแตกต่างกันออกไปตามลักษณะความต้องการของสังคมและสภาพของสังคมในแต่ละยุคแต่ละสมัยด้วยเช่นกัน ดังที่กล่าวกันว่าในสมัยโบราณสังคมอยู่กันอย่างกระจัดกระจาย การสื่อสารและการคมนาคมยังมีข้อจำกัด การศึกษาจึงมักจะเป็นการเลียนแบบ จดจำ และทำตามจากประสบการณ์ของผู้ใหญ่ ครู จึงมักจะมีบทบาทเป็นผู้จดจำ แล้วนำมาบอกเล่าให้ผู้เรียนท่องบ่น จดจำ และทำตาม เป็นส่วนใหญ่

การเรียนการสอนภาษาและวรรณกรรมของไทยในอดีตจากการศึกษาของ เบ็ญจวรรณ สุนทรากูล (๒๕๑๘:๓-๓๒) ใน**วิวัฒนาการของแบบเรียนไทย**พอสรุปได้ว่า การศึกษาในสมัยสุโขทัยมีสำนักเรียน ๒ แหล่ง คือวัดกับสำนักราชบัณฑิต วัดเป็นที่เรียนของบรรดาบุตรหลานของข้าราชการและราษฎรทั่วไป ส่วนสำนักราชบัณฑิตเป็นที่เรียนของเจ้านายและบุตรหลานของข้าราชการ ครูผู้สอนได้แก่พระภิกษุสงฆ์และราชบัณฑิตต่างๆ ส่วนแบบเรียนแม้จะมีอักษรไทยเป็นของตนเกิดขึ้นแล้ว แต่ยังไม่มีแบบเรียนเป็นหลักฐาน ต่อมาการศึกษาในสมัยอยุธยา สำนักเรียนยังคงใช้วัดเป็นโรงเรียน พระภิกษุเป็นครู สถานศึกษาคือกุฏิของพระอาจารย์ แบบเรียนได้เริ่มมีเป็นหลักฐานในสมัยพระนารายณ์มหาราช คือหนังสือ **"จินดามณี"** แบบเรียนเล่มนี้ได้ใช้เป็นแบบเรียนติดต่อกันมาตลอดสมัยอยุธยา ส่วนหนังสืออื่นๆ ที่ครูกำหนดให้เรียนก็คงมีบ้างแต่มิได้มีหลักฐาน

เป็นที่แน่นอน ต่อมาสมัยรัตนโกสินทร์ในช่วงสมัยรัชกาลที่ ๑-๔ การศึกษายังมีศูนย์กลางอยู่ที่วัด ยังไม่มีโรงเรียนเป็นทางการจึงไม่มีการแบ่งชั้นเรียนแน่นอน การเรียนการสอนก็แล้วแต่อาจารย์ผู้สอนกับสติปัญญาและความขยันหมั่นเพียรของผู้เรียน หนังสือที่ใช้เป็นแบบเรียนโดยทั่วไปมี ๕ เล่ม คือ **ประถม ก กา สุบินทกุมาร ประถมมาลา ประถมจินดามณีเล่ม ๑ และประถมจินดามณีเล่ม ๒** ส่วนหนังสือที่ใช้พัฒนาการอ่านมีหลายเล่ม เช่น **เสือโค จันทโครพ อนิรุท สมุทรโฆษ เพชรมงกุฎ สังข์ทอง กากี พระยาฉัททันต์ สวัสดิรักษา** และอื่นๆ การเรียนมักเป็นไปตามลำดับดังนี้ คือ ขั้นแรกไม่ต้องมีหนังสือเรียน ครูจะสอนให้อ่านในกระดานดำและหัดเขียนตามตัวอย่าง ก่อนเรียนต้องว่า **นะโม ก ข** แล้วจึงเริ่มต้นด้วย**ประถม ก กา** ก่อน ต่อด้วย **สุบินทกุมาร** แล้วจึงเรียน**ประถมมาลา** ต่อจากนั้นจึงเรียน**จินดามณีเล่ม ๑ จินดามณีเล่ม ๒** และหนังสืออ่านประกอบ การศึกษาเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงมาตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ ๔ ต่อมาในรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นในพระบรมมหาราชวังเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๔ นับว่าเป็นโรงเรียนแห่งแรกของประเทศไทย และได้โปรดให้พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) เป็นอาจารย์ใหญ่ ครูผู้สอนเป็นฆราวาส วิชาที่สอนได้แก่ ภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ และวิชาอื่นๆ ประกาศยกเลิกแบบเรียนที่ใช้มาก่อนหน้านี้ให้ใช้แบบเรียนหลวงซึ่งพระยาศรีสุนทรโวหารเป็นผู้แต่งมี ๖ เล่ม ได้แก่ **มูลบทบรรพกิจ วาหนิตินิกร อักษรประโยค สังโยคพิธาน ไวพจน์วิจารณ์ และพิศาลการันต์** เนื่องจากต้องใช้เวลาเรียนแบบเรียนหลวงทั้ง ๖ เล่ม ในเวลา ๓ ปี ไม่มีเวลาเรียนวิชาอื่นๆ ประกอบกับนักเรียนตามหัวเมืองต้องออกไปช่วยพ่อแม่ทำงานในช่วงหน้านา จึงได้เรียนครึ่งๆ กลางๆ ได้ความรู้ไม่เต็มที่ ดังนั้นในปี พ.ศ.๒๔๓๑ จึงให้มีการเปลี่ยนแปลงหนังสือแบบเรียนคือให้เลิกสอนแบบเรียนหลวง ๖ เล่ม มาใช้ **แบบเรียนเร็ว** ที่กรมศึกษาธิการแต่งขึ้นใหม่ทำให้นักเรียนอ่านออกเขียนได้ภายในหนึ่งปีหรือปีครึ่ง เป็นผลให้มีเวลาเรียนวิชาอื่นไปด้วยและจบภายในเวลา ๓ ปีที่กำหนด ต่อจากนั้นมีการตั้งโรงเรียนเพิ่มขึ้นมีทั้งโรงเรียนหลวง โรงเรียนราษฎร์ และโรงเรียนฝึกหัดครู แบบเรียนต่างๆ มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาเพื่อให้เหมาะสมแก่สมัยและแนวการศึกษา หนังสือแบบเรียนจึงมีหลายชุด เช่น แบบเรียนเร็ว สยามไวยากรณ์ มูลบทบรรพกิจ และหนังสือแบบสอนอ่านเล่มอื่นๆ

การเรียนรู้ภาษาในท้องถิ่นภาคใต้นั้น ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์ (๒๕๔๔ : ๘๓-๙๔) ได้ กล่าวไว้ใน**วิถีชีวิตชาวใต้ ประเพณีและวัฒนธรรม** พอสรุปได้ว่า สมัยโบราณชาวภาคใต้ใช้อักษรขอมแพร่หลายมาก การศึกษาภาษาในสมัยนั้นน่าจะเริ่มจากการเรียนรู้อักษรขอม ครั้นต่อมาเมื่ออักษรไทยเจริญขึ้น จึงเรียนภาษาไทยจนแตกฉานก่อน แล้วจึงเรียนอักษรขอมเพื่อใช้ศึกษาเล่าเรียนธรรมะหรือคัมภีร์ชาดกต่างๆ ในพุทธศาสนาให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น สำนักศึกษาเล่าเรียนแต่เดิมมีเฉพาะในวังเจ้าผู้ครองนคร ตามบ้านขุนนาง นักปราชญ์ราชบัณฑิต และในวัดเท่านั้นเช่นเดียวกับภาคกลาง

โดยเฉพาะคนธรรมดาสามัญรับการศึกษาจากวัดเกือบทั้งสิ้น มีภิกษุสงฆ์เป็นผู้อบรมสั่งสอนทั้งในเรื่องการเรียนรู้ภาษา พระธรรมวินัยและคัมภีร์พระไตรปิฎก ตลอดจนเรื่องราวทางศาสนาและทางโลกโดยทั่วไป ใครมีบุตรหลานก็นำไปฝากฝังเป็นศิษย์วัดตั้งแต่ยังเยาว์ หรือไม่ก็ให้บรรพชาเป็นสามเณร เมื่ออายุครบบวชก็อุปสมบทอยู่กับวัด เพื่อจะได้ศึกษาเล่าเรียนได้เต็มที่ต่อไป ทั้งที่เป็นคดีโลกและคดีธรรม ส่วนผู้หญิงยังไม่มีโอกาสได้เรียนภาษาและวรรณกรรมอย่างเป็นเรื่องเป็นราว นอกจากผู้ใหญ่ในบ้านจะมีความรู้พอที่จะถ่ายทอดให้ได้ ต่อมาเมื่อมีผู้รู้หนังสือมากขึ้นทั้งฆราวาสและบรรพชิต การศึกษาก็เริ่มขยายวงกว้างขึ้น มีการนำบุตรหลานไปฝากเรียนกับผู้รู้ตามบ้านที่รู้หนังสือและศาสตร์แขนงต่างๆ เมื่อการศึกษาเริ่มแพร่หลายมาสู่บ้าน จึงเป็นเหตุให้สรรพวิทยาการและวรรณกรรมต่างๆที่นิยมสวดอ่านกันแพร่หลายถูกบันทึกคัดลอกกันอย่างกว้างขวาง กระทั่งมีหนังสือที่จารไว้ใน “บุด” (สมุด) หรือสมุดโบราณและอื่นๆ มากมาย เช่น แบบเรียน ตำนาน พงศาวดาร คัมภีร์พุทธศาสนา นิยาย นิทาน เป็นต้น

การเรียนรู้ภาษาเป็นพื้นฐานสำคัญของการเรียนรู้สรรพวิชาการ เพราะความรู้ต่างๆ มักจะถ่ายทอดสืบต่อกันมาด้วยการบันทึก เครื่องมือสำคัญในการเรียนรู้ภาษาและเป็นหลักฐานการเรียนรู้ที่หลงเหลืออยู่ในท้องถิ่นภาคใต้ซึ่งพอจะหาศึกษาได้ก็คือ ตำราเรียนหรือแบบเรียน รวมทั้งหนังสืออ่านเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรม ของแต่ละยุคแต่ละสมัย โดยทั่วไปแล้วนอกจากแบบเรียนและวรรณกรรมพัฒนาการอ่านจะถูกกำหนดขึ้นเพื่อใช้ในการเรียนการสอนภาษาโดยตรงแล้ว ยังใช้เป็นสื่อในการให้ความรู้ในสิ่งที่ต้องการให้รู้ เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคม ซึ่งย่อมแตกต่างกันไปตามยุคสมัยและบริบทของสังคม แม้ว่าวรรณกรรมทักษิณกลุ่มแบบเรียนจะมีหลงเหลืออยู่ไม่มากนักและส่วนใหญ่จะเป็นวรรณกรรมแบบเรียนที่คัดลอกมาจากวรรณกรรมแบบฉบับในภาคกลางที่เรียกว่าแบบเรียนหลวง แต่ก็มีไม่น้อยที่ผู้คัดลอก ดัดแปลง หรือแต่งเติมเสริมต่อเข้าไปด้วย รวมทั้งวรรณกรรมแบบเรียนที่ผู้รู้ในท้องถิ่นแต่งขึ้นมาใหม่ นอกจากนั้นยังมีวรรณกรรมอื่นๆ ทั้งที่เป็นวรรณกรรมซึ่งรจนาขึ้นเพื่อใช้พัฒนาการอ่านโดยตรง เช่น เรื่องประถม ก กา หัดอ่าน พระสุบิน เสือโค ก กา ของพระมี เป็นต้น และวรรณกรรมอื่นๆ ที่ได้รับการคัดสรรมาใช้ในการพัฒนาการอ่านตามความเหมาะสม รวมทั้งวรรณกรรมแรกเริ่มเรียน เช่น บทสัดดี เป็นต้น เป็นข้อมูลที่มีมากเพียงพอที่จะให้คำตอบได้ว่า กระบวนการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้เป็นอย่างไร ใช้วรรณกรรมกลุ่มใดบ้างเป็นสื่อในการเรียนรู้ วรรณกรรมดังกล่าวมีสารัตถะที่ตอบสนองความต้องการของสังคมในแง่ใดบ้าง กระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวมีการสืบทอดปรับเปลี่ยนมาอย่างไร ทำให้มองเห็นภาพรวมของวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ควรได้ศึกษาและบันทึกไว้ทั้งอาจนำมาปรับใช้เพื่อเป็นต้นทุนทางสังคมของท้องถิ่นต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นของชาวภาคใต้

๒.๒ เพื่อศึกษาสารัตถะ ของวรรณกรรมแบบเรียนและวรรณกรรมพัฒนาการอ่านในท้องถิ่นภาคใต้

๒.๓ เพื่อศึกษาการปรับเปลี่ยนและการสืบทอดวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ เพื่อประโยชน์ในการปรับใช้ เพื่อการจัดการเรียนการสอนต่อไป

๓. ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษาเฉพาะข้อมูลจากวรรณกรรมที่พบในท้องถิ่นภาคใต้ที่ปรากฏในรูปเอกสาร (รวมถึงฉบับที่มีการปริวรรตแล้ว) จากวรรณกรรมแบบเรียนและวรรณกรรมพัฒนาการอ่านในช่วงเวลาก่อนมีการเรียนในระบบโรงเรียนอย่างสมบูรณ์ทั่วทั้งประเทศ ในกลุ่มต่อไปนี้

๓.๑ วรรณกรรมแบบเรียนทางภาษา

๓.๒ วรรณกรรมพัฒนาการอ่าน

๓.๒.๑ วรรณกรรมฝึกหัดอ่าน *(แบบเรียนสอนอ่าน)*

๓.๒.๒ วรรณกรรมพัฒนาทักษะการอ่านหรือหนังสือสวด *(แบบเรียนวรรณคดี)*

๓.๒.๒.๑ วรรณกรรมประเภทนิทาน

๓.๒.๒.๒ วรรณกรรมประเภทคำสอน

๓.๒.๒.๓ วรรณกรรมประเภทคำสวด *(บทสวดก่อนนอนและก่อนเรียน)*

๔. ข้อตกลงเบื้องต้น

๔.๑ การศึกษาวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ มิสามารถกำหนดช่วงเวลาชัดเจนได้ งานวิจัยนี้กำหนดเอาช่วงเวลาที่มีการเรียนหนังสือวัดสืบเนื่องต่อไปจนถึงการเรียนโรงเรียนวัด จวบจนกระทั่งพระราชบัญญัติประถมศึกษามีผลบังคับใช้ทั่วทุกตำบลในพระราชอาณาจักรในปี พ.ศ. ๒๔๗๘ ทั้งนี้แม้ตัววรรณกรรมพัฒนาการอ่านก็มิอาจระบุช่วงเวลาที่ใช้ได้ชัดเจนเพราะข้อจำกัดในเรื่องอายุของหนังสือจึงศึกษาได้เฉพาะภาพรวม

๔.๒ เกณฑ์ที่ใช้พิจารณาว่าวรรณกรรมฉบับใดเป็นวรรณกรรมพัฒนาการอ่านของท้องถิ่นภาคใต้นั้นผู้เขียนใช้หลายเกณฑ์ประกอบกัน ดังนี้

๔.๒.๑ พิจารณาจากข้อความที่ผู้คัดลอกระบุจุดมุ่งหมายไว้อย่างชัดเจน เช่น *“หนังสือสอนหญิงหัวนี้ เณรลอยเขียนไว้หน้าต้น หน้าปลายสุภาษิตข้าเขียน* ***เขียนไว้ให้กุลบุตรสวดอ่านให้ชำนาญใจ****”* เป็นต้น

๔.๒.๒ พิจารณาจากเรื่องที่คัดลอกไว้ในฉบับเดียวกันกับวรรณกรรมแบบเรียน หรือวรรณกรรมฝึกหัดอ่านเบื้องต้น เช่น “ประถม ก กา และ**สุบินกุมาร**” “ประถม ก กา และ**คำสอน**” เป็นต้น เพราะสันนิษฐานได้ว่าผู้คัดลอกมุ่งให้ใช้เป็นหนังสือพัฒนาการอ่านจึงคัดลอกไว้ในเล่มเดียวกัน

๔.๒.๓ พิจารณาจากเนื้อหาสาระในตัววรรณกรรมที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างศิษย์กับครูเป็นส่วนใหญ่

๔.๒.๔ พิจารณาจากรายชื่อวรรณกรรมที่ระบุว่าเป็นหนังสือฝึกหัดอ่านหรือหนังสือฝึกฝนเพื่อการสวดอ่านที่ผู้รู้กล่าวไว้ในหนังสือหรือบทความ เช่น สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ หนังสือวิถีชีวิตชาวใต้ วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมคัดสรร เป็นต้น

๔.๒.๕ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้รู้ในท้องถิ่นหรือเอกสารจากคำบอกเล่าของผู้มีประสบการณ์ตรง

๔.๓ ภาคผนวกจัดทำบรรณนิทัศน์ เฉพาะวรรณกรรมแบบเรียนและวรรณกรรมฝึกหัดอ่านเบื้องต้นที่มีเนื้อหาสอดรับกับแบบเรียนเท่านั้น เพราะเป็นแบบเรียนขั้นพื้นฐานที่ใช้กันโดยทั่วไปแทบทุกถิ่นในภาคใต้

๔.๔ วรรณกรรมที่มีการจัดทำบรรณนิทัศน์ไว้ในภาคผนวก การอ้างอิงใช้ตามชื่อที่ปรากฏในบรรณนิทัศน์ในภาคผนวก วรรณกรรมที่มีการปฏิทัศน์และปริวรรตแล้วอ้างอิงตามชื่อที่ปรากฏในต้นฉบับที่นำมาศึกษา อนึ่ง วรรณกรรมที่เป็นหนังสือบุด(สมุดข่อยหรือสมุดไทย)ที่ใช้ในงานวิจัยนี้กำหนดชื่อขึ้นใหม่ให้สอดคล้องกับเนื้อเรื่อง แต่ได้ระบุชื่อเดิม ลักษณะ และแหล่งเก็บไว้แล้วในบรรณานุกรม

๕. วิธีดำเนินการวิจัย

๑. รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ของชาวภาคใต้ ตำราหรือวรรณกรรมที่ใช้เรียนเขียนอ่านและฝึกทักษะการอ่านที่ใช้กันในท้องถิ่นภาคใต้ในระบบการเรียนรู้แบบเดิมในช่วงก่อนมีการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน ตลอดจนข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประวัติการจัดการศึกษาที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนและการสืบทอดวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ จากเอกสารสิ่งพิมพ์ หนังสือบุด(สมุดข่อย) เอกสารคัดลอก สมุดบันทึกผลงาน และการสัมภาษณ์ผู้รู้และผู้มีประสบการณ์การเรียนรู้ในระบบเดิม

๒. จำแนกตำราหรือวรรณกรรมที่ใช้เรียนเขียนอ่านและฝึกทักษะการอ่านตามเกณฑ์ที่กำหนดออกเป็นกลุ่ม ดังนี้

๒.๑ วรรณกรรมแบบเรียนทางภาษา

๒.๒ วรรณกรรมพัฒนาการอ่าน

๒.๒.๑ วรรณกรรมฝึกหัดอ่าน

๒.๒.๒ วรรณกรรมพัฒนาทักษะการอ่านหรือหนังสือสวด

๒.๒.๒.๑ วรรณกรรมประเภทนิทาน

๒.๒.๒.๒ วรรณกรรมประเภทคำสอน

๒.๒.๒.๓ วรรณกรรมประเภทคำสวด

๓. วิเคราะห์ข้อมูลและแยกแยะข้อมูลตามวัตถุประสงค์และขอบเขตเนื้อหาของการวิจัย ตีความอธิบายขยายความเชื่อมโยงให้เห็นภาพรวม

๔. เสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

๖. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๖.๑ องค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมการเรียนภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้

๖.๒ สามารถนำแนวคิดบางประการจากวัฒนธรรมการเรียนภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นไปปรับใช้ในการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้เกิดความรู้คู่คุณธรรมอย่างแท้จริง รวมทั้งสามารถเลือกวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ที่มีสารัตถะอันทรงคุณค่าต่อการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้คนมาใช้เป็นสื่อเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เรียนมองเห็นคุณค่าเกิดปัญญากำหนดได้นำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน และเกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนทั้งยังช่วยอนุรักษ์ความเป็นท้องถิ่นให้กับเยาวชนเพื่อเป็นต้นทุนทางสังคมต่อไป

บทที่ ๒
วัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นของชาวภาคใต้

วัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นของชาวภาคใต้ที่จะศึกษาต่อไปนี้มุ่งศึกษาในช่วงสมัยที่ใช้วรรณกรรมซึ่งพบว่าคัดลอกและรจนาขึ้นเพื่อใช้เป็นแบบเรียน แบบฝึกหัดอ่านเบื้องต้น และวรรณกรรมพัฒนาทักษะการอ่านในท้องถิ่นภาคใต้ก่อนระบบการศึกษาในโรงเรียนจะขยายตัวทั่วประเทศ ข้อมูลส่วนใหญ่จึงได้จากวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้กลุ่มดังกล่าว

การเรียนหนังสือหรือการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมของชาวภาคใต้เท่าที่พบจากหลักฐานเอกสารและคำบอกเล่าปรากฏว่ามีการเรียนการสอนในวัดเป็นส่วนใหญ่เรียกกันว่า “การเรียนหนังสือวัด” วัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้จึงเกิดขึ้นในวัด วัดมีสภาพเป็นโรงเรียน พระภิกษุเป็นครู ศิษย์อันได้แก่ เด็กวัด สามเณร หรือพระภิกษุเป็นนักเรียน ใช้สถานที่ใดสถานที่หนึ่งในวัดเป็นห้องเรียน มีอุปกรณ์การเรียนเท่าที่หาได้เป็นสื่อในการเรียนรู้และใช้การเรียนรู้ในวิถีชีวิตประจำวันเป็นบทเรียนเพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิต ด้วยเหตุนี้การศึกษาวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้จึงต้องศึกษาจากส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้และองค์ประกอบของการเรียนการสอนโดยทั่วไป ดังหัวข้อต่อไปนี้

๑. บริบททางสังคมกับการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมของชาวใต้
๒. บทบาทของผู้สอน
๓. บทบาทของผู้เรียน
๔. วัตถุประสงค์ของการศึกษาเล่าเรียน
๕. สื่อการเรียนการสอน
๖. รูปแบบและวิธีการเรียนการสอน
๗. สถานที่และเวลาที่มีการเรียนการสอน
๘. ลักษณะการประเมินผล

๑. บริบททางสังคมกับการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมของชาวใต้

วิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมย่อมส่งผลมาจากบริบททางสังคม จึงไม่อาจปฏิเสธความเกี่ยวข้องของบริบททางสังคมกับวัฒนธรรมการเรียนรู้ ด้วยเหตุนี้จึงศึกษาบริบททางสังคมบางประการของภาคใต้ที่มีผู้ศึกษาไว้แล้วเฉพาะในส่วนที่น่าจะส่งผลต่อวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและ

วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้เพื่อเป็นพื้นฐานให้เข้าใจวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นของชาวใต้ภาคใต้ ดังต่อไปนี้

๑.๑ บริบททางภูมิศาสตร์

ปัจจัยที่ช่วยหล่อหลอมให้คนมีวัฒนธรรมเป็นเช่นไรที่สำคัญประการหนึ่ง คือ สภาพแวดล้อมภูมิศาสตร์จึงมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม สภาวะทางภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกันย่อมส่งผลให้เกิดทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และภูมิทัศน์ที่แตกต่างกัน ซึ่งมีผลต่อเผ่าพันธุ์และจำนวนของทรัพยากรพืช สัตว์ และมนุษย์ ข้อจำกัดและปัจจัยจากธรรมชาติ ย่อมบ่มเพาะหล่อหลอมให้วิถีชีวิตของกลุ่มชนเกิดระบบความเชื่อ ความศรัทธา จิตสำนึก ตลอดจนวิธีการจัดการเพื่อการดำรงอยู่ร่วมกันของผู้คนในสังคม การเรียนรู้ของอนุชนในท้องถิ่นก็เป็นผลของวิธีการจัดการประการหนึ่งของกลุ่มชนในสังคมนั้น ๆ

ภาคใต้ตั้งอยู่ตอนล่างของประเทศ บนคาบสมุทรอินเดีย ขนาบด้วยทะเลอันดามันทางฝั่งตะวันตกและท้องทะเลอ่าวไทยทางฝั่งตะวันออก มีเนื้อที่รวม ๗๐,๗๑๕.๒ ตารางกิโลเมตร ความยาวจากเหนือจดใต้ประมาณ ๗๕๐ กิโลเมตร ประกอบด้วย ๑๔ จังหวัด คือ ชุมพร ระนอง พังงา ภูเก็ต กระบี่ สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช ตรัง พัทลุง สงขลา สตูล ยะลา ปัตตานี และนราธิวาส เกือบทุกจังหวัดยกเว้นจังหวัดยะลามีพื้นที่ติดชายฝั่งทะเล พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบ แกนกลางของภาคเป็นสันเขาทอดตัวจากเหนือไปใต้ประกอบด้วยเทือกเขาภูเก็ต เทือกเขานครศรีธรรมราช โดยมีเทือกเขาสันกาลาคีรี เป็นพรมแดนกั้นระหว่างไทยกับมาเลเซีย เทือกเขาในภาคใต้มีความยาวทั้งสิ้นประมาณ ๑,๐๐๐ กิโลเมตร มีแม่น้ำสายสำคัญ ได้แก่ แม่น้ำกระบุรี แม่น้ำหลังสวน แม่น้ำตะกั่วป่า แม่น้ำท่าทอง แม่น้ำพุมดวง แม่น้ำตาปี แม่น้ำปากพนัง แม่น้ำตรัง แม่น้ำสายบุรี แม่น้ำปัตตานี และแม่น้ำโก-ลก ชายฝั่งอ่าวไทยมีที่ราบชายฝั่งทะเลยาว เรียบ กว้าง และน้ำตื้น ส่วนชายฝั่งทะเลอันดามันมีที่ราบน้อย ชายหาดเว้าแหว่งเป็นโขดหิน มีหน้าผาสูงชัน บริเวณชายฝั่งจึงมีโขดหินและป่าโกงกาง สภาพอากาศในภาคใต้ค่อนข้างร้อน แต่เนื่องจากได้รับอิทธิพลของลมมรสุมจึงทำให้มีฝนตกชุกตลอดปี จากเดือนพฤษภาคม ถึง เดือนกันยายน เป็นลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้จึงทำให้ฝนตกและมีคลื่นลมแรงทางฝั่งทะเลอันดามัน ส่วนในระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ ได้รับอิทธิพลของลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือทางฝั่งทะเลอ่าวไทย ภาคใต้จึงมี ๒ ฤดู คือ ฤดูร้อนและฤดูฝน

สภาพพื้นที่ซึ่งประกอบด้วยทิวเขา สายน้ำ และฝั่งทะเลจึงอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งพืชพันธุ์ ป่าไม้ สัตว์ป่า สัตว์น้ำซึ่งมีทั้งสัตว์น้ำจืด สัตว์น้ำกร่อย และสัตว์น้ำเค็ม ตลอดจนสินแร่ มากมายให้ได้เก็บเกี่ยว นอกจากนั้นสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศยัง

เอื้ออำนวยต่อการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ไว้กินไว้ใช้อีกด้วย จึงนับได้ว่าชาวภาคใต้มีพืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ การดำรงชีวิตไม่ฝืดเคือง

ธราพงศ์ ศรีสุชาติ (๒๕๓๔ : ๔๒-๔๖) ได้กล่าวถึงพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของคนภาคใต้เป็น ๕ สมัย โดยอาศัยหลักฐานทางโบราณคดีพิจารณาประกอบกับข้อมูลทางธรณีวิทยาและสภาพภูมิศาสตร์ ในที่นี้จะสรุปมาเฉพาะในส่วนที่สื่อให้เห็นภาพโดยรวม ดังนี้

กลุ่มคนก่อนประวัติศาสตร์มีวิธีการดำเนินชีวิตเป็น ๒ แนวทาง คือ “ชนชาวถ้ำ” อาศัยตามถ้ำในพื้นที่ป่าเขาตอนกลางภาค กับ “ชนชาวน้ำ” อาศัยอยู่ตามชายฝั่งทะเล ต่อมาชนชาวถ้ำบางส่วนได้อพยพมาตั้งบ้านเรือนในพื้นที่ราบมากขึ้นโดยเฉพาะตามลุ่มน้ำต่าง ๆ จึงพบหลักฐานชุมชนเกษตรกรรมขยายเพิ่มขึ้น ดังนั้นช่วงสมัยที่พบชุมชนแรกเริ่มประวัติศาสตร์ภาคใต้จึงเป็นชุมชนเกษตรกรรมและชุมชนเมืองท่าซึ่งอยู่กันเป็นกลุ่ม ๆ ตามเมืองท่าสำคัญริมแนวชายฝั่ง ต่อมามีจำนวนผู้คนมากขึ้นเรื่อย ๆ มีการตั้งถิ่นฐานเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ กระจายอยู่ในแหล่งสำคัญ ๆ ดังนี้คือ บนสันทรายบนพื้นราบแนวลำน้ำหรือลุ่มน้ำ บนเนินดินหรือเนินเขาริมลำน้ำและชายฝั่งทะเล ในสมัยหลังเริ่มมีระบบรัฐและระบบศูนย์กลางการศาสนาเกิดขึ้น มีเมืองท่าค้าขาย มีแหล่งเกษตรกรรม แหล่งอาหารตามธรรมชาติ และบางแหล่งก็มีชุมชนอุตสาหกรรมเกิดขึ้น จากหลักฐานศิลาจารึกหลักต่าง ๆ และวัตถุโบราณที่หลงเหลืออยู่พบว่ามีผู้คนต่างถิ่นเข้ามาตั้งถิ่นฐานด้วยสาเหตุของการประกอบธุรกิจการค้าและเผยแผ่ศาสนา ที่มีหลักฐานหลงเหลืออยู่พบว่า มีภาษาที่ใช้หลากหลาย เช่น ภาษามอญ ภาษาเขมร ภาษาสันสกฤต ภาษาทมิฬ และภาษาจีน เกิดชุมชนที่มีผู้นับถือศาสนาต่าง ๆ ขึ้น นับตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๙ เป็นต้นมา มีประชากรเพิ่มมากขึ้น มีเมืองขนาดใหญ่เพิ่มขึ้น ถูกนับรวมเป็นอาณาจักรไทยที่มีศูนย์กลางอำนาจอยู่ทางตอนเหนือ เช่น สุโขทัย อยุธยา ชุมชนใหญ่ ๆ ถูกจัดเป็นเมืองประเทศราช เช่น นครศรีธรรมราช และปัตตานี เป็นเมืองที่มีครบวงจรแห่งรัฐหนึ่ง ๆ คือมีผู้ปกครอง ศูนย์กลางการปกครอง เมืองท่าพาณิชย์ ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๒ ชุมชนศาสนาฮินดู เริ่มจางหาย มีหลงเหลืออยู่บ้างในส่วนที่เป็นพิธีกรรมราชสำนักและการปกครอง ชุมชนพุทธศาสนาแบบหีนยานลังกาวงศ์แผ่ครอบคลุมไปทั่ว การตั้งชุมชนแต่ละชุมชนเกาะติดอยู่กับวัดและวัดเป็นประหนึ่งสัญลักษณ์แห่งความคงอยู่ของชุมชน ดังที่มีการจัดสรรบ้านเรือนที่ทำกินในขอบเขตวัด และชาวบ้านมีความศรัทธาที่จะทะนุบำรุงวัดทั้งในท้องถิ่นและในศาสนสถานสำคัญในแหล่งอื่น ๆ ทำให้เห็นภาพความเป็นปึกแผ่นของชุมชน ในช่วงสมัยนี้ศาสนาอิสลามเข้ามามีบทบาทอย่างมั่นคงที่ปัตตานี มีสุลต่านปกครองตามแบบศาสนาอิสลาม การดำเนินธุรกิจการค้ากับชาติต่าง ๆ เป็นไปอย่างเป็นอิสระในบางครั้ง กระทั่งมีการปราบปรามจากกรุงศรีอยุธยาประกอบกับความอ่อนแอของสุลต่านในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๓ ทำให้รัฐปัตตานีลดบทบาทความเป็นเมืองท่าสำคัญลง อย่างไรก็ตามประชากรที่นับถือศาสนาอิสลามยังมีอยู่ในภาคใต้มากกว่าทุกภาคในประเทศ

สำหรับชาวไทยพุทธ ไม่ว่าจะขยายชุมชนไปที่ใดก็นิยมสร้างวัดประจำชุมชนจึงพบเห็นวัดมากมายในพื้นที่ราบต่าง ๆ และใช้วัดเป็นแหล่งให้การเรียนรู้และฝึกอบรมกุลบุตรสืบมาจนกระทั่งเข้าสู่ระยะการศึกษาในโรงเรียนเต็มตัว

๑.๒ บริบททางวัฒนธรรม

วัฒนธรรมชุมชนย่อมส่งผลต่อวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนทุกด้านไม่ยกเว้นแม้ในด้านการเรียนรู้ในแต่ละยุคสมัย สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (๒๕๔๒ : ๑๒, ๕๕๙๗ – ๕๖๓๐) ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมชุมชนในภาคใต้ไว้อย่างละเอียดในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ ดังสรุปพอสังเขปได้ว่า วัฒนธรรมชุมชนในภาคใต้สมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์ได้พัฒนาเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่มีวัฒนธรรมการปลูกข้าวเป็นหลัก เดิมชาวพื้นเมืองนับถือผีสางเทวดา ถือโชคลาง ตกอยู่ใต้อำนาจธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทำพิธีกรรมและดำเนินชีวิตตามความเชื่อและภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ค่อย ๆ พัฒนาชุมชนจนกระทั่งเกิดเป็นบ้านเป็นเมืองและเป็นนครรัฐขึ้น จนหลายเมืองกลายเป็นเมืองท่าเป็นศูนย์กลางการคมนาคมและการค้า ทำให้ชาวอินเดีย และชาวอาหรับ เข้ามาตั้งถิ่นฐานมากขึ้น อินเดียนำศิลปะ วิทยาการ ศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธเข้ามาเผยแพร่ทำให้โครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมของชาวพื้นเมืองเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะที่เมืองนครศรีธรรมราชและสทิงพระมีพวกพราหมณ์เข้ามาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๘-๑๔ พราหมณ์มักทรงวิทยาคุณจึงได้เป็นครูบาอาจารย์และเป็นที่ปรึกษาแก่ผู้ปกครองบ้านเมืองทำให้ศาสนาพราหมณ์เจริญมากในพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๔ จนเกิดนามสถานตามคติพราหมณ์ที่เป็นศูนย์กลาง “ตามพรลิงค์” ขึ้น ส่วนพุทธศาสนามหายานมีคติที่เข้ากับสังคมและวัฒนธรรมพื้นฐานของคนพื้นเมืองได้ดีกว่า จึงกลายเป็นศาสนาของสามัญชนและรุ่งเรืองมากในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๗ นับเป็นลักษณะเฉพาะอันหนึ่งของวัฒนธรรมศรีวิชัย ซึ่งแผ่กว้างคลุมนครรัฐ หรือแคว้นสำคัญบนคาบสมุทรภาคใต้ ๔ แคว้น คือ ไชยา นครศรีธรรมราช สทิงพระ และปัตตานี ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๖ วัฒนธรรมและผู้คนจากอินเดียภาคใต้ คือโจฬะทมิฬ เข้ามาสู่ภาคใต้ของไทยอย่างกว้างขวาง ผู้คนและวัฒนธรรมเหล่านี้มีส่วนรองรับและเชื่อมต่อให้พุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์เจริญขึ้นในคาบสมุทรภาคใต้ในช่วงต่อมา ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๘ อาณาจักรตามพรลิงค์หรือนครศรีธรรมราชกลายเป็นอาณาจักรใหญ่ที่สุดในคาบสมุทรภาคใต้เคียงคู่กับอาณาจักรสุโขทัยมีเมืองตามพรลิงค์เป็นศูนย์กลางการปกครอง ศูนย์กลางการค้าทางเรือและศูนย์กลางทางด้านศาสนา ผู้ครองตามพรลิงค์สืบทอดประเพณีการใช้กุศโลบายอาศัยศาสนจักรจรรโลงราชอาณาจักรต่อเนื่องกันมาโดยตลอด ทั้งยังมีกุศโลบายในการพัฒนาศาสนธรรม ศาสนประเพณี ให้เป็นที่น่าศรัทธายิ่งขึ้น โดยรับเอาพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ซึ่งกำลังเจริญสูงสุดในลังกาในขณะนั้นเข้ามา เนื่องจากนิกายนี้ใช้ภาษามคธเป็นภาษาเผยแผ่ธรรมะ จนเป็นเหตุให้ชาวภาคใต้

รู้จักภาษาบาลีในนามของภาษามคธอย่างแพร่หลาย และในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ นี้นครศรีธรรมราชกลายเป็นศูนย์กลางในการเผยแผ่พุทธศาสนาลังกาวงศ์ จนแคว้นสุโขทัยซึ่งเจริญคู่เคียงกันถ่ายเทเอาพุทธศาสนานิกายนี้ไป รวมทั้งพระสังฆราชปราชญ์ที่เรียนจบปิฎกไตรตลอดจนพระพุทธสิหิงส์และศิลปกรรมแบบลังกา สำหรับภาคใต้เองก็ได้เกิดคณะสงฆ์ลังกา ๔ ฝ่ายขึ้น ต่อมาเมื่อกรุงศรีอยุธยามีอำนาจขึ้นแทนสุโขทัย แคว้นนครศรีธรรมราชก็ผนวกเข้ากับราชอาณาจักรสยาม ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๓ อำนาจจากราชธานียังมีเหนือหัวเมืองภาคใต้แต่เพียงหลวม ๆ อาศัยวัฒนธรรมการพึ่งพา การผูกกระชับเครือญาติทางศาสนาและญาติพงศ์ของผู้ครองเมืองนครศรีธรรมราชกับราชธานี มากกว่าการใช้อำนาจรัฐ อย่างไรก็ตามวัฒนธรรมจากราชธานีอันเนื่องด้วยระบบการปกครองก็เริ่มทยอยเข้าหลอมรวมกับวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคใต้มากขึ้น ขณะเดียวกันปัตตานีกลายเป็นศูนย์กลางวัฒนธรรมภาคใต้ตอนล่างที่มีลักษณะพิเศษต่างกับภาคใต้ส่วนอื่น ๆ นอกจากนั้นปัตตานียังเป็นศูนย์กลางของศาสนาอิสลามในกลุ่มไทยมุสลิมและศูนย์กลางการค้าทางเรือของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นโยบายการปกครองหัวเมืองภาคใต้ในยุคสมัยนั้นมียุทธวิธีที่เด่นชัด คือ การแบ่งแยกศรัทธาต่อศาสนาที่ศาสนิกชนในภาคใต้เคยมีศูนย์รวมศรัทธาอยู่ที่นครศรีธรรมราชไปอยู่ที่ราชธานี ซึ่งกระทำได้มากกว่ายุทธวิธีการแทรกซึมทางคตินิยมโดยอาศัยวัฒนธรรมการใช้อักษรและวรรณกรรม และอีกหลาย ๆ ยุทธวิธีล้วนแต่ส่งผลกระทบต่อชุมชนในภาคใต้ทั้งสิ้น เช่น ยุทธวิธีทางศาสนาทำให้วัฒนธรรมชุมชนพุทธศาสนาและชุมชนพราหมณ์แข็งแกร่งทั้งศาสนธรรม ศาสนสถาน ศาสนพิธี และศาสนประเพณี สืบทอดเป็นมรดกของสังคมชาวใต้สืบต่อมา โดยเฉพาะยุทธวิธีการหลอมรวมทางวัฒนธรรมโดยใช้ตัวอักษรและวรรณกรรม เป็นความพยายามให้ชาวใต้ซึ่งเคยนิยมใช้อักษรขอมจารึกเรื่องราวต่าง ๆ เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นหันไปเรียนเขียนอ่านอักษรไทยแบบอยุธยาและคัดลอกวรรณกรรมราชธานีออกเผยแพร่ทั้งคัมภีร์ทางศาสนา กฎหมาย ตำราเรียน หลักฐานการเปลี่ยนแปลงเห็นได้จากการจารึกบนแผ่นทองคำหลายแผ่นที่หุ้มปลียอดพระบรมธาตุ นครศรีธรรมราช เช่น จารึกแผ่นที่ ๔๙ ซึ่งจารึกเมื่อปี พ.ศ. ๒๑๕๙ ในแผ่นดินพระเอกาทศรถ จารึกด้วยอักษรไทยล้วน หรือ จารึกแผ่นที่ ๔๖ ซึ่งจารึกเมื่อ พ.ศ. ๒๑๙๒ ในแผ่นดินพระเจ้าปราสาททองจารึกด้วยอักษรขอมส่วนหนึ่งและอักษรไทยส่วนหนึ่ง แสดงว่าชาวภาคใต้ยังติดการใช้อักษรขอมอยู่ขณะเดียวกันก็ใช้วัฒนธรรมการบอกศักราชตามแบบราชธานีแต่มักคลาดเคลื่อนสับสนกันอยู่มาก ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๔-๒๕ หลังจากราชธานีปราบเมืองสงขลาได้ในปี พ.ศ. ๒๒๒๓ อำนาจของอยุธยาที่มีต่อภาคใต้ปรากฏชัดเจนขึ้นตามลำดับ ในสมัยอยุธยาตอนปลายวัฒนธรรมชุมชนภาคใต้ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมราชธานีเด่นชัดที่สุดในด้านวัฒนธรรมการใช้ตัวอักษรและวรรณกรรม ได้พบหลักฐานจากหนังสือบุดดำและบุดขาวว่าชาวภาคใต้เริ่มคุ้นเคยกับการเล่าเรียนเขียนอ่านโดยใช้อักษรไทยแบบราชธานีมากขึ้น มีการคัดลอกวรรณกรรมต่าง ๆ ของ

ราชธานี ตลอดจนตำราที่แต่งขึ้นโดยผู้รู้ในท้องถิ่นโดยใช้อักษรไทย ทั้งประเภทตำรา ความเชื่อ และวรรณกรรมอันเนื่องด้วยพุทธศาสนา ซึ่งแสดงว่าวัฒนธรรมจากราชธานีทั้งของราชธานีเอง และที่ได้รับอิทธิพลมาจากหัวเมืองและต่างชาติ เข้ามามีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมชุมชนภาคใต้ทั้งทางตรงและทางอ้อม แผ่กว้าง ฝังลึก และมีพลังมากขึ้นตามลำดับ เช่น ตำราเรียนจินดามณี มหาชาติคำหลวง โคลงโลกนิติ ปัญญาส-ชาดก กลอนกลบท ฉันท์วรรณพฤติ ฯลฯ วรรณกรรมราชธานีเริ่มแพร่หลายชัดเจนในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย และมีอิทธิพลต่อวรรณกรรมภาคใต้เด่นชัดสืบต่อมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตลอดจนถึงปัจจุบัน นอกจากนั้นยังมีอิทธิพลในด้านอื่น ๆ เช่น ศิลปกรรม จิตรกรรม สถาปัตยกรรม ประติมากรรม ตลอดจนขนบประเพณี เป็นต้น เข้ามาหลอมรวมกับวัฒนธรรมละลอกอื่น ๆ ของชาวภาคใต้ จนปรากฏชัดเจนและมั่นคงในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๔ จนถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๕ จนกระทั่งถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ เมื่อมีการปฏิรูปการปกครอง ปฏิรูปการศึกษา และปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดินเป็นกระทรวง ทบวง กรม จังหวัด อำเภอ วัฒนธรรมชุมชนภาคใต้ก็เปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งมาจากส่วนกลางทั้งในระบบราชการและระบบการศึกษาของรัฐเช่นเดียวกับภาคอื่น ๆ วัฒนธรรมชุมชนภาคใต้จึงมีทั้งที่เป็นเอกลักษณ์ของภาคและอเนกลักษณ์ของภาค คือมีส่วนที่แตกต่างหลากหลายตามท้องถิ่นย่อยเป็นอเนกอนันต์

มนุษย์มีวัฒนธรรมได้โดยการใช้สติปัญญาเรียนรู้และสืบทอดด้วยการอบรมสั่งสอน การถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจ จึงมีความละเอียดอ่อนและวิวัฒนาการในตัวของมันเอง ตลอดจนมีการแลกเปลี่ยนและถ่ายทอดให้แก่กันระหว่างบุคคลต่างกลุ่มต่างชนชาติ พร้อมไปกับการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องไปกับวิถีชีวิตในสังคม ด้วยเหตุนี้วัฒนธรรมจึงเป็นตัวกำหนดกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ด้วยอีกส่วนหนึ่ง

๑.๓ บริบททางประวัติศาสตร์

ประวัติศาสตร์สื่อให้เห็นร่องรอยของการใช้ภาษาของชาวไทยถิ่นใต้ เพราะภาษากับสังคมมนุษย์มีความสัมพันธ์กันกล่าวคือ มนุษย์ต้องใช้ภาษาในการสื่อสาร ถ่ายทอดและสร้างสรรค์ หรือประกอบกิจกรรมร่วมกัน เมื่อชุมชนเปลี่ยนแปลงภาษาก็ย่อมเปลี่ยนแปลงไปด้วย ดังที่ ฉันทัส ทองช่วย (๒๕๓๔ : ๗๓-๗๔) ได้ศึกษาร่องรอยการวิวัฒนาการของภาษาไทยถิ่นภาคใต้ไว้อย่างได้รายละเอียด ดังจะขอสรุปแต่ละประเด็นเพื่อให้เห็นภาพรวมของวิวัฒนาการของภาษาไทยถิ่นใต้ดังนี้

๑.๓.๑ ยุคสมัยของการพัฒนาชุมชนและวัฒนธรรมภาคใต้ มีการแบ่งออกเป็น ๕ ยุคสมัย ดังนี้

๑) สมัยการอพยพตั้งถิ่นฐาน (ประมาณ ๒,๐๐๐ ปีก่อน พ.ศ. – พ.ศ. ๔๐๐) เป็นชุมชนยุคหินใหม่และยุคโลหะ ในช่วงสมัยนี้ภาคใต้ของไทยเป็นที่อยู่อาศัยของชาวไทย ชวา มลายู เขมร และมอญ

๒) สมัยของการแพร่หลายของวัฒนธรรมอินเดียและจีน (ประมาณ พ.ศ.๓๐๐ – ๑,๑๐๐) ในช่วงนี้มีทั้งอินเดียและจีนเข้ามาสัมพันธ์กับภาคใต้ทางด้านการค้า ศาสนาพุทธ และศาสนาพราหมณ์เริ่มเข้ามามีอิทธิพลต่อชุมชนภาคใต้อย่างเป็นกิจจะลักษณะ

๓) สมัยรับอิทธิพลของอาณาจักรทะเลใต้และกัมพูชา (ประมาณ พ.ศ. ๑๒๐๐ – ๑๗๐๐) เป็นช่วงที่ชาวภาคใต้ได้ติดต่อค้าขายกับจีนอย่างใกล้ชิด ภาคใต้กลายเป็นเมืองท่าค้าขายที่สำคัญทางฝั่งทะเลตะวันออก พุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์เริ่มเข้ามามีบทบาท

๔) สมัยพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองและติดต่อสัมพันธ์กับอาณาจักรสุโขทัย (ประมาณ พ.ศ. ๑๗๗๓ – ๑๘๐๐) เป็นช่วงที่พระสงฆ์จากนครศรีธรรมราชขึ้นไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่กรุงสุโขทัย

๕) สมัยรวมตัวเป็นอาณาจักรไทย (ประมาณ พ.ศ. ๑๘๕๐ - ๑๘๙๓) เป็นช่วงที่ภาคใต้ได้รับอิทธิพล ศิลปวัฒนธรรมจากราชธานี

ทั้งนี้ได้ชี้ให้เห็นว่าชุมชนโบราณในภาคใต้ในอดีตประกอบด้วยชาวไทยโบราณ รวมทั้งชนกลุ่มน้อยอันได้แก่ กาฮาชี ซาไก เซียมัง และโอรังลาโอด และชาวเมืองต่างถิ่น เช่น ชวา-มลายู เขมรโบราณ มอญโบราณ อินเดีย จีน ตลอดจนคนไทยจากภาคเหนือและภาคกลาง ชุมชนโบราณดังกล่าวนี้มีวิวัฒนาการสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ขณะนี้ในภาคใต้จึงเป็นที่อยู่อาศัย ของชาวไทยพุทธ ชาวไทยมุสลิม ชาวไทยเชื้อสายจีน ชาวเล ซาไก มอญ และลาวโซ่ง

๑.๓.๒ ร่องรอยของภาษาจากจารึกโบราณ (ก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๙) จารึกโบราณของภาคใต้จากหลักฐานที่พบจะเป็นศิลาจารึก จารึกที่ฐานพระพุทธรูป จารึกที่ระฆัง จารึกที่วิหารและจารึกบนตราประทับ เป็นต้น จารึกดังกล่าวได้ปรากฏหลักฐานด้านการใช้ภาษาและอักษร ดังนี้

ศิลาจารึกหุบเขาช่องคอย อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๐ ใช้*ภาษาสันสกฤต อักษรอินเดียใต้* (คฤนถ์ – ปัลลวะ)

ศิลาจารึกวัดมหาธาตุ อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๐ – ๑๑ ใช้*ภาษามอญโบราณ อักษรอินเดียใต้* (คฤนถ์ – ปัลลวะ)

ศิลาจารึกวัดมเหยงคณ์ อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๓ ใช้*ภาษาสันสกฤต ตัวอักษรคล้ายอักษรในอาณาจักรเขมรโบราณ*

ศิลาจารึกเขาพระนารายณ์ อำเภอปะกง จังหวัดพังงา ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๓ – ๑๔ ใช้*ภาษาและอักษรทมิฬโบราณ*

ศิลาจารึกวัดเสมาเมือง อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช ต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๔ (พ.ศ.๑๓๑๘) ใช้*ภาษาสันสกฤต ตัวอักษรเป็นแบบที่กลายรูปมาจากอักษรอินเดียใต้ คล้ายแบบอักษรที่พบในสุมาตรา – ชวา*

จารึกวัดมหาธาตุ (หลักที่ ๒๘) อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ใช้*ภาษามอญโบราณ อักษรปัลลวะ*

จารึกวัดเวียง (หลักที่ ๒๔) อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี จารึกเมื่อ พ.ศ.๑๗๗๓ ใช้ภาษาสันสกฤตอักษรขอม

จารึกวัดเวียง (หลักที่ ๒๔ ก.) หรือจารึกหัวเวียงเมืองไชยา อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ใช้*ภาษาบาลี อักษรขอม*

จารึกฐานพระพุทธรูปปางนาคปรก วัดเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี พ.ศ. ๑๗๒๖ ใช้*ภาษาเขมร อักษรขอม*

จารึกวิหารโพธิ์ลังกา วัดมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช ประมาณ พ.ศ. ๑๗๗๕ – ๑๘๒๕ ใช้*ภาษามอญและพม่าโบราณ อักษรมอญโบราณ*

ส่วนจารึกบนตราประทับในภาคใต้ส่วนใหญ่ ใช้*ภาษาสันสกฤต อักษรปัลลวะ มีพบอักษรพราหมี* เพียงตราประทับเดียว

จากหลักฐานดังกล่าวสรุปได้ว่า ภาษาที่พบในจารึกโบราณของภาคใต้ก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๙ มีภาษาสันสกฤต ทมิฬ บาลี เขมร มอญ-พม่า ส่วนตัวอักษรที่ใช้ขั้นแรกเป็นอักษรปัลลวะพราหมี ทมิฬ ขอม และมอญ หลักฐานด้านภาษาแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทยภาคใต้กับกลุ่มชนที่ใช้ภาษาอินเดีย (สันสกฤต-บาลี) ทมิฬ มอญ และเขมร ภาษาของกลุ่มชนเหล่านี้เข้ามาเกี่ยวข้องกับภาคใต้ในทางการค้าขาย การเผยแผ่พระศาสนาทั้งศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทธ ทางการเมืองการปกครอง และการเข้ามาตั้งหลักแหล่ง จึงกล่าวได้ว่าช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ชาวไทยภาคใต้คงมีแต่ภาษาพูด ไม่มีตัวอักษรใช้เองเมื่อมีวัฒนธรรมด้านลายสือหรือตัวอักษรของกลุ่มชนที่มีอารยธรรมเหนือกว่าเข้ามาก็ยอมรับเอามาใช้ เป็นจุดที่ส่งผลให้เกิดวัฒนธรรมของภาษาถิ่นใต้ในกาลต่อ ๆ มา ดังเช่นจารึกหลักที่ ๒๔ ที่วัดเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งจารึกด้วยภาษาสันสกฤต อักษรขอมเมื่อ พ.ศ. ๑๗๗๓ สะท้อนให้เห็นความเจริญรุ่งเรืองทางด้านพุทธศาสนา อารยธรรมทั้งทางด้านภาษาและหนังสือตลอดถึงสถานภาพทางการเมืองของนครศรีธรรมราช สมัยตามพรลิงค์ ได้อย่างชัดเจน ถ้อยคำที่มีศักดิ์ของคำสูงล้วนมาจากภาษาสันสกฤต เช่น สวสฺติ ศรีสวสฺติ ตามพฺรลิงฺค เป็นต้น

๑.๓.๓ ร่องรอยการวิวัฒนาการของภาษาไทยถิ่นใต้จากผลงานการวิจัยของเจ มาวิน บราวน์ ในช่วงปลายศตวรรษที่ ๑๙ ภายหลังจากที่ไทยได้สถาปนากรุงสุโขทัยเป็นราชธานี พ่อขุนรามคำแหง

ได้แผ่พระราชอำนาจลงมาถึงอาณาจักรนครศรีธรรมราชเป็นเหตุให้ชาวนครศรีธรรมราชได้เรียนรู้ภาษาสุโขทัยจนเป็นที่นิยมกันแพร่หลาย ดังนี้

ภาษาไทยถิ่นใต้ที่วิวัฒนาการจากภาษาสุโขทัย เมื่อประมาณ ค.ศ. ๑๓๐๐ (พ.ศ. ๑๘๔๓) มีวิวัฒนาการเป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มภาษานครศรีธรรมราชกับกลุ่มตากใบ

๑) กลุ่มนครศรีธรรมราช เจ มาวิน บราวน์ ได้แบ่งภาษากลุ่มนี้ออกเป็น ๒ สาย คือ

ก) สายไชยา แบ่งออกเป็น ๓ กลุ่มย่อย คือ

(๑) ภาษาชุมพร

(๒) ภาษาไชยา แบ่งเป็น ๒ กลุ่ม คือ

(ก) ภาษาระนอง ไชยา หลังสวน และสวี

(ข) ภาษาตะกั่วป่า และภูเก็ต

(๓) ภาษาเกาะสมุย

ข) สายนครศรีธรรมราช แบ่งเป็น ๒ กลุ่มย่อย คือ

(๑) ภาษานครศรีธรรมราช แบ่งเป็น ๓ กลุ่มย่อย คือ

(ก) ภาษากระบี่

(ข) ภาษานครศรีธรรมราช ทุ่งสง ตรัง ควนขนุน

(ค) ภาษาหัวไทร

(๒) ภาษาสงขลา แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มย่อย คือ

(ก) ภาษาสงขลาและระโนด

(ข) ภาษายะลา แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มย่อย คือ ภาษายะลา และสตูล

๒) กลุ่มตากใบ วิวัฒนาการมาจากภาษาสุโขทัยโดยตรง จึงเป็นภาษาที่เก่าแก่ที่สุด

๑.๓.๔ การวิวัฒนาการของภาษาไทยถิ่นใต้

๑) จุดเริ่มต้นของภาษาไทยถิ่นใต้เป็นเช่นเดียวกับภาษาอื่น ๆ คือ เริ่มจากภาษาท่าทางก่อนภาษาพูด และใช้ภาษาพูดก่อนภาษาเขียน ในช่วงต้นมีถ้อยคำจำนวนจำกัด เกิดจากการเลียนเสียง คำอุทาน คำที่สมมติขึ้นมาใช้แทน รวมทั้งที่รับอิทธิพลมาจากภาษาอื่น ๆ เช่น มลายู บาลี สันสกฤต ทมิฬ เขมร จีน อังกฤษ สภาพสังคมทำให้ภาษามีวิวัฒนาการต่อไปเรื่อย ๆ

๒) ภาษาไทยถิ่นใต้ก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๙ เป็นช่วงที่ภาษาไทยถิ่นใต้ได้รับอิทธิพลจากภาษาสันสกฤต บาลี ทมิฬ เขมร มอญ-พม่า ใช้อักษรปัลลวะ ทมิฬ พราหมี ขอม และมอญ เป็นช่วงที่ภาคใต้มีความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมเห็นได้จากมีอาณาจักรตามพรลิงค์ แม้พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชอันเป็นศูนย์รวมใจและหลักชัยทางวัฒนธรรมก็กำเนิดขึ้นในช่วงสมัยนี้ ความมั่งคั่ง มั่นคง ดังกล่าวเป็นหลักประกันได้ว่า ความสามารถในการใช้ภาษาของผู้ปกครอง ข้าราชการ

นักบวช และไพร่ฟ้าประชาชนต้องอยู่ในขั้นดี เพราะภาษาเป็นเครื่องสื่อสารที่สำคัญยิ่งของสังคมมนุษย์เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่า เป็นสิ่งแสดงออกถึงภูมิปัญญา อารยธรรม เสรีภาพ ความภาคภูมิใจ เอกลักษณ์ และเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวชีวิตจิตใจของปวงชนโดยเฉพาะ ความเชี่ยวชาญด้านภาษาของปวงปราชญ์แห่งนครศรีธรรมราชได้มีส่วนวางรากฐานด้านภาษาให้แก่อาณาจักรสุโขทัยในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชสืบต่อมา

๓) ภาษาไทยถิ่นใต้สมัยสุโขทัย อาณาจักรนครศรีธรรมราชมีความสัมพันธ์กับสุโขทัยทั้งด้านการเมือง การปกครอง การเผยแผ่ศาสนาและศิลปวัฒนธรรม จึงทำให้ประชาชนของอาณาจักรทั้งสองมีโอกาสเรียนรู้และรับวัฒนธรรมทางภาษาจากกันและกัน จึงพบว่ามีถ้อยคำภาษาไทยถิ่นใต้ตรงกับภาษาไทยสุโขทัยหลายคำ อย่างไรก็ตามแม้พ่อขุนรามคำแหงจะทรงประดิษฐ์อักษรไทยขึ้นใช้แล้วแต่ก็ไม่ปรากฏว่าอักษรเหล่านั้นมามีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ภาษาและการแต่งวรรณกรรมในช่วงเวลาดังกล่าว ภาษาจากวัฒนธรรมอินเดีย คือ สันสกฤตและอักษรขอมจากวัฒนธรรมแห่งอาณาจักรกัมพูชายังมีอิทธิพลเหนือแผ่นดินไทยใต้อยู่ตลอดสมัยนี้และสืบต่อมาอีกหลายร้อยปี

๔) ภาษาไทยถิ่นใต้สมัยอยุธยา เมื่อกรุงศรีอยุธยามีอำนาจขึ้นแทนสุโขทัย ได้เมืองปักษ์ใต้ทั้งหมดเป็นเมืองขึ้น มอบอำนาจให้เมืองนครศรีธรรมราชปกครองเมืองฝ่ายใต้และหัวเมืองมลายูทั้งหมด ภาคใต้ซึ่งเคยเจริญรุ่งเรืองมาก่อนสมัยสุโขทัย เมื่อได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากราชธานีกรุงศรีอยุธยายิ่งเพิ่มความเจริญรุ่งเรืองขึ้นไปอีก โดยเฉพาะได้รับวัฒนธรรมส่วนที่เป็น “ไทย” จริง ๆ เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะด้านภาษาไทย ตัวอักษรไทย และวรรณคดีไทย ซึ่งมีความหลากหลายทั้งรูปแบบและเนื้อหา

วรรณคดีสมัยอยุธยาที่มีอิทธิพลต่อความนึกคิดและประสบการณ์ด้านภาษาของภาคใต้เป็นพิเศษ ได้แก่ วรรณคดีเกี่ยวกับพุทธศาสนา เช่น กาพย์มหาชาติและปัญญาสชาดก เป็นต้น วรรณกรรมที่เกี่ยวกับตำราเรียนภาษาไทย ได้แก่ จินดามณี ฉบับที่พระโหราธิบดีแต่งในสมัยพระนารายณ์มหาราช และจินดามณี ฉบับพระเจ้าบรมโกศ นอกจากนี้ยังมีวรรณกรรมประเภทร้อยกรองซึ่งเป็นแบบฉบับทางด้านศิลปะการประพันธ์ทั้งโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน ร่าย และกลบท โดยเฉพาะกลอนกลบทสิริวิบุลกิติ ซึ่งภาคใต้เรียกว่า “ยศกิต” เป็นวรรณกรรมที่ศิลปินพื้นบ้านภาคใต้นิยมชมชอบเป็นอย่างมาก ผู้ศึกษากล่าวว่าระบบภาษาสมัยอยุธยาสอดคล้องกับระบบภาษาไทยถิ่นใต้บางประการ เช่น ระบบเสียงวรรณยุกต์ เสียงพยัญชนะต้นบางเสียง และคำที่ใช้บางคำซึ่งยังคงมีใช้อยู่ในภาษาถิ่นใต้ในปัจจุบัน

๕) ภาษาไทยถิ่นใต้สมัยรัตนโกสินทร์ ย่อมได้รับอิทธิพลจากราชธานี เช่นเดียวกับสมัยอื่น ๆ มีส่วนให้ภาษาไทยถิ่นใต้เกิดการวิวัฒนาไปมากทั้งด้านภาษาและตัวอักษร การใช้ภาษา

และอักษรไทยในวรรณกรรมของภาคใต้นั้นพบหลักฐาน มาตั้งแต่สมัยพระเอกาทศรถ พระนารายณ์ และปรากฏหลักฐานมากขึ้นในช่วงยุครัตนโกสินทร์ตอนต้นถึงรัชกาลที่ ๕ การที่ภาษาถิ่นใต้เกิดการวิวัฒนาการทางภาษาอย่างเป็นระบบทั้งในแง่ภาษาศาสตร์ และภาษาศิลป์เกิดจากปัจจัยหลายประการ ประการสำคัญ คือ การรับอิทธิพลจากตำราเรียนภาษาไทยมาจากราชธานี หนังสือเล่มสำคัญ คือ หนังสือจินดามณี อันมีจินดามณี ฉบับพระโหราธิบดี จินดามณีฉบับพระเจ้าบรมโกศ และจินดามณีฉบับอื่น ๆ อีกหลายฉบับที่ปรากฏในสมัยรัตนโกสินทร์

นอกจากหนังสือจินดามณีแล้วยังมีตำราเรียนฉบับอื่น ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการเรียนการสอนภาษาในภาคใต้ ดังเช่น ชุดหนังสือเรียนภาษาไทยของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ที่ได้เรียบเรียงขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อใช้เป็นแบบสอนหนังสือไทยในโรงเรียนหลวงที่ทรงโปรดให้จัดตั้งขึ้น หนังสือภาษาไทยชุดดังกล่าวประกอบด้วย มูลบทบรรพกิจ วาหนิตินิกร อักษรประโยค สังโยคพิธาน ไวพจน์พิจารณ์ พิศาลการันต์ ต่อมามีแบบเรียนฉบับอื่น ๆ อีกหลายฉบับเช่น พรรณพฤกษา สัตวาภิธาน ปกีระณำพจนาดถ์ ฉันทวิภาค ไวพจน์ประพันธ์ อุไภยพจน์ นิติสารสาธก สังโยคภิธานแปล อนันตวิภาค เป็นต้น

มีหนังสือเรียนภาษาไทยอีกชุดหนึ่งซึ่งขุนประเสริฐอักษรนิติ (แพ ตาละลักษณ์) ได้เรียบเรียงไว้ในหนังสือโบราณศึกษา ประกอบด้วย ประถม ก กา สุบินทกุมาร ประถมมาลา ประถมจินดามณีเล่ม ๑ ประถมจินดามณีเล่ม ๒ นอกจากนั้นยังมีหนังสือให้นักเรียนอ่านเล่นอีกหลายเล่ม ได้แก่ เสือโค จันทรโครพ อนิรุท สมุทรโฆษ เพชรมงกุฎ สังข์ทอง กากี พระยาฉัททันต์ สวัสดิรักษา พระปรมัตถ์ เป็นต้น อีกทั้งยังมีตำราพิเศษที่จะต้องฝึกเรียน เขียน อ่าน และนำไปปฏิบัติอีกหลายวิชา เช่น ตำราหมอดู ตำรายา ตำราวิชาโจทย์เลขค้าขาย ตำราวิชาช่างทอง วิชาเสมียน คือ อ่านเขียนแต่งใบบัตรท้องตราและกฎหมาย กับบัญชีสำมะโนครัว วิชาอักษรเฉียงไทย ไทยนับไทยหลง พราหมณ์พุกาม ส่วนตำราหนังสือขอมก็มีทั้งขอมไทยและขอมบาลี เอกสารที่ใช้ศึกษาวิชาหนังสือขอมมีพระมาลัย พระมหาชาติ พระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์ พระอุณหิสวิไชย มูลกัจจายนสูตร พระมงคลทีปนี พระสารสังคะหะ พระปฐมสามนต์ พระวิสุทธิมรรค เป็นต้น

การศึกษาภาษาในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นจะเน้นภาษาไทย ภาษาบาลีและการเขียนอักษรขอม อาจเป็นอีกมูลเหตุหนึ่ง ที่วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ส่วนหนึ่งจารด้วยอักษรขอม จนดูประหนึ่งว่าอักษรขอมได้กลายเป็นอักษรยอดนิยมประจำท้องถิ่นภาคใต้ในช่วง ๑๕๐ ปีแรกของยุครัตนโกสินทร์ นอกจากนั้นการวิวัฒนาการของภาษายังเกิดจากสาเหตุอื่น ๆ อีกหลายประการ เช่น รับอิทธิวรรณคดีประเภทต่าง ๆ โดยเฉพาะนิทานประโลมโลกจากราชธานี ทำให้เกิดการเรียนรู้ภาษา และยังมีการคัดลอก เลียนแบบ ปรับแปลง แต่งเติม สั่งสมสืบทอดต่อ ๆ กันมา ส่วนสาเหตุอื่น ๆ ก็มีอีกหลายประการเช่น พระมหากษัตริย์ในสมัยรัตนโกสินทร์ทุกพระองค์ โปรดการกวีและทรง

เชี่ยวชาญทางภาษา ส่งผลให้เกิดประชานิยมตามเสด็จไปด้วย การจัดตั้งโรงพิมพ์ก็มีบทบาทในการเผยแพร่หนังสือ ซึ่งเป็นเครื่องมือในการให้การศึกษาส่งผลให้ภาษาเจริญงอกงามด้วย การจัดตั้งโรงเรียนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ และการออกพระราชบัญญัติว่าด้วยประถมศึกษาในสมัยรัชการที่ ๖ การจัดตั้งสถานศึกษาต่าง ๆ ทำให้การศึกษาโดยส่วนรวมของประชาชนดีขึ้น การติดต่อสัมพันธ์กับต่างประเทศ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ล้วนมีส่วนให้วงศัพท์ในภาษาไทยถิ่นใต้ขยายตัวออก ยากที่จะจำกัดขอบเขตได้

๑.๔ บริบททางศาสนาและความเชื่อ

ศาสนาพุทธมีอิทธิพลต่อชีวิตชาวไทยภาคใต้โดยทั่วไปเป็นอันมาก วิถีชีวิตของชาวไทยภาคใต้ส่วนใหญ่จึงสืบเนื่องมาจากความเชื่อทางศาสนาพุทธ แต่เนื่องจากความเชื่อทางไสยศาสตร์และศาสนาพราหมณ์ได้ฝังรากลึกอยู่ในจิตใจมาก่อน แนวคิดและวิถีปฏิบัติหลายประการของชาวไทยภาคใต้จึงปะปนกันทั้งทางพราหมณ์ ไสยศาสตร์และพุทธศาสนา (จำเริญ แสงดวงแข. ๒๕๔๒ : ๑๔, ๗๐๓๓) ส่งผลต่อการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชนภาคใต้มากพอสมควร ดังจะนำมาพิจารณาเป็นประเด็นต่อไปนี้

๑.๔.๑ แนวคิดด้านศาสนา จำเริญ แสงดวงแข (๒๕๔๒ : ๑๔, ๗๐๓๓-๗๐๓๔) ได้กล่าวไว้ในบทความเรื่อง “โลกทรรศน์ชาวไทยภาคใต้” พอสรุปได้ดังนี้ เนื่องจากชาวไทยภาคใต้คุ้นเคยกับความเชื่อทางไสยศาสตร์และศาสนาพราหมณ์มาก่อน ลักษณะนิยมพิธีกรรมและการนับถือสิ่งเร้นลับเป็นที่พึ่ง จึงฝังรากลึกอยู่ในจิตใจ เมื่อชาวไทยภาคใต้หันมายอมรับนับถือศาสนาพุทธในภายหลัง ส่วนที่เป็นพิธีกรรมและการบนบานศาลกล่าวก็ได้นำมาใช้กับพระรัตนตรัยแทนเทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ ความเชื่อเรื่องพรหมลิขิตก็แปรมาเป็นความเชื่อเรื่องกรรม ชาติ ภพ เชื่อว่ากรรมสามารถส่งผลไปยังชาติภพอื่นได้ เช่นเชื่อว่าความเป็นไปในชาตินี้เป็นผลกรรมมาจากชาติก่อนและผลกรรมในชาตินี้จะส่งผลต่อไปยังชาติภพต่อ ๆ ไป ผู้ที่ทำบาปจะตกนรก ส่วนผู้ที่ทำบุญจะได้ขึ้นสวรรค์ ชาวไทยภาคใต้ส่วนใหญ่เน้นการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีมากกว่าศึกษาปรัชญาทางพุทธศาสนา เห็นว่าการเป็นพุทธมามกะที่ดีนั้นอยู่ที่การตักบาตร ทำบุญ และการฟังเทศน์ ยึดมั่นในวัตถุมากกว่าพระธรรม เช่น ยึดเอาพระพุทธรูปเป็นเครื่องรางของขลัง ยึดถือวัดเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ใฝ่ฝันจะเกิดในยุคพระศรีอาริย์เพราะเชื่อว่าเป็นยุคของความสุขด้วยมีผลผลิตที่พอเพียงกับความต้องการของบุคคลในสังคม ยอมรับเรื่องนิพพานโดยเห็นตามปรัชญาของพุทธศาสนาว่านิพพานเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของความสุข เป็นสิ่งที่บริสุทธิ์ พ้นจากความทุกข์ทั้งปวง แต่มีความเห็นว่าผู้มีบุญเท่านั้นจึงจะบรรลุนิพพานได้ ชาวใต้ส่วนใหญ่มีศรัทธาที่จะบำเพ็ญกุศลเพื่อให้ถึงสวรรค์มากกว่ามุ่งจะเข้าสู่นิพพาน ด้วยเหตุที่ศาสนาพุทธมีอิทธิพลต่อชีวิตชาวไทยภาคใต้โดยทั่วไปมาก นอกจากประเพณีชาวไทยภาคใต้ส่วนใหญ่จะสืบเนื่องมาจากความเชื่อทางศาสนา

แล้ว ยังถือว่าวัดเป็นสถานที่สอนหนังสือ เป็นแหล่งสำคัญในการให้ความรู้แก่บุรุษ เป็นแหล่งสร้างผู้นำในสังคม ดังนั้นผู้ใดประพฤติผิดไปจากแนวปฏิบัติของศาสนิกชนย่อมได้รับคำตำหนิ และที่สำคัญชาวไทยภาคใต้ถือว่าเป็นหน้าที่ของตนที่จะทะนุบำรุงสถาบันทางศาสนาให้คงไว้

๑.๔.๒ แนวคิดเรื่องการบวชเรียน พุทธศาสนิกชนภาคใต้เชื่อว่าการอุปสมบทเป็นทายาทในพระบวรพุทธศาสนาเป็นกุศลอย่างยิ่งทั้งแก่ผู้บวชและญาติมิตรทั้งมวล ประทุม ชุ่มเพ็ญพันธ์ (๒๕๔๔ : ๑๑๗-๑๑๘) จำแนกคติการบวชเรียนของคนไทยเป็น ๓ ประเภท ดังนี้

๑) บวชเพื่อให้เข้าถึงอรหัตผลพ้นจากกิเลสความเศร้าหมองของทุกข์ทั้งปวง คือ มุ่งอุดมการณ์อันสูงสุดของพระศาสนา ได้แก่ พระนิพพาน การบวชเรียนเพื่อให้ถึงที่สุดกิจของบรรพชิตประเภทนี้ไม่มีการลาสิกขา

๒) บวชเพื่อระงับดับกิเลสความทุกข์กายทุกข์ใจเป็นการชั่วคราว เป็นการบวชเพื่อศึกษาเล่าเรียนพุทธวัจนะให้รู้พระธรรมและถือปฏิบัติเพื่อความสุขความสงบตามสมควร ผู้บวชกลุ่มนี้จะลาสิกขาหรือไม่ก็ได้

๓) บวชเพื่อประเพณีหรือเพื่อสืบอายุพระพุทธศาสนา นับเป็นคตินิยมที่ปฏิบัติกันมากในปัจจุบัน เพราะถือว่าการบวชจะได้บุญกุศล ดังนั้นใครอยากได้บุญก็บวชประพฤติตนตามธรรมวินัย หมดบุญเมื่อไรก็จะลาสิกขา บ้างก็เชื่อว่าบวชเพื่อให้บิดามารดาพลอยได้บุญไปด้วย เป็นการตอบแทนบุญคุณบิดามารดา ทั้งสังคมยังถือว่าใครไม่บวชยังเป็นคนดิบอยู่ สอดคล้องกับที่อดิศักดิ์ ทองบุญ และสายชล เมืองพรหม(๒๕๔๒ : ๘, ๓๙๔๖-๓๙๔๗) กล่าวไว้ในบทความเรื่อง “บวช : ประเพณี” ที่ว่า เหตุที่การอุปสมบทในพุทธศาสนาเป็นกุศลยิ่งทั้งแก่ผู้บวชและญาติมิตร ดังนั้นเมื่อผู้ใดมีบุตรชายจึงมักอธิษฐานว่าให้มีโอกาส “เกาะชายผ้าเหลืองเข้าวัด” คือได้มีโอกาสร่วมพิธีบวชบุตรคนนั้น นอกจากนี้คนสมัยโบราณไม่นิยมที่จะให้บุตรีของตนแต่งงานกับชายที่ยังไม่ผ่านการอุปสมบทเพราะถือว่าเป็นคนดิบไม่ได้ผ่านการขัดเกลาจิตใจจากการบวชเรียน ผู้ที่ผ่านการบวชแล้วจะได้รับการยกย่องจากสังคม ที่เห็นชัดก็คือคำเรียกขานที่เปลี่ยนไปเป็น เณร... หรือพี่หลวง... น้าหลวง... เป็นต้น คนใต้นิยมให้การบวชเรียนใช้เวลามากพอที่จะฝึกปฏิบัติธรรมได้พอสมควร อย่างเช่นนิยมให้อุปสมบทหนึ่งพรรษาเป็นอย่างน้อย จึงมีสำนวนว่าด้วยการบวชมากมายเป็นเชิงเสียดสีหรือให้ข้อคิด เช่น “บวชผ้าเหลืองไม่ทันเมา” “บวชให้หลวงตาหลวงยาย” “บวชหลบไอ้ บวชให้แม่ยายเรียกเณร” “บวชเลี้ยงฉลอง” “บวชหนีสงสาร” บวชผลาญข้าวสุก” เป็นต้น นับเป็นสำนวนที่มุ่งเตือนสติให้ผู้บวชเรียนได้ใช้ความพยายามศึกษาให้ได้ประโยชน์จากการบวชเรียนมากเท่าที่ควรจะได้

ว่าด้วยแนวความคิดเรื่องการบวชเรียนนี้อาจเนื่องมาจากการที่สังคมไทยภาคใต้เชื่อเรื่องชาติภพด้วยก็ได้ จึงทำให้เชื่อว่าผู้ชายเป็นผู้ที่อยู่ในเพศและภพที่สูงกว่าผู้หญิง เช่น เชื่อว่าเมื่อผู้ชาย

จะลงมาเกิดล้วนแต่มีเทวดาอัญเชิญลงมาจากสวรรค์ ต่างกับผู้หญิงซึ่งผีเอากะลาเคาะเชิญมาจากใต้ดินจึงมักยกย่องชายมากกว่าหญิง (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. ๒๕๔๒ : ๒, ๑๐๐๑) และนิยมให้โอกาสแก่บุรุษเพศในการเป็นหัวหน้าไม่ว่าจะเป็นหัวหน้าครอบครัวหรือหัวหน้าสถาบัน ดังนั้นชาวไทยภาคใต้จึงมีโลกทรรศน์ว่าบุรุษต้องมีความรู้และมีคุณธรรมดังจะสังเกตได้จากคตินิยมที่ว่าบุรุษควรบวชเรียนเมื่อถึงวัยอันควรและถือว่าวัดเป็นทั้งสถาบันที่ให้การศึกษาและอบรมคุณธรรม การบวชเรียนเป็นการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม (จำเริญ แสงดวงแข. ๒๕๔๒ : ๑๔, ๗๐๒๙)

จากแนวคิดเรื่องการบวชเรียนดังกล่าวเป็นสาเหตุสำคัญทำให้ชาวบ้านภาคใต้ต้องการให้บุตรหลานเรียนรู้จนกระทั่งอ่านออกเขียนได้ เพราะผู้ที่จะบวชได้จำเป็นต้องอ่านหนังสือออกเขียนหนังสือได้ นับเป็นปัจจัยสำคัญซึ่งส่งผลต่อการศึกษาเล่าเรียนของผู้คนในสมัยก่อนให้จำเป็นต้องนำบุตรหลานไปฝากฝังเป็นลูกศิษย์พระตั้งแต่ยังเยาว์หรือไม่ก็ให้บรรพชาเป็นสามเณรและเมื่อมีอายุครบบวชก็อุปสมบทต่อไป

๑.๔.๓ แนวคิดเกี่ยวกับหนังสือ ภาษา และตัวอักษร การศึกษาภาษาและวรรณกรรมในท้องถิ่นภาคใต้ย่อมต้องสัมพันธ์กับความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ภาษาและตัวอักษรในการบันทึกของคนรุ่นก่อน เพราะผู้ศึกษาย่อมมุ่งที่จะอ่านออกเขียนได้ในสิ่งซึ่งสังคมบันทึกไว้ สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ และดิลก วุฒิพาณิชย์ (๒๕๔๒ : ๑๒, ๕๖๘๕) กล่าวถึงความเชื่อเกี่ยวกับหนังสือ ภาษา และตัวอักษรว่า “ชาวภาคใต้สมัยก่อนถือว่าตัวหนังสือเป็นของสูง ศักดิ์สิทธิ์ และขลัง เชื่อว่าถ้าใครเหยียบข้ามจะทำให้เรียนหนังสือไม่จำ วิทยาการที่มีอยู่บ้างก็จะพาลเสื่อมถอย จึงมักบูชาหนังสือ เก็บรักษาไว้อย่างดี จะหยิบจะใช้ก็ต้องกระทำด้วยความคารวะ โดยเฉพาะหนังสือที่ใช้ตัวอักษรขอมถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เหตุนี้ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายต่อเนื่องมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์นิยมจารหนังสือตำราสำคัญ ๆ เป็นอักษรขอม เช่น เรื่องเกี่ยวกับพุทธศาสนา ตำรากัลปนา เป็นต้น แม้หนังสือกลอนสวดที่เกี่ยวกับนิทานก็นิยมเขียนชื่อฉันท์และชื่อกาพย์ด้วยอักษรขอมแทรกสลับไว้ และมักใช้ตำราเหล่านั้นเป็นเครื่องประกอบในการทำพิธีกรรมสำคัญบางอย่าง เช่น การบูชาครู การทำขวัญ การแก้บน และบางรายก็ใช้หนังสือที่มีตัวอักษรขอมสำหรับแก้โรคบางชนิด

ในเรื่องการใช้ตัวอักษรบันทึกวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้นี้ สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (๒๕๔๒ : ๑๔, ๗๐๕๓) ได้กล่าวไว้ในบทความเรื่อง “วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้” พอสรุปได้ว่าการใช้อักษรในศิลาจารึกภาคใต้ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๘ ได้รับอิทธิพลมาจากภายนอกใช้อักษรปัลลวะ อักษรมอญ อักษรทมิฬ และอักษรขอม ครั้นถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๘ วัฒนธรรมใช้ใบลานและสมุดข่อยรุ่งโรจน์เป็นช่วงที่นิยมใช้อักษรขอมตลอดมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น การใช้อักษรไทยมีปนอยู่บ้างเล็กน้อยมาแพร่หลายในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ในช่วงรัชกาลที่ ๓-๖ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ อย่างไรก็ตามจากวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ที่รวมพิมพ์ไว้ใน “วรรณกรรมท้องถิ่น

ภาคใต้ : สถานภาพการศึกษาและแหล่งสืบค้น" (๒๕๔๐) ประมาณ ๖,๕๑๙ รายการ ปรากฏว่าส่วนใหญ่ที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนามักเขียนด้วยอักษรขอม ส่วนหนังสือประเภททางโลกนิยมใช้อักษรไทย ภาษาที่ใช้พบว่ามีภาษาสันสกฤตบ้างในศิลาจารึก ภาษาบาลีในวรรณกรรมพุทธศาสนา ภาษาไทยปนขอมในวรรณกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อเพื่อประกอบพิธีกรรมและนิทานประโลมโลกบางเรื่อง และนิยมใช้ภาษาไทยในหนังสือประเภทตำรา หนังสือสวด (อ่านเพื่อให้อ่านหนังสือแตกฉาน) นิทานประโลมโลก และตำราความรู้ทั่วไป

ในด้านความเชื่อกล่าวกันว่าหนังสือบุดที่บันทึกด้วยอักษรขอมล้วน ไม่ว่าจะบันทึกถ้อยคำในภาษาบาลีที่เรียกว่า "ขอมบาลี" หรือบันทึกถ้อยคำภาษาไทยที่เรียกว่า "ขอมไทย" นั้น ชาวบ้านถือว่าต้องเป็นเรื่องที่มีความขลัง หรือมีความศักดิ์สิทธิ์ ได้แก่เรื่องธรรมะหรือเวทมนตร์คาถา ผู้สร้าง ผู้อ่าน ตลอดจนผู้ฟังจะได้รับอานิสงส์อย่างยิ่ง (ประพนธ์ เรืองณรงค์. ๒๕๔๒ : ๑๗, ๘๓๓๐)

นอกจากนั้นสุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (๒๕๔๒ : ๒, ๑๐๐๑) ยังกล่าวถึงความเชื่อในเรื่องอักขระที่ใช้บันทึกอีกว่า ชาวไทยภาคใต้มักเชื่อกันว่าอักขระในพระธรรมบทมีความศักดิ์สิทธิ์ขลังและเป็นสิริมงคล เช่น นำเอา "นโม" มาทำเป็นตรา "หัวนโม" เพื่อขับไล่ผี ไข้ห่า และกันเสนียดจัญไร หรือบทท้ายขวัญมักลงท้ายด้วย "ชย สิทธิ ประสิทธิเม" เป็นต้น

ด้วยเหตุผลความเชื่อและแนวคิดดังกล่าวส่งผลให้ชายไทยภาคใต้สนใจศึกษาทั้งภาษาไทย บาลี และอักษรขอม

๑.๔.๔ แนวคิดในเรื่องการสร้างการอ่านและการฟังวรรณกรรมของชาวใต้ คตินิยมในเรื่องการสร้างการอ่าน และการฟัง วรรณกรรมของชาวใต้มีอานิสงส์ต่อการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมในท้องถิ่นภาคใต้ในอดีต สมัยที่ยังบันทึกหรือจารลงในหนังสือบุดและใบลานเป็นอย่างยิ่ง เพราะหนังสือดังกล่าวเป็นสื่อสำคัญในการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรม สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (๒๕๔๗ : ๖๑-๖๗) ได้กล่าวถึงคตินิยมนี้ไว้อย่างละเอียดในบทความเรื่อง "วัฒนธรรมการสร้างวรรณกรรมในท้องถิ่นภาคใต้" ดังสรุปสาระสำคัญได้ว่า ชาวพุทธในภาคใต้แต่อดีตมีคติว่าการอุทิศตนหรืออุทิศสิ่งของเพื่อศาสนาเป็นการ "บูชาธรรม" หรือ "บูชาพระธรรม" เท่ากับ "การทำเป็นพุทธบูชา" การสร้างหนังสือไว้ในพระศาสนาจึงถือกันว่ากระทำเพื่อบูชาธรรมหรือเป็นพุทธบูชา เพื่อเอาบุญมิใช่เพื่อเอาชื่อจึงไม่นิยมระบุชื่อผู้แต่งหรือผู้รจนา เชื่อกันว่าเป็น "ธรรมทาน" มีอานิสงส์เป็นเลิศกว่า "อามิสทาน" และจัดเป็นทานประเภทสังฆทานซึ่งเป็นเลิศกว่าปฏิบุคลิกทาน ทั้งยังเชื่อกันอีกว่าเป็นปัจจัยให้ได้มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ และนิพพานสมบัติ เป็นปัจจัยให้ชาติและภพใหม่ได้พบกับยุคของพระศรีอารยเมตไตรย ได้พ้นจากอบายภูมิและนิรยภพ(นรก) เป็นต้น โดยเฉพาะการสร้าง (รจนา คัดลอก หรือจัดการให้มีการรจนาหรือคัดลอก) วรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับหลักธรรมหรือเกี่ยวกับศาสนาโดยตรง ถือกันว่าจะได้อานิสงส์มากกว่าวรรณกรรมที่มีเนื้อหาทางโลก เพราะเป็นเครื่อง

กำจัดอกุศลของผู้อ่าน ทั้งยังเชื่อว่าการได้อ่านหรือได้ฟังพระธรรมเทศนา เรื่องพระมาลัยหรือมหาชาติชาดกจะได้บุญอย่างมาก ด้วยคตินิยมดังกล่าวจึงพบว่าเกือบทุกวัดจะต้องมีเรื่องพระเวสสันดรชาดกและพระมาลัย บางวัดมีเรื่องละสำนวน ผู้ร่วมสร้างหนังสือไว้ในพระศาสนา (รวมทั้งผู้จัดให้มีขึ้น ผู้รจนา/ผู้จาร/ผู้คัดลอก) ต่างมีทิฐิทรรศน์ว่า จารีตนิยมอันนี้เป็นการให้วิทยาทานอันมีอานิสงส์มากกว่าวัตถุทาน คตินี้ทำให้การสร้างวรรณกรรมบูชาพระธรรมขยายเนื้อหาสาระหลากหลายออกไปเช่นเป็นตำรายา ประวัติศาสตร์หรือพงศาวดารท้องถิ่น ความเชื่อ ตำราเรียน เวทมนตร์คาถา นิทานประโลมโลก หัสคดี เป็นต้น คติการสร้างหนังสือที่เกิดขึ้นใหม่หลังจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้มีโรงเรียนสอนภาษาไทยขึ้นตามหัวเมือง คือการแต่งหนังสือประเภทกลอนสวด เพื่อใช้ประกอบการอ่านให้อ่านหนังสือแตก หนังสือที่สร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์นี้ ส่วนใหญ่เป็นประเภทนิทานประโลมโลกเพื่อให้เนื้อเรื่องเป็นสิ่งจูงใจทั้งผู้สวดอ่านและผู้ฟัง และมักแต่งเป็นร้อยกรองเพื่อสะดวกในการจำและยังง่ายต่อการฟังว่าสวดถูกต้องตามอักขรวิธีและวรรคตอนหรือไม่ เช่น เรื่องสุบินสำนวนเก่า หรือสุบินคำกาพย์ พระราชปัญญาภรณ์ เขียนไว้ในคำนำเมื่อครั้งพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ว่า *"หนังสือสุบิน เป็นหนังสือแบบเรียน เป็นหนังสือหัดอ่านเรื่องหนึ่ง หนังสือบทหัดสวดหัดอ่านแบบนี้ ของเก่าในเมืองนครฯ ที่สำนวนดี ๆ มีหลายเรื่อง เช่น* ***พระรถเสน****ของนายเรือง นาใน เรื่อง****เสือโค****ของพระมี และเรื่อง****วันคาร*** *เรื่อง****สี่เสาร์*** *ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งเป็นต้น"* หนังสือเรื่องใดใช้เป็นแบบเรียนหรือเป็นหนังสือสวดเพื่อฝึกอ่านหนังสือให้แตก เรื่องนั้นก็จะมีการคัดลอกแพร่หลายยิ่งขึ้น

๑.๕ บริบททางค่านิยม

สังคมไทยภาคใต้มีค่านิยมหลายประการที่ส่งผลในเชิงปฏิบัติโดยเฉพาะต่อการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่น พอจะประมวลได้ดังนี้

๑.๕.๑ ยกย่องผู้มีความรู้เชิดชูนักปราชญ์ ความข้อนี้จะเห็นได้จากคำสอนที่สอดแทรกอยู่ในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ฉบับต่าง ๆ มากมายทั้งในประเด็นให้ใฝ่รู้ใฝ่เรียน แนะนำกระบวนการเรียนรู้ และเน้นให้เห็นความสำคัญของการเรียนรู้ ดังที่สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ และชวน เพชรแก้ว (๒๕๔๗ : ๗๐-๗๑) กล่าวถึงภูมิปัญญาการใฝ่เรียนใฝ่รู้และเชิดชูนักปราชญ์ แสดงถึงค่านิยมที่ว่า ปราชญ์พื้นบ้านชาวใต้ยกย่องและส่งเสริมให้ทุกคนเป็นผู้ใฝ่เรียนใฝ่รู้ โดยแสดงภูมิปัญญาเรื่องนี้ในโอกาสต่างกัน ซึ่งจำแนกสาระสำคัญของการส่งเสริมเป็น ๓ ประเด็นคือ (๑) กระบวนการเรียนรู้ที่ถูกต้อง ควรเรียนรู้วิธีใด (๒) สิ่งที่พึงศึกษาเล่าเรียน คืออะไรบ้าง และ (๓) สถานที่ที่พึงรับการศึกษา ดังที่ว่า

เรื่องพระปรมัตถ์คำกาพย์ แนะนำกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญที่สุด คือ การเรียนรู้ตามหลักหัวใจนักปราชญ์ (สุ จิ ปุ ลิ) ดังเช่นคำแนะนำว่า *"ถ้าผู้ใดได้เล่าได้เรียน ได้อ่านได้เขียน ได้*

เมตตาภาวนา ได้สดับตรับฟัง... ผู้ใดตั้งเนื้อตั้งในฟัง ผู้นั้นจะบรรลุถึงโสดา... ผู้ใดฟังกล่าวเล่ามาเป็นธรรมปริศนา แจ้งในปัญญาคิดดู คิดได้ทำไว้เป็นครู ดีดีมีอยู่ คิดดูให้เห็นเนื้อความ เห็นชอบประดิษฐ์คิดตาม" และ *"พระปรมัตถ์เป็นทางใหญ่ ใครจำใจได้โสดา"*

เรื่องมหาอุกกุสุชาดก คำกลอน ของไชโย ศิษย์สำนักขัน(นามแฝง) แสดงภูมิปัญญาชี้นำว่า เป็นคนต้องหาวิชาให้ได้ก่อนสิ่งอื่นดังที่ว่า

"หาคู่ก่อนก่อนจะหาสหมิตร เป็นโทษผิดชายหญิงอันยิ่งใหญ่
หาคู่ก่อนมีวิชาจะเป็นภัย ทรัพย์นอกในต้องหาได้มาก่อน
เมื่อมีแล้วเหมือนมีแก้วสารพัดนึก ทราบตื้นลึกปริศนาอุทาหรณ์
วุฒิวิชาชีพรีบเรียนก่อน อย่าริร้อนเรียนรักจะหนักใจ"

หนทางหนึ่งที่จะถึงฝั่งของวิชาความรู้ คือ การคบหาและเสวนากับบัณฑิตหรือนักปราชญ์ หมั่นเสวนากับผลงานของบัณฑิตและให้หลีกเลี่ยงคนพาล ดังเช่น

พระปรมัตถ์คำกาพย์ชี้แนะว่า

"อันคนใจร้าย อย่าคิดมักง่าย คบด้วยคนพาล
คบด้วยบัณฑิต สมณพฤฒาจารย์ สอดใส่สอดถาม
คาถาบาลี
คฤาดังหัวแหวน ค่ามากนับแสน เนื้อชาติชาตรี
ผูกด้วยเรือนทอง ส่องแสงรัศมี คฤาดังคนดี
คบพฤฒาจารย์
แม้นว่านักปราชญ์ ความรู้สามารถ ปัญญาเชี่ยวชาญ
คฤาดังช้างเผือก งอกงากล้าหาญ ครั้นคบคนพาล
พลาดพลั้งเสียตัว"

แม้ในเพลงร้องเรือภาคใต้ก็แสดงให้เห็นค่านิยมยกย่องผู้มีวิชาเหยียดหยามผู้ไม่ใฝ่รู้ใฝ่เรียน ดังบทเพลงที่มีเนื้อความท้วงติงผู้ชายที่รูปทรงดีแต่ไม่ศึกษาเล่าเรียนที่ว่า

ก. *"อ้อยต้นเหอ มีสองลำมวนเมียน*
รูปหงส์พระทรงเหมียน หนังสือไม่เรียนแต่สักตัว
ได้เกิดมาเป็นชาย หามีความอายมั่งหรือพ่อทูนหัว
หนังสือไม่เรียนแต่สักตัว รูปหงส์พระทรงเหมียน"

(สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. ๒๕๒๔ : ๑๒๑-ไม่บอกที่มา)

ข. *“ไกดำเหอ สองรังมวนเมียน*
รูปหงส์พอทรงเหมียน นอโมไม่โร้สักตัว
นอโมกอข้อ เติ้นโร้มั่งหรือพ่อทูนหัว
นอโมไม่โร้สักตัว รูปหงส์พ่อทรงเหมียน”

(สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. ๒๕๒๔ : ๑๒๐-ไม่บอกที่มา)

นอกจากนี้ยังมีเพลงกล่อมเด็กอีกหลายบทที่กล่าวในทำนองเดียวกันคือเหยียดหยามผู้ชายที่ไม่รู้หนังสือเป็นทำนองเสียดสีว่าให้กราบผู้หญิงเพื่อให้ผู้หญิงซึ่งอาจจะเป็นผู้ที่ตนหมายปองหรืออาจจะเป็นภรรยาของตนเองก็ได้สอนให้ นับเป็นการหมิ่นเชิงชายอย่างค่อนข้างรุนแรงในความรู้สึกของคนภาคใต้เพื่อกดดันให้ผู้ชายเรียนหนังสือ แม้ว่าบางบทเพลงจะเป็นคำโต้กลับของผู้ชายเป็นเชิงแก้เกี้ยวก็ตามแต่ก็คงแฝงความรู้สึกอับอายอยู่ไม่น้อย ดังตัวอย่างเนื้อเพลงที่ใช้คำแตกต่างกันไปบ้างแต่แก่นสารคงเดิม ต่อไปนี้

ก. *“ต้นส้มเหอ คือต้นส้มปาบ*
นั่งลงให้ราบ กราบน้องให้ถ้วนสักสามที
นอโมจะโร้สักกี่ตัว ไอ้ตัดหัวมายอว่าตัวดี
มากราบน้องให้ถ้วนสักสามที น้องจะชี้ตัวนอโมให้”

(สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. ๒๕๒๔ : ๗๙-ไม่บอกที่มา)

ข. *“ต้นปาบเหอ น้องคือต้นปาบ*
นั่งลงให้ราบ กราบน้องให้ถ้วนสักสามที
นอโมไม่โร้สักตัว ไอ้ตัดหัวมันยอว่าดี
นั่งลงตรงนี้ มาชี้ตัวนอโมให้”

(สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. ๒๕๒๔ : ๑๑๒-ไม่บอกที่มา)

ค. *“ต้นปาบเหอ น้องคือต้นปาบ*
หญิงให้ชายกราบ ไม่บาปหรือแม่รูปโอ
นอโมไม่โร้สักตัว กะผัวของนางอยู่อักโข
ไปเข้าป่าราโพ จะชี้ตัวนอโมให้”

(สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. ๒๕๒๔ : ๑๑๒-ไม่บอกที่มา)

ง. *“ครือน้องเหอ คือกล้วยพังลาแตกกาบ*
เชิญนั่งลงให้ราบ กราบน้องให้ถ้วนสักสามที
เรียนนอโมกอข้อ รู้บ้างหรือพ่อเนื้อดี
กราบน้องให้ถ้วนสักสามที น้องจะชี้ตัวนอโมให้”

(โลกทัศน์ไทยภาคใต้ ๒๕๒๑ : ๕๑-ไม่บอกที่มา)

นอกจากนั้นยังมีเพลงร้องเรือบางบทที่กล่าวทำนองติเตียนไปถึงผู้หญิงที่เลือกสามี “หัวงม” น่าจะหมายถึงไม่มีความรู้เพราะไม่เคยบวชเรียนมาก่อน แสดงให้เห็นถึงค่านิยมยกย่องผู้มีความรู้ ดังเนื้อเพลงที่ว่า

“โลกสาวเหอ โลกสาวเรินออก
ตัวขาวเหมือนกล้วยปอก หาผัวที่หัวงม
ถ้าได้กับพี่เณรเรา พอควรพอสม
หาผัวที่หัวงม ไม่สมสักเมล็ดเดียว”

(โลกทรรศน์ไทยภาคใต้. ๒๕๒๑ : ๕๑-ไม่บอกที่มา)

จะเห็นได้ว่าสังคมชาวภาคใต้ยกย่องผู้อ่านออกเขียนได้และจะได้รับการยกย่องนับถือมากขึ้นถ้าอ่านหนังสือขอมออก ในทางกลับกันจะรังเกียจผู้ชายที่อ่านหนังสือไม่ออกเพราะสังคมไทยยกย่องผู้ชาย ให้อภิสิทธิ์เหนือผู้หญิงหลายประการ ผู้ชายจึงไม่ควรด้อยวิชาการกว่าผู้หญิง หากกิจใดที่ผู้ชายควรรู้มากกว่าผู้หญิงแต่กลับด้อยกว่าผู้หญิงจะเป็นที่ดูถูกเหยียดหยาม

๑.๕.๒ ยกย่องศิษย์มีครู ตำหนิศิษย์ร่ายครู ศิษย์มีครูแสดงว่าเป็นผู้ที่ร่ำเรียนมาอย่างมีหลักเกณฑ์เชื่อถือได้ ส่วนศิษย์ร่ายครูแสดงถึงการเป็นคนที่ขาดความเอาจริงเอาจัง ขาดความหนักแน่นมั่นคง ทำกิจใดจึงยากที่จะประสบความสำเร็จ ดังข้อความที่ว่า

“เป็นศิษย์ถ้าร่ายครู ถึงสามแห่งแต่ล้วนผิด
อย่าเอามาเป็นมิตร มันมักทำทุรุชน”

(สุทธิกรรมชาดก คำกาพย์ อ้างถึงในสุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. ๒๕๔๒ : ๑๔, ๗๐๕๖)

๑.๖ บริบททางจารีตประเพณีและวัฒนธรรมในสังคม

จารีตประเพณีที่ปฏิบัติต่อ ๆ กันมา เกิดขึ้นตามลักษณะของสังคมและส่งผลต่อการจัดการในวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมต่อไปในทุกเรื่อง โดยเฉพาะในด้านการศึกษาเรียนรู้ ซึ่งจะนำเสนอเพียง ๒ ประเด็น ดังนี้

๑.๖.๑ ความสัมพันธ์ในสังคมกับการเรียนรู้ ลักษณะสังคมจะส่งผลให้เกิดแนวประพฤติปฏิบัติหรือจารีตประเพณี สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ พิสิฐ เจริญวงศ์ ปรีชา นุ่นสุข(๒๕๔๒ : ๑๒, ๕๖๔๘) กล่าวถึงลักษณะของสังคมชาวภาคใต้ไว้ว่า สังคมภาคใต้มีลักษณะการอยู่รวมกันบน

พื้นฐานของความสัมพันธ์สองแบบ คือ ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ และความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนอันเกิดจากการพึ่งพาอาศัยกันทั้งการผลิตและการใช้ชีวิตร่วมกันในชุมชน ความสัมพันธ์เหล่านี้มีการผสมผสานและดำเนินไปภายใต้ระบบคุณค่าและความเชื่อที่เป็นพลังทางศีลธรรมที่รักษาจิตวิญญาณของผู้คนและชุมชนให้คงอยู่ จนกลายเป็นลักษณะเด่นของสังคม คือการอยู่ร่วมกันแบบแบ่งปัน รักพวกพ้องเครือญาติ เป็นอยู่เรียบง่าย ผูกพันกับถิ่นกำเนิด เคร่งครัดในจริยธรรมและคำสอนทางศาสนา

ความสัมพันธ์ทางเครือญาติและความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนเน้นกลไกที่สำคัญยิ่งต่อการจัดระเบียบทางสังคม ญาติพี่น้องอยู่ร่วมกันและสัมพันธ์กันตามลำดับอาวุโส ผู้ใหญ่มีหน้าที่ให้ความคุ้มครองดูแลและช่วยเหลือเด็ก ในขณะเดียวกันเด็กต้องเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ เป็นคนว่านอนสอนง่าย ขยายออกเป็นระบบอุปถัมภ์ในสังคมภาคใต้ สำหรับความสัมพันธ์ที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนนั้น ได้ช่วยให้ผู้คนเกิดการเอาใจเขามาใส่ใจเรา การอยู่ร่วมกันจึงเป็นแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน การดำรงอยู่ของสังคมนอกจากจะอาศัยกลไกทางสังคมดังกล่าวแล้ว สถาบันทางสังคมอันได้แก่ สถาบันครอบครัวและสถาบันศาสนา ต่างก็มีบทบาทอย่างสำคัญทั้งในด้านการสะสมความรู้ ประสบการณ์ ความเชื่อ และค่านิยม โดยได้ถ่ายทอดสิ่งเหล่านี้ให้แก่สมาชิกใหม่ทางสังคม

จิตวิญญาณทางสังคมและชุมชนดังกล่าวได้รับการรักษาไว้ด้วยระบบคุณค่าและความเชื่อ ซึ่งสะท้อนผ่านแนวปฏิบัติที่ชัดเจนโดยเฉพาะในด้านการศึกษาแบบโบราณ ดังที่ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์ (๒๕๔๔ : ๙๔-๙๖) ได้บรรยายไว้ใน **วิถีชีวิตชาวใต้ประเพณีและวัฒนธรรม** มีข้อความตอนหนึ่งซึ่งสะท้อนแนวปฏิบัติต่อกัน ดังนี้ *"...เท่าที่ทราบคนธรรมดาสามัญมักได้รับการศึกษาจากวัดเกือบทั้งสิ้น เพราะพระภิกษุสงฆ์มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงที่จำต้องศึกษาเล่าเรียนทุกชนิดที่จะพึงมีคนรู้และเรียนได้ เพื่อท่องบ่นศึกษาพระธรรมวินัยและคัมภีร์พระไตรปิฎก ตลอดจนเรื่องราวทางศาสนาและทางโลกทั่วไป และตำรับตำราหมอดูโหราศาสตร์ แพทย์แผนโบราณเพื่อบำรุงรักษา ฟื้นฟู และถ่ายทอดแก่บุคคลอื่นสืบไป ในสมัยก่อนจึงถือว่าพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้คงแก่เรียนเป็นหัวหน้าผู้นำของสังคม เป็นที่เคารพเลื่อมใสยกย่อง เป็นที่พึ่งของชาวบ้านทั่วไปในฐานะผู้ทรงศีลอย่างหนึ่ง ในฐานะผู้ทรงคุณวุฒิอย่างหนึ่ง เมื่อชาวบ้านต้องการมีความรู้ก็ต้องหัดเรียนเขียนอ่านหนังสือ จึงต้องอาศัยพระสงฆ์เป็นครูบาอาจารย์ ใครมีลูกหลานก็เอาไปฝากฝังให้เป็นลูกศิษย์พระตั้งแต่ยังเยาว์ หรือไม่อีกอย่างหนึ่งก็ให้บรรพชาเป็นสามเณร เมื่ออายุครบบวชก็อุปสมบทอยู่กับวัดเพื่อจะได้ศึกษาเล่าเรียนได้เต็มที่ ได้ใกล้ชิดคอยรับใช้ปรนนิบัติพัดวีครูบาอาจารย์ การถ่ายทอดวิชาก็จะดียิ่งขึ้น ดังนี้ก็จะเห็นว่าการศึกษาเล่าเรียนเขียนอ่านทำได้เฉพาะผู้ชายเท่านั้นผู้หญิงไม่มีโอกาสได้เรียน ต่อมาเมื่อมีผู้รู้หนังสือมากขึ้นทั้งฆราวาสและบรรพชิต การเรียนหนังสือก็ค่อยขยายสู่วงกว้างไม่จำเป็นต้องไปเรียนกับพระภิกษุสงฆ์ที่วัดก็ได้ (แต่วัดก็ยังคงเป็นสถาบันใหญ่และมีความสำคัญมากอยู่เช่นเดิม)*

ผู้เฒ่าผู้แก่บ้านใดรู้หนังสือ มีชื่อทางศาสตร์แขนงใด ก็พาลูกหลานไปฝากฝังให้เรียนหนังสือที่บ้านนั้น ๆ ตามประสงค์...” ด้วยลักษณะความสัมพันธ์ต่อกันดังกล่าวสื่อให้เห็นสาเหตุและแนวปฏิบัติต่อกันของครูกับศิษย์ในสมัยก่อนได้อย่างชัดเจน

๑.๖.๒ ประเพณีการสวดหนังสือ ชาวจังหวัดนครศรีธรรมราชมีประเพณีการ *“สวดด้าน”* เป็นการสวดหนังสือ (อ่านเป็นทำนองเสนาะ) ในวันพระ ในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารที่*“พระด้าน”* หรือพระพุทธรูปปั้นที่ประดิษฐานอยู่ที่พระระเบียงในวิหารคดรอบพระบรมธาตุ กิจกรรมนี้เกิดขึ้นเพราะชาวบ้านที่ไปนั่งรอฟังพระเทศน์ที่พระระเบียง เบื่อที่จะนั่งรออยู่เฉย ๆ จึงคิดหาเรื่องราวมาบอกเล่ากันฟัง ในที่สุดก็คิดได้ว่าควรจะหาหนังสือนิทานพื้นเมืองมาสวดฟังกัน หนังสือที่ใช้สวดมักจะเป็นประเภทนิทานทั้งนิทานชาดกและนิทานทั่วไป เช่น เรื่องสุบิน วันคาร ทินวงศ์ สี่เสากระต่ายทอง พระรถเสน เสือโค เป็นต้น ผู้ที่สวดดีมักต้องอาศัยความสามารถในการรู้จักเน้นเสียงเล่นลูกคอ มีท่าทางประกอบในตอนที่จำเป็น เป็นต้น ที่สำคัญต้องอ่านหนังสือคล่อง คนสวดหนังสือเก่งจะเป็นที่นิยมชมชอบของชุมชน ค่าตอบแทนมักจะเป็นรางวัลประเภทข้าวปลาอาหาร (เปรมจิตต์ ชนะวงศ์. ๒๕๔๒ : ๑๖, ๗๘๒๐) จากประเพณีสวดด้านซึ่งจะมีเฉพาะวันเฉพาะที่คงขยายไปสู่อาคารบ้านเรือนหรือสถานที่ที่เหมาะสมอื่น ๆ เป็นการบันเทิงอย่างหนึ่งดังที่ปราณี ขวัญแก้ว (๒๕๑๗ : ๒๘) ได้กล่าวถึงประเพณีการสวดหนังสือในจังหวัดภาคใต้ในอดีตไว้ว่า *“การอ่านหนังสือของชาวชนบทเรียกว่า “สวดหนังสือ” คือจะมีผู้สวดคนเดียว คนอื่นจะเป็นผู้ฟัง ผู้สวดจะต้องมีความชำนาญและสวดได้ไพเราะ แต่ละหมู่บ้านจะมีคนสวดหนังสือคนหนึ่งหรือสองคนรับจ้างสวดตามบ้านแล้วแต่ใครจะว่าจ้าง ค่าจ้างตกลงกันเองมักจะเลี้ยงอาหารมากกว่าจะคิดค่าจ้างเป็นเงิน ผู้สวดคนใดเสียงไพเราะจะมีคนจ้างสวดทุกคืนเรื่องที่นิยมสวดเป็นนิทานร้อยกรองเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ ได้แก่ วรวงศ์ พระรถเมรี สุวรรณศิลป์ เป็นต้น”*

ประเพณีการสวดหนังสือนี้คงได้รับความนิยมกันอย่างแพร่หลายจึงทำให้ผู้คนนิยมฝึกฝนการสวดหนังสือจนเป็นประเพณีส่งเสริมการอ่านที่ได้ผลและน่าสนใจ ทั้งยังสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกันของผู้คนทั้งในครอบครัวและชุมชนอีกด้วย

๑.๖.๓ วัฒนธรรมการไหว้พระสวดมนต์ วัฒนธรรมการไหว้พระสวดมนต์ก่อนนอนเพื่อความเป็นสิริมงคล มีกระทำกันโดยทั่วไป ดังที่คุณยายลาภ ด้วงสุข อายุ ๘๙ ปี (๒๕๔๙) กระทำเป็นนิจทั้งตอนหกโมงเช้าและหกโมงเย็น บทที่สวดเป็นประจำคือ บทสรรเสริญพระพุทธคุณ กลอนธรรมะ รอยพระบาท พระไตรปิฎก คาถาชินบัญชร บทกรวดน้ำ และบทไหว้ลายลักษณ์ (ประถม ก กา :หนังสือแบบเรียนเก่าฯ ๒๕๔๙ : ๓) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการไหว้ลายลักษณ์เป็นวัฒนธรรมที่คนไทยภาคใต้นิยมสวดเป็นอย่างยิ่ง วัฒนธรรมการไหว้ลายลักษณ์ หมายถึงกราบไหว้ลายพระพุทธบาททั้งซ้ายและขวาเป็นการบูชารอยพระพุทธบาทด้วยการท่องบทกลอนที่พรรณนาถึง

รูปลักษณ์ของรอยพระพุทธบาท ชาวใต้นิยมกระทำกันเป็นประเพณีเพื่อบูชาพระธรรมคุณก่อนนอน โดยเชื่อกันว่าใครไหว้ลายลักษณ์จะได้บุญมหาศาล ดังที่ว่า *"ใครไหว้ลายลักษณ์ ได้บุญมากนักแปดหมื่นสี่พัน"* (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. ๒๕๔๗ : ๑๑๘) และข้อความในบทไหว้ลายลักษณ์ที่ว่า *"...หญิงชายทั้งหลาย อย่าได้ดูเบา เล่าเรียนเขียนเอา จำให้ขึ้นใจ"* (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. ๒๕๔๒ : ๑๘, ๘๗๙๙)

ด้วยวัฒนธรรมการไหว้พระสวดมนต์ก่อนนอนดังกล่าวซึ่งกระทำกันอย่างเคร่งครัดทั้งผู้ชายและผู้หญิง จึงพบว่าผู้หญิงหลายคนท่องบทสวดมนต์ได้หลายบทดังเช่น นางปลอบ พรหมเมศ ซึ่งนอกจากจะท่องบทไหว้ลายลักษณ์พระพุทธบาท (บาทขวา) กาพย์สุรางคนางค์ได้แล้วยังท่องคาถาพันได้ด้วย (ชีวิตานุสรณ์ แม่ปลอบ พรหมเมศ.๒๕๔๕ : ๕๒-๕๘) การไหว้พระสวดมนต์จึงเป็นมูลเหตุให้ผู้หญิงหลายคนสนใจที่จะเรียนหนังสือจนกระทั่งอ่านออกเขียนได้และมีการใช้บทสวดดังกล่าวเป็นสื่อในการฝึกหัดอ่านไปด้วย

๑.๖.๔ ประเพณีการไหว้สัดดีก่อนเรียนและก่อนนอน คนไทยภาคใต้ในสมัยก่อนถือปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัด อุดม หนูทอง (๒๕๔๒ : ๑๘, ๘๗๙๙-๘๘๐๑) กล่าวถึงการไหว้สัดดีว่าเป็นประเพณีสวดขอความเป็นสวัสดิมงคลจากสิ่งอันเป็นที่เคารพบูชาได้แก่ พระรัตนตรัย บิดามารดา ครูอาจารย์ และทวยเทพทั้งหลาย เพื่อให้การที่คิดทำขึ้นสำเร็จดังประสงค์ ประเพณีไหว้สัดดีมี ๒ แบบ คือ ไหว้สัดดีน้อย และไหว้สัดดีใหญ่ ไหว้สัดดีน้อยเป็นการไหว้อย่างสังเขป บทสวดสั้นและจำได้ง่าย มักใช้สวดก่อนเริ่มการศึกษาเล่าเรียน ทั้งในวันแรกเริ่มที่มีการเข้ามอบตัวเป็นศิษย์ โดยผู้ขอมอบตัวเป็นศิษย์นั่งประนมมือถือกรวยใบตองซึ่งบรรจุธูปเทียน ดอกมะเขือ และหญ้าแพรก กล่าวสวดบทสัดดีน้อยตั้งแต่ต้นจนจบ แล้วถวายเครื่องบูชา เมื่อพระสงฆ์รับเครื่องบูชาก็แสดงว่ายอมรับไว้เป็นศิษย์โดยสมบูรณ์จึงเริ่มสอนหนังสือ และในการเรียนหนังสือทุกครั้ง ผู้เรียนต้องประนมมือไหว้สัดดีก่อนเสมอ เชื่อว่าการปฏิบัติเช่นนี้ จะทำให้จิตใจแจ่มใสมีสติปัญญาแตกฉาน นอกจากนั้นยังนิยมไหว้บทสัดดีก่อนนอนทุกคืนด้วยการนั่งพับเพียบ ประนมมือ แล้วสวดบทสัดดีน้อยเพื่อขอความเป็นสิริมงคล ความปลอดภัย และทำให้หลับฝันดี ด้วยเหตุนี้ชาวภาคใต้ในสมัยก่อนจึงจำบทสัดดีโดยเฉพาะบทสัดดีน้อยได้เกือบทุกคน ในการสวดบทสัดดีจะต้องสวดอย่างมีสมาธิ ด้วยความรู้สึกที่เต็มเปี่ยมไปด้วยความเคารพบูชาต่อผู้มีพระคุณ ตามที่ปรากฏในบทสวดทุกถ้อยคำจึงกล่าวได้ว่าประเพณีการไหว้สัดดีเป็นเครื่องมือในการปลูกฝังความกตัญญูรู้คุณให้แก่ชาวใต้ในสมัยก่อนได้สูงยิ่ง สร้างความผูกพันระหว่างศิษย์กับครู บุตรกับบิดามารดา ชาวบ้านกับพระสงฆ์ได้อย่างเหนียวแน่น แต่หลังจากวัดและพระสงฆ์หมดภาระในการให้การศึกษา การสวดบทสัดดีก่อนเรียนหนังสือและก่อนนอน จึงพลอยเลือนหายไป ส่วนการไหว้สัดดีใหญ่ที่เป็นการไหว้อย่างพิสดารนั้นนิยมใช้

ประกอบบทไหว้ครูในพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น ทำขวัญนาค ทำภูมิ แก้บน ทำน้ำมนต์อาบน้ำศพ และมัดศพ เป็นต้น นั้นยังคงเหลืออยู่บ้างแต่เริ่มน้อยลงเช่นเดียวกัน

การศึกษาบริบททางสังคมดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นเป็นพื้นฐานให้เข้าใจวัฒนธรรมในการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ของชาวภาคใต้ได้อย่างเข้าถึงและเข้าใจยิ่งขึ้น

๒. บทบาทของผู้สอน

ผู้สอนหรือผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้ คือ ครูนั่นเอง คำว่าครูน่าจะมีมาตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหง ดังในหลักศิลาจารึก หลักที่ ๑ มีข้อความว่า *"มีพิหารอันใหญ่ มีพิหารอันราม มี**ปู่ครู** มีเถร มีมหาเถร"* (กรมศิลปากร.๒๕๐๐ : ๓-๔) นอกจากนั้นยังมีข้อความว่า *"พ่อขุนรามคำแหงกระทำโอยทานแก่พระเถระสังฆราชปราชญ์เรียนจบปิฎกไตรย หลวกกว่า**ปู่ครู**ในเมืองนี้ ทุกคนลุกมาแต่เมืองศรีธรรมราช"* (กรมศิลปากร. ๒๕๐๐ : ๔) และ *"ฝง**ปู่ครู** เถร มหาเถร ขึ้นนั่งเหนือหีน สูตธรรมแก่อูบาสก ฝงท่วยจำศีล"* (กรมศิลปากร.๒๕๐๐ : ๕) แสดงว่า ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมีครูซึ่งเป็นพระภิกษุชาวเมืองนครศรีธรรมราช และ *"หลวกกว่าปู่ครูในเมืองนี้"* แสดงว่าเป็นครูที่มีความรู้สูงส่งเป็นที่ยอมรับของชาวเมืองสุโขทัย ซึ่งน่าจะตีความได้ว่า ชาวภาคใต้มีการเรียนรู้กันอยู่ในวัดมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยและในสมัยต่อ ๆ มา แม้สมัยรัตนโกสินทร์ก็ยังคงเรียนหนังสือในวัด พระภิกษุจึงเป็นทั้งครูผู้สอนวิชา อบรมจริยา และบ่มเพาะคุณธรรม ชาวบ้านคงจะนิยมนำบุตรหลานไปฝากพระภิกษุในวัด เพื่อให้หัดอ่านเขียนเรียนหนังสือและอบรมบ่มเพาะความเป็นมนุษย์สำหรับรองรับวิถีชีวิตในกาลภายหน้า ไม่ว่าจะลาสิกขาออกมาเป็นฆราวาสหรืออุปสมบทเป็นภิกษุสงฆ์ต่อไป จึงกล่าวได้ว่า วัดกับพระเป็นบ่อเกิดแห่งศิลปวิทยาการ ที่เป็นที่ฝากความหวังเพื่อปลูกฝังบุตรชาย ดังจะเห็นได้จากคำประพันธ์ต่อไปนี้ ที่แสดงถึงความวาดหวังของมารดาตั้งแต่บุตรออกจากครรภ์และรู้ว่าเป็นผู้ชาย ที่ว่า

"ครั้นถ้วนทศมาสา *พระบุตราออกจากครรภ์*
แม่ก็หฤหรรษ์ *ว่าลูกนั้นเกิดเป็นชาย*
ตั้งเนื้อแม่ตั้งใจ *น้ำพระทัยใจแม่หมาย*
จักให้พระลูกชาย ***เข้าอยู่วัดตัดราคา***
ขีดเขียนเล่าเรียนธรรม์ ***ทุกสิ่งอันตามภาษา***
ครั้นได้ซึ่งวิชา ***จักให้บวชเป็นสามเณร***
เล่าเรียนมาติกา ***กุศลาให้จะเจน***
สึกออกจากสามเณร ***เป็นพระสงฆ์ทรงวินัย***
แต่แม่เลี้ยงเจ้ามา *จนลูกยาได้เติบใหญ่*
ลำลึกนึกในใจ *จะเอาไปไว้วัดวา"*

(สุภาษิตคำกาพย์ : ฉบับ แบบเรียน อำเภอท่าศาลา)

โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าบุตรหลานดื้อรั้นบิดามารดาเอาไว้ไม่อยู่ ที่พึ่งสุดท้ายก็คือวัด เพราะโดยปกติ เด็กมักจะกลัวผู้อื่นโดยเฉพาะครูมากกว่าพ่อแม่ ดังเนื้อความที่ว่า

“เขาไม่ฟังถ้อย *คบเพื่อนป้อย ๆ* *ไปเที่ยวทุกแห่ง*
ท่านโกรธหนักหนา *มารดาด่าแช่ง* *ด้วยลูกใจแข็ง*
ว่าสอนไม่ฟัง
พ้นที่จะสอน ***จึงพระบิดดร*** ***เอาไปฝากฝัง***
ให้อยู่วัดวา *น้ำตาไหลหลั่ง* *ในจิตคิดหวัง*
ถึงเพื่อนทั้งหลาย
เคยเล่นเคยหัว *เคยซมเคยซัว* *เย้ายั่วสบาย*
ครั้นจะหนีมา *กลัวจักวุ่นวาย* ***ชีต้นท่านร้าย***
เกลือกจะโบยตี”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๕)

ชีต้น หมายถึง ภิกษุที่เป็นครู ซึ่งเมื่อรับตัวผู้ใดเป็นศิษย์แล้วมักจะต้องดูแลทุกอย่างทั้งเรื่องการกินอยู่หลับนอน สอนวิชาการ กิริยามารยาท ตลอดจนคุณธรรมและหลักธรรมทางศาสนา กระทั่งแม้วิชาการงานอาชีพบางอย่าง ตามแต่ภิกษุสงฆ์รูปนั้น ๆจะรอบรู้และมีความสามารถทางใด รวมทั้งผู้เรียนอยู่ในวัยใด การมอบตัวบุตรหลานให้ฝากตัวเป็นศิษย์ของพระอาจารย์หรือชีต้นจึงเป็นเรื่องสำคัญต้องทำเป็นทางการตามประเพณี ดังเห็นได้จากข้อความที่ว่า

“ครั้นถึงพระอาจารย์ *ก้มกราบกรานลงมิช้า*
แล้วหยิบขันหมากมา ***ให้ลูกชายพาเข้าไป***
ยกประเคนให้แก่ท่าน *พระอาจารย์จึงปราศรัย*
ว่าสีกามาทำใด *จงบอกไปให้แจ้งการ*
ตัวดีฉานมากราบไหว้ ***เอาลูกชายมากราบกราน***
มอบถวายให้แก่ท่าน ***เป็นสิทธิ์ขาดวันนี้หนา***
พระองค์ช่วยสั่งสอน *ตามภูธรจะเมตตา*
ให้ได้ซึ่งวิชชา *ฉานจะลาอาจารย์ไป”*

(สุภาษิตคำกาพย์ : ฉบับ แบบเรียน อำเภอท่าศาลา)

ทั้งนี้เนื่องจากว่าการปกครองดูแลย่อมเป็นไปอย่างเข้มงวดกวดขัน พ่อแม่ปู่ย่าตายายต้องทำใจที่จะไม่ไปก้าวล่วง ถือว่าเป็นสิทธิ์ขาดของครูตั้งแต่วันมอบตัวให้เป็นศิษย์ ยิ่งถ้าบวชเป็นสามเณรด้วยแล้ว ยิ่งต้องตระหนักรู้ดังคำย้ำเตือนที่ว่า

“ครั้นเจ้าบวชเป็นสามเณร ***พ่อแม่ประเคน*** ***ขาดกันแต่วันนั้นหนา***
เมื่อเจ้าเข้ารับเอาผ้า *ท่านสอนให้ว่า* *สรรพทุกขะตามมี*

แปลออกจากคำบาลี ว่ากล่าวดังนี้ ***ว่าทุกข์ของท่านแลหนา***
เจ้ามารับขันอาสา รับทุกข์เขามา ท่านจงมอบให้โดยเดา*"*

(สุภาษิตคำกาพย์ : ฉบับ แบบเรียน อำเภอท่าศาลา)

ดังกล่าวแล้วว่าการเล่าเรียนหนังสือในวัดหรือที่เรียกว่า "เรียนหนังสือวัด" นั้น ครูต้องรับผิดชอบศิษย์ทุกด้าน จึงมีบทบาทหน้าที่หลายประการด้วยกัน จากการศึกษาวรรณกรรมแบบเรียนและวรรณกรรมพัฒนาการอ่านพอจะสรุปบทบาทและหน้าที่ของครูได้ ดังนี้

๒.๑ ครูมีหน้าที่ให้ความรู้แนะนำวิธีการเรียนรู้สิ่งที่ควรเรียนรู้และให้ฝึกฝนจนเกิดความชำนาญด้วยการปฏิบัติโดยไม่จำกัดเวลาสอน ดังเนื้อความในคำสอนที่ว่า

"ประนิบัติให้ชอบกล พระชีต้นเอาใจใส่
พระครูรู้สิ่งใด ท่านบอกให้จงง่ายดาย*"*

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๔)

เริ่มต้นด้วยการสอนวิชาการให้อ่านออกเขียนได้เป็นพื้นฐานไปก่อน ดังข้อความที่ว่า

"ไหว้คุณชีต้น มีคุณเลิศล้น สั่งสอนข้ามา
ให้เขียน น โม ก ข้ กกา สั่งสอนข้ามา
จนจบเกยกาย"

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๕)

นอกจากเรียน *"นอโมกข ก กาจึงกน กบ กกสมลง กง กด กม เกย"* แล้วยังเน้นย้ำให้เรียน **จินดามณี**และ**พระสุบิน**ดังที่ว่า

"ทีนี้จะบังคับ ตามราชาศัพท์ อันดับวาจา
จินดามณี *พ้นที่จะพรรณนา บัญชีฎีกา*
จัตวามากมี"

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๓)

"ไม่ได้ติฉิน ***พระขุนสุบิน*** *อยู่เกล้าเกศา*
สั่งสอนเราท่าน ทั้งปวงรู้มา ช่วยรู้...กว่า
สุบินหรือไฉน"

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๓)

รายละเอียดที่เห็นว่าควรเรียนมีมากมายดังเช่น เน้นเรื่องตัวสะกดการันต์ทั้งที่เป็นคำพ้อง คำที่มีรากศัพท์มาจากบาลีสันสกฤต คำที่ใช้ ศ ษ ส รวมทั้งหลักการใช้เครื่องหมายต่าง ๆ ดังข้อความตัวอย่างต่อไปนี้

“พระบาทศาสดา บาตรสงฆ์นี้หนา รจนาตามนัย
รสโภชโอชา โอฬาเสิบไตร อักษรขอมไทย
ยืมไว้ใช้ต่าง”

.....

ฝอยทองฟองมัน พินทุ์เอกไม้หัน อักษรสลับล้วน
ทัณฑฆาตนิคหิต บัณฑิตท่านสอน ไม้ม้วนไม้งอน
อักษรจำเอา”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๓)

นอกจากนั้นยังสอนสิ่งที่ควรเรียนรู้เช่นถ้าจะแต่งคำประพันธ์ควรเรียนอักษรศัพท์ ถ้าจะสวดหนังสือต้องรู้คำหนักคำเบายิ่งไปกว่านั้นการที่เกิดเป็นบุรุษต้องรอบรู้ในด้านต่าง ๆ เช่น รู้เรื่องการนับเวลา วันเดือนปี มาตรา รู้เรื่องธาตุ รู้เรื่องทิศ เป็นต้น ในด้านงานอาชีพก็เช่นกันถ้าจะรับราชการเป็นทหารต้องเรียนเรื่องการใช้อาวุธเป็นต้น ดังกลอนตัวอย่างต่อไปนี้

*“จะ**สวด**จะเรียน ลำนำธรรมเนียม **เรียนคำหนักเบา***
อย่าละเลิงเป๋งปิด ไม่สวดให้เพราะ ผิดพลั้งไปเล่า
ท่านเล่านินทา

.....

ในอักษรศัพท์ อาจารย์ประดับ สอนฉบับบทกลอน
พินทุ์เอกพินทุ์โท เอโอโคจร เขาพาสั่งสอน
ยอกย้อนย่อนใจ

.....

เกิดเป็นบุรุษ ไม่รู้โมงบาท ทุ่มยามทั้งหลาย
ธาตุทั้งสี่ อันมีภายใน ที่ตั้งที่ไว้
น้ำไฟลมดิน
จะทำราชการ เรียนพลทหาร สำหรับแผ่นดิน
เข้ารณรงค์สงคราม ครั่นคร้ามคนฉิน เรียนไว้ให้สิ้น
กันความนินทา”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๓)

ในทำนองเดียวกันถ้าสนใจวิชาชีพอื่น ๆ ก็ต้องเรียนลึกซึ้งลงไป เช่น วิชาหมอดูควรศึกษาตำราทั้งอักษรขอมอักษรไทย เป็นต้น ดังข้อความที่ว่า

“เร่งอ่านเร่งหา หนังสือฤกษ์พา ทั้งขอมทั้งไทย
สวดอ่านช้า ๆ ว่าเร็วไปไย ช้าช้าจำได้
เข้าใจในเรียน”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๔)

ในขั้นการปฏิบัติก็เช่นกันต้องผ่านการฝึกฝนอย่างเอาใจใส่จากครูผู้สอนเสมอ มิใช่ให้แต่ภาคทฤษฎีเท่านั้น ดังข้อความที่ว่า

“เรียนมูลให้สรรพ พ่อแม่จะรับ ออกไปนิมนต์
เขียนใบฎีกา ให้ว่าจุลพน ให้พระชีต้น
เอาใจใส่ก่อน”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๑)

ด้วยเหตุนี้ครูจึงต้องเป็นทั้งผู้ให้ความรู้ แนะวิธีการเรียนรู้ฝึกฝนให้ทดลองปฏิบัติและต้องคอยเสริมย้ำซ้ำเตือนด้วยความเอาใจใส่ ดังข้อความที่ว่า

“ให้จำคำครู มิรู้ให้รู้ ให้ดูให้ทำ
ที่จะเป็นผล ให้บ่นให้จำ อย่าเล่นเย็นค่ำ
ครูพร่ำร่ำสอน”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๖)

ในการเรียนรู้ สมัยโบราณถือว่า “ ครู ” ที่เป็นบุคคลนั้นสำคัญมาก การเรียนรู้ด้วยตัวเองเป็นการเรียนรู้ระดับสามัญ ถ้าจะให้เกิดความรู้อย่างลึกซึ้งต้องมี “ ครู ” ดังข้อความที่เทวดาที่แปลงเป็นวานรสอนพระโพธิสัตว์ ว่า

“แม้นรู้เป็นสามานย์ ยังไม่วิตถาร เท่าผู้ได้เรียนแต่ครู”

(วานรสอนพระโพธิสัตว์ : ฉบับ สทษ.)

ด้วยเหตุนี้ การแสวงหาครูที่มีความรู้ลึกซึ้ง หรือมีความรู้เฉพาะทาง จึงเป็นหน้าที่ของศิษย์ดังที่ว่า

“ดูรากุมาร แสวงหาอาจารย์ ร่ำเรียนวิชา
ให้ลุปรุโปร่ง จงใจจินดา สำหรับนัครา
กุมารทั้งผอง”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๑)

ด้วยเหตุเดียวกันนี้ จึงส่งผลให้ภิกษุสงฆ์เป็นดังที่ ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์ (๒๕๔๔ : ๙๕) กล่าวว่า มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงที่จำต้องศึกษาเล่าเรียนทุกชนิด ที่พึงจะมีคนรู้และเรียนได้ เพื่อท่องบ่นศึกษาพระธรรมวินัยและคัมภีร์พระไตรปิฎก ตลอดจนเรื่องราวทางศาสนาและทางโลกทั่วไป เช่น

ตำรับตำราหมอดูโหราศาสตร์ แพทย์แผนโบราณ เพื่อบำรุง รักษา ฟื้นฟู และถ่ายทอดแก่บุคคลอื่นสืบไป

๒.๒ ครูมีหน้าที่ตอบข้อสงสัยให้กระจ่าง ครูซึ่งเป็นภิกษุสงฆ์ ในสมัยที่วัดเป็นบ่อเกิดแห่งศิลปวิทยาการ ต้องพัฒนาตัวเองให้มีความรู้เพียงพอที่จะสอนสรรพวิชาการให้แก่ศิษย์ และสามารถตอบข้อสงสัยให้กระจ่างได้ จึงมีถ้อยคำเน้นย้ำให้ศิษย์รู้จักคิดใคร่ครวญและซักถาม ทั้งยังสอนให้รู้จักหาช่องทางและเวลาที่เหมาะสมในการสนทนาซักถามเพื่อการเรียนรู้ ในวรรณกรรมประเภทแบบเรียนและวรรณกรรมฝึกหัดอ่านเบื้องต้นให้เห็นอยู่เสมอ เช่น

*“**ยักข้อต่อความ***	***ประดิษฐ์คิดถาม***	***คำอาจารย์เฉลย***
สอนสั่งตั้งใจ	*อย่าได้ลืมเลย*	*กุมารน้อยเอย*
มิเคยฟังหรา”		

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๓)

“ไม่รู้ให้รู้	*หมั่นเล่าหมั่นดู*	***ไถ่ถามครูบา***
คำรบนบนอบ	*ให้ชอบวาจา*	*จะได้เมตตา*
ช่วยมาสั่งสอน”		

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๓)

“สิ่งใดไม่รู้	*อย่าทำจู่ลู่*	***ให้ดูให้เขียน***
อตส่าห์ไถ่ถาม	*กระทำความเพียร*	*ค่ำเช้าเล่าเขียน*
เป็นอาเจียณไป”		

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๓)

“แม้นถึงร่ำเรียน	*คิดถอยความเพียร*	***ไม่ถามถ้วนถี่***
เรียนแต่ร่าเริง	*ปรู้ได้ดี*	*แม้นความรู้มี*
แต่จะถอยทราม		
นี่มาพันผูก	----------	*ดำริตริตาม*
ที่ไหนไม่แจ้ง	***คัดข้อไถ่ถาม***	***ไต่ต้นค้นความ***
จึงรู้หลักแหลม		

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๕)

๒.๓ ครูมีหน้าที่อบรมจริยามารยาท ให้สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข เมื่อภิกษุสงฆ์รับตัวผู้ใดเป็นศิษย์แล้วย่อมต้องดูแลทุกเรื่อง ทั้งเรื่องการกิน การอยู่ การเรียนรู้ และความรู้สึกนึกคิด โดยเฉพาะเรื่องการกินอยู่ในวัดครูจำเป็นต้องสอนทุกเรื่อง ดังตัวอย่างคำปฐมนิเทศต่อไปนี้

“ทีนี้เราจะสอน
บรรดามาอยู่ใน
เจ้าเอยมาฟังคำ
เราจักสั่งสอนไว้
ไม่ว่าแต่ผู้ใด
จงจำเร่งฟังเอา
เจ้าเข้ามาอยู่วัด
ให้รู้ซึ่งอัชฌา
สิ่งใดท่านไม่ชอบ
ท่านสอนสิ่งอันใด
ตั้งใจไปให้แน่
เป็นศิษย์อย่านอกครู
ถ้าท่านเข้าจำวัด
จะเดินจะลุกนั่ง
เจ้าอย่าคบเพื่อนไป
อาจารย์ท่านจะเติน
หมากพลูตกแต่งไว้
อย่าคิดจิตผูกพัน
เมื่อยามเวลาเช้า
อย่าคิดจิตใจพาล
แลดูเครื่องขบฉัน
น้ำท่าแลฟืนไฟ
ตกแต่งยกประเคน
อย่าไปให้ไกลไกล
ครั้นท่านฉันเสร็จแล้ว
ยกถวายอย่าได้ช้า
เพื่อนฝูงบรรดาอยู่
แจกจ่ายให้ทั่วกัน
เมื่อเจ้ากินอาหาร
พูดจาแต่พอเพียง
เจ้าบังอรผู้หน่อไท
อารามนี้มีมากมาย
จงหมายจำไว้ให้ได้
เจ้าโฉมฉายจงฟังเอา
ทั้งอยู่ใหม่และอยู่เก่า
สิ้นถ้อยคำวันนี้หนา
จงประนิบัตรอย่าอุเบกษา
พระอาจารย์ท่านอย่างไร
อย่าประกอบที่จะทำไป
เร่งหมายจำตามคำครู
ท่านนั้นแลได้เห็นดู
ท่านเห็นดูไม่เกลียดชัง
เจ้ามัธยัสอย่าให้พลั้ง
ค่อยเหยียบมองย่องย่างเดิน
เล่นไกล ๆ ใจเหินเพลิน
ร้องเรียกหามาไม่ทัน
ท่านเดินมาจะได้ฉัน
ที่จะเล่นไม่เป็นการ
อาจารย์เจ้าฉันอาหาร
ทำเภอเพิ่นเหินห่างไกล
ทุกสิ่งอันเอาใจใส่
ช่วยตักเตือนเพื่อนทั้งหลาย
ตามกิจเณรอย่าคลาดคลาย
เจ้าแลดูอยู่รักษา
เจ้าจึงเอาเครื่องบูชา
รับเดนมาเรียกหากัน
เจ้าแลดูให้ครบครัน
ตามมากน้อยอย่าลำเอียง
อย่าพูดพาลทะเลาะเถียง
อย่าเถียงท้ากันครุนเครง

กินแล้วลำดับไว้ เจ้าอย่าได้คิดโฉงเฉง
ภาษาคนลักเลง เจ้าอย่าเอามาใส่ใจ

(สุภาษิตคำกาพย์ : ฉบับ แบบเรียน อำเภอท่าศาลา)

คำสอนเกี่ยวกับจริยามารยาทจะมีแทรกอยู่ในแบบเรียนฉบับต่าง ๆ มากมาย เห็นได้ถึงการเอาใจใส่ดูแลทุกเรื่องทุกด้านของครูที่เป็นภิกษุ ทั้งเรื่องภาระหน้าที่และความประพฤติขณะอยู่ในวัด เรื่องความอ่อนน้อมถ่อมตน เรื่องการวางตัว เป็นต้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“กินแล้วอิ่มหนำ เร่งปิดปกงำ ไว้วางจงดี
ชวนกันกวาดแผ้ว เสียแล้วถ้วนถี่ ปิดประตูให้ดี
แล้วจึงออกมา
อย่าเตร่เร่ไป กุฏิเหนือใต้ พูดเล่นเจรจา
ชวนกันขีดเขียน เล่าเรียนดีกว่า พูดเล่นเฮฮา
เข้าการอะไร”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๔)

“คำรบนบนอบ สิ่งใดมิชอบ อย่าควรทำไป
เดินเหินลุกนั่ง ระวังระไว ตั้งเนื้อตั้งใจ
ค่อยค้อมถ่อมตัว
ผู้ใหญ่เดินมา อย่าเสียดขึ้นหน้า ชาติข้าคนชั่ว
บาปกรรมทำผิด ย่อมจะติดตัว นักปราชญ์ท่านหัว
เยาะยั่วไยไพ”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๕)

๒.๔ ครูมีหน้าที่บ่มเพาะคุณธรรมให้เกิดขึ้นในใจศิษย์ โดยทั่วไปแล้วการดูแลความรู้สึกนึกคิดของผู้คนเป็นหน้าที่หลักของสงฆ์ แต่เป็นเรื่องที่ต้องอาศัยการปลูกฝังหยั่งลึกให้ซึมซับรับรู้ด้วยตนเองจึงจะเกิดประโยชน์โดยแท้จริง การที่ศิษย์ได้มาอาศัยกินอยู่หลับนอนในวัด ส่วนใหญ่ได้บวชเรียนเป็นสามเณร ครูจึงมีโอกาสได้อบรมบ่มเพาะคุณธรรมขึ้นในจิตใจของศิษย์ได้เกือบทุกช่วงเวลาและทุกเรื่องราวในชีวิต ดังตัวอย่างต่อไปนี้

๒.๔.๑ อบรมสั่งสอนโน้มนำให้ทำดี เช่น ให้มีความคิดเห็นชอบ มีความประพฤติชอบ ดังตัวอย่างที่ว่า

“กูเร่งฝึกสอน น้ำใจให้อ่อน ตามโอวาทา
ตริตรึกนึกปอง ในคลองปัญญา คำสอนนี้หนา
จึงเข้าใจตรง

กูสอนล้วนดี ไม่ว่าจู้จี้ ทีนี้เป็นผล
สอนแต่ล้วนบุญ เป็นคุณล้นพ้น เอ็งมาว่าบ่น
ว่าครูด่าเรา
ใช่จะชิงชัง ใจตรึกนึกหวัง ให้รู้เทียมเขา
เขาย่อมดีดี สูนี่โฉดเขลา ปดโป้โง่เง่า
ไม่เอาอย่างดี
กูจึงพร่ำว่า ด้วยความกรุณา เมตตาปรานี
ตักเตือนร้อยครั้ง บ่ฟังวาที ถ้าสูทำดี
กูนี้รักใคร่”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๔)

“เลี้ยงพ่อเลี้ยงแม่ ผู้เฒ่าผู้แก่ เลี้ยงครูอาจารย์
ถ้าไปเรือนอื่น อย่าให้อยู่นาน ให้เร่งคิดอ่าน
ถึงฐานเรือนตน
อตส่าห์หาข้าว ใส่บาตรพระเจ้า เร่งทำกุศล
บุญนั้นก่อเกิด ด้วยทานแห่งตน เร่งสร้างกุศล
ไว้เผื่อวันตาย”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๕)

๒.๔.๒ สอนเรื่องคุณภาพและคุณธรรมในงานอาชีพ นอกจากจะให้ความรู้ในเนื้อหาวิชาชีพแล้ว ยังปลูกฝังคุณธรรมของแต่ละวิชาชีพไปด้วยเสมอ ดังตัวอย่างเช่น กล่าวถึงคุณธรรมของหมอรักษาโรคว่า

“แม้นเป็นหมอยา สร้างสมตำมฺรา จงหาครบครัน
จงรู้แก้ไข ทุกสิ่งทุกพรรค์ รักษาโรคนั้น
หายด้วยฝีมือ
รักษาที่ไหน ชนะชาญชัย ให้เขาเลื่องลือ
ว่าหมอคนนี้ เป็นที่นับถือ รอดด้วยฝีมือ
เพื่อนแล้วหลายคน
เป็นหมอชั่วช้า เที่ยวขอรักษา เขาทุกแห่งหน
ลวงเอาขวัญเขา ล่อเอาสินบน วางยาแต่ละหน
เรียกเอาค่ายา

อย่าลวงอย่าล่อ อย่าทำเป็นหมอ โกหกมายา
ทำให้เป็นบุญ เป็นคุณอาตมา อย่าให้นินทา
นับว่าตัวพาล”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๔)

หรือแม้กระทั่งหมอดูก็ต้องมีความรู้คู่คุณธรรม ดังนี้

“แม้นจะเรียนเลข เป็นหมออย่างเอก ผูกดวงชะตา
เกณฑ์บวกตั้งลง องศาลิปดา วางจันทร์ลักขณา
ให้ต้องจงดี
พฤหัสฯเป็นอุตม์ ราหูกับพุธ อยู่เมษราศี
อังคารอยู่กันย์ คูณนับเสารี มังกรราศี
อาทิตย์ชอบเชิง
คูณหารเสร็จสรรพ ปุมนินทินประดับ ดิถีศุกร์เถลิง
ขับไล่ได้แน่ อย่าทำกระเจิง วางลักษณ์ต้องเชิง
ดูถูกทุกคน
ขับไล่ได้แน่ ดูให้เที่ยงแท้ อย่าให้เขาบ่น
อย่าทำสอพลอ เหมือนหมอบางคน ดูผิดเขาบ่น
ลากข้างหมอเสีย
ดูหางนาคนั้น สองตัวเกี่ยวกัน ดูผัวดูเมีย
ปีเดือนต่างตัว กลัวหย่าร้างเสีย มิผัวก็เมีย
ล้มตายหน่ายหนี
ปีผัวอยู่หาง ปีเมียอยู่คาง คางแข็งสิ้นที่
ข่มเห็งผัวหนัก ผัวรักหน่ายหนี โคตรข้างสามี
ยับด้วยคารม
ดูพระเคราะห์ในนอก ขับไล่ให้ออก ทายให้เห็นสม
เห็นแล้วจึงทาย ตามศาสตราคม อย่าทายประสม
ว่าแต่เที่ยงธรรม”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๔)

๒.๔.๓ สอนเรื่อง ศีล ทาน ภาวนา และการหลุดพ้นเพื่อให้สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขและสร้างบุญบารมีไว้ภายหน้าด้วย สอนแม้กระทั่งหนทางแห่งการหลุดพ้นจากสังสารวัฏ ดังตัวอย่างเช่น

“เบญจางค์ศีลลา เร่งให้รักษา อัตราคำนึง
อุโบสถถา ศีลารำพึง กำหนดบทถึง
ศีลสิบประการ
มิเสียทีเกิด เอาชาติกำเนิด เกิดในสงสาร
ได้พบภัทรกัปป์ พบผลจิรังกาล อุตสาห์สมาทาน
นิจศีลทศพล”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๓)

“ก่อสร้างอาราม อาวาสสนาม สถานที่จงกรม
กุฏีวีหาร พิตถารอุดม ถวายแด่พระสงฆ์
สมณะในศาสนา
ผลบุญตามแต่ง สมบัติจัดแจง ล้นพ้นคณนา
เสวยสุขมาให้ ในไตรโลกา พ้นที่จะพรรณนา
นับอสงไขย”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๓)

“ภาวนานี้เป็นบุญ มีพระคุณล้ำแดนไตร
ตริตรึกนึกไว้ได้ แคล้วคลาดภัยโทษโทษา
จักมีทั้งสมบัติ อายุวัฒนะปัญญา
ความสุขทุกเวลา โรคโรคาดับสูญไป”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๔)

“ฝ่ายข้างกุศลา ช่วยชักพาจากสงสาร
ถึงฝั่งฟากชลธาร พ้นกลการโลกโลกีย์
ตัดกิเลสที่ประหาร กำจัดมารพวกไพรี
บ่ได้ให้ย่ำยี หนีไพรีแพ้อัปรา
ฝูงใดได้ถึงฝั่ง พ้นทุกข์ขังอนัตตา
ความแก่แลชรา มรณาบ่ห่อนมี”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๓)

๒.๕ ครูมีหน้าที่สอนให้ตระหนักรู้ ในเรื่องต่าง ๆ ให้เฉลียวฉลาดในการใช้ชีวิต แม้ครูผู้สอนจะเป็นสงฆ์แต่ก็มิได้ละเลยกลวิธีในการใช้ชีวิตทางโลก เช่น สอนให้ใฝ่เรียนใฝ่รู้ ให้รู้เท่าทันคน รู้กลสตรี รู้วิธีทำงาน รู้หลักการใช้ชีวิตอย่างฆราวาสที่ดีไม่ทำตัวให้ตกไปสู่ความเสื่อม เป็นต้น ดังตัวอย่างเช่น

“ร่ำเรียนสิ่งใด ชัดเจนในใจ ได้แจ้งทุกสิ่ง
รู้จักหนักแน่น แม่นมั่นจริง ๆ นับว่ารู้ยิ่ง
บ่รู้พลอมแพลม
รู้จงถนัด รู้ให้สันทัด อย่ารู้หรอมแหรม
รู้จริงถี่ถ้วน สำนวนสอดแนม รู้ซ้อนรู้แกม
จึงนับว่าคน
รู้หลักรู้แหลม รู้สอดรู้แนม รู้เล่ห์รู้กล
รู้ทั้งสี่ด้าน รู้การกุศล รู้เท่าเทียมคน
รู้กลสตรี
แม้นว่าไปไหน เห็นใครผู้ใด ทำการอันดี
อย่าเห็นเสียเปล่า ดูท่วงดูที เห็นเขาทำดี
แยบคายเล่ห์กล
อย่าว่ากูแหลม แลดูสอดแนม เอาความรู้คน
จำสอดจำแนม จักเจริญผล เห็นทีชอบกล
เก็บใส่อาตมา”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๔)

จะเห็นได้ว่าการเรียนการสอนในสมัยก่อนนั้น ครูมิใช่เป็นเพียงผู้สั่งสอนศิษย์และถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์เท่านั้น แต่ครูเป็นภิกษุที่พ่อแม่หรือผู้ปกครองไว้วางใจนำบุตรหลานไปฝากฝังให้ดูแล อบรม สั่งสอน และฝึกฝนตลอดเวลาทั้งกลางวันและกลางคืนเป็นระยะเวลานานนับปีด้วยวิธีการต่าง ๆ ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ เพื่อให้ศิษย์มีความรู้ทางวิชาการอ่านออกเขียนได้เป็นพื้นฐานในการศึกษาขั้นสูงต่อไป ทั้งความรู้ในทางคดีโลก เช่น ความรู้ด้านงานอาชีพ และคดีธรรมที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ควบคู่ไปกับการพัฒนาศิษย์ทั้งทางร่างกาย อารมณ์ สังคมและจิตใจ กระทั่งพร้อมที่จะออกไปใช้ชีวิตได้อย่างดีตามที่สังคมพึงประสงค์ ด้วยจิตใจที่ตระหนักรู้ในภาระหน้าที่ของตนทั้งหน้าที่ของความเป็นมนุษย์ที่จะต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และหน้าที่ของความเป็นสงฆ์ซึ่งถือกันว่าเป็นผู้คงแก่เรียน เป็นหัวหน้า และผู้นำของสังคม เป็นที่เคารพเลื่อมใสยกย่องและเป็นที่พึ่งของชาวบ้านในฐานะของผู้ทรงศีลและผู้ทรงคุณวุฒิ

๓. บทบาทของผู้เรียน

ผู้เรียนหมายถึงศิษย์ ส่วนใหญ่ชาวบ้านที่อยากให้บุตรหลานได้เล่าเรียนเขียนอ่านหนังสือ จะนำบุตรหลานไปฝากฝังให้เป็นลูกศิษย์ของพระภิกษุตั้งแต่ยังเยาว์เป็นเด็กวัดหรือไม่ก็ให้บรรพชาเป็นสามเณร เมื่ออายุครบบวชก็อาจจะอุปสมบทเป็นภิกษุเพื่อจะได้ศึกษาเล่าเรียนทางธรรมต่อไปให้แตกฉาน การที่เด็กวัดหรือสามเณรเข้ามาร่ำเรียนเขียนอ่านอยู่ในวัดโดยญาติผู้ใหญ่นำมาฝากตัวเป็นศิษย์นั้น ครูต้องรับผิดชอบต่อศิษย์ในเกือบทุกเรื่องทั้งเรื่องความเป็นอยู่และการเล่าเรียนจึงต้องดูแลกันอย่างเข้มงวด ศิษย์จึงมีบทบาทและหน้าที่หลายประการ จากการศึกษาวรรณกรรมแบบเรียนและวรรณกรรมพัฒนาการอ่าน พอสรุปบทบาทของผู้เรียนได้ดังนี้

๓.๑ ต้องศึกษาหาความรู้ หน้าที่หลัก คือ หมั่นเพียรเรียนหนังสือ แม้จะไม่เปรื่องปราดสามารถรับรู้ได้เร็วแต่ก็ต้องพยายามจนรู้ ดังข้อความที่ว่า

“ข้านี้คนโง่ แต่เขียน น โม มาเป็นไหนไหน
จนถึงสามเดือน เคลื่อนคลาดกันไป ยากนักเหลือใจ
แต่ตัว ธา ยอ
ครั้นข้าจำได้ พระครูท่านใช้ ให้เขียน ก ข
จำได้จนจบ คำรบถึง “ฮ” จึงเขียนต่อต่อ
ไปถึงเกยกาย
แจกเกยเลยเล่า พระซีต้นเจ้า ท่านจึงเขียนทาย
ผิดเรื่องหนักหนา เล่าหาแทบตาย อ่านได้คลับคล้าย
ให้สวดสุบิน”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๕)

ในการศึกษาหาความรู้ นอกจากความขยันหมั่นเพียรแล้ว ยังต้องรู้จังหวะเวลาในการ ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ ดังคำสอนที่ว่า

“หนึ่งเล่าเมื่อเวลา เที่ยงขึ้นมาหนาเจ้าเอย
อาจารย์ท่านนั่งเฉย ที่เกยนอกบอกหนังสือ
เจ้าแลดูแยบคาย ท่านสบายจึงหารือ
จะถามสิ่งใดหรือ เมื่อท่านสบายได้ดังปอง”

(สุภาษิตคำกาพย์ : ฉบับ แบบเรียน อำเภอท่าศาลา)

๓.๒ ต้องเคารพนบนอบครูอาจารย์ อาจแสดงออกด้วยการเชื่อฟัง และวิธีปฏิบัติตามโอกาสอันควร ในฐานะที่ท่านเป็นผู้มีพระคุณอุปถัมภ์ค้ำชูดูแล ทั้งในด้านความเป็นอยู่และการเล่าเรียน ดังข้อความตัวอย่างคำสอน ต่อไปนี้

เชื่อฟังคำสอน ตระหนักรู้ในพระคุณ

“ข้าไหว้พระอาจารย์ท้าว ทุกค่ำเช้ารำ่สั่งสอน
เวลาจะเข้านอน เรียกไปสอนทุกราตรี
ลุกนั่งให้เจียมตัว สิ่งใดชั่วเอาตัวหนี
วิชาอันดีดี อุตส่าห์ถามที่ขัดสน
อาจารย์ท่านบอกให้ จำใส่ใจจึงเป็นผล
ค่ำเจ้าอุตส่าห์บ่น สังวัธยายให้ขึ้นใจ”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๕)

เข้านอนทีหลัง ต้องคอยอยู่ดูแลรับใช้จนท่านเข้านอนแล้วจึงเข้านอนได้

“เข้านอนเจ้านอบนบ จงคำรบซึ่งคุณครู
อาจารย์ท่านนั่งอยู่ เจ้าอย่านอนก่อนท่านหนา”

(สุภาษิตคำกาพย์ : ฉบับ แบบเรียน อำเภอท่าศาลา)

ระลึกถึงพระคุณทุกค่ำเช้าเข้านอน

“เข้านอนยกมือไหว้ คุณบิดาและมารดา
คุณครูอุปัชฌาย์ คุณอาจารย์ท่านสั่งสอน”

(สุภาษิตคำกาพย์ : ฉบับ แบบเรียน อำเภอท่าศาลา)

ไม่โต้เถียงครูอาจารย์ ตระหนักรู้ว่าที่ท่านสอนเพราะเมตตา โดยทั่วไปเชื่อกันว่าถ้อยคำรุนแรงของครูอาจารย์แม้จะกล่าวโดยไม่ตั้งใจก็มักจะเป็นจริงตามนั้นเพราะครูอาจารย์เป็นผู้มีบุญคุณมากจึงไม่ควรให้เกิดเหตุการณ์เช่นนั้นขึ้น ดังข้อความว่า

“ครั้นทำให้ท่านเคืองคา ท่านจักแช่งด่า กริ้วโกรธโกรธาสามานย์
ท่านโกรธท่านไม่คิดอ่าน ถ้อยคำอาจารย์ ท่านว่าสิ่งใดย่อมถึง
เจ้าเอยจงคิดรำพึง ครั้นท่านโกรธขึ้ง ถึงเจ้าอยู่ไม่สบาย
เจ้าอย่าได้คิดมักง่าย ท่านบวชเรียนให้ เจ้าได้เข้ารับบรรพชา”

(สุภาษิตคำกาพย์ : ฉบับ แบบเรียน อำเภอท่าศาลา)

ท่านโกรธไม่โกรธตอบ รู้จักขอขมาโทษทำให้ครูอาจารย์หายโกรธเร็วขึ้น เกิดผลดีกับผู้เรียน

“ถ้าท่านขึ้งขัดใจ ข้อสิ่งใดหนาเจ้าอา
ท่านโกรธท่านตีด่า อย่าโกรธตอบไม่ชอบทาง
เจ้าเก็บเอาบุปผา ทำวันทาจงสะสาง
ษมาโทษโดยโปรดปราน ท่านค่อยคลายหายโกรธา”

(สุภาษิตคำกาพย์ : ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภูเก็ต ๑.๒๕๔๘ : ๑๒, ๑๘๘)

๓.๓ ต้องมีความกตัญญูรู้คุณ แสดงออกโดยการปรนนิบัติดูแลด้วยความเอาใจใส่ทุกเรื่องเท่าที่จะทำได้ตลอดเวลาไม่ละวาง เช่น เตรียมของใช้ของฉันถวาย คอยปรนนิบัติรับใช้เมื่อท่านเรียกหา คอยเป็นธุระเก็บรักษาข้าวของเมื่อท่านไม่อยู่ คอยดูแลรับแขกก่อนให้เหมาะแก่กาลและบุคคล เป็นต้น ดังคำสอนต่อไปนี้

“อตส่าห์มัธยัสถ์ ปรนนิบัติเป็นนิจไป
น้ำฉันแลน้ำใช้ ตักน้ำไว้ให้ครบครัน
ประทีปชวาลา จุดบูชาทุกคืนวัน
ครั้นค่ำเข้านวดฟั้น อาจารย์นั้นก็เอ็นดู
เห็นท่านจำวัดแล้ว จึงคลาดแคล้วออกมาดู
คอยย่องคอยมองดู หับประตูอย่าให้ดัง
ค่ำมืดผิดเวลา จงอตส่าห์มาระวัง
พูดจาอย่าให้ดัง จะลุกนั่งอัธยาศัย
สีฟันและขันน้ำ อันเคยทำหาเข้าไว้
กระโถนอันเคยใช้ จงตั้งไว้ที่ปลายตีน
เห็นมิสู้สบาย อย่าวุ่นวายให้ได้ยิน
เดินเหินค่อยประคิ่น อย่าดูหมิ่นว่าอาจารย์
เวลาฉันจังหัน อย่าเที่ยวรันไปอยู่บ้าน
เกลือกว่าพระอาจารย์ ท่านเรียกหามาใช้สอย
ประเคนแล้วนั่งอยู่ จึงเอียงหูระวังคอย
ฉันแล้วจึงค่อยถอย ยกสำมฺรับกลับออกมา”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๕)

“เจ้านอนอย่าเที่ยงสาย ตื่นขึ้นได้แต่ก่อนไก่
จุดไต้และจ่อไฟ ทุกห้องไปถวายพระสงฆ์
ครั้นเมื่อรุ่งขึ้นเช้า เจ้าจะไปตามจำนง
ไหว้ลาพระพุทธองค์ เที่ยวบิณฑบาตโปรดญาติกา
ได้มาถวายอาจารย์ ทุกวันวารเป็นอัตรา
เป็นบุญมากหนักหนา จะพรรณนามิได้เลย”

(สุภาษิตคำกาพย์ : ฉบับ แบบเรียน อำเภอท่าศาลา)

“ฉันแล้วเสร็จสรรพ เช็ดล้างลำดับ ไว้วางกับที่
เภสัชตะบัน ที่อันดีดี หมากขวานก็มี
ที่ดีตำถวาย
แล้วนวดบาทา นวดแข้งนวดขา ให้ท่านสบาย
ปักศอกตรงลง ฝ่าตีนขวาซ้าย แกะลมทั้งหลาย
คลายแน่นในทรวง
นวดให้ได้แรง ต้นขาหน้าแข้ง แกะลมทั้งปวง
เกลียวเส้นข่วงจุก จงลุกเหนี่ยวหน่วง สว่างแน่นทรวง
ดวงจิตคลี่บาน
นวดหลังต้นคอ เส้นเอ็นย่นย่อ ให้คลี่แตกฉาน
เส้นเหนี่ยวหัวใจ กระษัยสันดาน ปัตคาตสะท้าน
จุกอกให้เหียน
ค่อยนวดค่อยคลำ ขยี้ขยำ แกะเส้นอาเจียน
ลมหาวลมเรอ ลมฉะเอ่อลมเหียน ลมวิงลมเวียน
มืดหน้าตามัว
ลมแสบอกใจ ลมพัดในไส้ ป่วนปั่นไปมา
ลมกร่อนร้อนรุ่ม ลมกลุ้มวิญญา นวดไปไคลมา
หลับลงทันใด”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๔)

๓.๔ ต้องรับผิดชอบต่อหน้าที่ เช่น การจัดเตรียมอาหารถวาย การทำความสะอาดถ้วยชาม และการทำความสะอาดที่อยู่อาศัยและบริเวณวัด เป็นต้น ดังข้อความตัวอย่างต่อไปนี้

“รุ่งรางสว่างแสงใส หาไต้จุดไฟ ก่อไว้ที่ในเชิงกราน
จับหม้อล้างก่อนบ่นาน จึงเข้าตรอกสาร ตั้งไว้อย่าได้เมินเสีย
จัดแจงต้มแกงกับเขี่ย เร่งทำเร่งเยีย ทั้งปิ้งทั้งจียียำ
……
เสร็จสรรพยกสำมฺรับถวายชี- ต้นฉันด้วยดี ทั้งน้ำอันใสเตรอะตรอง
……
เหลียวแลแปรดูที่ฉัน สิ่งใดไม่ครบครัน จะฉันให้อิ่มพอแรง
น้ำพริกอีกผักต้มแกง ผักซาปลาแห้ง ตกแต่งถวายโดยจง
สิ่งใดต้องใช้ประสงค์ หามาใส่ลง จำนงให้จงพอครอง

กล้องยาหาไฟจดจ้อง ฉันแล้วโดยปอง เอายาใส่กล้องมาถวาย

.....

บาตรโอถ้วยโถอย่าราย เช็ดล้างวางไว้ ในที่ให้ตั้งบังควร”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๔)

“เอาคราดลงกวาดวัดวา ทั้งถากถอนหญ้า วัดวาที่ปรกรกราน
แถบใกล้กุฏีสถาน เจดีย์วีหาร ที่ลานข้างสุดกุฏี
กวาดเอาหมกเข้าเผาจี่ สนธยาราตรี อัคคีเร่งหาอย่านาน
จุดไว้ในกุฏีวิหาร รุ่งเรืองชัชวาล ที่ท่านอยู่ผู้ครูบา”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๑)

การที่ผู้เรียนถูกฝากตัวเข้ามาเป็นเด็กวัดหรือสามเณรเพื่อศึกษาหาความรู้ในวัดอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของพระภิกษุสงฆ์รูปใดรูปหนึ่ง หรือสำนักใดสำนักหนึ่งที่ต้องเป็นทั้งครูและผู้ปกครองต้องคอยดูแลทุกเรื่องทั้งเรื่องการศึกษาหาความรู้ในเชิงวิชาการ ความประพฤติ ตลอดทั้งการกินอยู่หลับนอน โดยไม่ได้มีเงินทุนเพื่อการนี้แต่อย่างใด การปฏิบัติต่อกันระหว่างครูกับศิษย์จึงเป็นเรื่องของใจกับใจโดยแท้ ความเข้มงวดกวดขันอาจขึ้นอยู่กับวิธีการและอุปนิสัยของภิกษุที่เป็นครูแต่ละรูป แต่โดยรวมแล้วครูมีเจตนาดีที่จะมุ่งถ่ายทอดวิชาความรู้และปลูกฝังคุณธรรมให้แก่ศิษย์ด้วยจิตเมตตา จึงเห็นได้ว่าสิ่งที่ศิษย์ปฏิบัติต่อครูทั้งด้วยความเคารพนบนอบ กตัญญูรู้คุณ ตลอดจนการปรนนิบัติด้วยความเอาใจใส่อย่างดีจึงเกิดขึ้นจากจิตวิญญาณของผู้ปฏิบัติอย่างแท้จริง แม้ว่าจะเริ่มต้นจากการกระทำไปตามประเพณีของศิษย์วัดโดยทั่วไปก็ตาม คุณธรรมดังกล่าวถูกซึมซับรับเข้าไปจนกระทั่งเกิดจากใจอย่างเต็มหัวใจ

๔. วัตถุประสงค์ในการศึกษาเล่าเรียน

ในการนำบุตรหลานไปฝากตัวเป็นศิษย์ให้เรียนหนังสือในวัดนั้น จากการศึกษาวรรณกรรมแบบเรียนและวรรณกรรมพัฒนาการอ่าน พอจะอนุมานวัตถุประสงค์ได้หลายประการดังนี้

๔.๑ บิดามารดาประสงค์ให้ลูกหลานอ่านออกเขียนได้ เท่ากับให้มีวิชาพาตัว มิฉะนั้นจะเป็นที่ดูแคลนได้และเอาตัวไม่รอด หรืออาจจะมีจุดมุ่งหมายมากกว่านั้น เช่น เพื่อให้สามารถสวดหนังสือได้ไพเราะตามความนิยมของยุคสมัยหรือแต่งคำประพันธ์ได้ วัตถุประสงค์ข้อนี้มักจะเกิดจากความสนใจเฉพาะตัวของผู้เรียนและความสามารถของผู้สอน เป็นต้น ดังข้อความที่มักเน้นให้เห็นความสำคัญของการมีวิชาความรู้ ที่ว่า

“เกิดมาเป็นคน หนังสือเป็นต้น วิชาหนาเจ้า
ถ้าแม้นไม่รู้ อดสูอายเขา เพื่อนฝูงเยาะเย้า
ว่าเล่าว่าโง่
ลางคนเกิดมา ไม่รู้วิชา เคอะอยู่จนโต
ไปเปนข้าเขา เพราะเง่าเพราะโง่ บ้างเปนคนโซ
เที่ยวขอก็มี
แม้นรู้วิชา ประเสริฐหนักหนา ชูหน้าราศี
จะไปแห่งใด มีคนปรานี ยากไร้ไม่มี
สวัสดีมงคล”

(ประถม ก กา : ฉบับ สทษ.)

หรือ

“วิชายิ่งทรัพย์ทั้งผอง แม้นโจรกรรมปอง ลักเอาแต่ทรัพย์ทั้งหลาย
วิชาปัญญาหญิงชาย ไม่รู้ฉิบหาย ด้วยไฟอันใดบ่มี
แม้นมีความแค้นอัปรีย์ พลัดพรากจากที่ ไปยังมีผู้บูชา
ด้วยคุณวิชาปัญญา สำแดงให้ปรา- กฎแท้ทุกสิ่งสรรพการ”

(พระกจายสอนศิษย์ : ฉบับ สทษ.)

และ

“แม้นว่ามีทรัพย์ ครั้นปัญญาอับ เสมือนทรัพย์ไม่มี
ผ้าผ่อนแพรพรรณ เชี่ยนขันทั้งนี้ ความรู้ไม่มี
ทรัพย์นั้นบ่คง”

(พระกจายสอนศิษย์ : ฉบับ สทษ.)

บ้างก็มุ่งหมายให้สามารถสวดอ่านและเขียนคำประพันธ์ได้ ดังคำสอนที่ว่า

“ถ้าสวดคำจอง ลำนำทำนอง ต้องเรียนสืบไป
คาถัมคาถา ว่าให้เจนใจ สวดเอาแต่ได้
ท่านจึงนินทา
ลางคนนั้นเล่า ครั้นปากขัดเขา เหลียวซ้ายแลขวา
ทำปากงุบงิบ กลับหนังสือมา แต่สวดคาถา
ว่าไม่ต้องการ

สวดเล่นเห็นคล่อง ครั้นถึงทำนอง ต้องนิ่งอยู่นาน
พิลาปยานี ชอบทีจึงอ่าน วิสัยใจคร้าน
ท่านไยไพหัว”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๓)

“ไหว้อาจารย์วานเอาจิตรคิดคำสอน เลิศครอบเกล้าเหล่าครูกลอนสอนใจใส่
คุณวิชาค่าวิเชียรเพชรเจียระไน มีสิ่งดีมิเสียใดบอกให้เรียน”

(กลบทสิริวิบูลกิตติ : ฉบับ ประถม ก กา หัดอ่าน สทษ.๔)

“หมู่กระวีที่จะทำเป็นคำฉันท์ พึงสำคัญ ๘ คณะอย่างละหนา
ถึงจะอ่านก็ให้ต้องคลองฉันทา ให้รู้ว่าครุลหุมี”

(ปฐมมาลา คำกลอน : ฉบับ ศวน.๑. ๒๕๔๘ : ๑๒,๗๕)

๔.๒ เป็นเส้นทางไปสู่การบวชเรียนไม่ว่าจะเป็นการบวชตามประเพณีหรือการบวชเพื่อศึกษาธรรมะให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ด้วยเหตุที่ชาวภาคใต้เชื่อกันว่าเมื่อถึงวัยอันควร ชายใดที่ไม่ผ่านการบวชเรียนมาก่อนถือว่าเป็นคนดิบไม่ได้รับการยอมรับนับถือเท่าที่ควร จึงนิยมให้บวชเรียนก่อนแต่งงานดังเกิดสำนวน “บวชก่อนเบียด” หรือ “บวชเพื่อที่จะเบียด” สอดคล้องกับคติความเชื่อที่ว่าบุตรอุปสมบทเป็นภิกษุมีอานิสงส์ส่งผลให้บิดามารดาปู่ย่าตายายได้รับกุศลมาก กระทั่งเชื่อกันว่าการบวชเรียนของบุตรเท่ากับเปิดทางสวรรค์ให้กับบิดามารดา และเชื่อต่อไปว่าถ้าบวชก่อนแต่งงานบุญกุศลจะตกเป็นของบิดามารดาเพียงฝ่ายเดียว ไม่ต้องแบ่งปันกับสะใภ้ แต่ข้อเท็จจริงที่เห็นได้ชัดก็คือ การได้บวชเท่ากับการได้ศึกษาธรรมอย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น ช่วยกล่อมเกลาจิตใจให้อยู่ในศีลในธรรม ทั้งยังได้รับการอบรมบ่มนิสัยจากพระอุปัชฌาย์ พระพี่เลี้ยง หรือพระในวัดผู้มีพรรษามากกว่าทำให้บุคคลนั้นได้พัฒนาจิตใจตัวเองเพิ่มขึ้นอีกระดับหนึ่ง ฉะนั้นการบวชเรียนจึงเป็นเรื่องสำคัญ ส่วนความเชื่อดังกล่าวอาจเป็นเพียงกุศโลบายให้ผู้ชายก่อนวัยครองเรือนได้มีโอกาสบวชและเรียนเป็นการเตรียมความพร้อมเพื่อก้าวสู่ช่วงสำคัญของชีวิตที่จะต้องรับผิดชอบครอบครัวของตนเองต่อไป แต่การบวชเรียนจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่ออ่านหนังสือออก สามารถท่องจำพระวินัยได้ ดังที่ท่านเจ้าคุณพิมลธรรม วัดมหาธาตุ ผู้บัญชาการคณะมณฑลอยุธยา ปรารภถึงการศึกษาของวัดว่า *“วัดที่รับคนเข้าบวชในพระพุทธศาสนา ถ้าอ่านหนังสือไทยยังไม่ออก เจ้าอาวาสที่รับไว้ต้องสอนให้อ่านออกภายใน ๕ เดือน”* (โรงเรียนวัดมณฑลนครศรีธรรมราช พ.ศ. ๒๔๗๔. ๒๔๗๖ : ๑) ด้วยสาเหตุนี้จึงมีผู้นำบุตรหลานไปฝากฝังให้เป็นศิษย์พระภิกษุตั้งแต่ยังเยาว์หรือให้บรรพชาเป็นสามเณรร่ำเรียนวิชาจนอ่านออกเขียนได้ เมื่ออายุครบบวชก็จะได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุมีโอกาสได้ศึกษาธรรมลึกซึ้งต่อไป ดังตัวอย่างข้อความที่กล่าวถึง ความมุ่งหวังของพ่อแม่ในเรื่องที่จะให้ลูกบวชเรียนต่อไปนี้

"ตั้งเนื้อแม่ตั้งใจ หฤทัยใจแม่หมาย
คิดจะให้พระลูกชาย เข้าอยู่วัดตัดราคา
ขีดเขียนร่ำเรียนธรรม ทุกสิ่งอันพระคาถา
ครั้นได้ซึ่งวิชา จะบวชเจ้าเป็นสำมะเณร
เล่าเรียนมาติกา กุศลาให้จะเจน
จบแล้วสึกแต่เณร เป็นพระสงฆ์ทรงวินัย"

(สุภาษิตคำกาพย์ : ฉบับ ศูนย์วัฒนธรรมภูเก็ต ๑. ๒๕๔๘ : ๑๒, ๑๘๓)

"ลูกชายผู้ใด ตั้งเนื้อตั้งใจ อยู่ตามคลองธรรม์
อตส่าห์พยายาม เรียนตามทุกอัน ทุกสิ่งทุกพรรณ
ตามครูสั่งสอน
พ่อแม่พิทักษ์ ไม่เสียแรงรัก อุ้มชูอุทร
เติบหน้ากล้าแข็ง อยู่ตามครูสอน ลูกรักบังอร
พ่อแม่ดีใจ
แม่เลี้ยงเจ้ามา คือลำนาวา จะข้ามสมุทรไท
ให้เร่งรักษา จะกูดเสาใบ พาพ่อแม่ไป
ได้ดังใจปอง"

(พระกจายสอนศิษย์ : ฉบับ สทษ.)

"พ่อแม่ก็ดีใจ ว่าลูกไปบวชเป็นชี
อาหารสิ่งใดดี เอาไปส่งทุกเพรางาย"

(พระกจายสอนศิษย์ : ฉบับ สทษ.)

บ้างก็มุ่งให้ศึกษาพระธรรมคัมภีร์ไตรปิฎก ดังนี้

"ผู้ใดหมายมิ่งพิมานสวรรค์ อุตส่าห์สรรสืบเสาะนุสนธิ์สอน
พึงพากเพียรไตรปิฎกอุดมนคร เป็นพระพรพุทธพจน์กำหนดนัย
ให้เจนจัดชัดจบประจักษ์จิต พระภาษิตพุทธพจน์อย่าสงสัย
จำนำสัตว์ลัดลุศิวาลัย ให้พ้นภัยพาธาไม่มาพาน"

(ปฐมมาลาคำกลอน : ฉบับ ศวน.๒)

๔.๓ เพื่อเป็นพื้นฐานหรือช่องทางในการศึกษาวิชาชีพอื่น ๆ ต่อไป ด้วยเหตุว่าแม้จะเป็นการศึกษาวิชาที่เป็นทางโลกโดยทั่วไป เช่น ตำรับตำราวิชาหมอดู โหราศาสตร์ แพทย์แผนโบราณ หรือวิชาการนวดแผนโบราณก็ตามพระภิกษุสงฆ์มักจะเป็นผู้ศึกษาหาความรู้เพื่อบำรุงรักษาไว้และถ่ายทอดแก่บุคคลอื่นสืบไปดังที่ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์ เขียนไว้ใน**วิถีชีวิตชาวใต้** มีเนื้อความตอนหนึ่งว่า *"พระภิกษุสงฆ์มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงที่จำต้องศึกษาเล่าเรียนทุกชนิดที่จะพึงมีคนรู้และเรียน*

ได้ เพื่อท่องบ่นศึกษาพระธรรมวินัยและคัมภีร์พระไตรปิฎก ตลอดจนเรื่องราวทางศาสนาและทางโลกโดยทั่วไปและตำรับตำราหมอดูโหราศาสตร์ แพทย์แผนโบราณเพื่อบำรุงรักษาฟื้นฟูและถ่ายทอดแก่บุคคลอื่นสืบไป" (ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์ ๒๕๔๔ : ๙๕) ข้อความที่กล่าวถึงการเรียนวิชาชีพ มีกล่าวแทรกไว้ในวรรณกรรมแบบเรียนและวรรณกรรมฝึกหัดอ่านเบื้องต้น ให้รู้ว่าการเรียนเพื่อให้อ่านออกเขียนได้เป็นเพียงพื้นฐานการเรียนรู้วิชาอื่น ๆ ต่อไป ทั้งนี้เพราะ *"นโมทั้งกข เป็นแม่พ่อต้นธรรมา"* ซึ่งหมายถึงเป็นพื้นฐานในการศึกษาธรรมและวิชาชีพอื่น ๆ เช่นวิชาค้าขาย วิชากฎหมาย วิชาแพทย์แผนโบราณเป็นต้น ดังตัวอย่างข้อความต่อไปนี้

"แม้นจะเป็นพ่อค้า เรียนเลขเรียนผา จงมาฉาดฉาน
กำไม่รยต้นทุน ซื้อคูณขายหาร จะได้คิดอ่าน
การซื้อการขาย
อันคิดเป็นเศษ ไม่รู้เลขเกร็ด เห็นจะวุ่นวาย
คิดต้นทุนหมด กำไม่รยหดหาย ขาดทุนวุ่นวาย
เมียด่าสิ้นที

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๕)

"แม้นจะเป็นเสมียน เร่งขีดเร่งเขียน เรียนกฎเรียนหมาย
กรมศักดิ์หลักไชย ให้รู้มากมาย รู้บาดรู้หมาย
ตกแต่งบัตรา
รู้จงถี่ถ้วน รู้ทั้งสำนวน ควรพิจารณา
รู้คัดข้อถาม ความแพ่งอาญา รู้การปรึกษา
เทียบชี้สำนวน
รู้ติงรู้ค้าน รู้สืบพยาน ทุเลาสืบสวน
รู้ฝึกรู้ฝน รู้ชักรู้ชวน รู้คิดผันผวน
โน้มน้าวให้ยอม"

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๕)

๔.๔ เพื่อเป็นการแก้ปัญหาไม่ให้บุตรหลานประพฤติตัวเหลวไหลออกนอกลู่นอกทาง เพราะการนำบุตรหลานมาฝากเรียนกับพระภิกษุในวัดเสมือนส่งบุตรเข้าเรียนโรงเรียนประจำ มีพระสงฆ์คอยเอาใจใส่ดูแลอบรมบ่มนิสัย มีข้อกำหนดบังคับที่เข้มงวดเป็นผลให้บุตรหลานได้ทั้งความรู้และวินัยติดตัวไปด้วย ดังเนื้อความที่ว่า

“ครั้นลูกรู้ความ พระแม่ให้นาม ตามพระปัญญา
สอนให้ขีดเขียน ร่ำเรียนวิชา มิให้คบหา
เพื่อนฝูงใจแข็ง
เขาไม่ฟังถ้อย คบเพื่อนป้อย ๆ ไปเที่ยวทุกแห่ง
ท่านโกรธนักหนา มารดาด่าแช่ง ด้วยลูกใจแขง
ว่าสอนไม่ฟัง
พ้นที่จะสอน จึงพระบิดร เอาไปฝากฝัง
ให้อยู่วัดวา น้ำตาไหลหลั่ง ใจจิตคิดหวัง
ถึงเพื่อนทั้งหลาย
เคยเล่นเคยหัว เคยชมเคยชัว เย้ายั่วสบาย
ครั้นจะหนีมา กลัวจักวุ่นวาย ชีต้นท่านร้าย
เกลือกจะโบยตี
ครั้นเวลาเช้า พระชีต้นเจ้า เรียกเข้ามานี่
ให้เขียนนโม พุทโธทั้งนี้ เห็นจะต้องตี
ทีนี้แลหนา
ตัวสั่นขวัญหนี หน้าชีดคือผี มือฟายน้ำตา
ชีต้นท่านดุ วิ่งหนีออกมา เอาน้ำล้างหน้า
แล้วกลับเข้าไป

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๕)

การที่พระภิกษุที่เป็นครู (ชีต้น) เอาใจใส่อย่างเข้มงวดทำให้ศิษย์เกรงกลัวดังข้อความข้างต้น และใช้วิธีการนิ่มนวลชี้แจงเปรียบเทียบให้เห็นจริง ดังตัวอย่างข้างล่างนี้ ล้วนเป็นวิธีการควบคุมความประพฤติและให้การศึกษาที่วัดในสมัยก่อนกระทำได้เป็นอย่างดี ดังข้อความตัวอย่างที่ว่า

“สูตามกูมา เพราะใจปราถนา สิ่งอันเป็นผล
ลาพ่อแม่เสีย พวกพ้องเหล่าตน มาแสวงหาผล
อันเป็นแก่นสาร
เร่งคิดรำพึง ในใจคำนึง คิดอายแก่คน
เร่งเรียนเขียนอ่าน อย่าคร้านการตน จึงจะนับว่าคน
เนื้อชาติคนดี

ถ้าสูเกียจคร้าน ความคิดความอ่าน สิ่งใดบ่มี
แม้นเพื่อนพวกสู เขานั้นมั่งมี ใช่สูจะมี
สิ่งสินเทียมทัน
แม้นมีเงินทอง ข้าไทเนืองนอง พ่อแม่แบ่งปัน
ให้ไว้เท่าใด จักสาบสูญพลัน เพราะตัวเองนั้น
บ่มีวิชา
ประการหนึ่งโสด ซึ่งว่าคนโหด โฉดเขลาปัญญา
แม้นพ่อแม่ให้ สิ่งสินเงินตรา บ่รู้รักษา
ไว้ได้ยืนยง
แม้นด้อยปัญญา มีความเพียรกล้า ทรัพย์นั้นจึงคง
เดชะความรู้ จักมาเพิ่มลง ทำได้ไว้คง
เพราะวิชาการ
รูปร่างงามนัก เชื้อนามสูงศักดิ์ ใช่เผ่าคนพาล
แม้นมีสมบัติ บ่คงอยู่นาน ไม่รู้เทียมทาน
เชื้อชาติอัปรีย์
ทองคำนี้หนา สีแดงแสงกล้า กลิ่นอายบ่มี
โดยตาคนเห็น ดุจกลิ่นอันดี เที่ยงแท้บ่มี
กลิ่นอายนั้นไซร้
แม้นรูปบ่งาม ด้อยวงศ์พงศ์นาม ยากไร้เข็ญใจ
แม้นเผ่ากระยาจก ตกร้ายเท่าใด ความรู้มีไซร้
ย่อมได้ดีเอง”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๕)

วัตถุประสงค์ในการนำบุตรหลานไปศึกษาเล่าเรียนโดยฝากตัวให้เป็นศิษย์วัดหรือบรรพชาเป็นสามเณรในวัด กระทั่งบางรูปเมื่อมีอายุครบก็อุปสมบทเป็นภิกษุต่อไปนั้น ส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้คือ ประการแรก บิดามารดา ปู่ย่า ตายาย ประสงค์ให้บุตรหลานอ่านหนังสือออกเขียนหนังสือได้ เป็นความรู้พื้นฐานในการใช้ชีวิตต่อไปในภายภาคหน้า หรืออาจจะคาดหวังตามความนิยมยกย่องกันในสังคมขณะนั้น เช่น ให้สามารถสวดหนังสือได้ไพเราะหรือเขียนคำประพันธ์ได้ เป็นต้น ประการที่สอง เป็นเส้นทางนำไปสู่การบวชเรียนตามประเพณีหรือมุ่งให้ศึกษาธรรมะลึกซึ้งต่อไป เพื่อเป็นอานิสงส์ส่งผลถึงบิดามารดา ปู่ย่า ตายาย และหรือมีจุดมุ่งหมายกล่อมเกลาจิตใจให้อยู่ในศีลในธรรมก้าวไปสู่หนทางแห่งการพ้นทุกข์ เป็นต้น ประการที่สาม เพื่อ

เป็นพื้นฐานหรือเป็นช่องทางในการศึกษาวิชาชีพสาขาใดสาขาหนึ่ง ประการที่สี่ เพื่อเป็นการแก้ปัญหาไม่ให้บุตรหลานประพฤติตัวเหลวไหลออกนอกลู่นอกทางโดยการส่งมาให้ภิกษุสงฆ์อบรมบ่มนิสัยด้วยข้อบังคับที่เข้มงวดกวดขัน และหรือวิธีการชี้แจงแสดงเหตุผลจนกระทั่งรู้ผิดชอบชั่วดี ผ่านวัยที่น่าห่วงไปได้ด้วยดี ประการสุดท้าย อาจมีบ้างแต่ไม่ได้กล่าวไว้ในวรรณกรรมท้องถิ่นคือการนำเด็กที่ไม่มีผู้อุปการะมาฝากให้เลี้ยงดูบ่มเพาะกระทั่งเติบใหญ่เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีค่าในสังคมโดยไม่ต้องอาศัยมูลนิธิใดเกื้อกูล

๕. สื่อการเรียนการสอน

สื่อการสอนในสมัยโบราณมีไม่มากนัก อาจกล่าวได้ดังนี้

๕.๑ สื่อการเรียนการสอนประเภทเครื่องเขียน อันมี กระดานดำ ดินสอ และไม้บรรทัด ผู้หัดเขียนอ่านหนังสือสมัย นอโม กข ใช้กระดานดำกันโดยทั่วไป ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์ (๒๕๔๔ : ๑๐๘) ได้ให้ความรู้เกี่ยวกับกระดานดำและการใช้กระดานดำไว้อย่างละเอียด ดังต่อไปนี้ กระดานดำนิยมทำจากไม้เนื้อแข็งหรือค่อนข้างแข็งและเป็นชนิดไม่มียาง เช่น ไม้ตีนเป็ด ไม้จำปา และไม้อื่น ๆ กระดานดำกว้างประมาณคืบเศษยาวศอกเศษ หรือขนาดใหญ่มีความกว้างประมาณ ๑๐ นิ้ว ยาวประมาณ ๒ ศอก กระดานดำที่ทำอย่างประณีตนั้นหัวท้ายแผ่นกระดานจะทำเป็นเข้าเดือยติดกับไม้กลมซึ่งคลึงและแกะสลักสวยงาม ยังมีกระดานดำอีกอย่างหนึ่งทำด้วยต้นมะละกอ คือ เลือกต้นมะละกอที่ต้นใหญ่และแก่ ตัดเอามาตามขนาดที่ต้องการแล้วทุบสับให้เป็นแผ่นแบน นำไปแช่น้ำทิ้งไว้สัก ๒-๓ วัน แล้วนำขึ้นมาทำความสะอาดตากแดดให้แห้ง แล้วใช้รักทาให้หนาและเรียบเสมอกัน เป็นกระดานดำที่มีน้ำหนักเบาตกไม่ค่อยแตก หมอดู หมอยาพื้นบ้าน ก็นิยมนำมาใช้กัน แต่ขนาดอาจจะเล็กกว่าไม้อื่น กระดานดำจึงเป็นสื่อที่ผลิตเอง วิธีทำให้กระดานเป็นสีดำมีหลายวิธี คือ

๑) เอาต้นม็องแม็งทั้งต้นทั้งใบมาตำแล้วนำไปห่อผ้าพาไปผึ่งแดดให้แห้ง เมื่อเวลาจะใช้ทากระดานดำก็เอาไปจุ่มน้ำในกะลาพอชุ่ม ๆ นำไปถูทา กระดานก็จะดำ เมื่อใช้ไปหลายครั้ง ๆ กระดานชักไม่ค่อยจะดำก็ทาใหม่อีก

๒) เอาถ่านไฟมาตำให้ละเอียด แล้วเอาผ้าห่อ สำหรับใช้ชุบน้ำในกะลานำไปทากระดานให้ดำ เมื่อเวลาเลิกใช้ก็เอาไปตากให้แห้ง ถ้าเห็นกระดานชักแดงไม่เป็นสีดำก็ชุบน้ำทาใหม่อีก

๓) ใช้วิธีเอากระดานไปรมควันไฟให้เป็นสีดำ ซึ่งต้องใช้เวลานานจึงไม่ค่อยนิยมกัน ยิ่งถึงเวลาหัดเขียนต้องใช้กระดานทั้งวัน ย่อมไม่ทันใช้งาน

๔) ใช้เขม่าหม้อข้างเตาไฟผสมน้ำมันยาง ทาให้เป็นสีดำ โดยมากใช้ทารองพื้นครั้งแรกเท่านั้น

๕) ใช้ต้นม็องแม็งตำแล้วปนกับเขม่าไฟ ห่อผ้าชุบน้ำทากระดานให้เป็นสีดำ เมื่อเขียนหนังสือเสร็จต้องการลบตัวหนังสือออก ก็เอาผ้าชุบน้ำเปียกเช็ดแล้ว นำกระดานไปตากแดดให้แห้งจึงจะนำกลับมาเขียนใหม่ได้

อุปกรณ์สำหรับลบตัวหนังสือและทาให้กระดานเป็นสีดำนั้น ชาวพื้นเมืองภาคใต้นิยมใช้ต้นม็องแม็ง เหม็งผลา *(เขม่าไฟที่จับอยู่ข้างใต้ชั้นที่สร้างคล่อมเหนือเตาไฟ)* และถ่านไฟ นำมารวมกันแล้วทิ่มตำให้เข้ากัน แล้วใช้ผ้าห่อใส่เก็บไว้ในพลก *(กะลามะพร้าว)* เอาน้ำใส่เรียกว่า “พลกลบ” เมื่อเขียนเสร็จเต็มกระดานแล้ว ต้องอ่านจนจำได้ตามความต้องการ แล้วจึงเอาผ้าห่อในพลกลบไปถูทาลบตัวหนังสือบนกระดานดำ แล้วนำไปผึ่งแดดให้แห้งสนิทก่อน จึงจะนำไปใช้เขียนหนังสือเรียนต่อไปได้ เพราะฉะนั้นช่วงเวลาที่รอให้กระดานแห้งจึงเป็นช่วงให้เด็กได้พักเล่น

ส่วนดินสอสำหรับใช้เขียนกระดานดำนั้นอาจใช้ดินเหนียวปั้นเป็นแท่ง ๆ ขนาดเล็กยาวประมาณ ๑ คืบ ปลายแหลม ตากให้แห้ง นัยว่าดินสำหรับใช้ทำดินสอนั้นก็ใช่ว่าจะใช้ดินทั่วไปได้ดีหมด มีดีเฉพาะบางสถานที่ เช่น “ดินท่าปราบ” อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นต้น แต่โดยทั่วไปดินที่ใช้ทำดินสอมักใช้ดินเหนียวสีขาวข้างคลองแต่ต้องเป็นเนื้อดินละเอียด ดินสออีกชนิดหนึ่งคนโบราณใช้หินปูน คือ ไปเลื่อยเอาหินผุ ๆ มาจากแถวเขาชุมทอง อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช เรียกกันว่า “ควนดินสอ” เพราะมีคนไปเอามาใช้กันมาก นำมาเหลาเป็นแท่งดินสอสำหรับใช้เขียนกระดานดำจะเขียนติดดี แข็งแรง มีคุณภาพดี เนื่องจากดินสอเป็นอุปกรณ์ที่ทำเอง จึงมักจะใช้วัสดุในท้องถิ่นที่พอหาได้ เช่น เก็บหินผุ ๆ ตามภูเขามาใช้เป็นดินสอเขียน (นพศักดิ์ บุญรัศมี, สัมภาษณ์) ใช้ดินขาวที่เก็บได้จากในลำคลองมาเขียน (ประดับ บุญเลิศ, สัมภาษณ์) เป็นต้น สมัยหลังเมื่อเริ่มเรียนในโรงเรียนวัด นักเรียนจะมีกระดานชนวนคนละแผ่นใช้คู่กับดินสอหินเป็นอุปกรณ์การเรียนการสอน ซึ่งต้องซื้อใช้ ไม่ใช่ทำเองอย่างแต่ก่อน ถัดมาประมาณ พ.ศ. ๒๔๙๐ เป็นต้นมา เริ่มใช้กระดาษกับดินสอดำ (นพศักดิ์ บุญรัศมี, สัมภาษณ์) สำหรับไม้บรรทัดอาจจะมีหรือไม่ก็ได้ มักใช้ขนาดยาวพอกับแผ่นกระดานดำ กว้างประมาณ ๑.๕ นิ้ว บนตัวไม้บรรทัดครูอาจารย์อาจจะแกะเป็นตัวนอโมหรือตัวพยัญชนะ ก ถึง ฮ ก็ได้ หรืออาจสลักแม่ ก กา-กน-เกยก็ได้ เป็นลำดับมาตราก็มี สำหรับให้เด็กได้ดูเป็นตัวอย่าง ไม่ต้องลบเขียนให้ดูเป็นตัวอย่างบ่อย ๆ (ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์. ๒๕๔๔ : ๑๐๙)

การใช้กระดานดำและดินสอฝึกเขียนและฝึกอ่านนั้น คงเขียนอ่านเป็นแม่ ๆ ไป เขียนเต็มกระดานแล้วจึงให้ฝึกอ่าน เห็นได้จากหลักฐานข้อความที่ว่า

“นโมแล กข เสียดินสอเป็นกอบกำ
เขียนผิดคิดงุมงำ จำใจอยู่รู้เมื่อไร

ปากว่าตาเมินหนี อ่านทั้งปีชี้ผิดไป
*ชี้เปล่าเล่าเล่นใหม่ ไม่ทุกตัวทั่ว**กระดาน**"*

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๓)

และ *"ชี้ ๆ จี้จด ๆ น้ำตาหยดรด**กระดาน***
นิ่งงมก้มอยู่นาน ท่านยื้อหูปู่ตีรัน"

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๓)

เมื่ออ่านได้หรือจำได้ขึ้นใจแล้วให้ลบกระดานดำ แล้วผึ่งแดดให้แห้งสำหรับใช้เรียนในช่วงต่อไป หากเรียนจบแล้วไม่ลบกระดานดำนำไปผึ่งแดดให้แห้งก่อน เมื่อถึงเวลาเรียนก็จะไม่มีอุปกรณ์ในการเรียนต่อ ดังหลักฐานในคำสอนในประถม ก กา หัดอ่านที่กล่าวเปรียบเทียบศิษย์ที่เหลวไหลไว้ว่า

"เขียนจบไม่ลบหลับไป กระดานแบแช่ไว้น้ำใจปู่ได้ยินดี"

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๑)

อนึ่ง กระดานดำหรือกระดานชนวนที่ใช้เรียนก็ถือว่าเป็นครูเหมือนกับในช่วงสมัยหลังที่ถือว่าหนังสือเป็นครู ต้องกราบทั้งก่อนเรียนและหลังเรียนเช่นเดียวกับกราบครูผู้สอน ดังคำประพันธ์ที่ว่า

"อ่านจบนบนอบกราบกราน วันทาอาจารย์ ให้ไหว้สการกระดานครู
อย่าทำย่ำเหยียบลบหลู่ คำรพจบครู ขึ้นชูขึ้นใส่เกศี"

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๕)

สำหรับการทำสมุดหรือบุดเพื่อใช้เขียนหนังสือเป็นเรื่องยาว ผู้จารมักจะเป็นผู้มีความรู้ชั้นสูงหรือเรียนหนังสือแตกฉานแล้ว ใช้สำหรับคัดลอกหรือแต่งหนังสือเองไม่ได้ใช้ในการเรียนการสอน โดยทั่วไปจึงไม่กล่าวถึงวิธีทำไว้ในที่นี้

๕.๒ สื่อการเรียนการสอนประเภทเอกสารตำรา สื่อการสอนประเภทนี้คือวรรณกรรมที่ใช้เป็นแบบเรียนและใช้เป็นสื่อพัฒนาทักษะการเรียนภาษา เพื่อสะดวกในการศึกษาจึงจัดแบ่งสื่อการสอนประเภทเอกสารตำราที่พบในจังหวัดท้องถิ่นภาคใต้ ออกเป็น ๒ กลุ่ม แต่ละกลุ่มนำมากล่าวเป็นตัวอย่างเพียงบางส่วน ดังนี้

๕.๒.๑ วรรณกรรมแบบเรียนทางภาษา

๕.๒.๒ วรรณกรรมพัฒนาการอ่าน

๕.๒.๑ วรรณกรรมแบบเรียนทางภาษา หมายถึง แบบเรียนที่กล่าวถึงหลักเกณฑ์ทางภาษา เช่นว่าด้วย ตัวอักษร การจำแนกอักษร การประสมอักษร การผันอักษร หลักการเขียนการอ่านคำและเครื่องหมายต่าง ๆ เป็นต้น รวมไปถึงไวยากรณ์ภาษาบาลีและการแต่งคำประพันธ์

วรรณกรรมกลุ่มนี้เป็นวรรณกรรมที่มุ่งให้เป็นแบบเรียนภาษาไทยสำหรับเด็กไทย ได้หัดเขียนเรียนอ่านจนสามารถใช้ภาษาไทยได้ถูกต้อง บางฉบับมุ่งให้ความรู้พื้นฐานในการเรียนภาษาบาลีสันสกฤตสำหรับศึกษาในระดับสูงขึ้นไปเพื่อใช้อ่าน-แปลพระไตรปิฎกในพระพุทธศาสนา ส่วนบางฉบับมุ่งให้ความรู้ด้านการแต่งคำประพันธ์ด้วย วรรณกรรมแบบเรียนดังกล่าวมักจะจาร-จารึกอยู่ในสมุดข่อยที่ชาวภาคใต้เรียกว่าบุดดำ บุดขาว ส่วนใหญ่จะเป็นต้นฉบับที่คัดลอกต่อ ๆ กันมา บางฉบับระบุเจตนาในการคัดลอกไว้อย่างชัดเจนเช่น *"ปฐม ก กา ฉบับหลวงสำหรับเด็กวัดอ่านเขียนเรียนรำพึง"* เป็นต้น แม้ว่าจุดประสงค์ในการแต่งหรือคัดลอกของแต่ละฉบับ อาจจะมีจุดเน้นแตกต่างกันออกไปบ้างในรายละเอียด แต่จุดมุ่งหมายหลักก็คือให้ใช้เป็นแบบเรียนทางภาษา วรรณกรรมแบบเรียนดังกล่าว สาคร บุญเลิศ (๒๕๔๗ : ๔๕๐ - ๔๕๒) ได้จำแนกออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ

๑) วรรณกรรมแบบเรียนกลุ่มคัดลอกซ่อมแปลงมาจากแบบเรียนที่เป็นแบบเรียนหลวง

๒) วรรณกรรมแบบเรียนกลุ่มเรียงร้อยถ้อยคำขึ้นใหม่

ในที่นี้จึงพิจารณาวรรณกรรมแบบเรียนทางภาษาในท้องถิ่นภาคใต้ตามลักษณะข้างต้น ดังต่อไปนี้

๕.๒.๑.๑ วรรณกรรมแบบเรียนกลุ่มคัดลอกซ่อมแปลงมาจากแบบเรียนที่เป็นแบบเรียนหลวง วรรณกรรมกลุ่มแบบเรียนทางภาษาเท่าที่พบในเขตจังหวัดภาคใต้มีจำนวนไม่มากนัก เฉพาะกลุ่มที่คัดลอกซ่อมแปลงมาจากแบบเรียนหลวงที่ใช้เรียนขั้นพื้นฐาน มีต้นฉบับที่พบเพียง ๒ เล่ม คือ จินดามณีและปฐมมาลา แต่อาจใช้ชื่อแตกต่างกันออกไป จากที่ผู้วิจัยศึกษาพบว่าแบบเรียนหลักที่ใช้ในการเรียนการสอนเบื้องต้นในจังหวัดภาคใต้น่าจะเป็นแบบเรียนปฐมมาลาฉบับที่สันนิษฐานว่าพระเทพโมฬี (พึ่ง) แห่งวัดราชบูรณะเป็นผู้แต่งในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะมีสำนวนคัดลอกมากกว่าแบบเรียนจินดามณี ส่วนแบบเรียนจินดามณีเท่าที่พบปรากฏว่าคัดลอกมาจากจินดามณี ฉบับที่ พระโหราธิบดีแต่งในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ส่วนใหญ่มักจะคัดลอกมาต่อเติมแบบเรียนฉบับอื่น ๆ เฉพาะบางหัวข้อ

การคัดลอกซ่อมแปลงมาใช้เป็นแบบเรียนในจังหวัดภาคใต้นั้น แต่ละฉบับแตกต่างไปจากต้นฉบับมากบ้างน้อยบ้าง ทั้งในด้านถ้อยคำ ข้อความ และการเรียงลำดับเนื้อความ ตลอดจนการคัดสรรเนื้อหามาเฉพาะบางส่วน หรือเพิ่มเติมเนื้อหาบางส่วนเข้าไปทั้งโดยวิธีแทรกข้อความเข้าไปในเนื้อความเดิมบ้าง แต่งเติมในตอนท้ายบ้าง คัดสรรเนื้อความจากแบบเรียนฉบับอื่นมาเติมบ้าง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ในการคัดลอกของผู้คัดลอกหรือผู้ให้คัดลอก ดังจะกล่าวโดยสรุปต่อไปนี้

๑) ปฐมมาลา คำกาพย์ ฉบับที่ผู้วิจัยได้ศึกษามี ๑๑ ฉบับ ต้นฉบับเก็บรักษาอยู่ที่ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช ๓ ฉบับ วิจัยฉบับนี้จะใช้ชื่อว่า ปฐมมาลาคำกาพย์ : ฉบับ ศวน.๑ ศวน. ๒ และ ศวน. ๓ ต้นฉบับเก็บรักษาอยู่ที่สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา ๖ ฉบับ วิจัยฉบับนี้จะใช้ชื่อว่า

ปฐมมาลาคำกาพย์ : ฉบับ สทษ. ๑ สทษ. ๒ สทษ. ๓ สทษ. ๔ สทษ. ๕ และ สทษ. ๖ และต้นฉบับเก็บรักษาอยู่ที่ศูนย์วัฒนธรรมวิทยาลัยครูภูเก็ต จังหวัดภูเก็ต ๒ ฉบับ วิจัยฉบับนี้จะใช้ชื่อว่า ปฐมมาลาคำกาพย์ : ฉบับ ศวภ. ๑ ศวภ. ๒ *(รายละเอียดของที่มาของแต่ละฉบับมีปรากฏในวรรณกรรมบรรณนิทัศน์ในภาคผนวก)* แต่ละฉบับมีเนื้อหาโดยสรุปและจุดมุ่งหมายในการคัดลอกดังต่อไปนี้

(๑) **ปฐมมาลา คำกาพย์** : **ฉบับ ศวน.๑** คัดลอกมาจากแบบเรียนหลวงปฐมมาลา ของพระเทพโมฬี วัดราชบูรณะ เพียง ๙ ตอน ดังนี้

๑. **แม่ ก กา** แต่งด้วยพยางค์ตัวอย่างในแม่ ก กา เนื้อหาว่าด้วยบทไหว้ครู **ความรู้เรื่องสระ** และคำสอนให้ตั้งใจเล่าเรียนให้เชื่อฟังผู้ใหญ่และให้มีมารยาท

๒. **แม่ กน** ว่าด้วยตัวอักษรที่ใช้สะกดในแม่กน พร้อมตัวอย่างคำในแม่กน*(รวมแม่ ก กาที่เรียนมาแล้ว)* สอดแทรกความรู้เรื่อง**วิธีใช้รูปวรรณยุกต์** และ**เครื่องหมายในการเขียน**บางตัว

๓. **แม่ กง** ยกตัวอย่างพยางค์ในแม่ กง ให้ความรู้เรื่อง **พยัญชนะ อักษรสามหมู่ การผันอักษร และอักษรนำ**

๔. **แม่ กก** ว่าด้วยอักษรที่ใช้สะกดในแม่ กก พร้อมคำตัวอย่าง

๕. **แม่ กด** ว่าด้วยอักษรที่ใช้สะกดในแม่ กด พร้อมคำตัวอย่าง

๖. **แม่ กบ** ว่าด้วยอักษรที่ใช้สะกดในแม่ กบ พร้อมคำตัวอย่าง

๗. **แม่ กม** ยกตัวอย่างพยางค์ในแม่กม รวมทั้ง**พยางค์ที่ใช้นฤคหิต พยางค์ที่ใช้รูปวรรณยุกต์เอกและโทกำกับไม่ได้ การใช้ไม้ผัด การใช้ ร หัน การใช้อักษรซ้อน การใช้ไม้ม้วนไม้มลาย**

๘. **แม่ เกย** ว่าด้วยพยางค์ในแม่เกยแต่เนื้อความไม่ชัดเจน มีเพียงกล่าวว่า *"แม่เกยนี้มากเขียนยากกว่าก่อน สลับซับซ้อน อักษรหลายพรรค์"* และ *"ในเกยนิกร ใช้ยักอักษร ท่านผ่อนผูกพัน สังเกตสะกด กำหนดมากครัน แผนกแปลกกัน หมั่นจำตำรา"* ถ้าอนุมานเอาจากตัวอย่างคำที่สะกดในแม่เกย ซึ่งคัดลอกมาจากหนังสือประถม ก กา ก็จะเห็นว่าแม่เกยประกอบด้วยคำที่สะกดอยู่ในแม่เกย แม่เกอว และแม่ ก กา บางส่วนที่ประสมด้วยสระ เอะ แอะ โอะ เอาะ ออ เออะ เออ เอียะ เอีย เอือะ เอือ อัวะ อัว ดังที่มีมาในแบบเรียนอื่น ๆ ในสมัยโบราณ เช่น **จินดามณี ประถม ก กา** และ**มูลบทบรรพกิจ** ฉะนั้นแบบเรียนดังกล่าวรวมทั้งปฐมมาลาจึงยังไม่มี แม่เกอวอย่างในปัจจุบัน

๙. **ความรู้พื้นฐานในภาษาบาลี** ว่าด้วยเรื่องสระและพยัญชนะ สระกล่าวถึงฑีฆสระและรัสสระ รวมทั้งฐานที่เกิดเสียงสระแต่ละเสียง พยัญชนะกล่าวถึง พยัญชนะวรรค อวรรค ฐานที่เกิดของเสียง เสียงโฆษะ อโฆษะ สิถิล ธนิต และพยัญชนะวรรคคันต์

๑๐. ตัวอย่างคำตามมาตราตั้งแต่แม่ ก กา แม่ กก แม่ กง แม่ กด แม่ กน แม่ กบ แม่ กม และแม่ เกย คัดมาจากตัวอย่างคำอ่านท้ายบทแจกลูกมาตราต่าง ๆ ในหนังสือประถม ก กา ต่อจากนั้นเป็นตัวอย่างคำที่ใช้ไม้มลาย จากหนังสือจินดามณีของพระโหราธิบดี

จากเนื้อหาที่คัดลอกมาพออนุมานได้ว่าแบบเรียนฉบับนี้เป็นวรรณกรรมที่คัดลอกมาเพื่อใช้เป็นสื่อในการเรียนการสอน การอ่านการเขียนคำไทย สำหรับให้เรียนรู้ท่องจำนำไปใช้ในโอกาสต่าง ๆ นับเป็นการเรียนขั้นเริ่มต้น

(๒) ปฐมมาลา คำกาพย์ : ฉบับ ศวน. ๒ มีเนื้อหาตอนที่ ๑ - ๙ เหมือนฉบับ ศวน.๑ คัดลอกเพิ่มเติมเฉพาะตอนที่ ๑๐ ว่าด้วยการเรียนพระคัมภีร์ ซึ่งกล่าวถึงหลักไวยากรณ์ภาษาบาลี เช่น วิธีการแจกวิภัตติ วิธีแปลภาษาบาลีเป็นภาษาไทย ต่อท้ายด้วยตัวอย่างกลโคลง ๘ บท ซึ่งปรากฏว่าซ้ำกับแบบเรียนหลวงปฐมมาลาของพระเทพโมฬีเพียง ๓ บท แสดงว่าผู้คัดลอกมุ่งจะให้วรรณกรรมฉบับนี้เป็นแบบเรียนเขียนอ่านคำไทยและหลักไวยากรณ์บาลี เพื่อการเรียนรู้พระไตรปิฎกมากกว่าจะให้ใช้เป็นแบบฝึกหัดแต่งคำประพันธ์

(๓) ปฐมมาลา คำกาพย์ : ฉบับ ศวน. ๓ มีเนื้อความครบทุกตอนตามต้นฉบับ คือ แบบเรียนหลวงปฐมมาลาของพระเทพโมฬี วัดราชบูรณะ แม้ว่าตัวอย่างโคลงกลบทในส่วนท้ายขาดหายไปบ้างบางส่วนก็มิได้ทำให้เนื้อความหลักขาดหายไป ส่วนที่มีเพิ่มเติมจากฉบับ ศวน. ๒ คือเนื้อความตอนที่ ๑๑ ว่าด้วยคำอธิษฐานของผู้แต่ง และตอนที่ ๑๒ ว่าด้วยลักษณะของการแต่งโคลง จุดมุ่งหมายในการคัดลอกจึงเหมือนกับแบบเรียนต้นฉบับคือ มุ่งใช้เป็นสื่อการสอนการเขียนการอ่านคำไทย หลักไวยากรณ์บาลีเพื่อนำไปสู่การศึกษาพระไตรปิฎก และหลักการแต่งโคลงทั้งโคลงสี่สุภาพ และโคลงกลบท

(๔) ปฐมมาลา คำกาพย์ : ฉบับ สทษ. ๑ คัดลอกเนื้อหาจากแบบเรียนหลวงปฐมมาลาของพระเทพโมฬีมาค่อนข้างสมบูรณ์ ขาดตัวอย่างกลโคลงไป ๕ บท แต่งเติมใหม่ ๓ บท จึงมีจุดมุ่งหมายในการคัดลอกเช่นเดียวกับฉบับ ศวน.๓

(๕) ปฐมมาลา คำกาพย์ : ฉบับ สทษ. ๒ ผู้คัดลอกตั้งใจคัดลอกเฉพาะตอนที่ ๑-๘ แสดงว่ามุ่งให้ใช้เป็นแบบเรียนหัดเขียนหัดอ่านคำไทยเท่านั้น

(๖) ปฐมมาลา คำกาพย์ : ฉบับ สทษ. ๓ สภาพชำรุดมากขาดหายไปทั้งตอนต้นและตอนท้าย แต่ส่วนท้ายสุดเป็นอักษรศัพท์ที่คัดลอกมาจากจินดามณีของพระโหราธิบดี พอจะอนุมานได้ว่านอกจากผู้คัดลอกจะมุ่งหมายให้เป็นแบบเรียนเขียนอ่านคำไทยแล้ว ยังเป็นการสั่งสมคลังศัพท์ให้แก่ผู้สวดอ่านอีกด้วย น่าจะมุ่งให้เป็นพื้นฐานในการเรียนรู้คำประพันธ์ต่อไป

(๗) ปฐมมาลา คำกาพย์ : ฉบับ สทษ. ๔ เนื้อความตอนต้นขาดหายไป คงเหลืออยู่เฉพาะตอนที่ ๙ - ๑๑ ตัดตอนที่ ๑๒ ลักษณะของการแต่งโคลงออก ต่อด้วยเนื้อความ

บางตอนจากจินดามณีของพระโหราธิบดี ว่าด้วยการใช้ภาษาคือตัวอย่างคำที่ใช้ ศษส ไม้ม้วน ไม้มลาย และตัว ฤ ฤๅ ฦ ฦๅ พออนุมานได้ว่าผู้คัดลอกคงมีจุดมุ่งหมายเพื่อใช้เป็นแบบเรียนเขียนอ่านคำไทย และศึกษาพระไตรปิฎก

(๘) **ปฐมมาลา คำกาพย์ : ฉบับ สทษ. ๕** เนื้อความตอนต้นขาดหายไป คงเหลืออยู่เฉพาะตอนที่ ๘-๑๒ ในตอนที่ ๑๒ มีเฉพาะส่วนที่อธิบายลักษณะของโคลงสี่สุภาพ ต่อจากนั้นขาดหายไป พออนุมานได้ว่าคัดลอกจากแบบเรียนหลวงปฐมมาลาของพระเทพโมฬีครบทุกตอน โดยมีจุดมุ่งหมายใช้เป็นแบบเรียนเขียนอ่านคำไทย แปลภาษาบาลี และแต่งคำประพันธ์

(๙) **ปฐมมาลา คำกาพย์ : ฉบับ สทษ. ๖** แบบเรียนฉบับนี้ระบุชื่อว่า ประถม ก กา เล่ม ๑ มีเนื้อความตั้งแต่ตอนที่ ๑-๗ แล้วเนื้อความก็ขาดหายไป เป็นฉบับเดียวที่ใช้บุดดำ เนื่องจากเนื้อความตอนท้ายทั้งในเรื่องหลักไวยากรณ์ภาษาบาลี และการแต่งโคลงขาดหายไปจึงไม่ทราบแน่ชัดว่า ผู้คัดลอกคัดลอกทั้งฉบับหรือไม่ จึงไม่อาจอนุมานจุดมุ่งหมายในการคัดลอกได้

(๑๐) **ปฐมมาลา คำกาพย์ : ฉบับ ศวภ. ๑** คัดลอกเนื้อหาตรงตามปฐมมาลาของพระเทพโมฬี วัดราชบูรณะ ตั้งแต่ตอนที่ ๑-๑๑ ในตอนที่ ๑๒ ไม่มีลักษณะการแต่งโคลง แต่มีตัวอย่างโคลงสี่สุภาพ และกาพย์ห่อโคลงซึ่งผู้คัดลอกแต่งขึ้นใหม่บ้าง ดัดแปลงมาจากโคลงตัวอย่างบ้าง คัดลอกมาจากแหล่งอื่นบ้าง จำนวน ๓๒ บท จุดมุ่งหมายในการคัดลอกมุ่งให้เป็นแบบเรียนการเขียนการอ่านคำไทย ไวยากรณ์บาลีมากกว่าแบบเรียนเพื่อการแต่งคำประพันธ์ แต่ก็มีตัวอย่างโคลง กลโคลง และกาพย์ห่อโคลงให้ศึกษาด้วยตนเองด้วย

(๑๑) **ปฐมมาลา คำกาพย์ : ฉบับ ศวภ. ๒** คัดลอกเนื้อหาตรงตามปฐมมาลาในแบบเรียนหลวงของพระเทพโมฬี วัดราชบูรณะ แต่เนื้อความขาดหายไปเป็นช่วง ๆ อย่างไรก็ตามเนื้อความในตอนท้ายแสดงให้เห็นว่าถ้าไม่ชำรุดขาดหายไป ก็เป็นฉบับคัดลอกที่สมบูรณ์อีกฉบับหนึ่ง จึงอนุมานได้ว่า ผู้คัดลอกมีจุดมุ่งหมายในการคัดลอกมุ่งให้เป็นแบบเรียนการเขียนอ่านคำไทย ไวยากรณ์บาลีและการแต่งคำประพันธ์ ดังที่ผู้คัดลอกกล่าวว่า *"ปฐม ก กา ฉบับหลวงสำหรับเด็กวัดอ่านเขียนเรียนรำพึง"*

๒) **จินดามณี** ฉบับที่ผู้คัดลอกตั้งใจคัดลอกมาเป็นแบบเรียนมิใช่คัดลอกมาเสริมแบบเรียนอื่น ๆ เพียงบางบทนั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาเพียง ๓ ฉบับ ซึ่งมีต้นฉบับเก็บรักษาอยู่ที่สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา วิจัยฉบับนี้จะใช้ชื่อว่าจินดามณี : ฉบับ สทษ.๑ สทษ.๒ และสทษ.๓ ตามลำดับ *(รายละเอียดของที่มาของแต่ละฉบับมีปรากฏในในวรรณกรรมบรรณนิทัศน์ในภาคผนวก)* แต่ละฉบับมีเนื้อหาโดยสรุปซึ่งพอจะอนุมานจุดมุ่งหมายของการคัดลอกได้ ดังนี้

(๑) จินดามณี : ฉบับ สทษ.๑ คัดลอกมาจากแบบเรียนจินดามณีของพระโหราธิบดี รัชสมัยพระนารายณ์มหาราช ผู้คัดลอกคงมุ่งจะให้คงความขลังหรือมีความศักดิ์สิทธิ์จึงจารึกในบุดดำ และใช้อักษรขอมไทยจารึกในตอนที่เป็นหัวข้อสำคัญ ๆ มีเนื้อหาโดยสรุป ดังนี้

๑. ตัวอย่างคำที่ใช้ ศ ษ ส ไม้ม้วน ไม้มลาย และหลักการใช้ ฤ ฤๅ ฦ ฦๅ

๒. ว่าด้วยสระและพยัญชนะไทย การจำแนกพยัญชนะเป็นอักษร ๓ หมู่

๓. การแจกลูก

๔. การผันอักษร

๕. การแจกลูกและการผันอักษรในแม่ เกย

๖. กล่าวสรุปแม่ต่าง ๆ ในภาษาไทยเป็น ๑๐ แม่ ได้แก่ นโม(สระ ๒๐ ตัว) กข(อักษร ๓ หมู่) ก กา กน กง กด กม กบ กก เกย

๗. การใช้เครื่องหมายต่าง ๆ

๘. วิธีการแต่งคำประพันธ์ชนิดต่าง ๆ

กล่าวโดยสรุปเนื้อหาเหมือนจินดามณีของพระโหราธิบดีเกือบสมบูรณ์ ตัดข้อความบางส่วนออก เช่น บทไหว้พระรัตนตรัยในตอนต้นที่แต่งด้วยร่าย อักษรศัพท์ คำอธิบายรายละเอียดบางส่วน และตัวอย่างคำประพันธ์บางชนิด แต่ก็เพิ่มตัวอย่างประกอบคำอธิบายในบางหัวข้อเข้ามา ทำให้เข้าใจชัดขึ้นทั้งยังเพิ่มโคลงตัวอย่างอีก ๑ บท จุดมุ่งหมายในการคัดลอกคงมุ่งให้เป็นแบบเรียนเพื่อสอนอ่านและเขียนคำให้ถูกต้อง และให้เรียนรู้ชนิดลักษณะและวิธีการแต่งคำประพันธ์ ซึ่งเลือกคัดลอกมาเฉพาะในส่วนที่เห็นว่าควรรู้ควรเรียนและนิยมแต่งกันในขณะนั้น

(๒) จินดามณี : ฉบับ สทษ.๒ เนื้อหาเดินตามแนวจินดามณีของพระโหราธิบดีเช่นเดียวกับฉบับ สทษ.๑ แต่สมบูรณ์กว่าเพราะไม่ตัดเนื้อหาส่วนต้นที่เป็นอักษรศัพท์ออก ทั้งยังเพิ่มคำศัพท์เข้าไปอีกประมาณหนึ่งร้อยคำเศษ รายละเอียดส่วนอื่นเหมือนกัน นอกจากตัดหลักการใช้ ฤ ฤๅ ฦ ฦๅ ออก ถ้าเปรียบเทียบกับฉบับพระโหราธิบดีพบว่ามีการเพิ่มตัวอย่างมากขึ้นในบางหัวข้อ นอกจากนั้นยังมีตัวอย่างกลโคลงเพิ่มหลายบทและหลายชนิด เช่น ประทุมผกา ๖ ประทุมกลัด ๗ เป็นต้น จุดมุ่งหมายในการคัดลอกเหมือนกับฉบับ สทษ. ๑ แต่มีลักษณะมุ่งเน้นในเรื่องการแต่งคำประพันธ์มากกว่าเพราะมีอักษรศัพท์จำนวนมากเป็นคลังศัพท์ให้กับผู้เรียน ทั้งยังมีตัวอย่างคำประพันธ์ที่คัดลอกมามากกว่าและแต่งเพิ่มเติมด้วยฝีมือชั้นครูอีกด้วย กล่าวได้ว่าเป็นตำราการแต่งคำประพันธ์ที่มีรายละเอียดมากกว่าตำราฉบับอื่น ๆ ที่ผู้วิจัยพบจากการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ เหมาะสมแก่ผู้ที่สนใจในด้านนี้โดยเฉพาะสำหรับศึกษาให้ลึกซึ้งและแตกฉานยิ่งขึ้น

(๓) จินดามณี : ฉบับ สทษ.๓ คัดลอกเนื้อหาตามฉบับของพระโหราธิบดีเช่นกัน แต่มีเหลืออยู่เพียงบางส่วนคือเริ่มต้นจากตัวอย่างคำที่ใช้ ศ ษ ส ไม้ม้วน ไม้มลาย และหลักการใช้ ฤ ฤๅ ฦ ฦๅ หลังจากนั้นเนื้อความขาดหายไป จึงพอจะสันนิษฐานได้ว่าผู้คัดลอกคงคัดลอกด้วยจุดมุ่งหมายเดียวกับฉบับ สทษ.๑ และ สทษ.๒

นอกจาก ๓ ฉบับดังกล่าวข้างต้นแล้วพบว่ามีการคัดลอกข้อความบางส่วนมาเพิ่มเติมในแบบเรียนประถมมาลาเฉพาะส่วนเฉพาะบทที่เห็นว่าสำคัญ คงเห็นว่ารายละเอียดในจินดามณียากเกินไปสำหรับผู้เรียนในระดับต้น หากพิจารณาจากข้อความในหนังสือปฐมมาลา ทั้งฉบับคำกาพย์และคำกลอนที่ว่า

“เขียนไว้ให้เห็น แต่พอให้เป็น คำกลอนสอนมา
ถ้าใครใคร่รู้ ให้ดูสารา ***เพียรยลค้นหา***
จินดามณี”

(ปฐมมาลา คำกาพย์ : ฉบับ ศวน.๑. ๒๕๔๘ : ๑๒, ๓๖)

“เราว่าแก้แต่ย่อพอให้รู้ จงหมั่นดูในลิขิตประดิษฐ์สอน
*พระประถมมาลาที่ว่าวอน ยังย่อหย่อนให้ค้นหา**จินดามณี**”*

(ปฐมมาลา คำกลอน : ฉบับ ศวน.๑. ๒๕๔๘ : ๑๒, ๘๔)

พอสันนิษฐานได้ว่าขั้นต้นให้ใช้แบบเรียน‘ปฐมมาลา’ก่อน ถ้าอยากรู้ลึกซึ้งต่อไปให้ศึกษา ‘จินดามณี’ ต่อ ดังที่แก้ว ศรีสมัย ผู้คัดลอก ‘ปฐมมาลา’ ทั้งฉบับคำกาพย์และคำกลอนได้เขียนไว้ในคำปรารภหนังสือ **ปฐมมาลา : แบบเรียนภาษาไทย พ.ศ. ๒๓๐๑, จ.ศ. ๑๑๑๙** ตอนหนึ่งความว่า *“...เท่าที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมา (เมื่อพ.ศ.๒๔๖๖-๒๔๗๐) และอาศัยการสอบถามท่านผู้สูงอายุที่เคยศึกษาในวัดเมื่อ ๔๐-๕๐ ปีมาแล้ว ท่านก็กล่าวว่าใช้(ปฐมมาลา) เป็นหนังสือสำหรับสวดอ่านในระยะเริ่มแรกของการอ่าน และในกาลต่อมาหรือก่อนแต่นั้นบางสำนักได้ใช้สอนศิษย์คู่ควบกับ ‘จินดามณี’ ซึ่งท่านพระโหราธิบดี ผู้เจนจัดในอักษรศาสตร์ได้แต่งขึ้นใช้เป็นแบบเรียนในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช กรุงศรีอยุธยา ข้อความบางตอนในหนังสือนี้(ปฐมมาลา)บ่งไว้ชัดเจนว่า ท่านเพียงแต่วางหลักย่อ ๆ ไว้ และว่า‘ถ้าใครใคร่รู้ ให้ดูสารา เพียรยลค้นหา จินดามณี’ มาศึกษาประกอบ จึงจะเข้าใจชัดเจนขึ้น ข้าพเจ้าเข้าใจว่าการแต่ง(ปฐมมาลา)เป็นการแต่งเพื่อประกอบ ‘จินดามณี’ ไปในตัวด้วย”* ในส่วนนี้ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นเพราะจินดามณีเป็นแบบเรียนที่ค่อนข้างเข้าใจยากสำหรับคนรุ่นหลัง และมีข้อความบางส่วนที่ไม่นิยมใช้กันแล้วในสมัยต่อมา

ส่วนแบบเรียนที่มุ่งศึกษาให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไปเพื่อการใดการหนึ่งโดยเฉพาะ เช่น เพื่อการสวดพุทธมนต์ที่ถูกต้อง หรือเพื่อการแต่งคำประพันธ์ที่พิเศษไปกว่าแบบธรรมดา เป็นต้น มีดังนี้

๓) กัจจายนะสูตร* จากการศึกษาประวัติพระเถระผู้ใหญ่ในจังหวัดภาคใต้ พบว่ามีพระเถระหลายรูปที่ศึกษาภาษาบาลีหรือที่เรียกว่าศึกษาเล่าเรียนมูลกัจจายน์ น่าจะเป็นการศึกษากัจจายนะสูตรซึ่งเป็นวรรณกรรมร้อยแก้ว ประเภทตำราเรียนภาษาที่พระมหากัจจายนะเถระเป็นผู้แต่งไว้ตั้งแต่ครั้งพุทธกาล เดิมแต่งเป็นภาษาบาลี ส่วนฉบับภาษาไทยได้ระบุชื่อผู้ชำระหรือผู้ปริวรรตไว้ว่าชื่อ *"ปัญญโชตะ"* ฉัททัส ทองช่วย (๒๕๔๒ : ๑,๒๕๐) สันนิษฐานว่า ต้นฉบับภาษาไทยน่าจะเป็นของภาคกลาง และมีอายุเก่าไม่เกินรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ต้นฉบับภาษาไทยที่สถาบันทักษิณคดีศึกษา จังหวัดสงขลาเก็บรักษาไว้เป็นฉบับคัดลอก ไม่ปรากฏชื่อผู้คัดลอก เป็นวรรณกรรมจารึกลงในบุดดำด้วยอักษรไทยผสมกับอักษรขอม สภาพสมบูรณ์

เนื้อหาหลักเป็นไวยากรณ์ภาษาบาลีว่าด้วยอักษร ๔๑ ตัว ประกอบด้วยพยัญชนะ ๓๓ ตัว สระ ๘ ตัว พยัญชนะแบ่งเป็นพยัญชนะวรรค และอวรรค โฆสะ อโฆสะ และโฆสาโฆสะวิมุตะ สิถิล และธนิต ปะถมอักขระ ทุติยะอักขระ ตติยะอักขระ จตุถะอักขระ และปัญจมะอักขระ ฐานที่เกิดแห่งอักษร แบ่งเป็น กัณฐชะ มุทธชะ อุระ ต้นลิ้น ทันตชะ นาสิกชะ โอฏฐชะ และตาลุชะ สระแบ่งเป็นสระเสียงยาว สระเสียงสั้น เป็นต้น ทั้งนี้เน้นย้ำถึงความสัมพันธ์ในการเปล่งเสียงเมื่อสวดอ่าน เช่น เสียงพยัญชนะสิถิล ซึ่งเป็นเสียงที่กำหนดให้สวดโดยเสียงอันอ่อนเบา ก็ยังกำหนดให้ออกเสียงต่างระดับกันเป็น ๒ กลุ่ม กลุ่มแรกกำหนดให้สวด ๑ มาตรา กลุ่มที่ ๒ กำหนดมาตราครึ่ง คือออกเสียงหนักกว่ากลุ่มแรกครึ่งมาตรา การเปล่งเสียงสระเสียงยาว (ทีฆะ) เสียงสั้น(รัสสะ) ให้สัมพันธ์กับพยางค์หนัก (ครุ) พยางค์เบา (ลหุ) การออกเสียงตัวอักษรซ้อนเป็นเสียงกึ่งมาตรา เป็นต้น การเข้าใจเข้าถึงคุณสมบัติเฉพาะของอักขระทำให้ตระหนักถึงความสำคัญในการเปล่งเสียงให้ถูกต้องจึงให้หมั่นสวด หมั่นอ่าน หมั่นฝึกฝน จนเกิดความชำนิชำนาญทำให้เปล่งเสียงพระพุทธวัจนะด้วยความไพเราะสละสลวย ยังความปิติปราโมทย์ให้บังเกิดแก่ผู้ฟัง ทั้งยังเป็นที่น่ายำเกรงของเทวดา ยักษ์ และปิศาจ เป็นมหามงคลแก่ผู้สวดอ่านรวมทั้งยังช่วยให้เกิดความแตกฉานในทางธรรม อรรถ นิรุตติ และปฏิภาณ ในกาลที่สุดชาติจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และสาวกบารมีในองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตามที่ตั้งความปรารถนาไว้

*** ดูเนื้อหาโดยสังเขปได้จาก ฉันทัส ทองช่วย "กัจจายนะสูตร" ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม ๑ หน้า ๒๕๐ – ๒๕๓ กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพานิชย์, ๒๕๔๒**

จุดประสงค์ในการคัดลอกพอจะสันนิษฐานได้ว่าผู้คัดลอกมุ่งให้กุลบุตรผู้ตั้งใจบวชเรียนในพระพุทธศาสนาได้ศึกษาอักษรบาลีที่ใช้จารึกพุทธพจน์ให้เข้าใจอย่างถ่องแท้และสามารถใช้ได้อย่างถูกต้องยังผลให้เกิดทั้งประโยชน์ตนและประโยชน์ท่าน เป็นดังที่ผู้แต่งและผู้ชำระพระคัมภีร์ตั้งใจว่าเพื่อเกื้อกูลแก่กุลบุตรผู้มีปัญญาน้อยและเพื่อป้องกันความเสื่อมศรัทธาต่อศาสนาในอนาคต

๔) ตำรากลบท : ฉบับภาควิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยทักษิณ* เป็นหนังสือบุดขาวสภาพชำรุด ใช้คำประพันธ์ประเภทกลอนกลบท ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง ผู้คัดลอก หรือที่มา ต้นฉบับเก็บรักษาอยู่ที่ภาควิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยทักษิณ เนื้อหาเป็นตัวอย่างกลอนกลบทที่คัดลอกมาจากประชุมจารึกวัดพระเชตุพน แต่ข้อความขาดหายไปทั้งตอนต้นและตอนท้าย มีกลอนกลบทที่ยังคงเหลืออยู่ ๗ ชนิด พร้อมด้วยเพลงยาวอีก ๑ บทกล่าวถึงที่มาของตัวอย่างกลอนกลบทเพลงยาว พร้อมแจ้งวัตถุประสงค์ไว้ค่อนข้างชัดเจนว่าเพื่อใช้เป็นเครื่องมือชักจูงให้กุลบุตร *“ใฝ่ดี มีปัญญา ปรีชาชาญ”* ดังข้อความที่ว่า

“.....
จะได้เห็นเช่นภิปรายแยบคายความ
ด้วยก่อนเก่าเหล่าลูกตระกูลราช
ย่อมหัดฝึกศึกษาข้างอาลักษณ์
ทุกวันนี้มีแต่พาลสันดานหยาบ
จะหาปราชญ์เจียนจะขาดพระนคร
อันกุลบุตรจะสืบสานไปภายหน้า
ให้ฝักใฝ่ในกุศลเชื่อผลบุญ
พึงซ่องเสพสัปบุรุษซึ่งสุจริต
สดับเรื่องเรืองปัญญาปรีชาชาญ
ประสงค์สำหรับผู้รู้กลกลอนอักษรสยาม
พยายามลอกเขียนร่ำเรียนรัก
ทั้งเชื้อชาติชนผู้ดีมียศศักดิ์
ล้วนรู้หลักพากย์พจน์กลบทกลอน
ประพฤติบาปไปเสียสิ้นแผ่นดินกระฉ่อน
จึงขอพรพุทธาไตรยาคุณ
จงปรีชาแช่มชื่นทุกหมื่นขุน
อย่ามั่วมุ่นฝืนน้ำสุราบาน
รู้ชั่วชอบประกอบกิจเป็นแก่นสาร
สุภาษิตพิสดารหมั่นอ่านเรียน”

จุดมุ่งหมายในการคัดลอกพอจะอนุมานได้ว่าผู้คัดลอกมุ่งให้เป็นกลอนกลบทตัวอย่างสำหรับผู้ใฝ่รู้ได้ศึกษาเพิ่มเติมเพิ่มพูนปัญญาให้ตนเอง และเป็นตัวอย่างในการฝึกฝนหรือค้นหาข้อบังคับใหม่ ๆ เพื่อพัฒนารูปแบบกลกลอนให้ก้าวหน้าต่อไป สำหรับผู้สวดอ่านนั้นนับเป็นสิ่งท้าทายให้ได้ใช้สมองประลองปัญญาเพื่อมองให้ออกว่าควรจะอ่านอย่างไรจึงจะได้ทั้งเนื้อความและสัมผัสซึ่งสอดคล้องกับชื่อกลบทที่ซ่อนกลวิธีการอ่านอย่างแยบคาย

---

* ดูเนื้อหาโดยสังเขปได้จาก **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมปฏิทัศน์**, ที่ ๙๖ ประเภท ๙

อนึ่ง เป็นที่น่าสังเกตว่าหนังสือ**ประถม ก กา** ซึ่งไม่มีหลักฐานแน่นอนว่าผู้ใดแต่งและแต่งในสมัยใด ตามที่ปรากฏในหนังสือประวัติกระทรวงศึกษาธิการกล่าวว่าเป็นแบบเรียนเล่มถัดมาจากจินดามณี บ้างกล่าวว่าเป็นแบบเรียนที่ใช้ในสมัยรัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๕ และเข้าใจกันว่าน่าจะสืบเนื่องมาจากยุคสุดท้ายของกรุงศรีอยุธยา คือแผ่นดินพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ (เบ็ญจวรรณ สุนทรากูล. ๒๕๑๘ : ๑๓) แต่ในคำอธิบายของกรมศิลปากรกล่าวว่าพิจารณาดูข้อความเห็นว่าไม่เก่าไปกว่าหนังสือปฐมมาลาซึ่งพระเทพโมฬี วัดราชบูรณะแต่ง และเรื่องกาพย์พระไชยสุริยาซึ่งสุนทรภู่แต่งในสมัยรัชกาลที่ ๓ (ประถม ก กา ประถม ก กา หัดอ่าน ปฐมมาลา อักษรนิติ : แบบเรียนหนังสือไทย. ๒๕๑๓:๑) เท่าที่ผู้วิจัยพบในภาคใต้ปรากฏว่ามีการคัดลอกมาเฉพาะแบบฝึกหัดอ่านคำที่ผูกเรื่องราวเป็นคำประพันธ์หลังการแจกลูกในแต่ละมาตราเท่านั้น ไม่ได้คัดตอนที่เป็นหลักเกณฑ์ทางภาษามาแต่อย่างใด ผู้วิจัยจึงจัดไว้ในกลุ่มวรรณกรรมพัฒนาทักษะการอ่าน เช่น เดียวกับหนังสือ **มูลบทบรรพกิจ** ของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดให้เรียบเรียงขึ้นเพื่อใช้เป็นแบบเรียนในโรงเรียนหลวง ก็พบว่ามีผู้คัดลอกมาใช้เฉพาะคำกลอนในส่วนที่ใช้สำหรับฝึกอ่านคำในแต่ละมาตราซึ่งเป็นข้อความที่คัดมาจากกาพย์พระไชยสุริยาของสุนทรภู่ซึ่งแต่งในสมัยรัชกาลที่ ๓ ด้วยสาเหตุที่พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) เห็นว่าเป็นบทประพันธ์ที่ดีเยี่ยมอยู่แล้ว เพราะเรียงร้อยเรื่องราวนิทานด้วยถ้อยคำที่สะกดในมาตราต่าง ๆ แต่ละมาตราไปตามลำดับ จึงสามารถนำมาบรรจุท้ายการแจกลูกในมาตราต่าง ๆ แต่ละมาตราได้ลงตัวพอดี ทั้งยังได้ความไพเราะ อ่านเข้าใจง่าย และได้ข้อคิดจากเรื่องราวในนิทานอีกด้วย การคัดลอกมีข้อความนำเนื้อหาในแต่ละมาตราตรงกับในหนังสือมูลบทบรรพกิจ รวมทั้งมีข้อความตอนท้ายว่าด้วย การนับจำนวนเลข มาตราชั่งตวงวัด การนับและการเขียนวันเดือนปีทางจันทรคติ การเรียกฤดูกาลและทิศ ตลอดจนมาตราเงินแบบโบราณ ท้ายสุดว่าด้วยการใช้สระ ไ-ย ซึ่งมีปรากฏอยู่ในมูลบทบรรพกิจ แต่ผู้คัดลอกมิได้เจตนาให้เป็นแบบเรียนทางภาษาจึงไม่คัดลอกหลักเกณฑ์ทางภาษามาแต่อย่างใด คงเพียงแต่มุ่งให้เป็นแบบเรียนสอนอ่านคำในมาตราต่าง ๆ การอ่านและเขียนจำนวนนับ มาตราชั่งตวงวัด วัน เดือน ปี ฤดู และทิศ มากกว่า วิจัยฉบับนี้จึงจัดไว้ในกลุ่มวรรณกรรมพัฒนาการอ่าน

๕.๒.๑.๒ วรรณกรรมแบบเรียนกลุ่มเรียงร้อยถ้อยคำขึ้นใหม่ วรรณกรรมที่แต่งขึ้นใหม่เฉพาะที่ผู้รจนาตั้งใจให้ใช้เป็นแบบเรียน ไม่นับในส่วนที่แต่งเติมเสริมต่อตอนท้ายของแบบเรียนฉบับคัดลอก เท่าที่พบมีดังนี้

๑) ปฐมมาลา คำกลอน วรรณกรรมฉบับนี้แต่งตามแบบปฐมมาลาคำกาพย์สันนิษฐานว่าผู้รจนาคงเห็นว่าแบบเรียนภาษาไทยส่วนใหญ่มักจะแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทคำกาพย์ เพราะแต่งง่าย อ่านง่าย ใช้คำน้อยได้ความชัด แม้กวีที่มีความชำนาญในเชิง

กลอน เช่น สุนทรภู่ เมื่อจะแต่งเรื่องกาพย์พระไชยสุริยาให้ใช้เป็นแบบเรียนสำหรับฝึกหัดอ่าน ก็ยังแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกาพย์ จึงน่าจะมีจุดมุ่งหมายที่จะรจนาแบบเรียนด้วยคำประพันธ์ประเภทกลอนดูบ้าง เพื่อให้ได้บรรยากาศที่แตกต่างออกไปและเหมาะที่จะใช้สวดอ่านทำนองกลอนหนังตะลุงภาคใต้อีกด้วย ปฐมมาลาคำกลอนที่พบมี ๒ ฉบับเป็นสำนวนเดียวกันใช้คำแตกต่างกันไปบ้างบางคำ สันนิษฐานได้ว่าเกิดจากความไม่ชัดเจนของต้นฉบับที่คัดลอกทำให้ตีความคลาดเคลื่อนกันออกไป ต้นฉบับทั้งฉบับที่ ๑ และฉบับที่ ๒ เก็บรักษาอยู่ที่ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช *(รายละเอียดของที่มาของแต่ละฉบับมีปรากฏในวรรณกรรมบรรณนิทัศน์ในภาคผนวก)* มีอีกฉบับหนึ่งเป็นของนางอิ่ม แสงแก้ว บ้านเลขที่ ๕๖ หมู่ ๑ ตำบลนาโหนด อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง นายวิศิษฐ์ แสงแก้ว อาจารย์โรงเรียนพัทลุง ยืมต้นฉบับมาให้ นายชัยวุฒิ พิยะกุล ช่วยราชการศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง โรงเรียนพัทลุง (พ.ศ. ๒๕๒๕) คัดลอกไว้ตรวจสอบจากตัวอย่างคำประพันธ์ใน**พระปทานุกรมจากวรรณกรรมท้องถิ่นเมืองลุง** ที่ชัยวุฒิ พิยะกุล ได้รวบรวมและเรียบเรียงไว้พบว่าเป็นสำนวนเดียวกันกับ ๒ ฉบับข้างต้น วิจัยฉบับนี้จะใช้ชื่อปฐมมาลา คำกลอน ๒ ฉบับของศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราชว่า **ปฐมมาลาคำกลอน : ฉบับ ศวน. ๑ และฉบับ ศวน.๒** ตามลำดับ

เนื้อหาหลักของปฐมมาลาคำกลอนทั้ง ๒ ฉบับ ดำเนินไปตามแบบปฐมมาลาคำกาพย์ มีเพิ่มเติมรายละเอียดเพื่อให้เข้าใจยิ่งขึ้นในบางส่วน เพิ่มเนื้อหาบ้างบางส่วน และมีตัวอย่างคำในแต่ละมาตราเป็นจำนวนมาก นับเป็นคลังศัพท์อย่างดีของผู้เรียนเหมาะแก่การฝึกหัดเขียนคำประพันธ์ พอสรุปเนื้อหาโดยสังเขปได้ดังนี้

๑. แม่ ก กา ว่าด้วยบทไหว้ครู อบรมให้เด็กเคารพเชื่อฟังครูและเอาอย่างหมู่ปราชญ์ หลักเกณฑ์ทางภาษาว่าด้วยสระ และคำครุ ลหุ

๒. แม่ กน ว่าด้วยตัวอักษรที่ใช้ในแม่ กน พร้อมด้วยคำตัวอย่างสอดแทรกความรู้เกี่ยวกับการใช้ ร หัน ไม้ไต่คู้และการเขียนสระเออที่มีตัวสะกดแบบคงรูปตามแบบอักขรวิธีโบราณ

๓. แม่ กง ยกตัวอย่างพยางค์ใน แม่ กง สอดแทรกความรู้เกี่ยวกับอักษร ๓ หมู่ การผันอักษร การใช้อักษรซ้อนแทนตัวสะกดแบบอักขรวิธีโบราณ การใช้รูปวรรณยุกต์ในอักษร ๓ หมู่ อักษรนำ เครื่องหมายต่าง ๆ ที่ใช้ในการเขียน และการแผลงคำ

๔. แม่ กก ว่าด้วยตัวอักษรที่ใช้ในแม่ กก พร้อมด้วยคำตัวอย่างสอดแทรกความรู้ในเรื่องคณะของฉันท์ และกาพย์

๕. แม่ กด ว่าด้วยอักษรที่ใช้ในแม่ กด พร้อมด้วยคำตัวอย่าง

๖. แม่ กบ ว่าด้วยตัวอักษรที่ใช้ในแม่ กบ พร้อมด้วยคำตัวอย่าง สอดแทรกความรู้เรื่องการใช้ไม้ม้วน ไม้มลาย และการใช้พยัญชนะแทนสระบางรูป เช่น ร หัน แทนไม้ผัด ตัว ย แทนสระ เอีย และคำแผลงบางคำ เช่น รุกข เป็นพฤกษ์

๗. แม่ กม ตัวอย่างพยางค์ในแม่ กม รวมทั้งคำไทยที่มีนฤคหิตกำกับเช่น ชุ นุ การอ่านคำที่มีเครื่องหมายนฤคหิตกำกับ แนะนำวิธีอ่านหนังสือไทยแบบต่าง ๆ ทั้งไทยหลง ไทยนับ ฤาษีแปลง สาร อักษรเลข ฝนแสนห่า อักษรล้วน และอักษรศัพท์

๘. แม่ เกย ว่าด้วยลักษณะของพยางค์ในแม่ เกย สอดแทรกเรื่องคำตายและการใช้รูปวรรณยุกต์

๙. ลักษณะและฉันทลักษณ์ของโคลงชนิดต่าง ๆ

๑๐. อักษรและไวยากรณ์บาลี ว่าด้วยอักษรบาลี คือ สระและพยัญชนะแบ่งตามฐานที่เกิดของเสียง ตลอดจนสระแบ่งเป็นรัสสระ และทีฆสระ พยัญชนะแบ่งเป็นพยัญชนะวรรคและเศษวรรค โฆษะและอโฆษะ สิถิลและธนิต ต่อจากนั้นจึงว่าด้วยตัวสะกดตัวตามในคำภาษาบาลี และไวยากรณ์ภาษาบาลี

จุดมุ่งหมายในการรจนาและคัดลอกเพื่อใช้เป็นแบบเรียนในการเขียน การอ่านคำไทย การเรียนรู้ภาษาบาลีเพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาพระไตรปิฎก และการอ่าน การเขียนคำประพันธ์

๒) ตำราเรียนภาษาไทย : อักขรวิธี* ต้นฉบับเป็นหนังสือบุดขาว สภาพชำรุดปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่ศูนย์วัฒนธรรม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ไม่ปรากฏนามผู้แต่งและปีที่แต่ง เนื้อเรื่องว่าด้วยหลักการเขียนและการใช้คำ โดยเลือกนำคำที่มักจะเขียนสะกดการันต์ผิด ใช้คำไม่ถูกต้องตรงตามความหมาย หรือใช้คำไม่เหมาะแก่บุคคล เป็นต้น มาอธิบายทั้งในเรื่องของความหมายรากศัพท์เดิม การเปลี่ยนแปลงรูปศัพท์มาใช้ในภาษาไทย และข้อสังเกตในการใช้คำ ซึ่งนอกจากจะได้ความรู้เกิดความเข้าใจและนำไปใช้ได้แล้ว ยังจดจำได้ง่ายอีกด้วย เช่น กล่าวถึงหลักการเขียนพยางค์ “-ทรี” และ “–ทรีย์” ที่ว่า

*“คำว่า**ทรี**นี้เป็นสองสนองพจน์* *คือมคธคือสยามความขยาย*
ข้างคำไทยมิได้ใช้ด้วย “ย” ปลาย *พฤกษารายริมถนนล้วน**นนทรี***
หนึ่งคำไทยใช้เป็นนามนก *คือ**พิหคอินทรี**ชื่อปักษี*
กับเรียกชื่อมัจฉาในวารี ***ปลาอินทรีตัวเล็กเจ็กประเดิม***
***อินทรีย์**ในมคธบทแยบคาย* *นั้นมี “ย” การันต์ท้ายท่านสรรเสริม”*

---

* ดูเนื้อหาโดยสังเขปได้จาก **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมปฏิทัศน์**, ที่ ๑๒๐ ประเภท ๙

จุดมุ่งหมายในการแต่งผู้รจนาบอกไว้อย่างชัดเจนแล้วว่า *“เห็นเขาเขียนผิด ๆ คิดอาวรณ์จำทำกลอนไว้เพื่อที่เชื่อกัน”*

๓) ก. ไก่ คำกลอน* ชวน เพชรแก้ว (วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมปฏิทัศน์) สันนิษฐานว่าผู้แต่งเป็นชาวเมืองนครศรีธรรมราช ไม่ปรากฏนามผู้แต่งและปีที่แต่ง ตีพิมพ์ในหนังสือลุงสอน สอนหลานสินธุ์ ของ “หนูฟอง” จัดพิมพ์ที่โรงพิมพ์มิตรไทย หาดใหญ่ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๓ หน้า ๑๔ เนื้อหาเป็นบทร้อยกรองว่าด้วย ก.ไก่ ถึง ฮ.นกฮูก มีข้อความประกอบช่วยขยายความพยัญชนะแต่ละตัวที่ได้ทั้งภาพ เสียง และความบันเทิง ด้วยข้อความที่กระชับ ๑ วรรค ต่อ ๑ ตัวอักษร ๔๔ วรรค ๔๔ ตัวอักษร ดังตัวอย่างต่อไปนี้

*“ ก.เอ๋ย **ก.ไก่** ขันไพเราะ* *เข้ารังเกาะ **ข.ไข่** ในริมฝา*
ฃ.ฃวด** วิสกี้มีราคา* *เด็กชาวนาถือขอนั่ง **ค.ควาย
*น่าสงสาร **ฅ.ฅน** บ่นตีลูก* *ตีไปถูก **ฆ.ระฆัง** ดังใจหาย*
*นั่น **ง.งู** ชูหางกลางเนินทราย* *แสนเสียดาย **จ.จาน** ท่านใส่แกง”*

จุดมุ่งหมายในการรจนาเพื่อให้เด็กรู้จักและจดจำพยัญชนะไทยทั้ง ๔๔ ตัวได้อย่างรู้สึกสนุกสนาน

๕.๒.๒ วรรณกรรมพัฒนาการอ่าน หมายถึง วรรณกรรมที่ใช้สำหรับฝึกหัดอ่านและพัฒนาความสามารถในการอ่าน วรรณกรรมแบบเรียนและวรรณกรรมพัฒนาการอ่านในสมัยก่อนที่จะมีระบบโรงเรียนนั้น ขึ้นอยู่กับครูแต่ละคนหรือสำนักเรียนแต่ละสำนักจะกำหนดให้ผู้เรียนอ่านหรือสวดตามหนังสือที่มีอยู่ในวัดนั้น ๆ จึงแตกต่างกันไปตามวัดหรือท้องถิ่นต่าง ๆ ดังเช่น

พระราชปัญญาภรณ์ ผู้เขียนบทนำในเรื่องสุบินสำนวนเก่า ซึ่งพิมพ์เผยแพร่ถวายพระศรีธรรมประสาธน์ (แบน คณฺฐาภรโณ) วัดพระมหาธาตุ นครศรีธรรมราช ในการรับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ที่รัตนธัชมุนี เมื่อ ๕ ธันวาคม ๒๕๐๕ ได้กล่าวถึงการศึกษาในเมืองนครศรีธรรมราชก่อนมีโรงเรียนว่ามีการเรียนแบบที่เรียกว่าเรียนหนังสือวัด โดยเริ่มต้นเรียน นโม ให้จำแล้วเริ่มเรียนพยัญชนะเรียกว่าเรียน ก ข จึงอ่านตัวสะกดเป็น มาตรา กน กง กด กบ กม เกย เรียกว่าเป็นแบบปฐมมาลา เมื่อคล่องแคล่วแล้วท่านสอนให้อ่านหนังสือในสมุดข่อยซึ่งนักปราชญ์ได้ประพันธ์ไว้ตามลำดับแห่งแม่บทเป็นตอน ๆ ไปทำนองเดียวกับ มูลบทบรรพกิจ และหนังสือที่อ่านให้คล่องก็มักจะเป็นนิทานทำนองเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ แต่งเป็นกาพย์ กลอน ฉันท์ แต่ส่วนมากมักประพันธ์เป็นกาพย์ฉบัง ยานี และสุรางคนางค์ และต้องอ่านเป็นทำนองแบบโอ้ เอ้ ศาลาราย ให้รู้จักใช้เสียงไพเราะไปด้วย หนังสือบทหัดสวดอ่านแบบนี้ ของเก่าในเมืองนครศรีธรรมราชที่สำนวนดี ๆ มีหลาย

---

* ดูเนื้อหาโดยสังเขปได้จาก **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมปฏิทัศน์**, ที่ ๑ ประเภท ๙

เรื่องเช่น **เรื่องพระรถเสนของนายเรือง นาใน เรื่องเสือโคของพระมี และเรื่องวันคาร เรื่องสี่เสาร์ ซึ่งไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง** (ชวน เพชรแก้ว.๒๕๔๘ : ๑๒, ๙๕)

ส่วนในจังหวัดพัทลุงพระครูบวรกิจจานุยุต กล่าวไว้ในหน้าปรารภ เรื่องสุบินชาดก : ฉบับพระครูบวรกิจจานุยุต เจ้าอาวาสวัดวิหารเบิก ตำบลลำป่า อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง จัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฉลองพระพุทธรูปพระศรีมหาโพธิ์ พระสถูปเจดีย์ ว่า สาเหตุที่เลือก**เรื่องสุบินกุมาร** *"เพราะชาวพัทลุงชอบอ่านชอบฟังกันมาก เพราะเป็นคำสอนที่เป็นคติเตือนใจทั้งคฤหัสถ์บรรพชิต เป็นคำสอนที่ดีที่สุด**เป็นคำสอนที่เจ้าอาวาสสมภารเจ้าวัดแนะนำให้เด็กวัดสวดประจำทุกวัน"*** (สุบินชาดก : ฉบับพระครูบวรกิจจานุยุต. : ๒๕๑๖ : หน้าคำปรารภ)

ในประวัติของพระครูวิจารณ์ศีลคุณ(ชู)มีข้อความว่า ท่านได้ตั้งสำนักเรียนหนังสือไทยและอบรมวิชาชีพขึ้นที่วัดของท่าน นอกจากนั้นยังแต่งตำราเรียนหนังสือไทยแบบโบราณ หนังสือหัดอ่านเขียน แต่งบทวรรณคดี สูตรเลขอีกด้วยสำหรับใช้สอนอบรมลูกชาวบ้านวัดดอนคันออก (ตะวันออก) หนังสือ**ภาษิตลุงสอนหลาน** ก็เป็นฉบับหนึ่งซึ่งท่านประพันธ์ขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๔๒๖ เป็นที่ชื่นชอบของชาวบ้านมาก มีการคัดลอกเป็นตอน ๆ เพื่อนำไปขับเผยแพร่ต่อ ๆ กันไป (สนิท บุญฤทธิ์. ๒๕๔๘ : ๑๒, ๒๖๐-๒๖๑) นับได้ว่าเป็นหนังสือที่ผู้รจนามุ่งให้เป็นหนังสือฝึกหัดการอ่านโดยเฉพาะในจังหวัดสงขลาได้อีกฉบับหนึ่ง นอกจากตำราเรียนที่แต่งเพื่อการนี้โดยตรงดังกล่าวข้างต้น

ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์ (๒๕๔๔ : ๑๑๒-๑๑๓) กล่าวถึงหนังสือที่เป็นเครื่องมือฝึกหัดเรียนเขียนอ่านและการสวดหนังสือไว้ด้วยว่า *"หนังสือที่หัดเขียนเรียนอ่านในครั้งโบราณมีเรื่อง **พระรถเมรี จันทโครพ นายทน เต่าทอง สุวรรณศิลป์ หอยสังข์ โคบุตร พระประถมมาลา จินดามณี ลักษณาวงศ์ สุบิน** ฯลฯ ทั้งที่แต่งขึ้นในภาคกลาง และที่แต่งขึ้นเองในท้องถิ่น โดยเฉพาะเรื่องสุบินถือว่าสำคัญมาก ต้องมีประจำทุกวัด ทุกสำนัก คนเริ่มอ่านเขียนต่างใช้หนังสือเรื่องนี้หัดสวดกัน ทั้งนั้น สมัยก่อนตามวัดต่าง ๆ จะมีสมุดข่อยจำนวนมาก วางซ้อนกันเป็นปึกใหญ่หรือเป็นตู้ทีเดียว ซึ่งมักแต่งเป็นเรื่องนิทาน ชาวบ้านเรียกกันว่า "หนังสือสวด" เพราะเป็นหนังสือหัดอ่านหนังสือไทยให้คล่องทั้งเด็กและผู้ใหญ่เพราะสมัยก่อนยังไม่มีตำราแบบเรียนดังได้กล่าวมาแล้ว เวลาครูอาจารย์สอนหนังสือก็จะบอกให้ไปหยิบหนังสือสวดเหล่านี้ มาอ่านเป็นตำราแบบเรียนนั้นเอง อาจจะให้เลือกอ่านเป็นตอน ๆ ก็ได้ จึงได้เรียกกันว่า "ชักสวด" คือ เลือกสวดเป็นตอน ๆ เพื่อให้อ่านคล่องสามารถอ่านที่ยาก ๆ ได้ ใครที่อ่านหนังสือสวดได้คล่องและถูกต้องดีแล้ว จักเรียกคนนั้นว่า "สวดหนังสือชับแล้ว" ปกติชาวบ้านชาวเมืองทั่วไปชอบฟังนิทาน ตามบ้านเรือนในเวลากลางคืนจึงมีการ "สวดหนังสือ" คือขอยืมหนังสือมาจากวัดหรือถ้าตามบ้านใครมีไว้บ้างก็ขอยืมแลกเปลี่ยนกัน มีคนอ่านหนังสือนิทานให้ฟังกันแทบทุกครัวเรือน เมื่อเสร็จหน้าทำนา การอ่านหนังสือสวดต้องอ่านเป็นทำนองอย่างโอ้เอ้วิหารราย เด็กที่สวดหนังสือเก่ง ๆ มักทำหน้าที่อ่านให้พ่อแม่ปู่ย่าตายายฟังได้*

สตางค์กินขนมเสมอ ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านชาวเมืองที่ไม่รู้หนังสือก็สามารถจำเรื่องราวคำกลอนที่ไพเราะจากหนังสือสวดได้ทุกคน"

ในเรื่องการสวดหนังสือนี้ **เปรมจิตต์ ชนะวงค์** (๒๕๔๒ : ๑๖,๗๘๒๐) กล่าวถึงประเพณีท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราชว่ามีประเพณี "สวดด้าน" เป็นการสวดหนังสือประเภทนิทานต่าง ๆ ในวันพระ ในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ที่พระด้าน (พระพุทธรูปปั้นที่ประดิษฐานอยู่ที่พระระเบียงในวิหารคดรอบพระบรมธาตุ) สันนิษฐานว่าประเพณีนี้เกิดจากการที่ชาวบ้านไปนั่งรอพระฟังเทศน์ที่พระระเบียงก่อนเวลาจึงหากิจกรรม คือ หาหนังสือนิทานพื้นเมืองมาสวดฟังกัน คนสวดหนังสือเก่ง ๆ และสวดหนังสือดี ๆ จะเป็นที่นิยมชมชอบ หนังสือที่นิยมสวดมักเป็นหนังสือนิทาน เช่น **เรื่องสุบิน วันคาร ทินวงศ์ สี่เสาร์ กระต่ายทอง พระรถเสน เสือโค** เป็นต้น

ประมวลจากรายชื่อหนังสือที่ระบุจากผู้รู้ ว่าเป็นหนังสือที่นิยมฝึกหัดเขียนเรียนอ่านเพื่อเพิ่มความเชี่ยวชาญในการสวด และที่นิยมสวดให้ผู้อื่นฟังดังข้อความข้างต้น รวมทั้งใช้เกณฑ์อื่น ๆ ประกอบ เช่น พิจารณาจากข้อความที่ผู้คัดลอกระบุเจตนาในการคัดลอกไว้ชัดเจน เช่น *"...หน้าปลายสุภาษิตข้าเขียน เขียนไว้ให้กุลบุตรสวดอ่านให้ชำนาญใจ"* เป็นต้น พิจารณาเรื่องที่คัดลอกไว้ในฉบับเดียวกันกับวรรณกรรมแบบเรียนหรือวรรณกรรมฝึกหัดอ่าน เช่น "ประถม ก กา และ**คำสอน**" "ประถมมาลา ประถม ก กา **สุภาษิตฮักยี้ โคลงโลกนิติฉบับปักษ์ใต้** *(แปลง)*" "ประถม ก กาและ**สุบินกุมาร**" "ก กา แจกลูกและ**วรวงศ์**" เป็นต้น เพราะสันนิษฐานได้ว่าผู้คัดลอกมุ่งให้เป็นหนังสือพัฒนาการอ่านจึงคัดลอกไว้ต่อจากวรรณกรรมแบบเรียนและวรรณกรรมฝึกหัดอ่านที่คัดลอกมาจากแบบเรียนหลวง รวมทั้งพิจารณาจากตัวเนื้อหาวรรณกรรมที่มุ่งเน้นความสัมพันธ์ระหว่างศิษย์กับครูเป็นส่วนใหญ่ ตลอดจนข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้รู้ในท้องถิ่นพอจะสรุปได้ว่า วรรณกรรมพัฒนาการอ่านในจังหวัดภาคใต้ จัดแบ่งได้เป็น ๒ กลุ่ม ดังนี้

๕.๒.๒.๑ วรรณกรรมฝึกหัดอ่าน *(แบบเรียนสอนอ่าน)*

๕.๒.๒.๒ วรรณกรรมพัฒนาทักษะการอ่านหรือหนังสือสวด *(แบบเรียนวรรณคดี)*

๕.๒.๒.๑ วรรณกรรมฝึกหัดอ่าน (แบบเรียนสอนอ่าน) วรรณกรรมกลุ่มนี้เป็นวรรณกรรมที่ผู้รจนามีจุดมุ่งหมายในการรจนาขึ้นเพื่อใช้ฝึกหัดอ่าน มักจะใช้คู่กับแบบเรียนทางภาษาเพราะมีเนื้อหาสอดรับกัน เป็นหนังสือฝึกหัดอ่านขั้นเริ่มต้น เช่น วรรณกรรมแบบเรียนทางภาษาเป็นหนังสือ **ประถม ก กา** วรรณกรรมฝึกหัดอ่านเป็นหนังสือ**ประถม ก กา หัดอ่าน** เป็นต้น กล่าวคือเมื่อผู้เรียนรู้จักประสมอักษรเป็นคำแล้ว ก็ฝึกให้อ่านข้อความยาว ๆ เพื่อให้สามารถอ่านและเขียนได้คล่องยิ่งขึ้น เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นการเรียบเรียงถ้อยคำที่ใช้คำตั้งแต่แม่ ก กา ถึงแม่เกยแต่ละแม่เป็นตอน ๆ ไปผูกเป็นข้อความหรือเรื่องราวที่น่าสนใจเหมาะสมกับวัยและบทบาทของผู้เรียน เช่น ว่าด้วยภาระหน้าที่ คุณธรรม มารยาท และอื่น ๆ อีกมากมาย โดยเฉพาะคำสอนในสิ่งที่

ผู้เรียนควรจะได้เรียนรู้เพื่อนำมาปฏิบัติในขณะที่ศึกษาเล่าเรียนอยู่ในวัด ยิ่งไปกว่านั้นบางฉบับยังแต่งเป็นนิทานเพื่อให้ผู้ฝึกอ่านได้รับทั้งความสนุกสนานไปกับเรื่องราวของนิทานด้วยลีลาจังหวะที่ไพเราะเพราะพริ้งของคำประพันธ์ซึ่ง เรียงร้อยด้วยถ้อยคำที่เป็นไปตามลำดับมาตรา ผู้ฝึกหัดอ่านจึงได้รับทั้งความรู้ การอบรม และความบันเทิงไปด้วย นอกเหนือไปจากเกิดความเชี่ยวชาญในด้านการอ่านและการเขียน วรรณกรรมฝึกหัดอ่านเหล่านี้เป็นวรรณกรรมที่คัดลอกกันแพร่หลายที่สุดในท้องถิ่นภาคใต้เพื่อใช้เป็นแบบฝึกอ่านในการเรียนหนังสือวัด ทั้งยังหวังผลในการแนะแนวทางในการปฏิบัติขณะเป็นศิษย์วัดด้วย

วรรณกรรมฝึกหัดอ่านที่พบในจังหวัดภาคใต้ สามารถจำแนกได้เป็น ๒ กลุ่ม เช่นเดียวกับวรรณแบบเรียนทางภาษา ได้แก่

๑) วรรณกรรมฝึกหัดอ่านกลุ่มคัดลอกซ่อมแปลงมาจากแบบเรียนหลวง วรรณกรรมกลุ่มนี้เท่าที่พบมีต้นฉบับเพียง ๓ เล่ม ได้แก่ **ประถม ก กา** *(คัดมาเฉพาะคำประพันธ์ที่เป็นแบบฝึกหัดอ่านคำท้ายบทในมาตราต่าง ๆ)* **ประถม ก กา หัดอ่าน** และ**แบบเรียนภาษาไทยแบบมูลบทบรรพกิจ** *(คัดมาเฉพาะข้อความในเรื่องกาพย์พระไชยสุริยาซึ่งใช้เป็นแบบฝึกหัดอ่านคำในแต่ละมาตราเช่นกัน)* การคัดลอกซ่อมแปลงมาเป็นแบบเรียนฝึกหัดอ่านในจังหวัดภาคใต้ แต่ละฉบับแตกต่างกันออกไปมากบ้างน้อยบ้าง ตัดออกบางส่วนบ้าง แต่งเติมเสริมต่อเข้าไปบ้าง ตามเจตนาของผู้คัดลอกหรือผู้ให้คัดลอก ดังจะกล่าวโดยสรุป ต่อไปนี้

๑.๑) **ประถม ก กา** *(ประถม กข ก กา)* ฉบับแบบเรียนหลวงเป็นหนังสือแบบเรียนทางภาษา มีเนื้อหาว่าด้วยรูปพยัญชนะและสระไทย การแจกลูกตั้งแต่แม่ ก กา ถึงแม่เกย แต่ละมาตราเมื่อแจกลูกแล้วจะนำคำต่าง ๆ ในแม่นั้น ๆ มาผูกเป็นข้อความด้วยคำประพันธ์ประเภทคำกาพย์เป็นตัวอย่างคำในแต่ละมาตราไป นอกจากนั้นก็จะสอดแทรกความรู้ในเรื่องไตรยางศ์ การผันอักษร การใช้ ฤ ฤๅ ฦ ฦๅ และเครื่องประดับสำหรับอักษร การแบ่งตัวอักษรตามฐานที่เกิดของเสียง เป็นต้น แต่เท่าที่พบในจังหวัดภาคใต้มี ๒ ฉบับ คือ ฉบับที่เก็บอยู่ที่สถาบันทักษิณคดีศึกษา มีชื่อว่า **ก กา แจกลูก** เป็นหนังสือบุดขาวสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ วิจัยฉบับนี้ใช้ชื่อว่า **ประถม ก กา : ฉบับ สทษ.** และฉบับที่พิมพ์ ชื่อหน้าปกว่า **ประถม ก กา หนังสือแบบเรียนเก่า ตามคำบอกเล่าของคุณยายลาภ ด้วงสุข** จัดพิมพ์เป็นหนังสือสำหรับเด็กโดยบริษัท ณัฐ เฟม จำกัด พิมพ์ที่โรงพิมพ์สันติศิริ วิจัยฉบับนี้ใช้ชื่อว่า **ประถม ก กา : ฉบับแบบเรียนเก่าฯ** *(รายละเอียดของที่มามีปรากฏในวรรณกรรมบรรณนิทัศน์ในภาคผนวก)*

ประถม ก กา ทั้งสองฉบับดังกล่าว มีเนื้อหาตรงกันใช้คำแตกต่างกันไปบ้างเล็กน้อย **เนื้อหาคัดลอกมาจากประถม ก กา ฉบับที่เป็นแบบเรียนหลวงเฉพาะในส่วนที่เป็นบทอ่านคำซึ่งแต่งด้วยกาพย์ในแต่ละมาตรา ตั้งแต่มาตราแม่ ก กา ถึงแม่ เกย** ข้อความที่เขียนบางช่วงเน้น

ย้ำให้เห็นความสำคัญของการเรียนและให้ข้อคิดในเรื่องคุณธรรมบางประการ ใช้ภาษาง่าย ๆ สื่อสารกับผู้อ่านโดยตรง อันที่จริงในแบบเรียน**ปฐมมาลา คำกาพย์** : **ฉบับ ศวน.๑** ก็คัดลอกเนื้อหาส่วนนี้มาด้วยเช่นกัน สำหรับเป็นแบบฝึกหัดอ่านท้ายแบบเรียน

สันนิษฐานได้ว่าผู้คัดลอกมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ใช้เป็นแบบฝึกหัดอ่านให้ผู้เรียนฝึกอ่านท่องบ่นจนจำได้ขึ้นใจก่อนจึงค่อยทำความเข้าใจไปทีหลังเพราะคำประพันธ์ที่แต่งมีจังหวะลีลาและเนื้อหาที่ชวนให้จดจำคำที่ใช้เป็นคำง่ายเหมาะสำหรับเด็กเริ่มฝึกหัดอ่าน

๑.๒) ประถม ก กา หัดอ่าน ต้นฉบับเดิมที่เป็นแบบเรียนหลวงไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งและเวลาที่แต่งเช่นเดียวกับประถม ก กา มีผู้สันนิษฐานว่าเป็นคนเดียวกัน ใช้เป็นแบบเรียนฝึกหัดอ่านมาก่อนสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เท่าที่พบเฉพาะฉบับที่เก็บรักษาอยู่ที่สถาบันทักษิณคดีศึกษามีถึง ๖ ฉบับ วิจัยฉบับนี้จะใช้ชื่อว่า ประถม ก กา หัดอ่าน ฉบับ สทษ.๑, สทษ.๒ , สทษ.๓, สทษ.๔, สทษ.๕ และ สทษ.๖ *(รายละเอียดของที่มาของแต่ละฉบับมีปรากฏในวรรณกรรมบรรณนิทัศน์ในภาคผนวก)* แต่ละฉบับมีเนื้อหาโดยสรุปและจุดมุ่งหมายในการคัดลอก ดังนี้

(๑) ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๑ คัดลอกเนื้อความมาจากแบบเรียนหลวงประถม ก กา ๗ ตอน ตั้งแต่ แม่ ก กา ถึง แม่ กม คำประพันธ์ในแต่ละแม่ว่าด้วยเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

๑. แม่ ก กา ว่าด้วยบทไหว้ครูพร้อมคำอธิษฐานให้ห่างไกลจากภัยอันตราย และอคติ คือ โลภ โกรธ หลง

๒. แม่ กน เนื้อหาสอนให้สนใจการเรียนหมั่นเขียนหมั่นอ่านและเชื่อฟังพ่อแม่

๓. แม่ กบ เนื้อหาสอนให้เอาใจใส่การเรียน ให้เคารพครู

๔. แม่ กก เนื้อหาว่าด้วยการใช้รูปวรรณยุกต์ สระ และ พยัญชนะบางรูป เช่น ่ ้ เ-, โ-, แ-, ไ-, ศ, ษ, ส, น, ณ, พ, ผ เป็นต้น

๕. แม่ กง เนื้อความมุ่งสอนให้เรียนวิชาเมื่ออายุยังน้อย ให้ทำงานอาชีพหาทรัพย์สินเงินทองเมื่อโตขึ้น ห้ามความประพฤติที่อาจนำมาซึ่งสิ่งเสื่อมเสีย เช่น เป็นนักเลง เรียนกลองแขก เป็นขี้เมา สูบฝิ่น กินเหล้า เข้าบ่อน เล่นแร่แปรธาตุ เรียนทำเสน่ห์ เป็นต้น

๖. แม่ กด เนื้อหามุ่งสอนสิ่งที่ศิษย์ควรประพฤติปฏิบัติทั้งต่อครูอาจารย์ และต่อตัวเอง เช่น ปรนนิบัติอาจารย์ ทำความสะอาดวัดวา และรู้จักเตือนสติตนเอง

๗. แม่ กม เนื้อหาว่าด้วยศีล ๑๐ ประการที่ไม่ควรให้เศร้าหมองและให้รีบศึกษาเล่าเรียนเพื่อจะได้เขียนใบฎีกาเป็น เทศนาได้

จากเนื้อหาที่คัดลอกพออนุมานได้ว่าผู้คัดลอกมีจุดมุ่งหมายใช้เป็นแบบฝึกการอ่านเบื้องต้น และใช้เป็นเครื่องมืออบรมทั้งในเรื่องหน้าที่ พฤติกรรม จริยธรรม และคุณธรรม

(๒) ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๒ เนื้อหาตอนต้นเหมือนฉบับ สทษ.๑ มีคัดลอกเพิ่มอีก ๓ ตอน และแต่งเพิ่มอีก ๑ ตอน ได้แก่

๘. แม่ เกย เนื้อหาสอนเรื่องผลเสียของการเกียจคร้านไม่ตั้งใจเรียน ทำให้อ่านเขียนไม่ได้ ต้องถูกลงโทษด้วยวิธีการต่าง ๆ เป็นการป้องปรามไม่ให้ผู้เรียนเกียจคร้านไปในตัว

๙. บทระคนมาตรา ผูกคำประพันธ์โดยใช้คำประพันธ์ในมาตราต่าง ๆ บรรยายพันธุ์ไม้ในป่า สัตว์ป่า สัตว์น้ำ และสัตว์ปีก

๑๐. คำสอน ประถม ก กา หัดอ่านฉบับนี้แม้จะตัดส่วนคำสอนออกไปถึง ๑๔๓ บท เนื้อความก็มิได้เสียไปเพราะเนื้อหากล่าวซ้ำเรื่องให้ขยันเรียนหนังสือ ต่อจากนั้นเป็นคำสอนว่าด้วยการวางตัว การปรนนิบัติครูอาจารย์ กิริยามารยาทที่พึงมีต่อบุคคลอื่น ส่วนที่เน้นย้ำเป็นพิเศษคือความสำคัญของวิชาความรู้

๑๑. ข้อความแต่งเติมเพิ่มจากเนื้อหาในฉบับแบบเรียนหลวง กล่าวถึงความสำคัญของวิชาความรู้

จุดมุ่งหมายในการคัดลอกเพื่อใช้เป็นแบบฝึกหัดอ่าน เขียน และอบรมสั่งสอนในเรื่องภาระหน้าที่ ตลอดจนจริยธรรมและคุณธรรม โดยเฉพาะเน้นย้ำถึงความสำคัญของการศึกษา

(๓) ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๓ นอกจากคัดลอกเนื้อหาประถม ก กา ฉบับแบบเรียนหลวงมาทุกตอนแล้ว ยังแต่งข้อความเติมอีก ๕ เรื่อง ดังนี้

๑. ว่าด้วยสิ่งที่ควรเรียน ได้แก่ คำพ้องเสียง การใช้ ศ ษ ส การใช้เครื่องหมายต่าง ๆ การเปล่งเสียงหนักเบาในการสวดอ่านและสิ่งควรรู้อื่น ๆ เช่น การเขียนอักษรขอม การนับเวลา ธาตุทั้งสี่ และสิ่งที่ผู้รับราชการควรจะเรียนรู้

๒. ว่าด้วยหนังสือที่ควรศึกษาต่อ คือ **จินดามณี** และ **พระสุบิน**

๓. ว่าด้วยความสำคัญของการศึกษาหาความรู้ และสิ่งสำคัญที่ต้องเรียนรู้ เช่น อักษรขอม เป็นต้น

๔. ว่าด้วยวิธีการสวดหนังสือที่ดี เช่น อ่านคาถา(คำบาลี) ได้คล่อง รู้จังหวะทำนอง รู้ชนิดของคำประพันธ์ เป็นต้น

๕. ว่าด้วยการรักษาศีลฟังธรรมจะนำไปสู่ความมั่งมีศรีสุข และตายแล้วจะได้ไปเกิดบนสวรรค์ ส่วนคนที่ไม่สนใจสร้างกุศลจะมีชีวิตที่ทุกข์ยากลำบาก ตายแล้วต้องตกนรก

จุดมุ่งหมายในการคัดลอกเพิ่มเติมจากฉบับอื่น คือ การเน้นย้ำถึงความสำคัญของการศึกษา และให้รายละเอียดในสิ่งที่ควรเรียน ควรรู้ ควรศึกษาต่อ และควรปฏิบัติ

(๔) ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๔ มีเนื้อหาครบสมบูรณ์ตามต้นฉบับแบบเรียนหลวง ประถม ก กา หัดอ่าน แต่มีถ้อยคำที่ใช้แตกต่างกันบ้างเล็กน้อยซึ่งอาจจะเกิดจากการที่ผู้คัดลอกตีความผิดไปบ้าง ใช้ถ้อยคำท้องถิ่นบ้าง ใช้สำเนียงท้องถิ่นบ้าง มีข้อน่าสังเกตอย่างหนึ่งคือพบว่ามีคำบางคำที่เมื่อใช้ภาษาถิ่นใต้แล้วดูจะมีความหมายสอดคล้องกับเนื้อความมากกว่าคำในภาษามาตรฐานที่ปรากฏอยู่ในแบบเรียนหลวง จึงกล่าวได้ว่าถ้าเอาประถม ก กา หัดอ่าน ฉบับแบบเรียนหลวงมาตรวจสอบกับฉบับท้องถิ่นภาคใต้หลาย ๆ ฉบับจะทำให้เข้าใจความหมายของคำบางคำได้ถูกต้องและชัดเจนยิ่งขึ้น เนื้อหาที่แตกต่างไปจากฉบับอื่น ๆ ที่คัดลอกในท้องถิ่นภาคใต้ คือ ฉบับนี้คัดลอกในส่วนที่เป็นคำกลอนตอนที่ ๑๐ มาทั้งหมด ทั้ง ๆ ที่มีข้อความยาวมาก และบางส่วนเนื้อหาซ้ำซ้อนกับที่กล่าวมาแล้ว รายละเอียดในคำสอนมีดังต่อไปนี้ คือ ว่าด้วยความขยันหมั่นเพียรเรียนหนังสือ การไม่เล่นส่งเสียงรบกวนผู้อื่น การเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสอนของผู้รู้ ความสำคัญของการศึกษาหาความรู้ การปรนนิบัติอาจารย์ การรักษาความสะอาด กิริยามารยาทในการกินอยู่ และการรู้ว่าสิ่งใดควรเก็บสิ่งใดควรใช้และสิ่งใดควรให้เป็นทานแก่สัตว์ในวัด จริยธรรมในการครองชีพและงานอาชีพตลอดจนการรู้จักรักษาใจตนเองด้วยการรักษาศีล ให้ทาน ฝึกภาวนา และศึกษาธรรม

จุดมุ่งหมายในการคัดลอกนอกจากใช้เป็นแบบฝึกหัดอ่านแล้วมุ่งเน้นการอบรมสั่งสอนในเรื่องภาระหน้าที่ ที่พึงตระหนักทั้งต่อตนเอง ต่อครอบครัว ครูอาจารย์ และสังคมโดยเฉพาะในขณะที่ศึกษาอยู่ในวัด รวมทั้งอบรมเรื่องคุณธรรม จริยธรรม กิริยามารยาท และศีลธรรม

(๕) ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๕ เลือกคัดลอกเนื้อหามาเพียงบางตอน ดังนี้ ตอนต้นว่าด้วยเรื่อง ก กา ถึง แม่ เกย และตอนที่เป็นคำสอนบางส่วน การคัดลอกมีการเปลี่ยนถ้อยคำค่อนข้างมาก เปลี่ยนข้อความบางส่วน ส่วนท้ายของแบบเรียนมีการแต่งเพิ่มเติม ๒ ส่วน ส่วนแรก ๒๓ บท เป็นคำสอนให้รักษาชื่อเสียงวงศ์ตระกูลด้วยการศึกษาหาความรู้และสอนวิธีการเรียนรู้ ส่วนที่ ๒ เนื้อความขาดหายไปมีเหลืออยู่ ๙ บท เนื้อหายังเน้นย้ำเรื่องการศึกษาหาความรู้ในวัยเยาว์คร้ันเติบใหญ่ขึ้นจึงคิดหาเงินทอง เตือนเรื่องให้สนใจใฝ่เรียนธรรมอย่าไปหลงใหลในบทกลอนอักษรศิลป์ และเน้นย้ำในเรื่องการรักษาศีล ทำบุญตักบาตร เลี้ยงดูพ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย และครูอาจารย์

จุดมุ่งหมายในส่วนต่อเติมมุ่งให้ผู้เรียนตระหนักในความสำคัญของการศึกษาหาความรู้ กระตุ้นให้ร่ำเรียนเขียนอ่าน มีความกตัญญูและให้ช่วยสืบสานศาสนาไว้

(๖) ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๖ คัดลอกมาเฉพาะเนื้อหาในแม่ ก กา ถึง แม่ เกย มีการเปลี่ยนแปลงถ้อยคำบ้าง เพิ่มเติมข้อความบ้าง มุ่งใช้เป็นแบบฝึกหัดอ่านเป็นสำคัญ

๑.๓) มูลบทบรรพกิจ : ฉบับ ศวน.* มีลักษณะเป็นหนังสือบุดขาวเก็บอยู่ที่ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ สถาบันนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช ใช้ชื่อว่าวรรณคดีไทยเป็นข้อความที่คัดลอกเฉพาะในส่วนที่เป็นคำกลอนสำหรับอ่านคำเทียบท้ายบทแม่ต่าง ๆ ตั้งแต่แม่ ก กา จนกระทั่งถึงแม่ เกย ซึ่งพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ผู้แต่งมูลบทบรรพกิจได้คัดมาจากกาพย์พระไชยสุริยาของสุนทรภู่อีกต่อหนึ่ง ตอนท้ายเป็นบทเรียนเรื่องการนับจำนวนเลขมาตราชั่งตวงวัด การนับวันเดือนปี ฤดูกาลและทิศ จุดมุ่งหมายในการคัดลอกมาเฉพาะส่วนนี้คงมุ่งให้เป็นแบบฝึกหัดให้อ่านหนังสือได้คล่อง เขียนหนังสือถูกต้องและมีความรู้พื้นฐานในด้านการนับอ่านเขียนจำนวนตัวเลขมาตราต่าง ๆ วันเดือนปีและทิศซึ่งจำเป็นต้องใช้ในชีวิตประจำวัน

๒) วรรณกรรมฝึกหัดอ่านกลุ่มเรียงร้อยถ้อยคำขึ้นใหม่ วรรณกรรมกลุ่มนี้เป็นวรรณกรรมที่กวีชาวใต้ตั้งใจเรียงร้อยคำขึ้นมาเพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกหัดอ่านให้คล่อง บางฉบับจึงบรรจงใช้ถ้อยคำ เช่นเดียวกับประถม ก กา หัดอ่าน หรือกาพย์พระไชยสุริยาที่ใช้คำซึ่งมีตัวสะกดตามลำดับมาตราเป็นพื้นฐานในการพัฒนาการอ่านไปทีละขั้น วรรณกรรมกลุ่มนี้ มีดังนี้

๒.๑) เสือโค ก กา คำกาพย์** วรรณกรรมเรื่องเสือโค ก กา คำกาพย์หรือเสือโคของพระมี เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นที่ใช้เป็นแบบฝึกหัดอ่านกันแพร่หลายในจังหวัดภาคใต้ ดังที่ ชวน เพชรแก้ว (๒๕๔๘ : ๑๒, ๙๕) ได้กล่าวไว้ในประวัติและลักษณะวรรณกรรมเรื่องเสือ โค ก กา คำกาพย์ตอนหนึ่งว่า *"เป็นวรรณกรรมภาคใต้ประเภทแบบเรียน พบทั่วไปแทบทุกจังหวัด ท่านขุนอาเทศคดี (กลอน มัลลิกะมาส) นายพร้อม ศรีสัมพุทธ และภิกษุดำวัดหัวอิฐ สมัยที่ยังมีชีวิตอยู่ประมาณปี พ.ศ. ๒๕๑๗ – ๒๕๑๙ เล่าให้ฟังว่าสมัยที่เป็นเด็กต้องเรียนวรรณกรรมเรื่องนี้จนสามารถท่องจำได้ตลอดเรื่องสำหรับนายพร้อม ศรีสัมพุทธ ซึ่งมีต้นฉบับหนังสือเรื่องนี้อยู่ ท่านบอกว่าได้ซื้อบุดมาคัดลอกด้วยตนเองจากต้นฉบับพระสมุห์หนูผู้เป็นอาจารย์"* นอกจากนั้น ชวน เพชรแก้ว (๒๕๔๘ : ๑๒, ๙๕-๙๗) ยังอ้างข้อความในบทนำเรื่องพระสุบินสำนวนเก่าของพระราชปัญญาภรณ์ที่มีข้อความตอนหนึ่งว่า *"... หนังสือบทหัดสวดหัดอ่านแบบนี้ ของเก่าในเมืองนครศรีธรรมราชที่สำนวนดี ๆ มีหลายเรื่อง เช่น พระรถเสนของนายเรือง นาใน* ***เรื่องเสือโคของพระมี*** *และเรื่องวันคาร เรื่องสี่เสาร์ ซึ่งไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งเป็นต้น"* มาแสดงความคิดเชิงสันนิษฐานต่อไปว่า *"จากคำกล่าวของพระราชปัญญาภรณ์ จะเห็นได้ว่าเสือโคของพระมีเป็น วรรณกรรมท้องถิ่นซึ่งใช้เป็นแบบเรียนในเมืองนครศรีธรรมราช แต่ไม่ปรากฏแน่ชัดว่ามีมาแต่เมื่อใดท่านขุนอาเทศคดี (กลอน*

---

* ดูเนื้อหาโดยสังเขปได้จาก **วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปฏิทัศน์** ที่ ๑๑๗, ประเภท ๙

** ดูเนื้อหาโดยละเอียดได้จาก "เสือโค ก กา" ในวรรณกรรมทักษิณ : **วรรณกรรมคัดสรร** เล่ม ๑๒ หน้า ๑๐๓-๑๒๖ กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๒๕๔๘

มัลลิกะมาส) บอกว่าคุณปู่ของท่านก็เคยเรียนหนังสือเรื่องนี้จากวัดเช่นเดียวกัน ถ้าจะอนุมานเอาระยะเวลาตามที่ท่านขุนอาเทศคดีบอกเล่าก็แสดงว่าหนังสือเสือโค ก กา คงมีมาก่อนหน้านั้นแล้ว ก็คงเป็นสมัยต้นรัตนโกสินทร์ประมาณรัชกาลที่ ๒-๓ หรือก่อนหน้านั้น" สำหรับชื่อผู้รจนามีกล่าวระบุไว้ในตอนต้นเรื่องว่าเป็นพระ ชื่อมี ดังข้อความว่า

"ข้าชื่อพระมี ขอไหว้พระศรี รตนะไตร
มาอยู่เกศา ขออย่ามีภัย ไหว้ครูผู้ไกร
ที่ร่ำรู้มา
ขอให้ข้านี้ ปรีชาพาที ที่ในสารา
ทวีขระ(อักขระ) ทศเลขา ทำคำ ก กา
ประดาที่มี"

สาเหตุที่จัดเรื่องเสือโค ก กา ของพระมี ในกลุ่มวรรณกรรมฝึกหัดอ่านเบื้องต้นเพราะผู้รจนาเรื่องเสือโค ก กา ใช้คำผูกเรื่องราวบอกเล่านิทานด้วยการประสมอักษรในแต่ละมาตราตามลำดับเหมือนคำกลอนสำหรับอ่านเทียบแม่ต่าง ๆ ในเรื่องกาพย์พระไชยสุริยา โดยเริ่มใช้แม่ ก กา กล่าวคำบูชาพระรัตนตรัยและครูอาจารย์ แล้วดำเนินเรื่องไปตามลำดับมาตราดังนี้ ใช้แม่ ก กา จำนวน ๑๓๘ บท แม่กน ๔๔ บท แม่กง ๔๐ บท แม่กม ๒๘ บท แม่กด ๖๔ บท แม่กก ๓๔ บท เริ่มต้นแม่กบได้ ๒ บท เนื้อความขาดหายไป (ฉบับ ชวน เพชรแก้ว ปริวรรต) เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้รจนามุ่งให้เป็นแบบเรียนฝึกหัดอ่านเบื้องต้นอย่างชัดเจน จะเห็นได้ว่ามาตราแม่ ก กา เป็นมาตราแรกที่เริ่มฝึกหัดอ่านจึงใช้คำประพันธ์มากสุดถึง ๑๓๘ บท เมื่ออ่านแม่ ก กา คล่องพอสมควรแล้วจึงฝึกอ่านแม่กนต่อไป ในขณะเดียวกันก็ได้ทบทวนแม่ ก กา ซึ่งเรียนผ่านมาแล้วไปด้วย ด้วยวิธีการนี้ผู้เรียนจะได้เรียนรู้ฝึกฝนอ่านคำในมาตราใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ตามลำดับ ในขณะเดียวกันก็ได้ทบทวนคำในมาตราที่เรียนก่อนแล้วไปด้วยช่วยให้อ่านหนังสือแตกเร็วขึ้น ความสนุกสนานของเนื้อเรื่องที่ผูกเป็นนิทานก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งซึ่งทำให้ผู้เรียนอยากอ่าน อยากติดตามเรื่องราวเพราะความอยากรู้

ตัวอย่างคำประพันธ์

แม่ ก กา

"ให้มาว่าไป ในคำทำไว้ ให้ไวปรีชา
นี่แน่พ่อหนู มาดูสารา ดำริตริตรา
ว่าไปให้ดี
ถ้ารู้สารา คือได้นัยนา มาแต่โกสีย์
จะแลลุไป ในฟ้าธาตรี สง่าราศี
มีเดโชชัย

ถ้าไม่อุส่าห์ ไม่รู้สารา คือตาฝ้าไป
ไปปะวิถี ที่จะคลาไคล เขาจะไยไพ
ไม่ดีแลหนา”

แม่กน (รวมแม่ ก กา ที่เรียนมาก่อนแล้ว)

*“**มุนินทร์กิน**ใจอศ**จรรย์** คลาไคลไป**พลัน** เข้าใกล้กะมี**สุนทร***
*ดูราพยฆาโค**ดอน** พา**กันสัญจร** ดู**เห็นเปลือนเปลือน**ตา**กัน***
*แต่ก่อน**เห็นกันกินกัน** ครานี้อศ**จรรย์** พาด้วย**กัน**มาไม่**กิน**”*

จุดมุ่งหมายในการรจนาเพื่อใช้เป็นวรรณกรรมฝึกหัดอ่านเบื้องต้น

๒.๒) พระกจายสอนศิษย์ : **ฉบับ สทษ**. (สุภาษิตสอนชาย) วรรณกรรมฉบับนี้คัดลอกรวมอยู่กับประถม มาลา ประถม ก กา สุภาษิตฮักยี้ และโคลงโลกนิติฉบับปักษ์ใต้(แปลง) ต้นฉบับเก็บรักษาอยู่ที่สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ ไม่ปรากฏชื่อผู้รจนา ผู้คัดลอก หรือที่มา ลักษณะเป็นหนังสือบุดขาวสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ ใช้คำประพันธ์ประเภทกาพย์ ๒ ชนิด คือ สุรางคนางค์ ๒๘ และยานี ๑๑ เนื้อหาว่าด้วยเรื่องที่พระกจายสั่งสอนศิษย์ก่อนละสังขารเข้านิพพาน ในเรื่องต่าง ๆ ดังตัวอย่างเช่น ให้ขยันหมั่นเพียรเรียนหนังสือ ให้มีความสัตย์ ไม่เอาเรื่องร้ายของผู้อื่นไปพูด ไม่คบคนพาล รู้กาลควรกระทำ คือ เมื่ออายุยังน้อยให้เรียนวิชา คิดหาเลี้ยงชีพเมื่อโตขึ้น เมื่อไปบวชเรียนในวัดให้รู้จักปรนนิบัติครูอาจารย์ รู้การควรไม่ควร รู้กาลเทศะ ถ้าไม่มั่นใจในเรื่องใดให้ไถ่ถาม ไม่ทำในสิ่งที่จะทำให้ต้องโทษเป็นเหตุให้พ่อแม่เสียใจ ทั้งนี้เพราะพ่อแม่ส่งให้ลูกบวชเรียนเพื่อหวังจะได้กุศลผลบุญในภายภาคหน้า ประพฤติได้เหมาะสมกับฐานะแห่งตน ถ้าเห็นว่าเป็นนักบวชที่ดีไม่ได้ให้ลาสิกขาออกไป แม้ครองเพศฆราวาสแล้ว ก็ต้องยึดมั่นในศีล ๕ ประการ การทำงานอาชีพต้องเรียนรู้ในเรื่องนั้น ๆ และต้องมีความขยัน การเลือกคู่ครองเลือกให้เหมาะกับงานอาชีพของตน ประเด็นหลักที่เน้นย้ำมากเป็นพิเศษคือความสำคัญของวิชาความรู้และการเคารพเชื่อฟังครู

ตัวอย่างคำประพันธ์

บทเริ่มต้น

“จักกล่าวนิยาย เมื่อพระกจาย เสด็จเจ้านีรพาน
สั่งสอนลูกศิษย์ ไว้ทุกสถาน ทำตามบูราณ
อันท่านสั่งสอน”

คำสอน

“ตั้งแต่นี้ไป จักสอนเจ้าไว้ ผูกให้เป็นกลอน
ฟังคำไก่ขัน อย่าเห็นแต่นอน ถ้าฟังครูสอน
อย่าได้ละเสีย”

“อย่าเล่นงูพิษ ความร้ายอย่าคิด ที่จักไปดู
เห็นท่านทำผิด ตรับฟังแต่หู อย่าได้ว่ารู้
เก็บเล่าไปมา”

“เมื่อน้อยนี้หนา เร่งเรียนวิชา เห็นจักเป็นการ
ครั้นว่าเติบใหญ่ ใจนั้นเป็นภาร จักคิดกิจการ
ที่จะรักษาตน”

“จักถามสิ่งใด รู้อัธยาศัย ลุกนั่งเกรงขาม
คอยเมื่อสบาย จึงให้ถามความ บอกให้ทำตาม
จำไว้อย่าคลาย”

“แม้นเจ้าอยู่วัด ทำตามบัญญัติ คิดตามทำนอง
อย่าทำชะเล้น อย่าเดินผิดคลอง อย่าได้ให้หมอง
ในพระศาสนา

ถ้าอยู่มิได้ เจ้าก้มกราบไหว้ ลาครูอุปัชฌาย์
อย่าให้ผิดกิจ เจ้าสึกออกมา เจ้าไปร่ำลา
ออกมาด้วยงาม”

บทจบ

“สัปปุรุษทั้งหลาย ฟังแล้วจำไว้ สอนลูกสอนหลาน
พระกจายเถระเจ้า เสด็จเข้านิฤพาน ฝูงสัตว์สบสถาน
พ้นจากราคา

พระกจายเถรเจ้า ไว้ความโศกเศร้า ทั่วโลกสงสาร
ท่านสอนเสร็จแล้ว เข้าสู่นิฤพาน สมเด็จภูบาล
รำงับทุกขา”

อนึ่ง คงมีการคัดลอกเป็นหลายสำนวน ผู้คัดลอกนำอีกสำนวนหนึ่งมาคัดลอกต่อกัน ข้อความและถ้อยคำแตกต่างกันออกไป แต่ประเด็นสอนยังคงเดิม สำนวนหลังจบลงดังนี้

“ฟังแล้วจำไว้ สำมรุดทั้งหลาย สอนลูกสอนหลาน
เมื่อพระกะจายเถระ จะเข้านิระพาน สอนสัตว์สงสาร
ทั่วทุกประชา

ครั้นสอนแล้วเสร็จ จึงพระเจ้าเสด็จ จะเข้านิรพาน
ชนมาพิธี อายุสังขาร ดับชาติกันดาร
ลุถึงสรวงสวรรค์"

จุดมุ่งหมายของผู้รจนาผู้คัดลอกจารไว้ว่า *"สอนชายจบแค่นี้ยังแต่สอนหญิงสมุดไม่ครันฉบับยังมากเหลย ไปอยู่แล่ม ๒ หญิงชายทั้งหลายได้ฟังแล้ว จำไว้จักได้สอนใจ อีกทั้งลูกหลาน ไปข้างหน้านั้นเถิด"* แต่โดยเนื้อหาแล้วผู้รจนาน่าจะมุ่งให้เด็กวัดหรือสามเณรในวัดได้หัดสวดอ่านและใช้เป็นการอบรมบ่มนิสัยไปด้วย โดยเฉพาะการเน้นย้ำเรื่องศิษย์กับครูที่มีกล่าวซ้ำ ๆ เกือบทั้งเรื่อง

๒.๓) สุภาษิตคำกาพย์* วรรณกรรมฉบับนี้ สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ปริวรรต โดยการตรวจสอบจากสองฉบับด้วยกันคือ ฉบับที่ ๑ เป็นฉบับที่ศูนย์วัฒนธรรม จังหวัดภูเก็ต สถาบันราชภัฏภูเก็ต ได้รับต้นฉบับไว้ ส่วนฉบับที่ ๒ เป็นฉบับที่ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราชได้รับมอบจาก นางถนอม หนูน้อย หมู่ที่ ๕ ตำบลท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้ปริวรรตสันนิษฐานว่าทั้งสองฉบับนี้น่าจะคัดลอกมาจากต้นแบบอันเดียวกัน ลักษณะเป็นหนังสือบุดขาว สภาพสมบูรณ์ ไม่ปรากฏชื่อผู้รจนา ผู้คัดลอกและปีที่รจนา

เนื้อหาเป็นคำสอนส่วนใหญ่ว่าด้วยการปฏิบัติตนของเด็กชายในฐานะศิษย์วัด สามเณรที่บวชเรียนในวัดควรปฏิบัติต่อพระสงฆ์ ทั้งในเรื่องการเชื่อฟังครู อาจารย์ การรู้จักสังเกตว่าท่านชอบหรือไม่ชอบสิ่งใดเพื่อจะได้ปฏิบัติตัวได้ถูกต้อง การมีมารยาทรู้การควรไม่ควร การคอยช่วยเหลือพยาบาลยามท่านเจ็บไข้ ช่วยดูแลเก็บงำทรัพย์สินของท่าน เมื่อท่านไม่พอใจให้รู้จักขอขมาอย่าโต้เถียง เป็นต้น นอกจากนั้น ว่าด้วยเรื่องสิ่งควรระวังในการรับราชการเป็นมหาดเล็ก หลักการเลือกผู้หญิงมาเป็นคู่ครอง การวางตัวในฐานะต่าง ๆ เช่น เป็นลูก เป็นสามี การครองรักครองเรือน ครองใจคน ครองใจบ่าวไพร่ เป็นต้น ส่วนที่เป็นคำสอนสตรี สอนเรื่องการวางตัว งานบ้านงานเรือน การปรนนิบัติบิดามารดาทั้งของตนเองและสามีรวมทั้งการปฏิบัติต่อสามีและข้าทาสบริวาร เป็นต้น

ตัวอย่างคำประพันธ์สอนให้เคารพครู

"เจ้าอย่าเถียงท้าอาจารย์ แม้นท่านว่าขาน แม้นชอบแม้นผิดคิดดู
ท่านสอนเพราะท่านเอ็นดู ให้ได้ความรู้ เพราะท่านเอ็นดูแลหนา
ครั้นทำให้ท่านเคืองคา ท่านจักแช่งด่า กริ้วโกรธโกรธาสามานย์

---

* ดูรายละเอียดได้จาก **สุภาษิต คำกาพย์** : **ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภูเก็ต ๑ (ฉบับ ศวภ. ๒๙๑)** ในวรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมคัดสรร เล่ม ๑๒ หน้า ๑๘๓-๒๘๑ กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี,๒๕๔๘

ท่านโกรธท่านไม่คิดอ่าน ถ้อยคำอาจารย์ ท่านว่าสิ่งใดย่อมถึง
เจ้าเอยจงคิดรำพึง ครั้นท่านโกรธขึ้ง ถึงเจ้าอยู่ไม่สบาย
เจ้าอย่าได้คิดมักง่าย ท่านบวชเรียนให้ เจ้าได้เข้ารับบรรพชา"

จุดมุ่งหมายผู้คัดลอกระบุไว้ชัดเจนว่า *"หนังสือสอนยิงหัวนี้ เนนล้อยเขียน ไว้หน้าต้อน* ***หน้าปลายสุภาษิตข้าเขียน เขียนไว้ให้กุลบุตร สวดอ่านใหยชำณารไจย*** *"* แสดงว่าส่วนที่สอนกุลบุตรเรียกว่าสุภาษิต ผู้เขียนตั้งใจให้สวดอ่านชำนาญใจน่าจะหมายถึงชำนาญในการอ่านและจำคำสอนได้ขึ้นใจ

อนึ่ง พบวรรณกรรมพัฒนาการอ่านเบื้องต้นอีกแบบหนึ่งซึ่งก้ำกึ่งกันระหว่างส่วนที่แต่งเองและคัดลอกมา กล่าวคือแต่งเองส่วนหนึ่งและคัดลอกมาอีกส่วนหนึ่ง ผู้วิจัยยึดเอาส่วนนำเป็นหลักจึงจัดไว้ในกลุ่มนี้ คือ

๒.๔) ตำราเรียนภาษาไทยแบบจินดามณี* วรรณกรรมเรื่องนี้นายพรหมแก้ว บุญมี ตำบลแม่น้ำ อำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้มอบให้แก่ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช ระบุชื่อผู้แต่งว่า *"ข้าพเจ้าสนองคอยกรองกรึกชื่อขุนชำนิชำนาญกลอนสุนทรเสนอ"* แต่งเสร็จเมื่อวันอาทิตย์ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีมะโรง พ.ศ. ๒๓๗๕ ลักษณะเป็นหนังสือบุดดำ ลักษณะคำประพันธ์มีทั้งกลอนและกาพย์ เนื้อหาแบ่งได้เป็น ๓ ส่วน ดังนี้ ส่วนแรกมุ่งสอนหลักธรรมในพุทธศาสนา ทั้งในระดับการรักษาศีล และระดับเข้าถึงกฎไตรลักษณ์เพื่อคลายความยึดมั่นถือมั่น หมั่นระลึกถึงความตายจะได้เร่งสร้างความดี ส่วนที่ ๒ คัดลอก **ประถม ก กา หัดอ่าน** มาให้เป็นบทฝึกหัดอ่าน ส่วนที่ ๓ เนื้อหาซ้ำซ้อนกับ**สุภาษิต** แสดงว่าคัดลอกบางส่วนมาเพื่อสอนผู้เรียน สันนิษฐานได้ว่าแบบเรียนฉบับนี้ผู้รจนาเรียงร้อยคำประพันธ์เองเฉพาะในส่วนแรกที่มุ่งสอนหลักธรรมะในชีวิตประจำวัน ส่วนหลังคัดลอกมาให้ผู้อ่านได้ฝึกหัดอ่านส่วนหนึ่ง และเป็นคำสอนให้ข้อคิดในการดำเนินชีวิตอีกส่วนหนึ่ง

ตัวอย่างคำประพันธ์ที่น่าจะแต่งเอง

"อันสรรพสัตว์เกิดมาในมนุษย์ ให้สิ้นสุดซึ่งหวังปวงสงสาร
ยอมเวียนวนทนทุกข์ทรมาน จึงกรองกานท์ดูให้เห็นอนิจจัง
อันกุศลแลอกุศลเป็นต้นเหตุ ให้ทนทเวทอยู่ในกองพระทุกขัง
จึงปลดจิตคิดไปไม่จีรัง เอาบุญกรรมเป็นที่ตั้งกับความตาย"

ตัวอย่างคำประพันธ์ที่คัดลอกซ่อมแปลงมาจากประถม ก กา หัดอ่าน ในแม่กด

"อ่านกงลงสิ้นจบบท ขึ้นใหม่ในแม่กด เป็นบทเป็นบาทพาดไป

---

* ดูเนื้อหาโดยสังเขปได้จาก **วรรณกรรมทักษิณ** : **วรรณกรรมปฏิทัศน์ที่** ๑๒๑ ประเภท ๙

คล้องจองต้องถูกผูกใหม่ ประดับประดิษฐ์คิดใส่ ที่ในฉบังยั่งยืน
จองฟัดไม่ขัดแข็งขืน ยกบทอ่านอื่น แต่พื้นทำเนียบเปรียบสอน
กำหนดที่บทบาทกลอน ตริตรึกฝึกสอน ให้อ่อนให้อ่านชาญเจน"

ตัวอย่างคำประพันธ์ที่คัดลอกซ่อมแปลงมาจากสุภาษิตคำกาพย์

"งูเห่าเท่าไม้ม้วน ใครอย่าด่วนยุดหางตี
เพลิงเล็กเท่าแมงวีบี้ เผามอดสิ้นทั้งนคร"

จุดมุ่งหมายใช้เป็นแบบฝึกหัดอ่านคำไทย อบรมธรรมะและจริยธรรมทั้งยังสอนให้เข้าใจถึงสิ่งที่ไม่ควรประมาทในการดำเนินชีวิต

๕.๒.๒.๒ วรรณกรรมพัฒนาทักษะการอ่าน *(แบบเรียนวรรณคดี)* วรรณกรรมกลุ่มนี้เป็นวรรณกรรมอ่านประกอบเพื่อพัฒนาทักษะการอ่านและความสามารถเชิงภาษา เป็นการเพิ่มพูนความเชี่ยวชาญในการ "สวด" ซึ่งเป็นกิจกรรมบริการที่ได้รับความนิยมชมชอบกันมากในสมัยนั้น วรรณกรรมกลุ่มนี้เทียบได้กับวรรณกรรมหรือวรรณคดีในหลักสูตรปัจจุบัน รวมไปถึงหนังสืออ่านประกอบนอกเวลาด้วย ชาวบ้านเรียกกันว่า *"หนังสือสวด"* เพราะใช้เป็นหนังสือหัดอ่านหนังสือไทยให้คล่องทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ส่วนมากจะมีลักษณะเป็นสมุดข่อยหรือหนังสือบุด ซึ่งคัดลอกสืบต่อกันมา มีเก็บไว้มากมายตามวัดต่าง ๆ วรรณกรรมอ่านประกอบเพื่อพัฒนาทักษะการอ่านนี้ มักเป็นวรรณกรรมที่รจนาขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์อื่นเป็นสำคัญ เช่น มุ่งให้ความบันเทิงหรือมุ่งสอนเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่อง ส่วนใหญ่จะเป็นวรรณกรรม **กลุ่มนิทานหรือชาดก** ซึ่งมุ่งให้ความสนุกสนานเพลิดเพลินและข้อคิดหรือหลักธรรมบางประการ **กลุ่มคำสอน** ซึ่งเป็นคำสอนสะท้อนค่านิยมของยุคสมัยที่เหมาะกับวัยของผู้เรียนเป็นส่วนใหญ่ และ**กลุ่มคำสวด**ซึ่งใช้สวดก่อนเรียนและก่อนนอน เพราะเชื่อกันว่าเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต ทั้งยังเป็นกุศโลบายในการเจริญสมาธิและภาวนาอีกด้วย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้จัดแบ่งวรรณกรรมพัฒนาทักษะการอ่านในจังหวัดภาคใต้ออกเป็น ๓ กลุ่มดังต่อไปนี้

๑) **วรรณกรรมกลุ่มนิทานหรือชาดก** ที่จารึกในสมุดข่อย เช่น เรื่อง พระสุบิน หอยสังข์ พระรถเสน วันคาร วรวงศ์ สุวรรณหงส์ สี่เสาร์ จันทโครพ เต่าทอง นายทน โคบุตร ลักษณาวงศ์ ศรีธนญไชย ฯลฯ สมัยต่อมามีโรงพิมพ์ พิมพ์ขายเล่มละ ๑ บาท หาซื้อได้ที่ตลาดนัด (เสน่ห์ สวิบูลย์, สัมภาษณ์) เช่น เรื่อง รามเกียรติ์ ขุนช้างขุนแผน พระอภัยมณี มโนห์รา ลักษณวงศ์ เป็นต้น

บรรดาวรรณกรรมในกลุ่มนิทานนั้น วรรณกรรมเรื่อง "**พระสุบิน**" เป็นวรรณกรรมที่กล่าวถึงกันมากที่สุด ถือเป็นแบบเรียนเลยทีเดียว ในวรรณกรรมฉบับที่คัดลอกบางฉบับระบุไว้ชัดเจนว่าเมื่ออ่านสะกดการันต์ตามมาตราได้แล้วก็ควรฝึกสวดอ่าน เรื่อง**พระสุบิน**ต่อไป ดังข้อความที่ปรากฏ

ใน**ปฐมมาลาคำกาพย์ : ฉบับ ศวน.๑** ซึ่งเป็นข้อความที่คัดต่อมาจากตัวอย่างคำในมาตราต่าง ๆ จากหนังสือประถม ก กา มีข้อความต่อจากคำตัวอย่างในแม่เกยว่า *"จบเรื่องเกยแล้ว อ่านหนังสืออื่นได้**จบพระสุบินแล**"* แสดงว่าเมื่ออ่านคำแบบผสมอักษรได้แล้วควรหัดอ่านหนังสือ**พระสุบิน**ให้จบด้วย ในหนังสือประถม ก กา หัดอ่านก็กล่าวถึง "พระสุบิน"เช่นกันว่า เมื่อแจก*(อ่าน)*คำจากแม่ ก กา ถึงเกยได้แล้ว ประเมินผล*(ตอบคำถามที่เขียนทาย)*ผ่านแล้ว ให้สวดสุบินต่อ ดังข้อความที่ว่า

"แจกเกยเลยเล่า พระชีต้นเจ้า ท่านจึงเขียนทาย
ผิดเรื่องหนักหนา เล่าหาแทบตาย อ่านได้คลับคล้าย
***ให้สวดสุบิน**"*

อย่างไรก็ตามในส่วนของกวี*(ครู)*ชาวใต้ดูจะนิยมให้ศึกษา**จินดามณี**ต่อเป็นเชิงว่ามีสิ่งซึ่งควรรู้อีกมาก ดังตัวอย่างคำที่แต่งเติมต่อท้าย**ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๓** ที่ว่า

"ตัวข้านี้ไซร้ สำแดงแต่งไว้ หวังให้เป็นผล
นอโม ก ข ก กา ถึงกน กบ กก สมลง
กง กด กม เกย
ยักข้อความ ประดิษฐ์คิดตาม คำอาจารย์เฉลย
สอนสั่งตั้งใจ อย่าได้ลืมเลย กุมารน้อยเอ๋ย
มิเคยฟังหรา
ทีนี้จะบังคับ ตามราชาศัพท์ อันดับวาจา
***จินดามณี** พ้นที่จะพรรณนา บัญชีฎีกา*
จัตวามากมี"

หลังจากกล่าวถึงสิ่งที่ควรเรียนรู้จาก**จินดามณี**แล้วจึงกล่าวถึง**พระสุบิน** ดังข้อความว่า

"อ่านเปล่าเสียหาย จำลองลอกได้ สอนบุตรนัดดา
สวดแต่ก ข ก ข้ ก กา จะรู้เร็วกว่า
***สุบิน**ฤาไฉน*
หมั่นต่อถึงเกย สวดอ่านท่านเอ๋ย ลำบากยากใจ
ได้หน้าลืมหลัง แล้วคืนเขียนใหม่ มิเขียนถึงไหน
อ่านต่อขึ้นมา
*ไม่ได้ติฉิน พระขุน**สุบิน** อยู่เกล้าเกศา*
สั่งสอนเราท่าน ทั้งปวงรู้มา ใช่รู้ช้ากว่า
***สุบิน**ฤาไฉน"*

แสดงว่านักปราชญ์ชาวใต้ เห็นว่าสิ่งที่ควรเรียนต่อจาก **ปฐมมาลา** และ**ประถม ก กา หัดอ่าน**ควรจะเป็น **จินดามณี** ที่มีพื้นความรู้ทางวิชาการอย่างเข้มข้น แล้วจึงให้สวด **พระสุบิน** จะเกิดผลดีกว่า ข้อมูลที่ว่าให้อ่านเล่มใดก่อนนั้นไม่ชัดเจนนักแต่ทั้งสองเล่มเป็นวรรณกรรมที่ถูกกำหนดให้เล่าเรียนเขียนอ่านในภาคใต้

อย่างไรก็ตามเป็นที่รู้กันโดยทั่วไปว่าวรรณกรรมเรื่อง**สุบิน**ซึ่งมีหลายฉบับเรียกกันหลายอย่าง เช่น **สุบิน สุบินกุมาร สุบินคำกาพย์ สุบินสำนวนเก่า สุบินชาดก สุบินชาดกคำกาพย์ ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม** เป็นต้น เป็นวรรณกรรมทางพุทธศาสนาที่แพร่หลายยิ่งเรื่องหนึ่งในภาคใต้เหตุผลสำคัญน่าจะเป็น เพราะเคยเป็นหนังสือหัดอ่านของชาวบ้านภาคใต้ยุคก่อนที่จะมีโรงเรียน ดังคำปรารภของพระครูบวรกิจจานุยุต ในสุบินชาดก(๒๕๑๖ : หน้าคำนำ) ที่กล่าวถึงสาเหตุของการจัดพิมพ์สุบินชาดกเป็นอนุสรณ์ในงานฉลองพระพุทธรูปพระศรีมหาโพธิ์ พระสถูปเจดีย์ ที่ว่า *“และได้ตกลงว่าควรเอาเรื่องสุบินกุมารมาพิมพ์ เพราะชาวพัทลุงชอบอ่านชอบฟังกันมาก เพราะเป็นคำสอนที่เป็นคติเตือนใจทั้งคฤหัสถ์บรรพชิต เป็นคำสอนที่ดีที่สุด เป็นคำสอนที่ท่านสมภารเจ้าวัดแนะนำให้เด็กวัดสวดประจำทุกวัน...”*

สอดคล้องกับเจตนาของผู้แต่งที่ระบุไว้ในตอนท้ายเรื่อง สุบินสำนวนเก่าที่ว่า

“ตูข้าผู้เจ้าของ *คิดตรึกตรองอยู่นานช้า*
ไปหาย่านปริศนา *มาทำบุดสร้างนิทาน*
ไว้ให้ทาริกา ***ฝึกปรีชาให้สวดอ่าน***
ให้พ้นที่ภัยพาล *ในอนาคตปัจจุบัน”*

(สุบินสำนวนเก่า อ้างถึงในอุดม หนูทอง. ๒๕๔๒ : ๑๗, ๘๑๐๑)

แสดงว่าผู้แต่งพระสุบินไม่ว่าสำนวนใดมุ่งหมายจะให้เป็นหนังสือกลอนสวด ดังที่อุดม หนูทอง (๒๕๔๒ : ๑๗,๘๑๐๑) กล่าวว่า *“ภายหลังก็เป็นจริงดังที่ตั้งใจไว้เพราะเรื่องนี้กลายเป็นหนังสือสวดอ่านสำหรับเด็ก หลังจากอ่านแจกลูกประสมคำได้แล้ว นอกจากนี้คงจะมุ่งให้เรื่องสุบินมีส่วนค้ำจุนสืบทอดพระศาสนา โดยชักนำให้กุลบุตรศรัทธาและตระหนักในอานิสงส์ของการบวช เห็นว่าการบวชเป็นการทดแทนคุณมารดา เป็นการปิดทางนรกและเปิดทางสวรรค์ในปรภพสำหรับตนเองและผู้เกี่ยวข้องที่ผลานิสงส์นั้นแผ่ไปถึง”* ดังเช่น พระสุบินได้ช่วยให้บิดาหลุดพ้นจากบ่วงทุกข์ในนรกไปเกิดเป็นเทพบุตรในสวรรค์ เป็นต้น เหตุผลสำคัญที่นิยมให้ศิษย์วัดและสามเณรหรือผู้หัดสวดอ่านหนังสือใหม่ได้สวดอ่านพระสุบิน น่าจะเป็นเพราะสารัตถะในเรื่องพระสุบิน ดังที่เกษม ขนาบแก้ว (๒๕๔๘ : ๑๐, ๑๕) ได้สรุปไว้อย่างชัดเจนว่ามี ๖ ประการดังนี้

๑. การได้เกิดมาเป็นมนุษย์และพบพระพุทธศาสนาเป็นบุญอันประเสริฐ อย่าประมาทรีบศึกษาปฏิบัติตามพระธรรม เพื่อให้หลุดพ้นจากทุกข์

๒. ลูกผู้ชายควรจะได้บวชเรียนเพื่อพัฒนาตนและตอบแทนบุญคุณบิดามารดา

๓. การบวชเรียนเป็นการสืบศาสนา มีอานิสงส์ทั้งผู้ที่บวช บิดามารดา และสังคม

๔. การสืบพระศาสนาเป็นหน้าที่ของทุกคนในสังคมตั้งแต่ผู้บวช บิดามารดา ญาติพี่น้อง เสนาข้าราชการและพระมหากษัตริย์

๕. จุดมุ่งหมายของชีวิตไม่ใช่วุ่นวายในกามสุข แต่จุดมุ่งหมายของชีวิต คือ การได้บวชเรียน ได้ปฏิบัติธรรม ได้ขึ้นสวรรค์ บรรลุนิพพาน

๖. ผู้ที่ทำกรรมใดไว้ ย่อมได้รับผลของกรรมนั้น ผู้ที่ทำดีสร้างบารมีได้ขึ้นสวรรค์ บรรลุนิพพาน ผู้ที่ทำชั่วล่วงละเมิดศีล ๕ ต้องตกนรก

เนื่องจากเรื่อง “พระสุบิน” ในภาคใต้มีหลายสำนวนและถือว่าเป็นหนังสือฝึกหัดอ่านที่รู้จักกันแพร่หลายจึงยกตัวอย่างข้อความในแต่ละสำนวนมาพอให้เห็นโดยสังเขป ดังต่อไปนี้

ตัวอย่างคำประพันธ์ใน**สุบินสำนวนเก่า**

“แม่จงตั้งใจ บวชตัวลูกไว้ใน สำนักอาจารย์
แม้ตายมิไป สู่ห้องนรกานต์ จะได้วิมาน
รุ่งเรืองเมืองสวรรค์
เกิดชาติใดใด ไม่เป็นเข็ญใจ เหมือนอยู่ทุกวัน
แม่จักมีทรัพย์ นับโกฏิอนันต์ ทั้งผ้าแพรพรรณ
ช้างม้าข้าคน”

(สุบินสำนวนเก่า อ้างถึงในอุดม หนูทอง. ๒๕๔๒ : ๑๗, ๘๑๐๑)

ตัวอย่างคำประพันธ์**พระสุบิน : ฉบับประถม ก กา และสุบินกุมาร**

“โอ...นางแม่เจ้า ฟังลูกจะเล่า ขวัญข้าวลูกอา
ทนอยู่โฉมตรู จะอยู่วัดวา จงมากรรรูณา
ลูกจะลาแม่ไป
จะไปบวชเรียน ให้สอนขีดเขียน จะเรียนพระวินัย
เกิดมาครั้งนี้ บุญโญฬฺมี ในโลกวิสัย
พบพระศาสนา
มาเอากำเนิด ไม่เสียที่เกิด ในภพโลกา
ได้บวชได้เรียน เพียรภาวนา แทนคุณบิดา
มารดาทั้งสอง”

(พระสุบิน : ฉบับ ประถม ก กา และสุบินกุมาร)

ตัวอย่างคำประพันธ์**ในสุบินชาดก : ฉบับพระครูบวรกิจจานุยุตจัดพิมพ์**

“ชวนพลอดจอแจ ยกเอาตีนแม่ มาทูนเกศา
โน้มน้าวเอาใจ จะให้ศรัทธา เห็นในศาสนา
สมเด็จชินสีห์ฯ
แม่เอยอนิจา ตัวเราเกิดมา ชาตินี้อัปรีย์
เป็นวงศ์พงศ์ปราน พรานป่าราวี ศีลทานบารมี
มิได้นำพาฯ
รู้แต่แสวงลาภ เช้าค่ำทำบาป ฆ่าเนื้อเบื่อปลา
ครั้นตายจากคน จะทนเวทนา ในขุมนรกา
ลูกคิดสากลัวฯ
ทุกวันนี้เล่า เห็นแต่แม่เจ้า อุ่นอกปกหัว
จะเห็นหน้าแม่ ไม่ทันรอดทั่ว สงสารแก่ตัว
ยิ่งพ้นอุปมัยฯ
แม่เกิดลูกมา เลี้ยงลูกรักษา ตราบเท่าเติบใหญ่
พระคุณบุญหนัก ยิ่งแผ่นแดนไตร จะได้สิ่งใด
ตอบแทนเลยหนาฯ
แม้นมีข้าวของ แก้วแหวนเงินทอง กองเทียมเวหา
มาให้แก่แม่ เป็นแต่บูชา ไม่เสมอคุณค่า
ข้าวป้อนน้ำนมฯ
ลูกคิดจักเพียร บวชตัวเล่าเรียน พระไตรสรณาคมณ์
แทนคุณมารดา ค่าข้าวน้ำนม เชิญแม่ชื่นชม
ในผลศีลทานฯ
แม่จงตั้งใจ บวชลูกไว้ใน สำนักอาจารย์
แม้นตายไม่ไป สู่ห้องนรกานต์ จะได้วิมาน
รุ่งเรืองเมืองสวรรค์ฯ
เกิดชาติใดใด จะไม่เข็ญใจ เหมือนอยู่ทุกวัน
จักได้มีทรัพย์ นับด้วยอนันต์ คลังผ้าแพรพรรณ
ช้างม้าข้าคนฯ”

(สุบินชาดก : ฉบับพระครูบวรกิจจานุยุต. ๒๕๑๖: ๒๖)

ตรงกับคำประพันธ์**ในสุบินชาดก คำกาพย์ ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม** ที่เกษม ขนาบแก้ว (๒๕๔๘ : ๑๐,๕๕-๕๖) ปริวรรต บทที่ ๓๒๙-๓๓๗

ส่วนวรรณกรรมนิทานเรื่องอื่น ๆ ทั้งที่ได้เค้าเรื่องมาจากวรรณกรรมชาดก เช่น หอยสังข์ จากสุวรรณสังข์ชาดก รถเสนจากรถเสนชาดก และวรวงศ์จากวรวงศ์ชาดก เป็นต้น หรือได้เค้าเรื่องมาจากนิทานพื้นบ้านโดยทั่วไป เช่น สุวรรณหงส์ วันคาร เต่าทอง และเรื่องอื่น ๆ ส่วนใหญ่เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ที่นำมาแต่งเป็นแบบนิทานประโลมโลกสำหรับสวดอ่านในยามว่างเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินเป็นสำคัญ ครูอาจารย์มักจะเลือกวรรณกรรมกลุ่มนี้ให้ศิษย์ได้ฝึกสวดอ่านจนคล่อง ส่วนใครหรือสำนักใด จะใช้วรรณกรรมเล่มใด ให้ศิษย์อ่านเพื่อพัฒนาการอ่านและพัฒนาจิตใจนั้นขึ้นอยู่กับว่า ที่วัดหรือสำนักนั้น ๆ มีวรรณกรรมเล่มใดบ้าง หากมีวรรณกรรมให้เลือกหลายเรื่อง การเลือกเฟ้นก็คงขึ้นอยู่กับทัศนะของผู้เลือก หรือผู้มีสิทธิ์เลือก จากการพิจารณาเรื่องที่ผู้สอนมักกำหนดให้ผู้เรียนสวดอ่านจะพบว่า มีลักษณะเด่นอยู่ ๓ ประการ คือ

๑. เนื้อเรื่องสนุก

๒. มีความคิดที่เป็นแก่นสาร

๓. มีคุณค่าทางด้านวรรณศิลป์

ในงานวิจัยนี้จะศึกษาเพียง ๖ เรื่อง โดยพิจารณาจากเรื่องที่ได้เค้าโครงเรื่องมาจากนิทานชาดก ๓ เรื่อง และเรื่องที่ได้เค้าโครงเรื่องมาจากนิทานทั่วไป ๓ เรื่อง ดังต่อไปนี้

๑. หอยสังข์คำกาพย์ ฉบับสมบูรณ์ ปริวรรตโดยสาคร บุญเลิศ (ส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยย่อย)

๒. พระรถเมรีคำกาพย์ ฉบับชำระ (รถเสน ของนายเรือง นาใน) ปริวรรตโดย สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์

๓. พระวรวงศ์คำกาพย์ ปริวรรตโดย ประพนธ์ เรืองณรงค์

๔. สุวรรณหงส์คำกาพย์ : ฉบับหลวงพุทธราชศักดา จังหวัดพัทลุง ปริวรรตโดย พิทยา บุษรารัตน์

๕. วันคารคำกาพย์ ปริวรรตโดย ชวน เพชรแก้ว

๖. เต่าทองคำกาพย์ ปริวรรตโดย บัวงาม ห่อแก้ว

ลักษณะเด่น ๓ ประการ ของวรรณกรรมพัฒนาทักษะการอ่านกลุ่มนิทานมี ดังนี้

(๑) เนื้อเรื่องสนุก วรรณกรรมกลุ่มนี้มีเนื้อเรื่องสนุก เพราะผู้รจนาตั้งใจให้เป็นนิทานประโลมโลก เนื้อเรื่องส่วนใหญ่จะดำเนินไปอย่างโลดโผน ชวนให้ติดตามว่าเรื่องราวจะเป็นอย่างไรต่อไปจากต้นจนจบ กลวิธีดำเนินเรื่องดังกล่าว จะมีลักษณะร่วมอยู่หลายประการ เช่น

(๑.๑) ตัวเอกของเรื่องมักจะเป็นบุตรเจ้าเมือง บุตรเศรษฐี หรือผู้มีบุญมาเกิด แต่มีเหตุให้ต้องตกทุกข์ได้ยากพลัดพรากจากบ้านเมือง พ่อแม่ หรือคู่ครอง ด้วยปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ จึงเป็นเหตุให้ตัวเอกมีโอกาสได้ร่ำเรียนวิชา ได้ของวิเศษณ์ ได้บริวารที่คอยช่วยเหลือทำให้ผ่านพ้นปัญหาและอุปสรรคไปได้ รวมทั้งด้วยเหตุบันดาลที่เกิดจากบุญวาสนาของตัวเอกตลอดจนการช่วยเหลือของผู้วิเศษอันได้แก่ เทวดา เมขลา ยักษ์ คนธรรม์ ครุฑ นาค ช้าง เงือก นก เป็นต้น ทำให้ตัวเอกของเรื่องได้รับชัยชนะ ได้คู่ครอง ได้ปกครองบ้านเมืองให้ร่มเย็นเป็นสุข และบางเรื่องก็ได้เข้าถึงสัจธรรมของชีวิตสละความสุขทางโลกมุ่งแสวงหาโมกขธรรมต่อไป เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนอกจากจะทำให้ผู้อ่านเกิดความตื่นเต้น ความใคร่รู้ ความสนุกสนาน ความทุกข์ระทม หรือความสมหวังไปกับตัวละครแล้ว เรื่องราวแต่ละขั้น แต่ละตอน แต่ละช่วงชีวิตของตัวละครยังทำให้ผู้อ่านได้ขบคิดใคร่ครวญเข้าใจโลกเข้าใจชีวิตเพิ่มขึ้นอีกไม่น้อย

(๑.๒) ปัญหาอุปสรรคที่ทำให้เรื่องดำเนินไปอย่างน่าสนใจ มักจะเกิดจากกิเลสของมนุษย์รวมทั้งอมนุษย์ที่มีความรู้สึกเช่นเดียวกับมนุษย์ คือ มีความรัก โลภ โกรธและหลง เป็นเจ้าเรือน แม้ตัวละครจะอยู่ห่างไกลจากชีวิตจริงไปบ้าง แต่ปัจจัยในการเดินเรื่องคือเรื่องใกล้ตัวที่พบเห็นอยู่ในชีวิตประจำวัน ดังเช่น ความโลภ ความโกรธ ของมารดาเลี้ยงประกอบเข้ากับความหลงของบิดา ทำให้ตัวเอกของเรื่องหอยสังข์ และพระวรวงศ์ต้องโทษโพยภัยถึงขั้นให้ประหารชีวิต แต่ด้วยอำนาจบุญและอำนาจเงินทำให้พ้นจากภัยประหารไปผจญกับภัยอื่น ๆ ต่อไป เช่น ภัยที่เกิดจากความโกรธ เพราะอับอายขายหน้าที่ได้ลูกเขยที่ทั้งอัปลักษณ์และต่ำศักดิ์จากพ่อตาอย่างท้าวสามนภัยที่เกิดจากความรักและความหลงผิดคิดกลัวไปต่าง ๆ นานา ของภรรยาอย่างนางรจนาที่แก้ปัญหาโดยการเผารูปเงาะ ทำให้พระสังข์เกิดความรู้สึกว่าเป็นการสูญเสียครั้งยิ่งใหญ่ คือเสียของรัก จนหนทางที่จะไปหามารดา และที่สำคัญที่สุด คือ ความรู้สึกว่าตนเองเสียยศ เสียศักดิ์ เสียศรี เพราะหลงเชื่อและไว้ใจสตรีในเรื่องหอยสังข์ เช่นเดียวกับพระวรวงศ์ต้องผจญกับภัยที่เกิดจากความโลภของเศรษฐีที่ต้องการยักยอกเอาทรัพย์ผู้อื่นโดยวิธีใส่ความว่าเป็นผู้ร้ายลักทรัพย์ตน จนถูกส่งตัวไปให้เจ้าเมืองตัดสินความ ภัยจากความโลภของฤาษีที่อยากได้แก้ววิเศษทั้ง ๆ ที่พระวรวงศ์และนางคารวีเข้าไปคารวะด้วยศรัทธาว่าเป็นนักบวชอยู่กลางไพร ทำให้พระวรวงศ์และนางคารวีต้องตกทุกข์ได้ยากและพลัดพรากจากกัน มิหนำซ้ำนางคารวีมเหสีพระวรวงศ์ยังถูกภัยจากโมหจริตของภรรยาพรานป่าผู้ช่วยนางไว้ ทำให้ต้องทนทุกข์ทรมานและพลัดพรากจากลูก เป็นต้น เรื่องรถเสนก็เช่นกัน ภัยสำคัญที่ทำให้แม่และป้าต้องพลัดพรากจากบ้านตาและยาย ไปผจญกับภัยร้ายนานาก็เพราะความรักตัวกลัวอดของผู้ให้กำเนิด ต่อมาเป็นภัยที่เกิดจากความโกรธแค้นของนางยักษ์สนทราและความหลงในกามคุณของท้าวรถสิทธิ์ทำให้แม่ ป้า และต่อมาก็เป็นพระรถเสนต้องตกทุกข์ได้ยากแทบเอาชีวิตไม่รอด แม้ในเรื่องวันคาร ตัวเอกของเรื่องคือวันคาร ต้องกำพร้าทั้งพ่อและแม่ ไร้สิ้นทั้ง

ทรัพย์สินเงินทองที่ควรจะตกเป็นของตน เพราะความรักความหลงของพ่อที่ยอมตายตามแม่ไปเป็นช่องทางให้เจ้าเมืองซึ่งเป็นลุงยักยอกทรัพย์สินที่ควรจะเป็นมรดกของวันคารไปเป็นของตนด้วยความโลภ แม้จะมั่งมีพรั่งพร้อมอย่างตัวละครแต่ละตัวในเรื่องสุวรรณหงส์ ก็ยังยอมให้ รัก โลภ โกรธ หลง ชักนำให้กระทำในสิ่งที่ทำให้เกิดทุกข์ทั้งแก่ตนและผู้อื่นอยู่เนือง ๆ จนกระทั่งตัวละครเอก เบื่อหน่ายในความสุขที่ไม่ยั่งยืน มองเห็นสัจธรรมในไตรลักษณ์ จึงละเมืองสู่ป่าหาหนทางสู่สันติบทในเบื้องปลายของชีวิต เป็นต้น เรื่องอื่น ๆ ก็ไม่แตกต่างไปจากนี้มากนัก ในแง่ของวรรณกรรม อุปสรรคเป็นตัวขับเคลื่อนให้ เหตุการณ์ในเรื่องดำเนินไปได้อย่างน่าสนใจ เพื่อให้ตัวเอกได้ใช้ความสามารถในการแก้ปัญหาดังกล่าว หรือเปิดโอกาสให้ผู้ช่วย เข้ามาช่วยส่งเสริมบารมีให้กับตัวเอก ทำให้เนื้อเรื่องสนุกยิ่งขึ้นแต่ถ้าพิจารณาในอีกแง่หนึ่ง จะมองเห็นได้ว่า กิเลสดังกล่าวนอกจากจะสร้างความทุกข์ให้กับผู้อื่นแล้ว ผู้มีกิเลสเป็นเจ้าเรือนก็เร่าร้อนด้วยความทุกข์ทางใจและความทุกข์ที่จะต้องโทษเมื่อเหตุการณ์ทุกอย่างเปิดเผยขึ้น เช่น นางจันทาและพวกในเรื่องหอยสังข์ นางกาไวยและนางกำนัลในเรื่องพระวรวงศ์ ที่ถูกลงโทษโดยการขุดหลุมฝังให้โผล่แค่คอ แล้วใช้วัวไถจนตาย หรือนางยักษ์สนทราในเรื่องพระรถเสนที่ถูกพระรถเสนฆ่าตาย แม้นางรจนาเองก็ต้องทนทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัสเพราะความรู้สึกผิดชอบชั่วดีที่เกิดขึ้นในใจ และทุกข์หนักยิ่งขึ้นเมื่อตระหนักรู้ว่าตนเป็นต้นเหตุแห่งความทุกข์ของผู้เป็นที่รัก เป็นต้น

(๑.๓) การขจัดปัญหาของตัวเองของเรื่องเป็นเสน่ห์ของวรรณกรรมกลุ่มนี้เพราะเมื่อเกิดข้อขัดแย้งหรือปัญหาหรืออุปสรรคขึ้นแล้ว ผู้สวดอ่านหรือผู้ฟังย่อมอยากรู้ว่าตัวเอกเหล่านั้นจะแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างไร แล้วจะเป็นอย่างไรต่อ ๆ ไป และจะจบลงอย่างไร จากการศึกษาพบว่าการขจัดปัญหาของตัวละครอาจแบ่งได้เป็น ๓ ลักษณะ ดังนี้

(๑.๓.๑) ตัวเอกใช้ความสามารถของตนเองในการขจัดปัญหา ความสามารถของตัวเอกเกิดจากการศึกษาหาความรู้ รูปแบบของวิชาความรู้ขึ้นอยู่กับวิถีชีวิตของตัวละคร ทั้งนี้ผู้รจนาเป็นผู้กำหนด ดังตัวอย่างเช่นหอยสังข์ ฉบับ ศวน. และฉบับ สทษ.๑ พระอินทร์แปลงตัวเป็นยูงทองมานำตัวพระสังข์ไปเรียนกับฤาษี ฤาษีให้เรียนทั้ง นโม ก ข้ ก กา จนถึง เกย เพื่อให้อ่านออกเขียนได้สำหรับใช้เป็นเครื่องมือแสวงหาความรู้อื่น ๆ ต่อไป ให้เรียนศิลปศาตร์เพื่อรักษากาย ให้เรียนบาลีศึกษาพระไตรปิฎกเพื่อรักษาใจ ส่วนหอยสังข์คำกาพย์ฉบับสมบูรณ์ ให้เรียนคาถาไว้สำหรับองค์ คือ พรหมวิหาร ๔ อันเป็นธรรมะสำหรับผู้เป็นใหญ่ต่อไปในภายภาคหน้าและ ๑๐ บทคาถา สำหรับรักษาตัวไว้ป้องกันภัย ดังนี้ กันน้ำ กันไฟ กันหอก กันดาบ กันช้าง กันม้า กันเงือก กันงู กันมาร กันยักษ์ จึงเป็นการตอบคำถามได้ว่าทำไมเพชฌฆาตจึงประหารชีวิตพระหอยสังข์ไม่ได้ ลักษณะเด่นของการศึกษาเล่าเรียนในวัยเด็กเช่นนี้มีเฉพาะฉบับท้องถิ่นภาคใต้เท่านั้น ต่อจากนั้นเป็นการเรียนมหาจินดามนต์ จากนางยักษ์พันธุรัต สำหรับช่วยตัวเองเมื่อถูกท้าวสามนให้

หาเนื้อ หาปลา มาถวาย เพื่อหาทางกำจัดพระสังข์ เรื่องพระรถเสนก็เช่นกัน พระฤาษีสอนให้เรียน *"**นโม ก ข้ สิทธ์อ*** [สิด-ทอ-ธม-ออ] ***เอ แอ ใอ ไอ*** *เขียนจารอ่านจบ* ***ปิฎกกรรไตร*** *จำไว้แน่ใน* ***บาหลี****คาถา ดำดินบินบน เดินเดาะเหาะหน..."* จะเห็นได้ว่า ให้เรียนเขียนอ่านเป็นพื้นฐานก่อนจึงศึกษาธรรม แล้วเรียนศิลปศาสตร์เพื่อป้องกันตัว เรื่องสุวรรณหงส์ไม่ว่าจะรุ่นลูกหรือรุ่นหลานต้องไปศึกษาหาความรู้กับ พระฤาษีทั้งสิ้นดังที่ว่า *"รุ่นหนุ่มบ่าวป้อแป้ พ่อและแม่เกษมสันต์ เล่าเรียนคัมภีร์ธรรม์ สารพันศาสตราคม"* ด้วยศาสตราคมดังกล่าวตัวละครเอกจึงสามารถรบชนะศัตรู ดังเช่น พระศิลป์ธนู และ พระสุทธิวงศ์รบชนะท้าวสีพีกษัตริย์ปัญจาล์นักล่าเมืองขึ้น จนได้ทั้งเมืองและเมีย เป็นต้น

(๑.๓.๒) ตัวเอกของเรื่องได้ของวิเศษมาเสริมความสามารถหรือมาช่วยขจัดปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น ในเรื่อง**หอยสังข์** พระสังข์ได้คราบหอยมาเป็นเกราะป้องกันภัยในวัยเด็ก ได้ไม้เท้า เกือกแก้ว และรูปเงาะที่มีอิทธิฤทธิ์หลายประการ โดยเฉพาะให้เหาะเหินเดินอากาศได้ เรื่อง**วรวงศ์**พระวรวงศ์ได้เสวยเนื้อไก่ขาวมีอิทธิฤทธิ์หลายประการ ประการหนึ่งคือมีกำลังเท่ากับเจ็ดช้างสาร จึงสามารถเอาชนะยักษ์น้ำในเมืองผุสสาได้ เป็นเหตุให้ได้ทั้งเมืองและธิดาเจ้าเมือง ส่วนพระวงศ์สุริยามาศได้เสวยเนื้อไก่ดำมีฤทธิ์ได้ครองเมืองจึงมีราชรถมาเกยให้มีโอกาสได้ครองเมืองไอยมาศ นอกจากนั้นพระวรวงศ์ยังได้ดวงแก้ววิเศษที่พระเสื้อเมืองถวายทำให้สามารถเหาะไปติดตามหาพระเชษฐาได้ เรื่อง**สุวรรณหงส์** พระสุวรรณหงส์ได้หงส์ยนต์จากที่พระอินทร์ให้พระวิษณุกรรมลงมาสร้างให้ขี่ไปหานางเกษสุริยง จนได้นางเป็นชายาแต่ถูกพี่เลี้ยงลอบดักหอกยนต์หนีกลับมาสิ้นชีวิตที่เมืองตนเอง ส่วนนางเกษสุริยงก็ได้น้ำมันวิเศษที่สามารถทาเพื่อชุบชีวิตได้แปลงกายได้ พร้อมด้วยพระขรรค์วิเศษจากพระอินทร์ จึงสามารถประหารยักษ์กุมภัณฑ์ที่หวังจะกินนางเป็นอาหารแล้วช่วยชุบชีวิตให้ เป็นเหตุให้ได้ผู้ช่วยที่ซื่อสัตย์และมีความสามารถ จึงพากันแปลงกายเป็นพระพราหมณ์เข้าไปช่วยชุบชีวิตให้พระสุวรรณหงส์ได้ฟื้นชีวิตคืนมาได้ เป็นต้น เรื่อง**เต่าทอง** ตัวเอกของเรื่องได้ปี่วิเศษที่สามารถเป่าให้คนเคลิบเคลิ้มร่ายรำตามเสียงปี่อย่างมีความสุข จึงเป็นหนทางช่วยให้ตายายที่เลี้ยงดูตนร่ำรวยขึ้นมา ด้วยปี่ที่วิเศษนี้ทำให้ได้มีโอกาสไปลักธิดายักษ์มาเป็นภรรยาอีกคนหนึ่ง นอกจากนั้นเทวดายังให้ดวงแก้ววิเศษอมเหาะหนียักษ์อีกด้วย เป็นเหตุให้มีเรื่องราวให้ได้ปราบยักษ์และคงจะได้ครองเมืองต่อไปดังที่โหรทำนาย แม้เรื่อง**วันคาร** ด้วยบุญวาสนาของวันคาร ทำให้สิ่งที่ฝากไปขายแม้ดูจะไร้ค่าในตอนต้น คือปลาทูเค็มขึ้นรา ๔-๕ ตัว ได้แลกสิ่งที่มีค่ากลับมาแต่วันคารก็ไม่ได้รู้ค่าของสิ่งนั้น กลับส่งไปขายต่อ จากมะพร้าว ๒ ผลที่มีทองคำใส่ไว้ ได้ศรชัยเป็นเครื่องตอบแทน เมื่อฝากศรชัยไปขายอีกทำให้เจ้ากรุงปัญจาได้ใช้ปราบยักษ์ จึงทำหีบกลใส่นางวันพุธส่งมาให้เป็นสิ่งตอบแทน วันคารจึงได้นางวันพุธเป็นคู่ครอง และได้ครองเมืองที่นางเนรมิต จึงมีความสุขด้วยของวิเศษที่เกิดจากบุญบันดาล เป็นต้น

(๑.๓.๓) ตัวเอกได้รับการช่วยเหลือจากผู้วิเศษ เช่น พระพรหม พระอินทร์ พระวิษณุกรรม รุกขเทวดา พระเสื้อเมือง คนธรรม์ กินรี เมขลา ยักษ์ เงือก นาค ช้าง นก เป็นต้น ผู้วิเศษเหล่านี้จะเข้ามาช่วยตัวเอกของเรื่องในเวลาคับขันบ้าง ตามแรงของคำอธิษฐานขอบ้าง รู้เองว่าถึงเวลาที่ควรช่วยเหลือผู้มีบุญเหล่านี้ได้แล้วบ้าง เช่น พระสังข์มีพระอินทร์ นาคและนางยักษ์คอยช่วยเหลือตลอดเวลา พระรถเสนมีม้าคู่ใจ เต่าทองมีพระพรหม พระอินทร์ พระวิษณุกรรมช่วยจัดขบวนขันหมากพร้อมสิ่งของตามที่เศรษฐีเรียกจนได้แต่งงานกับธิดาเศรษฐี หรือนางเกษสุริยงที่มียักษ์ ซึ่งสามารถแปลงตัวได้คอยให้ความช่วยเหลืออยู่ตลอดเวลาทำให้ตัวเอกของเรื่องสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้ลุล่วงไปได้ หรือไม่ผู้วิเศษก็เสนอตัวช่วยแก้ปัญหาให้เองทำให้เรื่องจบลงด้วยดี ดังที่นางพันธุรัตมาข่มขู่ให้ท้าวยศมนไปรับพระชายาและพระโอรสกลับเมือง เป็นต้น ผู้วิเศษเหล่านี้มักมีพฤติกรรมเช่นมนุษย์ คือ มีความรู้สึกนึกคิดที่สามารถช่วยให้คำปรึกษา ช่วยแก้ปัญหา ช่วยตักเตือนสั่งสอน ถึงขั้นยื่นข้อประท้วง และตัดสินใจเองก็มี ทำให้เรื่องสนุกสนานและได้ข้อคิดมากประการ เช่น เมื่อมนุษย์ยอมให้อารมณ์มีอำนาจเหนือเหตุผล ม้าซึ่งมนุษย์ถือว่าเป็นสัตว์ชั้นต่ำกลับคิดเป็นเหตุเป็นผลกว่า ในเรื่องรถเสน เป็นต้น

(๒) มีความคิดที่เป็นแก่นสาร วรรณกรรมที่ถูกกำหนดให้ผู้เรียนใช้ฝึกทักษะในการอ่าน มักจะมีแก่นสารที่เกิดประโยชน์กับผู้อ่านปรากฏอยู่เสมอ อาจจะเกิดจากเจตนาของผู้รจนาที่จะสอดแทรกคติธรรมทางศาสนาและคำสอนทางจริยาผ่านแก่นเรื่อง โครงเรื่อง เหตุการณ์ของเรื่อง ตลอดจนพฤติกรรมและบทสนทนาของตัวละคร ให้ผู้อ่านได้ซึมซับรับทราบไปโดยไม่รู้ตัว หรืออาจจะไม่เจตนาแต่เป็นทัศนะหรือค่านิยมที่แฝงฝังอยู่แล้วในกระบวนคิดของผู้รจนาและถ่ายทอดออกมาโดยไม่ได้ตั้งใจก็เป็นได้ ความคิดที่เป็นแก่นสารในแต่ละเรื่องส่วนใหญ่ จะเน้นเรื่องกรรมและผลของกรรมทั้งกรรมแต่อดีตชาติ และปัจจุบันชาติ ดังเช่น วรรณกรรมเรื่อง **หอยสังข์** เน้นให้เห็นผลดีของการทำบุญให้ทาน ตักบาตร ฟังเทศน์ ถือศีล และเจริญภาวนา เชื่อว่าชาติภพมีจริง หากเคยช่วยเหลือเกื้อกูลกันมาก่อน ย่อมช่วยเหลือเกื้อกูลกันอีกในชาติปัจจุบัน และที่สำคัญถือว่าทำดีย่อมได้ผลดีตอบแทน คนดีตกน้ำไม่ไหลตกไฟไม่ไหม้ เรื่อง**รถเสน** อธิบายให้เห็นผลของกรรมทั้งในอดีตชาติและปัจจุบันชาติ ความกตัญญูกตเวทีเป็นคุณสมบัติของคนดีและเป็นเกราะคุ้มกันภัยได้ การยอมให้อารมณ์เป็นตัวบงการพฤติกรรมอาจนำความวิบัติมาให้ เรื่อง**วรวงศ์** แสดงให้เห็นว่าธรรมะย่อมชนะอธรรมและชีวิตคือทุกข์โดยเฉพาะความทุกข์ที่เกิดจากการพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก เรื่อง**สุวรรณหงส์**แสดงให้เห็นว่าความสุขทางโลกไม่เที่ยงแท้แน่นอน ตราบใดที่มนุษย์ยังตกอยู่ใต้อำนาจของความรัก โลภ โกรธ หลง มนุษย์ก็ย่อมหาความสุขอันแท้จริงไม่ได้ ปั้นปลายชีวิตมนุษย์ควรแสวงหาความสุขที่เกิดจากการหลุดพ้น นอกจากนั้นยังเน้นแนวคิดอื่น ๆ อีก เช่น ความกตัญญู ความผูกพันกับถิ่นกำเนิด และความสมัครสมานสามัคคี แนวคิดที่สื่อให้เห็นว่าคนมี

บุญวาสนาเมื่อถึงเวลา กรรมดีก่อนเก่าย่อมตามสนองในเรื่อง**วันคาร** เท่ากับสื่อเป็นนัยว่าให้สร้างกรรมดีไว้เป็นต้นทุนในชาติต่อ ๆ ไป เรื่อง**เต่าทอง** สะท้อนให้เห็นว่าความเมตตาปรานี ย่อมได้รับผลดีตอบสนอง ความกตัญญูเป็นคุณสมบัติที่แม้แต่เทวดาก็ต้องมี เป็นต้น นอกจากนั้นวรรณกรรมทุกเรื่องจะสอดแทรกจริยธรรมอยู่มากมายตามเหตุการณ์ในเรื่อง เช่น จริยธรรมของบุตรธิดา จริยธรรมของศิษย์ จริยธรรมของหญิงครองเรือน จริยธรรมของข้าทาสบริวาร จริยธรรมของนาย เป็นต้น

(๓) มีคุณค่าทางด้านวรรณศิลป์ คือ มีความไพเราะเสนาะหูและมีความงดงามในด้านการใช้ภาษาสื่อความหมาย วรรณกรรมที่กำหนดให้ฝึกสวดอ่านให้คล่องนั้น ส่วนใหญ่จะใช้คำประพันธ์ประเภทกาพย์ อาจจะเป็นดังที่สุธิวงศ์ พงค์ไพบูลย์ (๒๕๔๗ : ๒๘๖) แสดงความเห็นไว้ว่า *"ถ้าสังเกตท่วงทำนองของกาพย์ ไม่ว่าจะเป็นกาพย์สุรางคนางค์ หรือกาพย์ยานี จะพบว่ามีรูปแบบและลีลาร้องขับใกล้เคียงกับกลอนพื้นบ้านที่นิยมกันในภาคใต้ ทั้งที่เป็นกลอนหนังตะลุง(กลอน ๔ กลอน ๖ และ กลอน ๘ ที่แบ่งจังหวะเป็น ๓-๕ นิยมเรียกกันว่า กลอนสามห้า) กลอนที่ใช้ในเพลงกล่อมเด็ก(เพลงร้องเรือ) บทกลอนประกอบการละเล่นของเด็ก เป็นต้น น่าจะเป็นด้วยเหตุผลนี้ อีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ชาวใต้นิยมแต่งวรรณกรรมท้องถิ่นเป็นกาพย์"* ที่น่าสังเกตอีกอย่างหนึ่ง จะเห็นว่า คำประพันธ์ประเภทกาพย์มีเสน่ห์ที่ใช้คำน้อย ได้ความชัด และมักจะใช้คำง่าย ๆ อ่านง่าย เข้าใจง่ายสื่อความหมายได้ลึกซึ้ง โดยเฉพาะวรรณกรรมที่ถูกกำหนดให้นำมาสวดอ่านเพื่อฝึกทักษะให้อ่านคล่อง มักจะเป็นวรรณกรรมที่ยอมรับกันว่าแต่งดี ในที่นี้หมายถึง มีลักษณะเฉพาะในการแต่ง เช่น ใช้คำต่างศักดิ์ที่สามารถ สื่อภาพ สื่อความคิด สื่ออารมณ์และสื่อความรู้สึก แบบชาวบ้านได้ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งใช้ภาษาถิ่นที่ชาวบ้านใช้กันอยู่ ในด้านความไพเราะ เสียงสัมผัสที่ใช้แม้ว่าจะใช้คำในลักษณะอนุโลมคือ ใช้คำต่างแม่ต่างมาตราส่งสัมผัสบังคับบ้างในบางที่ แต่การอ่านด้วยลีลาภาษาท้องถิ่น ย่อมทำให้เสียงไพเราะราบรื่นได้โดยตลอด ที่เด่นชัดที่สุดน่าจะเป็นกวีโวหารในเชิงเปรียบเทียบ ที่ผู้รจนาซึ่งเป็นชาวใต้ส่วนใหญ่จะบรรยายได้ชัดเจนเพราะฉลาดที่จะอาศัยสิ่งแวดล้อมที่เห็นกันทั่ว ๆ ไปเป็นตัวเปรียบเทียบหรือใช้เปรียบเทียบดังตัวอย่างคำประพันธ์ต่อไปนี้

ใช้คำง่ายได้ความชัด

"แล้วนางน้องไท้ ยกมือขึ้นไหว้ อาราธนา
เทวาสูงศักดิ์ หลักเมืองพารา ทั่วทั้งชั้นฟ้า
ขอให้ปรานี

อินทร์พรหมยมใน ทั่วทั้งแดนไตร โพยภัยอย่ามี
สิบหกห้องฟ้า รักษาธานี จนถึงนาคี
วานมาเอ็นดู
ทั้งคุณพระพุทธ พระธรรมบริสุทธิ์ มาเป็นตราชู
คุณพระสังฆัง ขอมาเอ็นดู ช่วยลูกน้อยตู
สังข์ทองกลอยใจ”

(หอยสังข์คำกาพย์:ฉบับสมบูรณ์)

ใช้คำต่างศักดิ์สื่อความรู้สึกและอารมณ์ตรง ๆ

“เมื่อนั้นนางพระยา ว่าแก่จันทา อันสบประมาทผาดผัน
จันทาทำตามทรงธรรม์ พลอยว่าด้วยกัน ตามผัวกูโกรธโกรา
มันทำย่ำหยามหน้าตา ร้องด่ากูมา ว่าผัวมึงรักใหลหลง
ตัวกูเป็นลูกพระองค์ สมเด็จจุมพล ท่านท้าวพระเจ้ามณฑา
ตัวมึงแต่พ่อบิดา กูเห็นหมดหนา จึงรับมาเป็นเมียน้อย
ตัวมึงไม่คิดเท่าก้อย ว่าเป็นเมียน้อย สอดลอดมาด่าเมียหลวง”

(หอยสังข์คำกาพย์:ฉบับสมบูรณ์)

โต้ตอบทันกันด้วยถ้อยคำสำนวนที่ชวนให้คิดใคร่ครวญพินิจพิจารณา

“พาชีทูลสนอง ฟังข้าพระทอง อย่าได้ให้ไป
ยังไง(มักง่าย)ไม้พุก จะลุกเป็นไฟ ติดขึ้นที่ไหน
ปราลัยสิ้นเมือง
ไว้ใจไฟดิน ลุกพลามลามกิน ไม่สิ้นก็เปลือง
ไม่ตายแต่นาย จะฉิบหายสิ้นเมือง มันไม่ได้เรื่อง
เมืองจักฉิบหาย
ยักษ์ว่าม้าต้น อ้ายม้าหน้าขน ซื่อร้อนสอนนาย
เขาตบเขาตี เขาขี่แทบตาย ปัญญากระหวา[กว่า]นาย
หลังลายเสือปลา
อาชาว่าไป มาว่าข้าไย การอะไหรสนทรา
พูดหลอกปลอกปลิ้น เล่นลิ้นเจรจา ให้ของลองต้า
ไม่ช้าจะเห็นกัน

กลศึกกลเสือ เสืออยู่กับเนื้อ เจ้าเสือคนขัน
ไว้ใจไม่ได้ อย่าให้แก่มัน ได้ของสำคัญ
มันจะรันเอาตัว”

(พระรถเมรีคำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๘, ๒๐๔)

คำสอนเชิงเปรียบเทียบ

“ตัดผมผิดคิดถึงเดือน ถ้าปลูกเรือนผิดคิดจนลาย[ทลาย]
ทำนาผิดคิดหมาย จนข้าวออกรวงเป็นผล
มีผัวแม้นชั่วดี ตราบชีวีชีพวายชนม์
อย่าปองสองสามหน เป็นคนชั่วมั่วตัณหา”

(สุวรรณหงส์คำกาพย์:ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๒๒๖)

“แม่อย่าหวงหึง พิโรธโกรธขึ้ง อย่าทะลึ่งว่าขาน
ตัวเป็นเมียน้อย ดุจเรือลอยธาร ไม้อ่อนห่อนราน
ร้าวหักแตกพัง
มดตายด้วยหวาน ลงกินน้ำตาล วายปราณมรณัง
ให้ตายด้วยอ่อน พี่สอนจงฟัง อย่าบึ้งขึงขัง
โมหังเสียตัว
ทำเสือซ่อนเล็บ ตบถูกเข้าเจ็บ เล็บกระทบหัว
กลเถื่อนกำบัง กลพังเขาวัว ปลารูปตะกั่ว
ยั่วปลากินตาย
กลฟ้างำดิน ลวงให้ลงกิน เนื้ออ่อยเสือไว้
กลโพงน้ำบ่อ ล่อช้างเข้าตาย กลม้ากินชาย
สวนกินหญ้าดี
กลล่อช้างป่า ตายด้วยเสน่หา พูดจาพาที
ถ้าใครคิดเห็น จักเป็นเมธี ปัญญากระวี
ฟังพี่อย่าหึง”

(สุวรรณหงส์คำกาพย์:ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๑๙๘-๑๙๙)

เล่นคำเชิงกลบท : รำพันถึงนาง

*“นงใดใด**ปาน** **ปาน**องค์นง**คราญ** **คราญ**ให้ชาย**หลง***
หลง**จิตคิด**ถึง** **ถึง**เกษสุริ**ยง** **ยง**ยอดยอด**นงค์
นง**ส่งข่าว**มา

***มา**ถึง**พี่ชาย*　　***ชาย**จิตคิด**หมาย*　　***หมาย**แก้วแววตา*
ตา**เห็น**มา**ลี*　　***ลี**สีโส**ภา　　***พา**ทูลบิตุ**มาร์***
มา**ไม่ให้**ไป
ไป**ด้วยใจ**หมอง　　***หมอง**กายได้**น้อง***　　***น้อง**ไม่แจ้ง**ใจ***
ใจ**ใคร่เป็น**ผี　　***ผี**เยาะไย**ไพ***　　***ไพ**ว่าพี่ไซร้*
ใช่ชายชาตรี”

(สุวรรณหงส์คำกาพย์:ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๔๓)

ค่านิยม : ชมนาง

“ชื่อนางวันพุธ　　งามจริงยิ่งมนุษย์　　หอมประทิ่นกลิ่นไอ
กลิ่นนางกากี　　มิสู้เจ้าได้　　กลิ่นติดผู้ชาย
ได้สามเดือนตรา
หอมสี่โยชน์เศษ　　เนื้อสีการะเกด　　พึ่งตุมปทุมมา
โอษฐ์คือแต้มชาด　　พระนลาตเลขา　　นาสิกสมหน้า
พักตราดุจเขียน
นรลักษณ์สิบสอง　　คิ้วต่อคอปล้อง　　พระศอสมเศียร
พระกรของนาง　　คืออย่างลำเทียน　　ผิวเนื้อนางเนียน
เนตรดั่งเพชรนิจ
เกศาหอมหวล　　ดุจกลิ่นลำดวน　　เทพเจ้าด่าวดิ้น
พระบาทนวลน้อง　　ไป่หมองราคิน　　เดินอย่างนาริน
กินรีเยื้องกราย
อรชรอ้อนแอ้น　　ราคาห้าแสน　　สุวรรณพรรณราย
แขนคือวงคช　　ชดช้อยห้อยกราย　　ตกเกลื้อนดอกไม้
ชายเห็นเป็นฝัน
พื้นภพจบด้าว　　สุดจะหาเปรียบเจ้า　　ยกแต่ชาวสวรรค์
ยอนักจักช้า　　ข้างหน้ามากครัน　　วันพุธแจ่มจันทร์
เจ้าก็งามจริง”

(วันคาร คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๖, ๒๔๙)

บทชม : พรรณนาไม้ดอก

"นางเข้าในสวน ชมดอกลำดวน ดอกคำจำปา
ยี่สุ่นกุนหนี สารภีลีลา จงกลมณฑา
ชบาชงโค
ยี่สุ่นยี่พู่ ดอกขจรซ่อนชู้ สมพีสมพู
ซ่อนกลิ่นส่งกลิ่น ดอกกระถินดอกโด ชาววังดังโฉ
โห่วิ่งชนกัน"

(เต่าทองคำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๘, ๕๔๐)

๒) วรรณกรรมกลุ่มคำสอน วรรณกรรมกลุ่มนี้จำกัดขอบเขตเฉพาะวรรณกรรมคำสอนที่มีการคัดลอกไว้ในเล่มเดียวกับแบบเรียน โดยมีจุดมุ่งหมายให้ผู้ที่สามารถประสมคำได้แล้ว ผ่านการฝึกฝนการอ่านเบื้องต้นมาพอสมควรแล้ว ได้อ่านเพื่อพัฒนาทักษะการอ่านและพัฒนาตน เช่น **สุภาษิต วานรสอนพระโพธิสัตว์ โคลงโลกนิติฉบับปักษ์ใต้***(แปลง)* ในวรรณกรรมแบบเรียนฉบับ ประถมมาลา ประถม ก กา สุภาษิตฮักยี้ และโคลงโลกนิติปักษ์ใต้ *(แปลง)* หรือ **สุภาษิตสอนหญิง** ในประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๒ เป็นต้น รวมทั้งที่ผู้รจนาแต่งขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมายใช้สอนเยาวชน เช่น **ก ข้ ก กา สุภาษิต ภาษิตลุงสอนหลาน** และ **ต้นสมุดสุภาษิตคำกลอน** เป็นต้น

วรรณกรรมกลุ่มนี้มีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อสั่งสอนอบรมให้บุตรหลานประพฤติดีประพฤติชอบเป็นสำคัญ จึงใช้กลวิธีสอนแบบต่าง ๆ ดังตัวอย่าง วรรณกรรมพัฒนาการอ่านต่อไปนี้

๒.๑) สุภาษิต : ฉบับ สทษ. คัดลอกรวมอยู่ในหนังสือบุดเล่มเดียวกันกับเรื่องประถมมาลา ประถม ก กา สุภาษิตฮักยี้ และโคลงโลกนิติฉบับปักษ์ใต้(แปลง) เก็บรักษาอยู่ที่สถาบันทักษิณคดีศึกษา เนื้อความตรงกับ**สุภาษิต คำกาพย์ ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภูเก็ต ๒** (๒๕๔๘ : ๑๒, ๒๒๕-๒๒๙) ว่าด้วยการนำภาษิต ข้อคิด คำคม มา *"ผูกพันเป็นคำสอน จองคล้องกลอนให้เหมาะสม"* เนื้อความมิได้มุ่งสอนสิ่งควรประพฤติหรือไม่ควรประพฤติโดยตรง แต่ผูกเป็นคำกลอนให้ข้อคิด นำไปประยุกต์ใช้ในการครองชีวิต ดังตัวอย่างตามหัวข้อต่อไปนี้

คนชั่วคนดีย่อมมีปะปนกันไป

"น้ำท่าและน้ำฝน ย่อมแปดปนทุกประการ
เปรียบด้วยน้ำใจพาล บุรุษชนในโลกีย์"

สิ่งมีค่าจะมีค่าได้ก็ต่อเมื่ออยู่ในที่อันคู่ควร

"ดวงแก้วได้แก่กา กามิชอบลอบบินหนี
แก้วค่าเมืองอันเรืองศรี ทองมิรับบ่รุ่งเรือง"

ไม่มีสิ่งใดจะทำให้เจ็บปวดไปยิ่งกว่าถูกกระหน่ำด้วย"กรรม"

"นพคุณมาสร้อยเศร้า *ช่างใส่เบ้ารุมกันตี*
เจ็บแค้นยิ่งแสนทวี *มิแค้นเท่าชั่งด้วยกรรม"*

การโต้ตอบด้วยคนพาลมีแต่จะเสีย

"สุนัขขบเลือดไหล *ตอบบ่ได้ย่อมแค้นเคือง*
ใส่ปาก[พูดด้อย]คนพาลเมือง *แพ้ภัยตัวทุกเวลา"*

ตัดบ่วงที่รัดรึงใจและตัวได้ด้วยปัญญา

"บ่วงลูกผูกพันคอ *บ่วงเมียหนอผูกพันกร*
บ่วงทรัพยอุทธรณ์ *ผูกตีนไว้แน่นตรึงตรา*
สามบ่วงแน่นรึงรัด *เอาใจตัดจะขาดหนา*
แม้นตัดด้วยปัญญา *เห็นจะขาดบ่คืนกลับ"*

สิ่งพึงตระหนักรู้และระวังตน

"โลภนักมักลาภหาย *งามเฉิดฉายมักพลันยับ*
สำ[สำตัว=ทำให้ตัวเสื่อม]นักมักต้องสับ *กินที่ลับคนย่อมเห็น*
ยิ่งเกลียดก็ยิ่งใกล้ *ไม่พอใจก็ยิ่งเห็น*
ยิ่งหนาวยิ่งปะเย็น *ยิ่งเกลียดเหม็นยิ่งติดนาน"*

คบพาลพาลพาไปหาผิด คบบัณฑิตบัณฑิตพาไปหาผล

"คบปราชญ์จำนรรจา *วิสัชนาก็แจ้งฉาน*
หมู่พาลชักเป็นพาล *ทำให้บ้าตีสามหาว"*

เพื่อนกินหาง่ายเพื่อตายหายาก

"เพื่อนกินก็มากมาย *อันเพื่อนตายนั้นบ่มี*
ครันล้มแล้วก็ย่ำยี *บ่คิดคุณทำทรชน"*

คนเรามักไม่เห็นคุณของคนที่ด้อยกว่า จะเห็นค่าต่อเมื่อเดือดร้อน

"ผู้ดีทำคุณนับ *ยากไร้ทรัพย์ทำคุณสูญ*
กินหมากลืมคุณปูน *ต่อเมื่อฝาดรำลึกหา"*

สิ่งเล็กๆ น้อยๆ อาจก่อให้เกิดผลร้ายอย่างคาดไม่ถึง

"งูเห่าเท่าไม้ม้วน *อย่าได้ควรยุดหางตี*
เพลิงน้อยเท่าแมงหมี่ *เผาได้สิ้นทั้งนคร"*

๒.๒) วานรสอนโพธิสัตว์ : ฉบับ สทษ. *(พานรสอนพระยา)* คัดลอกรวมอยู่ในฉบับเดียวกับสุภาษิต : ฉบับ สทษ. ในข้อ ๒.๑ เนื้อความว่าด้วยเรื่องที่เทวดาปลอมเป็นวานรสอนพระโพธิสัตว์ เพราะเห็นว่า

“พระองค์ตกยากจากสถาน เพราะเขาเหล่าพาล ลวงเข้ามาเยียเสียตน
เหตุว่ารู้น้อยกว่าคน รู้แต่กุศล สิ่งเดียวนั้นเลิศแท้จริง
ถ้าเอาโลกีย์แอบชิง แต่พอเป็นติง จึงชักพระโลกอุดร
ที่ไหนจักจากนคร ได้ความเดือดร้อน คนเดียวดั่งนี้บ่มี”

จึงสอนในสิ่งซึ่งบุคคลที่ยังอยู่ในสังสารวัฏควรจะรู้ มิฉะนั้นจะเสียรู้ผู้อื่นได้ ผู้รจนาผูกเรื่องให้เทวดาแปลงเป็นวานรนั่งรอบพระโพธิ์สัตว์ทั้ง ๘ ทิศ แล้ว ให้วานรแต่ละทิศตั้งแต่บูรพทิศ สอนไปตามลำดับจนกระทั่งถึงทิศอีสาน พอสรุปเนื้อความโดยสังเขปได้ ดังนี้

๑. พานรบูรพาทิศ กล่าวสอนถึงขั้นตอนในการใช้ชีวิตว่า *“ผู้ใดเกิดในโลกา เมื่อน้อยแสวงหาวิชามาใส่ตัวตน”* ครั้น *“เมื่อมีอายุษใหญ่มา จงตำมริหา สินทรัพย์มาใส่เรือนตน”* และเมื่อ *“ปานกลางอายุษหาผล คิดครองกุศล บวชเรียนทำสมณธรรม รักษาพระตรัยสรณัม ตั้งสัจแขงขำ แล้วรับเอาศีลห้าประการ”* แต่พอ *“แก่เฒ่าบอกกล่าวเล่าเรียน จักอ่านจักเขียน ห่อนหรือจะได้เป็นการ เราท่านเกิดในสงสาร อย่าหลงด้วยพาล จงกำหนดการมรณา”*

๒. พานรทิศอาคเนย์ สอนให้รู้จักวิธีการอยู่กับผู้อื่นดังนี้ ให้เอาความดีชนะคนชั่ว เป็นผู้ให้แก่คนตระนี่ เป็นคนจริงกับคนเท็จ ขุดสระน้ำให้ลึกจะได้มีน้ำใช้ตลอดปี มีข้าศึกต้องอาศัยผู้รู้เชิงกลยุทธ์และชำนาญการใช้อาวุธ รู้วิธีดูแลข้าทาสบริวารด้วยการให้กินดีอยู่ดี สร้างไมตรีกับเศรษฐีด้วยการให้เกียรติ กล่าววาจาสุภาพอ่อนหวาน เอาชนะคนพาลด้วยความดี ใช้วิธีนิ่มนวล แต่ถ้าใช้วิธีนี้ไม่ได้ให้ร้ายตอบ วิธีการสอนใช้การเปรียบเทียบให้เห็นทั้งโดยตัวอย่างและสำนวนเป็นการสอนให้เรียนรู้ธรรมชาติของสรรพสิ่งและนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ดังข้อความที่ว่า

“หนึ่งงัวเกียดแอกแยกไถ จับจูงยากไซร้ ไม่เข้าหลังคอกออกถุน
อย่าทำโทโสหันหุน เอาหญ้าอ่อนฟุน ยืนยั่วไม่พักชักจริง
งัวเห็นแก่หญ้าโดยถวิล ข้าทาสชายหญิง ทำการให้กินจงดี”

๓. พานรทักษิณ สอนให้รู้ว่า ผู้รู้ยิ่งใหญ่กว่าผู้มีอำนาจและมีทรัพย์ ครุกรรมหรือกรรมหนัก ๕ ประการ ที่ถือว่าเป็นบาปหนักนักหนาแล้ว แต่ยังมีที่หนักยิ่งอีกประการคือผู้พิพากษาที่ไม่ยุติธรรม เพราะเท่ากับค้ำชูคนพาลให้ก่อกรรมชั่วต่อไป ดังข้อความว่า

“บาปนี้ใหญ่หนักหนา ยังใหญ่อีกบังคับความ
ไม่พิจารณาตาม ที่ผิดชอบให้จังจริง
ช่วยค้ำชูคนพาล จริงเป็นเท็จสิ้นทุกสิ่ง
ที่เท็จกลับเป็นจริง บาปนี้แลใหญ่หนักหนา”

นอกจากนี้ยังกล่าวอีกว่าสิ่งที่รักที่สุดคือตัวเอง และสิ่งที่ใหญ่ที่สุดคือความตาย

๔. พานรทิศหรดี กล่าวสอนว่า คนร่ำรวยในชาตินี้เกิดจากกุศลที่ทำมาจากชาติปางก่อน แต่ถ้าชาตินี้ตระหนี่ ทรัพย์สินที่หวงแหนอาจจะสูญหายไปด้วยภัยต่าง ๆ เช่น ถูกริบเป็นของหลวง ถูกโจรกรรม ถูกน้ำท่วม ไฟไหม้ เป็นต้น ท้ายที่สุดแม้จะยังคงอยู่แต่เมื่อถึงคราวตายจากก็มิสามารถเอาไปได้ คนเรามักกลัวตาย แต่ไม่กลัวนรก ดังตัวอย่างคำสอนบางตอนดังนี้

“เมื่อตนตายไปก่อน ทรัพย์นั้นได้แก่ผู้อื่น
แต่โลงกับไม้ฟืน ฟากเจ็ดซี่ไปกับตน”
“นรกหากไยไพ แก่บุคคลทั้งหายเอ๋ย
ไม่กลัวนรกเลย รู้ว่าบาปแล้วยังทำ”

๕. พานรทิศประจิม กล่าวว่า โลภะ โทสะ โมหะ เห็นผิดเป็นชอบ ยกตนข่มท่าน เป็นสิ่งนำมาซึ่งความทุกข์ สัปบุรุษประพฤติในทางธรรมย่อมนำมาซึ่งความสุขทั้งในชาตินี้และชาติหน้า ทั้งนี้เพราะ

“เดชะผู้คำรพ ในพระรัตนัตไตร
เทวาย่อมอวยชัย ภูติปีศาจย่อมกลัวเกรง”

๖. พานรทิศพายัพ กล่าวถึงการรักษาทรัพย์ว่า มีสิ่งพึงระวังหลายประการ เช่น อย่าพูดในสิ่งที่ทำให้เป็นโทษ ลาภที่เป็นโทษอย่าเอา ลูกที่สอนยากจะทำให้เสียทรัพย์ เมียไม่ดีก็ทำให้รักษาทรัพย์ไว้ไม่ได้ เป็นต้น

๗. พานรทิศอุดร สอนให้รู้ว่าบาปเกิดจากใจ ให้ตั้งสัจจะที่จะรักษาศีลห้าประการ และสอนวิธีพิจารณาว่าคนเป็นครู กวี หรือนักปราชญ์ควรมีคุณสมบัติเช่นไร

๘. พานรทิศอีสาน สอนว่านารีมีรูปและกิริยามารยาทเป็นทรัพย์ บุรุษมีทรัพย์เป็นอาภรณ์ ภิกษุ ภิกษุณี มีศีลเป็นเครื่องประดับ บัณฑิตต้องรู้จักทำการอันเป็นกุศลจึงจะพ้นนรก แต่เน้นย้ำในตอนท้ายว่าบุรุษและนารีที่มีรูปไม่งามแต่ถ้ามีปัญญาดี นับว่ามีค่ามากกว่ารูปกาย ต่อจากนั้นจึงกล่าวธรรมะสำหรับราชา เช่น

“หนึ่งทุกข์แห่งไพร่ฟ้า อันเดือดร้อนทั่วสบสรรพ์
ด้วยกิจจะใดอัน ที่เพิ่มพูนพระบาทา
พระองค์จงเร่งคิด ไม่มีจิตอุเบกขา
มัธยัสถ์แลกรุณา รำงับร้อนให้เบาลง”

๒.๓) ต้นสมุดสุภาษิตคำกลอน : ฉบับอำเภอร่อนพิบูลย์ เป็นเอกสารอัดสำเนาที่เขียนไว้ว่า *“ต้นสมุดสุภาษิต ต้นฉบับเป็นสมุดข่อย ของนางคล้าย รักษ์สังข์ บ้านเลขที่ 106 ตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช นายปลื้ม เกสรินทร์ ครูใหญ่*

โรงเรียนพุดหง เป็นผู้ติดต่อขอยืมให้เมื่อ พ.ย.๑๙ – พ.ค.๒๐" ผู้วิจัยได้รับอนุเคราะห์ฉบับสำเนาจาก ศาสตราจารย์ ชวน เพชรแก้ว อีกต่อหนึ่ง

เนื้อหาเป็นคำสอนตามแนวสุภาษิตโลกนิติ ผู้รจนาตั้งใจรจนาด้วยคำประพันธ์ประเภทกลอนสอนเด็กผู้ชาย ดังคำเริ่มต้นที่ว่า

" มานี่แน่พ่อหนูดูคำสอน
จงจำไว้ไปข้างหน้าสถาวร *เป็นอาภรณ์ประดับอยู่กับกาย*
จะชูเชิดเฉลิมศรีเป็นที่ยิ่ง *สรรพสิ่งสวัสดีนั้นมีหลาย*
ล้วนแต่ข้อปรนนิบัติอัธิบาย *จะบรรยายกลกลอนไว้สอนใจ*
แสดงความตามวาทีโลกนิติ *สุภาษิตของเก่าเก็บมาใส่*
แม้นจะมีปรีชาปัญญาไว *ก็หยิบใช้หันหวนให้ควรการ "*

เรื่องที่สอนเป็นเรื่องที่มุ่งให้ผู้ปฏิบัติรู้จักใช้ชีวิตอย่างชาญฉลาดเพื่อความสงบสุขและปลอดภัยทั้งในขณะมีชีวิตและเมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว ดังสาระคำสอนต่อไปนี้ การรู้จักเลือกสมาคมกับคนดี เลี่ยงคนพาล เลือกคบมิตรที่จริงใจและพึ่งได้ การปฏิบัติตนให้เหมาะแก่กาลเทศะบุคคลและปฏิสัมพันธ์ที่ผู้อื่นมีต่อตน การเลือกคู่ครองที่ดีและเหมาะสม การรู้จักประมาณตนในเรื่องต่าง ๆ เช่น การวางตัว การใช้จ่าย การกระทำ ความประพฤติ การลงทุน เป็นต้น การมีสติรอบคอบและไม่ประมาท การมุ่งมั่นที่จะเป็นคนดี สร้างฐานะให้มั่นคง เลี่ยงสิ่งที่นำมาซึ่งความเสื่อมหรือความเดือดร้อน และการเป็นคนมีกิริยาวาจาดี มีน้ำใจ มีคุณธรรม รู้เท่าทันโลกตามความเป็นจริง เป็นต้น

ดังตัวอย่างกลอนคำสอนต่อไปนี้

การคบค้าสมาคม

" จะเป็นคนควรให้รู้สมาคม *พึงนิยมตรึกตรองสองสถาน*
หนึ่งชอบใจไปอยู่กับหมู่พาล *ร่วมกับพวกจอกรานบ้านเรือนเดียว*
……
หนึ่งคบปราชญ์สังวาสเชื้อชาตรี *ได้ความดีทุกเมื่อเหลือและหลาย*
……
ใครคบปราชญ์ก็เป็นปราชญ์ปรีชาหาญ *ใครคบพาลก็เป็นพาลไม่ผิดผัน "*

การปฏิบัติตน

" อย่าพลอดพล่อยถ้อยคำแต่พอควร *เห็นท่านสรวลชวนยิ้มอยู่ในหน้า "*

การวางตัว

" ประหยัดหย่อนผ่อนผันแต่พอพัก *อย่าสูงศักดิ์เหลือล้นให้คนหัว "*

การไม่ประมาท

“ จะทำการสารพัดประหยัดยั้ง ให้มีทั้งทางไลไว้ทางหนี
จึงจะรอดตัวตนพ้นไพรี เอาใจดีต่อด้วยช่วยดูก่อน ”

การรู้จักพิจารณา

“ จะดูญาติเมื่อยากประดาเสีย จะดูเมียเมื่อไข้ใกล้อาสัญ
จะดูมิตรเมื่อหน้างานการทุกอัน ได้เห็นกันถ้วนทั่วว่าชั่วดี ”

การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น

“ จะยอข้านั้นให้ยอต่อแล้วกิจ จะยอมิตรอย่าให้มากจะบัดสี
จะยอครูดูระบอบให้ชอบที ยอสตรีชมรูปทรงงามงาม ”

การรู้จักวิธีการที่เหมาะสม

“ แสวงหาผลให้หมั่นสู้ แสวงรู้รักรู้เร่งไถ่ถาม
แสวงทรัพย์ให้อุตส่าห์พยายาม เห็นพาณิชคิดตามจะไปค้า ”

การใช้จ่าย

“ ถ้าทรัพย์มีสี่ส่วนให้ควรปัน สองภาคนั้นจำหน่ายตามปรารถนา
ภาคหนึ่งซื้อเสบียงเลี้ยงอาตมา ภาคหนึ่งอย่ารู้ใช้ไว้กับตน ”

การรู้เท่าทันโลก เท่าทันชีวิต

“ ประการหนึ่งร้อนไฟในมนุษย์ ไม่ร้อนสุดเหมือนไฟปรารถนา
ศรัตรูอื่นหมื่นแสนที่ศักดา ไม่เหมือนข้าศึกพยาธิอยู่ในกาย
……..
นับประสามนุษย์ปุถุชน ที่จะพ้นมัจจุราชอย่ามาดหมาย
กุศลอุตส่าห์สร้างอย่าห่างคลาย เป็นอุบายที่จะได้ไปทวนลม ”

ฯลฯ

๒.๔) สุภาษิตสอนหญิง : **ฉบับ สทษ**. คัดลอกอยู่ในฉบับเดียวกับ **ประถม ก กา หัดอ่าน** : **ฉบับ สทษ.๒** ปัจจุบันนี้เก็บรักษาอยู่ที่ สถาบันทักษิณคดีศึกษา สภาพชำรุดเนื้อหาตอนต้นเลอะเลือนและขาดหายไป เนื้อความเป็นสำนวนเดียวกันกับ **สุภาษิตสอนหญิง คำกาพย์ ฉบับนายเทพ บุญประสาท ปริวรรต** (๒๕๔๘ : ๑๒, ๒๔๑-๒๕๕) แต่คัดมาบางส่วน เนื้อเรื่องว่าด้วยการสอนสตรีให้รู้จักหน้าที่ มีความประพฤติและกิริยามารยาทที่เหมาะสมตั้งแต่ยังเป็นสาวอยู่กับบิดามารดา จนกระทั่งมีครอบครัวของตัวเองที่ต้องปกครองดูแลให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ตามค่านิยมของสังคมในยุคนั้น แสดงว่าสมัยที่แต่งวรรณกรรมเรื่องนี้ ผู้หญิงเริ่มเรียนหนังสือบ้างแล้ว หรือผู้รจนาอาจจะมุ่งหมายให้ฟังจากการสวดอ่านจากผู้อื่นก็เป็นได้ ตัวอย่างคำประพันธ์

สอนให้รู้จักคบเพื่อน

“คนพาลคนชั่วช้า อย่าพูดด้วยนิ่งดีกว่า
ผู้ปราชญ์วิสัชนา ค่อยพูดจาให้แจ้งฉาน
คบคนดีเป็นศรีแก่ตัว คบคนชั่วอับทุกข์ประการ
ไม่มีจะแจ้งฉาน คนชั่วพาลอย่าคบหา”

สอนเรื่องกิริยามารยาท

“จะพูดให้ครือพูด จะถามให้ครือถาม
จะหัวหัวให้งาม อย่าเกินตัวพรหมจารี
จะกินอย่ากุบกับ อย่าหรุบหรับเช่นกบี่
จะเดินเดินให้ดี อย่าแล่นแล่นเช่นงัวควาย”

สอนให้เชื่อฟังมารดา

“เจ้าอยู่ด้วยมารดา อย่าควรมาคิดนอกใจ
คิดอ่านการสิ่งใด ให้อยู่ในโอวาทเขา
ยกสิทธิ์ไว้แก่มารดา อย่าได้ว่าแก่ตัวเรา
ทุบตีไว้ที่เขา แช่งด่าเราผิดจึงสอน”

สอนให้เชื่อฟังสามีและไม่นอกใจสามี

“ตั้งอยู่ในโอวาท อย่าได้พลาดคำผัวว่า
สิ่งหนึ่งอย่าพึงมา เอาใจออกนอกใจชาย”

สอนให้ดูแลเอาใจใส่ญาติฝ่ายสามี

“เมียดีผัวรุ่งหนา พี่น้องมาอยู่เนืองนันต์
ผัวดีเมียดีกัน พี่น้องผัวต้องเอาใจ
พ่อผัวแลแม่ผัว ค่อยเกรงกลัวอัชฌาสัย
พี่มาแลน้องไป ร้องชวนเชิญนั่งเคหา”

๒.๕) ก ข้อ ก กา สุภาษิต* เป็นวรรณกรรมคำสอนที่แต่งด้วยคำกลอน อุดม หนูทอง (๒๕๔๒ : ๑, ๑) ได้กล่าวไว้ในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ว่า ผู้แต่งคือ นายพันธุ์ สถิตสมบูรณ์ เป็นชาวตำบลวัดขนุน อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา เข้ารับราชการครูเมื่อพ.ศ.๒๔๖๙ แต่ง

---

* ดูเนื้อหาโดยสังเขปได้จาก อุดม หนูทอง “ก ข้อ ก กา สุภาษิต” ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม ๑ หน้า ๑** กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒

เรื่องนี้หลังจากรับราชการครูแล้วจารไว้ในบุดขาว เนื้อหาเป็นคติสำหรับสอนใจ โดยนำพยัญชนะไทย ๔๔ ตัว มาเริ่มต้นบทสอนแต่ละบท สรุปสาระได้ ๑๘ ประการ เช่น เรื่องการมองคนที่คุณสมบัติความดีชั่วเป็นอนุสรณ์ที่คงเหลืออยู่ ศิษย์พึงเชื่อฟังครู พึงหลีกเลี่ยงคนพาล เป็นต้น ตัวอย่างคำสอนบางตอน เช่น

สอนให้ทำความดี

“ค.ควายตายแล้วเนื้อเถือกินได้ หนังและเขาเอาไว้ใช้หลักฐาน
แต่คนตายไว้ชื่อเลื่องลือนาน คือหลักฐานชั่วดีที่ทำไว้”

สอนให้หลีกเลี่ยงคนพาล

“ง.งูรู้ว่ามีพิษที่เขี้ยว เราหลีกเลี่ยงเสียได้อ้ายมะเส็ง
แต่หลีกพาลหลีกยากมักมากเพลง ควรกริ่งเกรงหลีกให้ไกลหูตา”

๒.๖) ภาษิตลุงสอนหลาน*ของพระครูวิจารณ์ศีลคุณ (ชู) อดีตเจ้าอาวาสวัดจะทิ้งพระและเจ้าคณะอำเภอสทิงพระ พระครูวิจารณ์ศีลคุณ (ชู) เกิดเมื่อ พ.ศ.๒๓๙๒ เป็นชาวบ้านคูขุด ท่านมีความสามารถในการแต่งคำประพันธ์ ได้แต่งหนังสือเพื่อการศึกษาของลูกหลานชาวบ้านในสมัยนั้นขึ้นมาหลายเรื่องตั้งแต่ยังเป็นเจ้าอาวาสอยู่ที่วัดดอนคันออก ได้แก่ ตำราเรียนหนังสือไทยแบบโบราณ หนังสือหัดอ่านเขียนและแต่งบทวรรณคดี เป็นต้น “ภาษิตลุงสอนหลาน” ได้แต่งขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๔๒๖ (สนิท บุญฤทธิ์. ๒๕๔๘ : ๑๒, ๒๕๙-๒๖๑) แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกาพย์สุรางคนางค์และกาพย์ยานี เนื้อหาเป็นคำสอนทำนองประชดเสียดสี แหวกแนวไปจากความซ้ำซากจำเจกับการสอนรูปแบบเดิม ๆ จาก “ห้าม” มาเป็น “ยุ” เป็นการแก้ลำคนที่เคยชอบประพฤติปฏิบัติสวนทางกับคำสอน ทำให้ผู้อ่านรู้สึกเสมือนว่าตนรู้ดีรู้ชั่วด้วยตัวเอง คำสอนส่วนใหญ่ว่าด้วยเรื่องอบายมุข ทั้งอบายมุข ๔ และอบายมุข ๖ เช่นเรื่องสุรายาเสพติด การละเล่นการพนัน นักเลงหญิง ความเกียจคร้าน การคบคนชั่ว วิธีการหาเงินโดยไม่ต้องทำงาน โดยเฉพาะการเล่นการพนันแบบต่าง ๆ สอนความชั่วที่เรียนได้ง่าย เช่น เกียจคร้าน เที่ยวเตร่ ไม่เรียนหนังสือ พูดมากชอบนินทา คบเพื่อนกิน อวดดี สู่รู้ อิจฉาริษยา ลักขโมย ปล้น เป็นต้น สอนสิ่งดีที่เรียนยาก ๔ ประการ คือ การทำราชการรับใช้แผ่นดิน ความขยันทำงาน การพาตนพ้นจากความลำบากยากจน และการศึกษาหาความรู้ โดยเฉพาะเรื่องกิริยามารยาทสอนได้รายละเอียดมากทำให้ผู้สวดอ่านเห็นภาพเลยว่ากิริยามารยาทที่สอนให้ทำนั้นน่ารังเกียจเพียงใด จบลงด้วยข้อความที่ว่า

ดูเนื้อหาโดยละเอียดจาก “ภาษิตลุงสอนหลาน” ในวรรณกรรมทักษิณ** : **วรรณกรรมคัดสรร เล่ม ๑๒** หน้า ๒๗๕-๒๙๑ กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) และมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๒๕๔๘

“ลองทำดูเถิดหลาน วิชาการทุกสิ่งอัน
ล้วนเรื่องดีทั้งนั้น เราสอนไว้ให้พาตัว
ถ้าใครถือได้หนา ‘ขี้’ กับ ‘ข้า’ เป็นของตัว
ไม่ใช่เป็นของชั่ว ตัว ‘อัปรีย์’ ทั้งนั้นเลย”

ตัวอย่างคำประพันธ์

ว่าด้วยการทำงาน

“เคี่ยวน้ำตาลขาย ตำราว่าไว้ ว่าจะเป็นคนบ้า
เป็นเพื่อนกับโม่ห์ โค่กับไถนา ได้ข้าวได้ปลา
ธุระอะไร
เคี่ยวน้ำตาลขาย ได้เงินไว้จ่าย จะจ่ายให้ใคร
หรือจะไว้ให้มี ให้มีทำไหร จะได้อะไร
ที่ว่ามีมี”
“คนที่ทำการ เที่ยวแลเถิดหลาน เห็นใครได้สบาย
ทนเปียกทนฝน ทนแดดทุกงาย เหนื่อยอ่อนร้อนกาย
ได้ความเวทนา
คนกล้าทำการ ถูกความสาบาน ดังนี้หลานอาว์
ได้ความลำบาก ตรากตรำเวทนา นอนเสียเถิดหนา
ไอ้หลานอย่าทำ”

ว่าด้วยสิ่งดี ๆ ที่ทำได้ง่าย

“นี่ดีเสียจริง ดีครบทุกสิ่ง ในเรื่องขี้คร้าน
ดีไม่ต้องไหร ดีไปทุกบ้าน ดีไม่ขึ้นตาล
ดีไม่ทำนา
ดีไม่ค้าขาย ดีไม่ทำไร่ ดีไม่ปลูกยา
ดีไม่รู้เขียน ดีไม่เรียนวิชา ดีนอนตามหลา
ดีมากินเรือน
ดีค่ำเข้านอน ดีรุ่งขึ้นจร ดีนั่งเรือนเพื่อน
ดีแต่พูดมาก ดีกินหมากเลือน ดีแต่คบเพื่อน
มาเรือนกินเปลือง”

ว่าด้วยคำพร-คำแช่ง

"ใครกินแล้วนอน ตายายให้พร ให้มั่งให้มี
ไม่ให้แคล้วคลาด เป็นทาสเศรษฐี ให้ร่ำรวยหนี้
ได้ดีจนตาย"
"กินแล้วทำการ ตายายสาบาน ให้นุ่งผ้าร้าย
ไม่ให้ได้ดี มีแต่เหนื่อยกาย ต้องเที่ยวขวนขวาย
มานี่ไปนั้น"

ภาษิตลุงสอนหลานเป็นที่ชื่นชอบของชาวบ้านมีการคัดลอกเป็นตอน ๆ เพื่อนำไปขับเผยแพร่ต่อ ๆ กันไป จึงน่าจะเป็นหนังสือพัฒนาการอ่านที่ถูกใจวัยรุ่นอยู่ไม่น้อย

๓.) วรรณกรรมกลุ่มคำสวด เป็นวรรณกรรมที่ใช้สวดเพื่อเป็นสิริมงคล เช่น บทสัดดี ลายลักษณ์ คาถาพัน เป็นต้น คติชาวบ้านเชื่อกันว่าผู้รู้คุณและบูชาพระคุณ มีความกตัญญูกตเวทีเป็นวิสัยจะเป็นบุคคลที่มีสวัสดิมงคล สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งปวงจะคอยปกป้องคุ้มครอง สิ่งที่ควรบูชาได้แก่ พระรัตนตรัย คุณแห่งเทพยดาฟ้าดิน คุณครูอุปัชฌาย์อาจารย์ ตลอดถึงพระคุณแห่งบิดามารดา (พิชัย แก้วขาว. ๒๕๔๘ : ๒, ๒๑๕) ด้วยเหตุนี้ ชาวไทยภาคใต้ในสมัยโบราณจึงนิยมสวดท่องวรรณกรรมกลุ่มนี้ทุกค่ำเช้าเข้านอน นั่นหมายถึงว่าสวดตอนเช้าหลังตื่นนอนบ้าง สวดก่อนเรียนบ้าง สวดก่อนเข้านอนในตอนค่ำบ้าง วรรณกรรมกลุ่มนี้จึงมุ่งเน้นที่การจำ น้อมนำด้วยศรัทธา เชื่อว่าคุ้มกันภัย และช่วยให้ประสบความสำเร็จ เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้หญิงบางคนอ่านหนังสือไม่ออก แต่สวดท่องคำสวดบางบทได้ บางคนใช้บทสวดกลุ่มนี้เป็นแบบเรียนพัฒนาการอ่านไปด้วย จนกระทั่งอ่านหนังสือออกแต่เขียนไม่ได้ก็มี อย่างไรก็ดีวรรณกรรมกลุ่มนี้มักจะสอนอ่านให้ท่องจำกันในบ้านอ่านจนกระทั่งจำได้ ดังในประวัติคุณยายลาภ ด้วงสุข ผู้ท่อง**บทประถม ก กา** (๒๕๔๙ : ๒) ที่ว่ามี *"อายุ ๘๗ ปี (พ.ศ.๒๕๔๙)...เกิดที่บ้านโคกท้อน ตำบลควนปริง อำเภอเมือง จังหวัดตรัง...เรียนหนังสือที่บ้าน พ่อเป็นผู้สอน อ่านออก(เขียนไม่ได้) อ่านได้ทั้งภาษาบาลีและสันสกฤต เมื่ออายุ ๑๔ ปี (เริ่มเรียนอายุ ๗ ขวบ)...เริ่มเรียน ก ไก่ แม่ ก กา แม่กก แม่กง แม่กด แม่กบ แม่กม และแม่เกย รวม ๘ บท บทสรรเสริญพุทธคุณฯ กลอนธรรมะ รอยพระบาท พระไตรปิฎก คาถาชินบัญชร บทสวดมนต์ บทกรวดน้ำ ไตรลักษณ์... เมื่อสามารถสวดมนต์และอ่านภาษาบาลีได้ ก็สวดที่บ้านหกโมงเช้ากับหกโมงเย็นเป็นประจำตลอดมา"* และคุณแม่ปลอบ พรหมเมศ เกิดเมื่อ พ.ศ.๒๔๖๑ ที่บ้านเกาะแตน หมู่ที่ ๒ ตำบลตลิ่งงาม อำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี เรียนหนังสือยังไม่จบชั้นประถมปีที่ ๒ ก็ต้องออกเพราะสุขภาพไม่สมบูรณ์ แต่สามารถท่องจำ**คาถาพัน**และ**ลายลักษณ์พระพุทธบาท(บาทขวา)** ได้ครบถ้วนสมบูรณ์ดังที่ เตือน พรหมเมศ ถอดจากแถบบันทึกเสียงที่คุณแม่ปลอบท่องให้ฟัง ต่อมาได้ลงพิมพ์ในหนังสือชีวิตานุสรณ์ แม่ปลอบ พรหมเมศ ซึ่งพิมพ์แจกเป็นที่

ระลึกในงานฌาปนกิจศพแม่ปลอบ พรหมเมศ เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมที่จัดอยู่ในกลุ่มคำสวดบางบทจัดเป็นวรรณกรรมพัฒนาการอ่านสำหรับคนบางคน โดยเฉพาะผู้หญิงซึ่งไม่มีโอกาสเรียนหนังสือในวัดและไม่มีวรรณกรรมให้เลือกสวดอ่านเหมือนในวัดหรือสำนักเรียนในวัด **บทสัดดี**ก็เป็นบทสวดอีกบทหนึ่งที่ชาวภาคใต้สมัยก่อนสวดท่องจนจำได้กันเกือบทุกคน ตามปกติก่อนที่จะเริ่มต้นเรียนหนังสือในตอนเช้าทุกวันจะต้องสวดบทสัดดีก่อนเสมอ จึงน่าจะท่องจำกันได้ก่อนอ่านหนังสือออกด้วยซ้ำไป คิดในทางกลับกันถ้าท่องจำได้แล้วนำมาพิจารณารูปคำน่าจะทำให้การเรียนรู้เรื่องการสะกดการันต์ง่ายเข้าดังที่ ประดับ บุญเลิศ (เกิดเมื่อ พ.ศ.๒๔๖๐)เล่าว่า คุณตาสอนให้ท่องสัดดีให้อ่าน ก ข้ ก กา จนจบถึงเกย และท่องนิราศเดือนของนายมีได้จบเล่ม ก่อนเข้าเรียนในโรงเรียนประชาบาล (ประดับ บุญเลิศ, สัมภาษณ์)

อนึ่ง บทสวดมีมากมาย ส่วนใหญ่จะเป็นบทสวดมนต์ในพุทธศาสนาแต่ในที่นี่จะกล่าวถึงวรรณกรรมพัฒนาการอ่านที่อยู่ในกลุ่มคำสวดเพียง ๒ ประเภท คือ บทสัดดีและลายลักษณ์ เพราะเป็นบทสวดที่มีทั้งอรรถและรสทางวรรณคดี

๓.๑) บทสัดดี* มีเรียกต่างกันออกไปเป็นสัดสะดีบ้าง สวัสดีบ้าง มีสันนิษฐานที่มาเป็น ๒ ทาง ทางหนึ่งเชื่อว่าเพี้ยนมาจากคำว่าพระสวัสวดี ซึ่งเป็นมเหสีแห่งพระพรหมตามตำนานว่าพระนางเป็นเทวีผู้ประทานอักขระหรือตัวอักษรให้แก่มนุษย์โลก ได้แก่ อักษรพราหมี ต่อมาพัฒนาเป็นอักษรปัลลวะ, อักษรพม่า-มอญ, อักษรขอม และอักษรไทย ก่อนเริ่มต้นฝากตัวเป็นศิษย์จึงต้องสวดบวงสรวงต่อผู้ประทานตัวอักษร บทไหว้สัดดีใหญ่จึงมักขึ้นต้นว่า “ศรีศรีสัดสะดีเจ้าข้าเหอ เชิญท่านมาสิงตัวข้าหรา” (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. ๒๕๔๗ : ๑๒๒) ส่วนอีกแนวคิดหนึ่งเชื่อว่าคำสัดสะดีหรือสัดดี เพี้ยนมาจากคำ “สวัสติ” หรือ “สวัสดี” (พิชัย แก้วขาว. ๒๕๔๘ : ๒, ๒๑๕) แม้จะมีข้อสันนิษฐานถึงที่มาต่างกันอย่างไรก็ตาม สิ่งที่เหมือนกันก็คือใช้เป็นบทสวดในพิธีกรรมไหว้ครู ไม่ว่าจะในวันแรกของการฝากตัวเข้าเรียน ในวันอื่น ๆ ก่อนจะมีการเรียนการสอน หรือแม้ก่อนนอนทุกค่ำคืน นอกจากนั้นยังใช้เป็นบทสวดถอดเสนียดหรือสะเดาะเคราะห์ และสวดไหว้ในพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น พิธีทำขวัญ เป็นต้น บทสัดดีมี ๒ แบบ คือ บทสัดดีน้อยกับบทสัดดีใหญ่

การไหว้สัดดีน้อยเป็นการไหว้อย่างสังเขป บทสวดสั้นและจำได้ง่าย เนื้อหาเป็นการไหว้พระรัตนตรัย บิดามารดา และครูอาจารย์ มักใช้สวดไหว้ก่อนเริ่มเรียนในแต่ละวัน เพราะเชื่อกันว่าจะทำ

---

*ดูเนื้อหาโดยละเอียดจาก “บทไหว้สัดสะดีสำนวนที่ ๑, ๒, ๓, ๔ และ ๕” ใน**วรรณกรรมทักษิณ** : **วรรณกรรมคัดสรร เล่ม ๒** หน้า ๒๒๑-๒๓๔ กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) และมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๒๕๔๘

ให้จิตใจแจ่มใสและมีสติปัญญาแตกฉาน สวดไหว้ก่อนนอนเพื่อขอความเป็นสิริมงคล ความปลอดภัยและทำให้นอนหลับฝันดี ส่วนการสวดไหว้เพื่อถอดเสนียดมักจะทำกันในวันอาทิตย์

การไหว้สัดดีใหญ่เป็นการไหว้อย่างพิสดาร บทไหว้สัดดีใหญ่จึงเพิ่มเนื้อหาจากการไหว้พระรัตนตรัย บิดามารดา และครูอาจารย์ เป็นการไหว้เทพดาอารักษ์ เช่น พระนางคงคา นางธรณี แม่โพสพ พระพาย พระเพลิง เป็นต้น บางสำนวนไหว้พระเจ้าห้าองค์ด้วย บางสำนวนบูชาพระพุทธเจ้าทั้งสิบทิศด้วย หลายสำนวนกล่าวถึงพระคุณของมารดาที่เลี้ยงลูกมาด้วยความลำบากยากเข็ญอย่างละเอียด การไหว้สัดดีใหญ่นิยมใช้ประกอบในบทไหว้ครูในพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น ทำขวัญ ทำภูมิ แก้บน ทำน้ำมนต์อาบน้ำศพ และมัดศพ เป็นต้น เป็นพิธีที่ต้องมีการไหว้ครูเป็นจุดเริ่มต้นทุกครั้งเพื่อความเป็นสิริมงคล

ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์ (๒๕๔๔ : ๙๙) กล่าวว่าบทสวดสัดดีนี้เห็นจะมีฉบับเดียว กวีชาวพื้นเมืองเป็นผู้แต่ง ภายหลังแพร่หลายออกไปจึงมีผู้จดจำคัดลอกคลาดเคลื่อนผิดแผกออกไปเป็นหลายสำนวน พิชัย แก้วขาว (๒๕๔๘ : ๒, ๒๑๙) กล่าวสรุปไว้ว่าวรรณกรรมที่เป็นบทไหว้สัดดีมีลักษณะเฉพาะ ๒ ประการ คือ (๑) เป็นวรรณกรรมที่มีจารีตนิยมที่ผู้แต่งแต่ละคนต้องยึดถือเป็นแบบฉบับ (๒) เป็นวรรณกรรมที่ผู้แต่งสามารถสอดแทรกเนื้อหาให้พิสดารออกไปตามความศรัทธาของแต่ละคน ดังนั้นแม้บทไหว้สัดดีจะมีหลายสำนวน แต่ก็มีสารัตถะหลักตรงกันต่างกันเฉพาะรายละเอียด

การสวดไหว้บทสัดดีไม่ว่าจะเป็นตอนก่อนเรียนหรือก่อนนอน ผู้สวดจะสวดด้วยสมาธิและความรู้สึกที่เปี่ยมด้วยความเคารพบูชาผู้มีพระคุณ เห็นได้ชัดเจนจากข้อความที่ปรากฏในบทสวดโดยเฉพาะในบทสวดสัดดีใหญ่ จึงกล่าวได้ว่าประเพณี การไหว้สวดสัดดี เป็นเครื่องมือในการปลูกฝังความกตัญญูรู้คุณให้แก่ชาวใต้สมัยก่อนได้สูงยิ่ง สร้างความผูกพันระหว่างครูกับศิษย์ บิดามารดากับบุตร และสิ่งที่ถือว่ามีพระคุณต่อการดำรงชีวิตที่ช่วยปกปักรักษาคุ้มครองป้องกันภัยนานาขจัดอุปสรรคปัญหาที่อาจเกิดขึ้น และช่วยอำนวยอวยชัยให้ประกอบกิจใดสำเร็จทุกประการด้วยเหตุที่บทสัดดีมีคุณอนันต์ทางจิตใจ และมีคุณค่าทางสุนทรีย์เช่นวรรณคดีทั่วไป จึงเหมาะสมอย่างยิ่งที่จะใช้เป็นวรรณกรรมเพื่อพัฒนาการอ่าน เป็นที่น่าเสียดายที่ระบบการเรียนในโรงเรียนละเลยสิ่งดีงามเช่นนี้ไปเสียสิ้น ตัวอย่างข้อความในบทสัดดี

ให้ตระหนักรู้ว่าต้องเรียนอะไร

“นอโม แล กอ ข้อ อันติดต่อด้วย ก กา
กน กง กก กบ กด *รจนา อีกทั้ง* ***กม เกย*** *แลขอมไทย*

……

สอนข้าสานุศิษย์ ให้ตั้งจิตคิดสวดมนตร์
ลุกนั่งให้เจียมตน ทั้งกิริยาและพาที

ทุกสิ่งท่านสอนข้า ทั้งพระคาถาและบาลี
พระธรรมเจ็ดคำพลี(คัมภีร์) เป็นที่พึ่งไว้วันทา

(บทไหว้สัดสะดีใหญ่ : สำนวนที่ ๕. ๒๕๔๘ : ๒, ๒๓๑-๒๓๒)

"ข้าหนอขอปฏิบัติ ขอเรียนอรรถพระวินัย
บาลีตามวิสัย อักษรไทยทุกภาษา"

(บทไหว้สัดสะดีใหญ่ : สำนวนที่ ๔. ๒๕๔๘ : ๒, ๒๒๘)

ให้ตระหนักในพระคุณของบิดา-มารดา

"เมื่อลูกอยู่ในครรภ์ สิบเดือนนั้นเป็นอัตรา
พ่อแม่ทนเสดสา เวทนาเป็นเหลือใจ
เมื่อลูกคลอดจากครรภ์ พ่อลำดับซึ่งฟืนไฟ
พริกขิงและเปราะไพล สำหรับไว้เป็นหนักหนา
น้ำร้อนแลก้อนเส้า สิ่งอื่นเล่าพ่อหามา
ทาฉาบแข้งทาฉาบขา ทาคบหน้าทาคบหลัง
เอ็นใหญ่แม่ก็คราก้ทั้งห้าร้อย เอ็นน้อยแม่ก็คราก้ทั้งห้าพัน
เจ็บปวดเป็นกวดขัน เหงื่อไคลคาวทั่วตัวตน
ยาหมอเข้าแปรผัน คบนวดฟั้นระเหระหน
เหนื่อยเพียงจักสิ้นชนม์ เมื่อลูกตนคลอดออกมา
พริกขิงเครื่องเผ็ดร้อน ทั้งยากลอนและยาทา
ก้อนเส้าเข้าคบหน้า หลังมารดานั่งผิงไฟ
พ่อคอยปกป้องกัน พันธุ์เรือดไรไม่บีฑา
การงานทั้งเช้าค่ำ พ่อได้ทำแทนมารดา
แม่ลูกพ้นเสดสา ลูกกินนมชมสำราญ"

(บทไหว้สัดสะดีใหญ่ สำนวนที่ ๓. ๒๕๔๘ : ๒, ๒๒๗)

ให้ตระหนักถึงอานิสงส์ของการไหว้สัดดี

"พุทธังให้แจ้ง ธังมังให้จำ สังฆังนำเขลา
ดวงจิตสว่างแจ้ง แทงความโง่เขลา จิตใจของเรา
เหมือนแสงอาทิตย์ เป็นนิจทุกเมื่อเทอญ"

(บทไหว้สัดสะดีน้อย สำนวนที่ ๓. ๒๕๔๘ : ๒, ๒๒๕)

"เดชะครูอาจารย์ เป็นประธานช่วยดำรง
เรี่ยวแรงแข็งมั่นคง มาหุ้มเกล้าเฝ้ารักษา
สรรพทุกข์สรรพโศก สรรพโรคอย่ามีมา

คุณครูปกเกล้าข้า เป็นกำลังแข็งตราตรึง
กันจัญไรอย่ามาใกล้ อีกความไข้อย่ามาถึง
เอาคุณเป็นที่พึ่ง เป็นเกราะเพชรเจ็ดชั้นตรา
โอมชัยมหาชัย สรรพชัยสัมพุทธา
ธัมมังพระสังฆา สิทธยายะสวาโหม"

(บทสัดสะดีใหญ่ สำนวนที่ ๔. ๒๕๔๘ : ๒, ๒๓๐)

๓.๒) บทไหว้ลายลักษณ์ สังคมชาวไทยภาคใต้มีวัฒนธรรมการไหว้ลายลักษณ์ การไหว้ลายลักษณ์ คือการบูชารอยพระพุทธบาทด้วยการท่องบทกลอนที่พรรณนาถึงรูปลักษณะของรอยพระพุทธบาทซึ่งชาวใต้เรียกว่า "ลายลักษณ์" พร้อมกับการพนมมือบูชา ชาวใต้นิยมไหว้ลายลักษณ์ก่อนนอนเป็นประจำทุกวัน เชื่อกันว่า *"ใครไหว้ลายลักษณ์ ได้บุญมากนัก แปดหมื่นสี่พัน"* เนื่องจากบทไหว้ลายลักษณ์มีความยาวมาก ผู้ไหว้จะต้องท่องจนจำได้และต้องสวดออกเสียงด้วย จะนอนสวดหรือนั่งสวดก็ได้แต่ต้องทำอย่างมีสมาธิ (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. ๒๕๔๒ : ๑๘, ๘๗๙๘) เนื้อหาที่พรรณนาถึงรูปลักษณ์ของรอยพระพุทธบาทอย่างมีจินตนาการอันเพริศพรายนั้น ใช้กวีโวหารชั้นสูงพรรณนา ได้ทั้งเนื้อความและรสแห่งความงาม ได้ความรู้ทั้งในเรื่องสวรรค์ ๖ ชั้น พรหม ๑๖ ชั้น จักรวาล ทวีปทั้ง ๔ สัตบริภัณฑ์ เขาไกรลาส พร้อมทั้งสรรพสิ่งในป่าหิมพานต์ การเสด็จโปรดสัตว์เมื่อยังมีพระชนม์ชีพ รอยพระพุทธบาทห้าแห่งที่ยังคงเหลืออยู่ และอานิสงส์ในการกราบไหว้บูชารอยพระพุทธบาท

ตัวอย่างคำประพันธ์จาก "ลายลักษณ์พระพุทธบาท" (บาทขวา)* จากปากคำของแม่ปลอบ พรหมเมศ

บูชาพระพุทธบาท

"ข้าขอถวายบังคม พระพุทธบาทบรม ทั้งคู่เรืองรอง
สิบนิ้วปัญจางค์ ถวายต่างเทียนทอง จักขุทั้งสอง
ต่างประทีปเทียนถวาย
ผมเผ้าเกล้าเกศ ต่างดอกประทุมเมศ บัวทองพรรณราย
วาจาเพราะพร้อง ต่างฆ้องกลองถวาย ดวงจิตข้าหมาย
ต่างรสสุคนธา"

---

* ดูรายละเอียดได้จาก "ลายลักษณ์พระพุทธบาท (บาทขวา) กาพย์สุรางคนางค์" เตือน พรหมเมศ ถอดแถบบันทึกเสียงแม่ปลอบ พรหมเมศ ใน**ชีวิตานุสรณ์ แม่ปลอบ พรหมเมศ**

พรรณนาพุทธบาท (บางส่วน)

“พระบาทยุคล ทั้งคู่เลิศล้น ปรากฏรจนา
มีกงจักรแก้ว วาวแวลออตา กงกำโสภา
ดอกดุมประทุมทอง
มงกุฎงามสรรพ ร้อยแปดประดับ บาทบงสุ์ทั้งสอง
ทั่วแดนไตรภพ มีครบทุกช่อง ลายลักษณ์เรืองรอง
งามเลิศเฉิดฉัน
มีทั้งจักรแก้ว พระขรรค์เพริศแพร้ว ศรทองพรายพรรณ
มีนางฐแว่น(แหวน) อ้อนแอ้นเอววัลย์ ถือดอกบุษบัน
ครบครันสังวาล
ปราสาทราชวัง แท่นทิพย์เตียงตั่ง สีวิกากาญจน์
เฉิดฉายพรายแพร้ว ล้วนแก้วประพาฬ พัดโบกใบตาล
พัดหางนกยูง”

จินตภาพป่าหิมพานต์

“มีพระยาไกรสร ช้างแก้วกุญชร มีแก้วพรรณราย
สิงโตย่างเยื้อง เสือเหลืองย่างกราย ครุฑธิราชผาดผาย
นางโคคลาไคล
มีลูกกินนม กล้องแกล้งน่าชม ขาวผ่องยองใย
มีเจ็ดสระศรี ชลธีหลั่งไหล สายสินธุ์แสนใส
บัวบานเบญจพรรณ”

โวหารอธิพจน์

“พระศรีสรรเพชญ์ พระเจ้าเสด็จ โปรดทั่วโลกา
มีดอกบัวทอง สองดอกโสภา ผุดจากพสุธา
รองรับบทมาลย์
ทุกย่างพระบาท โกสุมปทุมมาศ ไคลคลาดจากสถาน
ที่ไหนไม่สบาย พระพายพัดผ่าน เอารสบัวบาน
มนัสการพระองค์”

อานิสงส์การไหว้ลายลักษณ์

“ลายลักษณ์เลิศไกร ไว้สั่งสอนใจ หญิงชายทั่วหน้า
หัวค่ำไก่ขัน ทุกวันอัตรา อุตส่าห์ภาวนา
เป็นนิจนิรันดร์
ใครไหว้ลายลักษณ์ ได้บุญมากนัก แปดหมื่นสี่พัน
ได้พบพระองค์ พระผู้ทรงธรรม์ พรรณนามานั้น
จบแล้วบริบูรณ์”

สื่อการสอนแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ สื่อการสอนประเภทเครื่องเขียนประกอบด้วย กระดาน ดำ ดินสอ และไม้บรรทัด สื่อเหล่านี้ทำจากวัสดุในท้องถิ่นเป็นส่วนใหญ่ และสื่อการสอนประเภทตำราแบ่งได้เป็น ๒ ประเภท ประเภทแรกคือวรรณกรรมแบบเรียนเป็นแบบเรียนทางภาษา พบว่านิยมใช้**ปฐมมาลา**เป็นหลัก บ้างก็ให้เรียน**จินดามณี**ฉบับพระโหราธิบดีสมัยพระนารายณ์ด้วย การคัดลอกมักตัดแต่งต่อเติมตามความประสงค์ของผู้คัดลอก ขึ้นอยู่กับว่าเห็นความสำคัญในส่วนใด นอกจากมีการแต่งเติมฉบับคัดลอกแล้ว ยังมีแบบเรียนหลายฉบับที่แต่งขึ้นใหม่ ทั้งที่ใช้เนื้อหาตามแบบเรียนหลวง และแต่งขึ้นใหม่อย่างสมบูรณ์ทั้งรูปแบบและเนื้อหา ประเภทที่ ๒ ได้แก่ วรรณกรรมพัฒนาการอ่าน จำแนกออกเป็น ๒ กลุ่ม กลุ่มแรกคือวรรณกรรมฝึกหัดอ่าน ที่คัดลอกมาจากแบบเรียนหลวงทั้งฉบับ คือ **ประถมก กา หัดอ่าน** นอกจากนั้นพบว่าจะเลือกคัดลอกมาเพียงเฉพาะส่วนที่เป็นบทอ่านคำในแต่ละมาตราจากหนังสือ**ประถม ก กา** และบทนิทาน**กาพย์พระไชยสุริยา**ของสุนทรภู่จากหนังสือ**มูลบทบรรพกิจ** วรรณกรรมที่แต่งขึ้นใหม่และรู้จักกันโดยทั่วไปในภาคใต้ คือ **เสือโค ก กา คำกาพย์** นอกจากนั้นมักเป็นวรรณกรรมที่มุ่งสอนเด็กวัดเป็นสำคัญเช่น **พระกจายสอนศิษย์ สุภาษิต คำกาพย์** เป็นต้น หนังสือกลุ่มนี้มุ่งให้ใช้สำหรับฝึกหัดอ่านหลังจากประสมคำได้แล้วและมุ่งสอนวัตรปฏิบัติ จริยธรรม และคุณธรรมสำหรับศิษย์วัด ส่วนวรรณกรรมพัฒนาการอ่านกลุ่มที่สองเป็นวรรณกรรมพัฒนาทักษะการอ่านหรือแบบเรียนวรรณคดี มุ่งเพิ่มพูนความเชี่ยวชาญในการสวดอ่านและความสามารถเชิงภาษา ครูผู้สอนมักคัดเลือกจากวรรณกรรมประเภทนิทาน วรรณกรรมคำสอนและวรรณกรรมคำสวดเป็นสื่ออบรมบ่มเพาะจริยธรรม คุณธรรม และศีลธรรม การที่จะคัดเลือกวรรณกรรมเรื่องใดเป็นวรรณกรรมพัฒนาทักษะการอ่านนั้นขึ้นอยู่กับครูผู้สอนและหนังสือที่มีให้เลือกเป็นสำคัญ

๖. รูปแบบและวิธีการเรียนการสอน

การเรียนการสอนในภาคใต้ในสมัยโบราณคงไม่แตกต่างจากภาคอื่นในสมัยเดียวกันมากนัก เริ่มต้นด้วยการนำตัวบุตรหลานไปฝากตัวเป็นศิษย์กับพระภิกษุที่นับถือ แต่อาจจะแตกต่างกันใน

ส่วนพิธีกรรมแรกเริ่มเรียน กล่าวคือเมื่อชาวภาคใต้นำบุตรหลานไปฝากเริ่มเรียนอักขระ นอโม กข กับครูเป็นครั้งแรกจะต้องทำพิธีไหว้ครูก่อน โดยจัดหาหญ้าแพรก ดอกมะเขือ ดอกมะพร้าว และดอกไม้สามสีพร้อมด้วยธูปเทียน และหมากพลูเป็นเครื่องบูชาครูไปทำพิธีไหว้ครูผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ตามประเพณี (ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์. ๒๕๔๔ : ๙๖) สอดคล้องกับข้อความในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ที่ว่า ในสมัยก่อนผู้ใดต้องการศึกษาเล่าเรียน ก็ต้องเข้ามอบตัวเป็นศิษย์ของพระสงฆ์คอยรับใช้และให้ท่านสอนวิชาความรู้ให้ การเข้ามอบตัวจะทำกันในวันพฤหัสบดี โดยผู้ขอมอบตัวเป็นศิษย์นั่งประนมมือถือกรวยใบตองซึ่งบรรจุเครื่องบูชาครู กล่าวสวดบทสัดดีน้อยตั้งแต่ต้นจนจบ แล้วถวายเครื่องบูชา เมื่อพระสงฆ์ท่านรับเครื่องบูชาก็เป็นอันว่าได้ยอมรับไว้เป็นศิษย์โดยสมบูรณ์ จากนั้นจึงเริ่มสอนหนังสือให้ ในการเรียนหนังสือทุกครั้ง ผู้เรียนต้องประนมมือไหว้สัดดีก่อนเสมอ การปฏิบัติเช่นนี้เชื่อว่าจะทำให้จิตใจแจ่มใสและมีสติปัญญาแตกฉาน (อุดม หนูทอง. ๒๕๔๒ : ๑๘, ๘๗๙๙) บทไหว้ครูหรือบทสวดสัดดีนี้ศิษย์ต้องท่องจำจนขึ้นใจสำหรับประกาศบูชาคุณครู

การสวดบทสัดดีก่อนเริ่มต้นเรียนหนังสือมักจะทำในตอนเช้าทุกวัน นับเป็นกุศลโลบายที่ยังประโยชน์แก่การเรียนการสอนหลายประการด้วยกัน กล่าวคือ ผู้เรียนต้องรีบตื่นนอนแต่เช้ามืด ไปเก็บดอกไม้ต่าง ๆ เพื่อใช้บูชาครูก่อนที่อีกาจะออกหากิน เพราะความเชื่อที่ว่าดอกไม้ที่อีกาบินข้ามแล้วนั้นเป็นดอกไม้ที่มัวหมองเสื่อมคุณค่าสำหรับบูชาครู ทั้งนี้เนื่องจากว่าอีกาอาจจะคาบสิ่งสกปรกหรือแอบลักข้าวของชาวบ้าน การที่เด็กต้องตื่นแต่เช้าเป็นประจำ เป็นการฝึกนิสัยไม่ให้เด็กเกียจคร้านนี่คือประโยชน์ประการที่หนึ่ง นอกจากนั้นบรรยากาศตอนเช้าเหมาะแก่การทบทวนท่องบ่นบทเรียน ใจมีสมาธิทำให้จำได้รวดเร็วกว่าเวลาอื่น นับเป็นประโยชน์ประการที่สอง ประโยชน์ประการที่สาม คือ การสวดบทสัดดีทุกวันนอกจากจัดเป็นพิธีกรรมขอความเป็นสิริมงคลจากสิ่งที่เคารพบูชา อันได้แก่ พระรัตนตรัย บิดามารดา ครูอาจารย์แล้ว อย่างน้อยเนื้อความในบทสัดดีทำให้ผู้สวดท่องได้ตระหนักรู้ว่าใครมีบุญคุณต่อตนอย่างไรบ้าง และตนกำลังทำอะไรอยู่จึงเป็นการอบรมบ่มนิสัยในเรื่องความกตัญญูและเตือนสติให้รู้หน้าที่ของตนไปด้วย ยิ่งไปกว่านั้น การสวดบทสัดดีก็คล้ายกับการสวดมนต์ย่อมส่งผลให้จิตใจสงบมีสมาธินับเป็นการเตรียมความพร้อมที่ดีก่อนเริ่มต้นเรียน อีกประการหนึ่ง

กระบวนการเรียนเริ่มต้นด้วยการให้หัดเขียนตัว “◌ นโม พุท ธา ย สิทธ์ อ อา อิ อี อึ อื อุ อู ฤ ฤๅ ฦ ฦๅ เอ แอ ไอ ใอ โอ เอา อำ อะ฿....” เมื่อเขียนเสร็จแล้วก็ให้อ่านออกเสียงตาม เป็นการออกเสียงไปตามสำเนียงของคนภาคใต้ คือ ออกเสียงว่า “ นอ -โม พุด – ท่อ - ทา(ทาย) – ยอ – สิด – ท่อ - ธม(ทุม หรือ ทม) –ออ...” ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์ (๒๕๔๔ : ๑๐๑) กล่าวว่า เหตุที่ต้องให้เรียนนอโมก่อนอื่น เนื่องจากเป็นลัทธิความเชื่อถือของนักปราชญ์และครูอาจารย์แต่ครั้งโบราณที่ถือว่า

การศึกษาเล่าเรียนวิชาทั้งปวง ถ้าได้กล่าวนมัสการพระรัตนตรัยหรือคำไหว้ครูเสียก่อนแล้ว ก็เป็นสวัสดิมงคลแก่ผู้เรียน เกิดประสิทธิผลในการเรียน ท่านจึงนำมาตั้งไว้ข้างต้นของการเรียน เช่นเดียวกับการมีบทไหว้ครูก่อนการแต่งวรรณกรรมทุกประเภทในสมัยโบราณ การถือคติโบราณเช่นนี้เป็นธรรมเนียมที่นักปราชญ์ไทยซึ่งเป็นกวีคิดใช้มานานแล้ว คำขึ้นต้นนมัสการนี้แปลได้ว่า “นอโม = ข้าฯ ขอนอบน้อมคำนับ (หรือกราบไหว้) พุทธายะ = ต่อพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ (หรือผู้รู้ทั้งหลาย) หรือพระผู้ตรัสรู้และตื่นเบิกบาน สิทธ์ = ต่อพระสิทธา (ขอให้จงสำเร็จ) ทั้งหลาย หรือขอจงสำเร็จเถิด”

ข้อความดังกล่าวสอดคล้องกับที่ พิชัย แก้วขาว (๒๕๔๘ : ๒, ๒๒๓) ได้เขียนอธิบายถึงคำว่า **นโม** หรือที่ชาวภาคใต้สมัยโบราณออกเสียงว่า **นอโม** ไว้ว่า ในการเขียนหนังสือขอมและหนังสือไทยซึ่งมีในตำรารุ่นก่อนซึ่งเป็นตำราสมุดข่อยเกือบจะทุกเล่มที่สมบูรณ์จะเริ่มต้นด้วยคาถา นโมตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (เห็นได้จาก ประถม ก กา และสุบิน หนังสือบุดขาว ณ สถาบันทักษิณคดีศึกษา เลขหมู่ อ.๑๘๐.๐๒๒) เขียนไว้ในส่วนต้นของหนังสือก่อนจะถึงตัวเนื้อหาส่วนใหญ่มักเขียนคาถานี้ไว้ด้วยอักษรขอม ผู้เรียนก่อนจะอ่านเรียนเนื้อหาภายใน จะต้องอ่านคาถาที่กล่าวมานี้ก่อน ๓ จบ แล้วจึงจะเริ่มอ่านเรียนเนื้อหาภายในต่อไปเป็นจารีต ถือว่าเป็นการไหว้พระรัตนตรัยและครูอาจารย์ก่อนจะเรียน อันจะทำให้เกิดสวัสดิมงคลแก่ผู้เรียน ตัวนโมจึงต้องถูกอ่านก่อนเรื่องราวในเนื้อหา ครูจะเป็นผู้อบรมเรื่องนี้ให้ศิษย์รู้เข้าใจและยึดถือปฏิบัติโดยเคร่งครัดต่อกันมา จารีตดังกล่าวเริ่มหายไปเมื่อใช้แบบเรียนที่พิมพ์มาจากโรงพิมพ์

ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม การฝากตัวเป็นศิษย์ การไหว้ครูคงแฝงฝังอยู่ในจิตวิญญาณของชาวภาคใต้โดยทั่วไป ดังจะเห็นได้ว่า แม้ในนิทานประโลมโลก ผู้รจนาก็ยังให้ตัวละครไหว้ครูก่อนเริ่มเรียน ดังที่พระฤาษีให้ศิลป์ธนูและสุทธิวงศ์ เริ่มเรียนในวันที่ถือว่าฤกษ์ดี และให้เริ่มต้นด้วยการกล่าวคาถานมัสการ เป็นการไหว้พระรัตนตรัย และครูอาจารย์ก่อนเริ่มเรียน ดังข้อความที่ว่า

“ครั้นถึงวันฤกษ์ดี พระฤาษีให้ไหว้ครู
จึงให้สองโฉมตรู ว่าคาถานมัสการ”

(สุวรณหงศ์ คำกาพย์ ฉบับหลวงพุทธา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๒๖๑)

ต่อจากคำนมัสการก็เริ่มหัดอ่านเขียนสระ ๒๐ ตัว ซึ่งตรงกับข้อความแรกเริ่มในหัวข้อจำแนกอักษรเป็น ๓ หมู่ใน **จินดามณี** ที่ว่า นโม พุทฺธาย สิทธ์ อ อา อิ อี อึ อื อุ อู ฤ ฤๅ ฦ ฦๅ เอ แอ ไอ ใอ โอ เอา อำ อะ (**จินดามณีเล่ม ๑-๒ กับบันทึกเรื่องหนังสือจินดามณีและจินดามณีฉบับพระเจ้าบรมโกศ**. ๒๕๑๒ : ๑๖) จะเห็นว่าขึ้นด้วยเสียงสระ “ออ” ต่อจากบทไหว้ครูและจบลงด้วยเสียงสระ “อะ” ซึ่งเป็นเสียงสั้นเหมาะสำหรับเป็นเสียงจบทำให้ขลังและฟังไพเราะ การเริ่มต้นเรียนด้วยเสียงสระซึ่งเป็นเสียงใจกลางของพยางค์ที่สามารถให้พยัญชนะมาเกาะหน้าเกาะหลังได้เพราะ

เป็นเสียงที่เปล่งได้ชัดและเปล่งได้นานกว่าเสียงพยัญชนะ (แท้ ๆ) นับเป็นหลักการเรียนที่สอดคล้องกับธรรมชาติในการเปล่งเสียง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความชาญฉลาดของคนโบราณได้เป็นอย่างดี ยิ่งไปกว่านั้นสระที่นำมาใช้ฝึกเรียนเขียนอ่านก็เลือกมาเฉพาะส่วนที่เห็นว่าฝึกแจกลูกได้ง่าย เหมาะแก่การท่องบ่นจนจำได้คล่องปาก ไม่มากเกินไปจนเกิดความสับสน ประกอบด้วยสระแท้ฐานเดียว ๘ ตัว ส่วนสระแท้สองฐานเลือกมาเฉพาะสระเสียงยาวบางตัว และสระเกินอีก ๘ ตัวรวมเป็น ๒๐ ตัว สรุปได้ว่าการเรียน **นอโม** คือการเรียนคำนมัสการและสระ ๒๐ ตัว

กล่าวกันว่าการเริ่มเรียนหัดเขียนหัดอ่านนอโม ก็มิใช่เรื่องง่าย บางคนเล่าว่ากว่าจะผ่านได้ก็ก้นลาย ดังคำกลอนที่ว่า *"อันนอโมเขียนยากนัก ดินสอหักเป็นบั้นท่อน หลังแตกเป็นแมงชอนอาจารย์ท่านตีสอน เพราะ นอโมเขียนยากนัก"* (ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์. ๒๕๔๔ : ๑๐๒) หรือบทกลอนที่ว่า

*"ข้านี้คนโง่ แต่เขียน**นโม** มาเป็นไหนไหน*
จนถึงสามเดือน เคลื่อนคลาดกันไป ยากนักเหลือใจ
*แต่ตัว**ธายอ***
*ครั้นข้าจำได้ พระครูท่านใช้ ให้เขียน **กข***
*จำได้จนจบ คำรบถึง **"ฮ"** จึงเขียนต่อ ๆ*
*ไปถึง**เกยกาย***
แจกเกยเลยเล่า พระชีต้นเจ้า ท่านจึงเขียนทาย
ผิดเรื่องนักหนา เล่าหาแทบตาย อ่านได้คลับคล้าย
*ให้**สวดสุบิน**"*

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๕)

จากบทกลอนข้างต้น จะเห็นได้ถึงลำดับการจัดบทเรียน นั่นคือ เริ่มต้นเรียนด้วยการหัดเขียน หัดอ่าน นอโม และ สระ ๒๐ ตัว ต่อด้วย ก ข ซึ่งชาวใต้ในสมัยก่อนออกเสียงเป็น ก ข้ (กอข้อ) หมายถึงพยัญชนะไทย ๔๔ ตัว คือ ก ข จนถึง ฮ นั้นเอง ในขั้นนี้ ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์ (๒๕๔๔ : ๑๐๒ - ๑๐๓) แสดงความคิดเห็นว่า *"ชาวพื้นเมืองกล่าวว่า สมัยเรียน นอโม ถือกันว่าเป็นการเรียนตัวอักษรยุค "ก ข เล็ก" สมัยหลังจนกระทั่งถึงปัจจุบันเป็นการเรียนตัวอักษรยุค " กข ใหญ่" เนื่องจากสมัยโบราณยุคแรก ๆ นั้น ตัวอักษรไทยที่ใช้มีน้อยกว่าปัจจุบันหลายตัว คือไม่มีอักษรที่มีเสียงซ้ำ... ซึ่งน่าจะเป็นจริงเพราะหนังสือไทยเดิมจะมีเพียง ๒๘ ตัว คือ ก ข ค ง จ ฉ ช ซ ด ต ถ ท น บ ป ผ ฝ พ ฟ ม ย ร ล ว ส ห อ ฮ ภายหลังรับภาษาอื่นเข้ามา เช่น บาลี สันกฤต จึงใช้อักษรเพิ่มขึ้นจนกลายเป็น ๔๔ ตัว"* อย่างไรก็ตามพบว่าพยัญชนะไทยในแบบเรียนจินดามณี ฉบับของพระโหราธิบดี รัชสมัยพระนารายณ์มหาราชนั้น ข้อความในหัวข้อจำแนกอักษรไทยเป็นสามหมู่

มีรูปพยัญชนะครบทั้ง ๔๔ ตัว พอจะสันนิษฐานได้ว่าครูผู้สอนคงเลือกตัวอักษรที่เห็นว่าใช้กันอยู่เป็นส่วนใหญ่มาเรียนก่อนนั้นคือ พยัญชนะกลางทั้ง ๒๑ ตัว และพยัญชนะเติม ๗ ตัว ตัดตัวที่มีเสียงซ้ำ คือ ฃ(ขวด) ฅ(คน) และ ฎ(ชฎา) รวมทั้งพยัญชนะเดิมที่ใช้ในคำที่มาจากภาษาบาลีและสันสกฤตโดยมากออก ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการเรียนรู้และจดจำในเบื้องต้น คงเป็นกลวิธีของครูผู้สอนแต่ละคนหรือในกลุ่มคนชาวภาคใต้โดยเฉพาะ เพราะในแบบเรียนประถม ก กา ก็ให้แจกลูกในแม่ ก กา ครบทุกตัวอักษรทั้ง ๔๔ ตัว การเรียน กข ๒๘ ตัวนี้สอดคล้องกับประวัติของพระเทพรัตนกวี (เกตุ แสงหิรัญ) ที่กล่าวว่า *"ครั้นเมื่ออายุได้ ๙ ปี (ประมาณ พ.ศ.๒๔๕๒-ผู้เขียน) ได้ไปเข้าเรียนแบบประชาบาลที่วัดน้ำรอบ... ต้องเรียน ก ข ใหม่ เพราะ ก ข ที่รู้มาก่อน ไม่มีอักษร ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ณ ..."* (ชวน เพชรแก้ว. ๒๕๔๗ : ๒๗๔)

การเรียน กข คือการหัดอ่านหัดเขียน " ก ข" จนกระทั่งถึง "ฮ" วิธีการเรียนก็เป็นไปตามแนวการเรียนสระ คือ เริ่มด้วยการให้อ่านทำความรู้จักก่อน แล้วครูจึงชักมือให้เขียน การหัดเขียนจะเขียนใต้เส้นบรรทัด เพราะถือกันว่าบรรทัดคือครู ถ้าเขียนบนบรรทัด แสดงว่าไม่นับถือครู อาจจะทำให้เกิดเหตุเภทภัยต่าง ๆ ได้ เมื่อจำและเขียนพยัญชนะ ก ข ได้แล้ว ขั้นต่อไปก็เป็นการเรียนแม่ ก กา จนถึงแม่เกย นั่นคือการแจกลูก เช่น แม่ ก กา เริ่มด้วย ก กา กิ กี กึ กื กุ กู เก แก ไก ใก โก เกา กำ กะ ต่อด้วย ข ขา ขิ ขี... จนครบทุกตัวอักษรตามลำดับ แล้วเริ่มแจกแม่ กก กง กด กน กบ กม จนถึงเกย จากแบบเรียนที่ยังคงเหลืออยู่เท่าที่ได้ศึกษาพอจะสันนิษฐานได้ว่าการสอนในขั้นสระ พยัญชนะ และการแจกลูกนี้ครูคงสอนโดยให้คัดในกระดานดำ หรือกระดานชนวน แล้วให้อ่านจนจำได้ จึงให้ลบกระดานดำนำไปตากแล้วหัดเขียนอ่านต่อไปเป็นพวก ๆ (มาตรา) ไป จึงไม่พบแบบเรียนการแจกลูกแบบ**ประถม ก กา** มีเฉพาะตัวอย่างการแจกลูกใน**จินดามณี**ซึ่งยุ่งยากและไม่ครบถ้วนสมบูรณ์แบบ**ประถม ก กา** และผู้คัดลอกก็คัดลอกเพื่อให้เรียนในระดับสูงขึ้นไปไม่ใช่การเรียนเบื้องต้น

ต่อจากการเรียนแจกลูกจนกระทั่งผู้เรียนเริ่มประสมอักษรได้บ้างแล้ว จึงน่าจะนำแบบเรียน**ประถม ก กา** ที่คัดลอกมาเฉพาะคำที่ผูกเป็นคำกลอนสอนอ่านคำแต่ละมาตรา มาใช้ฝึกหัดอ่านคำ ทั้งนี้เพราะคำในแต่ละมาตราที่นำมาเรียงร้อยเป็นข้อความตัวอย่าง เป็นคำง่าย ๆ เหมาะแก่การฝึกหัดอ่านคำสำหรับเด็กที่เริ่มเรียนหนังสือ ทั้งยังมีลีลาจังหวะและสัมผัสที่ทำให้อ่านง่าย จำได้เร็ว ดังตัวอย่างคำในแม่กก ว่า

*"ปลา**อุก**ปลา**ดุกดัก** แล**ปักหลัก**แลครกสาก*
***ชัก**เสาเอา**เชือกลาก** จะผูก**จาก**ไม้**จักตอก**"*

หรือแม่กงที่ว่า

*"ระ**ฆังดังห่าง ๆ* *ฆ้องใหญ่**กว้างคร่างหึ่ง ๆ***
กลองหนังดังตึง ๆ ***ตีกระดึงดังกริ่ง ๆ"***

(ประถม ก กา : ฉบับ สทช.๑)

จากหลักฐานแบบเรียนที่เหลืออยู่ไม่พบหลักฐานการสอนแบบแจกลูก มีแต่แบบฝึกหัดอ่านคำในมาตราต่าง ๆ แทนการแจกลูก จึงอาจสันนิษฐานได้ว่าหากครูไม่สอนการแจกลูกบนกระดานดำก็แสดงว่าการเรียนภาษาในจังหวัดภาคใต้มุ่งเน้นที่การประสมอักษรเป็นคำ ๆ พร้อมไปกับทำความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้สระ พยัญชนะ อักษร ๓ หมู่ การผันอักษร การใช้รูปวรรณยุกต์จากแบบเรียนปฐมมาลาซึ่งใช้เป็นแบบเรียนหลักในการสอน เพราะพบว่าแบบเรียนหลวงที่มีการคัดลอกมากที่สุดเท่าที่ได้ศึกษา คือ ปฐมมาลาคำกาพย์ แต่ดูโดยเนื้อหาแล้วแบบเรียนปฐมมาลาเนื้อหาค่อนข้างยากเหมาะสำหรับการเรียนที่ผ่านการเรียนขั้นพื้นฐานมาบ้างแล้วพอสมควร การเรียนแบบเรียนปฐมมาลาคงควบคู่ไปกับการเรียนวรรณกรรมฝึกหัดอ่านเล่มใดเล่มหนึ่งหรือหลายเล่ม เช่น ประถม ก กา หัดอ่าน เสือโคของนายมี กาพย์พระไชยสุริยา เป็นต้น ต่อด้วยวรรณกรรมคำสอนที่มีเนื้อหาแสดงถึงความสำคัญของการศึกษาและความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ซึ่งส่วนใหญ่จะคัดลอกอยู่ในสมุดเล่มเดียวกับแบบเรียน เช่น พระกจายสอนศิษย์ สุภาษิตคำกาพย์ซึ่งผู้คัดลอกระบุไว้เลยว่า *"เขียนไว้ให้กุลบุตรสวดอ่านให้ชำนาญใจ"* เป็นต้น เป็นการสอนจริยวัตรและจริยธรรมไปด้วยตั้งแต่แรกเริ่มเรียน

อนึ่ง วิธีการฝึกจำของคนสมัยโบราณนอกจากจะแต่งเป็นคำกลอนเพื่อให้จดจำได้ง่ายและลืมยากดังตัวอย่าง คำอ่านท้ายมาตรา แม้วิธีจำสระก็ยังผูกคำบอกลักษณะพิเศษเป็นข้อสังเกตในการจำด้วย เช่น อ-เปล่า อา-ลากข้าง อิ-พิม(พินทุ์)เปล่า อี-ไม้เสียบหนูหนึ่งอัน อึ พิม(พินทุ์)จ้ำ อี-ไม้เสียบหนู ๒ อัน อุ-ตีนชื่อ อู-ตีนทบ เอ-ไม้เอหน้าหนึ่งอัน (ขีดหน้า ๑ อัน) แอ-ไม้เอหน้า ๒ อัน (ขีดหน้า ๒ อัน) ใอ-ไม้ม้วน ไอ-ไม้มาลัย(มลาย) โอ-ไม้โอ เอ้า(เอา)-ไม้เอหน้าลากข้าง อำ-ลากข้างพิมจ้ำ อะ-ประหลัง ๒ ที ในการประสมอักษรก็ใช้วิธีท่องวิธีเดียวกันแต่ใส่พยัญชนะเข้าไปเป็นตัวผสมสระ ๑ ตัว เหมือนวิธีการแจกลูก เช่น กอ-แกม อ กา-ลากข้าง กิ-พิมเปล่า....กะ-ประ ๒ ที กัว แกมว เป็นต้น (เลี่ยม จันทร์เจิดศักดิ์,สัมภาษณ์)

สรุปได้ว่าการเรียนภาษาในท้องถิ่นภาคใต้สมัยก่อนเป็นไปตามลำดับแม่ต่าง ๆ ๑๐ แม่ดังที่กล่าวไว้ในโคลงบทหนึ่งในหนังสือจินดามณีฉบับของพระโหราธิบดี สมัยพระนารายณ์มหาราช ที่ว่า

"นโม กข้ จึ่ง ก กา
ตามอักษรอรรถา แต่งไว้
กน กง กด กม มา ตามต่อ
*กบ กก เกอยสุดไซร้ **สิบนี้คำไทย**"*

(จินดามณี : ฉบับ สทษ. ๑)

มีข้อยืนยันชัดเจนคือพบว่าสอดคล้องกับที่กวีชาวใต้เขียนไว้ในวรรณกรรมเรื่องหอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับ สทษ.๑ ที่ว่า พระสังข์เรียนตามลำดับ ดังนี้

"นโมทั้ง กข้ เป็นแม่พ่อต้นธรรมา
กน กด กบ นี้หนา เกย ก กามาได้ไว
*วันเดียว**ได้สิบแม่** ปัญญาแท้ล้ำแดนไตร"*

แสดงว่าการเรียนขั้นต้นให้เรียน ๑๐ แม่ ไปตามลำดับดังนี้

๑. **นโม** คือ นโม พุทธาย สิทธ์ อ อา อิ อี อึ อื อุ อู ฤ ฤๅ ฦ ฦๅ เอ แอ ไอ ใอ โอ เอา อำ อะ (เรียนสระ ๒๐ ตัว)
๒. **กข้** หรือ กข คือเรียนพยัญชนะทั้ง ๔๔ ตัว (เฉพาะในท้องถิ่นภาคใต้เรียน กข เล็ก คือ พยัญชนะ ๒๘ ตัวก่อน)
๓. **ก กา** คือ การแจกลูกในแม่ ก กา
๔. **กน** คือคำที่สะกดในมาตรา กน
๕. **แม่กง** คือคำที่สะกดในมาตรา กง
๖. **แม่กก** คือคำที่สะกดในมาตรา กก
๗. **แม่กด** คือคำที่สะกดในมาตรา กด
๘. **แม่กบ** คือคำที่สะกดในมาตรา กบ
๙. **แม่กม** คือคำที่สะกดในมาตรา กม
๑๐. **แม่เกย** คือคำที่สะกดในมาตรา เกย

ในส่วนมาตราสะกดจะเรียนมาตราใดก่อนหลังขึ้นอยู่กับครูผู้สอน ถ้ายึดตามแบบเรียนปฐมมาลาจะเริ่มด้วย ก กา กน กง กก กด กบ กม และเกย ส่วนแบบเรียนประถม ก กา นั้นเริ่มจาก แม่ ก กา กก กง กด กน กบ กม และเกย

ในการจัดการเรียนการสอนนั้นคงไม่กำหนดเวลาแน่นอนว่าจะเรียนแม่ใดกี่วันขึ้นอยู่กับเวลาว่างของครูซึ่งเป็นภิกษุที่มีหน้าที่หลักคือกิจของสงฆ์ และสภาพการรับรู้ของผู้เรียน ถ้าผู้เรียนรับได้เร็วก็ไปได้เร็ว วิธีการเรียนคงเหมือน ๆ กัน คือครูให้เขียนแล้วให้อ่าน(ท่อง) จนจำได้ อาจจะใช้เวลาอ่าน ๓ เที่ยวหรือมากกว่านั้นก็ได้ เมื่อจำได้แล้วครูให้ลบกระดานตาก ช่วงนี้ถ้าไม่ใช่เป็นช่วงฉันเพล

หรือรับประทานอาหารเที่ยงก็เป็นช่วงที่ผู้เรียนได้หยุดพักเล่นกัน ลักษณะการเรียนเช่นนี้มีอยู่ในวรรณกรรมต่าง ๆ ดังตัวอย่างที่ว่า

*"เมื่อนั้นพระฤาษี ท้าว**แนะชี้ให้เขียนไป***
***แล้วให้ลบ**ไล้ไนย ได้ขึ้นใจไวนักหนา*
นโมทั้ง กข เป็นแม่พ่อต้นธรรมา
กน กด กบ นั้นหนา เกย ก กา มาได้ไว
วันเดียวได้สิบแม่ ปัญญาแท้ล้ำแดนไตร"

(หอยสังข์คำกาพย์ : ฉบับ สทษ. ๑)

แม้ว่าพระหอยสังข์จะเป็นตัวเอกในนิทานที่ "ปัญญาแท้ล้ำแดนไตร" จึงเรียนได้ถึงสิบแม่ในวันเดียว แต่วิธีการเรียนคงไม่ต่างจากการเรียนในสมัยนั้นที่ครูให้เขียนแล้วฝึกอ่าน ดังที่ว่า

"นอโมแล ก ข เสียดินสอเป็นกอบกำ
เขียนผิดคิดงุมงำ จำใจอยู่รู้เมื่อไร
ปากว่าตาเมินหนี อ่านทั้งปีชี้ผิดไป
ชี้เปล่าเล่าเล่นใหม่ ไม่ทุกตัวทั่วกระดาน"

การเรียนการสอนจึงมีการดุว่าเฆี่ยนตีให้ศิษย์ตั้งใจเรียน ดังที่ว่า

"ชี้ ๆ จี้ จด ๆ น้ำตาหยดรดกระดาน
นิ่งงมก้มอยู่นาน ท่านยื้อหูขู่ตีรัน"

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๓)

เมื่อเขียนอ่านได้แล้วก็ให้ฝึกคัดลายมือจนสามารถเขียนหนังสือได้สวยงาม อันที่จริงแล้วในขั้นตอนหัดเขียนหัดอ่านนั้นครูก็คงหัดให้คัดลายมือไปด้วย แต่คงเอาใจใส่ไม่เต็มที่เพราะมุ่งให้อ่านออกเขียนได้เป็นสำคัญ ภายหลังจึงเน้นเฉพาะเรื่องการคัดลายมือให้สวยงามอย่างเอาจริงเอาจัง แม้ในการเรียนการสอนในระบบโรงเรียนสมัยต้น ๆ ก็มีวิชาคัดลายมือ (เสน่ห์ สวิบูลย์, สัมภาษณ์) จะเห็นได้ว่าคนสมัยก่อนแม้จะเรียนหนังสือไม่มากนักก็มักจะเขียนหนังสือได้สวยจึงมีคำพูดที่ว่า *"เด็กเรียนหนังสือวัดเขียนหนังสือสวย"* การฝึกหัดคัดลายมือแต่ละสมัยใช้อุปกรณ์ต่างกันตามสภาพที่มี เช่นถ้าใช้ดินสอก็ให้หัดคัดกับดินสอก่อน เมื่อเขียนได้ดีแล้วก็ให้เขียนด้วยหมึกและรงต่อไปซึ่งเป็นการฝึกหัดเขียนหนังสือชั้นสูงสำหรับจารลงในสมุดหรือบุด คนสมัยก่อนมีค่านิยมที่รู้กันโดยทั่วไปว่า *"ถ้าอยากเป็นเสมียน(รับราชการ)ต้องเขียนหนังสือให้สวย"*

การแบ่งลำดับขั้นในการเรียนเป็นแบบค่อยเป็นค่อยไป มุ่งสอนให้อ่านออกเขียนได้เป็นสำคัญ ดังข้อความที่เป็นคำสอนในเรื่อง เสือโค ก กา ที่ว่า

“อ่านดูให้รู้ต้นตอ แต่ ก จน ฮ ให้แม่นให้ยำชำนาญ
จะได้อ่านไวโวหาร เบาใจอาจารย์ อ่านไปให้รู้ในกลอน”

(เสือโค ก กา. ๒๕๔๘, ๑๒, ๑๑๒-๑๑๓)

แสดงว่าจุดมุ่งหมายคือการฝึกหัดอ่านให้คล่อง เมื่อผ่านหนังสือพัฒนาการอ่านเบื้องต้นแล้ว ขั้นต่อไปจึงเป็นการฝึกทักษะด้วยการอ่านวรรณกรรมที่เป็นหนังสือสวด กล่าวกันว่าทุกสำนักจะต้องเริ่มต้นด้วยการสวด “สุบิน” แต่ในความเป็นจริงแล้วอาจจะเป็นหนังสืออื่น ๆ ในกลุ่มอ่านประกอบเพื่อพัฒนาทักษะการอ่านเล่มใดเล่มหนึ่งเท่าที่ครูผู้สอนหรือสำนักเรียนสามารถจัดให้ได้ ดังเช่น หนังสือฝึกหัดอ่านเบื้องต้นก็ถือเป็นหนังสือสวดได้ “หนังสือสวด” มีเก็บไว้มากมายตามวัดต่าง ๆ เวลาครูอาจารย์สอนหนังสือก็จะบอกให้ไปหยิบหนังสือสวดเหล่านี้มาหัดอ่าน ถ้าอ่านเป็นตอน ๆ ก็เรียกว่า “ชักสวด” เมื่ออ่านได้คล่องแล้วหรือสวดหนังสือซับแล้ว “ก็อ่านเป็นท่อนยาว ๆ ขึ้น ถือว่า “สวดหนังสือได้” จัดเป็นการเรียนจบอักษรสมัย

วัฒนธรรมการสวดหนังสือนั้นเริ่มตั้งแต่ครูกำหนดหนังสือให้สวดอ่านจน “ชาญเช่นเจนใจ” “ชาญเช่น” หมายถึง สวดได้คล่องรู้ลีลาจังหวะคำหนักคำเบาตามธรรมชาติของคำประพันธ์รู้ขอมบาลี ขอมไทย เป็นต้น ดังที่ผู้คัดลอกแต่งต่อไว้ในวรรณกรรมฝึกหัดอ่านเบื้องต้นซึ่งคัดลอกมาจากแบบเรียนหลวงแสดงให้เห็นว่าชาวไทยภาคใต้สนใจให้บุตรหลานสวดหนังสือได้ และต้องสวดได้ดีด้วย ดังข้อความที่ว่า

“จะสวดจะเรียน ลำนำธรรมเนียม เรียนหนักเรียนเบา
อย่าละเลิงเปิงปิด มิสวดให้เพราะ ผิดพลั้งไปเล่า
ท่านเล่านินทา”

และ *“ถ้าสวดคำจอง ลำนำทำนอง ต้องเรียนสืบไป*
คาถัมคาถา ว่าให้เจนใจ สวดเอาแต่ได้
ท่านจึงนินทา
ลางคนนั้นเล่า ครั้นปากขัดเขา เหลียวซ้ายแลขวา
ทำปากงุบงิบ กลับหนังสือมา แต่สวดคาถา
ว่าไม่ต้องการ
สวดเล่นเห็นคล่อง ครั้นถึงทำนอง ต้องนิ่งอยู่นาน
พิลาปยานี ชอบทีจึงอ่าน วิสัยใจคร้าน
ท่านไยไพหัว

พบเยสันตา ยังมั่งข้างหน้า คำพิลาปยาว
ไม่รู้ที่จะว่า ทำตาขาวขาว หน้าอายสาวสาว
เขามานั่งฟัง”

และ *“นี้เล่าเห็นดู คิดใคร่ให้รู้ เรียนขอมสืบไป*
มีมากมายอยู่ รู้แต่อักษรไทย อ่านขอมไม่ได้
เห็นเวทนา
แม้นอ่านขอมได้ ถ้าว่าพอใจ มนต์ต้นคาถา
จะได้เรียนเล่า เอาตามปัญญา รู้โทษโทษา
ย่อมมากลัวเกรง”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๓)

ส่วนที่ว่า “เจนใจ” น่าจะหมายถึงสวดอ่านจนกระทั่งสามารถจดจำคำสอนในเรื่องต่าง ๆ ได้จนขึ้นใจ นำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ เพราะวรรณกรรมคำสอนในส่วนนี้มักจะสอนในสิ่งที่ศิษย์วัดควรต้องปฏิบัติ เมื่อสวดอ่านคล่องขึ้นก็เริ่มขยายหนังสือสวดไปสู่วรรณกรรมพัฒนาทักษะการอ่านทั้งประเภทวรรณกรรมนิทานประโลมโลก วรรณกรรมคำสอน และวรรณกรรมคำสวด กิจกรรมการสวดหนังสือตามวัดตามบ้านทำให้ทั้งผู้ฟังผู้สวดได้เรียนรู้วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ไปโดยมิได้ตั้งใจ นอกจากจะได้รับความบันเทิงตามกระแสนิยมในสมัยนั้นแล้ว ผู้สวดอ่านและผู้ฟังยังได้รับความคิดที่เป็นแก่นสารซึ่งแทรกแฝงอยู่ในเนื้อหา เหตุการณ์และพฤติกรรมของตัวละคร รวมทั้งบทสนทนาและคำบรรยาย ให้ผู้ฟังที่นั่งฟังอยู่เป็นหมู่เป็นกลุ่มได้ซึมซับรับรู้ ได้ถกเถียงวิพากษ์วิจารณ์กัน และได้กลั่นกรองรองรับเอาส่วนดีมาปรับใช้กับตัวเอง นับเป็นการเรียนรู้วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ที่น่าสนใจไม่น้อยเลย

อนึ่ง การเรียนในวัด ครูที่เป็นสงฆ์มิได้สอนเฉพาะวิชาการเท่านั้นแต่จะอบรมทั้งกิริยามารยาท คุณธรรมและหลักธรรมในศาสนาไปด้วย ดังที่กล่าวไว้ในบทสัดดีว่า

“ทุกสิ่งท่านสอนข้า บ่ได้เว้นเท่ายองใย
สิบนิ้วข้าไหว้ไป ขอมีชัยเป็นมงคล
บทบาทอันพลาดพลั้ง ***จะลุกนั่งให้เจียมตน***
ไหว้พระและสวดมนตร์ ***ทั้งกิริยาและพาที***
*ครูสอนตัวข้ามา ทั้ง**คาถา**และ**บาลี***
*สอนข้ามาทั้งนี้ ให้**เห็นแจ้งในทางธรรม**”*

(บทไหว้สัดสะดีใหญ่ : สำนวนที่ ๔. ๒๕๔๘ : ๒, ๒๒๙)

จึงเห็นได้ว่าการเรียนการสอนในวัดนั้นเท่ากับเรียนวิชาความเป็นมนุษย์นั่นเอง เรียนระดับนี้แล้วสามารถออกมาใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข เพราะผ่านภาคปฏิบัติที่เน้นไปในทางการปลูกฝังคุณธรรมที่พึงประสงค์ของสังคมมาแล้วเป็นอย่างดี แต่หากใครจะเรียน “คาถา” และ “บาลี” ต่อก็ย่อมทำได้ คาถาน่าจะหมายถึงการศึกษาเล่าเรียนทางโลกย์อันได้แก่วิชาความรู้ตามค่านิยมแห่งยุคสมัย เช่น ไสยศาสตร์ เวทมนตร์คาถาและวิชาชีพทั่วไป ส่วนบาลีในที่นี่หมายถึงการศึกษาในทางธรรมเพื่อเป็นหนทางนำไปสู่การหลุดพ้นซึ่งต้องอาศัยภาษาบาลีเป็นเครื่องมือในการศึกษา ดังนั้นใครที่มุ่งหมายจะเรียนต่อก็ต้องเลือกทางสำหรับตนเอง เช่นเตรียมตัวบรรพชาหรืออุปสมบทเพื่อศึกษาธรรม หรือเวทมนตร์คาถาอาคมไว้รักษาตัวต่อไปก็ต้องศึกษาภาษาบาลีเบื้องต้น ไวยากรณ์บาลี หรืออักษรขอมทั้งขอมไทย คือ อักษรขอมที่ใช้บันทึกคำไทย และขอมเกย คือ อักษรขอมที่ใช้บันทึกคำบาลี ที่เชื่อกันมาก่อนว่าสิ่งซึ่งจารึกด้วยอักษรขอมย่อมขลังและศักดิ์สิทธิ์ สำหรับเรียนรู้ขั้นสูงขึ้นไป ดังเช่น การศึกษาพระมาลัย พระมหาชาติ พระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์ พระอุณหิสวิไชย พระมงคลทีปนี พระสารสังคหะ ฯลฯ

ในด้านวิชาชีพการงานนั้นก็มีมากมาย เช่น วิชาหมอดู วิชาแพทย์แผนโบราณ วิชาโจทย์เลข ค้าขาย วิชาช่างทอง วิชาเสมียน ฯลฯ นอกจากจะเรียนรู้จากครูซึ่งเป็นภิกษุสงฆ์ในวัดแล้ว อาจลาสิกขาออกไปฝากตัวเรียนกับผู้รู้ศาสตร์เฉพาะทางด้านใดด้านหนึ่งได้อีก แม้วิชาการที่ต้องเรียนในวัดหากต้องการเรียนลึกซึ้งยิ่งขึ้น ดังเช่นภาษาบาลีผู้เรียนต้องแสวงหาอาจารย์หรือสำนักที่สอนระดับนั้น ๆ เช่นมีกล่าวในประวัติของพระรัตนธัชมุนี (ม่วง รตนธชเถร) ว่า เมื่ออายุได้ ๗ ปี ได้ศึกษาเบื้องต้นในวัดสำนักอาจารย์สีดำ วัดหลุมพอ อำเภอปากพนัง อายุได้ ๙ ปีย้ายไปศึกษาในสำนักอาจารย์เพชร วัดแจ้ง อำเภอปากพนัง ได้ศึกษาเล่าเรียน**มูลกัจจายน์**ในสำนักนี้ (ดรุณี บุญภิบาล. ๒๕๔๒ : ๑๑, ๕๑๕๙) และพระครูพิศิษฐ์อรรถการ (คล้าย จนฺทวณฺโณ)ได้เข้าศึกษาภาษาบาลี (มูลกัจจายนะ) ณ สำนักวัดหน้าพระบรมธาตุฯ อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช มีพระครูกาแก้ว (ศรี) เป็นอาจารย์ได้เรียนมูลกัจจายนะ ๓ ปี (พรศักดิ์ พรหมแก้ว. ๒๕๔๒ : ๑๐, ๔๘๙๙) เป็นต้น หรือหากสนใจทางด้านวิชาไสยศาสตร์ด้วย ก็อาจไปฝากตัวเป็นศิษย์สำนักวัดเขาอ้อ จังหวัดพัทลุง เป็นต้น

ข้อความในประวัติของพระรัตนธัชมุนี เจ้าอาวาสวัดท่าโพธิ์ฯ อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราชที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะมณฑลนครศรีธรรมราชและมณฑลปัตตานี เป็นผู้อำนวยการศึกษาในมณฑลนครศรีธรรมราชและปัตตานีในสมัยพระบาทสมเด็จฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ว่า *“แต่เดิมการศึกษาเล่าเรียนในเมืองนครศรีธรรมราช เมืองพัทลุง และเมืองสงขลา เรียนกันอยู่ตามวัด คนที่ได้เล่าเรียนก็คือศิษย์วัดใช้แบบเรียนปฐมมาลาเป็นพื้นหัดอ่านหัดเขียนไปจนเขียนหนังสือไทย ขอมคล่องแล้วก็เรียนเลขอย่างไทยพอทำโจทย์บวก ลบ คูณ หารได้ก็นับว่าได้หนังสือดีแล้ว ภาษามคธมีผู้เรียนกันอยู่บ้างแต่โดยทั่ว ๆ ไปแล้วคนยังไม่ค่อยนิยม*

การศึกษาเล่าเรียน" (ดรุณี บุญภิบาล. ๒๕๔๒ : ๑๑, ๕๑๖๑) แสดงว่านอกจากจะเรียนอักษรสมัยให้อ่านออกเขียนได้แล้ว วิชาที่ต้องเรียนเป็นความรู้ระดับพื้นฐานอีกวิชาหนึ่งคือ **วิชาเลข** ดังประวัติของพระพิศิษยฐ์ อรรถการ (คล้าย จนฺทวณฺโณ) มีข้อความว่าเมื่ออายุ ๑๓ ปี บิดามารดาก็ได้ส่งไปเรียนเลขกับอาจารย์ข้ำ (ฉ่ำ) ท่านเรียนอยู่ไม่นานก็สามารถบวก ลบ คูณ หาร ได้อย่างรวดเร็วและสามารถคำนวณหน้าไม้ได้ชำนาญ (พรศักดิ์ พรหมแก้ว. ๒๕๔๒ : ๑๐, ๔๘๙๙)

อนึ่ง แม้ว่าสมัยก่อนจะนิยมเรียนหนังสือกันในวัด แต่การเรียนระดับอ่านออกเขียนได้นั้นอาจจะเรียนกับผู้รู้ในบ้านก็ได้ดังเช่นพระครูพิศิษฐ์อรรถการ (คล้าย จนฺทวณฺโณ) มีประวัติการศึกษาเบื้องต้นว่า ท่านได้ศึกษาเล่าเรียนอักษรสมัยจากบิดาของท่าน อายุได้ ๑๐ ขวบก็เรียนจบสามารถอ่านออกเขียนได้ชำนาญทั้งหนังสือไทยและหนังสือขอม (พรศักดิ์ พรหมแก้ว. ๒๕๔๒ : ๑๐, ๔๘๙๙) โดยเฉพาะผู้หญิงในยุคสมัยนั้นต้องเรียนหนังสือในบ้านดังที่คุณยายลาภ ด้วงสุข อายุ ๘๗ ปี (พ.ศ. ๒๕๔๙) เรียนหนังสือที่บ้านพ่อเป็นผู้สอน อ่านได้ทั้งภาษาบาลีและสันสกฤต แต่เขียนหนังสือไม่ได้ (ประถม ก กา หนังสือแบบเรียนเก่าฯ. ๒๕๔๙ : ๑) เป็นต้น

สรุปได้ว่า การศึกษาของชาวไทยภาคใต้สมัยโบราณก่อนโน้นน่าจะเริ่มจากการเรียนภาษาขอมเห็นได้จากหลักฐานการใช้อักษรจารึกที่พบว่ามีการจารึกด้วยอักษรขอมอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ในช่วงเริ่มต้นยุครัตนโกสินทร์ ครั้นต่อมารับอักษรไทยมาจากราชสำนักจึงให้เรียนอักษรไทยจนแตกฉานก่อนจึงเรียนอักษรขอม เพื่อใช้ศึกษาเล่าเรียนธรรม คัมภีร์และชาดกต่าง ๆ ที่จารด้วยอักษรขอม พระภิกษุสงฆ์สอนวิชาความรู้ทุกชนิดที่พึงรู้พึงเรียนทั้งทางโลกและทางธรรม เพราะถือว่าพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้คงแก่เรียนเป็นหัวหน้าและผู้นำของสังคม ชาวบ้านจึงนำบุตรหลานมาฝากฝังให้เป็นศิษย์วัดหรือไม่ก็บรรพชาเป็นสามเณร เมื่อมีอายุครบบวชก็ให้อุปสมบทอยู่กับวัด เพื่อจะได้ศึกษาเล่าเรียนได้เต็มที่ ส่วนผู้หญิงจะมีโอกาสเล่าเรียนก็ต่อเมื่อมีผู้รู้หนังสือเป็นฆราวาสให้ฝึกเรียนเขียนอ่านอยู่ที่บ้าน แต่ก็ยังไม่สู้นิยมให้ลูกผู้หญิงเรียนหนังสือกันมากนัก เห็นว่าไม่จำเป็น สิ่งที่ควรศึกษาเล่าเรียนจะเป็นเรื่องงานบ้านงานเรือนมากกว่า ทั้งนี้เห็นว่าการเรียนหนังสือเป็นหน้าที่ของผู้ชายซึ่งจะเป็นหัวหน้าครอบครัวต่อไป ส่วนการศึกษาในระดับสูงขึ้นไปเช่น การเรียนภาษาบาลีจนกระทั่งแปลพระไตรปิฎกได้ หรือสามารถสวดมนตร์ได้ถูกต้องไพเราะตามคุณสมบัติของเสียงพยัญชนะและเสียงสระแต่ละเสียง เช่น เรียนมูลกัจจายนะสูตรนั้น อาจจะต้องแสวงหาอาจารย์หรือสำนักสอนที่มีผู้รู้เชี่ยวชาญเฉพาะลงไปเช่นเดียวกับความรู้ที่เป็นทางโลกย์ทั่วไป เช่น คาถาอาคมหรือวิชาชีพ ภิกษุรูปใดมีความรู้ด้านใดก็จะสอนด้านนั้น ๆ แต่ทั้งนี้ผู้เรียนอาจจะต้องแสวงหาอาจารย์เพื่อให้ได้เรียนวิชาที่ตนสนใจเองไม่ว่าอาจารย์ที่เป็นภิกษุหรืออาจารย์ที่เป็นฆราวาส การเรียนการสอนในวัดอาจจะไม่มีรูปแบบและวิธีการสอนที่เป็นขั้นตอนชัดเจนนัก แต่สิ่งที่ติดตัวผู้เรียนไปนั้นนอกจากจะได้ความรู้เชิงวิชาการเป็นพื้นฐานของการประกอบอาชีพแล้ว

ยังได้วิธีคิดและแนวปฏิบัติที่ผ่านการขัดเกลามาอย่างเข้มงวดให้สามารถดำรงชีวิตต่อไปในวันข้างหน้าได้อย่างสงบ สง่า และสะอาดด้วย

๗. สถานที่และเวลาที่มีการเรียนการสอน

แม้จะผ่านยุคสมัยที่พุทธจักรควบคุมอาณาจักรมาแล้ว แต่ในสมัยที่ยังไม่มีระบบโรงเรียนหรือระบบโรงเรียนยังมีไม่ทั่วถึงนั้น วัดยังคงเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ พระยังเป็นผู้ประสาทวิทยาการให้กับชาวบ้านในชุมชนโดยรอบ สำหรับผู้ใหญ่ พระเทศนาสั่งสอนในวันธรรมสวนะ ส่วนเด็ก ต้องมาอยู่ประจำกับพระในวัดเพื่อให้ได้รับการอบรมสั่งสอนตลอดเวลา การศึกษาของกุลบุตรชาวใต้ในสมัยนั้นจึงเป็นลักษณะการเรียนที่เรียกว่า “ เรียนหนังสือวัด ” คือผู้ปกครองนิยมส่งบุตรหลานที่เป็นชายเข้าไปอยู่ในวัด ฝากตัวเป็นศิษย์ของภิกษุรูปใดรูปหนึ่งที่เคารพนับถือหรือคุ้นเคย พระภิกษุรูปนั้นก็สอนให้เป็นการส่วนตัว ศิษย์ใครคนนั้นก็สอน ศิษย์คอยปรนนิบัติรับใช้ เพื่อให้ท่านสอนวิชาความรู้และอบรมศีลธรรมจรรยาให้ สถานที่เรียนและเวลาเรียนจึงขึ้นอยู่กับความเหมาะสมและความสอดคล้องกับวัตรปฏิบัติของภิกษุที่เป็นครู วัตรปฏิบัติของศิษย์ที่เป็นภิกษุ สามเณร หรือเด็กวัด บางวัดอาจเปิดรับสอนซัดเจนเป็นสำนัก เช่น พระรัตนธัชมุนี (ม่วง รตนธชเถร) ศึกษาเบื้องต้นใน**สำนักอาจารย์สีดำ** วัดหลุมพอ อำเภอปากพนัง แล้วย้ายไปศึกษา**สำนักอาจารย์เพชรวัดแจ้ง** อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช (ดรุณี บุญภิบาล. ๒๕๔๒ : ๑๑, ๕๑๕๙) เป็นต้น วัดหรือสำนักเรียนในวัดยังคงมีบทบาทในการพัฒนาชายไทยชาวใต้อยู่อีกนานแม้ในสมัยที่มีการโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนหลวงแล้วก็ตาม ดังที่พระยาพิบูลพิทยาพรรคกล่าวไว้ในหนังสือเรื่องโรงเรียนวัดว่า *“วัดกับการศึกษาย่อมอาศัยกันและกันมาตั้งแต่ไหนแต่ไร ไม่ใช่ของใหม่ จะเห็นได้จากเสนาสนะที่ปลูกสร้างไว้ในวัด มีศาลา โบสถ์ วิหารการเปรียญ กุฎี เป็นต้น กุฎีเป็นที่อยู่ของภิกษุสามเณร วิหารเป็นที่อยู่ของพระพุทธเจ้า โบสถ์เป็นหอประชุม หอไตรเป็นห้องสมุด* ***ศาลาหรือโรงธรรมเป็นสถานที่ศึกษา ปกติเป็นที่สอนหนังสือหรือให้ผู้ใหญ่มาเรียนศีลธรรม****...”* (เรื่องโรงเรียนวัด มณฑล นครศรีธรรมราช พ.ศ. ๒๔๗๔. ๒๔๗๖ : ๒) จะเห็นได้ว่าในสมัยที่พระบาทสมเด็จฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นตามหัวเมืองก็ล้วน**เริ่มต้นจากสถาบันวัด** ดังที่มีตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕) ในมาตรา ๑๓ ข้อ ๖ แห่งพระราชบัญญัติได้บังคับให้วัดจัดการศึกษา “หนังสือไทย” สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสได้ทรงอำนวยการจัดการศึกษา**ฝ่ายโรงเรียนวัด**ทั้งในกรุงและหัวเมือง จัดพระสงฆ์จากกรุงออกไปอยู่ตามวัดในหัวเมืองบ้าง วัดจัดเองบ้าง (เรื่องโรงเรียนวัด มณฑล นครศรีธรรมราช พ.ศ. ๒๔๗๔. ๒๔๗๖ : ๒)

วัดเป็นสถานที่เรียน ครูผู้สอนคือภิกษุ ส่วนผู้เรียนมีได้ทั้ง ๓ สถานะ คือ ภิกษุ สามเณร และเด็กวัด ทั้งผู้สอนและผู้เรียนอาศัยอยู่ในวัด มีความสัมพันธ์กันทั้งในฐานะครูกับศิษย์และฐานะอื่น ๆ เช่น ภิกษุกับภิกษุ ภิกษุกับสามเณร และภิกษุกับเด็กวัด นอกจากศิษย์จะต่างกันตามฐานะดังกล่าวแล้ว ยังต่างกันด้วยวัยอีกด้วย ปัจจัยดังกล่าวอาจจะสัมพันธ์กับสถานที่เรียนและเวลาเรียนได้บางส่วน ดังเช่น เด็กวัดหรือสามเณรที่อายุยังน้อย หรือเป็นญาติใกล้ชิดของพระที่เป็นครู อาจจะต้องนอนใกล้พระจึงสามารถเรียกใช้และอบรมสั่งสอนได้ตลอดเวลา ดังที่มีสำนวนว่า *"ศิษย์ใต้แคร่"* เป็นต้น

โดยทั่วไป ถ้ามีศิษย์จำนวนมากหรือเปิดเป็นสำนัก สถานที่เรียนก็คงเป็นศาลาหรือโรงธรรม การจัดเวลาเรียนอาจจะเป็นระบบเช่นเดียวกับการจัดการศึกษาโดยทั่วไปในสมัยโบราณจนถึงต้นรัชกาลที่ ๕ (กระทรวงศึกษาธิการ. ๒๕๐๗ : ๑๔-๑๕) ดังตัวอย่างเช่น

อัตราเวลาเรียน

	ตอนเช้า	ตอนบ่าย
๑.	พวก นะโม เขียน อ่าน ๓ เที่ยว ลบตาก	เขียน อ่าน ๓ เที่ยว ลบตาก
๒.	พวก ก ข้ เขียน อ่าน ๓ เที่ยว ลบตาก	เขียน อ่าน ๓ เที่ยว ลบตาก
๓.	พวก ก กา เขียน อ่าน ๓ เที่ยว ลบตาก	อ่าน กลอน ก กา
๔.	พวก กน เขียน อ่าน ๓ เที่ยว ลบตาก	อ่าน กลอน กน
๕.	พวก กบ เขียน อ่าน ๓ เที่ยว ลบตาก	อ่าน กลอน กบ
๖.	พวก กก เขียน อ่าน ๓ เที่ยว ลบตาก	อ่าน กลอน กก
๗.	พวก กง เขียน อ่าน ๓ เที่ยว ลบตาก	อ่าน กลอน กง
๘.	พวก กด เขียน อ่าน ๓ เที่ยว ลบตาก	อ่าน กลอน กด
๙.	พวก กม เขียน อ่าน ๓ เที่ยว ลบตาก	อ่าน กลอน กม
๑๐.	พวก เกย เขียน อ่าน ๓ เที่ยว ลบตาก	อ่าน กลอน เกย
๑๑.	เลข ต่อสูตร	เล่าท่อง
๑๒.	มูล ต่อสูตร	เล่าท่อง
๑๓.	ทำโคศัพท์หรือโจทย์	ทำสอบให้คล่อง
๑๔.	ทำตัวมูล	ทำสอบให้คล่อง
๑๕.	หนังสือเรื่องต่าง ๆ อ่าน	หนังสือเรื่องต่าง ๆ อ่าน

ทั้งนี้มิได้หมายถึงว่าแต่ละวัดจะจัดการเรียนการสอนอย่างนี้ทั้งหมด แต่แนวในการจัดเวลาเรียนคงไม่แตกต่างกันมากนักเพราะหลังอาหารมื้อเช้าและหลังอาหารมื้อกลางวัน จะเป็นเวลาว่างของศิษย์วัด พระจึงให้เขียนอ่านหนังสือ ทำเลขหรือฝึกอบรมขนบธรรมเนียมของวัดตลอดจนถึง

กิริยามารยาทภาคปฏิบัติ เช่น เดินผ่านหน้าผู้ใหญ่ให้ก้มตัว นั่งพูดกับพระต้องยกมือประนม พูดกับพระขณะที่พระยืนอยู่ให้นั่งคุกเข่าประนมมือ ให้พูดจาสุภาพ มีหางเสียง ไม่ทรมานสัตว์ เป็นต้น เวลาย่ำค่ำอาจจะเป็นอีกช่วงเวลาหนึ่งที่พระดูแลให้ลูกศิษย์หัดอ่านเขียนเรียนหนังสือ ฝึกอบรมกิริยามารยาท หรือ สอนให้รู้จักอาราธนาศีล อาราธนาธรรม และรู้จักสวดมนต์ ก่อนเตรียมการสวดมนต์ อาจจะมีการพิจารณาโทษผู้ทำผิดและให้ท่องระเบียบข้อบังคับของวัด เป็นต้น ในกรณีที่พระภิกษุที่เป็นครูมีลูกศิษย์จำนวนน้อยอาจให้มีการเรียนการสอนที่กุฏิหรือที่หนึ่งที่ใดในบริเวณวัดที่เห็นว่าสะดวกและเหมาะสม

การที่มีศิษย์อยู่ประจำในวัด สถานที่และเวลาที่เรียนจึงมิใช่เฉพาะบริเวณที่ใช้เรียนหนังสือเท่านั้น หากแต่ว่าการเรียนรู้เกิดได้ทุกสถานที่และเวลา ตามความเหมาะสมของเนื้อหาที่เรียน จึงกล่าวได้ว่าวิถีชีวิตในวัดคือบทเรียนของศิษย์วัด ดังตัวอย่างเช่น การบิณฑบาตมาถวายพระ (สามเณร) การติดตามพระไปบิณฑบาต (เด็กวัด) การจัดอาหารถวายพระ การคอยปรนนิบัติ การแบ่งปันกันกิน การทำความสะอาดถ้วยชาม การเก็บงำอาหารไว้สำหรับมื้อต่อไป การทำความสะอาดกุฏิ วิหาร วัดวาอาราม การเตรียมอาหารเสริม การปลูกผัก ดายหญ้า ซักเสื้อผ้า ทำยาใช้เอง เป็นต้น นอกจากนั้น ข้อบังคับต่าง ๆของวัดที่ต้องปฏิบัติล้วนเป็นสิ่งที่มุ่งเน้นการปลูกฝังคุณธรรมและศีลธรรมอันดีทั้งสิ้น ดังที่เฉลียว เรืองเดช (๒๕๔๒ : ๕, ๒๔๓๒) กล่าวไว้ในบทความเรื่องเด็กวัดว่า *“วัดในอดีตได้ให้ทุกอย่างครบเพื่อเอาไปใช้ในชีวิตอนาคตได้ดี ทุกอย่างที่เด็กวัดได้รับล้วนแล้วแต่เป็นภาคปฏิบัติที่เน้นไปในทางปลูกฝังคุณธรรมที่พึงประสงค์และพื้นฐานของการประกอบอาชีพทั้งสิ้น”*

๘. ลักษณะการประเมินผล

เนื่องจากการเรียนหนังสือในวัด ผู้เรียนอยู่ประจำในวัดเป็นเด็กวัด หรือเป็นภิกษุสามเณรในวัด ผู้สอนเป็นพระภิกษุสงฆ์การเรียนการสอนจึงขึ้นอยู่กับความรู้ของผู้สอน บ้างก็แค่สอนให้อ่านออกเขียนได้ บ้างก็สอนลึกซึ้งในสาขาวิชาที่ตนรู้หรือสนใจ เช่น ภิกษุสงฆ์บางรูปเข้าใจว่าการเรียนหนังสือไทยไม่ได้บุญ ไม่ได้กุศล หนังสือไทยไม่ใช่ธรรมะ อาจจะสอนลุ่มลึกในเรื่องอักขระหนังสือขอมนิยมไปทางสวดมนต์มากกว่าก็มี ภิกษุที่มีความรู้ดีเรื่องวิชาชีพบางสาขา เช่น ความรู้ทางการแพทย์ตำรายา หรือหมอดู ก็เน้นหนักไปในด้านนั้น ๆ เป็นต้น การเรียนการสอนจึงไม่มีกำหนดกฎเกณฑ์แน่นอนทั้งเนื้อหาและเวลา คงจะสอนยืดหยุ่นไปตามความเหมาะสมของผู้เรียนรายบุคคล ลักษณะการประเมินผลก็เช่นกัน เรียนไปตามลำดับเนื้อหาที่จะสอนเมื่อเห็นว่าเข้าใจหรือจำได้หมายรู้แล้วก็สอนเนื้อหาตอนต่อไปอีก แล้วจึงประเมินผลเพื่อสอนเนื้อหาเพิ่มเติมอีก ขึ้นอยู่กับความสามารถของบุคคลแต่ละราย ความถี่ในการวัดและประเมินผลก็เป็นไปตามกระบวนการสอน คือ ถ้ามุ่งให้เขียนและอ่าน “นโมพุทธายสิทธ์” ต่อด้วยสระอีก ๒๐ ตัว เมื่อทำได้แล้วก็ให้ฝึกหัดอ่านเขียน “กข” ต่อไปอีก

แม้ว่าการประเมินจะเน้นความจำบ้างบางเรื่องแต่ก็ไม่ได้เปรียบเทียบกับบุคคลอื่น มุ่งที่จะพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนเองเป็นหลัก ดังข้อความที่ว่า

“ข้านี้คนโง่ แต่เขียน นโม มาเป็นไหนไหน
จนถึงสามเดือน เคลื่อนคลาดกันไป ยากนักเหลือใจ
แต่ตัวธายอ
ครั้นข้าจำได้ พระครูท่านใช้ ให้เขียน กข
จำได้จนจบ คำรบถึง “ฮ” จึงเขียนต่อต่อ
ไปถึงเกยกาย
แจกเกยเลยเล่า พระชีต้นเจ้า ท่านจึงเขียนทาย
ผิดเรื่องนักหนา เล่าหาแทบตาย อ่านได้คลับคล้าย
ให้สวดสุบิน”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๕)

หากยังจำไม่ได้ก็ใช้เวลาเรียนนานกว่าผู้อื่น ดังที่ว่า

“เรียนไหรไม่อุตสาห์ แต่ ก กา เป็นตาปี
เกียจนักมักหลบลี้ ที่ขี้คร้านนานรู้เห็น”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๖)

จากการศึกษาประวัติการศึกษาของพระเถระชั้นผู้ใหญ่ในภาคใต้ พอจะสันนิษฐานได้ว่าพระภิกษุหรือครูผู้สอนคงประเมินจากภาคปฏิบัติของผู้เรียนเป็นส่วนใหญ่ เช่น เรียนจบหนังสือเล่มใดควรจะเรียนเล่มใดต่อ ดังเช่นประวัติพระรัตนธัชมุนี (จู ทีปรักษพันธุ์) มีว่า การศึกษาเบื้องต้น**บิดาเป็นผู้สอนให้ โดยสอนหนังสือไทยแบบโบราณตั้งแต่ประถม ก กา ขึ้นไปชั้นสูงคือ ประถมมาลาและจินดามณี เมื่ออายุ ๑๑ ปี เรียนหนังสือขอมที่วัดท้ายยอ ตำบลเกาะยอ ในสำนักอาจารย์คุ่ย ในเวลาเดียวกันก็ไปเรียนมูลกัจจายน์ กับอาจารย์ปานที่วัดโคกเปี้ยว** ตำบลเกาะยอ ต่อมาเมื่ออายุได้ ๑๔ ปี ได้ไปอยู่กับอาจารย์รอดซึ่งเป็นพี่ชายที่วัดโคกเปี้ยว **อาจารย์รอดได้สอนให้เรียนเลข** ” (ดรุณี บุญภิบาล. ๒๕๔๒ : ๑๑, ๕๑๕๕) หรือประวัติของพระครูบริสุทธิ์ศีลาจารย์ฑิสังฆปาโมกข์ (ลบ ทวิสุวรรณ) กล่าวถึงประวัติการศึกษาว่า เมื่อท่านมีอายุ ๗ ขวบ บิดามารดาได้พาไปฝากให้ศึกษาเล่าเรียนหนังสือไทย ขอม และเลขไทย อยู่ในสำนักของพระอุปัชฌาย์มีเจ้าอธิการวัดควนธานี อายุย่างเข้า ๑๒ ปี ได้บรรพชาเป็นสามเณร ต่อจากนั้นก็เล่าเรียนสวดมนต์ไหว้พระ **และศึกษาเล่าเรียนวิชาเบื้องต้นทั้งภาษาไทยและภาษาขอมจนแตกฉาน** (สุจิตรา พัฒนา. ๒๕๔๒ : ๑๐, ๔๘๘๓) ทั้งนี้นอกจากครูจะประเมินจากการปฏิบัติแล้ว ผู้เรียนก็คงประเมินตัวเองด้วยว่าความรู้ที่ได้นั้นเป็นที่พอใจแล้วหรือยัง จะไปเรียนต่อที่ใดอีกหรือไม่ ดังในประวัติของ

พระครูพิศิษฐ์อรรถการ (คล้าย จนฺทวณฺโณ) ที่กล่าวถึงประวัติการศึกษาของท่านว่า การศึกษาเบื้องต้นท่านได้ศึกษาเล่าเรียนอักษรสมัยจากบิดาของท่าน พออายุได้ ๑๐ ขวบ ก็เรียนจบอักษรสมัยจากบิดา**สามารถอ่านออกเขียนได้ชำนาญทั้งหนังสือไทยและหนังสือขอม** เมื่ออายุ ๑๓ ปี บิดามารดาก็ได้ส่งไปเรียนเลขกับอาจารย์ข้ำ ท่านเรียนอยู่ไม่นานก็**สามารถบวกลบคูณหารได้อย่างรวดเร็วและสามารถคำนวณหน้าไม้ได้ชำนาญ** ครั้นเมื่ออายุย่างเข้า ๒๐ ปี บิดานำไปฝากไว้กับอาจารย์ทอง เจ้าอาวาสวัดวังม่วง อำเภอฉวาง **ได้ศึกษาเล่าเรียนเพื่อจะได้อุปสมบทต่อไปจนอายุ ๒๐ ปีบริบูรณ์จึงได้อุปสมบท** ในปี พ.ศ.๒๔๔๓ ได้เข้าศึกษาภาษาบาลี (มูลกัจจายนะ) ณ สำนักวัดหน้าพระบรมธาตุฯ มีพระครูกาแก้ว (ศรี) เป็นอาจารย์ **ได้เรียนมูลกัจจายนะ ๓ ปี เห็นว่ามีความรู้ภาษาบาลีพอสมควรจึงได้ไปศึกษาทางวิปัสสนากัมมัฏฐาน** จากสำนักวัดสามพัน (พรศักดิ์ พรหมแก้ว. ๒๕๔๒ : ๑๐, ๔๘๙๙)

การประเมินผลจึงมิใช่การสอบผ่านหรือตก แต่เป็นการประเมินจากการใช้ในชีวิตจริง ถ้าใช้การได้ตามจุดมุ่งหมาย เช่น เรียนภาษาไทย อ่านเขียนภาษาไทยได้แตกฉาน เรียนภาษาขอม อ่านเขียนภาษาขอมได้ เรียนเลข สามารถบวกลบคูณหารได้อย่างรวดเร็ว คำนวณหน้าไม้ได้ชำนาญ ก็ถือว่าเรียนสำเร็จ เป็นการประเมินผลรายบุคคลที่เป็นเพียงขั้นตอนของการเรียนว่าควรจะเรียนเนื้อหาอื่นต่อไปได้แล้วหรือไม่เท่านั้น

บทสรุป

เป็นที่น่าสังเกตว่ากระบวนการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้เป็นเสมือนกระบวนการเรียนรู้วิธีการใช้ชีวิตไปด้วย เริ่มต้นจากผู้ปกครองนำมาฝากให้เป็นศิษย์วัด จะในลักษณะของการฝากให้เป็นเด็กวัดหรือบรรพชาเป็นสามเณรก็ตาม มีพระภิกษุที่รับฝากจากผู้ปกครองเป็นครู ที่นอกจากจะสอนความรู้ทางวิชาการให้สามารถอ่านออกเขียนได้และอาจจะสอนลึกซึ้งถึงขนาดให้เรียนต่ออักษรขอม ภาษาบาลี หรือวิชาชีพต่าง ๆ ตามความสามารถของครูผู้สอนและความต้องการของผู้เรียนแล้ว ครูยังต้องคอยดูแลเอาใจใส่อย่างเคร่งครัด ให้ศิษย์เรียนรู้การอยู่ร่วมกับผู้อื่น เรียนรู้ที่จะพึ่งตัวเอง เรียนรู้ที่จะต้องดูแลปรนนิบัติครูอาจารย์และภิกษุรูปอื่น ๆ ครูจึงต้องคอยอบรมบ่มเพาะทั้งจริยธรรม คุณธรรม และหลักธรรมทางศาสนาอย่างใกล้ชิด ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติมิให้เสียชื่อที่ส่งมาเป็นศิษย์และเติบโตในวัด การเรียนการสอนไม่มีหลักสูตรชัดเจน ส่วนใหญ่เป็นไปตามความต้องการของผู้ปกครองหรือผู้เรียน เช่น มีจุดมุ่งหมายเพียงเพื่อให้อ่านออกเขียนได้ สวดหนังสือเป็น หรือเรียนเพื่อจะอุปสมบทเป็นพระภิกษุตามประเพณี หรือมุ่งจะศึกษาบาลีให้แตกฉานเพื่ออ่านแปลพระไตรปิฎกต่อไป เป็นต้น สื่อการสอนมีเฉพาะกระดานดำที่ทำขึ้นเอง เขียนด้วยดินสอจากวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น ต่อมามีกระดานชนวนและดินสอที่ทำด้วยหิน สะดวกต่อ

การเรียนเขียนลบมากขึ้น ใช้แบบเรียนที่คัดลอกต่อ ๆ กันมาจากแบบเรียนหลวงบ้าง แต่งขึ้นใหม่บ้าง หนังสือแบบเรียนที่ใช้สอนกันอยู่โดยมาก คือ หนังสือ**ปฐมมาลา** ถ้าจะเรียนลึกซึ้งยิ่งขึ้นก็ให้ศึกษา **จินดามณี** ในขณะเดียวกับการฝึกหัดอ่านคำที่นำมาผูกเป็นกลอนตามมาตราต่าง ๆ เป็นมาตรา ๆ ไป ในหนังสือ**ประถม ก กา ประถม ก กา หัดอ่าน** และ**เสือโค ก กา** เป็นต้น เมื่อสามารถประสมคำได้คล่องแล้วจึงให้อ่านวรรณกรรมอื่น ๆ เพื่อพัฒนาทักษะการอ่าน ส่วนใหญ่จะเรียกกันว่าหนังสือสวด หนังสือสวดมักจะเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นประเภทนิทานประโลมโลก แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกาพย์ มีเนื้อเรื่องสนุก ได้สาระที่เป็นแก่นสารว่าด้วยคุณธรรมและจริยธรรมเป็นส่วนใหญ่ ทั้งยังได้ความไพเราะเสนาะหูทั้งผู้สวดอ่านและผู้ฟัง วรรณกรรมกลุ่มอื่นที่ครูนิยมกำหนดให้ศิษย์สวดอ่านเพื่อฝึกทักษะคือวรรณกรรมคำสอนซึ่งมักจะคัดลอกลงในหนังสือบุดเล่มเดียวกันกับแบบเรียนหรือวรรณกรรมฝึกหัดอ่านเบื้องต้น เนื้อหาส่วนใหญ่จะว่าด้วยเรื่องการเรียน ความประพฤติ คุณธรรมและจริยธรรม มีที่ใช้บทสวดก่อนเรียนและก่อนนอน เช่น บทสวดสัดดีและลายลักษณ์เป็นวรรณกรรมพัฒนาทักษะการอ่านบ้างเหมือนกัน เพราะต้องสวดเพื่อเป็นสิริมงคลอยู่แล้ว ส่วนจะใช้วรรณกรรมเล่มใดให้ผู้เรียนได้สวดอ่านเพื่อฝึกทักษะนั้นขึ้นอยู่กับว่าวัดหรือสำนักนั้น ๆ มีวรรณกรรมเล่มใดบ้าง ที่นิยมกันโดยมาก คือ เรื่อง**พระสุบิน** เรื่องอื่น ๆ อีกมากมาย เช่น **พระหอยสังข์ พระรถเสน พระวรวงศ์ สุวรรณหงส์ วันคาร** เป็นต้น รูปแบบและวิธีการเรียน ครูเริ่มให้หัดเขียนอ่านด้วยกระดานดำ เริ่มจากบท น โม เป็นการไหว้ครูก่อนแล้วเรียนรู้สระ ต่อด้วย บท ก ข้ เป็นการเรียนรู้พยัญชนะ แล้วจึงว่าด้วยคำในมาตราต่าง ๆ ตั้งแต่ แม่ ก กา ถึง แม่เกย เมื่อประสมอักษรได้แล้วจึงให้ใช้วรรณกรรมฝึกหัดอ่านเบื้องต้น และฝึกทักษะการอ่านประเภทวรรณกรรมพัฒนาทักษะการอ่านต่อไป สถานที่เรียนขึ้นอยู่กับความสะดวกและเหมาะสม อาจจะเป็นกุฏิ ศาลา หรือโรงธรรมก็ได้ เวลาเรียนโดยทั่วไปมีสองช่วงคือช่วงเช้าและช่วงบ่ายหลังเวลาอาหารเช้าและเที่ยง อาจจะมีการทบทวนบทเรียนในช่วงกลางคืนอีกช่วงหนึ่ง การประเมินผลเป็นเพียงขั้นตอนของการพิจารณาว่าควรจะต่อบทเรียนต่อไปได้หรือยัง ถ้าเห็นว่ารู้แล้ว ปฏิบัติได้แล้ว ก็ให้เรียนหัวข้ออื่นต่อไปได้ จึงกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้คือวัฒนธรรมของการเรียนรู้ชีวิต ทั้งจากครูผู้สอน สภาพแวดล้อม และจากตัววรรณกรรมพัฒนาการอ่าน เป็นการศึกษาเบื้องต้นก่อนที่จะออกมาใช้ชีวิตในสังคมแห่งการเรียนรู้ต่อไป

บทที่ ๓

สารัตถะในวรรณกรรมแบบเรียนทางภาษาและวรรณกรรมพัฒนาการอ่านในท้องถิ่นภาคใต้

สารัตถะ หมายถึง เนื้อหาหลัก ใจความสำคัญ ความคิดสำคัญ แก่นสาร ในที่นี้หมายถึง สาระสำคัญหรือแนวคิดที่สื่อถึงผู้อ่าน ทั้งนี้จะศึกษาสารัตถะในวรรณกรรมแบบเรียนทางภาษาและวรรณกรรมพัฒนาการอ่านในท้องถิ่นภาคใต้เฉพาะสารัตถะที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนเป็นหลัก โดยการจำแนกเป็น ๖ สารัตถะ ดังนี้

๑. สารัตถะเกี่ยวกับความรู้และการเรียนรู้
๒. สารัตถะเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์
๓. สารัตถะเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนา
๔. สารัตถะเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม
๕. สารัตถะเกี่ยวกับความเชื่อในวิถีชีวิต
๖. สารัตถะเกี่ยวกับกลวิธีสร้างสุนทรียรส

๑. สารัตถะเกี่ยวกับความรู้และการเรียนรู้

สารัตถะเกี่ยวกับความรู้และการเรียนรู้เป็นสารัตถะหลักในวรรณกรรมแบบเรียนทางภาษา แต่ก็เป็นสารัตถะที่มีความสำคัญไม่น้อยในวรรณกรรมพัฒนาการอ่านโดยเฉพาะวรรณกรรมกลุ่มฝึกหัดอ่าน เป็นที่ชัดเจนว่าวรรณกรรมแบบเรียนทางภาษาว่าด้วยหลักเกณฑ์ทางภาษาเป็นสำคัญ ส่วนวรรณกรรมฝึกหัดอ่านมุ่งให้ผู้สวดหรือผู้อ่านที่เรียนรู้การประสมอักษรเป็นคำมาแล้ว ได้อ่านข้อความยาวๆ เพื่อให้สามารถ “อ่านหนังสือได้แตก” แล้วจึงเสริมสร้างนิสัยรักการอ่านด้วยวรรณกรรมกลุ่มนิทานหรือคำสอนต่อไป สารัตถะเกี่ยวกับความรู้และการเรียนรู้ที่สอดแทรกอยู่ในเนื้อหาวรรณกรรมแบบเรียนทางภาษาและวรรณกรรมพัฒนาการอ่าน อาจพิจารณาด้วยประเด็นคำถามสามประเด็น ดังต่อไปนี้ คือ ทำไมจึงต้องเรียน เรียนอะไร และเรียนกันอย่างไร นั้นคือความสำคัญของการศึกษาหาความรู้ สิ่งที่ต้องเรียนรู้และวิธีการเรียนรู้นั้นเอง

๑.๑ ประเด็นความสำคัญของการศึกษาหาความรู้ ผู้รจนาได้นำมาผูกเป็นเนื้อความสำหรับฝึกหัดอ่านสอดแทรกไว้มากมาย เน้นให้เห็นความสำคัญของการเรียนหนังสือ ยกย่องผู้มีวิชา มุ่งให้กุลบุตรกุลธิดาใช้ความเพียรพยายามในการศึกษาหาความรู้ ดังข้อความในวรรณกรรมฝึกหัดอ่านฉบับต่างๆ ต่อไปนี้

“เกิดมาเป็นคน หนังสือเป็นต้น วิชาหนาเจ้า
ถ้าแม้นไม่รู้ อดสูอายเขา เพื่อนฝูงเยาะเย้า
ว่าเง่าว่าโง่
ลางคนเกิดมา ไม่รู้วิชา เคอะอยู่จนโต
ไปเป็นข้าเขา เพราะเง่าเพราะโง่ บ้างเป็นคนโซ
เที่ยวขอก็มี
แม้นรู้วิชา ประเสริฐหนักหนา ชูหน้าราศี
จะไปแห่งใด มีคนปรานี ยากไร้ไม่มี
สวัสดีมงคล”

(ประถม ก กา : ฉบับสทษ.)

บางส่วนเน้นให้เห็นว่าผู้ชายจำเป็นต้องเรียนรู้หนังสือมากกว่าผู้หญิง ถ้าผู้ชายอ่านหนังสือไม่ออกหรือสวดหนังสือไม่ได้ในขณะที่ผู้หญิงสวดอ่านได้เป็นเรื่องน่าอับอายสิ้นศักดิ์ เสียศรีไปมาก ดังที่ว่า

“แม้นรู้อักษร ถึงจะทุกข์ร้อน ห่อนให้อัปรีย์
กุศลผลให้ จะได้เป็นมี มาเป็นเช่นนี้
มากมายนักหนา
เกิดเป็นชายเขลา เติบโตโง่เง่า ไม่รู้อักขรา
แม้นเขาจะวาน อ่านซึ่งตำมฺรา ว่าไม่รู้หนา
เขามาเย้ยหยัน
ถ้าว่าอ่านได้ หมากคำพลูใบ ให้เป็นรางวัล
ผู้หญิงนั้นเล่า เขาสวดขยัน เป็นชายฉันนั้น
ไม่อายฤๅไฉน”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๓)

นอกจากนั้นยังเน้นให้เห็นว่าถ้าไม่มีความรู้แม้นจะมียศถาบรรดาศักดิ์ก็ยังนับว่าไม่ดี แม้นว่ามีทรัพย์สินเงินทองก็ไม่อาจรักษาไว้ได้ แต่ถ้ามีวิชาย่อมได้มาซึ่งทรัพย์สินเงินทอง ชื่อเสียงเกียรติยศ และความยำเกรง ดังข้อความดังต่อไปนี้

“แม้นว่าสูมี ยศศักดิ์สูงศรี เหล่าวงศ์พงศา
รูปทรงยงยิ่ง ทุกสิ่งมีมา บ่รู้วิชา
นับว่าไม่ดี

เร่งเล่าเร่งเรียน เร่งขีดเร่งเขียน ฤกษ์พานาที
ถึงปัญญาชั่ว เพียรมากจึงดี ครั้นรู้ถ้วนถี่
เป็นที่คนยำ
ความรู้ล้ำเลิศ วิชาประเสริฐ เป็นที่พึ่งได้
เกิดมั่งเกิดมี เป็นศรีเป็นใหญ่ เงินทองหาได้
ด้วยความรู้เอง”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๔)

“ถ้าสูเกียจคร้าน ความคิดความอ่าน สิ่งใดบ่มี
แม้นเพื่อนพวกสู เขานั้นมั่งมี ใช่สูจะมี
สิ่งสินเทียมทัน
แม้นมีเงินทอง ข้าไทเนืองนอง พ่อแม่แบ่งปัน
ให้ไว้เท่าใด จักสาบสูญพลัน เพราะตัวเองนั้น
บ่มีวิชา
แม้ด้อยปัญญา มีความเพียรกล้า ทรัพย์นั้นจึงคง
เดชะความรู้ จักมาเพิ่มลง ทำให้ไว้คง
เพราะวิชาการ
ถ้าความรู้มี ชูรูปชูศรี เป็นที่ยำเกรง
เงินทองของแก้ว เกิดด้วยบุญเอง มีคนยำเกรง
เพราะความรู้มี”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๕)

แม้ในหนังสือแบบเรียนทางภาษาอย่างหนังสือ**ปฐมมาลา**ซึ่งว่าด้วยหลักเกณฑ์ทางภาษาเป็นสำคัญยังเขียนเน้นย้ำให้เอาใจใส่ในการศึกษาเล่าเรียน ใฝ่เรียนใฝ่รู้ไว้เป็นต้นทุนชีวิตแทรกอยู่ในคำกลอนดังตัวอย่าง

“ดูกรกุมาร ร่ำเรียนเขียนอ่าน หว่านข้าวเอาผล
การไรไม่ดี ถ้ามีในตน บั่นรอนผ่อนปรน
ให้พ้นสันดาน
เล่ห์คนฟันไม้ บั่นต้นลนไฟ ไม่มีวิญญาณ
โอนอ่อนมาได้ นำใช้ในการ ปฤๅชาชำนาญ
วิจารณ์จำเพียร

อยู่ใกล้ผู้รู้ เล่นเร่เตร่อยู่ ไม่รู้อ่านเขียน
เหมือนมัณฑกะ ในสระจำเนียร มาลาอาเกียรณ์
พาเหียรกลิ่นไกล
บ่ได้กล้ำกลืน กลิ่นเรณูรื่น ชื่นชูฟูใจ
ผกาเกสร ขจรหล่นไป ที่ถิ่นอาศัย
บ่ได้ปรีดี
ผู้มีปรีชา อยู่ไกลไคลคลา มาเรียนคัมภีร์
วิจารณ์ใจจำ รู้คำบาลี ไม่เนิ่นนานปี
มีปรีชาชาญ
เหมือนหมู่ภมร ได้กลิ่นเกสร สัญจรบ่นาน
เรณูชูชื่น กล้ำกลืนกลิ่นหวาน มีกระมลบาน
เฝ้าเคล้าเสาวคนธ์”

(ปฐมมาลา คำกาพย์ : ฉบับ ศวน.๑ ๒๕๔๘ : ๑๒, ๓๖-๓๗)

ในวรรณกรรมคำสอนผู้รจนาจะสอดแทรกให้เห็นความสำคัญของการศึกษาหาความรู้ไว้ค่อนข้างมาก ดังตัวอย่างข้อความใน “**พระกจายสอนศิษย์**” ที่ว่า

“ความรู้ล้ำเลิศ เป็นที่ประเสริฐ ในโลกโลกีย์
บ่มีความรู้ เป็นคนอัปรีย์ ความรู้บ่มี
จะดีที่ไหน
แม้นว่ายากเย็น ครั้นทำการเป็น รู้วิทยาไสย
แม้นมีความรู้ ไปสู่แห่งใด เป็นที่ชอบใจ
แก่คนทั้งผอง”

และ *“เล่าเรียนเขียนอ่าน เร่งคิดกิจการ อย่าเห็นแต่เล่น*
พ่อแม่เรียกหา เจ้าอย่าได้เร้น คิดอ่านอย่าเว้น
ให้จงชำนาญ
เมื่อน้อยนี้หนา เร่งเรียนวิชา เห็นจักเป็นการ
ครั้นว่าเติบใหญ่ ใจนั้นเป็นภาร จักคิดกิจการ
ที่จะรักษาตน
คิดได้จงปรุ คิดได้ให้ลุ ได้ตามกุศล
ตนมีความรู้ คิดได้เป็นผล แม้นยากทรพล
ท่านนับเรียกหา

แม้นว่ามีทรัพย์ ครั้นปัญญาอับ บ่รู้รักษา
ทรัพย์ยังอยู่ด้วย ย่อมม้วยมรณา ไปแห่งใดหนา
คลั่งไคล้เงียบเหงา"

(พระกจายสอนศิษย์ : ฉบับ สทษ.)

เช่นเดียวกับ**อิสิสอนศิษย์**ผลงานของกวีชาวใต้ที่กล่าวถึงความสำคัญของความรู้และการศึกษาหาความรู้เป็นเชิงเปรียบเทียบได้อย่างน่าสนใจหลายลักษณะด้วยกัน สื่อให้เห็นวิสัยทัศน์ของชาวภาคใต้ เช่น

"ถ้าเรามีความรู้เหมือนงูเห่า ไม่เสียเชาวน์สูญชาติวาสนา
ไว้เป็นเครื่องประดับกับกายา เป็นศาสตราป้องกันอันตราย
ถ้าไม่มีความรู้เหมือนงูน้ำ ไม่มีใครเกรงขามความทั้งหลาย
อยู่ชายทางเดินฉัดพลัดตกตาย เพราะมองไม่เห็นหวักจักรต้นคอ
ถ้าเรามีวิชาเหมือนเงาเงี่ยง คงหลีกเลี่ยงไม่หาญพาลหัวหมอ"

และ *"คนรู้ดีมีราคากว่าคนงาม คนเลวทรามถึงรูปสวยไม่รวยแรง*
เหมือนพร้าขวานที่ใช้ไม่เหล็กกล้า เอาพันหญ้าทบดินก็วิ่นแหว่ง"

และ *"คนไม่มีความรู้เหมือนหมูบ้าน ไม่คิดอ่านที่จะออกจากคอกขัง*
ได้กินรำโรงสีว่าดีจัง กินแล้วนั่งกินแล้วนอนไม่ร้อนใจ"

(อิสิสอนศิษย์ อ้างถึงในพ่วง บุษรารัตน์. ๒๕๔๒ : ๑๘, ๘๙๗๗, ๘๙๗๘)

แม้ในวรรณกรรมกลุ่มภาษิต เช่น **ต้นสมุดสุภาษิต** ก็กล่าวถึงคุณของวิชาความรู้โดยยกตัวอย่างให้เห็นเป็นนิทานว่า

"อันความรู้รู้จริงจริงถึงสิ่งเดียว แต่เชี่ยวชาญขึ้นใจอยู่ในจิต
ได้เพื่อนตัวเช้าเย็นอยู่เป็นนิจ เลี้ยงชีวิตลูกหลานได้จานเจือ
เหมือนง่อยเปลี้ยคิดกรวดอวดพระยา เธอชมว่าศิลปศาสตร์ประหลาดเหลือ
ให้ประทานของข้าวเหย้าเรือนเรือ ทั้งผ้าเสื้อสินทรัพย์นับประมาณ
อีกบ่าวไพร่ไม่น้อยร้อยบ้าน ก็เรียบร้อยบริบูรณ์จนบุตรหลาน
ได้กินเพราะความรู้เรียนชำนาญ จึงรู้การบังเกิดเพราะวิชานำ"

(ต้นสมุดสุภาษิต คำกลอน : ฉบับอำเภอร่อนพิบูลย์)

ในด้านมุ่งให้เห็นความสำคัญของการศึกษาหาความรู้นี้ยังมีสอดแทรกอยู่ในวรรณกรรมกลุ่มนิทานอีกด้วย ดังเช่นเรื่องหอยสังข์คำกาพย์ฉบับท้องถิ่นภาคใต้ ผู้รจนาได้กำหนดให้พระอินทร์ต้องเป็นผู้จัดการให้พระสังข์ได้เรียนหนังสือทั้งสองสำนวนดังเนื้อความใน**หอยสังข์คำกาพย์ ฉบับ สทษ. ๑** ที่ว่า

“นานสิบปีตรา อาสน์พันตาร้อนคฤาไฟ
ผันแปรแลมาไว พระสังข์ไสร้เติบใหญ่นาน
จำกูจะลงไป ช่วยเจ้าไซร้ให้ได้แจ้งฉาน
ความรู้ให้เชี่ยวชาญ ตามสันดานกระษัตรา”

แล้วจึงแปลงกายเป็นยูงทองเข้าไปบอกกล่าวพระสังข์ว่า

“ตัวพี่นี้ใช่อื่นไกล คืออินทราไชย มาช่วยหน่อไทน้องยา
พี่จักพาไปไพรป่า ถ้ำพระคูหา ให้เรียนศาสตราฤาษี”

และเน้นย้ำความสำคัญของการเรียนให้พระสังข์เข้าใจว่า

“ความรู้เรียนไว้ให้ดี เกิดในโลกีย์ จักได้เป็นดีกลอยใจ
สืบไปข้างหน้าทุกข์ภัย จักได้อาศัย พึ่งในความรู้พูงา”

เช่นเดียวกับ**หอยสังข์คำกาพย์** : **ฉบับสมบูรณ์** ดังข้อความที่ว่า

“สมเด็จพระอินทร์ ท้าวเจ้าอำมรินทร์ ตาทิพย์ส่งมา
เห็นพระหอยสังข์ คนเดียวเอกา หน่อพระศาสดา
ตกยากเข็ญใจ
*ท้าวองค์กระษัตรา แต่แรกเกิดมา **บ่เรียนสิ่งใด***
ทั้งแม่ทั้งลูก ยากเย็นเข็ญใจ กูจักคลาไคล
ช่วยพระราชา”

จึงแปลงกายเป็น

“ยูงทองพาผัน พาระเห็ดพลัน ถึงวัดเจ้าไท
ดาบสฤาษี ....
.....”

เพื่อให้พระสังข์ได้ร่ำเรียนวิชาหาความรู้ดังคำโต้ตอบระหว่างพระสังข์กับพระฤาษีที่ว่า

“ข้าพระสังข์น้อย ยังมิรู้ถ้อย มิรู้ภาษา
แล้วแต่มุนี มีความเมตตา เอ็นดูตัวข้า
เถิดพระสมภาร”

และ *“สังข์ทองทรามวัย ตาจักบอกให้ จำไว้เถิดหนา*
อย่าให้เสียแรง ซึ่งเจ้ามาหา เจ้าเรียนคาถา
ไว้สำหรับองค์”

เป็นที่น่าสังเกตว่าอนุภาคที่ว่าด้วยการเรียนหนังสือของพระสังข์ในวัยเยาว์นี้ไม่มีปรากฏในบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ประเด็นเน้นความสำคัญของการศึกษาเล่าเรียนนี้ในเรื่อง**พระรถเมรีคำกาพย์** พระรถเสน ก็ไปศึกษาหาความรู้กับพระฤาษี เช่นเดียวกับลูกชาวบ้านโดยทั่วไปที่ไปเรียนหนังสือในวัด ดังที่ว่า

“ยินฤาษีสอน ภูมินทร์นรินทร อยู่ด้วยเจ้าไท
เช้าๆ เข้าป่า ค่ำมารุ่งไป บริบัติ(ปฏิบัติ)เจ้าไท
เรียนสิ้น[ศิลป์]ศาสตรา”

(พระรถเมรี คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๘, ๒๔๑)

ในเรื่อง **สุวรรณหงส์ คำกาพย์** กล่าวถึงความสำคัญของวิชาความรู้ไว้อย่างน่าสนใจว่า

“คนปราศจากวิชา ผู้เมธาว่าโฉดเขลา
ปัญญาน้อยกว่าเขา ก็เสียทีทุกประการ”

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๒๕๙)

โดยเฉพาะกล่าวเป็นทำนองว่ายิ่งมีตำแหน่งยศศักดิ์ยิ่งต้องศึกษาหาความรู้ไว้ปกครองบ้านเมืองไม่ให้ศัตรูหมิ่นได้ ดังข้อความที่ว่า

“ทูลว่าข้าบทศรี ลาไอยกีพระไอยกา
จักไปเรียนศาสตรา พระนาคาในป่าชัฏ
ธรรมดาบุตรกระกูล วงศ์ประหยูรแห่งกษัตริย์
พากเพียรเรียนบริบัติ(ปฏิบัติ) ให้แจ้งชัดธนูศิลป์
ถ้าบุญนั้นให้ช่อง จะได้ครองราชย์ธานินทร์
ศัตรูไม่ดูหมิ่น ข้าแผ่นดินอยู่สบาย”

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๒๕๖-๒๕๗)

ส่วนในวรรณกรรมเรื่อง**สุบินชาดก** “พระสุบิน” เห็นความสำคัญของการศึกษาด้วยตัวเองทั้งๆ ที่ยังเป็นเด็กดังที่ขออนุญาตมารดาไปศึกษาบวชเรียนโดยให้เหตุผลว่า

“ลูกคิดจักเพียร บวชตัวเล่าเรียน พระไตรสรณาคม
แทนคุณมารดา ค่าข้าวน้ำนม เชิญแม่ชื่นชม
ในผลศีลทาน
แม่จงตั้งใจ บวชลูกไว้ใน สำนักอาจารย์
แม้นตายไม่ไป สู่ห้องนรกานต์ จะได้วิมาน
รุ่งเรืองเมืองสวรรค์

เกิดชาติใดใด จะไม่เข็ญใจ เหมือนอยู่ทุกวัน
จักได้มีทรัพย์ นับด้วยอนันต์ คลังผ้าแพรพรรณ
ช้างม้าข้าคน"

(สุบินชาดก ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๕๖)

แม้ว่าวัตถุประสงค์ในการศึกษาเล่าเรียนของพระสุบินจะเป็นไปเพื่อประโยชน์ทางโลกุตระ หรือไม่ก็มุ่งมนุษย์สมบัติสวรรค์สมบัติตามความเชื่อแบบชาวบ้าน ต่างจากการศึกษาของพระสังข์และพระรถเสนที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในระดับโลกียะมากกว่า แต่ก็เริ่มต้นจากการศึกษาเรียนรู้จาก "นอโมกอข้อ" เช่นกัน ดังจะเห็นได้จากคำพูดเกลี้ยกล่อมของมารดาที่ไม่อยากให้พระสุบินบวชเรียน แต่อยากจะให้เรียนรู้เพื่อเป็นพรานป่าเช่นบิดา ที่ว่า

"เยี่ยงอย่างฝ่ายพราน เจ้าไม่คิดอ่าน อุตส่าห์ฝึกปรือ
วอนแม่อยู่วัด จะเรียนหนังสือ ใครจะร่ำลือ
ป่วยการเสียที
*ถึงท่านพรานพ่อ **นอโมกอข้อ** เข้าใจอะไรมี*
รู้แต่วิชา ปืนผาอย่างดี ยิงแทงมฤคี
ได้มามากมูน"

(สุบินชาดก ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๕๗)

การเน้นให้เห็นความสำคัญของการศึกษานี้ ผู้รจนายังสะท้อนให้เห็นเป็นเชิงตำหนิต่อผู้ที่ไม่เห็นความสำคัญของการศึกษาว่าคิดสั้น มองแคบ หรือไม่มีวิสัยทัศน์ดังที่พระสังข์รำพึงเป็นเชิงตำหนิพระมารดาที่ห้ามปรามไม่ให้พระองค์ไปเรียนต่อกับพระฤาษีด้วยเกรงว่าจะมีภัย ดังข้อความว่า

"เจ้านิ่งคิดในใจ ว่าแม่ไซร้โง่หนักหนา
ไม่ยั้งคิดหลังหน้า แม่จันทาไม่เกรงกลัว"

(หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับ สทษ.๑)

หรือการห้ามปรามของมารดาของพระสุบินก็แสดงว่าไม่เห็นความสำคัญของการบวชเรียนเช่นกัน ดังที่ว่า

"...ไม่ได้ลูกหนาอย่าไป บวชเรียนเอาไหร เป็นเณรให้ต้นตีหลัง"

เป็นเหตุให้พระสุบินรำพึงว่า

"ห้ามลูกมิให้เป็นชี น้อยหรือชนนี มิเห็นในทางอนิจจา
ควรหรือที่ช่างพรรณนา คำแม่นี้หนา แต่ล้วนเป็นคำเดียรถีย์"

(พระสุบิน : ฉบับประถม ก กา และสุบินกุมาร)

เห็นได้ว่าวรรณกรรมที่ใช้เป็นสื่อในการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ให้ความสำคัญกับการศึกษามากโดยเฉพาะมุ่งเน้นที่การเรียนวิชาภาษาซึ่งเป็นเครื่องมือในการศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับวิชาการอื่นต่อไป แม้ในวรรณกรรมกลุ่มนิทาน ผู้รจนาจะสอดแทรกการเรียนวิชาพื้นฐานนี้ไปด้วยต่างกับฉบับของภาคกลางที่เน้นเฉพาะวิชาศิลปศาสตราอาคมเป็นส่วนใหญ่ไม่สนใจการเรียนรู้พื้นฐานทางภาษา

๑.๒ ประเด็นเนื้อหาที่เรียน วรรณกรรมกลุ่มแบบเรียน สารัตถะสำคัญเกือบทั้งเล่มคือประเด็นนี้ เพราะเนื้อหาว่าด้วยหลักเกณฑ์ทางภาษาที่เห็นว่าจำเป็นต่อการใช้ภาษาในด้านการอ่านการเขียนเป็นสำคัญ เนื้อหาจึงว่าด้วยตัวอักษร ต่อด้วยการประสมอักษร การผันอักษร ตัวสะกดการันต์ในแต่ละมาตรา การใช้พยัญชนะ และสระบางตัวที่มีเสียงซ้ำกันเช่น ศษส และ ไอ ใอ เป็นต้น การใช้เครื่องหมายต่างๆ อักขรวิธีแบบโบราณบางลักษณะเช่นการใช้พยัญชนะซ้อนแทนไม้หันอากาศ การใช้ตัว “ย” แทนสระเอียที่มีตัวสะกด เป็นต้น บางฉบับมีเนื้อหาว่าด้วยรูปและเสียงของอักษรบาลี หลักไวยากรณ์ภาษาบาลี และหลักการแต่งคำประพันธ์ บางฉบับมีอักษรศัพท์เป็นจำนวนมาก มากกว่าที่มีในจินดามณีฉบับพระโหราธิบดี เป็นที่น่าสังเกตว่าหลักเกณฑ์ทางภาษาไทยในสมัยนั้นไม่ได้เน้นเรื่องโครงสร้างทางคำ วลี และประโยคแต่อย่างใด มุ่งหลักการเขียนการอ่านคำและตัวอย่างการใช้คำมากกว่า สันนิษฐานได้ว่าจุดมุ่งหมายของผู้รจนามุ่งให้ผู้เรียนอ่านออกเขียนได้เป็นสำคัญ ต่อจากนั้นมุ่งสอนการแต่งคำประพันธ์ ซึ่งนิยมใช้แต่งวรรณกรรมในสมัยโบราณมากกว่าการแต่งด้วยร้อยแก้ว และมุ่งให้เรียนความรู้พื้นฐานสำหรับผู้ที่จะศึกษาอักษรขอมและภาษาบาลีต่อไป ส่วนผู้คัดลอกก็เลือกที่จะคัดลอกมาเฉพาะส่วนที่เห็นว่าจะให้ศิษย์เรียน และแต่งเติมในส่วนที่เห็นควรเข้าไป แม้แบบเรียนสำนวนที่แต่งขึ้นใหม่ก็มักจะยึดแนวทางเดิม ดังเช่น **ปฐมมาลา คำกลอน** แต่งตามแนวทาง**ปฐมมาลา คำกาพย์** ส่วน**ปฐมมาลา คำกาพย์**ใช้แนวทาง**จินดามณี** เป็นต้น แต่มีการเพิ่มรายละเอียดมากขึ้น เข้าใจง่ายขึ้น ดังตัวอย่างที่ว่าด้วยอักษรและอักขวิธีไทยในคำกลอนมาตราแม่ กง ใน**ปฐมมาลา คำกลอน**ที่ว่า

“หนังสือไทยนั้นมี ***๔๒*** *ษ ศ ของข้างลังกาเอามาใส่*
จึงเป็น ***๔๔*** *มีมาใน ปันเป็นไตรเวทางค์* ***๓*** *อย่างควร*
คือ ***ก จ ฎ ฏ ด ต*** *สิ* ***บ ป อ*** *ต่อสิริ เป็น* ***๙*** *ถ้วน*
เป็นคำกลางทั้ง ๙ เข้ากระบวน ◌ั *ใส่ให้ผวนเป็นตรีพลัน*
ว่า ***ก ก่ ก้*** *พอเป็นอย่าง ให้เป็นทางศึกษาอย่าเหหัน*
เสียงลงขึ้นขึ้นลงจงสำคัญ ถ้าจะผันผวนให้เป็นเบญจางค์
ต้องเอา ◌ั◌+ *มาใส่เข้า ผันต่อเสียงสำเนียงเก่าไม่เขินขวาง*
ก ก่ ก้ ก๊ ก๋ *พอเพียงทาง ว่าไว้ให้กระจ่างแจ้งในใจ*

ถึงจะใช้ใน **กน กง กกา**
กง ก่ง ก้ง ก๊ง ก๋ง จงเห็นใน
คำสูง ๑๑ สิ่งจริงจะแจ้ง
คือ **ข ฃ ฉ ฐ ถ ผ** มี
จงพิจารณาใจจำที่คำสูง
จึงเลื่อนลงคงอย่างหางโคจร
อนึ่งพึงจำวิธีที่คำต่ำ
คือ **ค ฅ ฆ ง ช** จำนง
ท ธ น ทั้ง **พ ฟ ภ ม** นั้น
ต่อลงไปคือ **ว** แล **ฬ ฮ**
หมู่กุมารพึงพิจารณ์ในคำต่ำ
ดั่งเช่นงากุญชรงอนถงัน
เราว่าไว้ให้เห็นเป็นตัวอย่าง
ทั้งสูงต่ำท่ามกลางทางใคร่ครวญ
ทั้ง **กข กกา** มา **กน กง**
ง น แทนไม้มีหนังสือไทย
คือ **ดงงน้นน** ท่านเขียนใช้ในหนังสือ
หนึ่ง ๋ วาที แล ์ พินทุ์
อันซึ่งคำต่ำสูงทั้งสองนี้
จะให้คำต่ำสูงจูงพ้นกลาง
เหมือนอ่านว่า**ยาหยี**และ**ยิหวา**
ว่าแต่ย่อพอให้เห็นเป็นสำคัญ
เหมือน **สมอ สมา ถลา ถลำ**
ลหุสูงจูงต่ำจำวาที
หนึ่งให้รู้หมู่พินทุ์สิ้นทั้งนั้น
เป็นเสมียนเรียนรู้ดูไตรตรา
๘ สิ่งนั้นคือวิสรรชนีย์หนึ่ง
ฺ ดูคะเน
ไม้ ไ- ไม้ ใ- ควรให้รู้
๋ วาทีที่สำคัญ

ผันวาจาเหมือนกันสิ้นอย่าสงสัย
จงจำนงจงใจให้จงดี
จะแถลงให้เห็นเช่นถ้วนถี่
ฝ ษ ศ ส ห นี้ ให้แน่นอน
ให้ผ่อนหวนพยุงสูงขึ้นก่อน
ว่า **ขอ ข่อ ข้อ** ค่อนข้างต่ำลง
มี ๒๔ สำอย่าใหลหลง
ซ ฌ ญ ฑ ลง **ฒ ณ**
ย ร ล เป็นหลั่นเรียงกันต่อ
ก็เพียงพอถ้วน ๒๔ กัน
ผันคงคำต่ำลงจงสูงผัน
ว่า **ค ค่ ค้** ครั้นคำนวณควร
คำต่างต่างก็เหมือนกันที่ผันผวน
เป็นกระบวนให้อยู่เป็นหมู่ไป
พึงจำนงให้จำแน่ที่แก้ไข
จะเขียนให้เห็นอย่างทางกระวินทร์
ท่านให้ชื่อ **ง** หัน **น** หันสิ้น
ให้พึงยินดีใส่ในคำกลาง
มิใช่ที่จะเอาใส่เข้าไปขวาง
เอา **ห** วางลงข้างหน้าพาสูงพลัน
หนัง หนี หนู บุหงา แล**ปาหนัน**
อย่างหนึ่งนั้นจะให้สูงจูงวาที
สูงอยู่หน้าพาต่ำสูงก้องมี่
แต่ไม่ประวิสรรชนีย์ เช่นนี้นา
ที่สำคัญ ๘ อย่างต่างภาษา
พึงพิจารณาไนยใจคะเน
้ ถึง์ อย่าหันเห
ให้รู้เล่ห์ ฯ แล ๏
พินทุ์ฟันหนู พินทุ์ตรี ที่ผวนผัน
ชื่อหนึ่งนั้นตีนกาสัญญามี

อันคำกลางถ้าจะผันหันให้สูง *จะเอา* ***ห*** *นำจูงมิใช่ที่*
ควรแต่ใช้ไม้่ *ที* *ให้คำมีสูงก้องต้องโด่งดัง*
ว่าแทง ***อ***่ *พ่อ* ***จ***่ ***ก***่ *ก้อร่อ* *บินกระพือ ปรือ* ***ปร***่ *ปา เป้ง****ปั***่
*ช้าง****แปร***่ ***แปร***่***น*** *แล่น* ***เป***่*ไปเซซัง* *โดนกัน* ***กั***่***ง*** *วิ่ง* ***จี***่ ***อี***่ ***โอ***่ *อึง*
อันคำกลางวาง่ *ไว้* *ก็ผวนผันหันได้ให้สูงถึง*
ลหุสูงจะให้ต่ำเร่งรำพึง *ต้องพึ่งไม้ตรีที่มีมา*
*เช่นเจรจาว่ากระหยิ่มจริงนะ****จ๊ะ*** *ถ้ามีตีฆะนั้นเล่าเช่น****เก๊า ก***่***า***
ว่าย่อย่อพอเป็นอย่างต่างตำรา *หมั่นไตรตราตริดูให้รู้จริง*
หนึ่งโบราณาจารย์ท่านว่าไว้ ์ *นี้ใช้เป็นอย่างยิ่ง*
ถ้าเขียนลงตรงไหนไม่อ่านจริง *เขาเขียนนิ่งไว้พอรู้ได้ดูแปล*
เหมือนพระจันทร์กัณฐ์ว่าคอต่อเรื่องศิลป์ *องค์พระอินทร์แลสุรางค์วางกระแส*
์ *อยู่ที่ไหนไม่อ่านแล* *ให้อ่านแต่คำต้นคณนา*
หนังสือไทย ท่านก็ใช้อยู่กล่นเกลื่อน *เอา อิ เลื่อนเป็นไม้****ไ****-ไว้ข้างหน้า*
เช่น ***พิศาล*** *เป็น* ***ไพศาล*** *อ่านกันมา* *หมู่เมธาท่านใช้ในกานท์กลอน*
หนึ่งเอา อิ เป็น ***ย*** *วางต่อหลัง* *เหมือนเช่นดัง* ***การิ*** *เป็น* ***การย*** *สอน*
วิปฏิสาริ *ที่กลกลอน* ***วิปฏิสารย****สอนไว้จงจำ*
คำหนึ่งแซงแผลงให้ได้เป็นสอง *พึงตริตรองดูให้ดีที่ข้อขำ*
เหมือนว่า ***เสียง*** *เป็น****สำเนียง จำ จำนำ*** *เป็นสองคำให้รู้อย่าดูเบา*
อนึ่ง ***ร*** *ถ้ามีเรียงเคียงรองหน้า* *ก็แผลงมาเป็นสองตรองกันเข้า*
*เหมือนหนึ่ง****ทรง****ว่า****ธำรง****พอเป็นเลา* ***ตริ****แผลงเอาเป็****ตำริ ตรา ตำรา***
ว่าไว้ให้เห็นเป็นต้นอย่าง *พอเป็นทางเล่าเรียนเพียรศึกษา*
กุมาระกุมารีมีปรีชา *จงไตรตราดูให้แน่อย่าแปรปรวน”*

(ปฐมมาลา คำกลอน : ฉบับ ศวน.๑. ๒๕๔๘ : ๑๒, ๗๐ – ๗๒)

เนื้อความดังกล่าวอาจสรุปด้วยสำนวนร้อยแก้วแบบหลักภาษาปัจจุบันได้ว่าพยัญชนะไทย ๔๔ ตัวแบ่งเป็นไตรยางค์ คือ อักษรกลาง สูง ต่ำ ได้ดังนี้

๑. อักษรกลาง ๙ ตัว มี ก จ ฎ ฏ ด ต บ ป อ หากผันด้วยวรรณยุกต์ ้ เป็นสามเสียง ดังนี้ ก ก่ ก้ และสามารถผันได้ครบ ๕ เสียง โดยใช้รูปวรรณยุกต์ ็+ เป็น ก ก่ ก้ ก๊ ก๋ คำที่ผันได้ครบ ๕ เสียงนี้ ใช้ได้กับคำในแม่กน กง ก กา

๒. อักษรสูง ๑๑ ตัว มี ข ฃ ฉ ถ ฐ ผ ฝ ศ ษ ส ห หากผันด้วยวรรณยุกต์ ้ จะได้ระดับสูงลงต่ำ เหมือนหางโค ดังนี้ ข ข่ ข้

๓. อักษรต่ำ ๒๔ ตัว มี ค ศ ฆ ง ช ซ ฌ ญ ฑ ฒ ณ ท ธ น พ ฟ ภ ม ย ร ล ว ฬ ฮ หากผันด้วยวรรณยุกต์ ระดับเสียงจะซ้อนสูงขึ้นเหมือนงาช้าง ดังนี้ ค ค่ ค้

อนึ่งใช้ “ง” และ “น” แทนไม้ผัดได้ เช่น ดงงน้นน (ดังนั้น) วรรณยุกต์รูป ๋ และ ๊ ใช้ได้เฉพาะกับอักษรกลาง อย่าใช้กับอักษรสูงและอักษรต่ำ ส่วนอักษรต่ำทำให้เสียงสูงขึ้นได้โดยการใช้ ห นำ เช่น ยาหยี ยิหวา ปะหนัน หรือใช้อักษรสูงนำให้อ่านออกเสียงเหมือนประวิสรรชนีย์ เช่น **ส นำ ม** สมอ สมา **ถ นำ ล** ถลา ถลำ เป็นต้น ส่วนอักษรกลางจะทำให้เสียงสูงได้ด้วยการใช้ไม้จัตวา เช่น อ๋อ จ๋ำ แปร๋ แปร๋น สิ่งพึงพิจารณาในการใช้ให้ถูกต้อง คือ เครื่องหมายที่ใช้เขียน เช่น ะ ◌ั ◌ิ ◌ึ ◌ุ ◌็ ◌ฺ ◌๎ ◌๋ ◌๊ ◌์ ◌์ ◌ำ ◌ๆ ◌ไ ◌ใ ◌ๅ ◌ๆ ◌่ ◌้ ยกตัวอย่างให้ใช้ ่ และ ้ ในอักษรกลาง เช่น กั้ง จ๊ะ เก๊า ก่า คำที่มี ์ กำกับไม่ต้องออกเสียงเช่น กัณฐ์ จันทร์ การแผลงคำภาษาต่างประเทศมาใช้ในภาษาไทยอาจเปลี่ยน อิ เป็น ไอ ได้ เช่น **พิศาล** เป็น **ไพศาล** และแผลงคำพยางค์เดียวเป็นคำ ๒ พยางค์ได้ เช่น **เสียง** เป็น **สำเนียง จำ** เป็น **จำนำ ตริ** เป็น **ดำริ** เป็นต้น หรือที่อธิบายลักษณะอักษรบาลีใน**ปฐมมาลา คำกาพย์** ที่ว่า

“อักษรสิ้นคำจำนวน จำแนกประมวล ประมาณสี่สิบเอ็ดมี
โดยนัยมาในบาลี มคธคัมภีร์ พระไตรปิฎกอุดม
จักจัดบัญญัตินิยม บรรยายสายสม เขปพากย์ก็ปันเป็นสอง
คือสระพยัญชนะทั้งผอง ทำนุทำนอง ทำเนียบระเบียบบาลี
ตั้งต้นอะอาอิอี อุอูโดยมี ทั้ง เอ แลโออักษร
แปดชื่อคือสระปันรอน นอกนั้นนามกร พยัญชนะทั้งสามสิบสาม
สระแปดเบื้องต้นค้นความ ปันเป็นสองนาม รัสสะทีฆะสองคำ
รัสสะมีสามจงกำ หนดใส่ใจจำ คือ อะ อิ อุ สามศัพท์
ฑีฆะห้าคำให้นับ อา อี อู กับ ทั้ง เอ แล โอ อำพน

พยัญชนะสามสิบสามมี เป็นสองวาที คือโฆษะอโฆษะคำขาน
โฆษะเสียงก้องกังวาน อโฆษะสำนาน สำเนียงพร้องบ่แพร่หลาย
จัดวรรคเป็นวรรคห้าหมาย หมวดหมู่ทุกภาย ทุกพวกละห้าจงฟัง
แต่ยะตลอดจนอัง นับตัวทั่วทั้ง เป็นแปดอักษรประจักษ์
ชี้ชื่อคือเศษวรรค จัดพวกตามพรรค แต่พื้นให้พึงยลยิน
หนึ่งพยัญชนะที่อ่านอาจิณ จัดเป็นสิถิล ธนิตจำนงจงจำ
กะคะสิถิลมีสำ- เนียงหย่อนจงกำ หนดเป็นแผนกแยกยัก
ขะ ฆะ ธนิตเสียงหนัก เหมือนกันทุกวรรค ทั้งเบญจพรรคสารา
พรรคคานต์ชื่ออนุนา- สิกชะสมญา เพราะศัพทชร้องคล้องปราณ

จักแสดงลักษณะกรณ์ฐาน มีเจ็ดประการ ปรากฏในบทบาลี
คือคอคือดาลแลศี- ศะทนต์โอษฐ์มี นาสิกแลทรวงโดยจง
เร่งจำตำรับตำรง ดำริอย่าหลง อย่าลืมจัดแบ่งปันรอน
อะ สระ กะ วรรคนิกร หนึ่ง หะ อักษร ชื่อกัณฐชะสากล
อิ สระ จะ วรรคอำพน แล ยะ ยุบล อุบัติแต่ดาลโดยมี
ฏะ วรรค ระ ฬะ บาลี ว่าเกิดแต่ศี ศะชื่อมุทธชะสมญา
ตะ วรรค ละ สักขรา เกิดแต่ทนต์ปรา- กฎชื่อทันตชะตระหนัก
อุ สระแล วะ ปะ วรรค ตำแหน่งสำนัก กำเนิดแต่โอษฐ์เอางาน
เอ สระมีสมุติฐาน สองคือคอดาล สัมผัสอุบัติด้วยพลัน
แต่ โอ อาจารย์ท่านสรร ว่าเกิดแต่กัณฐ์ กับโอษฐ์ประกอบประกิด
พรรคันต์ทั้งปัญจพิธ นฤคหิต ทั้งหกให้จำวาจา
เกิดแต่นาสาชื่อนา- สิกชะสมญา สำเนียงสนั่นในฆาน
แถลงลักษณ์สมุฏฐาน เรียบเทียบพจมาน สังเขปนิพนธ์รำพัน”

(ปฐมมาลา คำกาพย์ ฉบับ ศวน. ๑. ๒๕๔๘,๑๒ : ๕๑-๕๔)

จากคำบรรยายดังกล่าวอาจสรุปเป็นแผนผังเช่นหลักภาษาปัจจุบันได้ดังนี้

วรรค	ฐานกรณ์	พยัญชนะ							สระ	
		วรรค					เศษวรรค			
		อโฆษะ		โฆษะ			โฆษะ	อโฆษะ		
		สิถิล	ธนิต	สิถิล	ธนิต	นาสิก			รัสสะ	ทีฆะ
วรรคกะ	กัณฐชะ (ฐานคอ)	ก	ข	ค	ฆ	ง	ห		อะ	อา
วรรคจะ	ตาลุชะ(ฐานเพดาน)	จ	ฉ	ช	ฌ	ญ	ย		อิ	อี---เอ
วรรคฏะ	มุทธชะ (ฐานปุ่มเหงือก)	ฏ	ฐ	ฑ	ฒ	ณ	ร ฬ			
วรรคตะ	ทันตชะ (ฐานฟัน)	ต	ถ	ท	ธ	น	ล	ส		
วรรคปะ	โอษฐชะ (ฐานริมฝีปาก)	ป	ผ	พ	ภ	ม	ว		อุ	อู----โอ
จำนวน							๘		๓	๕
		๓๓ อักษร							๘ ตัวอักษร	
		๔๑ อักษร								

จะเห็นได้ชัดถึงภูมิปัญญาของผู้รจนาที่สามารถบรรยายได้อย่างละเอียดด้วยคำประพันธ์ซึ่งทำให้จำได้ง่าย และจำได้นาน

คำอธิบายมีรายละเอียดและเป็นระบบ กล่าวคือให้ความรู้เป็นหลักก่อนแล้วยกตัวอย่างให้เห็นจริง ตามลำดับเป็นระเบียบเข้าใจง่าย ทั้งยังได้เรียนรู้ศัพท์ใหม่ๆ เพิ่มขึ้นด้วย ดังตัวอย่างการอธิบาย ตัวสะกดในมาตราแม่ กด บางส่วนต่อไปนี้

“แม่กดนี้ที่บทสะกด ด *ใช้แต่ข้อคำไทยอย่าได้กริ่ง*
ถ้าคำข้างต่างภาษาอย่าประวิง *สะกดสิ่งแทน ด มากพอการ*
คือ จ ช ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ *แล ต ถ ท ธ ส ๓ สาร*
จะนำมาว่าให้เห็นเป็นประธาน *จงวิจารณ์จำให้แน่อย่าแปรปรวน*
ปิศาจกาจอาจองทระนงนิจ *เด็จประดุจทุจริตกิจการสวน*
เสด็จเสร็จโสรจสรงจงใคร่ครวญ *สัจจะนี้ควรสรร จ ใส่ปัจจัยการ*
ปัจจุสมัยใจเกียจมดเท็จ *ดุจว่าเหมือนเก็จระเห็จแลอาจหาญ*
ท่านใช้ จ แทน ด พอพิจารณ์ *จะบอกการใช้ ช แทน ด มี*
คชสาร กัมพุช อนุช ธวัช *ทั้งเภสัช ขัช โภช ประโยชน์ศรี*
พระสรรเพชญ เพชร รัชต์พัชนี *รัชฎุลีถวัลยรัชชัชวาล*
ทั้งนักปราชญ์ราชครูหมู่พาณิช *ราชคิชญ์ว่าแร้งคำแหงหาญ*
เดช บันลือ ถือกริช วิชชาชาญ *กินอาหารอันโอชสาโรชระคน*
มาลา ลาช ภาชน์ ภุช ทวิชคช *พิชญ์ ภุชงค์ บงกช รัชกาลนุสนธ์*
หมู่นี้ไซร้ใช้ ช แทน ด ดล *จำให้จนเจนใจในคดี*
อนึ่ง ฎ ฐ สองอักษร บ่ห่อนเห็น *จะใช้เช่นกดสะกดบทสารศรี*
ถึงในธรรมคำมคธบทบาลี *ท่านนั้นมีซึ่ง ฎะ ซ้อน ฐะพันธ์*
แผลงเป็นไทยท่านไม่คงบาลี *แผลง ฎะ ฐะสองนี้ให้เหหัน*
เอา ฎะ ฐะ เป็น ษะ ฎะ ไปพลัน *เป็นสูตรสันสกฤตประดิษฐ์แสดง*
จะชักไว้ให้เห็นเป็นตัวอย่าง *บาลีวางว่าอัฏฐามาแถลง*
แผลงมาใช้ไปเป็นอัษฎาแสดง *จงเห็นแจ้งแต่เท่านี้ชี้เป็นทาง*
อนึ่งไซร้ท่านไม่แผลงซึ่งฐะ *แผลงแต่ฎะไปเป็นษะไม่ขัดขวาง*
จะชักมาว่าให้เห็นเป็นรางราง *มคธวางเชฏฐาในบาลี*
เขียนเป็นไทยไพล่เอาฎะ เป็นษะสะกด *ใช้ในบทเชษฐาแปลว่าพี่”*

(ปฐมมาลา คำกลอน : ฉบับ ศวน. ๑. ๒๕๔๘ : ๑๒, ๗๕-๗๖)

ส่วนที่เป็นวรรณกรรมฝึกหัดอ่านผู้รจนาจะกำหนดเนื้อหาให้สอดรับกับวรรณกรรมแบบเรียนที่ว่าด้วยการประสมอักษรเพื่อให้ผู้อ่านได้เรียนรู้การสะกดการันต์เป็นคำๆ โดยนำเอาคำแต่ละแม่ตั้งแต่แม่ ก กา ถึงแม่ เกย มาผูกเป็นข้อความยาวๆ ด้วยคำประพันธ์ประเภทกาพย์เป็นส่วนใหญ่ เนื้อความในแม่หนึ่งๆ ว่าด้วย เนื้อหาที่มุ่งอบรมผู้เรียน จากเนื้อความดังกล่าวพอสรุปได้ว่าสิ่งที่ต้องเรียนกันในสมัยนั้นมีอะไรบ้าง ดังนี้

เรื่องหลักที่ต้องเรียนประการแรก คือให้เรียนอักขรวิธีจนกระทั่งอ่านออกเขียนได้ ดังเนื้อความที่ว่า *"ไหว้คุณชีต้น มีคุณเลิศล้น สั่งสอนข้ามา ให้เรียน**นโม กข ก กา** สั่งสอนข้ามา จนจบ**เกยกาย**"* แล้วจึงเล่าเรียนลึกซึ้งลงไปหรือไม่ก็เรียนวิชาเฉพาะทางเพิ่มเติม ดังข้อความที่ว่า *"เร่งอ่านเร่งหา หนังสือ**ฤกษ์พา** ทั้ง**ขอม**ทั้ง**ไทย**"* หรือ *"แม้นจะเรียนเลข เป็นหมออย่างเอก ผูกดวงชะตา เกณฑ์บวกตั้งลง องศาลิปดา วางจันทร์ลักขณา ให้ต้องจงดี พฤหัสฯเป็นอุตม์ ราหูกับพุธ อยู่เมษราศี อังคารอยู่กันย์ คูณนับเสารี มังกรราศี อาทิตย์ชอบเชิง ...."* นอกจากนั้นก็ขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ของผู้เรียน บ้างก็มุ่งฝึกเขียนเรียนเป็นกวีบ้างก็มุ่งสวดหนังสือให้ไพเราะ ดังข้อความที่ว่า *"หมู่กระวีที่จะทำเป็นคำฉันท์ พึงสำคัญที่คณะอย่างละหนา ถึงจะอ่านก็ให้ต้องคลองฉันทา ให้รู้ว่าครุลหุมี"* และบ้างก็มุ่งศึกษา**พระธรรมคัมภีร์ไตรปิฎก** ดังที่ว่า *"จะใคร่รู้แต่ไทย ฤๅจะใคร่เรียนคัมภีร์"*

สำหรับผู้ที่จะเรียนคัมภีร์กล่าวถึงประเด็นที่จะศึกษา ดังตัวอย่างข้อความต่อไปนี้ *"อุตส่าห์เล่าเรียน ตั้งสัจความเพียร เรียนให้เป็นผล เวลาเช้าค่ำ ท่องบ่นสวดมนต์ เจ็ดตำนานต้น เกณฑ์กันบ่นไป มาติกาภาวนา สิบสองตำนาน ให้ชาญเจนใจ ร่ำเรียนพระปริตร อุณหิสวิไนย กำหนดบทไว้ จำให้แน่นอน"* และ *"เรียนสนธิ์เรียนนาม ตั้งจิตคิดตาม วิภัตติปัจจัย ที่อรรถที่แปล ที่แก้ที่ไข ที่ตั้งที่วาง ไว้ให้เป็นผล"* เพื่อที่จะ *"เรียนมูลให้สรรพ พ่อแม่จะรับ ออกไปนิมนต์ เขียนใบฎีกาให้ว่าจุลพน ...."* เป็นต้น

แม้ในวรรณกรรมกลุ่มนิทานที่ใช้สวดกันโดยทั่วไป ผู้รจนาก็กำหนดเนื้อหาให้ตัวละครเอกร่ำเรียนวิชาแตกต่างกันไป แต่ก็สะท้อนให้เห็นการเรียนรู้แบบชาวบ้านในภาคใต้ได้ระดับหนึ่ง เช่น **หอยสังข์ คำกาพย์** : ฉบับ สทษ. ๑ กล่าวว่า *"เมื่อนั้นพระฤาษี ท้าวแนะชี้ให้เขียนไป แล้วให้ลบไล้ไนย ได้ขึ้นใจไวนักหนา **นโม**ทั้ง **ก ข** เป็นแม่พ่อต้นธรรมา **กน กด กบ** นั้นหนา **เกย ก กา**มาได้ไว วันเดียวได้**สิบแม่** ปัญญาแท้ล้ำแดนไตร ...."* รวมทั้งที่พระสังข์กลับไปเล่ามารดาว่า *"ให้ลูกเรียนศาสตรา โพลกนี้ข้าไปอีกที ให้จบครบ**บาหลี** เชี่ยวชาญดีลูกมิไป"* และเห็นได้จากขณะเกิดเหตุเภทภัยพระสังข์ก็รำลึกถึงสิ่งที่เคยร่ำเรียนมาป้องกันภัย ดังที่ว่า *"คุณพระรัตนตรัย **พระวินัยเจ็ดคัมภีร์** คาถาพระฤาษี สอนข้านี้ช่วยป้องกัน ...."* ส่วน**หอยสังข์คำกาพย์** : **ฉบับสมบูรณ์** ฤาษีสอนเนื้อหาที่เชื่อว่าจะช่วยให้พระสังข์รอดพ้นจากภัยอันตราย ดังนี้ *"ดาบสฤาษี ฟังถ้อยภูมี*

อ่อนโอนวาจา จึงบอกอักษร ***เมตตากรุณา มุทิตาอุเบกขา*** *ให้เรียนขึ้นใจ* ***สิบบทคาถา*** *จึงพระราชา รู้แล้วด้วยไว สิ่งหนึ่งกันน้ำ สิ่งหนึ่งกันไฟ โพยมาเท่าใด ไม่ถึงเลยหนา ....”* เรื่อง **พระรถเมรีคำกาพย์** ผู้รจนากำหนดให้เรียนทั้งรายวิชาที่ชาวบ้านเรียนโดยทั่วไป และวิชาพิเศษสำหรับพระเอกโดยแท้ ดังนี้

“ฤาษีเขียนฉบับ ธ่สอนให้นับ กลับไปกลับมา
อตส่าห์นั่งบ่น หลายหนหลายถา พระรถอตส่าห์
บ่นมาบ่นไป
นโม ก ข ***สิทธ็ อ*** *เอแอใอไอ*
เขียนจารอ่านจบ ปิฎกกัณฑ์ไตรย จำไว้แน่ใน
บาหลีคาถา
ดำดินบินบน ***เดินเดาะเหาะหน*** *เข้าๆ เข้าป่า*
หาผลลูกไม้ มาถวายนาคา เรียนสิ้น[ศิลป์]ศาสตรา
ได้จบครบครัน”

(พระรถเมรี คำกาพย์ ๒๕๔๘ : ๘, ๒๔๑)

ส่วนในเรื่องสุวรรณหงส์ มีกล่าวถึงการเรียนภาษาบาลีและเรียนธรรม แต่ส่วนใหญ่เน้นวิชาสำหรับกษัตริย์ตามความเชื่อในสมัยโบราณ คือพวก “ศาสตราวิทยาอาคม” อย่างไรก็ตามมีกล่าวถึงภาษาบาลี เสียงพยัญชนะ แสดงว่าเรียนวิชาภาษาด้วย ดังเนื้อความต่อไปนี้

“ทูลว่าท้าวสองศรี บิดุชนนีและปู่ย่า
*อยู่สบายให้หลานมา อยู่ด้วยตาเรียน**บาลี***
ไตรเพทเวทมนตรา ของเจ้าตาบรรดามี
ปางนั้นพระนาคี มีบัญชาว่าสองหลาน
ยังอ่อนตาสอนสั่ง ตามกำลังสองกุมาร
พยัญชนะฑีฆวาร ***จงสอนอ่านชำนาญดู”***

และ *“ศิลป์ธนูรู้เจนจบ วิชารบได้แม่นยำ*
***ธนูศร**ฝึกสอนทำ ก็ชำนาญการณรงค์*
เจ้ายิงขนจามรี แตกเจ็ดทีโดยจำหนง
*วิชานี้เที่ยงตรง ชื่อว่า**พาลเวธี***
หนึ่งเล่าได้ยินเสียง ศัพท์สำเนียงบรรดามี
ไม่เห็นซึ่งกายี ก็ยิงถูกไปตามเสียง

*ชื่อว่า**สัททเวธี***　　*ศิลปศาสตร์ดีแท้เที่ยง*
ฟ้าแลบแปลบปลาบเปรี้ยง　　*ก็ยิงศรได้เจ็ดครา”*

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๒๖๐-๒๖๑)

จะเห็นได้ว่านอกเหนือจากการเรียนรู้ภาษาอันเป็นความรู้พื้นฐานแล้ว เนื้อหาในหลักสูตรที่พระสังข์ พระรถเสน และตัวละครเอกอื่นๆ เรียนนั้นคือวิชาพาตัวสำหรับผู้ชายชาตรีนั่นเอง เช่น เวทมนต์ คาถาอาคม การใช้อาวุธ เป็นต้น ต่างกับเนื้อหาหลักสูตรที่พระสุบินเรียนซึ่งเป็นเนื้อหาที่นำไปสู่กิจสงฆ์และการหลุดพ้น เช่น บทสวดมนต์ ๑๒ ตำนาน สิกขาบทสำหรับสามเณร ภาษาขอม ภาษาบาลีเบื้องต้น พระธรรม ๓ หมวด อันได้แก่ พระสูตร พระวินัย และพระอภิธรรม รวมทั้งฝึกเรียนวิปัสสนากรรมฐาน ดังเนื้อความที่ว่า

“เจ้าอยู่จำเริญสวัสดิ์　　*เป็นเที่ยงทัดในสิกขา*
คำครูสั่งสนทนา　　*จำมั่นคงไม่หลงใหล*
ปัญญาปรากฏลือ　　*เรียนหนังสือจบขอมไทย*
สวดมนต์บ่นขึ้นใจ　　*สิบสองผูกจำฝังทรวง*
เล่าสูตรทำตัวมูล　　*จบบริบูรณ์ทั้งสิ้นปวง*
ลำนำคัมภีร์หลวง　　*รู้อรรถแปลพระบาลี*
เรียนฝ่ายวิปัสสนา　　*อุตส่าห์เพียรทุกราตรี*
สำหรับดับอินทรีย์　　*ให้เห็นโทษในรูปกาย*
ปราศจากรูปนามธรรม　　*อยู่เป็นสุขแสนสบาย*
สุงศรีไม่มีระคาย　　*ดังดวงแก้วอันบวร”*

(สุบินชาดก ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๖๒)

“ดูราเจ้านาครูปงาม　　*พระธรรมทั้งสาม*　　*เจ้าเรียนได้กี่คัมภีร์*
เจ้าสุบินกราบทูลคดี　　*นามล้ำคัมภีร์*　　*พระสูตรปรมัตถ์วินัย*
จบพระปิฎกกัณฑ์ไตร　　*ข้าพระบาทตั้งใจ*　　*ขอถวายพระราชกุศล”*

(สุบินชาดก ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๙๑)

ที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นคำตอบของประเด็นถามที่ว่าเรียนอะไร แต่หากจะพิจารณาว่าวรรณกรรมพัฒนาการอ่านเหล่านี้ให้อะไรบ้าง คำตอบที่ตรงวัตถุประสงค์หลักก็คือ ผู้อ่านหรือสวดเกิดทักษะในด้านการอ่าน การเขียน มีความรู้ในเชิงภาษามากขึ้น ส่วนวัตถุประสงค์รองก็มีความสำคัญไม่น้อย แต่ทั้งนี้ย่อมแตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์ในการรจนาและประเภทของวรรณกรรม ดังเช่น วรรณกรรมฝึกหัดอ่านมีจุดมุ่งหมายในการรจนาเพื่อการฝึกหัดอ่านโดยตรง จึงมีเนื้อหาที่น่าศึกษาหลายประการ ดังตัวอย่างเนื้อความในวรรณกรรม **ประถม ก กา หัดอ่าน** ซึ่งมี

การคัดลอกแพร่หลายมากในภาคใต้ เนื้อความน่าสนใจดังนี้ เริ่มต้นด้วยบทไหว้ครูแล้วต่อด้วยคำใน **แม่ ก กา** ส่วนใน**แม่กน**มุ่งสอนให้สนใจการเรียนหมั่นเขียนหมั่นอ่านดังเช่น *“ดูรากุมาร จะเรียนเขียนอ่าน อาจารย์ว่ามา อาศัยแต่เพียร เล่าเรียนนี้หนา ถ้าใครอุตส่าห์ อ่านว่าตาดู อย่าหนีขี้คร้าน เล่าเรียนเขียนอ่าน ชาญเช่นเจนหู อย่าเล่นเย็นค่ำ หมั่นจำคำครู อย่าให้ได้หลู่ ถูกคร่าด่าตี”* ให้เชื่อฟังพ่อแม่ ใช้งานง่าย รู้เวลาควรไม่ควร เช่น *“อย่าหนีขี้คร้าน จะใช้จะวาน ข้อการอันมีตาดูหูใส่ จำไว้ให้ดี อย่างเมินเดินหนี ที่ไปไคลคลา ไปพลันมาพลัน อย่าให้ตีรัน หุนหันโกรธา...”* ส่วน**แม่กบ** เนื้อหายังมุ่งให้เอาใจใส่การเรียนและเชื่อฟังครู เน้นจริยธรรมการให้ความเคารพครูอาจารย์ดังเนื้อความว่า *“เป็นระเบียบทำเนียบเปรียบมา ใครหลู่ครูบา ปัญญาผู้นั้นฟั่นเฟือน ก ข นโมเลื่อนเปื้อน เขียนลบกลบเกลื่อน ให้เฟือนให้ฟั่นทันใด”* **แม่ กก** มุ่งกล่าวถึงความสลับซับซ้อนของอักขรวิธีและชี้แนะให้สังเกตการใช้อักษรบางตัวทั้งยังแนะแนวการเรียน เช่น *“ไม้ตรีมีอักโข ถ้าใหญ่โตร่ำเรียนไป จะใคร่รู้แต่ไทย ฤๅจะใคร่เรียนคัมภีร์ ฤจะใคร่เรียนเลข เป็นหมอเอกโหราดี ผูกชะตาดูราศี ฤกษ์นาทีไทสูรย์จันทร์”* **แม่ กง** นั้นมุ่งสอนกุมารว่าเมื่อเล็กให้เรียนวิชาให้หาสินมาเมื่อใหญ่ ดังเนื้อความบางตอนว่า *“ดูรากุมาร แสวงหาอาจารย์ ร่ำเรียนวิชา ให้ลุปรุโปร่ง จงใจจินดา สำหรับนครา กุมารทั้งผอง ครั้นว่าใหญ่กล้า จึงให้แสวงหา ทรัพย์สินเงินทอง ทำนาทำไร่ ใจจิตคิดปอง ให้มีเงินทอง สิ่งของบริวาร”* และห้ามปรามสิ่งที่นำมาซึ่งความเสื่อม เช่น เป็นนักเลง เรียนกลองแขก เป็นขี้เมา สูบฝิ่น กินเหล้า เข้าบ่อน เล่นแร่แปรธาตุ และเรียนทำเสน่ห์ สำหรับ**แม่ กด** มุ่งสอนข้อปฏิบัติที่ศิษย์พึงปฏิบัติต่ออาจารย์ดังข้อความที่ว่า *“จงสดับตรับฟังบรรหาร ประนิบัติอาจารย์ ที่ท่านผู้รู้ครูบา”* ส่วน**แม่ กม** เนื้อความว่าด้วยศีล ๑๐ ประการที่สามเณรจำเป็นต้องปฏิบัติ นอกจากนั้นยังเน้นย้ำเรื่องการเรียนและเนื้อหาที่ต้องเรียนว่า *“อุตส่าห์เล่าเรียน ตั้งสัจความเพียร เรียนให้เป็นผล เวลาเช้าค่ำ ท่องบ่นสวดมนต์ เจ็ดตำนานต้น เกณฑ์กันบ่นไป มาติกาภาวนา สิบสองตำนาน ให้ชาญจนใจ ร่ำเรียนพระปริตร อุณหิศวิไนย กำหนดบทไว้ จำให้แน่นอน”* และ *“เรียนสนธิ์เรียนนาม ตั้งจิตคิดตาม วิภัตติปัจจัย ที่อรรถที่แปล ที่แก้ที่ไข ที่ตั้งที่วางไว้ให้เป็นผล”* ใน**แม่ เกย** มีเนื้อหาว่าความเกียจคร้านเป็นอุปสรรคต่อการเรียน ดังพฤติกรรมต่อไปนี้ *“ บวชแล้วสึกบ่อยๆ เกยแล้วถอยหลังลงมา เขียนสับกลับเล่าหนา เขียน ก กา ว่าช้าไป ก ข ก็วนเวียน เกยแล้วเรียนเขียนเกยใหม่”* และ *“เขียนพลางวางไปเล่า เขียนแต่เช้าเล่าต่อเย็น เขียนค้างวางไปเล่น เช่นนี้ไซร้ไม่รู้จำ”* เป็นต้น จนต้องถูกลงโทษหลายวิธีด้วยกัน เช่น กำราบขู่ ผูกมัดแล้วเฆี่ยนตี ลงโทษด้วยการให้ทำงานหนัก เช่น ขนดิน ตักน้ำ เป็นต้น ต่อจากนั้นเป็นบทชมป่าไม้และสัตว์ ผูกคำประพันธ์โดยใช้คำที่สะกดการันต์ในมาตราแม่ต่างๆ รวมกัน รวมทั้งคำที่มีอักษรนำและคำควบกล้ำ เพื่อให้ผู้อ่านฝึกหัดอ่าน เช่น ว่าด้วยเรื่องพันธุ์ไม้*“เสลาสละประดู่ปรูปรง พยุงพะยอมค้อมคง เป็นดงเป็นทิวละลิ่วไป พลองพลวงม่วงปรางหางไหล ผลิดอกออกใบ ไสว*

สว่างอย่างทำ" ว่าด้วยหมู่สัตว์ *"เหลียวเห็นเม่นหมีหมาหมู ผกผันหันดู ก็อยู่บนเทินพะเนินเขา กระแตกระต่ายทรายทองย่องเบา สาละวนซ่องเขา เข้าเคล้าเข้าสู่คู่ตน"* ว่าด้วยพันธุ์ปลา *"เทโพกะให้สลอน ปลาตุ่มสลุมพร เนื้ออ่อนปลาซ่อนปลาม้า ชะวาดชะแวงแมงดา ปลาหมูปลากา ไอ้บ้าไอ้ด่องล่องลอย"* ว่าด้วยพันธุ์นก *"นกกระทากระทุงยูงทอง คลิ้งโครงกระโต้งร้อง กึกก้องในท้องพรงไพร"* เป็นต้น ต่อจากนั้นเป็น**คำสอน** ว่าด้วยเรื่องความขยันหมั่นเพียรซึ่งเน้นให้เห็นว่าความรู้มีค่ากว่าปัญญา ดังข้อความที่ว่า *"อันเรียนวิชา เพียรเป็นหัวหน้า เห็นว่าจะได้ ความเพียรน้อยนัก จักรู้หาไหน เมื่อไรจะได้ความรู้อย่างดี ปัญญาเอ็งน้อย ความเพียรก็ถอย ชั่วถ่อยอัปรีย์ ถึงปัญญาชั่ว ความเพียรมากดี แม้นปัญญามี ดีแต่ปัญญา"* นอกจากนั้นเป็นการสอนให้รู้เรียนรู้เล่นเป็นเวลา ไม่ส่งเสียงรบกวนผู้อื่น ให้เชื่อคำครู ให้ดูเยี่ยงอย่างคนดี ให้ใฝ่รู้ใฝ่เรียน ให้ปรนนิบัติอาจารย์ ให้รักษาความสะอาด ให้มีมารยาทในการกินอยู่ ให้มีจริยธรรมในการประกอบอาชีพ สอนตลอดจนกระทั่งการไหว้พระสวดมนต์

ตัวอย่างเนื้อหาจากวรรณกรรมเรื่องประถม ก กา หัดอ่าน จะเห็นได้ว่าเป็นเนื้อหาที่บูรณาการแล้วเป็นอย่างดี กล่าวคือจุดประสงค์สำคัญมุ่งให้อ่านหนังสือให้แตก แต่กระบวนการนำเสนอเนื้อหาทำให้ผู้ฝึกหัดอ่านได้เรียนรู้ศิลปะในการดำเนินชีวิตไปด้วย เช่นเดียวกับหนังสือฝึกหัดอ่านอีกหลายเล่ม เช่น **สุภาษิต** : **ฉบับแบบเรียนอำเภอท่าศาลา** และ**พระกจายสอนศิษย์** : **ฉบับสทษ**. เป็นต้น ที่ว่าด้วยแนวปฏิบัติตัวของศิษย์วัดในทำนองเดียวกัน ส่วนวรรณกรรมนิทานเรื่อง **เสือโค ก กา**ที่ใช้เป็นแบบเรียนสำหรับฝึกหัดอ่านเบื้องต้นนั้น เนื้อหาเริ่มแรกก็เป็นในทำนองเดียวกัน คือ กล่าวถึงความสำคัญของวิชาความรู้ แนะนำวิธีเรียนว่า ต้องมีใจรัก ต้องมีความอุตสาหะ ต้องเอาใจใส่ เช่น ตาดู หูฟัง ปากว่า ใจจำ กล่าวคำชัดเจน แล้วจึงรจนาเป็นนิทานเรื่องเสือกับโค โดยบรรยายเนื้อเรื่องด้วยคำในมาตราต่างๆ ไปทีละมาตราตามลำดับ เช่นเดียวกับเรื่อง**กาพย์พระไชยสุริยา**ของสุนทรภู่ที่คัดมาจากมูลบทบรรพกิจ

ส่วนวรรณกรรมพัฒนาทักษะการอ่านที่เป็นวรรณกรรมประเภทนิทานย่อมให้ความสนุกสนานและข้อคิดในการดำเนินชีวิตบางประการ วรรณกรรมคำสอนจะเน้นเรื่องการปฏิบัติตนและการวางตัวในฐานะต่างๆ คุณธรรมจริยธรรมที่พึงมี เป็นต้น นอกจากจะมุ่งฝึกทักษะการอ่านโดยตรงและน้อมนำให้เกิดนิสัยรักการอ่านด้วยเรื่องราวที่ชวนให้ใคร่รู้ใคร่ติดตามข้อความที่ทั้งงดงามและไพเราะนับเป็นความบันเทิงอย่างหนึ่งแล้ว ยังมุ่งให้ผู้อ่านได้เรียนรู้ธรรมชาติของมนุษย์ รู้ที่จะเลือกเก็บเกี่ยวคุณสมบัติที่ดีงามและหลีกเลี่ยงสิ่งที่จะนำมาซึ่งความทุกข์ ความเสื่อมอีกด้วย

๑.๓ ประเด็นวิธีการเรียนรู้ พอสรุปได้ ดังนี้ เริ่มต้นตั้งแต่ผู้ปกครองนำบุตรหลานมาฝากตัวเป็นลูกศิษย์หรือเจ้าตัวเข้าฝากตัวเป็นศิษย์เองก็ได้ ที่สำคัญต้องดูว่าเป็นวันดี ต้องมีวิธีไหว้ครูหรือไหว้สัดดีก่อนเริ่มเรียน จะเห็นได้จากแม้เป็นเรื่องแต่งขึ้นเป็นนิทานก็ยังแสดงว่าต้องมีพิธีกรรม

ดังกล่าวนี้ก่อนเสมอ ดังในเรื่องสุพรรณหงส์ เมื่อศิลป์ธนูและวิสุทธิวงศ์มาฝากตัวเป็นศิษย์พระฤาษี พระฤาษีเริ่มให้ศิษย์ไหว้ครูก่อนเริ่มเรียน ดังคำกลอนที่ว่า

“ครั้นถึงวันฤกษ์ดี พระฤาษีให้ไหว้ครู
จึงให้สองโฉมตรู ว่าคาถานมัสการ”

(สุพรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๒๖๑)

คาถานมัสการวันเริ่มเรียนโดยทั่วไปจะเป็นบทสัดดีน้อยซึ่งมีเนื้อความไหว้พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มารดาบิดาและครูอาจารย์ ดังตัวอย่างบทสัดดีน้อยของนายสิน แสงแก้ว เลขที่ ๕๘ หมู่ที่ ๒ ตำบลเชิงแส อำเภอกระแสสินธุ์ จังหวัดสงขลา (อุดม หนูทอง. ๒๕๔๒ : ๑๘, ๘๘๐๐) ที่ว่า

นะโมพุทธายะ

“ข้าไหว้พระพุทธ ทรงศีลบริสุทธิ์ มาอยู่ภายใน
ข้าไหว้พระธรรม ชักนำหัวใจ พระสงฆ์สว่างใน
ดวงใจทั้งสาม
ข้าไหว้สัดดี ปัญญาข้ามี ขอเรียนให้งาม
วาดเขียนเรียนคำ ข้าจะทำตาม ขอเรียนให้งาม
วิชาหุ้มห่อ
ข้าไหว้คุณแม่ ประเสริฐเลิศแล้ อีกทั้งคุณพ่อ
ลูกน้อยขอเรียน นอโมกอข้อ คุณแม่คุณพ่อ
คุ้มพิทักษ์รักษา
ข้าไหว้คุณครู ท่านสอนให้รู้ นอโมกอกา
เรียนศีลเรียนธรรม องค์พระสัมมา ขอให้ชัยชนะ
แก่มารทั้งหลาย
โมโหโทโส ข้าเจ้าร่วมโร้ โลโภฉิบหาย
อินทรีย์ทั้งห้า ฆ่าเสียให้ตาย โลกีย์ฉิบหาย
ขออย่ามามี
ศีลทานภายนอก ศีลทานภายใน จำใจพันทวี
อย่าให้แคล้วคลาด บทบาทบาลี ทั้งเจ็ดคัมภีร์
มีในตัวเรา

พุทธังให้แจ้ง ธัมมังให้จำ สังฆังนำเขลา
ดวงจิตสว่างแจ้ง แทงความโง่เขลา จิตใจของเรา
เสมือนแสงพระอาทิตย์ เป็นนิจทุกเมื่อเทอญ
ชยสิทธิ์ประสิทธิเม”

วิธีการเรียนรู้จะเห็นได้ชัดว่า การเรียนการสอนส่วนใหญ่จะเป็นการบอกกล่าวให้จำได้หมายรู้แล้วคอยเสริมย้ำให้ขยันเรียนด้วยการตามเอาใจใส่ ดังที่ว่า

“กุมารอ่านเขียน ให้หมั่นร่ำเรียน เพ็ญเพียรพูนผล
ก กา ก่อนเก่า หมั่นเล่าหมั่นบ่น อย่าได้ฉงน
จำจนเจนใจ”

(ปฐมมาลา คำกาพย์ ฉบับ ศวน. ๑. ๒๕๔๘ : ๑๒, ๓๕)

การเตือนย้ำและแนะนำวิธีการเรียนเห็นได้ชัดจากที่สอดแทรกอยู่วรรณกรรมประถม ก กา ฝึกหัดอ่านเกือบตลอดเล่ม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“ให้จำคำครู มิรู้ให้รู้ ให้ดูใจจำ
ที่จะเป็นผล ให้บ่นให้จำ อย่าเล่นเย็นค่ำ
ครูพร่ำร่ำสอน”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๑)

แต่ถ้าศิษย์ไม่ตั้งใจเรียนก็มีการกำราบให้เกรงกลัว ถ้ายังดื้อรั้นก็มีการลงโทษเพื่อให้หลาบจำ ดังข้อความที่ว่า

“ครั้นเวลาเช้า พระชีต้นเจ้า เรียกเข้ามานี่
ให้เขียน นโม พุทโธทั้งนี้ เห็นจะต้องตี
ทีนี้แลหนา
ตัวสั่นขวัญหนี หน้าชีดคือผี มือฟายน้ำตา
ชีต้นท่านดุ วิ่งหนีออกมา เอาน้ำล้างหน้า
แล้วกลับเข้าไป”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๕)

ในกระบวนการเรียนการสอนดังกล่าวไม่ได้มุ่งให้จำได้หมายรู้เพียงอย่างเดียว แต่มุ่งให้ศิษย์รู้จักคิด รู้จักถาม รู้จักไตร่ตรองและค้นหาต่อไป ดังข้อความต่อไปนี้

“ค่อยพูดค่อยจา สั่งสนทนา ด้วยข้อสงสัย
กังขาวิมุติ ยุติภายใน ชัดเจนในใจ
อย่าให้คลางแคลง

บทบาทคาถา ขัดสนก็มา ถามไถ่ให้แจ้ง
ให้ท่านธิบาย บรรยายสำแดง อย่าได้คลางแคลง
ที่ทางเล่าเรียน”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๔)

“วิจารณ์ให้วิจิตร ที่ใดติดคิดสงสัย
สืบถามให้แน่ใจ อย่าด่วนได้ใคร่ใจดู
อ่านเดาเอาแต่ได้ ไม่พอใจจำใส่หู
ผิดถูกไม่ถามครู ลัดคำหลู่ข้ามลำนำ
เยี่ยงนี้มียินยล บ่เป็นผลอย่าพึงทำ
สอนสั่งจงฟังจำ ที่ข้อคำร่ำนิพนธ์”

(ปฐมมาลา คำกาพย์ ฉบับ ศวน. ๑. ๒๕๔๘: ๑๒, ๔๙)

วิธีการเรียนรู้ที่ดีอีกประการหนึ่ง คือ ให้สอบถามความรู้จากใครก็ได้ไม่ควรถือตัว ดังคำสอนที่ว่า

“หมั่นสอบสวนทวนถามตามสงสัย ทั้งให้ได้ความชัดถนัดหู
หากรู้มากกว่าเราเอาเป็นครู อย่าลบหลู่หมิ่นประมาทอาจทระนง”

(ปฐมมาลา คำกลอน ฉบับ ศวน. ๑. ๒๕๔๘ : ๑๒, ๘๒)

มีหลักฐานชัดเจนว่า ใช้หลักพหูสูต คือ สุ จิ ปุ ลิ ในการเรียนรู้ ดังข้อความที่ว่า

“เริ่มเรียนให้เร่งรู้ ทั้งสี่องค์ประมาณหมาย
หนึ่งฟังอย่างฟังดาย ให้ตั้งจิตกำหนดจำ
หนึ่งให้อุตสาหะ เอาจิตคิดวินิจคำ
หนึ่งห้ามอย่าเงื่อนงำ ฉงนใดให้เร่งถาม
หนึ่งใจให้มั่นหมาย ลิขิตข้อสุขุมความ
พร้อมองค์ซึ่งทรงนาม ว่าศิษย์แท้ที่ศึกษา”

(ปฐมมาลา คำกาพย์ ฉบับ ศวน.๓)

นอกจากนั้นยังมีการอธิบายด้วยวิธีการต่างๆ เช่นการยกตัวอย่างให้เห็นจริง บรรยายได้เห็นภาพ เพื่อโน้มน้าวใจให้เห็นด้วย ดังคำกล่าวเกลี้ยกล่อมให้ตั้งใจเรียนรู้ เพื่อที่จะสวดอ่านหนังสือให้คล่อง ถูกต้องทั้งอักขระจังหวะและทำนองของคำประพันธ์แต่ละชนิด ดังข้อความต่อไปนี้

“ถ้าสวดคำจอง ลำนำทำนอง ต้องเรียนสืบไป
คาถัมคาถา ว่าให้เจนใจ สวดเอาแต่ได้
ท่านจึงนินทา
ลางคนนั้นเล่า ครั้นปากขัดเขา เหลียวซ้ายแลขวา
ทำปากงุบงิบ กลับหนังสือมา แต่สวดคาถา
ว่าไม่ต้องการ
สวดเล่นเห็นคล่อง ครั้นถึงทำนอง ต้องนิ่งอยู่นาน
พิลาบยานี ชอบทีจึงอ่าน วิสัยใจคร้าน
ท่านไยไพหัว
พบเยสันตา ยังมั่งข้างหน้า คำพิลาบยาว
ไม่รู้ที่จะว่า ทำตาขาวขาว น่าอายสาวสาว
เขามานั่งฟัง
ผู้หญิงเล่าไซร้ ยังอ่านเป็นได้ มีมาแต่หลัง
เป็นชายไม่อาย ผู้หญิงนั่งฟัง มิรู้จริงจัง
จดเรียนครูบา”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๓)

นอกจากยกตัวอย่างสิ่งที่เกิดขึ้นจริงในชีวิตประจำวันแล้ว บางส่วนยังยกตัวอย่างนิทานมาเล่าเปรียบเทียบให้เห็นคุณค่าของการหมั่นศึกษาหาความรู้ ทำให้ผู้เรียนได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินไปด้วยนอกเหนือจากความตระหนักรู้ ดังนิทานต่อไปนี้

“นิทานนี้เล่า ผู้แก่ผู้เฒ่า ย่อมเล่าแก่กัน
ยังมีเศรษฐี มั่งมีขยัน เศรษฐีคนนั้น
อาภัพหนักหนา
มีลูกสองคน ส่วนลูกเมียต้น รักพ้นปัญญา
จะขอสิ่งใด ตามใจปรารถนา เงินทองช้างม้า
ยกให้คนเดียว
ส่วนข้างลูกชาย เอาแต่สบาย กรุยกรายเร่เที่ยว
ฝูงข้าสะพรั่ง ตามหลังเป็นเกลียว บ่ได้แลเหลียว
ฝ่ายวิชาการ

โง่งมซมซาน *โหดร้ายใจพาล* *การงานไม่เอา*
เห็นลูกเมียน้อย *ชกต่อยด่าเขา* *กำแหงเปล่าเปล่า*
ทุกเมื่อเชื่อวัน
ส่วนลูกเมียน้อย *เปลี่ยวเปล่าเศร้าสร้อย* *ร้อนโรคโศกศัลย์*
น้อยเนื้อน้อยใจ *คิดอยู่ทุกวัน* *จะได้สู้กัน*
ลองดูถ้าเคร่า
คิดแค้นแน่นใจ *ออกปากมิได้* *กลัวจะวุ่นฉาว*
ค่อยนิ่งค่อยอยู่ *มิให้รู้ข่าว* *ค่อยชักเรื่องราว*
เรียนวิชาการ
แล้วไปอยู่วัด *คอยปรนนิบัติ* *ชีต้นอาจารย์*
หนังสือเขียนหา *เลขผาคูณหาร* *ร่ำเรียนเขียนอ่าน*
ชำนาญทุกอัน
ฝ่ายข้างวินัย *อรรถแปลแก้ไข* *รู้จบครบครัน*
ข้างฝ่ายโลกีย์ *ท่วงทีขยัน* *อายเพื่อนฝูงกัน*
ได้สิบห้าปี
อยู่มามิช้า *เศรษฐีบิดา* *มรณาเป็นผี*
ส่วนลูกเมียน้อย *ถ้อยคำเพื่อนดี* *สำนวนถ้วนถี่*
ท่วงทีขยัน
เงินทองบิดา *ถามไถ่ไล่หา* *ผืนผ้าแพรพรรณ*
ช้างม้าวัวควาย *มากมายทุกอัน* *ลูกเมียน้อยนั้น*
กล่าวเป็นคดี
แต่งหามรดก *แต่งฟ้องย่องยก* *ลวงล่อต่อตาม*
แก้พากย์ผิดเคือง *เรื่องราวเนื้อความ* *ใครโง่ซมซาน*
หลงรับว่าจริง
ส่วนลูกเมียใหญ่ *ผันแปรแก้ไข* *บ่ได้สักสิ่ง*
ปัญญาของตน *ชั่วกว่าผู้หญิง* *กอดเข่าเข้านิ่ง*
เหมือนลิงนั่งเจ่า
เขาปรับเขาไหม *เงินทองข้าไท* *เอาไปเปล่าเปล่า*
สินทรัพย์ยับย่อย *นั่งม่อยซบเซา* *โอทีนี้เล่า*
จะคลุมหัวเดิน

ตกร้ายได้ยาก ได้ความลำบาก ระหกระเหิน
ไม่มีความสุข ระทกระเทิน ตัวกลับยับเยิน
ไม่มีสิ่งใด
นิทานนี้เล่า น้อยๆ ชายเจ้า เร่งจำใส่ใจ
เงินทองของแก้ว มีแล้วเท่าใด หาความรู้ไม่
ได้ความฉิบหาย
เงินทองยกไว้ ความรู้นี้ไซร้ ให้เร่งขวนขวาย
มีความรู้แล้ว ช่วยได้ง่ายดาย ผู้ใดคิดร้าย
อัปราชัย”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๕)

นอกจากนั้นยังมีการเปรียบเทียบสอนให้ได้คิด เช่น

“อยู่ใกล้ผู้รู้ บ่อายอดสู เพื่อนฝูงทั้งหลาย
เขาเล่าเรียนแซ่ เอาแต่สบาย บ่ได้ขวนขวาย
ความรู้ใส่ตัว
อย่าดูเยี่ยงกบ กินแล้วซอนซบ อยู่ในสระบัว
เกสรบัวหลวง ร่วงลงตรงหัว บ่รู้กลิ่นบัว
ว่าหอมบัวอ่อน
ดูเยี่ยงแมลงภู่ เฉียวฉินบินวู เที่ยวคลึงเกสร
พานพบประทุม ชวยชุ่มบวร เคล้าคลึงเกสร
รู้รสชมเชย
บ่ดูเยี่ยงอย่าง มุ่งเมินเดินทาง บ่เงยดูเลย
ตักเตือนเชือนแช ทำแต่เฉยเมย รบเตือนเชือนเฉย
เลยหลบลี้นอน”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๔)

นอกจากการสอนโดยตรงในวรรณกรรมฝึกหัดอ่านแล้ว วรรณกรรมประเภทคำสอนก็ยังนิยมแบบการสอนในลักษณะนี้ดังตัวอย่างคำสอนใน**ต้นสมุดสุภาษิต** ว่าด้วยเรื่องการอวดตัวอวดรู้ที่ว่า

“หนึ่งไม่ทันเท่าไรขึ้นไปสวด ยังไม่มีจะอวดอย่าอวดเขา
อย่าบรรทุกเกียนหนักจะหักเพลา ลำสำเภาเพรียบล้นจะล่มพลัน”

(ต้นสมุดสุภาษิต คำกลอน : ฉบับอำเภอร่อนพิบูลย์)

อย่างไรก็ตามวรรณกรรมคำสอนบางเรื่องใช้วิธีสอนโดยการยกธรรมชาติมาบอกกล่าวเป็นกลางๆ ให้ผู้สวดอ่านหรือผู้ฟังเกิดมุมมองใหม่หรือได้ความคิดรวบยอดมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันด้วยสติปัญญของตนเอง ดังเช่น

“จระเข้ใหญ่กว่าหนอง จักเที่ยวท่องบ่มีกิน
เรือใหญ่กว่าวาริน จรเที่ยวยากจะค้าขาย
แม่แคร่ใหญ่กว่าเรือ เป็นที่เบื่อชังทั้งหลาย
บ่าวไพร่รู้กว่านาย ก็จะขายลูกเมียตน”

(สุภาษิตย์ คำกาพย์ ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภูเก็ต ๒. ๒๕๔๘ : ๑๒, ๒๒๗)

วิธีการสอนในวรรณกรรมคำสวดนอกจากจะสอนให้ตระหนักรู้ในบุญคุณของผู้มีพระคุณ ตระหนักคิดว่าตนกำลังทำอะไร และควรจะทำอย่างไร เกิดความมุ่งมั่นที่จะทำกิจนั้นๆให้สำเร็จ ดังคำสวดในบทสัดดีแล้ว ส่วนใหญ่จะเน้นการสอนโดยอาศัยความเชื่อที่ถือปฏิบัติต่อ ๆ กันมาเป็นหลัก หวังผลในเชิงปฏิบัติก่อน แล้วจึงค่อย ๆ เข้าใจเข้าถึงแก่นแท้ของหลักธรรมดังข้อความว่า *“ใครไหว้ลายลักษณ์ ได้บุญมากนัก...”* หรือ *“ลายลักษณ์ทรงธรรม พระบาทพุทธองค์ หญิงชายถ้วนหน้า อย่าได้ประมาท พลั้งพลาดวาจา ให้ว่าพุทธา ธัมมาต่อไป สังฆังเป็นบุญ อย่าคิดว่าตน จะได้ยืนไปในภพโลกีย์ บ่มีที่ไหน ที่จะได้แคล้วภัย ความมรณา ให้ว่าทุกขัง อนิจจัง อนัตตา... ”* เป็นต้น

ส่วนในวรรณกรรมประเภทนิทานก็จะสอดแทรกอยู่ในเนื้อหาและคำพูดของตัวละคร ให้ผู้อ่านได้อ่านและขบคิดเรียนรู้ได้ด้วยตนเองเพื่อนำไปปรับใช้ตามความเข้าใจเช่น นางเภาสอนพระรถเสนไม่ให้ประมาทในการใช้ชีวิตว่า

“เป็นนกอย่าลืมแร้ว ตายมากแล้วเพราะบ่วงข่าย
ความรู้อย่าจำหน่าย ของเมามายพ่ออย่ากิน
ที่สนุกพ่ออย่านอน เมียรักวอนพ่ออย่ายิน
รักคนอย่ารักสิน อย่าหลงลิ้นด้วยคนพาล”

(พระรถเมรี คำกาพย์ : ๒๕๔๘.๘, ๑๓๔)

ในการเปรียบเทียบสอนนั้นนิยมนำธรรมชาติใกล้ตัวมากล่าวเปรียบเทียบให้นึกเห็นภาพแล้วโยงให้เห็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นกับตนเพื่อโน้มน้าวให้เชื่อตามดังที่นางเภาห้ามพระรถเสนไม่ให้ไปผูกมิตรกับพระบิดาและมารดาเลี้ยงเพราะเกรงอันตรายจากมารดาเลี้ยง ดังเนื้อความที่ว่า

“แต่นี้ไปวันหน้า แม่จะว่าพ่ออย่าใฝ่
กาอยู่เรือนเป็นเพื่อนไก่ สายสุดใจรำพึงดู
แม่เลี้ยงกับลูกเลี้ยง คอยเอาเพลียงเคียงกันอยู่
ยุบยับเขียดกับงู แมวกับหนูคุมล้างกัน

ลูกเอยเสือกับหมู พระราหูกับพระจันทร์
คู่รบคู่ขบกัน เป็นนิรันดร์ทุกขวบปี
ไปรักด้วยผู้อื่น จะยาวยืนเมื่อใดมี
ต่อหน้ายอว่าดี ภายหลังมีความฉันทา
น้ำมาให้ปลาลง ปลาหลงลงสิ้นสังขาร์
แม่นยำเหมือนคำว่า จะไปบ้าด้วยเขาไย
เราคนเข็ญจนนัก อย่าผูกรักด้วยผู้ใหญ่
หากินตามเข็ญใจ เพียงใกล้แค่ขวัญแม่อา”

(พระรถเมรี คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๘, ๑๒๕)

วิธีการเรียนรู้มีหลายรูปแบบหลายวิธี เช่น เดียวกับเนื้อหาที่เรียนน่าจะเป็นเพราะเพื่อให้สอดคล้องต้องกับประสบการณ์และอุปนิสัยของผู้เรียนตลอดจนความต้องการที่ถูกกำหนดโดยสังคมและค่านิยมในท้องถิ่น

สารัตถะเกี่ยวกับความรู้และการเรียนรู้สื่อให้เห็นความสำคัญของการเรียนรู้ ชื่นชมผู้มีความรู้ เชื่อมั่นว่าผู้หมั่นแสวงหาความรู้ย่อมเอาตัวรอดจากภัยทั้งภายนอกภายในได้ ไม่ประพฤติในสิ่งที่เสื่อมเสียชื่อเสียงวงศ์ตระกูลแต่จะเกื้อกูลตระกูลวงศ์ให้เจริญมั่นคงต่อไป เพราะเชื่อมั่นว่าความรู้นำมาซึ่งการยอมรับนับถือ ยศศักดิ์ และทรัพย์ ข้อสำคัญเชื่อมั่นว่าความรู้ทำให้คนเป็นคนดี และคนดีทำให้เกิดความสงบสุขในสังคม

๒. สารัตถะเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์

ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์เป็นสาระสำคัญประการหนึ่งที่มักจะปรากฏอยู่ในวรรณกรรมฝึกหัดอ่าน ทั้งนี้เพราะบทบาทระหว่างครูกับศิษย์ย่อมเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันตลอดระยะเวลาที่มีการเรียนการสอน สังคมต้องการผลิตคนในรูปแบบใดย่อมปลูกฝังสั่งสอนให้ออกมาในรูปแบบนั้น สังคมไทยเป็นสังคมพึ่งพา ผู้น้อยพึ่งผู้ใหญ่ มักจะตอบแทนด้วยน้ำใจและแรงกายมากกว่าวัตถุสิ่งของเช่นกันกับที่ผู้ใหญ่คอยช่วยเหลือผู้น้อยด้วยความเมตตากรุณาตามโอกาสอันควร

ในสมัยก่อนถือว่าพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้คงแก่เรียน เป็นผู้นำของสังคม เป็นที่เคารพเลื่อมใสยกย่องและเป็นที่พึ่งของชาวบ้าน ทั้งในฐานะผู้ทรงศีลและผู้ทรงวุฒิ ชาวบ้านที่อยากให้บุตรหลานมีความรู้ได้มีโอกาสร่ำเรียนเขียนอ่าน ก็เอาไปฝากฝังให้เป็นลูกศิษย์ของพระภิกษุตั้งแต่อายุยังน้อย หรือไม่ก็ให้บรรพชาเป็นสามเณร เมื่ออายุครบบวชก็อาจจะอุปสมบทเป็นภิกษุศึกษาเล่าเรียนทางธรรมต่อไปให้แตกฉาน การที่ศิษย์วัดหรือสามเณรเข้ามาร่ำเรียนเขียนอ่านอยู่ในวัด ครูต้อง

รับผิดชอบในเกือบทุกเรื่อง ทั้งเรื่องความเป็นอยู่และการเล่าเรียน จึงต้องดูแลกันอย่างเข้มงวด ผู้รจนาวรรณกรรมฝึกหัดอ่านจึงมักสอดแทรกจริยวัตรที่ศิษย์พึงปฏิบัติต่อครูเอาไว้อย่างได้รายละเอียด กลวิธีในการเขียนนั้นผู้รจนาจะใช้หลายวิธีการ เช่น สอนโดยตรงบ้าง สื่อผ่านความนึกคิดของผู้เรียนบ้าง สื่อผ่านความรู้สึกนึกคิดของครูผู้สอนบ้าง ทั้งนี้มุ่งให้ศิษย์ได้ตระหนักรู้ในความมีบุญคุณของครูที่พยายามสอนให้รู้วิชา สอนให้รู้จักคิดให้รู้ถูกรู้ผิดรู้คุณรู้โทษ ด้วยความเอาใจใส่ด้วยวิธีการต่างๆ ดังเนื้อความตัวอย่างต่อไปนี้

ชี้เน้นให้เห็นกระบวนการเรียนการสอน

“ตัวข้านี้ไซร้ สำแดงแต่งไว้ หวังให้เป็นผล
นอโมกข้ ก กาถึงกน กบ กก สมลง
กง กด กม เกย
ยักข้อต่อความ ประดิษฐ์คิดถาม คำอาจารย์เฉลย
สอนสั่งตั้งใจ อย่าได้ลืมเลย กุมารน้อยเอ๋ย
มิเคยฟังหรา
ทีนี้จะบังคับ ตามราชาศัพท์ อันดับวาจา
จินดามณี พ้นที่จะพรรณนา บัญชีฎีกา
จัตวามากมี”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๓)

“แจกเกยเลยเล่า พระชีต้นเจ้า ท่านจึงเขียนทาย
ผิดเรื่องนักหนา เล่าหาแทบตาย อ่านได้คลับคล้าย
ให้สวดสุบิน”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๕)

ให้เห็นการเอาใจใส่ดูแลตักเตือน

“เด็กเอ๋ยทั้งหลาย สูเล่นวุ่นวาย กูรำคาญใจ
ครั้นกูไม่ว่า สูกล้าทำไป อื้ออึงไปได้
ค่ำเช้าอัตรา
สูเร่งเล่าเรียน ชวนกันขีดเขียน กูเห็นดีกว่า
จะเล่นก็เล่น ให้เป็นเวลา อื้ออึงวัดวา
รำคาญหูคน

กูจะสั่งสอน เป็นข้อต่อกลอน สอนเป็นกุศล
สอนให้ได้ดี ยากที่ล้นพ้น ทำชั่วทุรพล
ง่ายนักง่ายหนา
สูเร่งฝึกสอน น้ำใจให้อ่อน ตามโอวาทา
ตริตรึกนึกปอง ในคลองปัญญา คำสอนนี้หนา
จึงเข้าใจตรง
กูสอนล้วนดี ไม่ว่าจู้จี้ ทีนี้เป็นผล
สอนแต่ล้วนบุญ เป็นคุณล้นพ้น เอ็งมาว่าบ่น
ว่าครูด่าเรา
ใช่จะซิงชัง ใจตรึกนึกหวัง ให้รู้เทียมเขา
.....”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๔)

“เร่งอ่านเร่งคิด สะกิดพินิจ พิจารณาจงพลัน
อย่าทำให้เพี้ยน อักษรทั้งนั้น จำไว้ให้มั่น
อย่าได้คลาดคลา
คิดที่เขียนอ่าน เหานอนขี้คร้าน อย่าได้ตามมัน
เรียนได้หมายไว้ จำได้ทั้งนั้น จงให้แม่นมั่น
อย่าลืมเพรางาย”

(พระกจายสอนศิษย์ : ฉบับ สทษ.)

ยกตัวอย่างให้เห็นพฤติกรรมที่ไม่ดีและวิธีการลงโทษเพื่อป้องปรามไว้ก่อน

“เรียนใดไม่อุตส่าห์ แต่ ก กา เป็นตาปี
เกียจนักมักหลบหนี ที่ขี้คร้านนานรู้เห็น
เขียนพลางวางไปเล่า เขียนแต่เช้าเล่าต่อเย็น
เขียนค้างวางไปเล่น เช่นนี้ไซร้ไม่รู้จำ
นโมแล กข สิ้นดินสอเป็นกอบกำ
เขียนผิดคิดงุมงำ จำใจอยู่รู้เมื่อใด
ปากว่าตาเมินชี้ ทั้งตาบีชี้ผิดไป
ชี้เปล่าเล่าเล่นใหญ่ ไม่ถูกตัวทั่วกระดาน
เห็นจะขับเสี่ยนดู คันหัวหูดูรำคาญ
ไม่เขียนเวียนไปถาน นานมิออกบอกป่วยมา

เดินพลางทำย่างปวด หน้านิ่วนวดปวดนักหนา
อึดอัดขัดทรวงนา ว่าฟั่นเฟือนเลื่อนเปื้อนไป
ครั้นเช้าเล่าให้อ่าน ที่กระดานท่านเขียนทาย
ได้ต้นแล้วลืมปลาย ว่ากลับกลายคิดผิดไป
จะอ่านนานนิ่งคิด ปากหมุดหมิดคิดงุมงำ
ชีต้นบ่นพึมพำ กำมรามขู่ดูลุนลาน
ชี้ ๆ จี้จด ๆ น้ำตาหยดรดกระดาน
นั่งงุมกุ้มหน้านาน ท่านยีหูขู่จะรัน
ซ้ำซากปากบ่นไป ว่าไม่ได้อยู่เป็นวัน
คลุกคลีตีรันกัน ว่าเสียงสั่นรันซ้ำลง
ผูกมือยื้อแรง ๆ ให้กระเหย่งยืดตัวตรง
ขวาบ ๆ นาบไม้ลง ส่งเสียงร้องก้องวัดวา
เที่ยวเตร่เร่นักเล่า ตีสองเท้าตีนซ้ายขวา
ท่านโบยโอยเจ็บหนา ว่าไจ้ไจ้ให้ท่านบ่น
ไม่ฟังยังมิจำ เร่งตีซ้ำร่ำหลายหน
ไม่เขียนไม่เล่าบ่น จนต้องตีมิกลัวเกรง
ผูกไว้ให้มือกิ่ว แขวนตัวหิ้วห้อยโตงเตง
พ้นดินยืนกระเหย่ง เร่งเหลาไม่ได้ส่งมา
เท่านี้มิหลาบจำ ทาระกรรมเป็นนักหนา
รีบร้นขนดินมา กว่าจะค่ำย่ำเยงไป
เณรใหญ่ไล่ตามพลาง รันโผงผางย่างไว ๆ
ย่างน้อยและย่างใหญ่ หอบหิวไซร้ยืนไม่ตรง
แล้วให้ตักน้ำท่า ด้วยตะกร้ามาเทลง
ตักด้วยเปลือกหอยโข่ง ใส่โอ่งอ่างล้างบาทา
ให้ตักรดต้นไม้ แล้วตักใส่ที่วัดวา
หิวหอบบอบนักหนา แบกตะกร้าน้ำตาไหล
เณรเล็กแลน้อยเล่า อ่านแล้วเจ้าเอาใจใส่
ใครเป็นเช่นนี้ไซร้ ได้ความชั่วตัวเจ็บอาย”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๖)

โน้มนำให้ทำดี

“เกิดมาเป็นคน เอาแต่ใจตน จะดีที่ไหน
ดูเยี่ยงเอาอย่าง เขาบ้างเป็นไร อื้ออึงไปได้
ไม่มีความอาย
ตัวเขาเพียรนั้น รู้จบครบครัน สาระพันมากมาย
ฝูงคนระบือ ลือเลื่องทั้งหลาย ตัวเองเปล่าดาย
ความอายไม่มี”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๔)

“ใจสูเคยคด สูเคยพยศ จงเร่งข่มขืน
ดัดแปลงแต่งใจ ไว้ให้ยั่งยืน อย่าได้ขัดขืน
ที่โอวาทา”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๔)

“จะพร้องจะพูดจา ให้รู้ว่าอัชฌาสัย
ท่านถามสิ่งอันใด ค่อยปราศรัยคำอ่อนหวาน
อย่ากล่าวคำหยาบช้า ร้องเจรจาด้วยอาจารย์
เพื่อนฝูงแลชาวบ้าน ค่อยปราศรัยตามไมตรี

(สุภาษิต คำกาพย์ : ฉบับแบบเรียน อำเภอท่าศาลา)

ให้รู้หน้าที่ของตน

“พ่อแม่ด่าทอ อย่าได้ต่อล้อ ว่าถ้อต่อคำ
สอนด่าว่าไร ให้ดูใจจำ อย่าเล่นเย็นค่ำ
จำคำวาที
อย่าหนีขี้คร้าน จะไหว้จะวาน ข้อการอันมี
ตาดูหูใส่ จำไว้ให้ดี อย่าเมินเดินหนี
จะไปไคลคลา
ไปพลันมาพลัน อย่าให้ตีรัน หุนหันโกรธา
จะเล่นก็เล่น ให้เป็นเวลา อย่าให้เดินหา
สอนว่าใส่ใจ”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๑)

“เจ้าเร่งจัดแจง ประดับตกแต่ง ใส่หมากพลูพลัน
ที่ชาผ้าผ่อน น้ำร้อนน้ำฉัน จัดแจงแต่งพลัน
ให้ทันปรารถนา”

(ประถมก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๔)

“ถวายแก่พระอาจารย์ ทุกวันวารเสมือนกัน
น้ำท่าตักมาพลัน ยกถวายแก่พระสงฆ์
แลดูให้ครบครัน ให้เหมือนกันถ้วนทุกองค์
บรรดาหมู่พระสงฆ์ เจ้ารักษาอย่าลำเอียง
อุตส่าห์เอาใจใส่ ตั้งน้ำใจลงให้เกลี้ยง
อย่าคิดจิตหวั่นเหวี่ยง ตั้งความสัตย์ตัดโทโส”

(สุภาษิต คำกาพย์ : ฉบับแบบเรียน อำเภอท่าศาลา)

ให้ตระหนักรู้และมีความเฉลียวฉลาดในการใช้ชีวิต

“ขีดเขียนเรียนไว้ เป็นที่อาศัย อย่าได้ห่างเหิน
สำหรับโลกีย์ มุนีสรรเสริญ ศีลทานจำเริญ
ไว้ในศาสนา
จะได้ตามเลี้ยง เก็บเป็นเสบียง ตามเลี้ยงอาตมา
ใครช่วยไม่ได้ ในโลกโลกา สุดแต่ปัญญา
ตนได้อบรม”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๓)

“ถ้าเจ้าจะคบ คนอันเคารพ ที่สบพระทัย
คบแต่ภายนอก อย่าคบภายใน อย่าได้ไว้ใจ
จักเป็นอันตราย”

(พระกจายสอนศิษย์ : ฉบับ สทษ.)

ให้ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

“พี่ป้าน้าอา เชื่อฟังพงศา เผ่าพันธุ์อันมี
แม้ถึงยากไร้ อย่าวายไมตรี ตามเกิดตามมี
ช่วยพยาบาล”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๕)

“อยู่กันเหมือนพี่น้อง เกิดร่วมท้องมารดาไท
ช่วยสั่งสอนกันไป อย่าเถียงท้าถ้อดำกัน

ถ้าท่านมาแต่ไกล ได้สิ่งใดมาแจกปัน
อย่าหวงแก่เพื่อนกัน อย่าเลือกรักที่รักคน”

(สุภาษิต คำกาพย์ : ฉบับแบบเรียนอำเภอท่าศาลา)

ให้รู้จักคิดถึงใจเขาใจเรา ไม่ละเมิดสิทธิของกันและกันให้หมองใจกัน

“แม้นถึงเพื่อนฝูง อย่าทำหยาบหยาม เจรจาหักหาญ
รักษาน้ำใจ คบกันได้นาน ถ้าเป็นคนพาล
จงเอาตัวหนี
เพื่อนฝูงอันสนิท อันคู่ชีวิต เร่งคิดจงดี
ของเขาเขารัก อย่ามักยินดี จะเป็นราคี
หมองน้ำใจกัน
อย่าได้ประมาท ราญรุกอุกอาจ ว่าตัวขยัน
ยกตนข่มท่าน เครื่องเคืองใจกัน เพื่อนฝูงทั้งนั้น
เขาจะหน่ายหนี”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๕)

“ให้มีมารยาท อย่าได้อุกอาจ ทะนงแก่ความ
เห็นข้าสาวท่าน อย่ามักไปตาม สิ่งนี้ย่อมความ
จะมาถึงตัว
เมียท่านเว้นไว้ ข้าสาวท่านไซร้ อย่ารักให้มั่ว
ครั้นเมื่อหลงกาม เห็นมิพ้นตัว สิ่งนี้เขาจะหัว
ชายชั่วหลงกาม”

(พระกจายสอนศิษย์ : ฉบับ สทษ.)

ให้มีมารยาทสุภาพนอบน้อม

“คำรบนบนอบ สิ่งใดมิชอบ อย่าควรทำไป
เดินเหินลุกนั่ง ระวังระไว ตั้งเนื้อตั้งใจ
ค่อยค้อมถ่อมตัว
ผู้ใหญ่เดินมา อย่าเสียดขึ้นหน้า ชาติข้าคนชั่ว
บาปกรรมทำผิด ย่อมจะติดตัว นักปราชญ์ท่านหัว
เยาะยั่วไยไพ”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๕)

ตัวอย่างที่กล่าวมาล้วนแสดงให้เห็นถึงการเอาใจใส่ ดูแลและการอบรมสั่งสอนของภิกษุสงฆ์ที่เป็นครู ทำให้ศิษย์ค่อยๆ ซึมซับรับทราบในพระคุณของครู ได้ตระหนักรู้ในสิ่งที่ควรรู้ ควรคิด ควรปฏิบัติ ในขณะเดียวกันผู้รจนาซึ่งเชื่อว่าเป็นครูผู้สอนด้วยได้ชี้แนะวัตรปฏิบัติที่ศิษย์พึงมีต่อครูไว้อย่างละเอียด ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ประการแรก ให้เคารพเชื่อฟังครู ไม่กระทำสิ่งใดที่ถือว่าลบหลู่ครูอาจารย์ ถือเป็นข้อควรปฏิบัติอย่างเคร่งครัด มักมีปรากฏอยู่โดยทั่วไปในวรรณกรรมกลุ่มฝึกหัดอ่าน ซึ่งปรากฏเป็นคำสอนโดยตรงเพราะถือว่าเป็นธรรมะสำคัญยิ่งของศิษย์ เริ่มต้นด้วยคำสอนซึ่งอาศัยความเชื่อก่อนแล้วจึงชี้แจงให้แจ่มแจ้งด้วยข้อเท็จจริง จนกระทั่งศิษย์ซึมซับรับรู้ด้วยประสบการณ์ของตนเอง ดังตัวอย่างเช่น

“บุญคุณท่านอาจารย์ จะเปรียบปานครือพ่อแม่
เจ้าทำดังนี้แล ท่านแช่งชักว่าสิ่งใด”

(สุภาษิต คำกาพย์ : ฉบับแบบเรียนอำเภอท่าศาลา)

“เป็นระเบียบธรรมเนียมเปรียบมา ใครหลู่ครูบา ปัญญาผู้นั้นฟั่นเฟือน
กข นโมเลื่อนเปื้อน เขียนลบกลบเกลื่อน ให้เฟือนให้ฟั่นทันใด

.....

ทำดีจะมีปัญญา อย่าหลู่ครูบา ฝึกไว้ให้ไหว้อาจารย์
เรียนจบนบนอบกราบกราน วันทาอาจารย์ ให้ไหว้สการกระดานครู
อย่าทำย่ำเหยียบลบหลู่ คำรพจบครู ขึ้นซูขึ้นใส่เกศี”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๑)

“สิ่งใดท่านหมิชอบ อย่าประพฤติธรรม[ทำ]ไป
ท่านสอนสิ่งอันใด เร่งหมายจำตามคำครู
ตั้งใจไปให้แน่ ท่านนั่นแหล้จะเห็นดู
เป็นศิษย์อย่านอกครู ท่านเห็นดูไม่เกลียดชัง”

(สุภาษิต คำกาพย์ ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภูเก็ต ๑. ๒๕๔๘ : ๑๒,๑๘๔)

“ท่านบอกบทบาท ตรับฟังอย่าคลาด ค่ำเช้าขวายขวน
ท่านบอกสิ่งใด ใจนั้นคิดบ่น อย่าทำให้วน
ให้จงแลดู

ท่านบอกจำไว้ เรียนตามบอกให้ อย่าได้ทำรู้
เกลือกว่าพลั้งผิด ว่าศิษย์เจียนครู จักฉงนใจอยู่
ไม่มักไถ่ถาม”

(พระกจายสอนศิษย์ : ฉบับ สทษ.)

“ให้คารวะพระอาจาริยะ อย่าได้ละวาจาให้น่าหนี
อย่าดูเอาหมู่พาละเหล่ากระลี ให้ดูที่เมธะตรุไณ”

(ประถมมาลา คำกลอน ฉบับ ศวน ๑. ๒๕๔๘ : ๑๒, ๖๖)

“ครั้นเจ้าบวชเป็นสามเณร พ่อแม่ประเคน ขาดกันแต่วันนั้นมา
เมื่อเจ้าเข้ารับเอาผ้า ท่านสอนให้ว่า สรรพทุกขะตามมี
แปลเอาะ(ออก)แต่พระบาหลี(บาลี) ว่ากล่าวทั้งนี้ ว่าทุกข์ของท่านแลหนา
เจ้ามารับขันอาสา รับทุกข์ท่านหนา ท่านจึงบวชให้โดยเด้า
เจ้าเอยอย่าคิดดูเบา ท่านสอนจำเอา สิ่งใดไม่ชอบอย่าทำ
ท่านสอนสิ่งใดเร่งจำ อย่าได้โกหลำ จงจำเร่งทำตามครู”

(สุภาษิต คำกาพย์ ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภูเก็ต ๑. ๒๕๔๘ : ๑๒, ๑๙๐)

“ท่านเป็นอุปัชฌาย์ ท่านมีปัญญา รู้อัธยาศัย
ตนเป็นลูกศิษย์ รู้สักเท่าใด อย่าทำนอกใจ
สิ่งนี้มิควร
ชื่อศิษย์เจียนครู ครั้นเพื่อนเขารู้ เขาจักเสสรวล
ล้วนอันจะผิด อย่าคิดว่าควร อย่าทำสำหนวน
เอามาใส่ตัว”

(พระกจายสอนศิษย์ : ฉบับ สทษ.)

“ข้าไหว้อาจารย์เจ้า ทุกค่ำเช้าเฝ้าสั่งสอน
เวลาจะเข้านอน เรียกมาสอนทุกราตรี”

(ตำราเรียนภาษาไทยแบบจินดามณี อ้างถึงในบุญเลิศ จันทระ ลำดับที่ ๑๒๑ ประเภท ๙)

ประการที่สอง ให้ดูแลปรนนิบัติครูอาจารย์ด้วยความเอาใจใส่ เนื่องจากครูอาจารย์เป็นภิกษุและส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุ ศิษย์จึงต้องดูแลปรนนิบัติอย่างใกล้ชิดเพราะนอกจากจะได้บำเพ็ญกุศลกับภิกษุสงฆ์ตามความเชื่อทางศาสนาแล้ว ยังได้ตอบแทนพระคุณภิกษุซึ่งเป็นครูผู้เปรียบเสมือนพ่อแม่คนที่สอง ที่นอกจากจะถ่ายทอดศิลปวิทยาแล้วยังฝึกอบรมให้เป็นคนดีและสถิตเครื่องคุ้มภัยในสารทิศให้โดยมิหวังค่าตอบแทนใดๆ อีกด้วย ดังที่มีคำสอนในเรื่องเหล่านี้มากมายโดยวิธีการต่างๆ เช่น

๑) จัดเตรียมเครื่องใช้เครื่องฉันไว้ให้พร้อมที่จะใช้ได้ทันที เพื่ออำนวยความสะดวก ดังเช่นข้อความต่อไปนี้

"เล่าแล้วเจนจบ ยกมือไหว้นบ เคารพกราบกราน
จุดเพลิงถวาย ซีต้นอาจารย์ เภสัชบริขาร
น้ำใช้น้ำฉัน
เจ้าเร่งจัดแจง ประดับตกแต่ง ใส่หมากพลูพลัน
ที่ชาผ้าผ่อน น้ำร้อนน้ำฉัน จัดแจงแต่งพลัน
ให้ทันปรารถนา
หยิบเรียงเคียงไว้ หยิบใบชาใส่ ในปั้นนั้นหนา
น้ำร้อนเทริน ประคิ่นวินชา อย่าให้หกบา
เปรอะเปื้อนไม่ดี
ฉันแล้วเสร็จสรรพ เช็ดล้างลำดับ ไว้วางกับที่
เภสัชตะบัน ที่อันดี ๆ หมากขวานก็มี
ที่ดีตำถวาย"

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๔)

"เภสัชคิลาน์ หมากพลูปูนยา หามาใส่เชี่ยน
กลางคืนตื่นพลัน ฉันแก้อาเจียน หาวเรอฉะเอ่อเหียน
อาเจียนปากหวาน"

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๔)

"สีฟันแลขันน้ำ อันเคยทำหามาไว้
กระโถนอันเคยใช้ จงตั้งไว้ที่ปลายตีน"

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๕)

"ตั้งจิตเป็นนิจทุกวัน น้ำใช้น้ำฉัน สีฟันเจ้าเณรประเคนครู
จงเจ้าเอาใจใส่ดู เภสัชหมากพลู ที่ครูจะฉันบรรจง"

(ตำราเรียนภาษาไทย แบบจินดามณีอ้างถึงในบุญเลิศ จันทระลำดับที่ ๑๒๑ ประเภท ๙)

"หมากพลูเจ้าแต่งไว้ ท่านตื่นมาจะได้ฉัน
อย่าคิดจิตผูกพัน ที่จะเล่นไม่เป็นการ

.....

แลดูเครื่องขบขัน ทุกสิ่งอันเอาใจใส่
น้ำท่าแลฟืนไฟ ช่วยตักเตือนเพื่อนทั้งหลาย"

(สุภาษิต คำกาพย์ ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภูเก็ต ๑. ๒๕๔๘ : ๑๒, ๑๘๔-๑๘๕)

"หาฟืนดุ้นใหญ่ใหญ่ มาก่อไฟในเชิงกราน
เข้าห้องพระอาจารย์ จุดธูปเทียนชวาลา
น้ำท่าเจ้าถ่ายล้าง ตั้งไว้ข้างพระอุปัชฌาย์
เอาทะนนตักน้ำมา ยกสองมือน้อมประเคน
ปัดกวาดปูที่นอน แต่งฟูกหมอนพระมหาเถร
ครั้นท่านทอดองค์เอน บีบขยำตีนซ้ายขวา"

(สุบินชาดก ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๖๑)

๒) จัดเตรียมอาหารถวายและคอยดูแลรับใช้ขณะฉัน เนื่องจากครูเป็นภิกษุ ศิษย์วัดหรือสามเณรจึงต้องคอยดูแลรับผิดชอบเรื่องภัตตาหารถวาย จะด้วยการไปบิณฑบาตมาถวายหรือติดตามเมื่อท่านไปบิณฑบาต หรือหุงหาอาหารถวายก็ตามและต้องคอยรับใช้ขณะฉันด้วย ดังข้อความต่อไปนี้

"ครั้นเมื่อรุ่งขึ้นแล้ว เจ้าดวงแก้วอรน้อยนงค์
ไหว้ลาพุทธองค์ ไปบิณฑบาตโปรดญาติกา
มาถวายพระอาจารย์ ทุกวันวารเป็นอัตรา
บุญนั้นมากโอฬาร์ จะพรรณนามิได้เลย"

(สุภาษิต คำกาพย์ ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภูก็ต ๑. ๒๕๔๘ : ๑๒, ๑๘๖)

"เสร็จสรรพยกสำมรับถวายชี- ต้นฉันด้วยดี ทั้งน้ำอันใสเตรอะตรอง

.....

ประเคนสำหฺมฺรับทันใจ นั่งอยู่แต่ใกล้ อย่าได้เมินหมินผินหลัง
อย่าคบเพื่อนพูดเสียงดัง จงนั่งระวัง อย่าเล่นอึงมี่นี่นั่น
เหลียวแลแปรดูที่ฉัน สิ่งใดไม่ครบครัน จะฉันให้อิ่มพอแรง
น้ำพริกอีกผักต้มแกง ผักซาปลาแห้ง ตกแต่งถวายโดยจง
สิ่งใดต้องใจประสงค์ หามาใส่ลง จำนงให้จงพอครอง
กล้องยาหาไฟจดจ้อง ฉันแล้วโดยปอง เอายาใส่กล้องมาถวาย
สูบแก้โรคริดดวงหาย ค่อยเหือดแห้งคลาย หายคัดจมูกน้ำมูกไหล
เภสัชปอกตำทำไว้ ถวายท่านทันใจ เมื่อท่านฉันแล้วโดยหมาย

บาตรโถโอถ้วยอย่าราย เช็ดล้างวางไว้ ในที่ให้ตั้งบังควร"

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๔)

"เวลาฉันจังหัน อย่าเที่ยวรันไปอยู่บ้าน
เกลือกว่าพระอาจารย์ ท่านเรียกหามาใช้สอย
ประเคนแล้วนั่งอยู่ จงเอียงหูระวังคอย
ฉันแล้วจึงค่อยถอย ยกสำหฺมฺรับกลับออกมา"

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๕)

ในวรรณกรรมกลุ่มนิทานก็มีปรากฏเช่นกัน เช่น เรื่อง**เสือโค ก กา** นั้น พระพหลวิชัยและคาวี เมื่อได้รูปกายเป็นคนแล้วก็อาสาอยู่ปรนนิบัติรับใช้พระฤาษี เช่นเดียวกับที่ศิษย์ปฏิบัติอาจารย์ ดังข้อความว่า

"เพลาเช้าค่ำ เจ้าเข้าไคลคลำ บาทาอาจารย์
น้ำฉันน้ำใช้ น้ำชาผลไม้ หาให้ในการ
ฤาษีสำราญ เอ็นดูกุมาร บานใจนัยนา"

(เสือโค ก กา. ๒๕๔๘ : ๑๒, ๑๑๕)

เช่นเดียวกันวรรณกรรมเรื่อง **พระรถเมรีคำกาพย์** ก็กล่าวถึงพระรถเสนร่ำเรียนศิลปวิทยากับพระฤาษีพร้อมไปกับการปรนนิบัติรับใช้และจัดหาอาหารมาถวาย เช่น

"ยินฤาษีสอน ภูมินทร์อินทร อยู่ด้วยเจ้าไท
เช้าๆ เข้าป่า ค่ำมารุ่งไป ปรีบัติเจ้าไท
เรียนสิ้น[ศิลป์]ศาสตรา

.....

ดำดินบินบน เดินเดาะเหาะหน เช้าๆ เข้าป่า
หาผลลูกไม้ มาถวายนาคา เรียนสิ้น[ศิลป์]ศาสตรา
ให้จบครบครัน"

(พระรถเมรี คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๘, ๒๔๑)

ส่วน**สุบินชาดก ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม** ก็กล่าวถึงการจัดเตรียมอาหารถวายพระภิกษุไว้เหมือนกัน ดังนี้

"บิณฑบาตกลับมาวัด เจ้าแต่งจัดข้าวสาลี
ต้มผัดและปิ้งจี่ ใส่สำรับประเคนครู

สิ่งใดชอบใจฉัน แต่งทุกวันให้กินอยู่
ดูแลจงอูฐู ยกใส่พอกแล้วประเคน”

(สุบินชาดก ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๖๑)

วรรณกรรมเรื่อง**สุวรรณหงส์** เมื่อพระศิลป์ธนูกับพระสุทธิวงศ์ อำลาฤาษีที่สอนวิชาตนกลับเมือง มีบทรำพึงแสดงความอาลัยและเป็นห่วงพระอาจารย์เห็นได้ถึงวัตรปฏิบัติที่พระองค์ปฏิบัติต่อพระอาจารย์อย่างชัดเจน นอกจากนั้นยังเห็นถึงความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างศิษย์กับครูด้วยดัง ข้อความที่ว่า

“สองนั่งหลังม้า เหลียวดูศาลา ชลนาถั่งไหล
เคยอยู่เป็นสุข บ่มีทุกข์ภัย ตาจะได้ใช้ใคร
ฟืนไฟก่อถวาย
หนึ่งผลมูลผลา ใครจะเก็บถวายตา เพลาเพรางาย
สองทรงกันแสง อกแห้งใจหาย เคยอยู่สบาย
ค่ำเช้าเฝ้าสอน
โอ้แต่นี้เจ้า ตาจะสอนใครเล่า ค่ำเช้าเฝ้าวอน
บอกเวทคาถา หลานยาจากจร เห็นหลานยังอ่อน
นอนเคียงบาทา”

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๒๖๗)

๓) ระมัดระวังกิริยามารยาทมิให้เป็นที่รบกวนครูอาจารย์และเตรียมพร้อมที่จะปรนนิบัติรับใช้ครูอาจารย์อยู่เสมอมิให้บกพร่องได้ ดังที่ว่า

“ถ้าท่านเข้าจำวัด เจ้าพยัต[ประหยัด]อย่าให้ดัง
จะเดินจะลุกนั่ง ค่อยเหยียบมองย่องย่างเดิน
เจ้าอย่าคบเพื่อนไป เที่ยวไกล ๆ ใจเหินเพลิน
พระอาจารย์ท่านจะเติน ร้องเรียกหามาให้ทัน”

(สุภาษิต คำกาพย์ ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภูเก็ต ๑. ๒๕๔๘ : ๑๒, ๑๘๔)

“เห็นท่านจำวัดแล้ว จงคลาดแคล้วออกมาอยู่
ค่อยย่องค่อยมองดู หับพระตูอย่าให้ดัง
ค่ำมืดผิดเวลา จงอุตส่าห์หมั่นระวัง
พูดจาอย่าให้ดัง จะลุกนั่งอัธยาศัย

เห็นท่านมิสบาย อย่าวุ่นวายให้ได้ยิน
จะเดินค่อยประคิ่น อย่าดูหมิ่นท่านอาจารย์”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๕)

๔) คอยเอาใจใส่ดูแลเรื่องความเป็นอยู่และสุขภาพเสมือนบุตรธิดาคอยบำรุงรักษาบิดามารดามิให้บกพร่องได้ ดังที่ว่า

“เมื่อท่านเข้าไสยาสน์ จงปัดกวาดสาดนอนท่าน
บีบขยำอย่าเกียจคร้าน ทุกวันวานเจ้าอาสา”

(สุภาษิต คำกาพย์ ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภูเก็ต.๑ ๒๕๔๘ : ๑๒, ๑๘๕)

“แล้วนวดบาทา นวดแข้งนวดขา ให้ท่านสบาย
ปักศอกตรงลง ฝ่าตีนขวาซ้าย แกะลมทั้งหลาย
คลายแน่นในทรวง
นวดให้ได้แรง ต้นขาหน้าแข้ง แกะลมทั้งปวง
เกลียวเส้นข่วงจุก จงลุกเหนี่ยวหน่วง สว่างแน่นทรวง
ดวงจิตคลี่บาน
นวดหลังต้นคอ เส้นเอ็นย่นย่อ ให้คลี่แตกฉาน
เส้นเหนี่ยวหัวใจ กระษัยสันดาน ปัตคาดสะท้าน
จุกอกให้เหียน
ค่อยนวดค่อยคลำ ขยี้ขยำ แกะเส้นอาเจียน
ลมหาวลมเรอ ลมฉะเอ่อลมเหียน ลงวิงลมเวียน
มืดหน้ามัวตา
ลมแสบอกใจ ลมพัดในไส้ ป่วนปั่นไปมา
ลมกล่อนร้อนรุ่ม ลมกลุ้มวิญญา นวดไปไคลมา
หลับลงทันใด”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๔)

ใน**สุบินชาดก ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม** ก็กล่าวถึงการปรนนิบัติของสามเณรสุบินไว้เช่นกัน ว่า

“ปัดกวาดปูที่นอน แต่งฟูกหมอนพระมหาเถร
ครั้นท่านทอดองค์เอน บีบขยำตีนซ้ายขวา”

(สุบินชาดก ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๖๑)

ใน “**พระกจายสอนศิษย์**” กล่าวสอนในเรื่องเกี่ยวกับวัตรปฏิบัติที่ศิษย์พึงมีต่อครูไว้ชัดเจนเป็นเชิงเน้นย้ำ ดังนี้

“ถ้าเจ้าจะเป็นชี เรียนรู้จงถี่ ทรมานอุดม
นั่งเฝ้ามัธยัสถ์ ปรนิบัติให้สม ยกมือประนม
อย่าได้ว่างเว้น
ยามค่ำยามเช้า อุตส่าห์นั่งเฝ้า อย่าเห็นแต่จะเล่น
ค่ำเช้าเวลา เจ้าอย่าเร่เร้น ตรับฟังให้แม่น
จำเอาใส่ใจ
เมื่อท่านจำวัด นั่งให้สงัด ห้องนอกห้องใน
อย่าคบเพื่อนเล่น วิ่งเต้นโครมไป ระมัดฟืนไฟ
ค่อยย่างค่อยเดิน
เมื่อท่านเจ็บปวด นั่งบีบนั่งนวด อย่าทำสะเทิน
อย่าคบเพื่อนเล่น ชวนกันไปเอิน อย่าทำชะเลิ้น
นั่งเฝ้าแลดู
จะไปแห่งใด อย่าไปตามใจ บอกเล่าให้รู้
ลักษณะเหล่านี้ ว่าศิษย์มีครู ไปมาหาสู่
ให้รู้แห่งหน
อาหารเครื่องฉัน แลดูครบครัน เอาเป็นการตน
น้ำใช้น้ำฉัน อย่าให้แปดปน อย่าทำแต่พ้น
มือแล้วละเสีย
หนึ่งที่นั่งนอน ปัดสาดฟูกหมอน อย่ามีเรือดไร
ของท่านตั้งไว้ แลเห็นเต็มใจ อย่าทำมือไว
หยิบเอาแก่ตน
ท่านบอกบทบาท ตรับฟังอย่าคลาด ค่ำเช้าขวายขวน
ท่านบอกสิ่งใด ใจนั่นคิดบ่น อย่าทำให้วน
ให้จงแลดู”

(พระกจายสอนศิษย์ : ฉบับ สทษ.)

การสอนให้ศิษย์มีจริยวัตรดีงามเช่นนี้ นอกจากจะปลูกฝังให้ศิษย์เป็นคนดีมีความกตัญญูรู้หน้าที่ ที่พึงปฏิบัติ มีน้ำใจไม่ดูดาย เคารพและบูชาครูแล้ว ยังช่วยให้ครูอาจารย์รักและเมตตาเอ็นดูศิษย์เพิ่มขึ้นอีกด้วย อนึ่ง การที่จะปรนนิบัติครูด้วยการนวดให้ได้ผลดีนั้นต้องมีการเรียนมาก่อน

หรือไม่ครูเป็นผู้สอนโดยให้ลงมือปฏิบัติไปด้วย เหตุนี้จึงพบว่ามีศิษย์วัดหลายคนได้เรียนรู้วิธีการนวดแผนไทยจากวัดเป็นเครื่องยังชีพสืบมา เป็นตัวอย่างของผลพลอยได้อีกประการหนึ่ง

สารัตถะเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ สื่อให้เห็นว่า สังคมไทยโดยเฉพาะชาวภาคใต้เป็นสังคมที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน ผู้ใหญ่เมตตาผู้น้อย ผู้น้อยกตัญญูรู้คุณต่อผู้ใหญ่ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันตามเหตุตามปัจจัยถือเป็นภาระที่ต้องทำ เป็นคุณธรรมที่ทำให้สังคมดำรงอยู่ได้ด้วยปัจจัยจากภายในเป็นปัจจัยที่เกิดจากการอบรมบ่มเพาะกันเองในสังคม

๓. สารัตถะเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนา

การเรียนหนังสือในวัดส่วนใหญ่ผู้ปกครองจะมุ่งให้บุตรหลานได้เรียนรู้ธรรมะไปด้วยพร้อมๆ ไปกับการฝึกอ่านเขียน จึงมักจะให้บุตรหลานบรรพชาเป็นสามเณร เพราะฉะนั้นหลักธรรมในวรรณกรรมฝึกหัดอ่านจะเน้นเรื่องศีล ๑๐ ประการ ที่สามเณรต้องเรียนรู้และปฏิบัติ ซึ่งมีการกล่าวไว้อย่างละเอียดเป็นข้อ ๆ ดังตัวอย่างคำอธิบายศีลข้อที่ ๘ ที่ว่า

“มาลาคันธะ จงเร่งสละ กลิ่นหอมใดใด
ของหอมหรรษา มาลาดอกไม้ อย่าแซมอย่าใส่
ทัดในกรรณา
บัญญัติไว้สิ้น รสหอมมีกลิ่น อย่ายินดีหนา
ชะมดพิมเสน ราเชนกฤษณา แป้งจันทน์อย่าทา
สิกขาห้ามปราม”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๑)

นอกจากศีลสิบข้อของสามเณรแล้ว โดยทั่วไปกล่าวเพียงว่าควรศึกษาธรรมะข้อใด แต่ไม่มีรายละเอียดของเนื้อหาธรรมะนั้น ๆ เช่น

“อุตส่าห์เล่าเรียน ตั้งสัจความเพียร เรียนให้เป็นผล
*เวลาเช้าค่ำ ท่องบ่นสวดมนต์ **เจ็ดตำนาน**ต้น*
เกณฑ์กันบ่นไป
***มาติกาภาวนา สิบสองตำนาน** ให้ชาญเจนใจ*
*ร่ำเรียน**พระปริตร** **อุณหิสวิไนย** กำหนดบทไว้*
จำให้แน่นอน”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๑)

เป็นที่น่าสังเกตว่า วรรณกรรมกลุ่มฝึกหัดอ่าน มุ่งให้ศึกษาเพื่อให้สามารถเล่าเรียนหลักธรรมนำมาใช้ในกิจสงฆ์ได้ ดังข้อความที่ว่า *“**เรียนมูล**ให้สรรพ พ่อแม่จะรับ ออกไปนิมนต์*

เขียนใบฎีกา ให้ว่าจุลพน *ให้พระชีต้น เอาใจใส่ก่อน"* มากกว่าที่จะให้มุ่งศึกษาวิปัสสนาด้วย ต่างกันเรื่องสุบินชาดก ที่สามเณรสุบิน ต้องศึกษาทั้งสองส่วนไปพร้อมกัน ดังข้อความว่า

"ปัญญาปรากฏลือ เรียนหนังสือจบขอมไทย
สวดมนต์บ่นขึ้นใจ ***สิบสองผูก***จำฝังทรวง
เล่าสูตรทำตัวมูล จบบริบูรณ์ทั้งสิ้นปวง
ลำนำคัมภีร์หลวง รู้อรรถแปลพระบาลี
*รู้ฝาย****วิปัสสนา*** *อุตส่าห์เพียรทุกราตรี*
สำหรับดับอินทรีย์ ให้เห็นโทษในรูปกาย"

(สุบินชาดก ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๖๒)

อย่างไรก็ตามวรรณกรรมฝึกหัดอ่านบางเล่ม ได้นำคำสอนทางศาสนามาอรรถาธิบายเป็นคำกลอนสอนใจผู้เรียน ว่าด้วยเรื่องหลักธรรมที่ควรตระหนักรู้และปฏิบัติในการดำเนินชีวิต เช่นสอนให้ทำดีละชั่วในระดับพื้นฐาน คือ รักษาศีลให้ทานเพื่อหวังผลในภายภาคหน้าหรือชาติหน้า ในระดับลึกลงไปสอนให้ตัดการยึดมั่นถือมั่นด้วยการพิจารณาหลักไตรลักษณ์ และให้เห็นภัยในสงสารวัฏ เป็นต้น ดังเนื้อความบางตอนใน**ตำราเรียนภาษาไทยแบบจินดามณี** (บุญเลิศ จันทระ.ลำดับที่ ๑๒๑ ประเภท ๙) ต่อไปนี้

"ถ้าผู้ใดใจจิตเป็นกุศล เมื่อชาติหน้าก็จะไปอยู่สู่สวรรค์
มีบริวารชมชื่นถึงหมื่นพัน คงจะทันศาสนาพระเมตไตรย์
ถึงจะเกิดเป็นมนุษย์ปุถุชน ก็ปฏิสนธิ์เข้าตระกูลที่เลื่อมใส
มีรูปดีสีเนื้อเป็นเยื่อใย ก็ต้องในลักษณะทุกประการ
ที่ใจบาปหยาบคายฝ่ายอกุศล ก็มักคุ้นไปในท้องเดรัจฉาน
ถึงจะเกิดเป็นคนก็ไม่พ้นสกุลพาล มีอาการให้เห็นเป็นต่างกัน
เป็นกระยาจกจนคนใบ้ เกิดมาไม่รู้คุณพระธรรมขันธ์
แล้วยากจนวิกลกายเป็นหลายพรรณ หมั่นระลึกตรึกคิดพิจารณา"

และ *"สังขารของเรานี้ไม่จีรัง อนิจจังไม่เที่ยงอย่าเมียงหมาย*
พิเคราะห์ตามสามสิบสองอาการกาย น่าเกลียดกลายสิ้นทั่วทุกประการ"

และ *"อันสรรพสัตว์เกิดมาในมนุษย์ ไม่สิ้นสุดซึ่งหลงปวงสงสาร*
ยอมเวียนวนทนทุกข์ทรมาน จึงกรองกานท์ดูให้เห็นอนิจจัง
อันกุศลและอกุศลเป็นต้นเหตุ ให้ทนทเวทน์อยู่ในกองพระทุกขัง
จึงปลดจิตคิดไปไม่จีรัง เอาบุญกรรมเป็นที่ตั้งกับความตาย"

วรรณกรรมที่แต่งต่อจาก**ประถม ก กา หัดอ่าน**บางเล่ม (ประถม กกา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๓) กล่าวสอนเรื่องบาปบุญคุณโทษ ผลศีล ผลทาน วัฏสงสาร และการหลุดพ้นไว้อย่างมีรายละเอียดพอสมควร ดังตัวอย่างบางตอน เช่น

ผลบุญ

“เทวามนุษย์ เกิดมาบริสุทธิ์ เพราะได้สร้างสม
กุศลผลใจ จึงได้เสวยรมย์ สมบัติอุดม
สมบูรณ์มั่งมี
ผลบุญแต่งมา ได้เป็นพระยา มหาเศรษฐี
พระหลวงพ่อค้า เสนากระภูมพี ในโลกโลกีย์
มีต่าง ๆ กัน”

ผลบาป

“ลางคนยากนัก ถอยถดยศศักดิ์ ทรลักษณ์ทุกอัน
ทรัพย์ศรีโสภา ผืนผ้าแพรพรรณ พี่น้องเผ่าพันธุ์
ไม่มีอุปถัมภ์
เพราะจิตมิจฉา ไม่นึกตรึกตรา กุศลทางธรรม
ศีลทานบารมี เป็นที่อุปถัมภ์ ไม่สร้างทางธรรม
อบรมสมยา
ศรัทธาไม่มี ไม่เชื่อบาหลี มีในศาสนา
เอาแต่โกหก พกลมมายา ตายตกนรกา
ทนทุกข์เนานาน”

พระรัตนตรัย

“บุคคลสัปปุรุษ ตั้งใจบริสุทธิ์ รักษาพระไตร
สรณประเสริฐ ล้ำเลิศพึงใจ ประกอบด้วยโภคัย
ในโลกโลกีย์
ยึดองค์ดวงแก้ว ให้ปลอดสอดแคล้ว ผ่องแผ้วราศี
คุ้มโทษโพยภัย สิ่งใดไม่มี สุดเกษมเปรมปรีดิ์
ศรีสวัสดิ์จำเริญ”

ศีล

“เบญจางค์ศีลลา เร่งให้รักษา อัตราคำนึง
อุโบสถถา ศีลารำพึง กำหนดบทถึง
ศีลสิบประการ

มิเสียที่เกิด เอาชาติกำเนิด เกิดในสงสาร
ได้พบภัทรกัปป์ พบผลจิรังกาล อุตส่าห์สมาทาน
นิจศีลทศพล”

ทาน

“ให้ของเป็นทาน โภชนาอาหาร เนืองนองของฉัน
จะได้สุขา พรรณรายพรายพรรณ กำลังมหันต์
อายุยืนยง
ถวายน้ำเป็นทาน ได้ความสำราญ ซับซาบอาบองค์
เกิดไปภายหน้า ได้อานิสงส์ ตั้งจิตจำนง
จงเจตนา

.....

ก่อสร้างอาราม อาวาสสนาม สถานที่จงกรม
กุฏีวีหาร พิตถารอุดม ถวายแก่พระสงฆ์
สมณในศาสนา
ผลบุญตามแต่ง สมบัติจัดแจง ล้นพ้นคณนา
เสวยสุขมาให้ ในไตรโลกา พ้นที่จะพรรณนา
นับอสงไขย”

วัฏสงสาร

“ฝ่ายข้างกุศลา ช่วยชักพาจากสงสาร
ถึงฝั่งฟากชลธาร พ้นกลกาลโลกโลกีย์
ตัดกิเลสประหาร กำจัดมารพวกไพรี
บ่ได้ให้ย่ำยี หนีไพรีแพ้อัปรา
ฝูงใดได้ถึงฝั่ง พ้นทุกข์ขังอนัตตา
ความแก่แลชรา มรณาบ่ห่อนมี”

พบว่าหลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนาที่ปรากฏในหนังสือฝึกหัดอ่านในแบบเรียนหลวงนั้นเน้นบทสวดมนต์เพื่อกิจสงฆ์เป็นสำคัญ มีบ้างที่ให้ศึกษาลึกซึ้งในเชิงภาษาเพื่อศึกษาพระไตรปิฎกต่อไปแต่มิได้กล่าวถึงหลักธรรมที่ควรนำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวันมากนัก ต่างจากข้อความที่แต่งเติมวรรณกรรมฝึกหัดอ่านหรือที่รจนาขึ้นใหม่โดยกวีชาวภาคใต้ ดังเช่น **ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๓** และ **ตำราเรียนภาษาไทยแบบจินดามณี** ที่ยกตัวอย่างมาแล้วข้างต้น ส่วนฉบับอื่นๆ นั้นมักเน้นเฉพาะการรักษา ศีล ดังที่กล่าวใน**พระกจายสอนศิษย์**ว่า *“เกิดมาแม้นยาก อย่าให้*

ปราศจาก ศีลพระห้าอัน แปดค่ำวันพระ เจ้าอยู่ทางธรรม์ เจ้าอย่ากระสัน ด้วยหญิงมายา" และการให้ทานดังข้อความแต่งเติมใน **ประถม ก กา หัดอ่าน** : **ฉบับ สทษ.๕** ที่ว่า *"อตส่าห์หาข้าวใส่บาตรพระเจ้า เร่งทำกุศล บุญนั้นก่อเกิด ด้วยทานแห่งตน เร่งสร้างกุศล ไว้เผื่อวันตาย"* จึงอาจประมวลสรุปได้ว่าเป็นการสอนเยาวชนให้มีศิลปะในการดำเนินชีวิตโดยอาศัยหลักธรรมคำสอนทางศาสนา เช่น เรื่องศีล ทาน ความไม่ประมาท หลักไตรลักษณ์ และสังสารวัฏ เป็นต้น ทั้งนี้โดยอาศัยคำที่มีพลังสร้างความเชื่อมั่นศรัทธาให้ประพฤติปฏิบัติไปในทางที่เป็นคุณแก่ตนและผู้อื่น เช่น กรรมดี กุศล บุญ ศีล ทาน อันเป็นต้นทางนำไปสู่มนุษยสมบัติ สวรรค์สมบัติ และนิพพานสมบัติ และคำที่มีพลังไปในทางป้องปรามให้เห็นทุกข์โทษที่เป็นผลตามมา เช่นคำว่า กรรมชั่ว อกุศล บาป ที่มีปลายทางเป็นอบายภูมิ และนรก เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อปลูกฝังให้กุลบุตรเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนา เชื่อมั่นในกรรมดีมีกรอบคิดอยู่บนพื้นฐานของศีลธรรมตั้งแต่ต้น สำหรับต่อผลค้นหาแก่นแท้อันเป็นหลักธรรมขั้นสูงต่อไปตามความสนใจและความสามารถของแต่ละคน

สำหรับวรรณกรรมฝึกทักษะการอ่านประเภทคำสอนซึ่งเป็นคำสอนทั้งทางคดีโลกและคดีธรรมอยู่แล้วนั้น ผู้รจนาย่อมนำข้อคิดที่เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตของผู้คนทั่วไปมาเป็นคติสอนใจสำหรับประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อความสงบสุขของตนเองและสังคม ซึ่งย่อมหนีไม่พ้นหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนา หากแต่การสอนเป็นลักษณะของการประยุกต์ข้อพึงรู้ พึงคิด พึงปฏิบัติเป็นเรื่องๆ ไป มีบ้างที่กล่าวถึงหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาตรงๆ แต่มุ่งเน้นสู่การปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เช่น สอนเรื่องความทุกข์ ความอยาก ความโลภ ความหลง ความเจ็บ ความตาย ฯลฯ ซึ่งเกิดขึ้นได้ทุกขณะในการดำเนินชีวิตจึงควรตั้งสติรับและพึงปฏิบัติตนเพื่อการหลุดพ้นจากบ่วงรัดรึงดังกล่าว สำหรับก้าวไปสู่ภาวะที่ดีกว่า ดังตัวอย่างข้อความต่อไปนี้ที่เห็นได้ทั้งเนื้อหาสาระ (ธรรมะ)ที่สอนและวิธีการสอน

"ทุกข์เกิดด้วยตัณหา กิเลสมาย่อมครอบครอง
ดับเพลิงสบสมปอง คือนิรพานพ้นอาวรณ์
บ่วงลูกผูกพันคอ บ่วงเมียหนอผูกพันกร
บ่วงทรัพยอุทธรณ์ ผูกตีนไว้แน่นตรึงตรา
สามบ่วงแน่นรึงรัด เอาใจตัดจะขาดหนา
แม้นตัดด้วยปัญญา เห็นจะขาดบ่คืนกลับ"

(สุภาษิต คำกาพย์ : ฉบับ สทษ.)

"ประการหนึ่งร้อนไฟในมนุษย์ ไม่ร้อนสุดเหมือนไฟปรารถนา
ศัตรูอื่นหมื่นแสนที่ศักดา ไม่เหมือนข้าศึกพยาธิอยู่ในกาย
สว่างอื่นอันใดในอากาศ ไม่โอภาสเท่าสว่างตะวันฉาย

แสงสิ่งอื่นเข้มแข็งที่แรงร้าย ก็แพ้พ่ายแรงกรรมที่นำไป
ถึงมีฤทธิ์ศักดาอันสามารถ โยกปราสาทเวไชยันต์ก็หวั่นไหว
ทั้งดำดินบินฟ้านภาลัย รู้เท่าไรก็ไม่รอดจากวอดวาย
นับประสามนุษย์ปุถุชน ที่จะพ้นมัจจุราชอย่ามาดหมาย
กุศลอุตส่าห์สร้างอย่าห่างคลาย เป็นอุบายที่จะได้ไปทวนลม"

(ต้นสมุดสุภาษิต คำกลอน : ฉบับอำเภอร่อนพิบูลย์)

"อันกระมลคนโลภนี้เหลือรู้ ทำให้ตัวชั่วอยู่ไม่รู้หาย
ถึงมีทรัพย์เหลือล้นไม่พ้นตาย เอาติดกายไปได้เมื่อไรมี"

(ต้นสมุดสุภาษิต คำกลอน : ฉบับอำเภอร่อนพิบูลย์)

"แม้นท่านเห็นภัยในไตรลักษณ์ แจ้งประจักษ์ว่าจริงแล้วนิ่งเฉย
ถึงสมบัติมั่งคั่งไม่หวังเชย ก็เบิกเผยออกจำแนกแจกเป็นทาน
เหมือนน้ำหอมหรือจะกล้ำกลืนชล เมฆนั้นห่อนหวงฝนเป็นอาหาร
สรรพต้นพฤกษาประทุมมาลย์ บ่ห่อนหวังผลตระการเก็บไว้กิน
แม้นมีทรัพย์สินก็ยอมให้ เป็นปัจจัยไปข้างหน้าอุตส่าห์ถวิล
เหมือนบ่อน้อยน้ำใสไหลรินริน พอวิดวักตักกินแก่คนจน
ผู้ใดใครมั่งมีตระหนี่เหนียว ดังน้ำเชี่ยวในสมุทรสุดขัดสน
ไม่เป็นที่พึ่งพาประชาชน ถึงมากล้นก็เสียเปล่าไม่เข้าการ"

(ต้นสมุดสุภาษิต คำกลอน : ฉบับอำเภอร่อนพิบูลย์)

"มีทรัพย์แล้วตระหนี่ ไม่สืบสร้างทางกุศล
โลภจิตคิดเวียนวน ให้เสียดายโง่นักหนา
สาครว่าอายุษ จะยืนไปในเบื้องหน้า
เหตุด้วยอวิชชา กำบังไว้ไม่เห็นหน
แต่จักบริโภค ยังตระหนี่แก่ปากตน
วาโยการกุศล ขาดกำไมรุใจรำคาญ
ถึงที่จะฉิบหาย อันตรายสิบประการ
ท้าวพญาริบรุกราน โจรตัดพกฉกลักเอา
เรือล่มจมน้ำเสีย ไฟไหม้เลียสูญเสียเปล่า
เมื่อทรัพย์ยังอยู่เล่า แต่ตัวตนบ่อยู่ยืน
เมื่อตนตายไปก่อน ทรัพย์นั้นได้แก่ผู้อื่น
แต่โลงกับไม้ฟืน ฟากเจ็ดซี่ไปกับตน

เงินทองร้องหัวเยาะ ว่าขี้ร้ายอกุศุล
มีทรัพย์ไม่ทำบุญ ทิ้งเราไว้ไม่พาไป"

(วานรสอนพระโพธิสัตว์ : ฉบับ สทษ.)

"ความตายไม่ห่อนเว้น แก่สัตว์ชนอันท่องเที่ยว
อยู่ไหนตายตั้งเดียว ความเท่านี้บ่ห่อนครา"

(วานรสอนพระโพธิสัตว์ : ฉบับ สทษ.)

"พระกาฬก็ร้องหัว แก่บุคคลอันมืดมน
อวิชชาหุ้มห่อตน ให้หลงด้วยความโมหัน
นกเนื้อสัตว์ทั้งหลาย ต้องบ่วงแร้วแล้วจำมัน
ถ้ารอดแต่บ่วงนั้น มันจำไว้คุ้มวันตาย
คนหลงในสงสาร บ่ได้กลัวทุกหญิงชาย
ผิดแล้วไม่จำหมาย แม้นว่าตายมิกลัวเลย
นรกหากไยไพ แก่บุคคลทั้งหลายเอ๋ย
ไม่กลัวนรกเลย รู้ว่าบาปแล้วจึงทำ
รู้แล้วว่าเป็นโทษ รู้แน่โสดว่าเป็นกรรม
รู้ว่าบาปแล้วยังทำ ไม่กลัวภัยในอบาย"

(วานรสอนพระโพธิสัตว์ : ฉบับ สทษ.)

เช่นเดียวกับสุภาษิตคำโคลงที่มักมีข้อความเน้นย้ำให้เห็นความสำคัญของ**ธรรมะ** ดังเช่นที่ว่าวิชาความรู้เป็นเพื่อนต่อการใช้ชีวิตโดยเฉพาะเมื่ออยู่นอกบ้าน ภรรยาเป็นเพื่อนในการใช้ชีวิตในบ้าน ร่างกายเป็นเพื่อนติดตามไปเสมอไม่ว่าสุขหรือทุกข์ในยามยังมีชีวิตอยู่ แต่เมื่อตายจากโลกนี้ไปคุณความดี(ธรรม)เท่านั้น ที่สามารถติดตามไปได้ ดังบทโคลงต่อไปนี้

"จากเรือนคุณรู้หาก เป็นมิตร
ยามอยู่เรือนเมียสนิท เพื่อนร้อน
ยามเป็นเพื่อนตัวมิตร ในอาตม์
ธรรมหากเป็นมิตรข้อน เมื่อม้วยอาสัญ"

(โคลงโลกนิติฉบับปักษ์ใต้แปลง : ฉบับ สทษ.)

ส่วนวรรณกรรมประเภทนิทานที่มักจะได้รับการคัดเลือกเป็นหนังสือพัฒนาการอ่านหรือหนังสือสวดนั้น พบว่า แก่นเรื่องหลักมักจะแสดงว่าคนดีย่อมได้รับผลดีตอบแทนเสมอ แม้จะตกทุกข์ได้ยากอย่างไร แต่ในที่สุดก็จะจบลงด้วยดี เป็นการโน้มนำให้ทำดีไว้ชั้นหนึ่งแล้ว แต่โดยทั่วไปแล้วหลักธรรมคำสอนมักจะสอดแทรกอยู่ในเนื้อเรื่อง ผ่านกระบวนคิด หรือพฤติกรรมของตัวละคร

เป็นส่วนใหญ่ มีบ้างที่เป็นลักษณะของการวิพากษ์ของผู้เขียนผ่านการอภิปรายของผู้รู้ สารเหล่านี้สื่อผ่านมาให้ผู้อ่านได้ซึมซับรับรู้ หรือไม่ก็ได้นำมาขบคิด ส่งผลต่อพฤติกรรมของผู้อ่านได้ไม่น้อย หลักธรรมะที่สอดแทรกอยู่ในวรรณกรรมประเภทนิทานอาจจัดได้เป็น ๓ ประเด็นใหญ่ตามหัวใจของพุทธศาสนา คือ การละเว้นจากการทำบาปทั้งปวง ทำกุศลให้เกิดขึ้น และชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ ทั้งนี้เพื่อการหลุดพ้นจากบ่วงทุกข์นั่นเอง ส่วนวรรณกรรมเรื่องใดจะสอนธรรมะข้อใด ในปริมาณมากหรือน้อยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ในการรจนาของผู้รจนาแต่ละเรื่อง อย่างเช่นพระสุบินเป็นวรรณกรรมที่ผู้รจนามุ่งเน้นให้เห็นอานิสงส์ของการบวชเรียนเป็นสำคัญ จะเน้นถึงบาปบุญคุณโทษ ผลศีลผลทานเป็นพิเศษตลอดทั้งเรื่องทั้งยังแสดงผลของนิพพานไว้ด้วย ต่างจากวรรณกรรมนิทานเรื่องอื่น ๆ ที่เน้นโครงเรื่องเพื่อความบันเทิงเป็นหลัก แต่ก็พยายามสอดแทรกการสอนธรรมะเข้าไปให้เหมาะสมกับเนื้อเรื่องในแต่ละช่วงตอน ดังพอจะจำแนกกลุ่มธรรมะที่มุ่งให้ผู้สวดอ่านหรือผู้ฟังได้ซึมซับรับรู้ ดังนี้

ประการแรกว่าด้วยการไม่ทำความชั่วทั้งปวง หลักธรรมนี้มีกล่าวชัดเจนในวรรณกรรมเรื่องสุบินชาดก ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม (๒๕๔๘ : ๑๐,๖๓-๘๑) เริ่มตั้งแต่กล่าวถึงบาปที่เกิดจากการผิดศีลห้าประการ แล้วจำแนกความรู้หลัก**อกุศลกรรมบถ** ซึ่งเป็นทางแห่งอกุศลกรรมนำไปสู่ความเสื่อม ๑๐ ประการ คือ **๑. กายกรรม ๓ ประการ** ได้แก่ ปาณาติบาต (การทำให้ชีวิตตกล่วงการปลงชีวิต) อทินนาทาน (การถือเอาสิ่งของที่เขามิได้ให้โดยอาการขโมย) กาเมสุมิจฉาจาร (ความประพฤติผิดในกาม) **๒. วจีกรรม ๔ ประการ** ได้แก่ มุสาวาท (การพูดเท็จ) ปิสุณาวาจา (การพูดส่อเสียด) ผรุสวาจา (การพูดหยาบ) สัมผัปปลาปะ (การพูดเพ้อเจ้อ) และ **๓. มโนกรรม ๓ ประการ** ได้แก่ อภิชฌา (ความเพ่ง อยากได้ของเขา) พยาบาท (การคิดร้ายผู้อื่น) มิจฉาทิฐิ (การเห็นผิดจากคลองธรรม) โดยใช้ภาษาง่าย อรรถาธิบายอย่างชัดเจน ดังเนื้อความที่ว่า

“โลกบาลกล่าวคำ มนุษย์ทำกรรม มีองค์ห้าประการ
ฆ่าสัตว์ลักทรัพย์ ผิดลูกเมียท่าน มุสาคำพาล
กินเหล้าราวี
แล้วจึงท่านหยิบ เป็นอักษรสิบ พึงรู้คดี
บาปตัวมีสาม บาปปากมีสี่ บาปจิตนี้มี
ทั้งสามประการ
บาปตัวสามนั้น คือเที่ยวฆ่าฟัน สิงสัตว์สิ้นปราณ
เร่เที่ยวลักฉ้อ ฉกชิงวิ่งทะยาน ยึดมือเมียท่าน
กอดจูบลูบคลำ

บาปปากมีสี่ คือกล่าววาที มุสาว่าความ
เจรจาหยาบช้า บ่กลัวเกรงขาม พูดข้อล่อความ
ส่อเสียดเบียดเขา
บาปจิตมีสาม คือใจหยาบหยาม โลภแต่จะเอา
ผูกเวรยกโทษ ขึ้งโกรธเปล่าเปล่า ใจจิตคิดเขลา
คิดร้ายศาสนา
มนุษย์หญิงชาย ทำกรรมด้วยกาย ด้วยจิตวาจา
ตกนรกชั้นใน ขุมใหญ่นักหนา ลำบากเวทนา
กว่าจะสิ้นบาปกรรม”

(สุบินชาดก ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๘๐)

เพื่อให้ผู้อ่านหรือผู้สวดเข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้รจนายังเน้นย้ำให้เห็นความสำคัญของศีล ๕ ประการ ที่สาธุชนผู้ใฝ่สันติสุขควรปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ด้วยการอธิบายให้เห็นพฤติกรรมของการผิดศีลไว้อย่างละเอียดทั้ง ๕ ประการ ผ่านความเชื่อที่ว่า โลกบาลเป็นผู้คอยตรวจสอบ ดังตัวอย่างข้อความอธิบายรายละเอียดของการผิดศีลข้อที่ ๑ ที่ว่า

“ใครล่วงศีลห้า ฆ่าสัตว์อัตรา อารมณ์มุ่งหมาย
ครั้นรุ่งแบกปืน ชุดปิเหน่งแต่งกาย เที่ยวหากวางทราย
ขายกินทุกวัน
พวกถือหอกซัด เห็นสัตว์แล่นสกัด ดูตาเป็นมัน
ชั่งมือพอถนัด ซัดเข้าสำคัญ ล้มลงเข้าฟัน
เถือเนื้อบัดใจ
พวกกุมหน้าไม้ ถีบคันน้าวสาย จับดอกพาดใส่
เห็นนกยกประทับ ลั่นฉับออกไป ถูกปีกนกไกล
ตกคว้างกลางดิน
ไอ้พวกเป่าลม คลิงลูกกลมกลม อมไว้เหมือนจะกิน
ยัดเข้ารูกล้อง ยกส่องเป่าดิ้น ถูกปีกนกบิน
พลัดตกลงมา
ไอ้เที่ยวตกเบ็ด เสียบเหยื่อกลเม็ด หย่อนลงคงคา
ปลาชักเบี่ยงบิด ติดเงี่ยงขึ้นมา หักคอบ่ช้า
ใส่ข้องสะพาย

ไอ้พวกปัญญา เอาดีบุกทำปลา ผูกเบ็ดสามสาย
ลากไปเฉ็ดเฉ็ด เห็นเบ็ดพรายพราย มันทำแยบคาย
ล่อให้ปลาหลง
ไอ้พวกถือสุ่ม รวมเพื่อนไปกลุ่ม พบหนองย่องลง
แล่นสุ่มโครมคราม น้ำขุ่นเวียนวง กุ้งปลาตางง
วิ่งหนีโคลงเคลง
ไอ้พวกเรือแซ่ คู้ศอกทอดแห ลูกห้อยโตงเตง
ทอดฉ่าคร่าขึ้น ปลาติดระเสง นั่งปลดออกเอง
เทใส่ในวาง
ไอ้พวกเที่ยววิด พบหนองป้องปิด ตามที่ช่องทาง
เอาไม้สามดุ้น ปักเป็นขยาง แขวนโพงไว้กลาง
สาดน้ำจับปลา
ไอ้พวกเหลี้ยมตอ ทำเล่ซั้งรอ ขวางกลางคงคา
น้ำเชี่ยวเกลียวโยน กะโตนฉ่าฉ่า เวทนาฝูงปลา
ล่องลงหลงตาย
พวกทำเชงเลง ขัดไม้โป้งเป้ง โป้งโล้งต้นปลาย
เหยียบข่มจมคลอง แอบไว้ชายชาย ไม่ทันตะวันบ่าย
ไปดูเอาปลา
ไอ้พวกสานส้อน ผูกก้นงอนงอน รูปเรียวปากอ้า
น้ำไหลริ่นริ่น ปลาดิ้นลงมา มันคิดประดิษฐ์มา
หลายอย่างต่างกัน”

(สุบินชาดก ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๖๖-๖๗)

ในศีลข้ออื่นๆ ก็มีรายละเอียดเช่นนี้ ทำให้ผู้อ่านได้รับความกระจ่างแจ้งว่าพฤติกรรมเยี่ยงใดผิดศีลข้อไหนเพื่อเลี่ยงที่จะปฏิบัติ เป็นการรักษาศีลให้บริสุทธิ์ ส่วนในวรรณกรรมเรื่องอื่นๆ อาจจะอยู่ในรูปของการเน้นให้เห็นความสำคัญของศีลข้อใดข้อหนึ่ง เช่น พระรถเสนในเรื่อง**พระรถเมรีคำกาพย์** ไม่ยอมผิดศีลข้อ ๔ ด้วยเหตุผลที่ว่า

“ไม่กลับไปไม่ได้ อายแก่ไพร่เจ้ากังหรี
เขาจะว่าแก่ข้านี้ เขลาขลาดมิใช่ชาติชาย

พูดผิดพูดสิทธิ์ขาด ***มุสาวาท****อายไม่หาย*
อย่ากลัวแม้นตัวตาย *สูญอย่าให้เสียวาจา"*

(พระรถเมรี คำกาพย์.๒๕๔๘ : ๘, ๒๓๒)

วิธีการสอนให้ละเว้นจากการทำชั่วที่ใช้มากในวรรณกรรมกลุ่มนี้คือชี้เน้นให้เห็นผลของกรรมที่เป็นอกุศลกรรมด้วยกลวิธีต่างๆ เช่น การเสนอผ่านโครงเรื่อง เหตุการณ์ในเรื่อง บทสนทนา กระแสจิตประหวัด และอีกหลายวิธีการ ดังเช่นตัวอย่างในเรื่องสุบินชาดกคำกาพย์ให้สุภาคีมารดาของพระสุบินที่ต้องถูกนำตัวไปนรกเพราะ *"หญิงนี้หลงใหล โทโสคือไฟ"* และถูกลงโทษเพราะ *"ไม่รู้จักทำกุศล"* โดยให้ *"ทิ้งลงในหม้อไฟกัลป์"* แต่ด้วยเหตุ *"บุญบุตรตามช่วยชีวี ประจักษ์บารมี บัวบานขึ้นรับจากไฟ"* นางจึงได้สิทธิพิเศษให้เข้าเยี่ยมชมขุมนรกทุกขุมเพราะพระยายมบาลหวังให้ *"นางจักได้บอกแก่ชน ชาวมนุษย์ทุกคน จะค่อยบรรเทาเวรา"* และนางได้กลับมาบรรยายให้เห็นความน่ากลัวของนรกทุกขุม ดังตัวอย่าง ข้อความที่กล่าวถึงขุมนรกขุมแรกว่า

"สัญชีพนรกนั้น *กว้างลึกเท่ากัน* *ห้าร้อยโยชน์ปลาย*
ฝูงสัตว์ทนทุกข์ *เพลิงลุกเผากาย* *เวียนเกิดเวียนตาย*
ถ้วนห้าร้อยปี"

(สุบินชาดก ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๗๘)

นอกจากจะบรรยายให้เห็นภาพนรกแล้วยังกล่าวย้ำถึงผลกรรมที่ทำให้ตกนรกและความทรมานที่ต้องตกอยู่ในนรก ดังข้อความที่ว่า

"มนุษย์หญิงชาย *ทำกรรมด้วยกาย* *ด้วยจิตวาจา*
ตกนรกชั้นใน *ขุมใหญ่นักหนา* *ลำบากเวทนา*
กว่าจะสิ้นบาปกรรม
ฆ่าสัตว์ลักทรัพย์ *เจรจาสับปลับ* *มิได้เที่ยงธรรม*
มุสาสุรา *ท่านว่าบาปกรรม* *ตกอยู่นานล้ำ*
ยิ่งพ้นประมาณ
มักเมียท่านหลง *กรรมนั้นซัดลง* *โรฐปนรกานต์*
กินเหล้าเหลือขนาด *ประมาทศีลทาน* *ตกตาปนรกานต์*
ยืนนานนักหนา
ร้อยปีในมนุษย์ *เป็นวันเดียวสุด* *ในดาวดึงสา*
ร้อยปีในสวรรค์ *วันเดียวนรกา* .....
.....*"*

(สุบินชาดก ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๘๐)

ตัวอย่างที่ย้ำเน้นให้เห็นผลของอกุศลกรรมที่ชัดเจนที่สุดในเรื่องของ**สุบินชาดก คำกาพย์** คือ ความเชื่อที่ว่าผู้ทำกรรมชั่วด้วยการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต มักจะมีโรคภัยเบียดเบียนและมีอายุสั้น ก่อนตายมักจะหลงและตายแล้วจะตกนรก ความเชื่อดังกล่าวจะเห็นได้ชัดเจนจากการบรรยายถึงเรื่องราวของพรานเนสาทบิดาของพระสุบิน ดังเนื้อความต่อไปนี้

“ส่วนพ่อของเจ้า แต่หนุ่มจนเฒ่า รู้แต่สร้างกรรม
เกลียดนักทำบุญ ไม่เข้าใจทำ เวราผลกรรม
เข้ามาเบียนกาย
ให้เกิดโรคา หอบไอเวทนา กินยาไม่คลาย
ไม่กินข้าวปลา ค่ำเช้าเพรางาย เวรามาใกล้
ผอมลงทุกวัน
หาหมอรักษา ปลอบให้กินยา นวดเส้นเบญจขันธ์
หมอบอกออกปาก ว่าแก้ไม่ทัน เอ็นหลักเอ็นสัน
ขึ้นแล้วท่านอา
ฝูงคนทั้งเรือน หัวอกสะเทือน นั่งหลั่งน้ำตา
ที่รู้บุญบอก ให้ภาวนา ไตรลักษณ์ภัควา
อุตส่าห์บ่นไป
เขาสอนใส่หู นอนกลิ้งนิ่งอยู่ บ่นเพ้อหลงใหล
พะวงหลงจิต ลูกเมียข้าไท นอนหลับระงับไป
สู่ห้องนรการต์”

(สุบินชาดก ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๔๙)

“ทีนี้จักพรรณนา ในเรื่องพรานป่า บิดาเจ้าเณรสุบิน
เป็นคนหยาบช้าทมิฬ ฆ่าสัตว์ขายกิน ครั้นตายตกขุมนรกานต์
เป็นเปรตอดอยากอาหาร ไฟนรกเผาผลาญ เปื่อยเน่าเนื้อหนังพุพอง
ผลกรรมกินแต่เลือดหนอง อยู่ในจำจอง เจ็บปวดเวทนาช้านาน”

(สุบินชาดก ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๘๓-๘๔)

ส่วนวรรณกรรมเรื่องอื่นๆ ส่วนใหญ่จะเป็นการชี้ให้เห็นกฎแห่งกรรมว่าใครทำกรรมใดไว้ มักจะต้องชดใช้กรรมนั้นไม่ว่าจะเป็นกรรมที่ทำไว้ในอดีตชาติหรือปัจจุบันชาติก็ตาม ดังนั้นผู้รจนาจึงกล่าวถึงเหตุการณ์เลวร้ายที่เกิดขึ้นกับตัวละคร ด้วยการชี้ให้เห็นว่าเป็นผลแห่งกรรมที่ทำไว้ ดังตัวอย่างเรื่องพระรถเมรี คำกาพย์ ซึ่งมีวิธีการสอนหลักธรรมในลักษณะนี้หลายเหตุการณ์ด้วยกัน เช่น

ชี้ให้เห็นว่าเหตุใดข้าวในห่อข้าวของพี่สาวของนางเภาจึงกลายเป็นดิน ดังข้อความที่ว่า

“ข้าวทั้งสิบเอ็ดห่อ แค้นใจคอคลายเป็นดิน
จนใจเอาไหรกิน ข้าวเป็นดินเสียเมื่อใด
ข้าวขาวราวไข่มด แม่แกคดแต่หม้อใหญ่
กูนั่งข้างเตาไฟ แม่นแก่ใจกูนักหนา
ข้าวห่อนางสุดท้อง แก้ใบตองยกออกมา
ยังดีคุณพี่ขา พี่สาวมาแลตากัน
ของเราเป็นอย่างกะไหร กรรมสิ่งใดตามมาทัน
....”

(พระรถเมรี คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๘, ๓๙)

ผู้รจนาใช้กลวิธีให้ผู้รู้กล่าวอธิบายให้เหตุผลว่า

“อาจารย์ผู้หนึ่งโจด[โจษ] กรรมใดโสดมาตามถึง
ยังมีอาจารย์หนึ่ง เฉลยแจ้งซึ่งเวรา
แต่ก่อนเจ้าเหล่านี้ เป็นบุตรีขุนเสนา
ใช้ทาสไปทำนา เอาลูกไว้กลางเรือนนาย
เด็กร้องขอข้าวกิน ตักเอาดินมาโดยหมาย
ส่งให้เด็กหญิงชาย รับเต่นายมาจะกิน
เด็กเห็นไม่ใช่ข้าว ร้องเรียกเล่าด้วยว่าดิน
เอาอื่นมาให้กิน กรรมเล่นเด็กติดตามมา”

(พระรถเมรี คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๘, ๔๐)

คำอธิบายเหตุการณ์เลวร้ายที่เกิดขึ้นนั้นมีหลายเหตุการณ์ แต่ละเหตุการณ์มีคำอธิบายชัดเจน เช่น คำอธิบายสาเหตุที่นางสิบสองต้องถูกควักลูกตา แล้วขังไว้ในอุโมงค์อดอยากจนกระทั่งต้องกินเนื้อของลูกๆ ตนเอง ว่าเป็นด้วยกฎแห่งกรรมที่ทำไว้ทั้งในอดีตชาติและปัจจุบันชาติดังนี้

“ด้วยแต่ก่อนปางสร้างมา ที่ทนเวทนา กรรมายังตามปิด [ติด] งำ
ด้วยสิบสองนางสร้างกรรม แต่ก่อนได้ทำ กรรมจำให้กินลูกเอง
ชาติก่อนเป็นคนลักเลง อำเภอใจเอง ออกไปเที่ยวกลางทุ่งนา
ไปพบแม่งูเห่าป่า ขึ้นมาเที่ยวหา กุ้งปลาเขียดกบขบกิน
ขุดรูไข่อยู่ใต้ดิน รุ่งเที่ยวหากิน เป็นนิจกาลนานมา
วันหนึ่งขึ้นมาเที่ยวหา เครื่องจักภักษา เห็นนางเดินมาตกใจ
เลื้อยแล่นลงอยู่รูไซ คร้ามตัวกลัวภัย ตกใจตัวสั่นขวัญหนี

นางเห็นงูร้ายไล่ตี งูพาตัวหนี เทวีหยิบไม้ไล่งู
เห็นงูลงไปในรู กู้เรียกกันฉู พวกยิ่งวิ่งพรูเข้าไป
ขุดเอาดินพามาไว ถมปากรูไว้ มิให้งูร้ายขึ้นมา
งูอยู่ในรูเสดสา อดน้ำอดท่า อดกุ้งอดปลาช้านาน
นอนพดงูอดอาหาร เวทนาช้านาน สงสารงูกินลูกเอง
เวราสร้างมาแต่เครง นางกินลูกเอง เพราะกรรมนางได้ทำมา
ยังกรรมสิ่งหนึ่งเล่าหนา อาจารย์สนทนา ว่าไว้แต่หลังครั้งก่อน
ยามเมื่อเสฏฐีบิดร ลักพาสายสมร ไปทิ้งเสียในไพรป่า
พี่น้องเจ้าร้องร่ำหา อดข้าวอดปลา เวทนาเสดสาแทบตาย
ไปพบปลาคลักปลักควาย พี่น้องปองหมาย วุ่นวายชวนกันจับปลา
จับได้เชียกร้อยตามตา นางเภาน้องยา ได้ร้อยแต่ตาปลา ก[ปละ]หนึ่ง
กรรมนั้นมันตามมาถึง ผู้ฟังนั่งอึ้ง รู้แล้วแม่ข้าอย่าทำ"

(พระรถเมรี คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๘, ๑๐๔-๑๐๕)

ประการที่สองการทำกุศลให้เกิดขึ้น วรรณกรรมเรื่อง**สุบินชาดก** ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม ได้แจกแจงให้เห็นว่ากิจกรรมใดบ้างเป็นกิจกรรมที่เป็นกุศลหรือผลบุญเชื่อกันว่าผลบุญนี้จะส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติได้รับความสะดวกสบายอยู่เย็นเป็นสุขและได้ในสิ่งที่ปรารถนา กิจกรรมดังกล่าวมีแจกแจงไว้อย่างละเอียดโดยผ่านการตรวจสอบของ จตุโลกบาลตามคำสั่งของพญายม ดังตัวอย่างข้อความบางตอนต่อไปนี้

"ท่านเร่งแสวงดู ฆราวาสทุกหมู่ กินอยู่เป็นไฉน
ทำบาปทำบุญ คุณโทษสิ่งใด รู้เห็นเป็นไฉน
จดซื่อเข้ามา
หญิงชายผู้ใด เป็นคนเลื่อมใส ในพระศาสนา
ใจจิตคิดคุณ โสมนัสศรัทธา เคารพบูชา
คุณแก้วสามประการ
รู้คุณพ่อแม่ ปฏิบัติโดยแท้ มิได้หยาบหยาม
เกรงครูผู้เฒ่า ว่ากล่าวทำตาม รำงับดับความ
โลโภหึงสา
มีน้ำใจอ่อน ทุกค่ำเข้านอน เมตตาภาวนา
รำพึงถึงกาย เกิดตายชรา ปรงจิตอนิจจา
เป็นเที่ยงเงียบเหงา

มิได้ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์สมบัติ ล่อลวงเบียนเขา
เจรจาอำพราง กินเหล้าน้ำเมา สัตย์ซื่อถือเอา
ตามวินัยธรรม์
ฟังเทศน์ไม่ขาด หุงข้าวใส่บาตร เช้าเช้าทุกวัน
เดือนตรุษสงกรานต์ ให้ทานของฉัน ถวายเทียนน้ำมัน
วันเข้าพรรษา
ขนทรายเข้าวัด ทำสลากภัต ทอดกฐินผ้าป่า
ให้ทานไม้เท้า บาตรกลดรจนา ตาลปัตรด้ามงา
บูชาพระสงฆ์
บวชตนทรมาน บวชลูกบวชหลาน หมู่ญาติวงศ์
โปรดทาสทำบุญ อุปสมบทสงฆ์ แล้วตรวจน้ำลง
ปรารถนาตามปอง"

(สุบินชาดก ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๖๔-๖๕)

นอกจากนี้ยังบรรยายกิจกรรมทำกุศลไว้อีกมากมายให้ผู้สวดหรือผู้ฟังมองเห็นลู่ทางในการทำกุศลให้ถึงพร้อม

นอกจากบอกหนทางในการทำกุศลแล้ว การชี้ให้เห็นผลของกุศลก็เป็นกุศโลบายหนึ่งของการสอนหลักธรรม ดังจะเห็นได้จากเรื่อง**สุบินชาดก คำกาพย์ ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม** (๒๕๔๘ : ๑๐, ๗๓-๑๐๒) ที่แสดงให้เห็นว่าผลของการบรรพชาเป็นสามเณรของสามเณรสุบินนอกจากจะช่วยมารดาให้พ้นจากนรกแล้วยังส่งผลต่อไปอีก ดังข้อความที่ว่า *"นางบวชลูกในศาสนา ครั้นสิ้นชีวา จะได้ไปเกิดเมืองสวรรค์ เชยชมสมบัติอนันต์ นางฟ้านับพัน แห่ห้อมล้อมเป็นบริวาร"* ในทำนองเดียวกันแสดงให้เห็นว่าผลการอุปสมบทของพระสุบินส่งผลให้บิดาหลุดพ้นจากขุมนรกขึ้นสู่สวรรค์ด้วย ดังที่พรานเนสาทเข้าพบและขอร้องสามเณรสุบินว่า *"เจ้าทรงศีลาพระคุณ ช่วยแผ่ส่วนบุญให้พ่อพ้นเปรตวิสัย"* สามเณรสุบินจึงนำความเข้าปรึกษาพระอุปัชฌาย์ ซึ่งได้คำตอบว่า *"พระเถรว่าลักษณะมี ในท้องคัมภีร์ พระพุทธเจ้าเทศนา* ***เป็นเณรโปรดแต่มารดาบวชเป็นสังฆา โปรดพ่อให้พ้นจากภัย"*** เป็นเหตุให้สามเณรสุบินตัดสินใจไปเรียนให้โยมมารดาทราบว่า *"ลูกรักจักอุปสมบทตน สั่งสมกุศล ผลให้ท่านได้พ้นเวร"* ผลจากการอุปสมบทของพระสุบินจึงปรากฏ ดังข้อความที่ว่า*"กล่าวถึงพรานเปรต ทนทุเรศบ่รู้วาย หลายปีก็กลับกลาย ไปเสวยสุขในเมืองบน ด้วยพระสมีใหม่ ที่ได้บวชแล้วแผ่ผล ค้ำจุนเกื้อหนุนตน ได้สมบัติในเมืองแมน"* นอกจากนั้นยังเห็นถึงอานิสงส์ของการทำบุญกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลว่าส่งผลต่อผู้รับได้ระดับหนึ่ง ดังที่นางสุภาคีได้กรวดน้ำแผ่ส่วนกุศลให้พรานเนสาท แล้วอธิษฐานดังข้อความว่า *"ตรวจน้ำเหนือ*

สาธุ ตั้งสัจจะอธิษฐาน เดชะข้าทำทาน ขอส่วนบุญถึงสามี ให้พ้นจากเวรา อย่าเวียนอยู่ในเมืองผี ให้ไปสู่ที่ดีได้สมบัติพิมานบน" จึงเกิดผลดังข้อความที่ว่า *"ครั้นเมื่อชีเมียทำทาน อุทิศถึงพรานเวรานั้นค่อยเคลื่อนคลาย เนื้อเน่าเข้าแหมแห้งหาย ยมบาลทั้งหลาย ค่อยมีเมตตาปรานี"*

วรรณกรรมเรื่องอื่นๆ ส่วนใหญ่มุ่งให้เห็นผลบุญเป็นคำตอบของสิ่งดีๆ ที่เกิดขึ้นกับตัวละครหรือช่วยแก้ปัญหาให้กับตัวละครโดยเฉพาะตัวเอกให้ผ่านอุปสรรคต่างๆ ไปได้ด้วยดี ดังเช่นเรื่อง **พระรถเมรี คำกาพย์** (๒๕๔๘ : ๘, ๑๓๑-๑๓๖, ๓๓๕) ตอนที่พระรถเสนถูกนางสน ทราซึ่งเป็นแม่เลี้ยงที่เป็นยักษ์ลวงให้ถือสารที่ตนเขียนส่งไปถึงบุตรสาวว่า *"มาถึงเมืองมาร ลูกแม่ประหาร ให้สิ้นสังขาร์ ฆ่าให้สิ้นชนม์ ทั้งคนทั้งม้า อย่าไว้ให้ช้า มารดาหยัดใจ"* ในขณะที่บอกกับพระรถเสนว่าให้ถือหนังสือไปส่งบุตรสาวเพื่อให้นางจัดยาฝากมาให้ตน พระฤาษีเป็นผู้ขออ่านดูรู้เนื้อความเสียก่อนแก้ปัญหาได้ทันจึงนับว่าเป็นบุญ ดังข้อความที่ว่า *"คลี่สารอ่านจบ ฤาษีตบอก เป็นบุญของสู ชะบุญคุณพระ มาปะกับกู หลานชายไม่รู้ เขาจะให้ไปตาย"* หรือตอนที่ทศนาอยากจะพบบิดามารดาที่แท้จริง นางก็อธิษฐานขออำนาจแห่งบุญช่วยเกื้อหนุนให้นางสมปรารถนา ดังข้อความที่ว่า *"เป็นเพนิวาส [บุพเพสันนิวาส] แต่ปางก่อนชาติ กูเอยเคยทำ ถ้าบุญกูได้ สร้างไว้อุปถัมภ์ มาช่วยชูค้ำ ให้พบบิดุมา"* ซึ่งในที่สุดเมื่อพระรถเสนทราบความจึงจัดการให้นางได้พบบิดามารดาสำเร็จสมปรารถนา แสดงว่านางเป็นคนดีและมีบุญ เป็นต้น

วรรณกรรมเรื่อง**หอยสังข์ คำกาพย์** : **ฉบับ สทษ.๑** ผู้รจนาใช้กลอุบายในการโน้มนำให้ผู้อ่านเกิดความศรัทธาในผลของกรรมดีได้อย่างน่าสนใจ ดังที่เมื่อพระยศมลปรารถนาจะได้บุตรที่มีบุญญาธิการจึงบอกกับพระชายาทั้ง ๒ องค์ *"ว่าให้ทำบุญ หาบุตรแทนพี่ โอ้แก้วมารศรี เนื้อทองนพคุณ ทั้งสองเสน่หา พระน้องจึงมา ตั้งตัวทำบุญ จำศีลให้ทาน เชื่อเอาในคุณ เจ้าเร่งทำบุญหาบุตรสืบสาย"* ทั้งยังชาญฉลาดที่จะเน้นให้เห็นชัดยิ่งขึ้นว่าผลของกรรมดีที่เกิดจากทาน และศีลล้ำค่ากว่ากรรมดีในทางสายอื่น ทั้งนี้ไม่ได้ปฏิเสธผลของกรรมดีตามความเชื่อที่มีมาก่อนเก่าประเภทเซ่นไหว้ เช่น บวงสรวงเทวดาป่าเขา เพียงแต่งเติมเสริมเรื่องเปรียบเทียบให้เห็นผลกรรมที่แตกต่าง เพื่อให้ผู้อ่านใช้วิจารณญาณพินิจเอาเอง ดังจะเห็นได้จากตอนที่ผู้รจนาเปรียบเทียบกรรมดีและผลของกรรมดีระหว่างนางจันทีกับนางจันทาดังนี้

กรรมดีของนางจันที *"เมื่อนั้นโฉมศรี นางนาฏจันที กราบเกล้าบังคม รับเสาวนีย์ ใส่เกล้าใส่ผม เจ้าจึงชื่นชม* ***ทำบุญให้ทาน นางทรงศีลา ศีลแปดศีลห้า*** *เป็นนิจการ ทุกวันค่ำเช้า* ***นางเจ้าให้ทาน*** *กระยาจกทุกสถาน รับทานชายา เงินทองของดี มากล้วนถ้วนถี่ ทุกสิ่งนานา อีกทั้งเจ้าสงฆ์ บรรจงศรัทธา* ***พรมเจียมรุจนา แพรผ้ามากมาย หมากพลูปูนยา ธูปเทียนชวาลา นางแกล้งแต่งถวาย แก่ภิกษุสงฆ์ บรรจงเปรมปรา ปรารถนาลูกชาย ประเสริฐเลิศไกร"***

กรรมดีของนางจันทา *"ส่วนนางจันทา บ่ได้นำพา ตามพฤฒมานัย* ***บ่ได้ทำบุญ เชื่อคุณพระไตร คิดหวังตั้งใจ ไหว้ไทเทวา หมูอั่วงัวควาย เป็ดไก่ไปไหว้ ต้นไม้พฤกษา ให้สืบสันดาน ที่ท่านปรารถนา รักษากระกูล****..."*

ผลแห่งกรรมดีของนางจันที *"ส่วนนางจันที เจ้าตั้งภักดี บ่ได้เสียสูญ ร้อนอาสน์อินทรา เทวามากมูล บุญญามาพูน อนุกูลทรามวัย ท่านท้าวอินทรา ร้อนเร่านักหนา หรือว่าผู้ใด ทำบุญให้ทาน ปลูกตะพานโพธิ์ไทร บวชลูกหลานไซร้ สิ่งใดเล่าหนา คิดแล้วไม่นาน ดูทั่วทุกสถานบ้านเมืองชนา เห็นนางจันที ภักดีสืบหา พระราชบุตรา แทนองค์ทรงธรรม ท่านจึงเล็งดูในพื้นภพภู บันเทิงเมืองสวรรค์ จึงเห็นเทวดา พรมเมตจอมธรรม์ เคยเข้าครรภครรภ์ ... ท่านท้าวตรีเนตร บอกแก่พรมเมต สังเกตกิจจา นางนาฏจันที เทวีบุญหา ยศมลราชา ปัญจาลุมพี เคยเป็นมารดา ด้วยท่านนานมา อย่าช้าทันที พรมเมตรับพร ข้าจะจรลี ทุกข์ร้อนใดมี พันปีบำมรง ท่านท้าวอินทรา ตอบคำเทวา ไว้ข้าจะลง ไปช่วยทุกข์ภัย ท่านไซร้จริงจง รำลึกถึงองค์ แห่งเราเถิดหนา"* พระนางจันทีจึงมีโอรสดังที่โหรทำนายว่า *"มีบุญไซร้ล้ำโลกา นานไปจะกลับมา ครองพาราแทนพระองค์"*

ส่วน**ผลกรรมดีของนางจันทา**ปรากฏดังนี้ *"พร้อมมูลหมู่เทวา ต่างปรึกษากันกลางไพร จันทานางทรามวัย บวงสรวงไซร้เราหนักหนา ว่าแก่นางพระไพร เจ้าเร่งไปอย่าได้ช้า สู่ครรภ์นางจันทา เขาบ่นหาเจ้าเหลือใจ"* นางจันทาจึงมีธิดาตามที่โหรทำนายว่า *"****ไม่ลือเลื่อง****ท้าวไท คอยดูไปเถิดราชา"* ทำให้นางจันทาคิดแค้นเคืองนางจันที ดังที่รำพันว่า *"ลูกมันเกิดเป็นชาย มันจะได้เป็นสุงศรี ลูกกูเป็นกระสัตรี ไม่สู้ดีสักเท่าใด"*

ผู้สวดอ่านและผู้ฟังได้เห็นว่าผลของการถือศีลให้ทานประเสริฐกว่าการบนบานเซ่นสรวง นับเป็นวิธีการให้เรียนรู้ได้ด้วยตัวเอง

ประการสุดท้ายชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ เป็นธรรมะที่ต้องอาศัยการอบรมจิตใจซึ่งปฏิบัติได้ยากกว่าสองประการแรก เป็นหนทางที่จะนำไปสู่การดับทุกข์โดยสิ้นเชิง คือ นิพพาน หลักธรรมประการนี้มีปรากฏไม่ชัดเจนนักแม้ในวรรณกรรม**สุบินชาดก**ที่ผู้รจนามุ่งให้พระสุบินเข้าถึงซึ่งพระนิพพานในที่สุด จึงแสดงให้เห็นถึงความยากยิ่งที่จะข้ามเข้าสู่นิพพาน ประหนึ่งจะให้รู้ว่าผู้ที่จะบรรลุนิพพานได้นั้นต้องสั่งสมบารมีมาแต่อดีตชาติและต้องเพียรพยายามอย่างถึงที่สุดในปัจจุบันชาติ ดังที่ปูพื้นฐานไว้ตั้งแต่เริ่มแรกที่พระสุบินเข้าปฏิสนธิในครรภ์มารดา โดยนำเสนอผ่านการทำนายฝันของพราหมณ์ผู้หนึ่ง ดังที่ว่า

"ฝันว่าหลงทาง เหมือนอย่างตัวนาง เราท่านทั้งนี้
เห็นผิดเป็นชอบ มืดมนอินทรีย์ เวียนในโลกีย์
รักทรัพย์คือมาร

ฝันว่าจะข้าม ไปพบแม่น้ำ คือโอฆสงสาร
ขวางหน้ามนุษย์ เทวาทุกสถาน จะข้ามกันดาร
ยากพ้นอุปมา
ฝันเห็นฤาษี คือบุญบารมี แห่งนางสร้างมา
ติดตามค้ำชู สติปัญญา ให้แก้วจินดา
คือให้ทางสวรรค์
ฝันว่าเทวี ได้ดวงมณี รัศมีพรายพรรณ
จะเกิดลูกชาย ผู้หนึ่งจากครรภ์ เล่าเรียนรู้ธรรม์
ในพระศาสนา
เป็นองค์นักปราชญ์ ปัญญาสามารถ บาลีคาถา
ประดุจแสงแก้ว สว่างทั่วโลกา ให้ฝูงชนา
เห็นทางนิฤพาน”

(สุบินชาดก ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๔๑)

ต่อจากนั้นก็แสดงถึงความตั้งใจอย่างแน่วแน่ของพระสุบินที่จะบวชเรียนเพราะเห็นว่าการบวชเรียนเป็นจุดมุ่งหมายที่เป็นแก่นสารในชีวิต ดังคำโต้ตอบมารดาที่ว่า

“อันจักแสวงหา ทรัพย์สินภรรยา แต่ล้วนสาธารณ์
เกิดพบศาสนา พระศาสดาจารย์ ได้เป็นแก่นสาร
บวชตัวเล่าเรียน”

(สุบินชาดก ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๕๙)

เส้นทางที่นำไปสู่พระนิพพานของสามเณรสุบินจะเห็นได้จากความเพียรพยายามในการศึกษาหลักธรรม และการอบรมจิตใจอย่างมุ่งมั่นสม่ำเสมอ ดังเนื้อความต่อไปนี้

“ปัญญาปรากฏลือ เรียนหนังสือจบขอมไทย
สวดมนต์บ่นขึ้นใจ สิบสองผูกจำฝังทรวง
เล่าสูตรทำตัวมูล จบบริบูรณ์ทั้งสิ้นปวง
ลำนำคัมภีร์หลวง รู้อรรถแปลพระบาลี
เรียนฝ่ายวิปัสสนา อุตส่าห์เพียรทุกราตรี
สำหรับดับอินทรีย์ ให้เห็นโทษในรูปกาย
ปราศจากรูปนามธรรม อยู่เป็นสุขแสนสบาย
สุงศรีไม่มีระคาย ดังดวงแก้วอันบวร”

และ *“ครั้นพระจันทร์ฉายลงไว เกือบใกล้ก่อนไก่ พระหลับแล้วทั้งอาราม*

เจ้าสุบินผู้เพียรพยายาม ตะเกียงยังตาม อ่านดูคัมภีร์ฎีกา”

และ *“คิดแล้วเหาะลงมา โดยฤทธาสู่ด้าวดิน*
ถึงอารามสงฆ์หลับสิ้น ยังแต่พระสมีใหม่
ตะเกียงตามอยู่พลามแพลม กระแอมเสียงท่องวินัย
เทพบุตรก็เข้าไป เยี่ยมยืนใกล้ที่ช่องต่าง”

(สุบินชาดก ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๖๒, ๘๔, ๑๐๒)

นิพพานเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของพุทธศาสนิกชน แต่การเข้าถึงพระนิพพานเป็นเรื่องยากมาก เนสาทเป็นผู้หนึ่งซึ่งคาดว่าพระสุบินจะทำได้จึงให้พรและเน้นย้ำแนะนำเสมอมาตั้งแต่ยังเป็นเปรตอยู่ในนรก ดังพรที่ว่า *“ปัญญาอย่าแพ้ผู้อื่น น้ำจิตยั่งยืน จงรักพระนิพพาน”* กระทั่งเป็นเทวดาอยู่บนสวรรค์ก็ยังคาดหวังเช่นเดิม ดังข้อความคำสอนต่อไปนี้

“ข้าไปสวรรค์แล้ว ขอพระลูกแก้ว อย่าแคล้วนิพพาน
อุตส่าห์บำเพ็ญ เร่งหนีสงสาร หน่วงเอานิพพาน
ให้ลุโดยจง
อย่าได้ปรารถนา ซึ่งราคตัณหา สงสารอันหลง
เวียนเกิดเวียนตาย ฉิบหายมั่นคง ปลงปัญญาลง
หน่วงเอานิพพาน
อุตส่าห์ปฏิบัติ คำพระบัญญัติ ตามคำอาจารย์
อย่าได้พอใจ ในวัฏสงสาร เร่งหานิพพาน
ให้แจ้งในใจ”

(สุบินชาดก ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๑๐๓)

เรื่อง**พระสุบิน**ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม จบลงที่พระสุบินเข้าถึงพระนิพพานและบรรยายถึงนิพพานว่าคือการดับกิเลส ดับชาติ ดับวัฏสงสาร ดับทุกข์ ฯลฯ จึงเป็นบรมสุข ดังเนื้อความที่ว่า

“อยู่จำเนียรกาล พระสุบินท่าน ลุดังปรารถนา
ได้ถึงอรหัต ตัดกิเลสราคา อยู่มามิช้า
เข้าสู่นิพพาน
ที่สุดชาติแล้ว เข้าสู่เมืองแก้ว แล้วสิ้นสงสาร
พระยามัจจุราช มิได้พบพาน เป็นแก่นเป็นสาร
อยู่ในเมืองหลวง

สุขเกษมที่สุด กว่าในมนุษย์ สุดสิ้นทั้งปวง
เป็นที่สุดแล้ว เมืองแก้วใหญ่หลวง สุดสิ้นทั้งปวง
สุขเกษมหนักหนา
ดับชาติกันดาร พ้นจากหมู่มาร มิได้บีฑา
สังขารขาดรูป มิได้เวียนมา ในไตรโลกา
ขาดแล้วแคล้วไป
เสวยรมย์สมสุข ทิ้งมรณทุกข์ นิราศปราศไกล
ดับกองทุกขัง สิ้นทั้งปวงไป ปราศจากทุกข์ภัย
พูนสุขเปรมปรีดิ์
ที่สุดชาติแล้ว นิฤพานเมืองแก้ว เสิศแล้วมีศรี
แสนสุขสำราญ ชื่นบานเปรมปรีดิ์ ไม่มียายี
เป็นที่สบาย"

(สุบินชาดก ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๑๐๔-๑๐๕)

ส่วนในวรรณกรรมเรื่องอื่นๆ ส่วนใหญ่มุ่งเน้นการชำระจิตใจให้สว่างใสด้วยปัญญาเพื่อดับทุกข์เป็นครั้งคราว แต่ทั้งนี้พบว่าความเชื่อและความศรัทธามีน้ำหนักต่อกระบวนคิดอยู่ไม่น้อย ดังตัวอย่างเช่น วรรณกรรมเรื่อง**หอยสังข์ คำกาพย์**ที่ศึกษาทั้งสองสำนวนนั้นพบว่า ฉบับ สทษ.๑ แสดงให้เห็นถึงการตั้งสติในการแก้ปัญหาของพระสังข์ ซึ่งอาจจะตีความได้ว่าผู้รจนากำลังนำเสนอหลักธรรมที่ว่าด้วย สมาธิ และปัญญา ดังจะเห็นได้จากพฤติกรรมของพระสังข์ ที่ผู้รจนาสื่อให้เห็นว่า เป็นผู้ใช้สติในการตัดสินใจและยอมรับสิ่งที่เกิดขึ้นทั้งยังแสดงให้เห็นว่าพระองค์ได้ผ่านการอบรมจิตในมาพอสมควร มีคำว่า**กรรมฐานตัว** น่าจะแสดงว่าผ่านวิธีฝึกอบรมจิตทั้งในขั้นสมถกรรมฐานและปัญญากรรมฐานมาแล้ว แม้จะยังเยาว์วัยอยู่ก็ตาม ทั้งนี้เพราะเคยไปศึกษากับพระฤาษีถึงสามวันและหากมองในแง่ที่พระองค์เป็นพระโพธิสัตว์ก็จะได้คำตอบว่ามีการสั่งสมบารมีมาแล้วหลายภพหลายชาติ ดังจะเห็นได้จากวาจาที่ปลอบโยนชนนี ขณะที่ถูกจับตัวไปโดยไม่รู้ว่าจะเกิดอะไรขึ้นกับตน ดังนี้ *"สังทองร้องสั่งมารดา อย่าตามลูกมา กลับคืนเคหาเร็วไว ลูกจะลาพระมารดาไท อย่าตามลูกไป จะห่วงลูกไยมารดา* ***ตัวลูกคือลำนาวา จมกลางคงคา อย่าคิดห่วงข้ามารดร เวรกรรมทำมาแต่ก่อน จึงมาอาวรณ์ เร่าร้อนมาถึงลูกยา"*** จะเห็นได้ชัดยิ่งขึ้นจากพฤติกรรมสงบเย็นและมีสติตลอดเวลา แม้เมื่อทราบว่าจะถูกประหารชีวิตดังข้อความที่ว่า *"เสนาซึ่งผู้ใหญ่ เพื่อนบอกไปแก่หน่อไท จะฆ่าให้บรรลัย องการใช้ให้เรามา ส่วนเล่าเจ้าหอยสังข์ ครั้นได้ฟังขุนเสนา แก้มือซึ่งมัดข้า จะวันทาไหว้เทวัญ* ***จึ่งมัสการกรรมฐานตัว*** *ข้าไม่กลัวชีวาสัญ ตั้งใจไปด้วยพลัน สู่สวรรค์คาลัย ตัวข้าหาผิดไม่ ถึงจะตายไม่เสียใจ ดับจิตชีวิตไป เทวาลัยได้ปรานี*

คุณพระรัตนตรัย พระวินัยเจ็ดคัมภีร์ คาถาพระฤาษี สอนข้านี้ช่วยป้องกัน ทั้งนางพระธรณี ภูมิเจ้าที่ท้าวเทวัญ อินโทเวศนูกรรณ์ ทุกช่องชั้นในวิมาน พุทธังพระธัมมัง ทั้งสังฆังเป็นประธาน บารมีสิบประการ ผลศีลทานเป็นหลักชัย ขอให้ร้อนไฟจบ เกินพิภพทั่วแดนไตร ชั้นใต้ชั้นบนไซร้ ขอร้อนไปทั่วทิศา ประกาศแล้วทันใจ เจ้าว่าไปแก่เสนา ตามน้ำใจเกิดท่านอา จะฟันข้าก็ตามที" ผลปรากฏดังคำกราบทูลของเสนาที่ว่า *"เด็กนั้นหนาบุญเหลือใจ สิ้นรู้สิ้นคิดฆ่า ต่ำใต้ฟ้าจะหาไหน ไม่เหมือนเจ้านี้ไซร้ ข้าจนใจแล้วพระองค์"* ตัวอย่างที่กล่าวมาเป็นเครื่องชี้ให้เห็นชัดว่า ผู้รจนามิได้มุ่งรจนาเรื่องหอยสังข์ขึ้นเพื่อให้เห็นและเลื่อมใสในบารมีของพระโพธิสัตว์เท่านั้น แต่ตั้งใจจะสอดแทรกธรรมะอันพึงปฏิบัติลงไปในเนื้อเรื่องที่สนุกสนาน เป็นการสอนธรรมะให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังได้ซึมซับรับทราบโดยไม่รู้ตัวอีกด้วย

สำหรับ**หอยสังข์ คำกาพย์ ฉบับสมบูรณ์** นั้น ผู้รจนามุ่งนำเสนอหลักธรรมในพุทธศาสนา ในข้อที่ว่าด้วยกฎแห่งกรรมและไตรลักษณ์ค่อนข้างชัดเจน เห็นได้จากการพยายามทำใจให้ยอมรับในสิ่งที่เกิดขึ้นเพื่อทุเลาความทุกข์ในใจดังที่พระสังข์กล่าวปลอบประโลมพระมารดาว่า

"แม่อย่าร้องไห้ ตั้งเนื้อตั้งใจ อยู่ตามทางธรรม์
อย่าให้ลูกน้อย เป็นเวรากรรม์ แม้จะม้วยอาสัญ
จงพ้นทุกขา
บุญน้อยตายจาก แม้นบุญลูกมาก จักกลับคืนมา
เสี่ยงตามบุญญา เถิดพระมารดา แม่อย่าโศกา
เชิญกลับคืนไป"

เมื่อพระมารดาบอกว่าคงอยู่ต่อไปไม่ได้จะกลั้นใจตายตามไปด้วย พระสังข์จึงย้ำถึงการรักษาใจอีกครั้งหนึ่ง และให้คิดว่าทุกอย่างย่อมเป็นไปตามกรรม ดังข้อความที่ว่า

"จึงพระกุมาร ฟังคำนางคราญ น้ำเนตรฟูมฟาย
แม่ตำมรงจิต คิดแต่ลูกชาย ครั้นแม่จะตาย
ลูกจักเป็นกรรม
เพราะเหตุดังนี้ สมเด็จชนนี ลูกน้อยได้ทำ
มาแล้วแต่ก่อน กรรมเวรแต่หลัง ครั้งนี้ฟังคำ
ลูกน้อยมารดา
ดำมรงจิตไว้ ทำบุญส่งให้ แก่ลูกน้อยหรา
คอยรักษาศีล เมตตาภาวนา ตายไปเบื้องหน้า
จักได้สู่สวรรค์"

ผลปรากฏว่านางจันทีได้ยึดเอาหลักไตรลักษณ์เป็นธรรมะกล่อมเกลาจิตใจ เมื่อนางเดินทางกลับไปอาศัยอยู่กับยายตาตามเดิม ดังข้อความที่ว่า

“แต่นั้นฉายา ค่อยกลั้นน้ำตา แข็งเนื้อแข็งใจ
ระลึกถึงคุณ ศรีรัตนตรัย นางน้องตั้งใจ
แต่ภาวนา
*รำพึง**ทุกขัง** นางคิด**อนิจจัง** ลำนึก**อนัตตา***
เดชะเชื่อคุณ พระศรีศาสดา ขอคุ้มรักษา
ลูกรักสายใจ
เชื่อต่อกุศล เดชะเชื่อคุณ ศรีรัตนตรัย
ด้วยข้าทำบุญ แต่ก่อนมาไกล เจ้าสูราลัย
ช่วยคุ้มรักษา”

ส่วนพระสังข์นั้นทุกครั้งที่จะถูกประหารชีวิตด้วยวิธีการต่างๆ ได้แก่ ฟาดฟันด้วยอาวุธ ให้ช้างฟันแทง จุดไฟเผา และนำไปถ่วงน้ำ สิ่งที่พระสังข์ทำคือ รำลึกคุณมารดาอาจารย์และหลักธรรมที่ร่ำเรียนมาเสมอ ดังเนื้อความต่อไปนี้

“เมื่อนั้นสังข์ทองราชา รำพึงจินดา รู้ว่าจะถึงความตาย
นบนิ้วเหนือเศียรธิบาย ไหว้คุณนางไท้ ผู้เป็นพระราชมารดา
เดชะฤาษีนาคา ความรู้เรียนมา ขอทูลเหนือเกล้าเกศี
เดชะนบบาทชนนี ทั้งพระฤาษี ซึ่งได้สอนพระคาถา
*สิ่งหนึ่ง**เมตตากรุณา** **มุทิตาอุเบกขา** ท่านให้ข้าเรียนขึ้นใจ*
ขอคุ้มกันโพยกันภัย หอกดาบสิ่งใด ขอจงอย่าได้พาธา
*ท้าวร่ายได้ถึงสามคราว **สิบบทพระคาถา** อันเรียนมาแต่ฤาษี”*

โดยเฉพาะใช้หลักไตรลักษณ์กล่อมเกลาจิตใจให้สงบระงับ ดังเนื้อความว่า

“เมื่อนั้นเพชฌฆาต ผูกข้อพระบาท มั่งคงตรึงตรา
พระร่ำร้องไห้ ฟูมฟายน้ำตา แก่พระราชา
รำพึงทุกขัง
***อนิจจัง**เที่ยงแท้ **อนัตตา**นั้นแล สูญเปล่าทุกอัน*
เกิดมาเป็นทุกข์ เพราะด้วยสัจจัง แม้นยืนถึงพัน
ไม่พ้นความตาย

เกิดมาพลัดพราก ด้วยกรรมจำจาก ให้ลำบากกาย
บัดร้ายบัดดี [ระ]หว่างถึงความตาย ครั้นตนวอดวาย
สูญเปล่าสาธารณ์”

แม้เมื่อนางพันธุรัตสิ้นชีวิตลงเพราะผิดหวังที่พระสังข์ไม่ยอมกลับเมืองทำให้พระสังข์เสียใจมากทั้งยังรู้สึกผิดด้วย ก็ใช้หลักไตรลักษณ์ระงับโศก ดังเนื้อความที่ว่า

“รำพึงความสมเพช มาเกิดเหตุเพราะหัวใจ
ความรักความพิสมัย ทั้งนี้ไซร้บ่เป็นการ
สังข์ทองพระร่วมจิต พระเจ้าคิดเป็นกรรมฐาน
เกิดมาในสงสาร บ่พ้นจากแต่ความตาย
ทุกขังอนิจจัง เหม็นเน่าชังแก่ร่างกาย
อนัตตาสูญเปล่าดาย เป็นเที่ยงแท้ในโลกา”

มีวรรณกรรมที่กล่าวถึงหลักธรรมในพุทธศาสนาไว้ค่อนข้างชัดเจนอีกเรื่องหนึ่งคือ เรื่องสุวรรณหงส์ ส่วนใหญ่เป็นคำโต้ตอบ เพื่อแสดงหลักธรรมบางประการ เช่น ความโลภ ความสัตย์ นอกไปจากผลศีลผลทานโดยทั่วไป ส่วนท้ายสุดเน้นให้เห็นกฎของไตรลักษณ์ และชี้ให้เห็นว่า มนุษย์โดยทั่วไปมักตกอยู่ในบ่วงรัดรึงมิให้พบหนทางไปสู่การหลุดพ้น นอกจากจะพยายามเข้าถึงหลักธรรมให้ได้ดังตัวอย่าง คำโต้ตอบ คำตักเตือน และคำรำพึงของตัวละคร ประกอบกับคำอภิปรายเพิ่มเติมของปราชญ์ในคำประพันธ์แต่ละตอนจากเรื่อง **สุวรรณหงส์** ฉบับหลวงพุทธราชศักดา จังหวัดพัทลุง (๒๕๔๘ : ๑๑, ๒๘๕, ๒๘๗-๒๘๘, ๓๗๕, ๓๗๖-๓๗๗) ต่อไปนี้

“ดูกรท้าวสีพี ไยเที่ยวตีซึ่งเมืองบ้าน
พวกกษัตริย์วิบัติการณ์ จากถิ่นฐานคามนิคม
เพราะท่านผู้เดียวโลภ ซึ่งสมบัติเขามาชม
ทุจริตคิดนิยม จึงเสียยุติทางธรรม์
สมบัติในอุดร กรุงปัญจาล์มีมากครัน
ยังไม่อิ่มท้องฉัน จึงเอาอื่นมาแถมเจือ
ถึงนั้นยังมิพอ พระทัยท้าวยังมิเหลือ
จึงเอาเมืองอื่นเจือ ยังมิอิ่มนี้เพื่อใด
สีพีฟังคดีถาม ก็ทูลความตามวิสัย
ว่าสัตว์เกิดมาใน สงสารวัฏอันเวียนวน
อพิชามาปกปิด จึงให้คิดอกุศล
เห็นชั่วว่ามีผล จึงเวียนวนในสงสาร

โลภมูลโมหมูล อนุกูลมโนญาณ
ดังเพลิงมาสังหาร ซึ่งใบคาหญ้าอันตาย
ข้าผิดเพราะจิตโลภ ความละโมบนี้มากมาย
ดังสุนัขกินช้างตาย ในอุทรคชนาคิศร์
หวังหวาย[ไว้]กินหัวใจ ครั้นนานไปทวารปิด
มืดมนจนความคิด ก็เพราะจิตละเลิงหลง”

และ *“ศิลป์ธนูกุหมาร กับพระภูบาล องการเสสรวล*
แต่นี้ไปหน้า ท่านอย่าลามลวน ให้ผิดกระบวน
ทศพิธราชธรรม์
อย่าบิเบียนราษฎร์ โกรธาพยาบาท จองฆาตเวรกัน
โลภะโมหา อย่าเสียดเดียดฉันท์ หนึ่งจงอดกลั้น
ขันติระงับใจ
ให้ทานถือศีล แปดห้าอาจิณ ทรงศีลวินัย
ถือสัตย์กตัญญู อย่าหลู่คุณใคร ถ้าว่าผู้ใด
มีคุณแทนคุณ
สัจจังขันตี กตัญญูกตเวที อธิบดีทำบุญ
พระจอมมงกุฎ สับบุรุษกล่าวคุณ องค์พุทธางกูร
โถมนาสรรเสริญ
ธรรมสามประการ เกจิอาจารย์ ท่านว่าจำเมริน
แก่คนผู้ถือ สัตย์ซื่อทางเดิน เป็นทางตำเหนิน
ไปสู่นิฤพาน
นักปราชญ์ทั้งหลาย ท่านกล่าวบริยาย ว่าธรรมแก่นสาร
สัจจะเปรียบลึกสุด ดังสมุทรชลธาร เป็นที่ขังนาน
แห่งน้ำฟ้าฝน
แม่น้ำทั้งห้า ไหลลงคงคา สมุทรวังวน
โกหกสับปลับ ท่านนับว่าฝน ตกทั่วสากล
แล้วร่นลงไป
สู่ท้องมหาสมุทร บ่มิได้ยั้งหยุด สายสุดน้ำไหล
ความเท็จโกหก ไหลตกลงไป สู่สายสมุททัย
กล่าวคือความตรง

สัจจังกตัญญู ขันติเป็นคู่ ทั้งสามงามผจง
ชื่อธิบดีธรรม ชูค้ำบำรุง เป็นที่อันจะทรง
ซึ่งศีลสังวร
ศีลตั้งด้วยสัตย์ ถ้าสัตย์วิบัติ ศีลขจัดพลัดถอน
คำมุสาวาท บ่มิอาจตัดทอน ซึ่งศีลสังวร
ไม่หอนปรวนแปร”

และ *“วรรณหงส์พงศ์นรา ปลงศพบิดา กระทำการเมรุใหญ่*
ตามรีตกระษัตรา แล้วบูชาไฟ ท้าวคิดเห็นภัย
ถึงความมรณัง
โอ้รูปรูปา หญิงชายเกิดมา เป็นอนิจจัง
ย่อมเวียนเกิดตา บ่มิได้จิรัง หนึ่งกองทุกขัง
บ่มิยั่งยืน
บ้างดีบ้างร้าย ทุกรูปร่างกาย ยักย้ายวันคืน
เมื่อแรกยังหนุ่ม เนื้อหนังชุ่มชื่น ครั้นแก่เป็นอื่น
หูลาตามัว
ฟันฟางหลุดถอน เนื้อหนังเหี่ยวหย่อน นั่งนอนเจ็บตัว
เส้นเอ็นแข็งขึง หูตึงตามัว ผมหงอกออกทั่ว
หัวขาวราวปูน
อนัตตาสูญเปล่า รูปกายของเรา สูญเปล่าปฏิกูล
เน่าเปื่อยสาธารณ์ วิญญาณสาบสูญ กระดูกกองมูล
เจือหนูนสุธา
อันรูปกายยัง กอร์ปด้วยทุกขัง อนิจจังอนัตตา
นี้แลไตรลักษณ์ เอกอัครธรรมา เป็นหลักโลกา
แห่งพระไตรภู”

และ *“เจ้าเกษสุริยง ได้ฟังบุตรทรง พิลาปโศกา*
นางคิดรันทด สลดในอุรา เจ้าเอาปัญญา
มาดับสตินาง
เดิมกูปรารถนา เสี่ยงพวงมาลา ว่าจะมาหาทาง
สมสร้างศีลทาน มาพานพบอ่าง น้ำใสในกลาง
สระล้างมลทิน

มลทินคือกรรม กรรมล้างด้วยน้ำ น้ำคือผลศีล
ศีลจักล้างบาป บาปคือมลทิน มาพบสบกลิ่น
กล่าวคือศีลทาน
พบแล้วทิ้งเสีย เป็นคนใจเยีย รักหลงสงสาร
สงสารคือรัก จะชักวิญญาณ ให้จมอยู่นาน
ในสมุทรตัณหา
ตัณหาคือรัก ลูกเมียยศศักดิ์ รักทรัพย์โภคา
เพราะรักทั้งปวง จึงหน่วงให้ช้า เกิดตายหลายครา
เพราะตัณหาเรา”

พอสรุปได้ว่าหลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมพัฒนาการอ่านนั้นมีทั้งเพื่อประโยชน์สุขทางโลกียะและโลกุตระ ส่วนใหญ่เป็นหลักธรรมเบื้องต้นเพื่อความสุขทางโลก เน้นหลักธรรมในข้อการละเว้นจากการทำบาปทั้งปวงและทำกุศลให้เกิดขึ้นโดยเฉพาะการบำเพ็ญศีลกับทาน สอดแทรกหลักธรรมที่จะช่วยชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ไปบ้างตามสภาพของเนื้อหาและเห็นว่าผู้สวดอ่านหรือฟังมีพื้นฐานพอที่จะรับได้ ส่วนกลวิธีในการสอนส่วนใหญ่จะใช้กุศลโลบายผ่านความเชื่อที่ว่าด้วยเรื่องกรรม เวร บาป บุญ ภพ ชาติ นรก สวรรค์ และอิทธิปาฏิหาริย์ จะพบว่าแม้หลักธรรมว่าด้วยพรหมวิหารสี่ พระวินัยเจ็ดคัมภีร์ก็เชื่อกันว่ามีอิทธิปาฏิหาริย์ในการคุ้มภัยได้ในเชิงรูปธรรม เห็นได้ชัดถึงการนับถือพุทธศาสนาแบบชาวบ้านเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็มีบ้างที่อธิบายหลักธรรมล้วนๆ โดยมิได้อาศัยความเชื่อแต่ประการใด อย่างไรก็ตามกล่าวได้ว่าผู้รจนาจงใจที่จะใช้ความเชื่อและหลักธรรมในพุทธศาสนากล่อมเกลาจิตใจให้คนในสังคมเป็นคนดีและมีชีวิตที่ดีงาม

๔. สารัตถะเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม

ถ้ายอมรับว่าสังคมอาศัยหลักคุณธรรมและจริยธรรมในการควบคุมความประพฤติและยกระดับภาวะทางจิตของมนุษย์ ย่อมปฏิเสธไม่ได้ว่าคุณธรรมและจริยธรรมจะต้องสอดแทรกอยู่ในวรรณกรรมโดยทั่วไป โดยเฉพาะวรรณกรรมที่ใช้ในการพัฒนาการอ่าน เพราะคุณธรรมและจริยธรรมดังกล่าวจะค่อย ๆ เสริมสร้างให้ผู้อ่านมีอุดมคติในการดำเนินชีวิต ปฏิบัติตามหลักธรรมทางศาสนาและความเชื่อที่สืบต่อกันมา เพื่อพัฒนาให้เป็นคนดี บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ทำให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข คุณธรรมและจริยธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมพัฒนาการอ่านอาจกล่าวโดยสรุป ได้ดังนี้

๔.๑ **โน้มนำให้ผู้อ่านเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย** ความคิด ความเชื่อ ความศรัทธาทางศาสนาเป็นตัวจักรสำคัญในการพัฒนาคน เพราะฉะนั้นจะพบว่าวรรณกรรม

เหล่านี้จะพยายามโน้มนำให้ผู้อ่านเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัยอยู่เกือบทุกเรื่อง อย่างน้อยก็มีปรากฏอยู่ในบทไว้ครู เป็นเชิงชี้นำให้เห็นคุณของพระรัตนตรัยที่เป็นเสมือนเกราะป้องกันภัยจากวัฏสงสาร ดังเนื้อความใน**หอยสังข์คำกาพย์ : ฉบับ สทษ.๑** ว่า

"ข้าไหว้ทั้งสาม ปัญญาอันงาม มโนสาทร
คุณแก้วทั้งสาม อันงามบวร พระได้สั่งสอน
นำสัตว์ทั้งหลาย
ให้พ้นทุกขา พ้นทั้งเวรา พ้นจตุราบาย
ผู้ใดทำตาม คำพระฤาสาย เอาตัวรอดได้
พ้นความราวี
พระเจ้าบัณฑูร พระธรรมทั้งมูล ไว้ในโลกีย์
ครือดังเกราะแก้ว พรายแพร้วรัศมี ฝูงสัตว์มากมี
เข้าอยู่อาศัย
นำสัตว์นานา ทั่วทั้งโลกา บได้หลงใหล
คือแก้วทั้งสาม อันงามประไพ นำสัตวสบสมัย
เข้าสู่นิรพาน"

ในวรรณกรรมฝึกหัดอ่านมีบทสอนให้ไหว้พระสวดมนต์ก่อนนอนทุกค่ำคืน เพื่ออบรมจิตใจเยาวชนให้ระลึกถึงผู้มีพระคุณ ด้วยการย้ำให้เห็นอานิสงส์ว่าส่งผลดีหลายประการ ดังนี้

"มาถึงที่นอนแล้ว ใจผ่องแผ้วในกุศล
ไหว้พระแล้วสวดมนต์ ความรู้ตนครูสั่งสอน
เหงางุนอย่างมเงื่อง ตาเมืองเชืองง่วงหาวนอน
ไหว้พระสวดมนต์ก่อน เงียบเหานอนซอนซบใน
ภาวนานี้เป็นบุญ มีพระคุณล้ำแดนไตร
ตริตรึกนึกไว้ได้ แคล้วคลาดภัยโทษโทษา
จักมีทั้งสมบัติ อายุวัฒนะปัญญา
ความสุขทุกเวลา โรคโรคาดับสูญไป
มากน้อยมิได้ว่า ตามศรัทธาจะว่าได้
อย่าขาดเวลาไป เมื่อจะนอนแลตื่นนอน
ไหว้แล้วจงเสร็จสรรพ กราบคำนับสามทีก่อน
สลัดปัดเบาะหมอน แล้วจึงนอนให้สบาย"

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๔)

เน้นย้ำให้เห็นว่าการทำบุญรักษาศีล ช่วยให้พ้นจากอบายภูมิ ดังที่พระสังข์สอนเหล่ามารเมืองกะโทหนเมื่อมอบหมายให้กลับไปปกครองเมืองไว้รอถ้าตน ดังที่ว่า

“จงสูเข้าไป รักษาเวียงไชย ขอบขัณฑสีมา
อย่าได้ทำผิด นอกคำศาสดา คอยอยู่รักษา
ศีลห้าประการ
อย่าทำอกุศล ถือเอาศีลต้น ครือศีลและทาน
ครั้นทำความชอบ ตามคำพระอาริย์ ครั้นเมื่อสิ้นปราณ
จักพ้นอบาย”

(หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับสมบูรณ์)

สอนให้เห็นว่าการไม่ผูกพยาบาทเป็นการไม่ก่อเวรต่อๆ ไปอีก ดังวิธีคิดและพฤติกรรมของพระสุวรรณหงส์ที่เอาความเชื่อเรื่องกรรมและการไม่ผูกเวรมาหักล้าง เป็นการสอนให้รู้จักอภัยให้ผู้อื่นที่ผิดพลาดด้วย ดังเห็นได้จากข้อความที่พี่เลี้ยงทั้งสี่ของนางเกษสุริยงสำนึกผิดยอมรับโทษแต่พระสุวรรณหงส์ไม่คิดผูกพยาบาทก่อเวรต่อไปอีก ดังต่อไปนี้

“ว่าเราทั้งสี่ คนคิดไม่ดี เบียดเบียนอยู่หัว
คิดดักหอกยนต์ ที่บนหน้าจั่ว โทษผิดติดตัว
ฆ่าตายไว้เป็น
เจ้าฟังพี่เลี้ยง ทูลความตามเที่ยง ทรงฤทธิ์คิดเห็น
กรรมของกูสร้าง แต่ปางก่อนเป็น ครั้นกูขู่จะเข็ญ
ฆ่านางสี่คน
จักเป็นเวรา นุเวรตามฆ่า กันไปหลายหน
จำกูจะขับไป อยู่นอกไพชยนต์ คิดแล้วจุมพล
ให้ขับสี่นาง”

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๑๑๑)

ความเชื่อเรื่องกรรมนี้จะมีสอดแทรกอยู่ในเนื้อเรื่องผ่านความคิดของตัวละครมุ่งสอนผู้อ่านไปด้วยเสมอๆ ดังเช่น

“พระเจ้าตรัสบัณฑูร ซึ่งเค้ามูลอกุศล
กรรมนั้นเป็นของตน ตามให้ผลในสงสาร
ฆ่าท่านท่านฆ่าตัว ตามพันพัวถึงตัวการ
ผลกรรมจำจองผลาญ ตามประหารชีวิตกัน”

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๓๓๕)

หรือการที่พระสุทธิวงค์ไม่ลงโทษพี่เลี้ยงของพระธิดาที่เผอเรอปล่อยให้นกมาจิกตัวพระธิดาไป ก็แสดงถึงวิธีคิดอย่างมีเหตุผลและเชื่อเรื่องกรรม ดังที่ว่า

“แม้นกูจะเอาผิด พวกคนชิดถึงฆ่าตี
ใช่ว่าพระบุตรี จะกลับหลังมาดังก่อน
ผลกรรมเราทำไว้ แต่ก่อนไซร้ให้อาวรณ์
พลัดพรากจากลูกอ่อน ด้วยเวรามาประจญ”

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๓๓๕)

ชี้ให้เห็นว่าการเกิดเป็นมนุษย์ และพบพระพุทธศาสนาเป็นบุญอันประเสริฐ จึงควรบวชเรียนเพื่อศึกษาพระธรรมวินัย และ บำเพ็ญเพียรภาวนาเพื่อทดแทนพระคุณบิดามารดา ดัง “สุบิน” ในเรื่อง**ประถม ก กา และพระสุบิน** กล่าวกับมารดา ที่ว่า

“จะไปบวชเรียน จะสอนขีดเขียน เรียนพระวินัย
เกิดมาครั้งนี้ บุญโญฬฺมี ในโลกวิสัย
พบพระศาสดา
มาเอากำเนิด ไม่เสียทีเกิด ในภพโลกา
ได้บวชได้เรียน เพียรภาวนา แทนคุณพระบิดา
มารดาทั้งสอง”

(พระสุบิน : ฉบับประถม ก กา และสุบินกุมาร)

นอกจากนั้น ยังให้เห็นว่าธรรมช่วยให้คลายทุกข์ได้ ดังเช่นพระสังข์นำมาใช้เตือนสติ เมื่อมารดาเลี้ยง คือนางพันธุรตสิ้นชีวิต ดังเนื้อความว่า

“ท่านท้าวร่ำไห้ น้ำตาไหลคือธารา
ด้วยรักพระมารดา แสนโศกาเป็นพิสมัย
รำพึงความสมเพช มาเกิดเหตุเพราะหัวใจ
ความรักความพิสมัย ทั้งนี้ไซร้บ่เป็นการ
สังข์ทองพระร่วมจิต พระเจ้าคิดเป็นกรรมฐาน
เกิดมาในสงสาร บ่พ้นจากแต่ความตาย
ทุกข์ยังอนิจจัง เหม็นเน่าซังแก่ร่างกาย
อนัตตาสูญเปล่าดาย เป็นเที่ยงแท้ในโลกา
คิดมาถึงนางแม่ อันมีคุณตามลูกมา
ด้วยความเศร้าโศกา ***จึงรำลึกถึงพระธรรม****”*

(หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับสมบูรณ์)

๔.๒ **สอนให้มีความกตัญญูกตเวทีต่อผู้พระคุณ** โดยเฉพาะบิดามารดา ด้วยวิธีการต่างๆ สำหรับวรรณกรรมฝึกหัดอ่านและวรรณกรรมคำสอน มุ่งสอนโดยตรงให้สำนึกในพระคุณของบิดามารดา ดังข้อความตัวอย่างต่อไปนี้

"บิดามารดา คุณท่านเลี้ยงมา บ่ได้ขาดสาย
ป้อนข้าวอาบน้ำ ค่ำเช้าเพรางาย ใจท่านมุ่งหมาย
ให้ลูกได้ดี
เห็นลูกเป็นใด ตกเนื้อตกใจ วิ่งไปบนผี
มดหมอหยูกยา หาเป็นโกลี คุณพระชนนี
ใส่เกล้าเกศา"

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๕)

ทั้งยังสอนจริยวัตรที่บุตรธิดาซึ่งอยู่ในวัยเยาว์พึงปฏิบัติต่อบิดามารดา ดังเนื้อความที่ว่า

"พ่อแม่ด่าทอ อย่าได้ต่อล้อ ว่าถ้อต่อคำ
สอนด่าว่าไร ให้ดูใจจำ อย่าเล่นเย็นค่ำ
จำคำวาที
อย่าหนีขี้คร้าน จะใช้จะวาน ข้อการอันมี
ตาดูหูใส่ จำไว้ให้ดี อย่าเมินเดินหนี
จะไปไคลคลา
ไปพลันมาพลัน อย่าให้ตีรัน หุนหันโกรธา
จะเล่นก็เล่น ให้เป็นเวลา อย่าให้เดินหา
สอนว่าใส่ใจ
อย่าทำใจตื้น ว่าไรไปอื่น ขืนรู้ผู้ใหญ่
พ่อแม่สั่งสอน โอนอ่อนเอาใจ ข้อที่ดีไซร้
ให้เห็นเป็นผล"

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๕)

นอกจากนั้นยังสอนต่อไปว่าเมื่อเติบใหญ่ขึ้นมาให้เลี้ยงดูท่านเป็นการตอบแทนบุญคุณ ดังที่สอนว่า *"**เลี้ยงพ่อเลี้ยงแม่** ผู้เฒ่าผู้แก่ เลี้ยงครูอาจารย์..."* เป็นต้น

ในวรรณกรรมเรื่อง**พระกจายสอนศิษย์** มีคำสอนผู้สวดอ่านหรือผู้ฟังที่เป็นผู้ชายว่าบิดามารดาหวังให้บุตรชายได้บวชเรียนเพื่อจะได้นำพาท่านข้ามผ่านวัฏสงสาร การบวชเรียนจึงเป็นการแสดงความกตัญญูประการหนึ่งของผู้ชาย ดังเนื้อความว่า

“ลูกชายผู้ใด ตั้งเนื้อตั้งใจ อยู่ตามคลองธรรม์
อุตส่าห์พยายาม เรียนตามทุกอัน ทุกสิ่งทุกพรรค์
ตามครูสั่งสอน
พ่อแม่พิทักษ์ ไม่เสียแรงรัก อุ้มชูอุทร
เติบหน้ากล้าแข็ง อยู่ตามครูสอน ลูกรักบังอร
พ่อแม่ดีใจ
แม่เลี้ยงเจ้ามา คือลำนาวา จะข้ามสมุทรไท
ให้เร่งรักษา จะกูดเสาใบ พาพ่อแม่ไป
ได้ดังใจปอง
พ่อแม่รักษา พิทักษ์เจ้ามา คือสำเภาทอง
บ่มีเสาใบ จะกูดหม้อรอง อยู่แต่ในคลอง
บ่ได้ใช้ใบ
ครั้นเจ้าใหญ่มา แต่งเครื่องนาวา จังกูดเสาใบ
จะใช้นาวา ไปมาก็ตามใจ ***พาพ่อแม่ไป***
ถึงฝั่งนิพพาน*”*

(พระกจายสอนศิษย์ : ฉบับ สทษ.)

ส่วนผู้หญิงนั้นต้องอยู่กับบ้านการแสดงความกตัญญูจึงมุ่งสู่การปฏิบัติทั้งต่อบิดามารดา สามีและเครือญาติ โดยเฉพาะบุคคลที่ใกล้ชิดที่สุดมีเหตุให้กระทบกระทั่งกันมากที่สุด คือ มารดา จึงมีคำสอนในเชิงปฏิบัติมากมายในสุภาษิตสอนหญิงและสุภาษิตคำกาพย์ ดังตัวอย่างเช่น

“มีการท่านให้ทำ อย่างุมงำชักหน้าตา
อย่าควรถ้อเถียงท้า ชื่นหน้าตาหยิบทำไป

.....

หยิบการอย่าพึดพัด อย่าทิ้งขัดเหวี่ยงไปมา
อย่าเหลือกชักหน้าตา แก่มารดาเป็นเวรกรรม
แม่ใช้การสิ่งใด เร่งทำไปอย่างุมงำ
อย่ามาชักหน้าทำ บ่นงุมงำผิดทีไป

.....

อย่าควรข่มเห็งแม่ จริงจริงแหล่เป็นเวรา
จำเอาคำเราว่า เกิดมุงคุณเป็นบุญตัว

.....

แม่โกรธอย่าโกรธตอบ ควรนบนอบมีอัชฌา
เราท่านทั้งนี้หนา เกิดสัตถาเพราะแม่พ่อ

.....

พ่อแม่นี้เล่าหนา เราควรมาเอาจิตใจ
จะหามาแต่ไหน เหมือนท่านไซร้เกิดเกศา
งามเสงี่ยมจงเจียมตัว ควรเกรงกลัวแก่มารดา
พี่น้องและน้าป้า ลุงและตาญาติกาเอง
สิ่งใดครั้นเขาว่า อย่าได้มาทำโฉงเฉง
อย่าเป็นคนโกงเกง ปู่ย่าเองควรอัชฌา”

(สุภาษิตสอนหญิง คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๑๒, ๒๔๓-๒๔๔)

“ได้ผัวคฤๅดังหัวแหวน ค่าควรนับแสน เจ้าสงวนกายไว้ให้ดี
อย่าให้ได้เป็นราคี ไว้เป็นสุงศรี คุ้มภัยทุกสิ่งได้หนา
ผัวดีคฤๅดังบิดา เมียดีปรีชา เปรียบจะดุจมารดาเหมือนกัน”

(สุภาษิตคำกาพย์ ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภูเก็ต ๑. ๒๕๔๘ : ๑๒, ๒๐๗)

“พ่อผัวและแม่ผัว ควรเกรงกลัวอัชฌาสัย
พี่มาและน้องไป ร้องชวนเชิญนั่งเคหา”

(สุภาษิตสอนหญิง คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๑๒, ๒๕๐)

อย่างไรก็ตามโดยทั่วไปแล้ววรรณกรรมคำสอนมักจะสอนให้มีจิตสำนึกถึงบุญคุณของผู้อื่นเสมอไม่ว่าจะเป็นครูอาจารย์ บิดามารดาของตนเองหรือของคู่ชีวิตรวมทั้งญาติมิตรของทั้งสองฝ่าย จึงมีคำกลอนกล่าวย้ำซ้ำเตือนอยู่มากมาย เช่น

“คุณครูคุณบิดา คุณน้าป้าอนุกูล
บรรดาที่มีคุณ ขอพึ่งบุญมาคุ้มกัน”

(สุภาษิตร้อยแปด คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๑๒, ๑๔๕)

“บุญคุณท่านอาจารย์ จะเปรียบปานครือพ่อแม่
เจ้าทำดังนี้แล ท่านแช่งด่าว่าสิ่งไหร”

(สุภาษิต คำกาพย์ ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภูเก็ต ๑. ๒๕๔๘ : ๑๒, ๑๘๘)

“พ่อตาแม่ยาย เจ้าเอยอย่าได้ หยาบช้าว่าขาน
สิ่งหนึ่งสิ่งใด ให้แค้นรำคาญ ตั้งใจเอาท่าน
เป็นพ่อแม่ตน”

(สุภาษิต คำกาพย์ ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภูเก็ต ๑. ๒๕๔๘ : ๑๒, ๑๙๗)

ในเรื่องความกตัญญูรู้คุณต่อผู้มีพระคุณนั้นถือเป็นคุณธรรมสำคัญที่มักจะปรากฏอยู่ในวรรณกรรมคำสอนโดยทั่วไป ดังเช่น**ต้นสมุดสุภาษิต**สอนให้กตัญญูต่อผู้ที่เคยอุปการะเกื้อหนุน แม้จะไม่มีวัตถุสิ่งของตอบแทนได้อย่างน้อยก็ให้สำนึกรู้โดยแสดงออกได้ด้วยการยกมือไหว้และให้พร ดังข้อความคำสอนและนำนิทานพื้นบ้านมายกตัวอย่างให้เห็นพฤติกรรมที่น่ารังเกียจของผู้ไม่รู้บุญคุณผู้อื่น ดังข้อความที่ว่า

“หนึ่งผู้ใดใครเขาเข้าเกื้อหนุน สนองคุณท่านไปกว่าจะอาสัญ
ถึงไม่มีสิ่งใดไปให้ปัน อุตส่าห์หมั่นยกมือไหว้แล้วให้พร
อย่าดูเยี่ยงนกยูงอกตัญญู มิได้รู้คุณท่านแต่ครั้งก่อน
แต่กระนั้นยังมิหนำทำโทษกรณ์ ในบทกลอนนิทานบูราณมี
เดิมวิหคนกยูงกับฝูงกา ขนกายานั้นก็หาไม่มีสี
ยูงไปพบคบค้าแล้วพาที ให้กานี้เขียนให้ก่อนแล้วผ่อนกัน
ฝ่ายกาไม่รู้เท่าเฝ้าแต้มเขียน เป็นลายเวียนแววเลิศดูเฉิดฉัน
กาจะให้เขียนบ้างเหมือนอย่างนั้น โดยสำคัญว่ามิตรจิตจะตรง
นกยูงไพรใจพาลขี้คร้านทำ เอาหมึกดำแต้มให้ด้วยใจหลง
กาก็ดำคล้ำมาไม่คืนคง เพราะบุหรงทำให้ด้วยใจพาล”

(ต้นสมุดสุภาษิต คำกลอน : ฉบับอำเภอร่อนพิบูลย์)

ที่แทรกอยู่ในหนังสือฝึกหัดอ่านก็มีเช่น

“ถ้าผู้ใดใจกตเวที สติดีหน่วงเหนี่ยวไม่เฉียวฉุน
เคารพนบท่านผู้มีคุณ ไม่เสียวงศ์ตระกูลที่เกิดมา”

(ตำราเรียนภาษาไทยแบบจินดามณี อ้างถึงใน บุญเลิศ จันทระ ลำดับที่ ๑๒๑ ประเภท ๙)

การมีจิตสำนึกรู้บุญคุณนี้ไม่เฉพาะกับมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น แม้ธรรมชาติทั้งหลายที่มีบุญคุณต่อมนุษย์ก็ควรระลึกถึงในบุญคุณนั้นด้วย ดังคำกลอนอักษร “บ” ใน **ก ข้อ ก กา สุภาษิต** ที่ว่า

“บ ใบไม้ได้นั่งบังแดดฝน พำนักตนได้บ้างบางสมัย
เหมือนคนมีคุณได้อุ่นใจ ควรอาลัยคิดถึงคุณบูชา”

(ก ข้อ ก กา สุภาษิตอ้างถึงใน อุดม หนูทอง. ๒๕๔๒ : ๑, ๑)

นอกจากจะสอนให้มีความกตัญญูรู้คุณแล้ว ยังสอนอีกว่าคนที่ขาดความกตัญญูรู้คุณนั้นแม้จะมีความสามารถได้ทรัพย์มาก็ไม่อาจรักษาทรัพย์นั้นไว้ได้ ดังคำกลอนที่ว่า

“อีกอย่างหนึ่งถึงชีวิตจะสามารถ แต่ขัดขาดกตัญญูอุปถัมภ์
ถึงได้สมบัติไม่ทักแต่สักคำ วิบากกรรมก็มาซัดให้พลัดไป”

(ต้นสมุดสุภาษิต คำกลอน : ฉบับอำเภอร่อนพิบูลย์)

ส่วนวรรณกรรมประเภทนิทาน จะมีเนื้อหาว่าด้วยพระคุณของบิดามารดาและการตอบแทนบุญคุณ สอดแทรกให้เหมาะสมกับเนื้อเรื่องประเทืองจิตใจผู้อ่านเกือบตลอดเรื่อง เช่น ใน**พระสุบิน** กล่าวถึงพระคุณของมารดา ว่า

“แม่เกิดลูกมา เลี้ยงดูรักษา ตราบเท่าเติบใหญ่
พระคุณบุญหนัก ยิ่งแผ่นแดนไตร จะได้สิ่งใด
ตอบแทนเลยหนา”

(สุบินชาดก ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๕๖)

และใคร่จะตอบแทนบุญคุณด้วยการบวชเรียน ดังที่ว่า

“ลูกคิดจักเพียร บวชตัวเล่าเรียน พระไตรสรณาคม
แทนคุณมารดา ค่าข้าวน้ำนม เชิญแม่ชื่นชม
ในผลศีลทาน”

(สุบินชาดก ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๕๖)

นิทานเรื่อง**หอยสังข์ คำกาพย์** ผู้รจนาแสดงให้เห็นถึงความรักใคร่เอาใจใส่ของมารดาต่อบุตร และน้ำใจของบุตรที่คิดตอบแทนคุณมารดาด้วยการช่วยงานเท่าที่สามารถทำได้ ได้อย่างน่าประทับใจสำหรับผู้สวดอ่านที่ยังอยู่ในวัยเยาว์ ทั้งสองสำนวน ดังตัวอย่าง **ฉบับ สทษ. ๑** มีเนื้อความว่า

“นางนาฏจันที มีความยินดี อยู่ด้วยยายตา
แต่หาฟืนขาย เพรางายเพลา รักษาพูงา
พระหอยกลอยใจ
อาบน้ำป้อนข้าว แก่พระลูกเจ้า เร็วมาเติบใหญ่
นางผูกเปลผ้า เวช้ากลอยใจ แล้วนางเข้าไพร
เป็นนิจวันวาน
อยู่จำเนียรมา ได้สามปีตรา พระรู้คิดอ่าน
เอ็นดูชนนี วิบากยากนาน ข้าวปลาอาหาร
ขัดสนจนใจ

จำเป็นกูนี้ จะช่วยภักดี แก่มารดาไท
ทำได้มิได้ จะช่วยแลไก่ แล้วจักก่อไฟ
ไว้ถ้ามารดา
คิดแล้วเท่านั้น พระองค์ทรงธรรม์ ออกจากคราบคลา
รูปงามเรืองรอง ครือทองทาบทา ไก่กินข้าวปลา
พูงาไล่ไป
ยามเย็นเพลา พระโกยข้าวปลา ปกปิดไว้ใน
เรือนพระมารดา แล้วมาก่อไฟ กลับเข้าอยู่ใน
คราบหอยเล่าหนา”

(หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับ สทษ.๑)

วรรณกรรมฉบับเดียวกันนี้ได้กล่าวถึงการแสดงความกตัญญูครั้งสุดท้ายของพระสังข์ต่อนางพันธุรัตมารดาที่เลี้ยงตนมาได้อย่างน่าประทับใจสมกับที่นางบอกว่า *“มารดามาฝากกาย แก่หน่อไทในไพรเถื่อน”* ด้วยการบัญชา ให้หมู่มารช่วยกันเผาศพให้นาง แล้วให้ก่อพระเจดีย์บรรจุธาตุนางไว้เป็นที่สักการบูชา ดังข้อความที่ว่า

“พระนึกตรึกใน กุมภัณฑ์ผู้ใหญ่ สั่งไปมินาน
ให้หาศิลลา เอามาเถิดท่าน อำนวยอวยการ
ก่อพระเจดีย์
ไว้บนจอมผา สวมธาตุมารดา กาหลาคีรี
ให้เป็นสำคัญ พระพรรณเรืองศรี เอ็นดูข้านี้
เถิดพี่กุมภัณฑ์
กุมภัณฑ์ยักษา ได้ฟังวาจา ชวนกันไปพลัน
ขนเอาศิลลา ได้มาครบครัน ตามวาจาบัลย์
เจ้านั้นทันใด
แล้วให้วัดที่ กว้างขวางยาวรี เป็นที่ภูมิชัย
ไม้ศอกวัดมา ด้วยศอกหัตถ์ไท ศิลลาใหญ่ ๆ
ยกไปตั้งลง
สูงได้เส้นหนึ่ง เท่ากันพอพึง ถึงยอดบรรจง
ทำแล้วโดยปอง ที่รองธาตุองค์ ทำให้มั่นคง
ประจงดีดี

เอาธาตุนางยักษ์ พิศวงทรงศักดิ์ ที่เหลือยักษี
ใส่ยอดศิลลา โสภางามดี เสมือนแก้วมณี
มีสีพรายพรรณ
บรรจุเข้าไว้ ให้มิดชิดได้ ทำให้แขงขัน
จะได้ไปมา บูชาอภิวันท์ ให้เป็นสำคัญ
บนบรรพตคีรี”

(หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับ สทษ.๑)

เรื่อง**พระวรวงศ์**เมื่อพระวงศ์สุริยามาศและพระวรวงศ์หนีภัยจากพระบิดา ทั้งที่ตนเองยังเล็กมากและไม่รู้จะไปเป็นร้ายดีอย่างไรแต่ก็ยังมีจิตใจห่วงใยพระมารดาเกรงว่าไม่มีใครทำหน้าที่บุตร ดังคำพูดที่กล่าวกับพี่เลี้ยงว่า

“คิดแต่ชนนี เกิดเกล้าเกศี อยู่ที่วังใน
เกลือกว่าภัยพาล เหตุการณ์เป็นไฉน ถึงชนนีไห้
ที่ในปรางค์ปรา
ขอฝากชนนี พี่เลี้ยงทั้งสี่ โปรดแก่น้องรา
แม้ว่าเจ็บไข้ ได้ความเวทนา ปลอบให้มารดา
เสวยยาเพรางาย
แม้แม่ประชวร โรคามาจวน ถึงชีพวอดวาย
ใครจะแต่งตก ยอยกศพถวาย ใครจักแต่งให้
เหมือนดังลูกยา”

(พระวรวงศ์ คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๑๕๕)

แม้พฤติกรรมของทั้งสองพี่น้องในขณะลาจากพระมารดาก็แสดงให้เห็นความเคารพรักอย่างสูง ดังที่ว่า

“วงศ์สุริยามาศ ชวนนุชสุดสวาท ลาพระมารดา
ยกบาทพระแม่ ทูนเหนือเกศา เวียนทักษิณา
น้ำตาถั่งไหล”

(พระวรวงศ์ คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๑๕๘)

ความกตัญญูกตเวทีนี้มิได้มีแต่มนุษย์ แม้เป็นเทวดาก็ยังยอมจุติจากสวรรค์มาอยู่ในคราบเต่าทองเพราะตั้งใจจะทดแทนคุณพระมารดา ดังเนื้อความในเรื่อง**เต่าทอง**ที่ว่า

“พระองค์พงศ์อมรินทร์ ท้าวสุทินรังสี
รู้อัชฌาพระจักรี จะแทนคุณพระมารดา”

(เต่าทอง คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๘, ๕๐๘)

ในเรื่อง**พระรถเมรี คำกาพย์** นอกจากพระรถจะกตัญญูต่อพระมารดาผู้เลี้ยงดูพระองค์มาด้วยความยากลำบากแล้ว แม้แต่พระบิดาซึ่งนอกจากจะมิเคยเลี้ยงดูพระองค์เลย มิหนำซ้ำยังหลงพระมารดาเลี้ยงทำร้ายพระมารดาของพระองค์อีกด้วย แต่เมื่อพระบิดาขอร้องให้พระองค์ไปเอายามาให้พระมารดาเลี้ยง แม้รู้ว่าจะยากลำบากและพระองค์เองก็ยังเยาว์นักดังที่พระมารดารำพันว่า

“ลูกอายุเจ็ดปี ไม่ควรที่จะใช้การ
ข้าเฝ้าชาวทหาร ให้เดินการไม่ได้หรือ
ให้เมียมันดูถูก มาใช้ลูกเท่าแม่มือ
ทางไกลน้อยไปหรือ ว่าพลางมือฟายน้ำตา”

(พระรถเมรี คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๘, ๑๓๓)

แต่พระรถเสนก็ตอบด้วยวาจาที่แสดงถึงคุณธรรมที่สำคัญว่า

“พ่อแม่ออกปากใช้ ใช้ไม่ได้คนนินทา
ไม่คิดคุณบิดา แต่สมุทชา [สุรทรา] ลูกไม่ไป
กระไหรเอาใครได้ พ่อแม่ใช้ขัดอย่างก็ไหร
จะอาสาบิดาไป จนตราบเท่าสิ้นชีวา”

(พระรถเมรี คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๘, ๑๓๓)

ในส่วนของความกตัญญูต่อมารดาบิดายังเห็นได้จากข้อความที่พระรถเสนกล่าวแก่นางทศนารีมเหสี เมื่อขอลานางกลับเมืองแล้วถูกนางทัดทานว่า

“มารดาหายาก หัวแตกเจ็ดภาค หายากกระหวาเมีย
แม้นตกยากร้าย ข้าก็ไม่ทิ้งเสีย ได้สักร้อยเมีย
ไม่เสียบิดุมาร”

(พระรถเมรี คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๘,๒๙๓)

นอกจากนั้นผู้รจนายังแสดงให้เห็นว่าแม้สัตว์ก็ยังมีความกตัญญูดังเห็นได้จากความรู้สึกนึกคิดและการกระทำของม้า ที่ยินดีอาสาพาพระรถเสนไปยังเมืองตาวันของนางยักษ์สนทราหากยังมีข้อทุกข์ร้อนอยู่เพียงประการเดียวคือเป็นห่วงแม่ซึ่งเป็นม้าขาหัก ดังข้อความที่บอกกล่าวพระรถเสนว่า

“ม้าทองร้องทุกข์ พ่อไปใจสนุก ทุกข์แต่มารดา
หวงใจด้วยแม่ เฒ่าแก่ชรา ง่อยเพลีย[เปลี้ย]เสียขา
เวทนาน้ำใจ
น้ำท่าหญ้าบอน ใครจักหามาป้อน ให้มารดาไท
กะหวา[กว่า]พี่จะกลับมา มารดาบรรลัย เป็นบ่วงหัวใจ
ด้วยพระมารดา”

(พระรถเมรี คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๘,๑๓๐)

๔.๓ **สอนเรื่องการอยู่ร่วมกัน** ให้เห็นว่าการอยู่ร่วมกันต้องคำนึงถึงหลักคุณธรรมและจริยธรรมหลายประการ เช่น ความกตัญญูรู้คุณ ความเมตตากรุณา การนึกถึงใจเขาใจเรา ความไม่เห็นแก่ตัว การมีมารยาท และอื่น ๆ อีกมากมาย สิ่งเหล่านี้มีปรากฏในวรรณกรรมพัฒนาการอ่านค่อนข้างมาก ดังตัวอย่าง เช่น

๔.๓.๑ **การกินอยู่ร่วมกันของศิษย์วัด** เป็นการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นนอกเหนือไปจากบุคคลในครอบครัว เช่นการมาอยู่ร่วมกันในวัดต้องเรียนรู้ที่จะแบ่งปันกัน เรียนรู้ที่จะมีมารยาทในการกิน เรียนรู้ที่จะเก็บไว้ในมื้อต่อไป เรียนรู้ที่จะนึกถึงผู้อื่น เรียนรู้ที่จะเก็บล้างให้เรียบร้อยเป็นต้น ดังข้อความในประถม ก กา หัดอ่านต่อไปนี้

“ยกมาเรียกหาจงถ้วน ทุกสิ่งทั้งมวล ถี่ถ้วนแล้วชวนกันกิน
อย่าได้ลวนลามดูหมิ่น แบ่งปันกันกิน เหมือนพี่กับน้องท้องเดียว
อย่าทำซอนซุกฉุกเฉียว เหน็บแอบไว้เชียว กระนั้นจะดีที่ไหน
แบ่งปันกันกินตามได้ มากน้อยเท่าใด เฉลี่ยเรี่ยรายให้เสมอ
กินอยู่อย่าทำเผอเรอ เรี่ยรายปรายเปรอะ กระจุกกระจุยฟุยฟาย
สิ่งใดที่ยังมากมาย ปกงำไว้ถวาย เมื่อเพลประเคนพระสงฆ์
สิ่งใดพึงใจจำนง อย่าจ้วงล้วงลง เก็บไว้วางให้ชอบกล
สิ่งใดที่ชั่วทุรพล อย่าเอามาปน เก็บไว้ให้คนขอทาน
สิ่งใดเก็บไว้ได้นาน อย่าต้องจะพาน ปู้ยี่ปู้ยำป่าเป
สิ่งใดเห็นไม่เป็นเก ชวนกันทิ้งเถ กินเสียอย่าไว้ให้นาน
สิ่งใดเห็นไม่ได้การ จงให้เป็นทาน แก่สัตว์เดียรัจฉานเถิดหนา
กินแล้วประคิ่นวินชา ปกปักรักษา อย่าให้แมวหมาราวี”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๔)

๔.๓.๒ **การคบเพื่อน** มนุษย์ทุกคนต้องมีเพื่อนแต่ต้องเรียนรู้ที่จะคบเพื่อนและรักษาน้ำใจเพื่อน มีคำสอนในเรื่องนี้อย่างชัดเจนในวรรณกรรมคำสอนและวรรณกรรมฝึกหัดอ่าน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

สอนให้รู้จักเลือกคบเพื่อน มีข้อความเตือนสติในเรื่องนี้พอสมควร เช่น

“คิดความจงถี่ เป็นลูกผู้ดี อย่าหาแก่ความ
อย่าคบคนเขลา ขี้เมาสามผลาม ครั้นเมื่อต้องความ
เจ้าจักฉุกใจ
ถ้าเจ้าจะคบ คนอันเคารพ คือพฤฒาจารย์
เจรจาพาที ถ้อยคำอ่อนหวาน คนร้ายสาธารณ์
อย่าเป็นมิตรสหาย”

(พระกจายสอนศิษย์ : ฉบับ สทษ.)

“เพื่อนกินก็มากหลาย เพื่อนจะตายนั้นบ่มี
ครั้นล้มแล้วก็ย่ำยี บ่คิดคุณทำทรชน”

(สุภาษิต คำกาพย์ : ฉบับ สทษ.)

“ไม่มักสมาคม ด้วยคนผิดอันก่อกรรม
เอาพระไตรสรณัม ชูตั้งเหนือศิระตน”

(วานรสอนพระโพธิสัตว์ : ฉบับ สทษ.)

สอนให้รู้จักรักษาน้ำใจเพื่อน เช่นให้เกียรติเพื่อน ไม่ก้าวล้ำไปละเมิดสิทธิ์เพื่อน ไม่ยกตนข่มท่าน เป็นต้น ดังข้อความใน**ประถม ก กา หัดอ่าน** ที่ว่า

“แม้นถึงเพื่อนฝูง อย่าทำหยาบหยาม เจรจาหักหาญ
รักษาน้ำใจ คบกันได้นาน ถ้าเป็นคนพาล
จงเอาตัวหนี
เพื่อนฝูงอันสนิท อันคู่ชีวิต เร่งคิดจงดี
ของเขาเขารัก อย่ามักยินดี จะเป็นราคี
หมองน้ำใจกัน
อย่าได้ประมาท ราญรุกอุกอาจ ว่าตัวขยัน
ยกตนข่มท่าน เครื่องเคืองใจกัน เพื่อนฝูงทั้งนั้น
เขาจะหน่ายหนี”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๕)

สอนให้ระมัดระวังตัวในการคบเพื่อน เช่น อย่าคบเพื่อนมากเพราะเพื่อนอาจชักนำไปในทางไม่ดี หรือนำสิ่งที่ไม่ดีเข้ามาเกี่ยวข้อง หรือไม่ก็นินทาว่าร้ายเอาได้ อย่าไว้ใจเพื่อนจนเกินไป แต่ควรคบคนที่จริงใจและคอยช่วยเหลือกันเมื่อถึงคราวตกทุกข์ได้ยาก เป็นต้น เช่น

"อย่าคบเพื่อนนัก เพื่อนนั้นจะชัก ความร้ายมาหา
จักได้แค้นใจ เพราะคนมารษา เขาจักด่าว่า
เป็นคนสาธารณ์"

และ *"ถ้าเจ้าจะคบ คนอันเคารพ ที่สบพระทัย*
คบแต่ภายนอก อย่าคบภายใน อย่าได้ไว้ใจ
จักเป็นอันตราย
คบคนผู้ใด ครั้นว่าน้ำใจ ตนรู้ภิปราย
ครั้นว่ารู้น้อย อย่าคบเพื่อนหลาย เขาจักกล่าวร้าย
นินทาด่าตน"

(พระกจายสอนศิษย์ : ฉบับ สทษ.)

และ *"หนึ่งคบมิตรคิดดูให้รอบคอบ เลือกที่ชอบใจจริงจึงคบหา*
ลางมิตรคิดลับหลังตั้งนินทา มาพูดจาต่อหน้าแล้วว่าดี
จะพบปราชญ์ไปข้างหน้าอย่านิยม สมาคมคบค้าเสียราศี
ถึงจะหวานเหมือนชะเอมอย่าเปรมปรีดิ์ น้ำตาลตีคลุกเคล้าเข้ายาตาย
อันคนอื่นไข้ข้วนก็ควรการ มิตรประจานเจ็บอยู่ไม่รู้หาย
เหมือนโรคร้ายไข้จับอยู่กับกาย ใครอย่าหมายว่าอยู่ใกล้ได้พึ่งพัก
รุกขชาติถึงอยู่ไกลที่ในป่า ยังเป็นยาแก้คลายหายประจักษ์
เช่นผู้อื่นที่เรามีภักดีรัก คุณหนักนักเลิศล้ำลำสำเภา
สหายใดไข้เจ็บอยู่รักษา ช่วยฝนยาเพียรหยอดน้ำข้าว
เมื่อยามโศกผ่อนกระสันให้บรรเทา ข้างหนึ่งเล่ามีผู้โจษเป็นโทษทัณฑ์
บ้างเสียสินทรัพย์ต้องปรับไหม ก็แก้ไขผ่อนไผ่ช่วยผ่อนผัน
เมื่อวอดวายแทบจะตายไปตามกัน บ้างหนึ่งเล่าข้าวก็ยากหมากก็แพง
เห็นมิตรละเหี่ยเสียไม่ได้ ต้องแบ่งปันกันให้คนละแล่ง
เข้าร่วมไรได้เช่นนี้มิเสียแรง มิควรแหนงหน่ายกันจนวันตาย

(ต้นสมุดสุภาษิต คำกลอน : ฉบับอำเภอร่อนพิบูลย์)

๔.๓.๓ **การสงวนความสัมพันธ์อันดีของญาติมิตรไว้** มนุษย์เรานั้นต้องพึ่งพาอาศัยกันและกันอยู่เสมอ การสงวนความสัมพันธ์อันดีต่อกันไว้จึงเป็นเรื่องสำคัญ คุณธรรมที่ขาด

เสียไม่ได้คือ ความเคารพนับถือกัน การมีน้ำใจต่อกัน การช่วยเหลือเอื้ออาทรกัน การรักใคร่ผูกพันกันและการเห็นความสำคัญของกันและกัน เป็นต้น ดังตัวอย่างเนื้อความในวรรณกรรมพัฒนาการอ่าน ต่อไปนี้

“พี่ป้าน้าอา เชื่อฟังพงศา เผ่าพันธุ์อันมี
แม้นถึงยากไร้ อย่าวายไมตรี ตามเกิดตามมี
ช่วยพยาบาล”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๕)

“หนึ่งผู้ใดเขารักเร่งรักบ้าง อย่าทำห่างเหินหันผันหน้าหนี
ใครนบนอบตอบพลันอัญชลี อย่าถือดีควรตั้งอหังการ
ยามเมื่อมีแขกไปไทยมาหา จงพูดจาให้อ่อนกระวอนหวาน
อันหวานอื่นถึงจะล้ำเพียงน้ำตาล ไหนจะปานหวานถ้อยวาทีดี”

(ต้นสมุดสุภาษิต คำกลอน : ฉบับอำเภอร่อนพิบูลย์)

“ผูกสนิทชิดเชื้อนี้เหลือยาก ถึงเหล็กฟากรัดไว้ก็ไม่มั่น
จะผูกด้วยมนต์เสกและเลขยันต์ ก็ไม่มั่นเหมือนผูกด้วยไมตรี”

(ต้นสมุดสุภาษิต คำกลอน : ฉบับอำเภอร่อนพิบูลย์)

“หนึ่งเพื่อนบ้านนั้นไม่มีริษยา อย่าลอดลักกล่าวหากันภายหลัง
รักษาตนไว้อย่าให้ผู้ใดชัง หมั่นระวังคนชั่วจะชวนชัก”

(ต้นสมุดสุภาษิต คำกลอน : ฉบับอำเภอร่อนพิบูลย์)

“อย่ารักทรัพย์สินมากกว่ารักตน อย่าเห็นคนอื่นดีกว่าพี่น้อง

.....

หนึ่งน้องที่ร่วมชีวีพี่ร่วมท้อง เหมือนหนึ่งแขนข้องติดสนิทกาย
หินหนาบดตกไหนยกไปด้วย คงชูช่วยเพื่อนฝีไม่หนีหาย
รู้รักกันแล้วอย่ามีราคีคาย ใครกล่าวร้ายเจ็บช้ำรำคาญเคือง”

(ต้นสมุดสุภาษิต คำกลอน : ฉบับอำเภอร่อนพิบูลย์)

“พี่เมียน้องเมีย แม้นว่าง่อยเพลีย[เปลี้ย] ยากไร้ทรพล
เจ้าอย่าเกลียดหน่าย ไว้เป็นเพื่อนตน อย่าคิดผิดคน
จงฟังคำสอน”

(สุภาษิตคำกาพย์ ฉบับฉบับศูนย์วัฒนธรรมภูเก็ต ๑. ๒๕๔๘ : ๑๒, ๑๙๗)

นอกจากนั้นยังสอนให้เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันไว้เพราะสรรพสิ่งอยู่ได้ด้วยการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ดังข้อความที่กล่าวสอนเป็นเชิงเปรียบเทียบต่อไปนี้

“หนึ่งพฤกษาสูงใหญ่ในหล่นสิ้น นกไม่บินบากไปหาเพื่อประสงค์
เห็นไม้ใดใบชะอุ่มพุ่มพัวพง ก็ร่อนลงจับแลออกแซ่ซัง
หนึ่งป่าใดไกลหมู่มฤคราย พรานใดจะกรายใกล้นั้นอย่าหวัง
ที่ป่าไม้สะพรั่งล้วนเต็งรัง เพราะเสือยังเก้งชุมที่พุ่มรก
หนึ่งดูแลแผ่เผื่อให้ถ้วนหน้า อันผลไม้ตามมาเพราะฝนตก
อย่าแห้งเหี่ยวเหนียวหนังดังคางคก ควรที่จะยกหยิบให้ก็ให้ปัน”

(ต้นสมุดสุภาษิต คำกลอน : ฉบับอำเภอร่อนพิบูลย์)

๔.๓.๔ **การมีน้ำใจเมตตาผู้อื่น** นอกจากเพื่อนฝูงและญาติมิตรแล้ว แม้แต่บุคคลอื่นก็พึงปฏิบัติต่อเขาอย่างให้เกียรติและมีไมตรี ดังข้อความที่ว่า

“คนแก่ชรา เห็นตกต่ำช้า เที่ยวเร่ขอทาน
อย่าควรหยาบช้า พูดจาหักหาญ เครื่องไม่ต้องการ
เป็นกรรมเวรา
เห็นคนง่อยเพลี้ย เดินเหินปลกเปลี้ย หน้าตามืดมัว
อย่าประมาทเลย อย่าเย้ยเยาะหัว เวราของตัว
เขาสร้างมาเอง
ลางคนใจพาล เห็นแกชมซาน ร้องหัวครื้นเครง
เวรามาทัน ชาตินั้นเป็นเอง คนโง่โฉงเฉง
อย่าเอาเป็นครู”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๕)

๔.๔ **สอนให้รู้หน้าที่ของตนและปฏิบัติตามหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบ** ไม่ว่างานในหน้าที่จะเป็นงานชนิดใด ต้องพยายามไม่ให้มีข้อบกพร่องผิดพลาดเกิดขึ้นได้ เพราะจะทำให้เกิดความเสียหายตามมา นั่นคือ ความรับผิดชอบในหน้าที่ของตน ถ้าปฏิบัติเคร่งครัดตั้งแต่อายุยังน้อยต่อไปก็จะติดเป็นนิสัย ในวรรณกรรมพัฒนาการอ่านมักจะสอดแทรกคุณธรรมและจริยธรรมในเรื่องหน้าที่และความรับผิดชอบไว้มากมาย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

๔.๔.๑ **หน้าที่ของศิษย์วัดทั้งที่เป็นเด็กวัดและภิกษุสามเณร** ศิษย์วัดต้องตระหนักรู้ในหน้าที่และความรับผิดชอบ ดังเช่นเป็นเด็กในวัด ต้องรู้จักหุงหาอาหารถวายพระภิกษุและรับประทานเอง และต้องทำอย่างสำรวมระวัง ดังคำสอนในวรรณกรรมเรื่อง **ประถม ก กา หัดอ่าน** ที่ว่า

“รุ่งรางสว่างแสงใส หาใต้จุดไฟ ก่อไว้ที่ในเชิงกราน
จับหม้อล้างก่อนบ่นาน จึงเข้าตรอกสาร ตั้งไว้อย่าได้เมินเสีย

จัดแจงต้มแกงกับเขี่ย เร่งทำเร่งเยีย ทั้งปิ้งทั้งจี่ยียำ
หนึ่งโสดมัธยัสถ์ถ้อยคำ อย่าพูดผลีผลำ น้ำลายจะตกลงใน
ข้าวแกงแต่งเรียงแต่งไว้ จะเป็นกรรมใหญ่ จะไปตกในนรกานต์
แล้วไปเป็นเปรตเดรัจฉาน อดอยากอาหาร รำคาญเป็นนิจทุกวัน
ห้ามปรามเมื่อแต่งจังหัน อย่าพูดจากัน ประคิ่นวินชาวาที
อย่าทำสกปรกไม่ดี แมลงวันแมลงหวี่ ถ้วนถี่จงดูไข่ขาง
จานโอถ้วยโถชามล้าง หนอนในไข่ขาง เก็บล้างให้หมดจดดี”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๔)

นอกจากนั้น ยังต้องดูแลบริเวณวัดที่ไปอาศัยอยู่ให้สะอาดเรียบร้อย ดังเนื้อความว่า

“เอาคราดลงกวาดวัดวา ทิ้งถากถอนหญ้า วัดวาที่ปรกรกราน
แถบใกล้กุฏีที่ฐาน เจดีย์วีหาร ที่ลานข้างสุดกุฏี
กวาดเอาหมกเข้าเผาจี่ สนธยาราตรี อัคคีเร่งหาอย่านาน”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๖)

ส่วนภิกษุสามเณรก็ต้องปฏิบัติหน้าที่ของภิกษุสามเณร ดังเช่นเรื่อง**สุบินชาดก**แสดงให้เห็นว่าสามเณรสุบินปฏิบัติหน้าที่อย่างตั้งใจด้วยความรับผิดชอบ ดังตัวอย่างเนื้อความว่า

“เจ้าสุบินครั้นบวชแล้ว อารมณ์แผ้วในทางธรรม์
อุตส่าห์เพียรทุกวัน มีศรัทธาพ้นกำลัง
ทุกสิ่งก็สถิต เจ้าตั้งจิตคอยระวัง
ราตรีตีระฆัง ประชุมพระในวิหาร
หาฟืนดุ้นใหญ่ใหญ่ มาก่อไฟในเชิงกราน
เข้าห้องพระอาจารย์ จุดถูปเทียนชวาลา

.....

ครั้นพระอาทิตย์ส่อง แตกแสงทองขึ้นพรายพราย
เจ้าเก็บดอกไม้ถวาย ใส่เครื่องแก้วที่บูชา
ต้นโพที่พระตรัส เจ้าปฏิบัติทำวันทา
ดอกไม้กองบูชา พระพุทธรูปพระเจดีย์
บิณฑบาตกลับมาวัด เจ้าแต่งจัดข้าวสาลี
ต้มผัดและปิ้งจี่ ใส่สำรับประเคนครู

สิ่งใดชอบใจฉัน แต่งทุกวันให้กินอยู่
ดูแลจงอูฐู ยกใส่พอกแล้วประเคน”

(สุบินชาดก ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๖๑)

นอกจากนั้น ยังสอนอีกว่าถ้าบวชเรียนอยู่ในวัดต้องปฏิบัติเยี่ยงสมณะที่ดี แต่หากอยู่ไม่ได้ก็ให้ลาสิกขาออกไป เมื่อเป็นคฤหัสถ์ก็ต้องเป็นคฤหัสถ์ที่ดีเช่นกัน ดังเนื้อความที่ว่า

“แม้เจ้าอยู่วัด ทำตามบัญญัติ คิดตามทำนอง
อย่าทำชะเล้น อย่าเดินผิดคลอง อย่าได้ให้หมอง
ในพระศาสนา
ถ้าอยู่มิได้ เจ้าก้มกราบไหว้ ลาครูอุปัชฌาย์
อย่าให้ผิดกิจ เจ้าสึกออกมา เจ้าไปร่ำลา
ออกมาด้วยงาม
มาเป็นคฤหัสถ์ คิดความมัธยัสถ์ อย่าหาแก่ความ
ตั้งจิตให้ตรง อย่าหลงแก่กาม สิ่งนี้ย่อมความ
จะมาถึงตัว”

(พระกจายสอนศิษย์ : ฉบับ สทษ.)

๔.๔.๒ **หน้าที่ของหัวหน้าครอบครัว** เมื่อชายใดลาสิกขาออกมาแล้วโดยทั่วไปก็ต้องประกอบอาชีพและมีคู่ครอง วรรณกรรมฝึกหัดอ่านและวรรณกรรมคำสอนมักจะมีข้อความสอนหน้าที่ของหัวหน้าครอบครัวไว้อย่างละเอียด สอนแม้กระทั่งการเลือกภรรยาว่าต้องให้ดีพร้อม และต้องคำนึงถึงงานอาชีพด้วย ดังเช่นจะหาภรรยาเป็นชาวไร่ก็ต้องเตรียมการเป็นชาวไร่ที่ดี เป็นต้น ดังข้อความต่อไปนี้

“เมื่อเติบใหญ่ไปข้างหน้าจะหาคู่ จงเลือกดูนางนวลควรถนอม
ทั้งกิริยาพาทีให้ดีพร้อม จึงชุบย้อมกล่อมเกลี้ยงเคียงประคอง”

(ต้นสมุดสุภาษิต คำกลอน : ฉบับอำเภอร่อนพิบูลย์)

“อันคำเราสอน เจ้าทรามบังอร จำไว้เถิดหนา
ถ้าว่าจะหาเมีย ชาวไร่ชาวนา เร่งทำรักษา
ตามเรตอันมี
ถ้าว่าหน่อไท เลี้ยงด้วยชาวไร่ จงจัดให้ถี่
มีดพร้าสิ่วขวาน ผักหญ้าอันมี ขี้พร้าดีปลี
ปลูกให้มากมาย

การอันตนทำ มีความเจ็บจำ อย่าทำลุยลาย
ของตนทำแล้ว อย่าให้สูญหาย จึงจะนับว่าชาย
ผู้หนึ่งเกิดมา”

(พระกจายสอนศิษย์ : ฉบับ สทษ.)

นอกจากนั้นยังสอนถึงลักษณะเมียดีที่พึงเลี้ยงไว้และลักษณะของเมียไม่ดีที่พึงหนีห่าง ดังข้อความต่อไปนี้

“เมียหนึ่งเป็นที่รัก ร่วมทุกข์สุขภายนอกใน
รู้รักรู้เอาใจ รู้จริตทำนองชาย
รู้กลัวรู้ประฏิบัติ ผิดหาชอบรู้เจ็บอาย
แม้นโกรธไม่รู้วาย ค่อยว่ากล่าวเอาแต่ดี
เมียนั้นควรสงวน แท้ว่ามิตรมเหสี
จักเกิดสิ่งดีดี ทั้งทุนทรัพย์จักพูนมา
หญิงใดไม่เคารพ แก่สามีตนเลยหนา
ไม่มีความเมตตา แก่ผัวตนเท่าใยยอง
ถ้ารู้ว่าผัวรัก ทำมายาพาจองหอง
ทำเจ็บทำครางร้อง ใช้ผัวได้ดังทาสา
ผัวว่าแต่ละคำ มันซ้ำได้ถึงสี่ห้า
ท้าตีมันท้าด่า ชวนร้างหย่าข่มเห็งไป
หญิงนั้นอย่าโลมเลี้ยง ฆู่ขับไปอย่าปราศรัย
ถ้ายุดเรื้อรังไว้ โม่งวยงงจงขับเสีย”

(วานรสอนพระโพธิสัตว์ : ฉบับ สทษ.)

วรรณกรรมคำสอนเหล่านี้มักเน้นย้ำว่าภรรยาดีเป็นศักดิ์เป็นศรีแก่สามีและหากสามีดีก็ย่อมเป็นศักดิ์เป็นศรีแก่ภรรยาสามารถนำพาครอบครัวไปสู่ความสุขความเจริญและความมั่งคั่ง ฉะนั้นชายที่เป็นผู้นำครอบครัวจึงต้องฉลาดในการเลือกภรรยาที่มีคุณธรรมและตนเองก็ต้องมีคุณธรรมเสมอด้วยภรรยา ดังข้อความต่อไปนี้

“เป็นสุง[ส่งศรี]แก่ผู้ชาย เพราะหญิงดีอยู่เป็นเมีย
กิณี[กาลกิณี]เข้ามาเยีย ทรัพย์ใหม่เก่าก็ฉิบหาย”

และ *“เป็นสุง[ส่งศรี]แก่แม่เรือน ด้วยพ่อเรือนอันแหลมหลัก*
ทั่งสองเสมอรักษ์ จึงเกิดทรัพยเงินทอง

ไม่มีความวิวาท *ท้าทายเถียงให้ขัดข้อง*
ผัวเมียครั้นเศร้าหมอง *ทรัพย์เงินทองย่อมอัปรีย์"*

(วานรสอนพระโพธิสัตว์ : ฉบับ สทษ.)

คำสอนโดยทั่วไปมักจะเป็นข้อพึงระวัง ข้อพึงปฏิบัติและไม่พึงปฏิบัติของหัวหน้าครอบครัว เช่น

"ผู้ชายอย่าได้ดูเบา *เราสอนฟังเอา* *อย่าได้ไว้ใจแก่เมีย"*
"คิดดูให้รู้เรื่องราว *อย่าทำสำหาว* *ข่มเห็งแต่เมียเสียความ"*
"เป็นคนขี้คร้านใจไว *เมียว่าขัดใจ* *ฟัดถ้วยฟัดชามหม้อแกง"*

(สุภาษิต คำกาพย์ ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภูเก็ต ๑. ๒๕๔๘ : ๑๒, ๒๐๕, ๒๐๖, ๒๐๗)

ในวรรณกรรมพัฒนาการอ่านประเภทนิทานก็เช่นกันมักจะสอนผู้ชายให้ระวังตนในเรื่องคู่ครองอย่างเช่นไม่หูเบาเชื่อภรรยาง่าย ไม่รักใคร่ผูกพันกับหญิงไม่ดีเป็นต้น ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

"ที่สนุกพ่ออย่านอน ***เมียรักวอนพ่ออย่ายิน***
รักคนอย่ารักสิน *อย่าหลงลิ้นด้วยคนพาล"*
(พระรถเมรี คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๘, ๑๓๔)

"สตรีมีพยศร้าย *พระลูกชายอย่าหวงแหน*
คบมิตรดูเมื่อแค้น *เมื่อยากแคลนเห็นร้ายดี*
หญิงใดใจมักมาก ***ดังปลิงทากโลภมากมี***
เจ้าอย่าร่วมประเวณี ***จงจำคำแม่ร่ำสอน"***

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๒๕๖)

ข้อน่าสังเกตประการหนึ่งที่เห็นได้ว่าในสมัยก่อนนั้นเมื่อครองตัวเป็นสามีภรรยากันแล้ว ภรรยามักตกไปอยู่ในบ้านเรือนหรือบ้านเมืองของสามี จึงมีประเพณีการฝากฝังธิดาเป็นคำกล่าวทำนองว่าให้มีความเมตตาอย่าได้ละทิ้งหรือทำให้ช้ำใจที่สำคัญต้องให้ความยุติธรรม หากผิดพลาดก็ให้ว่ากล่าวตักเตือนได้ ลงโทษได้แต่ถ้าโทษหนักถึงตายให้ส่งคืนบิดามารดาอย่าถึงกับต้องฆ่าตี แสดงให้เห็นถึงคุณธรรมและจริยธรรมที่ชายผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวพึงตระหนักรู้และปฏิบัติ ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

ท้าววัณฤทธิ์ฝากพระธิดาเกษสุริยงกับพระสุวรรณหงส์ในเรื่อง**สุวรรณหงส์**ว่า

"เจ้าพ่อวรรณหงส์ *ขอฝากสุริยง* *บ่มีวงศา*
ผิดพลั้งสั่งสอน *ลูกอ่อนก่อนหนา* *แม้นว่าชั่วช้า*
อย่าได้ฆ่าตี

เอามาส่งคืน พ่ออย่าฝ่าฝืน ให้สิ้นอินทรีย์
.....”

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑,๑๑๐)

ท้าวจักรกฤษณ์ฝากพระธิดาสุพันธลิกากับพระสุวรรณหงส์ในเรื่อง**สุวรรณหงส์**ว่า

“ดูกรเจ้าวรรณหงส์ ขอฝากองค์ทองร้อยชั่ง
ผิดผ่อนจงสอนสั่ง ลูกข้ายังมิถึงความ
เมตตาโปรดปราหนี แม้นโทษมีจงซักถาม
ให้แจ้งอย่าแฝงความ ทำตามผิดอย่าอิจฉา
แม้นโทษผิดถึงตาย อย่าให้วายถึงมรณา
จงส่งตัวคืนมา ให้บิดาอย่าทำเยีย
อย่าทำให้ช้ำจิต พ่อจงคิดฉันลูกเมีย
เมตตาอย่าทิ้งเสีย แม้นใจเยียจงส่งคืน”

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑,๒๒๘)

นางมณฑาฝากนางรจนากับพระสังข์ในเรื่อง**หอยสังข์**ว่า

“สังข์ทองยองใย ขอฝากอรไท ไปแก่ลูกยา
ผิดชอบสิ่งใด เจ้าไซร้เมตตา อย่าให้ชีวา
เจ้ามรณาลัย
เจ้าแม่ยังอ่อน ผิดพลั้งสั่งสอน ก่อนเถิดสุดใจ
องค์เดียวเอโก ไปอยู่เมืองไกล เห็นหน้าแต่ไท
เจ้าฟ้าสามี”

(หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับสมบูรณ์)

บทบาทอีกประการหนึ่งของหัวหน้าครอบครัวคือการสร้างไมตรีกับผู้คนรอบข้างเพื่อให้บุคคลในครอบอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและปลอดภัย บุคคลดังกล่าวมีทั้งที่เป็นบุคคลใกล้ตัวที่มีความสำคัญกับภรรยาคือบิดามารดาภรรยา พี่และน้องของภรรยารวมตลอดไปจนกระทั่งญาติมิตรของภรรยา และบุคคลไกลตัวแต่อาจช่วยเหลือเกื้อกูลกันได้ เช่น เพื่อนบ้าน และข้าราชการท้องถิ่น เป็นต้น การสร้างไมตรีไว้จึงไม่สูญเปล่า วรรณกรรมพัฒนาการอ่านโดยเฉพาะวรรณกรรมกลุ่มคำสอนจะกล่าวสอนประเด็นนี้ไว้อย่างได้รายละเอียดดังตัวอย่าง คำประพันธ์ในสุภาษิต คำกาพย์ต่อไปนี้

“ทีนี้เราจะสอน เจ้าทรามบังอร บุญหนักนักธรรม์
เจ้าเอยได้คู่ อยู่เกษมสุขสันต์ คิดให้ชอบธรรม์
อย่าตามคนพาล
พ่อตาแม่ยาย เจ้าเอยอย่าได้ หยาบช้าว่าขาน
สิ่งหนึ่งสิ่งใด ให้แค้นรำคาญ ตั้งใจเอาท่าน
เป็นพ่อแม่ตน
พี่เมียน้องเมีย แม้นว่าง่อยเพลีย[เปลี้ย] ยากไร้ทรพล
เจ้าอย่าเกลียดหน่าย ไว้เป็นเพื่อนตน อย่าคิดผิดคน
จงฟังคำสอน
เนาะ[นอก]เรือนในเรือน เอาไว้เป็นเพื่อน อย่าได้อาวรณ์
ว่ากล่าวสิ่งใด ค่อยผันค่อยผ่อน อย่าตัดอย่ารอน
ให้แค้นเคืองคา
พ่อตาแม่ยาย แห่งเจ้าเล่าไส้[ไสร้] แม้นเขาบ่นว่า
เจ้าทำเพ่อเพิ่น เมินเสียดีหวา เจ้าอย่าเถียงท้า
ท่านว่าเท่าใด
แม่ยายพ่อตา ไม่ใช่ชั่วช้า คนแก่แต่ไหร
ครั้นเจ้าตาเพรา เอาเนื้อเอาใจ แกไม่ไปไหน
อยู่ได้จนตาย
เพื่อนบ้านร้านช่อง ไม่ใช่พี่น้อง เรือนแค่เรือนใกล้
เอาเนื้อเอาใจ อย่าทำวุ่นวาย นินทาน่าอาย
วิวาทบาทเคือง
อำเภอนายแขวง ท้าวพระยาท่านแต่ง หูเมืองตาเมือง
เอาเนื้อเอาใจ ไปมาเนืองๆ อย่าให้บาดเคือง
ขึ้งเคียดเกลียดชัง
แม้นเขาเม็ตตา ธุระใดหนา เขาช่วยปิดบัง
ด้วยเห็นประโยชน์ ทำมาแต่หลัง เจ้าเอยจงฟัง
คำเราสั่งสอน”

(สุภาษิต คำกาพย์ ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภูเก็ต ๑. ๒๕๔๘ : ๑๒, ๑๙๖-๑๙๗)

๔.๔.๓ **หน้าที่ของหญิงครองเรือน** การปฏิบัติหน้าที่ของหญิงครองเรือนก็ต้องมีคุณธรรมและจริยธรรมเป็นหลักยึดเช่นกัน จึงเห็นได้ว่าวรรณกรรมพัฒนาการอ่าน ทั้งที่เป็น

วรรณกรรมคำสอนและวรรณกรรมประเภทนิทานเห็นความสำคัญของเรื่องนี้มาก วรรณกรรมคำสอนโดยเฉพาะสุภาษิตสอนหญิง มุ่งสอนหญิงครองเรือนเกือบทุกด้าน ทั้งในด้านการครองตัวมิให้มัวหมอง ครองใจสามีมิให้ขุ่นมัว ครองในญาติมิตรและเพื่อนบ้าน รวมทั้งบริวารในบ้านเพื่อความสุขสงบของครอบครัว เป็นต้น ดังตัวอย่างข้อความสอนหญิงต่อไปนี้

“หญิงใดใจรักใคร่ จงจำไว้เยี่ยงอย่างนี้
กิริยามารู้ถี่ นงนุชน้อยค่อยจำอา
คำรบไว้ให้ถี่ นบนอบต่อท่านสองรา(บิดา-มารดา)
มีใครผู้ใดมา ชุบชอบให้ได้เป็นเรือน
กระสัตรีมีภัสดา สิ่งใดหนาอย่าให้เปื้อน
อัชฌาฉันมีเรือน ค่อยคำรบต่อภัสดา
จะกินแลจะนอน สาดแลหมอนควรอัชฌา
ประนีบัติเป็นอัตรา ทุกเวลากินแล้วนอน
กวาดผงจงสะอาด แล้วจึงนาฏเอาสาดหมอน
จะหลับอย่าหลับก่อน ดูนั่นนี่มีอัชฌา
เอาใจออกไผ่เผื่อ เป็นน้ำเนื้อด้วยภัสดา
ถ้วนถี่มีอัชฌา ลำดับเสร็จแล้วจึงนอน”

(สุภาษิตสอนหญิง : ฉบับ สทษ.)

และ

“ผัวโกรธอย่าโกรธตอบ คอยนบนอบเอาดีไว้
เพลิงเกิดพึ่งน้ำหาย เพลิงค่อยคลายด้วยน้ำใจ
เพลิงเกิดซัดด้วยฝอย จะติดน้อยไปเมื่อใด
ควรจักคิดเอาใจ บำมรงผัวตัวเป็นเมีย
พบสิ่งใดที่ร้าย ตำมรงกายอย่าให้เสีย
ทุกข์ผัวเหมือนทุกข์เมีย ช่วยเกื้อหนุนอย่าทิ้งกัน
เมียดีผัวรุ่งหนา พี่น้องมาอยู่เนืองนันต์
ผัวดีเมียดีกัน พี่น้องผัวตัวเอาใจ
พ่อผัวและแม่ผัว ค่อยเกรงกลัวอัชฌาสัย
พี่มาแลน้องไป ร้องชวนเชิญนั่งเคหา”

(สุภาษิตสอนหญิง ฉบับ สทษ.)

และ

“ผูกคนด้วยปัญญา ผูกช้างมาด้วยเชือกกาน
รู้เลี้ยงได้ใช้นาน ไม่รู้เลี้ยงค่อยหมดไป

รักคนให้ทำเพื่อน รักไพรเถื่อนเสืออยู่ใน
คนอยู่เพราะเอาใจ ไม้ไหล้อ่อนเพราะดินดี
เลี้ยงควายกินน้ำหญ้า เลี้ยงคนข้ากินถ้วนถี่
เอาใจไว้ให้ดี ที่จะกินและนุ่งห่ม
ถ้าไม่มีปัญญา ทาสและข้าคิดแต่จะสม
คิดหาผ้านุ่งห่ม ให้พอสมคนแลดู
เพื่อนบ้านควรทำมิตร อย่าได้คิดเป็นศัตรู
ผิดพลั้งนิ่งแลดู ควรอดออมเอาใจกัน"

(สุภาษิตสอนหญิง คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๑๒,๒๕๑)

ส่วนวรรณกรรมพัฒนาการอ่านประเภทนิทานพบว่า เกือบทุกเรื่องที่มีเหตุการณ์ให้ธิดาต้องจากบ้านบิดามารดาไปอยู่กับสามี มารดาจะมีหน้าที่อบรมในเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมของหญิงครองเรือนให้แก่ธิดา เป็นการเน้นย้ำให้เห็นว่าคนไทยภาคใต้เห็นว่าครอบครัวจะเจริญก้าวหน้าและมีสันติสุขได้นั้นย่อมขึ้นอยู่กับแม่ศรีเรือนเป็นสำคัญ มารดาของฝ่ายหญิงจึงอบรมสั่งสอนอย่างละเอียดทุกเรื่องทุกกิจที่เห็นว่าหญิงโดยทั่วไปที่ออกเรือนควรตระหนักรู้และถือปฏิบัติดังเช่น ให้รู้รักตัวสงวนตัว ให้ประพฤติอย่างนางกฤษณาในกฤษณาสอนน้อง ให้สามีรักด้วยคุณความดีไม่ใช่ด้วยเสน่ห์ยาแฝด ปรนนิบัติสามีและญาติสามีอย่างดี มีใจเอื้อเฟื้อต่อเพื่อนบ้าน ไม่โต้เถียงสามี ไม่แสดงความหึงหวงสามี ไม่อวดรู้หรือแสดงกิริยาข่มสามี เป็นต้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

นางมณฑาสอนนางศรีรจนา

"ลูกเอยมีผัว อย่าเรียนคนชั่ว เอามั่วกายา
เชิญเรียนเอาอย่าง ของนางปริศนา(กฤษณา) สงวนกายา
เยี่ยงจามจุรี[จามรี]
รักตัวสงวนตัว อย่าเรียนคนชั่ว เอามั่วกายี
ถุ้งเถียงผู้ชาย มักไม่สู้ดี เกิดเป็นกระสัตรี
ยากนักลูกเอย"

(หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับสมบูรณ์)

นางสุพรรณสอนนางทศนา

"เจ้าแม่แม่สั่งระวังตัว ลูกหนาอย่าชั่ว อย่าประมาทว่าผัวตัวรัก
เจรจาอย่าให้สูงศักดิ์ ยามนอนผัวรัก รักนักเพราะวิชาการ
รักด้วยไมตรีรักนาน อย่าหลง[คบ]คนพาล รักนานรักจนตัวตาย

รักด้วยมนต์ยาเร็วคลาย ลูกหนาอย่าหมาย ผู้ชายเขาดีกระหวาเรา

.....

อตส่าห์ประฏิบัติภัสดา ค่ำเช้าข้าวปลา อย่าหยัดแต่หมู่ทาสี
ลูกแม่ดูแลให้ถี่ หมู่นางทาสี ยกมาเจ้าจงพิจารณา
ผงเผ้ากากข้าวกากปลา เจ้าไม่นำพา เขาจะว่ามารดาไม่สอน
รำดับที่หลับที่นอน จีบพับผ้าผ่อน แท่นนอนปัดกวาดเรือดไร
แม้นท้าวไปชมสนมใน อย่าห้ามตามใจ ขวัญแม่อย่าไปลอดดู
ถึงเห็นแก่ตาอย่าดู ความจะฉาวเข้าหู อดอยู่เม้อหนึ่งไม่ตาย
แม้นท้าวจะมีเมียหลาย ยุงหางช้างพลาย ไม่ให้ช้างงาตามโขลง
หายบ้ากลับมาสู่โรง หายหมดรสโขลง กลับมาสู่โรงเก่าเห้ย”

(พระรถเมรี คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๘, ๒๙๕-๒๙๖)

นางกุศมาลาสอนนางมงกุฎ

“แม่จะสอนเจ้า ตกไปเมืองท้าว ด้วยผัวเสน่หา
ค่อยอยู่เจียมตัว ปรนนิบัติราชา บำเรอรักษา
อย่าให้หม่นหมอง
ผัวใช้เหมือนเจ้า ปรนนิบัติค่ำเช้า ทำตามทำนอง
อย่าให้มีความ รำคาญเศร้าหมอง พี่ผัวพี่น้อง
อย่าให้รำคาญ
พ่อผัวแม่ผัว ยำเยงเกรงกลัว รักษาพยาบาล
อย่าให้หม่นหมอง แค้นเคืองรำคาญ ข้าคนเพื่อนบ้าน
โอบอ้อมไปมา
เจ้าอย่าได้ทำ คุณมนตร์ยายำ ยาแฝดนั้นหนา
ลูกรักของแม่ ฟังคำแม่ว่า สอนทั้งนี้หนา
จงจำใส่ใจ”

(พระวรวงศ์ คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๓๕๕-๓๕๖)

นางรัตมณีสอนนางเกษสุริยง

“..... ....
เจ้าแม่สุริยง จงฟังสาหมี อย่าฝืนขืนขี่
ข่มผัวชั่วแรง

ผัวมีเมียหลาย อย่าหึงหวงชาย ให้เสียยศแสง
ชายคือภุมริน เที่ยวบินเสาะแสวง ดอกไม้ใดแห้ง
มดแมงเบื่อชม
อย่านอกใจผัว มันสุดที่ชั่ว ดังตัวแปดปน
เล่นชู้แกมผัว ชั่วนักลักชม ตัวเอาอาจม
มาประพรมกาย
สิ่งนี้ลูกรัก ถอยยศถอยศักดิ์ อย่ามักคบชาย
ชั่วอื่นชั่วไกล นานไปกลับหาย ชั่วใจมักง่าย
ขายหน้าคณาญาติ
รักตัวสงวนตัว คนน้ำใจชั่ว เช่นวัวหลังขาด
ฝูงกาแมงวัน รุมกันกินฉาด กินแล้วขี้ราด
รดไข่ขางลง
เป็นหนอนบ่อนกัด เที่ยวคันปัดปัด หนอนกัดลึกลง
หญิงใดใจเที่ยง กลมเกลี้ยงซื่อตรง ชายรักงวยงง
หลงด้วยความดี”

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๑๑๐)

นางคันธมาลาสอนนางวันพุธ

“มีผัวคือหัวแหวน ชายดูแคลนได้ที่ไหน
ไม่มีคู่ร่วมใจ เหมือนต้นไม้ชายทางเดิน
ใครนั่งใต้ต้นไทร สับฟันไปเล่นเพลินๆ
มีหนามคนคร้ามเกิน แต่จะเดินก็อ้อมไกล
มีผัวอยู่กับกาย จึงผู้ชายไม่ไยไพ
แม่ทุกข์แต่หูกไน ฝ้ายทิ่มตำไม่ทำเลย
ทั้งนั้นผัวไม่โกรธ แม่ไม่โทษเจ้าไม่เคย
โฉมงามแม่ทรามเชย ไม่ห่อนเลยจะหยิบทำ
แม่สอนจงจำหมาย อย่านอนสายเจ้างามขำ
ยามนอนอตสาห์หยำ คลำบีบบาทให้ภัสดา
เจ้าไม่เคยได้ผัว แม่สากลัวพ้นปัญญา
ผัวโกรธผัวเจ้าด่า นั่งน้ำตาราวงวงตาล

ผัวโกรธอย่าโกรธกัน จงอดกลั้นเถิดนงคราญ
อย่าทำหริตหญิงพาล ลงกลางบ้านร้องด่าผัว
ทำกรรมอย่าทำเวร อย่าทำเณรรู้กว่าขรัว
เพื่อนบ้านเขาจะหัว ว่านะ(ชนะ)ผัวเหมือนแรดไฟ"

(วันคาร คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๖, ๒๖๗)

๔.๔.๔ **หน้าที่ของผู้ปกครองหรือนาย** ผู้ปกครองหรือผู้เป็นนายไม่ว่าในระดับใดต้องมีคุณธรรมและจริยธรรมจึงจะสามารถครองใจสมาชิกหรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาได้ วรรณกรรมพัฒนาการอ่านประเภทคำสอนมีกล่าวถึงบ้างแต่ไม่มากนัก เนื้อความกล่าวสอนโดยตรงมักเน้นในเรื่องการช่วยเหลือดูแลทุกข์สุขของผู้ที่เข้ามารับใช้ให้เหมาะสมแก่ฐานะ การพูดจาด้วยถ้อยคำที่คำนึงถึงใจเขาใจเรา และการผูกใจไว้ด้วยความรักใคร่เอาใจใส่ มีบ้างที่กล่าวสอนในเรื่องหลักการปกครองผู้อื่น การปกครองใจตน การปฏิบัติตัวให้เป็นที่รักของผู้อื่นเป็นต้น ซึ่งล้วนเป็นคุณธรรมและจริยธรรมของผู้ปกครองหรือผู้เป็นนายทั้งสิ้น ดังตัวอย่างเช่น

การดูแลทุกข์สุขของผู้อยู่ใต้ปกครองหรือข้าทาสบริวาร

"อนึ่งทุกข์แห่งไพร่ฟ้า อันเดือดร้อนทั่วสบสรรพ์
ด้วยกิจจะใดอัน ที่เพิ่มพูนพระบาทา
พระองค์จงเร่งคิด ไม่มีจิตอุเบกขา
มัธยัสถ์และกรรุณา รำงับร้อนให้เบาลง"

(วานรสอนพระโพธิสัตว์ : ฉบับ สทษ.)

"ถ้าว่าบุญญากุศล เจ้าได้ข้าคน ใช้สอยแต่พอประมาณ
จักใช้ให้หมั่นทำการ ค่อยว่าค่อยขาน เจ้าอย่าหยาบช้าพาที"

(สุภาษิต คำกาพย์ ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภูเก็ต ๑. ๒๕๔๘ : ๑๒, ๒๐๒)

"เลี้ยงควายกินน้ำหญ้า เลี้ยงคนข้ากินถ้วนถี่
เอาใจไว้ให้ดี ที่จะกินและนุ่งห่ม"

(สุภาษิตสอนหญิง คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๑๒, ๒๕๑)

"เจ้าจงช่วยเจือเกื้อหนุน ช่วยรดช่วยพูน นานไปจะทอดยอดนวล
ข้าใช้เสมือนไม้ในสวน ช่วยรดช่วยพรวน เจ้าสวนจะค่อยได้ผล
ผูกงูเจ้าผูกด้วยมนต์ เจ้าจักผูกคน ผูกด้วยความรักจักอยู่"

(สุภาษิต คำกาพย์ ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภูเก็ต ๑.๒๕๔๘ : ๑๒, ๒๐๓)

นอกจากดูแลทุกข์สุขโดยทั่วไปแล้วการปกครองด้วยความเที่ยงธรรมก็เป็นสิ่งสำคัญดังเช่นการให้รางวัลตอบแทนคนทำดีและการลงโทษคนทำผิด เป็นต้น ดังข้อความว่า

“หนึ่งเจ้าพนักงาน จะวิจารณ์ให้ชอบธรรม์
ทำชอบตอบชอบมัน ทำผิดให้ผิดเขา”

(วานรสอนพระโพธิสัตว์ : ฉบับ สทษ.)

ในด้านการครองใจตนเองนั้นวรรณกรรมคำสอนกล่าวถึงความมั่นคงทางด้านจิตใจที่กษัตริย์ผู้ปกครองหรือผู้เป็นนายพึงยึดถือปฏิบัติดังเช่นไม่ควรให้อารมณ์รักโลภโกรธเกลียดหรือจิตริษยาหึงหวงเข้ามายึดครองจิตใจตนเพราะอาจทำให้เกิดความไม่เที่ยงธรรมได้ กล่าวได้ว่าเป็นการครองใจตนเองให้เที่ยงธรรมดังคำสอนที่ว่า

“อย่ามีรักอย่ามีชัง อิจฉาจิตและหึงหวง
อย่าโลภสิ้นทั้งปวง คืออามิษผิดทางธรรม”

(วานรสอนพระโพธิสัตว์ : ฉบับ สทษ.)

การปฏิบัติตนให้เป็นที่รักของผู้อื่นก็เป็นคุณลักษณะหนึ่งของผู้เป็นนาย ในวรรณกรรมเรื่อง **วานรสอนพระโพธิสัตว์**ใช้วิธีแยบคายโดยกล่าวว่าหากได้รับพรจากพระภิกษุ มนุษย์ สัตว์ และเทวดา จะทำให้มีความสุข ความเจริญ มีอายุยืนยาวและพ้นจากโทษภัยทั้งปวง ทั้งนี้พรดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีน้ำใจไมตรีต่อกันก่อน ดังข้อความที่ว่า

“หนึ่งพรสี่จำพวก ให้เกิดมีแก่พระองค์
หนึ่งพรภิกษุสงฆ์ พรมนุษย์ทั้งหญิงชาย
หนึ่งพรสัตว์เดียรัจฉาน เทพารักษ์เทพทั้งหลาย
ต่อตั้งไมตรีไว้ ทั้งภายนอกและภายใน
ให้มีความจำเริญ อายุษยืนเป็นสุขใส
จักพ้นแต่โทษภัย ในอนาคตปัจจุบัน”

(วานรสอนพระโพธิสัตว์ : ฉบับ สทษ.)

ส่วนวรรณกรรมประเภทนิทานนั้นผู้รจนาจะสอดแทรกจริยธรรมและคุณธรรมสำหรับผู้ปกครองไว้ในโอกาสที่เหมาะสมตามเหตุการณ์ในเรื่องโดยผ่านพฤติกรรมและบทสนทนาของตัวละครเป็นส่วนใหญ่ ให้ผู้สวดอ่านหรือผู้ฟังได้ใคร่ครวญคิดพิจารณาและตระหนักเห็นด้วยตนเอง ดังตัวอย่างเช่น

ธรรมสำหรับกษัตริย์ : ทศพิธราชธรรมคุณธรรมของผู้ปกครองบ้านเมือง ๑๐ ประการ คือ ทาน ศีล บริจาค อาชวะ มัทวะ ตบะ อักโกธะ อวิหิงสา ขันติ อวิโรธนะ

“ศิลป์ธนูกุหมาร กับพระภูบาล องการเสสรวล
แต่นี้ไปหน้า ท่านอย่าลามลวน ให้ผิดกระบวน
ทศพิธราชธรรม

อย่าบิเบียนราษฎร์ โกรธาพยาบาท จองฆาตเวรกัน
โลภะโมหา อย่าเสียดเดียดฉันท์ หนึ่งจงอดกลั้น
ขันติระงับใจ
ให้ทานถือศีล แปดห้าอาจิณ ทรงศีลวินัย
ถือสัตย์กตัญญู อย่าหลู่คุณใคร ถ้าว่าผู้ใด
มีคุณแทนคุณ

.....

ทศธรรมสิบประการ นี้เป็นประธาน ในโลกเที่ยงแท้
กษัตริย์องค์ใด รู้ในกระแส ทศธรรมจำแน่
มิได้แปรปรวน
จักมีศรียศ ลือชาปรากฏ ทั่วทศทิศหวน
เป็นมรรคมรคา ท้าวพระยาทั้งมวล ตำเหนินเดินสวน
ทางไปสู่สวรรค์”

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๒๘๗-๒๘๘)

“สุริยงทรงฟังยักษี ตรัสว่าเมืองนี้ มีบ้านนิคมมากมาย
บริบูรณ์ช้างม้าโคควาย ชะรอยว่าเจ้านาย อยู่ในทศพิธราชธรรม”

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๗๕)

พรหมวิหารสี่สำหรับผู้เป็นใหญ่

“ดาบสฤาษี ฟังถ้อยภูมี อ่อนโอนวาจา
จึงบอกอักษร เมตตากรุณา มุทิตาอุเบกขา
ให้เรียนขึ้นใจ”

(หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับสมบูรณ์)

การเลี้ยงดูผู้ใต้บังคับบัญชาในโอกาสพิเศษ

“ครั้นทำขวัญแล้ว พันธุรัตนางแก้ว ให้เลี้ยงเสนา
เป็ดไก่เหล้าข้าว คั่วยำสาพล่า แล้วหมู่ยักษา
กราบลาเทวี”

(หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับสมบูรณ์)

การให้รางวัลเมื่อทำคุณงามความดี

“ครั้นอ่านสาส์นเสร็จแล้ว นางน้องแก้วเรียกทาสา
ให้ยกรางวัลมา พระราชทานแก่ขุนมาร”

(หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับสมบูรณ์)

การบริจาคทานปล่อยนักโทษปล่อยนกปล่อยปลาในโอกาสพิเศษ

“โปรดนกโปรดปลา คนต้องโทษา ปล่อยพ้นจำจอง
เบี้ยหวัดผ้าปี ให้ปีหนึ่งสอง หนแจกเงินทอง
ข้าวของประทาน”

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๑๐๙)

ความเที่ยงธรรมในการตัดสินคดีความ

“จึงมีวโรวาท ตรัสประกาศคดีไข
อันว่ากษัตริย์ใด จะรำดับคดีหา
ให้เห็นประจักษ์ชัด แล้วจึงจัดพิพากษา
ตามบทพระกฤษฎีกา คำทำนุกบูราณนาน
ผู้ใดประพฤติตาม พระทำนุกพระบุราณ
ผู้นั้นจักพ้นกาล ละวิบัติโทษภยัน
ผู้ใดพิพากษา บ่มิเที่ยงลำเอียงฉันท์
จักเกิดวิบัติอัน คารหานรากร”

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๒๓๑)

รู้จักให้อภัยมีใจเป็นธรรม

“แม้นกูจะเอาผิด พวกคนชิดถึงฆ่าตี
ใช่ว่าพระบุตรี จะกลับหลังมาดังก่อน”

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๓๓๕)

กล้าหาญในการทำสงคราม

“เป็นเจ้าธรณี เกรงกลัวไพรี บ่ซอบทางความ
ช้างสารหลบงา โยธามิขาม ข้าศึกสงคราม
นินทาสามานย์”

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๒๖๙)

คุณธรรมในการศึกสงคราม

“ราตรีเข้าตีศึก เพลาดึกจะเป็นลาง
คนหลับจะอับปาง กลางราตรีที่ศึกทำ”

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๒๗๘)

๔.๕ **สอนให้มีคุณธรรมและจริยธรรมในเรื่องงานอาชีพ** จะประกอบอาชีพใดไม่สำคัญ สิ่งสำคัญอยู่ที่ว่าต้องศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับงานอาชีพนั้นอย่างดี จะได้เป็นคุณทั้งแก่

ตัวเองและผู้อื่น แต่ที่สำคัญยิ่งขึ้นไปอีกคือต้องมีคุณธรรมกำกับ เพราะคุณธรรมจะช่วยธำรงสังคมไว้มิให้ตกต่ำ ดังตัวอย่างข้อความที่ว่า “หมอยา” ควรเป็นอย่างไรในข้อความต่อไปนี้

“แม้นเป็นหมอยา สร้างสมตำมฺรา จงหาครบครัน
จงรู้แก้ไข ทุกสิ่งทุกพรรค์ รักษาโรคนั้น
หายด้วยฝีมือ
รักษาที่ไหน ชนะซาญชัย ให้เขาเลื่องลือ
ว่าหมอคนนี้ เป็นที่นับถือ รอดด้วยฝีมือ
เพื่อนแล้วหลายคน
เป็นหมอชั่วช้า เที่ยวขอรักษา เขาทุกแห่งหน
ลวงเอาขวัญเขา ล่อเอาสินบน วางยาแต่ละหน
เรียกเอาค่ายา
อย่าลวงอย่าล่อ อย่าทำเป็นหมอ โกหกมายา
ทำให้เป็นบุญ เป็นคุณอาตมา อย่าให้นินทา
นับว่าตัวพาล”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๔)

แม้จะยึดอาชีพเป็นหมอดูก็ต้องมีคุณธรรมและจริยธรรมทั้งในด้านความรู้และในด้านความซื่อตรงดังข้อความที่ว่า

“แม้นจะเรียนเลข เป็นหมออย่างเอก ผูกดวงชะตา
เกณฑ์บวกตั้งลง องศาลิบดา วางจันทร์ลักขณา
ให้ต้องจงดี

.....

ขับไล่ให้แน่ ดูให้เที่ยงแท้ อย่าให้เขาบ่น
อย่าทำสอพลอ เหมือนหมอบางคน ดูผิดเขาบ่น
ลากข้างหมอเสีย

(ปฐม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๔)

ในการทำนาก็ต้องศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับการทำนา อาจจะศึกษากับผู้ใหญ่หรือผู้มีประสบการณ์ก็ได้ นอกจากนั้นต้องไม่เกียจคร้าน ไม่เกี่ยงงาน รู้เวลาจังหวะในการทำงาน เหล่านี้เป็นต้น ดังข้อความที่ว่า

“คิดฤาหนึ่งเล่า ถ้าหัวใจเจ้า จะเลี้ยงด้วยชาวนา
ปลุกเพิงสักศอก เป็นไทเสมือนข้า ซึ่งว่าชาวนา
เจ้าอย่าถือตัว
เมื่อเจ้าจะทำนา อย่าทำให้ล่า แล้วรักษาวัว
ครั้นพ้นระดูกาล เพื่อนบ้านเขาจะหัว เขาจะว่าคนชั่ว
ไม่รู้ระดูกาล
ตรวจให้ครบครัน ชักชวนเพื่อนกัน หาไถหาผาน
งัวควายแอกคราด เครื่องอันต้องการ ข้าวปลูกข้าวหว่าน
ให้จงครบครัน
เมื่อเจ้าจะแรกนา ทำตามตำมฺรา อันท่านแต่งสรรค์
ถ้าเจ้าไม่รู้ จงเร่งไปพลัน ถามผู้รู้นั้น
บอกแล้วทำตาม
เจ้าอย่าชิงรู้ อย่าเอาเป็นครู คนผู้สาธารณ์
ผู้เฒ่าว่าชอบ ประกอบทำตาม เจ้าอย่าหาความ
จะมาถึงตน
ชื่อว่าทำนา ทำแล้วรักษา จึงมาชอบกล
ซ่อมแซมจงดี จึงน่าจะเป็นผล อย่าทำแต่พ้น
มือแล้วละเสีย
งัวควายข้าวกล้า เจ้าเร่งรักษา อย่าเตรียดลูกเมีย
การตนทำไว้ อย่าได้ละเสีย เร่งทำเร่งเยีย
ทุกวันเพรางาย”

(พระกจายสอนศิษย์ : ฉบับ สทษ.)

นอกจากนั้นมักจะย้ำเสมอว่าส่วนที่ขาดไม่ได้ในการประกอบงานอาชีพทุกอาชีพ คือความขยันและความเพียรพยายาม ดังที่ว่า

“ความรู้แต่ละอัน ถ้ารู้ขยัน เต็มท่วงเต็มที่
เอาตัวรอดได้ อยู่ในโลกนี้ จึงเจริญศรี
สวัสดีบวร”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๔)

“แม้นว่าปัญญาน้อย ค่อยพากเพียรอย่าเกียจคร้าน
ทุกสิ่งสรรพการ ครั้นทำไปก็ค่อยเห็น

การงานสิ้นทุกสิ่ง ครั้นทำไปก็ค่อยเป็น
ไม่ทำก็ไม่เห็น ครั้นไม่ดูไม่รู้จัก"

(วานรสอนพระโพธิสัตว์ : ฉบับ สทษ.)

"แสวงหาผลนั้นให้หมั่นสู้ แสวงรู้รักรู้เร่งไถ่ถาม
แสวงทรัพย์ให้อุตส่าห์พยายาม เป็นพาณิชติดตามจะไปค้า"

(ต้นสมุดสุภาษิต คำกลอน : ฉบับอำเภอร่อนพิบูลย์)

ในเรื่องของคุณธรรมในการประกอบอาชีพนี้ยังมีกล่าวอีกมากมาย เช่น ใน**สุบินชาดก** กล่าวถึงความไม่เที่ยงธรรมของตุลาการไว้ให้ได้คิดว่าไม่ควรทำ เพราะนอกจากตนจะได้บาป เสื่อมจากการยอมรับนับถือแล้ว ยังเกิดผลเสียกับผู้อื่นอีกด้วย ดังเนื้อความว่า

"ตระลาการนั้นว่า ไม่ถืออุเบกขา ล่อลวงสิ้นดี
ถ้าเห็นฝ่ายโจทก์ เป็นคนมั่งมี ปราศรัยไมตรี
เอาของกำนัล
จำเลยเข็ญใจ ไม่มีสิ่งใด เคารพให้ปัน
ทำขึ้งบึ้งชา พูดจาอาธรรม์ กลับความของมัน
ให้เพลียงอับจน
เจ้าพ่อลูกขุน ไม่เห็นแก่บุญ น้ำใจอกุศล
ตระลาการเข้าด้วย ผู้ให้สินบน ที่บาปเบียนตน
บ่คิดเกรงขาม"

(สุบินชาดก ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม. ๒๕๘๔ : ๑๐, ๖๙)

ในเรื่องการตัดสินความไม่เที่ยงธรรมนี้ถือว่าเป็นบาปหนักดังใน **วานรสอนพระโพธิสัตว์ : ฉบับ สทษ**. กล่าวว่าการทำครุกรรม ๕ ประการ คือ ฆ่าบิดา ฆ่ามารดา ฆ่าพระอรหันต์ ทำให้พระกายพระพุทธเจ้าห้อเลือด และทำให้สงฆ์แตกแยกเป็นบาปหนักยิ่งนักแล้ว ยังมีบาปหนักยิ่งอีกประการหนึ่งคือการตัดสินความไม่เที่ยงธรรมเพราะเป็นการช่วยค้ำชูคนพาลให้คงอยู่อีกโสดหนึ่งด้วย ดังเนื้อความว่า

"บาปนี้(ครุกรรม ๕)ใหญ่นักหนา ยังใหญ่อีกบังคับความ
ไม่พิจารณาตาม ที่ผิดชอบให้จริงจัง
ช่วยค้ำชูคนพาล จริงเป็นเท็จสิ้นทุกสิ่ง
ที่เท็จกลับเป็นจริง บาปนั้นแลใหญ่นักหนา"

วรรณกรรมฝึกหัดอ่านและวรรณกรรมคำสอนมีการสอนคุณธรรมและจริยธรรมในงานอาชีพไว้หลายอาชีพด้วยกัน เช่น อาชีพพ่อค้า ช่างทอง เสมียน ทหาร ทำไร่ เป็นต้น แสดงว่าในสมัยก่อน

นั้นถือว่าคุณธรรมและจริยธรรมในการประกอบอาชีพเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขอย่างแท้จริงอีกประการหนึ่ง

๔.๖ **สอนให้ช่วยเหลือเกื้อหนุนสังคม** การช่วยเหลือเกื้อหนุนสังคมเป็นคุณธรรมและจริยธรรมที่ช่วยให้สังคมน่าอยู่ กระบวนการสอนส่วนใหญ่จะผ่านความเชื่อและศรัทธาทางศาสนา มักมีปรากฏในวรรณกรรมพัฒนาการอ่านประเภทนิทาน ดังที่ใน**สุบินชาดก**พระยมธิบดีให้จตุโลกบาลและยมบาลไปสำรวจตรวจตรามนุษย์ว่าใครทำบุญทำบาปเพื่อบันทึกไว้ ดังข้อความที่แจงให้เห็นรายละเอียดของกิจกรรมที่เป็นการช่วยเหลือเกื้อหนุนสังคมเป็นตัวอย่างอันดีแก่ผู้สวดอ่าน ดังข้อความตัวอย่างที่ว่า

“ขนทรายเข้าวัด ทำสลากภัต ทอดกฐินผ้าป่า
ให้ทานไม้เท้า บาตรกลดรจนา ตาลปัตรด้ามงา
บูชาพระสงฆ์

.....

ศรัทธามานะ แลเห็นองค์พระ ร่างกายเศร้าหมอง
ปฏิสังขรณะ ลงรักปิดทอง มีทั้งการฉลอง
ทำทานสืบไป
แผ้วถางลานวัด ปลูกไว้ที่ปรมัตถ์ ทำขึ้นให้ใหม่
สร้างพระวิหาร การเปรียญหอไตร สร้างไว้ได้ใส่
พระอภิธรรมคัมภีร์

.....

สร้างบ่อและขุด สระปลูกสัตบุษย์ ประทุมบัวหลวง
สร้างโรงบังสุกุล ไม้แก่นขื่อพวง พูนถนนทั้งปวง
ให้เดินเพลินใจ
ยกสะพานใส่รอด เรียบกระดานตลอด ให้ทานคนไต่
แล้วสร้างศาลา ให้คนอาศัย ปลูกประดู่โพไทร
ต้นไม้มีผล
เหล่านี้ใจบุญ เอาชาดหรคุณ เขียนชื่อทุกคน
ลงแผ่นทองคำ จำฝ่ายกุศล อย่าให้แปดปน
บาญชีมิจฉา”

(สุบินชาดก ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๖๕)

กิจกรรมเพื่อสาธารณประโยชน์นี้นับว่ามีความสำคัญมากเพราะในวรรณกรรมนิทานเรื่องอื่นๆ หากมีเหตุการณ์ที่ทำให้อาสน์ของพระอินทร์แข็งกระด้างหรือร้อนเป็นไฟ กิจกรรมเหล่านี้มักเป็นข้อสันนิษฐานข้อหนึ่งของสาเหตุดังกล่าว ดังข้อความที่พระอินทร์สันนิษฐานในเรื่องหอยสังข์คำกาพย์ ฉบับสมบูรณ์ ที่ว่า

"เมื่อนั้นสมเด็จอินทรา รำพึงจินดา แล้วตรึกในพระหฤทัย
มนุษย์ทำบุญชื่อใด ร้อนอาสน์ประไพ ล้วนแข็งกระด้างครือศิลลา
ผู้ใดจำศีลภาวนา ***ทำสะพานศาลา ขุดสระขุดบ่อพูนถนน***
หรือหนึ่งทำที่จงกรม ถวายแก่พระสงฆ์ อันท่านวิปัสสนา
.....
อาสน์แก้วแข็งครือศิลลา ท้าวเกิดกังขา แลเขาทำบุญชื่อใด"

(หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับสมบูรณ์)

และอีกตอนหนึ่งก็กล่าวในทำนองเดียวกัน ดังข้อความว่า

"อาสน์แก้วแข็งครือศิลา สมเด็จเจ้าฟ้า ท้าวผิดประหลาดแก่หัวใจ
มนุษย์ทำบุญชื่อใด ร้อนอาสน์ครือไฟ แข็งกระด้างครืออย่างศิลลา
.....
หรือหนึ่งทำสะพานศาลา สร้างวัดสร้างวา ขุดสระขุดบ่อพูนถนน
เมื่อนั้นท้าวเจ้าไพชยนต์ เดือดเนื้อร้อนรน ตาทิพย์ท้าวเล็งแลมา"

(หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับสมบูรณ์)

แม้ในหอยสังข์คำกาพย์ : ฉบับ สทษ.๑ ก็มีข้อความเช่นนี้เช่นกัน ดังที่ว่า

"ท่านท้าวอินทรา ร้อนเร่านักหนา หฤๅว่าผู้ใด
ทำบุญให้ทาน ปลุกตะพานโพไทร *บวชลูกหลานไซร้*
สิ่งใดเล่าหนา"

(หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับ สทษ.๑)

แสดงให้เห็นว่ากิจกรรมสาธารณประโยชน์ เช่น ทำสะพาน ทำศาลา ขุดสระ ขุดบ่อ ทำถนน ทำที่สำหรับให้สงฆ์เดินจงกรม ปลูกต้นไม้ สร้างวัด เป็นต้น เป็นกิจกรรมที่พระอินทร์เห็นว่ามีประโยชน์จึงควรรับรู้และให้ความช่วยเหลือผู้กระทำ กลวิธีในการนำเสนอเรื่องในลักษณะนี้แสดงถึงภูมิปัญญาในการสอนให้ช่วยเหลือเกื้อหนุนสังคมได้อย่างดีอีกวิธีหนึ่ง ส่วนในวรรณกรรมพัฒนาการอ่านประเภทคำสอนมักเป็นการสอนโดยการอธิบายด้วยเหตุด้วยผลมีการเปรียบเทียบสอนให้เห็นจริง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“แม้นท่านเห็นภัยในไตรลักษณ์ ก็แจ้งประจักษ์นี้จริงแล้วนิ่งเฉย
ถึงสมบัติมั่งคั่งไม่หวังเชย ก็เบิกเผยออกจำแนกแจกเป็นทาน
เหมือนน้ำหอมหรือจะกล้ำกลืนชล เมฆนั้นห่อนหวงฝนเป็นอาหาร
สรรพต้นพฤกษาประทุมมาลย์ บ่ห่อนหวังผลตระการเก็บไว้กิน
แม้นมีทรัพย์สินก็ย่อมให้ เป็นปัจจัยไปข้างหน้าอุตส่าห์ถวิล
เหมือนบ่อน้อยน้ำใสไหลรินริน พอวิดวักตักกินแก่คนจน
ผู้ใดใครมั่งมีตระหนี่เหนียว ดังน้ำเชี่ยวในสมุทรสุดขัดสน
ไม่เป็นที่พึ่งประชาชน ถึงมากล้นเสียเปล่าไม่เข้าการ”

(ต้นสมุดสุภาษิต คำกลอน : ฉบับอำเภอร่อนพิบูลย์)

วรรณกรรมฝึกหัดอ่านปรากฏชัดเจนเฉพาะในส่วนที่แต่งเติมฉบับคัดลอกดังเช่น มีข้อความน้อมนำให้สร้างสาธารณประโยชน์ในทางศาสนาโดยการบรรยายให้เห็นผลของการกระทำเป็นเครื่องจูงใจ ดังที่ว่า

“ก่อสร้างอาราม อาวาสสนาม สถานที่จงกรม
กุฏีวิหาร พิตถารอุดม ถวายแก่พระสงฆ์
สมณะในศาสนา
ผลบุญตามแต่ง สมบัติจัดแจง ล้นพ้นคณนา
เสวยสุขมาให้ ในไตรโลกา พ้นที่จะพรรณนา
นับอสงไขย”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๓)

สารัตถะเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรมที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นเพียงตัวอย่างของคุณธรรมและจริยธรรมที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมแบบเรียนและวรรณกรรมพัฒนาการอ่านที่ศึกษาแล้วเท่านั้น อันที่จริงแล้ว คุณธรรมและจริยธรรมจะสัมพันธ์กับชีวิตเกือบทุกแง่มุม จึงศึกษาได้อีกหลายประเด็น

๕. สารัตถะเกี่ยวกับความเชื่อในวิถีชีวิต

ความเชื่อที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมกลุ่มพัฒนาการอ่านมีให้ศึกษามากมาย หลายทิศทาง ในที่นี้จะพิจารณาความเชื่อที่เกี่ยวพันกับวิถีชีวิตชาวใต้ โดยจำแนกเป็นประเด็นหลัก ๓ ประเด็นใหญ่ๆ ดังนี้

๕.๑ ความเชื่อที่ส่งผลต่อพฤติกรรมเชิงบวกของผู้คนในสังคม เป็นความเชื่อที่ถูกปลูกฝังกันมาเพื่อให้ผู้คนในสังคมประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม เกื้อกูลต่อการอยู่ร่วมกัน เกิดผลดีทั้งต่อตัวเองและผู้อื่น นับเป็นความเชื่อที่มีคุณค่า ควรแก่การอนุรักษ์ให้คงไว้ ดังเช่นความเชื่อในลักษณะ ต่อไปนี้

๕.๑.๑ ชาวใต้เชื่อว่าการทำบุญให้ทาน จำศีลภาวนา แล้วตั้งจิตอธิษฐานจะส่งผลให้ผู้มีบุญลงมาปฏิสนธิในครรภ์ และถ้าหากว่าปฏิบัติต่อไปอย่างเคร่งครัด บุตรที่เกิดมาจะเป็นคนดี มีบุญวาสนา หญิงที่ปรารถนาบุตร และหญิงมีครรภ์ในภาคใต้จึงมักปฏิบัติอย่างเคร่งครัด จากการศึกษาวรรณกรรมพัฒนาการอ่านหลายเรื่อง พบว่า หากเมืองใดไม่มีโอรสธิดา เจ้าเมืองจะให้ประชาชนร่วมทำบุญให้ทานเพื่ออธิษฐานขอพระโอรสสืบสันตติวงศ์ ดังในเรื่อง**หอยสังข์ คำกาพย์** : **ฉบับสทษ.๑** ที่รจนาให้อำมาตย์ทูลเตือนสติเจ้าเมืองให้สร้างกุศลเพื่ออธิษฐานขอโอรสไว้สืบต่อสันตติวงศ์ ดังข้อความว่า

“ดังหฤาบพิตร ท้าวไม่ด่วนคิด จักสร้างกุศล
เมื่อท้าวยังอยู่ ครอบครองสากล มนตรีไพร่พล
ชื่นชมหรรษา
เมื่อท้าวลับไป ไพร่พลไสว จักเศร้าโศกา
ขอจงบพิตร ทำบุญปรารถนา หาบุตรโสภา
ไว้แทนพระองค์”

ส่วน**หอยสังข์ คำกาพย์** : **ฉบับสมบูรณ์** กล่าวถึงเหตุการณ์ เมื่ออำมาตย์ทูลเตือนสติแล้ว ท้าวยศมนจึงโปรดให้ป่าวประกาศให้ราษฎรทราบ และช่วยกันทำบุญเพื่ออธิษฐานขอผู้สืบต่อราชวงศ์ ดังข้อความว่า

“จงเจ้าป่าวทั่วเวียงไชย ทั่วทั้งภพไตร ให้เร่งให้ทานทำบุญ
เมืองนอกขอกประเทศโดยปุน ให้เร่งทำบุญ เชื่อคุณในพระศาสนา
ให้ป่าวทั่วเมืองพารา เศรษฐีพระยา ลูกค้าอันอยู่เวียงไชย”
(พระหอยสังข์ : ฉบับสมบูรณ์)

อย่างไรก็ตามบุคคลที่สำคัญที่สุดที่เชื่อกันว่าส่งผลต่อการให้กำเนิดผู้มีบุญ คือมารดา ดังนั้นวรรณกรรมนิทานเกือบทุกเรื่องจะกล่าวถึงการทำบุญทำทานถือศีลบำเพ็ญภาวนาของมารดาตัวละครเอกอยู่เสมอ ดังเนื้อความที่กล่าวถึงพฤติกรรมของมารดาของตัวละครเอก ต่อไปนี้

พฤติกรรมนางจันท์เทวี พระมารดาพระสังข์ ในเรื่อง**หอยสังข์ คำกาพย์** : **ฉบับสมบูรณ์** เมื่อพระนางตั้งความปรารถนาขอโอรส ดังข้อความว่า

“พระจันท์เจ้าเทวี มเหสีพระราชา
นางทำความปรารถนา จักใคร่หาพระลูกชาย
ฟังธรรมพระศาสดา ทุกเวลาบ่ขาดสาย
นางแต่งดอกไม้ถวาย แด่พระพุทธอรหันต์

ครั้นถึงเมื่อวันพระ นางสละไปฟังธรรม์
มหาชาติสิบสามกัณฑ์ นางฟังจบบริบูรณ์
จำศีลนางภาวนา ตามภาษาพระบัณฑูร
พระธรรมจบบริบูรณ์ นางจึงทูลปรารถนา
เดชะข้าทำทาน ลูกสงสารจะเกิดมา
ขอเป็นชายโสภา โปรดมารดาพ้นจากภัย
เกิดมาขอเป็นเจ้า เป็นหน่อเหน้าเจ้าจอมไตร
เทวาสุราลัย ขอดลใจลิงแลดู”

ครั้นเมื่อรู้ตัวว่าทรงครรภ์แล้ว นางก็ยังบำเพ็ญกุศลอย่างเคร่งครัด ดังที่ว่า

“ท้าวน้องผู้เอวบัลย์ โฉมพระจันทเทวี
บำเพ็ญพระบารมี นางจำศีลภาวนา
แต่งเครื่องนางใส่บาตร บ่ได้ขาดสักเวลา
ทุกวันปันอัตรา นางเชื่อต้นทางกุศล
รักษาอุทรใน อยู่ในไตรสรณาคมน์
จำศีลพระทศพล เป็นนิจกาลบ่ขาดสาย
สิ่งใดเป็นกุศล แก้วกับตนเร่งขวนขวาย
ทำบุญบ่ขาดสาย รักษาครรภ์นางเทวี”

(พระหอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับสมบูรณ์)

แม้เรื่อง**หอยสังข์อีกสำนวนหนึ่ง** ก็รจนาให้นางจันทีมารดาพระสังข์บำเพ็ญบุญให้ทานและรักษาศีล เช่นกัน ดังที่ว่า

“เมื่อนั้นโฉมศรี นางนาฏจันที กราบเกล้าบังคม
รับพระเสาวนีย์ ใส่เกล้าใส่ผม เจ้าจึงชื่นชม
ทำบุญให้ทาน
นางทรงศีลา ศีลแปดศีลห้า เป็นนิจการ
ทุกวันค่ำเช้า นางเจ้าให้ทาน กระยาจกทุกสถาน
รับทานชายา
เงินทองของดี มากล้วนถ้วนถี่ ทุกสิ่งนานา
อีกทั้งข้าวสงฆ์ บรรจงสรรพา พรมเจียมรจนา
แพรผ้ามากมาย

หมากพลูปูนยา ฐูปเทียนชวาลา นางแกล้งแต่งถวาย
แด่ภิกษุสงฆ์ บรรจงเปรมปราย ปรารถนาลูกชาย
ประเสริฐเลิศไกร”

(พระหอยสังข์ คำกาพย์: ฉบับสทษ.๑)

ในเรื่อง**พระรถเมรี**กล่าวถึงนางพราหมเสฏฐีว่านางก็พยายามรักษาศีลภาวนาเช่นกัน เมื่อรู้ว่าตนตั้งครรภ์ ดังข้อความว่า

“พอครบขวบปี นางพราหมเสฏฐี เจ้ามีครรภา
เผ็ดร้อนไม่กิน จำพ่น[จำศีล] ภาวนา ผัวเมียสองรา
ดีเนื้อดีใจ”

(พระรถเมรี คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๘, ๓๓)

ส่วนในเรื่อง**สุวรรณหงส์** นางรัตมาลีมารดาพระสุวรรณหงส์ก็บำเพ็ญกุศลในลักษณะเดียวกัน เพื่อให้ได้พระโอรสเป็นผู้มีบุญญาธิการ ดังข้อความว่า

“นางสมาทานศีล แปดห้าอาจิณ เทพินเข้าไป
สู้ห้องไสยาสน์ นางนาฏประทมใน รักษาน้ำใจ
ไม่มีฉันทา
แม้นว่าผู้ใด จะมาเกิดใน อุทรอาตมา
ขอให้ผู้ดี มีบุญวาสนา คนพาลมารษา
อย่ามาพบพาน
ด้วยอำนาจบุญ นางเชื่อถือคุณ จำศีลให้ทาน
ร้อนถึงอาสน์เจ้า ไทท้าวมัฆวาน อาสน์แก้วประพาฬ
บันดาลร้อนรน”

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชย์ศักดา. ๒๕๔๘:๑๑, ๒๘)

๕.๑.๒ ชาวใต้เชื่อว่าคนดีต้องเป็นศิษย์มีครู และครูเป็นผู้มีบุญคุณ หากทำให้ครูโกรธ กล่าวคำไม่ดีออกมา จะส่งผลต่อชีวิตในภายภาคหน้าของศิษย์ได้ หากแต่ความกตัญญูรู้คุณครู จะส่งผลให้เกิดความเป็นสิริมงคลกับตัวศิษย์ เมื่อทำการสิ่งใดก็สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ความเชื่อเหล่านี้มีอยู่ทั่วไป โดยเฉพาะในวรรณกรรมพัฒนาการอ่าน เริ่มตั้งแต่บทไหว้ครู หรือบทสัดดีที่ไหว้ตั้งแต่บรมครูคือพระพุทธเจ้า สืบเนื่องมาถึงพระธรรม และพระสงฆ์ ครูในบ้าน คือบิดามารดา และครูในสถานศึกษา คือผู้ให้ทั้งความรู้และวิธีการเรียนรู้ที่จะอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข รวมทั้งพระสุรัสวดีที่เชื่อว่าเป็น “ครูต้นแห่งข้า” เพราะพระนางเป็นผู้ประทานอักขระหรือตัวอักษรให้ได้ศึกษาเล่าเรียนเขียนอ่าน เชื่อกันว่าการทำกิจใดโดยเฉพาะการร่ำเรียนเขียนอ่านตัวหนังสือ

และวิชาการทั้งหลายต้องไหว้สัดดีก่อน จะก่อให้เกิดสิริมงคล เช่น *“ขอให้มีปัญญา ขอให้พิทักษ์รักษา ขอให้คุ้มภัยนานา”* ท้ายสุด *“ขอให้ดวงจิตสว่างแจ้งแทงความโง่เขลา”* เป็นต้น ความเชื่อที่เกี่ยวกับครูนี้มีอีกมากมาย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เชื่อว่าอย่าทำให้ครูโกรธ จะเป็นโทษแก่ตัวเอง

“ครั้นทำให้ท่านโกรธา ท่านจักแช่งด่า กริ้วโกรธโกรธาสามานย์
ท่านโกรธท่านไม่คิดอ่าน ถ้อยคำว่าขาน ท่านว่าสิ่งใดย่อมถึง
เจ้าเอยจงคิดรำพึง ครั้นท่านโกรธขึ้ง ถึงเจ้าต่ออยู่ไม่สบาย”

(สุภาษิต คำกาพย์ ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภูเก็ต ๑. ๒๕๔๘ : ๑๒, ๑๘๙)

เชื่อว่าไม่เคารพครู ความรู้ไม่เป็นผล อายุถดถอย ของมีคุณกลับเป็นโทษ

“ครั้นเจ้าไม่นบนอบทัน[ธรรม์] คุณครูสบสัน ทั้งคุณบิดามารดา
ความรู้ไม่เป็นเลยหนา ทั้งฝูงเทวา แช่งซักทักทาสาปสูญ
ท่านไม่ช่วยอนุกูล ท่านสาปเสียสูญ อายุถดถอยน้อยลง
แม้นเครื่องประเจียดยาผง ยายำจำหนง บรรจงกลับหายไม่หาญ”

(สุภาษิต คำกาพย์ ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภูเก็ต ๑. ๒๕๔๘:๑๒, ๑๙๐)

เชื่อว่าการไม่เคารพเชื่อฟังครู เรียนอะไรก็ไม่ได้ผล หลงลืมได้ง่าย

“ทำดีจะมีปัญญา ใครหลู่ครูมา ปัญญาผู้นั้นฟั่นเฟือน
กอข้อนอโมเลื่อนเปื้อน เขียนลบกลบเกลื่อน ให้เฟือนให้ฟั่นทันใจ

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๑)

เชื่อว่าศิษย์ดีต้องมีครู ศิษย์ใดอวดดีไม่สนใจเรียนรู้ไถ่ถาม หรือกระทำสิ่งใดเสมือนลบหลู่ครู มักได้รับคำติเตียน

“แม้นรู้เป็นสามานย์ ยังไม่วิตถาร ***เท่าผู้ได้เรียนแต่ครู****”*

(วานรสอนพระโพธิสัตว์ : ฉบับ สทษ.)

“ศิษย์ใดที่มีครู จึงจะรู้กลคนพาล”

(สุภาษิตร้อยแปด คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๑๒,๑๔๕)

“จะไปแห่งใด อย่าไปตามใจ บอกเล่าให้รู้
ลักษณะเหล่านี้ ***ว่าศิษย์มีครู*** *ไปมาหาสู่*
ให้รู้แห่งหน”

(พระกจายสอนศิษย์ : ฉบับ สทษ.)

“ท่านบอกจำไว้ เรียนตามบอกให้ อย่าได้ทำรู้
เกลือกว่าพลั้งผิด ***ว่าศิษย์เจียนครู*** *จักฉงนใจอยู่*
ไม่มักไถ่ถาม”

(พระกจายสอนศิษย์ : ฉบับ สทษ.)

*“ชื่อ****ศิษย์เจียนครู*** *ครั้นเพื่อนเขารู้ เขาจักเสสรวล*
ล้วนอันจะผิด อย่าคิดว่าควร อย่าทำสำหนวน
เอามาใส่ตัว”

(พระกจายสอนศิษย์ : ฉบับ สทษ.)

“การใดทำอย่าคลาด ครั้นเหลือขาดท่านไยไพ
ว่าตนทำตามใจ ***ทำชิงรู้ไม่ถามครู***
เป็นไทอย่าคบทาส อย่าประมาทท่านผู้รู้
เป็นศิษย์อย่าเจียนครู *ท่านผู้รู้จักไยไพ”*

(พระกจายสอนศิษย์ : ฉบับ สทษ.)

“อย่าทำอำเภอใจ ข้อสิ่งใดไม่แจ้งฉาน
*จะ****เป็นศิษย์นอกครู****พาน ท่านผู้รู้จะไยไพ”*

(สุภาษิต คำกาพย์ ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภูเก็ต ๑. ๒๕๔๘ : ๑๒, ๑๘๕)

เชื่อว่าจะทำสิ่งใดต้องระลึกถึงบุญคุณครูอาจารย์จึงจะสำเร็จ

“แม้นเจ้าจะทำความรู้ เอาะ(ออก)ชื่อคุณครู ย่อมสิทธิการทุกอัน”

(สุภาษิต คำกาพย์ ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภูเก็ต ๑. ๒๕๔๘ : ๑๒, ๑๙๐)

“แม้นหลานจะทำศึก จะได้สมนึก รำลึกถึงครูผู้สอน”

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๑๖๙)

“ร่ายเวทแผลงศรยุทธ์ เป็นอาวุธตกมากมี
สุริยวงศ์ทรงพาชี อัญชุลีแล้วโอมอ่าน
จินดามหามนต์ กันห่าฝนอาวุธมาร
นึกบุญคุณอาจารย์ *คุณปิตุมารมาป้องกัน*
อาวุธกระจายหาย มิต้องกายพระทรงธรรม์
....”

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๑๘๑)

“ยกศรตั้งเหนือเกล้า ***นึกคุณท้าวพระโคดม***
หัตถังตั้งประนม *ขึ้นศรสิทธิ์ก็ดีดสาย”*

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๒๘๓)

๕.๑.๓ ชาวใต้เชื่อเรื่องบาป บุญ ภพ ชาติ และกรรม เป็นความเชื่อตามแรงศรัทธาในพระพุทธศาสนา จึงปรากฏอยู่ในวรรณกรรมพัฒนาการอ่านมากมาย จุดมุ่งหมายของผู้รจนาคงปรารถนาให้ผู้อ่านทำการอันเป็นกุศลเพื่อชีวิตที่ดีกว่าทั้งในชาตินี้และชาติหน้าและให้ละชั่วกลัวบาป เพราะเกรงว่าผลของกรรมจะนำมาซึ่งความทุกข์ยากและจะติดตามไปในภพชาติต่อๆ ไปอีกด้วยเช่นกัน ขณะเดียวกันก็ช่วยให้ทำใจได้ว่าเหตุเลวร้ายที่เกิดขึ้นในชีวิตเกิดจากผลของกรรมในอดีตจะได้ทำใจให้สงบลงได้ ไม่เคืองแค้นคับข้องใจหรือพยาบาทเคืองแค้นต่อกันสืบไปอีก ดังตัวอย่างความเชื่อที่ปรากฏในวรรณกรรมพัฒนาการอ่าน ต่อไปนี้

เชื่อว่าการตักบาตรและการทำบุญด้วยวิธีการต่างๆ เป็นการสร้างกุศลไว้ในชาติต่อไป

“อตส่าห์หาข้าว *ใส่บาตรพระเจ้า* *เร่งทำกุศล*
บุญนั้นก่อเกิด *ด้วยทานแห่งตน* *เร่งสร้างกุศล*
ไว้เผื่อวันตาย”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๕)

“ทำบุญกุศลชักนำ *ช่วยชูช่วยค้ำ* *ไปเกิดในที่สุโข”*

(วานรสอนพระโพธิสัตว์ : ฉบับ สทษ.)

“ถ้าผู้ใดใจจิตเป็นกุศล *เมื่อชาติหน้าก็จะไปอยู่สู่สวรรค์*
มีบริวารชมชื่นถึงหมื่นพัน *คงจะทันศาสนาพระเมตไตรย์*
ถึงจะเกิดเป็นมนุษย์ปุถุชน *ก็ปฏิสนธิ์เข้าตระกูลที่เลื่อมใส*
มีรูปดีสีเนื้อเป็นเยื่อใย *ก็ต้องในลักษณะทุกประการ”*

(ตำราเรียนภาษาไทย แบบจินดามณี อ้างถึงใน บุญเลิศ จันทระ ลำดับที่ ๑๒๑ ประเภท ๙)

“ก่อสร้างอาราม *อาวาสสนาม* *สถานที่จงกรม*
กุฏีวีหาร *พิตถารอุดม* *ถวายแก่พระสงฆ์*
สมณะในศาสนา
ผลบุญตามแต่ง *สมบัติจัดแจง* *ล้นพ้นคณนา*
เสวยสุขมาให้ *ในไตรโลกา* *พ้นที่จะพรรณนา*
นับอสงไขย”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๓)

เชื่อว่าการทำบาปทำให้ตกนรกหรือไม่ก็ไปสู่ภพภูมิที่ไม่ดี

“มนุษย์หญิงชาย ทำกรรมด้วยกาย ด้วยจิตวาจา
ตกนรกชั้นใน ขุมใหญ่นักหนา ลำบากเวทนา
กว่าจะสิ้นบาปกรรม”

(สุบินชาดก ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๘๐)

“ที่ใจบาปหยาบคายฝ่ายกุศล ก็มักคุ้นไปในท้องดิรัจฉาน
ถึงจะเกิดเป็นคนก็ไม่พ้นสกุลพาล มีอาการให้เห็นเป็นต่างกัน
เป็นกระยาจกจนคนใบ้ เกิดมาไม่รู้คุณพระธรรมขันธ์
แล้วยากจนวิกลกายเป็นหลายพัน หมั่นระลึกตรึกคิดพิจารณา”

(ตำราเรียนภาษาไทยแบบจินดามณี อ้างถึงใน บุญเลิศ จันทระ ลำดับที่ ๑๒๑ ประเภท ๙)

เชื่อว่าคนที่คอยช่วยเหลือเกื้อกูลกันหรือเป็นคู่ครองกันเกิดจากการที่เคยสร้างสมบารมีร่วมกันมาในชาติก่อน ดังเช่นพระสังข์กับท้าวนาคา พระสังข์กับนางพันธุรัต พระสังข์กับนางรจนา ในเรื่อง**หอยสังข์**

“สมเด็จพระบาท กับนาคราช สร้างสมภารมา
เป็นหลายชาติแล้ว ช้านานโดยตรา สร้างสมภารมา
กับพระชุมพล”

(หอยสังข์ คำกายพ์ : ฉบับสมบูรณ์)

“ครั้นนางอธิษฐาน ***เดชะสมภาร*** ***สร้างแต่ก่อนมา***
เพราะว่านางน้อง ***เคยเป็นมารดา*** ***แห่งพระราชา***
สังข์ทองกุมาร
บัดเดี๋ยวบ่ช้า สุวรรณนาวา เข้ามาบ่นาน
ถึงฝั่งคงคา มาหานางคราญ พันธุรัตนางมาร
อุ้มเอาราชา”

(หอยสังข์ คำกายพ์ : ฉบับสมบูรณ์)

“นางนาฏเนื้อดี เดินตามหลังพี่ ไม่ทันสักคน
เหลียวเห็นราชา แถบริมสระสรง ***นางนาฏโฉมยง***
เห็นรูปเป็นทอง
นางนึกในใจ ***ชะรอยท้าวนี้ไซร้*** ***เคยคู่ด้วยน้อง***
พี่ทั้งหกคน ไม่เห็นพระทอง ให้เห็นแต่น้อง
สุดท้ายภายหลัง”

(หอยสังข์ คำกายพ์ : ฉบับสมบูรณ์)

“กินแล้วรุ่งเช้าเจ้าไป ออกกรุงเวียงไชย ของเจ้าท้าวไทสามน
ท้าวมีบุตรีเจ็ดคน โฉมนางนิรมล มิได้สักคนหนึ่งหนา
สุดท้องน้องหกกัลยา ชื่อนางรจนา นรลักษณ์พักตราคมสัน
*ไม่มีหญิงใดใครจะทัน กิริยาจาบัลย์ **คู่สร้างสมกันช้านาน***
หลายชาติมาในนรกานต์ อภิรมย์สมภาร สององค์นงคราญครองกัน
อยู่ในความคิดแม่นั้น จะช่วยด้วยกัน ทรงธรรม์เจ้าอย่าพรั่นใจ”

(หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับ สทษ. ๑)

หรือที่ยายทองสาพบเต่าแล้วนำมาเลี้ยงเหตุเพราะเคยเกื้อกูลกันมาก่อนในเรื่อง**เต่าทอง**

“ ยายว่าหาเห็ดมัน เก็บได้ครันแล้วเดินมา
กุศลผลชักพา มาประสบพบเต่าทอง ”

.....

“ ด้วยเคยอุปถัมภ์ เคยรารสธรรม ก่อเกื้อเผื่อมา
ไม่ให้อาลัย ในทางรักษา กุศลชักพา
มาให้อนุกูล”

(เต่าทอง คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๘, ๕๐๘, ๕๑๐)

เชื่อว่าความทุกข์ยากในชาตินี้เป็นเพราะผลกรรมในชาติก่อน จึงควรยกโทษให้แก่กันเสียจะได้ไม่ต้องมีเวรต่อกันสืบไปอีก ดังเช่นพระรถเสนเกลี้ยกล่อมพระมารดาไม่ให้ถือโทษพระบิดาในเรื่อง**พระรถเมรี**

“ บัดพระกูหมาร ยินพระชลมาร กล่าวฉัน[ว่า]พรรณนา
คุณแม่อย่าโกรธ คุมโทษบิดา จักเป็นเวรา
เบื้องหน้าสืบไป
โทโสโมหะ แม่จงสละ เสียอย่าจองภัย
อย่าได้โกรธขึ้ง คนหนึ่งคนใด ดับจิตจักไป
สู่ไตรตรึงศ์สวรรค์
เขาทำชั่งเขา เวราของเรา สร้างมาแต่บรรพ์
ชาตินี้เกิดมา เวราตามทัน โหสิแก่กัน
แต่วันนี้ไป ”

(พระรถเมรี คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๘, ๒๐๙)

เชื่อว่า “ให้ทุกข์แก่ท่านทุกนั้นถึงตัว” หรือ “กรรมตามสนอง” ดังเช่นเศรษฐีโลภัณเกรงกลัวโทษภัยที่ตนเคยทำไว้กับพระวรวงค์จึงกินยาพิษตายและตกนรกในเรื่อง**พระวรวงศ์**

“เมื่อกูคิดร้าย ให้จำมันไว้ เจ็ดเดือนโดยจง
แล้วเอามันไป ในเมืองพระองค์ ใจกูประสงค์
จะฆ่าให้ตาย
ที่ไหนจะดูดี คิดมาถ้วนถี่ แค้นหัวใจหาย
ท่านปองให้จับ กูจักวอดวาย กูก้มหน้าตาย
ดีกว่าเป็นคน
คิดแล้วเท่านั้น เศรษฐีโลภัณ ทำพิรากล
เร่งเตือนเมียรัก การณีหน้ามน ว่าแก้วกับตน
รำดับตัวพลัน
กล่าวแล้วบ่คลา ผุดลุกเข้ามา ระรัวตัวสั่น
คว้าได้โหรา ยาหนูด้วยกัน กินเข้าไปพลัน
มิให้คนเห็น
บัดนั้นพิษยา กลุ้มใจขึ้นมา เวรากรรมเป็น
ทอดเท็จใส่ท่าน มาให้ท่านเห็น ลำบากยากเย็น
ถึงแก่มรณา
ตายแล้วบ่นาน หมู่ยมบาล กรูกันเข้ามา
ผูกคอเศรษฐี ทุบตีผลักคร่า เอาเฆ่าฉายา
ทิ้งลงในไฟ ”

(พระวรวงศ์ คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๓๕๔)

เชื่อว่าเหตุเกิดแต่กรรม ดังตัวอย่างเช่น

ในเรื่อง**สุวรรณหงส์** เชื่อว่าสาเหตุที่พระสุวรรณหงส์ดื้อรั้นไปหานางเกษสุริยง กระทั่งถูกหอกยนต์ที่พี่เลี้ยงนางเกษสุริยงลอบดักไว้จนเสียชีวิตนั้น เป็นเพราะพระองค์เคยยิงนกจนกระทั่งปีกหัก ดังข้อความที่ว่า

“ผลกรรมทำนก มาอุปถัมภก ร้อนอกหน่อไท
พ่อแม่ห้ามลูก เจ้าไม่ถูกใจ คิดแต่จะคลาไคล
ไปหานงคราญ ”

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘:๑๑,๖๒)

ความเชื่อในเรื่องเหตุเกิดแต่กรรมเห็นได้ชัดยิ่งขึ้นเมื่อพระมารดาของพระสุวรรณหงส์ทรงคร่ำครวญว่าสาเหตุที่พระสุวรรณหงส์สิ้นชีวิตเป็นเพราะพระนางเคยฆ่าสัตว์ตัดชีวิตผู้อื่นมาก่อน ดังที่ว่า

" กูเกิดมามีกรรม ประมาททำอกุศล
ปาณาฆ่าสัตว์ชน ให้วิบัติพลัดพรากบุตร "

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๖๖)

ในเรื่อง**วันคาร** เชื่อว่าสาเหตุที่เศรษฐีซึ่งเป็นบิดาของวันคารกระโดดเข้ากองไฟที่เผาศพภรรยากระทั่งตายตามภรรยานั้นเป็นเพราะเคยสร้างกรรมร่วมกันมา ดังข้อความต่อไปนี้

" เพลิงลุกทุมทุม ยิ่งคิดยิ่งกลุ้มวิ่งสุมเข้าไป
ศพใหม่ศพเก่า ไฟเผาสิ้นไป เคยสร้างก่อนไกล
จองชาติกันมา
นักปราชญ์หนึ่งเล่า ว่านางกับท้าว เดิมเป็นชาวฟ้า
นัดกันปฏิสนธิ์ จุติลงมา ยามม้วยมรณา
ต้องตามกันไป
ปราชญ์หนึ่งบรรหาร เกิดบุตรวันคาร เวรกรรมเมื่อใด
ปราชญ์หนึ่งใจหาย มิใช่อื่นไกล เพราะกรรมจองไซร้
จริงแล้วเพื่อนอา
วันคารว่าร้าย ประสูติมิตาย มากมายนักหนา
วันท่านเศรษฐี ที่ม้วยมรณา เพราะกรรมเวรา
จึงมามรณัง "

(วันคาร คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๖, ๒๔๑)

เชื่อว่าชาติภพมีจริง ความเชื่อเรื่องชาติภพเห็นได้ชัดจากความรู้สึกของคารวีที่มีต่อพระวรวงศ์ตั้งแต่ครั้งพระวรวงศ์เป็นนักโทษ นางปักใจรักทันทีและมุ่งมั่นที่จะติดตามไปด้วยทุกหนทุกแห่งทุกภพชาติทั้งนี้เพราะเคยสร้างบารมีมาด้วยกัน ในเรื่อง**พระวรวงศ์**

"ดีชั่วพาสนา วรวงศ์ทรงฟ้า คารวีซึ่งไป
ด้วยสร้างสมคู่ มาแต่ก่อนไกล เทวาดลใจ
ให้เจ้าพบกัน "

.....

"ความอายไม่มี ด้วยแก้วคารวี เคยสมภารกัน
หน่อโพธิสัตว์ แต่ชาติก่อนนาน จำให้นงคราญ
เดือดกายภายใน "

.....

“ตัวน้องคารวี ขอเป็นมเหสี พระผู้โสภา
แต่วันนี้ไป ตราบเท่ามรณา แม้พระทรงฟ้า
จะม้วยบรรลัย
น้องขอตายด้วย เป็นเพื่อนคู่ม้วย กันทุกชาติไป
เป็นเสือเป็นช้าง เป็นกวางอยู่ไพร เป็นหงส์ห่านใน
นกเนื้อปูปลา
แม้นเป็นเทพท้าว พระภูมิกายเจ้า รุกขมูลเทวา
นาคีขี้หนอน พญาธรครุฑา เกิดชั้นดุสิตา
ห้องฟ้าชั้นใน
น้องขอเกิดด้วย ทุกชาติตามช่วย บำเพ็ญภวไนย
อย่ารู้แคล้วคลาด ทุกชาติเจียรไกล อย่ารู้ห่างไป
ตราบเท่านิรพาน ”

(พระวรวงศ์ คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๑๘๔, ๒๐๔, ๒๐๕)

๕.๑.๔ ชาวใต้เชื่อว่าอำนาจของคุณงามความดี อำนาจของผู้มีพระคุณ และแรงอธิษฐานจะช่วยให้ประสบความสำเร็จ และคุ้มกันภัยอันตรายนานาประการ ความเชื่อและความศรัทธาเช่นนี้จะส่งผลให้คนอยากทำดี มีความกตัญญูรู้คุณและมีจิตใจที่หนักแน่นมั่นคงมุ่งมั่นที่จะกระทำการเพื่อให้บรรลุผลดังที่อธิษฐานไว้ นับเป็นคุณลักษณะที่ส่งผลต่อความดีงามในชีวิตมนุษย์ทั้งสิ้น ความเชื่อในลักษณะดังกล่าวนี้มีปรากฏในวรรณกรรมพัฒนาการอ่านแทบทุกกลุ่ม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

คำสอนท้ายเล่ม**ประถม ก กา หัดอ่าน คำกาพย์** : **ฉบับ สทษ.๓** สอนให้เชื่อในอำนาจของพระรัตนตรัยว่า

“ บุคคลสัปปุรุษ ตั้งใจบริสุทธิ์ รักษาพระไตร
สรณะประเสริฐ ล้ำเลิศพึงใจ ประกอบด้วยโภคัย
ในโลกโลกา
ยึดองค์ดวงแก้ว ให้ปลอดสอดแคล้ว ผ่องแผ้วราคี
คุ้มโทษโพยภัย สิ่งใดไม่มี สุดเกษมเปรมปรีดิ์
ศรีสวัสดิ์จำเริญ ”

คำสอนใน**สุภาษิต คำกาพย์** : **ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภูเก็ต ๑** สอนให้ตระหนักในอำนาจบุญคุณของครูว่า

“ แม้นเจ้าจะทำความรู้ เอาะ [ออ] ชื่อคุณครู ย่อมสิทธิการทุกอัน ”

ความเชื่อในลักษณะนี้ผู้รจนาผูกเรื่องไว้มากมายในวรรณกรรมพัฒนาการอ่านกลุ่มนิทาน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เรื่อง**หอยสังข์** พระสังข์อ้างอำนาจผู้มีพระคุณและธรรมที่ร่ำเรียนมาช่วยป้องกันภัย

“เมื่อนั้นสังข์ทองราชา รำพึงจินดา รู้ว่าจะถึงแก่ความตาย
นบนิ้วเหนือเศียรธิบาย ไหว้คุณนางไท้ ผู้เป็นพระราชมารดา
เดชะฤาษีนาคา ความรู้เรียนมา ขอทูนเหนือเกล้าเกศี
เดชะนบบาทชนนี ทั้งพระฤาษี ซึ่งได้สอนพระคาถา
สิ่งหนึ่งเมตตากรุณา มุทิตาอุเบกขา ท่านให้ข้าเรียนขึ้นใจ
ขอคุ้มกันโพยกันภัย หอกดาบสิ่งใด ขอจงอย่าได้พาธา
ท้าวร่ายได้ถึงสามครา สิบบทพระคาถา อันเรียนมาแต่ฤาษี
เพชฌฆาตมล้างน้องให้จงดี น้องจะตายเป็นผี ขึ้นไปในเมืองสวรรค์
หมู่นายเพชฌฆาตฉกรรจ์ ยกดาบจะฟัน ดาบนั้นปลิวขึ้นเวหา”

(หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับสมบูรณ์)

เรื่อง**เสือโค** แสดงให้เห็นว่าด้วยอำนาจของความสัตย์ของลูกเสือทำให้พระฤาษีชื่นชมและคิดจะช่วยให้ลูกเสือและลูกโคกลายเป็นคน ดังเนื้อความที่พระฤาษีคิดรำพึงแล้วจึงถามตอบกับลูกเสือและลูกโค ว่า

“สรรเสริญเยินยอต่อคำ เจ้านี้ดีล้ำ ต่ำใต้ไม่มีใครปาน
ใครในแดนดินถิ่นฐาน หาซื่อสันดาน ให้เหมือนเช่นเจ้าฤามี
แต่ฆ่ามาตาเป็นผี ในกตเวที แทนคุณก็มืดมนนาน
อาศัยแล้วในดิรัจฉาน หุนหันสันดาน ไม่รู้อาการกระทำ
เรานี้จะใคร่อุปถัมภ์ แปรตนเจ้าทำ เปลือนให้เป็นคนยลยิน
ให้มีสัตถาปานอินทร์ เจ้าจะถวิล ยินดีปรีดาฤๅกระไร

ข้าแต่พระโควาจร จะอนุกร ให้ข้าเป็นคน
แท้ว่าบุญญา ข้าได้แผ่ผล มาเข้าใจตน
ให้ด้นดั้นมา
ปะพระผู้มีศีลา มีพระกรุณา แก่ข้าใครจะปาน
จะแปรสกนธ์อื่น ให้พ้นเดรัจฉาน ข้านี้ใจชื่นบาน
ในคำฦาวดล ”

(เสือ โค ก กา. ๒๕๔๘ : ๑๒, ๑๑๓-๑๑๔)

เรื่อง**พระสุบิน** แสดงให้เห็นถึงการยึดเอาอำนาจคุณความดีในพระพุทธศาสนาเป็นที่ตั้งในการตัดสินใจ ดังถ้อยคำของพระสุบินที่ตอบกลับมารดาซึ่งห้ามปรามไม่ให้ออกบวชว่า

“เจ้าสุบินขานตอบ แม่ข้าว่าชอบ ทั้งนั้นไม่สูญ
ลูกน้อยจะขอลา ไปบวชแทนคุณ ลูกตั้งใจบุญ
ปองปุนมานาน
อันจักแสวงหา ทรัพย์สินภรรยา แต่ล้วนสาธารณ์
เกิดพบศาสนา พระศาสดาจารย์ ได้เป็นแก่นสาร
บวชตัวเล่าเรียน
ในพระศาสนา ของพระศาสดา สวดอ่านจารเขียน
รู้จักผิดชอบ ประกอบความเพียร ได้เป็นเปรียญ
รู้ธรรมทั้งหลาย ”

(สุบินชาดก ฉบับ พระหลากเอกธมฺโม. ๒๕๔๘ : ๑๐,๕๙)

เรื่อง**พระรถเมรี** พระรถเสนแก้ปัญหาที่แม่และป้าไม่ยอมออกมาพบบิดาเพราะอับอายที่ตนเองอยู่ในสภาพยากจนข้นแค้น ด้วยการอธิษฐานอ้างอำนาจคุณงามความดีที่เคยสร้างสมมาแต่ชาติปางก่อนให้เทวดาช่วย ดังข้อความที่ว่า

“พระองค์ทรงฟัง เห็นจริงนิ่งนั่ง เนตรคลั่งคลอตา
ลาพระมารดร แล้วจรออกมา เข้าในไสยา
เจ้าฟ้าธิษฐาน
เดชะบารมี ช่วยข้าครานี้ ผลศีลผลทาน
ข้าได้สร้างสม อบรมมานาน มาช่วยเจือจาน
ดีฉานเมื่อจน
ถ้าข้าได้ตรัส ท่องเที่ยวโปรดสัตว์ ในวัฏสากล
เกื้อชูอย่าให้ ข้าอายแก่คน เทพในชั้นบน
จงมาปรานี
ท้าวร้องประกาศ ร้อนไปถึงอาสน์ ท่านท้าวโกสีย์
อาสน์แก้วร้อนรุม คฤาสุมอัคคี จึงท้าวโกสีย์
ส่องตาทิพย์มา”

(พระรถเมรี คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๘, ๒๑๕)

เรื่อง**สุวรรณหงส์** นางเกษสุริยง อ้างอำนาจบุญกุศลที่เคยทำมา คุณพระรัตนตรัย คุณบิดามารดาและเทวาอารักษ์ ให้ช่วยนางให้สามารถติดตามสามีได้พบ ดังข้อความที่ว่า

" วันนี้ค่ำราตรี จรลาลีจะเดินดึง
ถ้าบุญกุศลซึ่ง กูสมสร้างทำปางก่อน
จักพบพระสาหมี ให้เห็นผีนรินทร
คิดแล้วนางบังอร ประนมกรตั้งสัจจา
ไหว้คุณพระไตรรัตน์ ทั้งสามชี้มรคา
ให้ไปถึงพารา พระภัสดาอย่าใหลหลง
คุณศีลทานบารมี จงปรานีข้าสุริยง
บิตุราชคุณมาตุรงค์ พระคุณองค์ไทเทวา
เบื้องบนจนพรหมมินทร์ ในแผ่นดินถึงอัษฎา
ให้รอบขอบจักรวาล์ ภูมิเทวาจงปรานี "

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๖๗)

ความเชื่อในเรื่องอำนาจของคุณงามความดี อำนาจของผู้มีพระคุณและแรงอธิษฐานนี้จะเห็นได้ชัดใน**บทไหว้สัดดี**ที่นิยมไหว้ก่อนเรียนและก่อนนอนทุกวัน จากเนื้อหาบทสัดดีจะเห็นได้ว่านอกจากผู้ไหว้จะแสดงความกตัญญูแล้ว ยังหวังผลจากอำนาจดังกล่าวด้วยความตั้งใจมั่นของตนเองเป็นเชิงอธิษฐานขอให้ตนปลอดภัยโดยเฉพาะภัยจากภายในที่เป็นอุปสรรคต่อการบรรลุธรรม และขอให้เล่าเรียนสิ่งใดเข้าใจแจ่มแจ้งจดจำได้แม่นยำและมีสติปัญญาเฉียบแหลมอีกด้วย ดังข้อความที่ว่า

นะโมพุทธายะ

"ข้าไหว้พระพุทธ ทรงศิลบริสุทธิ์ มาอยู่ภายใน
ข้าไหว้พระธรรม ชักนำหัวใจ พระสงฆ์สว่างใน
ดวงใจทั้งสาม
ข้าไหว้สวัสดี ปัญญาข้านี้ ขอให้เรียนงาม
วาดเขียนเรียนคำ ข้าจะทำตาม ขอให้เรียนงาม
วิชาหุ้มห่อ
ข้าไหว้คุณแม่ ประเสริฐเลิศแล้ อีกทั้งคุณพ่อ
ลูกน้อยขอเรียน นอโมกอขอ คุณแม่คุณพ่อ
คุมพิทักษ์รักษา
โมโหโทโส ข้าเจ้าร่วมโร้ โลโภฉิบหาย
อินทรีย์ทั้งห้า ฆ่าเสียให้ตาย โลกีย์ฉิบหาย
ขออย่ามามี

ศิลทานภายนอก ศิลทานภายใน จำใจพันทวี
อย่าให้แคล้วคลาด บทบาทบาลี ทั้งเจ็ดคัมภีร์
มีในตัวเรา
พุทธังให้แจ้ง ธัมมังให้จำ สังฆังนำเขลา
ดวงจิตสว่างแจ้ง แทงความโง่เขลา จิตใจของเรา
เหมือนแสงอาทิตย์ เป็นนิจทุกเมื่อเทอญ

ชย สิทธิ ประสิทธิ เม

(บทไหว้สัดสะดี สำนวนที่ ๓. ๒๕๔๘ : ๒, ๒๒๕)

๕.๑.๕ ชาวใต้เชื่อในอานิสงส์ของการบวชเรียนเป็นความเชื่อที่ส่งผลต่อการสืบทอดพระศาสนาทั้งยังเกิดผลในด้านการพัฒนาคนในสังคมไปด้วย ความเชื่อดังกล่าวจึงมีปรากฏในวรรณกรรมพัฒนาการอ่านบางเรื่อง ดังเช่น

วรรณกรรม**สุภาษิตคำกาพย์**กล่าวถึงความตั้งใจและความคาดหวังของมารดาที่มีบุตรชายว่า ปรารถนาให้บรรพชาเป็นสามเณรร่ำเรียนวิชาเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อการอุปสมบทเป็นภิกษุต่อไป ดังข้อความที่ว่า

"ตั้งเนื้อแม่ตั้งใจ หฤๅทัยใจแม่หมาย
คิดจะให้พระลูกชาย เข้าอยู่วัดตัดราคา
ขีดเขียนร่ำเรียนธรรม ทุกสิ่งอันพระคาถา
ครั้นได้ซึ่งวิชา จะบวชเจ้าเป็นสำมะเณร
เจ้าเรียนมาติกา กุศลาให้จะเจน
จบแล้วสึกแต่เณร เป็นพระสงฆ์ทรงวินัย"

(สุภาษิต คำกาพย์ ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภูเก็ต ๑. ๒๕๔๘ : ๑๒, ๑๘๓)

วรรณกรรม**พระกจายสอนศิษย์** กล่าวถึงความรู้สึกและความคาดหวังของบิดามารดาที่บุตรชายได้มีโอกาสบวชในพระพุทธศาสนาและได้ศึกษาร่ำเรียนธรรมว่าจะได้เป็นสำเภาทองนำตนถึงฝั่งนิพพาน ดังที่ว่า

"พ่อแม่ก็ดีใจ ***ว่าลูกไปบวชเป็นชี***
อาหารสิ่งใดดี เอาไปส่งทุกเพรางาย"

.....

"ครั้นเจ้าใหญ่มา แต่งเครื่องนาวา จังกูดเสาใบ
จะใช้นาวา ไปมาก็ตามใจ ***พาพ่อแม่ไป***
ถึงฝั่งนิพพาน"

(พระกจายสอนศิษย์ : ฉบับ สทษ.)

ส่วนในวรรณกรรมนิทานนั้นเรื่อง**พระสุบิน**เป็นวรรณกรรมที่ผู้รจนามีจุดมุ่งหมายให้กุลบุตรศรัทธาและตระหนักในอานิสงส์ของการบวชเห็นว่าการบวชเป็นการทดแทนคุณมารดาและเป็นการปิดทางนรกและเปิดทางสวรรรค์ในปรภพสำหรับตนเองและบุคคลที่เกี่ยวข้องซึ่งผลานิสงส์นั้นจะแผ่ไปถึงโดยเฉพาะมารดาและบิดา ในเรื่อง**พระสุบิน**จึงมีข้อความ ที่กล่าวถึงอานิสงส์ของการบวชอยู่หลายตอนสะท้อนให้เห็นทรรศนะอย่างชาวบ้านของชาวภาคใต้ในสมัยนั้นได้อย่างดี ดังตัวอย่างคำประพันธ์แต่ละตอนที่กล่าวถึงอานิสงส์ของการบวช ดังต่อไปนี้

“ลูกคิดจักเพียร บวชตัวเล่าเรียน พระไตรสรณาคม
แทนคุณมารดา ค่าข้าวน้ำนม เชิญแม่ชื่นชม
ในผลศีลทาน
แม่จงตั้งใจ บวชลูกไว้ใน สำนักอาจารย์
แม้นตายไม่ไป สู่ห้องนรกานต์ จะได้วิมาน
รุ่งเรืองเมืองสวรรค์
เกิดชาติใดใด จะไม่เข็ญใจ เหมือนอยู่ทุกวัน
จักได้มีทรัพย์ นับด้วยอนันต์ คลังผ้าแพรพรรณ
ช้างม้าข้าคน”
“นางบวชลูกในศาสนา ครั้นสิ้นชีวา จะได้ไปเกิดเมืองสวรรค์
เชยชมสมบัติอนันต์ นางฟ้านับพัน แห่ล้อมเป็นยศบริวาร”

“วันวาข้าไปตก ในนรกทนทุกขัง
เวทนาพ้นกำลัง ยิ่งกว่าโทษในเมืองคน
เขาทอดลงในไฟ ไม่มีใครจะช่วยตน
เดชะด้วยกุศล เจ้าสุบินบวชเป็นชี
จึงผุดประทุมทอง มารับรองไว้ด้วยดี
หม้อเหล็กต้มวารี แตกระยับคือผงทราย”

“ด้วยเดชเจ้าเณร ช่วยเปลื้องกรรมเวร รอดจากกองกฎณฑ์
อริยสงฆ์ทรงศีล ประจักษ์เห็นคุณ พระยมชมบุญ
ซ้องสาธุการ”
“เปรตว่าเจ้าอย่าตกใจ ข้าใช่อื่นไกล คือเป็นบิดาเจ้าเณร
เป็นคนคุมไพร่กะเกณฑ์ ทำกรรมทำเวร ดับจิตไปสู่อบาย
ไฟนรกหมกไหม้เผากาย บังเกิดแล้วตาย อดอยากอยู่ในจำจอง
เดชะเจ้าบวชได้ฉลอง กุศลทั้งผอง ไปช่วยทุเลาเวรา

ได้กินข้าวน้ำโอชา วันนี้ข้ามา เห็นหน้าลูกเณรใจบุญ
เจ้าทรงศีลาพระคุณ ช่วยแผ่ส่วนบุญ ให้พ่อพ้นเปรตวิสัย"
"พระเถรว่าลักษณะมี ในท้องคัมภีร์ พระพุทธเจ้าเทศนา
เป็นเณรโปรดแต่มารดา บวชเป็นสังฆา โปรดพ่อให้พ้นจากภัย"

"กล่าวถึงเรื่องพรานเปรต ทนทุเรศบรู้วาย
หลายปีก็กลับกลาย ไปเสวยสุขในเมืองบน
ด้วยพระสมีใหม่ ที่ได้บวชแล้วแผ่ผล
ค้ำจุนเกื้อหนุนตน ได้สมบัติในเมืองแมน"

(สุบินชาดกคำกาพย์ ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม. ๒๕๔๘ : ๑๐,๕๖,๗๓,๗๕-๗๖,๗๘,๘๕,๘๖,๑๐๒)

ความเชื่อในอานิสงส์ของการบวชเรียนดังกล่าวยังคงสืบต่อมาจนถึงปัจจุบันจึงมีการนิยมให้บุตรหลานบวชเรียนกันเกือบทุกครอบครัวโดยเฉพาะการบวชตามประเพณี ไม่ว่าจะมีอานิสงส์ส่งผลในเชิงรูปธรรมต่อไปในชาติภพหน้าหรือไม่ แต่ในชั้นต้นอานิสงส์ที่เป็นนามธรรมเกิดขึ้นแล้วอย่างแน่นอนในปัจจุบันชาติ คือ ความปิติสุขของมารดาบิดาปู่ย่าตายายทั้งยังคงส่งผลในเชิงรูปธรรมให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ต่อไปได้อีกโสดหนึ่งด้วย

๕.๒ ความเชื่อที่ส่งผลในเชิงลบมักเป็นความเชื่อที่เกี่ยวกับลัทธิเวทย์มนต์คาถาอาคมชาวไทยภาคใต้อาจจะรับความเชื่อเหล่านี้มาจากอินเดียผ่านมาทางลัทธิพราหมณ์แล้วนำมาเปลี่ยนแปลงปรับปรุงให้เข้ากับความเชื่อดั้งเดิม เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพชีวิตในท้องถิ่น เช่น วิธีทำให้คนรักด้วยเวทมนตร์คาถา น้ำมันปลุกเสก และขี้ผึ้งสีปาก หรือทำมบ ทำคุณ ทำยาสั่งเป็นต้น ล้วนเป็นเดรัจฉานวิชานำมาซึ่งความเสื่อม อันที่จริงแล้วความเชื่อเกี่ยวกับลัทธิเวทมนตร์คาถาบางส่วนอาจเป็นคุณได้ถ้าใช้เพื่อการเป็นคุณทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น เช่น เวทมนตร์คาถาบางอย่างสร้างความมั่นใจในอันที่จะต่อสู้กับอุปสรรคต่างๆ เป็นต้น แต่ในที่นี้จะศึกษาเฉพาะในส่วนที่ส่งผลในเชิงลบซึ่งปรากฏชัดเจนในวรรณกรรมกลุ่มนิทาน

จากการศึกษาในวรรณกรรมพัฒนาการอ่านพบว่าความเชื่อที่ส่งผลในเชิงลบที่เห็นได้ชัดเจนมี ๒ ลักษณะ ดังนี้

๕.๒.๑ การทำเมตตามหานิยม คือการทำให้คนรักโดยใช้เวทมนตร์คาถา น้ำมันปลุกเสก ขี้ผึ้งสีปากปลุกเสก แป้งผัดหน้าปลุกเสก กาจับหลัก เป็นต้น บางครั้งก็ทำร่วมกับเสน่ห์ยาแฝด เพื่อให้คนหลงรัก ดังใน**หอยสังข์ คำกาพย์** : **ฉบับ สทษ.๑** ลักษณะที่ยายเฒ่าสุเมนทาทำเป็นแบบของการทำเมตตามหานิยม มากกว่าเสน่ห์ยาแฝด จะเห็นได้จากคำประพันธ์ที่ว่า

*"ให้เอาชัน**นกเงียก** ขี้ผึ้งเผียกประสมกัน*
ยานกลืมรังนั้น อีกน้ำมันตามใจหมาย

ขี้ผึ้งสักสามเจ้า ปนกันเข้าอย่าให้คลาย
เร่งหามาตามข้าหมาย จะทำให้เห็นทันใจ
เมื่อนั้นนางจันทา ใช้ทาสาไปเร็วไว
เที่ยวหาเครื่องยาไซร้ เร็วทันใจได้ครบครัน
เอามาส่งให้ยาย ได้เหมือนหมายทุกสิ่งอัน
หุงไว้เป็นน้ำมัน ใส่ผมนั้นสามวันมา
ฝ่ายข้างนางจันที ไม่ยินดีอย่าสงกา
ถ้ามิจริงเหมือนยายว่า ให้ทาสาด่าถึงเรือน
ยาของข้าเฒ่าไซร้ ไม่มีใครจะเปรียบเหมือน
ไม่มาเป็นบ้าเฟือน ละเหย้าเรือนตามเร่หา

.....

ครานั้นนางจันทา ทรงวงหน้าครือเดือนฉาย
ใส่พลันน้ำมันยาย แต่งตัวไว้ถ้าผัวขวัญ
บัดนั้นเจ้าพารา เข้ามาหาจันทาพลัน
ต้องกลมนต์ยานั้น จิตไหวหวั่นหวนหรรษา
นั่งนอนก็มิได้ พลุ่งพล่านกายเหมือนจักบ้า
ดูร่างนางจันทา ยิ่งนางฟ้าสุราลัย
ท้าวดูนางจันที ไม่ยินดีเท่ายองใย
เกลียดกลุ้มครือสุมไฟ ไม่ต้องใจท้าวเลยหนา
นางทูลสิ่งใดนั้น ท้าวผลุนผลันชักหน้าตา
ไม่ไปห้องไสยา เจ้าพาราเกลียดเหลือใจ
มาหานางจันทา กล่าววาจาอ่อนนวลใย
ปลอบโลมโฉมทรามวัย เมามัวไปด้วยมายา”

(หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับ สทษ.๑)

๕.๒.๒ การทำเสน่ห์ยาแฝด ความเชื่อที่ส่งผลในเชิงลบที่เห็นได้ชัดในวรรณกรรมนิทาน คือ ความเชื่อเรื่องการทำเสน่ห์ยาแฝด คนที่ถูกเสน่ห์ยาแฝดเชื่อกันว่าจะหลงใหลอยู่แต่ผู้ทำเสน่ห์ หน้าตาขาดความสดใส ขาดความมีชีวิตชีวาแบบคนปกติ ถือว่าผู้ทำเสน่ห์ยาแฝดให้ผู้อื่นหลงเป็นบาปยิ่งไม่ควรทำ จึงเป็นวิชาหนึ่งที่กล่าวในหนังสือ**ประถม ก กาหัดอ่าน** ว่าไม่ควรเรียน ดังข้อความว่า

“อย่าเรียนทำเสน่ห์ ตำราเจ้าเล่ห์ โว้เว้ไม่ตรง
อย่าปองลองหญิง จริงจริงมั่นคง พาให้ใจหลง
ละลังคลั่งไป”

(ประถม ก กาหัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๖)

ในวรรณกรรมสุภาษิตมีคำสอนห้ามปรามเรื่องการนำเสน่ฟ์ยาแฝดไว้อย่างชัดเจนย้ำว่าเป็นบาป ทั้งยังกล่าวถึงโทษไว้ด้วยว่ารุนแรงถึงกับตกนรก ดังที่ว่า

“แม้นว่าหมอยาทั้งหลาย ยายำทำให้ ผู้ชายงวยงงหลงใหล
บาปกรรมมากล้นพ้นใจ โฉมงามทรามวัย อย่าทำยายำไม่ดี”
“เจ้าอย่าทำเสน่ห์เล่ห์ลม มนต์ยาอาคม ทำให้ผู้ชายหลงใหล
บาปกรรมมากล้ำพ้นใจ ครั้นสิ้นชีพใช้ จะตกนรกหมกหมอง”

(สุภาษิต คำกาพย์ ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภูเก็ต ๑. ๒๕๔๘.๑๒,๒๐๗,๒๑๕)

ส่วนใน**สุภาษิตสอนหญิง**สอนให้ผูกใจสามีด้วยคุณงามความดีท่วงทีกิริยาไม่ใช่เสน่ห์ยาแฝดที่ไม่คงทนถาวรมิหนำซ้ำยังเป็นการสร้างบาปกรรมให้ตนเองด้วย ดังข้อความที่ว่า

“รักผัวด้วยอัชฌา ด้วยกิริยาเป็นอาจิณ
คนยอน(ยุยง)อย่าไปยิน รักเท่าตายไม่โรยรา
รักผัวด้วยมนต์เสน่ห์ กลและเล่ห์เสกแป้งทา
รักนั้นพลันโรยรา นิราศร้างเป็นเวรกรรม”

(สุภาษิตสอนหญิง คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๑๒, ๒๔๙)

ส่วนในวรรณกรรมกลุ่มนิทานนั้น มักจะเป็นผลงานของชายาฝ่ายซ้าย หรือชายาที่มาทีหลังทำเสน่ห์ยาแฝดให้พระสวามีรักใคร่หลงใหลเฉพาะตน เพื่อผลประโยชน์ทางใดทางหนึ่งหรือหลายทาง เช่น บ้านเมือง ทรัพย์สินเงินทอง ข้าทาสบริวาร หรือต้องการชำระความแค้น เป็นต้น ผลจากการกระทำปรากฏชัดเจนในชาติปัจจุบัน คือ มักมีโทษถึงแก่ชีวิตเป็นการป้องปรามผู้สวดอ่านไปด้วยชั้นหนึ่ง ยาเสน่ห์และยาแฝดที่สตรีชอบใช้ทำให้สามีรักมีปรากฏในวรรณกรรมหลายเรื่อง เช่น เรื่อง **หอยสังข์ พระวรวงศ์** และ**พระรถเมรี** เป็นต้น ดังในเรื่อง**หอยสังข์** นางจันทาชายาฝ่ายซ้ายให้หายายสุเมนทามาทำเสน่ห์ยาแฝดให้พระสวามีรักขับไล่ชายาฝ่ายขวาออกไปจากวังอย่างน่าสังเวชด้วยวิธีการที่ทำให้เกิดผลดังข้อความต่อไปนี้

“แป้งหอมน้ำมันหอม เงินแลทองเจ้าแต่งมา
ยายจะแต่งซึ่งคุณยา ดูตำมรายาประสม
ภาคหนึ่งเอามนต์ชิด ครั้นต้องติดจักใคร่ชม
ยมโดยโดยตามสม ยายจะถ่มด้วยคาถา

แอ่นเคล้าย่อมเคล้ากัน ต้องรัดรึงดิ้นโดยมา
รักซ้อนแลรักรา ทั้งกฤษณาแลจวงจันทน์
ภาคหนึ่งขนนกเงียก ขี้ผึ้งเผียกม่านนางวัง
กาจับหลักรักไม่ชัง ครั้นทำแล้วเจ้าไล้ทา
ช้างสารอยู่ในไพร ต้องติดใจตามโขลงมา
ยายจะแต่งซึ่งคุณยา นางพระยาให้ร้อนรน
แต่งยาให้เป็นเอก ยายจะเสกด้วยลมมนต์
ผัวรักแก้วกับตน สาละวนจะมาหา
เอาแมวไว้กับหนู อันศัตรูแต่ก่อนมา
จักลองแก่คุณยา ให้ฉายาแจ้งแก่ใจ
ยายจะลองด้วยคุณยา แมวกับหนูตามกันไป
ทั้งสองรักพิสมัย กลับยอมเป็นมิตรไมตรี”

(หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับสมบูรณ์)

อาการของผู้ถูกเสน่ห์ยาแฝดเป็นอาการของคนขาดสติ ที่หลงลืมสิ้นทุกอย่างในสิ่งที่มนุษย์ปกติพึงมี เช่นความมีเหตุผล ความรู้สึกผิดชอบชั่วดี ดังอาการท้าวยศมน ต่อไปนี้

“เมื่อนั้นจึงพระบาท ฟังนุชนาฏนางจันทา
ท้าวเกิดความเสน่หา รักจันทาเพียงขาดใจ
ท่านท้าวต้องยาย้ำ ครั้นฟังคำก็หลงใหล
นางว่าสักเท่าใด ท้าวมิได้โกรธโกรธา
ความชอบเป็นความผิด คิดใหลหลงด้วยฉายา
เห็นหน้านางจันทา ความเสน่หาเพียงขาดใจ
ว่าเจ้าทรามรักพี่ เจ้าว่านี้ชอบพระทัย
ตั้งแต่วันนี้ไป เจ้าว่าไรพี่จักตาม
ถ้อยความที่น้องตรัส พี่มิขัดเลยนางงาม
ว่าไรจักทำตาม นางโฉมงามอย่าน้อยใจ
ท่านท้าวโลมเมียรัก เพราะเมาหนักเป็นเหลือใจ
รักนักเป็นพิสมัย เป็นหลงลืมลูกแห่งตน”

(หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับสมบูรณ์)

การทำเสน่ห์ยาแฝดในเรื่องวรวงศ์ก็มีผลในลักษณะเดียวกัน ดังที่ท้าววงศาราชหลงเสน่ห์นางกาไวย มเหสีฝ่ายซ้าย จนกระทั่งสั่งประหารชีวิตโอรสทั้งสองที่เคยสนิทเสน่หายิ่งนักได้ เพราะหลงเชื่อตามที่นางกาไวยเพ็ดทูลว่าโอรสเลี้ยงทั้งสองพยายามล่วงเกินนาง ดังความบรรยายที่ว่า

“ยาแฝดแปดกลุ้มเกศา ความรักสองรา ลืมหายก็หน่ายหนีไป
แม้นเจ้าทุกข์เท่าใดใด ไม่เอาหูใส่ แก่ไท้ทั้งสองลูกยา
กาไวยทูลไท้บิดา เชื่อถ้อยวาจา ความรักก็ยิ่งแสนทวี
เห็นหน้าเจ้าทั้งสองศรี สมเด็จพระภูมี ท้าวทรงพระโกรธหนักหนา
ยิ่งทูลยิ่งโกรธโกรธา เพชฌฆาตเร็วรา พาออกไปจากบุรี”

(พระวรวงค์ คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๑๐,๑๔๕)

อาคมนางยักษ์สนทราใน**เรื่องพระรถเมรี**ก็มีอิทธิฤทธิ์เช่นเดียวกับเสน่ห์ยาแฝด ความหลงใหลที่พระรถสิทธิ์บอกกล่าวกับนางสิบสอง เปรียบได้กับเสน่ห์ยาแฝดในเมืองมนุษย์นั่นเอง ดังข้อความที่ว่า

“หลงด้วยความรัก ไม่รู้ว่ายักษ์ มันแปลงรูปมา
ต้องอาคมยักษ์ ประจักษ์นักหนา รักเสมือนจะบ้า
แลฟ้าไม่เห็น
รักลืมเสวยข้าว รักไม่รู้เศร้า รักเช้ารักเย็น
รักชิดรักเชี่ยว รักเคี่ยวรักเข็น ครู่เดียวไม่เห็น
เหมือนจะแล่นไปหา”

(พระรถเมรี คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๘, ๒๒๐)

ความเชื่อดังกล่าวแม้ปัจจุบันก็ยังคงหลงเหลืออยู่ไม่น้อย เป็นความเชื่อที่เกิดจากความหลงผิด ไม่คิดว่าไม่มีสิ่งใดคงทนยั่งยืนโดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งที่ฝืนความเป็นจริงย่อมเสื่อมได้โดยง่าย เป็นพฤติกรรมที่ทำให้เสื่อมทั้งผู้ทำและผู้ถูกกระทำ นับเป็นการก่อกรรมให้ทั้งกับตนเองและผู้อื่น ในการสอนบุตรสาวที่ออกเรือนในวรรณกรรมนิทานจึงห้ามเรื่องนี้ด้วยเสมอ เช่น

“เจ้าอย่าได้ทำ คุณมนต์ยายำ ยาแฝดนั้นหนา
ลูกรักของแม่ ฟังคำแม่ว่า สอนทั้งนี้หนา
จงจำใส่ใจ”

(พระวรวงค์ คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๓๕๖)

เช่นเดียวกับห้ามบุตรชายคบหาผู้หญิงเช่นนี้ ดังที่ว่า

“บางหญิงมักเรียนอาคม มนต์ยาประสม ยาแฝดแปดให้ชายหลง

หญิงสองจำพวกไม่ตรง เป็นลูกตระกูลวงศ์ กษัตริย์อย่าพึงคบหา"

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๔๘)

๕.๓ ความเชื่อที่มีผลต่อความรู้สึกทางใจ เป็นความเชื่อที่ทำให้เกิดความรู้สึกมั่งคงทางใจว่าปลอดภัย เป็นสิ่งดี เป็นมงคลแก่ชีวิต หรือเป็นการรับขวัญปลอบขวัญหรือเป็นการเตือนให้ไม่ประมาท เป็นต้น ความเชื่อในลักษณะนี้มักจะมีผลให้เกิดพิธีกรรมต่างๆ เช่น การรับขวัญหรือเฉลิมขวัญ การบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนนับถือเพื่อขอให้ช่วยคุ้มครองป้องกันภัย การบอกกล่าวหรือกราบไหว้ให้ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การจัดงานมงคลต่างๆ เป็นต้น ความเชื่อในลักษณะดังกล่าวเช่น

๕.๓.๑ ชาวใต้เชื่อว่าคนเรามีขวัญ(วิญญาณ)ที่สำคัญยิ่งสำหรับสิ่งมีชีวิตที่ต้องดูแลเป็นพิเศษให้ขวัญอยู่เป็นปกติมีความสุขสบาย ถ้าขวัญหายอาจทำให้เจ็บไข้ได้ป่วย หรือทรุดโทรมเสียหายจึงมีพิธีกรรมรับขวัญและเฉลิมขวัญในโอกาสต่างๆ เช่น รับขวัญเด็กคลอดใหม่ รับขวัญบุคคลที่ผ่านการตกระกำลำบากมา รับขวัญผู้มาอยู่ใหม่ หรือผู้มาเยือน เป็นต้น เป็นการแสดงความดีใจ ความเอื้ออาทร การปลอบขวัญ การยินดีต้อนรับและถือเป็นการให้เกียรติ พิธีรับขวัญของภาคใต้คงไม่แตกต่างไปจากที่จัดในภาคอื่น ซึ่งมักจะแตกต่างกันไปตามฐานะของผู้จัดพิธีกรรมนี้ แต่พิธีกรรมในภาคใต้มีลักษณะพิเศษตรงที่นิยมจัดทำบายศรีเป็นสัญลักษณ์แทนเขาพระสุเมรตามคติความเชื่อของฮินดู ที่เชื่อกันว่าเทวดาทั้งหลายซึ่งอัญเชิญมาจะมาสถิตอยู่บนยอดบายศรี (เขาสุเมรจำลอง) ส่วนประกอบสำคัญของบายศรีมีใบพลูและข้าวขวัญซึ่งประกอบด้วย ข้าวสวย ข้าวลูกเดือย ข้าวฟ่าง ไข่ ผลไม้ และสิ่งอื่นๆ รวมเรียกว่า สำมรับ (หมฺรับ) หรือสำมรับบายศรี (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. ๒๕๔๗ : ๙๙) พิธีรับขวัญจะมีสอดแทรกอยู่ในเนื้อหาเกือบตลอดเรื่องของวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ยกตัวอย่างการรับขวัญในเรื่องหอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับ สทษ. ๑ ให้พอมองเห็นวิธีการโดยสังเขป ดังนี้

การรับขวัญพระสังข์หลังถูกพระชนนีทุบคราบหอยแตก

"ตายายกล่าวคดี เจ้าจันทีจะนิ่งไย
แต่งของซึ่งต้องใจ ทำขวัญไทพระลูกยา
เงินทองเราหาไม่ ตกยากไร้พระลูกอา
ขอขวัญแต่ยายตา อย่าได้ช้านางทรามวัย
ส่วนข้างนางจันที แต่งบายศรีบัดเดี๋ยวใจ
ครบครันในทันใด ขอพรชัยนักเทวา
ตาเฒ่าเข้ามาไหว้ จุดเทียนชัยอาราธนา
เชิญเจ้าท้าวอินทรา ท้าวพรหมาพระนารายณ์

พระเพชสนูกรรม์ เวสสุวัณพระกระจาย
แถนเจ้าท้าวนารายณ์ ข้ายอไหว้ประนมกร
โปเจ้าสมิงพราย ตูข้าไหว้ได้โอยพร
แห่แหนแก่บังอร ให้ได้พรเถิดราชา
เห็นดูแก่ลูกน้อย ออกจากหอยแล้วเจ้าข้า
สุกดิบเครื่องบูชา ท่านเร่งมาเอาสังเวย
ขนมถั่วขนมงา อีกส้มซ่าแลนมเนย
เหล้าข้าวพระเจ้าเอ๋ย เชิญเสวยเถิดเทวา
ให้อยู่จำเมริญสุข อย่ามีทุกข์พระเจ้าข้า
ความร้ายอย่าใกล้มา ขอปัญญาล้ำแดนไตร
ตายายให้ขอขวัญ แล้วเท่านั้นดับเทียนชัย
ข้าวขวัญป้อนทันใจ ตามแต่ไรท่านทำมา

(หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับ สทษ.๑)

ในเรื่องพระหอยสังข์ฉบับสมบูรณ์มีการรับขวัญถึง ๖ ครั้ง แต่ละครั้งแตกต่างกันออกไปตามความสำคัญของงานพิธี สะท้อนภาพวัฒนธรรมประจำถิ่นได้อย่างดี ครั้งที่ ๑ ท้าวนาคาและนางวิมมาลาทำพิธีรับขวัญพระสังข์ที่ผ่านเหตุการณ์เลวร้ายมาหลายครั้ง ครั้งที่ ๒ นางพันธุรัตทำพิธีรับขวัญเมื่อได้พระสังข์มาเป็นพระโอรส ครั้งที่ ๓ ท้าวสามนกับนางมณฑารับขวัญนางรจนากับพระสังข์และทำพิธี “เษกสองครองพารา” ไปด้วยพร้อมกัน ครั้งที่ ๔ ท้าวยศมนรับขวัญนางจันท์เทวี (นางจันที) เมื่อรับนางกลับเมือง ครั้งที่ ๕ พระสังข์ทำพิธีเฉลิมขวัญท้าวยศมนและนางจันท์เทวี ครั้งนี้ทำบายศรียิ่งใหญ่ถึง ๙ ชั้น ครั้งที่ ๖ ท้าวยศมนกับนางจันท์เทวีทำพิธีเษกพระสังข์กับนางรจนาครองเมืองกรุงลุมพีพร้อมพิธีรับขวัญพระสังข์กลับเมือง ในการครั้งนี้ทำบายศรีอย่างพิเศษพิสดารดังนี้

“ท้าวสั่งหมู่ชาวที่ แต่งบายศรีเครื่องทำขวัญ
หมู่นางข้างครัวนั้น ชักชวนกันตกแต่งการ
บ้างคั่วและบ้างยำ ต่างต่างทำเป็นอย่างอย่าง
หมูอั่วคั่วเนื้อกวาง งัวกวางย่างทำฉู่ฉี่
ไก่ต้มเป็ดพะแนง ขนมแดงแต่งมากมี
นางฉิมนางพิมมี ฝีมือดีแกะฟักทอง
แกะเป็นดอกกฎตาน บ้างตุมบานวางชั้นสอง
ชั้นสามงามเรืองรอง แกะกวางทองเยื้องย่างเดิน

ชั้นสี่แลชั้นห้า แกะเทวาตามุ่งเมิน
ชั้นหกนกเขาเหิน ยูงทองเดินตามหลังกัน
ชั้นเจ็ดเสร็จสะสม เทพพนมก้านเครือวัลย์
ไข่เป็ดต้มเจ็ดพัน ใส่ในขันยอดบายศรี"

(หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับสมบูรณ์)

ในกรณีที่รับขวัญเนื่องจากผ่านภาวะวิกฤตมามักจะเชิญขวัญกลับมาสู่ร่างกายและบ้านเมืองอย่างไพเราะเพราะพริ้งและมีรายละเอียด ดังตัวอย่างบทเชิญขวัญที่ท้าวนาคาจัดรับขวัญพระสังข์เมื่อครั้งผ่านการประหัตประหารชีวิตมาหลายครั้ง ต่างจากการรับขวัญครั้งอื่นๆ ดังข้อความต่อไปนี้

"เป่าแตรเป่าสังข์ ถึงยามเชิญขวัญ ลั่นฆ้องสามที
แต่นี้เจ้าสังข์ อยู่ดีกินดี ขวัญทองร่วมปี
เร่งเร็วมาพลัน
เชิญขวัญเจ้ามา ชมทาสทาสา สาวใช้กำมนัน
ชมพลไพร่ฟ้า ช้างม้าแจจัน ขวัญเข้ามาพลัน
ให้ทันยามดี
ขวัญเจ้าบุญเรือง มาชมบ้านเมือง เสนาเสนี
ชมที่วิเสท นักเทศน์ขันที อายุภูมี
ยืนร้อยพรรษา
อันเชิญขวัญเจ้า อย่ารู้แก่เฒ่า เป็นเจ้าพารา
มีชัยชำนะ แก่มารยักษา เชิญขวัญเจ้ามา
พลันเถิดขวัญเอย
เชิญขวัญเจ้ามา ชมแพรผืนผ้า ฟูกทองหมอนเกย
ทรงเครื่องประดับ รองรับพระเขนย ขวัญทองข้าเอ๋ย
เร่งมาจงพลัน
เชิญขวัญภูบาล มาชมเพดาน ม่านรองกางกั้น
ข้าสาวน้อยๆ นับร้อยนับพัน โบกผ้ารับขวัญ
มาพลันขวัญเอย
เรียกขวัญสามจบ เชิญมาประสบ ท่านท้าวทรามเชย
อัญเชิญขวัญเจ้า มาชมเครื่องเสวย เครื่องหอมรำเพย
ชมเชิญเสน่หา

อย่าชมดาวเดือน อย่าชมไพรเถื่อน ช่องถ้ำราวป่า
อย่าชมเถื่อนถ้ำ ย่านน้ำคงคา เชิญขวัญเจ้ามา
ชมฟูกชมหมอน
ขวัญเจ้าพังงา อย่าเกิดช้างม้า ท้องคนเทศมอญ
อย่าเกิดท้องควาย ท้องงัวเสียก่อน ขวัญทองบังอร
เชิญมาพ่อมา
ขวัญทองบรรจง อยู่รักษาองค์ คงแก่ชรา
อย่ารู้เศร้าหมอง ครอบครองพารา อยู่เมืองใต้หล้า
หมู่นาคกราบกราน”

(หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับสมบูรณ์)

พิธีกรรมรับขวัญหรือเฉลิมขวัญดังกล่าวถ้าสำคัญมากหรือเป็นการทำให้ผู้ใหญ่อาจมีพิธีกรรมที่เรียกว่า **ขึ้นบินจา** หรือ **ขึ้นเบญจา** เพิ่มขึ้นด้วย ซึ่งเป็นพิธีกรรมของชาวใต้อีกเช่นกัน นิยมสร้างเบญจาขึ้นเป็นสัญลักษณ์แทนเขาพระสุเมรสำหรับเป็นที่นั่งประกอบพิธีการสิริมงคลครั้งสำคัญๆ เบญจามีส่วนประกอบสำคัญ คือ แท่นซ้อน (สำหรับนั่ง) และมีเพดานดาดด้วยผ้าขาวต่างแทนยอดบุษบก หรือมีทั้งส่วนยอดของบุษบกแล้วดาดเพดานผ้าขาวไว้ใต้ยอดนั้น เพดานดาดผ้าขาวจะมีเฉพาะกรณีที่มีการรดน้ำซึ่งชาวใต้เรียกว่า “**สระหัว**” ผู้อาวุโสซึ่งบางถิ่นเรียกรวมไปเลยว่า “**ทำบินจาสระหัว**” หรือพิธีเฉลิมขวัญบุคคลสำคัญ ถ้าพิธีกรรมใดไม่มีการรดน้ำ เช่น พิธีเฉลิมขวัญโดยการเวียนเทียนชัยมงคลโดยการจัดบายศรีและข้าวขวัญแทน อาจมีเบญจาหรือไม่ก็ได้ ถ้ามีก็ไม่ต้องมีเพดานดาดผ้าขาว เรียกพิธีกรรมมหามงคลที่ต้องทำเบญจาประกอบว่า ขึ้นบินจา หรือขึ้นเบญจา (สุธิวงค์ พงศ์ไพบูลย์. ๒๕๔๗ : ๑๐๑)

เรื่อง**หอยสังข์ คำกาพย์** : **ฉบับสมบูรณ์** มีพิธีกรรมที่เรียกว่า “ขึ้นบินจา” ถึง ๔ ครั้ง คือ ครั้งที่ ๑ จัดในพิธีราชาภิเษกพระสังข์กับนางรจนา ครั้งที่ ๒ ทำขวัญนางพระยา คือ ทำบินจาสระหัวนางจันท์เทวี ครั้งที่ ๓ พระสังข์ทำพิธีฉลองขวัญบิดามารดา เมื่อพระองค์มาตามถึงเมืองสามน และครั้งที่ ๔ ในพิธีราชาภิเษกพระสังข์กับนางรจนาครองกรุงลุมพี (โสฬสนคร) ดังตัวอย่างขั้นตอนการทำเบญจาและพิธีขึ้นเบญจา ที่พระสังข์จัดให้พระบิดาและพระมารดา มีดังนี้

ขั้นแรกทำบินจาหรือเบญจา

“ว่าเหวยเสนาผู้ใหญ่ ตรวจจัดกันไป **เร็วไวไปทำบินจา**”

ขั้นที่สองเป็นการหาฤกษ์ยาม

“ท่านเร่งดูในตำมรา จักสระเกศา **ฤกษ์ยามเพลาใดดี**”

ขั้นที่สามพิธีกรรมขึ้นบินจา (เบญจา)

“ครั้นได้ศุภวาร สังข์ทองภูบาล เชิญท่านสองไท
บิดามารดา ขึ้นเบญจาไชย ชีพราหมณ์ผู้ใหญ่
อวยชัยคาถา
แล้วเอาน้ำสังข์ ชำมระกายัง ดุจดังก่อนมา
ซัดน้ำสระเกศ ตามเรตศาสตรา แล้วทรงภูษา
ทาคนธ์เฉลิมศรี
สระเกศแล้วเสร็จ พระสังข์นำเสด็จ เข้าโรงพิธี
เชิญนั่งกองทอง กองแก้วมูณี ยกสำมรับบายศรี
สมโภชทำขวัญ”

(หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับสมบูรณ์)

การทำเบญจาสระหัวบิดามารดานี้ชาวใต้ถือว่าเป็นกุศลอย่างสูงชนิดหนึ่งสามารถทำให้อาสนะของพระอินทร์แข็งกระด้างได้ ดังข้อความในวรรณกรรมหลายฉบับที่เมื่อใดอาสนะของพระอินทร์แข็งกระด้าง พระอินทร์มักจะคิดไปก่อนว่าเกิดอะไรขึ้น “การทำบินจา รดน้ำเกศา บิดามารดาทั้งสอง” เป็นเหตุการณ์หนึ่งที่พระอินทร์คาดคิดไว้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“เมื่อนั้นสมเด็จอินทรา รำพึงจินดา แล้วตรึกในพระหฤทัย
*มนุษย์ทำบุญชื่อใด **ร้อนอาสน**ประไพ ด้านแข็งกระด้างครือศิลา*
ผู้ใดจำศีลภาวนา ทำสะพานศาลา ขุดสระขุดบ่อพูนถนน
หรือหนึ่งทำที่จงกรม ถวายแก่พระสงฆ์ อันท่านวิปัสสนา
*หรือหนึ่งเขาทำ**บินจา** **สระเกล้าเกศา** **บิดามารดาทั้งสอง**”*

(หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับสมบูรณ์)

๕.๓.๒ เชื่อว่าของทุกอย่างมีเจ้าของหรือมีผู้พิทักษ์รักษา เช่น เมืองมีพระเสื้อเมือง ป่ามีเจ้าป่า หรือรุกขเทวดา ห้วงน้ำมีมณีเมขลา แผ่นดินมีพระแม่ธรณี เป็นต้น จึงพบว่าในวรรณกรรมพัฒนาการอ่านกลุ่มนิทาน จะมีพิธีกรรมบวงสรวงขอขมาเจ้าที่เจ้าทางก่อนเดินทางหรือก่อนทำกิจสำคัญบางอย่างเสมอ อย่างน้อยเป็นการบอกกล่าวให้ทราบและขอความคุ้มครองป้องกันรักษา หรือขอความเมตตาอุปถัมภ์ค้ำจุน อานิสงส์ความเชื่อนี้ส่งผลต่อการสำรวมระวังต่อธรรมชาติเป็นกุศโลบายให้มีการอนุรักษ์ธรรมชาติที่ได้ผลมาก เป็นการดำเนินชีวิตที่ประสานสนิทกับธรรมชาติ ทั้งยังปลูกฝังให้คนสำรวมระวังในทุกการกระทำหรือทุกพฤติกรรมเพราะแม้ว่ามนุษย์ด้วยกันจะมองไม่เห็นแต่เชื่อว่าเทพผู้พิทักษ์ดังกล่าวย่อมรับรู้ ดังตัวอย่างความเชื่อต่อไปนี้

ท้าวยศมนให้แต่งบัตรพลีบวงสรวงเทวดาที่สิงสถิตอยู่ ณ ชายแดน เมื่อถึงเขตผ่านแดนเพื่อขอขมาโทษหากทำสิ่งใดผิดพลาดล่วงเกิน ขอให้ช่วยคุ้มครองป้องกันภัยขณะเดินทางและเป็นการแสดงความขอบคุณด้วย ดังข้อความที่ว่า

“ราชังตรัสสั่งไป เสนาในเราทั้งนี้
*ให้เร่งแต่ง**บัตรพลี** เร็วบัดนี้ทันโองการ*
จะบวงสรวงแก่เทโว อันสิงสู่อยู่แดนด่าน
ตกแต่งอย่าได้นาน ตามโองการเราตรัสไตร
เสนารับโองการ แต่งบัตรสารด้วยเร็วไว
ข้าวจ้าวเหนียวเป็ดไก่ ตักแต่งใส่ในบัตรพลี
หมูคั่วทั้งอั่วยำ ตกแต่งทำล้วนสำดี
เอาเทียนจุดอัคคี นายเสนีเพื่อนเรียกหา
ให้พวกโขมดไพร ประกาศไปแก่เทวา
พระไพรใหญ่สาขา เชิญท่านมาเอาสังเวย
กินแล้วคุ้มรักษา เจ้านายข้าเทวาเอ๋ย
คุ้มครองสองทรามเชย เทวาเอ๋ยช่วยไปส่ง
ผิดพลั้งขอษมา ท่านได้มาเอาใจลง
ปลงความตามประสงค์ ถึงกรุงไกรเมืองลำพี
เสร็จสรรพดับเทียนไชย โขมดไพรลาบัตรพลี
เหล้าข้าวของดีดี นายเสนีรับภักษา”

(หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับสมบูรณ์)

นางวงศ์สุริยาไหว้เทพประจำป่า เทพประจำเมืองให้ช่วยคุ้มครองป้องกันให้พระโอรสทั้งสองรอดชีวิตจากการหนีราชภัย ดังข้อความว่า

“นางยกมือไหว้ เทวาป่าไม้ ช่วยคุ้มสายใจ
ลูกข้าสององค์ เดินทางกลางไพร เทพทั้งหลายไซร้
ช่วยคุ้มรักษา
จงเทวาช่วย ลูกข้าอย่าม้วย เดินในดงป่า
ช่วยคุ้มสองเจ้า อย่าให้มีจลจลา ขอให้ลูกข้า
รอดชีวาไป

อนึ่งสิทธิศักดิ์ เทพาอารักษ์ หลักพระเวียงชัย
อิศวรเสื้อเมือง ช่วยคุ้มสายใจ ให้รอดไปได้
ถึงบ้านเมืองคน”

(พระวรวงศ์ คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๑๕๗-๑๕๘)

เมื่อพระวรวงศ์จะปราบยักษ์น้ำนอกจากพระองค์จะไหว้ผู้มีพระคุณคือพระมารดา พระบิดา และพระเชษฐาแล้ว พระองค์ยังไหว้เทวดาที่สถิตอยู่ในที่ต่างๆ ให้ช่วยพระองค์ปราบยักษ์ด้วย ดังเนื้อความว่า

“อนึ่งรุกขมูลเทวา อันอยู่รักษา ในพนมวัง
ตรอกห้วยเหวผาชลาฝั่ง ทุกแถวเถื่อนถ้ำชงัน ไม้โห่ไม้ร้องช่องลม
ครุฑเที่ยวท่องเวหาหน บนสุเมรุนุราชนั้น อีกทั้งชั้นดาวดึงสา
ซึ่งมีทิพย์ธรรมา ยุคนธรเอกมหา พระคงคาวินันตก
จงเป็นพระเนตรแลมือยก ซึ่งฆ่ายักษาในสระอุทก ช่วยข้าทั้งหกชั้นเทวา”

(พระวรวงศ์ คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๒๓๙-๒๔๐)

หรือตอนที่นางคารวีฝากลูกไว้กับเทพยดาตามป่าเขา ที่ว่า

“ชาลูกให้หลับ แล้วนางจะกลับ มาเรือนนายพราน
เจ้าร่ำไห้สั่ง วิเวกสงสาร สั่งฝากกุมาร
แก่รุกขเทวดา
เทวดาป่าไม้ ดูมือข้าไหว้ แปรเนตรแลมา
ตัวน้องคารวี จนแค้นนักหนา ขอฝากพังงา
ลูกน้อยด้วยกัน
ขุนไม้นางไหว้ สุมทุมพุ่มไม้ ห้วยเหวซอกชั้น
บรรดาสิงสู่ อยู่ย่านเถาวัลย์ ฝากหลานรักกัน
ยังน้อยเหลือใจ
หนึ่งนางมณี เมขลาเทวี ธรณีคงคา
ขอฝากลูกยา ไว้ในพุ่มไม้ พี่เอาใจหลาน
เถิดทูนหัวอา”

(พระวรวงศ์ คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๒๙๐)

เรื่องสุวรรณหงส์มีพิธีบวงสรวงเทวดาที่คิดว่าสามารถพิทักษ์รักษาได้ ดังข้อความว่า

“ตรัสสั่งสาวใช้ฝ่ายใน แต่งของต้องใจ บูชาเทพไททุกแห่ง
บวงสรวงศักดิ์สิทธิ์ฤทธิ์แรง เชิญมาทุกตำแหน่ง ท้าวให้ตกแต่งของดี

โธกเทียนเงินทองบายศรี มัจฉมางปิ้งจี่ จักรีประกาศเทวา
ตั้งต้นอำมรินทร์อินทรา สิบหกพรหมา นารายณ์นรินทร์อิศวร
โลกบาลทั้งสี่องค์ชวน ลงมาหน้าจวน รับเครื่องโอชากระยาหาร
อารักษ์ศักดิ์สิทธิ์ทุกสถาน เสื้อเมืองเรืองชาญ พระภูมิพระพายให้จร
ธรณีเมขลาสาคร อาทิตย์จันทร อังคารพุธหัสศุกร์เสาร์
ราหูพระเกตุนพเนาว์ ช่วยส่งยุพเยาว์ ลูกข้าไปมานิรันดร์
ให้ไปถึงกรุงหริตัน ปลอดแคล้วภัยอัน- ตรายทั้งหลายหายสูญ
สิ่งดีจงมีเพิ่มพูน สิ่งร้ายหายสูญ ให้ลูกข้าพ้นไพรี"

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๔๘)

๕.๓.๓ ความเชื่อเรื่องโชคลาง ความฝัน และฤกษ์ยาม เป็นความเชื่อที่ค่อนข้างฝังใจชาวภาคใต้มาก ถ้าเชื่อในระดับปกติพอเป็นต้นเหตุให้ระมัดระวังตัวมากขึ้น รอบคอบขึ้น ก็ไม่ถึงกับก่อให้เกิดความเสียหายแต่อย่างใด กลับเป็นผลดีมากกว่าแต่ถ้าเชื่อระดับงมงาย อาจทำให้เสียประโยชน์ได้เพราะหมกมุ่นจนกระทั่งเสียเงินเสียเวลาขัดกับหลักธรรมในพุทธศาสนา จากการศึกษาความเชื่อเหล่านี้ในวรรณกรรมพัฒนาการอ่าน พบว่าเป็นเพียงเครื่องส่งผลทางด้านจิตใจเป็นส่วนใหญ่แต่มิได้ส่งผลจนกระทั่งตัวละครต้องล้มเลิกกิจที่ตั้งใจไว้ก่อนแต่อย่างใด ดังตัวอย่างความเชื่อต่อไปนี้

โชคลาง

ลางร้ายที่เกิดกับนางจันที (จันท์เทวี) เมื่อจะต้องจากลูก ดังที่ว่า

*"วันนี้อัศจรรย์ **ใจแม่พรั่นเป็นฉันใด***
แม่ไม่จะใคร่ไป เป็นจนใจนักลูกอา
ข้าวสารซึ่งจะกิน มาหมดสิ้นพระขวัญตา
ครั้นไม่ได้หามา เย็นเวลาจะอดพลัน
เดินพลางนางรำพึง คิดคำนึงถึงลูกชาย
*วันนี้มิสบาย **ใจปลิวหายจากกายา**"*

(หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับ สทษ.๑)

จิ้งจกทักก็เชื่อว่าเป็นลางร้ายดังที่พระเวชณุกรรมเตือนพระสุพรรณหงส์ว่า

"ถ้าจิ้งจกทัก เจ้าอย่าโหมหนัก จักเกิดเหตุลาง
อย่าขืนเข้าไป ที่ภายในปรางค์ พิจารณาท่าทาง
จะย่างเดินดู"

“จิ้งจกทักสนั่น จิตหวาดหวั่นยิ่งสงสัย
เวรามาดลใจ ประมาทไปจึงเสียตัว”

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๔๖, ๖๔)

การดูเหตุการณ์บ้านเมืองจากโชคลางที่เกิดจากดาวประจำเมือง

“อุปดิษอาจารย์ ว่าข้าคิดอ่าน ดูฤกษ์สิทธิชัย
ดูดาวประจำ นัครังเมืองใด ถ้าอับแสงใส
เมืองนั้นทรุดทรา
หนึ่งเล่าชาตาเมือง ได้เห็นผิดเคือง จึงได้ยุทธนา
นี่กรุงไอยรัตน์ นักษัตรแสงกล้า หนึ่งเกณฑ์ชาตา
เมืองปราศจากโทษ
แม้นยกพลไป พวกเราจะเสียชัย ไปเสียประโยชน์
เหตุนี้ข้าห้าม สงครามจะมีโทษ ข้าทูลตามโจทก์
คำทิพย์พยากรณ์”

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๒๖๕)

ความฝัน

การฝันในวรรณกรรมพัฒนาการอ่านเป็นการนึกเห็นเรื่องราวเมื่อเวลานอนหลับ เชื่อกันว่าเรื่องราวเหล่านั้น บอกเหตุการณ์ในอนาคตได้ จึงมีโหรหรือผู้รู้ทำนายฝันซึ่งถ้าเป็นเรื่องดีก็นำความชื่นชมยินดีมาให้ผู้ที่ฝันและผู้ที่เกี่ยวข้อง ถ้าเป็นเรื่องร้ายก็มักจะหาทางป้องกัน ส่วนนี้ก่อให้เกิดพฤติกรรมไปในเชิงดีหรือร้ายก็ได้ ขึ้นอยู่กับวิสัยทัศน์ของผู้รับสาร แต่ที่แน่นอนคือทำให้เกิดการเตรียมใจรับไว้บ้างเหมือนลางบอกเหตุ ความเชื่อเรื่องความฝันนี้มีในวรรณกรรมพัฒนาการอ่านเกือบทุกเรื่อง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เรื่อง**หอยสังข์ คำกาพย์** : **ฉบับ สทษ.๑** นางจันที (จันท์เทวี) ฝันเมื่อจะตั้งครรภ์ว่า

“นงนาฏจันที เที่ยงคืนราตรี นีรมิตกิจจา
ยังมีสำมรุด ผู้หนึ่งดึงมา เอาพระจันทรา
ยื่นให้เทวี
ใสในหมากพร้าว แลดูสุกห้าว เห็นงามมีสี
ยังมียักษา เข้ามาราวี จำทำย่ำยี
จากที่ปรางค์ไนย

นางพาจันทรา เข้าสู่อยู่ป่า ตีเปลือกด้วยไว
ยังแต่พระจันทร์ พรายพรรณสุกใส ยักษาพาไป
ทิ้งในคงคา
เป็นข้าเป็นนาน นางนาฏนงคราญ ได้จันทร์นั้นมา
รัศมีรุ่งเรือง บันเทืองโลกา เห็นทั่วแหล่งหล้า
ฟากฟ้าเมืองบน”

โหรทำนายว่า

“ฝ่ายข้างขุนโหรเฒ่า กราบทูลท้าวตามตำมรา
ซึ่งฝันได้จันทรา สำมรุดมายื่นให้พลัน
เอาไว้ในหมากพร้าว พระลูกเจ้าใครจักทัน
จันทีนิรมิตฝัน นางทรงครรภ์แล้วราชา
เมื่อออกจากครรภ์ใน มีหอยใส่หุ้มองค์มา
ศัตรูแกล้งอยู่ถ้า ยอนเจ้าฟ้าให้ขับไกล
แล้วให้เอาคืนมา จะฟันฆ่าให้บรรลัย
เดชะบุญหน่อไท ไม่หวั่นไหวพระราชา
จะตกไปเมืองไกล มีบุญไซร้ล้ำโลกา
นานไปจะกลับมา ครองพาราแทนพระองค์”

(หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับ สทษ. ๑)

ในเรื่อง**สุบิน** นางสุภาคี มารดาของพระสุบินก็ฝันครั้งตั้งครรภ์พระสุบินเช่นกัน ดังที่พราหมณ์ทำนายว่า

“จึงเจ้าพราหมณา แจ้งในปัญญา พร้อมกับทำนาย
ว่าเจ้าอย่าเศร้า หน้าตาหมองไหม้ ใช่ฝันนั้นร้าย
เป็นสวัสดี
ฝันว่าหลงทาง เหมือนอย่างตัวนาง เราท่านทั้งนี้
เห็นผิดเป็นชอบ มืดมนอินทรีย์ เวียนในโลกีย์
รักทรัพย์คือมาร
ฝันว่าจะข้าม ไปพบแม่น้ำ คือโอฆสงสาร
ขวางหน้ามนุษย์ เทวาทุกสถาน จะข้ามกันดาร
ยากพ้นอุปมา

ฝันเห็นฤาษี คือบุญบารมี แห่งนางสร้างมา
ติดตามค้ำชู สติปัญญา ให้แก้วจินดา
คือให้ทางสวรรค์
ฝันว่าเทวี ได้ดวงมณี รัศมีพรายพรรณ
จะเกิดลูกชาย ผู้หนึ่งจากครรภ์ เล่าเรียนรู้ธรรม์
ในพระศาสนา
เป็นองค์นักปราชญ์ ปัญญาสามารถ บาลีคาถา
ประดุจแสงแก้ว สว่างทั่วโลกา ให้ฝูงชนา
เห็นทางนิฤพาน
จะโปรดพ่อแม่ เผ่าพันธุ์เฒ่าแก่ จากเพศเป็นพราน
ให้ตั้งอยู่ในคุณ แก้วสามประการ สวรรค์วิมาน
อยู่เย็นสุขใจ”

(สุบินชาดก ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๔๐-๔๑)

เรื่อง**สุวรรณหงส์**มีตัวอย่างความฝันและการทำนายฝัน ดังนี้

“ใกล้รุ่งราตรี เทวบุตรจุติ เข้าสู่ครรภา
นางรัตมาลี เทวีนิทรา ใกล้รุ่งสว่างฟ้า
ฉายาฝันเห็น
ว่าดวงอาทิตย์ สุกใสไพจิตร ติดตามจันทร์เพ็ญ
อังคาสสุรินทร์ กินสิ้นดวงเห็น นางทรงลำเค็ญ
พิลาปร่ำไร
ทรงกันแสงโศก โศกีวิโยค(วิปโยค) โศกศัลย์พรั่นใจ
กอดดวงอาทิตย์ พิศพลันหวั่นไหว ร่ำรักอโณทัย
สายสมรวรทูล
ในฝันนั้นไซร้ ว่าราหูคลาย จับดวงรูพรู
ส่งแสงแจ้งข้าง สว่างจางอยู่ นานมาราหู
จู่ลับกลับหาย”

โหรทำนายว่า

“เล่าเสร็จกลฝัน ท่านแล่งแบ่งปัน ความฝันกัลยา
ปุโรหิตทั้งสี่ ชุลีรับบัญชา ทายตามตำมรา
ว่าจะมีบุตรชาย

รูปงามทรามรัก สุงศรีมีศักดิ์ แต่จักอันตราย
อายุสิบเจ็ด ขาดเด็ดชีพวาย ตำมราท่านทาย
ได้เมื่อราหู
ต้องจักรมัฆวาน์ ตัวขาดอาตมา กลางกระแสสินธุ์
ว่าลักน้ำกิน อำมรินทร์ข่มขู่ โกรธาราหู
ดูหมิ่นอินทรา
อาทิตย์ตามจันทร์ คือคู่รักกัน ติดพันเสน่หา
ราหูจู่จับ แสงอับลับตา คือคนอิจฉา
เบียนพระโอรส
ให้เกิดวิบัติ จรจากพรากพลัด วิบัติสาหส
พ้นแต่นั้นมา ลือชาปรากฏ โทษกลับหายหมด
มียศศักดิ์สูง”

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา.๒๕๔๘ : ๑๑, ๒๙, ๓๐)

ฤกษ์ยาม

ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม คือ การเชื่อเรื่องเวลาว่าเป็นช่วงที่เป็นชัยมงคลหรืออัปมงคลในการริเริ่มทำกิจใดกิจหนึ่งหรือเกิดกิจใดกิจหนึ่งขึ้น ความเชื่อเรื่องนี้มีปรากฏในหนังสือ**ประถม ก กา หัดอ่าน**ว่า ถ้าจะเรียนเรื่องนี้ต้องมีคุณธรรมต้องศึกษาอย่างจริงจังอย่าให้พลาดได้ แสดงว่าเป็นความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อการทำการใดๆ ของผู้คนจำนวนไม่น้อย ผู้เรียนมักจะเรียนเป็นหมอดูไปด้วย วิถีชีวิตของคนภาคใต้สัมพันธ์กับฤกษ์ยามเป็นอย่างมากไม่ว่าจะริเริ่มการงานใดมักจะต้องดูฤกษยามก่อนเสมอ ดังข้อความตัวอย่างต่อไปนี้

ฤกษ์ยามในวันรับขวัญตั้งชื่อบุตร

*“ครั้นได้**ชอบวัน** จะทำมิ่งขวัญ ตั้งชื่อบุตรา*
ให้แต่งบายศรี วิจิตรรจนา เป็ดไก่สุรา
ของหวานของคาว
เหย้าเรือนปัดกวาด พรมเจียมปูลาด คาดพะนักผูกราว
ห้อยฉากแขวนกระจก ทุกเสาเงาพราว ดาดเพดานขาว
มุ้งม่านอาเกียรณ์

พร้อมญาติสองฝ่าย ปู่ย่าตายาย มานั่งรายเวียน
ครั้นได้ฤกษ์ดี *ตีฆ้องจุดเทียน ให้รับแว่นเวียน*
เจ็ดรอบชอบการ”

(สุบินชาดก ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม. ๒๕๔๘ : ๑๐,๔๒)

ฤกษ์ยามในวันบวชและวันเริ่มเรียน

“พระเถรฟังแจ้งใจ หายสงสัยทุกสิ่งอัน
*จึงคิด**ดูโชควัน*** *ซึ่งจะบวชสัตถาผล*
พุธพฤหัสจัดเป็นวาร จะทำการฝ่ายกุศล
บวชเรียนเป็นมงคล ควรประพฤติตามตำรา”

(สุบินชาดก ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม. ๒๕๔๘ : ๑๐,๖๐)

*“ครั้นถึงวัน**ฤกษ์ดี*** *พระฤาษีให้ไหว้ครู*
จึงให้สองโฉมตรู ว่าคาถามนัสการ
แต่นั้นพระโคดม บอกอาคมให้สองหลาน
ศิลปโธนรู้ชำนาญ ปรีชาชาญฉลาดเฉลียว”

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑,๒๖๑)

ฤกษ์ยามในการเดินทาง

“กราบบาทบิดา แล้วเจ้าลงมา สู่มิ่งพาชี
ถามว่าพี่ม้า เพลาใดดี ม้าว่าปาชะนี้
ดีแล้วน้องอา
วันคารยามคาร องคตถือสาร เข้าในลงกา
พดหางขึ้นนั่ง เทียมท้าวยักษา ทศกัณฐ์นั้นหนา
เข็ดคร้ามน้ำใจ”

(พระรถเมรี คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๘,๑๓๒)

ฤกษ์ยามอภิเษกขึ้นเสวยราชย์

“...ท้าวตรัสถามหา โหราสี่นาย กำหนดกดหมาย
ดูฤกษ์ร้ายดี
โหราสามารถ รู้เวทศาสตร์ คาดวันนาที
พรุ่งนี้วันพระหัส นักษัตรฤกษ์ดี ข้างเช้าเข้าสี่
โมงมีมงคล”

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๑๓๘)

ฤกษ์ยามอภิเษกสมรส

"ว่าเหวยโหรพิชัย เอ็งดูไปในตำมรา
ฤกษ์ดีมีไชยา การวิวาห์ปาใดดี
โหรจับตำมราไว พินิจไปดูนาที
วันศุกร์ค่ำหนึ่งดี เกตุตกดินมีชัยชาญ
วิวาห์การทั้งนี้ สิทธิโชคทุกประการ
สิบชั้นได้ฤกษ์พาน พระภูบาลผลาญธานี"

(หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับสมบูรณ์)

ฤกษ์ยามตั้งเมือง

"เสร็จสิ้นกินอาหาร วันคารเตือนมิ่งมารศรี
เยาวเรศดวงเนตรพี่ เชิญนารีชบพารา
นางว่าพ่อตาใส ***ดูฤกษ์ชัยหน่อยหนึ่งรา***
ตาฟังนางฉายา ผึ่งตำราดูฤกษ์ชัย
หาจบพบห่วงปลอด เมื่อแมวคลอดลูกเป็นไก่
บอกสะใภ้ว่าสายใจ แมวเป็นไก่ดีนักหนา
พุธสามพฤหัสสี่ เมื่อฝา[ฝาละมี]วิ่งขึ้นผรา
ร้อยชั่งฟังตาว่า ยกจินดาทูลเกศี"

(วันคาร คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๖, ๒๘๐)

อนึ่ง การดูฤกษ์ยามย่อมสัมพันธ์กับการทำนายโชคชะตาราศีและการทำนายฝันจึงเป็นการชี้นำให้กระทำและไม่กระทำกิจบางอย่างไปด้วย ดังเช่นคำประพันธ์ต่อไปนี้

การหาฤกษ์อภิเษกสมรสระหว่างรามสูรกับนางสุพันธลิกา

"กับด้วยปุโรหิต ให้ตรวจคิดดูฤกษ์พา
นาทีทำวิวาห์ การมุงคลคนทั้งสอง
โหรารับโองการ ก็คูณหารตามทำนอง
ลงลัคน์จันทร์ทั้งสอง เป็นอริมิต้องกัน
ศักราชและสมพงศ์ ทั้งสององค์เศษศูนย์ยัน
วาสนาก็ศูนย์กัน สมภาษผันล้วนไม่ดี"

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๑๗๔)

การดูดวงสมพงษ์ระหว่างนางกังหรี(เมรี)กับพระรสเสน

“ในสารมารดา ให้ข้ารับมา ครองราไชยสวรรค์
จึงหาพระครู มาดูลัคน์จันท์ ลัคน์จันท์เกาะกัน
หรือฉันใดหนา
โหรฟังเยาวมาลย์ จับเอากระดาน คูณหารไปมา
โชคมีนรภัย[โชคปีนั้นภัย] ในใส่ชะตา เสาร์ทับลัคนา
ชะตาเศษสูญ(ศูนย์)
จากไปไหนได้ พระเคราะห์นางร้าย ว่าเสียกระกูล
แม่จะได้ความเคือง โชคเมืองจะสูญ วงศาประยูร
จะพลอยวุ่นไขว
สารนี้มีคน แปลงเสียกลางหน ทางแน่แก่ใจ
เจ้าอย่าจากที่ ในปีขึ้นใหม่ จากเมืองวันใด
ไปแล้วไม่คืน
เกณฑ์เมืองจะเป็นหม้าย กรุงไกรจะได้ แก่ท่านผู้อื่น
ลัคน์ไม่เกาะกัน[ลัคน์จันท์ไม่เกาะ] อยู่กันไม่ยืน แม่อย่าขมขื่น
คนอื่นดีกว่า
เจ็ดวันทีหนึ่ง ถ้าแค่นไปถึง เจ็ดเดือนสิ้นชะตา
ชายไฟหญิงไม้ วันร้ายนักหนา อย่าไปเอามา
มันจักเบียนตัว”

(พระรถเมรี คำกาพย์.๒๕๔๘ : ๘, ๑๔๓-๑๔๔)

การอาศัยฤกษ์ยามทำนายฝันของภรรยาเศรษฐีซึ่งเป็นมารดาวันคาร

“ตาโหรพิชัย มือคว้าย่ามใหญ่ ผึ่งตำราไว้
หยิบดินสอพอง นั่งยองขึ้นไหว้ จับดานชนวนได้
ขีดห่วงดวงชะตา
ถามปีถามวัน แจ้งให้ทุกอัน บังคมทูลมา
ดิฉันไม่สู้ทาย ฝันร้ายนักหนา เศรษฐีจึงว่า
ท่านอย่าเกรงใจ
.....

ตาโหรทูลไป มิใช่อื่นไกล แม่นแล้วขอรับ
ฝันว่าอินทรา อุ้มพางามสรรพ ประสูติแล้วแม่จะดับ
ชีวาอาสัญ”

(วันคาร คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๖,๒๓๕-๒๓๖)

ความเชื่อที่ปรากฏในวรรณกรรมพัฒนาการอ่านแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนภาคใต้ว่ามีความสัมพันธ์กับความเชื่อหลายลักษณะ บางลักษณะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของผู้คนในสังคมไม่น้อยส่งผลต่อการหล่อหลอมจิตใจของมนุษย์ให้ประพฤติปฏิบัติไปในทางที่ชอบที่ควร ทำให้การอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นไปอย่างปกติสุขและบรรสานสอดคล้องไปกับธรรมชาติ บางลักษณะส่งผลให้เกิดพิธีกรรมต่างๆ ที่เชื่อมโยงไปสู่ความรู้สึกของผู้ที่เกี่ยวข้องในทางปิติ สุข มั่นคง ปลอดภัย เป็นต้น แต่บางลักษณะอาจส่งผลไปในทางไม่เหมาะไม่ควร ก่อให้เกิดผลเสียทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น ซึ่งผู้รจนาจะเน้นย้ำให้เห็นโทษภัยอย่างชัดเจนเป็นการปรามผู้สวดอ่านไปด้วยชั้นหนึ่ง แต่อย่างไรก็ตามความเชื่อก็คือความเชื่อเป็นสิ่งที่ลบล้างออกจากใจได้ยากตราบใดที่ผู้คนยังไม่รู้แจ้งในสัจธรรม ด้วยเหตุเพราะความกลัว ความโลภ และความหลงส่งผลต่อความเชื่อของมนุษย์ทั้งสิ้น การนำความเชื่อมาเป็นเครื่องมือชักนำผู้คนในสังคมให้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งอันก่อให้เกิดความดีงาม ความสงบสุข ความรอบคอบ ความปลอดภัย เป็นต้น จัดเป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่ควรแก่การภาคภูมิเป็นอย่างยิ่ง

๖.สารัตถะเกี่ยวกับกลวิธีการสร้างสุนทรียรส

สุนทรียรสมีผลต่อการกล่อมเกลาจิตใจผู้สวดอ่านให้ละเอียดประณีตจึงจัดเป็นสารัตถะที่มีส่วนพัฒนาคุณลักษณะของผู้สวดอ่านอีกสารัตถะหนึ่ง เพื่อความสะดวกในการศึกษาสารัตถะเกี่ยวกับกลวิธีการสร้างสุนทรียรสในวรรณกรรมแบบเรียนและวรรณกรรมพัฒนาการอ่าน จึงขอจำแนกเป็น ๓ กลุ่ม ได้แก่

๑. วรรณกรรมกลุ่มที่เป็นแบบเรียน
๒. วรรณกรรมพัฒนาการอ่านกลุ่มที่เป็นวรรณกรรมคำสอนและวรรณกรรมคำสวด
๓. วรรณกรรมพัฒนาการอ่านกลุ่มที่เป็นนิทาน

การพิจารณากลวิธีการสร้างสุนทรียรสใช้หลัก ๓ ประเด็น คือ

๑. การใช้ถ้อยคำสำนวน
๒. ความไพเราะของเสียง
๓. การสื่อความหมายและการเสนอความคิด

๖.๑ **กลวิธีการสร้างสุนทรียรสในวรรณกรรมกลุ่มที่เป็นแบบเรียน** แม้ว่าวรรณกรรมกลุ่มนี้จะเป็นวรรณกรรมแบบเรียน แต่ก็เป็นแบบเรียนที่ใช้บทร้อยกรองในการเรียงร้อยเนื้อความที่เป็นความรู้ทางวิชาการ จึงมีทั้งเนื้อหาสาระและความไพเราะเสนาะหู ผู้รจนาต้องมีความสามารถในการนำกลวิธีที่น่าสนใจมาเสนอเนื้อหาทางวิชาการให้ผู้อ่านได้รับทั้งอรรถและรส แต่ด้วยเหตุที่วรรณกรรมกลุ่มนี้บางเล่ม มีการคัดลอกมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ถ้อยคำสำนวนภาษาที่ใช้จึงแตกต่างกันค่อนข้างมากในการศึกษาครั้งนี้ จึงยึดเอาวรรณกรรมแบบเรียนที่ใช้มากในจังหวัดภาคใต้ ในช่วงสมัยรัชกาลที่ ๑ – ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นช่วงที่การศึกษาส่วนใหญ่ยังอยู่ในวัด มีภิกษุเป็นผู้สอน ได้แก่ วรรณกรรมแบบเรียน**ปฐมมาลา** ทั้งฉบับคำกาพย์และคำกลอนที่คัดลอกมาใช้กันมากที่สุด สำหรับใช้เป็นหลักในการพิจารณา อาจใช้วรรณกรรมแบบเรียนเล่มอื่น ๆ ประกอบบ้าง ส่วนการนำเสนอหัวข้อและการยกตัวอย่างจะพิจารณาโดยกว้าง ๆ พอให้เห็นกลวิธีการสร้างสุนทรียรสในวรรณกรรมกลุ่มแบบ เรียนในสมัยนั้น ดังต่อไปนี้

๖.๑.๑ การใช้ถ้อยคำสำนวน ผู้รจนามีกลวิธีในการใช้ถ้อยคำสำนวนให้ได้ทั้งอรรถและรสหลายวิธีดังต่อไปนี้

๖.๑.๑.๑ ใช้คำง่าย ๆ ประหยัดคำแต่ได้เนื้อความชัดเจนและมีตัวอย่างครบครัน ในการบรรยายเนื้อความทางวิชาการ ผู้รจนาจะใช้คำง่าย ๆ อธิบายสั้น ๆ แต่ได้เนื้อความชัดเจน ครบครัน และเพียงพอแก่การทำความเข้าใจด้วยตนเอง ทั้งยังมีตัวอย่างประกอบคำอธิบายให้เห็นได้ชัดเจน สามารถนำไปใช้ฝึกฝนจนอ่าน เขียนได้ถูกต้องคล่องแคล่ว ดังจะเห็นได้จากการยกตัวอย่างคำในมาตราแม่ กน ที่ให้ความรู้เรื่องคำพ้องเสียงและการใช้เครื่องหมายต่างๆ ไปด้วย โดยเฉพาะเครื่องหมาย ⊙ " ะ (ฟองมัน ฟันหนู วิสรรชนีย์) (ไม้ไต่คู้) และ ์ (เครื่องหมายทันฑฆาต)ไปด้วย ดังนี้

*“**การ**ว่ากระทำ* *พินทุ์เอกโทตรี* *⊙ (ฟองมัน) อยู่ต้น*
***กาน**นี้ท่านบั่น* *ไ- ใ- (ไม้มลายไม้ม้วน)* *เขียนสั้นระยะนั้น*
ท่านว่าสุวรรณ *วิสรรชนีย์* *วิธีสนใจ*

***กาฬ**นี้สีดำ* *จัตวาวาที* *" (ฟันหนู) อยู่บน*
สามัญวาจา *ใคร่ครวญใฝ่ฝัน* *คือ ะ (วิสรรชนีย์)*

***กาล**คำ่เวลา* *เป็นที่สำคัญ* *อนุสนธิ์สารศรี*
*ถ้า**กาญจนา*** *ฝนทองฟองมัน* *ล้วนข้อคดี*

อ่านว่าตาดู *ถ้าไม้ ์ (ไต่คู้)* *มีอยู่คำใด*
ให้อ่านคำนั้น ***กระชั้นพลันไว*** *จะเขียนคำไข*
ขอให้ดูรา
*เหมือนว่าคำ**เห็น*** *แลคำว่า**เป็น*** *ว่า**เย็น**นี้นา*
ควรใส่ไม้นั้น *กระชั้นวาจา* *แม้นไม่มีนา*
อ่านว่าช้าที
์(ทัณฑฆาต) นี้ไซร้ *ถ้าท่านเขียนไว้* *ที่ใดก็ดี*
ท่านว่าอย่าอ่าน *สรรพสารบาญชี* *คำควรล้วนดี*
มีในจินดา”

(ปฐมมาลา คำกาพย์ ฉบับ ศวน.๑. ๒๕๔๘ : ๑๒, ๓๕ - ๓๖)

หรือตัวอย่างคำอธิบายอักษรกลางกับการผันอักษรใน**ปฐมมาลา คำกลอน**ที่นอกจากจะใช้คำง่าย บรรยายชัดแล้วยังส่งสัมผัสในด้วย ดังที่ว่า

*“คือ **ก จ ฏ ฏ ด ต** สิ* ***บ ป อ** ต่อสิริ เป็น ๙ ถ้วน*
เป็นคำกลางทั้ง ๙ เข้ากระบวน *ั ใส่ให้ผวนเป็นตรีพลัน*
*ว่า **ก ก่ ก้** พอเป็นอย่าง* *ให้เป็นทางศึกษาอย่าเหหัน*
เสียงลงขึ้นขึ้นลงจงสำคัญ *ถ้าจะผันผวนให้เป็นเบญจางค์*
ต้องเอา ็ ่ มาใส่เข้า *ผันต่อเสียงสำเนียงเก่าไม่ขัดขวาง*
ก ก่ ก้ ก็ ก่ พอเพียงทาง *ว่าไว้ให้กระจ่างแจ้งในใจ*
ถึงจะใช้ในกน กง ก กา *ผันวาจาเหมือนกันสิ้นอย่าสงสัย*
กง ก่ง ก้ง ก็ง ก่ง จงเห็นใน *จงจำนงจงใจให้จงดี”*

(ปฐมมาลา คำกลอน : ฉบับ ศวน. ๑. ๒๕๔๘ : ๑๒, ๗๐)

๖.๑.๑.๒ ใช้ถ้อยคำที่สามารถสื่อความรู้สึกได้ดีแสดงลีลาการบอกกล่าวเล่าขานกันฉันครูกับศิษย์ ดังเช่น สอนให้เอาใจใส่การเรียน สอนวิธีการเรียนรู้ และสอนสิ่งที่ต้องเรียนรู้ อย่างเห็นได้ชัดถึงความรักและความปรารถนาดีที่ครูพึงมีต่อศิษย์ ดังตัวอย่างคำประพันธ์ต่อไปนี้

“รูรายุพเยาว์ *อย่าให้เขาครหา*
มีใจจำวาจา *ผู้ใหญ่ว่าจำใส่ใจ”*

(ปฐมมาลา คำกาพย์ : ฉบับ ศวน. ๒๕๔๘ : ๑๒, ๓๔)

“วิจารณ์ให้วิจิตร *ที่ใดติดคิดสงสัย*
สืบถามให้แน่ใจ *อย่าด่วนได้ใคร่ใจดู*

อย่าเดาเอาแต่ได้ ไม่พอใจจำใส่หู
ผิดถูกไม่ถามครู ลัดคำหลู่ข้ามลำนำ
เยี่ยงนี้อย่ายินยล บ่เป็นผลอย่าพึงทำ
สอนสั่งจงฟังจำ ที่ข้อคำร่ำนิพนธ์"

(ปฐมมาลา คำกาพย์ : ฉบับ ศวน. ๒๕๔๘ : ๑๒, ๔๙)

"อันหมู่ใดในคณะอย่าละเว้น ให้รู้เช่นเห็นชัดจัดศัพท์แสง
ขนบขนอบประกอบกิจประดิษฐ์แสดง ถ้าคลางแคลงข้อใดให้ใคร่ดู
หมั่นสอบสวนทวนถามตามสงสัย ทั้งให้ได้ความชัดถนัดหู
หากรู้มากกว่าเราเอาเป็นครู อย่างลบหลู่หมิ่นมาทอาจทระนง
อย่าคบพาลพาลพาปัญญาเฉา ใครคบเข้าเนาสนิทเป็นพิษสง
คบแต่ปราชญ์ชาติกวีปฤๅชายง จะพาพงศ์พริ้งเพริศได้เลิศลม"

(ปฐมมาลา คำกลอน : ฉบับ ศวน. ๒๕๔๘ : ๑๒, ๘๒)

*"ข้าขอพรณาศาสนะ แต่**กะ ขะ กข กกา** คลี่*
ไว้ให้หมู่กุมารตรุณี ดูคดี จำข้อต่อปรีชา"

(ปฐมมาลา คำกลอน : ฉบับ ศวน.๑.๒๕๔๘,๖๖)

"ดูกรกุมารผู้ชาญไชย พิจารณ์ให้จงดีอย่าผลีผลำ
*ใครรู้พึงหมั่นดูให้แม่นยำ ให้รู้**คำสูงต่ำแลคำกลาง**"*

(ปฐมมาลา คำกลอน : ฉบับ ศวน.๑.๒๕๔๘ : ๑๒,๗๐)

*"หมู่กระวีที่จะ**ทำเป็นคำฉันท์** พึงสำคัญ ๘ คณะอย่าละหนา*
ถึงจะอ่านก็ให้ต้องคลองฉันทา ให้รู้วาครุลหุมี"

(ปฐมมาลา คำกลอน : ฉบับ ศวน.๑.๒๕๔๘,๗๕)

"ก็สำเร็จเสร็จกลอนอักษรสาร จงพิจารณ์จำใจให้กระจ่าง
*อยากรู้ลึก**ศึกษาบาลี**วาง ได้เป็นทางพระนิพพานผลาญมารมรณ์"*

(ปฐมมาลา คำกลอน : ฉบับ ศวน.๑.๒๕๔๘ : ๑๒,๘๙)

"ผู้ใดหมายเมืองมิ่งพิมานสวรรค์ อุตส่าห์สรรสืบเสาะนุสนธิสอน
*พึงพากเพียร**เรียนปิฎก**อุดมนคร เป็นพระพรพุทธพจน์กำหนดใน*
ให้เจนจัดชัดจบประจักษ์จิต พระภาษิตพุทธพจน์อย่าสงสัย
จะนำสัตว์ลัดลุศิวาลัย ให้พ้นภัยพาธาไม่มาพาน"

(ปฐมมาลา คำกลอน : ฉบับ ศวน.๒)

๖.๑.๑.๓ เลือกสรรถ้อยคำที่สอดคล้องกับเนื้อหา ในแต่ละมาตรามายกตัวอย่างคำและอธิบายความได้ชัดเจน ยิ่งไปกว่านั้นยังช่วยอธิบายความหมายของคำตัวอย่างไว้ด้วย อาจจะโดยข้อความบริบทหรือบอกความหมายตรง ๆ เป็นการเพิ่มคลังศัพท์ให้กับผู้อ่านไปในตัว ดังเช่น การอธิบายคำในมาตรา กม และคำตัวอย่าง ต่อไปนี้

*“อนึ่ง ใช้ให้รู้หมู่**กม**นี้*
อักษรศรีอื่นใดไม่แซมสม
ม *สะกดบทหนึ่งพึงนิยม*
*ในแม่กม สกัดไว้ใช้แม่ **ม***
อนึ่ง นั้นบัณฑิตลิขิตไข
มักยักใช้แต่โบราณนานต่อต่อ
นฤคหิตสถิตบนอย่ารนรอ
*ท่านเปลี่ยนแปลงแทน **ม** ประมาณมี*
จักชักนำตำรับตำราอ้าง
ให้เห็นอย่างยอกยักเป็นศักดิ์ศรี
คือ ชุ นุ ชักประชุ ประชาชี
ในสูตรสนธิ์นั้นก็มีเป็นประมาณ
จะว่าไปถ้าในบาลีนั้น
ท่านผ่อนผันตามศัพท์บังคับขาน
*เอาเป็น**กง**ลงที่ อำ กำสดาล*
แต่โบราณข้างไทยใช้กันมา
นฤคหิตขึ้นสถิตบนศีรษะ
*เอาแทน **มะ** เป็นกม ประสมหา*
แต่อ่านคำต้นคณนา
ผิดกับบาลีท่านใช้ในคำรอง
***อำ** ตัวนี้ บาลีอ่านว่าอัง*
*ไทยเรายังอ่านว่า **อม** ประสมสอง*
อภิรมย์ ชำชู ใจฟูฟอง
ในจำลองคำหลวงทั้งปวงมี
จงจำไว้ให้แน่อย่าแปรผัน
สารพันแก้ไขให้สารศรี
สยามปนระคนปะคละบาลี
จำคดีให้จงแน่กระแสความ
ร่มพื้นรื่นรมย์แลปรารมภ์
ภิรมย์สมอารมณ์ร่มสนาม
พรมน้ำประ พระพรหม แลพรหมพราหมณ์ จงดูความให้ประจักษ์ทักแท้ใจ
ทุกข์ระทม นอนผทม ทมย่ำยี
ธม เช่นนี้กัมพูชา เรียกว่าใหญ่
ดอกปทุม อุทุมพร ธุมควันไฟ
*ทุมต้นไม้เร่งให้รู้ในหมู่**กม***
ดอกกุสุม โกสุมภะว่าดอกคำ
มรสุม พึงสำเหนียกเรียกให้สม
สุขุม สุข สุมน์ดอกไม้ได้นิยม
*ในหมู่**กม** มีแต่ **ม** พอประมาณ”*

(ปฐมมาลา คำกลอน : ฉบับ ศวน.๑. ๒๕๔๘ : ๑๒, ๘๒-๘๓)

๖.๑.๒ **ความไพเราะของเสียง** ทั้งคำประพันธ์ประเภทกาพย์และกลอนใน**ปฐมมาลา คำกาพย์** และ**ปฐมมาลา คำกลอน** ผู้รจนาสามารถนำคำในแต่ละมาตรามาเรียงร้อยเป็นถ้อยคำที่ได้ความกระชับ ได้เสียงไพเราะคล้องจอง ลีลาจังหวะชวนอ่าน ด้วยลักษณะต่อไปนี้

๖.๑.๒.๑ ไพเราะ เพราะการส่งสัมผัสในและใช้คำที่มีการส่งผลต่อจังหวะในการอ่าน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“บทแบบ/ระเบียบ ระบอบ/ทำเนียบ เรียบเรียง/เทียบคำ
เก็บกลอน/สอนกบ บรรจบ/ลำนำ ประดับ/กับคำ
ลำดับ/กับกลอน
ประดิษฐ์/คิดศัพท์ ประกอบ/ประกับ ประดับ/ศัพท์สอน
ประสบ/ฟาดฟัด สัมผัส/สุนทร ผูกพัน/บั่นรอน
ซับซ้อน/กับกน”

(ปฐมมาลา คำกาพย์ ฉบับ ศวน.๑.๒๕๔๘ : ๑๒,๔๕)

*“จะกลอกกลับ/จับ**กบ**/บรรจบ **กด** ระบอบบท/แบบโบราณ/อาจารย์ไข*
*ประจวบ**กบ**/บรรจบ**กน**/ปนกันไป มคธทับ/ประกับไทย/ใส่ระคน”*

(ปฐมมาลา คำกลอน ฉบับ ศวน.๑.๒๕๔๘ : ๑๒,๘๐)

*“สำทับ **กม**/สมทบกลอน/สอนทารก จะสาธก/จัดกถึก/ไว้ศึกษา*
ให้รู้เช่น/เห็นชัด/จัดสารา ผู้พฤฒา/เมธี/ท่านชี้แจง
อันหมู่ใด/ในคณะ/อย่าละเว้น ให้รู้เช่น/เห็นชัด/จัดศัพท์แสง
ขนบขนอบ/ประกอบกิจ/ประดิษฐ์แสดง ถ้าคลางแคลง/ข้อใด/ให้ใคร่ดู”

(ปฐมมาลา คำกลอน : ฉบับ ศวน.๑.๒๕๔๘ : ๑๒,๘๒)

๖.๑.๒.๒ ไพเราะเพราะการเล่นคำสัมผัสอักษร เช่น **เขียน-คัด-ข้อ-คำ**; **ริ-ร่ำ-เรียบ-เรียง** ฯลฯ และเล่นเสียงคำ ๒ พยางค์ เช่น **ดำรง-ดำริ จำแนก-จำนง ทำนุก-ทำนอง ตำนาน-ตำแหน่ง** เป็นต้น เช่น

*“**เขียนคัดข้อคำ** ประดิษฐ์คิดทำ **ริร่ำเรียบเรียง***
*จักเขียนจักใช้ **ครวญใครไล่เลียง** **ปรับเปรียบ**เทียบเคียง*
***ยลเยี่ยงแยบ**คาย”*

(ปฐมมาลา คำกาพย์ : ฉบับ ศวน.๑. ๒๕๔๘ : ๑๒,๕๐)

*“แจกกบจบครบอรรถ **จนเจนจัดใจจำ**นง*
***จักแจก**แม่ กม **จง** ให้**ดำรงดำริ**ตรอง*
***คิด**จัด**คัดจำแนก** **จำนง**แจกให้ฟัดจอง*
***ทำนุ**ตาม**ทำนอง** แบบลบองบทยานี*
*ดำเนิน**ตำนาน**อรรถ **ตำแหน่ง**ฟัดจัดวาที*
วิจารณ์ให้จงดี จำวาทีให้แน่นอน”

(ปฐมมาลา คำกาพย์ : ฉบับ ศวน.๑.๒๕๔๘ : ๑๒,๔๖)

“ตาลปัตรหัสเนตรเศวตฉัตร *สุ**พรรณพัตร**บ**พิตรพิ**จิตรศรี*
***บิณฑบาตมาตรมุตรสูตรสาตร**มี* ***มิตรไมตรีภัตรา**อาหารกิน”*

(ปฐมมาลา คำกลอน : ฉบับ ศวน.๑.๒๕๔๘ : ๑๒,๗๗)

“ว่าไว้ให้เห็นเป็นต้นอย่าง *พอเป็นทางเล่าเรียนเพียรศึกษา*
กุมาระกุมารีมีปรีชา *จง**ไตรตรา**ดูให้แน่อย่าง**แปรปรวน***
ก กา กน กง ลง เพียงนี้ *ไขคดีชัก กก ยก**หันหวน***
*มาแสดงแจง**ข้อพอคำ**นวณ* *ให้**พอ**ควรกะปัญญาแล**พา**ที*
จงประจักษ์อักษรในกลอนกก *จัก**ยักยก**ให้วิตถารในสารศรี*
*มา**ยักแยก**แตกออกบอกคดี* *ประมาณ**มีมามากหลากหลาก**กัน”*

(ปฐมมาลา คำกลอน : ฉบับ ศวน.๑.๒๕๔๘ : ๗๒-๗๓)

๖.๑.๒.๓ ไพเราะเพราะบรรจงเล่นเสียง เล่นจังหวะในถ้อยคำที่ใช้ ผู้รจนาใช้คำง่ายๆ พื้นๆ มาบรรจงเรียงร้อยเป็นถ้อยคำที่ไพเราะงดงามแบบภาษากวี เช่น **แกล้งกลั่น-เกลากลอน เสกสรรค์-สั่งสอน เริ่มพึ่งศึกษา-แรกปรารภเรียน จงจำกำหนด-จดจารอ่านเขียน อย่าฉงนวนเวียน-อย่าเพี้ยนผัดวัน แกล้งเสก-กลั่นสรรค์** ฯลฯ ดังกลอนตัวอย่าง

*“**แกล้งกลั่นเกลากลอน** **เสกสรรค์สั่งสอน*** *แต่ลบองบทมา*
สำหรับกุมาร *เขียนอ่านสารา* ***เริ่มพึ่งศึกษา***
แรกปรารภเรียน
จงจำกำหนด *แต่ต้นจนหมด* ***จดจารอ่านเขียน***
เร่งจำคำนึง *รำพึงเร่งเพียร* ***อย่าฉงนวนเวียน***
อย่าเพี้ยนผัดวัน
อนึ่งหนังสือไทย *หมั่นจำใส่ใจ* *ใช้ได้มากครัน*
อักษรเลข ***แกล้งเสกกลั่นสรรค์*** *จักทำรำพัน*
ลักษณ์บรรดามี”

(ปฐมมาลา คำกาพย์ : ฉบับ ศวน.๑.๒๕๔๘ : ๑๒,๕๐)

หรือนำคำที่ใช้พูดกันติดปากในชีวิตประจำวันมาเรียงร้อยให้ได้เสียงไพเราะเหมาะแก่การจดจำและนำไปใช้โดยไม่ต้องท่องจำ ดังข้อความตัวอย่างที่ว่า

“หมั่นสอบสวนทวนถามตามสงสัย *ทั้งให้ได้ความชัดถนัดหู*
หากรู้มากกว่าเราเอาเป็นครู *อย่าลบหลู่หมิ่นประมาทอาจทระนง*
อย่าคบพาลพาลพาปัญญาเฉา *ใครคบเข้าเนาสนิทเป็นพิษสง*
คบแต่ปราชญ์ชาติกวีปรีชายง *จะพาพงศ์พริ้งเพริศให้เลิศลม”*

(ปฐมมาลา คำกลอน : ฉบับ ศวน.๒)

๖.๑.๓ **การสื่อความหมายและการเสนอแนวคิด** ด้วยเหตุที่เป็นวรรณกรรมแบบเรียน ผู้รจนาจึงพยายามใช้ภาษาสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ โดยนำเสนอความรู้แบบแยบคายแปลกใหม่ ใช้ภูมิปัญญาเฉพาะตน คิดค้นของเก่ามาแต่งเติม เป็นต้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

๖.๑.๓.๑ นำของเก่ามาเป็นตัวอย่างได้อย่างประสมกลมกลืน ดังเช่นนำตัวอย่างการใช้ สระใอไม้ม้วนจากหนังสือจินดามณีมาปรับแต่งต่อเติมของตนเป็นตัวอย่างในฉบับปฐมมาลาคำกาพย์ โดยที่เนื้อความเข้ากันอย่างสนิท ดังที่ว่า

“หนึ่งไซร้หมู่ไม้ม้วน ปราชญ์ประมวลแต่บูราณ
จักลอกจำลองสาร ตามอาจารย์บงงคับไข
ใฝ่ใจให้ทานนี้ นอกในมีแลใหม่ใส
‘ใครใคร่แลยองใย อันใดใช้แลใหลหลง
ใส่กลสะใภ้ใบ้ ทั้งต่ำใต้แลใหญ่ยง
ใกล้ใบแลใช่จง’ ใช้ให้คงคำบังคับ
หมู่นี้ไม้ม้วนหมด มีปรากฏบทฉบับ
ข้อคำคะเนนับ ยี่สิบศัพท์ดูสอบสวน”

(ปฐมมาลา คำกาพย์ : ฉบับ ศวน.๑.๒๕๔๘ : ๑๒,๔๘)

๖.๑.๓.๒ แต่งขึ้นใหม่ให้ได้เนื้อความเท่าเก่า โดยที่รสคำ รสความไม่ได้ด้อยลงแต่อย่างใด ดังตัวอย่างการใช้สระใอไม้ม้วนใน**ปฐมมาลา คำกลอน**ที่ว่า

“อนึ่งใช้ไม้ม้วนควรให้รู้ นักปราชญ์ผู้เปรื่องธรรม์ท่านบรรหาร
บังคับไว้ใช้เช่นเป็นประธาน จงประมาณไม้ม้วนถ้วนถึงพิสต์
***ให้**ทานการ**ใช้**แล**ใหม่ใส** นอนฝัน**ใฝ่**ถึง**ใครในใจ**จิต*
***หลงใหลใบ้**บ้าหน้า**ใย**ชิด **มี**ใช่**กิจลูก**สะใภ้**จะ**ใคร่**ครวญ*
***ใบ**อัน**ใดใหญ่**สถิต**ใกล้**ทิศ**ใต้** สิ**ริใส่**ม้วนมียี่สิบถ้วน*
*จงกำหนดจดจำในจำนวน นอกจาก **ใ-** ก็ **ไ-** ไม่คณนา”*

(ปฐมมาลา คำกลอน : ฉบับ ศวน.๑.๒๕๔๘ : ๑๒,๘๑)

๖.๑.๓.๓ แต่งขึ้นใหม่โดยวิธีการใหม่ ๆ ไม่จำเจ ทั้งยังใช้คำสื่อภาพร่วมสมัยอีกด้วย ดังตัวอย่าง **ก.ไก่ คำกลอน** ที่นำอักษร ๔๔ ตัว ตัวละวรรค มาแต่งเป็นร้อยกรองด้วยเนื้อความที่แตกต่างไปจากแบบเรียน ก ไก่ ที่ใช้กันอยู่ในสมัยนั้น เช่น

***“ก. เอ๋ย ก.ไก่**ขันไพเราะ **เ**ข้ารังเกาะ **ข.ไข่**ในริมฝา*
ฃ.ฃวด**วิสกี้มีราคา เด็กชาวนาถือขอนั่ง **ค.ควาย

*น่าสงสาร **ศ ศน**บ่นตีลูก ตีไปถูก **ฆ.ระฆัง** ดังใจหาย*
*นั่น **ง.งู** ชูหางกลางเนินทราย แสนเสียดาย **จ.จาน** ท่านใส่แกง"*

(ก ไก่ คำกลอน อ้างถึงในชวน เพชรแก้ว.ลำดับที่ ๑ ประเภท ๙)

นอกจากนั้นยังมีการสร้างสรรค์ผลงานใหม่อีกหลายรูปแบบ เช่น แต่งคำกลอนให้ความรู้เรื่องการใช้คำดังที่ว่า *"เห็นเขาเขียนผิดๆ คิดอาวรณ์ จำทำกลอนไว้เพื่อที่เชื่อกัน"* ใน**ตำราเรียนภาษาไทย** : **อักขรวิธี** ที่ให้ความรู้เกี่ยวกับคำทั้งว่าด้วยที่มาของคำและหลักการใช้ เช่น

*"**บวช ผนวช** ตรวจดูก็รู้หมด มคธดอกไม่ใช่คำสยาม*
ท่านแปลว่าละเว้นเบญจกาม จึงใช้ตามตัวมคธสะกดชอ
บวชมิหนำซ้ำแผลงผนวชเล่า คือท่านเอาตัวบอเป็นตัวผอ
เพื่อจะใช้สูงต่ำคำละออ เหมือนพระหน่อท่านไปทรงผนวชนาน
ตระกูลต่ำใช้เพียงคำว่าบวช ชั้นเจ้านายทรงผนวชใช้คำขาน
เป็นชั้นสูงชั้นต่ำจำวิจารณ์ เรียกให้ต้องตามการอย่าก้าวเกิน..."

(ตำราเรียนภาษาไทย : อักขรวิธี อ้างถึงใน บุญเลิศ จันทระ. ลำดับที่ ๑๒๐ ประเภท ๙)

๖.๑.๓.๔ อธิบายโดยการใช้โวหารเปรียบเทียบ วิธีการนี้ทำให้ผู้อ่านมองเห็นภาพชัดเจนขึ้น ด้วยการเปรียบเทียบสิ่งที่เป็นนามธรรมให้เห็นเป็นรูปธรรมขึ้นมา ดังตัวอย่างการบรรยายเสียงสระในภาษาบาลี โดยการเปรียบเทียบว่า

*"**อะ**สระ อาการเล่ห์กล ฟ้าแลบละหน แลเห็นแลหายทันใด*
***อา**สระ ดุจดังดนัย โครุ่นตรุณวัย อันร้องเรียกหาคาวี*
***อิ**สระ อาการนั้นมี ดังองคุลี อันลัดตระบัดบ่นาน*
***อี**สระ มาตราอาการ โคเคียรคำขาน ละห้อยแลหาลูกตน*
***อุ**สระ อาการปานกล เกวียนเดินโดยหน อันพล้ำแลพลัดหล่มลง*
***อู**สระ ดังกาสรส่ง สำเนียงประสงค์ ประสบกระษิรมารดา*
***เอ โอ** สองสำเนียงปรา- กฎดังทิชา- กรราแลร่อนจรลี"*

(ปฐมมาลา คำกาพย์ : ฉบับ ศวน.๑.๒๕๔๘ : ๑๒,๕๒)

หรือใช้อุปมาโวหารบรรยายเสียงวรรณยุกต์ในคำอักษรสูงและอักษรต่ำทำให้มองเห็นภาพเข้าใจง่ายขึ้น ดังที่ว่า

"จงพิจารณาใจจำที่คำสูง ให้ผ่อนหวนพยุงสูงขึ้นก่อน
*จึงเลื่อนลงคง**อย่างหางโคจร** ว่า **ข ฃ ฅ** ค่อนข้างต่ำลง*

.....

หมู่กุมารพึงพิจารณาในคำต่ำ ผันคงคำต่ำลงจงสูงผัน
ดังเช่นงากุญชรงอนถงัน *ว่า **ค ค่ ค้** ครั้นคำนวณควร”*

(ปฐมมาลา คำกลอน : ฉบับ ศวน.๑. ๒๕๔๘ : ๑๒, ๗๐-๗๑)

นอกจากนั้นยังมีการใช้โวหารอุปมากล่าวเปรียบเทียบสอนให้ผู้อ่านได้ขบคิด เกิดจิตสำนึกรู้เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมต่อไป ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

“ดูกรกุมาร ร่ำเรียนเขียนอ่าน หว่านข้าวเอาผล
การไรไม่ดี ถ้ามีในตน บั่นรอนผ่อนปรน
ให้พ้นสันดาน
เล่ห์คนฟันไม้ บั่นต้นลนไฟ ไม่มีวิญญาณ
โอนอ่อนมาได้ นำใช้ในการ ปฤาชาชำนาญ
วิจารณ์จำเพียร
อยู่ใกล้ผู้รู้ เล่นเร่เตร่อยู่ ไม่รู้อ่านเขียน
เหมือนมัณฑกะ ในสระจำเนียร มาลาอาเกียรณ์
พาเหียรกลิ่นไกล”

(ปฐมมาลา คำกาพย์ : ฉบับ ศวน.๑. ๒๕๔๘ : ๑๒, ๓๖)

“หมู่กุมารจงวิจารณ์ในลายลักษณ์ ให้ประจักษ์แจ้งใจอย่าใหลหลง
ประดุจดังเครื่องประดับสำหรับองค์ *เร่งให้จงรู้ให้จริงสิ่งสุนทร”*

(ปฐมมาลา คำกลอน : ฉบับ ศวน.๑. ๒๕๔๘ : ๑๒,๘๗)

๖.๑.๓.๕ อธิบายเปรียบเทียบกับสิ่งที่รู้อยู่ก่อนแล้ววิธีการนี้ทำให้เข้าใจง่ายจำได้เร็ว เช่น การอธิบายรูปและวิธีใช้ สระ วรรณยุกต์ และเครื่องหมายบางรูป ดังนี้

*“หนึ่ง**ไม้ผัด**จัดชื่อ**หันอากาศ** **โท**หนึ่งคือชื่อ**ราชปักษี***
*ขีด**ตีนกา**ชื่อ**จัตวา**มี* ***วิสรรชนีย์ประหลัง**ฟังสุนทร***
เอก**นั้น**ขีดขึ้น**ไปให้พึงรู้* ***ไม้ฟันหนู**(เดิมเรียกแทนฝนทอง)**ขีดลง**จงนุสรณ์
เลขแปดไต่คู้**ดูแน่นอน* ***เลขเจ็ด**ผ่อนคือ**ไม้ตรี**มีสมญา
ทัณฑฆาต**เช่น**เลขหกหกหันกลับ* ***ฝนทอง**(ปัจจุบันเรียกฟันหนู)**นับขีดสองอัน**ทันจัตวา
***วงสองชั้น**นั้นชื่อ**ฟองมัน**หนา* *จงไตร่ตราดูให้แน่กระแสความ”*

(ปฐมมาลา คำกลอน : ฉบับ ศวน.๑.๒๕๔๘ : ๑๒, ๘๕)

๖.๑.๓.๖ ยกตัวอย่างคำให้เข้าใจหลักวิชาการ แต่แฝงการสอนจริยธรรม กิริยามารยาทและคอยเน้นย้ำซ้ำเตือนเรื่องการเรียนไปด้วยเป็นการเรียนแบบบูรณาการ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างคำในแม่ ก กา

“ดูรายุพเยาว์ อย่าให้เขาครหา
มีใจจำวาจา ผู้ใหญ่ว่าจำใส่ใจ
ถ้าจะเจรจา อย่ามุสาว่าแก้ไข
แต่ซื่ออย่าดื้อไป อย่าทำให้ได้ด่าตี
จะไปแลจะมา ให้ไหว้ลาอย่าแต่หนี
ถ้าอยู่ที่เหย้ามี พ่อแม่พี่ให้ไหว้ลา”

(ปฐมมาลา คำกาพย์ : ฉบับ ศวน.๑.๒๕๔๘ : ๑๒,๓๔)

“กุมารอ่านเขียน ให้หมั่นร่ำเรียน เพ็ญเพียรพูนผล
กกา ก่อนเก่า หมั่นเล่าหมั่นบ่น อย่าได้ฉงน
จำจนเจนใจ”

(ปฐมมาลา คำกาพย์ : ฉบับ ศวน.๑.๒๕๔๘ : ๑๒,๓๕)

นอกจากนั้นยังเน้นย้ำเรื่องการให้หมั่น “ตรึกตรา ศึกษา ใฝ่รู้” อย่างจริงจัง โดยเฉพาะสอบถามจากผู้รู้และสืบค้นจากตำรับตำรา ทั้งยังเตือนสติให้รู้จักสังเกตและพิจารณาอย่างรอบคอบก่อนเชื่อและจดจำ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

“เรียนรู้ให้เจนจัด ให้สันทัดทุกพิธี
เป็นที่สดุดี ประชาชีกระวีวร
บอกไว้ให้เห็นแจ้ง ในตำแหน่งดำเนินกลอน
แต่ละแม่ให้แน่นอน อย่าหยุดหย่อนพยายาม
ใจรักจักใคร่รู้ ศึกษาครูดูไถ่ถาม
จงคิดพินิจตาม สำเนาความสำเหนียกจำ
ถ้ารู้อักษรตรี ในพิธีที่ผันคำ
เขียนอ่านไม่พลาดพลำ ใช้แม่นยำหนังสือไทย
วิจารณ์ให้วิจิตร ที่ใดติดคิดสงสัย
สืบถามให้แน่ใจ อย่าด่วนได้ใครใจดู
อ่านเดาเอาแต่ได้ ไม่พอใจจำใส่หู
ผิดถูกไม่ถามครู ลัดคำหลู่ข้ามลำนำ
เยี่ยงนี้อย่ายินยล บ่เป็นผลอย่าพึงทำ
สอนสั่งจงฟังจำ ที่ข้อคำร่ำนิพนธ์”

(ปฐมมาลา คำกาพย์ : ฉบับ ศวน.๑.๒๕๔๘ : ๑๒,๔๘-๔๙)

และตัวอย่างคำประพันธ์ใน**ปฐมมาลา คำกลอน : ฉบับ ศวน. ๑** ต่อไปนี้

"ดูกรกุมารผู้ชาญไชย ***พิจารณาให้จงดีอย่าผลีผลำ***
ใคร่รู้พึงหมั่นดูให้แม่นยำ *ให้รู้คำสูงต่ำแลคำกลาง"*
"ว่าย่อย่อพอเป็นอย่างต่างตำรา ***หมั่นไตรตราตริดูให้รู้จริง"***
"หมู่บัณฑิตพึงพินิจให้หนักแน่น ***เห็นไหนควรก็สุดแต่ใจประสงค์"***
"เราว่าแก้แต่ย่อพอให้รู้ *จงหมั่นดูในลิขิตประดิษฐ์สอน*
พระประถมมาลา*ที่ว่าวอน* *ยังย่อหย่อนให้ค้นหา****จินดามณี****"*

(ปฐมมาลา คำกลอน : ฉบับ ศวน.๑.๒๕๔๘ : ๑๒, ๗๐,๗๒, ๘๐,๘๔)

๖.๑.๓.๗ เรียงลำดับเนื้อหาที่สอนหรือจัดลำดับขั้นตอนในการเรียนการสอนอย่างมีศิลปะจะเห็นได้ว่าผู้รจนามีกลวิธีสอน ที่คำนึงถึงภูมิรู้ของผู้เรียนด้วยการปูพื้นฐานความรู้ไปตามลำดับแบบเรียน**ปฐมมาลา**ทั้งสองสำนวนเริ่มต้นตอนที่ ๑ ด้วยการสอนเรื่องแม่ ก กา ซึ่งมีตัวอย่างคำเฉพาะในแม่ก กา เท่านั้น ตอนที่ ๒ ว่าด้วยเรื่องแม่กน ตัวอย่างคำรวมเอาคำในแม่ ก กา ที่เรียนแล้วไว้ด้วย ดังที่ว่า *"...จะสอนกลอนกน ยุบลขานไข* ***ก กาปนใส่*** *เข้าในแม่กน"* เห็นได้ถึงลำดับขั้นตอนในการสอนว่าดีมากเพราะนอกจากคำในแม่กนแล้ว ผู้อ่านจะได้ฝึกทบทวนคำในแม่ ก กา โดยไม่มีคำในแม่อื่นที่ยังไม่ได้เรียนปะปนอยู่ด้วยนับเป็นกระบวนการเรียนการสอนจากสิ่งที่รู้ไปหาสิ่งที่ไม่รู้ ตอนที่ ๓ ว่าด้วยแม่กง คำตัวอย่างขยายมากขึ้น คือมีทั้ง แม่ก กา แม่กน และแม่กง และเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เมื่อกล่าวถึงแม่กก แม่กด แม่กบ แม่กม และแม่เกย ต่อไปตามลำดับ จะเห็นได้ว่านอกจาก ผู้รจนาจะมีความสามารถในการจัดลำดับการเรียนรู้เพื่อให้เข้าใจได้ง่ายและได้มีโอกาสฝึกทบทวนคำในแม่ต่างๆ ที่ได้เรียนรู้มาก่อนด้วยแล้ว ยังแสดงถึงความสามารถในการเลือกคำมาใช้เรียงลำดับเนื้อหาคือใช้ภาษาผูกเป็นคำตัวอย่างได้สอดคล้องกับเนื้อหาตามกรอบตัวสะกดในแม่ต่างๆ ที่กำหนด ซึ่งเป็นเรื่องยากมาก การเรียงลำดับเป็นระบบเช่นนี้ทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ไปตามลำดับขั้นจากน้อยไปหามาก และจากง่ายไปหายาก จึงง่ายแก่การเรียนรู้และจดจำนับเป็นความงามในการนำเสนออีกวิธีการหนึ่ง

๖.๑.๓.๘ ใช้เทคนิคการสอนซ้อนประเด็นเพื่อเพิ่มเนื้อหาการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนนอกเหนือไปจากประเด็นหลักซึ่งกำลังเรียนอยู่ เห็นได้ถึงการบูรณาการเนื้อหาเข้าด้วยกันอย่างชาญฉลาดของผู้รจนา ดังเช่นในปฐมมาลาคำกาพย์ ประเด็นสอนเป็นคำในมาตรา แม่กน ผู้รจนาสอดแทรกเรื่องคำพ้องเสียง การใช้เครื่องหมายฟองมัน ฟันหนู วิสรรชนีย์ ไม้ไต่คู้ และเครื่องหมายทัณฑฆาต ส่วนใน**ปฐมมาลา คำกลอน** เนื้อความที่แสดงคำในมาตราแม่กนนั้น แทรกความรู้ในเรื่องคำพ้องเสียง การใช้ไม้ไต่คู้ การใช้คำที่ประสมด้วยสระเออทั้งแบบคงรูปและเปลี่ยนรูป เป็นต้น การใช้เทคนิคการสอนซ้อนประเด็นเป็นการเพิ่มเนื้อหาการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน

ได้มากโดยเฉพาะในมาตราตัวสะกดที่เรียนมาตราอื่นๆ ผ่านมาแล้วหลายมาตรายิ่งสามารถสอดแทรกประเด็นสอนได้หลากหลายยิ่งขึ้นเพราะสามารถใช้คำได้มากขึ้น นับเป็นกลวิธีการนำเสนอเนื้อหาที่งดงามอีกกลวิธีหนึ่ง

ทั้งหมดที่นำมาอภิปรายพอเป็นตัวอย่างให้เห็นกลวิธีในการสร้างสุนทรียรสในแบบเรียน ซึ่งทำให้ผู้เรียนได้รับทั้งศิลปวิทยาและการอบรมจริยา พร้อมไปกับความสำราญในสำนวนเขียนสำเนียงขานงานกวีที่เรียกว่าได้ทั้งอรรถและรสอย่างจริงจัง

๖.๒ **กลวิธีการสร้างสุนทรียรสในวรรณกรรมพัฒนาการอ่านกลุ่มคำสอนและคำสวด** เช่น **ประถม ก กา หัดอ่าน** คำกลอนท้ายมาตราสะกดใน**ประถม ก กา เสือโค ก กา พระกจายสอนศิษย์ สุภาษิต คำกาพย์ ภาษิตลุงสอนหลาน ต้นสมุดสุภาษิต คำกลอน บทสัดดี** และ **ลายลักษณ์** เป็นต้น เนื่องจากเป็นวรรณกรรมคำสอนและคำสวด ลีลาภาษาที่ใช้จึงเป็นเชิงโน้มน้าวให้เชื่อ สอนสั่งบังคับให้ปฏิบัติ ชี้แจงแจ้งให้เห็นคุณโทษ มีการสาธกยกตัวอย่างนิทานประกอบให้อยากรู้อยากติดตามและนำมาใคร่ครวญเป็นคติสอนใจ พบว่ามีกลวิธีในการสร้างสุนทรียรส ดังนี้

๖.๒.๑ การใช้ถ้อยคำสำนวน วรรณกรรมกลุ่มนี้มีทั้งที่ใช้คำง่ายได้ความชัด และใช้ศัพท์สูงจูงใจให้เห็นความอลังการ ตามลักษณะของเนื้อความในบทนิพนธ์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๖.๒.๑.๑ ใช้คำง่ายได้ความชัดจูงใจได้ปฏิบัติตาม เหมาะสำหรับสอนเด็ก เพราะช่วยให้เข้าใจได้ง่าย สื่อความหมายได้ชัดเจน มีน้ำเสียงที่แสดงถึงความปรารถนาดี ดังตัวอย่างเช่น

“อย่าเป็นคนเขลา เฉโกโง่เง่า ขี้เซาเหานอน
อันที่จะเล่น อย่าเป็นอาวรณ์ เรียนให้รู้ก่อน
สอนไหรให้จำ
พ่อแม่ด่าทอ อย่าได้ต่อล้อ ท้าถ้อต่อคำ
สอนด่าว่าไร ให้ดูใจจำ อย่าเล่นเย็นค่ำ
จำคำวาที”

(ประถม กกา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ ๑)

“เด็กๆ จงจำ หนังสือทำคำ เป็นภาษาไทย
อ่านให้หลายหน จำจนขึ้นใจ แล้วอ่านอื่นไป
ตามใจของเรา
เกิดมาเป็นคน หนังสือเป็นต้น วิชาหนาเจ้า
ถ้าแม้นไม่รู้ อดสูอายเขา เพื่อนฝูงเยาะเย้า
ว่าเง่าว่าโง่

ลางคนเกิดมา ไม่รู้วิชา เคอะอยู่จนโต
ไปเป็นข้าเขา เพราะเขาเง่าโง่ บ้างเป็นคนโซ
เที่ยวขอก็มี
แม้นรู้วิชา ประเสริฐหนักหนา ชูหน้าราศี
จะไปแห่งใด มีคนปรานี ยากไร้ไม่มี
สวัสดีมงคล”

(ประถม ก กา : ฉบับ สทษ.)

“ให้มาว่าไป ในคำทำไว้ ให้ไวปรีชา
นี่แน่พ่อหนู มาดูสารา ดำริตริตรา
ว่าไปให้ดี
ถ้ารู้สารา คือได้นัยน์ตา มาแต่โลกีย์
จะแลลุไป ในฟ้าธาตรี สง่าราศี
มีเดโชชัย
ถ้าไม่อุส่าห์ ไม่รู้สารา คือตาฝ้าไป
ไป(ไม่)ปะวิถี ที่จะคลาไคล เขาจะไยไพ
ไม่ดีแลหนา”

(เสือโค ก กา. ๒๕๔๘ : ๑๒,๑๐๓)

“กลบุตรทุกถ้วนหน้า คัมภีราคำอาภรณ์
ถ้อยคำที่ร่ำสอน เจ้าจงจำอย่าทำเมิน
เกิดมาเป็นหญิงชาย พ่อแม่ไสร้อย่าห่างเหิน
อย่าคิดให้จิตเพลิน เหินห่างความตามพวกพาล
พ่อแม่อุ้มท้องมา ทนเวทนาเพียงสิ้นปราณ
แต่จะกินเครื่องอาหาร คิดรำคาญถึงลูกยา
เครื่องเผ็ดหนึ่งเครื่องร้อน พระมารดรไม่ภักษา
เห็นดูกุมารา ในครรภาจะอาสัญ

(สุภาษิต คำกาพย์ ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภูเก็ต ๑. ๒๕๔๘ : ๑๒, ๑๘๓)

“อย่าคบเพื่อนนัก เพื่อนที่จะชัก ความร้ายมาหา
จักได้แค้นใจ เพราะคนมารษา เขาจักด่าว่า
เป็นคนสาธารณ์

แม้นว่าจะคบ คนอันเคารพ คือพฤฒาจารย์
เจรจาพาที กล่าวเกลี้ยงเสียงหวาน คนร้ายสาธารณ์
อย่าได้คบมัน”

(พระกจายสอนศิษย์ : ฉบับ สทษ.)

“ดวงแก้วได้แก่ กา กามิชอบลอบบินหนี
แก้วค่าเมืองอันเรืองศรี ทองมิรับบ่รุ่งเรือง
สุนัขขบเลือดไหล ตอบบ่ได้ย่อมแค้นเคือง
ใส่ปากคนพาลเมือง แพ้ภัยตัวทุกเวลา”

(สุภาษิต : ฉบับ สทษ.)

“มานี่แน่ะพ่อหนูดูคำสอน
จงจำไว้ไปข้างหน้าสถาวร เป็นอาภรประดับอยู่กับกาย
จะฐเชิดเฉลิมศรีเป็นที่ยิ่ง สรรพสิ่งสวัสดีนั้นมีหลาย
ล้วนแต่ข้อปรนนิบัติอัธิบาย จะบรรยากลกลอนไว้สอนใจ”

(ต้นสมุดสุภาษิต คำกลอน : ฉบับอำเภอร่อนพิบูลย์)

๖.๒.๑.๒ ใช้คำศัพท์สูง บรรจงให้เห็นความงาม และความขลังในบทสวด เพื่อความเป็นสิริมงคล ดังตัวอย่างคำในลายลักษณ์และบทสัดดีบางบท เป็นต้น ดังตัวอย่างเช่น

“มีทั้งจักรแก้ว พระขรรค์เพริศแพร้ว ศรทองพรายพรรณ
มีนางชูแว่น อ้อนแอ้นเอววัลย์ ถือดอกบุษบัน
ครบครันสังวาล
ปราสาทราชวัง แท่นทิพย์เตียงตั่ง สีวิกากาญจน์
เฉิดฉายพรายแพร้ว ล้วนแก้วประพาฬ พัดโบกใบตาล
พัดหางนกยูง
มีมงคลรัตน์ พัชนีโบกปัด บาทแก้วทั้งสอง
แสงแก้วมณี รัศมีขาวผ่อง ผอบเงินผอบทอง
ผอบแก้วแววไว”

(ลายลักษณ์พระพุทธบาทฯ จากปากคำแม่ปลอบ พรหมเมศ)

“นโมนมัสการ องค์พระญาณสัพพัญญู
ปัญจะสัมพุทโธ ทั้งห้าองค์พระชินสีห์
ข้าหนอยอบังคม นบประณมพระมุนี

ยอกรอ่อนชุลี *พระสัดดีองค์นี้หนา*
พระโพธิสัตว์คือพระพุทธเจ้า *ขอน้อมเกล้าขอปัญญา*
มียศปรากฏยิ่ง *เชิญมาสิงตัวข้าหรา*
เคารพนบวันทา *ขอปัญญามาแจ้งใจ*
ข้าหนอขอปฏิบัติ *ขอเรียนอรรถพระวินัย*
บาลีตามวิสัย *อักษรไทยทุกภาษา*
การจัญไรจงแคล้วคลาด *ทั้งอุบาทว์อย่ามีมา*
มารร้ายเบียนบีฑา *ขอจงวินาศวินายสาย”*

(บทไหว้สัดดีใหญ่ สำนวนที่ ๔. ๒๕๔๘ : ๒, ๒๒๘)

๖.๒.๑.๓ ใช้ถ้อยคำง่ายๆ สื่อได้ทั้งภาพ บรรยากาศ อารมณ์ และความรู้สึกเพื่อให้ผู้สวดอ่านเกิดความสะเทือนใจหรือเกิดจิตสำนึก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ใช้ถ้อยคำบรรยายให้เห็นภาพของการฟูมฟักเลี้ยงดูลูก ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ลูก

“การงานทั้งเช้าค่ำ *พ่อได้ทำแทนมารดา*
แม่ลูกพ้นเสดสา *ลูกกินนมชมสำราญ*
น้ำผึ้งและกล้วยน้ำ *มีประจำเป็นอาหาร*
หยูกยารักษาตาน *ปลูกเปลผ้าชาให้นอน*
ครั้นลูกตื่นสะอื้นร่ำ *กินข้าวน้ำงดไว้ก่อน*
เจ็บไข้ได้อาวรณ์ *พระมารดรร้อนรนใจ*
หว่างลูกจะเติบกล้า *ทุกข์แม่ข้าเท่าเทียมใคร*
ฟ้าดินสิ้นภพไตร *มาชั่งดูได้หรือหนา”*

(คำไหว้สัดดีใหญ่ สำนวนที่ ๓. ๒๕๔๘ : ๒, ๒๒๗)

ใช้ถ้อยคำบรรยายให้เห็นบรรยากาศการเรียนของศิษย์ที่ไม่ตั้งใจเรียนเพื่อป้องปราม

“ครั้นเช้าเล่าให้อ่าน *ที่กระดานท่านเขียนทาย*
ได้ต้นลืมข้างปลาย *ว่ากลับกลายคิดผิดไป*
จะอ่านนานนั่งคิด *ปากบุดบิดคิดงึมงำ*
ชีต้นบ่นพึมพำ *สำรากขู่ดูลนลาน*
ชี้ ๆ จี้จด ๆ *น้ำตาหยดรดกระดาน*
นิ่งงมก้มอยู่นาน *ท่านยื้อหูขู่ตีรัน*
ซ้ำซากปากบ่นไป *ไม่ได้ไวเป็นวัน ๆ*
คลุกคลีตีโบยกัน *ว่าเสียงสั่นรันซ้ำลง*

ผูกมืออื้อครื้นเครง ให้กระเหย่งยืนตีนกรง
ขวาบ ๆ นาบไม้ลง ส่งเสียงร้องก้องวัดวา ”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๓)

ใช้ถ้อยคำบรรยายภาพคนสวดหนังสือไม่คล่อง เพราะไม่เอาใจใส่ฝึกฝนเล่าเรียนเป็นการบอกกล่าวให้นำไปคิด

“ลางคนนั้นเล่า ครั้นปากขัดเขา เหลียวซ้ายแลขวา
ทำปากงุบงิบ กลับหนังสือมา แต่สวดคาถา
ว่าไม่ต้องการ
สวดเล่นเห็นคล่อง ครั้นถึงทำนอง ต้องนิ่งอยู่นาน
พิลาปยานี ชอบทีจึงอ่าน วิสัยใจคร้าน
ท่านไยไพหัว
พบเยสันตา ยังมั่งข้างหน้า คำพิลาปยาว
ไม่รู้ที่จะว่า ทำตาขาวขาว น่าอายสาวสาว
เขามานั่งฟัง”

(ประถม กกา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๓)

๖.๒.๑.๔ ใช้คำบรรยายได้ภาพเกิดจินตนาการ การใช้คำบรรยายจนกระทั่งผู้ฝึกหัดอ่านมองเห็นภาพไปพร้อมกับการเปล่งเสียง ทำให้ผู้ฝึกหัดอ่านรู้สึกสนุก อยากฝึกอ่านหรือท่องจำทั้งยังเป็นการฝึกฝนให้ผู้อ่านสร้างจินตนาการไปด้วยลักษณะการใช้คำบรรยายให้ภาพจะปรากฏอยู่โดยทั่วไปในหนังสือฝึกหัดอ่านเบื้องต้น ดังตัวอย่างเช่น

“แม่ไก่อยู่ในตะกร้า ไก่ไข่มาสี่ห้าใบ
อีแม่กาก็มาไล่ อีแม่ไก่ไล่ตีกา”
“เด็กเด็กดูกระจก อย่าให้ตกมันจะแตก
ปลูกเผือกถากหญ้าแพรก หญ้าคาแฝกอย่าให้รก”
“ชาววังนั่งในห้อง ชักจ้องหน่องดังโหน่งเหน่ง
ตาชั่งแลตาเต็ง ทั้งกางเกงและกะทง”
“ผู้ขี้เกียจเดียดกระจาด ไปตลาดไม่ถนัด
ซื้อมาสารพัด อย่าสะบัดพูดขี้ปด”
“วันนี้เขามีงาน ไต่ตะพานไปดูโขน
กระดานหกตกเปื้อนโคลน กระโดดโจนลงในเลน”

“คนเจ็บขมับบีบปวดนวดหน้า จับจอบไปขุดยา บุกป่าสวบๆ เดินหอบ
หยิบกินข้าวเกรียบกรอบกรอบ แดดร้อนใส่งอบ เด็กร้องไห้ปลอบชอบใจ”
“คนเฒ่านั่งเฝ้ากระท่อม จักตอกสานพ้อม ชะลอมโผล่แฟ้มแซมริม
ซื้อของขอแถมแย้มยิ้ม หนังสือตีพิมพ์ ฝนตกหยิมหยิมพรำพรำ”
“ไปเที่ยวประเดี๋ยว เรือน้อยคนเดียว น้ำเชี่ยวพายเหนื่อย
สายเดี่ยวเปลี่ยวใจ เหงื่อไหลเสื้อเปื่อย ไปซื้อสิ่วซื้อเลื่อย
มาทำเรือรั่ว”

(ประถม ก กา : ฉบับหนังสือแบบเรียนเก่าฯ)

“เสือโคร่งย่องหยดสะกดหมู ฟุบเฟี้ยมเยี่ยมดู หูหันระริกกระดิกหาง
เสือเหลืองเยื้องย่องมองกวาง ฉวยฟัดบัดพลาง ที่หว่างข้างเขาเอาไป”
“ผูกไว้ให้มือกิ่ว แขวนตัวหิ้วห้อยโตงเตง
พันดินตีนเขย่ง เร่งเหลาไม้ได้ส่งมา”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๔)

“เช้าค่ำเจ้าร่ำไรหา น้ำตาคลอตา อยู่ท่าแม่เจ้าเศร้าใจ
โผเผเล่ห์จะประลัย เซมาเซไป ใจคอร่อแร่โรเร
หน้าราตาโหลโผเผ อุส่าห์โซเซ ปล้ำไปจำใจไคลคลา”

(เสือโค ก กา.๒๕๔๘ : ๑๒, ๑๐๕)

๖.๒.๑.๕ ใช้คำภาษาท้องถิ่นภาคใต้สอดแทรกในคำสอนทำให้ผู้สวดอ่านได้ภาพชัดเจนได้อารมณ์และได้ความรู้สึกที่ลึกซึ้งกินใจและจริงใจเพราะได้ยินได้ฟังอยู่ตลอดเวลา ดังตัวอย่างเช่น

“หนึ่งเดินทางต่างประเทศพินิจก่อน จะนั่งนอนน้ำท่ากินอาหาร
ทั้งความโกรธหายเหือดอย่าเดือดดาล อย่านอนนานนานนั่งระวังภัย
*จะเสพสรรพสิ่งขนมนมเนย ที่เรียนได้ไม่คุ้นเคย**เข้าการไหร***
จงทดลองถ่องแท้ให้แน่ใจ จึงจะไม่มีเหตุเภทภัยพาล
อันเรียนรักที่รู้จักกินเช้าค่ำ ถึงโดยต่ำว่าไม่มีของที่หวาน
*กินแต่ข้าวกับปลาแห้ง**น้ำแกงจาน*** *รสปานของดีที่คุ้นกัน”*

(ต้นสมุดสุภาษิต คำกลอน : ฉบับอำเภอร่อนพิบูลย์)

*“จับหม้อล้างก่อนบ่นาน จึงเข้า**ตรอกสาร** **ตั้งไว้**อย่าได้เมินเสีย*
*จัดแจงต้มแกงกับเขี่ย เร่งทำเร่งเยีย ทั้งปิ้งทั้ง**จียี**ยำ”*

.....

*เสร็จสรรพยกสำหรับถวายชี- ต้นฉันด้วยดี ทั้งน้ำอันใส**เตรอะตรอง***
*ตัวน้ำว่ายคล่ำลอยล่อง **ผง**ไผ่ใบตอง จง**ตรอง**ให้หมดสดใส*
*ประเคน**สำมรับ**ทันใจ นั่งอยู่แต่ใกล้ อย่าได้**เมินหมิน**ผินหลัง*
อย่าคบเพื่อนพูดเสียงดัง จงนั่งระวัง อย่าเล่นอึงมี่นี่นั้น
*เหลียวแล**แปร**ดูที่ฉัน สิ่งใดไม่ครบครัน จะฉันให้อิ่ม**พอแรง***
*น้ำพริกอีกผักต้มแกง ผัก**ซา**ปลาแห้ง ตกแต่งถวายโดยจง*

.....

กล้องยาหาไฟจดจ้อง ฉันแล้วโดยปอง เอายาใส่กล้องมาถวาย
*สูบแก้โรค**ริดดวง**หาย ค่อยเหือดแห้งคลาย หายคัดจมูกน้ำมูกไหล*

.....

*บาตรโอถ้วยโถอย่าราย เก็บล้างวางไว้ ในที่ให้**ตั้ง**บังควร"*

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๔)

*"ถ้าจักขึ้นตาล อย่าขึ้นมาบ้าน คิดอ่านปลูก**หนำ***
*หาไหให้มาก เท**หวาก**ให้**คล่ำ** ให้เต็มทั้ง**หนำ***
*ให้**คล่ำ**ทั้งเรือน*
ครั้นแล้วโดยปอง ชวนพี่ชวนน้อง กินให้เลื่อนเปื้อน
*ครั้น**สอก**เราเติม เพิ่มไว้ให้**เลือน** กินได้ทั้งเดือน*
*ใครว่า**ไหร**ใคร"*

(ภาษิตลุงสอนหลาน คำกาพย์.๒๕๔๘ : ๑๒,๒๗๖)

*"เป็นคน**ขี้คร้านกินได้** เมื่อวันสบาย เมีย**คด**ยื่นให้ไม่ทัน*
*วิชาที่จะกิน**กล้าขัน** **ชอบปาก**ของหมัน หม้อหนึ่งเท่านั้น**ไม่สา**"*

(สุภาษิต คำกาพย์ ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภูเก็ต ๑.๒๕๔๘ : ๑๒,๒๐๘)

๖.๒.๒ ความไพเราะของเสียง การเรียงร้อยถ้อยคำในวรรณกรรมฝึกหัดอ่านกลุ่มนี้ มีวิธีการใช้คำให้ได้รสทางเสียงหลายวิธีการ ดังนี้

๖.๒.๒.๑ ใช้คำที่ส่งสัมผัสในและได้ลีลาจังหวะกระชับกระชั้นชวนให้เด็กรับได้ว่าไพเราะเสนาะหูและอยากเรียนรู้ท่องจำส่งผลให้จดจำได้เร็ว เช่น

ตัวอย่างคำกลอนใน แม่ กกา

"ใคร ๆ ให้อุส่าห์ เล่า ก กา จำไว้หนะ
ให้ดีมีมานะ จำได้จะให้ต่อไป

แม่ไก่อยู่ในตะกร้า ไข่ ๆ มาสี่ห้าใบ
อีแม่กาก็มาไล่ อีแม่ไก่ไล่ตีกา
หมาใหญ่ก็ไล่เห่า หมูในเล้าแลดูหมา
ปูแสมแลปูนา กะปูม้าปูทะเล
เต่านาแลเต่าดำ อยู่ในน้ำกะจระเข้
ปลาทูอยู่ทะเล ปลาขี้เหร่ไม่สู้ดี”

(ประถม ก กา : ฉบับ สทษ.)

ตัวอย่างคำกลอนในแม่ กบ

นกกระจาบอาบเคล้าเกสร คาบแกลบแฉลบจร ไปจับต้นบวบสวบสาบ
เอาลอบดักกบพบตะขาบ กัดปวดปลาบ ๆ เลือดอาบแสบเจ็บเหน็บซ่า
ผักปลาบผักตบตะขบป่า หัดเย็บตะเข็บผ้า หัดจีบให้กลีบเรียบไว้

(ประถม ก กา : ฉบับ สทษ.)

ตัวอย่างคำกลอนในแม่ เกย (สมัยนั้นรวมแม่เกอว และแม่ กกา บางเสียงด้วย)

นกกระตั้วกระต่าย แมวขาวแมวลาย กัดหนูบ่อย ๆ
จะกวดแลเหี้ย ไก่เตี้ยไก่ต้อย คนป่วยตะมอย
นิ้วก้อยปวดติ้ว
ลางคนเป็นง่อย เขาเอาไปปล่อย อดข้าวจนหิว
ไม่มีเสื้อใส่ หนาวใจหน้านิ่ว คนเป็นผดสิว
ตะคริวชักเมื่อย

(ประถม ก กา : ฉบับ สทษ.)

ตัวอย่างคำในแม่ ก กา ใน**เสือโค ก กา**

“อุส่าห์นะจ๊ะ พ่ออย่าได้ละ คำโอวาที
คำครูแต่ละคำ ล้ำค่ามณี จำไว้จะมี
ศะรีเดชา

อุส่าห์ว่าไป ให้พอหฤทัย แก่พระบิดา
จะได้ว่าดี มีพระกรุณา จะให้โภคา
ตูข้าผ้าปี”

ตัวอย่างคำในแม่กนในเ**สือโค ก กา**

“ครานั้นมุนินทร์ชินวร เยี่ยมหน้าบัญชร ศิลลาชะง่อนสิขริน
แลเห็นพยฆาคาวิน พากันผันผิน ยินดีปรีดาหากัน
มุนินทร์กินใจอัศจรรย์ คลาไคลไปพลัน เข้าใกล้กะมีสุนทร
ดูราพยคฆาโคดอน พากันสัญจร ดูเห็นเปลือนเปลือนตากัน”

(เสือโค ก กา.๒๕๔๘ : ๑๒, ๑๐๔, ๑๑๓)

๖.๒.๒.๒ ใช้คำซ้ำเป็นการเล่นคำเพื่อย้ำความ ทำให้เสียงลีลา และจังหวะชวนอ่าน ชวนฟัง ทั้งยังส่งผลเชิงการสื่อสารด้วย เช่น

ซ้ำคำเพื่อย้ำความ

“ร่ำเรียนสิ่งใด ชัดเจนในใจ ได้แจ้งทุกสิ่ง
***รู้**จักหนักแน่น แม่นมั่นจริง ๆ นับว่า**รู้**ยิ่ง*
***บ่รู้**พลอมแพลม*
***รู้**จงถนัด **รู้**ให้สันทัด อย่า**รู้**หรอมแหรม*
***รู้**จริงถี่ถ้วน สำนวนสอดแนม **รู้**ซ้อน**รู้**แกม*
จึงนับว่าคน
***รู้**หลัก**รู้**แหลม **รู้**สอด**รู้**แนม **รู้**เล่ห์**รู้**กล*
***รู้**ทั้งสี่ด้าน **รู้**การกุศล **รู้**เท่าเทียมคน*
***รู้**กลสตรี”*

(ประถม กกา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๔)

*“**จะยอ**ข้านั้นให้ยอต่อแล้วกิจ **จะยอ**มิตรอย่าให้มากจะบัดสี*
***จะยอ**ครูดูระบบให้ชอบที **ยอ**สตรีชมรูปทรงงามงาม*
***แสวง**หาผลนั้นให้หมั่นสู้ **แสวง**รู้รักรู้เร่งไต่ถาม*
***แสวง**ทรัพย์ให้อุตส่าห์พยายาม เห็นพาณิชติดตามจะไปค้า”*

(ต้นสมุดสุภาษิต คำกลอน : ฉบับอำเภอร่อนพิบูลย์)

*“พิศโฉมอัน**งาม**ระหง **งาม**ศรี**งาม**ทรง **งาม**ขนง**งาม**เนตรเกศกร*
***งาม**เครื่อง**งาม**ทรงสมสมร **งาม**สง่า**งาม**งอน **งาม**พระแสงขรรค์ทรงมา”*

(เสือโค ก กา.๒๕๔๘ : ๑๒,๑๒๓)

เล่นคำซ้ำเป็นการเสียดสีเพื่อสั่งสอน

*“**ดี**กินแล้วนอน **ดี**ตื่นแล้วจร **ดี**ถือปัญญา*
***ดี**สอนไม่ได้ **ดี**ไม่เข้าท่า **ดี**คิดริษยา*

ดีอิจฉาคน

ดีแต่จะเล่น ***ดี***ลักไม่เว้น ปล้นคนเดินหน

ดีแต่หน้าด้าน ***ดี***แต่พาลคน ***ดี***แต่เที่ยวบ่น

ถมเพื่อนทั้งหลาย”

(ภาษิตลุงสอนหลาน. ๒๕๔๘ : ๑๒, ๒๖๘)

๖.๒.๒.๓ เล่นคำสัมผัสอักษรที่ได้ทั้งเสียงและภาพและบางส่วนมีการเล่นเสียงวรรณยุกต์ด้วยทำให้เกิดความไพเราะยิ่งขึ้น เช่น

*“**กระแตกระต่าย**ทรายคะนอง **ละบือละบอง**ย่องเบา ก็เคล้าเข้าสู่คู่ตน*

*วัวทราย**ควายขวิดชิดชน** **ขะมักเขม้น**เห็นคน ก็ยืนสดับตรับหู*

*เสือโคร่ง**ย่องหยด**สะกดหมู **ฟุบเฟี้ยม**เยี่ยมดู หูสั่น**ระริก**กระดิกหาง*

*เสือเหลือง**เยื้องย่อง**มองกวาง ฉวยฟัดบัดพลาง ที่หว่างข้างเขาเอาไป”*

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๓)

*“**โก้กู่**ขู่ซ้ำ **กลิ้งกลอก**บอกคำ ทำสำนวนดี*

*แก้ไข**ปลิ้นปลอก** **กลับกลอก**วาที ซักจนขู่ตี*

*ทำตา**เหลือกลาน**”*

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๔)

*“**อึ่งอ่าง**แล**คางคก** ทั้ง**จิ้งจก**แลแง่งขิง*

*นก**ยางย่อง**จิกปลิง ฝูงค่างลิงวิ่งร้องอึง”*

(ประถม ก กา : ฉบับ สทษ.)

*“**ชะแง่นชะง่อน**ก้อนหินศิลลา **โกรกกรอก**ซอกผา เป็นท่าธารใหญ่**ไหลลง***

***เลื่อนลั่นชั้นช่อง**ปล่องโปร่ง **ชะง่อนชะโงกโตรกตรง** พุลงเป็นปล่องช่องผา*

***เขาเขียว**เลี้ยวไปไกลตา **พร้อยพราย**คล้ายมา ตละว่าจะบาดตาดู*

*แลเห็น**เม่นหมีหมาหมู** **ผงกผงาด**ผาดดู ก็อยู่ตามตรอกซอกเขา*

***กระต่ายกระแตแย้**มอง**ย่อง**เบา เสือเต้นเผ่นเข้า ก็เคล้า**เข้า**สู่**คู่**ตน*

*ละมั่งทราย**ควายขวิด**ติดชน **ขะมักเขม้น**เห็นคน ก็ยลสะดับตรับหู”*

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๔)

*“กระ**ทุงทุ่งทุ้ง**กินปลา* *__ไลไล่__ไซ้หา* *__กา__น้ำ__กะ__พาฝูงลง*
__ยางย่างย้างยังยืนยง__ *__ยำย่ำย้ำ__ปลาหลง* *อี__โก้งโกงโก่ง__คอดู*
กระ__เต็นตื่นเต้น__เห็นปู *เขา__คูคู่คู้__* *__กะกูกะกู้ขานขัน__*
__กาหลงกาลง__พัลวัน *โน__รีรี่รัน__* *เข้ากินพะวาผวาบิน”*

(เสือโค ก กา.๒๕๔๘ : ๑๒,๑๑๗)

๖.๒.๒.๔ ใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติเพื่อให้เกิดความไพเราะและช่วยให้สามารถสื่อความหมาย ความคิด และจินตนาการได้ชัดเจนขึ้น โดยเฉพาะในวรรณกรรมฝึกหัดอ่าน การอ่านออกเสียงเลียนเสียงธรรมชาติทำให้เด็กสนุกสนานยิ่งขึ้น ดังตัวอย่างเช่น

“ระฆังดัง__หง่าง ๆ__ *ฆ้องใหญ่กว้างกลาง__หึ่ง ๆ__*
กลองหนังดัง__ตึง ๆ__ *ตีกระดึงดัง__กริ่ง ๆ__*
นักเลงร้องเพลงพลาง *ตรงหน้าต่างไขว่ห้างหยิ่ง*
เอาหลังนั่งเอียงอิง *มือถือฉิ่งตี__ดัง ๆ__”*

(ประถม ก กา : ฉบับ สทษ.)

“มีถ้ำน้ำฟุ้งพุ่งโยน *แลใสไหลโชน* *ลงโดนหน้าผา__ฉ่า__ดัง*
__ครืนครืน__พื้นเพิ้นผาพัง *ที่ต่ำน้ำขัง* *ว่านยาสะพรั่งเพราตา”*

(เสือโค ก กา.๒๕๔๘ : ๑๒,๑๑๘)

“ละองกระจงโจน *ชุมถาโผนข้ามละหาน*
__ลาล่าล้า__อยู่ถ้าฟาน *ช้างสารส้านผ่านป่าพง*
บ้างร้อง__แปรนแปร่นแปร้น__ *แล่นตามช้างจำลองส่ง*
บ้างบ้าน้ำมันดันดง *บ้างลงงางาแทงกัน”*

(เสือโค ก กา.๒๕๔๘ : ๑๒,๑๑๘)

“เณรใหญ่ไล่ตามพลาง *รัน__ผางผาง__ย่างไวไว*
ย่างน้อยและย่างใหญ่ *หอบหิวไซร้ไม่ยืนตรง”*

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๔)

“ถ้วยชามถืออย่าล้าง *เคาะ__โก้งก้าง__โยนกระเด็น*
ขึ้นผราอย่าทันเห็น *ให้ทุกวันนั้นจึงดี*
กินแล้วเคาะโยน__โกก__ *ถูกโฉลกตามวาที*
ถ้วยงามหรือชามดี *เคาะสามทีโยนขึ้นผรา”*

(ภาษิตลุงสอนหลาน. ๒๕๔๘ : ๑๒,๒๙๐)

๖.๒.๓ **การสื่อความหมายและนำเสนอความคิด** วรรณกรรมกลุ่มคำสอนและคำสวดนี้ มีเนื้อหามุ่งให้สวดอ่านเพื่อพัฒนาการอ่าน พัฒนากิริยามารยาท พัฒนาจิตใจ พัฒนาอารมณ์และสังคม รสความจึงเป็นเรื่องของการสื่อความหมายในเชิงสอนเป็นส่วนใหญ่ แต่เป็นคำสอนที่ทำให้ผู้อ่านเพลิดเพลินไปกับสุนทรีย์ที่ปรากฏอยู่ในถ้อยคำที่เรียงร้อย น้ำเสียงที่เปล่งออกมาเป็นบทสอนและบทสวด ดังพอจำแนกได้ ดังนี้

๖.๒.๓.๑ ใช้โวหารเปรียบเทียบที่ลึกซึ้งกินใจ สื่อความได้คมคายและชัดเจน จนผู้อ่านเกิดความตระหนักรู้ ในการเปรียบเทียบนั้น ผู้รจนามักนำสิ่งที่เคยเห็น เคยสัมผัสหรือรู้กันโดยทั่วไปมาเปรียบเทียบสอนหรือชี้แนะให้เกิดความคิดได้อย่างน่าสนใจ เช่น

การแสวงหาความรู้จากครูหรือผู้รู้ที่อยู่ใกล้ตัว

“ถ้าวาสนามี ฝูงคนยินดี มีผู้เอ็นดู
ชื่อว่าคนดี ลูกศิษย์มีครู สิ่งใดจงอยู่
ในคำสั่งสอน
อยู่ในสำนัก ท่านผู้รู้หลัก เป็นสัถาพร
อย่าดูเยี่ยงกบ ซบเซาหาวนอน เข้าแฝงแกล้งซ่อน
อยู่ในกอบัว
กลิ่นอายเกสร ฟุ้งเฟื่องขจร โรยรสไปทั่ว
กลิ่นอบซบอยู่ บ่ได้รู้ตัว ภุมรินบินทั่ว
คลึงเคล้าเอาไป
ให้ดูเยี่ยงช้าง น้ำใจกระด้าง แต่อยู่กลางไพร
ครั้นพอฝึกสอน แน่นอนเหลือใจ ให้ทำสิ่งใด
ตามใจทุกอัน”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ ๕)

ผู้รู้มีวิชาความรู้เป็นเครื่องคุ้มกันภัย

“เป็นข้อทำเนียบ บูราณท่านเปรียบ ด้วยผลต้นไม้
เติบเท่ามะขาม หาหนามมิได้ หักรานก้านใบ
บ่ได้เกรงขาม
ผลไม้ระกำ กาบเปลี้ยเตี้ยต่ำ ลำต้นมีหนาม
ผู้ใดสัมผัส ยำเยงเกรงขาม บ่ทำหยาบหยาม
ย่ำยีบีฑา

แม้ตัวนี้ไซร้ แม้นตกต่ำไร้ มีความอุตส่าห์
วิชาสิ่งเดียว เป็นเขี้ยวเป็นงา เป็นเครื่องศาสตรา
โล่ดั้งบังตัว”

(ประถม กกา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๕)

การรักษาทรัพย์ต้องอาศัยปัญญาเพราะสรรพสิ่งในโลกต้องอาศัยซึ่งกันและกันจึงจะอยู่ได้รอดปลอดภัย

“แม้นว่ามีทรัพย์ ครั้นปัญญาอับ เสมือนทรัพย์ไม่มี
ผ้าผ่อนแพรพรรณ เชี่ยนขันทั้งนี้ ความรู้ไม่มี
ทรัพย์นั้นบ่คง
หงส์พึ่งคงคา เสือสีห์คชชา ย่อมพึ่งไพรพรง
ภุมรีภุมรา พึ่งดอกบุษบง นักปราชญ์ทุกองค์
ย่อมพึ่งปัญญา
ราชสีห์พึ่งถ้ำ ส่วนเรือพึ่งน้ำ นกพึ่งพฤกษา
ฝ่ายข้างทหาร ย่อมพึ่งคมกล้า อาวุธศาสตรา
ระเริดเพริดพราย
ปลาพึ่งคงคา ฝ่ายว่านาวา ย่อมพึ่งสัตจอง
ครั้นว่าหาไม่ วิบากทั้งสอง เศรษฐีพึ่งทอง
ดอกทองพึ่งชาย
มดพึ่งน้ำผึ้ง ส่วนว่าแม่ปึ้ง พบยุงอันราย
พระสมุทรลึกล้ำ ใครห่อนหยั่งได้ น้ำจิตหญิงชาย
หยั่งได้ที่ไหน”

(พระกจายสอนศิษย์ : ฉบับ สทษ.)

๖.๒.๓.๒ พรรณนาความและขยายความแจ่มแจ้งตรงไปตรงมา การพรรณนาความได้ละเอียดชัดเจนแจ่มแจ้ง ทำให้เห็นจริงและปฏิบัติได้ หรือไม่ก็เกิดจิตสำนึกตระหนักว่าจะทำอย่างไรต่อไป ดังตัวอย่างต่อไปนี้

พรรณนาถึงพระคุณบิดามารดา ให้บุตรตระหนักรู้ว่าควรแทนคุณอย่างไร

“บิดามารดา คุณท่านเลี้ยงมา บ่ได้ขาดสาย
ป้อนข้าวอาบน้ำ ค่ำเช้าเพรางาย ใจท่านมุ่งหมาย
ให้ลูกได้ดี

เห็นลูกเป็นใด ตกเนื้อตกใจ วิ่งไปหาผี
มดหมอหยูกยา หาเป็นโกลี คุณพระชนนี
ใส่เกล้าเกศา”

(ประถม กกา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๕)

สอนแนวปฏิบัติอย่างชัดเจน

“หนึ่งเล่าท่านจำวัด เงียบสงัดที่ห้องใน
คนมาหาท่านไซร้ เจ้าถามไถ่ให้แน่นอน
คนไกลหรือคนใกล้ อย่าเพ่อให้เข้ามาก่อน
ถามแลให้แน่นอน เป็นธุระสิ่งอันใด
ถ้าคนผู้นั้นหนา ไม่เคยมาไม่เคยไป
ไม่รู้อัชฌาสัย เจ้าถามไถ่ให้แจ้งความ
อย่าบอกให้เข้าไป ทั่วห้องในเห็นไม่งาม
ครั้นรู้เรื่องราวความ เจ้าเข้าไปในห้องพลัน
ยกมือกราบบาทา ท่านเตินมาแล้วจาบัลย์
บอกความตามทางธรรม์ ให้ท่านแจ้งแห่งกิจจา”

(สุภาษิต คำกาพย์ : ฉบับแบบเรียนอำเภอท่าศาลา)

พรรณนาให้เห็นภัยและการเอาตัวรอดจากคนที่ไม่ควรคบ

“อันจะหลบหลีกม้าข้ากระจอก สักสี่ศอกก็จะได้ดังใจหมาย
หกศอกหลีกโคคางก็ห่างกาย หลีกช้างพลายสิบศอกก็พอควร
อันจะหลีกทุรชนไอ้คนพาล ชอบทิ้งบ้านจำหน่ายขายเรือกสวน
หนีให้ไกลไปให้พ้นมันรบกวน จึงควรจำคำบูราณท่านว่าไว้
อันแม่น้ำคดคุ้งก็ควรจวน ไม้ที่คดนั้นก็ทำให้ซื่อได้
เหล็กที่คดทำเคียวเกี่ยวข้าวใช้ อันคนคดนี้เห็นไม่เป็นการ
ถึงมาตรแม้นเดินไปปะพบ มันจะขบก็อย่าตอบต่อประหาร
จะพาตัวมัวหมองไม่ต้องการ เอาทองรานระกระเบื้องก็เปลืองทอง”

(ต้นสมุดสุภาษิต คำกลอน : ฉบับอำเภอร่อนพิบูลย์)

๖.๒.๓.๓ ใช้กลวิธีสอนแบบแยบคาย คือ ผู้รจนาคิดหาวิธีการสอนนำมาใช้หลายวิธี ทำให้ผู้อ่านเกิดความสนใจใคร่รู้ว่าสอนอะไรบ้าง เป็นกลวิธีที่เลือกรูปแบบการแต่งเพื่อดึงดูดใจผู้อ่านหรือผู้ฟัง เช่น

๑) แต่งให้พระกจายสอนศิษย์เป็นครั้งสุดท้ายก่อนเข้านิพพาน เรื่องที่สอน คือ เรื่องที่ศิษย์ควรปฏิบัติในชีวิตประจำวัน แต่การเริ่มต้นเรื่องทำให้น่าสนใจ ดังที่ว่า

“จักกล่าวนิยาย เมื่อพระกจาย เสด็จเข้านิรพาน
สั่งสอนลูกศิษย์ ไว้ทุกสถาน ทำตามบูราณ
อันท่านสั่งสอน
ตั้งแต่นี้ไป จักสอนเจ้าไว้ ผูกให้เป็นกลอน
ฟังคำไก่ขัน อย่าเห็นแต่นอน ถ้าฟังครูสอน
อย่าได้ละเสีย
เกิดในตระกูล อย่าได้เสียประยูร ความร้ายอย่าเยีย
อย่าได้ขี้คร้าน ดุจคนใบ้เปลี้ย ความสัจอย่าเสีย
มิใช่ครูเรา
อย่าเล่นงูพิษ ความร้ายอย่าคิด ที่จักไปดู
เห็นท่านทำผิด ตรับฟังแต่หู อย่าได้ว่ารู้
เก็บเล่าไปมา”

(พระกจายสอนศิษย์ : ฉบับ สทษ.)

๒) แต่งเป็นคำสอนของวานรสอนพระโพธิสัตว์ผู้รู้แต่ทางไปสู่โลกุตระจึงมักเสียรู้ในระดับโลกียะ เทวดาซึ่งปลอมเป็นวารนรจึงต้องสอนเรื่องในชีวิตประจำวันทำให้ผู้สวดอ่านหรือผู้ฟังอยากรู้ว่าวานรสอนอะไรบ้าง ดังมีคำขึ้นต้นบทสอนว่า

“ตริแล้วเทวัญบัญชา แก่หน่อศาสดา ว่าข้าแต่จอมใจอาริย์
พระองค์ตกยากจากสถาน เพราะเขาเหล่าพาล ลวงเข้ามาเยียเสียตน
เหตุว่ารู้น้อยกว่าตน รู้แต่กุศล สิ่งเดียวนั้นเลิศแท้จริง
ถ้าเอาโลกีย์แอบอิง แต่พอเป็นติง จึงชักพระโลกอุดร
ที่ไหนจักจากพระนคร ได้ความเดือดร้อน คนเดียวดั่งนี้บมี
บัดนี้ข้าเฒ่ากบี่ จักนำคดี ทำนองบุราณมาถวาย
เป็นบาทคาถาบริยาย ถ้าพระฤาสาย จักฟังข้าจักกล่าวมา
ท้าวว่าขอบใจนักหนา เชิญวานะรา กล่าวมาข้าจักขอยิน
พานรทั้งแปดกบิล จึงทำประทักษิณ วนเวียนรอบหน่อศาสดา
แล้วนั่งทั้งแปดทิศา เป็นอันดับมา จึงกล่าวคาถาต่างกัน
พานรบูรพาทิศตัวขยัน กล่าวกันทั้งนั้น ว่าธรรมเนียมหนึ่งราชา
ผู้ใดเกิดในโลกา เมื่อน้อยแสวงหา วิชามาใส่ตัวตน

ขีดเขียนเรียนให้เป็นผล อย่ามักฉงน เร่งพิจารณาอาการ
ให้รู้ให้ได้ชำนาญ เทียมตนเทียมท่าน ทุกสรรพการวิชา...”

(วานรสอนพระโพธิสัตว์ : ฉบับ สทษ.)

๓) แต่งเป็นบทภาษิตหรือสุภาษิตให้ไตร่ตรองขบคิด แล้วนำมาปรับใช้ให้เข้ากับการใช้ชีวิตในชีวิตประจำวัน เช่น

“โลภมากลาภมักหาย งามเฉิดฉายมักพลันยับ
สำ(สำตัว=ทำให้ตัวเสื่อม) นักมักต้องสับ กินที่ลับคนย่อมเห็น
ยิ่งเกลียดก็ยิ่งใกล้ ไม่พอใจก็ยิ่งเป็น
ยิ่งหนาวยิ่งปะเย็น ยิ่งเกลียดหมินติดเนานาน”

(สุภาษิต : ฉบับ สทษ.)

“อย่าเรียนรู้อย่าขวนขวายเมื่อภายแก่ อยู่ใกล้แค่ใช่อยู่ไกลในป่ากว้าง
เป็นเจ้าสวนควรหรือขัดม่วงปราง เขาอยู่กลางป่าไกลยังได้กิน
เหมือนกบเกิดในสระประทุมเมศ ไม่สังเกตเกสรขจรกลิ่น
แมงภู่หมู่ผึ้งหมู่ภุมริน หวังถวิลบินมาชมก็สมคิด”

(ต้นสมุดสุภาษิต คำกลอน : ฉบับอำเภอร่อนพิบูลย์)

“ผูกคนด้วยปัญญา ผูกช้างม้าด้วยเชือกกาน
รู้เลี้ยงได้ใช้นาน ไม่รู้เลี้ยงค่อยหมดไป”

(สุภาษิตสอนหญิง คำกาพย์.๒๕๔๘ :๑๒, ๒๕๑)

๔) ใช้วิธีสอนโดยยกนิทานหรืออุทาหรณ์ประกอบการสอนเรื่องต่างๆ เพื่อให้ผู้สวดอ่านได้รับความสนุกสนานไปกับเนื้อเรื่องที่เป็นนิทานและได้ข้อคิดจากเรื่องในนิทานด้วย ดังเช่นใช้นิทานสอนเรื่องโทษของความไม่รู้คุณและความโลภ ดังต่อไปนี้

“อันคนอกตัญญูไม่รู้คุณ ถึงการุญเช้าค่ำร่ำว่าขาน
แล้วเอาทรัพย์นับได้ทั้งจักรวาล ไม่เนิ่นนานน้อยจิตกลับคิดร้าย
เช่นกับหงส์สงเคราะห์ภรรยา อุตส่าห์มาเยี่ยมเยียนไม่ขาดหาย
แล้วสลัดขนสุวรรณพรรณราย ให้เมียขายได้เลี้ยงอาตมา
ฝ่ายนางพราหมณ์มีจิตคิดประทุษ ปรึกษาบุตรเราคนจนนักหนา
ได้ขนทองทีละอันคณนา ทีนี้มาเราถอนเสียทั้งกาย
ฝ่ายหงส์ทองถึงคราวครบสามวัน ก็บินผันผยองไปถึงใจหมาย
ประเดี๋ยวหนึ่งถึงที่สถานยาย นางพราหมณ์ร้ายออกรับจับเอาไป
ชวนบุตรสุดรักกระชากถอน จนขนคลอนเกลี้ยงสิ้นบินไม่ไหว

ขนที่ถอนไม่เป็นทองต้องฤทัย ก็ยากไร้เสื่อมคลายทำลายกาย
อันกระมลคนโลภนี้เหลือรู้ ทำให้ตัวชั่วอยู่ไม่รู้หาย
ถึงมีทรัพย์เหลือล้นไม่พ้นตาย เอาติดกายไปได้เมื่อไรมี"

(ต้นสมุดสุภาษิต คำกลอน : ฉบับอำเภอนร่อนพิบูลย์)

๕) ใช้วิธีสอนโดยอ้างถึงสิ่งที่ชาวบ้านเชื่อถือศรัทธา เช่นตำรา คำสอน ธรรมเนียมปฏิบัติ คำโบราณ เป็นต้น เพื่อสร้างความเชื่อมั่นอันเป็นจุดเริ่มต้นให้เกิดพฤติกรรม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

อ้างโคลงโลกนิติ

*"แสดงความตามวาที**โลกนิติ** **สุภาษิตของเก่าเก็บมาใส่***
แม้นจะมีปรีชาปัญญาไว ก็หยิบใช้หันหวนให้ควรการ"

(ต้นสมุดสุภาษิต คำกลอน : ฉบับอำเภอนร่อนพิบูลย์)

อ้างธรรมเนียมปฏิบัติ

*"**ธรรมเนียมทั้งแปดนี้** เป็นศักดิ์ศรีแต่ก่อนเก่า*
พระองค์จงจำเอา แล้วเชิญคืนยังบุรี"

(วานรสอนพระโพธิสัตว์ ฉบับ สทษ.)

อ้างคำบุราณสอนกล่าวเล่ามา

*"ร้อยชั่งจงฟังหรา **คำโบราณว่านี้ดีจริง***
อันเกิดมาเป็นหญิง ให้พึงมีความสัจจา"

(สุภาษิตสอนหญิง คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๑๒,๒๔๑)

"จักกล่าวนิยาย เมื่อพระกจาย เสด็จเข้านีรพาน
*สั่งสอนลูกศิษย์ ไว้ทุกสถาน **คำตามบูราณ***
อันท่านสั่งสอน
ตั้งแต่นี้ไป จักสอนเจ้าไว้ ผูกให้เป็นกลอน ...."

(พระกจายสอนศิษย์ : ฉบับ สทษ.)

๖) ใช้วิธีสอนแบบหนามยอกเอาหนามบ่ง คือ ยุส่งให้ทำสิ่งที่ควรห้ามและเคยห้าม เป็นการสอนแบบหักมุมทำให้ผู้สวดอ่านหรือผู้ฟังงง หยุดคิด และได้สติ ดังตัวอย่างคำสอนใน**ภาษิตลุงสอนหลาน**ของพระครูวิจารณ์ศีลคุณที่ใช้กลวิธีสอนแบบนี้ตลอดทั้งเรื่องเป็นที่ชื่นชอบและจดจำของผู้สวดอ่าน ดังตัวอย่างคำสอนที่ว่า

“ใครกินแล้วนอน ตายายให้พร ให้มั่งให้มี
ไม่ให้แคล้วคลาด เป็นทาสเศรษฐี ให้ร่ำรวยหนี้
ได้ดีจนตาย
กินแล้วทำการ ตายายสาบาน ให้นุ่งผ้าร้าย
ไม่ให้ได้ดี มีแต่เหนื่อยกาย ต้องเที่ยวขวนขวาย
มานี่ไปนั่น
ขึ้นตาลรานโหนด เที่ยวเดินโงดๆ หันเหียนเวียนวัน
แลวัวแลควาย เร่ไล่จูงมัน เหนื่อยตัวทุกวัน
ไม่ใครว่าดี
เพราะตายายแช่ง ครั้นทำมากแรง ได้มั่งได้มี
ได้แต่ “ยังชั่ว” ไม่ได้ตัว “ดี” เพราะถูกตามที่
คำแช่งตายาย
คนที่ทำการ เที่ยวแลเถิดหลาน เห็นใครได้สบาย
ทนเปียกทนฝน ทนแดดทุกงาย เหนื่อยอ่อนร้อนกาย
ได้ความเวทนา
คนกล้าทำการ ถูกความสาบาน ดังนี้หลานอาว์
ได้ความลำบาก ตรากตรำเวทนา นอนเสียเถิดหนา
อ้ายหลานอย่าทำ”

(ภาษิตลุงสอนหลาน. ๒๕๔๘ : ๑๒, ๒๘๘-๒๘๙)

ที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นเพียงบางส่วนของกลวิธีการสร้างสุนทรียรสในวรรณกรรมพัฒนาการอ่านในกลุ่มคำสอนและคำสวด

๖.๓ กลวิธีการสร้างสุนทรียรสในงานวรรณกรรมพัฒนาการอ่านกลุ่มนิทาน วรรณกรรมกลุ่มนี้เป็นแบบเรียนเชิงวรรณคดี จึงมีกลวิธีในการสร้างสุนทรียรสอย่างหลากหลาย ให้ความบันเทิงทั้งในด้านเนื้อหา ภาษาและถ้อยคำสำนวนซึ่งสอดรับไปกับเนื้อเรื่องที่นำมาเสนอ และสอดคล้องกับอุปนิสัยใจคอของคนในท้องถิ่นภาคใต้ที่มักจะใช้คำคมโวหารหรือกล่าวเป็นเชิงเปรียบเทียบ เพื่อสำแดงความชาญฉลาดเชิงภาษาและไหวพริบของตนอยู่เสมอ จากการศึกษากลวิธีการสร้างสุนทรียรสที่เด่นๆ ในวรรณกรรมพัฒนาการอ่านกลุ่มนิทานใน ๓ ประเด็นที่ศึกษา มีรายละเอียดดังนี้

๖.๓.๑ การใช้ถ้อยคำสำนวน วรรณกรรมกลุ่มนี้เกิดจากจินตนาการที่อาศัยความสมจริง การใช้ถ้อยคำจึงมีลักษณะหลากหลาย ดังต่อไปนี้

๖.๓.๑.๑ ใช้คำง่ายๆ ตรงไปตรงมาสอดแทรกด้วยถ้อยคำภาษาถิ่น ทำให้ได้ทั้งภาพ อารมณ์และความรู้สึกของตัวละครตามเหตุการณ์ในเรื่อง สื่อให้เห็นบรรยากาศแบบชาวบ้านของท้องถิ่นภาคใต้ ทั้งๆ ที่ส่วนใหญ่ เป็นเรื่องของบุคคลระดับเจ้าเมือง ทำให้ผู้สวดอ่านรู้สึกว่าเป็นเรื่องของคนใกล้ตัว หรือคนในระดับเดียวกัน ตัวอย่างเช่น

คำโต้ตอบระหว่างตำรวจกับนางจันทีซึ่งเคยเป็นชายาของเจ้าเมือง (จันทร์เทวี) สื่อให้เห็นถึงการไม่คำนึงถึงชนชั้นและความเห็นแก่ได้ของเจ้าหน้าที่บ้านเมือง

“จันทีจึงว่า จงท่านเมตตา ที่มาทั้งหลาย
ร่ำไรไปมา ฉายายอไหว้ ปลอบบวอนเอาใจ
จะให้แก้มือ
ตำรวจใจร้าย ว่าแก่นางไท้ ให้เงินทองหรือ
มิใช่การเบา ให้เราผูกถือ ได้ค่าถึงมือ
เราหรือแก้พลัน
จันทีว่าไป ตัวข้านี้ไซร้ ยากใครจักทัน
แต่หาฟืนขาย ไม่เว้นวายวัน เงินทองทั้งนั้น
จนใจหนักหนา
หาไม่สักไพ ได้มาแต่ไหน ทำใดได้มา
ข้ายังอยู่บ้าง มิพรางเลยหนา *ทำบุญคุณข้า*
กำพร้าลูกชาย”

(หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับ สทษ.๑)

น้ำใจชาวบ้านตอนคารวีคลอดบุตร สื่อให้เห็นวัฒนธรรมการคลอดบุตรและความเป็นอยู่ของชาวบ้าน

“ชาวบ้านเข้ากรู บ้างเข้าค้ำชู บ้างเอาไฟก่อ
ลางคนตักน้ำ มาถึงเทหล่อ ช่วยล้างเลือดหน่อ
ท้าวบุตราชาย
ผ้าผ่อนท่อนมั่น ฉีกให้แบ่งปัน ให้แก่โฉมฉาย
สาดนอนหมอนหนุน มาพูนปูให้ ฟืนไฟเทียนไต้
มาให้แก่นาง

*บ้างเฝ้า**เคร่ารุ่ง** *ต้มน้ำให้**พลุ่ง** *พริกอั่วข่าวาง*
ชาวบ้านทั้งนั้น *คือเฝ้านงนาง* *ถ้วยโถโอ่งอ่าง*
อาบล้างฟากตง”

(พระวรวงศ์ คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๒๘๖)

คำโต้กลับที่แสดงถึงความเจ็บช้ำน้ำใจ

“แม่นี้อายเหลืออาย *จะซังตายไปกลางไพร*
ดีร้ายแม่ไม่ไป *อย่าเสียใจแก่มารดา*
***ขี้คร้าน**จะแล้วเล่า* *บิดาเจ้าเป็นพระยา*
แม่เจ้าเป็นชาวป่า *เหล่าวงศา**หาไม่มี***
ยามดีเขาเลี้ยงไว้ *เมื่อยามร้ายเขาฆ่าตี*
พ่อเฒ่าของเจ้านี้ *ทำย่ำยีแม่นักหนา”*

(พระรถเมรี คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๘, ๒๐๙)

คำโต้ตอบระหว่างตัวละคร สื่อให้เห็นสภาพอารมณ์และความรู้สึกของปุถุชนโดยทั่วไป

“นั่งด้วยมเหสี *พระภูมีสุนทรถาม*
เราจะออกต่อสงคราม *จะคิดความกระแสใด*
ตัวพี่ก็ไม่กล้า *ด้วยชราอาพาธใน*
รบรบก็นั่งไอ ***หอบลิ้นล่อพอแลตาย***
ยิ่งคิดจิตยิ่งเศร้า ***มีลูกเต้าก็ไม่ชาย***
พี่จะรบกระไรได้ ***เหนื่อยลิ้นล่อมารเบื่อกลัว***
*เจ้ากรรม**จะทำพรือ** *คร่างหือๆ มือเกาหัว*
*ริ้พลก็**สากลัว*** *เห็นหน้ายักษ์กลัวจักตาย*
โฉมนางคันธมาลา *เห็นภัสดากระหนหาย*
ว่าท้าวอย่าวุ่นวาย *ส่งลูกให้แก่มันไป*
เป็นตายไม่ส่งให้ *ไอ้ขุนยักษ์จะทำไม*
ลูกไม่ใช่เป็ดไก่ ***หยิบซัดโยน**ทำคุณกา”*

(วันคาร คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๖, ๒๕๖-๒๕๗)

*“พี่นี้**เมียหาไม่*** *ให้พี่ตายไป**เดียวใจ***
เห็นนุชสุดอาลัย *ใจพี่รัก**อยู่หนอยหนอย***
นางว่านายอังคาร *อย่าเกี้ยวพานแต่**หรอยหรอย***
พูดเล่นแต่พล่อยพล่อย *ได้ทีพลอยเกี้ยวถึงตัว*

ท่านไม่มีภรรยา ถึงตัวข้าหาไม่ผัว
*แต่ข้าไม่เอา**ตัว** ข้า**สากลัว**เชิญออกไป*
*เชิญออกไม่ออกแน่ เชิญเข้า**แค่**ติดเต็มใจ*
*มดคันมาพบไห- **น้ำผึ้ง**แล้ว**อย่ายิก**เลย"*
(วันคาร คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๖, ๒๗๓-๒๗๔)

"อย่าห้ามเลยสุดสาย รู้จักตายหรอกน้องอา
มนุสสีเท่าขี้ตา สาอะไรเจ้าเท่าแม่มือ"
(วันคาร คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๖, ๒๕๔)

บรรยายการทอดปลาทูเค็ม สื่อให้เห็นภาพวัฒนธรรมการกินของชาวภาคใต้

*"**เจี้ยนมันฝานหอมใส่** หอมทั่วไปทั้งปรางค์จันทน์*
*ใส่จาน**ฝานกรูดพลัน** **โรยบนปลา**หอมอาวรณ์"*
(วันคาร คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๖, ๒๔๔)

บรรยายการเก็บพระศรชัยของวันคาร สื่อให้เห็นสภาพความเป็นอยู่ของชาวท้องถิ่นภาคใต้สมัยนั้น

*"วันคารได้พามา ไว้**บนผรา**ไกลรังหนู*
ยายตาว่าธนู มิได้รู้ว่าศรชัย"
(วันคาร คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๖, ๒๔๗)

คำกล่าวว่ายายทองสาของตาใส สื่อให้เห็นความรู้สึกไม่เห็นด้วย ไม่พอใจ ไม่เห็นประโยชน์ที่นางนำเต่ามาเลี้ยงเป็นลูก

"ตาแกจึงว่า พุทโธยายอา เห็นจะบ้าเสียสูญ
จะออกร้องส่ง ใช่วงศ์ใช่กูล สันหลังพูนพูน
*หัวเหมือน**เผล้งสาร***
*จะเอามานั่งบอก **หลุบเข้าหลุบออก** ไม่น่าสงสาร*
พระไม่ใช่เต่า เต่าไม่ใช่ปราน ได้ลูกเพื่อนบ้าน
พอได้ใช้แรง
*ไม่อดสูนัก **ไว้วิ่งรูดผัก** ได้พึ่งสักแห่ง*
***รักษา**ไอ้เต่า เหนื่อยเปล่าเสียแรง หน้าตาแห้งแล้ง*
จนลงทุกวัน

.....

ยิ่งสั้นยิ่งคด ข้าวสารก็อด หมดกะเบียงเกลี้ยงเผล้ง
หนอยนอนสบายแท้ เนื้อแก่โหยงเหยง น่าเอาสักเผง
ให้คุบอุบเตา"

(เต่าทอง คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๘, ๕๑๐-๕๑๑,๕๑๑)

คำสอนที่ใช้คำง่ายๆ อาศัยสำนวน ที่เคยสอนสั่งกันมาเป็นเครื่องช่วย ได้สาระครบครัน

"อุส่าห์ค่ำเช้าเล่าเรียน จงตั้งความเพียร ขีดเขียนอย่าคร้านหลานอา
อายครูห่อนรู้วิชา หนึ่งอายท้าวพระยา ยศศักดิ์จักมาแต่ไหน
อายเมียเสียบุตรจากไกล อายธรรมเล่าไซร้ บ่ห่อนจะรู้รสธรรม
สิ่งใดถ้าเป็นเวรกรรม เว้นเสียอย่าทำ นักปราชญ์ว่าชาติเมธี
หนึ่งเล่าถ้าว่าสัตรี มักมากโลกีย์ หลานย่าอย่าได้สมาคม
จะคบมิตรพิศดูอารมณ์ ถ้าเขาเสี้ยมคม กว่าเรามักเอาของสหาย
โลภนักมักพาเพื่อนตาย หวงนักมักหน่าย หาญนักมักวายชีวัง
สองราจำคำย่าสั่ง อย่าประมาทพลาดพลั้ง ทั้งสองน้องพี่มีชัย"

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๓๓๑)

๖.๓.๑.๒ ใช้คำเรียบง่ายแต่ใช้สำนวนภาษิตเปรียบเทียบช่วย ทำให้คำสอนหรือบทสนทนาสื่อความหมายได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ดังตัวอย่าง

คำตำหนินางสุภาคีของพระยายมราช

"ว่าเหม่หญิงเฒ่ากาลี ***มึงเกิดเสียที ก่อจมูกก่อปากเป็นคน***
ไม่รู้จักทำกุศล นับไยว่าคน อยู่เหยียบแผ่นดินป่วยการ"

(สุบินชาดก ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม.๒๕๔๘ : ๑๐,๗๒)

คำยั่วเย้าท้าวยศมนของนางจันทา

"ลิ้นลมพระเจ้า หากแกล้งยั่วเย้า ให้น้องหลงใหล
กระดูกเป็นเนื้อ *เชื่อได้ที่ไหน เชิญพระออกไป*
เถิดพระราชา"

(หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับสมบูรณ์)

คำเยาะเย้ยเสียดสีเพราะเกรงว่าท้าวยศมนจะรับพระสังข์เป็นโอรส

"น้ำท่าน้ำฝนปนกัน *คือผักหลายพันธุ์ สมรมก็หวานโอชา*

.....

แทงมานางแทงไป เยาะไยไพพระทรงธรรม์
กูคิดกูอัศจรรย์ ***ผักหลายพันธุ์ย่อมแกงหวาน***

ลูกเกิดในกลางป่า ปรากฏหนาเป็นช้านาน
ใช่ว่าแต่ภูบาล คนสำมราญเป็นมากมาย"

(หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับสมบูรณ์)

คำรำพึงของนางสิบสองเมื่อพระรถสิทธิ์ให้โขลนจ่ามารับเข้าเมือง

"เคืองนักมักแตก สับนักมักแหลก กะแทกนักมักราน
แข็งนักหักกระบั้น ทีนั้นเสียการ *ผันมาว่าขาน*
ตามท่านเม็ตตา"

(พระรถเมรี คำกาพย์. ๒๕๔๘: ๘,๘๑)

คำกล่าวเปรียบเทียบให้เห็นธรรมชาติของหญิงกับชาย

"ไปทำการอาสา ลอดลักหากันทุกวัน
น้ำผึ้งกับมดคัน ไม่ยาชันคงเสียการ"

(พระรถเมรี คำกาพย์. ๒๕๔๘: ๘, ๒๙๒)

คำเปรียบเปรยต่อว่าสามีที่มีภรรยาน้อยของนางศรีดอกไม้

"แล้วว่านางทรงศักดิ์ ***อันเมียรักห่อผ้าไว้***
เมียเกลียดหมินสาบอาย *ตีให้ตายอย่าไว้พันธุ์*
ได้เรือไม่เดินพาน*(สะพาน)* *ได้เนิ่นนานกะลืมหมัน*
พอได้นางชาวสวรรค์ ลืมอีเฒ่าชาวสัตถี"

(เต่าทอง คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๘, ๕๕๖)

คำสอนของนางคันธมาลาทำให้เห็นค่านิยมในการมีคู่ครองของผู้คนในสมัยนั้น

มีผัวคือหัวแหวน *ชายดูแคลนได้ที่ไหน*
ไม่มีคู่ร่วมใจ เหมือนต้นไม้ชายทางเดิน
ใครนั่งใต้ต้นไทร สับฟันไปเล่นเพลินๆ
มีหนามคนคร้ามเกิน แต่จะเดินก็อ้อมไกล

.....

ทำกรรมอย่าทำเวร อย่าทำเณรรู้กว่าขรัว
เพื่อนบ้านเขาจะหัว ว่านะ(ชนะ)ผัวเหมือนแรดไฟ

(วันคาร คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๖, ๒๖๗)

คำโต้ตอบระหว่างนางวันพุธกับนายวันคาร

นางว่านายวันคาร ด้านเหลือด้านพ่อคุณเหย
เร่งยิกเร่งทำเฉย ***เหมือนลิงเฒ่าเข้าไร่แตง***

จริงแลน้องลิงพบเหมีย ลิงจนเมียลิงฤดูแล้ง
อดน้ำมาปะแตง ถึงยิกก็ทนจนได้กิน

(วันคาร คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๖, ๒๗๔)

คำรำพึงของท้าวจักกฤษเมื่อพระธิดาทูลว่าตนมีคู่ครองแล้วและไม่ยอมเข้าพิธีสมรสกับบุคคลที่พระองค์กำลังจะจัดงานอภิเษกสมรสให้

"เขาจะว่ากูตอแหล พูดงอแงไม่จริงจัง
ให้ลูกแล้วกลับหลัง ลูกมิฟังคำพ่อแม่
เป็นปูนเหลือจากเต้า *ดุจดังข้าวเหลือหม้อแล*
ลูกร้ายอายพ่อแม่ ดังแผ่ไฟให้ไหม้เรือน"

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๑๗๖)

คำท้วงติงมิให้หลานออกทำสงครามของท้าวสุธรรม

"สิบรู้บ่เท่าเคย *พระหลานเอ๋ยอย่าปะปาม (ซุ่มซ่าม)*
เขาไซร้เคยสงคราม ชนเข็ดขามทุกกรุงไกร"

(สุวรรณหงส์ คำกาพย์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดาฯ. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๒๗๙)

คำเตือนสติพระนัดดาของท้าวสุธรรม

"รู้นักมักประมาท *เดินตะพีลา(ตะลีตะลาน)พาตีนพับ*
หาญเกินมักเยินยับ *เข้ารบรับกับคนแข็ง*
เป็นเด็กอย่าอวดรู้ ***คนเฒ่าคู้อย่าอวดแรง***
คำบุหราณท่านกล่าวแสดง ไว้เป็นครูหมู่ประชา"

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๒๘๐)

คำโต้ตอบระหว่างนางคารวีกับนางนวลศรีพี่เลี้ยง เรื่องขอความช่วยเหลือให้นางได้พบและสมรักกับพระวรวงศ์

"แต่พี่ช่วยน้อง ทอดเครือฟักทอง ให้ล่าขึ้นมา
แก้วแหวนเงินทอง ผ้าผ่อนไม่ว่า ยกทูนเกศา
ให้เป็นรางวัล
จึงนางนวลศรี กล่าวตอบคารวี เป็นฉบับฉันพลัน
คิดให้ช้าช้า เจ้าอย่าหุนหัน ***กินร้อน****นักธรรม์*
*มัก****ไหม้คอ****เอา*

ผลพฤกษาชาติ ครั้นครบทศมาส สุกหล่นลงมา
มักง่ายได้ยาก บุราณท่านว่า มักเร็วให้ช้า
มักนานเร่งไป”

(พระวรวงศ์ คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๑๙๖)

๖.๓.๑.๓ ใช้คำคม ถ้อยคำสำนวนชวนให้ขบคิดสำหรับนำมาใช้เป็นคติเตือนใจในเรื่องต่างๆ ลักษณะเด่นประการหนึ่งของชาวภาคใต้คือนิยมใช้สำนวนภาษาที่แสดงถึงความสามารถในการใช้ภาษาของตน กล่าวคือ สื่อความคิดลึกซึ้งด้วยถ้อยคำง่ายๆ ให้ผู้ฟังนำไปขบคิดไว้เตือนสติตัวเองและผู้อื่น จำได้ง่ายนำไปใช้ได้ทันที ดังตัวอย่างการให้ข้อคิดในเรื่องต่างๆ ต่อไปนี้

อิทธิพลของเจ้านาย

“ร้อยปากว่าดีล้ำ จะยิ่งคำเจ้านายหรือ
ท่านยอคำเดียวลือ คนนับถือเท่าวันตาย”

(สุบินชาดก ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม. ๒๕๔๘ : ๑๐,๔๔)

วันเวลาแห่งความสุขสั้นวันเวลาแห่งความทุกข์ยาวนาน

“ร้อยปีในมนุษย์ เป็นวันเดียวสุด ในดาวดึงสา
ร้อยปีในสวรรค์ วันเดียวนรกา ขอทูลราชา
ทราบน้ำพระทัย”

(สุบินชาดก ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม. ๒๕๔๘ : ๑๐,๘๐)

การไว้วางใจอิสตรี

“ครั้งนี้เสียตัวชั่วจริง แค้นสุดที่ยิ่ง จริงๆ พาซื่อต่อเมีย
เบื้องหน้าใครอย่าดูเยีย เพราะสมัครรักเมีย ทำเยียเสมือนชีพปลดปลง
เมียวอนใครหอนซื่อตรง แต่กูทระนง เสียหลงพระวงรักเสียตัว
.....
เสียหมดยศศักดิ์กูเอ๋ย ปิดหน้าหลังเผย ยากแล้วยากเหลยซอบที”

(หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับสมบูรณ์)

การใช้สติระลึกรู้

“ผิดแล้วไหนจะต้อง เจ้าตรึกตรองเถิดลูกยา
ร้อยชั่งฟังแม่ว่า ไหนจะคืนมาหาไม่มี”
ถึงเจ้าจะขึ้งโกรธ จะลงโทษนางพญา
จนม้วยด้วยหัตถา ไหนเล่าหนาจะมาคืน”

(หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับสมบูรณ์)

สามัญลักษณะ

*“**อนิจจัง**ไม่เที่ยง **อนัตตา**นั้นแล สูญเปล่าทุกอัน*
เกิดมาเป็นทุกข์ เพราะด้วยสัจจัง แม้นยืนถึงพัน
ไม่พ้นความตาย
เกิดมาพลัดพราก ด้วยกรรมจำจาก ให้ลำบากกาย
บัดร้ายบัดดี หว่างถึงความตาย ครั้นตนวอดวาย
สูญเปล่าสาธารณ์”

(หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับสมบูรณ์)

ความรัก

“รักตัวอย่ามัวหลง บำรงจิตคิดหาญหัก
กลั้นรักได้ชมรัก จงคิดหักกลืนรักไว้”

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๘๘)

คดีความ

“เป็นท้าวพระยา จงพิจารหนา ซักไซ้ไล่ความ
แม้นว่าทำจริง ก็พึงซักถาม ไล่เลียงเรียงตาม
ข้อความตามมี”

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๑๐๕)

การเลือกคู่ครอง

“ตัดผมผิดคิดถึงเดือน ถ้าปลูกเรือนผิดคิดจนลาย
ทำนาผิดคิดหมาย จนข้าวออกรวงเป็นผล
มีผัวแม้นชั่วดี ตราบชีวีชีพวายชนม์
อย่าปองสองสามหน เป็นคนชั่วมั่วตัณหา”

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๒๒๖)

การรู้จักพอ, รู้จักยั้งคิด

“โลภนักลาภหาย หาญนักมักตาย เร็วนักมักด่วน
คิดนักมักเมา ลำเนาสำหนวน ทุกข์นักมักชวน
เจ็บไข้หลายอย่าง”

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๒๖๔)

ความรักลูก

“ลูกร้ายอายพ่อแม่ ก็มีแต่อายขายหน้า
กินน้ำเห็นวาลุกา ครั้นอยากมาก็จำกิน”

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๓๖๕)

การหวงลูก

“ท้าวจะโปรดมิโปรดเกล้า ขอให้ท้าวตอบราชสาร
โฉมปรางนางนงคราญ อย่าหวงไว้ให้หมองนวล
มิใช่ดวงจินดา ถึงไว้ช้าพอได้สงวน
หวงนุชสุดกระบวน นวลแก่นักจักหมองศรี
ท้าวหวงลูกเอาไว้ คงจะขายฝาธุลี
หวงไว้ไม่สู้ดี มีแต่คนพูดนินทา”

(วันคาร คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๖, ๒๕๑)

การใช้สติ

“โกรธเรือดไฟเผาเรือน คิดผิดเพื่อนฟังไม่ได้
เสือเฒ่าเข้ากินควาย พังคอกทะลายไม่ขังต่อ
ทีนั้นควายพ่านเล่า เห็นเสือเฒ่านั่งหัวร่อ
ชาวเมืองจะเสียดสอ ว่าใจคอไม่สมกาย”

(วันคาร คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๖, ๒๓๘-๒๓๙)

ความมีศักดิ์ศรี

“ครั้นจะลักอักนิษฐา ไม่ลือชาทั่วแผ่นดิน
กระบือหลับเสือจับกิน เสียเกียรติยศไม่เห็นหาญ
เป็นตายให้ไว้ชื่อ เขาเล่าลือฝีมือมาร
กูจะเขียนราชสาส์น ไปขอกล่าวท้าวบิดา”

(วันคาร คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๖, ๒๔๙-๒๕๐)

การเลือกคู่ครอง

“หาผัวเหมือนสินค้า ไม่ชอบตาซื้อที่อื่น
ยังว่าเจ้างามชื่น เป็นสาวคะนองสองสามวัน”

(วันคาร คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๖, ๒๕๑)

ความไม่เหมาะควร

“จะเอาเป็ดขันต่างไก่ ข้าอายใจนักยักษา
จะปลดปลงองค์อิดา คนจะว่านอกรีตแสน”

(วันคาร คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๖, ๒๕๒)

ความเป็นผู้นำ

“แม้นยักษ์จักยกมา เป็นไปหน้าช่วยแก้ไข
รับแพ้เสียแต่ไกล ใครจะยอว่ากษัตรา”

(วันคาร คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๖, ๒๕๑)

การมองเห็นแต่โทษผู้อื่น

“ลูกตัวแสนชั่วเอง ทำไม่เกรงพระมารดา
เราอยู่นอกพารา ออกมาพาเอาเราไป
เราไปเอาแต่ยา ไม่ไปหาลูกสาวใคร
น้ำผึ้งมันหกใส่ มาห้ามมดอดได้หฤๅ”

(พระรถเมรี คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๘, ๒๐๒)

ความไม่ประมาท

“พาชีทูลสนอง ฟังข้าพระทอง อย่าได้ให้ไป
ยังไง(มักง่าย)ไม้พุก จะลุกเป็นไฟ ติดขึ้นที่ไหน
ปราลัยสิ้นเมือง
ไว้ใจไฟดิน ลุกพลามลามกิน ไม่สิ้นก็เปลือง
ไม่ตายแต่นาย จะฉิบหายสิ้นเมือง มันไม่ได้เรื่อง
เมืองจักฉิบหาย”

(พระรถเมรี คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๘, ๒๐๔)

ความไม่เที่ยง

“ทุกข์ไยบัวหลวง พระสุเมรทั้งปวง อาทิตย์พระจันทร์
ถึงเกณฑ์เข้าแล้ว ย่อมประลัยกัลป์ เกิดตายนับพัน
นับร้อยชาติไป”

(พระวรวงศ์ คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๒๑๒)

การรู้จักค่าของผู้อื่น

“กูว่ามันมา คิดว่ารกป่า บ่เป็นแก่นสาร
รกคนดีไซร้ ได้ใช้การงาน กูว่าลูกหลาน
มันว่าชู้เมีย”

(พระวรวงศ์ คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๒๘๗)

“ได้กินแต่หมาก ครั้นว่าส้มปาก ค่อยนึกถึงปูน
ยามดีเอาไว้ ยามร้ายเขาสูญ สิ้นในเต้าปูน
จึงค้นขวนขวาย”

(พระรถเมรี คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๘, ๒๑๙)

การรู้จักพิจารณา

“เล่ห์กลหนุนหนัง(ขนุน) นอกหนามรึงรัง (รุงรัง) มีรสหวานใน
ทุเรียนเสี้ยนหนาม เห็นงามที่ไหน แล่งออกดูใน
มีรสโอชา
หัวพระธำมรงค์ ตกตมจมผง มลทินนักหนา
หญิงชั่วชายชั่ว ชาติชั่วต่ำช้า บ่รู้ภาษา
ใช่ว่าของดี
มรกตสีเขียว ซัดมาหัวเดียว เรือนทองไม่มี
อับละอองหมองนัก ใครจักปรานี ยกขึ้นใส่ที่
ทั้งหลายพอใจ
โคกระบือแลขวัญ ช้างบ้าน้ำมัน แลเท้าหลังไหล่
ไก่ต่อแลเกล็ด เป็ดแลหางไซ คนดีเล่าไซร้
แลทรงกิริยา”

(พระวรวงศ์ คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๒๐๒)

การรู้จักแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ

“พี่นี้คือตราชั่ง ต้องกระหมังให้เป็นกลาง
อันว่าทั้งสองนาง คือช้างมันอันกล้าใจ
ล่ามไว้โรงเดียวกัน จะหยัดมันได้ที่ไหน
ต้องระงับดับน้ำใจ ให้อยู่ขอให้กลัวควาญ”

(เต่าทอง คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๘, ๕๕๕)

๖.๓.๑.๔ ใช้คำสรรพนามอย่างหลากหลายแทนความรู้สึกของผู้รจนาหรือผู้พูดที่มีต่อผู้ที่พูดด้วยหรือผู้ที่เอ่ยถึง นับเป็นกลวิธีสร้างความประทับใจได้มากเพราะมิใช่คำที่ใช้กันโดยทั่วไปแต่เป็นเสมือนคำที่ออกจากใจผู้เรียกขานตามเหตุการณ์ สภาพอารมณ์ ความรู้สึก หรือความต้องการให้เป็นเช่นนั้นในขณะนั้น เป็นที่น่าสังเกตว่าการใช้สรรพนามในลักษณะนี้เป็นลักษณะเด่นประการหนึ่งของวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เรื่อง**พระวรวงศ์** : สรรพนามใช้เรียกคารวี

*“**ดอกดวงนพรัตน์** ฟังถ้อยคำสัตย์ พี่เลี้ยงนวลศรี*
สองกรเจ้ารัด พี่เลี้ยงเทวี กอดคอแล้วชี้
พระศรีวรวงศ์”

“เจ้าคือดวงจันทร์ แสงฉายพรายพรรณ ห้อมล้อมดวงดาว
*สาวพรหมจารี ใช่ที่จนบ่าว อย่าเลย**ขวัญข้าว***
ฟังพี่เถิดรา”

“ว่าพลางทางสะอื้น นางเศร้าสะเทิ้น ปกคลุมเกศา
***เนื้ออ่อน**นอนนิ่ง บ่ได้เจรจา อาหารโภชนา*
เจ้าบ่ได้เสวย

จึงนางนวลศรี ปลอบนางคารวี ว่าเจ้าพี่เอ๋ย
*นิ่งเถิด**ขวัญชาย** ร้องไห้ไยเลย ลุกเถิดน้องเอย*
เสวยโภชนา”

“คิดแล้วนวลศรี เข้าอุ้มคารวี จูบทั่วพัตรา
*ลุกเถิด**ขวัญเมือง** เจ้าอย่าเคืองคา บัวคลี่สีฟ้า*
จะโรยราหมอง”

*“**ดอกหัสบงกช**(สัตตบงกช) อับอาย(กลิ่นอาย)คลายรส น้องเอ๋ยเจ้าพี่*
*ลุกเถิด**บัวหลวง** นอนล่วงราตรี โรคายายี*
มันพลอยโดยตาม

*ลุกเถิด**หัวแหวน** ว่าพลางสอดแขน ซองค์ทรงนำ*
แล้วนางรับขวัญ ด้วยคำอ่อนหวาน คารวีบัวบาน
ฟังพี่ปราศรัย”

*“นายคุมว่าอุย โอ้**แม่นางหัวนุ้ย** กูเห็นอัศจรรย์...*
เยียใดชายนี้ มาเป็นเผ่าพันธุ์ ทำพอใจกัน
แม่นแท้นักหนา”

*“นายเปิดประตูคุก เห็น**โฉมไรจุก** มายืนประตู*
*นายร้องว่าหุย **แม่นุ้ยของกู** เยียใดมาสู่*
ชายคุกนี้หนา”

*“พระศรีวรวงศ์ กล่าวตอบ**นางหงส์** น้องเอ๋ยเจ้าพี่*
ถ้ามิเป็นกรรม ไม่ถึงเพียงนี้ เวราก่อนมี
พี่จักโทษใคร”

*“โอ้**ดอกบงกช** เรียมขอลารส แรมกลิ่น**จำปา***
*อยู่เถิด**สายบัว** ผัวรักขอลา ตายไปเกิดถ้า*
ชั้นดาวดึงสี

*อยู่เถิด**บัวเผียน** คอยตั้งความเพียร ปรารถนาพาที*
*อยู่เถิด**คู่เคล้า** อย่าเศร้าหมองศรี ทำคุณแก่พี่*
พี่มิได้ทันแทน”

“นวลศรีวิ่งเข้ายก น้ำเนตรตกลงเต็มทรวง
*สังเวช**เจ้านมพวง** สลบแน่กับธรณี”*

*“โลมท้าวเสวยแล้ว **ดวงดอกแก้ว**กลับมาเฉย*
เขิ้นเถิงดาดฟ้าเงย ร้องว่าเหวยพระบิดร”

*“ทุกข์ไย**จำปา** **บัวแย้มยมนา** **สุมณฑาเมืองแมน***
เจ้าทำคุณพี่ พี่นี้ใดแทน ได้ยกหัวแหวน
ขึ้นใส่เรือนทอง

*เจ้าอย่าร้องไห้ **คู่ชีวิตชาย** พักตร์เจ้าจักหมอง*
*อับอายวายกลิ่น แรมรส**บัวทอง** คารวีจอมน้อง*
ฟังพี่เถิดหนา”

(พระวรวงศ์ คำกาพย์.๕๔๘,๑๐,๑๘๗,๑๘๘,๑๘๙,๑๙๐,๑๙๒,๒๐๑,๒๐๓,๒๑๒,๒๑๘,๒๒๑,๒๒๗)

เรื่อง**หอยสังข์**

*“ถือความแต่ข้างเดียว **พระทรามเปลี่ยว**เจ้าน้องอา*
ฟังแต่นางจันทา ให้ขับข้าเสียจากวัง”

“เท่านี้น้องแค้นจิต เหมือนชีวิตจะวอดวาย
*รักน้อง**พระทรามสดาย** กันความอายน้องสักที”*

*“**เจ้าทรามรักแม่** รักเจ้าเที่ยงแท้ แม่ตามเจ้ามา*
กรรมเวรชื่อใด ต้องภัยบิดา แม่มิเห็นหน้า
เพียงจักขาดใจ”

“แม้นยากชะแม้นร้าย เจ้าอย่ากลัวเลยโฉมฉาย
*ลูกเจ้าเกิดเป็นชาย **ทรามสบาย**อย่าร้อนรน”*

“เมื่อนั้นท้าวเสวยนม *โอ**พระทรามชม*** *ฟูมฟายน้ำตา*
อุ้มกอดลูกรัก *จูบพักตรพูงา* *พิศดูกายา*
เลือดย้อยลามไหล”

*“**พระทองบุญหนัก*** *น้องไม่ชวนชัก* ***พระทอง**เข้ามา*
เกลือกรู้ถึงเจ้า *โฉมนางพญา* *ตัวข้านี้หนา*
จักต้องโทษใหญ่”

“มารดาฟังลูก *ว่า**พระบุญปลูก*** *แต่นี้อย่าไป*
คนเดียวจากแม่ *แม่จะเห็นหน้าใคร* ***แก้วแม่**อย่าไป*
กระนั้นเลยหนา”

“ใครทำให้ท้าวแค้นเคือง *ลูก**พระบุญเรือง*** *ใครเลยจะเปรียบเทียมทัน”*

“แต่เกิดเจ้ามา *แม่ทนเสดสา* *เอาป่าเป็นเรือน*
ยากเราลูกเอ๋ย *ใครเลยจะเหมือน* *ได้พบ**บุญเรือน***
เหมือนตายเกิดใหม่”

*“**บุญปลอด**ได้รอดมา* *ในคงคาชลาลัย*
ยากเย็นเป็นกระไร *เชิญเล่าไปแก่พ่อรา”*
“ชมรูปแม่ชมเนื้อ *เพื่อปรัฏิโลมทั่วกายา*
*สังข์ทอง**เจ้าหัวผ้า*** *แม่ผูกมือเอาเป็นลูก”*
*“**พระทอง**เจ้าแม่เอย* *ถ้าเจ้าเกิดในเวียงไชย*
แม่จักตกแต่งให้ *เตียงบรรทมแลคนชา”*

*“**เนื้อทองเต็มตัก*** *แม่รักเจ้านัก* *แต่จะฟายน้ำตา*
แม่คิดช่วยเจ้า *ยากพ้นปัญญา* *แต่ตามวาสนา*
สร้างมาแต่ก่อน”

“แม่ปรานีเจ้า *แม่ตามหนุ่มเหน้า* ***พระทองบังอร***
จากแม่วันใด *ใจขาดรอนรอน* *รักเจ้าบังอร*
แต่จะฟายน้ำตา”

*“โอ้**พระยอดสร้อย*** *แม่เลี้ยงแต่น้อย* *สิ้นสุดอาลัย*
แม่รักษาเจ้า *นึกว่าเหมือนใจ* *ไม่ควรหนีไป*
จากอกมารดา”

"นางไห้กำสรวล คือเพลิงลามลวน กวนในใจเอ๋ย
*สวดกอดลูกรัก ซบพักตร์บ่เงย **ขวัญข้าว**แม่เอย*
ใครเลยจะเหมือน"

(หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับสมบูรณ์)

เรื่อง**วันคาร**

*"โอ้ว่า**ดวงเนตรแม่** แต่นี้แหละจะจากไกล*
*โอ้โอ้**เจ้าดวงใจ** ไปไกลแม่มิเห็นกัน*
*โอ้โอ้**จินดาดวง** หวงเหลือหวงแต่กรรมทัน*
ฟังแม่อย่าโศกศัลย์ สั่งสอนกันจำใส่ใจ
.....
***เนื้อเย็น**ยังเป็นสาว เพื่อนคราวๆ ยังไม่ไขว่(ใฝ่)*
*เพราะพ่อ**เจ้าดวงใจ** น้ำตาไหลอยากลูกเขย"*

(วันคาร คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๖,๒๖๗)

เรื่อง**สุวรรณหงส์**

***"ร้อยชั่ง**ฟังคดี **อรเทวี**มีหทัย*
หวาดหวิดคิดหวั่นไหว กลัวน้ำกลดท้าทดลอง"

*"หากเจ้ามาห้าม หาไม่ตายตาม **เอวกลมนมพัว***
พี่คิดจิตเบา โฉดเขลาเมามัว เพราะจิตคิดชั่ว
ไม่ทันตรึกตรอง"
*"สุริวงศ์ทรงฟังนงลักษณ์ ตรัสว่าน่ารัก พี่จักแจ้งความ**ทรามสงวน**"*
"ขอบใจเนื้ออุ่น เจ้าแม่มีคุณ แน่นักสุริยง
*เจ้ามาชบสรร **จอมขวัญวรรณหงส์** มีชีพคืนคง*
ไปยิ่งยืนนาน"

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑,๙๔,๑๐๕,๑๒๖,๑๓๖)

๖.๓.๒ ความไพเราะของเสียง วรรณกรรมกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เหมาะที่จะใช้เป็นกลอนสวด เพราะมีเสียงไพเราะด้วยชั้นเชิงของการใช้สัมผัสใน มีลีลาจังหวะดีชวนฟัง เมื่อประกอบด้วยเนื้อหาดี ความสุนทรีย์ก็เพิ่มมากยิ่งขึ้น ดังตัวอย่างคำกลอนต่อไปนี้

๖.๓.๒.๑ ไพเราะเพราะการส่งสัมผัสที่ลื่นไหลทั้งสัมผัสสระและพยัญชนะ

*"นางฟังเสียงโยค ชะนีร้อง**ลิงโลด** นกระเหว่าป่า*
*นางฟังเสียงหงส์ **ลดลงเลียบ**ผา ดุจเสียงพูงา*
ร้องมาขอนม

*สาย**สุดหยุด**ยั้ง* *__แห้วหูดู__ฟัง* *ใช่เสียง**น้อยอนงค์***
***นงนุชทรุด**นั่ง* *นิ่งฟังเสียงหงส์* *ครั้นแล้วโฉมยง*
*บุก**พงตรง**ไป*
*เดิน**พลางนางร่ำ* *สามวันยังค่ำ* ***ทบทวน**มาใหม่*
***ซังซุกบุก**ป่า* *ถึง**ศาลา**ลัย* *ซึ่งท้าวตั้งไว้*
หวังจะให้พบนาง”

(พระวรวงศ์ คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๒๙๗)

“ทำให้หมดจด ***ถากถางเลี้ยวลด*** ***ตกแต่ง**ให้ตรง*
*ที่**ลุ่มทุ่ม**หิน* *โยนดินถมลง* *ที่เป็นเนินดง*
ปราบเสียเถิดหนา
*ทำ**ถนนหน**ทาง* *ยก**ร่องสอง**ข้าง* *กว้างสักหกวา*
ตัดไม้รั้วไก่ *เหลาเปลือกลิดตา* *ปักตามมรคา*
ให้งามจงดี”

(สุบินชาดก ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๘๙)

“นายนาฏไห้ร่ำ *ตี**อกฟก**ซ้ำ* *ด้วยลูกสายใจ*
*ตีทรวง**ผางผาง*** *นาง**วิ่งวาง**ไป* *เป็นตายฉันใด*
ขอเห็นลูกชาย
ล้มแล้ว**ขึ้น**เล่า *เห็นดู**หนุ่มเหน้า*** ***ผมเผ้า**ทรสาย*
***หนามไหน่**เกี่ยวข้อง* *นางไม่รู้กาย* ***ติดตาม**ลูกชาย*
ฟูมฟายน้ำตา
ไปตามพะเนิน *หนทางไม่เดิน* *เดินในกลางป่า*
หนามไผ่เกี่ยวข้อง ***ทั่วทั้ง**กายา* ***เค็ดเค้า**เกี่ยวหน้า*
โยทิกาเกี่ยวหลัง”

(หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับสมบูรณ์)

*“ใน**ลักษณ์อักษร*** *พุ่ม**พวงดวง**สมร* *บอก**นามทราม**ชม*
ชื่อเกษสุริยง *ประสงค์นิยม* *มาให้พี่กรม*
ระทมทรวงใน
ในทรวงพี่ชื่น *ปิติ**เต็มตื้น*** ***รวยรื่น**ฤทัย*
กี่เมื่อจะประสพ *พบเจ้ามาลัย* *ว่าหนทางไกล*
*ร้อย**ชั้นกัน**ดาร”*

*“**หัวเหิมเริ่มรัก**	**เห็น**จะไม่**หาญหัก**	*ตัด**รักหักห้าม***
*พระอย่ากินแหนง	*คิด**แคลงแหนงนวล***	*เห็นผิดกระบวน*
ไม่ควรแคลงใจ”

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๔๐,๘๔)

*“ยายรักเต่านา	ลืม**หักผัก**หญ้า	ฟัก**ทองร่อง**มัน*
*นั่งกล่าวแต่บท	อดช่างหัวมัน	เก็บดอกบุษบัน*
มาให้ภักษา
*ด้วยเคยอุปถัมภ์	เคย**รารส**ธรรม	**ก่อเกื้อเผื่อ**มา*
*ไม่ให้อาลัย	ในทางรักษา	กุศลซักพา*
มาให้นุกูล”

(เต่าทอง คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๘, ๕๑๐)

***“ผิวพักตร์เผิดผาย	แย้มยิ้มพริ้มพราย	พึงพิศติดตา***
*เอว**กลมสม**องค์	ดุจ**หงส์เหม**รา	**พูดเพ็ญ**เจรจา*
*น้ำ**เสียงเกลี้ยงกลม***
*ถัน**นังตั้งเต่ง**	กำม**ดัดครัดเคร่ง**	บัง**ผ้าน่า**ชม*
***เลือดแล่นเส้นสาย**	เกลี้อนพรายรอบนม	ลักขณา**สะสม***
สนมนำยาตรา”

(พระรถเมรี คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๘, ๘๒)

๖.๓.๒.๒ ไพเราะเพราะการเล่นคำซ้ำ ดังตัวอย่างคำประพันธ์ต่อไปนี้

*“แม้น**ม้วย**ฟ้าดิน	**ม้วย**นายสายสินธุ์	**ม้วย**อินทราจันทร์*
***ม้วย**เทพเมืองแมน	**ม้วย**แสนกำมนัล	**ม้วย**สิ้นเบญจขันธ์*
*นั้นจะ**ม้วย**ลูกยา”*

(หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับสมบูรณ์)

*“**เร่ง**คิด**เร่ง**จน	นาง**เร่ง**ฉงน	เป็นพ้นปัญญา*
*คิดจักเข้าไป	ด้วยใจจินดา	มิรู้จักหน้า*
ว่าคนผู้ใด”

(หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับสมบูรณ์)

*"**ตาม**ยาก**ตาม**ไร้ **ตาม**แต่หาได้ จะช่วยรักษา*
มิให้แค้นใจ แห่งนางพระยา ยายจักรักษา
ตราบเท่าวันตาย"

(หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับสมบูรณ์)

*"ยามเย็น**ย่ำย่ำ** จะใกล้ค่ำมา**ไรไร***
มาฤจะออกไป สู่ถิ่นฐานเหย้าเคหา"

(หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับสมบูรณ์)

*"นางเร่งแต่งตัว หัวใจเมามัว **หลง**ลืม**หลง**ใหล*
กับหมู่ข้าสาว ชักชวนกันไป ออกจากเวียงไชย
ตามลูกพังงา
*แดดร้อน**ไหม้ไหม้** เหงื่อย้อยไคลไหล หัวอกฉายา*
กลิ้งกลดภิรม[อภิรุม] มิได้เอามา แดดร้อนไหม้หน้า
***เร่ง**เดิน**เร่ง**ไป"*

(หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับสมบูรณ์)

"มังค่ามังคุด กอเปียกกอปุด กำหยำกำหยี
กะถินกะถบ ตะขรบตะขรี ลูกจันทน์ลิ้นจี่
กะลุมพีกะลำพัก"

(วันคาร คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๖, ๒๗๘)

"อิสตรียังมีกระบวน ฟังพอควรอย่าเสียใจ
สองสนิทสองมิตรไม ใจต่อใจกรากถึงกัน
*วันคาร**ลืม**ตายาย นางโฉมฉาย**ลืม**ไอศวรรย์*
*วันคาร**ลืม**รสมัน นางเอววัลย์**ลืม**สนมใน*
*วันคาร**ลืม**แลควาย นางโฉมฉาย**ลืม**ปรางค์ชัย*
*วันคาร**ลืม**แอกไถ นางทรามวัย**ลืม**เตียงทอง"*

(วันคาร คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๖, ๒๗๔-๒๗๕)

*"แขก**ลืม**เข้าตูหนัด ต้น**ลืม**เสียวัด จีน**ลืม**ขายหมู*
*ไทย**ลืม**ลูกเมีย บ้าเสียอะฆู มอญ**ลืม**เล่นงู*
ตามดูกัลยา"

(พระรถเมรี คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๘, ๘๒)

*"**เสียสดาย**แก้วแกมมาศ เคียงประพาสด้วยสามี*
แต่นี้จะหมองศรี ด้วยน้องแก้วจะแคล้วไคล

เสียสดาย*เขนยทอง* *จะเศร้าหมองเป็นเรือดไร*
กำมลังแรกยังใหม่ *น้องเป่าปัดอยู่อัตรา*
เสียสดาย*แต่กรุงแก้ว* *จะเย็นแล้วเป็นป่าช้า*
จะเอาใครแต่ไหนมา *ครองพาราทดแทนองค์”*

(พระรถเมรี คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๘, ๑๗๗)

*“**เสีย**ศีล**เสีย**ศักดิ์* ***เสีย****สกุลนรลักษณ์* *พี่ว่าอย่าขืน*
เสีย*รส****เสีย****กลิ่น* *ที่ไหนจะคืน* *บรื้อขึ้นฟื้น*
เสีย*นวล****เสีย****สาว”*

(พระวรวงค์ คำกาพย์.๒๕๔๘ : ๑๐,๑๘๘)

“พ่อเจ้าตายจาก *แม่ตกลำบาก* *จะเห็นหน้าใคร*
แลซ้ายเปล่าตา ***แลขวาเปล่าใจ*** *เช้าเช้าเข้าไพร*
จะได้เฝ้าเรือน”

(สุบินชาดก ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม. ๒๕๔๘ : ๑๐,๕๗)

๖.๓.๒.๓ ไพเราะเพราะการเล่นคำแบบกลบท เช่น

*“นงใดใด**ปาน*** ***ปาน****องค์นง****คราญ*** ***คราญ****ให้ชาย****หลง***
หลง*จิตคิด****ถึง*** ***ถึง****เกษสุริ****ยง*** ***ยง****ยอดยอด****นงค์***
นง*ส่งข่าว****มา***
มา*ถึง****พี่ชาย*** ***ชาย****คิดจิต****หมาย*** ***หมาย****แก้วแวว****ตา***
ตา*เห็น****มาลี*** ***ลี****สีโส****ภา*** ***พา****ทูลบิดุ****มา***
มา*ไม่ให้****ไป***
ไป*ด้วยใจ****หมอง*** ***หมอง****กายได้****น้อง*** ***น้อง****ไม่แจ้ง****ใจ***
ใจ*ใคร่เป็น****ผี*** ***ผี****เยาะไย****ไพ*** ***ไพ****ว่า****พี่ไซร้***
ใช่*ชายชาตรี”*

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๔๓)

⊙ พลคชๆ เมามัน นายควาญแข็งขัน ขี่ขับไป
⊙ พลคชๆ ว่องไว มาอยู่โรงใน ผูกอานนาก
⊙ พลคชๆ หลายหลาก มาผูกอานนาก ประดับประดา
⊙ พลอัศว์ๆ แข็งกล้า ประดับอาชา รายดาวทอง
⊙ พลอัศว์ๆ ก่ายกอง ประดับเครื่องทอง ทองแกมแก้ว
⊙ พลอัศว์ๆ วาวแวว ม้าผูกอานแก้ว งามต่างกัน
⊙ พลปัตต์ๆ แข็งขัน แลดูพีกัล ถือธงชัย
⊙ พลปัตต์ๆ ว่องไว ถัดแต่ธงชัย แต่หมู่ปืน

⊙ พลปัตต์ๆ ยั่งยืน	ถัดแต่หมู่ปืน	ถือดาบทวน
⊙ พลปัตต์ๆ เป็นกระบวน	ถัดแต่หมู่ทวน	ถือแต่ดาบ
⊙ พลปัตต์ๆ ยุ่งยาบ	ถัดแต่หมู่ดาบ	ถือต่างต่าง
⊙ พลรถๆ กว้างขวาง	แลดูสำอาง	ใส่ธงขาว
⊙ พลรถๆ แวววาว	ถัดแต่ธงขาว	ใส่ธงแดง
⊙ พลรถๆ สีแสง	ถัดแต่ธงแดง	ใส่ธงเหลือง
⊙ พลรถๆ รุ่งเรือง	ขับออกจากเมือง	ดูมีสี
⊙ พลรถๆ มุณี	แลดูมีสี	ตามกันไป

(หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับสมบูรณ์)

๖.๓.๒.๔ ไพเราะเพราะเกิดจากลีลาจังหวะคำประพันธ์ ดังตัวอย่างคำประพันธ์ต่อไปนี้

"ได้กินแต่หมาก ครั้นว่าส้มปาก ค่อยนึกถึงปูน
ยามดีเอาไว้ ยามร้ายเขาสูญ สิ้นในเต้าปูน
จึงตนขวนขวาย"

(พระรถเมรี คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๘, ๒๑๙)

"กรรมพี่กรรมน้อง กรรมเจ้าสิบสอง แต่ปางสร้างมา
กรรมตามทันแล้ว น้องแก้วพี่ยา ทำให้เวทนา
เวราแต่ก่อน"

(พระรถเมรี คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๘, ๒๒๐)

"นางน้องเดินดง เข้าป่าออกพรง คนเดียวกลางไพร
กลางป่าตระโมจ ลิงโลดหัวใจ เดินพลางร้องไห้
คิดแค้นคาทรวง
ด้าวแดนดงรก เดินน้ำตาตก เดินกลางดงหลวง
ต้นไม้สล้าง อ้างว้างรานทรวง สิงห์สัตว์ทั้งปวง
ร่ำร้องเสียงใส"

(หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับสมบูรณ์)

"ใครพูดโป้ปด เสียเกียรติ์เสียยศ ว่าคนคดปลิ้น
ดุจเงินทองแดง คนแคลงติฉิน คนรู้ดูหมิ่น
นินทาหน้าเกรียม

เงินเป็นสังสี[สังกะสี]　　ภายนอกงามดี　　ราคีในเหลี่ยม
นานขึ้นสีนาก　　จ่ายยากเงินเทียม　　ดุจคนเท็จเสี้ยม
ยศศักดิ์มักแดง”

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๒๐๒)

“ร้อยปากว่าดีล้ำ　　จะยิ่งคำเจ้านายหรือ
ท่านยอคำเดียวลือ　　คนนับถือเท่าวันตาย
ควรกูจากเคหา　　เข้าไปป่าเที่ยวขวนขวาย
หาของวิเศษถวาย　　เอาความชอบตอบแทนคุณ”

(สุบินชาดก ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๔๔)

“พลคชๆ อัสุรี　　สำเนียงเสียงดี　　ชำนิชำนาญชาญณรงค์
พลคชๆ ยรรยง　　คชสารชาญณรงค์　　ก็ทรงกระโจมจับมา
พลคชๆ หาญกล้า　　ล้วนเลิศรจนา　　ประดับเครื่องทรงประไพ”

(พระวรวงศ์ คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๓๐๙)

“ยกศพขึ้นใส่บ่า　　โห่โฉ่ฉ่าดังขี้เมา
กาหลอก็ไม่เบา　　เข้าเปิดตะตีตะโจง
มือดีเข้าตีกรับ　　ดังโฉกฉับครึมครึมโหม่ง
งามแง่แลโอ่งโถง　　พริ้มวาววับจับเนตรมน”

(วันคาร คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๖, ๒๓๙)

“เทโวโห่เสียงฉาว　　หญิงคราวคราวงามทุกหน้า
แต่งเป็นบวน(กระบวน)เทวา　　เศียรสกุณาขันเจ้ามี
ปีกขวาขันเจ้าสาย　　ข้างปีกซ้ายขันเจ้าสี
ตัวของเจ้าสักุณี　　ขันเจ้ามีคนเข้าใจ
ตีนซ้ายขันเจ้ามา　　ข้างตีนขวาขันเจ้าไหม
หางนั้นเจ้าสีใหญ่　　ยกเรียงไปล้วนเทวา”

(เต่าทอง คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๘, ๕๒๙)

๖.๓.๓ **การสื่อความหมายและการนำเสนอความคิด** วรรณกรรมกลุ่มนี้มีความหลากหลายในการใช้ภาษาสื่อความหมาย เช่น บรรยายอย่างละเอียดมีการเปรียบเทียบให้เห็นจริง การใช้โวหารแบบกวี และการสร้างอารมณ์ เป็นต้น

๖.๓.๓.๑ ใช้กลวิธีการบรรยายอย่างหมดจด สื่อให้เห็นรายละเอียดชัดเจน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เกษสุริยงสอนลูกเมื่อขอลาไปเรียนกับฤาษีในป่า

“พ่อเอยเจ้าศิลป์ธนู จะกินอยู่ของต้องแล
อาหารนอกของแม่ ให้แก่เจ้าอย่าตะหลาม(ตะกราม)
กินนั่งนอนระวังตัว อย่าเมามัวกินสามผลาม
แม่เลี้ยงอยู่เคียงตาม ระวังความอย่าลามลวน
สิบรักสิบคนชัง ถ้าพลาดพลั้งดังลมหวน
ในกายให้ปั่นป่วน ครู่เดียวกวนหวนจับใจ
เปรียบปานดังความผิด กระเดียวติดลุกเป็นไฟ
ลุกลามเกิดความใหญ่ ช่วยมิได้ฉิบหายผง
เสียรู้ก็เพราะรัก ความยอกยักมักไม่ตรง
ลูกอาอย่าทะนง ว่าญาติวงศ์พวกพงศ์พันธุ์
เราดีเขาเกรงกลัว ถ้าเราชั่วเขาเย้ยหยัน
เขาตรงเราตรงกัน ถ้าคดผันเอาคดแทน
สตรีมีพยศร้าย พระลูกชายอย่างหวงแหน
คบมิตรดูเมื่อแค้น เมื่อยากแคลนเห็นร้ายดี
หญิงใดใจมักมาก ดังปลิงทากโลภมากมี
เจ้าอย่าร่วมประเวณี จงจำคำแม่ร่ำสอน
อย่ารักมักหวงเขา อย่ามักเมาเล่นเบี้ยบ่อน
ไปป่าอย่าซุกนอน ใต้ร่มไม้ให้แลดู
กิ่งไม้ตายพุกผุ ลมพายุพัดกล้าผรู
ตกทับกายยับอยู่ เจ้าแลดูทั้งสูงต่ำ
ขอนไม้งูตะขาบ มักนอนซาบสัตว์ประจำ
จะนั่งนอนคืนค่ำ จงพินิจพิจารณา
อย่าถือว่าตัวดี มักเสียทีคนปัญญา
อย่าถือว่าตัวกล้า มักเสียคราเพราะคนลวง
เชื่อคนอย่าเชื่อคน แร้วรัดตนมัดติดหน่วง
เหมือนกับคนทั้งปวง ด้วยกลลวงคือโวหาร
โวหารการพาที ยากสุดที่จะคิดอ่าน
ดังคนล่อช้างสาร เข้าเพนียดด้วยเกียดกล

เร็วนักมักฉุกเฉิน ช้านักเดินค้างกลางหน
ทางไกลไปมืดมน เพราะตนช้าเข้าราตรี”

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑,๒๕๕- ๒๕๖)

แม่สอนบุตรสาวที่ออกเรือนไปอยู่กับสามี

“บุญหนักรักษาตัว อย่านอกผัวชั่วสาระวอน
คบชู้สู่สมสมร เหมือนตัดทอนกระถูลวงศ์
ชั่วอื่นมิเป็นใด ชั่วหัวใจไม่ซื่อตรง
ขายหน้าคณาวงศ์ เป็นคนหลงชั่วแสนทวี
น้อยหลวงอย่าหวงหึง อย่ามึนตึงหึงสามี
คนพาลกาลกิณี พระบุตรีอย่าสมาคม
จงปลูกผูกไมตรี อย่าเสียดสีพวกนักสนม
หมั่นเฝ้าค่ำเช้าชม ถ้วนทุกกรมสนมนาง
โภชนากระยาเสวย อย่าละเลยทำสำอาง
ญาติมิตรสนิทห่าง จงอัชฌาอย่าเบี่ยงบิ้ง
แม้นผัวตัวไปหา นางซ้ายขวาอย่าโกรธขึ้ง
พูดจาอย่ามึนตึง อย่าทะลึ่งพูดคะนอง
บิดามารดาผัว จงเจียมตัวอย่าให้หมอง
อย่าเต้นเล่นคะนอง อย่าลำพองร้องเล่นรำ
เจ้าไปไกลมารดา ใครจะมาอุปถัมภ์
โฉมยงจงจำคำ ของแม่นำให้มั่นคง
มเหสีท้าวมีหลาย อย่าลุยลายจิตให้ตรง
เพื่อนรักมักยุยง จงระวังอย่าพลั้งพลาด
กินอยู่จงดูแล คนเฒ่าแก่อย่าประมาท
หึงสาความพยาบาท อย่าผูกคาดทำโทสา”

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๒๒๘)

๖.๓.๓.๒ กลวิธีใช้กวีโวหารให้เกิดความหมายลึกซึ้ง ได้แง่คิด และมุมมองใหม่ ๆ เกิดอารมณ์สุขทุกข์ร่วมไปกับตัวละครและเหตุการณ์ในเรื่อง รวมทั้งเกิดจินตภาพ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ใช้โวหารเปรียบเทียบ เช่น อุปมา อุปลักษณ์ สัญลักษณ์ และบุคคลาธิษฐาน เป็นต้น

“ด้วยองค์ท้าวสามี จากธานีมิกลับมา
เกลือกสบพบกว่า แต่จะถ้าอยู่เป็นเย็น”

“คิ้วค้อมเกาทัณฑ์ สองตาเมลืองมัน ครือตามฤคา
เมื่อทอดบาทเดิน ครือหงส์ลินลา แขนครือไอยรา
อ่อนช้อยดังเพลง
เอวกลมลำมยอง ครือลำกล้วยทอง รูปท้าวงามเอง
เดชะสมภาร สร้างมาแต่เพรง โฉมท้าวงามเอง
ครือท้าวเทวา”
“แต่งแง่ให้งามโสภา เสมือนลูกขี้กา ก็งามแต่นอกขมใน”
“ขอทูลให้ทราบพระทัย ธรรมเนียมแต่ไหน เอาหงส์มาเทียมกับกา”
“เสียหมดยศศักดิ์กูเอ๋ย ปิดหน้าหลังเผย ยากแล้วยากเหลยขอบที”

(หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับสมบูรณ์)

“ท้าวคฤๅหงส์ทอง ข้าทั้งสิบสอง นี้หรือคฤๅกา
เคียงคู่ด้วยหงส์ ผิดวงษ์พงษา กาเคียงคู่กา
วงษาเดียวกัน”
“ฉานคฤๅปลาคลัก เกลือกตมจมปลัก อยู่ใต้พสุธา
กายจักเป็นเหยื่อ แก่เนื้อนกกา ครั้นท่านกรรุณา
ชีวาคงเป็น”
“ปากหากปราศรัย ป้าลิง(เล็ง)เห็นใจ ที่ไหนจะไม่เอา
ไปบอกบิดา ให้มารับเอา พบถ่านไฟเก่า
ไม่เป่าก็ลุกวอ”

(พระรถเมรี คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๘๑, ๘๑, ๒๑๐)

“เสียเปรียบห้าสี่ ไหนท้าวจะลาลี เห็นทีจะนานวัน
เช่นแมวอิ่มหนู งูเบื่อเขียดนั้น ควรเราจักผัน
เถิดหรือฉันใด”

.....

“ถ้าแมวเบื่อหนู พังพอนเบื่องู เพราะหนูไม่ดี
อันหนูของเรา แมวจะเมาสักที ได้กินกลิ่นมี
รสชาติบาดจิต”

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๑๕๗-๑๕๘)

“คราวนี้ท่านสนุก เหมือนชาวคุกได้ขึ้นปรา
เหมือนหมูได้กินส่า เหมือนสุนัขกินอาจม”

“เนื้อคือทองคำ มิสูงมิต่ำ ร่างหงส์ทรงนาม
รวยระรื่นรสกลิ่น ดูสบสมงาม ถ้าน้องร้องถาม
สุรเสียงคือหงส์”

“มึงเห็นยมโดย ของกูราโรย เสียรสสาบหมิน
มึงหาดอกอื่น อันมีรสกลิ่น อย่ามาอยู่กิน
บนเคหากู”

(พระวรวงศ์ คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๑๕๒,๑๗๗, ๒๘๔)

“ชาวบ้านผ้าปิดหน้า ร่ำพรรณนาทุกประการ
โอโอ้พระยาพราน ร่มโพธิ์ทองของเราอา”

“หญิงนี้คนมีดหลงใหล โทโสคือไฟ ควรเอาตัวไปถวาย”
“ตรัสแก่พวกบาปทั้งหลาย ครั้นเมื่อตนตาย จะตกนรกแสนเข็ญ
ขุมนรกจะตกตื้นเต็ม แต่ที่จะเสียบเข็ม บ่ว่างจะเว้นเลยหนา”

(สุบินชาดก ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๕๐, ๗๐, ๗๑)

ใช้โวหารแบบเมฆทูตในนิราศ เช่น การฝากสารไปกับเมฆ นก ลม เป็นต้น

“โอ้นกใดเล่า ช่วยคาบเอาข่าว ลูกไปบอกเฉลย
ให้พระแม่เจ้า รู้ด้วยนกเอย ว่าลูกทรามเชย
พลัดกันแล้วหนา”

“ขอพระพายพัด มือข้ามนัส เหนือเกล้าเกศา
เอ็นดูดีฉานด้วย ช่วยบอกมารดา ว่าข้ารอดมา
ถึงเมืองเศรษฐี

แต่พระพี่ยา พลัดกันในป่า ไปไหนไม่รู้ที
พระพายเจ้าเอ๋ย จงได้ปรานี เอาเนื้อความนี้
ไปเล่าพระมารดา”

(พระวรวงศ์ คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๑๖๙, ๑๘๓)

ใช้วิธีการบรรยายโดยใส่ความรู้สึกไว้กับสัตว์

“สิ้นแรงร้องไห้โหยหา นั่งเหนือศิลา พี่น้องผันหน้าต่อกัน
กอดน้องร้องไห้โศกศัลย์ วิเวกหิมวันต์ สงัดเสงียบเชียบไป
โยดร้องวังเวงหัวใจ จักจั่นเรไร ร้องก้องเสนาะเพราะขาน
สุรสียงพี่น้องเพาพาล ร้องไห้สงสาร สิงห์สัตว์อันมีในไพร
พลอยร้องด้วยเจ้าทรามวัย ถ้าเจรจาได้ จะถามถึงทุกข์สองศรี
ว่าเป็นฉันใดน้องพี่ มาร้องอยู่นี้ ด้วยเหตุธุระสิ่งใด
พี่น้องนี้จักไปไหน มานั่งร้องไย บนก้อนชะง่อนศิลา”

(พระวรวงศ์ คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๑๕๙)

ใช้โวหารคร่ำครวญแบบนิราศ

“คิดถึงเมรีดวงจันทร์ องค์อรเอววัลย์ ตามเรียมมาทันหรือกระไหร
สะทิ่นหอมกลิ่นมาลัย ซับซาบอาบใจ อยู่ไหนส่งแต่กลิ่นมา
กระเหว่าทองร่อนร้องเรียกกา กังหรีพี่อา แถกน้ำตามมาหาเรียม
อกไหม้ไส้ขมกรมเกรียม ทุกข์ใจใครเทียม วันเรียมมาพรากจากอนงค์
โยดร้องก้องในไพรหง สำคัญว่าอนงค์ รูปหงส์ไม่จำนรรจา
ชะลีร่ายไม้ส่งเสียงมา ร้องไห้โหยหา หาคู่อยู่ปลายไม้รัง
เจ้าฟ้าหยุดถ้าแห้วฟัง เมรีข้ามฝั่ง ซอกซัง(เซซัง)ตามมาหาชาย
หงส์ทองร่ำร้องอยู่ปลาย ไม้แก้วแจ้วไจ้ คลับคล้ายกับเสียงเมรี”

(พระรถเมรี คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๘, ๑๘๘-๑๘๙)

๖.๓.๑.๓ ใช้กลวิธีสร้างอารมณ์โดยวิธีการต่างๆ เช่น การสะท้อนความรู้สึก การสร้างบรรยากาศ การบรรยายอย่างละเอียด เป็นต้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

อารมณ์เศร้าโศกเสียใจ

“โอ้พระคุณร่วมปี ด่วนมาหนีลูกกวอดวาย
ไม่เห็นดูลูกชาย ด่วนมาตายด้วยแค้นเคือง
ว่าโอ้พระมารดา ลุกขึ้นราเข้าไปเมือง
แต่นี้อย่าแค้นเคือง ลูกจะไปตามมารดา
มาตายในป่าใหญ่ ให้ลูกน้อยฟายน้ำตา
ลุกขึ้นเถิดมารดา มาจะเข้าไปเวียงไชย
พันธุรัตเจ้าแม่เอย แม่มาตายในป่าใหญ่
เอาเดือนมาต่างไต้ เอาท่อนไม้มาต่างหมอน
โอ้โอนางโฉมฉาย ควรมาตายในดงดอน
เสียฟูกแม่เสียหมอน แม่มานอนร่มพฤกษา

จักจั่นแลริ้งไร ร้องเสียงใสในกลางป่า
กล่อมศพพระมารดา ต่างพาทย์ฆ้องแลดนตรี
ลิงค่างร้องสมเพช ต่างนักเทศแลขันที
ร่มไม้พระไทรศรี ต่างเพดานแลม่านบัง”

(หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับสมบูรณ์)

อารมณ์โกรธ เสียใจ ผิดหวังและอับอาย

“พระองค์รำพึงในใจ น้อยหรือทรามวัย เหตุไรไม่คิดทุกขัง
กูฝากมากมายหลายครั้ง เป็นพ้นกำลัง กูไม่รู้หยั่งใจหญิง
ครั้งนี้เสียตัวชั่วจริง แค้นสุดที่ยิ่ง จริงจริงพาซื่อต่อเมีย
เบื้องหน้าใครอย่าดูเยีย เพราะสมัครรักเมีย ทำเยียเสมือนชีพปลดปลง
เมียวอนใครหอนซื่อตรง แต่กูทระนง เสียหลงพะวงรักเสียตัว
กลัดกลุ้มหุ้มกายเมามัว กูเสียดายตัว เมามัวด้วยหญิงมายา
……
เสียหมดยศศักดิ์กูเอ๋ย ปิดหน้าหลังเผย ยากแล้วยากเหลยชอบที
อ่อนองค์เพียงทรงสัญญี ชลนัยน์ไหลปรี่ พันปีขัดแค้นอุรา
หลงจิตด้วยหญิงกาหลา ช่วยเมืองพารา ถอดรูปเงาะป่าตีคลี
ทำดีกูไม่ได้ดี เสียท่วงเสียที บัดสีแก่หมู่ไพร่พล
น่าอายแก่ท้าวสามน พระยาหกคน ทั่วสกลชวนกันนินทา”

(หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับสมบูรณ์)

อารมณ์ทุกข์ยากลำบากกาย

“ครั้นแล้วจูงพระอนุชา หัวแหวนสะพาย เหนือบ่าแล้วจึงย่างเดิน
พาน้องข้ามช่องแนวเนิน วางน้องให้เดิน จูงพลางแล้วร้องไห้พลาง
ตีนซ้ำพระพี่มิวาง อุ้มน้องไปพลาง มิให้พระน้องกันแสง
วรวงศ์ร้องไห้สิ้นแรง ตีนติดน่องแน่ง มิวางให้น้องเดินดิน
มิว่าให้น้องได้ยิน พาน้องจนสิ้น แรงแล้วกอดคอกันตาย
สังเวชพี่น้องสองชาย วิบากปางตาย มิได้จะมีปูนปาน”

(พระวรวงศ์ คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๑๖๐)

อารมณ์เด็ก

“วงศ์สุริยามาศ ตรัสแก่นุชนาถ เจ้าวรวงศา
เราจักถือไก่ ให้ชนเถิดหนา วรวงศ์เจ้าพี่อา
เจ้าจะถือตัวใด

หรือจะถือไก่ขาว ไก่ดำตามใจเจ้า พระนุชชอบใจ
เจ้าศรีวรวงศ์ ฟังพี่ปราศรัย เจ้าจับเอาไก่
ตัวขาวเข้ามา
วงศ์สุริยมาศ จับไก่ดำอาจ ตามพระอนุชา
อุ้มไก่ชนแล้ว ลืมพระมารดา แล้วสองกษัตรา
วางไก่ชนกัน”

(พระวรวงศ์ คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๑๖๒)

๖.๓.๓.๔ ใช้กลวิธีการกล่าวความจริงที่เป็นสัจธรรม จัดเป็นความงามที่เกิดจากความจริง เช่น

ความจริงแห่งชีวิต

“ท้าวปลอบนางไท้ น้องเอ๋ยอย่าได้ โศกหนักเลยหนา
เป็นกรรมเราแล้ว หนาแก้วพี่อา ***พระเจ้าเทศนา***
ว่าเกิดแล้วตาย
บ่มิเว้นฝูงคน ทั่วท้องสากล ทุกคนหญิงชาย
ผู้ดีเข็ญใจ ใครห่อนพ้นตาย พ่อแม่ตายาย
ชีพวายตามกัน”
“ตรัสแก่ศิลป์ธนู แม่จักใคร่อยู่ ด้วยบุตรสุดใจ
อันว่าความตาย ไม่ได้ลดใคร ถึงวันบรรลัย
ไปแต่ตัวเปล่า
ทรัพย์สินข้าวของ แก้วแหวนเงินทอง เป็นของของเรา
พาไปมิได้ หงายมือไปเปล่า มิใช่ของเรา
สักสิ่งลูกยา
ศีลทานทำไว้ จัดเป็นเพื่อนกาย เราไปภายหน้า
ยศศักดิ์เงินทอง ใช่ของอาตมา บ่าวไพร่ซ้ายขวา
มิใช่ของตัว
ศีลทานแผ่ผล นี้แลของตน ดุลเงากับตัว
แม้นอยู่ที่ใด ตามไปกับตัว แม่นี้คิดกลัว
แต่ความมรณา

……

ศึกเกิดภายใน สู้ยากสุดใจ มีแต่จะเสียที
ทวัตดึงสาการ พวกมารย่ำยี จักเผาเอาชี-
วิตเราวายปราณ

สามสิบสองสิ่ง รูปกายชายหญิง สรรพสัตว์ทุกประการ
ล่อลวงให้หลง ในวัฏสงสาร อาโปโสธาร
ดินน้ำไฟลม
ล่อลวงให้เกิด มาเอากำเนิด เกิดแล้วดับไป
ถ้าความปรารถนา เรายังตราบใด ตายแล้วเกิดใหม่
เวียนว่ายตายเกิด
ถ้าสิ้นปรารถนา กิเลสพันห้า สิ้นชาติกำเนิด
เข้าสู่ศิวาย(สิวาลัย) พ้นจากตายเกิด ที่นั้นประเสริฐ
เรียกว่านิพพาน”

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๓๗๘)

ความจริงในเรื่องความเป็นธรรม

“ทูนกระหม่อมกษัตริย์ พูดเป็นบรรทัด โปรดตรัสซักถาม
ซึ่งความลามลวน สำหนวนทางความ ซักไซ้ให้งาม
ตามข้อคดี
ข้อท้วงพิพากษา ลูกขุนทำมา จะพาให้จุมพล
เสียยุติทางธรรม มันจะทำให้วน เสวยทุกข์ร้อนรน
ทนทุกข์มากความ
แม้นข้าแพ้โจทก์ พระองค์ลงโทษ บ่มิโกรธทรงนาม
ปรึกษาให้ตรง ตามกระทงเนื้อความ ข้าทั้งสองพราหมณ์
ไม่เสียน้ำใจ”
“ท้าวพระยากษัตริย์ ดังสายบรรทัด ตัดคดีถี่ถ้วน
พินิจพิจารณา ปรึกษาสำหนวน ให้ถูกกระบวน
จึงควรชี้ขาด
ความยังเคลือบแฝง ดุจเงินทองแดง แอบแฝงเงินบาท
นอกงามในชั่ว ดังตัวคนประมาท ผู้ที่จะชี้ขาด
อย่าคลาดคำหา”

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑,๒๑๔-๒๑๕, ๒๒๓)

๖.๓.๓.๕ ใช้กลวิธีอธิบายหลักธรรมและความเชื่อโดยอาศัยการอภิปรายของผู้รู้ ซึ่งผู้รจนานิยมสอดแทรกเข้ามาเพื่อให้เหตุผลกับผู้อ่านถึงเหตุการณ์ต่างๆ ซึ่งเกิดขึ้นกับตัวละคร เพื่อสอนธรรมะโดยทางอ้อม หรือเป็นการอธิบายข้อสงสัยที่เกิดขึ้นในใจผู้อ่าน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

คำอธิบายถึงสาเหตุที่ข้าวห่อสิบเอ็ดห่อของพี่สาวของนางเภากลายเป็นดิน

“อาจารย์ผู้หนึ่งโจด กรรมใดโสดมาตามถึง
ยังมีอาจารย์หนึ่ง เฉลยแจ้งซึ่งเวรา
แต่ก่อนเจ้าเหล่านี้ เป็นบุตรีขุนเสนา
ใช้ทาสไปทำนา เอาลูกไว้กลางเรือนนาย
เด็กร้องขอข้าวกิน ตักเอาดินมาโดยหมาย
ส่งให้เด็กหญิงชาย รับแต่นายมาจะกิน
เด็กเห็นไม่ใช่ข้าว ร้องเรียกเล่าด้วยว่าดิน
เอาอื่นมาให้กิน กรรมเล่นเด็กติดตามมา”

(พระรถเมรี คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๘, ๔๐)

คำอธิบายถึงสาเหตุที่นางสิบสองถูกควักนัยน์ตาแล้วขังไว้ในอุโมงค์ อดอาหารจนกระทั่งต้องกินเนื้อของลูกตน

“ด้วยแต่ก่อนปางสร้างมา ที่ทนเวทนา กรรมายังตามปิด(ติด)งำ
ด้วยสิบสองนางสร้างกรรม แต่ก่อนได้ทำ กรรมจำให้กินลูกเอง
ชาติก่อนเป็นคนลักเลง อำเภอใจเอง ออกไปเที่ยวกลางทุ่งนา
ไปพบแม่งูเห่าป่า ขึ้นมาเที่ยวหา กุ้งปลาเขียดกบขบกิน
ขุดรูไข่อยู่ใต้ดิน รุ่งเที่ยวหากิน เป็นนิจกาลนานมา
วันหนึ่งขึ้นมาเที่ยวหา เครื่องจักภักษา เห็นนางเดินมาตกใจ
เลื้อยแล่นลงอยู่รูไซ คร้ามตัวกลัวภัย ตกใจตัวสั่นขวัญหนี
นางเห็นงูร้ายไล่ตี งูพาตัวหนี เทวีหยิบไม้ไล่งู
เห็นงูลงไปในรู กู้เรียกกันอู พวกยิ่งวิ่งพรูเข้าไป
ขุดเอาดินพามาไว ถมปากรูไว้ มิให้งูร้ายขึ้นมา
งูอยู่ในรูเสดสา อดน้ำอดท่า อดกุ้งอดปลาช้านาน
นอนพดงูอดอาหาร เวทนาช้านาน สงสารงูกินลูกเอง
เวราสร้างมาแต่เพรง นางกินลูกเอง เพราะกรรมนางได้ทำมา
ยังกรรมสิ่งหนึ่งเล่าหนา อาจารย์สนทนา ว่าไว้แต่หลังครั้งก่อน
ยามเมื่อเสฏฐีบิดร ลักพาสายสมร ไปทิ้งเสียในไพรป่า
พี่น้องเจ้าร้องร่ำหา อดข้าวอดปลา เวทนาเสดสาแทบตาย
ไปพบปลาคลักปลักควาย พี่น้องปองหมาย วุ่นวายชวนกันจับปลา
จับได้เชียกร้อยตามตา นางเภาน้องยา ได้ร้อยแต่ตาปลาก(ปละ)หนึ่ง
กรรมนั้นมันตามมาถึง ผู้ฟังนั่งอึ้ง รู้แล้วแม่ข้าอย่าทำ”

(พระรถเมรี คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๘, ๑๐๔-๑๐๕)

อ้างเกจิอาจารย์อภิปรายหลักธรรมให้น่าเชื่อถือ

“ธรรมสามประการ เกจิอาจารย์ ท่านว่าจำเมริน
แก่คนผู้ถือ สัตย์ซื่อทางเดิน เป็นทางตำเหนิน
ไปสู่นิฤพาน
นักปราชญ์ทั้งหลาย ท่านกล่าวบริยาย ว่าธรรมแก่นสาร
สัจจะเปรียบลึกสุด ดังสมุทรชลธาร เป็นที่ขังนาน
แห่งน้ำฟ้าฝน

.....

สัจจังกตัญญู ขันติเป็นคู่ ทั้งสามงามผจง
ซื่อธิบดีธรรม ชูค้ำบำรุง เป็นอันที่จะทรง
ซึ่งศีลสังวร
ศีลตั้งด้วยสัตย์ ถ้าสัตย์วิบัติ ศีลขจัดพลัดถอน
คำมุสาวาท บ่มิอาจตัดทอน ซึ่งศีลสังวร
ไม่หอนปรวนแปร”

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๒๘๗-๒๘๘)

คำอธิบายถึงเหตุผลที่ว่าทำไมตายแล้วถึง ๗ วัน จึงยังชุบชีวิตได้

“ผู้โจทย์ถามว่า วรรณหงส์ทรงฟ้า ชีวาปราหลัย
ถึงเจ็ดราตรี มิเสวยสิ่งใด ขาดลมหายใจ
ไยไม่มรณา
เราคิดสงสัย คลังแคลงแหนงใจ ในคำร่ำว่า
เราไม่เคยเห็น คนตายเป็นมา ท่านวิสัชนา
ให้ข้าขอฟัง
พูดเฉลยเผยอรรถ ว่าฝูงสรรพสัตว์ วิบัติมรณัง
มีอยู่สองประการ ท่านจงสดับฟัง หนึ่งม้วยชีวัง
ด้วยอายุขัย
สิ้นแล้วเน่าพอง เนื้อหนังเศร้าหมอง เป็นหนองเลือดไหล
รูปธรรมดับสิ้น ดินน้ำลมไฟ ขาดลมหายใจ
ว่าสิ้นเบญจขันธ์

แก้ไขไม่ได้ อย่างหนึ่งเล่าไซร้ ตายด้วยปัจจุบัน
ต้องพิษเขี้ยวงา สลบมาหลายวัน รูปพระธรรมขันธ์

ยังพร้อมบริบูรณ์
ดินน้ำลมไฟ ยังพร้อมอยู่ใน ร่างกายทั้งมูล
อัสสวาตปัสสวาต ไม่ขาดสิ้นสูญ เนื้อหนังบริบูรณ์
มิได้เปื่อยพัง
ขาดลมหายใจ เข้าออกนอกใน สุขุมหุ้มบัง
ดวงจิตนั้นปลง ลงสู่ภวังค์ ละเอียดลมยัง
ดังสัตว์ปฏิสนธิ์
ในครรภ์มารดา ลมละเอียดนักหนา พัดในท้องคน
มิได้เข้าออก ไปนอกกายตน เปรียบดุจมหาชน
อันสลบปานกัน
อันเจ้าวรรณหงส์ เทพช่วยบำรง บ่มิปลงชีวัน
เอาทิพย์อาหาร เจือจานป้องกัน เป็นนิจนิรันดร์
จึงไม่วายปราณ
เจ้าวิมานสวรรค์ เอาทิพย์น้ำมัน มาให้นงคราญ
ทากายวรรณหงส์ ชีพคงคืนสถาน ไทท้าวมัฆวาน
ป้องกันกั้นภัย”

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๘๑)

อภิปรายว่าการที่พระวงศ์สุริยมาศและพระวรวงศ์ถือข้างไก่ขาวไก่ดำที่ชนกันนั้นเป็นบาปหรือไม่

“อาจารย์ท่านโศก[โจษ] เล่าเป็นทำโจทก์ ว่าโทษกษัตรา
ให้ไก่ชนกัน ถึงความมรณา บาปกรรมนี้หนา
ได้แก่สองไท
อาจารย์หนึ่งแก้ ว่าบาปพ่อนี้แล จะมีที่ไหน
เดิมทีไก่นั้น ชนกันอำเภอใจ ใช่ว่าสองไท
ต้อนลักดักมา
เป็นเจ้าไม่ถือ ไก่ทั้งสองหรือ จะม้วยมรณา
เพราะชนกันเอง ด้วยความโกรธา อาจารย์ผู้ว่า
หายสิ้นสงสัย”

(พระวรวงศ์ คำกาพย์.๒๕๔๘ : ๑๐,๑๖๓)

๖.๓.๓.๖ ใช้กลวิธีอ้างอิงวรรณกรรมอื่นๆ หรือนำอนุภาคจากวรรณกรรมอื่นๆ มาปรับใช้สร้างอนุภาคในวรรณกรรมที่รจนา การใช้กลวิธีอ้างอิงวรรณกรรมที่แต่งไว้ก่อนแล้ว เพื่อ

โยงให้เข้าใจหรือได้ภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้น หรือเพื่อให้สิ่งที่กล่าวมีน้ำหนักน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น ทั้งยังแสดงถึงภูมิรู้ของผู้รจนาด้วย เป็นกลวิธีที่กวีชาวภาคใต้นำมาใช้กันแพร่หลาย ดังตัวอย่างเช่น

ยายทองสาอ้างอิงเรื่อง**หอยสังข์** มาเป็นเหตุสนับสนุนการเลี้ยงเต่าเป็นลูก

“ยายจึงชักนิทาน แต่งเรื่องบูราณ เป็นขยายให้ตา
*ครั้ง**หอยสังข์ทอง** ลูกเจ้าพารา พันธุรัตน์รักษา*
เอาไว้โดยดี
ครั้งหนึ่งหอยสังข์ทอง ครั้นพบโฉมน้อง ข้างในคนมี
เราได้เจ้าเต่า อย่าเผาอย่าจี่ ข้าขอสักที
อย่าทำวุ่นวาย”

(เต่าทอง คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๘, ๕๐๙)

การร่ายรำของพระธิดา นางในและพวกวิเสทในเมืองยักษ์เมื่อได้ยินเสียงปี่ กล่าวอ้างอิงถึงเรื่อง**พระรถเมรี**และ**พระสุธน นางมโนห์รา**

“นางหนึ่งทำน่าแล ขี่คนแก่ว่าพาชี
*เล่น**พระรถหนีเมรี** ห่อหีบหลี[ลี้]มือถือมา*
แล้วแปลบอกเพื่อนกัน ไอ้ห่อใหญ่ห่อหน่วยตา
ห่อนี้นี่ห่อยา แต่เคยปลาอยู่ข้างใน”

(เต่าทอง คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๘, ๕๔๕-๕๔๖)

*“พี่หารู้ไม่ ว่าน้องโฉมฉาย เป็นฝ่าย**มโนห์รา***
พี่เป่าเฉื่อยฉ่ำ นางรำสิ้นท่า เมืองเจ้ามโนห์รา
มากหว่าเมืองชาย”

(เต่าทอง คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๘, ๕๔๙)

ชมความงามของนางวันพุธ อ้างอิงถึงเรื่อง**กากี**

“ชื่อนางวันพุธ งามจริงยิ่งมนุษย์ หอมประทิ่นกลิ่นไอ
*กลิ่นนาง**กากี** มิสู้เจ้าได้ กลิ่นติดผู้ชาย*
ได้สามเดือนตรา
หอมสี่โยชน์เศษ เนื้อสีการะเกด พึ่งตุมปทุมมา
โอษฐ์คือแต้มชาด พระนลาตเลขา นาสิกสมหน้า
พักตราดุจเขียน”

(วันคาร คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๖, ๒๔๙)

สอนให้รู้จักวางตัวและปรนนิบัติสามีเยี่ยงนางกฤษณา อ้างอิงเรื่อง**กฤษณาสอนน้อง**

"ลูกเอยมีผัว อย่าเรียนคนชั่ว เมามัวกายา
*เชิญเรียนเอาอย่าง ของ**นางปริศนา**(กฤษณา) สงวนกายา*
เยี่ยงจามจุรี"

(หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับสมบูรณ์)

ในเรื่อง**สุวรรณหงส์**อ้างอิงวรรณกรรมหลายเรื่องมาก เช่น วรรณกรรมเรื่อง อุณรุท พระรถเมรี อิเหนา เวสันดรและรามเกียรติ์ เป็นต้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

"นิ่งนึกสทึก(ระทึก)จิต ว่ากูคิดผิดท่าทาง
*อยากได้ชายแนบข้าง เหมือนกับ**นางนาฏอุสา**"*

"ฟังลูกทูลกิจ ทั้งสองตรองคิด ว่าผิดวงศา
*มนุษย์สมมาร รำคาญท่านว่า **พระรถสมมา***
ราชื่อเมรี
อยู่เจ็ดวันวาร พระรถหนีมาร เกิดการกุหลี
เมรีศรีสวัสดิ์ วิบัติชีวี ริมฝั่งนที
มิคู่หมู่ยักษ์
ต่างเพศภาษา สมกันท่านว่า ถอยยศถอยศักดิ์
เจ้าอย่าอาหลัย ไปถึงลูกยักษ์ เขาเป็นคนอัก
กุศลผลกรรม"

*"ตรัสว่ามาทันที น่าบัดสีเช่น**อิเหนา***
ลักเมียท่านซ่อนในเขา จะให้เราหาเมียใหม่"
"แม้นมารขอทานนาง เราจะวางทางไมตรี
*เหมือนอย่าง**นางมัทรี** พระจักรีอำนวยทาน*
ตรวดน้ำใส่ฝ่ามือ จะเอาหรือพระยามาร
สัจจังดังกล่าวสาร จะรับทานหรือรามสูร"
*"ครั้งเมื่อ**เจ้าลงกา** ลัก**สีดาพระอวตาร***
ตามฆ่ากระกูลมาร สิ้นพระวงศ์พงศ์พรหมมินทร์
เขาเล่าตามพงศา วตารมาสืบแผ่นดิน
พวกเราเหล่าอสุรินทร์ ก็ย่อยยับนับแสนพัน"

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ : ๑๑, ๓๙,๔๑-๔๒,๑๘๐,๑๘๑ ๓๖๕)

นอกจากนั้นยังมีการนำอนุภาคจากวรรณกรรมเรื่องอื่นๆ มาปรับใช้เป็นอนุภาคในวรรณกรรมเรื่องนี้อีกหลายอนุภาค เช่น เมืองรัตนาเกิดไข้ห่านกหัสดินมากินศพ นางอรพิมได้เข้าไปอยู่ในกลองกล

จึงรอดชีวิต สันนิษฐานว่านำเค้าเรื่องมาจากเรื่อง**เสือโค** พระมาตุลีแปลงเป็นกวางทองมาล่อพระสุวรรณหงส์ไปยังเมืองรัตนาจนได้พบนางอรพิมพ์ สันนิษฐานว่าได้เค้าเรื่องมาจากเรื่อง**รามเกียรติ์** หรือนางสุพันธลิกาให้พี่เลี้ยงไปขับเพลงยอโฉมนางตามเมืองต่างๆ จนถึงเมืองไอยรัตน์ เป็นเหตุให้พระสุวรรณหงส์ทรงหลงใหลและเดินทางไปหา สันนิษฐานว่าได้เค้าเรื่องมาจากเรื่อง**พระลอ** เป็นต้น นับเป็นกลวิธีการนำเสนอเรื่องที่ชาญฉลาดและน่าสนใจ วรรณกรรม เรื่องอื่นก็มีบ้าง ดังตัวอย่างเช่น การติดตามน้องของพระวงศ์สุริยามาศในเรื่อง**พระวรวงศ์ คำกาพย์** ใช้วิธีสร้างศาลาฉทาน แต่ละห้องจารึกเรื่องราวในอดีตเช่นเดียวกับการจารึกฝักทองของนางจันท์เทวีหรือนางจันทีในเรื่อง**หอยสังข์** ดังข้อความต่อไปนี้

“จักตั้งศาลา ฉทานรจนา ร้อยเอ็ดเมืองนคร
เขียนอักษรไว้ ตามเรื่องกระบวน น้องคิดก็ควร
แล้วพระราชา
วงศ์สุริยามาศ นางรับอนุญาต ค่อยคลายหัทยา
กลับคืนเข้าเมือง แล้วบอกสารตรา ให้ปลูกศาลา
ทุกถนนหนทาง
พรานเนื้อสมุนป่า แต่งให้ค้นหา ทุกห้วยเหวธาร
จดหมายให้ไป ทุกแขวงระวาง ศาลาตามทาง
เขียนเป็นตำนาน
ห้องหนึ่งนั้นเล่า เมืองสองกษัตริย์เจ้า เข้าเฝ้าภูบาล
ท้าววงศาราช บิดาเพาพาล ใช้ให้กุมาร
สั่งแก่เสนา
ห้องหนึ่งนั้นไซร้ เมื่อนางกาไวย ให้หาเจ้ามา
กุมมือเจ้าไว้ แล้วเรียกทาสา ห้องหนึ่งบิดา
สั่งให้ฆ่าฟัน
ห้องหนึ่งนั้นเล่า เมื่อมารดาเจ้า สอดสินจ้างพลัน
ห้องหนึ่งเพชฌฆาต ปล่อยสองจอมขวัญ ยังห้องหนึ่งนั้น
เมื่อเข้าดงใหญ่
ห้องหนึ่งนั้นเล่า เมื่อสองกษัตริย์เจ้า เสวยเนื้อไก่
ห้องหนึ่งนั้นเล่า พบศาลาลัย ขึ้นนอนหลับไป
พี่น้องสองคน
ห้องหนึ่งนั้นเล่า เมื่อยกพี่เจ้า ขึ้นรถบัดดล
ห้องหนึ่งพี่เจ้า ตามหาจุมพล ไม่พบนิรมล
กลับมาเมืองเปล่า

ชาววังรับสั่ง หมายแยกแจกปัน ทุกแขวงเมืองเรา
ถ้าผู้ใดมา อาศัยศาลา ของเราทำไว้
ให้กินข้าวน้ำ แล้วอ่านตำนาน
อ่านแล้วร้องไห้ ยุดเอาตัวไว้ แล้วบอกข่าวสาร
ถ้าผู้ใดพบ วรวงศ์เพาพาล จะมีประทาน
เงินพันทองพัน
หมู่มุขเสนา รับสั่งเจ้าฟ้า แล้วบอกสารพลัน
ร้อยเอ็ดบุรี ทำตามสารนั้น ตั้งศาลาบรรณ
ตามมีสารศรี"

(พระวรวงศ์. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๑๗๒-๑๗๓)

๖.๓.๓.๗ ใช้กลวิธีการตัดต่อเรื่องแบบหนังตะลุง ศาสตราจารย์สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (๒๕๔๗ : ๑๐๓) กล่าวว่า *"วัฒนธรรมการเล่าเรื่องหรือการดำเนินเรื่องของหนังตะลุงมีลักษณะเฉพาะ คือ การเว้นจังหวะการเล่าหรือดำเนินเรื่อง โดยผู้แสดงหนังตะลุงแทรกบทเพื่อสนทนากับผู้ชมหรือเพื่อบอก สิ่งอื่นที่ไม่เกี่ยวกับการดำเนินเรื่อง ปรากฏว่าผู้เขียนวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้นำกลวิธีแบบนี้มาใช้ด้วย โดยเฉพาะเมื่อต้องการจะเปลี่ยนไปกล่าวถึงเรื่องใหม่ หรือต้องการกล่าวให้ย่นย่อ"* กลวิธีการตัดต่อเรื่องแบบนี้ทำให้การดำเนินเรื่องของวรรณกรรมกลุ่มนิทานดังกล่าวน่าสนใจยิ่งขึ้น เพราะทำให้ ผู้สวดอ่านหรือผู้ฟังมีความรู้สึกว่ามีส่วนร่วมในการรับรู้เหตุผลหรือมีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจของผู้รจนา ทำให้ผู้สวดอ่านหรือผู้ฟังรู้สึกเป็นกันเองกับผู้รจนา ทั้งบางครั้งยังแทรกบทสนทนากับผู้ฟังทำให้ผู้ฟังรู้สึกเป็นกันเองกับผู้สวดด้วย ดังตัวอย่าง

"ผู้ฟังยังสงสัย ***สักประเดี๋ยวใจอย่าหนักหู***
เขียนแล้วพระโฉมตรู *พับเข้าใส่ผอบพลัน"*
"พูดพูดจนหลับใหล *อยู่ที่ในแท่นบรรจถรณ์*
หยุดหน่อยค่อยกล่าวกลอน ***พระภูธรบรรทมนาน"***
"ครั้นจะเล่าเป็นซ้ำความ *สนธยายามค่ำลงพลัน*
ท้าวเสด็จเข้าปรางค์จันทน์ *ด้วยนางคันธมาลา"*
"กล่าวไยความโศกเศร้า ***ทั่วแดนด้าวรักกันสิ้น***
ผู้ฟังจะติดฉิน ***ว่าชิหนอพ่อสำหนวน"***
"ลาวจีนบอกกันแซ่ *หวาชอบแลกับปลาวาฬ*
ชมปลาช้านิทาน *สามวันวารถึงพารา"*

"ข้าหนอยอไหว้ ***ญาติกาขวาซ้าย*** ***จงได้เมตตา***
ฟังเรื่องนิทาน ***อย่าพาลนินทา*** ***พี่น้องน้าป้า***
ได้มาโปรดปราน

ซ้ายขวาหน้าหลัง ที่ประดานั่ง ฟังเรื่องวันคาร
หมากพลูปูนยา โปรดปรานีฉาน มิได้รับประทาน
ผู้อ่านเต็มที
คอแห้งแรงหย่อน ซุกเซาเหานอน กล่าวกลอนไม่ดี
ศัพท์เสียงของข้า โรยราเต็มที ผู้ฟังทั้งนี้
อย่ามีฉันทา”

(วันคาร คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๖,๒๕๒,๒๕๙,๒๖๖,๒๖๗,๒๖๘,๒๗๙)

*“**บทนี้ยกไว้** กล่าวถึงพรานไพร เที่ยวตระเวนป่า*
นายจุณเกาทัณฑ์ ทำไร่ถั่วงา ส่วนนางภิริยา
นางจันใจมาร”
*“**จักกล่าวพรรณนา** ถึงนางฉายา การณีทรามวัย*
แต่งเครื่องตระการ ซึ่งจักเอาไป ฝากลูกสายใจ
หลานรักเสน่หา

.....

*“**กล่าวนักจักช้า** **เนื้อความข้างหน้า** ยังช้ามากไป*
ว่าแต่พอฟัง** **ยั้งย่อไว้ใน** **พรรณนามากไป
ค่อยปรับหูฟัง”

(พระวรวงศ์ คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๑๐, ๒๘๒,๓๕๔-๓๕๕)

“นางแกล้งกล่าวอุบาย ทำแยบคายให้มาไกล
พูดนักจักยาวไป** **ข้อนิทานประมาณกล่าว”
*“โฉมงามเล่าความหลัง **ท่านผู้ฟังเรื่องนิยาย***
กำหนดจำกดหมาย** **เสร็จต้นปลายประหมวนความ”
*“**จักกล่าวเรื่องราวเอินใหม่** **ต่อเรื่องเนื่องไป** ถึงท้าวจักกฤษณ์ฤทธิชาญ”*
“งานดาราวงศ์ ประณีตบรรจง งามล้วนถ้วนถี่
*ดุจงานศิลป์ธนู พึงรู้คดี **เรื่องหลังยังมี***
ยาวรีนิทาน
จักว่าโดยย่อ** **เฒ่าแก่แม่พ่อ** **อย่าต่อว่าขาน
***แก่ข้าผู้แสดง** **แต่งย่อนิทาน** สามเดือนมีงาน*
การของขัตติยา”

(สุวรรณหงส์ คำกาพย์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดาฯ. ๒๕๔๘ : ๑๑,๕๒,๑๑๗,๑๕๑,๓๗๔)

“เกษรนางนาถ เห็นลูกอภิวาท ยอโฉมนางไท
ทูลเล่าเจ้าผัว ผัวไม่สบายใจ ***ครั้นจะเล่ายาวไป***
เหนื่อยใจผู้ฟัง”

(เต่าทอง คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๘, ๕๒๑)

“ท้าวเล่ารายมาย ***จักบรรยาย ว่าไว้หลายที***
ผู้ฟังนั่งพร้อม ย่อมแจ้งคดี *ท่านท้าวยักษี*
จะตีทำภัย”

“ ***กบุดยังน้อย จะว่าให้เรียบร้อย ยืดยาวกล่าวไข***
นิทานพระสังข์ ยังยาวยืดไป งดคำร่ำไร
กล่าวไปเถิดหนา
ข้อนางจักวางไว้ *กล่าวภิปรายถึงราชา*
ตรัสสั่งแก่เสนา *พร้อมกันมาแต่งรถไชย”*
“พระทองเศร้าหมองศรี *ทั้งนารีรจนา*
จักกล่าวยืดยาวว่า ***หมู่น้าป้าฟังเหนื่อยใจ***
ลูกแม่แต่พรากพลัด *ความโทมนัสจะร่ำไร*
งดความโศกาลัย *ต่อเรื่องไปให้ได้ยิน*
ห่างเหินเกินวรรคบาท ***แม้นเพี้ยนพลาดปราชญ์อย่าฉิน***
สังข์ทองพระนรินทร์ ***สิ้นโทมนัสท้าวตรัสไป”***

(หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับสมบูรณ์)

*“****หยุดบทงดก่อน*** ***จะร่ำคำกลอน*** *ถึงพระฤาษี*
เข้าฌานสมาบัติ *สังรวมอินทรีย์* *ใกล้รุ่งราตรี*
ยินเสียงศิลป์ชัย”

(พระรถเมรี คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๘, ๒๗๓)

กลวิธีสร้างสุนทรียรสในวรรณกรรมนิทานยังมีอีกมากมาย ศึกษาได้อีกหลายแง่มุมเพราะเป็นหัวใจสำคัญของวรรณกรรมประเภทร้อยกรองทุกชนิด

บทสรุป

การเรียนการสอนในสมัยที่มีการศึกษาอยู่ในวัดและมีภิกษุสงฆ์เป็นผู้สอนนั้น นอกจากมีวรรณกรรมแบบเรียนที่มีเนื้อหาทางภาษาโดยตรงแล้ว ยังมีวรรณกรรมพัฒนาการอ่านที่ครูผู้สอนนิยมให้สำหรับให้ศิษย์ฝึกหัดอ่านทั้งแบบที่รจนาขึ้นเพื่อการฝึกหัดอ่านโดยตรงคือวรรณกรรมฝึกหัดอ่านและวรรณกรรมพัฒนาทักษะการอ่านที่มักจะได้รับการคัดเลือกมาใช้ฝึกอ่านหรือสวดให้คล่อง

ซึ่งมีทั้งที่เป็นวรรณกรรมนิทาน วรรณกรรมคำสอน และวรรณกรรมคำสวด ในการศึกษาสารัตถะในวรรณกรรมแบบเรียนและวรรณกรรมพัฒนาการอ่านที่ใช้กันอยู่ในท้องถิ่นภาคใต้ในสมัยดังกล่าวโดยจำแนกออกเป็น ๖ สารัตถะเฉพาะสารัตถะที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียน ได้ผลการศึกษาดังต่อไปนี้

สารัตถะเกี่ยวกับความรู้และการเรียนรู้พบว่า วรรณกรรมที่ใช้เป็นสื่อในการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ให้ความสำคัญกับการศึกษามาก โดยเฉพาะมุ่งเน้นที่การเรียนวิชาภาษา ซึ่งเป็นเครื่องมือในการศึกษาหาความรู้วิชาอื่นต่อไป แม้ตัวละครเอกในวรรณกรรมนิทาน เช่น พระสังข์ พระรถเสน พระศิลป์ธนู และพระวิสุทธิวงศ์ ในเรื่องหอยสังข์ พระรถเมรี และสุวรรณหงส์ พบว่าต้องเรียนวิชาภาษาก่อนเรียนศิลปวิทยาเพื่อป้องกันตัว เนื้อหาในวรรณกรรมแบบเรียนว่าด้วยหลักเกณฑ์ทางภาษาเพื่อการเขียนการอ่านเป็นสำคัญ ส่วนวรรณกรรมฝึกหัดอ่านผู้รจนาจะกำหนดเนื้อหาให้สอดรับกับวรรณกรรมแบบเรียนที่ว่าด้วยการประสมอักษรในแต่ละแม่ไป เนื้อความในแม่หนึ่งๆ ว่าด้วยเนื้อหาที่มุ่งสั่งสอนและอบรมผู้เรียนในเรื่องวัตรปฏิบัติขณะเป็นศิษย์อยู่ในวัดตลอดจนศีลธรรม คุณธรรมและจริยามารยาท ส่วนวรรณกรรมพัฒนาการอ่าน (หนังสือสวด) ที่ใช้ฝึกฝนให้ผู้อ่านมีทักษะเชิงภาษายิ่งขึ้นนั้น มีเนื้อหาตามลักษณะของวรรณกรรมแต่ละประเภท เช่น วรรณกรรมนิทานให้ความสนุกสนานและข้อคิดในการดำเนินชีวิต วรรณกรรมคำสอนเน้นการสอนเพื่อการใช้ชีวิต เช่น ว่าด้วยการครองตน ครองคน และครองงานตามค่านิยมของสังคม ส่วนวรรณกรรมคำสวดมักจะมุ่งการปลูกฝังความเชื่อและความศรัทธาเป็นสำคัญ ล้วนเป็นวรรณกรรมที่มีผลต่อการพัฒนาลักษณะของผู้คนตามความต้องการของสังคมทั้งสิ้น ในด้านศิลปวิทยานอกจากจะเน้นย้ำให้เรียนวิชาภาษาดังกล่าวแล้วยังส่งเสริมให้สนใจเรียนวิชาชีพ พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า และหลักการเขียนการอ่านคำประพันธ์ด้วย เฉพาะวรรณกรรมนิทานให้ความสำคัญกับวิชาป้องกันตัวประเภทเวทมนตร์คาถาศาสตราอาคมเพิ่มขึ้นอีกส่วนหนึ่ง การเรียนการสอนส่วนใหญ่เน้นการบอกกล่าวและให้ลงมือปฏิบัติจนกระทั่งจำได้หมายรู้ ทั้งนี้มีการทดสอบโดยให้อ่าน ให้เขียน หรือให้ท่องจำให้ฟัง ให้ตอบคำถามที่เขียนทายไว้ในกระดานส่งบ้าง เมื่อเห็นว่าจำได้และปฏิบัติได้แล้วจึงสอนหรือต่อหัวข้ออื่นต่อไป กระบวนการเรียนการสอนดังกล่าวไม่ได้มุ่งให้จำได้หมายรู้เพียงอย่างเดียวแต่มุ่งให้รู้จักคิด รู้จักถาม รู้จักไตร่ตรองและค้นหาต่อไป ทั้งยังแนะนำให้รู้จักไถ่ถามในเวลาที่เหมาะสมและให้รู้จักเรียนรู้จากใครก็ได้ที่รู้มากกว่า สรุปได้ว่าการเรียนรู้เป็นไปตามหลักพหูสูต กระบวนการอธิบายใช้หลายวิธี เช่นการเปรียบเทียบ การยกตัวอย่าง การบรรยาย การกล่าวโน้มน้าวใจ การขู่กำราบ เป็นต้น

สารัตถะเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์พบว่า ครูกับศิษย์มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เพราะครูต้องรับผิดชอบศิษย์เกือบทุกเรื่องทั้งเรื่องความเป็นอยู่และการเรียนจึงต้องดูแลกันอย่างเข้มงวด ผู้รจนาวรรณกรรมฝึกหัดอ่านจึงมักสอดแทรกจริยวัตรที่ศิษย์พึงปฏิบัติต่อครูไว้อย่าง

ละเอียด โดยใช้กลวิธีหลากหลายเช่น สอนโดยตรง สื่อผ่านความคิดของผู้เรียน สื่อผ่านความคิดของผู้สอน เป็นต้น เพื่อให้ศิษย์ได้ตระหนักรู้ในบุญคุณของครูที่สอนให้รู้วิชา รู้จักคิด รู้ถูกรู้ผิด รู้คุณรู้โทษ รู้การควรไม่ควร รู้เท่าทันโลกและชีวิตด้วยความเอาใจใส่ แล้วจึงสอนแนวทางปฏิบัติต่อครูดังเช่น สอนเรื่องการเคารพเชื่อฟังและแนวทางในการปรนนิบัติดูแลครู เป็นต้น

สารัตถะเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนาพบว่า วรรณกรรมฝึกหัดอ่านเน้นเรื่องศีล ๑๐ ประการที่สามเณรต้องเรียนรู้และปฏิบัติและบทสวดมนต์เพื่อกิจสงฆ์ วรรณกรรมฝึกหัดอ่านบางเล่มที่มีการรจนาต่อเติมจากการคัดลอกแบบเรียนหลวงสอนเรื่องบาป บุญ คุณ โทษ ผลศีล ผลทาน วัฏสงสาร และการหลุดพ้น ในวรรณกรรมคำสอนมักจะนำประเด็นดังกล่าวมาประยุกต์สอนให้สอดคล้องกับการปรับใช้ในการดำรงชีวิตเป็นประเด็นๆ ไปตามที่สนใจจะสอนและเห็นว่าสำคัญ ส่วนวรรณกรรมประเภทนิทานแก่นเรื่องมักชี้ให้เห็นว่าทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว แต่โดยทั่วไปแล้วหลักธรรมคำสอนมักจะสอดแทรกอยู่ในเนื้อเรื่องผ่านกระบวนคิดหรือพฤติกรรมของตัวละครเป็นส่วนใหญ่ มีบ้างที่ส่งผ่านการวิพากษ์วิจารณ์ของผู้รู้ หลักธรรมที่สอดแทรกอยู่ในวรรณกรรมกลุ่มนิทานอาจจัดได้เป็น ๓ ประเด็นใหญ่คือ สอนให้ละเว้นการทำบาปทั้งปวง ทำกุศลให้เกิดขึ้นและชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ หลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมพัฒนาการอ่านส่วนใหญ่เป็นหลักธรรมเบื้องต้นเพื่อความสุขทางโลก เน้นให้ละชั่วทำดี โดยเฉพาะบำเพ็ญศีลกับทาน สอดแทรกหลักธรรมที่จะช่วยชำระจิตใจให้บริสุทธิ์บ้างตามเหตุการณ์ของเนื้อเรื่อง มีการกล่าวถึงธรรมะอย่างลึกซึ้งในส่วนที่เห็นว่าผู้สวดอ่านมีพื้นฐานพอที่จะรับได้ ส่วนกลวิธีในการนำเสนอ ส่วนใหญ่จะใช้กุศโลบายผ่านความเชื่อเรื่องกรรม เวร บาป บุญ ภพ ชาติ นรก สวรรค์ และปาฏิหาริย์ จึงพบว่าแม้หลักธรรมว่าด้วยพรหมวิหารสี่ พระวินัยเจ็ดคัมภีร์ก็เชื่อว่าสามารถคุ้มกันภัยในเชิงรูปธรรมได้ อย่างไรก็ตามการอธิบายข้อธรรมะล้วนๆ โดยไม่อาศัยความเชื่อก็มีอยู่บ้างบางส่วน

สารัตถะเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรมมีสอดแทรกอยู่ในทุกเรื่องของการดำรงชีวิต เช่น โน้มนำให้ผู้อ่านเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย มีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ มีคุณธรรมและจริยธรรมในการอยู่ร่วมกันและการประกอบงานอาชีพ รู้หน้าที่ของตนและปฏิบัติอย่างมีความรับผิดชอบ เป็นต้น

สารัตถะที่เกี่ยวกับความเชื่อในวิถีชีวิต ความเชื่อที่ปรากฏในวรรณกรรมพัฒนาการอ่านจำแนกออกได้เป็น ๓ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแรก เป็นความเชื่อที่ส่งผลต่อพฤติกรรมเชิงบวก เช่น เชื่อว่า การทำบุญให้ทาน จำศีลภาวนา และ ตั้งจิตอธิษฐานทำให้ได้ผู้มีบุญมาเกิด เชื่อว่าคนดีต้องเป็นศิษย์มีครู เชื่อเรื่องบาปบุญ ชาติภพ และกรรม และเชื่อว่าคุณงามความดีและผู้มีพระคุณจะช่วยให้ทำกิจใดสำเร็จและรอดพ้นจากภัยอันตราย เป็นต้น มักเป็นความเชื่อที่ช่วยหล่อหลอมจิตใจให้ประพฤติดีประพฤติ

ชอบ กลุ่มที่สอง เป็นความเชื่อที่ส่งผลต่อพฤติกรรมเชิงลบ เช่น การทำเมตตามหานิยม การทำเสน่ห์ยาแฝด เป็นต้น ผู้รจนาจะเสนอทัศนะให้เห็นว่าเป็นโทษทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น กลุ่มที่สาม เป็นความเชื่อที่ส่งผลทางใจ เช่น เชื่อว่าคนเรามีขวัญ เชื่อว่าของทุกสิ่งมีผู้พิทักษ์รักษา และเชื่อในเรื่องโชคลาง ความฝัน และฤกษ์ยาม เป็นต้น ความเชื่อกลุ่มนี้จะสัมพันธ์กับพิธีกรรมต่างๆ เช่น การเฉลิมขวัญ การบนบานเซ่นสรวง การดูฤกษ์ยามก่อนประกอบกิจสำคัญๆ เป็นต้น ความเชื่อดังกล่าวส่งผลต่อความรู้สึกปิติสุข มั่นคงและปลอดภัยทั้งยังมีผลให้เกิดความสำรวมระวังพฤติกรรมต่างๆ ทั้งต่อธรรมชาติ ผู้อื่นและตนเอง

สารัตถะเกี่ยวกับกลวิธีการสร้างสุนทรียรส ซึ่งมีกลวิธีที่แตกต่างกันออกไป ตามลักษณะของวรรณกรรม แต่ละกลุ่ม ได้แก่ วรรณกรรมกลุ่มแบบเรียน วรรณกรรมกลุ่มคำสอนและคำสวด และวรรณกรรมกลุ่มนิทาน ทั้งนี้หากสรุปโดยรวมก็จะพบว่าวรรณกรรมทุกกลุ่มล้วนมีเสน่ห์น่าสวดอ่านหรือฟังด้วยความสามารถของผู้รจนาในการใช้คำที่สื่อความหมายและเสนอความคิดที่หลากหลายด้วยเสียงอันไพเราะ เหมาะสมและสอดคล้องกับเนื้อหาตามเจตนาของผู้รจนาทั้งสิ้น ส่งผลต่อการพัฒนาอารมณ์และจิตใจของผู้อ่านได้อย่างดี

บทที่ ๔

วัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ : การปรับเปลี่ยน การสืบทอด และการปรับใช้

การเรียนหนังสือวัดในท้องถิ่นภาคใต้เริ่มปรับเปลี่ยนเป็นการเรียนโรงเรียนวัดก่อนก้าวผ่านสู่การเรียนในระบบโรงเรียนเต็มตัวทั่วภาคใต้ ใช้ระยะเวลาเป็นช่วงยาวนานถึง ๓ รัชสมัยเป็นอย่างน้อย เพื่อให้เห็นการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ตลอดถึงการสืบทอดทั้งวัฒนธรรมการเรียนรู้และตัววรรณกรรมอันจะส่งผลไปสู่การปรับใช้เป็นต้นทุนทางสังคมต่อไป ในที่นี้จึงศึกษา ๓ ประเด็นหลัก ดังต่อไปนี้

๑. การปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ในช่วงเวลาปฏิรูปการศึกษาสมัยรัชกาลที่ ๕-๗ ซึ่งเป็นเวลาที่ฝ่ายอาณาจักรเริ่มเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษาอย่างจริงจังมากขึ้นตามลำดับ

๒. การสืบทอดวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้

๓. การปรับใช้วัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้

๑. การปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ การปรับเปลี่ยนอันเกิดจากการปฏิรูปการศึกษาในประเทศ(สมัยรัชกาลที่ ๕-๗)

การปฏิรูปการศึกษาอันเป็นนโยบายของรัฐส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมของท้องถิ่นภาคใต้โดยตรงแม้จะเป็นแบบค่อยเป็นค่อยไปแต่ในที่สุดก็เข้าสู่รูปแบบการเรียนในระบบโรงเรียนซึ่งใช้รูปแบบและวิธีการเดียวกันทั้งประเทศ ซึ่งเชื่อว่าเป็นการจัดการศึกษาสมัยใหม่ตามแบบตะวันตก

แนวคิดการปฏิรูปการศึกษาเริ่มต้นตั้งแต่สมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งนี้เป็นเพราะอิทธิพลจากตะวันตกและสนธิสัญญาเบาริ่ง (Bowring Treaty) พ.ศ.๒๓๙๘ ได้นำความเปลี่ยนแปลงและมีผลให้วิทยาการตะวันตกหลั่งไหลเข้ามาสู่สังคมไทยกระทั่งเกิดการยอมรับและปรับเปลี่ยนเพื่อนำไปสู่ความเป็นสังคมสมัยใหม่ ซึ่งเชื่อว่าเป็นวิธีป้องกันนโยบายแสวงหาเมืองขึ้นของชาติมหาอำนาจตะวันตกในขณะนั้น จะเห็นได้จากการที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเริ่มศึกษาภาษาอังกฤษและวิทยาการตะวันตกราชสำนักไทยได้ว่าจ้างชาวตะวันตกเข้ามาเป็นพระอาจารย์สอนวิทยาการให้กับพระโอรส พระธิดาและพระบรมวงศานุวงศ์ตลอดจนบุตรหลานของขุนนางชั้นผู้ใหญ่ ซึ่งการดำเนินการดังกล่าว

ได้สืบเนื่องมาจนถึงการปฏิรูปปรับปรุงประเทศครั้งใหญ่ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ศุภการ สิริไพศาล.๒๕๕๐:๙๙)

การปฏิรูปการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ ๕ (พ.ศ.๒๔๑๑-๒๔๕๓) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราโชบายให้รัฐจัดการปฏิรูปการศึกษาและทรงขยายงานด้านนี้ออกไปอย่างกว้างขวางทั้งในหมู่พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ และประชาชน การปฏิรูปการศึกษาในรัชสมัยของพระองค์จึงเป็นต้นเค้าแห่งการวางรากฐานการจัดการศึกษาที่เป็นแบบแผนในสมัยต่อ ๆ มา เริ่มต้นจากการปฏิรูปการศึกษาเพื่อมุ่งฝึกคนเข้าทำงานของรัฐด้วยการจัดการศึกษาเพื่อให้ได้บุคคลที่มีความรู้เข้ารับราชการเป็นจำนวนมากสำหรับรองรับการจัดตั้งหน่วยงานบริหารราชการแบบใหม่โดยการตั้งกระทรวงขึ้นถึง ๑๐ กระทรวง เพราะทรงเห็นว่าการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างคน แม้บทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาในรัชกาลนี้เป็นไปเพื่อฝึกคนเข้ารับราชการแต่ในขณะเดียวกันก็ได้พยายามที่จะให้มีการจัดการศึกษาในระดับราษฎรโดยทั่วไปพร้อมกันไปด้วย แทนการจัดการศึกษาอย่างไม่เป็นแบบแผนที่มีมาแต่เดิม

บทบาทในการจัดการศึกษาเพื่อเตรียมคนเข้ารับราชการ จะเห็นได้ว่านอกจากจะทรงโปรดให้มีโรงเรียนหลวงขึ้นในพระบรมมหาราชวังตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๑๔ เพื่อให้บุตรหลานของพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการเรียนหนังสือไทย เลข และขนบธรรมเนียมวิธีปฏิบัติราชการแล้ว ในปี พ.ศ.๒๔๒๔ ทรงโปรดให้ตั้งโรงเรียนนายทหารมหาดเล็กและโรงเรียนนายร้อยทหารมหาดเล็กตามลำดับ ซึ่งต่อมาโรงเรียนนายทหารมหาดเล็กย้ายมาตั้งที่พระตำหนักสวนกุหลาบ และในปีพ.ศ.๒๔๒๗ โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบก็เปลี่ยนจากโรงเรียนนายทหารมาเป็นโรงเรียนที่เรียนวิชาสามัญ ตำราที่ใช้ในโรงเรียนเหล่านี้ในช่วงนั้น คือ ตำราเรียน ๖ เล่มของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ได้แก่ **มูลบทบรรพกิจ** ว่าด้วยตัวอักษร เครื่องหมายสำหรับอักษร การประสมคำ มาตราตัวสะกด การผันวรรณยุกต์ และแบบฝึกอ่านคำเป็นนิทานเรื่องกาพย์พระไชยสุริยาของสุนทรภู่ **วาหนิติ์นิกร** ว่าด้วยอักษรนำ **อักษรประโยค** ว่าด้วยตัวควบกล้ำ **สังโยคพิธาน** ว่าด้วยตัวสะกด **ไวพจน์วิจารณ์** ว่าด้วยคำพ้องเสียง และ**พิศาลการันต์** ว่าด้วยคำที่มีตัวการันต์ และในปี พ.ศ.๒๔๒๗ นี้มีการสอบไล่หนังสือไทยเป็นครั้งแรก (นิทรรศการเอกสารจดหมายเหตุการปฏิรูปการศึกษาสมัยรัชกาลที่ ๕-๗.๒๕๒๑ : ไม่ปรากฏหน้า) โดยโปรดเกล้าฯ ให้ข้าหลวงเป็นพนักงานไล่หนังสือปีละครั้งหนึ่งเสมอไป เพื่อคัดเลือกนักเรียนที่มีความรู้สูง กล่าวคือเมื่อสอบผ่านหนังสือ ๖ เล่ม ดังกล่าวข้างต้นถือว่าจบประโยค ๑ แล้วจึงให้ขยายหลักสูตรสำหรับเตรียมคนเป็นเสมียนเรียนวิชาคัดลายมือ เขียนตามคำบอก ทานหนังสือ แต่งจดหมาย แต่งแก้กระทู้ความ ย่อความ เลข และบัญชี หากสอบไล่ผ่านก็ถือว่าจบประโยค ๒ ซึ่งจัดให้มีการสอบไล่ระดับนี้เป็นครั้งแรกใน พ.ศ.๒๔๒๙ (พงศ์อินทร์ ศุขขจร. ๒๕๑๕ : ๑๒๒)

สำหรับการจัดการศึกษาในระดับราษฎรทั่วไปนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าอยู่หัวทรงดำริที่จะขยายการศึกษาให้กว้างขวางออกไปในหมู่ราษฎรสามัญ ดังข้อมูลที่ว่า ในปี พ.ศ. ๒๔๑๘ ได้มีประกาศให้อาจารย์สอนภาษาไทยและเลขทุกพระอาราม (นิทรรศการเอกสารจดหมายเหตุการปฏิรูปการศึกษาสมัยรัชกาลที่ ๕-๗. ๒๕๒๑: ไม่ปรากฏเลขหน้า) ต่อมาในปี พ.ศ.๒๔๒๗ โปรดเกล้าแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน “โรงเรียนสำหรับราษฎร” ในเรื่องสถานที่เรียนก็ทรงลงความเห็นว่าควรตั้งโรงเรียนในวัด (โรงเรียนวัด) ไปก่อน ด้วยเหตุผลดังที่พงศ์อินทร์ ศุขขจร(๒๕๑๕ : ๑๒๔-๑๒๕) นำมาสรุปไว้ในหนังสือ**ประวัติการศึกษาไทย**ว่า

๑) วัดเป็นศูนย์สังคมมาตั้งแต่โบราณ เป็นที่รวมของประชาชนในหมู่บ้านใกล้เคียง สะดวกแก่การไปมา มีบริเวณกว้างขวาง มีศาลาและอาคารพอที่จะใช้เป็นสถานที่เรียนบริบูรณ์อยู่แล้วไม่ต้องลงทุนมาก

๒) ขนบธรรมเนียมของไทยแต่เดิมมาประชาชนกับวัดมีความสัมพันธ์อย่างสนิทแน่น ยากที่จะแยกกันได้ ราษฎรนิยมส่งบุตรหลานไปอยู่วัด เพื่อให้ศึกษาเล่าเรียน พระก็ใช้ศิษย์วัดปรนนิบัติ เป็นการอุปการะและปฏิการะแก่กันและกันตลอดมา หากแยกเด็กไปเรียนหนังสือในโรงเรียนนอกวัด อาจทำให้ขัดจิตใจพระและประชาชน ทางวัดก็ขาดประโยชน์ที่เคยได้รับ ประชาชนก็ขาดความเลื่อมใส อาจทำให้การศึกษาไม่แพร่หลายรวดเร็วตามต้องการได้

๓) การตั้งโรงเรียนอยู่ในวัด ทำให้เด็กได้ใกล้ชิดอยู่กับพระ จะได้ประโยชน์ในเรื่องศีลธรรมจรรยา ความประพฤติ เป็นการฝึกให้มีนิสัยที่มีศีลธรรมอันดีงามมาตั้งแต่เล็กแต่น้อย

ต่อมาในปี พ.ศ.๒๔๒๘ จึงทรงให้มีการจัดตั้งโรงเรียนราษฎรเป็นแห่งแรกที่วัดมหรรณพาราม เป็นโรงเรียนวัด มีครูผู้สอนเป็นสงฆ์ ต่อจากนั้นจึงมีการขยายการจัดตั้งโรงเรียนมากขึ้น ในปีพ.ศ. ๒๔๓๐ จึงโปรดให้ตั้งกรมศึกษาธิการรับผิดชอบดูแลโรงเรียนทั้งหมดซึ่งขณะนั้นมีถึง ๓๔ แห่ง ภาระหน้าที่ของการจัดการศึกษาทั่วราชอาณาจักรที่แต่เดิมวัดเป็นผู้รับผิดชอบจึงได้ถูกโอนหน้าที่มาอยู่ในการดูแลของกรมศึกษาธิการ โรงเรียนตามความหมายในปัจจุบันได้ถูกจัดตั้งขึ้นโดยในระยะแรกของการดำเนินการส่วนใหญ่ต้องอาศัยพื้นที่เดิมของวัดจัดการไปก่อนเนื่องจากกรมศึกษาธิการไม่สามารถดำเนินการได้ทัน (ศุภการ สิริไพศาล. ๒๕๕๐ : ๑๐๒) กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ อธิบดีกรมศึกษาธิการในขณะนั้นได้พยายามเร่งรัดให้นักเรียนอ่านออกเขียนได้เร็วขึ้นภายใน ๑ ปี หรือ ๑ปีครึ่ง โดยการแต่งแบบเรียนใหม่จำนวน ๓ เล่ม คือ **แบบเรียนเร็วเล่ม ๑** ว่าด้วยการสอนอ่าน **แบบเรียนเร็วเล่ม ๒** ว่าด้วยการสอนอ่านเขียน และการใช้คำและ **แบบเรียนเร็วเล่ม ๓** ว่าด้วยชนิดของคำ วิธีแต่งประโยค และการเก็บใจความ เพื่อใช้แทนตำราเรียน ๖ เล่มของพระยาศรีสุนทรโวหาร ซึ่งต้องใช้เวลาเรียนนานถึง ๓ ปี

พ.ศ.๒๔๓๒ โปรดให้จัดตั้งกระทรวงธรรมการโดยการรวมกรมธรรมการ กรมสังฆการี กรมพยาบาล กรมพิพิธภัณฑ์และกรมศึกษาธิการเข้าด้วยกัน กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงธรรมการ เร่งการขยายการศึกษาให้แพร่หลายไปทั่วประเทศ โดยร่างโครงการ “พระบรมราชโองการเรื่องตั้งโรงเรียนในกรุงและหัวเมือง” ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย แต่ยังมิได้ประกาศใช้ก็ได้รับพระบรมราชโองการให้ย้ายไปดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย เจ้าพระยาภาสกรวงศ์เข้ารับตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงธรรมการ การศึกษาได้ขยายตัวในลักษณะมีโรงเรียนเพิ่มมากขึ้นทั้งโรงเรียนวิชาชีพชั้นสูง โรงเรียนชั้นต้นทั้งในหัวเมืองและกรุงเทพฯ รวมทั้งโรงเรียนเอกชน*(โรงเรียนเชลยศักดิ์และวิเศษเชลยศักดิ์)*

ในช่วงปี พ.ศ.๒๔๓๓-๒๔๓๕ มีโครงการขยายการศึกษาไปตามหัวเมืองให้ผู้ว่าราชการเมืองจัดตั้งโรงเรียนในหัวเมืองใหญ่ก่อน นอกจากนั้นยังจัดให้มีการสอบไล่ปีละ ๒ ครั้ง เพิ่มวิชาความรู้ทางภาษาไทยให้สูงขึ้น โดยให้สอบวิชาเขียน อ่าน คัด เรียงความ ย่อความ แต่งจดหมายและไวยากรณ์ ส่วนวิชาอื่น ๆให้เรียนเลข ลูกคิด และบัญชี มีการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูเพื่อเตรียมครูไปสอนตามโรงเรียนต่าง ๆ ด้วย อย่างไรก็ตามการดำเนินการศึกษาของรัฐบาลได้หยุดชะงักลงชั่วคราวเพราะเกิดวิกฤตการณ์ ร.ศ.๑๑๒

ในเรื่องการขยายการศึกษาไปตามหัวเมืองนั้นในปี พ.ศ.๒๔๔๐ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพและสมเด็จกรมพระวชิรญาณวโรรสได้ทูลเกล้าเสนอรายงาน “ความเห็นเรื่องการจัดการเล่าเรียนตามหัวเมือง” และ “เรื่องจัดการเล่าเรียนตามมณฑลต่าง ๆ” เป็นรายงานที่สอดคล้องกันในเรื่องที่จะให้วัดเป็นองค์การจัดการศึกษา คือเป็นสถานที่เรียนและเป็นผู้สอน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพิจารณาเห็นชอบด้วย ดังนั้นการศึกษาจึงได้จัดแบ่งความรับผิดชอบออกเป็นสองภาค กล่าวคือ การศึกษาในกรุงเทพฯ ให้กรมศึกษาธิการเป็นผู้รับผิดชอบ ส่วนการศึกษาในหัวเมืองให้คณะสงฆ์คือสมเด็จกรมพระวชิรญาณวโรรสทรงเป็นผู้ดำเนินการ โดยมีกระทรวงมหาดไทยเป็นผู้อุดหนุน (ซึ่งโอนกลับมาให้กรมศึกษาธิการเป็นผู้อุดหนุนในปี พ.ศ.๒๔๔๒) ต่อมาในปี พ.ศ.๒๔๔๑ ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งกำหนดให้พระสงฆ์ทุกระดับชั้นต้องมีหน้าที่บำรุงการศึกษาในวัดทำให้การศึกษาในหัวเมืองแพร่หลายไปอย่างรวดเร็ว และในปีเดียวกันนี้มีประกาศ “อัตราการเล่าเรียนหัวเมือง”ด้วย

ในปี พ.ศ.๒๔๔๖ เกิดกบฏผีบุญในภาคอีสาน ส่งผลให้รัฐบาลมีนโยบายเร่งรัดให้ขยายการศึกษาไปทั่วประเทศให้มากขึ้นอีก ถึงกับให้กระทรวงมหาดไทยเข้ามาช่วยจัดการการศึกษาท้องถิ่นระดับประถมศึกษาตามมณฑลต่าง ๆ อีกครั้งหนึ่งเพื่อให้ราษฎรพอมีความรู้อ่านออกเขียนได้

จะเห็นได้ว่าการขยายการศึกษาในรัชสมัยนี้เป็นไปตามลำดับ ครั้งแรกทรงเปิดโรงเรียนสำหรับพระบรมวงศานุวงศ์และลูกหลานข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในพระบรมมหาราชวังก่อน ต่อมา

จึงขยายการศึกษาออกไปยังราษฎรสามัญในส่วนกลาง และมีการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูเพื่อเตรียมขยายการศึกษาออกไปตามหัวเมือง การจัดการศึกษาสำหรับราษฎรทั่วไปเริ่มต้นด้วยการใช้วัดเป็นสถานที่ตั้งโรงเรียนเป็นส่วนใหญ่ยังคงให้พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้สอนโดยกำหนดแนวทางไว้ให้ในขั้นต้น แล้วเร่งผลิตครูเข้าไปช่วยเสริมในขั้นต่อไป แม้ว่าการขยายงานการจัดการศึกษาจะไม่เป็นไปอย่างกว้างขวาง รวดเร็วนัก เพราะยังขาดแคลนบุคลากร ขาดแคลนงบประมาณ และขาดความเข้าใจอย่างชัดเจนของประชาชนอยู่บ้าง แต่ก็เป็นการวางรากฐานที่มั่นคงสำหรับปรับปรุงและขยายงานการจัดการศึกษาต่อไปในรัชสมัยต่อมา

การจัดการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ ๖ (พ.ศ.๒๔๕๓-๒๔๖๘) ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีโครงการขยายการศึกษาไปอย่างกว้างขวาง มีการเสนอโครงการจัดตั้งโรงเรียนรัฐบาลตัวอย่าง โดยตั้งโรงเรียนประถมศึกษาเมืองละแห่ง โรงเรียนมัธยมศึกษามณฑลละแห่ง ตลอดจนให้ขยายโรงเรียนฝึกหัดครู แต่ปรากฏว่าโครงการดังกล่าวไม่ได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุมเพราะปัญหาเรื่องงบประมาณ จึงได้แต่พยายามจัดการศึกษาเท่าที่มีอยู่และยกระดับมาตรฐานการศึกษาให้สูงขึ้น เช่น มีการเร่งผลิตครูทั้งชายและหญิงจากการฝึกหัดครู มีการแต่งตั้งข้าหลวงตรวจการศึกษาซึ่งว่าจ้างจากผู้ที่จบการศึกษาฝึกหัดครู และมีการสถาปนาโรงเรียนข้าราชการพลเรือนขึ้นเป็นจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัยเพื่อผลิตคนที่มีการศึกษาในระดับสูงขึ้นเองภายในประเทศ นอกจากนั้นยังมีแนวโน้มที่จะแยกโรงเรียนออกจากวัดมากขึ้น เพราะกรมศึกษาธิการสามารถผลิตครูทำหน้าที่สอนแทนสงฆ์ได้มากขึ้น โรงเรียนต่าง ๆ ขยายตัวมากขึ้นจึงต้องปรับแผนการศึกษาให้ประชาชนมีความรู้ในการทำมาหาเลี้ยงชีพตามควรแต่อัตภาพของตน มิใช่มุ่งเฉพาะฝึกให้คนเป็นข้าราชการเป็นสำคัญดังสมัยก่อน โปรดให้หัวเมืองต่าง ๆ มีการศึกษาถึงชั้นมัธยมบริบูรณ์ โรงเรียนในสมัยนี้อาจจำแนกได้เป็น ๔ ประเภท ดังที่มีการจำแนกโรงเรียนไว้ในโครงการศึกษา พ.ศ.๒๔๖๔ (พงศ์อินทร์ ศุขขจร. ๒๕๑๕ : ๑๙๖) ดังนี้

๑. **โรงเรียนรัฐบาล** ได้แก่โรงเรียนที่กระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้จัด ใช้เงินงบประมาณแผ่นดิน ส่วนใหญ่เป็นโรงเรียนมัธยม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกระทรวงเป็นผู้กำหนดว่าให้เปิดสอนถึงชั้นไหนได้ โรงเรียนรัฐบาลหัวเมืองมีทั้งโรงเรียนประจำมณฑลและประจำจังหวัด

๒. **โรงเรียนกระทรวง** ได้แก่โรงเรียนที่กระทรวงอื่นจัดขึ้นเพื่อผลิตคนไปรับราชการในกระทรวงนั้น ๆ ใช้เงินงบประมาณแผ่นดิน

๓. **โรงเรียนประชาบาล** ได้แก่โรงเรียนที่ประชาชนในหมู่บ้านหนึ่งหรือตำบลหนึ่งสมัครใจออกเงินจัดตั้งขึ้นหรือนายอำเภอในท้องที่ช่วยกันจัดตั้งขึ้น และใช้เงินส่วนใหญ่จากภาษีอากรของท้องถิ่นหรือเงินใด ๆ ตามแต่จะหาได้ แต่ก็ได้รับเงินอุดหนุนส่วนหนึ่งจากกรมศึกษาธิการ การจัดการเรียนการสอนอนุโลมให้สอนตามหลักสูตรประถมศึกษา

๔. **โรงเรียนราษฎร์** หรือโรงเรียนเอกชน ซึ่งแต่เดิมเรียกว่าโรงเรียนเชลยศักดิ์ เริ่มเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ และเพิ่มจำนวนมากขึ้นในรัชสมัยนี้ รัฐบาลจึงได้ตราพระราชบัญญัติการศึกษาสำหรับโรงเรียนราษฎร์ พุทธศักราช ๒๔๖๑ ขึ้น เพื่อควบคุมการเรียนการสอนของโรงเรียนราษฎร์

การศึกษาประชาบาลได้ก่อตั้งขึ้นทีละเล็กละน้อยตามกำลัง แต่ยังมิได้มีผลบังคับใช้ทั่วไป แม้ในโครงการศึกษา พ.ศ.๒๔๕๘ จะมีการกล่าวถึงการศึกษาภาคบังคับคือการประถมศึกษาแล้วก็ตามแต่ยังคงผ่อนผันกันตลอดมา จนถึง พ.ศ.๒๔๖๔ รัฐบาลได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาเพื่อให้คนทั้งชาติได้รับการศึกษาโดยถ้วนหน้า โดยให้เรียกเก็บเงินการศึกษาที่เรียกว่า “เงินการศึกษาพลี” จากผู้ชายทุกคนที่มีอายุระหว่าง ๑๘-๖๐ ปี ในท้องถิ่นนั้น ๆ คนละ ๑-๓ บาท สาระโดยสรุปในพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.๒๔๖๔ (พงศ์อินทร์ ศุขขจร. ๒๕๑๕ : ๑๙๙-๒๐๒) มีดังนี้

๑. บังคับให้ผู้ปกครองส่งเด็กทุกคนที่มีอายุครบ ๗ ปีบริบูรณ์เข้าศึกษาเล่าเรียนในโรงเรียนประชาบาลจนกระทั่งอายุครบ ๑๔ ปี โดยไม่ต้องเสียเงินค่าเล่าเรียน แต่ถ้าเป็นโรงเรียนอื่น ๆ ที่เปิดสอนตามหลักสูตรประถมศึกษาหรือเทียบเท่าต้องเสียค่าเล่าเรียนตามที่วางไว้

๒. ในปีหนึ่งโรงเรียนจะต้องมีเวลาเปิดเรียนไม่น้อยกว่า ๓๒๐ เวลา (วันหนึ่งนับเป็น ๒ เวลา คือ เช้าและบ่าย) หรือ ๘๐๐ ชั่วโมง และเด็กขาดเรียนติดต่อกันเกิน ๓๐ วันโดยไม่ได้รับอนุญาตหรือไม่มีเหตุผลอันสมควรไม่ได้

๓. ให้มีสารวัตรศึกษาคอยตรวจตราดูแลให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติ

๔. ผู้ปกครองสามารถทำการสอนเองในครอบครัวได้ แต่ต้องส่งเด็กไปให้ศึกษาธิการอำเภอทำการสอบไล่ปีละ ๑ ครั้ง ถ้าได้ผลไม่เป็นที่พอใจก็ต้องส่งเข้าศึกษาในโรงเรียน ผู้ที่ได้รับการยกเว้นไม่ต้องถูกเกณฑ์ให้เข้าเรียนนอกเหนือจากกรณีนี้ ได้แก่ เด็กที่กำลังกายกำลังความคิดไม่สมประกอบ หรือเป็นโรคติดต่อร้ายแรง หรืออยู่ห่างจากโรงเรียนเกินกว่า ๓,๒๐๐ เมตร

อย่างไรก็ตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.๒๔๖๔ ก็ยังมิได้ประกาศใช้บังคับทั่วราชอาณาจักร ทั้งนี้ให้บังคับใช้เฉพาะในตำบลที่มีความพร้อม คือมีโรงเรียนและครูผู้สอนพร้อมแล้วก่อน ในช่วงสมัยนี้ประชาชนได้มีโอกาสกว้างขวางยิ่งขึ้นในอันที่จะเลือกเรียนและฝึกฝนวิชาชีพในโรงเรียนวิชาชีพระดับสูง เช่น โรงเรียนกสิกรรมและพาณิชยกรรม เป็นต้น

การศึกษาสมัยรัชกาลที่ ๗ (พ.ศ.๒๔๖๘-๒๔๗๗) ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเทศต้องประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างหนัก มีการยุบมลฑล ยุบจังหวัด ส่งผลกระทบต่อการยุบโรงเรียนบางโรง เช่น โรงเรียนฝึกหัดครูมูลประจำมณฑลปัตตานี โรงเรียนฝึกหัดครูมูลประจำมณฑลภูเก็ต เป็นต้น นอกจากนี้ยังยุบกรมสามัญศึกษาและกรมวิสามัญ

ศึกษา ซึ่งเดิมสังกัดอยู่ในกรมศึกษาธิการ การศึกษาประชาบาลชะงักงันไป ไม่มีการขยายตำบลบังคับใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาออกไปอีก ในปี พ.ศ.๒๔๗๓ ให้ยกเลิกเก็บเงินศึกษาพลีจากราษฎรเป็นผลให้ยังประกาศการศึกษาภาคบังคับในกรุงเทพไม่ได้

พระราชบัญญัติประถมศึกษามามีผลบังคับใช้ทั่วทุกตำบลในพระราชอาณาจักรเมื่อพ.ศ.๒๔๗๘ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล โดยให้แก้ไขข้อยกเว้นบังคับเด็กที่อยู่ไกลจากโรงเรียนจาก ๓,๒๐๐ เมตรให้เหลือเพียง ๒,๐๐๐ เมตร จึงกล่าวได้ว่า การศึกษาทั่วประเทศเข้าสู่ระบบโรงเรียนโดยสมบูรณ์ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๔๗๘

การปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้จากการเรียนหนังสือวัด ผ่านการเรียนโรงเรียนวัด สู่ระบบโรงเรียนประชาบาลเต็มตัวทั่วภาคใต้

ผลการศึกษาข้อมูลจากหลักฐานซึ่งส่วนใหญ่เป็นวรรณกรรมแบบเรียนและวรรณกรรมพัฒนาการอ่านของท้องถิ่นภาคใต้เท่าที่มีหลงเหลืออยู่และมีโอกาสได้ศึกษา ประกอบกับการศึกษาประวัติการศึกษาของบุคคลสำคัญในจังหวัดภาคใต้ที่มีผู้ศึกษาและบันทึกไว้ พอจะอนุมานได้ว่าในช่วงรัชสมัยรัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์นั้น ในท้องถิ่นภาคใต้มีการศึกษาเล่าเรียนเขียนอ่านกันในวัดเป็นส่วนใหญ่ โดยที่ผู้ปกครองจะนำบุตรหลานที่เป็นผู้ชายและโตพอจะช่วยเหลือตนเองได้มาฝากฝังไว้กับพระภิกษุที่ตนนับถือและคุ้นเคย พระภิกษุเป็นผู้สอน สถานที่เรียนอาจเป็นศาลา โรงธรรม กุฏิ วิหาร หรือที่ใดที่หนึ่งในบริเวณวัดที่เห็นว่าสะดวกและเหมาะสม ทั้งนี้อาจจะขึ้นอยู่กับจำนวนผู้เรียนและความสัมพันธ์ระหว่างครูซึ่งเป็นพระภิกษุกับศิษย์ ซึ่งมีหลายสถานะ ศิษย์หรือที่เรียกกันว่าศิษย์วัดมีทั้งที่เป็นพระภิกษุ สามเณร และเด็กวัด การถูกมอบตัวเป็นศิษย์หรือฝากตัวเป็นศิษย์เข้ามาอาศัยอยู่ในวัดจึงได้รับการอบรมสั่งสอนทุกด้าน ทุกเรื่องและเกือบทุกเวลา กล่าวได้ว่าการศึกษาแทรกซึมอยู่ในเกือบทุกขั้นตอนของการดำเนินชีวิตของศิษย์วัด ในด้านวิชาการนั้นขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถและความสนใจของผู้สอน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสติปัญญาและความสนใจของผู้เรียนด้วย การเรียนในชั้นต้นมุ่งเรียนหนังสือไทยให้อ่านออกเขียนได้ด้วยการเล่าเรียนอักขระเบื้องต้น แบบเรียนส่วนใหญ่คัดลอกเป็นหนังสือบุด ต้นฉบับที่ใช้คัดลอกที่พบมากคือหนังสือ**ปฐมมาลา** และ**จินดามณี** ฉบับของพระโหราธิบดี ส่วนหนังสือฝึกหัดอ่านเบื้องต้นพบว่านิยมคัดลอกคำกลอนสอนอ่านคำในแต่ละแม่ในหนังสือ**ประถม ก กา** และหนังสือ**ประถม ก กา หัดอ่าน** สังเกตได้ว่าหนังสือแบบเรียนและหนังสือแบบฝึกหัดอ่านเบื้องต้น มักจะเลือกคัดลอกบางส่วนบ้างหรืออาจนำมาปรับแปลงแต่งเติมเข้าไปบ้างตามเจตนาของผู้สอนเป็นส่วนใหญ่ ส่วนที่แต่งขึ้นใหม่ก็มีบ้างดังเช่น วรรณกรรมที่รู้จักกันดีและใช้กันมากคือ **เสือโค ก กา**ของนายมี ส่วนวรรณกรรมพัฒนาทักษะการอ่านหรือหนังสือสวดนั้นขึ้นอยู่กับว่าวัดใดมีวรรณกรรมเล่มใดบ้าง หรือผู้สอนสามารถหาวรรณกรรมเล่มใดมาใช้ได้บ้าง จากที่ศึกษาพบว่าวรรณกรรมพัฒนา

ทักษะการอ่านมักจะเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นในกลุ่มนิทานประโลมโลก เช่น **พระสุบิน พระรถเมรี พระวรวงศ์ พระหอยสังข์ สุวรรณหงส์ วันคาร เต่าทอง สี่เสาร์** และ**โคบุด** เป็นต้น มีวรรณกรรมคำสอนอีกจำนวนหนึ่ง เช่น **พระกจายสอนศิษย์ สุภาษิตสอนชาย สุภาษิตสอนหญิง ต้นสมุดสุภาษิต** เป็นต้น และวรรณกรรมคำสวดบางประเภท เช่น **บทสัดดี ลายลักษณ์ คาถาพัน** เป็นต้น วรรณกรรมดังกล่าวมีบทบาทสำคัญในการกล่อมเกลาจิตใจผู้สวดอ่านให้พัฒนาไปในทางที่สังคมต้องการทั้งทางด้านจริยธรรม คุณธรรมและศีลธรรม นอกเหนือไปจากให้ประโยชน์ในการพัฒนาทักษะการอ่านและการเขียน จะเห็นได้ชัดว่า การเรียนการสอนในสมัยก่อนนั้นเป็นไปโดยอิสระมิได้เคร่งครัดในการจัดลำดับในการเรียนแบบภาคกลาง ที่มักจะเป็นไปตามลำดับดังนี้คือ เริ่มจากเรียน**ประถม ก กา สุบินกุมาร ประถมมาลา ประถมจินดามณีเล่ม ๑ ประถมจินดามณีเล่ม ๒** พร้อม ๆ ไปกับหนังสืออ่านประกอบเพื่อให้อ่านหนังสือคล่องอีกหลายเล่ม เช่น **เสือโค จันทโครพ อนิรุท สมุทรโฆษ เพชรมงกุฎ สังข์ทอง กากี พระยาฉัตทันต์ สวัสดิรักษา** เป็นต้น ทั้งนี้อาจจะเกิดจากอุปสรรคในการคัดลอกส่วนหนึ่ง แต่ประเด็นที่น่าสนใจคือ ความมีอิสระที่จะเลือกคัดลอกมาใช้สอนเฉพาะส่วนที่เห็นว่าสำคัญและน่าสนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวรรณกรรมแบบเรียนและวรรณกรรมพัฒนาการอ่านที่แต่งขึ้นใหม่หรือที่แต่งเติมเสริมต่อจากต้นฉบับคัดลอกนั้น เห็นได้ชัดถึงแนวคิดทั้งทางด้านคุณธรรม ศีลธรรม จริยธรรม และวิสัยทัศน์ที่ส่งผลต่อพฤติกรรมและวิถีชีวิตของผู้คนตามความเชื่อ ค่านิยม ขนบและจารีตของสังคมในท้องถิ่น

การจัดการเรียนการสอนไม่เป็นระบบชัดเจน การกำหนดวันเวลาคงเป็นไปตามความสะดวกของพระภิกษุและศิษย์วัด ส่วนใหญ่จะเป็นเวลาหลังจากพระภิกษุสามเณร ฉันภัตตาหารเช้าและกลางวัน อาจมีทบทวนบทเรียนบ้างในตอนหัวค่ำ เนื้อหาที่เรียนในส่วนที่เป็นการเรียนการสอนภาษาคงมีวิธีการคล้าย ๆ กัน ที่เรียกกันว่าเรียนนอ โม กข้ คือ เริ่มต้นแต่ **นโม** ตามด้วยสระ ๒๐ ตัว แล้วต่อด้วย **กข** คือ พยัญชนะ ๔๔ ตัว (แต่โดยทั่วไปมักเรียนเฉพาะ กข เล็ก ๒๘ ตัว ตัดพยัญชนะที่มีเสียงซ้ำกันออก ๑๖ ตัว คือ ฃ ฅ ฆ ฌ ญ ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ณ ธ ภ ษ ศ ษ) ตามด้วยการประสมคำใน **แม่ก กา แม่กน แม่กง แม่กก แม่กด แม่กบ แม่กม และแม่เกย** ในขั้นการเรียนแจกลูก คงใช้แบบฝึกหัดอ่านบทกลอนสอนอ่านคำท้ายบทแต่ละแม่ในแบบเรียน **ประถม ก กา** ไปด้วยรวมทั้ง **ประถม ก กา หัดอ่าน** หรือ**เสือโค ค กา** ส่วนวรรณกรรมแบบเรียนก็คงใช้แบบเรียน **ปฐมมาลา** เป็นพื้น เมื่อเริ่มประสมอักษรได้ดีพอสมควรแล้วจึงพัฒนาการอ่านโดยให้อ่านหนังสือพัฒนาทักษะการอ่านหรือหนังสือสวด เมื่อสวดหนังสือซับหรืออ่านหนังสือคล่องแล้วก็ถือว่าจบอักษรสมัย การเรียนการสอนเบื้องต้นเป็นกระบวนการให้รับรู้มากกว่ากระบวนการเรียนรู้ คือมุ่งรับรู้แล้วท่องจำเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตามในขั้นต่อมาพบว่าในวรรณกรรมฝึกหัดอ่านเบื้องต้นและวรรณกรรมพัฒนาทักษะการอ่านประเภทคำสอนมักชี้นำให้เรียนรู้โดยเสวนากับบัณฑิต ทั้งยังแนะให้รู้จักคิดตามถาม

ไถ่ให้รู้ชัดแจ้งแล้วนำมาขบคิดใคร่ครวญจนกระทั่งรู้รอบ สำหรับวรรณกรรมพัฒนาทักษะการอ่านโดยทั่วไปนั้น กล่าวได้ว่าเป็นต้นทุนและต้นทางที่เป็นเครื่องชี้นำให้ผู้เรียนนำไปขบคิดแปลผลด้วยสติปัญญาของตนเพื่อปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนและผู้อื่น ดังที่ศาสตราจารย์สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (๒๕๔๗ : ๖๗๙) ได้กล่าวไว้ในบทความเรื่อง “วรรณกรรมทักษิณกับวัฒนธรรมการเรียนรู้” ตอนหนึ่งว่า *“วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้มีวิถีและพลังให้เกิดกระบวนการเรียนรู้แบบ ‘กำหนดได้หมายรู้’ มักเป็นอุบายของผู้รจนาที่สอดแทรกไว้ในบทรจนาของตน”* ในด้านการประเมินผลการเรียนรู้นั้นเป็นเพียงขั้นตอนของการเรียนการสอนที่ผู้สอนประเมินเพื่อพิจารณาว่าควรจะต่อบทเรียนบทต่อไปได้แล้วหรือไม่เท่านั้น จึงมิใช่เป็นการประเมินเพื่อวัดความสามารถของผู้เรียน แต่เป็นการประเมินเพื่อมุ่งที่จะพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นหลัก

วิชาการที่นิยมศึกษาเล่าเรียนกันในสมัยนั้นนอกจากจะมุ่งศึกษาเล่าเรียนหนังสือไทยจนสามารถอ่านออกเขียนได้อย่างชำนาญแล้ว ยังมีวิชาการด้านอื่น ๆ ให้ได้ศึกษาตามความสามารถและความสนใจของผู้สอนและผู้เรียน วิชาที่อยู่ในความนิยมให้ศึกษาเล่าเรียนกันมากในสมัยนั้นคือหนังสือขอมและมูลบาลีหรือมูลกัจจายน์ วิชาอื่นก็มีมากมายเช่น บ้างก็มุ่งให้สวดหนังสือได้ไพเราะถูกต้องตามทำนองและจังหวะตามชนิดของคำประพันธ์ หรือบ้างก็มุ่งให้แต่งคำประพันธ์ได้ จึงเน้นที่การศึกษาฉันทลักษณ์ทั้งจากวรรณกรรมแบบเรียน เช่น ข้อความส่วนปลายของหนังสือ**ปฐมมาลา** หรือ**จินดามณี** ฉบับของพระโหราธิบดีและวรรณกรรมอ่านประกอบเพื่อพัฒนาทักษะการอ่านบางเล่ม เช่นเรื่อง **ยศกิต** เป็นต้น บ้างก็ให้เล่าเรียนเขียนเลข บวกลบ คูณหาร คำนวณหน้าไม้ บ้างเรียนวิชาไสยศาสตร์ ในด้านวิชาชีพก็มีมากมาย เช่น แพทย์แผนโบราณ วิชาโหราศาสตร์ วิชาช่างทอง ช่างแกะสลัก และวิชาเสมียน เป็นต้น ส่วนผู้ใฝ่ใจในทางธรรมก็มุ่งศึกษาภาษามคธให้แตกฉานเพื่อศึกษาพระธรรมวินัยหรือพระไตรปิฎกต่อไป บ้างก็มุ่งไปทางวิปัสสนากัมมัฏฐานก็มี ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับความรู้ของพระภิกษุที่เป็นครู ดังนั้นวิชาเฉพาะด้านบางวิชาผู้เรียนจำเป็นต้องแสวงหาอาจารย์หรือสำนักเรียนตามความสนใจ ส่วนใหญ่พระภิกษุที่เป็นครูเบื้องต้นจะเป็นผู้แนะว่าควรจะไปศึกษาต่อที่ใด หรือช่วยฝากฝังต่อ ๆ กันไป ผลของการศึกษาเล่าเรียนอย่างลึกซึ้งของบุคคลในสมัยนั้นมีปรากฏอย่างชัดเจนเป็นผลงานวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ทั้งที่แสดงถึงภูมิปัญญาในทางธรรมที่มีการอรรถาธิบายไว้อย่างลุ่มลึกและกว้างขวาง และภูมิปัญญาในทางโลกที่สื่อให้เห็นทั้งวิถีชีวิตและจิตวิญญาณของมนุษย์โดยอาศัยความรู้ทางอักษรศาสตร์ที่สามารถใช้ภาษาผลิตงานซึ่งได้ทั้งอรรถและรส จึงกล่าวได้ว่าการเรียนรู้ของผู้คนในสมัยนั้นเป็นไปตามความต้องการและความจำเป็นของผู้เรียนอย่างแท้จริง เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและบรรสานสอดคล้องไปกับธรรมชาติแวดล้อมสำหรับบุคคลทั่วไป และสามารถศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมไปในเส้นทางที่สนใจยังประโยชน์สูงส่งต่อไปทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นสำหรับผู้เรียนบางคน ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าการเรียนรู้ภาษา

และวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้เป็นการเรียนรู้ขั้นพื้นฐาน ปูพื้นให้มนุษย์ผู้ชายออกไปเป็นหัวหน้าครอบครัวที่ดี มีต้นทุนไปเสริมต่อเพื่อก่อสร้างครอบครัวใหม่ สามารถอบรมบ่มนิสัยคนในครอบครัวให้เป็นคนดีของสังคมต่อไป เป็นวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่มิได้ใช้เงินเป็นปัจจัยสำคัญ แต่ใช้ใจเมตตาของผู้เป็นครูและใจที่มีความเคารพกตัญญูรู้คุณของผู้เป็นศิษย์เป็นสำคัญ การศึกษาเล่าเรียนในสมัยก่อนนั้นหากบิดามารดามีความรู้อาจศึกษาเล่าเรียนเขียนอ่านกันอยู่ที่บ้านก็ได้โดยเฉพาะผู้หญิง ส่วนผู้ชายนั้นแม้จะศึกษาเล่าเรียนจนอ่านออกเขียนได้แล้วก็มักจะยังถูกส่งตัวไปศึกษาต่อที่วัด ทั้งนี้น่าจะเพื่อให้ได้ศึกษาภาษาขอมและภาษาบาลีให้ลึกซึ้งแตกฉานยิ่งขึ้นโดยเฉพาะการอบรมบ่มเพาะศีลธรรมจรรยาและพุทธศาสนาตามขนบธรรมเนียมที่เคยถือว่าดีงามมาแต่ดั้งเดิมด้วย

อย่างไรก็ตามการศึกษาตามแนวทางดังกล่าว เป็นการศึกษาที่ไม่มีแบบแผนชัดเจน ไม่เป็นมาตรฐานเดียวกัน และไม่มีผลต่อการขยายวงการศึกษาให้กว้างขวางและทั่วถึง จึงย่อมมีการปรับเปลี่ยนไปตามความต้องการของสังคมแต่ละยุคสมัย ดังที่เมื่อมีการปฏิรูปการศึกษาอย่างจริงจังในช่วงสมัยรัชกาลที่ ๕-๗ (พ.ศ.๒๔๑๑-๒๔๗๗) จึงส่งผลกระทบต่อการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ของประชาชนในจังหวัดภาคใต้ด้วย แต่การปรับเปลี่ยนดังกล่าวดำเนินไปแบบค่อยเป็นค่อยไป ผลกระทบต่อการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้จึงเป็นเช่นนั้นด้วย

การเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ในช่วงต้นของรัชสมัยรัชกาลที่ ๕ ระหว่างปี พ.ศ.๒๔๑๑-๒๔๔๒ ยังคงรูปแบบของการจัดการเรียนรู้แบบเดิม ส่วนที่เพิ่มขึ้นมาบ้างคือวรรณกรรมแบบเรียนและวรรณกรรมพัฒนาการอ่าน เช่น พบหลักฐานว่ามีการคัดลอกแบบเรียนมูลบทบรรพกิจของพระยาศรีสุนทรโวหารมาใช้บางตอน เช่น คัดลอกเฉพาะส่วนที่เป็นกาพย์พระไชยสุริยาของสุนทรภู่และบทเรียนเรื่องการนับจำนวนเลข มาตราชั่งตวงวัด การนับวันเดือนปี ฤดูกาลและทิศมาเป็นแบบฝึกหัดอ่านเบื้องต้นเป็นการได้เรียนรู้วิชาอื่น ๆ ไปด้วย นอกจากนั้นยังมีคำกลอนสอนเด็กของพระยาศรีสุนทรโวหาร(ปกีระณำพจนาดถ์) ที่จัดได้ว่าเป็นแบบเรียนอีกเล่มหนึ่ง ส่วนที่เป็นวรรณกรรมคำสอน พบว่ามีการคัดลอกสวัสดิรักษา พาลีสอนน้อง บัญญัติพระร่วง(สุภาษิตพระร่วง) และกฤษณาสอนน้องคำฉันท์ เป็นต้น ส่วนที่เป็นวรรณกรรมซึ่งกวีท้องถิ่นรจนาขึ้นก็คงมีอยู่ไม่น้อย ดังเช่น พระครูวิจารณ์ศีลคุณ(ชู) รจนาวรรณกรรมเรื่อง **ภาษิตลุงหลาน** ประมาณ พ.ศ.๒๔๒๖ (สนิท บุญฤทธิ์. ๒๕๔๗ : ๒๔๔) เป็นต้น

แนวทางในการดำเนินการปฏิรูปการศึกษาในจังหวัดภาคใต้ปรากฏชัดเจนขึ้น หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดมอบหมายให้คณะสงฆ์ คือ สมเด็จกรมพระวชิรญาณวโรรสทรงเป็นผู้ดำเนินการจัดการศึกษาในหัวเมือง โดยมีกระทรวงมหาดไทยเป็นผู้อุดหนุนในปี พ.ศ.๒๔๔๐ และในปี พ.ศ.๒๔๔๑ ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์

ซึ่งกำหนดให้พระสงฆ์ทุกระดับชั้นต้องมีหน้าที่บำรุงการศึกษาในวัด ต่อมาในปี พ.ศ.๒๔๔๒ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระรัตนธัชมุนีศรีธรรมราช หรือพระสิริธรรมมุนี(ม่วง รตนธชเถระ) ในขณะนั้นเป็นเจ้าคณะมณฑลนครศรีธรรมราชและมณฑลปัตตานี เป็นผู้อำนวยการศึกษาและการพระศาสนาในมณฑลนครศรีธรรมราชและมณฑลปัตตานี เพื่อให้จัดการพระศาสนาและการศึกษาในสองมณฑลนี้ให้เรียบร้อย พระสิริธรรมมุนีจึงเริ่มต้นวางรากฐานการศึกษาอย่างจริงจัง ด้วยได้รับความร่วมมือจากพระยาสุขุมนัยวินิต(ปั้น สุขุม) ข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลนครศรีธรรมราช จัดตั้งโรงเรียนสุขุมาภิบาลวิทยาเป็นโรงเรียนหลวงแห่งแรกของมณฑลนครศรีธรรมราชที่วัดท่าโพธิ์ฯ อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช ในปี พ.ศ.๒๔๔๓ พระยาสุขุมนัยวินิตยังได้ปวารณาตัวจะประกอบการอุดหนุนในการจัดการศึกษาจนเต็มกำลัง และกระทำตามคำพูดโดยวิธีต่าง ๆ เช่น เป็นผู้อุปถัมภ์โรงเรียนสุขุมาภิบาลวิทยา มีท้องตราถึงกรมการอำเภอทุกแห่งในมณฑลนครศรีธรรมราชให้พยายามอุดหนุนการศึกษาให้เจริญทุกตำบล เรี่ยไรเงินจากราษฎรตลอดจนผู้ว่าราชการเมืองเพื่ออุดหนุนโรงเรียน และวางโครงการลดเงินค่าราชการที่ต้องเสียลงคนละกึ่งหนึ่งให้เป็นรางวัลแก่นักเรียนที่สอบไล่ได้ตามหลักสูตรชั้นสามหรือชั้นสอง ๓ จำนวนหรือ ๕ จำนวนตามภูมิความรู้ของนักเรียน เป็นต้น ด้วยวิธีการอุดหนุนดังกล่าวเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ประชาชนในมณฑลนครศรีธรรมราชสนใจการศึกษามากขึ้น (ดรุณี บุญภิบาล. ๒๕๔๒ : ๑๑,๕๑๖๑)

อันที่จริงแล้วการจัดตั้งโรงเรียนในเขตจังหวัดภาคใต้โดยเฉพาะในมณฑลนครศรีธรรมราชมีมาก่อนหน้านี้แล้วดังตัวอย่างเช่น เมื่อ พ.ศ.๒๔๓๑ พระภัทรธรรมธาดา(แจ้ง) วัดโสมนัสวรวิหาร กรุงเทพฯ ได้รับอาราธนามาเป็นเจ้าอาวาสวัดกลาง (วัดมัชฌิมาวาสฯ) และเป็นเจ้าคณะ เมืองสงขลา พระภัทรธรรมธาดาได้พานายเฉย ซึ่งเรียนหนังสือไทยสำเร็จตามหลักสูตรชั้นต้นจากมหามกุฏราชวิทยาลัย ตามนโยบายในพระบาทสมเด็จฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมาด้วย แล้วเปิดสอนหนังสือไทยขึ้นที่ศาลาการเปรียญเก่า โดยให้เด็กวัดทุกคน(อาจมีเด็กบ้านมาสบทบเรียนบ้าง) มาเรียนรวมกันตามแผนการนโยบายจัดการศึกษาในพระบาทสมเด็จฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงนับได้ว่าได้มีการเล่าเรียนแบบโรงเรียนมาก่อนแล้ว แต่โรงเรียนของพระภัทรธรรมธาดาล้มเลิกไปเมื่อท่านกลับเข้ากรุงเทพฯ ในปี พ.ศ.๒๔๓๘ อย่างไรก็ตามเจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม) แต่ครั้งยังเป็นพระยาสุขุมนัยวินิต มาเป็นข้าหลวงเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลนครศรีธรรมราชเป็นคนแรก ได้ร่วมกับผู้ว่าราชการเมืองสงขลาคิดจัดตั้งโรงเรียนขึ้น ด้วยเห็นว่าในเมืองสงขลามีราษฎรมาก แต่ยังไม่มีโรงเรียนสอนหนังสือไทยจึงได้ขอศาลาวัดดอนแย้เป็นที่เรียนชั่วคราว เปิดสอนเมื่อวันที่ ๒๘ ตุลาคม พ.ศ.๒๔๓๙ ให้นายดีเป็นครูสอน มีนักเรียนจำนวน ๑๐ คน ในระยะแรกนี้มีฐานะเป็นโรงเรียนมูลสามัญเชลยศักดิ์(โรงเรียนที่เอกชนอุดหนุน) โดยมีพระบรมราชโองการดำรัสว่าถ้าต่อไป

โรงเรียนนี้ทุนอุดหนุนขาดเหลือให้กระทรวงธรรมการช่วยอุดหนุนตามที่เห็นสมควร ต่อมาโรงเรียนนี้มีนามว่า “โรงเรียนมหาวชิราวุธ” และย้ายมาตั้งที่ศาลชำระความ(เก่า) ด้วยเหตุนี้ในปี พ.ศ.๒๔๔๒ พระรัตนธัชมุนีศรีธรรมราช (ม่วง รตนธชเถร) ขณะเป็นพระสิริธรรมมุนีได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าให้เป็นเจ้าคณะมณฑลนครศรีธรรมราชและมณฑลปัตตานี เป็นผู้อำนวยการการศึกษามณฑลนครศรีธรรมราชและมณฑลปัตตานี การจัดตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นในเขตเมืองสงขลาจึงเป็นภารกิจของท่าน พระรัตนธัชมุนีศรีธรรมราชจึงดำริให้ย้ายโรงเรียนจากศาลชำระความ(เก่า)ไปตั้งที่วัดมัชฌิมาวาส ดังเหตุผลที่ปรากฏในรายงานการศึกษาของพระรัตนธัชมุนีศรีธรรมราชว่า *“ในท้องที่แขวงเมืองสงขลานี้ วัดมัชฌิมาวาสมีพระธรรมยุติกนิกาย ๓๗ รูป สามเณร ๗ รูป ศิษย์วัด ๒๔ คน ควรตั้งโรงเรียนหลวงได้ พระครูวิสุทธิโมลีเป็นเจ้าคณะฝ่ายธรรมยุติกนิกายเป็นผู้เอาใจใส่ในการที่ให้มีโรงเรียนซึ่งพระยาสุขุมนัยวินิตตั้งขึ้นไว้ที่บ้านพระยาวิเชียรฯ นั้น ยังไม่เป็นหลักฐานลงได้ อยากจะใคร่ย้ายโรงเรียนนั้นเข้ามาไว้ในวัดมัชฌิมาวาส แต่จำเป็นจะต้องปรึกษากับพระยาสุขุมนัยวินิตเห็นชอบก่อนจึงได้”* เมื่อย้ายมาตั้งที่วัดมัชฌิมาวาสแล้วจึงยกป้ายชื่อโรงเรียนเป็นครั้งแรกเมื่อวันจันทร์ที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๔๔๑ (รศ.๑๑๗) ว่า “โรงเรียนมหาวชิราวุธวิทยา” มีนายเฉยเป็นอาจารย์ที่ ๑ นายดำเป็นอาจารย์ที่ ๒ และพระใบฎีกาเอียด (พระใบฎีกาจู่เคียด โสปาโก หรือพระครูอุทิตย์เขตร์คณานุรักษ์) เป็นอาจารย์ที่ ๓ (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, ศรีพัฒน์ มีนะกนิษฐ์. ๒๕๔๒ : ๑๒,๕๘๗๙-๕๘๘๓) แสดงว่าโรงเรียนในวัดในมณฑลนครศรีธรรมราชตามแผนการนโยบายจัดการศึกษาในพระบาทสมเด็จฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีมาก่อนปี พ.ศ.๒๔๔๓ บ้างแล้ว

อย่างไรก็ตามการจัดการศึกษาอย่างจริงจังของพระสิริธรรมมุนีเริ่มจากเมืองนครศรีธรรมราช โดยการประชุมสงฆ์และข้าราชการเพื่อชี้แจงพระบรมราโชบายในเรื่องการจัดการศึกษาหัวเมือง ตลอดจนออกเดินทางไปตามอำเภอและตำบลต่าง ๆ เพื่อตรวจสภาพวัดและพื้นเพของราษฎร เตรียมการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นให้ราษฎรได้รับการศึกษาตามแบบสมัยใหม่ แต่ละท้องถิ่นมีการประชุมพระอธิการ นายอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และราษฎร เพื่อแจ้งพระราชประสงค์และพรรณนาถึงประโยชน์ของการศึกษาและการศาสนาให้ประชาชนมีความเลื่อมใสและไม่เข้าใจผิดในเรื่องวัตถุประสงค์ของการให้การศึกษา พร้อมทั้งแจกแบบเรียนไปตามวัดต่าง ๆ ที่ควรแจก หรือให้มีการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นในวัดที่เห็นว่าสมควรจัด วิธีการดังกล่าวได้ดำเนินการในจังหวัดสงขลา พัทลุง สุราษฎร์ธานี และปัตตานี ผลปรากฏว่าในปี พ.ศ.๒๔๔๓ มีโรงเรียนที่ก่อตั้งแล้วถึง ๒๑ โรงเรียน กล่าวคือ จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน ๙ โรงเรียน จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน ๒ โรงเรียน จังหวัดพัทลุง จำนวน ๓ โรงเรียน จังหวัดสงขลา จำนวน ๓ โรงเรียน และจังหวัดปัตตานี จำนวน ๔ โรงเรียน โรงเรียนที่เปิดขึ้นทั้งหมดนี้ใช้สถานที่จัดตั้งในวัด แม้โรงเรียนมหาวชิราวุธวิทยาที่ย้ายออกจากวัดดอนแย้มาอยู่ที่โรงงานบ้านพระยาวิเชียรคีรี (ศาลชำระความเก่า) ก็ให้ย้ายไปใช้สถานที่ในวัด

อีกครั้งหนึ่ง ครูผู้สอนส่วนใหญ่เป็นพระภิกษุ มีโรงเรียนที่ฆราวาสเป็นครูสอนเพียง ๒ โรงเรียนเท่านั้น ส่วนแบบเรียนที่ใช้หรือแจกให้ใช้เป็นแบบเรียนหลวง *(ซึ่งน่าจะเป็นแบบเรียนเร็วที่กรมศึกษาธิการให้ใช้มาตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๓๐)* แต่ตามวัดอื่น ๆ ที่ยังไม่ได้เปิดโรงเรียนขึ้นก็ยังคงสอนกันอยู่ตามแบบเดิมทั้งสิ้น ในด้านการเตรียมครูผู้สอน ระยะเริ่มแรกพระสิริธรรมมุนีได้คัดเลือกพระภิกษุสามเณรในวัดท่าโพธิ์ให้มาศึกษาเล่าเรียนเพื่อเตรียมเป็นครูสอนตามโรงเรียนต่าง ๆ ที่จะเปิดใหม่ ทั้งยังได้ส่งพระภิกษุสามเณรเข้าไปศึกษาในมหามกุฏราชวิทยาลัย กรุงเทพฯ เพื่อเป็นการเพิ่มพูนวิทยฐานะครูผู้สอนและเตรียมบุคลากรสำหรับโรงเรียนต่อไป พระภิกษุสามเณรที่เป็นครูสอนได้เป็นกำลังสำคัญในการจัดการศึกษาและการพระศาสนาในมณฑลนครศรีธรรมราชและมณฑลปัตตานีสืบมา ต่อมายังได้จัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูขึ้นอีกเพื่อที่จะได้ทำการสอนนักเรียนที่จะออกไปเป็นครูสอนในโรงเรียนต่าง ๆ ที่เปิดขึ้นให้ได้มาตรฐาน ชื่อว่า “โรงเรียนฝึกหัดครูเมืองนครศรีธรรมราช” เพราะมีความเห็นว่าได้ครูสอนโดยไม่ต้องเปลืองเงินรัฐบาลเหมือนส่งครูไปจากกรุงเทพฯ พระสิริธรรมมุนีเป็นผู้อำนวยการการศึกษาและการพระศาสนาในมณฑลนครศรีธรรมราชและมณฑลปัตตานีจนกระทั่งปี พ.ศ.๒๔๗๐ จึงได้กราบทูลสมเด็จพระสังฆราชเจ้าขอลาออกจากตำแหน่งเจ้าคณะมณฑลเพราะความชรา ในขณะที่มีอายุ ๗๕ ปี และมีสมณศักดิ์เป็นพระรัตนธัชมุนีศรีธรรมราช พระราชาคณะชั้นเจ้าคณะรอง (ดรุณี บุญภิบาล.๒๕๔๒:๑๑,๕๑๖๐-๕๑๖๓) แม้ว่าพระรัตนธัชมุนีศรีธรรมราชจะพยายามอย่างเต็มที่ในอันที่จะอำนวยการศึกษาในมณฑลนครศรีธรรมราชและมณฑลปัตตานี แต่ปรากฏว่าจำนวนโรงเรียนยังมีไม่เพียงพอต่อความต้องการของนักเรียน ดังที่พระยาพิบูลพิทยาพรรคกล่าวไว้ในคำนำของหนังสือ “เรื่องโรงเรียนวัด มณฑลนครศรีธรรมราช พ.ศ.๒๔๗๔” ที่ว่า *“จำเดิมแต่ข้าพเจ้ามีหน้าที่มาจัดการศึกษามณฑลนครศรีธรรมราชอีกตำแหน่งหนึ่ง เมื่อกุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๔๗๓ เห็นการเล่าเรียนของประชาชนในท้องที่มณฑลนี้อาศัยวัดเป็นส่วนมาก คือ โรงเรียนตั้งอยู่ในวัดมากกว่าตั้งอยู่โดยเอกเทศ เจ้าอาวาสก็อุปการะเป็นอย่างดี ผู้คนก็นิยมการเล่าเรียน ไปที่ไหนนักเรียนเต็ม ๆ สถานที่ แสดงว่าที่เรียนยังไม่พอ น่าสงสารพวกย่านไกลโรงเรียน มิได้เข้าศึกษา จึงคิดว่าควรจะอาศัยวัดอื่นอีก คือ ให้วัดเปิดสอนหนังสือไทย...”* (เรื่องโรงเรียนวัด มณฑลนครศรีธรรมราช พ.ศ.๒๔๗๔.๒๔๗๖:ฆ)

การจัดการศึกษาในมณฑลภูเก็ตก็คงไม่แตกต่างไปจากการจัดการศึกษาในมณฑลนครศรีธรรมราชและมณฑลปัตตานีมากนัก คือยังจำกัดอยู่ในวงแคบ อุปสรรคสำคัญคือการขาดแคลนงบประมาณสนับสนุนส่งผลให้ขาดแคลนบุคลากร ดังเช่นศุภการ สิริไพศาล ได้กล่าวถึงการขาดแคลนบุคลากรทางการศึกษาไว้ในบทความเรื่อง “ปัญหาการศึกษาไทยสมัยรัตนโกสินทร์ยุคปรับปรุงประเทศ:นัยพินิจทางประวัติศาสตร์” มีข้อความตอนหนึ่งกล่าวถึงอุปสรรคในการจัดการศึกษาของชาติ โดยยกตัวอย่างการจัดการศึกษาในมณฑลภูเก็ตด้วยว่า *“...โดยเฉพาะงานด้าน*

การศึกษา ความขาดแคลนนี้ได้มีต่อเนื่องมาจนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อการขยายงานจัดการศึกษาออกไปอย่างกว้างขวางก็ย่อมขาดแคลนครูผู้สอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโรงเรียนรัฐบาลซึ่งตั้งเป็นโรงเรียนตัวอย่างประจำมณฑลและประจำจังหวัดในส่วนภูมิภาคของประเทศ ในมณฑลภูเก็ตซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นมณฑลที่จัดการศึกษาได้ก้าวหน้ามากที่สุด เพราะประชาชนในมณฑลแห่งนี้มีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่ามณฑลอื่น ๆ สามารถชักจูงราษฎรให้ช่วยกันออกเงินเพื่อจัดการศึกษา แต่ก็ยังประสบอุปสรรคที่จะหาครูหรือที่จะจ้างครูไปสอนไม่ค่อยได้ และที่หาได้ก็มีวุฒิความรู้ต่ำ มีคำกล่าวว่าวุฒิของครูส่วนใหญ่ในมณฑลภูเก็ตมีพื้นความรู้เพียงชั้นประถมปีที่ ๓ หรืออย่างสูงไม่เกินมัธยมปีที่ ๒ และถ้ายิ่งห่างไกลจากหัวเมือง หรือตัวอำเภอออกไปถึงหากจะเปิดโรงเรียนก็ไม่มีครูที่จะสมัครไปสอน...” (ศุภการ สิริไพศาล. ๒๕๕๐ : ๑๐๘)

การขาดแคลนงบประมาณในการจัดการศึกษามีมาตลอดตั้งแต่รัชสมัยรัชกาลที่ ๕ จนกระทั่งถึงรัชสมัยรัชกาลที่ ๗ ส่งผลให้การขยายงานจัดการศึกษายังไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร ยิ่งไปกว่านั้นการมีพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.๒๔๖๔ ประกอบกับกรมศึกษาธิการสามารถผลิตครูทำหน้าที่สอนแทนสงฆ์มากขึ้น จึงมีแนวโน้มที่จะแยกโรงเรียนออกจากวัดมากขึ้น ทำให้ฝ่ายวัดเห็นว่าการตั้งโรงเรียนเป็นหน้าที่ของเจ้าพนักงานราชการ ส่วนทางราชการก็ขาดเงินอุดหนุนอย่างต่อเนื่อง บางปีขาดเงินทุนถึงต้องปิดโรงเรียน ล้วนเป็นเหตุทำให้การขยายงานการศึกษาไม่เพียงพอต่อความต้องการ สภาพการศึกษาในมณฑลนครศรีธรรมราชก็เป็นเช่นเดียวกันดังที่ อำมาตย์โท พระยาพิบูลพิทยาพรรค ธรรมการมณฑลนครศรีธรรมราช ได้เรียบเรียงหนังสือ **เรื่องโรงเรียนวัดมณฑลนครศรีธรรมราช พ.ศ.๒๔๗๔** (๒๔๗๖ : ๙๑ หน้า) ขึ้นเพื่อพิมพ์แจกเป็นธรรมพลีบรรณาการเมืองในงานทำบุญเฉลิมอายุครบ ๘๐ ปี ของพระรัตนธัชมุนี (ม่วง รตนธชเถร) วัดท่าโพธิ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช พุทธศักราช ๒๔๗๖ มีข้อความหลายตอนทั้งเป็นความคิดเห็นของผู้เรียบเรียงเองและความคิดเห็นของบุคคลอื่น ๆ ที่คัดลอกมาจากแหล่งต่าง ๆ ดังเช่น รายงานการประชุมธรรมการจังหวัดมณฑลนครศรีธรรมราช พ.ศ.๒๕๗๔ คำนำในสมุดคำชักชวนของพระยาพิบูลพิทยาพรรค ธรรมการมณฑล คำชักชวนพระภิกษุสงฆ์เพื่อตั้งใจเป็นธุระขวนขวายให้เด็กได้ศึกษาเล่าเรียนของพระธรรมวโรดม ผู้บัญชาการคณะมณฑลนครศรีธรรมราช หนังสือที่พระธรรมวโรดมมีถึงผู้เกี่ยวข้อง บทความในวารสารวิทยาจารย์ หนังสือแจ้งความจากมหาอำมาตย์เอกธานีนิวัต เสนาบดีกระทรวงธรรมการที่คัดลอกจากราชกิจจานุเบกษา เป็นต้น แสดงให้เห็นสภาพของการศึกษาและการจัดการศึกษาของมณฑลนครศรีธรรมราชในช่วงปี พ.ศ.๒๔๗๔-๒๔๗๖ ซึ่งตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่ายังคงไม่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนัก ยังต้องมีการรณรงค์ให้ฟื้นการตั้งโรงเรียนวัดขึ้นใหม่ เพื่อให้มีโรงเรียนเพียงพอแก่จำนวนผู้เรียน ดังข้อความตอนหนึ่งซึ่งคัดมาจากบทความในวารสารวิทยาจารย์ เล่ม ๓๒ ตอนที่ ๔ ประจำวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์

๒๔๗๔ **"เรื่องวัดกับการศึกษา"** ที่ว่า *"ถึงแม้กระทรวงธรรมการและประชาชนได้พยายามจัดตั้งโรงเรียนขึ้นอย่างมากมายแล้วก็ดี สถานที่เล่าเรียนก็ยังหาพอที่จะให้นักเรียนได้เล่าเรียนทั่วถึงกันไม่ และเวลานี้ยังมีเด็กที่เหลือโรงเรียนอีกเป็นจำนวนมาก โดยเหตุนี้การที่เจ้าคุณธรรมวโรดมและพระยาพิบูลพิทยาพรรคได้พยายามชักชวนให้พระภิกษุสงฆ์ในมณฑลนครศรีธรรมราชจัดตั้งโรงเรียนขึ้นในวัดจึงเป็นการเหมาะสมยิ่งนัก สมควรที่มณฑลต่าง ๆ จะดำเนินตามตัวอย่างอันดีนี้บ้าง"* (เรื่องโรงเรียนวัดมณฑลนครศรีธรรมราช พ.ศ.๒๔๗๔.๒๔๗๖:๒๐) จึงเห็นได้ชัดว่าแม้รัฐบาลจะจัดตั้งโรงเรียนประชาบาลทั้งประเภทที่ประชาชนร่วมใจกันจัดตั้งและที่นายอำเภอเป็นผู้ดำเนินการให้มีการจัดตั้งขึ้น ยิ่งไปกว่านั้นยังมีประกาศพระราชบัญญัติประถมศึกษาในปี พ.ศ.๒๔๖๔ ในท้องถิ่นที่มีความพร้อมแล้วก็ตาม ผลปรากฏว่ายังไม่สามารถขยายการศึกษาภาคบังคับไปได้ทั่วทุกตำบล จึงมีการรณรงค์ชักชวนให้วัดจัดตั้งโรงเรียนวัดขึ้นทุกวัดเพื่อรองรับความต้องการของประชาชนและนโยบายของรัฐ ดังข้อความในใบแจ้งความลงวันที่ ๒๘ เมษายน พ.ศ.๒๔๗๕ ของมหาอำมาตย์เอกธานีนิวัต เสนาบดีกระทรวงธรรมการซึ่งคัดลอกมาจากราชกิจจานุเบกษา เรื่อง"อนุโมทนาในการที่ผู้เปิดโรงเรียนวัดขึ้นตามวัด ในมณฑลนครศรีธรรมราชเพื่อช่วยการศึกษาประชาบาลในยามการเงินฝืดเคือง" มีข้อความตอนหนึ่งสะท้อนให้เห็นสภาพของการจัดการศึกษาในสมัยนั้นว่าวัดยังมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาอยู่มาก ดังข้อความที่ว่า *"เนื่องด้วยพระธรรมวโรดม เจ้าคณะมณฑลนครศรีธรรมราชและอำมาตย์โท พระยาพิบูลพิทยาพรรค ธรรมการมณฑล ได้ปรึกษาหารือเห็นร่วมกันว่า การศึกษาของมณฑลนครศรีธรรมราชยังมีทางที่จะให้เด็กได้มีที่เล่าเรียนได้มากขึ้นอีกเพราะวัดมีมาก บัดนี้ถึงเวลาสมควรจะร่วมมือกันได้ทั้งวัดและเจ้าพนักงานฝ่ายศึกษาที่จะตั้งโรงเรียนวัดขึ้น โดยหวังจะให้ช่วยกำลังโรงเรียนประชาบาลในยามการเงินฝืดเคือง จึงได้ทำคำชักชวนพระภิกษุสงฆ์เพื่อให้ตั้งใจเป็นธุระขวนขวายให้เด็กได้รับการศึกษา โดยจัดตั้งโรงเรียนวัดขึ้นและจัดการคุ้มครองเช่นเดียวกับโรงเรียนประชาบาล ส่วนค่าใช้จ่ายเป็นของวัด แต่ถ้ามีเงินพอเจียดได้ทางแผนกประชาบาลก็จะอุดหนุนเป็นพิเศษบ้างเป็นครั้งคราว ...."* (เรื่องโรงเรียนวัดมณฑลนครศรีธรรมราช พ.ศ.๒๔๗๔. ๒๔๗๖ : ๒๒)

การรณรงค์ให้จัดตั้งโรงเรียนขึ้นในวัดนั้น นอกจากเหตุผลด้านงบประมาณแล้วยังมีเหตุผลที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับวัดของบุคลากรระดับผู้บริหารทางการศึกษาที่เห็นว่า วัดเคยเป็นสถานให้การศึกษามาก่อนควรอาศัยอดีตเป็นพื้นฐานในการสร้างอนาคต ดังข้อความบางตอนที่อำมาตย์โท พระยาพิบูลพิทยาพรรคธรรมการมณฑลนครศรีธรรมราชเขียนไว้ในคำนำในสมุดชักชวนที่ว่า *"...บัดนี้ สมควรจะร่วมมือกันทั้งวัดและเจ้าพนักงาน คิดให้ประชาชนเราได้เล่าเรียนทั่วหน้า ยังได้ชื่อว่าบ้านอุดหนุนวัด วัดอุดหนุนบ้าน จำแนกประโยชน์แก่กันด้วยประการดังนี้ ถ้าตั้งโรงเรียนวัด เอาวัดทุกแห่งเป็นโรงเรียน วัดจะมีเด็กไว้ใช้สอยเป็นกำลัง*

สืบไปนี้เรียกว่าบ้านอุดหนุนวัด โรงเรียนจัดตั้งอยู่แล้วก็รับสอนได้แต่เด็กใกล้ ๆ วงนอกจากโรงเรียนออกไปไม่ได้เล่าเรียนหรือที่ใกล้ ๆ นั่นเองก็ได้เรียนแต่พวกที่มีอายุกำหนดบังคับ หรือพวกที่บังคับพวกอื่นนอกจากที่ว่า ไม่มีที่จะเรียน ถ้าวัดช่วยตั้งโรงเรียนขึ้น ชาวบ้านจะมีที่เรียนมากขึ้นนี้เรียกว่าวัดอุดหนุนบ้าน..." (เรื่องโรงเรียนวัด มณฑลนครศรีธรรมราช พ.ศ.๒๔๗๔. ๒๔๗๖ : ๑๑-๑๒)

นอกจากนั้นอำมาตย์โท พระยาพิบูลพิทยาพรรคยังเห็นว่าวัดช่วยแก้ปัญหาได้หลายอย่าง ในด้านผู้เรียนช่วยแก้ปัญหาได้ทั้งที่เรียนและที่อยู่อาศัยสำหรับนักเรียนที่บ้านอยู่ไกล ดังข้อความที่ว่า *"วัดเป็นโรงเรียนกินนอนอย่างดี เด็กไกล ๆ ก็มากินนอนเล่าเรียนอยู่ในวัดได้ ที่ไหนไม่มีโรงเรียนก็คิดสร้างวัด(สำนักสงฆ์)ขึ้น สร้างกุฏิพอพระอาศัยจำวัด แต่สร้างศาลาให้ใหญ่ ๆ ถ้าวัดเข้าช่วยดังนี้การโรงเรียนจะสำเร็จด้วยอย่างนี้แหละทั่ว ๆ ทุกบ้าน"* (เรื่องโรงเรียนวัด มณฑลนครศรีธรรมราช พ.ศ.๒๔๗๔. ๒๔๗๖ : ๖) ในด้านครูผู้สอนนั้นท่านก็ระบุชัดเจนในที่ประชุมธรรมการจังหวัดในมณฑลนครศรีธรรมราชทั้ง ๖ จังหวัด ว่าให้พระในวัดเป็นครู ดังข้อความที่ว่า *"ได้ลองปรึกษากับเจ้าคณะแขวง เจ้าคณะจังหวัดและเจ้าคณะมณฑลว่าอยากให้วัดทุกวัดเป็นโรงเรียน* ***ให้พระในวัดเป็นครู*** *แต่พระที่ว่านี้ยังไม่มีเบี้ยหวัดเงินเดือน ด้วยเป็นของใหม่กับเงินไม่มีจะให้..."* (เรื่องโรงเรียนวัด มณฑลนครศรีธรรมราช พ.ศ.๒๔๗๔.๒๔๗๖:ฉ) เพื่อเป็นการแก้ปัญหาการขาดแคลนครูทั้งนี้เพราะแม้ว่าจะมีนักเรียนฝึกหัดครูสำเร็จการศึกษาออกมาบ้างก็มักไม่ประกอบอาชีพครู ส่วนนักเรียนที่จบมัธยมในชั้นสูง ๆ ก็มักจะไม่ประกอบอาชีพครูเช่นกัน ส่วนใหญ่สมัครเข้ารับราชการในกระทรวงอื่น ๆ ที่มีทางก้าวหน้าและรับเงินเดือนสูง ตลอดจนความมั่นคงในอาชีพมีมากกว่า(ศุภการ สิริไพศาล. ๒๕๕๐ : ๑๐๙) สาเหตุของการขาดแคลนครูและวิธีการแก้ปัญหานั้น อำมาตย์โท พระยาพิบูลพิทยาพรรคให้ข้อเท็จจริงและเสนอแนะว่าแม้รัฐบาลจะพยายามออกเงินบำรุงจัดการศึกษาเพิ่มขึ้นก็ยังไม่เพียงพอที่จะใช้ดำเนินการให้เป็นไปโดยสม่ำเสมอ จึงเห็นควรให้ตั้งโรงเรียนในวัดและให้พระเป็นครู ดังข้อความที่ว่า *"ทุกวันนี้ก็เพราะขาดการบำรุงรักษาอยู่แล้วคือโรงเรียนตั้งขึ้นเวลานี้ ตั้งเพื่อให้พอแก่จำนวนคน ครูก็จ้างถูก ๆ จ้างแล้วไม่มีทางให้บำเหน็จรางวัล นับเป็นสิบ ๆ ปีก็ไม่ได้เลื่อนชั้นเงินเดือน ยังถูกลดก็มี แต่ถึงเช่นนั้นก็ยังไม่ทั่ว ยังไม่จำเริญ สมควรอย่างยิ่งที่วัดจะรีบเข้าช่วย..."* (เรื่องโรงเรียนวัด มณฑลนครศรีธรรมราช พ.ศ.๒๔๗๔.๒๔๗๖:๗) และยังเล็งเห็นต่อไปว่าหากวัดช่วยรับภาระสอนเด็กผู้ชาย รัฐบาลก็พอมีกำลังที่จะตั้งโรงเรียนสอนเด็กผู้หญิงเพื่อให้ครูผู้หญิงสอน ดังเหตุผลที่ว่า *"ถ้าหญิงได้เรียนรู้ทั่วหน้าเช่นชายต่อไปทุกเรือนจะเป็นโรงเรียน เด็ก ๆ จะอ่านออกเขียนได้มาแต่บ้าน ลูกจะมีสัมมาคารวะดีงาม การศึกษาของหญิงที่จะเรียนปนกับชายเสมออ่านออกเขียนได้ยังไม่พอ การเรียนวิชาสำหรับหญิงมากขึ้น ครูชายจะสอนหญิงให้เป็นหญิงไม่ได้ ถ้าสอนให้ต้องด้วยลักษณะหญิงดีไม่ได้ ปล่อยให้หญิงสอนดีกว่า เพราะต้องการลูกดีก็ต้องบำรุงแม่ให้ดี"* (เรื่องโรงเรียนวัด มณฑลนครศรีธรรมราช พ.ศ.๒๔๗๔. ๒๔๗๖ : ๘)

ด้วยการดำริรณรงค์ให้จัดตั้งโรงเรียนภาษาไทยในวัดทุกวัดของอำมาตย์โท พระยาพิบูลพิทยาพรรค ธรรมการมณฑลนครศรีธรรมราชโดยผ่านการเห็นชอบและการสนับสนุนของพระธรรมวโรดม เจ้าคณะมณฑลนครศรีธรรมราชและภูเก็ต จึงมีการตกลงร่วมกันทั้งฝ่ายธรรมการและฝ่ายสงฆ์ แบ่งภาระหน้าที่กันทำดังเช่น ฝ่ายสงฆ์ต้องจัดสถานที่ จัดครู คือให้ศาลาบ้าง วิหารบ้าง หรือปลูกให้ใหม่โดยเฉพาะบ้างเป็นสถานที่เล่าเรียน จัดภิกษุสามเณรที่มีความรู้เป็นครู ให้กำลังใจและส่งเสริมวัดที่จัดการศึกษาดี คอยตำหนิวัดที่ไม่เอาใจใส่ ฝ่ายธรรมการเมื่อทำความตกลงกับทางคณะสงฆ์แล้วต้องเป็นผู้ลงข่าวประชาสัมพันธ์และต้องคอยจัดเรื่องเงินเดือนโรงเรียนวัด จัดครูฆราวาสคอยช่วยสอนวิชาที่ภิกษุสามเณรสอนไม่ได้ ทั้งยังต้องเป็นผู้สำรวจบังคับเด็กเข้าเรียนด้วยโดยอาศัยความร่วมมือจากตำรวจนครบาลหรือตำรวจภูธร

การดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนวัดนั้นสำเร็จลงด้วยความร่วมมือของพระภิกษุสงฆ์กับเจ้าหน้าที่ศึกษาในท้องที่โดยมีอธิการวัดพร้อมด้วยผู้อุปการะและราษฎรในท้องที่มีศรัทธาช่วยกันบริจาคเงินทะนุบำรุงจนเป็นจำนวนพอที่จะตั้งและดำรงโรงเรียนได้ สถานที่เรียนอาจแตกต่างกันไปตามความเหมาะสมของแต่ละวัด เช่น หอสวดมนต์ ศาลาโรงธรรม ศาลาการเปรียญ หอฉันหรือระเบียงกุฏิพระบ้างตามแต่สะดวก ส่วนครูก็พยายามเลือกหาผู้มีความรู้ความสามารถพอที่จะให้ความรู้แก่เด็กในท้องถิ่นตามสมควร ในบางแห่งถึงกับมีกำหนดว่าผู้เป็นครูต้องได้รับประกาศนียบัตรตั้งแต่ชั้นประถมปีที่ ๓ ขึ้นไป และต้องเป็นภิกษุสงฆ์หรือสามเณรในวัดจึงจะเหมาะเพราะเป็นโรงเรียนของวัด การเปิดเรียนจะต้องมีงานพิธีทำบุญเลี้ยงพระประน้ำมนต์เพื่อความขลัง ทั้งนี้เป็นโอกาสให้มีการบริจาคทรัพย์อุดหนุนเป็นทุนโรงเรียนอีกด้วย บางถิ่นมีงานฉลองเครื่องใช้สำหรับนักเรียนซึ่งมักจะเป็นอุปกรณ์ที่ได้จากวัสดุในพื้นที่ เช่น กระดานไม้ชนิดกระดานเลขตามวัดดังก่อน ๆ ดินสอดิน หรือดินสอหินเป็นต้น บางถิ่นยังมอบโต๊ะเก้าอี้แก่ครูและนักเรียนอีกด้วย นับเป็นกุศโลบายให้ผู้มีศรัทธาเห็นความจำเป็นและช่วยกันจัดตั้งและอุปการะโรงเรียนวัด ซึ่งแม้จะได้รับการคุ้มครองเช่นเดียวกันโรงเรียนประชาบาล แต่ค่าใช้จ่ายเป็นหน้าที่ของวัดและผู้ศรัทธาจัดหากันเอง หากมีเงินพอเจียดได้บ้างทางแผนกประชาบาลจึงจะอุดหนุนเป็นพิเศษเป็นคราว ๆ ไป

ในด้านการเรียนการสอนยังมุ่งหมายเพียงให้อ่านออกเขียนได้เป็นสำคัญ ดังข้อความตอนหนึ่งในคำนำสมุดชักชวนที่ว่า *“โรงเรียนวัดไม่ต้องกะเกณฑ์สอนเกินกำลังของครูที่วัดจัดสอนได้ กำหนดเพียงอ่านออกเขียนได้ก็ดีนักแล้ว อะไรที่วัดทำไม่ได้ก็จัดให้เจ้าพนักงานของราชการเข้าช่วย ธรรมการอำเภอก็มีโอกาสพอจะช่วยได้บ้างแล้ว”* (เรื่องโรงเรียนวัด มณฑลนครศรีธรรมราช พ.ศ.๒๔๗๔. ๒๔๗๖ : ๑๒) นอกจากสอนให้อ่านออกเขียนได้แล้ว พระภิกษุที่เป็นครูควรต้องเอาใจใส่ในเรื่องจริยธรรม คุณธรรม สัมมาอาชีพและศาสนาดังเช่นสมัยที่**เรียนหนังสือวัด** แต่ก็ต้องเอาใจใส่พัฒนาตนในด้านการสอนตามแบบแผนของหลักสูตรด้วย ดังข้อความตอนหนึ่งที่พระธรรมวโรดม

เจ้าคณะมณฑลนครศรีธรรมราชมีหนังสือคำชักชวนพระภิกษุสงฆ์เพื่อตั้งใจเป็นธุระขวนขวายให้เด็กได้ศึกษาเล่าเรียน ที่ว่า *"พระภิกษุสงฆ์มีหน้าที่ตอบแทนอุปการของคฤหัสถ์ ควรเป็นผู้อุดหนุนการศึกษา ควรขวนขวายให้เด็กได้เล่าเรียนศึกษา ควรชักนำเด็กให้มีความรู้ในศิลปวิทยา ควรอบรมเด็กให้มีมรรยาทเรียบร้อย เป็นเด็กมีความประพฤติดี มีอัธยาศัยดี ให้เด็กมีความสามารถในกิจการ ให้เด็กมีความอาจหาญแกล้วกล้าในการตั้งตัวไว้ชอบ ให้เป็นเด็กรู้จักประชุมชน รู้จักแสดงความเคารพนับถือผู้ใหญ่เหนือตนทุกชั้น ให้เด็กมีความเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนา* ***แต่การศึกษาเล่าเรียนก็ต้องอาศัยวิธีการที่เหมาะแก่สมัย เหตุดังนั้นภิกษุสงฆ์ควรเป็นผู้เข้าใจว่าการศึกษาอย่างไรจะสมควรแก่เด็กและไม่สมควร ควรนิยมการศึกษาที่ท่านเจ้าพนักงานของราชการเป็นผู้อำนวยให้ศึกษา จงเว้นการศึกษาที่ล่วงเวลาล่วงสมัย...ดำเนินการตามระเบียบแบบแผนหลักสูตรของราชการมีกระทรวงธรรมการ เป็นต้น*** *"* (เรื่องโรงเรียนวัดมณฑลนครศรีธรรมราช พ.ศ.๒๔๗๔. ๒๔๗๖ : ๑๖-๑๘) ในด้านการอาชีพก็ยังคงให้เรียนรู้กันในวัด ดังจะเห็นได้จากข้อความตอนหนึ่งในเรื่องโรงเรียนวัดที่อำมาตย์โท พระยาพิบูลพิทยาพรรค ธรรมการมณฑลนครศรีธรรมราช เขียนไว้ว่า *"...เมื่อต่าง(ฝ่ายธรรมการและฝ่ายสงฆ์) เอาใจใส่แล้ว เด็กหน้าโรงหนัง เด็กอนาถา ก็มีโอกาสเรียนได้ แม้จะหัดอาชีพช่างไม้ ช่างปูน ก่อสร้าง จักสาน ลานวัดในวัดเหมาะที่สุด พระเณรก็มีความรู้แปลก ๆ และสามารถอยู่มาก เรียนได้ทั้งเด็กและผู้ใหญ่..."* (เรื่องโรงเรียนวัด มณฑลนครศรีธรรมราช พ.ศ.๒๔๗๔. ๒๔๗๖ : ๑๐)

ต่อมาด้วยความร่วมมือกันอย่างดีทั้งฝ่ายกระทรวงธรรมการ ฝ่ายสงฆ์และฝ่ายราษฎรผู้มีจิตศรัทธา จำนวนโรงเรียนวัดจึงมีมากขึ้น ธรรมการมณฑลนครศรีธรรมราชจึงให้มีการจดทะเบียนโรงเรียนวัดหรือรายงานการเปิดโรงเรียนวัดให้ชัดเจนขึ้น นอกจากนั้นข้าราชการฝ่ายกระทรวงมหาดไทยก็ให้การสนับสนุนโดยวิธีต่าง ๆ เพื่อเพิ่มจำนวนโรงเรียนวัดและปรับปรุงให้มีคุณภาพขึ้นดังเช่นข้อความที่อำมาตย์โท พระยาสุราษฎร์ธานี ผู้ว่าราชการจังหวัด เสนอต่อที่ประชุมครั้งที่ ๗/๒๔๗๕ ณ ที่ศาลากลางจังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อวันที่ ๕ ตุลาคม พ.ศ.๒๔๗๕ ในส่วนที่เกี่ยวกับแผนกธรรมการว่าด้วยเรื่องวิธีดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนวัด มีเนื้อความโดยสรุปดังนี้ ประการแรก เห็นว่ากรมการอำเภอหรือธรรมการอำเภอควรมีส่วนให้ความร่วมมือในการก่อตั้งโรงเรียนวัดให้เป็นไปด้วยดี จึงเสนอว่าในการจัดตั้งโรงเรียนวัดควรมีกรมการอำเภอพร้อมด้วยธรรมการอำเภอหรือเพียงคนใดคนหนึ่งก็ได้ ร่วมกับกำนันผู้ใหญ่บ้าน ทำความเข้าใจกับฝ่ายสงฆ์ แล้วจึงนัดประชุมกับราษฎร์ที่อยู่ใกล้เคียงวัด ในการที่จะตั้งโรงเรียนวัดและทำพิธีเปิดเพื่อให้ได้รับความร่วมมือในการดำเนินการอย่างดี ประการที่ ๒ ควรแบ่งโรงเรียนวัดออกเป็น ๓ ระดับชั้น คือ ชั้นต่ำ ชั้นกลาง และชั้นดี ข้อเสนอในที่ประชุมดังกล่าวแสดงให้เห็นสภาพโรงเรียนวัดในสมัยนั้นดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑ แสดงลักษณะการแบ่งโรงเรียนวัดเป็น ๓ ระดับชั้นตามข้อเสนอของอำมาตย์โท พระยาสุราษฎร์ธานี

ชั้นต่ำ	ชั้นกลาง	ชั้นดี
ก. มีครูพระภิกษุหรือสามเณร ๑-๒ รูป ที่สอนให้เด็กพออ่านออกเขียนได้กับสอนความประพฤติอย่างศิษย์วัด	ก.มีครูพระภิกษุหรือสามเณร ๒-๓ รูป ที่มีคุณวุฒิสอบไล่ได้ชั้นประถมปีที่ ๒ ถึงประโยคประถม	ก.มีครูพระภิกษุหรือสามเณร ๒-๔ รูป มีวุฒิสอบไล่ได้ชั้นประโยคประถมหรือมัธยมปีที่ ๓ หรือสูงกว่า
ข.สถานที่เรียน ใช้ศาลาการเปรียญ วิหาร หรือกุฏิ ฯลฯ	ข.สถานที่เรียน ใช้ศาลาการเปรียญ วิหาร กุฏิ ฯลฯ	ข.สถานที่เรียน ใช้ศาลาการเปรียญ วิหาร กุฏิ ฯลฯ
ค. การสอน สอนแบบใด ๆ ก็ได้พอให้อ่านออกเขียนได้	ค.การสอน สอนตามแบบเรียนของกระทรวงธรรมการ หรือประมวลการสอนของกระทรวงธรรมการเฉพาะแต่ที่สำคัญ ๆ	ค.การสอน สอนตามหลักสูตรของกระทรวงธรรมการ
ง.เวลาสอน สอนวันละ ๓-๔ ชั่วโมง มีบัญชีเรียกชื่อที่ใช้กระดาษหรือสมุดชนิดใดก็ได้	ง.เวลาสอน สอนวันละ ๕-๖ ชั่วโมง จะมีเวลาเป็นตารางกำหนดด้วยก็ได้ มีบัญชีเรียกชื่อที่ใช้กระดาษหรือสมุดชนิดใดก็ได้	ง.เวลาสอน มีตารางสอนแบบกระทรวงธรรมการ มีบัญชีเรียกชื่อแบบกระทรวงธรรมการหรือใช้กระดาษอื่นแทนได้
จ.ใช้กระดานไม้หรือกระดานชะนวนก็ได้	จ.มีเครื่องประกอบการสอนการเรียนบ้างเช่น กระดานดำ กระดานไม้ กระดานชะนวน แบบเรียนของกระทรวงธรรมการสุดแต่จะมีได้	จ.มีเครื่องประกอบการสอนการเรียน เช่น กระดานดำ ที่รองเขียนหรือโต๊ะ ม้านั่ง กระดานไม้ กระดานชะนวน
ฉ.พิธีเปิด มีการสวดมนต์เย็นเลี้ยงพระเช้าในวันเปิด โดยมีผู้จัดการ ๑-๒ คนก็ใช้ได้	ฉ.พิธีเปิด เช่นเดียวกับชั้นต่ำ	ฉ.พิธีเปิด เช่นเดียวกับชั้นต่ำ

ประการที่ ๓ ว่าด้วยเรื่องการติดต่อตกลง เพื่อความรวดเร็วในการติดต่อประสานงาน ผู้ว่าราชการจังหวัดขอติดต่อโดยตรงกับกำนันผู้ใหญ่บ้านโดยไม่ผ่านอำเภอ ทั้งยังออกคำสั่งเรื่องขอให้กำนันผู้ใหญ่บ้านช่วยในการจัดตั้งโรงเรียนวัด เมื่อจัดตั้งเรียบร้อยแล้วให้รีบรายงานโดยตรงถึงผู้ว่าราชการ

จังหวัดหรือเจ้าหน้าที่ทุกครั้งจนกว่าจะตั้งขึ้นทั่วทุกวัด โดยให้เหตุผลว่า *"โรงเรียนวัดเป็นผลดีมากแก่กุลบุตรได้อาศัยพออ่านออกเขียนได้ และได้ฝึกหัดความประพฤติให้นอบน้อมไปในทางที่ดีที่ชอบธรรม ด้วยการแบ่งเบาจากผู้ปกครองเด็กที่จะต้องเป็นกังวลสั่งสอนอยู่ที่บ้านด้วยตนเองได้ ดังเราแต่ก่อนก็อาศัยเรียนจากวัดมาแล้ว... ถ้าจะว่าถึงสมัยนี้แล้วก็ยิ่งเป็นการเหมาะแก่กาลเทศะที่พระธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน ต้องการให้ประชาชนรู้หนังสืออ่านออกเขียนได้ (วิชาประถมศึกษา) ภายใน ๑๐ ปี เพื่อได้มีโอกาสเลือกผู้แทนไปนั่งในสภาราษฎร เป็นปากเสียงของเราได้ด้วย"* (เรื่องโรงเรียนวัดมณฑลนครศรีธรรมราช พ.ศ.๒๔๗๔. ๒๔๗๖ : ๔๙-๕๖) ต่อมาในช่วงปลายปี พ.ศ.๒๔๗๕ เมื่อโรงเรียนวัดเพิ่มจำนวนขึ้นมากพอสมควรแล้วจึงกวดขันด้านคุณภาพ คือ การจัดตั้งโรงเรียนวัดต้องดำเนินการให้ต้องตามแนวพระราชบัญญัติประถมศึกษาหรือพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ และต้องพยายามให้มีเครื่องมือเครื่องใช้ในการสอนการเรียนอย่างโรงเรียนประชาบาลหรือโรงเรียนราษฎร์แล้วแต่กรณี ผู้สอนจะต้องมีวุฒิซึ่งเจ้าหน้าที่เห็นสมควรว่าจะเป็นครูได้ตามควรแก่ฐานะ และให้มีการสอบไล่ประจำปีตามหลักสูตร บางส่วนที่ติดขัดอาจผ่อนผันได้บ้าง แต่โดยทั่วไปให้ถือปฏิบัติวิธีการตามระเบียบซึ่งกำหนด นับเป็นขั้นตอนของการเริ่มเข้าสู่ระบบโรงเรียนอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามพบว่าในช่วงปี พ.ศ.๒๔๗๔-๒๔๗๕ ในมณฑลนครศรีธรรมราชมีโรงเรียนวัดเพิ่มขึ้นถึง ๔๐๒ โรงเรียนดังนี้

ตารางที่ ๔.๒ แสดงจำนวนโรงเรียนวัด มณฑลนครศรีธรรมราชที่ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ.๒๔๗๔-๒๔๗๕

พ.ศ.	นครศรีฯ	สงขลา	พัทลุง	สุราษฎร์ฯ	ปัตตานี	นราธิวาส	ยะลา	ชุมพร	รวม
๒๔๗๔	๕	๔	-	๑๐	-	-	-	-	๑๙
๒๔๗๕	๑๒๒	๗๓	๖๑	๕๓	๒๔	๑๒	๕	๓๓	๓๘๓
รวม	๑๒๗	๗๗	๖๑	๖๓	๒๔	๑๒	๕	๓๓	๔๐๒

จากการศึกษาแนวทางในการจัดตั้ง**โรงเรียนวัด**ตามรัฐนโยบายในการขยายวงการศึกษาทำให้มองเห็นว่า วัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ เริ่มปรับเปลี่ยนไปตั้งแต่เริ่มก่อตั้งโรงเรียนวัดในปี พ.ศ.๒๔๔๓ หรือก่อนหน้านั้นเล็กน้อยในบางโรงเรียน ดังเช่นโรงเรียนของพระภัทรธรรมธาดาในวัดมัชฌิมาวาสที่ได้นายเฉยซึ่งเรียนหนังสือไทยสำเร็จตามหลักสูตรชั้นต้นจากมหามกุฏราชวิทยาลัย ตามนโยบายพระบาทสมเด็จฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมาสอน หรือโรงเรียนต่าง ๆ ที่พระรัตนธัชมุนีศรีธรรมราช (ม่วง รตนธชเถร) สมัยยังเป็นพระสิริธรรมมุนีจัดตั้งขึ้นให้ราษฎรได้รับการศึกษาตามแบบสมัยใหม่โดยใช้แบบเรียนหลวง ซึ่งคงเป็นแบบเรียนเร็วที่กรมศึกษาธิการให้ใช้มาตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๓๐ แต่มิได้แจกไปทั่วถึง ตามวัดอื่น ๆ ที่ยังไม่ได้เปิดโรงเรียนขึ้น

ก็ยังคงสอนกันอยู่ตามแบบเดิม อย่างไรก็ตามการเตรียมพระภิกษุสามเณรไปสอนตามโรงเรียนที่เปิดใหม่บ้าง การส่งพระภิกษุสามเณรเข้าไปศึกษาในมหามกุฏราชวิทยาลัยในกรุงเทพบ้าง และการได้ครูที่เรียนฝึกหัดครูมาบ้าง วัฒนธรรมการเรียนรู้จึงเริ่มเปลี่ยนไปเป็นระบบมากขึ้น มีแบบเรียนที่บังคับใช้ชัดเจนขึ้น การใช้วรรณกรรมท้องถิ่นเป็นวรรณกรรมฝึกทักษะการอ่านอาจจะเริ่มลดลงบ้าง อย่างไรก็ตามวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้แบบโบราณก็ยังมีแทรกซึมอยู่โดยทั่วไปทั้งที่บ้านและในวัด จากการศึกษาประวัติบุคคลสำคัญในท้องถิ่นที่มีอายุอยู่ในวัยเรียนในช่วงเวลานี้จึงมักพบว่า จะเริ่มต้นด้วยการเรียนหนังสือวัด(แบบโบราณ)ที่บ้านหรือที่วัดก่อนการเข้าเรียนในโรงเรียนเป็นส่วนใหญ่ ดังตัวอย่างเช่น จากประวัติของท่านขุนอาเทศคดี(กลอน มัลสิกะมาส) ซึ่งเกิดในปี พ.ศ.๒๔๓๑ ได้รับการศึกษาเบื้องต้นจากบิดามารดาจนอ่านออกเขียนได้แล้วจึงไปอยู่และศึกษากับคุณยายที่ตำบลเสาธง อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช จากนั้นกลับมาอยู่ที่บ้านเกิดอีก ต่อมาได้เรียนเลขกับอาจารย์แช่ม ณ นคร จนถึงคูณหารเลขได้ ครั้นถึงปี พ.ศ.๒๔๔๔ ได้เข้าศึกษาที่โรงเรียนสุขุมาภิบาล วัดท่าโพธิ์ ตำบลท่าวัง อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช เรียนอยู่ ๒ ปี ก็สำเร็จหลักสูตรประโยค ๑ ชั้น ๔ กรมศึกษาธิการ (เทียบมัธยมปีที่ ๓ ในปัจจุบัน) ซึ่งเป็นชั้นสูงสุดของโรงเรียน (พรศักดิ์ พรหมแก้ว. ๒๕๔๒ : ๑๘, ๘๙๒๙) จากประวัติเพลงบอกเนตรชลารัตน์ซึ่งเกิดในปี พ.ศ.๒๔๓๘ ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่ออายุได้ ๙ ขวบ ประมาณ พ.ศ. ๒๔๔๗ **ได้เล่าเรียนหนังสือแบบโบราณ คือเริ่มต้นเรียน ก ข นโม ที่วัดป่ากิว** จนสามารถอ่านเขียนหนังสือได้คล่อง ต่อมาได้มีโอกาสเรียนหนังสือแบบใหม่ที่วัดป่ากิว จนจบชั้นประถมศึกษาซึ่งเป็นชั้นสูงสุดในขณะนั้น (ชวน เพชรแก้ว. ๒๕๔๗ : ๒๖๓) หรือจากประวัติพระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินทปัญโญ) ซึ่งเกิดเมื่อ พ.ศ.๒๔๔๙ ที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี ขณะอายุได้ ๘-๑๐ ขวบ ได้ออกจากบ้านไปอยู่ที่วัดจึงได้เรียน ก ข ก กา กระทั่งมูลบทบรรพกิจทำให้อ่านเขียนหนังสือได้คล่อง และยังได้รับการอบรมเรื่องไหว้พระสวดมนต์ อีกทั้งความรู้เรื่องยาสมุนไพรจากทางวัดอีกด้วย ต่อมาในปี พ.ศ.๒๔๖๐ ได้ออกจากวัดมาอยู่บ้านและเข้าเรียนหนังสือที่วัดเหนือเป็นโรงเรียนแบบใหม่ชื่อโรงเรียนโพธิพิทยากรที่ปรับปรุงกันในรัชกาลที่ ๕ เมื่อเรียนจบชั้นประถมปีที่ ๓ ได้ย้ายไปเรียนชั้นมัธยมปีที่ ๑ โรงเรียนสารภีอุทิศที่อำเภอไชยา เรียนจบชั้นมัธยมปีที่ ๓ ในปีพ.ศ.๒๔๖๕ (ชวน เพชรแก้ว. ๒๕๔๒ : ๑๐,๔๙๗๐)

จะเห็นได้ว่าแม้ว่าเป็นช่วงเวลาที่มีโรงเรียนประชาบาลและมีโรงเรียนวัดจัดตั้งขึ้นจำนวนหนึ่งแล้วก็ตาม รูปแบบการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้แบบโบราณก็ยังคงมีปรากฏอยู่ในท้องถิ่นภาคใต้ทั้งในบ้านและในวัดบางวัด ประวัติการศึกษาของพระเทพรัตนกวีเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ในช่วงต่อระหว่างการศึกษาแบบโบราณกับการศึกษาแบบสมัยใหม่ได้เป็นอย่างดี ดังมีรายละเอียดที่ชวน เพชรแก้วได้ศึกษาและ

บันทึกไว้ในวรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมปริทัศน์ ว่าพระเทพรัตนกวี (เกตุ แสงหิรัญ) เกิดในปี พ.ศ.๒๔๔๓ ที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีในวัยเด็กเรียนหนังสือจากแบบเรียนหนังสือโบราณที่บ้าน โดยบิดาเป็นผู้สอนให้ เริ่มจากเรียน นโม ก ข โดยต้องจดจำบทสัดดีให้ได้เพื่อท่องบูชาครูและผู้มีพระคุณจะได้เกิดความสวัสดีต่อตนและครอบครัว เมื่อจดจำ นโม ก ข ได้แล้ว ก็หัดเรียนประสมอักษร เมื่ออ่านได้ต้องหัดอ่านหนังสือจากหนังสือบุด เพื่อให้อ่านเขียนได้คล่องแคล่วยิ่งขึ้น หนังสือบุดที่อ่านจดจำได้แม่นยำคือ เสือโค ก กา พระวรวงศ์ ไกรสิทธิ์ โคบุด เป็นต้น หนังสือดังกล่าวเป็นวรรณกรรมที่กวีท้องถิ่นภาคใต้โบราณแต่งไว้ การที่บิดาต้องสอนหนังสือให้ก็เพราะสมัยนั้นยังไม่มีโรงเรียนใกล้บ้าน การเดินทางไกลไม่สะดวก หรือไม่ก็ต้องไปเรียนที่วัดโดยมีพระเป็นผู้สอนให้ การไปเรียนที่วัดจะต้องออกจากบ้านไปอยู่วัด ทำให้ไม่สามารถช่วยเหลือบิดามารดาทำงานบ้านได้ บิดาซึ่งมีความรู้หนังสือแบบโบราณอย่างดีเพราะเคยทำหน้าที่เป็นเสมียนให้แก่พระยากาญจนดิษฐบดีเจ้าเมืองกาญจนดิษฐ์มาก่อนจึงทำหน้าที่ครู นอกจากเรียนหนังสือดังกล่าวแล้ว บิดายังสอนวิชาคำนวณ บวก ลบ คูณ หาร ซึ่งมีสูตรเลขเป็นคำไทยกับคำสันสกฤตปนกัน เช่นว่า โทเอกาโทสอง(สองหนึ่งสอง) โทโทจัตวาสี่(สองสองสี่) โทตรี ฉ หก(สองสามหก) เป็นต้น เมื่อเรียนหนังสือไทยและบวกลบคูณหารคล่องแคล่วแล้ว ต้องเรียนหนังสือขอมจนสามารถอ่านออกเขียนได้เช่นเดียวกัน จากการที่ได้เรียนหนังสือกับบิดาที่บ้านทำให้สามารถอ่านออกเขียนได้ คิดเลขเป็น และอ่านขอมได้ตั้งแต่อายุไม่ถึง ๙ ปี ครั้นเมื่ออายุได้ ๙ ปี (ประมาณ พ.ศ.๒๔๕๒) ได้ไปเรียนแบบประชาบาลที่วัดน้ำรอบตำบลน้ำรอบซึ่งห่างจากบ้านเกิด ๔ กิโลเมตร ต้องเรียน กข ใหม่เพราะ กข ที่รู้มาก่อนไม่มีอักษร ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ณ ฯ เรียนอยู่ได้ ๑ เดือน ก็ได้หยุดเรียนออกมาอยู่บ้านเพราะไปมาลำบาก ต่อมาไม่นานแบบเรียนหนังสือโบราณต้องเลิกใช้ จึงปรารถนาจะเรียนหนังสือแบบเรียนใหม่ แต่ไม่มีครูสอน บิดาจึงให้จัดหาหนังสือ**แบบเรียนเร็ว** และ**แบบเรียนเลข**มาให้ศึกษาด้วยตนเอง โดยเทียบเคียงกับหนังสือโบราณที่คล่องแคล่วมาแล้ว ใช้เวลาไม่นานก็มีความรู้หนังสือและเลขสมัยใหม่เป็นอย่างดี ในช่วงนี้เองเกิดความศรัทธาจะออกบวชเป็นสามเณรด้วยมีความคิดว่าจะได้มีความก้าวหน้าเหมือนคนที่มีความรู้ทั่วไป อีกทั้งบิดาตอกย้ำและแนะนำอยู่เสมอ ได้ยืมหนังสือสวดมนต์จากวัดท่าพลารามมาท่องบ่นโดยบิดาแนะนำให้ จนกระทั่งอายุย่างเข้าปีที่ ๑๕ ก็เข้าไปอยู่วัดท่าพลาราม แต่เมื่อได้บวชเป็นสามเณรที่วัดนาคาวาส(หัวไทร) บวชได้เพียงวันเดียวก็เดินทางไปแสดงธรรมเทศนาที่วัดบ้านใน การแสดงธรรมครั้งนั้นได้อ่านจากคัมภีร์หนังสือขอม เรื่องโพธิปักขิยธรรม ขณะเป็นสามเณรได้ฝึกหัดเทศน์เรื่องมหาเวสสันดรชาดกจนสามารถเทศน์ได้ทั้ง ๑๓ กัณฑ์ โดยฝึกหัดเทศน์โดยตรงกับอาจารย์บ้าง จำทำนองมาจากพระธรรมกถึกหลายรูปบ้าง และฝึกกับแผ่นเสียงตามทำนองหลวงวรรณ-วาทวิจิตรบ้าง ในขณะเดียวกันนี้ได้ใช้เวลาว่างจากการศึกษาพระธรรมวินัยฝึกหัดประพันธ์บทร้อยกรองจากฉันทลักษณ์ตามแบบกระทรวงศึกษาธิการ เนื่องจากมีนิสัยชอบแต่งคำประพันธ์

เป็นทุนอยู่แล้วทำให้สามารถแต่งบทร้อยกรองประเภท กาพย์ กลอน โคลง ฉันท์ ได้ในเวลาอันรวดเร็ว (ชวน เพชรแก้ว. ๒๕๔๗ : ๒๗๔-๒๗๕)

ในหลายปีต่อมา พบว่าประวัติการศึกษาของบุคคลสำคัญในจังหวัดภาคใต้จะกล่าวเพียงว่าเข้าเรียนหนังสือหรือสำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนใดเป็นส่วนใหญ่ แสดงว่าผู้คนเรียนหนังสือในโรงเรียนมากขึ้นการเรียนหนังสือแบบโบราณเริ่มลดลง อย่างไรก็ตามประเพณีการเรียนดังกล่าวยังมีปรากฏอยู่บ้างทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะครูผู้สอน หรือญาติผู้ใหญ่ที่สอนเรียนรู้มาอย่างไรก็สอนไปอย่างนั้นหรือไม่ก็เป็นเพราะเห็นว่าเป็นวิธีการที่ดี จึงประสงค์ให้เรียนรู้วิธีนี้ก่อนเข้าเรียนแบบสมัยใหม่ดังข้อความจากอัตชีวประวัติโนราเติม อ่องเซ่ง (เติม เมืองตรัง) ซึ่งเกิดเมื่อ พ.ศ.๒๔๕๗ เขียนเล่าถึงประวัติการศึกษาของตนพร้อมด้วยน้องสองคน คือ เหลือกับเคียงไว้ในต้นฉบับที่ชื่อว่า “ชีวประวัตินายเติม มโนราจังหวัดตรัง” จากวรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมคัดสรร (๒๕๔๘ : ๗,๒๙๓-๒๙๕) ให้เห็นถึงวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาของผู้คนในสมัยเมื่อประมาณ พ.ศ.๒๔๖๒-๒๔๖๘ ว่ายังคงนิยมให้เรียนหนังสือไทยแบบโบราณก่อนเข้าสู่ระบบโรงเรียน ดังข้อความตัวอย่างบางตอนต่อไปนี้

*“**เติม**ห้าปี**เหลือ**สี่**เคียง**สามขวบ* *เจริญรวบเร็ววันชันษา*
ญาติผู้เฒ่าคราวนั้นชั้นปู่ตา ***ตั้ง**บิดาขอร้องญาติของตน*
*แกริเริ่มให้**เติม**เรียนหนังสือ* ***เลขลายมือแบบโบราณ**ประสานผล*
เรียน ก ข กกา กก กง กน ***ตลอดจน กด กบ จบ กม เกย***
ให้บวกลบคูณหารโบราณเลข ***ตรี โท เอก นพเก้า กล่าวเฉลย***
สอนให้หัดอ่านเขียนเพียรภิเปรย ***จนล่วงเลยชนมาเจ็ดกว่าปี***
เขียนอ่านได้ลายมือหนังสือวัด ***พ่อฝึกหัดท่องกลอนอักษรศรี***
บทโบราณวรรณกรรมนำชาตรี ***ตามลัทธิประเพณีสืบกันมา***

.....

ถึงสมัยไทยเสนออำเภอแผนก *ศึกษาแยกตามวาระดิถี*
ส่งแบบ ป.เกณฑ์เด็กเล็กเจ็ดปี *เข้าโรงเรียนโดยวิธีหลักสูตรไทย*
แบบปถมของกรมศึกษาธิการ *ประชาบาลสามัญทันสมัย*
เติมถูกเกณฑ์เข้าเรียนเปลี่ยนแปลงไป *โรงเรียนในพระอารามนามตำบล*
เขาวิเศษเขตอำเภอสิเกาตั้ง *จังหวัดตรังต่อติดสัมฤทธิ์ผล*
กลางวันเข้าโรงเรียนเพียรผจญ *พอค่ำลงเวียนว่อนหัดฟ้อนรำ*

.....

..... *ครบสามปีสำนวนน่าชวนชม*
การเล่าเรียนศึกษาประชาบาล *ก็ผ่านการสอบไล่ได้ปถม*
บริบูรณ์จบชั้นชั้นนิยม *เลยอบรมศึกษาวิชากลอน”*

เลี่ยม จันทร์เจิดศักดิ์ อดีตครูใหญ่โรงเรียนหนองตรุด อำเภอเมือง จังหวัดตรัง เล่าว่าเมื่อปี พ.ศ.๒๔๖๕ เข้าเรียนหนังสือโรงเรียนประชาบาลในวัดใช้หนังสือ**แบบเรียนเร็ว**แต่จำได้ว่าได้ยินพระในวัดสอนหนังสือแบบโบราณแก่ศิษย์วัด เช่น *“ก เปล่า กาลากข้าง กิพิมพ์เปล่า กีเสียบหนูหนึ่ง กีเสียบหนูสอง กุตีนซื่อ กูตีนทบ...”* ทุกวัน (เลี่ยม จันทร์เจิดศักดิ์,สัมภาษณ์)หรือที่ ประดับ บุญเลิศ เล่าว่าประมาณปี พ.ศ.๒๔๖๘ เริ่มเรียนหนังสือไทยแบบโบราณกับตาที่บ้าน ตาเคยเรียนหนังสือวัด เรียนแบบเขียนตามเสียง ในการเรียนนั้นต้องท่องบทสัดดีก่อน จึงจำได้มาจนกระทั่งปัจจุบันนี้ เรียน นโม กข แม่ก กา จดแม่เกย กระทั่งประสมอักษรได้ อ่านหนังสือได้แตก จำได้ว่าเคยอ่าน**นิราศเดือน นิราศพระแท่นดงรัง พระอภัยมณี** นิราศเดือนนั้นอ่านท่องจนจำได้หมดทั้งเรื่อง ส่วนพระอภัยมณีนั้นจำได้เฉพาะตอนที่ตนสนใจเป็นพิเศษ ถูกเกณฑ์เข้าโรงเรียนเมื่ออ่านหนังสือแตกแล้ว ขณะนั้นโรงเรียนขึ้นอยู่กับมณฑลภูเก็ต(ประดับ บุญเลิศ,สัมภาษณ์) แสดงว่ารูปแบบการเรียนรู้แบบโบราณยังคงแฝงฝังอยู่อีกนานทั้งที่บ้าน ที่วัด และแม้ในโรงเรียนวัดบางโรง แต่วรรณกรรมพัฒนาการอ่านเริ่มใช้วรรณกรรมจากเมืองหลวง แม้เมื่อปี พ.ศ.๒๔๗๔ ก็ยังปรากฏว่าโรงเรียนวัดที่จัดตั้งขึ้นนั้นจะสอนอย่างไรก็ได้ให้อ่านออกเขียนได้เป็นพอ ดังข้อความที่อำมาตย์โท พระยาพิบูลพิทยาพรรค ธรรมการมณฑลนครศรีธรรมราชกล่าวว่า *“การสอนของโรงเรียนวัดไม่กำหนดเด็ดขาดลงไปว่าชั้นไหน แล้วแต่ความสามารถของพระ เราประสงค์เพียงว่าสอนอ่านออกเขียนได้ก็ดีนักแล้ว”* (เรื่องโรงเรียนวัด มณฑลนครศรีธรรมราช พ.ศ.๒๔๗๔. ๒๔๗๖ : ฉ) และใน พ.ศ.๒๔๗๕ อำมาตย์โท พระยาสุราษฎร์ธานี ผู้ว่าราชการจังหวัดได้เสนอให้จัดแบ่งโรงเรียนวัดเป็น ๓ ชั้น ชั้นต่ำมีครูพระภิกษุหรือสามเณร ๑-๒ รูป ที่จะสอนให้พออ่านออกเขียนได้กับสอนความประพฤติอย่างศิษย์วัด **การสอน ให้สอนแบบใด ๆ เพียงให้อ่านออกเขียนได้ก็ใช้ได้** (เรื่องโรงเรียนวัด มณฑลนครศรีธรรมราช พ.ศ.๒๔๗๔. ๒๔๗๖ : ๕๒-๕๓) การสอนแบบใด ๆ ที่ว่าจึงน่าจะเป็นการสอนแบบโบราณตามภูมิรู้ของครูผู้สอน ส่วนโรงเรียนวัดชั้นกลางเริ่มสอนตามแบบเรียนของกระทรวงธรรมการ หรือประมวลการสอนของกระทรวงธรรมการเฉพาะแต่ที่สำคัญ ๆ สำหรับโรงเรียนวัดชั้นดีคือโรงเรียนที่สอนตามหลักสูตรของกระทรวงธรรมการ มีตารางสอนแบบกระทรวงธรรมการ (เรื่องโรงเรียนวัด มณฑลนครศรีธรรมราช พ.ศ.๒๔๗๔. ๒๔๗๖ : ๕๓-๕๔) แสดงว่าเป็นโรงเรียนวัดที่เริ่มเข้าสู่ระบบโรงเรียนประชาบาลซึ่งมีรูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบเดียวกันทั้งประเทศ และเมื่อเข้าสู่ปี พ.ศ.๒๔๗๘ ซึ่งประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาทั่วทุกตำบล วัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ก็คงแทบไม่มีหลงเหลืออยู่อีกต่อไป

๒. การสืบทอดวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้

การสืบทอดวัฒนธรรมใด ๆ ก็ตามขึ้นอยู่กับเงื่อนไข ๒ ประการคือ **การสร้าง**และ**การใช้**ซึ่งต้องอาศัยกัน ฉะนั้นเมื่อกล่าวถึงการสืบทอดจึงย่อมมีการปรับใช้ควบคู่ไปด้วยเสมอ ในการศึกษาการสืบทอดวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ก็ย่อมต้องอาศัยเงื่อนไข ๒ ประการนี้เป็นหลัก เพื่อให้มองเห็นลักษณะการสืบทอดวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ชัดเจนขึ้น จึงแยกศึกษาเป็น ๒ ประเด็นใหญ่ ดังนี้

๑. การสืบทอดวัฒนธรรมการเรียนรู้

๒. การสืบทอดวรรณกรรมแบบเรียนและวรรณกรรมพัฒนาการอ่าน

๑. การสืบทอดวัฒนธรรมการเรียนรู้ จะแยกศึกษาเป็น ๒ ประเด็น คือ กระบวนการเรียนรู้ประเด็นหนึ่งและวิธีการเรียนรู้อีกประเด็นหนึ่ง

๑.๑ การสืบทอดกระบวนการเรียนรู้ การสืบทอดกระบวนการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ อาจพิจารณาได้เป็น ๒ แนวคือ แนวจารีตนิยมและแนวสมัยนิยม

๑.๑.๑ การสืบทอดกระบวนการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้แนวจารีตนิยมเป็นกระบวนการเรียนรู้แบบเดิมที่ยึดครูหรือธรรมเนียมปฏิบัติต่อ ๆ กันมา เรียกว่าเรียนหนังสือวัด ทั้งนี้เพราะบิดามารดาหรือผู้ปกครองนำตัวบุตรหลานไปฝากเป็นศิษย์ของภิกษุที่ตนคุ้นเคยหรือเคารพนับถือ ภิกษุรูปนั้นจะสอนให้เป็นการส่วนตัว ศิษย์ใครคนนั้นก็สอน เริ่มตั้งแต่มีพิธีกรรมมอบตัวเป็นศิษย์ให้เป็นสิทธิขาดโดยทำพิธีไหว้ครูหรือไหว้สัดดีก่อน เมื่อครูรับเครื่องบูชาซึ่งแสดงว่ารับตัวเป็นศิษย์แล้วก็อยู่กับครู ครูจักต้องดูแลรับผิดชอบทุกด้าน ทั้งเรื่องการกินอยู่ ความประพฤติ และการให้ความรู้ทั้งทางด้านวิชาการและวิชาชีพ ครูจึงต้องดูแลปกครองอย่างเข้มงวดกวดขัน ทั้งในเรื่องสุขลักษณะ กิริยามารยาท และจริยวัตร คอยอบรมบ่มเพาะคุณธรรม จริยธรรมและศีลธรรม ตลอดจนให้ความรู้ทั้งทางวิชาการ วิชาชีพและพุทธศาสนาตามฐานะของศิษย์ซึ่งอาจเป็นเด็กวัด สามเณรหรือภิกษุด้วยจิตเมตตาโดยมิหวังสิ่งตอบแทนใด ๆ นอกไปจากความกตัญญูรู้คุณของศิษย์ ส่วนศิษย์ก็มักตระหนักรู้ในบุญคุณของครูอาจารย์ จึงตอบแทนด้วยความรู้สึกสำนึกรู้ให้ความเคารพยำเกรงอย่างจริงใจ ปรนนิบัติรับใช้ด้วยความเอาใจใส่ มิกล้าทำการสิ่งใดที่เชื่อว่าเป็นการลบหลู่ครูอาจารย์ การเรียนการสอนเนื้อหาวิชาการเริ่มต้นด้วยการไหว้ครูหรือไหว้สัดดีก่อนทุกครั้งเพื่อระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย มารดา บิดา ครูอาจารย์ เพื่อความเป็นสิริมงคลแล้วจึงเริ่มต้นเรียน การเรียนภาษามักจะเป็นไปตามลำดับคือเริ่มจาก นอโม (+สระ ๒๐ ตัว) กข้ (พยัญชนะ ๒๘ ตัว) แม่ ก กา แม่กน จนกระทั่งถึงแม่เกย ครบ ๑๐ แม่ เรียนประสมอักษรพร้อมไปกับฝึกหัดอ่านเบื้องต้น เมื่อเริ่มอ่านหนังสือได้คล่องพอสมควรแล้วจึงฝึกอ่านวรรณกรรมที่เป็นหนังสือสวด (วรรณกรรม

พัฒนาทักษะการอ่าน) จนกระทั่งสวดได้ชับ คืออ่านหนังสือได้คล่องและไพเราะตามทำนองนิยม ถือว่าเรียนจบอักษรสมัย การผ่านวรรณกรรมฝึกหัดอ่านเบื้องต้นและวรรณกรรมพัฒนาทักษะการอ่านเท่ากับผ่านการอบรมบ่มเพาะความเป็นมนุษย์ไปด้วยอีกชั้นหนึ่ง ด้วยกระบวนการรับรู้จากข้อความที่เน้นย้ำพร่ำสอนในวรรณกรรมฝึกหัดอ่านเบื้องต้น (แบบเรียนสอนอ่าน) และการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ด้วยตนเองจากการอ่านวรรณกรรมพัฒนาทักษะการอ่านหรือหนังสือสวด วรรณกรรมแบบเรียนทางภาษา วรรณกรรมฝึกหัดอ่านเบื้องต้น และวรรณกรรมพัฒนาทักษะการอ่านที่ใช้ในการเรียนการสอนนั้นผ่านการคัดเลือกโดยคัดลอกมาเฉพาะเรื่อง เฉพาะตอนที่เห็นว่าศิษย์ควรได้เรียนรู้ หากเป็นวรรณกรรมที่แต่งขึ้นใหม่หรือแต่งเติมเสริมต่อผู้รจนามักจะสอดใส่เนื้อหาสาระที่สอดคล้องกับครรลองชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นเป็นสำคัญและสอดรับกับวัตถุประสงค์ที่ผู้ปกครองนำบุตรหลานมาฝากตัวให้ศึกษาเล่าเรียน การจัดการเรียนการสอนทั้งในเรื่องที่สอน เวลาที่สอน และสถานที่สอนสอดรับไปกับวิถีชีวิตประจำวัน เช่น สอนสุขลักษณะ กิริยามารยาท คุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรมไปพร้อม ๆ กับจริยวัตรที่พึงกระทำและกิจกรรมที่ต้องปฏิบัติตามฐานะแห่งตน คือเด็กวัด สามเณร หรือพระภิกษุ สอนความรู้ที่เป็นวิชาการในช่วงเวลาว่างจากกิจสงฆ์ สอนไหว้พระสวดมนต์ยามค่ำคืน เป็นต้น จึงกล่าวได้ว่าการศึกษาเป็นไปอย่างสอดคล้องกับการดำเนินชีวิต กระบวนการเรียนรู้แบบนี้สืบทอดต่อมาอีกทอดหนึ่งในระบบ “การเรียนโรงเรียนวัด” หากพิจารณารูปแบบจะพบว่าไม่แตกต่างไปจากการเรียนรู้ระบบ “การเรียนหนังสือวัด” มากนัก แต่โดยเนื้อหาพบว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปค่อนข้างมากเพราะ “การเรียนโรงเรียนวัด” นั้น เด็กถูกเกณฑ์ให้มาเรียน พระภิกษุถูกเกลี้ยกล่อมน้อมนำให้สอนด้วยกุศโลบายต่าง ๆ ทั้งที่เป็นการปลุกเร้ามโนธรรมสำนึกและที่ใช้ลาภยศสรรเสริญหนุนหรือใช้วิธีการตำหนิติเตียนกดดันก็มี นักเรียนมีจำนวนมากขึ้นมีทั้งที่ผู้ปกครองเต็มใจให้มาเรียนและไม่เต็มใจให้มาเรียน ทั้งที่มาเป็นเด็กวัดและเด็กข้างวัด การจัดการเรียนการสอนเป็นระบบชัดเจนขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ห่างกันออกไป ครูอาจเป็นเพียงครูมิใช่เป็นผู้ปกครองด้วยดังสมัยการเรียนหนังสือวัด งานสอนกลายเป็นภาระที่จำต้องรับผิดชอบจึงอาจเป็นอุปสรรคได้ ดังที่มหาอำมาตตรีพระยาศรีธรรมราชสมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลนครศรีธรรมราชแสดงความเห็นในที่ประชุมธรรมการจังหวัดในมณฑลนครศรีธรรมราชทั้ง ๖ จังหวัด เมื่อ พ.ศ.๒๔๗๔ ที่ว่า *“แต่เดิมมาเด็กอยู่ประจำในวัดหรือเป็นศิษย์วัด พระท่านก็พอสอนให้ได้ แต่ถ้าเราเกณฑ์เด็กมา ประเดี๋ยวพระท่านป่วยบ้าง สึกไปเสียบ้าง ไม่มีคนแทน... ในที่สุดก็คงจะต้องมีการถวายเงินเดือนหรือสิ่งอื่นตอบแทนท่าน”* (เรื่องโรงเรียนวัดมณฑลนครศรีธรรมราช พ.ศ.๒๔๗๔. ๒๔๗๖ : ฌ) ครั้นเมื่อมีการเรียนการสอนแบบโรงเรียนประชาบาลเต็มตัวทั่วราชอาณาจักรมีการจัดการเรียนการสอนเป็นระบบกำหนดช่วงเวลาเรียนและวิชาเรียนชัดเจน ใช้แบบเรียนเดียวกันทั่วทั้งประเทศ บทบาทของครูก็มีข้อจำกัดชัดเจนขึ้นเช่นกัน การปฏิบัติต่อกันระหว่างครูกับศิษย์จึงเป็นไป

ตามหน้าที่มากขึ้น ความสัมพันธ์ใกล้ชิดลดลง ทำให้ความเคารพยำเกรงที่ศิษย์มีต่อครูลดลงไปด้วย ประเพณีการสอนแบบเดิมเริ่มหมดไปอาจมีหลงเหลืออยู่บ้างตามบ้านบางบ้านหรือในวัดบางวัด ส่วนใหญ่เป็นการเรียนการสอนเด็กเล็กก่อนเข้าเรียนในโรงเรียนเมื่ออายุครบตามเกณฑ์ ประเพณีการเรียนรู้แบบนี้ยังคงสืบทอดมาถึงปัจจุบันบ้างเฉพาะในวงการศิลปินพื้นบ้านภาคใต้ซึ่งต้องใช้วรรณกรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญ เช่น หนังตะลุง โนรา ลิเกป่า เป็นต้น ทั้งนี้เพราะวงการศิลปินพื้นบ้านดังกล่าวยังยึดตามประเพณีการเรียนรู้แบบเดิมอยู่มาก กล่าวคือมีการมอบตัวเป็นศิษย์เมื่อครูรับเป็นศิษย์แล้วอยู่กับครู คอยสังเกตฟังครูอ่าน สวด ขับ หรือแสดง โดยพยายามจดจำเลียนแบบและเรียนรู้ท่องบ่นตามที่ครูสอนหรือบอกกล่าว จนกระทั่งครูเห็นว่าเป็นศิลปินได้แล้วจึงจัดพิธีครอบให้ เป็นอันว่าได้รับการยอมรับจากครู ครูหมอ และสังคมแล้ว ประเพณีการเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมนี้ เป็นแบบองค์รวมและอยู่ในคน ถ่ายทอดจากคนสู่คน ผู้เรียนจึงได้เรียนรู้ไปพร้อมกันทุกด้านทั้งทางด้านวิชาการ สุขลักษณะ กิริยามารยาท คุณธรรม ศีลธรรม ตลอดจนกระทั่งวิชาชีพและจรรยาในอาชีพนั้น ๆ เป็นที่น่าเสียดายที่รัฐมองไม่เห็นความสำคัญเท่าที่ควร หรือแม้ว่าจะเริ่มเห็นความสำคัญบ้างแล้ว แต่ก็ยังเข้าไม่ถึงฐานภูมิปัญญาดั้งเดิมอย่างแท้จริงว่าควรจะให้การศึกษาอย่างไรกับคนในภูมิภาคนี้จึงจะลงตัวพอดีคือเกิดความสมดุลทั้งทางกายภาพและทางจิตใจ

๑.๑.๒ การสืบทอดกระบวนการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้แนวสมัยนิยม เป็นการสืบทอดที่พยายามจัดให้มีขึ้น หลังจากที่ความเป็นท้องถิ่นหรือความเป็นเฉพาะถิ่นถูกละเลยจนกระทั่งแทบจะไม่มีหลงเหลือให้เยาวชนยุคใหม่ได้เรียนรู้เพื่อความภาคภูมิใจในถิ่นกำเนิด ตระหนักเห็นถึงคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น และรู้คิดที่จะนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ให้สอดคล้องและผสมกลมกลืนไปกับสภาพแวดล้อมทั้งทางกายภาพและจิตวิญญาณอีกเลยเมื่อมีระบบการเรียนในโรงเรียนที่ใช้หลักสูตรและแบบเรียนเดียวกันทั่วประเทศ ทั้งนี้เพราะมีการจัดการศึกษาโดยจัดวางหลักสูตรจากส่วนกลาง กำหนดให้คนไทยทุกภาคทุกจังหวัดเรียนเรื่องเดียวกันเพื่อให้เกิดความรู้ลึกใกล้เคียงกัน ทั้งที่สภาพแวดล้อม ประวัติความเป็นมา สภาพเศรษฐกิจ การดำรงชีวิต ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรมและขนบประเพณีแตกต่างกัน

อย่างไรก็ตามต่อมาแนวทางในการจัดการศึกษาเริ่มเปลี่ยนไปมีการคำนึงถึงความเป็นท้องถิ่นมากขึ้น ดังที่นิพนธ์ สุขสวัสดิ์ (๒๕๒๑ : ๒๐๑-๒๐๔) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ**ว่าด้วยเรื่องแบบเรียนภาษาไทย**ในหัวข้อ “แนวโน้มของแบบเรียนภาษาไทยเบื้องต้นในปัจจุบัน” (พ.ศ.๒๕๒๑) โดยมีเนื้อความพอสรุปได้ว่า เริ่มมีการปรับปรุงแบบเรียนตอนต้นให้เหมาะสมกับเด็กในท้องถิ่นอื่น ๆ ด้วย โดยพยายามตัดคำที่เรียกสิ่งของบางอย่างซึ่งคนในภาคต่าง ๆ เรียกไม่ตรงกันออกเสียให้คงไว้แต่คำกลาง ๆ ซึ่งเข้าใจกันได้โดยทั่วกัน ต่อมาเห็นว่ายังเป็นการไม่เพียงพอเพราะสภาพชุมชนในท้องถิ่นต่าง ๆ ย่อมมีความเป็นอยู่ต่างกันทั้งทางสภาพสิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม

รวมทั้งความแตกต่างของภาษาพูด จึงย่อมส่งผลสะท้อนถึงแบบเรียนเบื้องต้น เพราะถ้าแบบเรียนตอนใดบรรจุเนื้อหาที่เด็กไม่รู้จักและคุ้นเคยจะไม่มีความหมายสำหรับเด็กและชนกลุ่มน้อย กรมศึกษาธิการจึงเริ่มต้นด้วยการจัดแบบเรียนสำหรับเด็กในท้องถิ่นต่าง ๆ และสำหรับเด็กชาวเขาขึ้น นับเป็นจุดเริ่มต้นในการปรับปรุงแบบเรียนให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพของชุมชนในแต่ละท้องถิ่น ในการปรับปรุงแบบเรียนเฉพาะท้องถิ่นให้เหมาะสมกับสภาพสิ่งแวดล้อม มีเนื้อหาสอดคล้องกับชุมชน และปรับปรุงให้แบบเรียนมีคุณค่าแก่เด็กมีคุณภาพเสมอกันในทุกท้องถิ่น เพื่อให้ได้แบบเรียนที่มีมาตรฐานจึงมีแนวโน้มที่จะปรับปรุงแบบเรียนภาษาไทยเบื้องต้น ในลักษณะดังนี้คือ

๑. จัดแบบเรียนแยกตามชุมชนให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพของชุมชนในแต่ละท้องถิ่น
๒. ผสมผสานแบบเรียนรุ่นเก่า (ที่มีวิธีประสมคำซึ่งเด็กอ่านได้ช้าแต่จำได้แม่นยำ) กับแบบเรียนรุ่นใหม่ (ชนิดอ่านเป็นคำ เป็นประโยค) เข้าด้วยกัน
๓. ปรับปรุงวิธีสอนแบบเก่าและวิธีสอนแบบใหม่ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด
๔. ให้หลักเกณฑ์การอ่านที่ถูกต้องโดยเฉพาะการใช้หลักความรู้เรื่องไตรยางศ์กับการผันอักษร
๕. สร้างแบบสอนอ่านโดยอาศัยแบบเรียนรุ่นเก่าเป็นแนว ทั้งยังมีการคัดเลือกตัดตอนที่เหมาะสมมาเรียบเรียงเป็นแบบเรียนใหม่อีกด้วย

จากแนวโน้มที่จะปรับปรุงแบบเรียนภาษาไทยเบื้องต้นดังที่กล่าวมาแล้วนั้นผลปรากฏว่ามีหนังสือแบบเรียนสอนอ่านสำหรับนักเรียนในแต่ละท้องถิ่นและสำหรับนักเรียนที่พูดภาษาอื่นในชีวิตประจำวันใช้บ้างในบางถิ่น แบบเรียนเฉพาะท้องถิ่นดังกล่าวนี้มุ่งให้นักเรียนเรียนรู้เป็นคำ ๆ และให้มีความรู้รอบตัวอย่างกว้าง ๆ เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และระเบียบประเพณีในท้องถิ่นของตน การดำเนินการดังกล่าวแม้จะเป็นเพียงก้าวแรกของการปรับปรุงแบบเรียนเฉพาะท้องถิ่นให้เหมาะกับสภาพสิ่งแวดล้อม มีเนื้อหาสอดคล้องกับชุมชนและมีคุณค่าแก่การดำรงชีวิตของเด็กซึ่งยังหวังผลในเชิงปฏิบัติได้ไม่มากนักแต่ก็นับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่จะมีก้าวต่อไปตามมา

การจัดการศึกษาโดยคำนึงถึงความเป็นท้องถิ่นเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้นเมื่อมีบทบัญญัติของ **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐** มาตรา ๘๑ มีข้อความตอนหนึ่งระบุว่าให้ *"...ส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา **ภูมิปัญญาท้องถิ่น** ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากล..."* **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๔๕** มาตรา ๗ มีข้อความตอนหนึ่งระบุว่า *"...รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา **ภูมิปัญญาท้องถิ่น** ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากล..."*

มาตรา ๒๗ ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ **ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคมภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ** มาตรา ๓๙ ให้กระทรวงกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารงานทั่วไป ไปยังคณะกรรมการและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาโดยตรง **พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ.๒๕๔๖** มาตรา ๓๕ ระบุไว้ว่าสถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเฉพาะที่เป็นโรงเรียนมีฐานะเป็นนิติบุคคล มาตรา ๓๗ ให้มีสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเพื่อทำหน้าที่ในการดำเนินการให้เป็นไปตามอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการฯ และให้มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการศึกษาตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายนี้หรือกฎหมายอื่น และมีอำนาจหน้าที่ดังนี้

๑. อำนาจหน้าที่ในการบริหารและจัดการศึกษาและพัฒนาสาระของหลักสูตรการศึกษาให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

๒. อำนาจหน้าที่ในการพัฒนางานด้านวิชาการและจัดให้มีระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาร่วมกับสถานศึกษา

ทั้งยังมี**ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยคณะกรรมการการบริหารงานหลักสูตรและงานวิชาการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.๒๕๔๔** ข้อ ๕ ระบุว่า ให้มีคณะกรรมการคณะหนึ่งเรียกว่า “คณะกรรมการบริหารหลักสูตรและงานวิชาการสถานศึกษา” อยู่ภายใต้คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และข้อ ๑ ย่อยในข้อ ๖ ระบุให้คณะกรรมการมีหน้าที่ *“วางแผนการดำเนินงานวิชาการ กำหนดสาระรายละเอียดของหลักสูตรระดับสถานศึกษาและแนวการจัดสัดส่วนสาระการเรียนรู้และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนของสถานศึกษาให้สอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน สภาพเศรษฐกิจ สังคม ศิลปวัฒนธรรม **ภูมิปัญญาท้องถิ่น**”* ซึ่งแสดงให้เห็นหลักการและแนวทางในการจัดการศึกษาที่ว่าด้วย “**สาระการเรียนรู้ท้องถิ่น**” เป็นการสื่อความว่านอกจากจะต้องจัดการศึกษาให้ผู้เรียนเกิดความรู้คู่คุณธรรมแล้ว ยังจะต้องจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่นเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ชีวิตจริงของตนเองในท้องถิ่น เรียนรู้สภาพภูมิศาสตร์ ประวัติความเป็นมา สภาพเศรษฐกิจ สังคม การดำรงชีวิต ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม ตลอดจนให้มีความรักความผูกพันและมีความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน รวมทั้งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตในสังคม สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

จึงต้องตระหนักถึงความสำคัญดังกล่าว รวมทั้งจะต้องดำเนินการส่งเสริมสนับสนุนให้ครูผู้สอนสามารถนำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นไปจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ผู้เรียนเกิดสัมฤทธิ์ผลบรรลุตามมาตรฐานการเรียนรู้อย่างแท้จริง

จากการพิจารณาตัวหลักสูตรที่มีการปรับปรุงใหม่สุด คือ หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ ซึ่งเป็นการศึกษาขึ้นพื้นฐาน ๑๒ ปี กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้เป็น ๔ ช่วงชั้น ช่วงชั้นละ ๓ ปี คือ ช่วงชั้นที่ ๑ (ประถมศึกษาปีที่๑-๓) ช่วงชั้นที่ ๒ (ประถมศึกษาปีที่๔-๖) ช่วงชั้นที่ ๓ (มัธยมศึกษาปีที่๑-๓) และช่วงชั้นที่ ๔ (มัธยมศึกษาปีที่๔-๖) จากการศึกษาสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ ๑๒ ปี มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น การทำผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ภาษาไทย และสาระการเรียนรู้ภาษาไทยรายปีที่คณะอนุกรรมการพัฒนาคุณภาพวิชาการกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ จัดทำขึ้นพบว่ามีการกำหนดประเด็นเนื้อหาที่เกี่ยวกับท้องถิ่นอย่างชัดเจนอยู่ ๒ สาระ คือ **สาระที่ ๔ หลักการใช้ภาษา**มีดังนี้ช่วงชั้นที่ ๑ ให้เข้าใจภาษาไทยว่ามีทั้งภาษาไทยมาตรฐานและ**ภาษาถิ่นเพื่อให้รู้จักภาษาถิ่นและสามารถเลือกใช้ในการพูดการเขียนได้อย่างเหมาะสม** ช่วงชั้นที่ ๒ **ให้เข้าใจลักษณะของคำภาษาถิ่น**และเข้าใจการใช้ภาษาของกลุ่มบุคคลในชุมชน ช่วงชั้นที่ ๓ เข้าใจภาษาของกลุ่มบุคคลในวงการต่าง ๆ ในสังคม และช่วงชั้นที่ ๔ เข้าใจการเปลี่ยนแปลงของภาษารวมทั้ง**อิทธิพลของภาษาถิ่นที่มีต่อภาษาไทยมาตรฐาน** ส่วน**สาระที่ ๕ วรรณคดีและวรรณกรรม** มีดังนี้ ช่วงชั้นที่ ๑ **ให้นำปริศนาคำทายและบทร้องเล่นในท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการเล่น** ช่วงชั้นที่ ๒ **ให้รวบรวมนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้านอย่างเห็นคุณค่าแล้วนำมาเขียนหรือเล่า** ช่วงชั้นที่ ๓ **ให้สามารถร้องเล่นหรือถ่ายทอดเพลงพื้นบ้านและบทกล่อมเด็กในท้องถิ่นอย่างเห็นคุณค่า** และช่วงชั้นที่ ๔ **ให้ศึกษารวบรวมวรรณกรรมพื้นบ้าน ศึกษาความหมายของภาษาถิ่น สำนวนภาษิต ที่มีในวรรณกรรมพื้นบ้าน และวิเคราะห์คุณค่าทางด้านภาษาและสังคม รวมทั้งให้ศึกษาภูมิปัญญาทางภาษาประเภทคำสู่ขวัญ คำให้พร คำสอนและความเชื่อ** ทั้งนี้มีการเสนอแนะไว้ว่าสถานศึกษาอาจนำสาระการเรียนรู้ในท้องถิ่นมาสอดแทรกหรือเพิ่มเติมได้เพื่อให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากขึ้น กว้างขวางขึ้น ได้เรียนรู้เรื่องราวของท้องถิ่นด้วย (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.๒๕๔๖ : ๑-๕๙) เป็นกรอบกว้าง ๆ ที่กำหนดไปจากส่วนกลางเพื่อให้สถานศึกษาและผู้รับผิดชอบตามข้อกำหนดในพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการและระเบียบกระทรวงศึกษาธิการดังกล่าวข้างต้นดำเนินการต่อไป อย่างไรก็ตามคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ดำเนินการทบทวนหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๔๔ เพื่อพัฒนาไปสู่หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑ ให้มีความเหมาะสมชัดเจนยิ่งขึ้นทั้งเป้าหมายในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน

และกระบวนการนำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติในระดับเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา ทั้งยังได้จัดทำสาระการเรียนรู้แกนกลางของกลุ่มสาระการเรียนรู้ในแต่ละระดับชั้น เพื่อให้เขตพื้นที่การศึกษา หน่วยงานระดับท้องถิ่นและสถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานได้นำไปใช้เป็นกรอบและทิศทางในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน

ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลางกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑ ที่สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดกรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นให้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยระบุคุณภาพของผู้เรียนเมื่อเรียนจบแต่ละช่วงชั้น ดังจะสรุปมาเฉพาะข้อความที่เกี่ยวกับสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นเพื่อให้เห็นภาพโดยรวมดังนี้

จบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ เลือกใช้ภาษาไทยมาตรฐานและ**ภาษาถิ่น**ได้เหมาะสมกับกาลเทศะ รู้จัก**เพลงพื้นบ้าน เพลงกล่อมเด็ก** ซึ่งเป็นวัฒนธรรมของท้องถิ่น **ร้องบทร้องเล่นสำหรับเด็กในท้องถิ่นได้**

จบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ **สะกดคำและเข้าใจความหมายของคำภาษาถิ่น**และคำภาษาต่างประเทศในภาษาไทย **เล่านิทานพื้นบ้าน ร้องเพลงพื้นบ้านของท้องถิ่นได้ นำข้อคิดเห็นไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง**

จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ **เข้าใจและใช้คำภาษาถิ่นได้**

จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ เข้าใจธรรมชาติของภาษา อิทธิพลของภาษา และลักษณะของภาษาไทย **อิทธิพลของภาษาถิ่น**และภาษาต่างประเทศในภาษาไทยและ**เข้าใจภาษาถิ่น** วิเคราะห์วิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรมตามหลักการวิจารณ์วรรณคดีเบื้องต้น รู้และเข้าใจลักษณะเด่นของวรรณคดี **ภูมิปัญญาทางภาษาและวรรณกรรมพื้นบ้านเชื่อมโยงกับการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และวิถีไทย ประเมินคุณค่าด้านวรรณศิลป์ นำข้อคิดจากวรรณคดีและวรรณกรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง**

ต่อจากนั้นเป็นการกำหนดตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลางในแต่ละสาระ แต่ละมาตรฐานและแต่ละชั้นอย่างชัดเจน ส่งผลต่อกระบวนการนำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติในระดับเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา เขตพื้นที่การศึกษา หน่วยงานระดับท้องถิ่น และสถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้สามารถนำไปใช้เป็นกรอบและทิศทางในการพัฒนาหลักสูตรและจัดการเรียนการสอนได้ง่ายขึ้น เพราะมีแนวทางในการนำสาระท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอนในแต่ละสาระแต่ละมาตรฐานและแต่ละชั้นไว้อย่างชัดเจนแล้ว (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษาฯ. ๒๕๕๒ : ๑-๗๒) การดำเนินการขั้นต่อไปให้มีชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น ดังเช่นในการทำกรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ต้องมีการแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการ

ซึ่งมักประกอบด้วยนักวิชาการ ครู ศึกษานิเทศก์ ผู้บริหารการศึกษา ผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชนและผู้ทรงคุณวุฒิในท้องถิ่น เมื่อกำหนดกรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นแล้ว จึงให้สถานศึกษาทุกแห่งในเขตพื้นที่การศึกษา นำไปเป็นกรอบจัดทำรายละเอียดของเนื้อหาการเรียนรู้ท้องถิ่นของสถานศึกษาเพื่อใช้จัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนต่อไป ดังตัวอย่างเช่น สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสงขลาเขต ๒ กำหนดสาระที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่น ดังนี้ **สาระที่ ๔** ท.๔.๑ มี ๑. ภาษาถิ่น ๒. ภูมิปัญญาของภาษาเช่น หนังกั้น ทองหล่อ หนังอิ่มเท่ง หนังฉิ้น ธรรมโฆษ หนังนครินทร์ ชาทอง โนรายก ชูบัว ฯลฯ ท.๔.๒ มี ๑. ความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและวัฒนธรรม อาชีพ สังคม และชีวิตประจำวัน ๑.๑ การละเล่นพื้นบ้านและนาฏศิลป์ เช่น การละเล่นของเด็ก การละเล่นของผู้ใหญ่ นาฏศิลป์ ๑.๒ ขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่น ๑.๓ อาชีพในท้องถิ่น ๑.๔ ศาสนา ความเชื่อ พิธีกรรมของท้องถิ่น และ ๑.๕ อื่น ๆ **สาระที่ ๕** ท.๕.๑ มีวรรณคดีวรรณกรรมท้องถิ่นเช่น นิยาย นิทาน ตำนาน ; เพลงพื้นบ้าน เช่นเพลงร้องเรือ ; พิธีกรรมเช่นบททำขวัญ ; การละเล่น เช่นบทหนังตะลุง ฯลฯ หลังจากนั้นโรงเรียนก็นำสาระที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นดังกล่าวมาทำเป็นหลักสูตรสถานศึกษาใช้สอนในวิชาภาษาไทยเพิ่มเติมและภาษาไทยหลัก (ศรัญญู พร้อมมูล, สัมภาษณ์) ส่วนผู้สอนก็จัดทำหนังสือส่งเสริมการอ่านดังตัวอย่างเช่นจัดทำหนังสือส่งเสริมการอ่านเป็นหนังสือที่มีภาพประกอบชุดรักท้องถิ่น เรื่องตำนานเกาะหนูเกาะแมว หนังสือเพลงกล่อมเด็กและการละเล่นของเด็กในท้องถิ่น หนังสือบ้านแสนสุข(บทร้อยกรองว่าด้วยวัฒนธรรมในท้องถิ่น) ใช้สอนสาระที่ ๑ ช่วงชั้นที่ ๒ เป็นต้น (ภัคธีรา หนูแก้ว, สัมภาษณ์) กระบวนการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นระดับอุดมศึกษามักจะสืบทอดในลักษณะเป็นรายวิชาบังคับและรายวิชาเลือกในหลักสูตรสาขาวิชาภาษาไทยหรือสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง เช่น สาขาไทยคดีศึกษา เป็นต้น ในมหาวิทยาลัยทั่วไป โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยในท้องถิ่น

จากกรอบและทิศทางในการดำเนินการที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดพอมองเห็นแนวทางในการสืบทอดกระบวนการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้แนวสมัยนิยมได้ระดับหนึ่ง การสืบทอดแนวนี้จะประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับบุคคล และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องว่ามีความจริงใจและจริงจังในการดำเนินการในระดับใด มีวิสัยทัศน์กว้างไกลเพียงพอที่จะเข้าถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างแท้จริงเพื่อนำมาบริหารจัดการการศึกษาให้เกิดประโยชน์สูงสุดดังกล่าวข้างต้นหรือไม่เพียงใด

๑.๒ การสืบทอดวิธีการเรียนรู้ จากการศึกษาวรรณกรรมแบบเรียนและวรรณกรรมพัฒนาการอ่านท้องถิ่นภาคใต้ พอจะจำแนกวิธีการเรียนรู้แต่เดิมที่ยังคงมีอยู่จนกระทั่งถึงปัจจุบันออกเป็น ๒ วิธีการ คือ วิธีการเรียนรู้โดยการรับรู้จดจำแล้วนำไปปฏิบัติ (จำได้หมายรู้) และวิธีการเรียนรู้โดยวิธีกำหนดได้หมายรู้ด้วยสติปัญญาของตน (กำหนดได้หมายรู้)

๑.๒.๑ วิธีการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนรับรู้จดจำแล้วนำไปปฏิบัติซึ่งสอดคล้องกับ**ทฤษฎีการเรียนการสอนด้วยศาสตร์ชาวบ้านและวัฒนธรรมพื้นบ้าน**ที่ศาสตราจารย์สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ เขียนไว้ในบทความเรื่อง “วรรณกรรมทักษิณกับวัฒนธรรมการเรียนรู้” โดยอธิบายไว้ว่า ทฤษฎีการเรียนการสอนด้วยศาสตร์ชาวบ้าน ให้ความสำคัญต่อการ**เล่าเรียน**หรือการรับรู้ต่อ ๆ กันมา จึงต้องยึด**ผู้บอก**หรือ**ผู้เล่า**เป็นที่พึ่ง เป็นตำรา หรือเป็นคัมภีร์ ที่ผู้เรียนต้อง**เอาอย่าง**หรือ**เลียนแบบ** ต้นแบบค่อนข้างจะเป็นของขลังมีความศักดิ์สิทธิ์เหมือนสูตรสำเร็จรูป ห้ามดัดแปลงแก้ไข ห้ามวิพากษ์วิจารณ์ ถ้าใครนอกรีตนอกครูจะถูกมองจากสังคมว่าเป็นคนอกตัญญู (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. ๒๕๔๗ : ๖๗๕) วิธีการเรียนรู้แบบนี้มีครูเป็นศูนย์กลาง มีบทเรียนเป็นสูตรสำเร็จ จึงไม่ได้ให้ความสำคัญกับความแตกต่างระหว่างบุคคลมากนัก วิธีการเรียนรู้จึงเป็นการบอกกล่าวให้รับรู้ ใช้กลวิธีต่าง ๆ ให้เกิดความเข้าใจ แล้วคอยเสริมย้ำซ้ำเตือนให้พยายามจดจำให้ได้จนกระทั่งสามารถนำไปปฏิบัติได้ ดังบทกลอนที่ว่า

“กุมารอ่านเขียน ให้หมั่นร่ำเรียน เพ็ญเพียรพูนผล
ก กา ก่อนเก่า หมั่นเล่าหมั่นบ่น อย่าได้ฉงน
จำจนเจนใจ”

(ปฐมมาลา คำกาพย์ ฉบับ ศวน.๑. ๒๕๔๘ : ๑๒,๓๕)

“ให้จำคำครู มิรู้ให้รู้ ให้ดูใจจำ
ที่จะเป็นผล ให้บ่นให้จำ อย่าเล่นเย็นค่ำ
ครูพร่ำร่ำสอน”

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๑)

วรรณกรรมฝึกหัดอ่านเบื้องต้นของท้องถิ่นภาคใต้เรื่อง **พระกจายสอนศิษย์:ฉบับสทษ.** เป็นตัวอย่างอันดีที่แสดงให้เห็นวิธีการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนรับรู้ จดจำ แล้วนำไปปฏิบัติโดยมีจารีตเป็นข้อกำหนดอย่างเช่น ถ้าไม่ปฏิบัติตามจะเป็นศิษย์เจียนครู (ศิษย์นอกครู) หรือทำให้วงศ์ตระกูลเสื่อมเสีย เป็นต้น ล้วนทำให้สังคมติเตียนได้ทั้งยังอาจประสบความลำบากยากไร้ ครั้นตายไปตกนรกหาก ปฏิบัติตามจะได้ผลตรงข้ามดังข้อความตัวอย่างต่อไปนี้

“เร่งอ่านเร่งคิด สะกิดพินิจ พิจารณาจงพลัน
อย่าทำให้เพี้ยน อักษรทั้งนั้น จำไว้ให้มั่น
อย่าได้คลาดคลา”

“เรียนได้สิ่งใด คิดรำพึงไว้ อย่าให้เคลื่อนคลาย
จำให้แม่นมั่น อักษรทั้งหลาย อ่านจงแม่นหมาย
อย่าได้ฟั่นเฟือน”

*“**ท่านบอกจำไว้*** *เรียนตามบอกให้* *อย่าได้ทำรู้*
เกลือกว่าพลั้งผิด ***ว่าศิษย์เจียนครู*** *จักฉงนใจอยู่*
ไม่มักไถ่ถาม”

“เกิดในตระกูล *อย่าให้เสียประยูร* *ความร้ายอย่าเยีย*
อย่าได้ขี้คร้าน *ดุจคนใบ้เปลี้ย* *ความสัจอย่าเสีย*
มิใช่ครูเรา”

วิธีการเรียนรู้ดังกล่าวมักเน้นให้ใช้หลักพหูสูต คือ รับรู้จากการฟังการอ่านนำมาคิดใคร่ครวญ สอบถามให้เข้าใจกระจ่างชัด แล้วจดจำหรือจดบันทึกไว้ วิธีการเรียนรู้แบบนี้มิใช่ใช้สอนเฉพาะที่เป็นบทเรียนวิชาการเท่านั้นแต่ใช้สอนทุกเรื่อง ดังเช่น

สอนภาระหน้าที่และกิริยามารยาท

“เมื่อท่านจำวัด *นั่งให้สงัด* *ห้องนอกห้องใน*
อย่าคบเพื่อนเล่น *วิ่งเต้นโครมไป* *ระมัดฟืนไฟ*
ค่อยย่างค่อยเดิน

.....

จะไปแห่งใด *อย่าไปตามใจ* *บอกเล่าให้รู้*
ลักษณะเหล่านี้ *ว่าศิษย์มีครู* *ไปมาหาสู่*
ให้รู้แห่งหน

อาหารเครื่องฉัน *แลดูครบครัน* *เอาเป็นการตน*
น้ำใช้น้ำฉัน *อย่าได้แปดปน* *อย่าทำแต่พ้น*
มือแล้วละเสีย

.....

เป็นชีอยู่วัด *พ่อแม่กำหนด* *ว่าเป็นกุศล*
ครั้นว่าขี้คร้าน *ไหว้พระสวดมนต์* *แค้นใจชีต้น*
เป็นโทษแก่ตัว”

สอนคุณธรรมจริยธรรม

“เป็นสานุศิษย์ *แห่งท่านเร่งคิด* *ยำเยงเกรงกลัว*
ถ้าท่านมีการ *เอาเป็นการตัว* *อย่าคบคนชั่ว*
ขี้คร้านมารษา”

“เมียท่านเว้นไว้ *ข้าสาวท่านไซร้* *อย่ารักให้มั่ว*
ครั้นเมื่อเกิดเหตุ *เห็นมิพ้นตัว* *สิ่งนี้เขาจะหัว*
ชายชั่วหลงกาม”

“แม้นเจ้าอยู่วัด ทำตามบัญญัติ คิดตามทำนอง
อย่าทำชะเล้น อย่าเดินผิดคลอง อย่าได้ให้หมอง
ในพระศาสนา
ถ้าอยู่ไม่ได้ เจ้าก้มกราบไหว้ ลาครูอุปัชฌาย์
อย่าให้ผิดกิจ เจ้าสึกออกมา เจ้าไปร่ำลา
ออกมาด้วยงาม
มาเป็นคฤหัสถ์ คิดความมัธยัสต์ อย่าหาแก่ความ
ตั้งจิตให้ตรง อย่าหลงแก่กาม สิ่งนี้ย่อมความ
จะมาถึงตัว”

“เป็นไทอย่าคบทาส อย่าประมาทท่านผู้รู้
เป็นศิษย์อย่าเจียนครู ท่านผู้รู้จักไยไพ”

สอนเรื่องการทำงานอาชีพ

“เมื่อเจ้าจะทำนา อย่าทำให้ล่า แล้วรักษาวัว
ครั้นพ้นระดูกาล เพื่อนบ้านเขาจะหัว เขาจะว่าคนชั่ว
ไม่เจนนาการ
ตรวจให้ครบครัน ชักชวนเพื่อนกัน หาไถหาผาน
งัวควายแอกคราด เครื่องอันต้องการ ข้าวปลูกข้าวหว่าน
ให้จงครบครัน
เมื่อเจ้าแจะแรกนา ทำตามตำมฺรา อันท่านแต่งสรรค์
ถ้าเจ้าไม่รู้ จงเร่งไปพลัน ถามผู้รู้นั้น
บอกแล้วทำตาม
เจ้าอย่าชิงรู้ อย่าเอาเป็นครู คนผู้สาธารณ์
ผู้เฒ่าว่าชอบ ประกอบทำตาม *เจ้าอย่าหาความ*
จะมาถึงตน”

สอนเรื่องการดำรงชีวิต ละชั่ว กลัวบาป บำเพ็ญบุญ

“สุรายาผง อย่าคิดทะนง หลงด้วยมิตรใหม่
เล่ห์กลทั้งนี้ ล่อลวงฤๅไฉน เจ้าอย่าไว้ใจ
บ่วงราคราคา”
“อยู่ตามจริต แม้นยากแม้นผิด มีคนปรานี
อย่าได้ผิดกิจ จักได้อัปรีย์ อยู่ตามประเพณี
ครั้นตายไปสวรรค์

เกิดมาแม้นยาก อย่าได้ปราศจาก ศีลพระห้าอัน
แปดค่ำวันพระ เจ้าอยู่ตามธรรม์ เจ้าอย่ากระสัน
ด้วยหญิงมายา”
“เกิดมาเป็นชาย อย่าทำมักง่าย ตามแต่กุศล
ทำตามจริต คิดให้เหมือนคน ครั้นมีกุศล
จักได้เป็นดี”

วิธีการสอนโดยให้ผู้เรียนรับรู้จดจำนำไปปฏิบัติหรือให้จำได้หมายรู้นี้ ผู้บอก ผู้เล่า หรือครูเป็นบุคคลสำคัญเพราะเป็นต้นแบบที่จะต้องเอาอย่าง เลียนแบบ หรือเชื่อฟัง ดังนั้นวรรณกรรมแบบเรียน วรรณกรรมฝึกหัดอ่านเบื้องต้น และวรรณกรรมฝึกทักษะการอ่านประเภทคำสอนและคำสวด จึงให้ความสำคัญมาก เพราะนอกจากจะเป็นต้นแบบและต้องเชื่อฟังแล้ว ยังจัดบุคคลกลุ่มนี้ได้ว่าเป็น “บัณฑิต” หรือ “ปราชญ์” ซึ่งไปสอดคล้องกับวัฒนธรรมการเรียนรู้อีกแบบหนึ่งของชนชาวภาคใต้ที่เชื่อว่าการศึกษาเรียนรู้เกิดจากการเสวนากับบัณฑิตรวมไปถึงเสวนาธรรมด้วย (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. ๒๕๔๗ : ๖๗๓-๖๗๕) นั่นหมายถึงการคบหากับบัณฑิตรวมไปถึงผลงานของบัณฑิต จึงมีบทสอนว่าด้วยเรื่อง “คบพาลพาลพาไปหาผิด คบบัณฑิตบัณฑิตพาไปหาผล” อยู่มากมาย การนำบุตรหลานไปฝากฝังอยู่กับบัณฑิตในวัดจัดเป็นการจัดสภาพแวดล้อมที่เป็นคุณูปการให้เกิดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจอบรมบ่มเพาะอุปนิสัยให้พร้อมที่จะเป็นคนดีของสังคมต่อไป ทั้งยังพร่ำสอนในเรื่องการคบคนไว้มากมายแสดงถึงการเห็นความสำคัญของเรื่องนี้ดังตัวอย่างข้อความที่ชี้เน้นให้เห็นความสำคัญของบัณฑิต ประโยชน์ที่ได้จากการเสวนากับบัณฑิต และโทษจากการเกลือกกลั้วกับคนพาล ดังต่อไปนี้

“ศิษย์ใดที่มีครู จึงจะรู้กลคนพาล
ผู้ใดมักกินหวาน พาลพาตายเสียหลายคน”

(สุภาษิตร้อยแปด. ๒๕๔๘ : ๑๒,๑๔๕)

“ท่านเป็นอุปัชฌาย์ ท่านมีปัญญา รู้อัธยาศัย
ตนเป็นลูกศิษย์ รู้สักเท่าใด อย่าทำนอกใจ
สิ่งนี้มิควร
ชื่อศิษย์เจียนครู ครั้นเพื่อนเขารู้ เขาจักเสรวล
ล้วนอันจะผิด อย่าคิดว่าควร อย่าทำสำนวน
เอามาใส่ตัว”

(พระกจายสอนศิษย์ : ฉบับ สทษ.)

“นักปราชญ์ผู้เดียวดอก ออกจากที่มิได้เกรง
รู้สารพันเพลง คดียุกต์คดีธรรม์
ได้รู้ได้เล่าเรียน เคยชำนาญทุกสิ่งอัน
นักปราชญ์ท่านผู้นั้น ย่อมเป็นใหญ่ไปทุกเมือง
แล้วมีผู้บูชา ทรัพย์นานามากนองเนือง
เป็นใหญ่ไปทุกเมือง เพราะความรู้มหึมา”

(วานรสอนพระโพธิสัตว์ : ฉบับ สทษ.)

“ใบพ้อพันห่อหุ้ม กฤษณา
หอมระรวยไปมา ทั่วผู้
คือคนหมู่เมธา แสวงเสพย์ กันนา
อาจจำเริญความรู้ เฟื่องฟุ้งหอมขจร”

(โคลงโลกนิติ : ฉบับปักษ์ใต้แปลง)

“แม้นว่าจะคบ คนอันเคารพ คือพฤฒาจารย์
เจรจาพาที กล่าวเกลี้ยงเสียงหวาน คนร้ายสาธารณ์
อย่าได้คบมัน”

(พระกจายสอนศิษย์ : ฉบับ สทษ.)

“คนปราชญ์จำนรรจา วิสัชนาย่อมแจ้งฉาน
คนพาลชวนกันพาล นิ่งไว้ไซร้ดีกว่ากล่าว”

(สุภาษิตร้อยแปด. ๒๕๔๘ :๑๒,๑๔๕)

“คนปราชญ์จำนรรจา วิสัชนาย่อมแจ้งฉาน
หมู่พาลซักเป็นพาล ทำใบ้บ้าตีสามหาว”

(สุภาษิต : ฉบับ สทษ.)

“คนพาลคนชั่วช้า อย่าพูดด้วยนิ่งดีกว่า
ผู้ปราชญ์วิสัชนา ค่อยพูดจาให้แจ้งฉาน
คบคนดีเป็นศรีแก่ตัว คบคนชั่วอับทุกประการ
ไม่มีจะแจ้งฉาน คนชั่วพาลอย่าคบหา”

(สุภาษิตสอนหญิง : ฉบับประถม ก กา หัดอ่าน สทษ. ๒)

การเรียนรู้โดยการเสวนากับบัณฑิตและเสวนาธรรมโดยปริยายหมายถึงการจัดสภาพแวดล้อมที่เป็นคุณต่อการพัฒนาจิตใจของผู้เรียนด้วยความเชื่อที่ว่าการเรียนรู้เกิดจากสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ การจัดการโดยจัดสิ่งแวดล้อมที่ดีจึงเท่ากับมีต้นทุนแห่งคุณความดีให้กับ

ผู้เรียน หากผู้เรียนตกอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดีผู้เรียนก็ย่อมได้ต้นทุนแห่งการเรียนรู้ที่ไม่ดีเช่นกัน ด้วยเหตุนี้วรรณกรรมฝึกทักษะการอ่านประเภทคำสอนจึงพยายามเน้นย้ำเรื่องนี้เกือบทุกเรื่อง ดังวรรณกรรม**ต้นสมุดสุภาษิต**ที่ให้ความสำคัญกับประเด็นนี้มากนำมากล่าวสอนเป็นประเด็นแรกด้วยวิธีการที่นอกจากจะสอนโดยตรงและสอนโดยการเปรียบเทียบแล้วยังมีการสาธกโดยยกตัวอย่างนิทานมากล่าวประกอบให้เห็นจริงยิ่งขึ้นอีก ดังกลอนตัวอย่างต่อไปนี้

“จะเป็นคนควรให้รู้สมาคม *พึงนิยมตรึกตรองสองสถาน*
หนึ่งชอบใจไปอยู่กับหมู่พาล *ร่วมกับพวกจอกรานบ้านเรือนเดียว*
อันคนชั่วเช่นกะปิกับปลาร้า *เอาใบคาเข้าห่อพอประเดี๋ยว*
ใบก็เหม็นทุกสิ่งจริงจริงเจียว *เช่นคนเที่ยวแปะปะปนด้วยคนร้าย*
หนึ่งคบปราชญ์สังวาสเชื้อชาตรี *ได้ความดีทุกเมื่อเหลือและหลาย*
จะห่างภัยไกลทุกข์สนุกสบาย *หมั่นขวนขวายก็จะรู้จิรังกาล*
เหมือนใบพ้อห่อจันทน์พันธุ์พฤกษา *ใบก็พาเพริศพร้อมดูหอมหวาน*
ดังแขกเต้าสกุณาลมพาพาล *ไปตกลงตรงสถานพระสิทธา*
นกหนึ่งนั้นลมพัดพลัดกันไป *ตกอยู่ในระหว่างโจรใจกล้า*
หมั่นสั่งสอนการบาปอันหยาบช้า *สกุณานั้นก็ได้เหมือนใจโจร*
ส่วนโปดกตกอยู่ในอาศรมบท *พระนักพรตให้ศึกษาวิชาโหร*
นกนั้นรู้สวดมนตร์บ่นตะโกน *จิตอ่อนโอนน้อมหายุติธรรม์*
ใครคบปราชญ์ก็เป็นปราชญ์ปรีชาหาญ *ใครคบพาลก็เป็นพาลไม่ผิดผัน*
แต่มะม่วงไม้สะเดาเข้าพัวพัน *รสหวานนั้นยังขมไม่สมฤดี*
จะป่วยกล่าวไปไยใจมนุษย์ *คนชั่วฉุดแล้วก็คงไปตรงที่*
ถึงไม่หมองมัวหน้าเสียราศี *อันจะดีดังจำนงอย่าสงกา”*

(ต้นสมุดสุภาษิต : ฉบับอำเภอร่อนพิบูลย์)

จากตัวอย่างนิทานที่ยกมาแสดงจะเห็นได้ชัดเจนว่าสภาพแวดล้อมมีผลต่อการเรียนรู้และการอบรมบ่มเพาะนิสัยคน การนิยมนำบุตรหลานไปฝากเรียนอยู่ในวัดของคนสมัยก่อนน่าจะเป็นเพราะเหตุผลนี้ประการหนึ่งด้วย

ในส่วนของการเสวนาธรรมหรือเสวนากับผลงานของบัณฑิตนั้น เป็นการเรียนรู้โดยการศึกษาทั้งข้อคดีโลกและคดีธรรมจากที่นักปราชญ์บอกเล่าหรือเขียนไว้ให้ได้ตริตรึกนึกรู้แล้วจึงนำไปปฏิบัติ(วิเคราะห์ สังเคราะห์ จดจำ นำใช้) ผลงานดังกล่าวนี้ส่วนใหญ่มีในตัววรรณกรรมพัฒนาการอ่านทั้งที่เป็นวรรณกรรมที่ผู้รจนาเขียนต่อเติมวรรณกรรมฝึกหัดอ่านที่คัดลอกมาบ้างและ

วรรณกรรมพัฒนาทักษะการอ่านประเภทคำสอนบ้าง ดังตัวอย่างข้อความที่ชวนให้ผู้เรียนได้ตริตรึกนึกรู้และนำไปปรับใช้ว่าด้วยเรื่องภัยแห่งวัฏสงสาร ดังต่อไปนี้

“ยากนักจักพบเห็น
ดังเต่าเสียตาตน
จมอยู่กลางสมุทร
ลำบากยากยืนนาน
กำหนดจดร้อยปี
จมไปในมหา-
ถึงร้อยลอยขึ้นเล่า
จมผุดดุจดังนี้
ยังมีไม้แอกน้อย
ลอยไปในน้ำนอง
เต่าผุดสบละเมาะ
พบห่วงอันลอยมา
นับปีอนัตตา
พบห่วงหน่วงเหนี่ยวไว้
คลื่นมาฝ่าฝืนพัด
เอกจึงถึงฝั่งพลัน
เต่าตรึกนึกในใจ
เป็นสุขพ้นทุกขา
ตัวเราแลตัวเขา
อวิชชามากำบัง
ต้นปลายไม่ปรากฏ
เที่ยวท่องท้องสงสาร
สงสารลึกใหญ่กว้าง
ไม่มีที่อาศัย
ครือจัตุราบาย
ลอยล่องท้องสาชล
เกิดเป็นสัตว์เดียรัจฉาน
เป็นที่ครหา
เกิดตายเป็นแล้วหลายหน
ทั้งซ้ายขวาน่าสงสาร
ลึกที่สุดพ้นประมาณ
อักุศลพ้นรักษา
ผุดพ้นที่ท้องคงคา
ชะเลหลวงห้วงนที
ดุจดังเต่าตัวอัปรีย์
โกฏิแสนทีในน้ำนอง
เป็นห่วงห้อยปลายทั้งสอง
ละลอกซัดกลับกลอกมา
จะจำเพาะยากนักหนา
ในคงคากลิ้งเกลือกไป
ลอยล่องมาได้อาศัย
เต่าดีใจได้สำคัญ
ละลอกซัดพัดผายผัน
ตัวเต่านั้นค่อยหรรษา
ทีนี้ไซร้ได้ชีวา
เพราะเข้ามาอาศัยนั่ง
เปรียบตัวเต่าเที่ยวเซซัง
เวียนเกิดตายในสงสาร
จะกำหนดพ้นประมาณ
ยืนยาวนานอนันต์ไนย
แอบอิงฝั่งผ่อนหายใจ
จะยุดหน่วงห่วงวังวน
เกิดแล้วตายไม่เห็นหน
ทนทุกข์มากเหลือกายา
นรกานต์เป็นเปรตา
แก่ชนาทั้งแดนไตร

ต่อพบบ่วงห่วงแอกน้อย ยุดหน่วงห่วงหายใจ
ส่วนว่าละลอกคลื่น เปรียบคืออกุศลา
หนึ่งเล่าเหล่าตัณหา ทีนี้ทุกข์เนืองนนต์
ครือเที่ยวเวียนตายเกิด แสนทุกข์ทรมาน
มาราห้าประการ เบญจขันธ์ทั้งห้า
มัจุราชคร่าประหาร หนึ่งเทพบุตรมาร
มารร้ายมายายี แต่งเล่ห์เพทุบาย
บริวารมีมากมาย ภัยมีถี่สิบห้า
กรรมก่อนสามสิบสอง พลมารผลาญผจญ
เหล่าคนอันธพาล หลงใหลในโลกีย์
ตนบ่ได้เคลื่อนคลาด เป็นบ่าวเหล่าราชา
ฝ่ายข้างกุศลา ถึงฝั่งฟากชลธาร
ตัดกิเลสที่ประหาร บ่ได้ให้ย่ำยี
ฝูงใดได้ถึงฝั่ง ความแก่แลชรา

“นักปราชญ์ท่านว่ากรรม แม้นว่ารู้บูนทาย

ค่อยล่องลอยคล้อยเคลื่อนไคล ห่วงแอกได้แก่ศาสนา
อันพัดฝืนสัตว์ไปมา อีกโมหามาผูกพัน
ย่อมโยงพาเที่ยวเวียนวน ในมหันตกันดาร
เอากำเนิดในสงสาร เพราะมหาเบียนบีฑา
อาจารย์ท่านกล่าวมา นั้นกิเลสมาเป็นมาร
ชีพสังขารพวกเผ่าพานธุ์ คอยเบียนผลาญท่านทั้งหลาย
สัตว์โลกีย์ให้ฉิบหาย ผูกพันไว้ด้วยมายา
แจกจำหน่ายให้บีฑา โรคาเค้าสิบหกหน
ตามจำนองในตัวตน ชั้นชายหญิงในโลกีย์
มืดมัวโมหานญาณไม่มี ยลยินดีว่าสุขา
เพราะเป็นพาลตัวตัณหา ได้มาพล.....(ชำรุด).....
ช่วยชักพาจากสงสาร พ้นกลการโลกโลกีย์
กำจัดมารพวกไพรี หนีไพรีแพ้อัปรา
พ้นทุกขังอนัตตา มรณาบ่ห่อนมี”
(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๓)

จำมาถึงคนทั้งหลาย บ่ได้รู้วันตายตน

พระกาฬก็ร้องหัว แก่บุคคลอันมืดมน
อวิชชาหุ้มห่อตน ให้หลงด้วยความโมหัน
นกเนื้อสัตว์ทั้งหลาย ต้องบ่วงแร้วแล้วจำมัน
ถ้ารอดแต่บ่วงนั้น มันจำไว้คุ้มวันตาย
คนหลงในสงสาร บ่ได้กลัวทุกหญิงชาย
ผิดแล้วไม่จำหมาย แม้นว่าตายมิกลัวเลย
นรกหากไยไพ แก่บุคคลทั้งหลายเอ๋ย
ไม่กลัวนรกเลย รู้ว่าบาปแล้วจึงทำ
รู้แล้วว่าเป็นโทษ รู้แน่โสดว่าเป็นกรรม
รู้ว่าบาปแล้วจึงทำ ไม่กลัวภัยในอบาย”

(วานรสอนพระโพธิสัตว์ : ฉบับ สทษ.)

ส่วนในวรรณกรรมพัฒนาทักษะการอ่านประเภทนิทานนั้นผู้รจนามักจะเขียนเป็นบทสนทนาของตัวละครบ้าง เป็นบทแสดงความรู้สึกนึกคิดของตัวละครบ้าง เป็นถ้อยคำของนักปราชญ์ที่อ้างถึงบ้างตามเหตุการณ์ในเรื่อง ดังตัวอย่างการเสวนาธรรมผ่านความคิดและบทสนทนาของนางเกษสุริยงและศิลป์ธนูในเรื่อง**สุวรรณหงส์**ที่ยกตัวอย่างมาเพียงบางส่วนต่อไปนี้ เป็นผลให้ผู้สวดอ่านได้ตริตรึกนึกตรองไปด้วย

“เดิมกูปรารถนา เสี่ยงพวงมาลา ว่าจะมาหาทาง
สมสร้างศีลทาน มาพานพบอ่าง น้ำใสในกลาง
สระล้างมลทิน
มลทินคือกรรม กรรมล้างด้วยน้ำ น้ำคือผลศีล
ศีลจักล้างบาป บาปคือมลทิน มาพบสบกลิ่น
กล่าวคือศีลทาน
พบแล้วทิ้งเสีย เป็นคนใจเยีย รักหลงสงสาร
สงสารคือรัก จะชักวิญญาณ ให้จมอยู่นาน
ในสมุทรตัณหา
ตัณหาคือรัก ลูกเมียยศศักดิ์ รักทรัพย์โภคา
เพราะรักทั้งปวง จึงหน่วงให้ช้า เกิดตายหลายครา
เพราะตัณหาเรา

อาจารย์ท่านว่า เปรียบอุปมา ดังลำสำเภา
บรรทุกสินค้า ถึงดาดฟ้าเก่า บนดาดฟ้าเอา
พอนำเอาไป
ฟืนผักผู้คน บรรทุกลงบน ลำสำเภาใหญ่
เสากระโดงสายสมอ พอครบใช้ใบ จากท่าคลาไคล
ไปตามประสงค์
อันความปรารถนา จะบรรทุกนาวา ห้าร้อยลำลง
ยังไม่สิ้นคิด ตามจิตประสงค์ ยังคิดละเลิงหลง
บ่มิรู้สิ้นสุด
เหตุดังนี้หนา อาจารย์พรรณนา ชื่อมหาสมุทร
แม่น้ำทั้งห้า ไหลมาบ่หยุด ปรารถนาของมนุษย์
ดุจน้ำปานกัน
มิรู้อิ่มหนำ คิดทุกคืนค่ำ กว่าลำกำปั่น
ยิ่งคิดยิ่งหลง ดุจช้างลงมัน เปรียบด้วยจิตอัน
หลงด้วยตัณหา
บาปธรรมสิบสี่ อาจารย์ท่านชี้ ตามพุทธฎีกา
โมโหจิตหลง งวยงงราคา อหิริกังท่านว่า
มิละอายแก่บาป

.....

บาปธรรมสิบสี่ ที่ท่านกล่าวนี้ มิได้พิสดาร
กิเลสพันห้า พาให้เวียนนาน ตัณหาร้อยแปดประการ
ท่านว่าสมุทัย
ตรัสแก่ศิลป์ธนู แม่จักใคร่อยู่ ด้วยบุตรสุดใจ
อันว่าความตาย ไม่ได้ลดใคร ถึงวันบรรลัย
ไปแต่ตัวเปล่า
ทรัพย์สินข้าวของ แก้วแหวนเงินทอง เป็นของของเขา
พาไปมิได้ หงายมือไปเปล่า มิใช่ของเรา
สักสิ่งลูกอา

ศีลทานทำไว้ จักเป็นเพื่อนกาย เราไปภายหน้า
ยศศักดิ์เงินทอง ใช่ของอาตมา บ่าวไพร่ซ้ายขวา
มิใช่ของตัว
ศีลทานแผ่ผล นี้แลของตน ดุจเงากับตัว
แม้นอยู่ที่ใด ตามไปกับตัว แม่นี้คิดกลัว
แต่ความมรณา”

(สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา. ๒๕๔๘ :๑๑, ๓๗๖-๓๗๘)

ข้อความตัวอย่างที่ยกมาบางส่วนข้างต้นเห็นได้ชัดถึงการเสวนาธรรมของผู้รจนา หากผู้สวดอ่านหรือผู้ฟังได้ตริตรึกนึกตรองไปด้วยจนซึมซับรับรู้ก็ถือว่าเป็นการเสวนาธรรมของผู้สวดอ่านหรือผู้ฟังด้วย การเรียนรู้ในระดับนี้จัดเป็นการเรียนรู้**แบบจำได้หมายรู้** แต่หากนำมาแปลผลคิดค้นวิธีการสำหรับนำตนเองไปสู่ทางให้หลุดพ้นจากวัฏสงสารก็จะกลายเป็นการเรียนรู้วิธีการที่ ๒ คือ การกำหนดได้หมายรู้ต่อไป จึงอาจเปรียบเทียบได้ว่าการเสวนากับบัณฑิตและเสวนาธรรมคือการเก็บข้อมูล หากเก็บข้อมูลได้แล้วจดจำไว้สำหรับนำไปปฏิบัติก็เป็นการเรียนรู้แบบจำได้หมายรู้เกิดผลดีระดับหนึ่งเพราะภูมิปัญญาของปราชญ์ย่อมเกิดจากการรู้จริงมีประสบการณ์ตรงหรือไม่ก็เกิดจากความฉลาดหลักแหลมเฉพาะตนจึงมักจะเป็นสิ่งดีงามที่ควรแก่การปฏิบัติตามโดยแท้ ทว่าหากมีการเก็บข้อมูลไว้เป็นจำนวนมากกระทั่งเกิดการกำหนดรู้ และสามารถนำไปปรับใช้ได้ผลในระดับต่าง ๆ ยิ่ง ๆ ขึ้นไป เป็นการพัฒนาการเรียนรู้โดยเข้าถึงข้อมูล จัดเป็นการเรียนรู้แบบที่ ๒ ที่จะกล่าวต่อไป

๑.๒.๒ วิธีการเรียนรู้โดยวิธีกำหนดได้หมายรู้ด้วยสติปัญญาของตน ศาสตราจารย์สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ อธิบายวิธีการเรียนรู้แบบนี้ว่า เป็นการเรียนรู้เพื่อให้ได้วิธีการไว้เป็นต้นทุนสำหรับต่อยอดให้เรืองสติและปัญญายิ่ง ๆ ขึ้น ไม่ได้เรียนรู้เรื่องใดแล้วยุติตามต้นแบบที่เป็นเพียงแบบฝึกเท่านั้น การเรียนรู้แบบนี้ “แบบเรียน” เป็นเพียง “ต้นทุน” และ “ต้นทาง” เพื่อเป็นเครื่องชี้นำให้ผู้เรียนนำไปขบคิด แปลผล ด้วยสติปัญญาของตนอันจะก้าวไปสู่ความงอกงามซึ่งเป็นสิ่งใหม่และมิติใหม่ที่ดีกว่าโดยถือว่าสิ่งที่ยกมาเป็นโจทย์ “เป็นเพียงทฤษฎี” คือ แนวความคิดแนวหนึ่งที่มีแนวทางให้เลือกได้หลากหลาย (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. ๒๕๔๗ : ๖๗๙-๖๘๒) วิธีการเรียนรู้โดยวิธีกำหนดได้หมายรู้เป็นการเรียนรู้อีกวิธีหนึ่งซึ่งใช้กันมาแต่โบราณเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากคำสอนในประถม ก กา หัดอ่านที่ว่า เมื่อเป็นเด็กให้รู้จักแสวงหาความรู้เป็นต้นทุนในการแสวงหาทรัพย์สินต่อไป วิธีการให้ได้ทรัพย์สินมานั้นขึ้นอยู่กับปัญญาของแต่ละคนนั้นคือการรู้จักแปลผลต้นทุนด้วยสติปัญญา ดังข้อความว่า

"ดูรากุมาร *แสวงหาอาจารย์* *ร่ำเรียนวิชา*
ให้ลุปรุโปร่ง *จงใจจินดา* *สำหรับนัครา*
กุมารทั้งผอง
ครั้นว่าใหญ่กล้า *จึงให้แสวงหา* *ทรัพย์สินเงินทอง*
ทำนาทำไร่ *ใจจิตคิดปอง* *ให้มีเงินทอง*
สิ่งของบริวาร
ทรัพย์นี้มิไกล ***ใครปัญญาไว*** *หาได้บ่นาน*
แว่นแคว้นแดนดิน *มีสินทุกสถาน* *ผู้ใดใจคร้าน*
บ่พานพบหนา"

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทช.๑)

แบบเรียนฝึกหัดอ่านเล่มนี้ยังย้ำอีกว่าการเรียนรู้ภาษาเป็นต้นทุนในการศึกษาหาความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม ในทางธรรมหากนำไปแปลผลเพื่อปฏิบัติก็จะเป็นต้นทุนในชาติภพต่อ ๆ ไป แต่ทั้งนี้วิธีการที่จะไปให้ถึงผลดังกล่าวต้องขึ้นอยู่กับปัญญาของตน ดังข้อความว่า

"ขีดเขียนเรียนไว้ *เป็นที่อาศัย* *อย่าได้ห่างเหิน*
สำหรับโลกีย์ *มุนีสรรเสริญ* *ศีลทานจำเริญ*
ไว้ในศาสนา
จะได้ตามเลี้ยง *เก็บเป็นเสบียง* *ตามเลี้ยงอาตมา*
ใครช่วยไม่ได้ *ในโลกโลกา* ***สุดแต่ปัญญา***
ตนได้อบรม"

(ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทช.๑)

แม้ในการเรียนการสอนภาษาใช้วิธีการเรียนรู้แบบนี้ด้วยเช่นกัน ดังเช่นข้อความในวรรณกรรมแบบเรียน**ปฐมมาลา คำกลอน** มีคำชี้แจงที่แสดงให้เห็นว่าการเรียนรู้บางเรื่องนั้นครูเพียงสอนให้รู้หลักเกณฑ์ทางภาษา ส่วนการนำไปปรับใช้ขึ้นอยู่กับการที่ผู้เรียนต้องคิดค้นศึกษาหาคำตอบด้วยตนเอง โดยอาศัยกรอบคิดจากทฤษฎีที่เรียนรู้ ดังคำกล่าวที่ว่า

"ดูกรกุมารผู้ชาญไชย *พิจารณ์ใจให้จงดีอย่าผลีผลำ*
จะใคร่รู้พึงหมั่นดูให้แม่นยำ *ให้รู้คำสูงต่ำและคำกลาง*
จะแสดงแต่งไว้พอให้เห็น *แต่พอเป็นสำเนียงที่เยี่ยงอย่าง*
อุส่าห์เพียรเขียนดูพอรู้พลาง ***แต่พอเป็นทางสิขาหาต่อไป"***
และ *"เราว่าไว้ให้เห็นเป็นต้นอย่าง* ***พอเป็นทางเล่าเรียนเพียรศึกษา***
กุมาระกุมารีมีปรีชา *จงไตรตราดูให้แน่อย่าแปรปรวน"*

หรือ *"จักเขียนจักอ่านประจักษ์ตระหนักคำ* ***จะชักนำให้เห็นเช่นพอเป็นทาง"***

(ปฐมมาลา คำกลอน : ฉบับ ศวน.๒)

"เท่านี้แลสังเขป ให้เร่งรู้อย่าดูเบา
จักเป็นไม้เท้าเทา จรดจ้องดำรงตัว
ฉันใดบุคคลมี จักษุมืดพิการมัว
เดินโดยลำพังตัว บ่มิถือไม้เท่าธาร
มักแพลงระแวงหลง บ่มิตรงประเทศสถาน
เปรียบคนทุพพลพาล สละจิตต์กำหนดจำ"

(ปฐมมาลา คำกาพย์ : ฉบับ ศวน.๒)

การเรียนการสอนแบบนี้จัดได้ว่าผู้สอนมุ่งให้เรียนรู้วิธีการหรือกระบวนการสำหรับนำไปเป็นแนวทางในการศึกษาต่อด้วยสติปัญญาของตน การสอนวิธีนี้มีปรากฏมากในวรรณกรรมพัฒนาการอ่าน ดังที่ผู้รจนาจะเน้นย้ำให้เห็นความสำคัญของปัญญาซึ่งเป็นตัวทำให้เกิดภาวะ "กำหนดได้หมายรู้" ดังข้อความตัวอย่างต่อไปนี้

"มนุษย์เราอาศัยในปัญญา เป็นแว่นตามองดูรู้ชั่วดี"

และ *"ขวานและพร้าถาให้ครันจะฟันคม คนอบรมเสียให้ครันจะปัญญา"*

(อิสิสอนศิษย์ อ้างถึงใน พ่วง บุษรารัตน์. ๒๕๔๒ : ๑๘, ๘๙๗๘, ๘๙๗๙)

พบว่าวรรณกรรมพัฒนาทักษะการอ่านประเภทคำสอนมักจะเน้นย้ำเรื่องการใช้สติปัญญาในการแก้ปัญหา ดังเช่น บางเล่มชี้ให้เห็นว่ามนุษย์สามารถค้นหาวิธีคิดหรือวิธีการที่ดีกว่าเพื่อผลที่ดีกว่าด้วยสติปัญญาของตน ดังข้อความที่ว่า

"ใหญ่ช้างม้าวัวควายไม่สิ้นสุด ใหญ่คัดชุดเหมือนหมูไม่ชูศรี
คชสารปานอะไรทั้งใหญ่พี เขาจับขี่จับเข็นเป็นข้าคน
มีเดชากว่ามนุษย์มากเหลือหลาย ***ย่อมจับได้ด้วยปัญญาหาเหตุผล***
อย่างไรมีที่คชาเป็นข้าคน เหตุเพราะจนปัญญาจะพาตัว
บรรทุกของต่าง ๆ บนกลางหลัง ควาญขึ้นนั่งบนคอขอสับหัว"

(อิสิสอนศิษย์ อ้างถึงใน พ่วง บุษรารัตน์. ๒๕๔๒ : ๑๘, ๘๙๗๗-๘๙๗๘)

โดยเฉพาะอย่างยิ่งวรรณกรรมคำสอนที่เป็นภาษิตหรือสุภาษิตให้ความสำคัญกับสติปัญญาของผู้สวดอ่านหรือผู้ฟังเป็นอย่างยิ่งเพราะการหยั่งรู้เนื้อความและการปรับใช้ให้เกิดประโยชน์กับตนต้องอาศัยสติปัญญากำกับ ดังคำสอนตอนต้นของต้นสมุดสุภาษิต ที่ว่า

"มานี่แนะพ่อหนูดูคำสอน
จงจำไว้ไปข้างหน้าสถาวร เป็นอาภรณ์ประดับอยู่กับกาย

จะฐเชิดเฉลิมศรีเป็นที่ยิ่ง *สรรพสิ่งสวัสดีนั้นมีหลาย*
ล้วนแต่ข้อปรนนิบัติอิธิบาย *จะบรรยายกลกลอนไว้สอนใจ*
แสดงความตามวาทีโลกนิติ *สุภาษิตของเก่าเอามาใส่*
แม้นจะมีปรีชาปัญญาไว ***ก็หยิบใช้หันหวนให้ควรการ****"*

(ต้นสมุดสุภาษิต คำกลอน : ฉบับอำเภอร่อนพิบูลย์)

ในวรรณกรรมพัฒนาทักษะการอ่านประเภทนิทานบางเรื่องผู้รจนาพยายามสอดแทรกให้เห็นกระบวนการแก้ปัญหาของตัวละครตั้งแต่วิธีคิดวิธีการจัดการ จนกระทั่งประสบความสำเร็จด้วยสติปัญญาของตัวละครเห็นได้ชัดถึงวิธีการเรียนรู้ที่จะแก้ปัญหาโดยวิธีกำหนดได้หมายรู้ของตัวละคร ดังเช่นวรรณกรรมเรื่อง**สุวรรณหงส์** ฉบับหลวงพุทธราชศักดา (๒๕๔๘ : ๑๑, ๑๘๔-๒๒๔)ตอนที่สุวรรณหงส์หลงใหลในตัวนางสุพันธลิกาไม่ยอมกลับบ้านเมืองทำให้ชายาทั้งสามต้องวิตกทุกข์ร้อนกับการหายตัวไปของพระองค์ กระบวนการแก้ปัญหานี้เห็นได้ชัดถึงวิธีการคิดและการหาวิธีการจัดการกับปัญหาโดยใช้สติปัญญาของนางเกษสุริยงตัวเอกของเรื่องอย่างเช่นการวิเคราะห์พฤติกรรมแต่หนหลังของพระสุวรรณหงส์(ศึกษาอดีต) เพื่อตั้งสมมุติฐานของปัญหาให้ถูกต้องและคิดหาวิธีการจัดการกับปัญหาต่อไป โดยเริ่มจากการคัดเลือกผู้ช่วย(คัดเลือกเครื่องมือ)ที่เหมาะสมและเลือกวิธีการที่สอดคล้องกับบุคคลที่เกี่ยวข้องและเหตุการณ์(ดำเนินการ) จนกระทั่งประสบความสำเร็จ (เกิดผล) ดังจะเห็นวิธีคิดและวิธีการบางอย่างที่เกิดจากการกำหนดได้หมายรู้ของตัวละครดังต่อไปนี้

วิเคราะห์ปัญหา

"สัญญาว่าสามเดือน *เหตุไฉนเชือนอยู่พ้นผัด*
หรือหลงดงป่าชัฏ *หรือข้องขัดด้วยนางงาม"*

ตั้งสมมุติฐานโดยการศึกษาอดีต

"พระองค์มักหลงใหล *ถ้ารักใครใจบ้ากาม*
ครั้งเมื่อเธอไปตาม *ที่เกิดความชมเงือกปลา*
หลงใหลไปสมสนิท *กุมภณฑ์คิดเป็นปริศนา*
จึงได้กลับพารา *เพราะปัญญาพี่กุมภณฑ์*
ครั้นนี้เห็นทีหลง *ด้วยโฉมยงองค์นิฤมล*
นางเมียเยียเป็นกล พระจุมพลมนมัวมัน"

คิดค้นวิธีการแก้ปัญหาโดยการวิเคราะห์หาผู้ช่วย

"ควรเราติดตามไป *ฟังข่าวไทเป็นไฉนนั่น*
ได้ไปหลายเดือนวัน *ไม่รู้ว่าร้ายหรือดี*

พิมพาวงศ์พระยานาค โทโสมากอย่าจากที่
อรพิมพ์นิ่มนวลศรี ไปด้วยพี่เป็นสองคน
ตรัสพลางพระนางตรึก คิดรำลึกถึงกุมภณฑ์
น้องจะไปป่าไพรสณฑ์ ให้ร้อนรนใจกุมภณฑ์"

คิดค้นวิธีการที่จะให้เข้าถึงตัวปัญหาด้วยความปลอดภัย โดยขอเรียนมนต์จากฤาษี

"ข้านี้บ่มิบึ้งหึงผัว เกลือกเขาเมามัว จะได้แก้ตัวเมื่อจน
คุณตาจงบอกพระมนต์ แปลงรูปกายตน เป็นสัตว์จตุบาทบทศรี"

คิดเลือกวิธีการเพื่อดำเนินการแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล โดยรู้จักยับยั้งชั่งใจ

"สุริยงทรงฟัง แค้นในหัทยัง ดุจดังอัคคี
ครั้นจะว่าตามโกรธ จะเสียประโยชน์ไมตรี กูมาต่างที่
ถิ่นฐานบ้านเรือน
คำบุราณท่านกล่าว คนไปไกลเหย้า เคหาซ้าเชือน
อดโกรธกินนอน ลดผ่อนสติเตือน โกรธจะพาเฟือน
เสียเพื่อนมิตรสหาย
อดส้มกินหวาน มิช้ามินาน แม่เสือจะรานควาย
อีชิงผัวเขา ดูเบาภิปราย บุญยังไม่ตาย
คงจะได้เห็นกัน"

แล้วจึงเลือกใช้วิธีแต่งเรื่องเล่าให้คล้ายกับเรื่องราวที่เกิดขึ้นจริงเพื่อทบทวนความจำ โดยเลือกใช้ถ้อยคำปลุกเร้าให้ผู้ฟังสำนึกผิดด้วยการอ้างเหตุผลว่าตนต้องรีบร้อนเดินทางต่อ เพราะ

"เป็นวงศ์กษัตริย์ ให้สัญญานัด คำสัตย์มัดตัว
พูดเท็จทิ้งเสีย นางเมียจะเย้ยหัว ชายรักหญิงมัว
เขาจะว่ากลัวเมีย
ใครถือความสัตย์ ตามพุทธบัญญัติ อย่าทิ้งสัตย์เสีย
ขันติกตัญญู ผู้ใดไผ่เผี่ย ถือธรรมล่ำเสีย
เลิศหล้าฟ้าดิน"

นอกจากนั้นยังสามารถเลือกวิธีการแก้ปัญหาที่เกิดจากการกลั่นแกล้งของนางสุพันธลิกาให้ลุล่วงไปได้ทุกครั้งด้วยสติปัญญา ทั้งยังส่งสารไว้ให้พระสุวรรณหงส์รู้ความจริงเป็นเหตุให้พระสุวรรณหงส์เกิดความรู้สึกละอายต่อการกระทำของตน ชื่นชมในสติปัญญาของนางเกษสุริยงและคิดที่จะกระทำในสิ่งที่ควรทำสมดังความประสงค์ของนางเกษสุริยง ดังเนื้อความที่ว่า

“คิดมาน่าบัดสี แก่กษัตรีละเลิงหลง
อัคเรศเกษสุริยง นางองค์นี้มีบุญเลิศ
*งามคมสมลักขณา **ทั้งปัญญาก็ประเสริฐ***
มีบุญอดุลย์เลิศ เป็นบุตรเจ้าท้าวหัสนัยน์
ควรภูพาจอมขวัญ นางสุพันธลิกาไป
ขอโทษนางทรามวัย แล้วไปเยี่ยมสองบิดุมา”

การแก้ปัญหาโดยวิธีกำหนดได้หมายรู้ด้วยสติปัญญาของนางเกษสุริยง เป็นขั้นตอนแสดงให้เห็นถึงการใช้สติปัญญากำหนดได้หมายรู้อันเป็นวิธีการเรียนรู้อีกแบบหนึ่งเป็นวิธีการเรียนรู้ที่สามารถส่งเสริมให้ปัจเจกชนเดินทางไปในทิศทางของตนเองได้อย่างดีที่สุด ส่งเสริมให้ผู้เรียนคุ้นชินกับวิธีการจัดการ ฝึกฝนให้ผู้เรียนมีวิธีการจัดการในการพัฒนาตน ข้อสำคัญอยู่ที่ว่าวิธีการจัดการนั้นต้องอยู่ในกรอบของศีลธรรม

ทั้งวิธีการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนรับรู้จดจำและนำไปปฏิบัติหรือวิธีจำได้หมายรู้ และวิธีการเรียนรู้โดยวิธีกำหนดได้หมายรู้ด้วยสติปัญญา แม้ว่าแต่ละวิธีการจะมีข้อจำกัดบางประการแต่ทั้งสองวิธีการยังคงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ขึ้นอยู่กับผู้สอนว่าจะให้ความสำคัญกับวิธีใด และใช้ภูมิปัญญาของตนปรับใช้โดยการบูรณาการเข้าด้วยกันเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้มากน้อยเพียงใด

๒.การสืบทอดวรรณกรรมแบบเรียนและวรรณกรรมพัฒนาการอ่านในท้องถิ่นภาคใต้ การสืบทอดวรรณกรรมหมายถึงการสร้างและการใช้วรรณกรรมอาจจะโดยการนำวรรณกรรมมาใช้ด้วยการคงต้นฉบับแบบเดิม อาจจะมีการปรับเปลี่ยนปรับใช้โดยวิธีต่าง ๆ เพื่อให้เหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของยุคสมัยหรืออาจจะนำเพียงเนื้อหาบางส่วนหรือแนวคิดสำคัญ ๆ และ/หรือวิธีการนำเสนอมาสร้างสรรค์งานใหม่ก็ได้ ในที่นี้จะแยกศึกษาเป็น ๒ ประเด็นคือ ๒.๑ การสืบทอดเนื้อหา สาระ และกลวิธีการนำเสนอ ๒.๒ การปรับปรนวรรณกรรมไปตามเงื่อนไขการใช้

๒.๑ การสืบทอดเนื้อหาสาระและกลวิธีการนำเสนอของวรรณกรรมแบบเรียนและวรรณกรรมพัฒนาการอ่านในท้องถิ่นภาคใต้ เพื่อความสะดวกในการศึกษาประเด็นนี้จึงขอจำแนกวรรณกรรมแบบเรียนและวรรณกรรมพัฒนาการอ่านในท้องถิ่นภาคใต้ออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ วรรณกรรมแบบเรียนทางภาษา วรรณกรรมฝึกหัดอ่าน(แบบเรียนสอนอ่าน) และวรรณกรรมพัฒนาทักษะการอ่านหรือหนังสือสวด(แบบเรียนวรรณคดี) ซึ่งแต่เดิมนั้นมีวิธีการสืบทอดเพื่อใช้ในการเรียนการสอนในระบบการเรียนหนังสือวัดเป็นสำคัญ และยังคงมีการใช้อยู่บ้างตามสมควรในระบบโรงเรียนวัด แล้วค่อย ๆ ลดน้อยลงเมื่อมีระบบโรงเรียนประชาบาลทั่วราชอาณาจักร การสืบทอดเนื้อหา สาระ และกลวิธีการนำเสนอของวรรณกรรมทั้ง ๓ กลุ่มนี้ พิจารณาเฉพาะลักษณะเด่น ๆ ได้

๒ ลักษณะดังนี้ ๒.๑.๑ สืบทอดด้วยการคัดลอกหรือพิมพ์ใหม่ ๒.๑.๒ สืบทอดด้วยการสร้างสรรค์ผลงานใหม่

๒.๑.๑ สืบทอดด้วยการคัดลอกหรือพิมพ์ใหม่ตามต้นฉบับเดิม การสืบทอดโดยวิธีนี้ต้องมีต้นฉบับเดิมอยู่ก่อนแล้ว ผู้คัดลอกหรือผู้จัดพิมพ์ยังคงรักษาเจตนาเดิมของผู้รจนาไว้อย่างค่อนข้างสมบูรณ์ ส่วนการใช้นั้นเป็นอิสระของผู้นำไปใช้ว่าจะใช้ประโยชน์จากเนื้อหาทั้งหมดหรือนำมาคัดเลือกใช้เฉพาะบางส่วน หรืออนุรักษ์ไว้เป็นมรดกสืบไปให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษา ในที่นี้จะศึกษาเป็น ๒ ช่วง ช่วงต้นศึกษาการสืบทอดด้วยการคัดลอก ช่วงปลายศึกษาการสืบทอดด้วยการจัดพิมพ์

การคัดลอกจากต้นฉบับเดิมนับเป็นการสืบทอดวรรณกรรมให้ดำรงอยู่ได้ยาวนานและแพร่หลายออกไปอย่างกว้างขวางตามความต้องการของผู้ใช้ในช่วงยุคสมัยที่ยังไม่มีระบบการพิมพ์หรือระบบการพิมพ์ยังไม่แพร่หลาย โดยปกติการคัดลอกวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ในสมัยโบราณนิยมเขียนหรือจารลงในหนังสือบุดหรือใบลาน การคัดลอกวรรณกรรมในช่วงสมัยนี้นั้นมีลักษณะที่น่าสนใจอยู่ประการหนึ่งคือ พบว่าแม้จะคัดลอกจากต้นฉบับเดิมเดียวกัน แต่มักจะมีข้อความหรือถ้อยคำผิดพลาดคลาดเคลื่อนกันออกไปมากบ้างน้อยบ้าง ทั้งนี้อาจจะเกิดจากเหตุผลหลายประการ เช่น การซ่อมแปลงคำใหม่แทนคำเก่าที่ลบเลือนไปจนอ่านไม่ออก การปรับแต่งถ้อยคำเพื่อให้เกิดความไพเราะยิ่งขึ้น การแก้ไขถ้อยคำหรือข้อความเพื่อให้สื่อความเข้าใจได้ง่ายขึ้น การปรับเปลี่ยนถ้อยคำเพื่อให้ถูกต้องยิ่งขึ้น การตัดส่วนที่เห็นว่ารุงรังยุ่งยากออก การเติมใส่อักษรขอมหรือใช้อักษรขอมแทนอักษรไทยในส่วนที่เป็นหัวข้อหรือถ้อยคำสำคัญเพื่อเพิ่มความขลัง การเพิ่มหรือขยายเนื้อความให้เข้าใจง่ายหรือได้ความละเอียดลึกซึ้งยิ่งขึ้น เป็นต้น จึงมักเรียกวิธีการคัดลอกแบบนี้ว่า “คัดลอกซ่อมแปลง” สาเหตุสำคัญที่เกิดการ “ซ่อมแปลง” ในการ “คัดลอก” น่าจะเป็นเพราะผู้รจนาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ในสมัยก่อนนั้น ส่วนใหญ่รจนาวรรณกรรมขึ้นเพื่อเป็นพุทธบูชา หวังผลบุญมากกว่าชื่อเสียงจึงไม่นิยมระบุชื่อผู้แต่ง วรรณกรรมจึงเป็นเสมือนของสาธารณะที่ใครจะคัดลอกปรับแปลงไปใช้ประโยชน์ก็ได้และแม้ที่ระบุชื่อผู้แต่งไว้ก็มักจะกล่าวเป็นเชิงออกตัวว่ายังอ่อนด้อยหากผิดพลาดขอปวงปราชญ์ช่วยปรับแปลง ดังตัวอย่างข้อความตอนท้ายของวรรณกรรมปฐมมาลาคำกลอน ที่ว่า

“ซึ่งแก้ไขในบาลีนี้ควรคิด *เผื่อจะผิดพลั้งพลาดจากศัพท์แสง*
ที่ไหนผิดหมู่บัณฑิตโปรดแสดง ***เชิญช่วยแปลงเปลี่ยนประตระการกรณ์”***

(ปฐมมาลาแบบเรียนภาษาไทย : ฉบับ ศวน.๒)

หรือข้อความในพระรถเมรี คำกาพย์ (ฉบับชำระ)ที่ผู้รจนาออกตัวไว้ตอนต้นเรื่องว่า

"ปัญญาข้ายังอ่อน จะตัดทอนก็มืดมน
ตริคิดก็จิตจน ***ผู้ใดทรงซึ่งปรีชา***
เชิญชวนมาเติมแต้ม ให้เสี้ยม(เฉียบ)แหลมในโวหาร
ฉันมนอนธการ์ ครือจันทราบังเมฆัง"

(พระรถเมรี คำกาพย์. ๒๕๔๘:๘,๒๘)

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้นการ "ซ่อมแปลง" วรรณกรรมในการ "คัดลอก" ในช่วงสมัยก่อนนั้นจึงมักปรากฏอยู่เสมอ อย่างไรก็ตามความผิดพลาดคลาดเคลื่อนในการคัดลอกมีอยู่ไม่น้อยที่เกิดจากความไม่รู้หรือความไม่ละเอียดรอบคอบในการตรวจสอบของผู้คัดลอก ดังนั้นคุณภาพของวรรณกรรมคัดลอกซ่อมแปลงจึงขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของผู้คัดลอกอีกส่วนหนึ่งด้วย เช่น เป็นคนลายมือสวยหรือไม่ เป็นคนมีนิสัยประณีตหรือไม่ หรือมีความรู้ทางอักษรศาสตร์และศาสตร์นั้น ๆ ดีเพียงใด เป็นต้น

อนึ่ง คติความเชื่อที่ว่าการสร้างหนังสือไว้ในพุทธศาสนาเป็นวิทยาทานที่มีอานิสงส์มากกว่าการให้วัตถุทาน เป็นภูมิปัญญาที่ส่งผลให้เกิดการสร้างหนังสือ (การรจนา การคัดลอก การจัดให้มีการรจนาหรือการคัดลอก) ถวายวัดจำนวนมากขึ้น มีเนื้อหาสาระหลากหลายขึ้นนับเป็นอานิสงส์ประการหนึ่งที่ส่งผลให้มีวรรณกรรมแบบเรียน วรรณกรรมฝึกหัดอ่านเบื้องต้นและวรรณกรรมพัฒนาทักษะการอ่านใช้ในการเรียนการสอน นอกจากที่ผู้สอนมุ่งคัดลอกขึ้นเพื่อใช้ในการนี้โดยตรงซึ่งล้วนส่งผลต่อการสืบทอดวรรณกรรมด้วยกันทั้งสิ้น การสืบทอดวรรณกรรมแบบเรียน วรรณกรรมฝึกหัดอ่านเบื้องต้น และวรรณกรรมพัฒนาทักษะการอ่าน โดยการคัดลอกซ่อมแปลงจัดแบ่งได้เป็น ๒ ลักษณะ ดังนี้

๒.๑.๑.๑ การคัดลอกซ่อมแปลงมาทั้งฉบับ เป็นการคัดลอกที่ผู้คัดลอกมีเจตนาในการคัดลอกใช้ตามต้นฉบับเดิม จึงมีการคัดลอกเนื้อหาอย่างค่อนข้างสมบูรณ์อาจตัดส่วนปลีกย่อยที่เห็นว่าซับซ้อนหรือยุ่งยากไปบ้าง รวมทั้งเพิ่มเติมส่วนที่เห็นว่าควรขยายให้เข้าใจละเอียดลึกซึ้งยิ่งขึ้นบ้าง แต่โดยรวมแล้วเนื้อหายังคงเดิมและสมบูรณ์ทั้งฉบับ การคัดลอกซ่อมแปลงมาทั้งฉบับนี้ ต้นฉบับที่ใช้คัดลอกมีทั้งที่เป็นวรรณกรรมมาจากภาคกลางและวรรณกรรมของนักปราชญ์ในท้องถิ่น วรรณกรรมที่เป็นแบบเรียนส่วนใหญ่คัดลอกมาจากต้นฉบับแบบเรียนหลวงของภาคกลาง ที่มีเหลืออยู่เป็นหลักฐานจำนวนมากคือ**ปฐมมาลา คำกาพย์** วรรณกรรมฉบับอื่น ๆ มีบ้างแต่จำนวนไม่มากนักเช่น **จินดามณี** ซึ่งมีข้อน่าสังเกตบางประการที่อาจสันนิษฐานได้ว่าน่าจะมีการคัดลอกมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เพราะตรวจสอบพบว่าเป็นฉบับที่คัดลอกมาจาก**จินดามณี**ของพระโหราธิบดี แต่มีเนื้อหาที่มีรายละเอียดมากกว่าจินดามณี เล่ม ๑ ที่กรมศึกษาธิการอนุญาต

ให้จัดพิมพ์ บางฉบับมีอักษรขอมจารึกในหัวข้อสำคัญบางหัวข้อซึ่งไม่มีในฉบับที่กรมศึกษาธิการให้จัดพิมพ์เช่นกัน อย่างไรก็ตามข้อความหรือตัวอักษรที่เป็นข้อสังเกตดังกล่าวอาจจะเกิดจากการ “ซ่อมแปลง” ในการ “คัดลอก” แบบเรียนหลวงจากภาคกลางในสมัยรัตนโกสินทร์ก็เป็นได้ วรรณกรรมแบบเรียนเล่มอื่น ๆ ที่คัดลอกมาจากแบบเรียนหลวงอย่างชัดเจนที่ยังคงหลงเหลืออยู่บ้าง เช่น **กัจจายนสูตร คำกลอนสอนเด็กของพระยาศรีสุนทรโวหาร** (ปกีรณำพจนารถ) **ยศกิต** (แบบเรียนสอนกลบท กลบทสิริวิบุกิตติ) และ**ตำรากลบท** (ตำรากลบทจากจารึกวัดพระเชตุพน) เป็นต้น ส่วนที่ต้นฉบับเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นและมีการคัดลอกใช้เป็นแบบเรียนกันอย่างแพร่หลายได้แก่ **ปฐมมาลาคำกลอน ตำราเรียนภาษาไทยอักขรวิธี ก ไก่คำกลอน** เป็นต้น วรรณกรรมฝึกหัดอ่านเบื้องต้น (แบบเรียนสอนอ่าน) ที่คัดลอกมาจากแบบเรียนหลวงของภาคกลางอย่างสมบูรณ์ทั้งฉบับและยังมีปรากฏเป็นหลักฐานหลายฉบับแสดงว่ามีการคัดลอกใช้อย่างแพร่หลายมีเพียงฉบับเดียวคือ **ประถม ก กา หัดอ่าน** ส่วนที่ต้นฉบับเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ มีหลายฉบับเช่น **เสือโค ก กา คำกาพย์ พระกจายสอนศิษย์** *(สุภาษิตสอนชาย)* **สุภาษิต คำกาพย์** เป็นต้น วรรณกรรมพัฒนาทักษะการอ่าน(หนังสือสวดหรือแบบเรียนวรรณคดี) มีการคัดลอกกันอย่างกว้างขวางและแพร่หลาย ส่วนใหญ่เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นประเภทนิทานเช่น **หอยสังข์ พระวรวงศ์ พระรถเมรี พระสุวรรณหงส์ เต่าทอง วันคาร** เป็นต้น หรือประเภทคำสอน เช่น **สุภาษิต วานรสอนพระโพธิสัตว์***(พานรสอนพระยา)* **ต้นสมุดสุภาษิตคำกลอน** หรือ**ภาษิตลุงสอนหลาน** เป็นต้น และประเภทคำสวดเช่น บทลายลักษณ์ บทสัดดี เป็นต้น มีบ้างที่เป็นวรรณกรรมภาคกลาง เช่น โคบุตร ลักษณวงศ์ สวัสดิรักษา บัญญัติพระร่วง(สุภาษิตพระร่วง) พาลีสอนน้อง กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ เป็นต้น

๒.๑.๑.๒ การคัดลอกซ่อมแปลงมาใช้เพียงบางส่วนเป็นการคัดลอกที่ผู้คัดลอกพิจารณาเลือกคัดลอกเฉพาะส่วนเฉพาะตอนที่เห็นว่าสำคัญควรนำมาศึกษาเล่าเรียน หรือฝึกเขียน อ่าน จึงปรากฏว่าการคัดลอกซ่อมแปลงในลักษณะนี้มีเฉพาะวรรณกรรมแบบเรียนและวรรณกรรมฝึกอ่านเบื้องต้นที่คัดลอกมาจากแบบเรียนหลวงของภาคกลางเกือบทั้งสิ้น ในการคัดสรรเพื่อที่จะคัดลอกซ่อมแปลงนั้น ผู้คัดลอกมีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน ดังตัวอย่างเช่น การคัดลอกวรรณกรรมแบบเรียน**ปฐมมาลาคำกาพย์** บางฉบับคัดลอกเฉพาะตอนที่มุ่งให้เรียนการเขียนการอ่านคำไทยเท่านั้น บางฉบับคัดลอกเฉพาะตอนที่มุ่งให้เรียนการเขียนการอ่านคำไทยและการแต่งคำประพันธ์ บางฉบับคัดลอกเฉพาะตอนที่มุ่งให้เรียนการเขียนการอ่านคำไทยและไวยากรณ์บาลี เช่นเดียวกับจินดามณี บางฉบับคัดลอกโดยมีจุดมุ่งหมายให้เป็นแบบเรียนอ่านเขียนคำไทย และการแต่งคำประพันธ์บางชนิดที่เห็นว่าควรเรียนและนิยมแต่งกันในขณะนั้นเท่านั้น ส่วนวรรณกรรมฝึกหัดอ่านเบื้องต้นพบว่า **ประถม ก กา** (ประถม ก ข ก กา) เท่าที่พบในจังหวัดภาคใต้

ทั้ง ๒ ฉบับ คัดลอกมาเฉพาะในส่วนที่เป็นบทอ่านคำเทียบซึ่งแต่งด้วยกาพย์ในแต่ละมาตราตั้งแต่แม่ ก กาถึงแม่เกย เช่นเดียวกับแบบเรียน**มูลบทบรรพกิจ**ที่คัดลอกมาเฉพาะส่วนที่เป็นคำกลอน (กาพย์) สำหรับอ่านคำเทียบท้ายมาตราต่าง ๆ ตั้งแต่แม่ ก กา ถึงแม่เกย ซึ่งเป็นตอนที่พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ได้คัดมาจากเรื่องกาพย์พระไชยสุริยาของสุนทรภู่อีกต่อหนึ่ง รวมทั้งบทเรียนเรื่องการนับจำนวนเลข มาตราชั่งตวงวัด การนับวันเดือนปี ฤดูกาล และทิศ คงมุ่งให้เป็นแบบฝึกหัดการอ่านและมีความรู้พื้นฐานในการอ่านเขียนจำนวนนับมาตราต่าง ๆ วัน เดือน ปี ฤดูกาล และทิศซึ่งจำเป็นต้องใช้ในชีวิตประจำวัน แม้ในการคัดลอกวรรณกรรม**ประถม ก กา หัดอ่าน**ก็ปรากฏว่ามีหลายฉบับที่ตัดทอนข้อความที่เห็นว่ามีเนื้อหาซ้ำหรือเห็นว่าไม่สำคัญออกไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายในการคัดลอกของผู้คัดลอกซึ่งน่าจะเป็นพระภิกษุผู้เป็นครู ดังเช่นบางฉบับมุ่งใช้เป็นแบบฝึกหัดอ่านเขียนและอบรมคุณธรรมและศีลธรรมเพียงบางส่วนที่เห็นว่าสำคัญ บางฉบับเน้นเนื้อหาในส่วนที่เป็นการอบรมสั่งสอนเรื่องภาระหน้าที่ตลอดจนคุณธรรมและจริยธรรมอย่างละเอียดพิสดารไปด้วย เป็นต้น

อนึ่ง การคัดลอกซ่อมแปลงมาใช้เฉพาะบางส่วนในวรรณกรรมที่เป็นแบบเรียนผู้คัดลอกเป็นผู้พิจารณาว่าควรคัดลอกส่วนใดจากหนังสือเล่มใดมาใช้บ้าง ดังตัวอย่างเช่นวรรณกรรม**ปฐมมาลา คำกาพย์ ฉบับ ศวน.๑** คัดลอกจาก**ปฐมมาลา**แบบเรียนหลวงมาเพียง ๑๑ ตอน เฉพาะเรื่องการเขียนการอ่านคำไทยเท่านั้น ต่อด้วยการคัดลอกบทกลอนอ่านคำเทียบท้ายคำแต่ละมาตราตั้งแต่แม่ ก กา ถึงแม่เกย จาก**ประถม ก กา** (ประถม ก ข ก กา) จะเห็นได้ว่าผู้คัดลอกมุ่งสอนเพียงให้อ่านออกเขียนได้และฝึกฝนจนคล่องเท่านั้น ส่วน**ปฐมมาลา คำกาพย์ ฉบับ สทษ.๔** คัดลอกเนื้อความที่เกี่ยวข้องกับการเขียนการอ่านคำไทย ไวยากรณ์บาลี มาจาก**ปฐมมาลา**ฉบับแบบเรียนหลวง กับคำที่ใช้ ศ ษ ส คำที่ใช้ไม้มลาย หลักการใช้ตัว ฤ ฤๅ ฦ ฦๅ มาจาก**จินดามณี** ฉบับพระโหราธิบดี แสดงว่ามุ่งให้เรียนเขียนอ่านคำไทย และภาษาบาลีโดยไม่สนใจเรื่องคำประพันธ์เลย ต่างจาก**ปฐมมาลา คำกาพย์ ฉบับ สทษ. ๓** ที่คัดลอกอักษรศัพท์ จาก**จินดามณี** ฉบับพระโหราธิบดีมาด้วย พอจะอนุมานได้ว่าน่ามุ่งให้เป็นพื้นฐานในการแต่งคำประพันธ์ด้วย เป็นต้น

ส่วนการคัดลอกซ่อมแปลงวรรณกรรมฝึกหัดอ่านเบื้องต้นเรื่องประถม ก กา หัดอ่าน ทั้งฉบับที่คัดลอกมาเพียงบางส่วนบางตอน และฉบับที่คัดลอกมาหมดทุกตอนนั้น มักจะมีส่วนต่อเติมที่เป็นของผู้คัดลอกเองบ้าง คัดลอกมาจากที่อื่นบ้างตามที่ผู้คัดลอกเห็นว่าควรจะอบรมบ่มเพาะส่วนใดให้กับศิษย์ในขณะฝึกหัดอ่านคำ เช่น **ประถม ก กา หัดอ่าน** : **ฉบับ สทษ.๒** เพิ่มข้อความที่ว่าด้วยความสำคัญของวิชาความรู้ สุภาษิตสอนหญิงและสุภาษิตสอนชายบางส่วน **ประถม ก กา หัดอ่าน** : **ฉบับ สทษ. ๓** แต่งเติมอีก ๕ เรื่อง ได้แก่ สิ่งที่ควรเรียน หนังสือที่ควรศึกษาต่อ ความสำคัญของการศึกษาหาความรู้และสิ่งสำคัญที่ต้องเรียนรู้ วิธีการสวดหนังสือ และการรักษาศีลฟังธรรม **ประถม**

ก กา หัดอ่าน : **ฉบับ สทษ. ๕** เพิ่มเติม ๒ ส่วน ส่วนแรกสอนเรื่องการรักษาชื่อเสียงวงศ์ตระกูลด้วยการศึกษาหาความรู้และสอนเรื่องวิธีการเรียนรู้ ส่วนที่สองสอนเรื่องให้สนใจใฝ่เรียนธรรมอย่าไปหลงใหลในบทกลอนอักษรศิลป์ และให้รักษาศีล ทำบุญ ตักบาตร เลี้ยงดูผู้มีพระคุณ เป็นต้น

จึงกล่าวได้ว่าในการคัดลอกซ่อมแปลงวรรณกรรมแบบเรียนและวรรณกรรมพัฒนาการอ่านในท้องถิ่นภาคใต้นั้น ผู้คัดลอกมีสิทธิอย่างสมบูรณ์ที่จะเลือกคัดลอก ซ่อมแปลง และเพิ่มเติมเพื่อให้เกิดประโยชน์กับผู้เรียนตามเจตนารมณ์ของผู้คัดลอกหรือผู้สอน ทั้งนี้อาจคำนึงถึงสมรรถภาพของทั้งผู้เรียนและ/หรือผู้สอนซึ่งเป็นผู้คัดลอกอีกประการหนึ่ง ส่วนหนังสือพัฒนาทักษะการอ่านหรือหนังสือสวดนั้น ด้วยกุศโลบายที่มุ่งให้กุลบุตรและกุลธิดาอ่านหนังสือแตกเร็วในช่วงปฏิรูปการศึกษา ส่งผลให้เกิดวรรณกรรมท้องถิ่นประเภทกลอนสวดขึ้นจำนวนมากและมีการคัดลอกใช้เพื่อฝึกสวดอ่านกันอย่างแพร่หลาย ทั้งที่คัดลอกจากวรรณกรรมในท้องถิ่นและวรรณกรรมจากเมืองหลวง อย่างไรก็ตามการสืบทอดด้วยการคัดลอกซ่อมแปลงดังกล่าวนี้เริ่มหมดสิ้นไปเมื่อระบบการพิมพ์แพร่หลายขึ้นประกอบกับระบบโรงเรียนประชาบาลเปิดสอนทั่วราชอาณาจักร มีการพิมพ์แบบเรียนทางภาษาและแบบเรียนสอนอ่านแจกจ่ายทั่วทุกโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมัยต่อมาเริ่มมีแบบสอนอ่านจินตกวีนิพนธ์หรือกวีนิพนธ์ที่ตัดตอนมาจากวรรณคดีสำคัญ ๆ จากเมืองหลวง เฉพาะตอนที่เห็นว่าเป็นคติสอนใจโดยทางอ้อมและมีเนื้อหาสอดคล้องกับวัยของผู้เรียนทำให้บทบาทในทางการศึกษาของวรรณกรรมท้องถิ่นสูญหายไปอย่างสิ้นเชิง

การสืบทอดวรรณกรรมแบบเรียนและวรรณกรรมพัฒนาการอ่านด้วยการพิมพ์เป็นการสืบทอดที่เริ่มต้นจากภาคกลางเป็นส่วนใหญ่ เริ่มแรกด้วยการจัดพิมพ์เพื่อใช้ในการศึกษาในระบบโรงเรียน เมื่อมีระบบการพิมพ์เกิดขึ้นก็เริ่มมีการพิมพ์แบบเรียนแจกจ่ายไปตามโรงเรียนต่าง ๆ ในสมัยนั้น ๆ ดังเช่น**แบบเรียนชุดมูลบทบรรพกิจ**ซึ่งเป็นแบบเรียนหลวงที่ใช้ในระบบโรงเรียนเป็นชุดแรกของไทย เริ่มพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.๒๔๑๔ ต่อมาเมื่อกำหนดให้ใช้**แบบเรียนเร็ว**แทนใน พ.ศ. ๒๔๓๐ แต่ได้จัดพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.๒๔๓๒ การเผยแพร่มักจะแจกจ่ายไปตามโรงเรียนประชาบาลและโรงเรียนวัดบางแห่ง ในสมัยที่ใช้**แบบเรียนเร็ว**นี้การพิมพ์เผยแพร่น่าจะแพร่หลายมากขึ้นแล้วเพราะยังหาหลักฐานต้นฉบับหนังสือบุดที่คัดลอก**แบบเรียนเร็ว**ไม่ได้จนบัดนี้ แสดงว่าแม้จะมีการคัดลอกกันบ้างก็คงน้อยมาก หลังจากนั้นมีแบบเรียนทางภาษาและแบบเรียนสอนอ่านเกิดขึ้นมากมาย มีการสืบทอดด้วยการพิมพ์ทั้งสิ้น เช่น **แบบเรียนดรุณศึกษา** พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.๒๔๕๓ เป็นแบบเรียนที่ใช้ในโรงเรียนอัสสัมชัญ ต่อมาได้พัฒนาแบบเรียนสอนอ่านเป็นชุด **บทดอกสร้อยสุภาษิต** พิมพ์เป็นหนังสือสอนอ่านเมื่อประมาณ พ.ศ.๒๔๔๒-๒๔๕๘ *(เป็นช่วงสมัยที่เจ้าพระยาเสด็จสุเรนทราธิบดีผู้ขอไปพิมพ์เป็นหนังสือสอนอ่านในกรมศึกษาธิการดำรงตำแหน่งตั้งแต่ขั้นอธิบดีกรมศึกษาธิการและปลัดทูลฉลองกระทรวงธรรมการจนกระทั่งสิ้นสุดการดำรง*

ตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงธรรมการ) **แบบเรียนไว**พิมพ์ครั้งแรกในปี พ.ศ.๒๔๗๓ **แบบหัดอ่านหนังสือไทย** น่าจะพิมพ์ครั้งแรกในปี พ.ศ.๒๔๗๔ หรือก่อนหน้านั้นไม่นาน และ**แบบเรียนเร็วใหม่** ในปี พ.ศ.๒๔๘๐ เป็นต้น (เอนก นาวิกมูล.๒๕๔๖ : ๒๕-๕๙) ทั้งวรรณกรรมแบบเรียนทางภาษาแบบเรียนสอนอ่าน และแบบเรียนวรรณคดีมีการปรับปรุงอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะในช่วงหลังกระทรวงศึกษาธิการได้ตั้งกรรมการขึ้นชุดหนึ่งเป็นผู้ดำเนินการเลือกสรรและตัดตอนจากหนังสือต่าง ๆ ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรองมาเป็นบทเรียน ทั้งนี้มีการคัดสรรมาจากแบบเรียนเก่า ๆ หลายเล่ม ดังเช่นในแบบเรียนภาษาไทย ๕ เล่มที่ใช้ในชั้นประถมปีที่ ๓-๗ มีการคัดลอกบางตอนมาจาก **ประถม ก กา** *(ระฆังดังหง่าง ๆ แม่ไก่ วิชาหนาเจ้าฯ)* **มูลบทบรรพกิจ***(สัตว์สวยป่างาม)* **ปฐมมาลา***(ใฝ่ใจให้ทานนี้)* **นิติสารสาธก***(อย่าเกียจคร้านการเรียนเร่งอุตส่าห์)* **ดรุณศึกษา***(วิชาเหมือนสินค้า)* **บทดอกสร้อยสุภาษิต***(กา มดแดงฯ)* เป็นต้น แม้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๔๔ ซึ่งเป็นหลักสูตรที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้ก็มีการคัดสรรวรรณกรรมแบบเรียนและวรรณฝึกหัดอ่านมาใช้ในแบบเรียน ดังเช่น คัดสรรบางตอนจาก**ประถม ก กา** *(แม่ ก กา แม่กก แม่กง แม่กด แม่กมฯ)* **กาพย์พระไชยสุริยา บทดอกสร้อยสุภาษิต***(เด็กน้อย นกเอี้ยง กาดำ มดแดง แมวเหมียวฯ)* เป็นต้น มาปรับใช้ให้เหมาะสมกับบทเรียน เช่น คัดสรรมาใช้ภายใต้บริบทใหม่ให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเจตนาโดยแต่งเป็นเรื่องราวสมมติให้สมจริงและน่าสนใจเหมาะกับวัยของผู้เรียน ดังตัวอย่าง**บทที่ ๓ เรื่องแม่ไก่อยู่ในตะกร้า** ในหนังสือ**สาระการเรียนรู้พื้นฐาน ชุดภาษาเพื่อชีวิต วรรณคดีลำนำ** ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ ดังเนื้อความต่อไปนี้

“แม่ไก่อยู่ในตะกร้า ไข่ ๆ มาสี่ห้าใบ
อีแม่กาก็มาไล่ อีแม่ไก่ไล่ตีกา
หมาใหญ่ก็ไล่เห่า หมูในเล้าแลดูหมา
ปูแสมแลปูนา กะปูม้าปูทะเล”

ฯลฯ

เสียงท่องหนังสือดังเจื้อยแจ้วมาจากแคร่ไม้ไผ่ใต้ร่มมะม่วง เด็กชายมะยมเงี่ยหูฟังอยู่ครู่หนึ่ง จึงรีบเดินตามเสียงเข้าไปหา เห็นปู่ชมนั่งสานตะกร้าอยู่บนแคร่

“คุณปู่ทำอะไรหรือครับ” มะยมถาม

ปู่ชมสะดุ้ง แล้วเงยหน้าขึ้นมอง “ก็สานตะกร้าไงล่ะหลาน”

“แต่เมื่อสักครู่ผมได้ยินเสียงคนท่องหนังสือ ใครเป็นคนท่องครับคุณปู่” มะยมถาม

“ปู่เองแหละเป็นคนท่อง” ปู่ชมบอก “ถามทำไม หลานสนใจหรือ”

“ฟังน่าสนุกดีครับคุณปู่” มะยมบอก “แม่ไก่อยู่ในตะกร้า ไข่ ๆ มา สี่ห้าใบ คุณปู่ไปจำมาจากไหนหรือครับ”

ปู่ชมหัวเราะ แล้วบอกว่า “จำมาจากหนังสือเรียน สมัยปู่เป็นเด็ก ต้องเรียนหนังสือนี้ ปู่เลยจำได้” ปู่บอกพลางสานตะกร้าต่อ

มะยมเข้าไปนั่งข้างปู่ จ้องมองมือเหี่ยว ๆ ของปู่ที่จับตอไม้ไผ่สานตะกร้าอย่างคล่องแคล่ว ปู่ของมะยมอายุ ๗๐ ปีแล้ว แต่ยังแข็งแรงและสายตาดี ตอนเที่ยง ๆ ปู่จะลงมานั่งสานตะกร้าบนแคร่ใต้ร่มมะม่วงปู่สานตะกร้าได้สวย ปู่เคยบอกมะยมว่า ตะกร้าไม้ไผ่ใช้ดีกว่าตะกร้าพลาสติก เวลาสานตะกร้าปู่มักจะร้องเพลง หรือไม่ก็ท่องบทร้อยกรองอย่างอารมณ์ดี

ปู่หันมามองมะยมแล้วบอกว่า “บทร้อยกรองที่ปู่ท่องไปเมื่อสักครู่ มาจากหนังสือ **ประถม ก กา** หนังสือนี้เป็นแบบหัดอ่านและเขียนภาษาไทยของเด็กในสมัยก่อน ให้เด็กรู้จักอ่านและเขียนสะกดคำ มีตั้งแต่แม่ ก กา และมีตัวสะกดตั้งแต่แม่กก ไปจนถึง แม่เกย หากมะยมสนใจ ปู่จะสอนให้ท่อง

มะยมยิ้มอย่างพอใจ ขยับเข้าไปนั่งใกล้ปู่มากขึ้นอีก มะยมเพิ่งเริ่มเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ ยังอ่านหนังสือได้ไม่มาก โดยเฉพาะคำยาก ๆ มะยมยังอ่านไม่ค่อยคล่องเวลาปู่ว่าง มะยมจะมาให้ปู่สอนอ่านหนังสืออยู่เสมอ

แล้วปู่ก็ท่องให้มะยมว่าตามทีละวรรค

แม่ ก กา

แม่ไก่อยู่ในตะกร้า ไข่ ๆ มาสี่ห้าใบ
อีแม่กาก็มาไล่ อีแม่ไก่ไล่ตีกา
หมาใหญ่ก็ไล่เห่า หมูในเล้าแลดูหมา
ปูแสมแลปูนา กะปูม้าปูทะเล
เต่านาแลเต่าดำ อยู่ในน้ำกะจระเข้
ปลาทูอยู่ทะเล ปลาขี้เหร่ไม่สู้ดี

ฯลฯ

(ประถม ก กา ฉบับหอสมุดแห่งชาติ)

พอท่อง แม่ ก กา จบ ปู่ก็ขึ้นแม่กก แม่กก เป็นคำที่ตัว ก สะกด ปู่ท่องแล้วทำเสียงกระแทกกระทั้นเป็นจังหวะ มะยมร้องตามอย่างสนุกสนาน จากนั้นปู่ก็เปลี่ยนเสียงร้องเป็นทำนองแปลก ๆ ที่มะยมไม่เคยได้ยินมาก่อน

“คุณปู่ร้องเป็นทำนองอะไรครับ ผมไม่เคยได้ยิน ฟังน่าสนุกจังเลย” มะยมถามด้วยความสนใจ

“เขาเรียกว่าทำนองโอ้เอ้วิหารรายจ้ะหลาน” ปู่ตอบ “สมัยก่อนยังไม่ค่อยมีครู คนที่ช่วยสอนหนังสือเด็ก ๆ คือพระสงฆ์ เด็ก ๆ จะมาเรียนหนังสือกับพระที่วัด ท่านก็สอนให้พวกเราอ่านเป็นทำนอง มีทั้งจังหวะสนุกเร้าใจ และจังหวะช้าเนิบนาบ แต่ปู่ชอบจังหวะที่สนุกมากกว่า เพราะช่วยให้เราจำได้ง่ายขึ้น เหตุนี้กระมังที่คนสมัยก่อนเขาจึงคิดจังหวะ การอ่านและทำนองการร้องที่สนุก ๆ เพื่อให้เด็ก ๆ สนใจและจดจำได้ง่าย โดยเฉพาะเวลาสอนให้ฝึกอ่าน

เด็กชายรู้สึกแปลกใจมาก เขาไม่เคยรู้มาก่อนว่า คนสมัยก่อนจะอ่านหนังสือได้เป็นจังหวะและทำนองไพเราะสนุกสนานอย่างนี้ เขาอยากลองฝึกบ้าง จึงขอให้ปู่ช่วยสอนอ่านทำนองโอ้เอ้วิหารราย

“ได้สิหลาน” ปู่บอกอย่างอารมณ์ดี พร้อมกับลูบหัวมะยมเบา ๆ ด้วยความเอ็นดู

“มา เขยิบเข้ามา” ปู่จะสอนให้ร้องทำนองโอ้เอ้วิหารรายอย่างง่าย ๆ ปู่บอกแล้วเริ่มร้องนำ ให้มะยมร้องตามทีละวรรค

แม่กก

นกแสกนกกระสา แกรก ๆ มาเวลาดึก
น้ำมากแลน้ำลึก แลน้ำหมึกแลน้ำหมาก

ปลาอุกปลาดุกดัก แลปักหลักแลครกสาก
ชักเสาเอาเชือกลาก จะผูกจากให้จักตอก
ปลูกกี่ไว้ทอหูก ลูกมะดูกลูกมะกอก
ไม้แตกให้ใส่ปลอก ไม้กระบอกแลดอกบุก

ฯลฯ

นกมีปากแลมีปีก ผ่าไม้ซีกให้แตกหัก
ไปปะพวกที่รัก ได้รู้จักทักเรียกแขก
เด็ก ๆ ดูกระจก อย่าให้ตกมักจักแตก
ปลูกเผือกผักถากหญ้าแพรก หญ้าคาแฝกอย่าให้รก
เข้าเปลือกแลเข้าสุก เลือกปลาดุกทำห่อหมก
ด่าทอต่อตีชก ถูกศอกอกหกถลา

(ประถม ก กา. ฉบับหอสมุดแห่งชาติ.)

มะยมร้องตามปู่จนจบ เด็กชายรู้สึกสนุกเพราะบทอ่านที่ท่องมีจังหวะคึกคัก ปู่ชมก็พลอยสนุกตามไปด้วย ปู่บอกว่ายังมี แม่กง อีก แม่กง เป็นคำที่ตัว ง สะกด ถ้ามะยมยังไม่เบื่อปู่ก็จะท่องให้ฟังอีก

“ท่องเลยครับคุณปู่” เด็กชายบอก “ผมกำลังสนุกมากเลยครับ” ปู่ชมวางตะกร้าที่อยู่ในมือชั่วขณะ แล้วเริ่มท่อง แม่กง ให้มะยมฟัง

แม่กง

เรื่องกงดูจงแจ้ง ลูกมะแว้งแตงฟักทอง
ลูกตำลึงแลหนึ่งสอง ไม้กระบองแลกระบุง
กระถางโอ่งอ่างไห ทองแท่งใหญ่ใส่ไถ้ถุง
ยุงหนักต้องการมุ้ง ไปเมืองกรุงรุ่งพรุ่งนี้
หลังโกงนั่งหย่องยอง เรียกพวกพ้องแลน้องพี่
บึงบางคลองกว้างรี เรียกว่าปีมะโรงมะเส็ง
ชาววังนั่งในห้อง ชักจ้องหน่องดังโหน่งเหน่ง
ตาชั่งแลตาเต็ง ทั้งกางเกงแลกระทง
แมงป่องแมลงผึ้ง ปลาทูนึ่งปลากระสง
กุ้งกั้งทุกังกง ปลาตะพงซื้อแพงจริง
อึ่งอ่างแลคางคก ทั้งจิ้งจกแลแง่งขิง
นกยางย่องจิกปลิง ฝูงค่างลิงวิ่งร้องอึง
ระฆังดังหง่าง ๆ ฆ้องใหญ่กว้างคราง หึ่ง ๆ
กลองหนังดังตึง ๆ ตีกระดึงดังกริ่ง ๆ
นักเลงร้องเพลงพลาง ตรงหน้าต่างไขว่ห้างหยิ่ง
เอาหลังนั่งเอียงอิง มือถือฉิ่งตีดัง ๆ

เด็ก ๆ อย่าใหลหลง ดูเรื่อง กง ก กาบ้าง
ดูไปตั้งใจฟัง เบื้องหน้ายังจะว่ากด

(ประถม ก กา. ฉบับหอสมุดแห่งชาติ.)

"ยังมีอีกไหมครับคุณปู่" มะยมถาม เมื่อปู่ท่องจบ

"มีสิ" ปู่บอก แล้วยิ้มอย่างใจดี "ยังมีแม่กด แม่กบ แม่กน แม่เกยและแม่เกอว แต่บางตอนปู่ก็จำได้บ้างไม่ได้บ้าง ต้องไปนึกดูใหม่อย่างว่าแหละหลาน ปู่อายุมากแล้ว บางครั้งก็ลืมไปบ้าง เด็ก ๆ จะจำอะไรได้ดีกว่าคนแก่ไหนลองท่อง แม่ ก กา ใหม่สิ ปู่อยากรู้ว่าหลานจำได้บ้างไหม"

มะยมขยับตัวอย่างขึงขัง แล้วเริ่มท่อง "แม่ไก่อยู่ในตะกร้า" ให้ปู่ฟังคราวนี้เขาท่องโดยไม่มีปู่ว่านำ แต่บางตอนมะยมยังจำไม่ได้ ปู่ต้องช่วยบอกให้

"เอาละพอแค่นี้ก่อน" ปู่บอก เมื่อมะยมท่องหนังสือจนจบอีกรอบ "หลานมีความจำดีมาก ไว้พรุ่งนี้เรามาท่องแม่อื่น ๆ ที่เหลือกันอีก"

"ไชโย" มะยมร้องเสียงดัง

"สัญญาณนะครับ ว่าคุณปู่จะไม่ลืม"

"แน่นอน" ปู่ย้ำ พลางดึงร่างของเด็กชายเข้ามากอดด้วยความรัก

อธิบายเพิ่มเติมความรู้

๑. ประถม ก กา เป็นหนังสือสำหรับเด็กที่เริ่มหัดอ่านและเขียนภาษาไทย ซึ่งใช้เป็นแบบเรียนของเด็กไทยมานานแล้ว หนังสือเล่มนี้แต่งขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ แต่ไม่ทราบชื่อผู้แต่ง

๒. หนังสือ ประถม ก กา แต่งด้วยบทร้อยกรองง่าย ๆ ผู้แต่งนำคำที่สะกดในมาตราตัวสะกดแม่ต่าง ๆ มาร้อยเรียงเป็นบทร้อยกรองขนาดสั้น เช่น แม่ ก กา แม่กก แม่กง แม่กด ฯลฯ แต่ที่เลือกมาให้นักเรียนอ่านในชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ นี้ เลือกมาเพียงบางส่วนเท่านั้น นักเรียนที่สนใจอาจหาตอนอื่น ๆ มาอ่านเพิ่มเติมได้

๓. บทร้อยกรองทุกบทใน ประถม ก กา จดจำง่ายช่วยฝึกคำที่อ่านแจกลูกให้นักเรียนอ่านได้คล่องขึ้น นอกจากนี้ยังแทรกความรู้เรื่องต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ไว้ด้วย เช่น ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ ความรู้เกี่ยวกับชีวิตของชาวไทยในสมัยก่อน บางตอนก็แทรกคำแนะนำสั่งสอนที่เป็นประโยชน์แก่เด็ก ๆ เช่น

ความรู้เรื่องธรรมชาติของสัตว์

"เต่านาแลเต่าดำ อยู่ในน้ำกะจระเข้
ปลาทูอยู่ทะเล ปลาขี้เหร่ไม่สู้ดี"

ความรู้เกี่ยวกับชีวิตของชาววังสมัยก่อน

"ชาววังนั่งในห้อง ชักจ้องหน่องดังโหน่งเหน่ง"

คำแนะนำ สั่งสอนเด็ก ๆ

"เด็ก ๆ ดูกระจก อย่าให้ตกมักจักแตก
ปลูกเผือกผักถากหญ้าแพรก หญ้าคาแฝกอย่าให้รก"

ชวนคิด ชวนคุย

๑. นักเรียนชอบบทร้อยกรองตอนใดมากที่สุด ลองยกมาให้ฟังแล้วบอกได้หรือไม่ว่า ชอบเพราะเหตุใด

๒. นักเรียนคิดว่าบทร้องกรองในตอนใดที่มีจังหวะและท่วงทำนองสนุกสนานนั้นเกิดจากอะไร

๓. เมื่ออ่าน ประถม ก กา แล้ว นักเรียนได้รับความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับเรื่องใดบ้าง

๔. มีข้อความตอนใดที่นักเรียนอ่านแล้วไม่เข้าใจ ลองคิดหาคำตอบอาจถามเพื่อนๆ หรือขอให้ครูช่วยอธิบายเพิ่มเติมให้เข้าใจ

๕. การนำหนังสือ ประถม ก กา มาให้นักเรียนอ่าน เหมาะสมหรือไม่ เพราะเหตุใด ลองช่วยกันแสดงความคิดเห็น

นอกจากนั้นอาจนำมาใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ ในบทเรียน เพื่อฝึกฝนทักษะการอ่าน การเขียน การแต่งคำประพันธ์ การสังเกต เป็นต้น เช่น นำมาใช้ในกิจกรรม ชวนกันหา ในหนังสือสาระการเรียนรู้พื้นฐาน ชุดภาษาเพื่อชีวิต **ภาษาพาที** ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ ท้ายบทเรียน บทที่ ๒ ดังต่อไปนี้

ชวนกันหา

อ่านบทร้อยกรองแล้วช่วยกันหาว่ามีชื่อต้นไม้อะไรบ้าง

"เรือกสวนหมั่นพรวนดิน ต้นกระถินแลหงอนไก่
เถาวัลย์ขึ้นพันไม้ แลป่านไหมไม้แก่นจันทน์
ต้นขนุนแลสนโศก แลต้นโมกแลไม้หมัน
คูนบอนแลเผือกมัน ไม้มะดันลูกกระท้อน
ลูกอินแลลิ้นจี่ สารภีมีเกสร
พิกุลยี่สุ่นซ้อน แลไม้ค้อนไม้ท่อนโน้น"

(ประถม ก กา. ฉบับหอสมุดแห่งชาติ.)

หรือนำมาเป็นบทตัวอย่างประกอบแผนผังการแต่งคำประพันธ์ ดังเช่น ในหนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐานในวิชาภาษาไทยชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ใช้ตัวอย่างจากกาพย์พระไชยสุริยาของสุนทรภู่ ดังนี้

ตัวอย่างกาพย์ยานี ๑๑

"ลิงค่าง/ครางโคกครอก ฝูงจิ้งจอก/ออกเห่าหอน
ชะนี/วิเวกวอน นกหกร่อน/นอนรังเรียง
ลูกนก/ยกปีกป้อง อ้าปากร้อง/ซ้องแซ่เสียง
แม่นก/ปกปีกเคียง เลี้ยงลูกอ่อน/ป้อนอาหาร"

(กาพย์พระไชยสุริยา ของ สุนทรภู่)

ตัวอย่าง กาพย์ฉบัง ๑๖

"เห็นกวาง/ย่างเยื้อง/ชำเลืองเดิน เหมือนอย่าง/นางเชิญ
พระแสง/สำอาง/ข้างเคียง
เขาสูง/ฝูงหงส์/ลงเรียง เริงร้อง/ซ้องเสียง
สำเนียง/น่าฟัง/วังเวง"

(กาพย์พระไชยสุริยา ของ สุนทรภู่)

หรือนำมาเป็นบทอ่านคำประพันธ์ ดังเช่น บทประพันธ์บางตอนจาก**กาพย์พระไชยสุริยา** ของสุนทรภู่ที่ปรากฏในหนังสือสาระการเรียนรู้ขั้นพื้นฐานชุดภาษาเพื่อชีวิต **วรรณคดีลำนำ** ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ เป็นกิจกรรมท้ายบทให้อ่านคำประพันธ์กาพย์สุรางคนาง ๒๘ ดังนี้

"วันนั้นจันทร
มีดารากร เป็นบริวาร
เห็นสิ้นดินฟ้า ในป่าท่าธาร
มาลีคลี่บาน ใบก้านอรชร
เย็นฉ่ำน้ำฟ้า
ชื่นชะผกา วายุพาขจร
สารพันจันอิน รื่นกลิ่นเกสร
แตนต่อคล้อร่อน ว้าว่อนเวียนระวัน
จันทราคลาเคลื่อน
กระเวนไพรไก่เถื่อน เตือนเพื่อนขานขัน
ปู่เจ้าเขาเขิน กู่เกริ่นหากัน
สินธุพุลั่น ครื้นครั่นหวั่นไหว"

(สุนทรภู่, กาพย์พระไชยสุริยา)

วรรณกรรมที่เคยใช้ในการเรียนการสอนภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ในอดีต ที่ยังมีการสืบทอดด้วยการพิมพ์เพื่ออนุรักษ์ไว้ให้คนรุ่นใหม่ได้ศึกษา มักจะเป็นแบบเรียนทางภาษาและแบบเรียนสอนอ่านที่เป็นวรรณกรรมเมืองหลวงเท่านั้น เช่น **จินดามณี ประถม ก กา ประถม ก กา หัดอ่าน ปฐมมาลา แบบสอนหนังสือไทยชุดมูลบทบรรพกิจ** เป็นต้น ส่วนที่เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นส่วนใหญ่จะปรากฏอยู่ในลักษณะของการศึกษาปริวรรตซึ่งเป็นผลงานวิจัย มีบ้างที่จัดพิมพ์เผยแพร่เนื่องในโอกาสต่าง ๆ เช่น จากเชิงอรรถในงานเขียนเรื่อง "กำเนิดภาษิตลุงสอนหลาน" ของอาจารย์ศรีพัท มีนะกนิษฐ์ ที่พิมพ์ในหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพนายซ้อน สุวรรณคีรี ได้ระบุว่า **ภาษิตลุงสอนหลาน** ได้พิมพ์แจกเป็นธรรมบรรณาการมาแล้ว ถึง ๕ ครั้ง ครั้งที่ ๑ วัดท่าแพเมืองนคร ครั้งที่ ๒ วัดจะทิ้งพระเมืองสงขลา (งานฉลองโบสถ์) ครั้งที่ ๓ โรงเรียนจะทิ้งพระ ครั้งที่ ๔ ยุวชน

พุทธิกสมาคมสงขลา (งานพระราชทานเพลิงศพ คุณแม่กอบกุล รัตนปราการ ๒๓ กันยายน ๒๕๑๕) ครั้งที่ ๕ ชุมนุม นรก. มหาวชิราวุธ กรุงเทพมหานคร ๒๕๒๖ (สนิท บุญฤทธิ์.๒๕๔๘:๑๒,๒๕๙) หรือเรื่อง**วันคาร**เคยตีพิมพ์เป็นรูปเล่มในหนังสืองานฌาปนกิจศพนายแป้น นาควานิช เมื่อพ.ศ.๒๕๑๕ และเคยพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือพิมพ์เสียงราษฎร์ ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นนครศรีธรรมราชอยู่ระยะหนึ่ง (ชวน เพชรแก้ว. ๒๕๔๘ : ๖,๒๒๕) เป็นต้น แสดงว่า วรรณกรรมที่เคยใช้ในการเรียนการสอนภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ในอดีตมีหลงเหลือผ่านการตีพิมพ์บ้างในลักษณะดังกล่าวนี้

๒.๑.๒ สืบทอดด้วยการสร้างสรรค์ผลงานใหม่ การสืบทอดโดยวิธีนี้เป็นการรจนาวรรณกรรมเรื่องใหม่หรือฉบับใหม่หรือบทกวีใหม่ โดยอาศัยเนื้อหา เนื้อเรื่อง แนวคิด อนุภาค กลวิธี หรือ แรงบันดาลใจ จากวรรณกรรมที่มีมาก่อน นับเป็นการสืบทอดที่สร้างสรรค์เพราะก่อให้เกิดผลงานใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นจำนวนมากและสืบเนื่องไปได้ยาวนาน การสืบทอดวรรณกรรมแบบเรียน วรรณกรรมฝึกหัดอ่านเบื้องต้น และวรรณกรรมพัฒนาทักษะการอ่านด้วยการสร้างสรรค์ผลงานใหม่ ในที่นี้จะพิจารณาโดยจำแนกออกเป็น ๓ ประเด็น คือ ประเด็กแรก สร้างสรรค์วรรณกรรมใหม่โดยอาศัยเนื้อหาเดิม ประเด็นที่สอง สร้างสรรค์วรรณกรรมใหม่โดยอาศัยรูปแบบเดิม และประเด็นสุดท้าย สร้างสรรค์ผลงานใหม่โดยอาศัยกลวิธีเดิม

๒.๑.๒.๑ สร้างสรรค์วรรณกรรมใหม่โดยอาศัยเนื้อหาเดิม วรรณกรรมแบบเรียนฉบับที่เห็นได้ชัดที่สุดว่าผู้รจนาตั้งใจเรียงร้อยถ้อยคำขึ้นใหม่โดยอาศัยเนื้อหาเดิม คือวรรณกรรม **ปฐมมาลา คำกลอน** ซึ่งผู้รจนาระบุชื่อไว้ท้ายเล่มว่า ชื่อ กรีหรือโกศล ดังคำประพันธ์ที่ว่า

“สมญาฉันผู้นิพนธ์พจน์ ถ้ากำหนดสองนามตามประสงค์
*โดยบาลีชื่อว่า**กรี**จำนงค์ หนึ่ง**โกศล**โดยประสงค์มคธคำ”*

การสร้างสรรค์วรรณกรรมเล่มนี้ เนื้อหาดำเนินไปตามแบบเรียน**ปฐมมาลา คำกาพย์** มีการปรับปรุงเพิ่มเติมรายละเอียดเพื่อให้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้นในบางส่วน โดยเฉพาะความรู้ในเรื่องการแต่งคำประพันธ์ นอกจากนั้นยังเพิ่มตัวอย่างคำในแต่ละมาตราเป็นจำนวนมากนับเป็นคลังศัพท์ได้อย่างดี สันนิษฐานว่าผู้รจนาคงมุ่งเน้นให้เป็นตำราเรียนการแต่งคำประพันธ์ด้วยและเห็นว่าแบบเรียนส่วนใหญ่ใช้คำประพันธ์ประเภทกาพย์ จึงรจนาเป็นคำประพันธ์ประเภทกลอนดูบ้าง แต่มีข้อน่าสังเกตว่าฉบับศวน.๒ ระบุวันเดือนปีที่รจนาเสร็จสิ้นลงไว้ว่า

“ปีมะเส็งนพศกเดือนอาษาฒ จุลศักราชล่วงไปแล้วใจเอ๋ย
***พันร้อยสิบเก้าปี**ลี้ลับเลย เราเฉลยพจน์เสร็จสำเร็จลง”*

ปีจุลศักราช ๑๑๑๙ ตรงกับ พุทธศักราช ๒๓๐๑ ซึ่งตรงกับสมัยกรุงศรีอยุธยา ถ้าการคัดลอกไม่ผิดพลาดคลาดเคลื่อนก็น่าจะแต่งก่อน **ปฐมมาลา คำกาพย์** ซึ่งแต่งในสมัยรัชกาล

พระบาทสมเด็จพระนั่งเจ้าอยู่หัว แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทว่าหากพิจารณาจากชนิดของคำประพันธ์ ความเป็นระบบในการจัดเรียงเนื้อหา สำนวนภาษาที่ใช้ และเนื้อหาที่น่าจะเป็นหลักฐานบันทึกว่าสมัยนี้เปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้ร่ำเรียนเขียนอ่านเช่นเดียวกับผู้ชายแล้วจึงน่าจะแต่งหลังฉบับคำกาพย์ ดังข้อความที่ว่า

“ข้าขอพะระณาศาสนะ แต่กะ ขะ กข ก กา คลี่
*ไว้ให้หมู่กุมาระ**ตรุณี** ดูคดีจำข้อต่อปรีชา”*

และ *“ว่าไว้ให้เห็นเป็นตัวอย่าง พอเป็นทางเล่าเรียนเพียรศึกษา*
*กุมาระ**กุมารี**มีปรีชา จงไตรตราดูให้แน่อย่างแปรปรวน”*

ต่างกับข้อความใน**ปฐมมาลา คำกาพย์**ที่กล่าวถึงเฉพาะ “กุมาร” แสดงว่ายังเป็นสมัยที่นิยมให้เฉพาะผู้ชายเรียนหนังสือกันอยู่ดังข้อความว่า

*“**กุมาร**อ่านเขียน ให้หมั่นร่ำเรียน เพ็ญเพียรพูนผล*
ก กา ก่อน เก่า หมั่นเล่าหมั่นบ่น อย่าได้ฉงน
จำจนเจนใจ”

*หรือ “ดูกร**กุมาร** ร่ำเรียนเขียนอ่าน หว่านข้าวเอาผล*
การไรไม่ดี ถ้ามีในตน บั่นรอนผ่อนปรน
ให้พ้นสันดาน”

ข้อสันนิษฐานดังกล่าวน่าจะสอดคล้องกับข้อมูลใน **ฉบับศวน.๑** ที่ระบุวันเดือนปีที่รจนาเสร็จสิ้นไว้ว่า

“ปีมะเสงนพศกเดือนอาษาฒ ลุศักราชล่วงไปแล้วใจเอ๋ย
***พันสองร้อยสิบเก้าปี**ลี้ลับเลย เราเฉลยพจน์เสร็จสำเร็จลง”*

ปีจุลศักราช ๑๒๑๙ ตรงกับ พุทธศักราช ๒๔๐๑ ซึ่งตรงกับสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ย่อมชี้ชัดว่า**ปฐมมาลา คำกลอน**แต่งหลัง**ปฐมมาลา คำกาพย์**อย่างแน่นอน ทั้งยังมีการระบุชื่อผู้รจนาซึ่งไม่เคยนิยมกันมาในสมัยก่อนเป็นข้อมูลที่พอจะสันนิษฐานได้ว่า วันเดือนปีที่ระบุไว้ในฉบับศวน.๒ น่าจะผิดพลาดคลาดเคลื่อนด้วยการคัดลอกมากกว่า ผู้ศึกษาเองเชื่อว่า ผู้รจนา**ปฐมมาลา คำกลอน**ใช้ **ปฐมมาลา คำกาพย์** เป็นต้นแบบในการรจนาเพราะภาษาที่ใช้เลียนแบบกัน ทั้งยังมีการปรับปรุงเนื้อหาเป็นระบบกว่า เช่น รวมเนื้อหากลุ่มเดียวกันไว้ด้วยกันทำให้ได้เนื้อความกระชับและชัดเจนยิ่งขึ้น ดังเช่นรวมเอาการอธิบายเรื่องไตรยางศ์และการผันตัวอักษรไว้ด้วยกันเป็นต้น อย่างไรก็ตามไม่ว่าวรรณกรรมฉบับใดจะเกิดขึ้นก่อนย่อมต้องมีฉบับหนึ่งเอาอีกฉบับหนึ่งเป็นต้นแบบอย่างแน่นอน

การสร้างวรรณกรรมใหม่โดยอาศัยเนื้อหาเดิมเป็นหลักมีมากในวรรณกรรมแบบเรียนซึ่งเป็นวรรณกรรมที่ใช้เป็นแบบเรียนหลวงในสมัยต่อ ๆ กันมา และถูกคัดลอกหรือตีพิมพ์มาใช้เป็นแบบเรียนในท้องถิ่นภาคใต้ การสร้างวรรณกรรมใหม่โดยอาศัยเนื้อหาเดิมเป็นหลักนั้น ย่อมมีการปรับปรุง เนื้อหาตามที่ผู้รจนาเห็นว่าเหมาะสม เช่น ปรับปรุงหลักเกณฑ์ของภาษาให้รัดกุมและถูกต้องยิ่งขึ้น ตัดตอนส่วนที่เห็นว่าใช้เวลาเรียนมากแต่นำมาใช้ได้น้อย ปรับปรุงเนื้อหาให้กระชับขึ้นเป็นระบบขึ้นสามารถเรียนรู้ได้เร็วขึ้นจดจำได้แม่นยำขึ้นและนำไปใช้ได้ ดังตัวอย่างเช่น จากแบบเรียน**จินดามณี** ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชมีการปรับปรุงมาเป็นแบบเรียน**ประถม ก กา** และ**ประถมมาลา** ในช่วงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น และต่อมาได้มีการเรียบเรียงใหม่เป็นแบบเรียนชุด **มูลบทบรรพกิจ** ซึ่งมีการแบ่งเนื้อหาเป็นตอน ๆ อย่างเป็นระบบแต่มีรายละเอียดมากมาย ต้องใช้เวลาเรียนมาก จึงมีการปรับปรุงให้กระชับขึ้น ตัดตอนเนื้อหาเป็นบทสั้น ๆ คัดเลือกเฉพาะคำที่มีความหมายกับผู้เรียน มาใช้สอนและฝึกฝนการอ่านไปพร้อม ๆ กัน เป็น**แบบเรียนเร็ว** ต่อมามีการพลิกแพลงมากยิ่งขึ้นเพื่อรวบรัดให้เรียนได้เร็วขึ้นจดจำได้ง่ายขึ้น เป็น**แบบเรียนใหม่** และ **แบบเรียนเร็วใหม่** ตามลำดับ การปรับปรุงแบบเรียนยังดำเนินอยู่ตลอดมาเพื่อให้สามารถอ่านได้เร็วขึ้น จดจำได้แม่นยำขึ้น และมีความรู้กว้างขวางยิ่งขึ้น แต่อย่างไรก็ตามเนื้อหาหลักยังคงเดิมอยู่ อย่างเช่น พยัญชนะ ๔๔ ตัว (อาจมีบ้างที่นำมาปรับใช้ในการสอน เช่น ในการเรียนหนังสือวัดในภาคใต้มักสอน ก ข เล็ก คือ สอนเฉพาะพยัญชนะที่ใช้กันอยู่เป็นส่วนใหญ่ ๒๘ ตัวด้วยไม่นิยมใช้ตัวอักษรเสียงซ้ำอาจเป็นเพราะในภาคใต้นิยมเขียนตัวสะกดการันต์ ตามเสียงพูดเพื่อความสะดวกในการอ่านและการฟังตามสำเนียงภาษาถิ่น พิจารณาความหมายของคำเอาจากบริบทเป็นสำคัญก็เป็นได้) แบ่งออกเป็น ๓ หมู่ ได้แก่ อักษรสูง อักษรกลาง และอักษรต่ำ หลักการใช้ อักษรนำ อักษรควบ และหลักการใช้อักษรที่เป็นตัวสะกด รวมทั้งการใช้รูปสระไม้ม้วนในคำไทย ๒๐ คำ เป็นต้น สำหรับการใช้รูปสระนั้นมีข้อสังเกตว่า ในแบบเรียน**จินดามณี** กล่าวถึงสระในแม่ นโม ไว้เพียง ๒๐ ตัว คือ อ *(ออ)* อา อิ อี อึ อื อุ อู ฤ ฤๅ ฦ ฦๅ เอ แอ ไอ ใอ โอ เอา อำ อะ แบบเรียน**ประถม ก กา** *(ประถม ก ข ก กา)* กล่าวถึงสระไว้ในตอนต้น เพียง ๑๖ ตัว คือ ออ อา อิ อี อึ อื อุ อู เอ แอ ไอ ใอ โอ เอา อำ อะ ตัด สระ ฤ ฤๅ ฦ ฦๅ ออก ปรากฏว่าทั้งแบบเรียน**จินดามณี ประถม ก กา** และ**มูลบทบรรพกิจ** ใช้สระ ๑๖ ตัวนี้ ประสมคำในแม่ ก กา และใช้สระอีก ๑๗ ตัว คือ โอะ อะ อา อิ อี อึ อื อุ อู เอ แอ โอ ออ อัว เอีย เอือ เออ ผันคำ ในมาตราสะกด แม่ กก แม่ กง แม่กด แม่กน แม่กบ และแม่กม ส่วนแม่เกยใช้สระเดี่ยวและสระประสมครบ ๒๔ ตัว ผันคำ แสดงว่าสระมีครบทั้ง ๓๒ ตัว มาตั้งแต่สมัย**จินดามณี** และมีวิธีใช้แบบเดียวกัน แม้ในแบบเรียน**ปฐมมาลา**จะไม่มีการประสมอักษรแจกลูกแบบในแบบเรียน**จินดามณี** , **ประถม ก กา** และ**มูลบทบรรพกิจ** แต่ดูจากตัวอย่างคำในแต่ละมาตราปรากฏว่ามี

การใช้สระในลักษณะเดียวกัน ที่เห็นได้ชัดอีกประการหนึ่งคือ คำในมาตราแม่เกยทั้งในแบบเรียน **จินดามณี ประถม ก กา ปฐมมาลา** และ**มูลบทบรรพกิจ** ยังประกอบด้วย**คำในแม่ ก กา** ที่ประสมด้วยสระซึ่งปรากฏรูปวิสรรชนีย์ หรือพยัญชนะ **อ ย ว** รวมทั้งคำที่มี **ย และ ว สะกด** ทุกคำ ตลอดจนคำที่ประสมด้วย**นฤคหิต** เช่น **กำ** และ **รร** เช่น กรรม ทั้งนี้น่าจะเป็นเพราะใช้รูปในการพิจารณาด้วย เป็นเหตุทำให้เกิดความยุ่งยากสับสน ในสมัยต่อมาจึงปรับปรุงเนื้อหาใน **แม่เกย** เสียใหม่ โดยยึดเสียงเป็นหลักเพียงประการเดียวจึงมีเฉพาะคำที่ใช้อักษร “ย” สะกดเท่านั้น ส่วนที่สะกดด้วยอักษร “ว” ให้เป็น **แม่ เกอว**ไป คำใดไม่มีเสียงพยัญชนะสะกดจัดเป็นคำใน**แม่ ก กา** สำหรับคำที่ประสมด้วย “นฤคหิต” หรือ “รร” ให้จัดไว้ ตามเสียงท้ายพยางค์ของคำนั้น ๆ นอกจากนี้ยังมีการปรับปรุงเพื่อให้เกิดความชัดเจนและเป็นระบบยิ่งขึ้นอีกหลายประการเช่น ปรับปรุงหลักการผันวรรณยุกต์ (ให้มีการใช้วรรณยุกต์ครบทั้ง ๔ รูป) การใช้ไม้หันอากาศแทนอักษรซ้อน การใช้รูปสระเอียทั้งในคำที่มีตัวสะกดและไม่มีตัวสะกด (เดิมใช้ “ย” แทนสระเอียที่มีตัวสะกด) การใช้ “ม” สะกดแทนการใช้นฤคหิตแบบโบราณ รวมทั้งการกำหนดหลักเกณฑ์การใช้เครื่องหมายทัณฑฆาต เป็นต้น แต่ก็ยังนับได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการปรับปรุงของเก่าให้เหมาะแก่การใช้ซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติของภาษาจึงกล่าวได้ว่าวรรณกรรมแบบเรียนที่สร้างขึ้นใหม่ส่วนใหญ่ยังอาศัยเนื้อหาเดิมอยู่อย่างชัดเจนแม้จะเป็นแบบเรียนที่เขียนขึ้นใหม่ในปัจจุบันก็ตาม จึงจัดได้ว่าการสร้างสรรค์วรรณกรรมใหม่โดยอาศัยเนื้อหาเดิมเป็นการสืบทอดอย่างต่อเนื่องสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ส่วนวรรณกรรมพัฒนาทักษะการอ่านหรือหนังสือสวดโดยเฉพาะที่เป็นวรรณกรรมนิทานสืบทอดโดยวิธีนี้เป็นจำนวนมาก จึงมีวรรณกรรมเรื่องเดียวกันแต่หลายสำนวน ดังเช่น เรื่องหอยสังข์คำกาพย์ที่เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ เฉพาะที่ผู้ศึกษาได้มีโอกาสศึกษาพบว่าอย่างน้อยมีถึง 2 สำนวน เป็นต้น แต่ละสำนวนมีเสน่ห์ชวนอ่านไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน เป็นที่น่าเสียดายที่การสืบทอดโดยวิธีการนี้ของหนังสือสวดไม่ปรากฏอีกเลยในปัจจุบัน

๒.๑.๒.๒ สร้างสรรค์วรรณกรรมใหม่โดยอาศัยรูปแบบเดิม

รูปแบบในที่นี้หมายถึงทั้งรูปแบบในการนำเสนอและรูปแบบในการสอน จึงพิจารณาใน ๒ ประเด็นดังกล่าว

๒.๑.๒.๒.๑ วรรณกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่โดยอาศัยรูปแบบในการนำเสนอแบบเดิม เช่น วรรณกรรมเรื่อง **เสือโค ก กา คำกาพย์** หรือ **เสือโค ก กา ของพระมี** ซึ่งเป็นวรรณกรรมฝึกหัดอ่านเบื้องต้นที่แพร่หลายมากในจังหวัดภาคใต้ ใช้คำผูกเรื่องราวบอกเล่านิทานด้วยการประสมอักษรในแต่ละมาตราตามลำดับเหมือนวรรณกรรมเรื่อง**กาพย์พระไชยสุริยา** ของสุนทรภู่ ส่วนที่จะระบุว่าฉบับใดเป็นต้นแบบนั้นมิอาจจะกล่าวได้เพราะไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับวันเวลาที่มีการรจนาอย่างชัดเจนทั้งสองฉบับ แต่รูปแบบในการนำเสนอเป็นแบบเดียวกัน

จึงน่าจะอาศัยต้นแบบจากฉบับใดฉบับหนึ่ง ลักษณะการสร้างสรรค์วรรณกรรมโดยอาศัยวิธีการนำเสนอแบบเดิม มีอีกหลายฉบับ เช่น **ก.ไก่ คำกลอน** ที่สันนิษฐานว่าเป็นกลอนของชาวเมืองนครศรีธรรมราช ก็น่าจะได้รับอิทธิพลมาจากรูปแบบการนำเสนอกลอน ก. ไก่ ฉบับเดิมที่มีมาก่อน ดังที่ อเนก นาวิกมูล ผู้เขียนเรื่อง**แกะรอย ก ไก่** ได้ให้ข้อมูลว่า ครูย้วน ทันนิเทศ แต่ง**กลอน ก. ไก่** ลงใน**แบบเรียนไว** ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ เป็นคำกลอนว่าด้วยตัวอักษรไทย ตั้งแต่ ก ถึง ฮ ดังตัวอย่างบทกลอน มีว่า

*" ก. เอ๋ย ก **ไก่** ข. **ไข่** มาหา ฃ.**ขวด**น้องชาย*
*ค. **ควาย**เข้ามา ฅ.**คน**โสภา เดินหน้า ฆ.**ระฆัง***
*ง.**งู**ใจหาญ จ.**จาน**จริงจัง .....”*

(อเนก นาวิกมูล. ๒๕๓๖ : ๘๐)

หลังจากครูย้วนแต่งกลอน ก ไก่ แล้ว มีผู้แต่งกลอน ก ไก่ อีกหลายสำนวน แต่สำนวนที่นิยมกันแพร่หลาย คือ **กลอน ก ไก่ ของ บริษัทประชาช่าง จำกัด** หรือ **แบบเรียน ก ไก่ ชั้นเตรียม**เริ่มตีพิมพ์ครั้งแรกประมาณต้นปีหรือกลางปี พ.ศ. ๒๔๙๐ (อเนก นาวิกมูล. ๒๕๓๖ : ๙๗) ตัวอย่างกลอน ก.ไก่ สำนวนนี้มีว่า

*“ก เอ๋ย ก **ไก่** ข **ไข่**ในเล้า ฃ **ขวด**ของเรา*
*ค **ควาย**เข้านา ฅ **คน**ขึงขัง ฆ **ระฆัง**ข้างฝา*
*ง **งู**ใจกล้า จ **จาน**ใช้ดี .....”*

(อเนก นาวิกมูล. ๒๕๓๖ : ๑๒๗)

ส่วน **ก.ไก่ คำกลอน** ฉบับชาวนครศรีธรรมราชนี้ตีพิมพ์ในหนังสือ “ลุงสอน สอนหลานสินธุ์” ของ หนูฟองซึ่งพิมพ์ที่โรงพิมพ์มิตรไทย หาดใหญ่ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๓ จึงสันนิษฐานได้ว่า น่าจะได้รับอิทธิพลมาจากคำกลอน ก.ไก่ ฉบับก่อนบ้าง ดังตัวอย่างบทกลอนมีว่า

*“ ก.เอ๋ย ก.**ไก่** ขันไพเราะ เข้ารังเกาะ ข.**ไข่** ในริมฝา*
*ฃ.**ขวด** วิสกี้มีราคา เด็กชาวนาถือขอนั่ง ค.**ควาย***
*น่าสงสาร ฅ.**คน** บ่นตีลูก ตีไปถูก ฆ.**ระฆัง**ดังใจหาย*
*นั่น ง.**งู** ฐหางกลางเนินทราย แสนเสียดาย จ.**จาน** ท่านใส่แกง*
...”

(ก ไก่ คำกลอน อ้างถึงใน ชวน เพชรแก้ว ลำดับที่ ๑ ประเภท ๙)

เป็นที่น่าสังเกตว่า คำกำกับตัวอักษร เช่น ก ไก่ ข ไข่ ฃ ขวด ค ควาย..เป็นแนบเดียวกันทั้ง ๓ สำนวน และเป็นแบบเดียวกับที่เคยปรากฏในหนังสือ**แบบเรียนเร็ว** ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๑๐ พ.ศ. ๒๔๔๒ ซึ่งต่างกับสำนวนอื่นบางสำนวนเช่น บางสำนวนใช้ ก กบ ข เขียด ฃ ขวด ค เคียว...

(อเนก นาวิกมูล.๒๕๓๖:๕๗) บางสำนวนใช้ ก ไก่ ข เขียด ฆ เฆตร์ ค ค่าง...(อเนก นาวิกมูล. ๒๕๓๖ : ๖๐) เป็นต้น แม้ในปัจจุบันการนำอักษรมาเขียนเป็นคำกลอนก็ยังมีอยู่ ดังเช่น บทกวี "ก ก่อ ขอเขียน" ของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ที่เขียนเป็นคำกาพย์สุรางคนางค์ลงในวารสารศิลปวัฒนธรรมแสดงให้เห็นผลของการสืบทอดกลอน ก.ไก่ได้อย่างดี ดังตัวอย่างบทแรกที่ว่า

*"ก **ไก่** ไปเรียน*
*ข **ไข่**ไปเขียน ฃ **ฃวด**ขายของ*
*ค **ควาย**ไปนา ฅ **คน**น่ามอง*
*ฆ **ระฆัง**ดังก้อง ง **งู**ชูคอ..."*

มีวรรณกรรมท้องถิ่นที่เป็นแบบเรียนอีกเล่มหนึ่งชื่อว่า **ตำราเรียนภาษาไทย** : **อักขรวิธี** ซึ่งต้นฉบับเป็นหนังสือบุดขาว เก็บรักษาอยู่ที่ศูนย์วัฒนธรรมสุราษฎร์ธานี ไม่ปรากฏทั้งชื่อผู้แต่งและปีที่แต่ง แต่งเป็นบทกลอนว่าด้วยหลักการเขียนและการใช้คำ โดยเลือกคำที่มักจะเขียนสะกดการันต์ผิดหรือมีการใช้ไม่ถูกต้องตรงตามความหมายหรือใช้คำไม่เหมาะกับระดับบุคคล เป็นต้น มาอธิบายให้ข้อสังเกตในการใช้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

*"คำว่า**ทรี**นี้เป็นสองสนองพจน์ คือมคธคือสยามความขยาย*
ข้างคำไทยมิได้ใช้ด้วย "ย" ปลาย พฤกษารายริมถนนล้วนนนทรี
*หนึ่งคำไทยใช้เป็นนามนก คือพิหค**อินทรี**ชื่อปักษี*
*กับเรียกชื่อมัจฉาในวารี **ปลาอินทรี**ตัวเล็กเจ๊กประเดิม*
__อินทรีย์__ในมคธบทแยบคาย นั้นมี "ย" การันต์ท้ายท่านสรรเสริม"

จะเห็นได้ว่ามีลักษณะการนำเสนอความรู้ในเรื่องการเขียนการใช้คำคล้ายกับแบบเรียน**ปฐมมาลา คำกลอน**ในบางส่วนดังตัวอย่าง

*"**กาฬ**นี้แลแปลว่าสีดำ **การ**กระทำ **ร** ใส่ไว้ถ้วนถี่*
__กาล__ใส่ __ล__ มรณาเวลามี __กาน น__ นี้ บั่นทอนการ
__กาญจนา__แปลว่าสุวรรณะ ว่าไว้จะเจนใจให้สิ้นสาร
__มาน__เช่นนี้ว่า กษัยประลัยลาญ อัน__ประมาณ__ คือ คะเนเป็นแน่นอน"

(ปฐมมาลา คำกลอน : ฉบับ ศวน.๑.๒๕๔๘:๑๒,๖๖)

และคล้ายกับ **ปกีรณำพจนาดถ์** ของพระยาศรีสุนทรโวหาร ซึ่งแต่งเป็นกลอนเพื่อให้นักเรียนจำง่ายและนำไปใช้ได้ถูกต้อง ดังตัวอย่าง

*"**ทำ ธำม์ ธรรม** สามคำจำให้ได้ คือคำไทยว่าทำนาแลทำสวน*
*สารพัดทำงานการทั้งมวล บังคับควร**ทำ**แน่แม่ ก กา*

__ธำม์__ตัวนี้มิใช่คำสยาม *ท่านใช้ตามติดมคธภาษา*
เหมือนกับละพระสธำม์เช่นร่ำมา *ในคำเทียบแม่ ก กา ตำราครู*
__ธรรม__ตัวนี้ถูกที่มคธพากย์ *ทั้งสามคำจำยากหนอพ่อหนู*
อุส่าห์คิดค้นหาไตรตราดู *คงได้รู้ที่จะใช้ถูกใจความ"*

(คำกลอนสอนเด็กของพระศรีสุนทรโวหาร : ฉบับ สทษ.)

จากตัวอย่างบทกลอนการเขียนคำดังกล่าวข้างต้น พอจะมองเห็นได้ว่ามีการสร้างสรรค์งานใหม่โดยใช้รูปแบบเดิมที่ได้รับอิทธิพลต่อ ๆ กัน แม้ในปัจจุบันก็มีบทกลอนสอนการเขียนการใช้คำอีกมากมายเป็นตำราที่ครูอาจารย์มักเขียนไว้ให้ศิษย์ใช้ประกอบการเรียนการเขียนการอ่านคำไทยในการศึกษาระดับชั้นต่าง ๆ

๒.๑.๒.๒.๒ วรรณกรรมที่สร้างขึ้นใหม่โดยอาศัยรูปแบบการสอนแบบเดิม ๆ มักเป็นวรรณกรรมคำสอนทั้งที่ใช้เป็นวรรณกรรมฝึกหัดอ่านเบื้องต้นและใช้เป็นวรรณกรรมพัฒนาทักษะการอ่าน พบว่ามีการสร้างสรรค์วรรณกรรมใหม่โดยอาศัยรูปแบบเดิมอยู่ ๒ ลักษณะ คือ ลักษณะแรกใช้แนวการสอนแบบเดิม ๆ ดังเช่น **พระกจายสอนศิษย์** (สุภาษิตสอนชาย) **สุภาษิต คำกาพย์**ใช้แนวการสอนแบบเดียวกับ**ประถม ก กา หัดอ่าน** คือ ว่าด้วยเรื่องจริยวัตรและจริยธรรมของศิษย์วัด ความสำคัญทางการศึกษา สิ่งที่ควรประพฤติและไม่ควรประพฤติ แม้แนวการสอนในวรรณกรรมพัฒนาทักษะการอ่าน ประเภทคำสอน เช่น วานรสอนพระโพธิสัตว์ ภาษิตลุงสอนหลาน อิสิสอนศิษย์ ปริศนาสอนน้อง สุภาษิตสอนหญิง ต้นสมุดสุภาษิต ก ข้อ ก กา สุภาษิต เป็นต้น ก็ไม่แตกต่างกันมากนัก วรรณกรรมดังกล่าวคงได้รับอิทธิพลของกันและกันอยู่ไม่น้อย เพียงแต่ค่านิยมและโลกทัศน์ อาจถูกปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยที่แต่งเท่านั้นที่ทำให้นัยของคำสอนต่างกันออกไปบ้าง ลักษณะที่ ๒ ใช้วิธีการสอนรูปแบบเดียวกัน ดังเช่น ใช้รูปแบบภาษิตเป็นคำกล่าวสอนใจ ทั้งนี้สื่อความหมายตรง ๆ ก็มี สื่อความหมายโดยนัยก็มี และสื่อความหมายเป็นกลาง ๆ ให้ตีความไปใช้ให้เกิดประโยชน์เอาเองก็มี เช่น สุภาษิตคำกาพย์ ต้นสมุดสุภาษิต โคลงโลกนิติฉบับปักษ์ใต้(แปลง)เป็นต้น หรือเป็นการสอนโดยสมมุติตัวละครขึ้นมากล่าววาจาสั่งสอนให้เหมาะกับบทบาทของตน เช่น **พระกจายสอนศิษย์ วานรสอนพระโพธิสัตว์ ภาษิตลุงสอนหลาน ปริศนาสอนน้อง หรือ อิสิสอนศิษย์** เป็นต้น อย่างไรก็ตามรูปแบบการสอนแบบเดิม ๆ อาจเป็นแนวทางในการสร้างวรรณกรรมใหม่ หรือเป็นเพียงแรงบันดาลใจให้เกิดวรรณกรรมชิ้นใหม่ขึ้นอีกในสมัยต่อ ๆ มาดังเช่น **คำกลอนภาษิตสอนหญิงชาย**ของโนราเติมแห่งจังหวัดตรัง **มาณพสอนน้อง บทสอนนาค** ของ ฉิ้ว ทิพย์วารี เป็นต้น

๒.๑.๒.๓ สร้างสรรค์ผลงานใหม่โดยอาศัยกลวิธีเดิม การสืบทอดโดยวิธีนี้ที่เห็นได้ชัดคือ การศึกษากลวิธีการเขียนกลบทจากวรรณกรรมเรื่อง**ยศกิต** หรือ**กลบทสิริ**

วิบุลกิตติ ของหลวงปรีชา (เซ่ง) มาแต่งกลอนใช้ในการเล่นหนังตะลุงของนายหนัง ดังที่อุดม หนูทอง ผู้เขียนบทความเรื่อง “ยศกิต : ตำรากลอนหนังตะลุง” กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า *“...ยศกิตเป็นเรื่องที่มีความสำคัญยิ่งสำหรับชาวภาคใต้ เพราะนายหนังตะลุงใช้เป็นแบบฉบับในการร้องกลอนหนังตะลุงในอดีตจะเรียนยศกิตกันอย่างจริงจังควบคู่ไปกับการอ่านวรรณคดีอื่น ๆ ที่สำคัญคือ พระอภัยมณี หนังประวิง หนูเกื้อกล่าวว่าท่านเองหัดหนังเมื่ออายุ ๑๕ ปี เริ่มหัดก็อ่าน **ยศกิต** กับ **พระอภัยมณี** เรื่องพระอภัยมณีนั้นกลอนหวาน ส่วนยศกิตกลอนสนุก นายหนังสมัยก่อนเรียนวรรณคดีเหล่านี้ทั้งนั้น อย่างหนังปานบอดซึ่งเป็นอาจารย์ของหนังประวิงสามารถจำยศกิตได้ทั้งเล่ม เวลาเล่นก็ใช้กลบทแทรกกลอนสุภาพตลอดเรื่อง หนังสมัยก่อนที่เล่นกลอนกลบทที่มีชื่อเสียงและหนังประวิงได้ดูอีกคณะหนึ่ง คือ หนังสุด บ้านเขาวังไกร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช หนังคณะนี้ใช้กลอนกลบทที่แต่งเองแทบทั้งสิ้น”* (อุดม หนูทอง. ๒๕๓๔ : ๑) นอกจากนั้นยังมีข้อความอีกส่วนหนึ่งในผลงานของหนังกราย ที่กลิ่น คงเหมือนเพชรรวบรวมไว้ในเอกสารอัดสำเนาและอุดม หนูทอง นำมาอ้างต่อ กล่าวถึงการศึกษา**ยศกิต** ของหนังกรายว่า *“ผู้ใกล้ชิดบางคนเล่าให้ฟังว่าหนังกรายชอบอ่าน**ยศกิต**และ**พระอภัยมณี**มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง **ยศกิต** หนังกรายได้นำมาเป็นแบบฉบับของการเขียนกลอนในแนว ‘กลบท’ ”* (อุดม หนูทอง.๒๕๓๔ : ๑)

การศึกษาวรรณกรรม**ยศกิต**จนกระทั่งจำได้ขึ้นใจ เป็นผลให้นายหนังตะลุงบางคนสามารถร้องกลอนสดเป็นกลบทได้โดยอัตโนมัติ หนังตะลุงที่สนใจศึกษาและฝึกแต่งกลอนกลบทอย่างจริงจังมักพยายามถ่ายทอดให้กับศิษย์ และมอบกลอนกลบทที่ตนใช้อยู่หรือแต่งขึ้นใหม่ให้ศิษย์นำไปใช้ บางทีก็เผื่อแผ่ไปถึงเพื่อนหนังตะลุงทั่วไปด้วย ดังที่อุดม หนูทอง เคยเขียนไว้ว่าหนังประวิง แต่งกลอนกลบทไว้เป็นเล่มสมุด เคยให้หนังฉิ้น อรมุตหยิบยืมไปศึกษาและอนุญาตให้ใช้ได้ (อุดม หนูทอง. ๒๕๓๔ : ๓) ลักษณะเช่นนี้ทำให้การใช้กลอนกลบทเป็นที่นิยมของหนังตะลุงและเนื่องจากการแต่งกลอนกลบทมักอาศัยเรื่อง**ยศกิต**เป็นต้นแบบ นายหนังตะลุงจึงถือว่า **ยศกิต** เป็นตำรากลอนหนังตะลุง แม้ในเขตที่ไม่สู้นิยมใช้กลอนกลบทในการเล่นหนังตะลุง เช่น หนังตะลุงในจังหวัดสงขลา นายหนังหรือผู้แต่งบทหนังก็ยังศึกษา**ยศกิต**และนำมาปรับใช้ในผลงานของตนด้วยเช่นกัน ดังที่ ฉิ้ว ทิพย์วารี นักเขียนบทหนังตะลุง กล่าวว่า หนังตะลุงสงขลาไม่สนใจจะเล่นกลบท เพราะไม่เข้ากับหนังแถวสงขลา แต่ก็ติดใจว่า**ยศกิต**มีความคมคาย สัมผัสดี อรรถรสดี จึงนำมาเป็นแบบอย่างการเล่นคำทำนองกลบทในการเขียนบทกวีเป็นกลบทแปลง (ฉิ้ว ทิพย์วารี, สัมภาษณ์) ส่วนหนังฉิ้น อรมุต กล่าวว่าอ่านหนังสือมาก **ยศกิต** ก็อ่าน แต่การเล่นหนังไม่ได้ลอกเลียน เป็นการเรียนเอามาปรับใช้ ปรับรูปแบบกลบทใหม่กระทั่งแม้คนเคยอ่านก็ไม่รู้ว่าเอาต้นแบบมาจาก**ยศกิต** (ฉิ้น อรมุต, สัมภาษณ์)

วรรณกรรมเรื่อง**ยศกิต**มีอิทธิพลในการสร้างสรรค์ผลงานใหม่เป็น ๒ ลักษณะ คือ นำรูปแบบฉันทลักษณ์ ในวรรณกรรม**ยศกิต**ไปใช้โดยตรง และพัฒนารูปแบบกลอนใหม่โดยอาศัยแนวการเขียนกลบทใน**ยศกิต**

๒.๑.๒.๓.๑ การนำรูปแบบฉันทลักษณ์ในวรรณกรรมยศกิตไปใช้โดยตรง เกษม ขนาบแก้ว (๒๕๔๘ : ๓๐-๓๑) กล่าวว่าแม้กลบทที่ปรากฏในยศกิตจะมีถึง ๘๖ ชนิด แต่ที่นายหนังตะลุงและผู้แต่งบทหนังตะลุงนิยมเลือกนำมาใช้มีประมาณ ๑๐ ชนิด ได้แก่ ๑. กลบทนาคบริพันธ์ ๒. กลบทอักษรบริพันธ์ ๓. กลบทสะบัดสะบิ้ง ๔. กลบทนาคเกี่ยวกระหวัด ๕. กลบทพยัคฆ์ข้ามห้วย ๖. กลบทกบเต้นต่อยหอย ๗. กลบทครอบจักรวาล ๘. กลบทอักษรล้วน ๙. กลบทวัวพันหลัก ๑๐.กลบทถอยหลังเข้าคลอง ที่เป็นเช่นนี้เพราะกลบทเหล่านี้ช่วยเสริมให้บทหนังตะลุงวิจิตรพิสดารยิ่งขึ้น แต่งขับร้องและฟังได้ไม่ยากนัก นอกจากนั้นยังได้ยกตัวอย่างกลบทที่ปรากฏอย่างชัดเจน ในบทหนังตะลุงบางเรื่อง บางบท ดังต่อไปนี้

๑) เรื่องกลิ่นกรอบแก้ว ของ ส.ชำนาญภักดี (นายเสือ ชำนาญภักดี) กวีชาวบ้าน บ้านดอนคัน จังหวัดสงขลา กลบทที่ปรากฏได้แก่ **นาคบริพันธ์ อักษรบริพันธ์ สะบัดสะบิ้ง นาคเกี่ยวกระหวัด พยัคฆ์ข้ามห้วย**

๒) เรื่องบุกแดนมหัศจรรย์ของนายพ่วง บุษรารัตน์ นักเขียนบทหนังตะลุงผู้มีชื่อเสียงชาวพัทลุง กลบทที่ปรากฏคือ **กบเต้นต่อยหอย สะบัดสะบิ้ง**

๓) เรื่องฟ้าสูงแผ่นดินต่ำ ของนายฉิ้ว ทิพย์วารี กวีชาวบ้านจังหวัดสงขลา นักเขียนบทหนังตะลุงผู้ที่มีชื่อเสียงชาวสงขลา กลบทที่ปรากฏคือ **กบเต้นต่อยหอย**

๔) บทเทวาของนายฉิ้ว ทิพย์วารี บทเทวาของหนังกราย พัฒน์จันทร์ บทเทวาของหนังแปลก สองหิ้ง จังหวัดสงขลา บทเทวาของหนังเชษฐ ทหารจังหวัดชุมพร บทเทวาของหนังฟอง อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช กลบทที่ปรากฏ คือ **สะบัดสะบิ้ง**

๕) บทสมห้อง (บทอัศจรรย์) ของหนังปานบอด อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช กลบทที่ปรากฏ คือ **สะบัดสะบิ้ง**

๖) บทรามสูรของหนังประวิง หนูเกื้อ กลบทที่ปรากฏ คือ **นาคบริพันธ์**

๗) บทชมนางของหนังประวิง หนูเกื้อ กลบทที่ปรากฏ คือ **อักษรบริพันธ์**

๘) บทชมนางของหนังกราย พัฒน์จันทร์ กลบทที่ปรากฏ คือ **ครอบจักรวาล**

๙) บทยักษ์ถือศีลของหนังประวิง หนูเกื้อ กลบทที่ปรากฏ คือ **ถอยหลังเข้าคลอง**

๑๐) บทนางเดิน (บทคร่ำครวญรำพัน) ของหนังกราย พัฒน์จันทร์ กลบทที่ปรากฏ คือ **สะบัดสะบิ้ง**

๑๑) บทยักษ์ชมป่าของหนังประวิง หนูเกื้อ กลบทที่ปรากฏคือ **อักษรล้วน**

๑๒) บทเกี้ยวจอของนายแปลก มนตรี ผู้เขียนบทเกี้ยวจอที่มีชื่อเสียงชาวสงขลา กลบทที่ปรากฏ คือ **วัวพันหลัก**

การนำรูปแบบฉันทลักษณ์กลบทในวรรณกรรมยศกิตไปใช้แต่งกลอนกลบทสำหรับเล่นหนังตะลุงนั้น อุดม หนูทอง (๒๕๓๔ : ๑๒-๑๖) อธิบายว่ากลบทแต่ละชนิดมีท่วงทำนองลีลาต่างกัน สื่ออารมณ์ความรู้สึกต่างกัน หนังตะลุงจึงเลือกฉันทลักษณ์ใช้ตามความเหมาะสม โดยดูความสอดคล้องกลมกลืนกับเหตุการณ์และอารมณ์ของเรื่องตลอดจนบทบาทของตัวละคร ทั้งมิได้เคร่งฉันทลักษณ์ในการใช้มากนัก พร้อมยกตัวอย่างกลบทของหนังตะลุงต่าง ๆ ประกอบคำอธิบายมา ๕ กลบท ดังจะตัดตอนมาเพียงเล็กน้อย ต่อไปนี้

(๑) **กลบทสะบัดสะบิ้ง** มีลีลาโลดโผน กระทบกระทั่ง หนังกราย พัฒน์จันทร์ นำมาใช้ร้องบทเทวา (ออกพระอินทร์) ดังตัวอย่าง

เป็นหมอกเมฆมืดมิดปิดเมฆิน *“ร้อนถึงอาสน์อมฤทธิ์สถิตสถิน*
เกิดสนั่นลั่นพิลึกเสียงกึกเสียงก้อง *อาสน์อมรินทร์ร้อนจ้านจนสุดทานสุดทน*
บันดาลการพิลึกทั่วสากึกสากล *ระฆังฆ้องก้องฟ้าทั้งเวหาเวหน*
สิบหกชั้นบันดาลพิมานทรุด *สุริยนอับแสงไม่แจ้งไม่จาง*
หรือเกิดลางกลางเมืองระเคืองระคาง *เทพบุตรตรึกตรองก็ยิ่งหมองยิ่งหมาง*
ใครไถ่ทาสฆ่าคนมาบนมาบวช *หรือใครสร้างเพหารสร้างพานสร้างโพ*
ให้ยิ่งยวดมรรคผลวิสนวิโส”

ฯลฯ

(๒) **กลบทนาคบริพันธ์** หนังประวิง หนูเกื้อ นำไปใช้ในบทรามสูร ดังตัวอย่าง

“ในครั้งนั้นบันดาลพิมานยักษ์ *พิมานโยกเหมือนจะหักหวาดหวั่นจิต*
หวาดหวั่นจัดอัศจรรย์กลับหันหวย *กลับหันเหียนมณเฑียรระทวยแท่นสถิต*
แท่นสถานจอมมารรำพึงคิด *รำพึงคาดหวาดหวิดจิตเป็นทุกข์*
จิตเป็นที่ร้อนรนหม่นหมองมาก *หม่นหมองมีลางหลากจากความสุข*
จากความโสมมนัสสาอุรารุก *อุราเร่งรีบลุกจากแท่นทิพย์*
จากแท่นทองมองเขม้นเห็นขวานเพชร *เห็นขวานพอก็เสด็จพระหัตถ์หยิบ”*

ฯลฯ

(๓) **กลบทอักษรบริพันธ์** หนังประวิง หนูเกื้อ นำไปแต่งเป็นบทชมนาง ดังตัวอย่างบางตอนที่ว่า

“เห็นกำไลใส่กรสมรมิ่ง *ประจักษ์จริงว่าสุดามารศรี*
ยืนชมโฉมกัลยาสุมาลี *ชะเจ้าพี่องค์อรเหมือนท่อนทอง*

อันทองทิพย์หยิบวางไว้กลางแท่น *คนแกล้งทำยังไม่แม้นเสมอสอง*
เสมอศักดิ์ยังไม่เทียบเปรียบรูปทอง *แม่รูปทิพย์เหมือนจะล่องลงมาดิน*
พิศดูน่ารักพระพักตร์ผ่อง *พระพักตร์ผิวนวลละอองพระยืนมองเกศิน*
เกศาแสงแมลงทับระยับนิล *ระเยือกนวลภุมรินขนงนาง*
ชะชะแก้มแย้มเยื้อนเหมือนจะย้อย *เหมือนจะแย้มแช่มช้อยทั้งสองข้าง*
ดูสีแดงแสงออกเอี่ยมสะอาง *ดูสีออกประดุจอย่างเป็นกลีบทอง”*

ฯลฯ

(๔) **กลบทครอบจักรวาล** หรือ**คร่อมจักรวาล** หนังกราย พัฒน์จันทร์ นำไปแต่งเป็นบทชมนาง ดังตัวอย่างคำประพันธ์บางตอนต่อไปนี้

“สมัยหนึ่งยกถึงนางร่างสมัย
วิไลลักษณ์พักตร์อร่ามงามวิไล *ยวนเย้าใจในกายให้เย้ายวน*
นั่งเอกาว้าเหว่เวลานั่ง *หวน[สงวน]ผู้หญิงสิ่งที่หวังน้องยังหวน*
ควรจะมีชู้ชมก็ไม่สมควร *ชายชักชวนให้น้องชั่วน้องสากลัวผู้ชาย*
สองเต้าสาวตึงตั้งอยู่ทั้งสอง *หมายว่าพุมกำลังพองสิ่งที่เป็นของหมาย*
ไว้น่าชิดปิดเสียก่อนซ่อนเอาไว้ *คนมาขอฉันไม่ให้ไม่ใช่ของให้คน”*

ฯลฯ

(๕) **กลบทอักษรล้วน** หนังประวิง หนูเกื้อ นำไปแต่งเป็นบทชมป่า ดังตัวอย่าง

“หวนคะนึงถึงผัวเมื่อตัวจาก *เป็นทุกข์มากมาใกล้ใจเจ้าหาย*
ถึงยามนอนหล่อนนิมิตคิดถึงชาย *ยามตื่นกายเตรียมตรมฝืนชมไพร*
สร้อยสนสังโศกสวงเสียดสักสูง *ยามเย็นยูงหยุดยั้งยอดยางใหญ่*
โน่นนางนวลนกน้อยนอนนอกใน *เหล่าลิงไล่โลดลงเลี้ยวเล่นลาน*
เหวห้วยห่างเห็นหงส์หันหัวหาง *ข่อยขึ้นข้างโขดเขินเขาขันขาน*
กาเกาะกิ่งแก้วกรรณิการ์การ *เรไรรานหริ่งร้องระเรื่อยเรียง*
จาบจิกจอกจอแจจนจานจอด *เสือสางสอดใส่ส่งสาดสุดเสียง*
หมู่เม่นมาหมาหมายมาดมองเมียง *คางดูดเคียงคอยคุมคู่คุ้นเคย”*

ตัวอย่างกลบทอื่น ๆ เช่น หนังฉิ้น อรมุต นำ**กลบทนารายณ์ทรงเครื่อง**มาใช้พรรณนาลักษณะตัวละคร ดังตัวอย่างบางตอนที่คัดมาจาก**การวิเคราะห์ภูมิปัญญาการใช้กลบทคำภาษาไทยถิ่นใต้ สำนวนไทยที่ปรากฏในบทหนังตะลุงของหนังฉิ้น อรมุต** ของเกษม ขนาบแก้ว (๒๕๔๘ : ๓๙-๔๐) ที่ว่า

“ย้อนกล่าวสาวงามจากคามวาสี *แม่หนูอยู่ดีราศีสุกใส*
ยอดหญิงหิ้งดงสมทรงสาวไทย *หน้ายวนนวลใยชอบใจชายชม*
โอษฐ์ปรางอ้างเปรียบจันทร์เทียบจริงแท้ *สวยแข่งแสงแขงามแผ่แง่ผม*
นุ่งห่มนมเห็นในเต้นโนตม *น่าชิดนิดชมแลอมล่ออำ*
นุ่งสมนวลศรีนอกมีในเมียน *รุ่งชายรายเชียรล้วนเขียนลายขำ*
สวยลายใส่เลิศดอกเจิดดวงจ้ำ *ลวดทองลองทำสมร่ำสวยแรง”*

ฯลฯ

จากตัวอย่างการนำรูปแบบฉันทลักษณ์กลบทบางชนิด ในวรรณกรรมยศกิต มาใช้แต่งเนื้อหาใหม่เพื่อใช้ในการแสดงหนังดังกล่าว จัดได้ว่าเป็นการสืบทอดวรรณกรรมวิธีการหนึ่งของชาวภาคใต้

๒.๑.๒.๓.๒ การพัฒนารูปแบบกลอนใหม่โดยอาศัยกลวิธีเดิมจากการศึกษา “ยศกิต : ตำรากลอนหนังตะลุง” อุดม หนูทอง (๒๕๓๔ : ๑๗-๑๘) สันนิษฐานว่า **กลอนคำคอน** (กลอนสี่หนัง) ที่แพร่หลายในบรรดาหนังตะลุงทางนครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี ชุมพร กระบี่ พัทลุง และตรัง น่าจะพัฒนามาจากกลบทนารายณ์ทรงเครื่องและจตุรงค์นายกใน**ยศกิต** เป็นบทกลอนที่นิยมใช้กับบทชม บทโต้ตอบ บทสอนใจ บทบรรยายลักษณะตัวละครที่มีลักษณะพิเศษเป็นต้น ดังตัวอย่าง บทฤาษีสอนศิษย์ ของหนังดำวิน ท่าหนาน อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่ว่า

(พระกุมารศิโรราบขอกราบลา พระสิทธาตาเจ้าจะสั่งสอน)
“เจ้าไปไกลตา เดินป่าดงดอน *จะนั่งจะนอน ต้องระมัดระวัง*
อาวุธทั้งหลาย อย่าได้ไกลจาก *มักจะได้ยาก เกิดร้ายภายหลัง*
อย่าเชื่อคำคน มักจะหลายครั้ง *คลุ้มโทษโกรธคลั่ง เจ้าจะนั่งเป็นทุกข์*
คบคนดูหน้า ซื้อผ้าแลเนื้อ *ของมากอย่าเบื่อ จำไว้ได้สุข*
คนดีศรีบ้าน คบพาลเป็นทุกข์ *เพื่อนกินอย่าขลุก ทุกข์จะมาทับ*
มิตรกินหาง่าย มิตรตายหายาก *มิตรดีแต่ปาก หัวใจม่อยหลับ*
เราจนเพื่อนขี่ เรามีเพื่อนนับ *จนกับกายไร้ทรัพย์ เพื่อนไม่นับแน็ง”*

การพัฒนารูปแบบกลอนใหม่ในหมู่นายหนังตะลุง มีอีกหลายรูปแบบ ดังที่อุดม หนูทอง (๒๕๓๔ : ๒๐-๒๒) ได้ยกตัวอย่างไว้ในบทความเรื่อง “ยศกิต” ตำรากลอนหนังตะลุง” ว่าที่นิยมกันมากคือคำกลอนคำตายซึ่งพัฒนามาจากกลบทอักษรกลอนคำตาย ให้แต่งง่ายขึ้นโดยนิยมใช้คำตายเฉพาะท้ายวรรคเพื่อให้เกิดความรู้สึกหนักแน่นขึงขัง ในบทยักษ์และบทโกรธหรือให้เห็นถึงความ

ยิ่งใหญ่ในบทตั้งเมืองตอนชมเมือง ทั้งนี้อาจใช้คำเน้นบ้างในบางที่ ดังตัวอย่างบทนางยักษ์ป่าของหนังกราย พัฒน์จันทร์ นี่ว่า

“จะกล่าวความตามคดีชินียักษ์ *ตั้งสำนักอยู่ที่เวิ้งเพิงถ้ำลึก*
ตัวคนเดียวหว้าเหว่เอกากาย *ไม่มีชายมาเคียงคู่อยู่จนเถ้าถ่ำถึก*
ยามอัดอั้นตันอุรามารสาจิคึก *ในดงดึกแถวถิ่นยังแตหินพุก*
มารเหลียวซ้ายแลขวาใครหาไม่ *กอดก้อนหินแทนชายคงจะได้ความสุข*
เมื่อร้อนร้อนหนาวหนาวมารก็เข้าไปคลุก *เวลามารนึกหนุกเอาหินพุกมากอดฟัด”*

ฯลฯ

นอกจากนี้ยังมีรูปแบบกลอนของหนังกรายที่ดัดแปลงมาจากกลบทประดับใน**ยศกิต** ใช้บรรยายบทยักษ์ด้วยลีลากลอนชวนขบขัน ดังตัวอย่าง

“จะยกข้อยักษ์บ้าศักดาเดช *รักษาเขตคูหา* ***กอ.กา.กิ.กี***
กินแต่ยาพิษจิตใบ้บ้า *ใจร้ายเพราะยา* ***ขอ.ขา.ขิ.ขี***
ภรรยาคู่รักหาไม่มี *การโลกีย์ต้องทน* ***กน.กัน.กาน***
วันนี้คิดเข้าป่าเที่ยวหาสัตว์ *ลอดลัดพาตน* ***ขน.ขัน.ขาน***
ออกมาหน้าคูหังนั่งนมนาน *เพราะร้าวรานแรงร้าย* ***ใบ้.บ้า.บิ่น***
มารคิดจะหาเมีย ***เกีย.ไก.ไก้*** *พอ****เด.แด.ได.ได้*** *ผายผันผิน*
เพราะอยากสัตว์เสียครัน ***การ.กัน.กิน*** *มารแลบลิ้นเลียปะ* ***กะ.กด.กัด****”*

เกษม ขนาบแก้ว (๒๕๔๘ : ๔๘-๖๐) วิจัยเรื่อง “**การวิเคราะห์ภูมิปัญญาการใช้กลบทคำภาษาไทยถิ่นใต้ สำนวนไทยที่ปรากฏในบทหนังตะลุงของหนังฉิ้น อรมุต**” พบว่านอกจากหนังฉิ้น อรมุตจะนำรูปแบบกลบทใน**ยศกิต** มาใช้โดยตรงจำนวนหนึ่งแล้วยังนำกลบทบางชนิดมาแปลงหรือพัฒนาฉันทลักษณ์รูปแบบใหม่ขึ้นอีกจำนวนไม่น้อย ดังนี้ **กลบทนาคบริพันธ์แปลง กลบทวัวพันหลักแปลง กลบทสุรางค์ระบำแปลง กลบทอักษรบริพันธ์แปลง กลอนสี่กลอนสามห้า และกลอนผสม**เป็นต้น ดังตัวอย่างกลบทแปลงของหนังฉิ้น อรมุตบางบทในต่อไปนี้

ตัวอย่างกลบทนาคบริพันธ์แปลง

“สงสารสาวผกากรองนองน้ำตา *ยังโศกศัลย์พรรณนาให้อาดูร*
จะแลเหลียวเปลี่ยวใจไม่ใครช่วย *ชีวิตน้องต้องม้วยวิบัติสูญ*
วิบัติสิ้นเสียวงศ์พงศ์ตระกูล *ตระกูลวงศ์พงศ์ประยูรขัตติยา*
ขัตติยานารีที่สูงสุด *ถูกชายฉุดมาได้อายหนักหนา*
แม้ไม่ตายก็ไม่สิ้นที่นินทา *นางโศกาครวญคร่ำลงรำพัน”*

ตัวอย่าง กลบทวัวพันหลักแปลง

“การเกดแก้วกรรณิกามหาหงส์ พะยอมดงโดดเดี่ยวโด่สาขา
ขาคีมไทรเสียดแทรกแบกพะวา พะวาหว้าหัวว่าวงอกในปางรัก
รักซ้อนซ่อนแซมซุมแสงโศก พายุโยกยอดบนตั้งหนหัก
หักห้อยเห็นหันเคียงพุ่มเรียงรัก ลักยักกักทำเม่งไม่เกรงคน
ต้นคนธาสารภียี่สุ่นสวย กล้วยไม้กล้วยเถื่อนเรียงเคียงโกสน
สนโศกสักรักรุมรับลมบน น้ำเต้าต้นตูมตาดมะขวาดไฟ”

ฯลฯ

นอกจากอิทธิพลจากเรื่อง**ยศกิต**แล้ว อาจจะได้รับอิทธิพลมาจากกลอนกลบทใน**ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน**บ้างก็ได้ เพราะมีคัดลอกเป็นหนังสือบุดด้วยเช่นกัน ทำให้นายหนังตะลุงบางคน คิดกลบทใหม่ ๆ ขึ้นมาใช้เล่นหนังตะลุงบ้าง เขียนกลอนอวดภูมิปัญญาบ้าง ที่กล่าวขวัญกันมากคือ**หนังประวิง หนูเกื้อ** ซึ่งมีผลงานสร้างสรรค์ในลักษณะนี้จัดพิมพ์ถึง ๒ เล่ม คือ **ชุมนุมกลบทแปลง** พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕ และ**ชุมนุมกลกระทู้ไม่เหมือนของใคร** พิมพ์เมื่อพ.ศ. ๒๕๓๓ แม้ **ฉิ้ว ทิพย์วารี** นักเขียนบทหนังตะลุงซึ่งให้สัมภาษณ์ว่าไม่สนใจจะใช้กลบทในบทหนัง แต่ก็นำวิธีการเล่นคำจากกลบท**ยศกิต** มาเป็นตัวอย่างแต่งบทหนังบ้างบทกวีบ้างเพราะเห็นว่าคมคาย สัมผัสดี มีอรรถรส ดังเช่น ตัวอย่างบทกลอน บางตอนในเรื่อง “ฟ้าสูงแผ่นดินต่ำ” มีว่า

“กลางกล้วยเถื่อนเกลื่อนกระถินกลิ่นตรลบ ปางคาคบปวงค่างคงสอดส่งเสียง
เสียงสัตว์ร้องส่องสอดแลชะแง้เมียง นกเขาเคียงนั่งขันคูอยู่บนคอน
ส่งสำเนียงเสียงสำนวนขันชวนคู่ กุกกุ๊กกู กู่ขานขัน แล้วผันผ่อน
โผปีกปั๊บผึ่งปีกผัน เที่ยวหันร่อน จนเลยจรจากเรียวจับไปลับตา”

(ฉิ้ว ทิพย์วารี, สัมภาษณ์)

ตัวอย่างกลบทแปลง ใน “บทกลอนโกหก” บางตอนมีว่า

“คำโกหก ยกข้อหา เอามาหก เห็นจิ้งจก แบกจอบ ไปมอบศาล
เสือขาดขบ หลบซอก ในบอกตาล แม่ปลาวาฬ ไปวิ่ง ชิงเหรียญทอง
กระทิงหมี ขี่หมา ไปหาหอย เดินตามรอย ตีนไร ถึงในหนอง
หนูในนา ขานาย เที่ยวขายทอง กิโลสอง สลึง ถึงให้ชิม
ช้างตัวใหญ่ ไข่ไว้ บนปลายเลียบ พลัดลง เหยียบแม่เล้า ที่วัดเส้าหลิม
หลักล่ามวัว หัวไว ขายไอติม ลูกปลากริม หาบกล้วย ไปช่วยงาน”

ฯลฯ

(ฉิ้ว ทิพย์วารี, สัมภาษณ์)

หรือใช้วิธีเพิ่มกฎเกณฑ์โดยใช้คำสุดท้ายของวรรคหลังส่งสัมผัสอักษรกับคำที่สามของวรรคแรกในบาทถัดไปทุกวรรค ใน“**นิราศนางเรียม**” ดังตัวอย่าง

*“ขอลาจากปากบางนางเรียมแล้ว เลียบริมแนวตะลิ่งชันจรัล**ผ่อน***
*ลงผลัก**ผัน**เรือมาในสาคร จนเหนื่อยอ่อนเลียบอ่าวคราวกัน**ดาร***
*ฝั่งดิน**แดน**แสนเปลี่ยวนึกเสียวปราด เกรงสัญชาติกุมภาสัตว์กล้า**หาญ***
*จึงกระ**โหน**โจนเผ่นขึ้นจากธาร เอากระดานมาผันทำกรร**เชียง***
*สองคน**แช่ม**แย้มสรวลชวนกันปล้ำ ลากผลักค้ำแจวงัดเต็มฟัด**เหวี่ยง***
*หมายมุ่ง**หวัง**ตั้งหน้าเกือบจะเที่ยง เรือถึงเพียงอ่าวหอยถอยกำลัง...”*

(ฉิ้ว ทิพย์วารี. ๒๕๔๑ : ๔๕-๔๖)

การพัฒนารูปแบบกลอนใหม่โดยอาศัยการปรับแปลงจากกลบทที่มีมาแต่เดิมโดยเฉพาะจากวรรณกรรมเรื่อง**ยศกิต** จาก**ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน**และจาก**บทกลอนพื้นบ้านภาคใต้** เช่น กลอนทอย เป็นต้น ล้วนเป็นการสืบทอดด้วยการสร้างผลงานใหม่โดยอาศัยกลวิธีเดิมทั้งสิ้น แม้จะเป็นเพียงแรงบันดาลใจให้ผู้รจนาคิดค้นวิธีการ หรือรูปแบบใหม่ขึ้นเองก็ตาม นับเป็นอานิสงส์ที่ส่งผลในเชิงสร้างสรรค์ที่มีคุณค่ายิ่ง แม้ว่าการสืบทอดโดยวิธีการนี้จะมีน้อยลงแต่ก็ยังคงมีอยู่บ้างในหมู่นักเลงกลอนในปัจจุบัน

๒.๒ การปรับปรนวรรณกรรมพัฒนาการอ่านในท้องถิ่นภาคใต้ไปตามเงื่อนไขการใช้

การใช้วรรณกรรมเป็นลักษณะของการถ่ายทอดวรรณกรรมวิธีหนึ่ง ทว่าการนำวรรณกรรมไปใช้ต้องมีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบทบาทของสื่อที่นำไปใช้ ฉะนั้นการสืบทอดวรรณกรรมพัฒนาการอ่านของท้องถิ่นภาคใต้ผ่านสื่อชนิดต่าง ๆ จึงมีการปรับปรนต่างกันออกไปดังนี้

๒.๒.๑ การสืบทอดวรรณกรรมพัฒนาการอ่านของท้องถิ่นภาคใต้ผ่านการสวดหนังสือ ชาวใต้มีประเพณีสวดหนังสือให้ผู้อื่นฟัง เพราะในสมัยก่อนนั้นยังมีผู้อ่านหนังสือได้ไม่มากนัก ประเพณีการสวดหนังสือนับเป็นการสืบทอดวรรณกรรมจากผู้รู้หนังสือไปยังผู้ไม่รู้หนังสือและเป็นการเผยแพร่วรรณกรรมให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายขึ้นอีกทางหนึ่งด้วย แต่ส่วนที่น่าจะสำคัญที่สุดคือ เป็นสื่อที่ให้ทั้งความบันเทิง ข้อคิด หลักธรรมคำสอนจากผู้รจนาถึงผู้ฟังอย่างสมบูรณ์แบบโดยมิได้ผ่านการตีความของผู้ส่งผ่านแต่อย่างใด ปราณี ขวัญแก้ว (๒๕๑๗ : ๒๘) ได้กล่าวถึงการสวดหนังสือในภาคใต้ไว้ว่า *“การอ่านหนังสือของชาวชนบทเรียกว่า ‘สวดหนังสือ’ คือจะมีผู้สวดคนเดียว คนอื่นจะเป็นผู้ฟัง ผู้สวดจะต้องมีความชำนาญและสวดได้ไพเราะ แต่ละหมู่บ้านจะมีคนสวดหนังสือคนหนึ่งหรือสองคนรับจ้างสวดตามบ้าน แล้วแต่ใครจะว่าจ้าง ค่าจ้างตกลงกันเอง มักจะเลี้ยงอาหารมากกว่าจะคิดค่าจ้างเป็นเงิน ผู้สวดคนใดเสียงไพเราะจะมีคนจ้างสวดทุกคืน เรื่องที่นิยมสวดเป็นนิทานร้อยกรองเรื่อง จักร ๆ วงศ์ ๆ ได้แก่ เรื่อง วรวงศ์ พระรถเมรี สุวรรณศิลป์ เป็นต้น”* จึงเป็น

ข้อมูลที่ยืนยันได้ว่า การสวดหนังสือ เป็นสื่อบันเทิงที่นิยมกันอย่างแพร่หลาย เรียกหาได้ง่ายและใช้ทุนน้อย อย่างไรก็ตาม ผู้สวดหนังสือที่ดีต้องอาศัยความสามารถในการเน้นเสียง เล่นลูกคอ และมีท่าทางประกอบในตอนที่จำเป็น ที่สำคัญต้องอ่านหนังสือคล่อง โดยทั่วไปนิยมสวดหนังสือในตอนหัวค่ำ เพราะเป็นเวลาพักผ่อนจากการเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าในการทำงานมาทั้งวัน ผู้สนใจก็ห้อมล้อมฟัง การสวดหนังสือทำกันทั้งที่บ้านและที่วัด การสวดหนังสือเฉพาะที่เฉพาะกาลทำให้เกิดประเพณีใหม่ขึ้น เช่น “สวดด้าน” ที่วัดพระมหาธาตุฯ จังหวัดนครศรีธรรมราช และ “สวดพระมาลัย” ในงานศพ จึงจะแยกกล่าวโดยสรุปพอให้เห็นวัฒนธรรมการสวดหนังสืออันเป็นสื่อถ่ายทอดวรรณกรรมท้องถิ่นได้อย่างดีอีกทางหนึ่ง ดังต่อไปนี้

๒.๒.๑.๑ การ “สวดด้าน” กิจกรรมนี้เริ่มขึ้นที่วัดพระมหาธาตุมหาวิหาร ที่ “พระด้าน” หรือพระพุทธรูปปั้นซึ่งประดิษฐานอยู่ที่พระระเบียงในวิหารคด รอบพระบรมธาตุ เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นในวันพระ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าชาวบ้านไปนั่งรอฟังพระเทศน์ที่พระระเบียงเบื่อที่จะนั่งรออยู่เฉย ๆ จึงคิดหาเรื่องราวมาบอกเล่ากันฟัง จึงนำเอานิทานมาสวดสู่กันฟัง หนังสือที่ใช้สวดมักเป็นประเภทนิทาน ทั้งนิทานชาดกและนิทานทั่วไป เช่น เรื่อง สุบิน วันคาร ทินวงศ์ สี่เสากระต่ายทอง พระรถเสน เสือโค เป็นต้น การสวดด้านจะมีทุกด้านของพระระเบียง ผู้สวดจึงต้องใช้ความสามารถในการสวดแข่งขันกัน เพราะหากไม่พอใจการสวดหนังสือของผู้สวดด้านใด ก็มีสิทธิ์จะเลือกไปฟังด้านอื่นได้ เมื่อสวดจบ พระที่จะมาเทศน์มาถึงก็ได้ฟังเทศน์ต่อไป สมัยต่อมาเริ่มขยายขึ้นทั้งสถานที่สวดหนังสือและหนังสือที่ใช้สวด เช่น มีการสวดทั้งในพระด้านและวิหารทับเกษตร เรื่องที่ใช้สวด นอกจากหนังสือบุดแล้ว ยังมีหนังสือจากโรงพิมพ์ด้วย เช่น เรื่องรามเกียรติ์ พระอภัยมณี สุวรรณศิลป์ สังข์ทอง เป็นต้น การสวดด้านเริ่มเสื่อมความนิยมลงเรื่อย ๆ ปัจจุบันประเพณีนี้ได้เลิกไปแล้วอย่างสิ้นเชิง (เปรมจิตต์ ธนะวงศ์. ๒๕๔๒ : ๑๖, ๗๘๒๐)

๒.๒.๑.๒ การ “สวดพระมาลัย” การสวดพระมาลัยในภาคใต้จะสวดกันในงานศพ หลังจากที่พระเทศน์และพระสวดอภิธรรมเสร็จแล้ว การสวดพระมาลัยมีจุดประสงค์หลัก ๒ ประการคือ เพื่ออบรมสั่งสอนตักเตือนให้ผู้ฟังได้รู้ถึงบาปบุญคุณโทษ โดยเฉพาะชี้เน้นให้เห็นภัยจากบาปทั้งปวง ประการหนึ่ง และเพื่ออยู่เป็นเพื่อนผู้เฝ้าศพอีกประการหนึ่ง จุดประสงค์ประการหลังนี้เป็นเหตุให้มีการดัดแปลงวิธีสวดให้สนุกสนานขึ้น ธรรมเนียมการสวดพระมาลัยในภาคใต้มีลำดับดังนี้ เริ่มจาก**การเบิกโรง** “ตั้งมโน” ต่อด้วย**การจัดเตียง** เป็นการร้องเกริ่นก่อนไหว้ครู แล้วจึง**ไหว้ครู** หลังจากนั้นเป็นการรำเบิกโรง แล้วจึงเริ่มสวด “**บทในกาล**” อันเป็นบทเริ่มเรื่องในหนังสือพระมาลัย เนื้อหาของบทนี้เป็นการเล่าประวัติของพระมาลัย อันเกี่ยวกับการโปรดสัตว์ทั้งในนรกและสวรรค์ ท้ายสุดเป็น**บทลำนอก** ซึ่งเป็นบทร้องที่คณะมาลัยต่าง ๆ สรรหามาเพื่อความสนุกสนาน แต่เดิมนั้นไม่มีการเล่นบท “ลำนอก” หรือ “ใบสอด” แทรกเข้ามาในการสวด

พระมาลัย บทลำนอก เพิ่งจะมีในตอนหลัง เพื่อเพิ่มรสความสนุกสนานแก่ผู้ฟังเป็นการผ่อนคลายความโศกเศร้า การสวดบทลำนอกนั้น นิยมตัดตอนเอาเนื้อหาตอนเด่น ๆ มาจากวรรณกรรมท้องถิ่นที่เป็นที่รู้จักและชื่นชมในสังคม เช่น สังข์ทอง พระอภัยมณี อิเหนา จันทโครพ ขุนช้างขุนแผน เป็นต้น (อนันต์ อารีย์พงศ์. ๒๕๕๑ : ๑๐๑) การตัดตอนเอาเนื้อความตอนเด่น ๆ จากวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ มาร้องเล่นในการสวดมาลัยนับเป็นการสืบทอดวรรณกรรมท้องถิ่นให้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง และสร้างความสนใจให้ค้นหาวรรณกรรมเรื่องนั้น ๆ มาสวดอ่านกันยิ่งขึ้น เพราะตอนที่เลือกมาร้องเล่นนั้นเป็นเสมือนบทตัวอย่างในการประชาสัมพันธ์เนื้อหาทั้งเรื่องได้อย่างดี หากเลือกตอนที่สอดรับกันบรรยากาศได้ยิ่งดี ดังที่อุดม หนูทอง (๒๕๔๒ : ๑๔,๖๗๗๔) ยกตัวอย่างบทกลอนเรื่อง**ลักษณาวงศ์**ที่ปรากฏเป็นบทร้องเล่นในการสวดพระมาลัย โดยกล่าวอธิบายไว้ว่า ตอนที่นิยมมากคือ ตอนพระลักษณาวงศ์เปิดโกศศพนางเกสร ที่นิยมตอนนี้เข้าใจว่าเป็นเพราะเหมาะกับบรรยากาศของงานที่เล่น คือ เล่นในงานศพ บทร้องตอนนี้มีว่า

“เปิดพระโกศมิ่งมิตรพิศพักตร์ *พระโศกปักทรวงในฤทัยหมอง*
ส่งพระกรจะเปิดพระโกศทอง *ชลนัยน์พี่ไหลนองต้องปรางนาง*
หยิบผ้าทรงลงเช็ดน้ำพระเนตร *ภูวเรศให้คิดอางขนาง*
กายหมุนโรยแรงกันแสงพลาง *ปรางยังอุ่นอุ่นละมุนมือ*
จะนอนนิ่งอยู่ไยในพระโกศ *คุมโทษโกรธเกรี้ยวพี่เจียวหรือ*
อย่าทำให้ชาวเมืองเขาเลื่องลือ *ตลอดชื่อว่าพี่ชั่วไปทั่วทิศ*
ขอเถิดเจ้าเข้าบรรทมบรรจถรณ์ *พี่จะนอนอิงแอบแนบสนิท*
เสียดายบังอรสมรมิตร *แม่ดวงจิตหล่อนมิลืมพระเนตรเลย”*

ปัจจุบันนี้การสวดมาลัยในงานศพยังคงมีอยู่บ้างในบางถิ่น บทลำนอก หรือใบสอด หรือเพลงนอกนั้น นอกจากที่มาลัยคณะต่าง ๆ จะตัดตอนดัดแปลงมาจากวรรณคดีต่าง ๆ เช่น สุวรรณวงศ์ ขุนช้างขุนแผน พระอภัยมณี เป็นต้น มาใช้ร้องแล้ว ยังมีการร้องบทอื่น ๆ ที่แต่งขึ้นเองด้วย เช่น บทเพลงกาเหว่า บทนางมอญ เป็นต้น วรรณกรรมท้องถิ่นเมื่อครั้งเป็นหนังสือบุด จึงแทบไม่หลงเหลืออยู่ในบทสวดมาลัยอีกเช่นกัน

๒.๒.๑.๓ การสวดหนังสือกันตามบ้านเรือนโดยทั่วไป เป็นกิจกรรมบริการเพื่อการบันเทิงที่น่าจะเป็นที่นิยมกันอย่างกว้างขวาง มีทั้ง “นักสวด” สมัครเล่นประเภทสวดอวดสาวเพื่อเรียกร้องความนิยมชมชอบ หรือสวดอ่านกันฟังในหมู่เครือญาติ และ “นักสวด” มืออาชีพที่มีผู้รับไปสวดตามวัดหรือตามบ้าน บางคนอาจจะเป็นนักเทศน์ นักแหล่ หมอทำขวัญนาค นักเล่นมาลัย หนังตะลุง โนรา หรือ เพลงบอก วินัย สุกใส (๒๕๕๓ : ๓๙) กล่าวถึงนักสวดกลุ่มนี้ไว้ในบทความเรื่อง *“วรรณกรรมถิ่นใต้ : จากวัฒนธรรมลายลักษณ์สู่นักเล่านิทานยามค่ำคืน”* ว่า *“นักสวด*

แต่ละคนมักจะมี "เรื่องเอก" ของตนเอง เช่น เสือ ชำนาญภักดี บ้านดอนคัน นิยมสวดเรื่อง ***มโหสถ*** *(หนังสือวัดเกาะ) และผลงานประพันธ์ของตนเอง แสง ชูศรีอ่อน ชอบสวดเรื่อง* ***พระรถเมรี*** *(ฉบับท้องถิ่น) สั้น ศิริวัฒโน ชาวบ้านกรอบ อำเภอควนเนียง สวดเรื่องพระอภัยมณี และกลิ่นกรอบแก้ว เป็นต้น"* การสวดหนังสือกันตามหมู่บ้านโดยทั่วไป คงเป็นที่นิยมกันโดยแพร่หลาย ดังเห็นได้จากข้อความเกริ่นนำ เรื่อง**วันคาร** เนื้อความที่เขียนเกริ่นไว้แสดงให้เห็นว่ามีการสวดหนังสือและมีผู้ฟังการสวดหนังสือจำนวนไม่น้อย สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมการสวดหนังสือในสมัยก่อนได้อย่างดี ดังข้อความที่ว่า

"(สิบสลึงพึงรู้ท่านผู้อ่าน) *เรื่องวันคารเล่มนี้เพราะดีขยัน*
เป็นที่แก้ประกันทุกข์สนุกครัน *จงเชื่อฉันอ่านดูจะรู้ดี*
ฝูงชนามานั่งได้ฟังเรื่อง *คงจะเปลื้องความทุกข์เป็นสุขี*
ขอผู้อ่านผู้ฟังจงมั่งมี *ให้สุขีสุขังมังคลา*
ใครฟังเรื่องนิทานท่านอย่าติ *ฉันแรกริเขียนพจน์บทคาถา*
อย่าซุบซิบเสสรวลชวนนินทา *ญาติกาหญิงชายได้ปรานี*
.....
ทั้งหัวจุกหัวเจ๊กเด็กหัวเปีย *อีกคนง่อยคนเพลีย(เปลี้ย)เสียแข้งขา*
แม่อย่าส่อพ่ออย่าสรวลชวนนินทา *ทั้งหลังหน้าขวาซ้ายให้อภัย*
.....
ใครฟังเรื่องวันคารท่านทั้งสิ้น *อย่ากล่าวนินทาว่าข้าขอห้าม*
.....
ทั้งหญิงชายมานั่งอย่าฟังเปล่า *จัดหมากพลูยาเมาให้บ้างเอย"*

(วันคาร คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๖, ๒๓๓)

การสวดหนังสือในสมัยก่อนนั้น ด้วยเหตุที่มีหนังสือจำนวนจำกัดส่วนใหญ่จะมีผู้คัดลอกไว้ตามวัด จึงคงเกิดประเพณีการยืมไปสวดอ่านตามสถานที่ต่าง ๆ เป็นเหตุให้ผู้เขียนหรือผู้คัดลอกรวมทั้งผู้จัดการให้มีการคัดลอก มักจะเขียนเน้นย้ำเรื่องการรักษาหนังสือไว้เสมอ ดังที่ผู้เขียนวรรณกรรมเรื่อง**เต่าทอง** เขียนเตือนผู้ยืมไปสวดอ่านให้ช่วยระมัดระวังในการนำไปสวดอ่านให้ดี โดยเฉพาะในการสวดอวดสตรี อาจเกิดการประมาทเลินเล่อได้ เป็นการเน้นย้ำให้เห็นว่ามีการสวดหนังสือกันอย่างแพร่หลายในสมัยนั้น ดังข้อความที่เขียนไว้ตอนต้นเรื่องว่า

"น้ำหมึกลูกหมอ *เขียนไม่สู้ดี* *ผู้หนึ่งคนใด*
หยิบไปหนาพี่ *ระวังจงดี* *น้ำหมากน้ำพลู*
.....(ชำรุด).....

อีกทั้งอัคคี ระวังให้ดี พี่น้องข้าว่า
อย่าทำเป็นอวด สวดเกี้ยวสีกา *ไฟไหม้ข้าว่า*
จะมีอันราย(อันตราย)"

(เต่าทอง คำกาพย์. ๒๕๔๘ : ๘,๕๖๕)

กิจกรรมการสวดหนังสือเหล่านี้ทำให้วรรณกรรมบุดแพร่กระจายรับรู้กันอย่างกว้างขวางในยุคหนึ่ง แต่วัฒนธรรมการสวดหนังสือค่อย ๆ ลดลง เมื่อมีผู้อ่านหนังสือออกมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ผู้เฒ่าผู้แก่ตามบ้านยังคงนิยมวานหรือจ้างให้บุตรหลานอ่านให้ฟัง แม้ในสมัยที่เริ่มมีหนังสือพิมพ์จำหน่ายหรือที่เรียกกันว่า "หนังสือวัดเกาะ" ดังที่เสน่ห์ สวิบูลย์ เล่าว่า สมัยเป็นเด็ก (ประมาณ พ.ศ. ๒๔๙๔-๒๔๙๖) มักจะถูกคุณป้าคุณย่าคุณยายรวมทั้งผู้สูงอายุใกล้บ้าน วานจ้างให้สวดทำนองกลอนหนังตะลุงให้ฟัง หนังสือที่สวดส่วนใหญ่เป็นหนังสือขายเล่มละหนึ่งบาทที่ตลาดนัด เช่น เรื่องขุนช้างขุนแผน รามเกียรติ์ ลักษณาวงศ์ พระอภัยมณี โคบุตร คาวี-หลวิชัย สังข์ทอง หรือหนังสือวรรณคดีที่วาดภาพโดย เหม เวชกร เป็นต้น หนังสือเหล่านี้ชาวบ้านซื้อกันมาแล้วแลกเปลี่ยนกันยืมไปสวดอ่าน (เสน่ห์ สวิบูลย์, สัมภาษณ์) แสดงว่าวัฒนธรรมสวดอ่านหนังสือยังมีอยู่บ้าง แต่วรรณกรรมท้องถิ่นเริ่มลดลง ระบบการพิมพ์จำหน่ายทำให้วรรณกรรมภาคกลางเข้ามาอย่างเต็มรูปแบบ มิใช่คัดลอกมาโดยการแปลงสำเนียงให้เป็นภาษาท้องถิ่นดังวรรณกรรมบุดโดยส่วนใหญ่ และในที่สุดความเป็นเฉพาะถิ่นแทบไม่มีหลงเหลือให้อนุชนรุ่นหลังได้ซึมซับรับรู้อีกเลย

อย่างไรก็ตาม กล่าวได้ว่าประเพณีการสวดหนังสือทั้งที่เป็นการสวดที่บ้าน สวดในวัด (สวดด้าน) และสวดในงานศพ (สวดพระมาลัย) มีส่วนในการสืบทอดวรรณกรรมพัฒนาการอ่านโดยเฉพาะวรรณกรรมประเภทนิทานและวรรณกรรมคำสอนให้แพร่กระจายไปอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในหมู่ผู้ไม่รู้หนังสือในช่วงสมัยหนึ่ง การสืบทอดรูปแบบนี้สูญหายไปเมื่อมีสื่ออื่น ๆ ที่ทันสมัยถูกใจผู้ฟังผู้ชมมากกว่าเข้ามาแทนที่ เช่น ละครวิทยุและโทรทัศน์ ทว่าเหตุผลที่ปฏิเสธไม่ได้อีกประการหนึ่งคือ สื่อที่มีการพิมพ์จำหน่ายมักจะพิมพ์เฉพาะวรรณกรรมเมืองหลวงจำหน่าย คนรุ่นหลังจึงรู้จักเฉพาะวรรณกรรมจากเมืองหลวงเป็นส่วนใหญ่ เช่น พระอภัยมณี ขุนช้างขุนแผน รามเกียรติ์ ลักษณาวงศ์ โคบุตร สังข์ทอง (ฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์) รวมทั้งนิราศของสุนทรภู่และนายมี เป็นต้น ปัจจุบันนี้จึงหาคนที่เคยอ่านวรรณกรรมท้องถิ่นประเภทนิทานและคำสอนไม่ได้เลย เว้นเสียแต่วรรณกรรมประเภทตำรายา ตำราดูฤกษ์ยาม และตำราโหราศาสตร์ที่พอจะมีผู้เคยอ่านหลงเหลืออยู่บ้าง (เลี่ยม จันทร์เจิดศักดิ์, สัมภาษณ์)

๒.๒.๒ การสืบทอดวรรณกรรมพัฒนาการอ่านของท้องถิ่นภาคใต้ผ่านการละเล่นพื้นเมือง การละเล่นพื้นเมืองทางภาคใต้โดยเฉพาะหนังตะลุงและโนรา นิยมนำเอานิทานพื้นบ้าน หรือวรรณกรรมท้องถิ่นมาแสดงเป็นเรื่องราว มีการร่ายรำประกอบการร้องและเจรจาจึงเป็น

ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง ที่ทำให้วรรณกรรมท้องถิ่นโดยเฉพาะวรรณกรรมนิทานที่นิยมใช้สวดอ่านเพื่อพัฒนาทักษะทางภาษา เป็นที่รู้จักและนิยมสวดอ่านกันอย่างกว้างขวาง

๒.๒.๒.๑ การสืบทอดวรรณกรรมพัฒนาการอ่านของท้องถิ่นภาคใต้ผ่านการแสดงหนังตะลุง หนังตะลุงเดิมเรียกว่า “หนัง” เฉย ๆ เป็นการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้มานานหลายชั่วอายุคน หนังตะลุงใช้ศิลปะในการเล่นเงา ด้วยรูปหนังที่ฉลุฉลักเฉลาให้งาม ใช้ตัวหนังเป็นตัวละคร การสืบทอดวรรณกรรมท้องถิ่น ผ่านการแสดงของหนังตะลุงมีปรากฏเฉพาะที่เป็นวรรณกรรมหนังตะลุงสมัยเก่าซึ่งน่าจะมีมาตั้งแต่หนังตะลุงเกิดขึ้นจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๖ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ดังที่พิทยา บุษรารัตน์ (๒๕๔๒ : ๑๔, ๗๐๗๓) กล่าวไว้ในบทความ เรื่อง “วรรณกรรมเพื่อการแสดงหนังตะลุง” ตอนหนึ่งว่า *“วรรณกรรมหนังตะลุงสมัยเก่า เป็นเรื่อง เทพนิยาย เรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ นิยมนำเรื่องในวรรณคดีหรือนิทานชาดกมาแสดง ตัวละครมีอิทธิฤทธิ์ เหาะได้ เดินบนน้ำได้ ดำดินได้ มีอาวุธวิเศษประจำตัว อยู่ยงคงกะพัน ตายแล้วชุบได้ ถือเอาวิชาทางไสยศาสตร์เป็นหลัก พระเอกต้องเก่งทางวิชาไสยศาสตร์ หนังทุกคณะมีเรื่องสำหรับการแสดงเหมือน ๆ กัน คือ เรื่องรามเกียรติ์ จันทโครพ นางแตงอ่อน ปิ่นทอง* ***คาวี สังข์ทอง*** *โกมินทร์ โกเมศวร์...”* หรือที่อุดม หนูทอง (๒๕๒๙ : ๑๐,๓๙๓๑) เขียนไว้ในบทความเรื่อง “หนังตะลุง” ตอนหนึ่งว่า “เรื่องที่หนังนิยมเล่น เมื่อประมาณ ๘๐ ปีที่แล้ว ได้แก่ สุวรรณราช แก้วหน้าม้า **ลักษณาวงศ์ โคบุด หอยสังข์ คาวี-หลวิชัย นางสิบสอง** พระสุธน และ**เต่าทอง** เป็นต้น” ด้วยเหตุนี้ วรรณกรรมพัฒนาการอ่านของท้องถิ่นภาคใต้หลายเรื่องจึงมีการสืบทอดผ่านการแสดงของหนังตะลุง ดังเช่น อุดม หนูทอง (๒๕๔๒: ๑๗, ๘๑๖๓) กล่าวถึงการนำเรื่อง**สุวรรณหงส์**มาแสดงเรื่องราวในหนังตะลุงและหนังตะลุงที่นิยมเล่นเรื่องสุวรรณหงส์ว่า “ *จับเรื่องตั้งแต่เริ่มตั้งเมืองไอยรัตน์ หนังตะลุงที่เล่นเรื่องนี้ ได้แก่ หนังเรื้อย หนังร่าน และหนังจำเนียร แห่งอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช เรื่องนี้เหมาะที่จะใช้เล่นหนังตะลุงมากเพราะมีตัวละครหลายประเภททั้งฤาษี มนุษย์ ยักษ์ พระอินทร์ พระมาตุลี นางเมขลา นางเงือก ปลา ฯลฯ มีบทรบ รัก โศก อภินิหาร เรียกว่าสมบูรณ์ด้วยนาฏการและอารมณ์ทุกแบบ ตอนปลายของเรื่องตัวละครได้แต่งงานกันช่วงนี้เป็นช่วงที่รุ่งสว่างพอดี”* หรือจากการศึกษาเรื่อง**วรวงศ์**ก็พบว่า หนังตะลุงนำเรื่อง**วรวงศ์**มาแสดงเช่นกัน ดังข้อความที่ว่า *“เรื่องวรวงศ์ยังปรากฏในรูปของการละเล่น ที่พบในสมัยก่อนก็คือ หนังตะลุงนำเอามาแสดงเพราะเรื่องมีคติสอนใจประกอบด้วยบทบาทที่ให้อารมณ์ได้หลายแบบทั้งรัก โศก ต่อสู้ และอภินิหาร เป็นต้น สามารถใช้ตัวละครได้ครบตามแบบฉบับของหนังตะลุง คือมีทั้งมนุษย์ ยักษ์ เทวดา ส่วนตัวตลกนายหนังจะเสริมเข้าไปเอง ด้วยการเผยแพร่ในรูปนี้ จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยแพร่กระจายเรื่อง****วรวงศ์****ให้รู้จักกันอย่างกว้างขวาง”* (อุดม หนูทอง. ๒๕๔๒ : ๑๔,๗๐๙๑) เช่นเดียวกับผลการศึกษาเรื่อง**เต่าทอง**ของชวน เพชรแก้ว (๒๕๔๒: ๖, ๒๗๕๑) ก็พบว่า วรรณกรรมท้องถิ่นเรื่อง**เต่าทอง**ได้รับความนิยมกันอย่าง

กว้างขวางในหมู่ของชาวบ้าน เหตุผลหนึ่งเกิดจากการที่หนังตะลุงได้นำไปแสดงยังสถานที่ต่าง ๆ ดังข้อความที่ว่า *"ผู้เฒ่าผู้แก่เล่าว่า ผู้ที่ชอบดูหนังตะลุง เมื่อประมาณ ๕๐-๖๐ ปีก่อน จะรู้จักเรื่อง* ***เต่าทอง****กันเป็นอย่างดี เนื่องจากหนังตะลุงมักนำเอาวรรณกรรมเรื่องนี้ไปแสดงกันโดยทั่วไป ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการแพร่กระจายของวรรณกรรมเรื่องนี้อย่างกว้างขวาง"* นอกจากนั้นยังมีข้อความที่ ชวน เพชรแก้ว กล่าวถึงความนิยมในการนำเรื่อง**เต่าทอง**ไปแสดงของหนังตะลุงจนเป็นที่รู้จักกันดีไว้ใน "เต่าทองวรรณกรรมท้องถิ่นสุราษฎร์ธานี" ว่า *"เนื่องจาก (เต่าทอง) เป็นหนังสือที่ได้รับความนิยมกันมาก นายหนังตะลุงรุ่นเก่านิยมนำเรื่องนี้มาแสดง เช่น หนังจันทร์แก้ว บุญขวัญ หนังหนูจันทร์ และหนังจำเนียร คำหวาน อันเป็นการแสดงให้เห็นการแพร่กระจายของวรรณกรรมเรื่องเต่าทอง คนเฒ่าคนแก่ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี และจังหวัดนครศรีธรรมราช สามารถเล่าเรื่อง****เต่าทอง****ให้ลูกหลานฟัง บางคนจดจำเนื้อเรื่องได้เป็นตอน ๆ..."* (ชวน เพชรแก้ว. ๒๕๓๓ : ๑) วรรณกรรมพัฒนาการอ่านในท้องถิ่นภาคใต้เรื่องอื่น ๆ ที่นำมาสืบทอดผ่านการแสดงของหนังตะลุง ส่วนใหญ่ก็มีเหตุผลคล้าย ๆ กัน เพียงแต่การนำมาแสดงนั้นอาจมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เข้ากับลักษณะเฉพาะของหนังตะลุง ดังเช่น อุดม หนูทอง (๒๕๔๒ : ๑๖, ๗๙๒๘) กล่าวถึงการนำเรื่องหอยสังข์ หรือสังข์ทองไปแสดงในการละเล่นพื้นบ้านว่า *"สังข์ทองเป็นนิทานเรื่องหนึ่งที่ได้รับความนิยมตามสมควร แต่เวลานำไปแสดงมักเอาแต่เค้าโครงเรื่องไป ส่วนรายละเอียดจะเสริมแต่งให้เหมาะสมกับการละเล่นชนิดนั้น ๆ เช่น ถ้าหนังตะลุงเขาไปแสดง จะกำหนดให้มีตัวตลกติดตามพระสังข์ไปด้วย เป็นต้น"* หรือ กล่าวถึงวรรณกรรมเรื่องลักษณาวงศ์ว่า *"ลักษณาวงศ์ เป็นนิยายที่มีหลายรส ให้ความหรรษาโดยตลอด หนังตะลุงจึงนิยมนำไปใช้แสดงด้วยเรื่องหนึ่ง แต่มักปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเองตามชอบใจ ไม่สนใจรายละเอียดของเรื่องเดิมมากนัก"* (อุดม หนูทอง. ๒๕๔๒ : ๑๔, ๖๗๗๔)

สมัยต่อมาวรรณกรรมหนังตะลุงเริ่มเปลี่ยนไปเป็นการผูกแนวเรื่องใหม่โดยเอาแนวมาจากวรรณคดีไทย หรือชาดก ลักษณะของวรรณกรรมยังคล้ายสมัยเก่านับเป็นวรรณกรรมหนังตะลุงสมัยกลาง ครั้นล่วงเลยมาถึงสมัยปัจจุบันซึ่งเป็นวรรณกรรมหนังตะลุงสมัยใหม่ ผู้เขียนวรรณกรรมหนังตะลุงเปลี่ยนแนวมาเขียนเรื่องชีวิตที่มีความสมจริงมากขึ้น จากการสัมภาษณ์ ฉิ้ว ทิพย์วารี นักเขียนบทหนังตะลุงจังหวัดสงขลาที่เคยเขียนบทหนังตะลุงไว้หลายเรื่อง เช่น เขียนเรื่อง"ยอดกตัญญู" และ"น้ำใจแม่" ให้หนังกั้น ทองหล่อ "ฟ้าสูงแผ่นดินต่ำ" "แรงสายเลือด" "สิงหราชกษัตริย์ศึก" และ"วีรบุรุษในลานนา" ให้หนังฉิ้น ธรรมโฆษณ์ "เกลือจิ้มเกลือ" และ"หยกสิงห์ปกาศิต" ให้หนังนครินทร์ ชาทอง เป็นต้น พอจะตั้งข้อสังเกตได้ว่า การผูกเรื่อง และการเขียนบทกลอนน่าจะได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมเมืองหลวงมากกว่าวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ เพราะวรรณกรรมที่เคยสวดอ่านส่วนใหญ่เป็นวรรณกรรมจากเมืองหลวง เช่น วรรณกรรมเรื่อง**สังข์ทอง รามเกียรติ์ พระอภัยมณี ลักษณาวงศ์ สุภาษิตสอนหญิง นิราศเดือน และกลบทสิริวิบุลกิติ** อย่างไรก็ตามเคยอ่าน

และชื่นชอบวรรณกรรมท้องถิ่นอยู่บ้างเช่นกัน ได้แก่ วรรณกรรม**มหาชาติ**ของภาคใต้ **กลิ่นกรอบแก้ว** ของนายเสือ (เสือ ชำนาญภักดี) **นิราศข้าวแห้งนาล่ม** ของแดง หนองถ้วย และ**ภาษิตลุงสอนหลาน** ของพระครูวิจารณ์ศีลคุณ ผลจากการสวดอ่านให้ยาย น้า ป้า ฟัง ทำให้เขียนกลอนได้คล่อง โดยเฉพาะศึกษาการเขียนกลอนในเรื่อง**พระอภัยมณี**ที่เห็นว่ามีความไพเราะ เพราะสัมผัสดี เริ่มต้นด้วยการเขียนกลอนเล่น ๆ ก่อนภายหลังจึงเขียนเป็นบทหนังตะลุง ฉิ้ว ทิพย์วารี ยังกล่าวต่ออีกว่า นอกจากได้รับอิทธิพลมาจากวรรณกรรมเมืองหลวงบ้าง วรรณกรรมท้องถิ่นบ้างแล้ว การดูภาพยนตร์จีน และภาพยนตร์อินเดียก็ช่วยให้ได้แก่นเรื่อง นำมาผูกเป็นเรื่องใหม่สำหรับแต่งเป็นวรรณกรรมหนังตะลุง (ฉิ้ว ทิพย์วารี, สัมภาษณ์) เช่นเดียวกับหนังฉิ้น ธรรมโฆษณ์ หรือหนังอรรถโฆษิต (ฉิ้น อรมุต) ซึ่งศึกษาวรรณกรรมเมืองหลวงเป็นส่วนใหญ่ เช่น **อิเหนา ขุนช้างขุนแผน กากี สิริวิบุลกิติ พระอภัยมณี ลักษณาวงศ์ โคบุตร นิราศของสุนทรภู่ทุกเรื่อง นิทานในธรรมบท ทศชาติ มหาชาดก มิลินทปัญหาฯ** นอกจากนั้นยังอ่านนวนิยายสมัยใหม่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะผลงานของหลวงวิจิตรวาทการเกือบทุกเรื่อง ในการแต่งวรรณกรรมเพื่อใช้แสดงหนังตะลุงนั้น หนังฉิ้น ธรรมโฆษณ์ กล่าวว่า โครงเรื่องแต่งเอง ดัดแปลงเพียงบางตอนมาจากวรรณกรรมต่าง ๆ เช่น พระรถเมรี สุวรรณวงศ์ นิทานในธรรมบท เป็นต้น จากหลาย ๆ เรื่องนำมาสร้างเป็นโครงเรื่องใหม่ ส่วนการเขียนบทกลอนมักจะนึกถึง วรรณคดีที่เป็นบทกลอน อย่างไรก็ตามการเล่นหนังไม่ใช้การลอกเลียนแต่เป็นการเรียนเอามาปรับใช้ เริ่มต้นจากอ่านมาก ๆ จนกระทั่งเขียนเองได้ ถ้าจะเขียนบท “นาย” มักนึกถึงนวนิยาย สำหรับวรรณกรรมพุทธศาสนา โดยเฉพาะมิลินทปัญหา มักจะนำมาใช้เป็นเกร็ดในการเล่นหนัง (ฉิ้น อรมุต, สัมภาษณ์)

จึงสรุปได้ว่าการสืบทอดวรรณกรรมท้องถิ่นที่ใช้พัฒนาทักษะการอ่านประเภทนิทานผ่านการแสดงของหนังตะลุงจบลงแล้วอย่างสิ้นเชิง จะคงมีหลงเหลืออยู่บ้างในลักษณะของการปรับใช้โครงเรื่องและการปรับใช้อนุภาคของเรื่องเท่านั้น

อนึ่ง วรรณกรรมที่ยังพอจะมีอิทธิพลต่อหนังตะลุงอยู่บ้างในปัจจุบันคือ **ยศกิต** หรือ **กลบทสิริวิบุลกิตติ**ของหลวงศรีปรีชา (เซ่ง) เพราะเป็นตำรากลอนกลบทที่เป็นแบบอย่างของกลอนหนังตะลุง โดยเฉพาะการนำตัวบทจาก**ยศกิต**มาใช้ขับร้องในการแสดงหนังตะลุงให้เหมาะกับลีลาของเรื่อง และบทบาทของตัวละคร จนอาจกำหนดเป็นแบบแผนการใช้กลอนได้เกือบตายตัว เช่น ใช้กลบทกบเต้นต่อยหอย ตอนเชิดรูปปลายหน้าบท ใช้กลบทมธุรสวาที ตอนเชิดรูปเจ้าเมือง ใช้กลบทสะบัดสะบิ้ง ตอนเชิดเทวดา (พระอินทร์) และพญาครุฑ ใช้กลบทคำตาย ตอนเชิดยักษ์ ใช้กลบทจตุรงคนายก และกลบทนารายณ์ทรงเครื่อง ตอนเชิดนางและบทชม เป็นต้น หนังตะลุงคนใดเล่นกลบทได้มากชนิด และเหมาะกับบทบาทของตัวละคร ถือว่าเก่งในเชิงกลอน ด้วยเหตุนี้หนังตะลุงจึงต้องเรียนและอ่านยศกิตให้ขึ้นใจ จนสามารถร้องกลอนสดเป็นกลบทต่าง ๆ ได้โดยอัตโนมัติ (อุดม หนูทอง.

๒๕๔๒ : ๑๓, ๖๒๔๐) ดังตัวอย่างใช้กลบทกบเต้นต่อยหอย ในตอนไหว้ครู ประกอบการออกรูปปลายหน้าบทที่อุดม หนูทอง (๒๕๓๔ : ๔-๕) ยกมาเป็นตัวอย่างประกอบการบรรยาย ดังที่ว่า *"ยกหัตถ์น้อมยอมหัตถ์นั่งขึ้นตั้งเศียร น้ำใจตรึกนึกจิตตรองต่างทองเทียน แจ่มจำนองจองจำเนียรบังคมคัล ยุคลบังยังคู่บาทพระศาสดา เป็นเทวินทร์ปิ่นเทวาโลกาสรรพ์ เคารพธรรมคำรพที่โมลีธรรม์ สองดวงใจใสดั่งจันทร์แจ่มอัมพร"* ไปจนถึง *"ใจประสิทธิ์จิตประสงค์จำนงกลอน จงถาวรถึงวันห้าพันปี"* หรืออาจตัดเอาเพียงสั้น ๆ ตอนขึ้นต้น นอกจากนี้อาจนำมาใช้เพียงบางวรรค บางคำกลอนหรือบางบทก็มี เช่น ตอนไหว้คุณบิดรมารดาว่า *"แน่นกว่าฟ้าหนากว่าฝั่งจะตั้งเทียบ แม้นจักปรายหมายจักเปรียบสิงขรขุน เอื้อมพระเมรุเอนพระเมรุมาศปุน จารึกคำจำเริญคุณชนกนาน"* และตอนไหว้คุณครูอาจารย์ว่า *"ไหว้อาจารย์วานเอาจิตคิดคำสอน เลิศกลอนเกลาเหล่าครูกลอนสอนใจใส่ คุณวิชาค่าวิเชียรเพชรเจียระไน มีสิ่งดีมิเสียได้บอกให้เรียน"* หรือใช้กลบทมธุรสวาทีในตอนตั้งเมือง (ตั้งนามเมือง) โดยการเปลี่ยนถ้อยคำบางแห่งเสียใหม่ให้เข้ากับนิยายที่ใช้เล่น ดังตัวอย่างที่ว่า *"อดีเตแต่นานนิทานหลัง มีนัครังหนึ่งกว้างสำอางศรี (ชื่อจัมบาก) หลากเลิศประเสริฐดีเจ้าธานี (ยศกิต) มหิศรา ดำรงภพลบเลิศประเสริฐโลกย์ เป็นจอมโจกจุลจักรอัครมหา อนุภาพปราบเปรื่องกระเดื่องปรา- กฎเดชาเป็นเกศนิเวศเวียง"* คำภายในวงเล็บคือส่วนที่นายหนังปรับเปลี่ยนใหม่ อาจเปลี่ยนเป็นชื่อเมือง ชื่อเจ้าเมืองตามนิยายของตน หรือเป็นข้อความทั่วไป เช่น จาก "ชื่อจำบาก" เป็น "แลงามล้ำ" จาก "ยศกิต" เป็น "ทรงฤทธิ์" เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม เมื่อหนังตะลุงเปลี่ยนแนวเรื่องที่แสดงจากเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ มาเป็นแนวสัจจนิยม การใช้กลอนเริ่มลดน้อยลง มีการบรรยายและเจรจามากขึ้น การใช้กลบทก็ลดลงเช่นกัน ปัจจุบันยังคงใช้กลบทกันอยู่บ้างก็แต่เฉพาะนายหนังรุ่นเก่า ๆ ที่ยังคงแสดงแนวจักร ๆวงศ์ ๆ เป็นส่วนใหญ่

ที่กล่าวมาแล้วล้วนเป็นข้อมูลที่ช่วยยืนยันได้ว่า วรรณกรรมพัฒนาการอ่านของท้องถิ่นภาคใต้เคยสืบทอดผ่านการละเล่นของหนังตะลุงแต่ก็ได้สิ้นสุดลงแล้ว

๒.๒.๒.๒ การสืบทอดวรรณกรรมพัฒนาการอ่านของท้องถิ่นภาคใต้ผ่านการแสดงโนรา โนรา (มโนรา, มโนราห์, มโนห์รา) เป็นการละเล่นพื้นบ้านที่สืบทอดกันมานาน และนิยมกันอย่างแพร่หลายในภาคใต้ เป็นการละเล่นที่มีทั้งการร้อง การรำ อาจมีการเล่นเป็นเรื่องบ้างและบางโอกาสมีการแสดงตามคติความเชื่อที่เป็นพิธีกรรม (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. ๒๕๔๒ : ๘,๓๘๗๑) อย่างไรก็ตามโดยปกติโนราไม่เน้นการเล่นเป็นเรื่อง นอกจากว่ามีเวลาแสดงมากพอหลังจากอวดการรำ การร้อง และการทำบทแล้ว อาจแถมการเล่นเป็นเรื่องให้ดู เพื่อความสนุกสนาน โดยเลือกเรื่องที่รู้ดีกันแล้วบางตอนมาแสดง เลือกเอาเฉพาะแต่ตอนที่ใช้ตัวน้อย ๆ (๒ - ๓ คน) ไม่เน้นที่การแต่งตัวตามเรื่อง มักแต่งตามที่แต่งรำอยู่แล้ว โดยสมมุติเอาว่า ใครเป็นใคร แต่จะเน้นการ

ตลกและการขับบทกลอนแบบโนราให้ได้เนื้อหาตามท้องเรื่อง (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. ๒๕๔๒ :๘, ๓๘๘๐) การหยิบยกเฉพาะตอนมาเล่นนั้น ภาษาโนราเรียกว่า “จับบท” อย่างเช่น เล่นเรื่องสุวรรณหงส์ โดย “จับบท” เอาตอนที่นิยมกันมากคือ ตอนพระสุวรรณหงส์ถูกหอกยนต์ และตอนสุวรรณหงส์หลงนาง สุพันธลิกา หรือนางโลกา จนนางเกษสุริยงต้องปลอมเป็นพราหมณ์ติดตามมาและถูกใส่ร้าย เป็นต้น (อุดม หนูทอง. ๒๕๔๒ : ๑๗, ๘๑๖๓) การแสดงเรื่องสุวรรณหงส์นี้มีปรากฏอยู่ในเพลงร้องเรือภาคใต้ กล่าวถึงโนราร่ำบทสุวรรณหงส์ หรือนำเรื่องสุวรรณหงส์มาเล่นเป็นการยืนยันว่ามีการนิยมเล่นเรื่อง สุวรรณหงส์จริง และเป็นที่รู้หรือกล่าวขวัญกันแพร่หลาย ทั้งยังยืนยันได้ว่า สุวรรณหงส์น่าจะเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ใช้รำถวายเทวดาหรือรำโรงครู ดังที่อุดม หนูทอง (๒๕๔๒ : ๑๗, ๘๑๖๓) ยกตัวอย่างสุวรรณหงส์ที่ปรากฏในบทเพลงร้องเรือ ๔ สำนวน ต่อไปนี้

“ฮาเอ้อ... สุวรรณยาหงส์เจ้า
แล่นตามสายว่าว พบเจ้าเทวี
สุวรรณยาหงส์ มาหลงด้วยนางโลกีย์
พี่เลี้ยงทั้งสี่ คิดเบียนสุวรรณหงส์”
(อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช)

“ไก่ขันเหอ ขันมากึกก้อง
ตรงยามนกคูดร้อง โนราน้องจอมขวัญ
วันดีหรือไม่ดี มารำบ้านพี่สองสามวัน
โนราน้องจอมขวัญ ***กล่าวบทสุวรรณหงส์”***
(อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช)

“ไก่ขันเหอ ขันมากึกก้อง
ยกขึ้นตะเหวอน้อง ไปแลโนราจอมขวัญ
รำดีไม่ดี ไปรำบ้านพี่สองสามวัน
ไปแลโนราจอมขวัญ ***กล่าวบทสุวรรณหงส์”***
(อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา)

“ฮาเอ้อ.... กล้วยน้ำว้ากาบดำ
โนราอ้ายขำ รำถวายเทวดา
กล่าวบทสุวรรณหงส์ มาหลงด้วยนางโลกา
รำถวายเทวดา ***กล่าวบทสุวรรณหงส์”***
(อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา)

การนำเรื่องในวรรณกรรมท้องถิ่นมาแสดงที่เป็นองค์ประกอบหลักของโนรา คือการรำเฉพาะอย่าง ที่เรียกว่า **รำบทสิบสอง** หรือ**รำสิบสองบท** ซึ่งนิยมแสดงเฉพาะโอกาส เช่น รำในพิธีไหว้ครู พิธีแต่งพอกผูกผ้าใหญ่ (ครอบเทริด) หรือรำแก้บน ดังที่ อุดม หนูทอง (๒๕๔๒ : ๑๗, ๘๑๖๓) กล่าวว่า *"มีธรรมเนียมว่าพิธีเข้าโรงครูจะสมบูรณ์ได้ก็ต่อเมื่อโนราได้เล่นบทสิบสองให้เทวดาชม แบบเดียวกับหนังตะลุงต้องเล่นเรื่องรามเกียรติ์ในพิธีโรงครูหนังฉันนั้น บทสิบสองนี้ หมายถึง โนราต้องตัดตอนเอานิยาย ๑๒ เรื่อง มาเล่นอย่างสั้น ๆ"* วรรณกรรมสิบสองเรื่องที่โนราเล่นเป็นประจำ ได้แก่ มโนห์รา พระรถเมรี ลักษณาวงศ์ โคบุตร สังข์ทอง คาวี จันทรโครพ (จันทโครพ) สินนุราช สังข์ศิลป์ชัย มณีพิชัย พระอภัยมณี และไกรทอง นิยาย ๑๒ เรื่องนี้บ้างก็ว่า มีเรื่องยอพระกลิ่นและดาราวงศ์ด้วย แต่ที่มีการบันทึกไว้อย่างชัดเจน ในเพลงร้องเรือดังข้อความตัวอย่างข้างต้น คือเรื่อง สุวรรณหงส์ แสดงว่าไม่ถึงกับกำหนดตายตัวว่า วรรณกรรมสิบสองเรื่องเป็นเรื่องใดบ้างวิธีการเล่น เป็นการยกบทกลอนมาเพียงสั้น ๆ บอกให้รู้ว่า เป็นเรื่องใด ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เรื่องมโนห์รา (พระสุธนนางมโนห์รา) : ตอนบูชาไฟ; เรื่องพระรถเสน : ตอนเมรีขี้เมา และเรื่องลักษณาวงศ์ : ตอนเป็นเด็ก

"ขอแสดงแจ้งเรื่องในเบื้องบท *ครบกำหนดสิบสองทำนองสาร*
จะกล่าวถึงนางมโนห์ราปรีชาชาญ *สิทธาจารย์เขาจะเอาไปเผาไฟ*
นางจึงขึ้นไปวอนแก่แม่ผัว *เป็นบุญตัวได้รอดไม่ตักษัย*
ได้หางปีกหลีกหนีแม่ผัวไป *สู่เวียงไกรลาศปราสาทนาง*
ฝ่ายพระรถบทซ้ำทำลูกไม้ *ได้ถามไถ่แมรี(เมรี)ไม่เหินห่าง*
ลวงให้กินสุราพูดจาพลาง *ถามต่างต่างนางเล่าแจ้งไม่แพร่งพราย*
(เจรจา)... เข้าไปในห้องเถิดเจ้างาม งาม เอ๋ย...
ได้ดวงเนตรแม่ป้ากับยาผง *แล้วทรงพาชีหลีกหนีหาย*
จะกล่าวถึงเกสรค่อนระคาย *พี่ไม่ได้พาน้องไปเขษี(ขี่)เปล*
ลักษณาวงศ์หลงเพ้อละเมอพึมพำ *นั่งร่ำพระคาถา*
ตั้งแต่วันนี้ไปอย่าได้เข้ามา *พระเจ้าตาไม่อยู่ดูไม่ดี"*

(ภิญโญ จิตต์ธรรม. ๒๕๓๔ : ๒๓-๒๔)

เรื่องโคบุตร : ตอนพระโคบุตรถูกเสน่ห์นางอำพัน

"พระโคบุตรสุดเพ้อละเมอฝัน *เรียกอำพันนี่แน่มเหสี*
พระเยื้องย่องจากห้องนางมุนี *พระภูมีผวาเที่ยวคว้าไขว่... (เจรจา)"*

(อุดม หนูทอง. ๒๕๔๒: ๓, ๑๓๒๑)

เรื่องสังข์ทอง : ตอนท้าวสามลโกรธที่รจนาเลือกเจ้าเงาะเป็นคู่ครอง

“ท้าวสามลจนจิตให้คิดแค้น *ออกนั่งแท่นโรงทองอันผ่องใส*
เงาะป่ามันพาธิดาไป *ท้าวเคืองขัดพระทัยทุกเวลา*
รจนาเจ้ากรรมมันทำชั่ว *(เจรจา...)*
เงาะป่ามันพาธิดาไป *เคืองขัดพระทัยไม่รู้วาย”*

(อุดม หนูทอง. ๒๕๔๒: ๑๖, ๗๙๒๙)

โนราเป็นการละเล่นพื้นเมืองของภาคใต้อีกชนิดหนึ่งซึ่งกำลังจะสูญสลายไปจากท้องถิ่น โดยเฉพาะโนราอาชีพ เป็นเหตุให้การสืบทอดวรรณกรรมท้องถิ่นผ่านโนรานั้นแทบจะสูญสลายไปนานแล้ว อาจจะมีอยู่บ้าง ในบทสิบสองในพิธีกรรมที่สำคัญ แต่ก็มีเพียงให้ครบ ตามธรรมเนียมนิยม มิใช่เป็นไปเพื่อการสืบทอดดังที่เคยเป็นมาแต่เดิม อย่างไรก็ตามพบว่า ยังมีผู้แต่งบทโนราขึ้นใหม่มีขนาดยาวและจบสมบูรณ์ ดังที่เกษม ขนาบแก้ว (๒๕๕๑ : ๕-๕๔) รวบรวมไว้ใน**บทมโนราห์ของปราชญ์ชาวบ้านแถบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา** ที่มีเนื้อหาว่าด้วยเรื่องราวจากวรรณกรรมท้องถิ่นที่เป็นที่รู้จักกันดี ๔ เรื่อง ได้แก่ บทมโนราห์เรื่อง**คาวี** ของนายสุนทร นาคประดิษฐ์ บทมโนราห์เรื่อง**ไกรทอง** ของนายพ่วง บุษรารัตน์ บทมโนราห์เรื่อง**นางมโนราห์**ของนายพ่วง บุษรารัตน์ และบทมโนราห์เรื่อง**หงส์ทอง** ของนายยอด ศรีทอง แสดงว่าการสืบทอดวรรณกรรมท้องถิ่นผ่านการแสดงโนรายังคงมีอยู่อีกบ้าง

๒.๒.๓ การสืบทอดวรรณกรรมพัฒนาการอ่านของท้องถิ่นภาคใต้ผ่านบทแทงศาสตรา ศาสตราเป็นตำราดูโชคชะตาของชาวภาคใต้ที่เขียนคำทำนายไว้แบบสูตรสำเร็จคล้ายกับคำทำนายของใบเซียมซี โดยเขียนคำทำนายหนึ่งตอนต่อหนึ่งหน้ากระดาษลงในสมุดข่อย รวมทุกตอนไว้ด้วยกันโดยเรียงลำดับต่อเนื่องกันไป เมื่อผู้เสี่ยงทายเสี่ยงถูกตอนใด เจ้าของตำรา หรือหมอศาสตราจะอ่านให้ฟังเฉพาะตอนนั้น ๆ คำทำนายในศาสตรา (คำทาย) มีรูปแบบที่แน่นอน คือ แต่ละตอนจะหยิบยกเอาเหตุการณ์สำคัญหรืออนุภาคสำคัญ จากวรรณกรรมภาคใต้หรือนิยายพื้นเมืองที่รู้จักกันแพร่หลายมาสาธกอย่างสรุป ทำให้เห็นชะตากรรมของผู้ดูชะตาได้จากชะตากรรมของตัวละครนั้น ๆ เรื่องที่นำมาอ้างอิงมากที่สุดคือ รามเกียรติ์ รองลงมาคือ ชาดกทศชาติ ส่วนวรรณกรรมอื่น ๆ เช่น พระสุธนมโนราห์ พระรถเมรี สังข์ทอง ไกรทอง กฤษณาสอนน้อง คาวี จระเข้กับหมา กากับนกยูง ชายเข็ญใจ เป็นต้น (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. ๒๕๔๒ : ๑๕, ๗๓๓๘-๗๓๓๙) นอกจากนั้นยังมีการนำสำนวนภาษิต เกร็ดวรรณคดีมาอ้างอิงบ้างก็มี วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้โดยเฉพาะที่มักใช้เป็นวรรณกรรมพัฒนาการอ่านที่มีปรากฏในบทศาสตรามีหลายเรื่องด้วยกัน ตัวอย่างเช่น วรรณกรรมเรื่อง**สุวรรณหงส์** อนุภาคที่นำมาใช้คือ ตอนสุวรรณหงส์ถูกหอก ถ้าใครแทงศาสตราตกที่นั่งนี้ก็จะพบคำทำนายในทำนองว่าโชคชะตาร้าย แล้วบอกให้ไถ่ชะตา เป็นต้น จะเห็นได้ว่า อนุภาคที่

นำมาจากวรรณกรรมท้องถิ่นเป็นอนุภาคเด่น ๆของวรรณกรรมเรื่องนั้น ๆ ดังตัวอย่างเช่น **ศาสตรา ฉบับตำบลเขารูปช้าง จังหวัดสงขลา** มีอนุภาคในเรื่องหอยสังข์หรือสังข์ทอง ถึง ๓ อนุภาค ได้แก่ ตอนพระสังข์หาปลา ตอนนางจันทเทวีถูกผัวขับออกจากเมือง และตอนพระสังข์ถูกนางจันทาเบียดเบียน เป็นต้น ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างบททายใน**ศาสตรา ฉบับตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา** (ศาสตราฉบับตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ๒๕๔๘ : ๒ ,๒๔๓-๒๕๔) ที่คัดเลือกมาเฉพาะที่เป็นอนุภาคในวรรณกรรมพัฒนาการอ่านของท้องถิ่นภาคใต้ โดยระบุหมายเลขในบทหรือตอนตามลำดับในต้นฉบับไว้ข้างหน้าบททาย (ทำนาย)

เรื่องพระสุบิน : ตอนนางพังคี ถูกยมบาลพาไปสู่นรก

(๓๑) "ได้เมื่อนางพังคี เมื่อไปหาฟืนและนอนหลับอยู่ใต้ต้นไม้ ยมบาลมาพาไป ทำโทษต่างต่าง กุศลนางมิเป็นใด ด้วยลูกไปบวชเป็นเณร จึงแผ่กุศลไปช่วย ถ้าใครแทงต้องที่นี่ ว่าพระเคราะห์ร้ายนัก ห้ามมิให้เข้าป่า มักจะเกิดภัยต่างต่าง ปีนี้ท่านว่าหาลาภขัดนัก หาได้แต่พอเลี้ยงท้อง ถ้ามีลูกชายว่าจะได้พึ่ง จะได้ดีเพราะลูก ถ้าของหายว่าเด็กจะบอกข่าว ท่านให้แทงสักทีก่อน ต้องที่นี่มิสู้ดีบูชาพระเคราะห์"

เรื่องสังข์ทอง : ตอนพระสังข์ทองถูกนางจันทาเบียดเบียน

(๕๙) "อนี้ได้เมื่อเจ้าสังข์ทอง เมื่อนางจันทาเบียน บิดาให้เอาไปถ่วงน้ำ แล้วยานาคมาพาไป ท่านว่าถ้าใครแทงต้องที่นี่ ว่าพระเคราะห์ร้ายนัก มีคนจะหึงสา มักจะต้องโทษต้องความ ผู้นี้ท่านว่าหลายพ่อหลายแม่ เกณฑ์ชะตานั้นดีภายแก่ มักจะได้สินสรรพ ทรัพย์พ่อแม่เองมิได้ เมื่อน้อยนั้นลำบากนัก ใหญ่ขึ้นมาได้ดีเมืองไกล ปีนี้ให้พยัตตัว อย่าไปป่าอย่าลงน้ำ มักจะตกใจมิดี ท่านให้มนต์น้ำสระหัวเสีย จึงจะคลายโทษต่าง ๆ ท่านให้แทงสักทีก่อน ต้องที่นี้ร้ายกับดีปนกัน"

เรื่องสังข์ทอง : ตอนพระสังข์ทองหาปลา

(๑๒) "ได้เมื่อพระสังข์ทอง เมื่อพ่อตาให้หาปลา เมื่อน้อยได้เสดสา พลัดบิดาและมารดร เกณฑ์ชะตาดีข้างหน้า เมื่อน้อยมาแทบม้วยมรณ์ ทีหนึ่งตกคงคา มีผู้มาช่วยทุกข์ร้อน เบื้องหน้าสถาพร ความทุกข์ร้อนคงไม่มี จะได้ดีเพราะความรู้ ผู้ใหญ่ช่วยชักชู จะได้ดังปรารถนา ปีนี้ท่านว่าดีคงจะมีลาภได้มา ได้สมความปรารถนา ถ้าไถ่ข้ามิเสียที แม้นจากที่มีคนช่วย ถ้าไข้ต้องตายาย ถ้าของหายคนชายผู้ใหญ่เอา เห็นไม่เปล่าคงจะได้ เกณฑ์ชะตาดีนัก ได้ดีเมืองไกล ไถ่ชะตา ๕ เบี้ย"

เรื่องสังข์ทอง : ตอนนางจันท์เทวีถูกผัวขับออกจากเมือง

(๔๐) "อนี้ได้เมื่อนางจันท์เทวีผิดผัวเขา เป็นลูกเหล่าสกุลใหญ่ แรกจากแต่เคหา ตกคงคาลำบากใจ ผู้นั้นไซร้ไร้พี่น้อง มีข้าวของหาร้างไม่ ๑๕ ปีคนหึงสา มักนินทาว่าแก่เรา ทั้งของเมาไม่มักกิน รำพันสิ้นต่อเจรจา มือข้างขวานั้นเป็นแผล สินพ่อแม่นั้นมิได้ ไม่มักง่ายปัญญาดี ๑๖ ปีมีสมบัติ

ไม่ข้องขัด ข้าคนมาก คนนึกร้ายก็ไม่ถึง ร้ายน้อยหนึ่งมักเจ็บท้อง สัตว์สี่ตีนสองตีนห้ามอย่ากิน คบบัณฑิตจะรักใคร่ ปีนี้ไซร้จะได้ลูก คิดให้ถูกไถ่ชะตาเถิด"

เรื่องพระรถเมรี : ตอนพระรถเสนไปหานางเมรี

(๓๐) "ได้เมื่อพระรถไปหานางเมรี คนผู้นี้น้อยลำบาก รักษายากจากบิดา ได้เสดสาจนเติบใหญ่ พี่น้องไซร้มิได้พึ่ง มีผู้จะหึงสา แต่ท่านว่าไม่ถึงอับ มีผู้จะรองรับ ให้ได้คู่สู่สมสอง ปีนี้ท่านทายว่า สตรีมาให้ลาภใหญ่ ยศศักดิ์จักมีใน ปีนี้ไซร้ลาภใหญ่ยิ่ง แต่ว่าจะยุ่งไขว่ ด้วยสตรีขาวดำแดง แต่ว่ามีผู้ใหญ่ จะช่วยทุกข์ให้สุขขา ลาภหมุนจะพูนมา ปีนี้หนาอย่าร้อนใจ ให้ไถ่ชะตาเอาเถิด ท่านว่าอย่าแทงต่อไป ไถ่ชะตา ๕ ปัง"

เรื่องวรวงศ์ : ตอนพระวรวงศ์ชนไก่

(๘) "ได้เมื่อพระวรวงศ์ชนไก่สองคนพี่น้อง ใครแทงต้องว่าเสดสา แต่น้อยมาแสนลำบาก ได้พลัดพรากจากบิดา ใจชอบด้วยนักเลง คนกรัวเกรงด้วยวาจา บิดรและมารดาพลัดพรากมาแต่น้อยน้อย ทรัพย์สินก็มิได้ ข้างหน้าไซร้ได้สิ่งค่า สินสรรพทรัพย์เกิดมา ไปข้างหน้าจะได้ดี มเหสีคนยกให้พี่น้องไซร้ได้พึ่งพา เพื่อนฝูงมารักใคร่ เงินทองใช้ไม่ขัดสน เมียสองคนมีทรัพย์สิน ผู้ใหญ่รับไม่ขัดสนไปไหนพอใจคน ไม่ขัดสนดีพ้นใจ ถ้าใครแทงต้องที่นี่ว่าดีนัก ปีนี้ว่าจะได้ลาภ ให้ไถ่ชะตาเอาเถิด"

เรื่องวรวงศ์ : ตอนพระวรวงศ์ได้ครองเมือง

(๕๔) "อนี้ได้เมื่อวรวงษ์ได้ครองพารากับลูกสาวท้าวผุดสา เมื่อน้อยทุกข์เข็ญใจ เร่เที่ยวไปทุกแห่งหน พระแม่แกล้งทำไขว่ สิบหกว่าตกใจ คนหกใส่ด้วยตัวเอง อายุในสิบสองท่านว่าต้องจะเป็นความ ผู้หญิงมีดีเหลือใจช่วยแก้ความให้ เพราะด้วยใจรัก แต่พ่อแม่นั้นขึ้งโกรธโกรธา มีทรัพย์สินนานา โจรจะมาลักพาหนี ปีนี้ดีเหลือใจได้ลาภใหญ่ทั้งกระสัตรีเอาลาภให้ ท่านว่าไว้อย่าให้แทง อย่าขัดแขงไถ่ชะตา เอาอัฐ ๕ กุปัง"

วรรณกรรมลายลักษณ์

(๔๔) "อนี้ได้เมื่อลายลักษณ์พระบาท ว่าผู้นั้นปัญญาฉลาดรู้หลักนักปราชญ์กว่าคนทั้งหลาย ไปไหนพอใจคน พ่อแม่ตนถึงบุญญา เจ้านายก็เมตตา มีคู่มาผู้ใหญ่ช่วย ขอกล่าวได้ดังใจ เกณฑ์คู่ไซร้มากนักหนา หญิงชายก็พอใจ ข้าคนใช้มากหนักหนา ค้าขายได้กำไร จากที่ไปอย่าอาวรณ์ ถ้าของหายจะได้ไว ของนั้นไซร้อยู่อุดร ท่านว่าสถาพร ห้ามไว้ก่อนมิให้แทง จงจัดแจงเอาเบี้ยมาไถ่ชะตาค่า ๕ ปัง"

วรรณกรรมเรื่องปริศนาสอนน้อง

(๑๓) "ได้เมื่อนางปฤษณาสอนน้อง มิขัดข้องในเรื่องผัวตน มีข้าคนไม่ขัดใจ ปัญญาไวใจรักเพื่อน ถ้ามีเรือนได้เหมือนใจ ที่เกิดไซร้ลุ่มอีสาน ว่าช่างการ รู้เจียมตัว เมียและผัวไม่ขัดใจ ทุกวันนี้มีเงินมาก หามิยากได้ง่าย ๆ ร่มผ้าไซร้มีไฝปาน จากถิ่นฐานแรกมีเรือน ปีนี้เพื่อนคนพอใจ ทั้งคนไกล

เอาลาภมาให้ อาสานายได้รางวัล คนผู้นั้นจะรักใคร่ หญิงแม่หม้ายจะหึงสา จะได้ลาภของแดงของขาว ให้ไถ่ชะตาเอาเถิดนาย”

สาเหตุที่กล่าวว่า อนุภาคที่นำมาผูกขึ้นเป็นเชิงเปรียบเทียบในบทแทงศาสตรานั้นเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ เพราะศาสตราเป็นตำราพยากรณ์ชะตาชีวิตของชาวภาคใต้ ผู้รจนาเป็นคนภาคใต้ น่าจะอ่านวรรณกรรมที่คัดเลือกหรือรจนาขึ้นในจังหวัดภาคใต้ จะเห็นได้จากคำเรียกชื่อตัวละครที่ต่างไปจากฉบับภาคกลาง เช่น นางปฤษณา มิใช่นางกฤษณา ในวรรณกรรมเรื่องปฤษณาสอนน้อง (ใบที่ ๑๓) หรือนางกังหรี (อักขรวิธีตามต้นฉบับ) มิใช่นางเมรี ในวรรณกรรมเรื่องพระรถเสนหรือพระรถเมรี ดังตัวอย่างอักขรวิธีตามต้นฉบับ ที่คัดลอกมาจากบทความเรื่อง “ศาสตรา” (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. ๒๕๔๒ : ๑๕, ๗๓๔๐) ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ ที่ว่า

(๙๑) “นี้พระรศไปหานางกังหรี ต้องที่นี้น้อยเสษสา นำใจ่ใหม่มักง่าย พ่อแม่ไสยได้พึ่งพา พี่เกิดชายสุธา จากบิดายังน้อยอยู่ เกรงู่ถึงสองคน พี่น้องตนชักสัตรู มีเมียมิเสียซู้ แรกมีคู่นั้นไขว่นัก อายุได้สิบห้า เจ้านายมาให้ยศศักดิ์ ปีนี้มีลาพนัก ทำไร่นาค้าขายดี จากที่มีความสบาย คงจะได้มเหษี ของหายออกจากที่ เจ็ดวันนี้จะได้มา เป็นความชณะพลัน ถ้าไขนั้นต้องมนต์อยา ตอไม้ใต้เคหา เพศมายาเข้าด้วยการ ถ้าดูซึ่งของหาย ว่าจะได้ในเจ็ดวัน ดูคนไปไกลยนั้น ได้ลาพพลันนายกรรุณา ทังผู้หญิงใคร่เสน่หา ต้องนี้ดีท่านอา เร่งไถชตา ท่านห้ามว่ายาพักแทง”

จากตัวอย่างบทแทงศาสตราข้างต้น จะเห็นได้ว่า วรรณกรรมที่ยกมาอ้างอิงนั้นน่าจะเป็นเรื่องที่รู้จักกันแพร่หลายในสมัยนั้น ๆ เมื่อเอ่ยถึงชื่อตัวละครหรือเหตุการณ์ในวรรณกรรมหรือนิทานเรื่องใดผู้เสี่ยงทายน่าจะนึกถึงชีวิตของตัวละคร หรือเหตุการณ์นั้น ๆ ได้ กระทั่งสามารถจินตนาการได้ว่าโชคชะตาของตนจะดีหรือร้ายอย่างไร หรือจะมีอะไรเกิดขึ้นต่อไปในชีวิต หากผู้ใดมีความรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมหรือนิทานเรื่องนั้นไม่ดีพอ อยากรู้ชะตาชีวิตของตนให้ชัดแจ้งยิ่งขึ้นก็จะแสวงหาความรู้โดยการสอบถามจากผู้รู้หรือหาวรรณกรรมหรือนิทานเรื่องนั้น ๆ มาอ่านหรือให้ผู้อื่นสวดให้ฟัง จึงกล่าวได้ว่าการนำเอาวรรณกรรมท้องถิ่นและนิทานพื้นบ้าน รวมทั้งเกร็ดวรรณคดีต่าง ๆ เหล่านี้มาอ้างอิงในบทแทงศาสตรา จึงเป็นการสืบทอดวรรณกรรมท้องถิ่นอีกทางหนึ่ง โดยเฉพาะวรรณกรรมท้องถิ่นที่นิยมใช้สวดเพื่อพัฒนาทักษะการอ่านซึ่งมักเป็นที่รู้จักกันโดยแพร่หลาย อย่างไรก็ตามในปัจจุบันนี้ มีผู้นิยมการพยากรณ์ชีวิต โดยการแทงศาสตราน้อยลงจนแทบจะหาไม่ได้อีกแล้ว การถ่ายทอดวรรณกรรมท้องถิ่น โดยวิธีการนี้จึงไม่มีอีกต่อไป

๒.๒.๔ การสืบทอดวรรณกรรมพัฒนาการอ่านของท้องถิ่นภาคใต้ผ่านบทเพลงกล่อมเด็ก เพลงกล่อมเด็ก คือ เพลงที่ใช้ขับกล่อมเด็กเพื่อให้เด็กนอนหลับสนิทอย่างรวดเร็ว เพลงกล่อมเด็กภาคใต้มีชื่อเรียกแตกต่างกันไปตามที่นิยมเรียกกันในแต่ละท้องถิ่น และตามเจตนาของการขับ ได้แก่ เพลงร้องเรือ เพลงชาน้อง เพลงน้องนอน เพลงปลอบน้อง เพลงเวเปล และเพลง

เสภา เนื้อหาที่ใช้ขับกล่อมเด็กมีหลากหลายตามจุดมุ่งหมายของผู้แต่ง เช่น บ้างก็มุ่งขับกล่อมให้เด็กรับรู้ถึงความรักความห่วงใยเกิดความรู้สึกอบอุ่นปลอดภัย จึงช่วยให้หลับไปอย่างเป็นสุข บ้างก็มุ่งสื่อสารกับผู้อื่นมากกว่าสื่อสารกับเด็กโดยตรงเพื่อให้ความรู้ความคิดและปลุกจิตสำนึก จึงมักสอดใส่เนื้อหาที่อาจจะให้ความรู้เกี่ยวกับสภาพบ้านเมือง ให้ข้อคิดในการดำเนินชีวิต ปลูกฝังคุณธรรมอันดีงาม ปกปักรักษาปทัสถานของสังคม เช่น อนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี และจรรโลงศาสนา เป็นต้น นอกจากนั้นยังมุ่งสื่อสาระที่มุ่งหมายให้ปกป้องสิทธิและหน้าที่อันพึงมีพึงได้โดยชอบธรรมอีกด้วย แต่ก็มีไม่น้อยที่มุ่งให้ความบันเทิงเป็นสำคัญ ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อตัดพ้อต่อว่า เกี้ยวพาราสีกันก็มีอยู่บ้างเช่นกัน จะด้วยจุดมุ่งหมายใดก็ตาม มีเพลงกล่อมเด็กภาคใต้จำนวนหนึ่ง กล่าวถึงวรรณกรรมท้องถิ่นและนิทานพื้นเมืองหลายเรื่อง เช่น **สังข์ทอง พระรถเสน วรวงศ์ สุวรรณหงส์ กากี นางมโนราห์ มหาชาดก พระอภัยมณี รามเกียรติ์** และ**นางอุทัย** เป็นต้น การนำวรรณกรรมท้องถิ่นและนิทานพื้นบ้านมาเล่าในเพลงกล่อมเด็ก นับได้ว่าเป็นการสืบทอดวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้อีกทางหนึ่ง ทั้งนี้เพราะผู้รจนาย่อมเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจที่ได้แสดงภูมิรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมดังกล่าว จึงมุ่งแสวงหาความรู้เหล่านั้นมาแสดงยิ่งขึ้น ผู้ฟังหรือผู้ขับกล่อมที่รู้เรื่องราวในวรรณกรรมนั้น ๆ ดีอยู่แล้วย่อมเข้าใจชัดแจ้ง และอาจอธิบายเรื่องราวบอกกล่าวเพิ่มเติมได้ด้วย ส่วนผู้ที่ยังไม่รู้หรือรู้บ้างตามคำบอกเล่าใคร่รู้เรื่องราวให้แจ่มชัดยิ่งขึ้น ย่อมต้องแสวงหามาสวดอ่าน หรือแสวงหามาให้ผู้อื่นสวดให้ฟัง การนำเสนอเรื่องราวในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ผ่านเพลงกล่อมเด็กมีค่อนข้างมาก ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างเฉพาะวรรณกรรมท้องถิ่นที่นิยมใช้สวดเพื่อพัฒนาการอ่านในภาคใต้ เพียง ๔ เรื่อง โดยอ้างอิงมาจากการศึกษาของผู้อื่นดังนี้

เรื่อง**พระหอยสังข์** (สังข์ทอง) อุดม หนูทอง (๒๕๔๒ : ๑๖, ๗๙๒๗-๗๙๒๘) ได้ศึกษาวรรณกรรมเรื่อง สังข์ทอง และกล่าวถึงเรื่องสังข์ทองที่ปรากฏในรูปเพลงกล่อมเด็กว่า *"ด้วยความซาบซึ้งในเรื่องสังข์ทองจึงมีผู้นำตัวละครที่มีลักษณะเด่นและนำอนุภาคสำคัญมาแต่งขึ้นเป็นเพลงกล่อมเด็กมีทั้งสิ้นประมาณ ๑๐ เพลง บางเพลงจำเพี้ยนผิดกันไปเป็นสำนวนปลีกย่อยอีกมาก"* ในที่นี้ยกตัวอย่างมาทั้ง ๑๐ เพลงพร้อมสำนวนเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างของแต่ละสำนวนในเพลงเดียวกันด้วยเพื่อให้เห็นลักษณะของการสืบทอดวรรณกรรมมุขปาฐะและแหล่งแพร่กระจายในการสืบทอด ดังนี้

(๑) ก. *"ท้าวยศวิมลเหอ หลงกลในนางจันทา*
ท้าวยศวิมลใจกล้า ขับองค์ราชาพระหอยสังข์
ปักหลักลงให้ถ้วนทั้งเจ็ดแห่ง อุดช้างให้แทงทองร้อยชั่ง
บุญของพระสังข์ ช้างไม่สู้แทงเหลย"

(นครศรีธรรมราช)

ข. *“ท้าวยศมลเหอ หลงกลด้วยนางจันทา*
ยศมลใจกล้า จับองค์ราชาหอยสังข์
ปักหลักเข้าเจ็ดแห่ง ฉุดช้างให้แทงพ่อร้อยชั่ง
บุญของพระสังข์ ช้างไม่สู้แทง
งาปักดินแดง ช้างไม่สู้แทงเลย”

(สงขลา)

ค. *“ท้าวยศวิมลเหอ หลงกลอีไค้นางจันทา*
ท้าวยศวิมลเป็นคนบ้า คิดฆ่าพระราชาหอยสังข์
ปักหลักลงแล้วทั้งเจ็ดแห่ง สั่งให้ช้างแทงพ่อร้อยชั่ง
เป็นบุญของพระสังข์ ช้างนั้นไม่หาญจะสู้แทง
ยกงาขึ้นวันทา สองงาไปปักเอาดินแดง
ช้างนั้นไม่หาญจะสู้แทง เพราะบุญสมภารท่าน”

(สงขลา)

(๒) *“พระหอยสังข์เหอ เข้านอนในวังนางยักษา*
เทียมจากพ่อแม่มาแต่ป่า เรียกหาสังข์ทองผู้ยองใย
สังข์ทองบิ้งหน้าพระแม่เอย ทรามเชยไปเล่นอยู่หนใด
เรียกหาสังข์ทองผู้ยองใย ไปไหนไม่นึกแม่”

(สุราษฎร์ธานี)

(๓) *“ชมพู่เหอ ชมพู่ย่าหวัน*
ค่อยสับค่อยฟัน พระสังข์อยู่ในรูปเงาะ
คนทั้งเพเขาเดินดิน หอยสังข์เนื้อนิลถือไม้เท้าเหาะ
หอยสังข์อยู่ในรูปเงาะ เหาะมาหานางรจนา”

(นครศรีธรรมราช)

(๔) *“คือน้องเหอ คือท้าวหอยสังข์*
พอบุญแม่ยัง หอยสังข์อยู่ในรูปเงาะ
บุญแม่หาไม่ หอยสังข์ถือไม้เท้าเหาะ
อยู่ในรูปเงาะ เหาะเหินเดินทางหวัน”

(สุราษฎร์ธานี)

(๕) *“พระสังข์เหอ ได้ยินเขาว่าพระสังข์*
ดูน่าเกลียดน่าชัง พระสังข์ได้ละแม่เอาไว้

ใครเลยจะยอพระสังข์ดี *แม่ตั้งใจฝากผีฝากไข้*
พระสังข์ละแม่ไว้ *ใครลากผีแม่ลงหลุม”*

(นครศรีธรรมราช)

(๖) *“นางยักษ์เหอ* *ชื่อนางพันทุรัต*
รูปงามขบกรามกรัด *วิ่งตามลูกชาย*
แล่นข้ามห้วยข้ามหนอง *อี้เอาสังข์ทองแม่ให้ได้*
วิ่งแล่นตามลูกชาย *ไปตามภูเขาใหญ่”*

(สงขลา)

(๗) *“หวันเย็นสงัดเหอ* *นางพันทุรัตมาแต่ป่า*
มาถึงหน้าบ้านนางฉายา *เรียกร้องสังข์ทองผู้ยองใย*
โลกรักเหวยโลกแก้ว *แม่มาถึงแล้วแก้วไปไหน*
เรียกร้องสังข์ทองผู้ยองใย *ไปไหนไม่รับแม่”*

(สงขลา)

(๘) *“ครือน้องเหอ* *ครือนางพันทุรต*
เสดสาปรากฏ *ตามหาโลกชาย*
ข้ามห้วยข้ามหนอง *เอาพระสังข์ทองมาให้ได้*
ตามหาโลกชาย *นอนตายเท่ชายเขา”*

(พัทลุง)

(๙) *“ครือน้องเหอ* *ครือนางรจนา*
ทิ้งพวงมาลา *เลือกเงาะทันใด*
ท้าวสามลรู้ *พาลโกรธยกใหญ่*
ขับรจนาทรามวัย *ไปไว้ที่ปลายนา”*

(จากคลังเพลงกล่อมเด็ก สถาบันทักษิณคดีศึกษา-ไม่ระบุที่มา)

(๑๐) *“รจนาเหอ* *ช่างหาช่างได้*
พ่อแม่หาให้ *มึงไม่ชอบใจ*
ไปได้กับอ้ายเงาะ *มันพากันไป*
พ่อแม่หาให้ไม่ชอบใจ *ไปไหว้หลวงยายเงาะ”*

(จากคลังเพลงกล่อมเด็ก สถาบันทักษิณคดีศึกษา-ไม่ระบุที่มา)

เรื่อง**พระรถเสน** (พระรถ-เมรี) สุจะปะนีย์ นาครทรรพ (๒๕๓๔:๕) ศึกษาเรื่อง “สำนวนภาษาในเพลงกล่อมเด็กภาคใต้” มีข้อความตอนหนึ่ง กล่าวถึงการเล่าวรรณกรรมและนิทานพื้นเมือง โดยยกตัวอย่าง การนำเรื่องพระรถเสน มาเล่าในรูปแบบของเพลงกล่อมเด็กภาคใต้ ๒ เพลง ดังนี้

(๑) *“นางเมรีเหอ เสียทีที่เข้าไปชมสวน*
พระรถถามถี่และถามถ้วน ถามนางหน้านวลทุกสิ่งอัน
ลูกม่วงรู้หาวนาวรู้โห่ บอกให้พี่โร้ทุกสิ่งสรรพ์
ถามนางหน้านวลทุกสิ่งอัน เมรีเอววัลย์สิ่งไหรไม่พรางผัว”
(อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง)

(๒) *“นางเมรีเหอ เสียทีแกเมาสุรา*
เมาเหล้าและเมายา เมามายนักหนาเมรีทอง
นู้อ้ายไหรหรุ้งหริ่งบนหลังคา บอกว่าหนวยตานางสิบสอง
เมามายหนักหนาเมรีทอง ถามแล้วท้าวร้องไห้”
(อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง)

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (๒๕๔๗ : ๓๓๗) ได้ศึกษาวรรณกรรมทักษิณประเภทร้อยกรองแบบอื่น ๆ อันมีประเภท “ร้องเรือ” หรือ “เพลงกล่อมเด็ก” อยู่ด้วย มีข้อความตอนหนึ่งกล่าวว่าชาวภาคใต้ได้นำวรรณกรรมท้องถิ่นหลายเรื่องหลายตอนมาแต่งเป็นเพลงกล่อมเด็ก โดยยกตัวอย่างบทเพลงกล่อมเด็กว่าด้วยเรื่อง พระรถเมรี ๓ บทแต่ซ้ำกับ ๒ บท แรก มีที่แตกต่างอีก ๑ บท ได้แก่

(๓) *“...เมรีเหอ เสียทีเท่ตามพระรถมา*
มาถึงฝั่งแม่น้ำคงคา ร้องเรียกสายาพระผัวขวัญ
โอ้พระร่มโพธิ์ทองของน้องแก้ว เมียตามมาแล้วพาไปกัน
พระรถผายผัน เมรีเซซังตาย”

เรื่อง**วรวงศ์** อุดม หนูทอง (๒๕๔๒ : ๑๔, ๗๐๘๙-๗๐๙๑) ได้ศึกษาวรรณกรรมเรื่อง**วรวงศ์** และกล่าวถึง วรรณกรรมเรื่องวรวงศ์ที่ปรากฏในรูปเพลงกล่อมเด็กหรือเพลงร้องเรือว่า *“เพลงร้องเรือที่นำเนื้อหาจากเรื่อง**วรวงศ์**มาร้องมีไม่น้อยกว่า ๑๐ บท เนื้อหาว่าด้วย ตัวละคร และเหตุการณ์สำคัญ ๆ ของเรื่อง”* โดยยกตัวอย่างพร้อมอธิบายถึงเหตุการณ์อันเป็นที่มาของเพลงและความแตกต่างของเพลงแต่ละสำนวนที่ต่างถิ่นกันออกไป ไว้อย่างได้รายละเอียด ดังนี้

(๑) นางกาไวยทำเสน่ห์ท้าววงศา

“กาไวเหอ ทำให้ท้าวไทเธอใหลหลง
ทำเหน่ยาผง โรยลงในน้ำท้าวเสวย

หมากจีบพลูจีบ *โรยลงทุกกลีบทูนหัวเอย*
ขี้ผึ้งทรามเชย *สีปากท้าววงศา"*

(อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี)

วรรคที่ว่า *"โรยลงในน้ำท้าวเสวย"* ลางแห่งว่า *"โรยลงถ้วยข้าวท้าวเสวย"* (อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา) และวรรค *"โรยลงทุกกลีบทูนหัวเอย"* ลางแห่งว่า *"ร้อยชั้นพันกลีบทูนหัวเอย"* (อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา) และลางแห่งว่า *"ลงยันต์ทุกกลีบทูนหัวเอย"* (อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง)

นอกจากบทนี้แล้ว ยังมีอีกบทที่กล่าวถึงนางกาไวย และแสดงออกได้อย่างมีอารมณ์ว่าจากการทำเสน่ห์ของนางทำให้ท้าววงศาตกอยู่ใต้อำนาจของนาง และนางได้เสวยสมบัติดังใจคิด

"อีกาไวยเหอ *น้ำใจกษัตริย์*
ได้เสวยสมบัติ *ได้หนังหัวใจ*
คิดแล้วท้าววงศา *ไม่พ้นหวางขาอีกาไวย*
ได้หนังหัวใจ *อีกาไวยมันทำเหน่เหอ"*

(อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง)

(๒) ท้าววงศาหลงเสน่ห์นางกาไวย

"นิจจาเหอ *ท่านท้าววงศามาเมามิตร*
ยาแฝดเข้ากลุ้มทั้งดวงจิต *พระองค์ไม่คิดถึงหน้าหลัง*
ยาแฝดเข้ากลุ้มทั้งดวงตา *ขับนางสุริยาเตะตกวัง*
พระองค์ไม่คิดถึงหน้าหลัง *ขับน้องออกจากวังหลวงเหอ"*

(อำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี)

บทนี้ลางแห่งข้อความในบาทสุดท้ายจะเป็น *"ท้าววงศาร้อยชั่ง บ้าคลั่งด้วยมนตร์เหน่เหอ"* (อำเภอลานสกา และอำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช) ส่วนทางอำเภอระโนด จังหวัดสงขลาร้องต่างไปทั้งบทว่า

"กาไวยเหอ *ทำให้ท้าวไทมาใหลหลง*
ทำเหน่ยาผง *ขับองค์สุริยาออกจากวัง*
ยาแฝดเข้าในดวงจิต *พระทองไม่คิดถึงความหลัง*
ขับองค์สุริยาออกจากวัง *ร้อยชั่งท้าวเมาเหน่เหอ"*

อีกเพลงหนึ่งกล่าวถึงท้าววงศาถูกเสน่ห์นางกาไวยเช่นเดียวกัน แต่แสดงอานุภาพของเสน่ห์ต่างไปจากที่กล่าวแล้วว่า

"ขึ้นไปบนหงส์เหอ *ไปแลโฉมยงกับฉายา*
เมียน้อยของข้า *ชื่อว่าฉายานางกาไวย*

ผิดแล้วพระองค์เหอ *มาทำท่านท้าวให้หลงใหล*
ถูกเหน่กาไวย *จะไปจะมาก็ไม่ได้*
หยิบผ้ามาพาดบ่า *ฉายาฉวยฉุดยุดเอาไว้*
อี้ไปอี้มาก้าไม่ได้ *ท่านท้าวมาเมาเหน่เหอ”*

(เพลงร้องเรือของภิญโญ จิตต์ธรรม-ไม่บอกที่มา)

(๓) พระวรวงศ์ควญถึงคารวี ปรากฏในเพลง “ไปป่า” โดยกล่าวถึงฤาษีที่ลักแหวนวิเศษซึ่งทำให้เหาะได้เอาไว้ แต่ความไม่ค่อยกระจ่างนักว่า

“ไปปาเหอ *ไปตัดไม้ศาหลามาวอวงศ์*
ลูกเมียของพระองค์ *ตั้งชื่อวอวงศ์ราชา*
ฤาษีจับบท *ชักรถปลายป่า*
ตั้งชื่อวอวงศ์ราชา *ร่ำหานางเมียขวัญเหอ”*

อีกบทหนึ่งได้มาจากอำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ความก็ไม่กระจ่างเช่นเดียวกันว่า

“ไปปาเหอ *ตัดไม้ศาหลาวอวงศ์*
ฤาษีเจ้าองค์ *น้องชื่อวอวงศ์สุริยา*
ฤาษีจับบท *ชักรถปลายป่า*
น้องชื่อวอวงศ์สุริยา *ร้องหาพระเมียขวัญเหอ”*

ทั้ง ๒ บทที่ยกมา คงจะได้รับสืบทอดกันมานานจนเกิดความคลาดเคลื่อน จึงเอาความชัดเจนไม่ได้ แต่ก็เป็นข้อมูลที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างเรื่องวรวงศ์กับเพลงพื้นบ้านชนิดนี้ได้

(๔) พระวรวงศ์ทำแพข้ามน้ำจนพลัดพรากจากคารวี

“คือน้องเหอ *คือศรีวรวงศ์*
ถอดแหวนทุ่มลง *วรวงศ์ราชา*
ตัดไม้มาทำแพ *คลื่นเหอมันแหย่อยู่ฉาฉา*
วรวงศ์ราชา *ร่ำหานางเมียแก้วเหอ”*

(อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี)

(๕) ชาติตระกูลและศักดิ์ศรีของพระวรวงศ์

“ครือน้องเหอ *ครือเจ้าวรวงศ์*
รัศมีศรีส่ง *ลูกท้าววงศา*

พ่อเจ้าชื่อปรือ *วรวงศ์ราชา*
ลูกท้าววงศา *นำหน้าพี่ชายไปเหอ"*
(อำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี)

(๖) ชาติตระกูลของนางคารวี

"ครือน้องเหอ *ครือนางคาวี*
ลูกสาวสัตถี *ผูกรักกับเจ้าวรวงศ์*
พ่อแม่ขึ้งโกรธลงโทษหนัก *น้ำใจลูกรักเป็นใหลหลง*
คาวีวรวงศ์ *คู่สร้างสมภารกันเหอ"*
(อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช)

เพลงนี้ในบาทสุดท้ายลางแห่งว่า *"ผูกรักกับเจ้าวรวงศ์ ไปส่งถึงเมืองหลวงเหอ"* (อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา)

(๗) ชีวิตของนางมงกุฎ กล่าวถึงการร่วมสวามีเดียวกับนางคารวี ว่าเป็นเพราะเคยสร้างบุญร่วมกันมา

"คือน้องเหอ *คือนางมงกุฎ*
รูปร่างสวยสุด *มาเป็นเมียน้อยน้องคาวี*
แต่ก่อนโฉมฉาย *เคยหวายดอกไม้ทั้งสองศรี*
มงกุฎคาวี *เขาสร้างสมภารกันเหอ"*
(อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี)

เพลงนี้ใน ๓ บาทหลัง ลางแห่งว่า

"โรปร่างบริสุทธิ์ *มงกุฎเป็นน้อยนางคาวี*
ชาติก่อนเคยเก็บดอกไม้ *มาหวายท้าวไททั้งสองศรี*
มงกุฎเป็นน้องนางคาวี *คู่สร้างสมภารกันเหอ"*
(อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร)

ลางแห่งในบาทสุดท้ายว่า *"มงกุฎกับคาวี ไม่มีความราคีกันเหอ"* (อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช)

ความคล้ายกับที่กล่าวมานี้ ยังพบอีกบทหนึ่งที่อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช แต่บาทสุดท้ายกล่าวถึงพระวรวงศ์นำเฉพาะนางคารวีออกตามหาพระเชษฐาและมารดา ส่วนนางมงกุฎให้อยู่เมืองของนาง ว่า

"คือน้องเหอ *คือนางมงกุฎ*
งามสิ้นงามสุด *ไม่เหมือนนุชาคารวี*

มอบสาดเวียนหมอน ร่วมหลับร่วมนอนทั้งสองศรี
มงกุฎอยู่นี้ คารวีพี่พาไปเหอ”

(๘) ท้าววงศาทรงชรา นางกาไวยไม่ชอบใจ คิดหาคู่ใหม่ เพลงบทนี้เป็นความตอนปลายของเรื่อง ตอนที่พระวงศ์สุริยามาศ และพระวรวงศ์ให้ส่งนางกาไวยมาถวาย

“ฮาเอ้อ... ท้าววงศา
เฒ่าแก่ชรา เมียไม่ชอบใจ
จะไปหาผัว บ่าวพึ่งมาใหม่
เมียไม่ชอบใจ เหตุไหรท้าววงศาเหอ”

(จากคลังเพลงกล่อมเด็ก สถาบันทักษิณคดีศึกษา - ไม่ปรากฏที่มา)

อนึ่ง เพื่อให้เห็นถึงลักษณะของการสืบทอดวรรณกรรมมุขปาฐะ ว่ามีการปรับเปลี่ยนเนื้อความไป ตามความเข้าใจของผู้ขับร้อง น่าจะเป็นเครื่องสื่อให้เห็นว่าผู้ขับร้องมีความรู้ในตัววรรณกรรมเรื่องที่ขับร้องอยู่ด้วยพอสมควร จึงยกตัวอย่างบทที่แตกต่างไปจากที่ อุดม หนูทอง ยกตัวอย่างและอธิบายไว้ดังต่อไปนี้

บทเปรียบเทียบในข้อ (๑)

“...กาไวยเหอ ทำให้ท้าวไทมาใหลหลง
ทำเสน่ห์และยาผง โรยลงขันน้ำชามเสวย
หมากจีบและพลูจีบ ลงยันต์พันกลีบทูนหัวเอ๋ย
ขี้ผึ้งยาผงนางทรามเชย สีปากท้าววงศา”

(สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. ๒๕๔๗ : ๓๓๘-ไม่ปรากฏที่มา)

บทเปรียบเทียบในข้อ (๒)

“...ไปบ้านบนเหอ ไปแลโฉมยงกับฉายา
ไปแลเมียน้อยพระราชา ตั้งชื่อฉายาอีกาไวย
ผิดแล้วพระองค์เหอ อย่าเพ่อให้ท่านหลงใหล
ถูกแม่อีกาไวย อี้ไปอี้มาก็ไม่ได้
เอาผ้ามาพาดบ่า กาไวยใจหมายุงเอาไว้
อี้ไปอี้มาก็ไม่ได้ ท่านเหอเขาโถกเหน...เหอ”

(สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. ๒๕๔๗ : ๓๓๘-ไม่ปรากฏที่มา)

บทที่ว่าด้วยเรื่องชาติตระกูลในข้อ (๕) มีเพลงกล่อมเด็กอีกบทหนึ่งว่า

“วอรอวงศ์เหอ พ่อหนอวอรอวงศ์
ถอดแหวนออกทิ้งลง หน่อวอรอวงศ์องค์ราชา

พ่อแม่ยอมยกลูก ให้ท้าวกุฏสา
วอรอวงศ์ราชา หน้าตาเหมือนวงเดือน"

(โลกทรรศน์ไทยภาคใต้. ๒๕๒๑ : ๔๙-ไม่ปรากฏที่มา)

เรื่อง**สุวรรณหงส์** อุดม หนูทอง (๒๕๔๒ : ๑๗, ๘๑๖๒-๘๑๖๓) ศึกษาวรรณกรรมเรื่อง **สุวรรณหงส์** ได้กล่าวถึง เรื่องสุวรรณหงส์ที่ปรากฏในเพลงกล่อมเด็กหรือเพลงร้องเรือว่า *"เพลงร้องเรือ หรือเพลงชาน้องของปักษ์ใต้ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับเรื่อง**สุวรรณหงส์**เท่าที่พบแล้วขณะนี้มี ๒ เพลง"* โดยยกตัวอย่าง พร้อมอภิปรายถึงเหตุการณ์อันเป็นที่มาของเพลง ความคลาดเคลื่อนผิดเพี้ยนอันเกิดจากการสืบทอดของวรรณกรรมประเภทนิทาน หรือนิยายบอกเล่า และการแพร่กระจายของวรรณกรรมในรูปแบบอื่น ดังนี้

เพลงที่ ๑ กล่าวถึงพระสุวรรณหงส์ทรงสายว่าวไปหาหญิงคนรัก ถูก ๔ พี่เลี้ยงคิดเบียดเบียน ว่า

"ฮาเออ... สุวรรณยาหงส์เจ้า
แล่นตามสายว่าว พบเจ้าเทวี
สุวรรณยาหงส์ มาหลงตัวนางโลกีย์
พี่เลี้ยงทั้งสี่ คิดเบียนสุวรรณหงส์"

(อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช)

เนื้อความของเพลงบทนี้ มีรายละเอียดต่างไปจากเรื่องสุวรรณหงส์ของท้องถิ่นภาคใต้ ฉบับหลวงพุทธราชศักดาเป็นผู้ประพันธ์ ๒ ประการ ประการแรก สุวรรณหงส์ฉบับหลวงพุทธราชศักดาว่าพระสุวรรณหงส์ทรงหงส์ยนต์แต่เพลงบทนี้ว่า ทรงสายว่าว ซึ่งตรงกับความที่เล่ากันในภาคกลาง และที่ว่าทรงสายว่าวนั้นเป็นความเก่า ข้อนี้แสดงว่าเพลงบทนี้ยังรักษาความดั้งเดิมเอาไว้ได้ และประการที่ ๒ จากวรรณกรรมพี่เลี้ยงทั้ง ๔ ที่คิดเบียดเบียนพระสุวรรณหงส์นั้นเป็นพี่เลี้ยงของนางเกษสุริยง แต่ในเพลงบทนี้ว่าเป็นพี่เลี้ยงของนางโลกีย์ ซึ่งคงหมายถึงนางสุพันธลิกา (ในวรรณกรรม) ข้อนี้แสดงถึงความผิดเพี้ยนเนื่องจากการสืบทอด อันถือเป็นเรื่องธรรมดาของนิทาน หรือนิยายบอกเล่า

เพลงที่ ๒ กล่าวถึงโนราำเอาเรื่องสุวรรณหงส์มาเล่น ดังบทเพลงซึ่งจดจำและดัดแปลงต่างกันไปเป็น ๓ สำนวนคือ

"ฮาเอ้อ... กล้วยน้ำว้ากาบดำ
โนราอ้ายขำ รำถวายเทวดา
กล่าวบทสุวรรณหงส์ มาหลงด้วยนางโลกา
รำถวายเทวดา กล่าวบทสุวรรณหงส์"

(อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา)

“ไก่ขันเหอ ขันมากึกก้อง
ตรงยามนกคูดร้อง โนราน้องจอมขวัญ
วันดีหรือไม่ดี มารำบ้านนี้สองสามวัน
โนราน้องจอมขวัญ กล่าวบทสุวรรณหงส์”
(อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช)

“ไก่ขันเหอ ขันมากึกก้อง
ยกขึ้นตะเหวอน้อง ไปแลโนราจอมขวัญ
รำดีไม่ดี ไปรำบ้านพี่สองสามวัน
ไปแลโนราจอมขวัญ กล่าวบทสุวรรณหงส์”
(อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา)

เพลงทั้ง ๓ บทนี้ ทำหน้าที่อย่างเดียวกันคือ บันทึกเรื่องราวการแสดงโนราในสมัยก่อน โดยเฉพาะการรำถวายเทวดา หรือรำโรงครู มีการแสดงเรื่องสุวรรณหงส์ด้วย

จากตัวอย่างวรรณกรรมพัฒนาทักษะการอ่านของท้องถิ่นภาคใต้ที่ปรากฏอยู่ในเพลงกล่อมเด็ก สะท้อนให้เห็นวิธีการสืบทอดวรรณกรรมให้แพร่กระจายไปอย่างกว้างขวางได้อีกแนวทางหนึ่ง เป็นที่น่าเสียดายที่ความนิยมในการใช้เพลงกล่อมเด็ก ตามบทบาทที่กล่าวมาข้างต้นเปลี่ยนแปลงไป สื่อประเภทอื่นเข้ามามีบทบาทแทนในเกือบทุกด้าน ทั้งสื่อวิทยุ โทรทัศน์ และแม้สื่อสิ่งพิมพ์ ทำให้การสืบทอดวรรณกรรมท้องถิ่นโดยวิธีนี้สิ้นสุดลงด้วย

๒.๒.๕ การสืบทอดวรรณกรรมพัฒนาการอ่านของท้องถิ่นภาคใต้ ผ่านการเล่านิทานพื้นบ้าน นิทานเป็นเรื่องเก่าแก่ที่มีมาพร้อมกับสังคมมนุษย์ โดยการที่มนุษย์ผูกเรื่องขึ้นเป็นเรื่องราว มีตัวละคร เหตุการณ์ ฉาก และสถานที่พร้อมดำเนินเรื่องไปตามลำดับตั้งแต่ต้นจนจบ การเล่านิทานมีทั่วไปทุกท้องถิ่น บางเรื่องชาวบ้านแต่งขึ้นเอง บางเรื่องนำเรื่องเดิมมาปรุงแต่งให้สอดคล้องกับเหตุการณ์ในสังคม สอดแทรกแง่คิด เป็นคติเตือนใจให้ประโยชน์กับผู้ฟังนอกเหนือไปจากความบันเทิง การเล่านิทานมีการพัฒนาให้น่าสนใจยิ่งขึ้น โดยวิธีต่าง ๆ เช่น การเรียบเรียงถ้อยคำให้คล้องจอง การใส่ทำนองให้น่าฟังยิ่งขึ้น เช่น บทแหล่ ทำนองขับเสภา ขับกลอน หรือการใช้อุปกรณ์และการร่ายรำประกอบการเล่า จนกลายเป็นการแสดงหนังตะลุง หรือการแสดงโนรา ในจังหวัดภาคใต้ เป็นต้น อย่างไรก็ตามการเล่านิทานที่ใช้การสื่อสารด้วยวาจาเป็นภาษาร้อยแก้วที่มีมาแต่เดิมนั้น มีนิทานหลายเรื่องที่ผู้เล่าดัดแปลงหรือปรุงแต่งมาจากวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ในทางกลับกันนิทานพื้นบ้านเหล่านี้เป็นต้นเค้าของวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้หลายเรื่องเช่นกัน การเล่านิทานที่มีเนื้อเรื่องสอดคล้องกับวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ เช่น เรื่องนางสิบสอง หอยสังข์ พระสุธน จันทโครพ เต่าทอง ศรีธนญชัย สุทธิกรรม และนายดัน เป็นต้น นับเป็น

การสืบทอดวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้อีกวิธีการหนึ่ง เพราะเป็นเสมือนการเล่าเรื่องย่อเพื่อเร่งเร้าให้ไปหาเรื่องราวที่มีเนื้อความสมบูรณ์ที่ให้ทั้งอรรถและรสเอาเองจากตัววรรณกรรม การสืบทอดโดยวิธีนี้ยังคงมีอยู่จนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ แต่ต้นฉบับวรรณกรรมท้องถิ่นกลับหาอ่านได้ยาก จึงส่งผลต่อการสืบทอดน้อย อันที่จริงแล้วหากผู้เล่านิทาน สามารถนำบทกลอนจากวรรณกรรมท้องถิ่นมาประกอบการเล่าได้จะทำให้การเล่านิทานสนุกและน่าสนใจยิ่งขึ้น ดังตัวอย่างการเล่านิทานเรื่องนายดัน ที่คัดลอกมาจากนิทานเรื่องที่ ๔ ที่เตือน พรหมเมศ (ม.ป.ป. : ๘๑-๘๔) รวบรวมไว้ในเอกสารอัดสำเนา เรื่อง**วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ เล่ม ๑ ปริศนาคำทายและการร้องเล่นภาคใต้ นิทานและตำนานพื้นบ้านภาคใต้** ดังเนื้อความต่อไปนี้

นิทานเรื่อง**นายดัน**

"นานมาแล้ว มีเศรษฐีตายายผัวเมีย ตั้งบ้านเรือนอยู่ในชนบทแห่งหนึ่ง ทั้งสองมีลูกชายหนึ่งคน ชื่อว่า "นายดัน" เป็นคนตาบอดใสมาแต่กำเนิด แต่แม้ว่าจะตาบอด ก็เป็นคนเฉลียวฉลาด มีไหวพริบปฏิภาณดีเลิศ คนทั่วไปที่ไม่รู้จักมักคุ้นจริง ๆ เมื่อพบกับนายดัน เขาก็จะไม่รู้เลยว่านายดันเป็นคนตาบอด เพราะนายดันแกรู้เรื่องราวต่าง ๆ ดีพอ ๆ กับคนตาดี สามารถพูดคุยกับคนทั่วไปได้ และลักษณะตาบอดใสลักษณะทั่ว ๆ ไป ก็เหมือนกับคนตาดีเพียงแต่มองไม่เห็นเท่านั้น ตาบอดแบบนี้ ภาคใต้ เรียกว่า "ตาบอดเมลิน"

เมื่อนายดันมีอายุเลยเบญจเพสไปแล้ว ก็คิดจะมีเมีย จึงให้พ่อแม่ไปสู่ขอหญิงคนหนึ่งที่เขาหมายปองไว้ชื่อ "นางริ้งไร" เป็นลูกสาวของหญิงหม้ายอยู่ในหมู่บ้านอีกแห่งหนึ่ง แต่นางริ้งไรนั้นก็เป็นหญิงโง่ และไม่ชอบคบหาสมาคมกับใคร ๆ

ครั้นแม่ของนายดันได้ฟัง ก็รู้สึกรำคาญ เพราะเห็นว่าลูกชายไม่เจียมตัว เป็นคนตาบอดแล้วยังจะหาเมียอีก ใครเขาจะเอา แต่นายดันก็รบเร้าอยู่เสมอ จนพ่อเห็นว่าควรทดลองไปขอดู เพราะเด็กมันอาจจะเป็นเนื้อคู่กันมาก่อนก็ได้ ถ้าเขาให้ ก็จะได้จัดพิธีตบแต่งกันเสีย

ยายเฒ่าแม่ของนายดัน จึงจัดแจงตามคำผัว โดยจัดเถ้าแก่ไปพูดทาบทามลูกสาวของยายทองสากันก่อน

ฝ่ายยายทองสา แม่ของนางริ้งไร เมื่อมีผู้มาสู่ขอลูกสาวตน ก็รำพึงอยู่ในใจว่า

"อันลูกกูนี้ พ้นที่กำลัง กูได้ปลูกฝัง หวังจะได้กินแรง คือลูกม่วงขบเผาะ แตงกวาทรามเหนาะ น้ำเต้าทรามแกง ปล้ำเลี้ยงลูกมา ว่าจะกินพลูแต่ง ครั้นเขามาแหลง หวงไว้ทำไหร..." ยายทองสา จึงตอบตกลง

เมื่อดูฤกษ์ยามกันแล้ว ทั้งสองฝ่ายจึงนัดหมายกะวันแต่งงานกัน ต่างก็เตรียมสิ่งของข้าวปลาอาหารสำหรับงานไว้พรักพร้อม ดังข้อความที่บรรยายไว้ว่า

"...ต่อโพรกให้นายจันทร์ กับนายชื่นขึ้นไปเหนือ
ซื้อพลูสี่ห้าร้อย ทั้งกล้วยอ้อยสักลำเรือ
ดีปลีและลูกเขือ ลำเรือใหญ่ใส่ให้เต็ม
แล้วใช้ให้นายคาร ซื้อน้ำตาลไร่บังเหล็ม
เนียงใหญ่ใส่ให้เต็ม ค่ามากน้อยค่อยคิดกัน
แล้วว่านายบัวศรี รุ่งเช้านี้สักทีหลาน

ลงไปหัวตะพาน ซื้อเหล้ามาสี่ห้าถัง
นางปุกให้ไปด้วย ช่วยซื้อเคยสักสิบชั่ง
กุ้งแห้งซื้อมามั่ง โคบทูกังเห็นซื้อมา
ไปพบเรือชาวนอก ถ้าเขาบอกขายพุงปลา
เอ็งจงซื้อเอามา สี่ห้าหม้อให้พอการ
พี่น้องทั้งซ้ายขวา วานเขามาตำข้าวสาร
พร้อมพรั่งสิ้นทั้งบ้าน มาช่วยกันทั้งหญิงชาย...”

ครั้นถึงวันแต่งงาน ขบวนขันหมากของนายดันก็ยกมาบ้านนางริ้งไรตามฤกษ์ เมื่อถึงประตูรั้วบ้านเจ้าสาว นายดันก็รู้สึกพรั่นใจ เพราะยังไม่คุ้นเคยกับบ้าน กลัวว่าจะเดินไม่ถูกทาง จึงค่อยก้ม ๆ เงย ๆ ไปอย่างหวาดระแวงจนไปชนเอากอกล้วย จนเกือบจะล้มลง เมื่อรู้ว่าพลาดไปแล้ว ก็พูดแก้ตัวว่า

“เดินมาดี ๆ มีนกมาขี้รดหัวของเรา จึงได้ไปเก็บใบตองมาเช็ดขี้นก บังเอิญสะดุดก้อนอิฐจนเสียหลักไปชนเอากอกล้วยเข้า” แล้วก็เดินตามขบวนขันหมากต่อไป จนกระทั่งถึงบันไดบ้าน หัวขบวนขันหมากต่างก็ล้างเท้าแล้วขึ้นบนเรือน ส่วนนายดันเดินแตกขบวนเข้าไปใต้ถุนบ้าน เที่ยวก้ม ๆ เงย ๆอยู่หาทางออกไม่ได้ คนที่มาในงานก็ถามว่า *“นั่นเจ้าบ่าวเข้าไปทำไมใต้ถุนบ้าน”* นายดันจึงพูดว่า *“ฉันเข้ามาดูความมั่นคงของตงของรอด ว่าแข็งแรงพอจะรับน้ำหนักคนจำนวนมากได้หรือไม่”*

เพื่อน ๆ ของนายดันจึงเข้าไปลากออกมาจากใต้ถุน แล้วพาขึ้นเรือน แทนที่จะเข้าไปนั่งในห้องพิธี กลับนั่งอยู่นอกชานบ้าน จนกระทั่งฝ่ายเจ้าสาวเข้ามาถามว่า *“ทำไมไม่เข้าไปในห้อง”* นายดันตอบว่า *“ตนเหยียบขี้ไก่ติดเท้ามา จึงไม่กล้าเข้าไป”* เจ้าของบ้านจึงเอาน้ำมาล้างเท้าให้แล้วนำนายดันเข้าไปในห้องพิธี ทำพิธีไหว้กันตามประเพณี

เมื่อเสร็จพิธีแล้ว ฝ่ายเจ้าสาวก็ชวนเจ้าบ่าวเข้าไปดูห้องหับของเจ้าสาว แต่นายดันกลับเดินเลยไปเข้าห้องครัว คนครัวที่กำลังทำกับข้าวอยู่ ก็ร้องว่านี่ไม่ใช่ห้องเจ้าสาว เข้ามาทำไมในครัว นายดันก็รู้ว่าพลาดไปอีกแล้ว จึงแก้ตัวว่า *“ก็ใช่แหละ แต่ฉันตั้งใจจะเข้ามาในครัวก่อน เพื่อจะบอกพี่ ๆ ว่า วันนี้อย่าทำกับข้าวรสเผ็ดนัก เพราะแขกเหรื่อบางคนกินเผ็ดไม่ได้เท่านั้นแหละ”* ดังข้อความที่จำกันมาว่า

“บอกความแก่พี่ สักหน่อยหนึ่งรา ว่าลุงขุนอินทร์กับหม่อมจินดา สองคนนั้นหนาปากเป็นตาลทราง เขาเป็นผู้ใหญ่ เอาใจเขาบ้าง...”

ก็เป็นอันว่าพิธีแต่งงานเสร็จสิ้นเรียบร้อยและนายดันก็ย้ายมาอยู่บ้านแม่ยายตั้งแต่วันนั้น

ขณะที่อยู่บ้านแม่ยาย นายดันก็ช่วยเมียทำมาหากินไปตามประสาคนชนบท คือ ทำนา ทำไร่ ฝ่ายเมียก็ทอหูก ทอผ้าไปตามประสา

พอถึงฤดูทำนาจะต้องไถนา นางริ้งไรจึงบอกนายดันว่า จะต้องไถนา นายดันบอกว่า *“ตนไม่เคยไถนามาก่อน เพราะบ้านตนใช้ควายฝูงเหยียบนา แต่ก็เอาเถิดเมื่อมาอยู่ที่นี้ จะไถก็ต้องไถกัน”*

รุ่งเช้า เมียก็พานายดันไปยังที่นา เพราะฝนให้หยามแล้วขืนช้าไปจะไถนาไม่ได้ พอถึงที่นานางริ้งไรก็ชี้ให้นายดันดูว่านาของแม่อยู่ที่ไหนบ้าง ดังข้อความว่า

“ถึงนานางชี้ ตรงนี้ของเรา ข้างโน่นของป้า ข้างนั่นของน้า ข้างโน้นของเขา พ้นแต่ต้นไม้ ไม่ใช่ของเราว่าแล้ว นงเยาว์ ชักวัวเข้ามา...” แล้วก็ครอบแอกไถให้แล้วก็กลับบ้าน เพื่อจัดเตรียมอาหารมาให้ผัวกินตอนเที่ยง

ฝ่ายนายดันเมื่อเมียกลับบ้าน ก็รำพึงว่า *"กูจะทำพรือละทีนี้ ตาก็ไม่เห็น ไถก็ไม่เป็น ยุ่งแล้วกูเอ๋ย..."* ยืนคิดอยู่พักหนึ่ง จึงตัดสินใจไถให้มันรู้เรื่องรู้ราวไปให้เสร็จ ๆ นายดันก็เฆี่ยนวัวเอาแรง ๆ จนวัวเจ็บลากไถวิ่งไปชนกับคันนาจนไถหัก วัวหลุดจากแอกวิ่งหนีไป ดังข้อความว่า

"วัวก็ชักเต็มประดา ชนหัวนาก็ขาดผง พาวิ่งไปตรง ๆ ลงหนองปลักไถหักโผง วัววิ่งไปเร็วพลัน ตัวนายดันลงโก้งโค้ง ลุกขึ้นวิ่งโหยง ๆ ตามวัวไปก็ไม่ทัน..."

นายดันเที่ยวเดินตามวัวไปอย่างเปะปะ เพราะตาไม่เห็น ได้ยินเสียงกรอกแกรก สอกแสก ก็เดินเข้าไปหา เพราะนึกว่าวัวอยู่ตรงนั่น แล้วก็วิดน้ำใส่ป่าชายนา ปากก็ร้อง ยู ๆ ให้วัวหยุดอยู่ตรงนั้น ดังข้อความว่า

"วิดน้ำสาดค่อย ๆ ว่าไอ้ถ่อยอย่าพาโล วิ่งไปจะอดโซ กินหญ้าบ้านยังดีหวา..."

นายดันเที่ยวเดินตามวัว และวิดน้ำใส่ตามเสียงที่ตนเองได้ยินมาเป็นระยะ ๆ ขณะนั้นพอดีกับนางริ้งไรคดห่อข้าวมาให้ เห็นนายดันวิดน้ำสาดป่าอยู่จึงถามขึ้นว่า *"นั่นพี่วิดน้ำสาดป่าทำไม"* นายดันรู้พลาดไปแล้ว จึงบอกว่า *"พี่เดินตามวัวมา จนชนรังแตน หนีไม่ทัน ต้องวิดน้ำสาดเอาไว้"* แล้วบอกต่อว่า *"วันนี้ไถนาไม่ได้เรื่องเลย เพราะวัวทั้งคู่มันเห็นตัวเมียเกิดคึกคะนอง พาไถวิ่งเตลิด จนไถหักเสียแล้ว"* เป็นอันว่า นายดันแก้ปัญหาพ้นไปอีกครั้งหนึ่ง

มาวันหนึ่ง นางริ้งไร จัดสำรับข้าวปลาไว้ให้แล้ว ก็ลงมานั่งปั่นด้ายอยู่ใต้ถุนบ้าน หลังจากนายดันกินข้าวแล้ว ก็อยากจะกินหมากกับพลู แต่ปุก (กระปุก) ใส่ปูนกลิ้งไปอยู่ข้างฝา จึงหาไม่พบ ก็ถามเมียว่า *"ปูนอยู่ตรงไหน"* เมียก็ตอบว่า *"อยู่บนเกย ข้างเชี่ยนหมากนั่นแหละ"* นายดันก็ควานหาไม่พบ จนโมโหเมีย จึงทำแดก (ประชด) ว่า *"ซื้ออะไรได้ทุกอย่าง แป้งเอย น้ำมันใส่ผมเอย แต่พอปูนกินหมากนิดเดียวซื้อไม่ได้ ไอ้ปูนก็เหมือนกัน เขาว่าอยู่นี่ ๆ แต่กูหามึงไม่พบสักที เอาเถอะถ้าใครหาพบกูยอมให้เอาปูนยีตาเลยวะ..."*

นางริ้งไรได้ฟัง นึกรำคาญ เพราะก่อนลงมาให้ตั้งเชี่ยนหมาก ปูน พลูไว้เรียบร้อยแล้ว ปูนมันหายไปไหน เอาเถอะถ้ากูหาปูนพบจะเอายีตาสักที ดังความว่า

"ครั้นขึ้นมาถึงห้อง แล้วนางน้องมองดูไป
เห็นตั้งอยู่แต่ไกล นั่นมิใช่ปูนหรือหนา
นางหยิบปุกปูนมา ฟ้าผ่าเถิดบาปก็บาปไป
กำลังนางโกรธา เอายีตาเข้าโดยไว
ว่าสมกับหนำใจ นี่มิใช่ปุกปูนหรือ
เหมือนกับคนตาบอด ไม่แลลอดพูดอึงอื้อ
กล้องปูนเท่าข้อมือ ดูไม่เห็นเป็นกระไร..."

ฝ่ายนายดันถูกเมียเอาปูนยีตา ก็แสบตายิ่งนักได้โอกาสจึงร้องโอดครวญว่า คราวนี้เราต้องตาบอดเสียแล้ว ต้องพิการตลอดชีวิต นางริ้งไรเห็นผัวมีอาการเช่นนั้นก็ตกใจ และเสียใจยิ่งนัก เพราะคิดว่าตนเป็นต้นเหตุทำให้ผัวตาบอด

นางริ้งไร จึงเที่ยวตามหาหมอตา หายามารักษานายดัน ได้ข่าวหมอดีที่ไหนก็ไปตามมารักษา จนกระทั่ง ... ได้ยาผีบอกมารักษาจนตาของนายดันหาย แลเห็นเป็นปกติ เหมือนตาคนดี ๆ ทั่วไป นายดันก็หายจากตาบอดตั้งแต่นั้นมา ดังข้อความว่า

"กุศลตามมาทัน เวรานั้นค่อยปลดเปลื้อง
อุปมาดังราวเรื่อง พระทรงธรรม์สุวรรณสาม

พระปิตุเรศพระมารดา ทุกข์ทรมาอยู่ช้านาน
ครั้นสิ้นกรรมของภูบาล กุศลนั้นก็ตามทัน
จึงให้พระเนตรเปิด เห็นประเสริฐทุกสิ่งอัน
ถึงเราท่านทุกวัน ก็เหมือนกันอย่าสงสัย...”

นายดันเมื่อตาหายดีแล้ว ก็ได้ช่วยเมียทำมาหากิน สร้างเนื้อสร้างตัวจนมีฐานะดีขึ้น เป็นปึกแผ่น ตั้งแต่นั้นมา”

การนำวรรณกรรมท้องถิ่นมาเล่าในรูปแบบนิทาน หรือแม้การนำนิทานที่เนื้อหาสอดคล้องกับวรรณกรรมท้องถิ่นมาเล่า เป็นการสืบทอดวรรณกรรมเรื่องนั้น ๆ ให้คงอยู่ให้ผู้ฟังอยากรู้ อยากหามาสวดอ่าน หรืออยากฟังการสวดจากตัววรรณกรรมจึงเป็นการช่วยสืบทอดวรรณกรรมท้องถิ่นได้อย่างน่าสนใจ อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันนี้วิธีการเล่านิทานแบบเดิมได้รับความนิยมน้อยลงเช่นเดียวกับวรรณกรรมท้องถิ่นก็หาอ่านได้ยาก การสืบทอดวรรณกรรมท้องถิ่นโดยวิธีการนี้จึงลดน้อยลง ทว่ายังมีวิธีการหนึ่งซึ่งอาจจัดเป็นการสืบทอดผ่านการเล่านิทานได้ แต่ปรับเปลี่ยนเป็นการเขียนเล่าเพื่อให้เหมาะกับยุคสมัย ดังเช่น เรื่องเณรสุบินและพระรถเมรีที่อานนท์ อาทิตย์อุทัยเขียนเล่าแบบนิทานเป็นเรื่องเล่าพื้นบ้านไทยภาคใต้ในหนังสือเรื่อง **เรื่องเล่าจากคุณปู่ภาคใต้** มีความยาว ๑๗๖ หน้า จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์แสงดาว (อานนท์ อาทิตย์อุทัย. ๒๕๕๐ : ๗๙-๘๑, ๘๘-๙๐) เป็นต้น นับเป็นการสืบทอดวรรณกรรมท้องถิ่นที่น่าสนใจอีกวิธีการหนึ่ง

๒.๒.๖ การสืบทอดวรรณกรรมพัฒนาการอ่านของท้องถิ่นภาคใต้ผ่านปริศนาคำทาย ปริศนาคำทายชาวภาคใต้ มักจะเรียกสั้น ๆ ว่า “คำทาย” หรือ “เล่นทาย” หมายถึงการกล่าวคำที่อำพรางความจริงไว้ แต่บอกใบ้ความหมายให้คิดให้ทาย เป็นการฝึกเชาวน์ไหวพริบการสังเกตและความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับความรู้รอบตัว ปริศนาคำทาย เป็นการเล่นทายที่อาศัยสื่อภาษา และนิยมใช้ภาษาพูดเป็นสื่อในการทาย

การสืบทอดวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ผ่านปริศนาคำทาย โดยใช้กลวิธีบอกใบ้ หรือกลลวงโดยอาศัยความรู้จากวรรณกรรมท้องถิ่น เป็นปริศนาที่วัดความรอบรู้ ในการอ่านหรือฟังวรรณกรรมท้องถิ่นหรือวรรณคดีของเยาวชน จึงนับเป็นสื่อช่วยกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกอยากรู้ อยากฟัง หรืออยากอ่านเรื่องราวดังกล่าว จัดเป็นการสืบทอดวรรณกรรมท้องถิ่นอีกทางหนึ่งได้ด้วย พบว่ามีการนำเรื่องราวจากวรรณกรรมพัฒนาการอ่าน มาผูกเป็นคำทายดังที่สาคร บุญเลิศ รวบรวมไว้ในเอกสารอัดสำเนาเรื่อง**วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ เล่ม ๑ ปริศนาคำทายและการร้องเล่นภาคใต้ นิทานและตำนานพื้นบ้านภาคใต้** ต่อไปนี้

ปริศนาคำทาย	คำทาย/ เฉลย	ข้อสังเกต ภาษาถิ่นใต้/ความหมาย/คุณค่า
เข้าไปในทับ เห็นไอ้ไหร	เห็นลูกเขย	เรื่อง สังข์ทองมีบทกลอนว่า “เข้าไปในทับเห็นลูกเขย พ่อเจ้าลูกเอ๋ยงามหนักหนา”
ไอ้ไหรเหอเซ่ออยู่ในป่า พ่อตาเกลียด	เจ้าเงาะ	เซ่อ – ซื่อ : เรื่องสังข์ทอง
สีไหรทำให้คนรบกัน	สีดา	ไหร – อะไร : เรื่องรามเกียรติ์
พระรามชอบสีไหร	สีดา	เรื่องรามเกียรติ์
สีไหร มนุษย์รัก ยักษ์หลง	สีดา	เรื่องรามเกียรติ์
เด็กคนหนึ่ง นั่งโหยใต้ต้นจัน เห็นวัวชนกัน เด็กคนนั้นชื่อไหร	จันทโครบ	โหย – อยู่ : เรื่องจันทโครบ คำเฉลยมาจากคำว่า จัน – โค – รบ เพราะว่าภาษาถิ่นใต้ “รบ” – ทะเลาะกัน, ต่อสู้กัน วัวชนกันคือ วัวรบกัน
โหยในป่า ชื่อโหรา บรรดาศักดิ์	สมอพิเภก	สมอพิเภก – ชื่อไม้ต้นใช้ทำยาได้ : เรื่องรามเกียรติ์ อยู่ในป่า คือต้นสมอ ชื่อโหราบรรดาศักดิ์ คือ พิเภก

การสืบทอดวรรณกรรมพัฒนาการอ่านของท้องถิ่นภาคใต้ ผ่านปริศนาคำทาย มีค่อนข้างน้อย และน่าจะเกิดขึ้นในสมัยหลังที่มีการนำวรรณกรรมจากเมืองหลวงมาเป็นแบบเรียนมากกว่า อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่า ปริศนาคำทายอาจเป็นสื่อสืบทอดวรรณกรรมได้ดีอีกวิธีการหนึ่งที่ควรแก่การศึกษาและปรับใช้

๓. การปรับใช้วัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้

บุญธรรม เทอดเกียรติชาติ (๒๕๓๙ : ๔) กล่าวให้ข้อคิดเกี่ยวกับการวิจัยไว้ว่า *“การวิจัยควรจะมีพลังในการสร้างสรรค์และพัฒนา หลังจากการค้นหาเค้าของข้อเท็จจริงและความจริงพบแล้ว เพราะเค้านั้นจะต้องเป็นเค้าของภูมิปัญญา…”* จากการศึกษาวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ พบเค้าของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ควรแก่การนำมาปรับใช้เพื่อเป็นต้นทุนในวงการศึกษาของท้องถิ่นภาคใต้ต่อไปในอนาคตได้หลายประการ การนำมาปรับใช้ขึ้นอยู่กับมุมมองของผู้ที่เกี่ยวข้องในวงการศึกษาทุกระดับชั้น ต่อไปนี้เป็นเพียงมุมมองบางส่วนที่เป็นผลจากการศึกษาวิจัยเป็นข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางนำไปปรับใช้ในการเรียนการสอนต่อไป

๑. การนำวัฒนธรรมการเรียนรู้มาปรับใช้ในการเรียนการสอน วัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้เป็นลักษณะของการจัดการเรียนรู้แบบองค์รวม ทั้งนี้มุ่งพัฒนาคนโดยตรงและใช้วิธีการถ่ายทอดจากคนสู่คน

การเรียนรู้แบบองค์รวมในสมัยโบราณเห็นได้จากการที่ผู้ปกครองนำบุตรหลานไปมอบตัวให้เป็นศิษย์ของพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง พระภิกษุรูปนั้นสอนให้เป็นการส่วนตัวทั้งในเรื่องสุขลักษณะ *(การกินอยู่หลับนอน)* กิริยามารยาทและความประพฤติ*(ความเป็นอยู่แบบกัลยาณมิตร)* คุณธรรม จริยธรรมและศีลธรรม*(ความรู้สึกนึกคิด)* ตลอดจนความรู้ทางด้านวิชาการ วิชาชีพ และศาสนา *(การดำรงตนและดำรงชีพ)* เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการใช้ชีวิตในแต่ละวัน นับเป็นการศึกษาเพื่อการใช้ชีวิต หรือการเรียนรู้จากวิถีชีวิตความเป็นอยู่ สอดคล้องกับที่ สุลักษณ์ ศิวรักษ์ (๒๕๔๐ : ๔๓) กล่าวถึงการศึกษาแบบองค์รวมไว้ว่า *"...การศึกษาอย่างเป็นองค์รวมที่สนับสนุนให้ผู้เรียนฝึกฝนตนเองในทุกด้านของชีวิต ตั้งแต่ทัศนะการมองโลก การสร้างแรงจูงใจที่ถูกต้อง การเจรจาสื่อสารที่เกื้อกูล การดำรงชีวิตที่ไม่เบียดเบียนเพื่อนสรรพสัตว์และธรรมชาติ การพากเพียรในความดี ความงามและความจริง การเจริญสมาธิภาวนาเพื่อรู้จักตนเองและความจริงอย่างลึกซึ้ง"* จึงกล่าวได้ว่าเป็นการเรียนรู้ทั้งทางคดีโลก*(พุทธศึกษา)* และคดีธรรม*(จริยศึกษา)* อย่างมีดุลยภาพ เท่ากับเป็นการฝึกอินทรีย์ให้แก่กล้าทั้งทางร่างกายและจิตใจ เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจในสรรพสิ่งตามความเป็นจริง ไม่หลงไปตามกระแสต่าง ๆ อันมีรัก โลภ โกรธ หลง เป็นตัวบงการเช่นวัฒนธรรมการบริโภค เป็นต้น ได้โดยง่าย ในด้านของการปรับใช้นั้นยุคสมัยเปลี่ยนไปวิถีชีวิตย่อมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ความฉลาดในการนำมาปรับใช้จึงเป็นเรื่องสำคัญ การเรียนรู้แบบองค์รวมนี้น่าจะใช้ได้ดีหากเริ่มต้นตั้งแต่แรกเริ่มรับนักเรียนเข้ามาเรียนในโรงเรียนให้นักเรียนเริ่มเรียนรู้ที่จะพึ่งตนเอง เรียนรู้การอยู่ร่วมกันในบรรยากาศของกัลยาณมิตร คือ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน คอยตักเตือนกัน เรียนรู้ที่จะช่วยกันคิด ช่วยกันทำช่วยกันแก้ปัญหา ครูต้องมีวิธีการจัดการนำจริยศึกษามาเกื้อกูลพุทธิศึกษา สร้างความกล้าหาญทางจริยธรรมให้กับศิษย์ ไม่ส่งเสริมให้เกิดการแข่งขัน ไม่ชื่นชมแต่ผลโดยไม่สนใจกระบวนการ แต่ชื่นชมกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันแม้ว่าผลออกมาจะไม่สู้ดีนักก็ตาม ครูอาจนำหลักการทางศาสนามาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนดังที่สุลักษณ์ ศิวรักษ์ (๒๕๔๐:๔๖) ยกตัวอย่างการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาในเสมสิกขาลัยว่า *"...**ศีล** อันได้แก่การเรียนรู้เพื่อไม่เอาเปรียบตนเองและผู้อื่น (ในเรื่องการสื่อสาร การงาน การเลี้ยงชีพ) สมาธิอันได้แก่ การฝึกปรือทางจิตใจและอารมณ์(มีความเพียร สำนึกรู้ ตั้งใจมั่น) ควบคู่กันไปให้สอดคล้องกับหัวสมอง **ปัญญา**เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ กว้างขวาง และลึกซึ้งอย่างมีใจกว้างและอ่อนน้อมถ่อมตนแทนการรู้เป็นเสี่ยง ๆ อย่างยึดมั่นถือมั่นเพื่อลดความเห็นแก่ตัว(เห็นชอบ ดำริชอบ) ให้ความรู้กับความรักบรรสานกันเพื่อดำเนินชีวิตในการเกื้อกูลตนเองและผู้อื่นสัตว์อื่น..."* หลักการเรียนรู้แบบไตรสิกขานี้เป็นการเรียนรู้แบบองค์รวมจะแยกส่วนไม่ได้เพราะศีลถูกกำกับด้วยปัญญาและสมาธิเพื่อให้เกิดการพัฒนาไปในแนวทางที่ถูกต้องและยั่งยืน ทั้งนี้ครูสามารถปรับใช้ให้เหมาะแก่วัยหรือชั้นเรียนของเด็ก หากครูเห็นความสำคัญของการศึกษาแบบองค์รวมอย่างแท้จริงย่อมมองลู่ทางที่จะ

จัดการให้เกิดการเรียนรู้แบบองค์รวมได้ตลอดเวลาที่นักเรียนใช้ชีวิตอยู่ในโรงเรียน ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงเฉพาะในห้องเรียนหรือในคาบเรียนเท่านั้น การเรียนรู้แบบองค์รวมนี้ครูประจำชั้นจะมีบทบาทสำคัญมากแต่ควรจะได้รับความร่วมมือจากครูที่สอนวิชาอื่น ๆ ด้วย อนึ่ง หากครูนำวิธีการจัดการให้เกิดการเรียนรู้แบบวิธีกำหนดได้หมายรู้ด้วยสติปัญญาของตนเองเข้ามาช่วยให้เกิดการเรียนรู้แบบองค์รวมด้วยจะเกิดประโยชน์ไม่น้อย ทั้งนี้การประเมินผลผู้เรียนก็ย่อมต้องปรับปรุงให้สอดคล้องไปกับกระบวนการการเรียนรู้ด้วยเช่นกัน หากทำได้ดังนี้ก็ไม่น่าจะต้องวิตกในเรื่องที่ว่าเด็กห่างเหินจากศาสนาจนกลายเป็นไม่มีธรรมในใจดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ก็มีความสำคัญไม่น้อย หากเป็นไปในลักษณะของกัลยาณมิตรก็จะส่งเสริมให้ผลของการเรียนรู้ประสบความสำเร็จง่ายขึ้นด้วย

อนึ่ง วิธีการสอนโดยการถ่ายทอดจากคนสู่คนตามวิธีการแบบเดิมซึ่งเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านนั้นสำคัญมากเพราะภูมิปัญญาอยู่ใน “คน” นั่นหมายถึงความหมายของบางสิ่งบางอย่างที่มีอยู่ในจิตใจคนเป็นความจริงที่อาจไม่ใช่ข้อเท็จจริง ดังที่บุญธรรม เทอดเกียรติชาติ (๒๕๓๙ : ๔) ยกตัวอย่างประกอบการอธิบายให้เห็นจริงว่า *“...พ่อจ่าดำในค่ายทหารนครศรีธรรมราช โดยข้อเท็จจริงอาจจะวิจัยว่าไม่มี แต่โดยความจริงมี มีอยู่ในจิตใจของคนนครศรีธรรมราช ขันน้ำใส่อัฐิพระพุทธเจ้าลอยอยู่ภายในสระน้ำเล็ก ๆ ในฐานองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช อาจวิจัยว่าไม่มี แต่โดยความจริงมี มีอยู่ในจิตใจบรรพชน ความจริง...ควรค้นหาโดยวิธีการหยั่งรู้และตรวจรู้ คือความเป็นครูหมอ...”* ดังนั้นวิธีการถ่ายทอดจากคนสู่คนจึงให้มากกว่าทฤษฎี การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าวจึงจำเป็นต้องให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้จากผู้รู้ในท้องถิ่นนั้น ๆ โดยตรงเพราะผู้รู้ซึ่งเป็นผู้ชำนาญการเฉพาะอย่างในท้องถิ่นย่อมมีความรู้ในด้านนั้น ๆ ระดับ ‘ครูหมอ’ ซึ่งหาไม่ได้ในตำราโดยทั่วไป โดยเฉพาะผู้รู้ที่ใกล้ชิดกับผู้เรียน ทั้งนี้ครูต้องเป็นผู้ชี้นำหรือกระตุ้นให้เห็นความสำคัญ ให้เกิดความตระหนักรักที่จะเรียนรู้ หวงแหน ที่จะสืบทอดไว้ให้ชนรุ่นหลัง และฉลาดที่จะมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับยุคสมัยของตน เป็นต้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังคงมีอยู่มากมายเช่นเดียวกับผู้รู้ย่อมมีอยู่ไม่น้อยในแต่ละท้องถิ่น ขึ้นอยู่กับมุมมองของผู้สอนและกลวิธีที่จะสร้างความภาคภูมิใจในภูมิธรรมภูมิรู้หรือภูมิปัญญาของท้องถิ่นให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน ความสำคัญอีกประการหนึ่งของการถ่ายทอดจากคนสู่คน คือ สิ่งที่ถ่ายทอดนั้นได้ผ่านการคัดกรองและนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับผู้รับทั้งในด้านสติปัญญา ฐานะ ตระกูล และอุปนิสัยส่วนตัว ดังจะเห็นได้จากข้อความในวรรณกรรมฝึกหัดอ่านเบื้องต้นและวรรณกรรมพัฒนาทักษะการอ่านบางฉบับ ตรงกับที่บุญธรรม เทิดเกียรติชาติ (๒๕๓๙ : ๓) กล่าวว่า *“การถ่ายทอดจากคนที่มีความเป็นครูหมอ (ครู) ไปสู่คน ผู้ถ่ายทอดจะเลือกปฏิเสธ เลือกรับ และเลือกปรับปรนข้อมูลข่าวสารก่อนจะมีการถ่ายทอด เช่น จากเชียร์พระราหู ปรับเป็นเชียร์พระจันทร์ นางมโนราห์จากสุดท้องน้องเพื่อนปรับเป็นหัวปีพี่*

เพื่อน อาวุโสจากผู้เยาว์กว่าปรับเป็นผู้ใหญ่กว่า เป็นต้น" แต่ทั้งนี้การปรับใช้ย่อมต้องให้สอดคล้องกับยุคสมัยด้วย นั้นคือจะปฏิเสธการสื่อสารในยุคโลกาภิวัตน์ไม่ได้เพราะฉะนั้นต้องเตรียมตัวผู้รับสารให้เรียนรู้ที่จะเลือกปฏิเสธ เลือกรับ และเลือกปรับปรนกันเอาเองด้วยสติปัญญาที่ผ่านการฝึกฝนมาเป็นอย่างดีซึ่งเป็นหน้าที่ของครูด้วยเช่นกัน ทั้งหมดที่กล่าวมาเป็นเพียงข้อคิดที่เสนอแนะว่าแม้จะมีสื่อการสอนที่ทันสมัยเพียงใดก็ตาม การถ่ายทอดจากคนสู่คนยังคงความสำคัญอยู่มิเสื่อมคลายตราบใดที่การเรียนรู้มิได้เกิดจากการบอกเล่าเพียงประการเดียว แต่เกิดจากการซึมซับรับรู้ด้วยอายตนะทั้ง ๖ ประการด้วยเสมอ

วัฒนธรรมการเรียนรู้ที่ว่าด้วยวิธีการเรียนการสอนซึ่งยังคงมีใช้อยู่ในปัจจุบันได้แก่ วิธีการเรียนรู้โดยวิธีรับรู้ จดจำ นำมาปฏิบัติ (เน้นเนื้อหา) และวิธีการเรียนรู้โดยกำหนดได้หมายรู้ด้วยสติปัญญาของตนเอง (เน้นกระบวนการ) ทั้งนี้ทั้งสองวิธีอาจอาศัยหลักการเสวนากับบัณฑิตและเสวนาธรรม(การรวบรวมข้อมูล) ประกอบด้วย ในการปรับใช้นั้นครูต้องทำความเข้าใจให้ถ่องแท้ถึงวิธีการและผลของการเรียนรู้ของแต่ละวิธีการ เช่นวิธีการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียน รับรู้ จดจำ และนำไปปฏิบัติ (จำได้หมายรู้) นั้น อาจเหมาะกับเนื้อหาวิชาการพื้นฐานบางอย่าง เช่น ความรู้เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ทางภาษา เป็นต้น หรือการสอนคุณธรรม จริยธรรมบางประการซึ่งเป็นผลในเชิงปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข อาจส่งผลในเชิงปฏิบัติอย่างรวดเร็ว แต่ผลที่เกิดตามมาคือสอนให้คนคิดไม่เป็นเพราะมีโอกาสคิดเองน้อยมาก เป็นผู้ตามตลอดเวลา จึงเป็นกระบวนการจำกัดเสรีภาพในการคิดและในการกระทำเพราะถูกกำหนดไว้แล้วว่าดีหรือไม่ดี หากคิดนอกกรอบกลายเป็นคนนอกคอกหรือนอกครู สังคมตำหนิติเตียนได้ แต่หากได้มีโอกาสเสวนากับบัณฑิตหรือเสวนาธรรมนั่นหมายถึงการได้มีโอกาสรวบรวมข้อมูลหรือได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ได้ใช้สติปัญญาตริตรึกนึกตรองก่อนจดจำแล้วนำไปใช้ นับเป็นการพัฒนาวิธีการเรียนรู้ขึ้นมาอีกระดับหนึ่งและหากได้คิดค้นหาวิธีการเพื่อการปรับใช้ให้เหมาะกับตนและยุคสมัยก็จะเป็นการเรียนรู้อีกวิธีหนึ่ง คือ วิธีการเรียนรู้โดยกำหนดได้หมายรู้ด้วยสติปัญญาของตนเอง คิดเอง เห็นเองบนพื้นฐานของความเป็นจริงที่มีอยู่ ครูต้องมีวิธีการจัดการให้ผู้เรียนใช้แบบเรียน(ทฤษฎี) เป็นเพียง"ต้นทุน" ไปแปลผลด้วยสติปัญญาของตนเอง ข้อสำคัญอยู่ตรงที่ว่าครูต้องมีการจัดการให้นักเรียนมองเห็นวิธีการที่จะนำไปปรับใช้ด้วยตนเองให้ได้ นั่นคือจัดการให้ศิษย์ใช้ปัญญาใฝ่หาคำตอบอย่างมีประสิทธิภาพ ครูเป็นเพียงผู้กำกับการเรียนการสอน ใช้ห้องเรียนให้น้อยลง ใช้สังคมเป็นภาคสนามในการเรียนรู้ให้มากขึ้น อาศัยสหวิทยาเข้าช่วยด้วยเป็นการศึกษาแบบองค์รวมและข้อสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ครูต้องกำหนดสื่อที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความเป็นจริงในวิถีชีวิตประจำวันของผู้เรียน ดังเช่น วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ซึ่งเก็บสะสมสิ่งดีงามหรือภูมิปัญญาของท้องถิ่นไว้มากมาย การเรียนรู้แต่ละวิธีมี

ความสำคัญต่อกันมีส่วนเชื่อมโยงกัน ขึ้นอยู่กับความสามารถในการบูรณาการนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียนของครูเป็นสำคัญ

๒. การนำวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้มาปรับใช้ในการเรียนการสอน วรรณกรรมแบบเรียนและวรรณกรรมพัฒนาการอ่านเบื้องต้นที่เป็นวรรณกรรมเมืองหลวงมีการปรับใช้อย่างน่าสนใจอยู่แล้ว ในหนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน ภาษาไทยชุดพื้นฐานภาษา ชุดภาษาเพื่อชีวิต ภาษา พาที และชุดวรรณคดีลำนำ หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ รวมทั้งเป็นวรรณคดีที่กำหนดให้เรียนและวรรณคดีที่เสนอให้เลือกเรียนในช่วงชั้นต่าง ๆ ส่วนวรรณกรรมท้องถิ่นนั้นยังมิได้นำมาปรับใช้เพื่อเป็นบทเรียนเช่นเดียวกับวรรณกรรมเมืองหลวง มีเพียงข้อแนะนำแนวการนำวรรณกรรมท้องถิ่นมาจัดการการเรียนการสอน ในประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ข้อพิจารณาในการเลือกวรรณกรรมท้องถิ่น ข้อพิจารณาในการนำวรรณกรรมท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอน ข้อเสนอแนะกิจกรรมการเรียนการสอน และตัวอย่างชื่อวรรณกรรมท้องถิ่นที่อาจนำมาใช้ในการเรียนการสอนในหนังสือการจัดการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ (กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ คณะอนุกรรมการพัฒนาคุณภาพวิชาการกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย. ๒๕๔๖ : ๓๔๑-๓๔๔) ซึ่งเป็นการแนะแนวทางอย่างกว้าง ๆ อย่างไรก็ตามประเด็นการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ ยังผลให้เกิดสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นขึ้นในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ และหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑ ทั้งยังกำหนดกระบวนการนำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติในระดับเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังรายละเอียดที่กล่าวแล้วในหัวข้อว่าด้วยการสืบทอดกระบวนการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้แนวสมัยนิยม เห็นได้ถึงแนวทางในการดำเนินการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นพอสมควร ในที่นี้จึงนำเสนอวิธีการปรับใช้วรรณกรรมพัฒนาการอ่านของท้องถิ่นภาคใต้ในการเรียนการสอน นอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้วในหัวข้อการสืบทอด เป็นข้อ ๆ ดังต่อไปนี้

๒.๑ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรจัดตั้งกรรมการขึ้นชุดหนึ่ง เพื่อเป็นผู้ดำเนินการเลือกสรรและตัดตอนจากวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ที่มีการปริวรรตแล้วและนิยมใช้เป็นหนังสือพัฒนาการอ่านหรือหนังสือฝึกหัดสวดอ่านในสมัยก่อน เช่น วรรณกรรมเรื่อง**เสือโค ก กา พระสุบิน พระรถเมรี วรวงศ์ หอยสังข์ สุวรรณหงส์ วันคาร เต่าทอง** เป็นต้น มาเป็นบทเรียนโดยวิธีใดวิธีหนึ่ง เช่นเดียวกับการปรับใช้วรรณกรรมแบบเรียนและวรรณกรรมพัฒนาการอ่านของเมืองหลวงที่กล่าวแล้วในหัวข้อการสืบทอด หรือไม่ก็นำมาเป็นบทอ่านเปรียบเทียบกับวรรณกรรม

เมืองหลวงที่เป็นแบบเรียน ดังเช่น ในหนังสือสาระการเรียนรู้พื้นฐาน ภาษาไทยเล่ม ๒ ชุดพื้นฐานภาษาไทย ชั้นประถมปีที่ ๔ มีการเรียน"เรื่องบทละครเรื่องสังข์ทองตอนหนีนางพันธุรัต"ควรให้นักเรียนอ่านวรรณกรรมเรื่อง**พระหอยสังข์** วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้สำนวนใดสำนวนหนึ่งหรือทั้ง ๒ สำนวน ในตอนเดียวกันเพื่ออภิปรายเปรียบเทียบให้เห็นถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น หรือเลือกตอนที่เหมาะสมกับวัยของผู้เรียนมาใช้เป็นหนังสืออ่านประกอบหรือหนังสือนอกเวลา เช่นเรื่องหอยสังข์ตอนกำเนิดพระสังข์ ตอนหาเนื้อหาปลา ตอนตีคลี ตอนพบมารดา เป็นต้น โดยเฉพาะวรรณคดีที่เสนอให้เลือกเรียนควรกำหนดวรรณกรรมท้องถิ่นไว้ด้วยอย่างชัดเจนทั้งวรรณกรรมประเภทนิทานดังกล่าวและวรรณกรรมประเภทคำสอนที่น่าสนใจและสอดคล้องกับอุปนิสัยตลอดจนจิตวิญญาณของชาวภาคใต้อีกมากมาย เช่น วานรสอนพระโพธิสัตว์ ต้นสมุดสุภาษิต เป็นต้น รวมทั้งวรรณกรรมคำสวด เช่น บทสัดดี เป็นต้น การคัดสรรวรรณกรรมนิทาน วรรณกรรมคำสอนและวรรณกรรมคำสวดเฉพาะเรื่องเฉพาะตอนมาให้นักเรียนได้ศึกษาวิเคราะห์เห็นถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดแทรกอยู่ ให้สอดคล้องกับเรื่องที่สอนและวัยของผู้เรียนจะทำให้บทเรียนน่าสนใจและมีคุณค่ามากขึ้น ดังเช่นเนื่องในโอกาสวันแม่หากให้นักเรียนได้มีโอกาสอ่านวรรณกรรมเรื่อง**หอยสังข์คำกาพย์** ตอนกำเนิดพระสังข์ อ่าน**บทสัดดี**ตอนกล่าวถึงพระคุณของแม่ อ่านวรรณกรรมเรื่อง**พระรถเมรี**หรือเรื่อง**สุวรรณหงส์**ตอนที่เป็นคำสอนก่อนที่ลูกจะจากแม่ไปด้วยกิจใดกิจหนึ่ง เป็นต้น ย่อมก่อให้เกิดความรู้สึกซาบซึ้งประทับใจในความรักของแม่และได้เรียนรู้วัฒนธรรมบางประการของท้องถิ่นไปด้วย

สำหรับนักเรียนที่อยู่ในช่วงชั้นซึ่งสามารถวิเคราะห์ สังเคราะห์ และวิพากษ์วิจารณ์ได้ อาจให้นักเรียนมีโอกาสได้ศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นทั้งเรื่องหรือหลาย ๆ เรื่องเพื่อให้เข้าถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างแท้จริง อย่างเช่นให้นักเรียนช่วยกันศึกษาดูว่าคนสมัยก่อนใช้ภูมิปัญญาในการอบรมบ่มเพาะและขัดเกลาผู้คนในสังคมอย่างไรจึงทำให้คนอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขได้ เป็นต้น หรือเอาตัววรรณกรรมเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นหลักแล้วศึกษาเรื่องการเมือง การปกครอง การศาสนา เศรษฐศาสตร์ ประเพณี พิธีกรรม เป็นต้น เพื่อให้เห็นวิถีชีวิตอันเกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นหรืออาจจะศึกษาวรรณศิลป์ในวรรณกรรมท้องถิ่นซึ่งย่อมแตกต่างกันกับวรรณศิลป์ในวรรณกรรมแบบราชสำนักเพราะรสนิยม ค่านิยม ขนบประเพณีของผู้เสพต่างกัน ตลอดจนการนำวรรณกรรมมาใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษาภาษาถิ่น ภาษากับวัฒนธรรม ความเชื่อ สุภาษิต คำสอน พลังของภาษา ฯลฯ ซึ่งเป็นสาระการเรียนรู้ในบทเรียนแต่ละชั้นหรือช่วงชั้น เป็นต้น อย่างไรก็ตามครูต้องตระหนักว่ายุคสมัยมีความเหมาะสมอยู่ในตัว ผู้เรียนต้องสามารถวิเคราะห์ได้ว่าภูมิปัญญาดังกล่าวเหมาะกับยุคสมัยนั้นเพราะเหตุใด เอามาพัฒนาเพื่อวันนี้ได้อย่างไร นั่นคือการรู้จักปรับใช้บนพื้นฐานของการรู้อดีต รู้ขีดจำกัดของตน การปรับใช้จึงเป็นเรื่องสำคัญที่สุด

วรรณกรรมท้องถิ่นเป็นแหล่งของภูมิปัญญาท้องถิ่น การเรียนรู้วรรณกรรมท้องถิ่นจึงเป็นการเรียนรู้โลกและชีวิต การพัฒนาการเรียนรู้โดยการเข้าถึงข้อมูลเป็นเรื่องสำคัญ ปัญหาอยู่ตรงที่ว่าจะเข้าถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างไรถ้าไม่ศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่น การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นคงต้องเริ่มจากฝึกหัดอ่าน รวมทั้งวิธีการจัดการของครูให้ศิษย์เกิดกระบวนการเรียนรู้หรือได้แนวทางของการเรียนรู้ไปศึกษาหาคำตอบด้วยตนเองต่อไป เพื่อสร้างคุณค่าเพิ่มโดยการรู้จักตนเอง รู้จักวัฒนธรรมของตนเอง เกิดความรักความผูกพันและภาคภูมิใจในท้องถิ่นและเกิดสติปัญญาหยั่งรู้ตรวจรู้และสามารถนำไปปรับใช้ได้สอดคล้องกับความเป็นอยู่ในสังคมปัจจุบัน ปัญหาสำคัญก็คือครูหรือผู้สอนเองยังไม่มีแหล่งข้อมูลที่เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นเพียงพอที่จะศึกษาและนำมาใช้ในการเรียนการสอน ผู้รับผิดชอบในวงการนี้ต้องจัดพิมพ์วรรณกรรมท้องถิ่นที่มีการปริวรรตแล้วและได้คัดสรรแล้วว่าเหมาะกับผู้เรียนในแต่ละช่วงชั้นออกเผยแพร่ให้มีใช้ทั่วถึงกันทุกโรงเรียนในเขตจังหวัดภาคใต้

๒.๒ การปรับใช้โดยการนำวิธีการสืบทอดวรรณกรรมพัฒนาการอ่านในท้องถิ่นภาคใต้โดยการปรับปรนไปตามเงื่อนไขการใช้ในอดีต เช่น การสืบทอดผ่านการสวดหนังสือ เพลงกล่อมเด็ก การเล่านิทาน ปริศนาคำทาย เป็นต้น มาใช้เป็นบทเรียนในกลุ่มสาระท้องถิ่น ว่าด้วยเรื่องภาษาถิ่น ปริศนาคำทาย บทร้องเล่น บทร้อยกรอง นิทานในท้องถิ่นหรือนิทานพื้นบ้าน บทหนังตะลุง เป็นต้น เป็นการเชื่อมโยงหรือโฆษณาประชาสัมพันธ์ให้ผู้เรียนอยากอ่านวรรณกรรมท้องถิ่นมากขึ้นอีกทางหนึ่งด้วย ยิ่งไปกว่านั้น หากมีการจัดการให้ผู้เรียนได้มีโอกาสฝึกคิดวิเคราะห์วิจารณ์เพื่อประโยชน์ในการปรับใช้ไปด้วยก็จะเป็นการเพิ่มคุณค่ายิ่งขึ้น เช่น การพิจารณาดูว่าการสืบทอดวรรณกรรมท้องถิ่นโดยการปรับปรนไปตามเงื่อนไขการใช้ของผู้คนในอดีตนั้น มีสารใดแฝงเร้นอยู่เพื่อประโยชน์ในด้านใด เป็นความชาญฉลาดในการอบรมบ่มเพาะปลูกฝังขัดเกลาทางสังคมอีกวิธีหนึ่งหรือไม่ สารสาระดังกล่าวยังคงมีประโยชน์ต่อวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในปัจจุบันอีกหรือไม่ในประเด็นใด เพราะเหตุใด เป็นต้น นอกจากจะช่วยให้ผู้เรียนรู้จักคิด รู้จักพิจารณาหยั่งเห็นคุณค่าด้วยตนเองแล้ว ยังเป็นการอบรมบ่มเพาะและขัดเกลาผู้เรียนไปด้วยโดยการซึมซับรับรู้ด้วยตนเอง ทั้งยังปลูกฝังความรักความศรัทธาความหวงแหนในภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดขึ้นในจิตวิญญาณเพราะได้สัมผัสด้วยตนเองโดยตรงอีกด้วย

แง่มุมแง่คิดในการปรับใช้วัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ที่กล่าวมาเพียงบางส่วนนี้ เป็นเพียงมุมมองบางส่วนเท่านั้น ดังกล่าวแต่ต้นแล้วว่าการปรับใช้ขึ้นอยู่กับมุมมองของผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรง ซึ่งมีความรู้จริงมีประสบการณ์ตรงและมีความฉลาดหลักแหลมครบองค์รวมของความเป็นปราชญ์ในด้านการจัดการศึกษาอยู่แล้วนั้น ในอันที่จะมองเห็นและนำมาปรับใช้ต่อไปเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อนักเรียนนักศึกษาในเขตจังหวัดภาคใต้

บทสรุป

วัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ มีการปรับเปลี่ยนเกิดขึ้นครั้งใหญ่เมื่อมีการปฏิรูปการศึกษาในช่วงรัชสมัยรัชกาลที่ ๕-๗ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์อันเป็นช่วงเวลาที่ฝ่ายอาณาจักรเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษาอย่างจริงจังมากขึ้นตามลำดับ ส่งผลให้ระบบการศึกษาในท้องถิ่นภาคใต้แต่เดิมที่พุทธจักรเคยมีบทบาทในการจัดการศึกษาปรับเปลี่ยนไปจากการเรียนหนังสือวัดก้าวผ่านการเรียนโรงเรียนวัดและก้าวเข้าสู่การเรียนในระบบโรงเรียนประชาบาลทั่วราชอาณาจักร การปรับเปลี่ยนดังกล่าวทำให้องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับระบบการศึกษาเปลี่ยนไปด้วย ทั้งในด้านบทบาทของผู้สอน บทบาทของผู้เรียน วัตถุประสงค์ของการศึกษาเล่าเรียน สื่อการเรียนการสอน รูปแบบและวิธีการเรียนการสอน สถานที่และเวลาที่มีการเรียนการสอน ตลอดจนลักษณะการประเมินผล ในด้านการสืบทอดวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้นั้น การสืบทอดแนวจารีตนิยมจบสิ้นลงเมื่อมีโรงเรียนประชาบาลทั่วราชอาณาจักรแต่มีการสืบทอดแนวสมัยนิยมเกิดขึ้นแทนโดยเริ่มให้มีการสืบทอดผ่านการใช้หลักสูตรในระบบโรงเรียนในช่วงสมัยหลังมาจนกระทั่งปัจจุบัน อย่างไรก็ตามยังไม่ปรากฏผลเป็นที่ประจักษ์ของความแตกต่างในการศึกษาในแต่ละท้องถิ่น ส่วนวิธีการเรียนรู้ทั้งวิธีการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนรับรู้จดจำ นำไปปฏิบัติ(เน้นเนื้อหา) หรือที่เรียกว่าวิธีการเรียนรู้แบบจำได้หมายรู้นั้นยังคงมีใช้กันอยู่มากในปัจจุบัน เช่นเดียวกับวิธีการเรียนรู้โดยวิธีกำหนดได้หมายรู้ด้วยสติปัญญาของตนเอง (เน้นกระบวนการ) ทั้งนี้โดยอาศัยวิธีการเสวนากับบัณฑิตและเสวนาธรรม (การรวบรวมข้อมูล) เข้าช่วย กล่าวได้ว่าวิธีการเรียนรู้ยังคงสืบทอดมาถึงปัจจุบันอย่างสมบูรณ์แม้รูปแบบการสอนอาจแตกต่างกันออกไปบ้างตามปัจจัยประกอบแห่งยุคสมัย ในด้านการสืบทอดวรรณกรรมแบบเรียนและวรรณกรรมพัฒนาการอ่านของท้องถิ่นภาคใต้นั้น วิธีการสืบทอดด้วยการคัดลอกหมดสิ้นไปมีระบบการพิมพ์เข้ามาแทนที่ ยังผลให้วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้สูญหายไปจากบรรณพิภพ เพราะไม่มีการนำมาจัดพิมพ์เผยแพร่โดยทั่วไปยกเว้นการพิมพ์เพื่อบรรณาการในงานพิธีสำคัญต่าง ๆ และผลงานวิจัยเท่านั้น ส่วนวิธีการสืบทอดด้วยการสร้างสรรค์ผลงานใหม่นั้น มีต่อเนื่องมาบ้างด้วยการรจนาวรรณกรรมใหม่โดยอาศัยเนื้อหาในลักษณะเดิมบ้าง อาศัยรูปแบบการนำเสนอแบบเดิมบ้างและอาศัยรูปแบบการสอนแบบเดิมบ้างโดยเฉพาะในวรรณกรรมคำสอน อย่างไรก็ตามความเป็นเอกลักษณ์ทางภาษาถิ่นไม่มีหลงเหลืออยู่อีกเลย นอกจากนั้นยังมีการสร้างผลงานใหม่โดยอาศัยกลวิธีเดิมซึ่งส่วนใหญ่เป็นผลงานในด้านการแต่งกลบทที่มีต้นแบบมาจาก “ยศกิต”ที่ได้รับการยกย่องเป็น “วรรณกรรมตำรากลอนหนังตะลุง” นับเป็นผลดีต่อวงวรรณศิลป์ในท้องถิ่นภาคใต้เพราะเกิดกลบทใหม่ ๆ ขึ้นอีกมากมาย ใช้ในการแต่งบทหนังตะลุงและบทกวี การสืบทอดวรรณกรรมพัฒนาการอ่านของท้องถิ่นภาคใต้โดยการปรับปรนวรรณกรรมไปตามเงื่อนไขการใช้ เช่น

การสืบทอดผ่านการสวดหนังสือ การละเล่นพื้นเมือง เช่นหนังตะลุง มโนห์รา ฯ บทแทงศาสตรา เพลงกล่อมเด็ก นิทาน และปริศนาคำทายนั้น ปัจจุบันแทบไม่มีหลงเหลืออยู่อีกเลย นอกจากที่มีการบันทึกไว้ให้เห็นร่องรอย และมีบ้างในการละเล่นพื้นเมือง ที่เป็นพิธีกรรมสำคัญซึ่งต้องรักษาไว้เป็นจารีต การปรับใช้ต่อไปในอนาคตสามารถทำได้ทั้งในด้านการนำวัฒนธรรมการเรียนรู้มาปรับใช้ในลักษณะของการจัดการเรียนรู้แบบองค์รวมเพื่อพัฒนาคนโดยตรงและวิธีการถ่ายทอดจากคนสู่คน รวมทั้งความสามารถในการนำวิธีการเรียนรู้แบบจำได้หมายรู้และกำหนดได้หมายรู้ด้วยสติปัญญามาปรับใช้ให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่ต้องเรียนรู้และเป้าหมายที่ชัดเจนในอันที่จะพัฒนาคนให้อยู่ในโลกปัจจุบันได้โดยไม่บาดเจ็บจากการบีบคั้นของกระแสโดยรอบอันเกิดจากระบบบริโภคนิยม และการนำตัววรรณกรรมพัฒนาการอ่านท้องถิ่นภาคใต้มาใช้เป็นสื่อเพื่อเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นโดยวิธีการต่าง ๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทางการศึกษาในท้องถิ่นเป็นสำคัญ

บทที่ ๕

สรุปผลวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “วัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้” นี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยมีวัตถุประสงค์และวิธีดำเนินการ ดังนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้

๒. เพื่อศึกษาสารัตถะของวรรณกรรมแบบเรียนและวรรณกรรมพัฒนาการอ่านในท้องถิ่นภาคใต้

๓. เพื่อศึกษาการปรับเปลี่ยนและการสืบทอดวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้เพื่อประโยชน์ในการปรับใช้เพื่อการเรียนการสอนต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

๑. รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ของชาวภาคใต้ ตำราหรือวรรณกรรมที่ใช้เรียนเขียนอ่านและฝึกทักษะการอ่านที่ใช้กันในท้องถิ่นภาคใต้ในระบบการเรียนรู้แบบเดิมในช่วงก่อนมีการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน ตลอดจนข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประวัติการจัดการศึกษาที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนและการสืบทอดวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ จากเอกสารสิ่งพิมพ์ หนังสือบุด*(สมุดข่อย)* เอกสารคัดลอก สมุดบันทึกผลงาน และการสัมภาษณ์

๒. จำแนกตำราหรือวรรณกรรมที่ใช้เรียนเขียนอ่านและฝึกทักษะการอ่านตามเกณฑ์ที่กำหนดออกเป็นกลุ่ม ดังนี้

๒.๑ วรรณกรรมแบบเรียนทางภาษา

๒.๒ วรรณกรรมพัฒนาการอ่าน

๒.๒.๑ วรรณกรรมฝึกหัดอ่าน *(แบบเรียนสอนอ่าน)*

๒.๒.๒ วรรณกรรมพัฒนาทักษะการอ่านหรือหนังสือสวด *(แบบเรียนวรรณคดี)*

๒.๒.๒.๑ วรรณกรรมประเภทนิทาน

๒.๒.๒.๒ วรรณกรรมประเภทคำสอน

๒.๒.๒.๓ วรรณกรรมประเภทคำสวด *(บทสวดก่อนนอนและก่อนเรียน)*

๓. วิเคราะห์ข้อมูลและแยกแยะข้อมูลตามวัตถุประสงค์และขอบเขตเนื้อหาของการวิจัย ตีความอธิบายขยายความเชื่อมโยงให้เห็นภาพรวม

๔. เสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

๑. สรุปผลวิจัย

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓ ประการ สรุปได้ดังนี้

๑. การศึกษาวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ก่อนระบบการศึกษาในโรงเรียน พบว่าการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้หรือการเรียนหนังสือมีการเรียนการสอนอยู่ในวัดเป็นส่วนใหญ่จึงเรียกว่า “เรียนหนังสือวัด” จากการศึกษาจากองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง ๘ องค์ประกอบ ปรากฏผลดังนี้

๑.๑ **บริบททางสังคมกับวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นของชาวภาคใต้** บริบททางสังคมบางประการของภาคใต้ เช่น บริบททางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน การพัฒนาชุมชน การรับวัฒนธรรมของคนต่างถิ่น แนวคิดและความเชื่อทางศาสนา ค่านิยมในสังคม ตลอดจนจารีตประเพณีและวัฒนธรรมในสังคมสื่อให้เห็นร่องรอยของการศึกษาของผู้คนในอดีตและส่งผลต่อการเกิดวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นของชาวภาคใต้ในสมัยต่อมา

๑.๒ **บทบาทของครู** การเรียนการสอนแบบ ‘เรียนหนังสือวัด’ ครูมิใช่เป็นเพียงผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้เท่านั้น แต่เป็นภิกษุที่ผู้ปกครองไว้วางใจนำบุตรหลานไปฝากฝังให้ดูแลอบรมสั่งสอนและฝึกฝนเพื่อให้มีความรู้ทางวิชาการอ่านออกเขียนได้เป็นพื้นฐานในการศึกษาขั้นสูงต่อไป ควบคู่ไปกับการพัฒนาทั้งร่างกายอารมณ์และจิตใจเพื่อให้พร้อมที่จะออกไปใช้ชีวิตตามที่สังคมพึงประสงค์ โดยไม่มีค่าตอบแทนใดๆ เมื่อครูรับตัวผู้ใดเป็นศิษย์แล้วต้องดูแลรับผิดชอบทุกเรื่องทั้งความรู้ทางวิชาการ การกินอยู่หลับนอน กิริยามารยาท คุณธรรม จริยธรรม ตลอดจนการศึกษาธรรมะทางศาสนา การเรียนรู้ในสมัยโบราณครูจึงมีความสำคัญมาก ดังมีบทบาทและหน้าที่ต่อไปนี้

๑.๒.๑ ครูมีหน้าที่ให้ความรู้ แนะนำวิธีการเรียนรู้และสิ่งที่ควรเรียนรู้ โดยสอนวิชาการไปตามลำดับขั้นและเหมาะสมกับความสามารถของผู้เรียน ฝึกฝนให้ทดลองปฏิบัติโดยไม่จำกัดเวลาสอน

๑.๒.๒ ครูมีหน้าที่ตอบข้อสงสัยให้กระจ่าง เสริมสร้างสติปัญญาแก่ผู้เรียน เช่น แนะนำให้ศิษย์รู้จักศึกษา ใคร่ครวญ และซักถาม รู้จักหาช่องทางและเวลาที่เหมาะสมในการสนทนาซักถามเพื่อการเรียนรู้

๑.๒.๓ ครูมีหน้าที่อบรมจริยามารยาทและความรับผิดชอบ เช่น เรื่องการมีสัมมาคารวะ การอยู่ร่วมกันกับผู้อื่น การจัดเตรียมเรื่องอาหารการกิน การดูแลที่อยู่อาศัย การช่วยตนเอง การช่วยผู้อื่น การดูแลปรนนิบัติครูอาจารย์ เป็นต้น

๑.๒.๔ ครูมีหน้าที่บ่มเพาะคุณธรรมให้เกิดขึ้นในใจศิษย์ เช่น โน้มนำให้ทำดี สอนให้มีคุณภาพคุณธรรมในงานอาชีพ สอนเรื่องศีลทานและการเจริญภาวนา เป็นต้น

๑.๒.๕ ครูมีหน้าที่สอนศิษย์ให้ตระหนักรู้ในการใช้ชีวิตอย่างฉลาดทั้งทางโลกและทางธรรม เช่น การใฝ่เรียนใฝ่รู้ ความประพฤติที่ไม่ทำให้ตกไปสู่ความเสื่อม การสร้างกุศลและการชำระจิตใจให้ใสสะอาด เป็นต้น

๑.๓ **บทบาทของผู้เรียน** ผู้เรียนในสมัย ‘เรียนหนังสือวัด’ รับรู้ถึงเจตนาดีและจิตมีเมตตาของครู จึงสำนึกรู้ในบุญคุณและเกิดความรับผิดชอบขึ้นจากจิตวิญญาณอย่างแท้จริง ถึงแม้ว่าจะเริ่มต้นจากการปฏิบัติไปตามประเพณีของศิษย์วัดโดยทั่วไปก่อนก็ตาม ดังบทบาทที่ปรากฏต่อไปนี้

๑.๓.๑ ศึกษาหาความรู้ด้วยความขยันหมั่นเพียร รู้จักจังหวะเวลาในการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ เช่น รู้ว่าเมื่อไรควรเข้าไปถามไถ่ครูอาจารย์ได้ เป็นต้น

๑.๓.๒ เคารพนบนอบครูอาจารย์ เช่น การกราบไหว้ก่อนเรียนหลังเรียนและก่อนนอน เชื่อฟังคำสอน ตระหนักรู้ในบุญคุณ เข้าใจเจตนา เมื่อท่านดุว่าไม่โกรธตอบ รู้จักขอขมาเพื่อให้ท่านหายโกรธเร็วขึ้น เป็นต้น

๑.๓.๓ มีความกตัญญูรู้คุณ เช่น ตระเตรียมของใช้ของฉันให้ท่านสะดวกสบาย คอยปรนนิบัติรับใช้เมื่อท่านเรียกหา คอยเป็นธุระเก็บรักษาข้าวของเมื่อท่านไม่อยู่ คอยดูแลรับแขกของท่านให้เหมาะแก่เวลาและบุคคล คอยดูแลรับใช้ให้ท่านผ่อนคลายและหายจากอาพาธ เป็นต้น

๑.๓.๔ รับผิดชอบต่อหน้าที่ เช่น การจัดเตรียมอาหารถวาย การทำความสะอาดถ้วยชาม การทำความสะอาดที่อยู่อาศัยและบริเวณวัด การจัดเตรียมที่จำวัดและเครื่องใช้ให้ครูอาจารย์ เป็นต้น

๑.๔ **วัตถุประสงค์ในการศึกษาเล่าเรียน** ผู้ปกครองนำบุตรหลานไปฝากให้เรียนหนังสือกับพระภิกษุในวัดด้วยวัตถุประสงค์ใดวัตถุประสงค์หนึ่งหรือหลายวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้

๑.๔.๑ ประสงค์ให้ลูกหลานอ่านออกเขียนได้เท่ากับให้มีวิชาพาตัว บ้างก็คาดหวังให้สวดหนังสือได้คล่องตามค่านิยมของสังคม

๑.๔.๒ เพื่อเป็นเส้นทางนำไปสู่การบวชเรียน เพราะการบวชเรียนจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่ออ่านหนังสือออก สามารถท่องจำพระวินัยได้

๑.๔.๓ เพื่อเป็นพื้นฐานหรือเป็นช่องทางในการศึกษาวิชาการหรือวิชาชีพอื่นๆ เช่น อักษรขอม ภาษาบาลี คาถาอาคม วิชาหมอดู แพทย์แผนโบราณ การนวดแผนโบราณ เป็นต้น

๑.๔.๔ เพื่อเป็นการป้องกันหรือแก้ปัญหาไม่ให้บุตรหลานประพฤติตัวเหลวไหลออกนอกลู่นอกทาง แต่คาดหวังให้ได้รับการอบรมบ่มเพาะโน้มนำให้เกิดคุณลักษณะดังที่สังคมประสงค์

๑.๕ **สื่อการเรียนการสอน** สื่อการเรียนการสอนในสมัย ‘เรียนหนังสือวัด’ มีดังต่อไปนี้

๑.๕.๑ **สื่อการเรียนการสอนประเภทเครื่องเขียน** มีดังนี้

๑.๕.๑.๑ **กระดานดำ** ทำจากไม้เนื้อแข็งหรือค่อนข้างแข็งที่ไม่มียาง หรืออาจจะใช้ต้นมะละกอก็ได้ แล้วทาให้เป็นสีดำด้วยวิธีต่างๆ หลายวิธี

๑.๕.๑.๒ **อุปกรณ์สำหรับลบและทาให้กระดานเป็นสีดำ** นิยมใช้ต้นม็องแม็ง เหม็งผลาและถ่านไฟ นำมารวมกันแล้วตำให้เข้ากัน แล้วใช้ผ้าห่อใส่เก็บไว้ในพลกเอาน้ำใส่ เรียกว่า “พลกลบ” เมื่อจะลบจึงเอาผ้าห่อในพลกลบ ไปถูทาลบตัวหนังสือบนกระดานดำแล้วนำไปผึ่งแดดให้แห้ง

๑.๕.๑.๓ **ดินสอ** อาจปั้นจากดินเหนียว หรือเก็บหินผุๆ ตามภูเขา ดินขาวในลำคลอง เป็นต้น นำมาเหลาทำเป็นแท่งดินสอ

๑.๕.๑.๔ **ไม้บรรทัด** ทำด้วยไม้ให้ขนาดยาวพอกับแผ่นกระดานดำ และสลักสระ พยัญชนะ หรือมาตราตัวสะกด

ต่อมาสมัยเรียนใน ‘โรงเรียนวัด’เริ่มมีกระดานชนวนใช้คู่กับดินสอหิน นักเรียนมักใช้ใบฉับโผงลบกระดานชนวน ประมาณปี พ.ศ.๒๔๙๐ เป็นต้นมาเริ่มใช้กระดาษกับดินสอดำ

๑.๕.๒ **สื่อการเรียนการสอนประเภทเอกสารตำรา** หนังสือที่ใช้เรียนเขียนอ่านกันในสมัย ‘เรียนหนังสือวัด’ มักจะจาร-จารึกอยู่ในสมุดข่อยที่ชาวภาคใต้เรียกว่าบุดดำ บุดขาว ส่วนใหญ่จะเป็นต้นฉบับที่คัดลอกต่อๆ กันมา การใช้ขึ้นอยู่กับครูแต่ละคนหรือสำนักเรียนแต่ละสำนัก จะนำมาใช้สอนหรือให้ผู้เรียนฝึกอ่านหรือสวด มักเป็นหนังสือตามที่มีอยู่ในวัดนั้น ๆ จึงแตกต่างกันไปในแต่ละวัดหรือท้องถิ่น หนังสือที่นิยมนำมาใช้เป็นสื่อในการเรียนการสอนดังกล่าวนี้ จัดแบ่งได้เป็น ๒ กลุ่มแต่ละกลุ่มยกวรรณกรรมมาอ้างพอเป็นตัวอย่าง ดังนี้

๑.๕.๒.๑ **วรรณกรรมแบบเรียนทางภาษา** หมายถึง แบบเรียนที่กล่าวถึงหลักเกณฑ์ทางภาษา รวมไปถึงไวยากรณ์ภาษาบาลี และการแต่งคำประพันธ์ วรรณกรรมแบบเรียนทางภาษาที่พบในภาคใต้ แบ่งออกได้เป็น ๒ กลุ่ม ดังนี้

๑) วรรณกรรมแบบเรียนกลุ่มคัดลอกซ่อมแปลงมาจากแบบเรียนหลวง จุดมุ่งหมายของการคัดลอกแตกต่างกันออกไป จึงคัดลอกมาเฉพาะเนื้อหาที่ต้องการ เช่น มุ่งแค่ให้เป็นแบบเรียนภาษาไทยขั้นพื้นฐานก็คัดลอกมาเพียงส่วนนั้น ส่วนฉบับใดมุ่งให้ความรู้ในเรื่องใดเพิ่มก็คัดลอกส่วนนั้นๆ มาด้วย เช่น ความรู้เรื่องไวยากรณ์บาลีสำหรับเป็นหนทางในการศึกษาพระไตรปิฎก ความรู้เรื่องคำประพันธ์เพื่อให้สามารถอ่านเป็น แต่งได้ เป็นต้น นอกจากนั้นบางฉบับยังคัดเลือกข้อความในส่วนที่ต้องการใช้ จากแบบเรียนฉบับอื่นมาเพิ่มเติมในส่วนท้ายหรือไม่ก็แต่งเติมเสริมต่อเองตามความสามารถและความต้องการ ต้นฉบับที่พบมากในเขตจังหวัดภาคใต้ พอที่จะสันนิษฐานได้ว่าใช้เรียนขั้นพื้นฐานมีเพียง ๒ เล่ม คือ **จินดามณี**และ**ปฐมมาลา** ที่ใช้เป็นแบบเรียนหลักน่าจะเป็น**แบบเรียนปฐมมาลา** เพราะมีสำนวนคัดลอกมากกว่าแบบเรียนจินดามณี ซึ่งนิยมให้เรียนเพิ่มเติมต่อจากปฐมมาลา ต่อมาในสมัยที่เรียนโรงเรียนวัดแล้วพบว่ามีแบบเรียนฉบับอื่นเพิ่มขึ้น ดังเช่น **ปกีระณำพจนาดถ์** ที่ใช้ชื่อว่า **คำกลอนสอนเด็กของพระศรีสุนทรโวหาร** เป็นต้น

ส่วนแบบเรียนที่มุ่งศึกษาให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไปเพื่อการใดการหนึ่งโดยเฉพาะเท่าที่พบในภาคใต้มี **กัจจายนะสูตร** สำหรับศึกษาภาษาบาลีที่เน้นคุณสมบัติเฉพาะของอักขระเพื่อให้สามารถเปล่งเสียงสวดพุทธมนต์ด้วยความไพเราะ **ตำรากลบท** : **ฉบับภาควิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยทักษิณ** ที่คัดลอกมาจากประชุมจารึกวัดพระเชตุพนและ**กลบทสิริวิบุลกิตติ** *(ยศกิต)* เป็นตำราแต่งคำประพันธ์ที่พิเศษไปกว่าแบบธรรมดา เป็นต้น

๒) วรรณกรรมแบบเรียนกลุ่มที่เรียงร้อยถ้อยคำขึ้นใหม่ แบ่งเป็น ๒ กลุ่ม ดังนี้

(๑) กลุ่มที่ใช้เนื้อหาตามแบบเรียนต้นแบบคือแบบเรียนหลวงเป็นหลัก เช่นวรรณกรรม**ปฐมมาลาคำกลอน**ใช้รูปแบบคำประพันธ์ใหม่ แต่เนื้อหาดำเนินตามแบบ**ปฐมมาลาคำกาพย์**แตกต่างไปบ้างในส่วนขยายให้รายละเอียดขึ้น เป็นต้น

(๒) กลุ่มที่แต่งใหม่อย่างสมบูรณ์ทั้งรูปแบบและเนื้อหา วรรณกรรมกลุ่มนี้เฉพาะที่ผู้รจนาตั้งใจให้ใช้เป็นแบบเรียนไม่นับในส่วนที่แต่งเติมเสริมต่อตอนท้ายของแบบเรียนฉบับคัดลอก ได้แก่ **ตำราเรียนภาษาไทย** : **อักขรวิธี ก ไก่คำกลอน** เป็นต้น

๑.๕.๒.๒ วรรณกรรมพัฒนาการอ่าน ผลการศึกษาตามเกณฑ์ที่กำหนดพอจะสรุปได้ว่า วรรณกรรมพัฒนาการอ่านในจังหวัดภาคใต้ จัดแบ่งได้เป็น ๒ กลุ่ม ดังนี้

๑) วรรณกรรมฝึกหัดอ่าน *(แบบเรียนสอนอ่าน)*
ใช้ฝึกหัดอ่าน คู่กับแบบเรียนทางภาษาเพราะมีเนื้อหาสอดรับกัน ฝึกหัดอ่านหลังจากที่รู้จักประสมอักษรเป็นคำ ด้วยข้อความยาวๆ เพื่อให้สามารถอ่านและเขียนได้คล่องยิ่งขึ้น เป็นคำประพันธ์ที่มีการเรียงร้อยถ้อยคำตั้งแต่ แม่ ก กา ถึงแม่เกยแต่ละแม่เป็นตอนๆ ไปผูกเป็นข้อความหรือเรื่องราวที่น่าสนใจ ทั้งที่เป็นคำสอนที่ศิษย์วัดควรรู้เพื่อนำไปปฏิบัติและนิทานสนุกๆ จึงได้ประโยชน์ทั้งในด้านทักษะการอ่านการเขียน เนื้อหาสาระที่เป็นคำสอนและความสนุกสนานเพลิดเพลินจากจังหวะทำนองของร้อยกรอง วรรณกรรมฝึกหัดอ่านที่พบในจังหวัดภาคใต้สามารถจำแนกได้เป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่

(๑) กลุ่มที่คัดลอกซ่อมแปลงมาจากแบบเรียนหลวง พบต้นฉบับเพียง ๓ เล่ม ได้แก่ **ประถม ก กา** *(คัดมาเฉพาะคำประพันธ์ที่เป็นตัวอย่างคำอ่านท้ายบทแต่ละมาตรา)* **ประถม ก กา หัดอ่าน** และ**แบบเรียนภาษาไทยแบบมูลบทบรรพกิจ** *(คัดมาเฉพาะข้อความในเรื่องกาพย์พระไชยสุริยา)* สำหรับ **ประถม ก กา หัดอ่าน** นั้น เป็นวรรณกรรมฝึกหัดอ่านที่ใช้มากที่สุด เพราะมีหลักฐานการคัดลอกมากที่สุด ในการคัดลอกนอกจากมีการซ่อมแปลงแล้วยังมีการตัดส่วนที่เห็นว่าซ้ำหรือไม่สำคัญออก แต่งเติมในส่วนที่เห็นว่าควรเพิ่มหรือเตือนย้ำ เช่น ความสำคัญของการศึกษาหาความรู้ วิธีการเรียนรู้ หนังสือที่ควรศึกษาต่อ วิธีการสวดหนังสือให้ไพเราะ การรักษาชื่อเสียงวงศ์ตระกูลและการให้ทานรักษาศีลทำบุญตักบาตร เป็นต้น

(๒) กลุ่มที่เรียงร้อยถ้อยคำขึ้นใหม่ เช่น **เสือโค ก กา คำกาพย์** ที่มีวิธีการนำคำแต่ละมาตรามาเรียงร้อยเป็นเรื่องราวเช่นเดียวกับกาพย์พระไชยสุริยา เป็นวรรณกรรมฉบับที่นิยมใช้ฝึกหัดอ่านกันมากในภาคใต้ นอกจากนั้นก็เป็นวรรณกรรมที่รจนาขึ้นเพื่อมุ่งสอนศิษย์วัดโดยตรง เช่น พระกจายสอนศิษย์ สุภาษิตคำกาพย์ เป็นต้น

๒) วรรณกรรมพัฒนาทักษะการอ่าน *(แบบเรียนวรรณคดี)*เป็นวรรณกรรมอ่านประกอบเพื่อพัฒนาทักษะการอ่านและความสามารถเชิงภาษา เป็นการเพิ่มพูนความเชี่ยวชาญในการ “สวด” ชาวบ้านเรียกกันว่า “หนังสือสวด” วรรณกรรมอ่านประกอบเพื่อพัฒนาทักษะการอ่านนี้ มักเป็นวรรณกรรมที่รจนาขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์อื่นเป็นสำคัญ เช่น **กลุ่มนิทานหรือชาดก** มุ่งให้ความสนุกสนานเพลิดเพลินและข้อคิดหรือหลักธรรมบางประการ **กลุ่มคำสอน** มุ่งสอนตามค่านิยมของยุคสมัย และ**กลุ่มคำสวด**มุ่งใช้สวดก่อนเรียนและก่อนนอน เพราะเชื่อกันว่าเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต ทั้งยังเป็นกุศโลบายในการเจริญสมาธิและภาวนาอีกด้วย วรรณกรรมพัฒนาทักษะการอ่านแบ่งได้เป็น ๓ กลุ่ม ดังนี้

(๑) กลุ่มนิทาน เช่น เรื่อง พระสุบิน หอยสังข์ พระรถเสน วันคาร วรวงศ์ สุวรรณหงส์ สี่เสาร์ จันทโครพ เต่าทอง นายทน โคบุตร ลักษณาวงศ์

ศรีธนญไชย ฯลฯ จากการพิจารณาเรื่องที่ผู้สอนมักกำหนดให้ผู้เรียนสวดอ่านจะพบว่า มีลักษณะเด่นอยู่ ๓ ประการ คือ

๑. เนื้อเรื่องสนุก
๒. มีความคิดที่เป็นแก่นสาร
๓. มีคุณค่าทางด้านวรรณศิลป์

(๒) กลุ่มคำสอนเป็นวรรณกรรมที่มีเนื้อหามุ่งเน้นการสอนกุลบุตรกุลธิดาซึ่งส่วนใหญ่จะมีการคัดลอกไว้ในเล่มเดียวกับแบบเรียนหรือวรรณกรรมฝึกหัดอ่าน เช่น **สุภาษิต วานรสอนโพธิสัตว์** *(พานรสอนพระยา)* **สุภาษิตสอนหญิง ภาษิตลุงสอนหลาน** และ**ต้นสมุดสุภาษิต** เป็นต้น ที่คัดลอกมาจากต้นฉบับของภาคกลางน่าจะคัดลอกในสมัยหลัง ได้แก่ **สวัสดิรักษา พาลีสอนน้อง กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ บัญญัติพระร่วง** เป็นต้น

(๓) กลุ่มคำสวด เป็นวรรณกรรมที่ใช้สวดเพื่อเป็นสิริมงคล วรรณกรรมกลุ่มนี้ที่นิยมให้ฝึกอ่านเพื่อท่องจำ เช่น บทสัดดี ลายลักษณ์ เป็นต้น

๑.๖ รูปแบบและวิธีการเรียนการสอน รูปแบบและวิธีการเรียนการสอนของการ ‘เรียนหนังสือวัด’ แสดงลักษณะของการจัดการเรียนรู้แบบประเพณีภาคใต้ได้อย่างชัดเจนเริ่มต้นจากการ**ฝากตัวเป็นศิษย์ด้วยวิธีไหว้ครู** ทั้งนี้ผู้ปกครองต้องนำบุตรหลานพร้อมด้วยเครื่องบูชาครูไปมอบตัว โดยให้ผู้มอบตัวเป็นศิษย์นั่งประนมมือถือกรวยใบตองซึ่งบรรจุเครื่องบูชา กล่าวสวดบทสัดดีน้อยจนจบแล้วถวายเครื่องบูชา เมื่อพระภิกษุรับเครื่องบูชาก็เท่ากับรับตัวเป็นศิษย์ จึงเริ่มเรียน นโม ก ข หรืออักขระได้ การเรียนวิชาอื่น เช่น ไสยศาสตร์ มวย ดนตรี เป็นต้น ก็ต้องทำพิธีไหว้ครูก่อนเสมอ ถือว่าเป็นนิมิตมงคล สมองแจ่มใสจดจำได้เร็ว ก่อนเริ่มเรียนทุกครั้งผู้เรียนต้องประนมมือไหว้สัดดีก่อนเสมอ ส่วน**กระบวนการเรียน** เริ่มด้วยฝึกเรียนเขียนอ่านตัวนอโม “ นโม พุท ธา ย สิทธ์ อ อา อิ อี อึ อื อุ อู ฤ ฤๅ ฦ ฦๅ เอ แอ ไอ ใอ โอ เอา อำ อะ” (สระ ๒๐ ตัว) เหตุที่ต้องเริ่มต้นเรียนด้วย “นอโม” ก่อนอื่นเพราะเชื่อว่าการเล่าเรียนวิชาทั้งปวงถ้าได้กล่าวนมัสการพระรัตนตรัยหรือคำไหว้ครูเสียก่อนจะเป็นสวัสดิมงคลแก่ผู้เรียน หลังจากนั้นครูจึงสอนไปตามลำดับเนื้อหา ดังนี้ คือต่อด้วย ก ข ซึ่งชาวใต้ในสมัยก่อนออกเสียงเป็น ก ข้ (กอ ข้อ) หมายถึงพยัญชนะไทย ๔๔ ตัว คือ ก ข จนถึง ฮ (ก ข ใหญ่) แต่ชาวภาคใต้มักนิยมเรียน ก ข เล็ก คือเรียนพยัญชนะเพียง ๒๘ ตัว ตัดตัวที่มีเสียงซ้ำและใช้น้อยเช่น ฎ ฏ ฐ...ออก ขั้นต่อไปก็เป็นการแจกลูกตั้งแต่แม่ ก กา จนถึงแม่เกย แสดงว่าเรียนชั้นต้น ๑๐ แม่ คือ นโม (สระ ๒๐ ตัว) กข้ (พยัญชนะ ๔๔ หรือ ๒๘ ตัว) ต่อด้วยแม่ ก กา กน กง กก กด กบ กม และแม่เกย เมื่อผู้เรียนเริ่มผสมอักษรได้บ้างแล้วจึงใช้**แบบเรียนปฐมมาลา**ควบคู่ไปกับ**แบบฝึกหัดอ่าน** ขั้นต่อไปจึงเป็นการฝึกทักษะด้วยการอ่านวรรณกรรมพัฒนาทักษะการอ่านหรือ

“หนังสือสวด” เมื่ออ่านได้คล่องแล้วหรือ “สวดหนังสือซับแล้ว” ถือว่าสวดหนังสือได้ จัดเป็นการเรียนจบอักษรสมัย

วิธีการเรียนในเบื้องต้นมุ่งให้จำได้หมายรู้เป็นสำคัญ จึงเห็นได้ว่าการเรียนเริ่มด้วยให้ทำความรู้จักอาจจะโดยการอ่านให้ฟังหรือให้อ่านตาม แล้วชักมือให้เขียนคือการฝึกเขียนหรือฝึกคัดและหัดอ่านไปด้วย เมื่อฝึกอ่านเขียนจนจำได้แล้วจึงต่อบทใหม่ให้ ดังเช่น เรียนแม่ นอโม (สระ ๒๐ ตัว) เขียนอ่าน ๓ เที่ยวลบตาก เขียนอ่าน ๓ เที่ยวลบตากไปเรื่อยๆจนจำได้จึงขึ้นบท ก ข ต่อไป เป็นต้น วิธีการให้จดจำได้ง่ายและจำได้แม่นของคนโบราณอาศัยการแต่งเป็นคำประพันธ์เพื่อให้ท่องจนจำได้ขึ้นใจ หรือไม่ก็ผูกคำบอกลักษณะ เช่น ให้จำรูปสระด้วยการท่องว่า อ- เปล่า อา-ลากข้าง อิ-พินทุ์เปล่า อี-ไม้เสียบหนูหนึ่ง อัน... เป็นต้น การเรียนเบื้องต้น ๑๐ แม่ คือ นโม กข้ ก กา กน กง กก กด กบ กม และเกยนี้น่าจะเป็นการเรียนในลักษณะที่ครูเขียนแบบเรียนบนกระดานให้เด็กฝึกเขียนอ่านจนจำได้ก่อนจึงจะเรียนจาก**แบบเรียนปฐมมาลา**และวรรณกรรมฝึกหัดอ่าน เมื่อเรียนจนกระทั่งอ่านเขียนได้แล้วจึงให้ฝึกคัดลายมือจนสามารถเขียนหนังสือได้สวยงาม

วิธีการเรียนมิใช่มุ่งให้จำได้หมายรู้เพียงอย่างเดียว แต่ฝึกให้ศิษย์รู้คิดใคร่ครวญศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองด้วย เช่นให้ศึกษาต่อจากจินดามณี หรือมหาชาติคำหลวง เป็นต้น นอกจากนั้นยังแนะนำให้รู้จักเรียนรู้จากผู้รู้ *(ใครรู้มากกว่าเราเอาเป็นครู)* และฉลาดที่จะเรียนรู้ด้วยการสังเกตตริตรึกนึกตรองจนกระทั่งกำหนดได้หมายรู้ด้วยตนเอง วิธีการเรียนรู้โดยทั่วไปอาศัยหลักพหูสูต

๑.๗ สถานที่และเวลาเรียน การ‘เรียนหนังสือวัด’ ส่วนใหญ่ใช้วัดเป็นสถานที่เรียน ทั้งผู้สอนและผู้เรียนอาศัยอยู่ในวัด มีความสัมพันธ์กันหลายฐานะ ปัจจัยดังกล่าวอาจจะสัมพันธ์กับสถานที่เรียนและเวลาเรียนได้บางส่วน ดังเช่น เด็กวัดหรือสามเณรที่อายุยังน้อย หรือเป็นญาติใกล้ชิดของพระภิกษุ อาจจะต้องนอนใกล้พระภิกษุ สามารถเรียกใช้และอบรมสั่งสอนได้ตลอดเวลา แต่ถ้ามีศิษย์จำนวนมากหรือเปิดเป็นสำนัก สถานที่เรียนก็คงเป็นศาลาหรือโรงธรรม การจัดเวลาเรียนอาจจะเป็นระบบเช่นเดียวกับการจัดการศึกษาโดยทั่วไปในสมัยโบราณจนถึงต้นรัชกาลที่ ๕ คือช่วงเวลาหลังอาหารเช้า ช่วงเวลาหลังอาหารกลางวัน และบางท่านอาจจะใช้ช่วงย่ำค่ำด้วย

การที่มีศิษย์อยู่ประจำในวัด สถานที่และเวลาที่เรียนจึงมิใช่เฉพาะบริเวณที่ใช้เรียนหนังสือเท่านั้น หากแต่ว่าการเรียนรู้เกิดได้ทุกสถานที่และเวลา ตามความเหมาะสมของเนื้อหาที่เรียน จึงกล่าวได้ว่าวิถีชีวิตในวัดคือบทเรียนของศิษย์

๑.๘ ลักษณะการประเมินผล การ‘เรียนหนังสือวัด’ ผู้สอนเป็นพระภิกษุ การเรียนการสอนจึงขึ้นอยู่กับความรู้ของผู้สอน บ้างก็แค่สอนให้อ่านออกเขียนได้ บ้างก็สอนลึกซึ้งในสาขาวิชาที่ตนรู้หรือสนใจ การเรียนการสอนจึงไม่มีกำหนดกฎเกณฑ์แน่นอนทั้งเนื้อหาและเวลา

คงจะสอนยืดหยุ่นไปตามความเหมาะสมของผู้เรียนรายบุคคล ลักษณะการประเมินผลก็เช่นกัน สอนจบหัวข้อใดแล้วประเมินผลโดยถามให้ตอบหรือเขียนทายให้ส่งคำตอบ ผลปรากฏว่าเข้าใจหรือจำได้แล้ว ก็สอนเนื้อหาตอนต่อไปได้ การประเมินผลจึงเป็นเพียงขั้นตอนของการเรียน ความถี่ในการประเมินผลขึ้นอยู่กับตัวผู้เรียนว่าเรียนได้เร็วหรือไม่ เพราะมุ่งที่จะพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนเองเป็นหลัก ไม่ได้เปรียบเทียบกับบุคคลอื่น การประเมินผลจึงมิใช่การสอบผ่านหรือตก แต่เป็นการประเมินจากการใช้ในชีวิตจริง ถ้าใช้การได้ตามจุดมุ่งหมาย เช่น เรียนภาษาไทย อ่านเขียนภาษาไทยได้แตกฉาน เรียนภาษาขอม อ่านเขียนภาษาขอมได้ เรียนเลข สามารถบวกลบคูณหารได้อย่างรวดเร็ว คำนวณหน้าไม้ได้ชำนาญ ก็ถือว่าเรียนสำเร็จ เป็นการประเมินผลรายบุคคลที่เป็นเพียงขั้นตอนของการเรียนว่าควรจะเรียนเนื้อหาอื่นต่อไปได้แล้วหรือไม่เท่านั้น

๒. **การศึกษาสารัตถะในวรรณกรรมแบบเรียนและวรรณกรรมพัฒนาการอ่านในท้องถิ่นภาคใต้** เนื่องจากเป็นวรรณกรรมแบบเรียนและวรรณกรรมพัฒนาการอ่าน จึงกำหนดศึกษาเฉพาะสาระรัตถะที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนเป็นหลัก เพื่อศึกษาดูว่าผู้รจนามุ่งจะสื่อสารถึงผู้เรียน (ผู้อ่าน) ในประเด็นใดบ้าง ผลการศึกษาสรุปได้ดังต่อไปนี้

๒.๑ **สารัตถะเกี่ยวกับความรู้และการเรียนรู้** พบว่าผู้รจนามุ่งให้เห็นความสำคัญของการศึกษาหาความรู้ โดยวิธีการต่างๆ เช่น ยกย่องผู้มีวิชา เหยียดหยามผู้ไม่รู้หนังสือ โดยเฉพาะผู้ชาย เน้นให้เห็นว่าถ้าไม่มีความรู้แม้มียศถาบรรดาศักดิ์ก็ยังนับว่าไม่ดี แม้นว่ามีทรัพย์ก็รักษาไว้ไม่ได้ แต่หากมีความรู้ย่อมหาทรัพย์ได้ ช่วยให้เอาตัวรอดจากภัยต่างๆ ได้ เป็นที่ยอมรับของผู้อื่น เป็นต้น ในด้านเนื้อหาที่ต้องเรียนรู้มุ่งให้เรียนรู้วิชาภาษา วิชาชีพ การอ่านและเขียนคำประพันธ์เรียนภาษาขอมและภาษาบาลีเพื่อศึกษาพระไตรปิฎก รวมทั้งวิชาป้องกันตัว เช่น การใช้อาวุธคาถาอาคม ตลอดจน ข้อคิดหลักธรรม คุณธรรมและจริยธรรมในการดำเนินชีวิต ส่วนวิธีการสอนมุ่งให้จำได้หมายรู้เป็นหลัก โดยอาศัยวิธีการต่างๆ เช่น อธิบายให้เหตุผล แนะนำให้รู้จักคิดใคร่ครวญ ยกตัวอย่างให้เห็นจริง เล่านิทานประกอบ กล่าวเปรียบให้คิดได้เอง ตั้งคำถามให้คิดหาคำตอบ ขู่เพื่อป้องปราม ลงโทษให้เข็ดหลาบ เมื่อผ่านการประเมินแล้วจึงต่อบทเรียนใหม่ให้ แต่ทั้งนี้มีลักษณะให้นักเรียนรู้จักศึกษาข้อมูลจากผู้รู้และรู้จักนำความรู้ไปแปลงเป็น “ต้นทุน” เพื่อแสวงหาวิชา ทรัพย์สิน หรือคุณภาพชีวิตต่อไปด้วย

๒.๒ **สารัตถะเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์** ผู้รจนาวรรณกรรมฝึกหัดอ่านให้ความสำคัญกับประเด็นนี้มาก โดยมุ่งเน้นให้เห็นคุณูปการของครู ให้ศิษย์ตระหนักรู้ด้วยวิธีการสอนโดยตรงบ้าง สื่อผ่านความรู้สึกนึกคิดของศิษย์บ้างของครูบ้าง ทั้งยังสื่อให้เห็นวิธีการปกครองดูแลและสอนศิษย์อย่างเอาใจใส่ เช่น บอกกล่าวขั้นตอนของการเรียนให้ศิษย์รู้ คอยดูแลตักเตือนศิษย์มิให้ผิดพลาด ชี้แจงแสดงเหตุผลให้เข้าใจ โน้มนำให้ทำความดี ให้รู้หน้าที่ตน กระตุ้นให้

ตระหนักรู้ที่จะใช้ชีวิตอย่างฉลาด ยกตัวอย่างให้เห็นผลของพฤติกรรมที่ไม่ดี ขู่กำราบเพื่อป้องปราม ลงโทษเพื่อให้หลาบจำ เป็นต้น และชี้ให้เห็นวิธีการตอบแทนบุญคุณของครูอาจารย์อย่างได้รายละเอียดทุกเรื่องราว ดังเช่น เคารพและเชื่อฟังครูอาจารย์อย่างเคร่งครัด ดูแลปรนนิบัติครูอาจารย์ด้วยความเอาใจใส่ทุกเรื่องทุกเวลา เช่น เตรียมเครื่องใช้เครื่องฉันไว้ให้พร้อม จัดเตรียมอาหารถวายและคอยดูแลรับใช้ขณะฉัน จัดเตรียมอุปกรณ์เครื่องใช้ก่อนและหลังจำวัด คอยดูแลรับใช้ครูอาจารย์เมื่อท่านเรียกหา ระมัดระวังกิริยามารยาทมิให้รบกวนครูอาจารย์ คอยเอาใจใส่ดูแลเรื่องความเป็นอยู่และสุขภาพเสมือนบุตรธิดาคอยบำรุงรักษาบิดามารดา เป็นต้น

๒.๓ **สารัตถะเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนา** เป็นสารสำคัญประการหนึ่ง สารในส่วนนี้จึงปรากฏมากมายในวรรณกรรมพัฒนาการอ่านทุกประเภท ดังนี้

วรรณกรรมฝึกหัดอ่าน เน้นเรื่องการรักษาศีล โดยเฉพาะศีลสิบประการของสามเณร นอกจากนั้นกล่าวเพียงว่าควรศึกษาธรรมะข้อใดแต่ไม่มีรายละเอียดของเนื้อหาธรรมะนั้นๆ จะเห็นได้ว่าวรรณกรรมกลุ่มนี้มุ่งให้ศึกษาเพื่อให้สามารถเล่าเรียนหลักธรรมนำมาใช้ในกิจสงฆ์เป็นสำคัญ

ในวรรณกรรมคำสอน รวมทั้งในส่วนเนื้อหาที่แต่งเติมวรรณกรรมฝึกหัดอ่านมีกล่าวถึงเรื่อง บาปบุญคุณโทษ ผลศีล ผลทาน วัฏสงสารและการหลุดพ้นปรากฏอยู่อย่างได้รายละเอียดพอสมควร เป็นข้อยืนยันได้ว่าผู้คนในท้องถิ่นภาคใต้ให้ความสำคัญกับหลักธรรมมากกว่าพิธีกรรมทางศาสนา

สำหรับ**วรรณกรรมคำสวด**นั้น มุ่งสื่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาอันเกิดจาก**อิทธิปาฏิหาริย์ของพระรัตนตรัย** เช่น การป้องกันภัยนานาประการ การส่งเสริมให้ประสบความสำเร็จ และการเจริญในธรรม เป็นต้น ใน**บทสัดดี** เช่นเดียวกับการสื่อให้เห็นความขลัง ความอลังการของลายพระพุทธบาทและอานิสงส์ในการกราบไหว้บูชาใน**วรรณกรรมลายลักษณ์** มากกว่าการสื่อถึงแก่นสารในหลักธรรมคำสอน ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะวรรณกรรมกลุ่มนี้มุ่งเสริมสร้างความกตัญญูรู้คุณและหวังผลที่การเจริญสมาธิขณะท่องบ่นสวดมนต์เป็นสำคัญ

ส่วน**วรรณกรรมประเภทนิทาน** พบว่าแก่นเรื่องหลักมักจะแสดงว่าคนดีย่อมได้รับผลดีตอบแทนเสมอ**เป็นการโน้มนำ**ให้ทำดีไว้ชั้นหนึ่งแล้ว แต่โดยทั่วไปแล้วหลักธรรมคำสอนมักจะสอดแทรกอยู่ในเนื้อเรื่องผ่านกระบวนคิด บทสนทนาหรือพฤติกรรมของตัวละครเป็นส่วนใหญ่ มีบ้างที่สื่อผ่านทัศนะของผู้รู้ หลักธรรมะที่สอดแทรกอยู่ในวรรณกรรมประเภทนิทาน อาจจัดได้เป็น ๓ ประเด็นใหญ่ ตามหัวใจของพุทธศาสนา คือ การละเว้นจากการทำบาปทั้งปวง ทำกุศลให้เกิดขึ้นและชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ จะเห็นได้ว่าหลักธรรมที่กล่าวถึงส่วนใหญ่อยู่ในระดับสอนให้ละชั่วทำดีมากกว่ามุ่งทำจิตใจให้สงบอย่างแท้จริง จึงเน้นเรื่องการรักษาศีล การให้ทาน มีบ้างที่ใช้หลัก

ไตรลักษณ์กล่อมเกลาจิตใจให้สงบระงับ นิทานบางเรื่องชี้ให้เห็นว่ามนุษย์โดยทั่วไปมักไม่ได้มุ่งแสวงหาหนทางไปสู่การหลุดพ้น นอกจากว่าจะเข้าถึงหลักไตรลักษณ์อย่างแท้จริงจนกระทั่งเกิดความเบื่อหน่ายทางโลกตัดสิ่งรัดรึงออก มุ่งแสวงหาโมกขธรรมต่อไป ในด้านวิธีสอนพบว่าผู้รจนาใช้กลวิธีสอนหลักธรรมหลายวิธีด้วยกัน เช่น สอนโดยตรงด้วยการอธิบายขยายความบ้าง ยกตัวอย่างนิทานประกอบบ้าง และเปรียบเทียบให้เห็นจริงบ้างในวรรณกรรมฝึกหัดอ่านและวรรณกรรมคำสอน อ้างอิทธิปาฏิหาริย์และบุญกุศล ในวรรณกรรมคำสวด และสอนโดยผ่านแก่นเรื่องผ่านกระบวนคิด บทสนทนาหรือพฤติกรรมของตัวละครและผ่านทัศนะของผู้รู้ในวรรณกรรมนิทาน เป็นต้น แม้ว่าการเสนอทัศนะเกี่ยวกับหลักธรรมมักจะอิงอยู่กับความเชื่อ (บุญ บาป ชาติ ภพ เวร กรรมฯ) และความศรัทธามากกว่าจะศึกษาเนื้อหาอันเป็นแก่นแท้ อย่างไรก็ตามถ้าเปรียบเทียบกับวรรณกรรมแบบฉบับในประเภทเดียวกัน พบว่าวรรณกรรมที่ดัดแปลงแต่งใหม่ด้วยปราชญ์ชาวใต้มักสอดแทรกแก่นแท้ของธรรมะไว้อย่างจงใจในจำนวนที่มากกว่าและลึกซึ้งกว่าทั้งในวรรณกรรมฝึกหัดอ่าน วรรณกรรมคำสอน และวรรณกรรมนิทาน

๒.๔ สารัตถะเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม สังคมอาศัยหลักคุณธรรมและจริยธรรมในการคุมความประพฤติและยกระดับภาวะทางจิตของมนุษย์ ผู้รจนาจึงมักจะสอดแทรกไว้ในวรรณกรรมที่รจนา ดังตัวอย่างคุณธรรมและจริยธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมพัฒนาการอ่านต่อไปนี้

๒.๔.๑ โน้มนำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย โดยวิธีการต่างๆ เช่น ย้ำให้เห็นอานิสงส์ของการไหว้พระสวดมนต์ก่อนนอน อธิบายให้รู้ว่าการทำบุญรักษาศีลช่วยให้พ้นจากอบายภูมิ ชี้ให้เห็นว่าการเกิดเป็นมนุษย์และพบพระพุทธศาสนาเป็นบุญอันประเสริฐจึงควรบวชเรียนเพื่อทดแทนพระคุณบิดามารดาและศึกษาพระธรรมวินัยบำเพ็ญเพียรภาวนาเพื่อประโยชน์ของตนเองด้วย ทั้งยังได้ย้ำให้เห็นว่าธรรมะช่วยให้คลายทุกข์ ชี้นำให้เห็นคุณของพระรัตนตรัยว่าเป็นเสมือนเกราะป้องกันภัยจากสงสารวัฏ เป็นต้น

๒.๔.๒ สอนให้มีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณโดยเฉพาะบิดามารดาครูอาจารย์ด้วยวิธีการต่างๆ มีปรากฏชัดเจนทั้งในวรรณกรรมฝึกหัดอ่าน วรรณกรรมคำสอน วรรณกรรมคำสวด และวรรณกรรมนิทาน ทั้งนี้สอนให้สำนึกในพระคุณและตอบแทนบุญคุณโดยแสดงออกด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การเชื่อฟัง การปรนนิบัติรับใช้ การบวชเรียน การเลี้ยงดูท่านตอบการจัดการฌาปนกิจศพให้เมื่อถึงแก่กรรมลง เป็นต้น

๒.๔.๓ สอนเรื่องการอยู่ร่วมกัน ซึ่งต้องคำนึงถึงหลักคุณธรรมและจริยธรรมหลายประการ เช่น ความกตัญญูรู้คุณ ความเมตตากรุณา การนึกถึงใจเขาใจเรา ความไม่เห็นแก่ตัว การมีมารยาท และอื่นๆ อีกมากมาย สิ่งเหล่านี้ปรากฏในวรรณกรรมฝึกหัดอ่าน

ค่อนข้างมาก ดังตัวอย่างคุณธรรมและจริยธรรมในเรื่องต่อไปนี้ เช่น การกินอยู่ร่วมกันของศิษย์วัด การคบเพื่อน การสงวนความสัมพันธ์อันดีของญาติมิตรไว้ การมีน้ำใจเมตตาผู้อื่น และการไม่ละเมิดของรักของผู้อื่น เป็นต้น

๒.๔.๔ สอนให้รู้หน้าที่ของตนและปฏิบัติตามหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบอย่างเคร่งครัดโดยอาศัยคุณธรรมและจริยธรรมกำกับ เพื่อไม่ให้เกิดความผิดพลาดเสียหาย เช่น หน้าที่ของศิษย์วัดต้องปฏิบัติตามฐานะอย่างรอบคอบ หน้าที่ของนักบวชต้องปฏิบัติเยี่ยงสมณะที่ดี หน้าที่ของหัวหน้าครอบครัวต้องทำตัวเป็นคฤหัสถ์ที่ดี เลือกภรรยาที่ดีและเหมาะกับอาชีพของตน ประกอบวิชาชีพอย่างมีความรับผิดชอบเช่นไม่เกียจคร้าน รู้จักเวลาที่เหมาะสมแก่งาน รู้จักศึกษาหาความรู้จากผู้รู้หรือผู้มีประสบการณ์ เป็นต้น หน้าที่ของหญิงครองเรือน ต้องครองตัวมิให้มัวหมอง ครองใจสามีมิให้ขุ่นมัว ครองใจญาติมิตรเพื่อนบ้านและข้าทาสบริวารเพื่อให้ครอบครัวสงบสุข เป็นต้น ส่วนหน้าที่ของผู้ปกครองหรือนายต้องมีธรรมกำกับใจ เช่น ทศพิธราชธรรม พรหมวิหารสี่ ต้องดูแลทุกข์สุขของผู้น้อยอย่างทั่วถึง ต้องมีความยุติธรรมและต้องรู้จักให้อภัย เป็นต้น

๒.๔.๕ สอนให้มีคุณธรรมและจริยธรรมในเรื่องงานอาชีพเพื่อธำรงสังคมไว้มิให้ตกต่ำ โดยเน้นในเรื่องต้องศึกษาให้รู้จริงและปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์ ขยัน อดทน และจิตมีเมตตา ผู้รจนาให้ความสำคัญกับประเด็นนี้มากในวรรณกรรมฝึกหัดอ่านเบื้องต้นและวรรณกรรมคำสอน ด้วยการสอนถึงคุณธรรมและจริยธรรมของแต่ละวิชาชีพอย่างมีรายละเอียด เช่น เป็นแพทย์แผนโบราณ หมอทำนายโชคชะตา ช่างทอง พ่อค้า เสมียน ชาวนา ชาวไร่ เป็นต้น

๒.๔.๖ สอนให้ช่วยเหลือเกื้อหนุนสังคมเพื่อผดุงสังคมไว้ให้น่าอยู่ เช่น การสร้างบ่อ ขุดสระ ปลูกต้นไม้ ทำสะพาน ฯลฯ การสอนคุณธรรมข้อนี้ผู้รจนามักใช้กระบวนการสอนผ่านความเชื่อและความศรัทธาทางศาสนา เป็นคุณธรรมและจริยธรรมที่มีปรากฏอยู่ทั้งในวรรณกรรมฝึกหัดอ่าน วรรณกรรมคำสอนและวรรณกรรมนิทาน

๒.๕ สาระเกี่ยวกับความเชื่อในวิถีชีวิต ความเชื่อที่เกี่ยวพันกับวิถีชีวิตชาวใต้ที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมกลุ่มพัฒนาการอ่าน จำแนกเป็นประเด็นหลักได้ ๓ ประเด็นใหญ่ๆ ดังนี้

๒.๕.๑ ความเชื่อที่ส่งผลต่อพฤติกรรมเชิงบวกของผู้คนในสังคม เป็นความเชื่อที่ถูกปลูกฝังกันมาเพื่อให้ผู้คนในสังคมประพฤติปฏิบัติสิ่งที่ดีงาม เกื้อกูลต่อการอยู่ร่วมกัน เกิดผลดีทั้งต่อตัวเองและผู้อื่น นับเป็นความเชื่อที่มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์ให้คงไว้ ความเชื่อในลักษณะนี้ที่มีปรากฏในวรรณกรรมพัฒนาการอ่านในท้องถิ่นภาคใต้ ดังเช่น เชื่อว่าการทำบุญให้ทาน จำศีลภาวนาแล้วตั้งจิตอธิษฐานจะส่งผลให้ผู้มีบุญลงมาปฏิสนธิในครรภ์ เชื่อว่าคนดีต้องเป็นศิษย์มีครู ผู้มีความกตัญญูรู้คุณต่อครูจะส่งผลให้เกิดความเป็นสิริมงคลทำการใดก็จะประสบความสำเร็จ

เชื่อเรื่องบาป บุญ ภพ ชาติ และกรรม เชื่ออำนาจของคุณงามความดี อำนาจของผู้มีพระคุณและแรงอธิษฐาน

๒.๕.๒ ความเชื่อที่ส่งผลในเชิงลบเพราะนำมาซึ่งความเสื่อมและทุกข์โทษ ชาวไทยภาคใต้อาจจะรับความเชื่อเหล่านี้มาจากอินเดียผ่านมาทางลัทธิพราหมณ์แล้วนำมาเปลี่ยนปรับปรุงให้เข้ากับความเชื่อดั้งเดิม จากการศึกษาในวรรณกรรมพัฒนาการอ่านของท้องถิ่นภาคใต้ พบว่าความเชื่อที่ส่งผลในเชิงลบนี้มี ๒ ลักษณะ คือ การทำเมตตามหานิยมให้คนรักโดยใช้เวทย์มนต์คาถา น้ำมันขี้ผึ้งสีปากและแป้งผัดหน้าปลุกเสก กาจับหลัก เป็นต้น และการทำเสน่ห์ยาแฝดให้หลงใหลอยู่แต่ผู้ทำเสน่ห์ ส่วนมากผู้หญิงชอบใช้ทำให้สามีรัก ดังปรากฏในเรื่อง**หอยสังข์** เรื่อง **พระวรวงศ์** เรื่อง**พระรถเมรี** เป็นต้น

๒.๕.๓ ความเชื่อที่มีผลต่อความรู้สึกทางใจ ทำให้เกิดความรู้สึกมั่นคงทางใจว่าปลอดภัย เป็นสิ่งดี เป็นมงคลแก่ชีวิต หรือเป็นการรับขวัญปลอบขวัญ เป็นต้น ความเชื่อในลักษณะนี้มักจะมีผลให้เกิดพิธีกรรมต่างๆ มีปรากฏในวรรณกรรมประเภทนิทานเกือบทุกเรื่องดังเช่น คนใต้เชื่อว่าคนเรามีขวัญ (วิญญาณ) จะต้องดูแลเป็นพิเศษให้ขวัญอยู่เป็นปกติ ถ้าขวัญหายอาจทำให้เจ็บไข้ได้ป่วย จึงมีพิธีกรรมรับขวัญและเฉลิมขวัญในโอกาสต่างๆ เช่น รับขวัญเด็กคลอดใหม่ รับขวัญบุคคลที่ตกระกำลำบากมา รับขวัญผู้มาอยู่ใหม่ หรือผู้มาเยือนเป็นต้น ส่งผลต่อความรู้สึกทางใจ หรือเชื่อว่าของทุกอย่างมีเจ้าของหรือมีผู้พิทักษ์รักษา เช่น เมืองมีพระเสื้อเมือง ป่ามีเจ้าป่า เป็นต้น จึงพบว่าในวรรณกรรมกลุ่มนิทานจะมีพิธีกรรมบวงสรวงเจ้าที่เจ้าทางเป็นการบอกกล่าวให้ทราบเพื่อขอขมาหากล่วงเกินสิ่งใดและขอความคุ้มครองป้องกันรักษา หรือขอความเมตตาอุปถัมภ์ ทัศนะแบบโบราณนี้ส่งผลต่อการสำรวมระวังต่อธรรมชาติ ป่า น้ำ ดินฯ สำรวมระวังในความประพฤติของตนได้อย่างดี เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีความเชื่ออื่นๆ เช่นเชื่อเรื่องโชคลาง ความฝัน และฤกษ์ยามส่งผลต่อความรอบคอบในการประกอบกิจต่างๆ เป็นต้น เป็นความเชื่อที่ค่อนข้างฝังใจชาวภาคใต้มาก จึงปรากฏในวรรณกรรมประเภทนิทานแทบทุกเรื่อง

๒.๖ สารัตถะเกี่ยวกับการสร้างสุนทรียรส สุนทรียรสในวรรณกรรมเป็นเครื่องดึงดูดใจให้คนอยากอ่าน มีความสุขที่จะได้อ่าน ยังผลให้ได้ซึมซับรับสารที่เป็นประโยชน์ซึ่งแฝงอยู่โดยไม่ต้องฝืนใจอ่าน ด้วยเหตุนี้นอกจากสุนทรียรสจะพัฒนาอารมณ์ผู้อ่านด้วยการสร้างสารแห่งความสุขแล้วยังช่วยพัฒนาจิตใจด้วยสาระที่ผู้รจนาส่งสื่อมาอีกด้วย พบว่าผู้รจนามีกลวิธีสร้างสุนทรียรสในวรรณกรรมแบบเรียนและวรรณกรรมพัฒนาการอ่านในท้องถิ่นภาคใต้ได้อย่างน่าสนใจ ในการศึกษาครั้งนี้แยกพิจารณาวรรณกรรมแบบเรียนและวรรณกรรมพัฒนาการอ่านเป็น ๓ กลุ่ม และพิจารณาเพียง ๓ ประเด็นหลัก ดังนี้

๒.๖.๑ **กลวิธีการสร้างสุนทรียรสในวรรณกรรมกลุ่มแบบเรียน** มีดังนี้ **การใช้ถ้อยคำสำนวน**ที่มีลักษณะเด่นๆ คือ ใช้คำง่ายๆ บรรรยายสั้นๆ แต่ได้เนื้อความชัดเจนเพียงพอแก่การทำความเข้าใจ ใช้ถ้อยคำที่สามารถสื่อความรู้สึกระหว่างครูกับศิษย์ได้ดี สามารถเลือกสรรถ้อยคำที่สอดคล้องกับเนื้อหาในแต่ละมาตรามายกตัวอย่างคำและอธิบายความได้ชัดเจน **ความไพเราะของเสียง**เกิดจากการส่งสัมผัสใน การเล่นคำสัมผัสอักษร การเล่นเสียงเล่นจังหวะในถ้อยคำที่ใช้ **การสื่อความหมายและการนำเสนอความคิด** ใช้วิธีการหลากหลายดังนี้ การนำของเก่ามาเป็นตัวอย่างได้อย่างประสมกลมกลืน การแต่งขึ้นใหม่ให้ได้เนื้อความและรสคำเสมอด้วยของเก่า การแต่งขึ้นใหม่โดยวิธีการใหม่ๆ ไม่ซ้ำซากจำเจ การอธิบายโดยใช้โวหารเปรียบเทียบการเปรียบเทียบกับสิ่งที่รู้อยู่ก่อนทำให้เข้าใจง่ายและจำได้เร็ว ยกตัวอย่างคำตามหลักวิชาการแต่งแฝงการสอนจริยธรรมกิริยามารยาทและการย้ำเตือนเรื่องการเรียน เป็นต้น

๒.๖.๒ **กลวิธีการสร้างสุนทรียรสในวรรณกรรมกลุ่มคำสอนและคำสวด** มีดังนี้ **การใช้ถ้อยคำสำนวน**ที่มีลักษณะเด่นๆ คือ ใช้คำง่ายได้ความชัดจูงใจให้ปฏิบัติตามในวรรณกรรมคำสอน ใช้คำสูงจูงใจให้เห็นความอลังการของวรรณกรรมคำสวด ใช้ถ้อยคำง่ายๆ สื่อได้ทั้งภาพ บรรยากาศ อารมณ์ และความรู้สึกเพื่อปลุกเร้าจิตสำนึกหรือโน้มน้าวใจให้ใฝ่ดี **ความไพเราะของเสียง** เกิดจากวิธีการต่างๆ ดังนี้ ใช้คำส่งสัมผัสที่มีลีลาจังหวะกระชับกระชั้นให้เด็กอยากเรียนรู้ท่องจำ เล่นคำซ้ำเพื่อย้ำความ เล่นสัมผัสอักษรเพื่อให้เกิดเสียงลีลาจังหวะชวนอ่านชวนฟัง **การสื่อความหมายและการนำเสนอความคิด** มีหลายวิธีการ ดังนี้ ใช้โวหารเปรียบเทียบที่ลึกซึ้งกินใจและคมคาย พรรณนาความและขยายความได้ชัดเจนแจ่มแจ้ง ใช้กลวิธีสอนแบบแยบคายโดยผูกเป็นเรื่องราวที่มีตัวละครสอนกันตามฐานะ ใช้วิธีสอนโดยยกนิทานหรืออุทาหรณ์ประกอบ ใช้วิธีสอนแบบหนามยอกเอาหนามบ่ง เป็นต้น

๒.๖.๓ **กลวิธีการสร้างสุนทรียรสในวรรณกรรมกลุ่มนิทาน** มีดังนี้ **การใช้ถ้อยคำสำนวน** ที่มีลักษณะเด่นๆ คือ ใช้คำง่ายๆ ตรงไปตรงมาสอดแทรกด้วยถ้อยคำภาษาถิ่นทำให้ได้ทั้งภาพ อารมณ์ และความรู้สึกของตัวละครตามเหตุการณ์ ทั้งยังให้ความรู้สึกสมจริงและสร้างบรรยากาศแบบชาวบ้านด้วย ใช้คำง่ายๆ แต่มีสำนวนภาษิตเปรียบเทียบช่วยทำให้คำสอนหรือบทสนทนาสื่อความหมายได้ลึกซึ้งกินใจ ใช้คำคมถ้อยคำสำนวนชวนให้ขบคิด ใช้คำสร้างใหม่เป็นคำสรรพนามแทนความรู้สึกได้อย่างน่าสนใจ **ความไพเราะของเสียง** เกิดจากวิธีการต่างๆ ดังนี้ การส่งสัมผัสสระและพยัญชนะ การเล่นคำซ้ำและอักษรซ้ำ การเล่นคำแบบกลบท การใช้ลีลาจังหวะชวนอ่านชวนฟัง **การสื่อความหมายและการนำเสนอความคิด**มีหลายวิธีการ ดังนี้ ใช้กลวิธีการสอนโดยการบรรยายอย่างหมดจด ใช้กวีโวหารให้เกิดความหมายลึกซึ้งได้แง่คิดมุมมองใหม่ ๆ ใช้กลวิธีสร้างอารมณ์ด้วยการสะท้อนความรู้สึกตัวละคร ใช้กลวิธีอธิบายหลักธรรมและความเชื่อโดย

อาศัยการอภิปรายของผู้รู้ ใช้กลวิธีอ้างอิงวรรณกรรมอื่น ๆ และนำอนุภาคจากวรรณกรรมอื่นมาปรับใช้ ใช้กลวิธีตัดต่อเรื่องแบบหนังตะลุง เป็นต้น

๓. จากการศึกษาการปรับเปลี่ยนการสืบทอดและการปรับใช้วัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ปรากฏผลดังนี้

๓.๑ การปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ผลการศึกษาพบว่า การปฏิรูปการศึกษาในช่วงสมัยรัชกาลที่ ๕-๗ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ส่งผลให้ประเพณีการศึกษาในท้องถิ่นภาคใต้ปรับเปลี่ยนไป จากวัฒนธรรมการเรียนหนังสือวัดที่มีพระภิกษุเป็นผู้จัดการศึกษาเปลี่ยนเป็นการเรียนโรงเรียนวัดที่มีฝ่ายเมืองผ่านคณะสงฆ์ด้วยการอุดหนุนของกระทรวงมหาดไทยและกระทรวงธรรมการเข้ามามีส่วนจัดการ เมื่อโรงเรียนวัดเพิ่มจำนวนมากขึ้นพอแก่ความต้องการแล้วจึงกวดขันด้านคุณภาพให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติประถมศึกษาหรือพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์และในที่สุดก็ปรับเข้าสู่การเรียนในระบบโรงเรียนประชาบาลอย่างสมบูรณ์ แม้การปรับเปลี่ยนจะเป็นแบบค่อยเป็นค่อยไปแต่ก็ทำให้องค์ประกอบของการศึกษาแบบโบราณเปลี่ยนไปด้วย ทั้งในบทบาทของครูผู้สอน บทบาทของผู้เรียน วัตถุประสงค์ของการศึกษาเล่าเรียน สื่อการเรียนการสอน รูปแบบและวิธีการเรียนการสอน สถานที่และเวลาที่มีการเรียนการสอน ตลอดจนลักษณะการประเมินผล ยังผลให้วรรณกรรมพัฒนาการอ่านของท้องถิ่นภาคใต้ที่เคยมีบทบาทอย่างสูงในการพัฒนาคุณลักษณะของผู้คนตามที่สังคมพึงประสงค์แทบไม่หลงเหลือให้คนรุ่นหลังได้สัมผัสเรียนรู้อีกเลย

๓.๒ การสืบทอดวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ศึกษาเป็น ๒ ประเด็น คือ ๓.๒.๑ การสืบทอดวัฒนธรรมการเรียนรู้และ ๓.๒.๒ การสืบทอดวรรณกรรมแบบเรียนและวรรณกรรมพัฒนาการอ่านในท้องถิ่นภาคใต้ ปรากฏผลดังนี้

๓.๒.๑ การสืบทอดวัฒนธรรมการเรียนรู้พบว่าการสืบทอดกระบวนการเรียนรู้แนวจารีตนิยมแบบการเรียนหนังสือวัดที่ศิษย์ถูกมอบตัวให้ครูดูแลรับผิดชอบทุกเรื่องทุกด้านทั้งการกินอยู่หลับนอน การให้ความรู้ทั้งวิชาการวิชาชีพ การอบรมบ่มเพาะคุณธรรมจริยธรรมและศีลธรรม มีกระบวนการเรียนรู้ภาษาแบบเดียวกันคือให้ไหว้ครู เรียนนโม กข ก กา แจกลูกตามมาตราจากแม่กนจนถึงแม่เกย เมื่อประสมอักษรได้แล้วจึงฝึกฝนการอ่านด้วยวรรณกรรมฝึกหัดอ่านจนอ่านหนังสือแตกแล้วจึงให้อ่านวรรณกรรมที่เป็นหนังสือสวดนั้น เริ่มลดน้อยลงเมื่อมีโรงเรียนวัดที่ฝ่ายเมืองเป็นผู้จัดการและจบสิ้นลงเมื่อมีโรงเรียนประชาบาลทั่วราชอาณาจักร แต่มีการสืบทอดแนวสมัยนิยมเกิดขึ้นแทนในภายหลังเมื่อเริ่มเห็นว่าระบบการเรียนในโรงเรียนที่ใช้หลักสูตรและแบบเรียนเดียวกันทั่วประเทศไม่สอดคล้องความเป็นท้องถิ่น จึงมีแนวโน้มที่จะปรับปรุงแบบเรียนตอนต้นให้เหมาะสมกับเด็กในท้องถิ่น กรมศึกษาธิการเริ่มด้วยการจัดทำแบบเรียนสำหรับเด็กในท้องถิ่นบาง

ท้องถิ่น การจัดการศึกษาคำนึงถึงความเป็นท้องถิ่นมากขึ้นเมื่อมีคำว่า “ส่งเสริม...ภูมิปัญญาท้องถิ่น ...” ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรพุทธศักราช ๒๕๔๐ มีการดำเนินการลงมาตามลำดับจนกระทั่งได้กรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นให้สถานศึกษานำไปจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาหรือรายละเอียดของเนื้อหาการเรียนรู้ท้องถิ่นของสถานศึกษาเพื่อใช้จัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนระดับการศึกษาพื้นฐาน ในระดับอุดมศึกษานั้นมักจะสืบทอดในลักษณะเป็นรายวิชาบังคับและรายวิชาเลือกในหลักสูตรสาขาวิชาภาษาไทยหรือสาขาที่เกี่ยวข้อง เช่นสาขาไทยคดีศึกษาเป็นต้น ส่วนวิธีการเรียนรู้ยังคงมีการสืบทอดมาจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ ส่วนใหญ่ยังใช้วิธีการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนรับรู้จดจำนำไปปฏิบัติ (เน้นเนื้อหา) นำวิธีการกำหนดได้หมายรู้ด้วยสติปัญญาของตน (เน้นกระบวนการ) นอกจากนั้นยังใช้วิธีการเสวนากับบัณฑิตและเสวนาธรรม (การรวบรวมข้อมูล) ประกอบด้วย

๓.๒.๒ การสืบทอดวรรณกรรมแบบเรียนและวรรณกรรมพัฒนาการอ่านของท้องถิ่นภาคใต้ ศึกษา ๒ ประเด็นได้แก่ ๓.๒.๒.๑ การสืบทอดเนื้อหาสาระและกลวิธีการนำเสนอ และ ๓.๒.๒.๒ การสืบทอดโดยการปรับปรนวรรณกรรมไปตามเงื่อนไขการใช้ ผลของการศึกษาปรากฏ ดังนี้

๓.๒.๒.๑ การสืบทอดเนื้อหาสาระและกลวิธีการนำเสนอ มีการสืบทอด ๒ ลักษณะ ดังนี้

ลักษณะแรกสืบทอดด้วยการคัดลอกหรือพิมพ์ใหม่ ในช่วงการเรียนในวัดทั้งการเรียน แบบ “เรียนหนังสือวัด” และ “เรียนโรงเรียนวัด” วรรณกรรมแบบเรียนและวรรณกรรมพัฒนาการอ่านมีการสืบทอดด้วยการคัดลอกซ่อมแปลง คือ การคัดลอกที่มีการปรับเปลี่ยน ตัดทิ้ง แต่งเติม ตามความประสงค์และภูมิรู้ของผู้คัดลอกซึ่งส่วนใหญ่เป็นภิกษุที่เป็นครู ทั้งที่คัดลอกซ่อมแปลงเนื้อหามาทั้งฉบับ และคัดลอกซ่อมแปลงเนื้อหามาใช้เฉพาะบางส่วนตามดุลพินิจของผู้คัดลอก เมื่อเริ่มมีโรงเรียนประชาบาลและมีระบบการพิมพ์แพร่หลายขึ้น การสืบทอดด้วยการคัดลอกซ่อมแปลงจึงหมดไปพร้อมกับวรรณกรรมท้องถิ่น มีการพิมพ์วรรณกรรมแบบเรียน วรรณกรรมฝึกหัดอ่านและแบบเรียนวรรณคดีจากส่วนกลางแจกตามโรงเรียน วรรณกรรมอื่นๆ ที่พิมพ์เผยแพร่ก็เป็นวรรณกรรมจากเมืองหลวงแทบทั้งสิ้น วรรณกรรมท้องถิ่นมีบ้างเฉพาะที่พิมพ์เป็นบรรณาการและที่เป็นผลงานวิจัยเท่านั้น นอกจากวรรณกรรมที่รจนาขึ้นภายหลังซึ่งใช้อักขรวิธีเขียนแบบของเมืองหลวงแล้วทั้งสิ้น

ลักษณะที่สองสืบทอดด้วยการสร้างสรรค์ผลงานใหม่มีดังนี้ คือ สร้างสรรค์ผลงานขึ้นใหม่โดยอาศัยเนื้อหาเดิม เช่น ปฐมมาลาคำกลอนมีเนื้อหาคล้ายประถมมาลาคำกาพย์ หรือ หอยสังข์คำกาพย์มีหลายสำนวนเป็นต้น สร้างสรรค์ผลงานใหม่โดยอาศัยรูปแบบเดิม ทั้งที่เป็นรูปแบบ

การนำเสนอ เช่น เสือโค ก กา กับกาพย์พระไชยสุริยา เป็นต้น และรูปแบบการสอน เช่น **พระกจายสอนศิษย์ สุภาษิตคำกาพย์** ที่สอนจริยวัตรของศิษย์วัดเช่นเดียวกับคำสอนใน**ประถมก กา หัดอ่าน** หรือ ผูกเรื่องให้มีผู้สอนผู้ฟังคำสอน เช่น **วานรสอนพระโพธิสัตว์ ภาษิตลุงสอนหลานปริศนาสอนน้อง อิสิสอนศิษย์** เป็นต้น และการสร้างสรรค์ผลงานใหม่โดยอาศัยกลวิธีการแต่งกลบทจากคำประพันธ์ที่มีมาก่อน เช่นการอาศัยรูปแบบกลบทในเรื่องยศกิต(กลบทสิริวิบุลกิตติ) แต่งคำประพันธ์ใหม่หรือพัฒนารูปแบบกลอนใหม่ของนายหนังตะลุง ผู้เขียนบทหนังตะลุงและกวีในท้องถิ่นภาคใต้ เป็นต้น

๓.๒.๒.๒ การสืบทอดวรรณกรรมพัฒนาการอ่านของท้องถิ่นภาคใต้โดยการปรับปรนวรรณกรรมไปตามเงื่อนไขการใช้ มีหลายรูปแบบด้วยกัน เช่น การสืบทอดวรรณกรรมพัฒนาการอ่านของท้องถิ่นภาคใต้บางเรื่อง บางตอน บางอนุภาค และบางลักษณะของตัวละครผ่านประเพณีการสวดหนังสือ ทั้งสวดด้าน สวดพระมาลัย และสวดตามบ้าน การละเล่นพื้นเมืองโดยเฉพาะการแสดงหนังตะลุงและมโนราห์ บทแทงศาสตรา เพลงกล่อมเด็ก นิทาน และปริศนาคำทาย การสืบทอดด้วยวิธีการดังกล่าวปัจจุบันแทบไม่มีหลงเหลืออยู่เลย นอกจากที่ได้จากปากคำบอกเล่าหรือที่มีการบันทึกไว้ มีบ้างเฉพาะที่ใช้ในพิธีกรรม และที่นำไปปรับใช้ในการเรียนการสอน

๓.๓ การปรับใช้ในการเรียนการสอน ประเด็นที่น่าสนใจนำไปปรับใช้ในแง่ของวัฒนธรรมการเรียนรู้ คือ การจัดการเรียนรู้แบบองค์รวมและวิธีการถ่ายทอดจากคนสู่คนเพื่อพัฒนาคนโดยตรง รวมทั้งวิธีการเรียนรู้ที่สอดคล้องแก่เป้าหมายในอันที่จะพัฒนาคน ทั้งวิธีการเรียนรู้ที่เน้นเนื้อหา(แบบจำได้หมายรู้) เน้นกระบวนการ(แบบกำหนดได้หมายรู้) และเน้นการเก็บรวบรวมข้อมูล(แบบเสวนากับบัณฑิตและเสวนาธรรม) ส่วนในแง่ของวรรณกรรมควรให้ความสำคัญกับการนำตัววรรณกรรมพัฒนาการอ่านของท้องถิ่นภาคใต้ไปปรับใช้เป็นสื่อเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดตามระดับชั้นของผู้เรียน โดยการพิมพ์ฉบับที่มีการปริวรรตแล้วแจกจ่ายไปตามโรงเรียนเพื่อให้มีแหล่งข้อมูลที่ครูและนักเรียนสามารถสืบค้นได้

๒. อภิปรายผล

๑. ผลจากการศึกษาวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้พบว่า “การเรียนหนังสือวัด” เป็นการเรียนรู้ที่จะใช้ชีวิตในวัด กล่าวคือเมื่อบิดามารดานำบุตรหลานมาฝากให้เรียนหนังสือกับพระภิกษุแล้ว พระภิกษุที่รับไว้เป็นศิษย์ต้องดูแลให้ศิษย์เกิดการเรียนรู้ทุกด้าน ทั้งด้านวิชาการ การอยู่ร่วมกับผู้อื่น การพึ่งตนเอง การรู้จักปรนนิบัติครูอาจารย์และภิกษุรูปอื่น เป็นการเรียนรู้ไปในขณะที่ใช้ชีวิตประจำวันไปตามปกติ การเรียนรู้ดังกล่าวมีการบ่มเพาะคุณธรรม จริยธรรม

และหลักธรรมทางศาสนาไปด้วย จึงกล่าวได้ว่าเป็นการเรียนรู้การใช้ชีวิตไปพร้อมๆ กับการเรียนหนังสือ ในส่วนที่เป็นการเรียนหนังสือก็ไม่ได้มุ่งเพื่อการแข่งขันที่จะสอบเรียนต่อให้ได้สาขาวิชาชีพใดวิชาชีพหนึ่งตามความนิยมที่กำหนดด้วยค่านิยมของสังคม แต่เรียนไปตามความประสงค์ของผู้ปกครองและผู้เรียนเป็นหลัก เช่น เรียนเพียงเพื่อให้อ่านออกเขียนได้เพื่อบวชเรียนต่อไป หรือเรียนเพื่อสวดหนังสือได้ไม่อายชาวบ้านเขา หรือเรียนลึกซึ้งต่อไปทั้งภาษาขอมและภาษาบาลีเพื่อการศึกษาพระไตรปิฎก เป็นต้น ในด้านวรรณกรรมแบบเรียนและวรรณกรรมฝึกหัดอ่านส่วนใหญ่ครูมีสิทธิที่จะเลือกคัดลอกมาเฉพาะที่เห็นว่าสำคัญควรเรียนควรรู้หรือเห็นว่าสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน สิ่งที่เน้นให้เรียนรู้ไปพร้อมกับการฝึกทักษะในการใช้ภาษาคือสารที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมดังกล่าว เช่น การสอนเรื่องจริยวัตรและจริยธรรมของศิษย์วัดเป็นต้น เช่นเดียวกับในหนังสือที่ใช้พัฒนาทักษะการอ่านหรือที่เรียกกันว่าหนังสือสวด ก็มีสาระแก่นสารที่ว่าด้วยคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรมที่ส่งผลต่อการพัฒนาคนให้มีคุณสมบัติตามที่สังคมประสงค์ทั้งสิ้น จึงกล่าวได้ว่าการเรียนหนังสือวัด เป็นการพัฒนาคนโดยตรงทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ และจิตใจให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขตามสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ เห็นได้ถึงการเรียนรู้แบบเป็นองค์รวมคือพัฒนาไปพร้อมๆ กันทุกด้านทั้งด้านความรู้และคุณธรรม จึงก่อให้เกิดคำถามว่าเป็นเพราะผลผลิตของการเรียนรู้แบบปัจจุบันใช่หรือไม่ที่ทำให้ได้ผลผลิตที่ฉลาดเฉลียวทางด้านวิชาการแต่ขาดสิ่งที่ควรมี เช่น สัมมาคารวะ สติ สามัคคีธรรม ความรับผิดชอบต่อสังคม ความเมตตาอาทรต่อกัน ความไม่เบียดเบียนกัน เป็นต้น ถึงเวลาแล้วหรือยังที่จะหวนกลับไปศึกษาวิธีการศึกษาในอดีตมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาในปัจจุบัน ปรับกลยุทธ์หรือวิธีการที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมดั้งเดิมในท้องถิ่นเพื่อพัฒนาท้องถิ่นให้ยั่งยืนต่อไป สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่าการจัดการศึกษาในภูมิภาคทักษิณต้องเอาภูมิปัญญาไทยดั้งเดิมในภูมิภาคทักษิณเป็นตัวตั้ง เพราะฐานภูมิปัญญาดั้งเดิมของภาคทักษิณจะมีความสมดุลทั้งกายภาพและทางจิตใจซึ่งพัฒนาไปด้วยกันเป็นองค์รวม (บุญธรรม เทอดเกียรติชาติ. ๒๕๓๙ : ๑-๓)

๒. ผลจากการศึกษาสารัตถะในวรรณกรรมแบบเรียนและวรรณกรรมพัฒนาการอ่านของท้องถิ่นภาคใต้พบว่ามีสารัตถะที่มุ่งพัฒนาคุณลักษณะของความเป็นมนุษย์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ ดังเช่น ให้เห็นความสำคัญของความรู้และการศึกษาหาความรู้ ความสัมพันธ์และหน้าที่ที่พึงมีต่อกันระหว่างผู้ให้และผู้รับโดยเฉพาะครูกับศิษย์ หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา คุณธรรมและจริยธรรม ความเชื่อ และสุนทรียรส ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาคุณลักษณะของผู้คนให้มีความรู้ มีความเมตตาและกตัญญู มีหลักธรรมในการดำรงชีพ มีคุณธรรมและจริยธรรมในการครองตนครองคนครองงาน มีความฉลาดหลักแหลมในการเลือกกระทำกิจที่ก่อให้เกิดประโยชน์สุขและเป็นมงคล และมีการเสพสุนทรียรสไว้หล่อเลี้ยงจิตใจไม่ให้หยาบกระด้าง เป็นประเด็นให้เกิดแง่คิดที่ว่าหากจะ

พัฒนาคนให้มีคุณลักษณะดังกล่าวเพื่อความสงบสุขของสังคม ก็น่าที่จะนำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นมาเป็นเครื่องมือสื่อสารอันเป็นสาระดังกล่าว เพื่อกล่อมเกลาจิตใจเยาวชนในท้องถิ่นผสมผสานไปกับการเรียนรู้สมัยใหม่ ทั้งยังทำให้ผู้เรียนได้ซึมซับรับรู้ความเป็นท้องถิ่นผ่านวรรณกรรมดังกล่าวกระทั่งเกิดความภาคภูมิใจในภูมิรู้ ภูมิปัญญาและภูมิธรรมในท้องถิ่นอีกโสดหนึ่งด้วย

๓. จากการศึกษาการปรับเปลี่ยนและการสืบทอดวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้พบว่าการสืบทอดเกิดจากการนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ตามเจตนาของผู้ใช้ เป็นที่ประจักษ์ชัดว่าปัจจุบันนี้นักเรียนเรียนจบการศึกษาภาคบังคับซึ่งใช้เวลาเรียนเป็นช่วงเวลายาวนานหลายปี มีบางส่วนยังอ่านหนังสือไม่แตก เขียนหนังสือสื่อสารไม่รู้เรื่อง ไม่รักการอ่านหนังสือ ฯลฯ เป็นข้อสังเกตที่ผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาควรหันมาศึกษาหาสาเหตุของปัญหาดังกล่าว หากย้อนกลับไปมองอดีตจะเห็นว่าบรรพบุรุษของเราที่มีความรู้ความสามารถในด้านภาษานั้นมีมากทั้งๆ ที่เรียนมาจากการเรียนหนังสือวัดซึ่งไม่ได้มีหลักสูตรการเรียนชัดเจน ไม่มีสื่อการเรียนการสอนมากมายและทันสมัยอย่างในปัจจุบัน สาเหตุประการหนึ่งน่าจะเป็นเพราะวิธีการสอนและแบบเรียนเขียนอ่านที่ใช้สอนหรือไม่ หากเห็นว่ามีส่วนอยู่บ้าง ทำไมเราไม่นำมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนการสอนในปัจจุบันที่จะช่วยให้เด็กจำได้เร็วและจำได้นาน ภาษาเป็นเรื่องของทักษะการจำได้หมายรู้จึงน่าจะมีความสำคัญในการเรียนรู้ภาษาพอสมควร จากการสัมภาษณ์ผู้รู้ผู้มีประสบการณ์หลายท่านกล่าวถึงปัญหานี้ว่า สมัยก่อนเรียนแบบประสมอักษรและการแจกลูกทำให้อ่านเขียนได้คล่อง จำได้แม่นยำ แบบเรียนเป็นคำประพันธ์จึงรู้สึกสนุกที่จะทบทวนและท่องจำ เป็นประเด็นให้พิจารณาได้ว่าการปรับใช้วิธีสอนแบบเก่าบ้าง นำบทเรียนแบบเก่าที่เห็นว่าดีมีประโยชน์กว่ามาใช้บ้าง น่าจะเกิดประสิทธิผลมากขึ้น การเรียนรู้ของใหม่ไม่จำเป็นต้องทิ้งของเก่าทั้งหมด วรรณกรรมที่เป็นแบบเรียนและแบบฝึกหัดอ่านดีๆ ในอดีตมีให้นำมาเลือกปรับใช้ในการสอนภาษาเพื่อแก้ปัญหาที่สั่งสมมายาวนานในเรื่องการอ่านการเขียนได้ไม่น้อย

๓. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวัฒนธรรมการเรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ทำให้เห็นว่าวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้มีคุณค่ามหาศาล โดยเฉพาะวรรณกรรมพัฒนาการอ่านของท้องถิ่นภาคใต้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคน จึงขอเสนอแนะให้มีการเผยแพร่ออกไปให้แพร่หลายโดยวิธีดังต่อไปนี้

๑. มหาวิทยาลัยที่มีศูนย์ศิลปวัฒนธรรมควรสนับสนุนให้มีการปริวรรตวรรณกรรมท้องถิ่นที่ยังไม่มีการปริวรรตเพื่อสืบทอดไว้ให้คนรุ่นหลังสืบไป

๒. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาขั้นพื้นฐานควรหาเงินทุนสนับสนุนให้จัดพิมพ์วรรณกรรมท้องถิ่นที่เคยใช้เป็นวรรณกรรมพัฒนาการอ่าน (หนังสือสวด) ที่มีการปริวรรตแล้วโดยจัดพิมพ์ตามลำดับเป็นเรื่องๆ ไป เรื่องละ ๑ เล่ม หรือหลายเล่มก็ได้แต่ให้ได้ขนาดพอเหมาะแก่การหยิบจับหรือหยิบยืมไปอ่านได้สะดวกแจกจ่ายไปตามสถานศึกษาต่างๆ เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลในการศึกษาสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นและ ภูมิปัญญาท้องถิ่นของครูอาจารย์นักเรียนนักศึกษา และหากมีการพิมพ์จำหน่ายให้ผู้สนใจได้มีโอกาสอ่านด้วยยิ่งเป็นการดี

๓. ควรมีการสนับสนุนให้สำนักพิมพ์หนังสือเด็กนำวรรณกรรมท้องถิ่นที่นิยมใช้ในการพัฒนาการอ่านมาเขียนเป็นหนังสือการ์ตูน ใช้บทสนทนาและบทบรรยายด้วยภาษาถิ่น คัดลอกบทประพันธ์จากตัววรรณกรรมมาสอดแทรกตามความเหมาะสม เพื่อให้เด็กสนใจอ่านเป็นการสืบทอดวรรณกรรมท้องถิ่นที่น่าสนใจวิธีการหนึ่ง อนึ่ง มหาวิทยาลัยในท้องถิ่นที่มีรายวิชา “การสร้างหนังสือสำหรับเด็ก” ในหลักสูตร น่าจะสนับสนุนให้ผู้เรียนสร้างหนังสือสำหรับเด็กโดยใช้วิธีการนี้ด้วย

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

วรรณกรรมอ่านประกอบ

กาญจนา นาคสกุล **ระบบเสียงภาษาไทย** กรุงเทพฯ : คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐

เกษม ขนาบแก้ว **การวิเคราะห์ภูมิปัญญาการใช้กลบท คำภาษาไทยถิ่นใต้ สำนวนไทยที่ปรากฏในบทหนังตะลุงของหนังฉิ้น อรมุต** สงขลา : โปรแกรมวิชาภาษาไทย คณะมนุษย์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา, ๒๕๔๘

_____. "สุบินชาดก คำกาพย์ ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม" ใน **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมคัดสรร เล่ม ๑๐** หน้า ๓-๒๙ กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๒๕๔๘

เกษม ขนาบแก้ว, บรรณาธิการ **บทมโนราห์ของปราชญ์ชาวบ้านแถบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา** สงขลา : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา, ๒๕๕๑ (จัดพิมพ์เพื่อเผยแพร่เนื่องในโอกาสเปิดห้องหนังสือศาสตราจารย์สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๕๑)

จำเริญ แสงดวงแข "โลกทรรศน์ชาวไทยภาคใต้" **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้** ๑๔ (๒๕๔๒) : ๗๐๒๘-๗๐๓๔

จิตกร ตั้งเกษมสุข **ความเป็นมาของการศึกษาไทย** กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย, ๒๕๒๕

จินดามณี เล่ม ๑-๒ กับบันทึกเรื่องหนังสือจินดามณี และจินดามณี ฉบับพระเจ้าบรมโกศ กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๑๒

ฉันทัส ทองช่วย "ร่องรอยการวิวัฒนาการของภาษาไทยถิ่นใต้" ใน **รายงานการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง "พัฒนาการทางวัฒนธรรม : กรณีทักษิณ"** หน้า ๗๓-๘๔ กรุงเทพฯ : ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช และสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๔

ฉิ้ว ทิพย์วารี **รวมนิราศของฉิ้ว ทิพย์วารี นักกลอนชาวบ้านแห่งทุ่งกระแสสินธุ์** สงขลา : สำนักศิลปะและวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏสงขลา, ๒๕๔๑

เฉลียว เรืองเดช "เด็กวัด" **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้** ๕ (๒๕๔๒) : ๒๔๓๐-๒๔๓๒

ชวน เพชรแก้ว "เต่าทอง" **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้** ๖ (๒๕๔๒) : ๒๗๕๐-๒๗๕๒

_____. **เต่าทองวรรณกรรมท้องถิ่นสุราษฎร์ธานี** สุราษฎร์ธานี : วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, ๒๕๓๓

_____. “พระเทพรัตนกวี (เกตุ แสงหิรัญ)” ใน **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมปริทัศน์** หน้า ๒๗๔-๒๗๙ กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๔๗

_____. “พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินทปัญโญ)” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้** ๑๐ (๒๕๔๒) : ๔๙๖๘-๔๙๗๖

_____. “เพลงบอกเนตร ชลารัตน์” ใน **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมปริทัศน์** หน้า ๒๖๓-๒๖๗ กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ๒๕๔๗

_____. “วันคาร คำกาพย์” ใน **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมคัดสรร เล่ม ๖** หน้า ๒๒๓ - ๒๓๒ กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๒๕๔๘

_____. “เสือโค ก กา คำกาพย์” ใน **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมคัดสรร เล่ม ๑๒** หน้า ๙๓ - ๑๐๑ กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๒๕๔๘

ชีวิตานุสรณ์ แม่ปลอบ พรหมเมศ ม.ป.ท. ม.ป.พ., ๒๕๔๕ (ที่ระลึกในงานฌาปนกิจศพแม่ปลอบ พรหมเมศ พุทธศักราช ๒๕๔๕)

ฐะปะนีย์ นาครทรรพ “สำนวนภาษาในเพลงกล่อมเด็กภาคใต้” **เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “พัฒนาการทางวัฒนธรรม : กรณีทักษิณ”** ๒๘-๓๐ พฤษภาคม ๒๕๓๔ เนื่องในงานมหกรรมวัฒนธรรมพื้นบ้านไทย ’๓๔ ณ จังหวัดนครศรีธรรมราช (เอกสารอัดสำเนา)

ดรุณี บุญภิบาล “พระรัตนธัชมุนี(จู ทีปรักษพันธุ์)” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้** ๑๑ (๒๕๔๒) : ๕๑๕๕-๕๑๕๙

_____. “พระรัตนธัชมุนี(ม่วง รตนธชเถร)” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้** ๑๑ (๒๕๔๒) : ๕๑๕๙-๕๑๖๔

เติม อ๋องเซ่ง “อัตชีวประวัติโนราเติม อ๋องเซ่ง (เติมเมืองตรัง)” ใน **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมคัดสรร เล่ม ๗** หน้า ๒๘๘-๓๐๒ กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๒๕๔๘

เตือน พรหมเมศ “นิทานและตำนานพื้นบ้านภาคใต้” ใน **วรรณกรรมท้องถิ่นเล่ม ๑ ปริศนาคำทายและการร้องเล่นภาคใต้ นิทานและตำนานพื้นบ้านภาคใต้** หน้า ๖๓-๑๑๕ สงขลา : โปรแกรมวิชาภาษาไทย คณะมนุษย์ศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา, ม.ป.ป. (เอกสารอัดสำเนา)

ธราพงศ์ ศรีสุชาติ “หลักฐานโบราณคดีเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของผู้คนในภาคใต้” ใน **รายงานการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง “พัฒนาการทางวัฒนธรรม : กรณีทักษิณ”** หน้า ๔๒-๔๗ กรุงเทพฯ : ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช และสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๔

นิทรรศการเอกสารจดหมายเหตุ การปฏิรูปการศึกษาสมัยรัชกาลที่ ๕-๗ *(ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.๒๔๗๕)* ณ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ท่าวาสุกรี วันที่ ๙-๓๐ มกราคม พ.ศ.๒๕๒๑

นิพนธ์ สุขสวัสดิ์ **ว่าด้วยเรื่องแบบเรียนภาษาไทย** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิฆเณศ, ๒๕๒๑ (โครงการตำรา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก)

บุญธรรม เทอดเกียรติชาติ “มองผ่านกลุ่มศิลปินพื้นบ้านกับการพัฒนาภูมิภาคทักษิณ” **เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง “ทักษิณคดี : แนวคิดในการศึกษาและพัฒนา”** ๒๕-๒๗ กันยายน ๒๕๓๙ ณ สถาบันทักษิณคดีศึกษา จังหวัดสงขลา

เบ็ญจวรรณ สุนทรากูล **วิวัฒนาการของแบบเรียนไทย** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๘

ปฐมมาลา แบบเรียนภาษาไทย พ.ศ. ๒๓๐๑ , จ.ศ.๑๑๑๙ ชุดวรรณกรรมปักษ์ใต้ อันดับ ๖ นครศรีธรรมราช : ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, ๒๕๒๕ (เอกสารอัดสำเนา)

ประถม ก กา ประถม ก กา หัดอ่าน ปฐมมาลา อักษรนิติ แบบเรียนหนังสือไทย กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๑๓

ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์ **วิถีชีวิตชาวใต้ ประเพณีและวัฒนธรรม** กรุงเทพฯ : ชมรมเด็ก, ๒๕๔๔

ประพนธ์ เรืองณรงค์ “หนังสือบุด” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้** ๑๗ (๒๕๔๒) : ๘๓๒๘-๘๓๓๗

ปราณี ขวัญแก้ว **วรรณคดีชาวบ้านจาก “บุดดำ” ตำบลร่อนพิบูลย์** ปริญญานิพนธ์ ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิทยาลัยการศึกษา ประสานมิตร, ๒๕๑๗

เปรมจิตต์ ชนะวงศ์ “สวดด้าน” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้** ๑๖ (๒๕๔๒) : ๗๘๒๐

พงศ์อินทร์ ศุขขจร **ประวัติการศึกษาไทย** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ก้าวหน้าการพิมพ์, ๒๕๑๕ (สุเทพ ชูเชื้อ จัดพิมพ์เป็นอภินันทนาการ เนื่องในโอกาสทำบุญวันเกิดครบ ๕ รอบของอาจารย์พงศ์อินทร์ ศุขขจร)

พรศักดิ์ พรหมแก้ว “พระครูพิศิษฐ์อรรถการ (คล้าย จนฺทวณฺโณ)” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้** ๑๐ (๒๕๔๒) : ๔๘๙๘-๔๙๐๒

_____. “อาเทศคดี (กลอน มัลลิกะมาส),ขุน” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้** ๑๘ (๒๕๔๒) : ๘๙๒๙-๘๙๓๒

พ่วง บุษรารัตน์ “อิสิสอนศิษย์ : วรรณกรรม” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้** ๑๘ (๒๕๔๒) : ๘๙๗๗-๘๙๗๙

พิชัย แก้วขาว “บทไหว้สัดสะดี” ใน **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมคัดสรร เล่ม ๒** หน้า ๒๑๕-๒๑๙ กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎ์ธานี, ๒๕๔๘

พิทยา บุษรารัตน์ “วรรณกรรมเพื่อการแสดงหนังตะลุง” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้** ๑๔ (๒๕๔๒) : ๗๐๗๓-๗๐๘๓

ภิญโญ จิตต์ธรรม “ร้อยกรองพื้นบ้านภาคใต้” **เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง “พัฒนาการทางวัฒนธรรม : กรณีทักษิณ”** ๒๘-๓๐ พฤษภาคม ๒๕๓๔ เนื่องในงานมหกรรมวัฒนธรรมพื้นบ้านไทย ’๓๔ ณ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ราชภัฏกลุ่มภาคใต้ , สถาบัน **วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ สถานภาพ การศึกษา และแหล่งสืบค้น** นครศรีธรรมราช : สำนักศิลปะและวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช, ๒๕๔๐

เรื่องโรงเรียนวัดมณฑลนครศรีธรรมราช พ.ศ.๒๔๗๔ กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๔๗๖ (พระพิบูลพิทยาพรรคพิมพ์แจกเป็นธรรมพลีบรรณาการเนื่องในงานทำบุญเฉลิมอายุครบ ๘๐ ปี ของพระรัตนธัชมุนี วัดท่าโพธิ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช พุทธศักราช ๒๔๗๖)

วินัย สุกใส “วรรณกรรมถิ่นใต้ : จากวัฒนธรรมลายลักษณ์สู่นักเล่านิทานยามค่ำคืน” ใน **รวมบทความทางวิชาการ ประกอบการประชุมทางวิชาการ ครั้งที่ ๒** โครงการพัฒนาทุนทางสังคมภาคใต้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ระยะที่ ๒ วันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๓ ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี (เอกสารอัดสำเนา)

ศรีสุนทรโวหาร,พระยา(น้อย อาจารยางกูร) **มูลบทบรรพกิจ วาหนิติ์นิกร อักษรประโยค สังโยคพิธาน ไวพจน์พิจารณ์ พิศาลการันต์** แบบสอนหนังสือไทย พิมพ์ครั้งที่ ๘ กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาคาร, ๒๕๑๔

"ศาสตราฉบับตำบลเขารูปช้าง (อำเภอเมืองจังหวัดสงขลา)" ใน **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมคัดสรร เล่ม ๒** หน้า ๒๔๓-๒๕๔ กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๒๕๔๘ (วิไลลักษณ์ เล็กศิริรัตน์ ปริวรรต)

ศิลปากร, กรม **ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๑ จารึกกรุงสุโขทัย** พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๐๐ (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพคุณหญิงสิน ภักดีนรเศรษฐ์ ณ สุสานหลวง วัดเทพศิรินทราวาส ๒๔ สิงหาคม ๒๕๐๐)

ศึกษาธิการ,กระทรวง กรมวิชาการ **การจัดสาระการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔** กรุงเทพฯ : คณะอนุกรรมการพัฒนาการคุณภาพวิชาการ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย, ๒๕๔๖

_____.**ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑** กรุงเทพฯ : สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๕๒

_____.**ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ ๒๔๓๕-๒๕๐๗** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๗ (พิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครบเจ็ดสิบสองปีของกระทรวง วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ.๒๕๐๗)

_____.**หนังสือสาระการเรียนรู้พื้นฐานชุดภาษาเพื่อชีวิต 'ภาษาพาที' ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒** พิมพ์ครั้งที่ ๒ กรุงเทพฯ : สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๔๘

_____.**หนังสือสาระการเรียนรู้พื้นฐานชุดภาษาเพื่อชีวิต 'ภาษาพาที' ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓** พิมพ์ครั้งที่ ๗ กรุงเทพฯ : สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๕๒

_____.**หนังสือสาระการเรียนรู้พื้นฐานชุดภาษาเพื่อชีวิต 'วรรณคดีลำนำ' ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓** พิมพ์ครั้งที่ ๔ กรุงเทพฯ : สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๕๐

_____.**หนังสือสาระการเรียนรู้พื้นฐาน 'วิวิธภาษา' มัธยมศึกษาปีที่ ๓** กรุงเทพฯ : สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๔๘

ศุภการ สิริไพศาล “ปัญหาการศึกษาไทยสมัยรัตนโกสินทร์ยุคปรับปรุงประเทศ : นัยพินิจทางประวัติศาสตร์” ใน **มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ** ๒,๑ (เมษายน-กันยายน ๒๕๕๐) : ๙๙-๑๙๓

สนิท บุญฤทธิ์ “พระครูวิจารณ์ศีลคุณ(ชู)” ใน **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมปริทัศน์** หน้า ๒๓๘-๒๔๕ กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๔๗

_____. “ภาษิตลุงสอนหลาน คำกาพย์” ใน **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมคัดสรร เล่ม ๑๒** หน้า ๒๕๗-๒๗๓ กรุงเทพ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)และมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๒๕๔๘

สาคร บุญเลิศ “ปริศนาคำทายและการร้องเล่นภาคใต้” ใน **วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ เล่ม ๑ ปริศนาคำทายและการร้องเล่นภาคใต้ นิทานและตำนานพื้นบ้านภาคใต้** หน้า ๑-๖๒ สงขลา : โปรแกรมวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา, ม.ป.ป. (เอกสารอัดสำเนา)

_____. “อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมทักษิณกลุ่มตำรา แบบเรียนและคัมภีร์” ใน **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมปริทัศน์** หน้า ๔๔๙-๔๕๘ กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๔๗

สุจิตรา พัฒนา “พระครูบริสุทธิ์ศีลาจารย์ฑิสังฆปาโมกข์ (ลบ ทวิสุวรรณ)” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้** ๑๐ (๒๕๔๒) : ๔๘๘๓-๔๘๘๕

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ “ความเชื่ออันเนื่องแต่ลัทธิและศาสนาของชาวใต้” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้** ๒ (๒๕๔๒) : ๙๙๘-๑๐๐๕

_____. “โนรา” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้** ๘ (๒๕๔๒) : ๓๘๗๑-๓๘๙๖

_____. “บทไหว้ครูในวรรณกรรมทักษิณ” ใน **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมปริทัศน์** หน้า ๑๑๕-๑๒๔ กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๔๗

_____. “ภาคใต้” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้** ๑๒ (๒๕๔๒) : ๕๕๙๗-๕๖๓๐

_____. **รายงานการวิจัยวิเคราะห์สารัตถะเพลงกล่อมเด็กภาคใต้** สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา มศว.สงขลา, ๒๕๒๔

_____. “วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้** ๑๔ (๒๕๔๒) : ๗๐๕๒-๗๐๖๖

_____. “วรรณกรรมทักษิณกับวัฒนธรรมการเรียนรู้” ใน **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมปริทัศน์** หน้า ๖๗๓-๖๘๒ กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๔๗

_____. “วรรณกรรมทักษิณประเภทคำกาพย์” ใน **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรม ปริทัศน์** หน้า ๒๘๕-๓๐๐ กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๔๗

_____. “วรรณกรรมทักษิณประเภทร้อยกรองแบบอื่นๆ” ใน **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรม ปริทัศน์** หน้า ๓๒๓-๓๓๘ กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๔๗

_____. “วัฒนธรรมการสร้างวรรณกรรมในภาคใต้” ใน **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรม ปริทัศน์** หน้า ๖๑-๖๗ กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๔๗

_____. “ศาสตรา” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้** ๑๕ (๒๕๔๒) : ๗๓๓๘-๗๓๔๐

_____. “สิ่งสำแดงถึงความเป็นท้องถิ่นของวรรณกรรมทักษิณ” ใน **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมปริทัศน์** หน้า ๘๕-๑๐๔ กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๔๗

_____. “ไหว้ลายลักษณ์” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้** ๑๘ (๒๕๔๒) : ๘๗๙๘-๘๗๙๙

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, บรรณาธิการ **โลกทรรศน์ไทยภาคใต้** สงขลา : ศูนย์ส่งเสริมภาษาและวัฒนธรรมภาคใต้ มหาวิทยาลัยศรีนครินทร์วิโรฒสงขลา, ๒๕๒๑

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ พิสิฐ เจริญวงศ์และปรีชา นุ่นสุข “ภาคใต้” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้** ๑๒ (๒๕๔๒) : ๕๖๓๐-๕๖๕๖

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ และชวน เพชรแก้ว **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมพินิจ** กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๔๗

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ และดิลก วุฒิพาณิชย์ “ภาษาไทยถิ่นใต้ : วัฒนธรรมการใช้” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้** ๑๒ (๒๕๔๒) : ๕๖๘๓-๕๖๙๑

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ และศรีพัฒน์ มีนะกนิษฐ์ “มหาวชิราวุธ จังหวัดสงขลา,โรงเรียน” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้** ๑๒ (๒๕๔๒) : ๕๘๗๙-๕๘๘๔

สุบินชาดก : ฉบับพระครูบวรกิจจานุยุต กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์, ๒๕๑๖ (พระครูบวรกิจจานุยุต เจ้าอาวาสวัดวิหารเบิก ตำบลลำป่า อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง จัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฉลองพระพุทธรูปพระศรีมหาโพธิ พระสถูปเจดีย์ วันที่ ๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๖)

สุลักษณ์ ศิวรักษ์ “การศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่นไทย” ใน **รวมบทความทางวิชาการวัฒนธรรมศึกษา : ทีทรรศน์วัฒนธรรม** หน้า ๑๓-๔๓ กรุงเทพฯ : สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๐

อดิศักดิ์ ทองบุญ และสายชล เมืองพรหม “บวช : ประเพณี” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้** ๘ (๒๕๔๒) : ๓๙๔๖-๓๙๕๑

อนันต์ อารีย์พงศ์ “พระมาลัย : การสืบทอดที่ยังมีลมหายใจ” ใน **รวมบทความการประชุมทางวิชาการโครงการพัฒนาทุนทางสังคมภาคใต้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ระยะที่ ๑** วันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๑ ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี (เอกสารอัดสำเนา)

อานนท์ อาทิตย์อุทัย **เรื่องเล่าจากคุณปู่ภาคใต้** กรุงเทพฯ : แสงดาว, ๒๕๕๐

อุดม หนูทอง “โคบุตร : วรรณกรรม” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้** ๓ (๒๕๔๒) : ๑๓๑๙-๑๓๒๑

_____. “ยศกิต” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้** ๑๓ (๒๕๔๒) : ๖๒๔๐

_____. **ยศกิต : ตำรากลอนหนังตะลุง** สงขลา : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา, ๒๕๓๔ (เอกสารสัมมนาการวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ครั้งที่ ๒ “การวิจัยภาษาไทยถิ่นใต้และวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้” ๑๔-๑๖ สิงหาคม ๒๕๓๔)

_____. “ลักษณวงศ์ : วรรณกรรม” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้** ๑๔ (๒๕๔๒) : ๖๗๗๒-๖๗๗๔

_____. “วรวงศ์ : วรรณกรรม” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้** ๑๔ (๒๕๔๒) : ๗๐๘๔-๗๐๙๑

_____. “สังข์ทอง” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้** ๑๖ (๒๕๔๒) : ๗๙๒๗-๗๙๒๙

_____. “สุบินสำนวนเก่า : วรรณกรรม” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้** ๑๗ (๒๕๔๒) : ๘๑๐๑- ๘๑๐๒

_____. “สุวรรณหงส์ : วรรณกรรม” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้** ๑๗ (๒๕๔๒) : ๘๑๕๙-๘๑๖๓

_____. “หนังตะลุง” **สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้** ๑๐ (๒๕๒๙) : ๓๙๒๗-๓๙๔๐

_____. “ไหว้สัดดี” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้** ๑๘ (๒๕๔๒) : ๘๗๙๙-๘๘๐๑

เอนก นาวิกมูล **แกะรอย ก ไก่** กรุงเทพฯ : สารคดี, ๒๕๓๖

_____. **รวมภาพแห่งความทรงจำอันสดใสในวัยเยาว์ แบบเรียนในดวงใจ** กรุงเทพฯ : บ้านพิพิธภัณฑ์โดยสมาคมกิจวัฒนธรรม, ๒๕๔๖

วรรณกรรมแบบเรียนทางภาษาและพัฒนาการอ่าน *(ต้นฉบับ : คัดลอก / ปริวรรต)*

กลบทสิริวิบูลกิตติ : **ฉบับประถม ก กา หัดอ่าน สทษ.๔** (ประถม ก กา กลบทสิริวิบูลกิตติและพระสุธนนางมโนรา) บุดขาว ของสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา

คำกลอนสอนเด็กของพระศรีสุนทรโวหาร, **สวัสดิรักษา**, **พาลีสอนน้อง**, **ลักษณะเมียเจ็ดสถาน ลักษณะบุตรสามสถานและกฤษณาสอนน้องคำฉันท์** บุดขาว ของสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ

โคลงโลกนิติ ฉบับปักษใต้ (แปลง) (ประถมมาลา ประถม ก กา สุภาษิตฮักยี้และโคลงโลกนิติฉบับปักษ์ใต้แปลง) บุดขาว(ถ่ายสำเนา)ของสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณจังหวัดสงขลา

จินดามณี : **ฉบับ สทษ.๑** (จินดามณี) บุดดำ(ถ่ายสำเนา) ของสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา

จินดามณี : **ฉบับ สทษ.๒** (จินดามณี ฉบับพระนารายณ์) บุดขาว ของสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา

จินดามณี : **ฉบับ สทษ.๓** (กำเนิดมนุษย์ ประถมมาลาและจินดามณี) บุดขาว ของสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา

ต้นสมุดสุภาษิต คำกลอน : **ฉบับอำเภอร่อนพิบูลย์** (ต้นสมุดสุภาษิต) ต้นฉบับ คัดลอกจากสมุดข่อย ของนางคล้าย รักษ์สังข์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

เต่าทอง คำกาพย์ ใน **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมคัดสรร เล่ม ๘** หน้า ๕๐๗-๕๗๓ กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยและมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๒๕๔๘ (บัวงาม ห่อแก้ว ปริวรรต)

บทไหว้สัดสะดี สำนวนที่ ๑,๒,๓,๔ และ๕ ใน **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมคัดสรร เล่ม ๒** หน้า ๒๒๑-๒๓๔ กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๒๕๔๘ (พิชัย แก้วขาว ปริวรรต)

ปฐมมาลา คำกลอน : **ฉบับ ศวน.๑** (แบบเรียนภาษาไทยคำกลอน ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้) ใน **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมคัดสรร เล่ม ๑๒** หน้า ๖๕-๙๑ กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๒๕๔๘ (สาคร บุญเลิศ ปริวรรต)

ปฐมมาลา คำกลอน : **ฉบับ ศวน.๒** (ปฐมมาลาแบบเรียนภาษาไทย พ.ศ.๒๓๐๑ ,จ.ศ. ๑๑๑๙ : ชุดวรรณกรรมปักษ์ใต้ อันดับ ๖) นครศรีธรรมราช : ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, ๒๕๒๕ (อัดสำเนา)

ปฐมมาลา คำกาพย์ : **ฉบับ ศวน.๑** (แบบเรียนภาษาไทย คำกาพย์ ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ สำนวนที่ ๑) ใน **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมคัดสรร เล่ม ๑๒** หน้า ๓๓-๖๔ กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๒๕๔๘ (สาคร บุญเลิศ ปริวรรต)

ปฐมมาลา คำกาพย์ : **ฉบับ ศวน.๒** (ปฐมมาลา แบบเรียนภาษาไทย พ.ศ.๒๓๐๑ ,จ.ศ.๑๑๑๙ : ชุดวรรณกรรมปักษ์ใต้ อันดับ ๖) นครศรีธรรมราช : ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, ๒๕๒๕ (อัดสำเนา)

ปฐมมาลา คำกาพย์ : **ฉบับ ศวน.๓** (วรรณคดีไทย) บุดขาว ของศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช

ปฐมมาลา คำกาพย์ : **ฉบับ ศวภ.๑** (ประถมมาลาหมายเลข ๔๙) บุดขาว (ถ่ายสำเนา) ของศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดภูเก็ต สถาบันราชภัฏภูเก็ต จังหวัดภูเก็ต

ปฐมมาลา คำกาพย์ : **ฉบับ ศวภ.๒** (ปฐม ก กา) คัดลอกและปริวรรต ของศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดภูเก็ต สถาบันราชภัฏภูเก็ต จังหวัดภูเก็ต

ปฐมมาลา คำกาพย์ : **ฉบับ สทษ.๑** (ประถมมาลาและตำราวิฬาร) บุดขาว ของสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา

ปฐมมาลา คำกาพย์ : **ฉบับ สทษ.๒** (ประถมมาลา ประถม ก กา สุภาษิตฮักยี้ และโคลงโลกนิติฉบับปักษ์ใต้แปลง) บุดขาว (ถ่ายสำเนา)ของสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา

ปฐมมาลา คำกาพย์ : **ฉบับ สทษ.๓** (ประถมมาลาฉบับปักษ์ใต้) บุดขาว ของสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา

ปฐมมาลา คำกาพย์ : **ฉบับ สทษ.๔** (เรื่องกำเนิดมนุษย์ ประถมมาลา และจินดามณี) บุดขาว ของสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา

ปฐมมาลา คำกาพย์ : **ฉบับ สทษ.๕** (ประถมมาลา) บุดขาว ของสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา

ปฐมมาลา คำกาพย์ : **ฉบับ สทษ.๖** (ประถม ก กา เล่ม ๑) บุดดำ ของสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา

ประถม ก กา : **ฉบับ สทษ**. (ก กา แจกลูก และวรวงศ์) บุดขาว ของสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา

ประถม ก กา : **หนังสือแบบเรียนเก่าตามคำท่องจำของคุณยายลาภ ด้วงสุข** (กุลยา อิทธิการุญ ถอดเสียงเรียบเรียง) กรุงเทพฯ : บริษัทณัฐเฟม จำกัด, ๒๕๔๙ (ภูมิปัญญาชาวบ้าน ชุดที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๔๙ วัดภูเขาทอง ตำบลน้ำผุด อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง)

ประถม ก กา หัดอ่าน : **ฉบับ สทษ.๑** (ประถม ก กา และสุบินกุมาร) บุดขาว ของสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา

ประถม ก กา หัดอ่าน : **ฉบับ สทษ.๒** (สุภาษิตสอนหญิงและปฐม ก กา) บุดขาว (ถ่ายสำเนา) ของสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา

ประถม ก กา หัดอ่าน : **ฉบับ สทษ.๓** (ประถม ก กา) บุดขาว ของสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา

ประถม ก กา หัดอ่าน : **ฉบับ สทษ.๔** (ประถม ก กา กลบทสิริวิบูลกิตติ และพระสุธนนางมโนรา) บุดขาว ของสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา

ประถม ก กา หัดอ่าน : **ฉบับ สทษ.๕** (ประถม ก กา และคำสอน) บุดขาว ของสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา

ประถม ก กา หัดอ่าน : **ฉบับ สทษ.๖** (ประถมมาลา ประถม ก กา สุภาษิตฮักยี้ และโคลงโลกนิติฉบับปักษ์ใต้แปลง) บุดขาว ของสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา

พระกจายสอนศิษย์ : **ฉบับ สทษ**. (ประถมมาลา ประถม ก กา สุภาษิตฮักยี้ และโคลงโลกนิติฉบับปักษ์ใต้แปลง) บุดขาว(ถ่ายสำเนา)ของสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา

พระรถเมรี คำกาพย์ (ฉบับชำระ) ใน **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมคัดสรร เล่ม ๘** หน้า ๒๗ - ๓๕๐ กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)และมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๒๕๔๘ (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ปริวรรต)

พระวรวงศ์ คำกาพย์ ใน **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมคัดสรร เล่ม ๑๐** หน้า ๑๓๑-๓๗๑ กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)และมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๒๕๔๘ (ประพนธ์ เรืองณรงค์ ปริวรรต)

พระสุบิน : **ฉบับประถม ก กา และสุบินกุมาร** บุดขาว ของสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา

ภาษิตลุงสอนหลาน ใน **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมคัดสรร เล่ม ๑๒** หน้า ๒๗๕-๒๙๑ กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๒๕๔๘ (สนิท บุญฤทธิ์ ปริวรรต)

"ลายลักษณ์พระพุทธบาท (บาทขวา) กาพย์สุรางคนางค์" จากปากคำของแม่ปลอบ พรหมเมศ (เตือน พรหมเมศ ผู้ถอดแถบบันทึกเสียง) ใน **ชีวิตานุสรณ์แม่ปลอบ พรหมเมศ** ม.ป.ท. ม.ป.พ. ๒๕๔๕ (ที่ระลึกในงานฌาปนกิจศพแม่ปลอบ พรหมเมศ พุทธศักราช ๒๕๔๕)

วันคาร คำกาพย์ ใน **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมคัดสรร เล่ม ๖** หน้า ๒๓๓-๒๘๒ กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๒๕๔๘ (ชวน เพชรแก้ว ปริวรรต)

วานรสอนพระโพธิสัตว์ : ฉบับ สทษ. (ประถมมาลา ประถม ก กา สุภาษิตฮักยี้ และโคลงโลกนิติ ฉบับปักษ์ใต้แปลง) บุดขาว(ถ่ายสำเนา) ของสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา

สุบินชาดก ฉบับพระหลาก เอกธมฺโม ใน **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมคัดสรร เล่ม ๑๐** หน้า ๓๑-๑๐๗ กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๒๕๔๘ (เกษม ขนาบแก้ว ปริวรรต)

สุภาษิต คำกาพย์ : ฉบับแบบเรียนอำเภอท่าศาลา (แบบเรียน) บุดขาว ของศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช

สุภาษิต คำกาพย์ ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภูเก็ต ๑ (ฉบับ ศวภ.๒๙๑) ใน **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมคัดสรร เล่ม ๑๒** หน้า ๑๘๓-๒๑๘ กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๒๕๔๘ (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ปริวรรต)

สุภาษิต คำกาพย์ ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภูเก็ต ๒ (ฉบับ ศวภ.๒๙๕) ใน **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมคัดสรร เล่ม ๑๒** หน้า ๒๒๕-๒๒๙ กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๒๕๔๘ (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ปริวรรต)

สุภาษิต : ฉบับ สทษ. (ประถมมาลา ประถม ก กา สุภาษิตฮักยี้ และโคลงโลกนิติ ฉบับปักษ์ใต้แปลง) บุดขาว(ถ่ายสำเนา) ของสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา

สุภาษิตร้อยแปด ใน **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมคัดสรร เล่ม ๑๒** หน้า ๑๓๕-๑๔๘ กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๒๕๔๘ (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ปริวรรต)

สุภาษิตสอนหญิง คำกาพย์ ฉบับนายเทพ บุณยประสาท ปริวรรต ใน **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมคัดสรร เล่ม ๑๒** หน้า ๒๔๑-๒๕๕ กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๒๕๔๘ (พิทยา บุษรารัตน์ และประพนธ์ เรืองณรงค์ ปริวรรต)

สุภาษิตสอนหญิง : ฉบับ สทษ. (สุภาษิตสอนหญิง และปฐม ก กา) บุดขาว ของสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา

สุวรรณหงส์ ฉบับหลวงพุทธราชศักดา ใน **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมคัดสรร เล่ม ๑๑** หน้า ๒๕-๓๘๒ กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๒๕๔๘ (พิทยา บุษรารัตน์ ปริวรรต)

เสือโค ก กา ใน **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมคัดสรร เล่ม ๑๒** หน้า ๑๐๓-๑๒๖ : กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๒๕๔๘ (ชวน เพชรแก้ว ปริวรรต)

หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับ สทษ.๑ (หอยสังข์) บุดขาว ของสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา (สาคร บุญเลิศ ปริวรรต)

หอยสังข์ คำกาพย์ : ฉบับสมบูรณ์ (หอยสังข์) บุดขาว จำนวน ๕ เล่ม ของคุณประเสริฐ ผุดผ่อง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา (สาคร บุญเลิศ ปริวรรต)

วรรณกรรมแบบเรียนทางภาษาและพัฒนาการอ่าน *(ต้นฉบับ : ผลงานการศึกษาของผู้อื่น)*

ฉันทัส ทองช่วย “กัจจายนะสูตร” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้** ๑ (๒๕๔๒) : ๒๕๐-๒๕๓

ชวน เพชรแก้ว “ก ไก่ คำกลอน” ใน **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมปฏิทัศน์** ลำดับที่ ๑ ประเภท ๙ (ส่วนหนึ่งของโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมท้องถิ่น เป็นโครงการย่อยของโครงการภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมและพฤติกรรม ได้รับทุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ประจำปี พ.ศ.๒๕๔๔-๒๕๔๗)

บุญเลิศ จันทระ “ตำราเรียนภาษาไทยแบบจินดามณี” ใน **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมปฏิทัศน์** ลำดับที่ ๑๒๑ ประเภท ๙

_____.“ตำราเรียนภาษาไทย : อักขรวิธี” ใน **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมปฏิทัศน์** ลำดับที่ ๑๒๐ ประเภท ๙

สาคร บุญเลิศ “ตำรากลบท : ฉบับภาควิชาภาษาไทยมหาวิทยาลัยทักษิณ” ใน **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมปฏิทัศน์** ลำดับที่ ๙๖ ประเภท ๙

_____.“ตำราเรียนภาษาไทยแบบมูลบทบรรพกิจ : ฉบับ ศวน.” ใน **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมปฏิทัศน์** ลำดับที่ ๑๑๗ ประเภท ๙

อุดม หนูทอง “ก ข้อ ก กา สุภาษิต” สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ ๑ (๒๕๔๒) : ๑

การสัมภาษณ์

ฉิ้น อรมุต เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ สาคร บุญเลิศ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ ๑๑๖ หมู่ที่ ๓ ตำบลสะทิ้งหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๕๓

ฉิ้ว ทิพย์วารี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ สาคร บุญเลิศ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ ๖๔/๑ หมู่ที่ ๘ ตำบลเกาะใหญ่ อำเภอกระแสสินธุ์ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๓

นพศักดิ์ บุญรัศมี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ สาคร บุญเลิศ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ ๑๐๘/๕๖ ซอยตรอกต้นตาล ตำบลบ่อยาง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๐

ประดับ บุญเลิศ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ สาคร บุญเลิศ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ ๑๗ หมู่ที่ ๔ ตำบลในควน อำเภอย่านตาขาว จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๕๑

ประเสริฐ ผุดผ่อง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ สาคร บุญเลิศ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ ๒๖ ซอย ๓ ทะเลหลวง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ ๑๔ มกราคม ๒๕๕๑

พระครูปราโมทย์โพธิคุณ (อิ่ม เตชปุญโญ) เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ปฐมาวาส(พระอารามหลวง) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ สาคร บุญเลิศ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่วัดโพธิ์ปฐมาวาส ตำบลบ่อยาง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ ๒ มกราคม ๒๕๕๑

พระราชวรธรรมโกศล (แฉล้ม เขมปัญโญ) เจ้าอาวาสวัดชัยมงคล(พระอารามหลวง) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ สาคร บุญเลิศ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่วัดชัยมงคล อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ ๑๗ กันยายน ๒๕๕๑

ภัคธีรา หนูแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ สาคร บุญเลิศ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่โรงเรียนบ้านใหม่ ตำบลปริก อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๒

ลดาวัลย์ จันทรักษ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ สาคร บุญเลิศ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ ๘๙/๕๙ ซอยกาญจนวนิช ๒๑ ตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๐

เลี่ยม จันทร์เจิดศักดิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ สาคร บุญเลิศ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ ๘ หมู่ ๓ ตำบลหนองตรุด อำเภอเมือง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๑

วันดี หนูสงค์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ สาคร บุญเลิศ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ ๑๖๐/๖๘ หมู่ ๔ ตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๕๑

ศรัญญู พร้อมมูล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ สาคร บุญเลิศ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่โรงเรียนส่งเสริมศาสนาวิทยามูลนิธิ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๕๓

สุธน เจริญพงศ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ สาคร บุญเลิศ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ ๑๕ ถนนชายเขา ซอย ๓ ตำบลบ่อยาง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ ๑๗ กันยายน ๒๕๕๑

เสน่ห์ สวิบูลย์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ สาคร บุญเลิศ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ ๑๕๗ หมู่ที่ ๗ ตำบลน้ำน้อย อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๕๑

ภาคผนวก

ภาคผนวก

ปฐมมาลา คำกาพย์ : ฉบับ ศวน ๑

ที่มาและลักษณะ

แบบเรียนปฐมมาลา คำกาพย์ : ฉบับ ศวน.๑ (ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ สำนวนที่ ๑) นี้ ต้นฉบับเป็นหนังสือบุดขาวสภาพชำรุด ใช้คำประพันธ์ประเภทกาพย์ ทั้งกาพย์ยานี กาพย์สุรางคนางค์ และกาพย์ฉบัง ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง ผู้คัดลอก หรือที่มา ต้นฉบับเก็บอยู่ที่ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช วรรณกรรมฉบับนี้มีปริวรรตอยู่ในวรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมคัดสรร เล่ม ๑๒ กำหนดชื่อว่า **แบบเรียนภาษาไทยคำกาพย์ ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ สำนวนที่ ๑ (ฉบับ ศวน ๑)**

จุดมุ่งหมายในการคัดลอก

ใช้เป็นหนังสือแบบเรียนภาษาไทยสำหรับให้กุลบุตรได้เรียนรู้และท่องจำเพื่อใช้ภาษาไทยให้ถูกต้องและเป็นพื้นฐานในการเขียนคำประพันธ์

เนื้อหาสาระ

แบบเรียนฉบับนี้ คัดลอกข้อความมาจากหนังสือแบบเรียนหลวงปฐมมาลาของพระเทพโมฬี (พึ่ง) วัดราชบูรณะและต่อท้ายด้วยแบบฝึกหัดอ่านจากตัวอย่างคำในมาตราต่าง ๆ ในหนังสือประถม ก กา ดังมีเนื้อความต่อไปนี้

ตอนที่ ๑ แม่ ก กา ว่าด้วยบทไหว้ครู แล้วต่อเนื้อความสอนให้ตั้งใจเล่าเรียน จดจำคำสอน ดังความว่า *“อย่าแลแต่ตาเปล่า ว่าแต่เดาเปล่าเปล่าไป ตาดูให้รู้ใน เล่าจำให้แน่แก่ตา คือเหล่าเผ่าผู้ดี หมู่เมธีโถมนา อย่าเอาเผ่าพาลา ครูขู่ว่าจำใจทำ ให้ดูหมู่เมธี บ่ได้ตีมีใจจำ แต่เช้าเข้าก็พร่ำเล่าว่าร่ำไม่มีรอ รู้ไสมยบ่ให้ว่า พอเวลาเข้ามาต่อ ปรีดีมีใจคอ ไม่ย่อท้อดุษฎี ไม่ช้าเล่าเช้าค่ำ จะรู้คำพระบาลี อย่าได้ฝ่าวาที สดุดีจำคำครู ผู้ที่มีใจเบา ว่าแต่เดาบ่ได้ดู ว่าไรทำไขหู บ่ได้รู้มีใจจำ โลเลดูเล่ห์บ้า พร่ำร่ำว่าบ่จำคำ ผู้ใหญ่มิให้ยำ ว่าเช้าค่ำบ่นำพา ดูรายุพเยาว์ อย่าให้เขาคะระหา มีใจจำวาจา ผู้ใหญ่ว่าจำใส่ใจ ถ้าจะเจรจา อย่ามุสาว่าแก้ไข แต่ซื่ออย่าดื้อไป อย่าทำให้ได้ด่าตี จะไปแลจะมา ให้ไหว้ลาอย่าแต่หนี ถ้าอยู่ที่เหย้ามี พ่อแม่พี่ให้ไหว้ลา”*

ตอนที่ ๒ แม่กน ให้รายละเอียดเกี่ยวกับตัวสะกดในแม่กนว่า *“ห้าคำคือ ญ ณ ร ล ฬ แทน น มีใน คัมภีร์บูราณ อาจารย์ท่านไข เขียนอ่านใดใด ท่านใช้เช่นกัน”* แล้วจึงยกตัวอย่างคำในแม่กนโดยมีคำในแม่ ก กา ที่เรียนแล้วสอดแทรกบ้าง เช่น *“การว่ากระทำ กาฬมีสีดำ กาลค่ำเวลากานนี้ท่านบั่น สามัญวาจา ถ้ากาญจนา ท่านว่าสุวรรณ”* นอกจากนี้ตัวอย่างพยางค์ในแม่กนยังมี

เนื้อหาว่าด้วยการใช้อักษรและเครื่องหมายต่าง ๆ ดังอย่างเช่น *“อ่านว่าตาดู ถ้าไม้ไต่คู้ มีอยู่คำใด ให้อ่านคำนั้น กระชั้นพลันไว จะเขียนคำไข ขอให้ดูรา เหมือนคำว่าเห็น แลคำว่าเป็น ว่าเย็นนี้นา ควรใส่ไม้นั้น กระชั้นวาจา แม้นไม่มีนา อ่านว่าช้าที”* เป็นต้น

ตอนที่ ๓ แม่กง นอกจากจะยกตัวอย่างพยางค์ในแม่ กง ให้เป็นที่เข้าใจแล้ว ยังสอนเรื่องพยัญชนะ ๔๔ ตัว โดยจัดแบ่งเป็นอักษร ๓ หมู่ ว่าแต่ละหมู่มีระดับเสียงอย่างไร มีพยัญชนะตัวใดบ้างและมีวิธีใช้อย่างไร อย่างละเอียด ดังข้อความกล่าวถึงตัวอักษรต่ำต่อไปนี้ *“พ้นสูงแลกลางอย่างต่ำ ๒๔ สำ คือ คำ ค ศ ฆ ง ช ซ ฌ ญ ฑ ฒ ณ ท ธ น พ ฟ ภ ม เนืองนอง ย ร ล ว เรืองรอง ฟ ฮ ทั้งสอง ทั้งผองพอถ้วนนีกร ผ่อนผันหันให้ฐงอน เช่นงากุญชร อันช้อนอันชู คู่ควร คือ ค ค่ ค้ ผันผวน จงให้ใคร่ครวญ ขบวนควรจำใส่ใจ คำต่ำจงจำคำไข จะเขียนอันใด จะใช้ให้สูงสำเนียง เอา ห วางข้างหน้าเรียง คำต่ำที่เคียง มีเสียงก็สูงจูงกัน เช่นว่าบุหงาปะหนัน ห นำต่ำผัน ให้หันผันสูงวาที คำต่ำถ้าคำสูงมี วิสันชนีย์ อยู่ที่ข้างหน้าจงจำ มิต้องหา ห มานำ คำสูงจูงคำ ที่ต่ำให้สูงวาที เหมือนว่าสมอสมี ถึง ห บ่มี อย่างนี้ก็นำคำขาน คำกลางที่อย่างประมาณ ทั้งเก้าประการ เขียนจารจะให้สูงคำ พึงให้วิจารณ์ใจจำ จะเอา ห นำ เช่นต่ำบ่ต้องวาจา ควรใช้ไม้จัตวา หนึ่งชื่อตีนกา สัญญาทั้งสองพร้องมี คำจ๋าแลว่าวิ่งจี๋ จงนำวาจี ให้มีสูงก้องสังวาล ถี่ถ้วนแต่ล้วนแก่นสาร สั่งสอนกุมาร ให้อ่านให้จำตำรง พรรณนา ก กา กน กง ตั้งใจจำนง สิ้นลงจงจำคำสอน”*

ตอนที่ ๔ แม่กก มีเนื้อความว่าด้วยตัวอักษรที่ใช้ในแม่กก ดังข้อความว่า *“ใช่ใช้ได้แต่ ก ข ค ฆ ก็เหมือนกัน บอกจริงทุกสิ่งสรรพ์ มาผูกพันกลั่นเป็นกลอน”* แล้วยกตัวอย่างคำที่อยู่ในแม่กก เช่น *“หน้ามุขรุจิเรข รู้เรียนรู้เลขสุขสำราญ ไพศาขฤดูกาล คัคนานต์บริจาค”* เป็นต้น

ตอนที่ ๕ แม่กด มีเนื้อความว่าด้วยตัวอักษรที่ใช้ในแม่กด พร้อมตัวอย่างคำทั้ง ๑๕ ตัวอักษร เช่น *“คือ จ คือ ช ประจักษ์ ด ต สองวรรค ยกยักแต่ ‘น’ บ่ควร ส สามใส่ในขบวน กำหนดจำนวน พอถ้วน ๑๕ อักษร”* ตัวอย่างคำเช่น *“อนุชกัมพุชเภสัช ธุชธวัช แลขัชโภช ดาบกฤช”* เป็นต้น

ตอนที่ ๖ แม่กบ มีเนื้อความว่าด้วยตัวอักษรที่ใช้ในแม่กบ พร้อมตัวอย่างคำ เช่น *“มหรสพ มหรรณพ อพยพวาจา ลุลาภหลงโลภ ธาตุโขภสารา นภดลเวหา อาสภศุภกร”*

ตอนที่ ๗ แม่กม ซึ่งรวมเอาพยางค์ที่ประสมด้วยนฤคหิต ดังข้อความว่า *“อนึ่งนฤคหิต หมู่บัณฑิตย์ลิขิตไข เปลี่ยนแปลงแทน ม ได้ เช่นนี้ใช้อย่าฉงน”* หลังจากนั้นให้ความรู้เกี่ยวกับหลักการใช้ตัวอักษรสะกดการันต์ และการใช้อักษรซ้อน เช่น *“ด่งงน้นน”* เป็นต้น รวมทั้งมีตัวอย่างคำที่ใช้ไม้ม้วน ๒๐ คำ

ตอนที่ ๘ แม่เกย ว่าด้วยตัวสะกดในแม่เกย ซึ่งแบบเรียนฉบับนี้รวมแม่เกย แม่เกอว และแม่ กกา บางส่วนไว้ด้วยกัน หลังจากนั้นกล่าวถึงการใช้อักษรเลขแทนรูปสระ

ตอนที่ ๙ ความรู้พื้นฐานในบาลี ว่าด้วยเรื่องสระและพยัญชนะ กล่าวถึงฐานที่เกิดและพยัญชนะวรรค แสดงเสียง โฆษะ อโฆษะ สิถิล ธนิต และนาสิก

ตอนที่ ๑๐ ตัวอย่างการใช้พยางค์หรือคำในแม่ ก กา แม่กก แม่กง แม่กด แม่กน แม่กบ แม่เกย และแม่กมคัดลอกมาจากประถม ก กา ท้ายสุดเป็นตัวอย่างการใช้สระไอคัดลอกมาจากจินดามณี ฉบับของพระโหราธิบดี สมัยพระนารายณ์มหาราช

บทบาทและหน้าที่

๑. เป็นแบบเรียนใช้สอนหลักการเขียนการอ่านคำไทย ในสมัยมีสำนักเรียนอยู่ในวัดหรือเรียนหนังสือวัด

๒. เป็นแบบฝึกหัดการอ่านคำในมาตราต่าง ๆ

๓. เป็นเครื่องกระตุ้นให้สนใจใฝ่เรียนรู้ ดังข้อความที่แทรกอยู่ในบทเรียนว่า *“กุมารอ่านเขียน ให้หมั่นร่ำเรียน เพ็ญเพียรพูนผล ก กา ก่อนเก่า หมั่นเล่าหมั่นบ่น อย่าให้ฉงน จำจนเจนใจ”*

๔. เป็นเครื่องมือในการอบรมจริยามารยาทที่กุลบุตรพึงมี

ปฐมมาลา คำกาพย์ : ฉบับ ศวน. ๒

ที่มาและลักษณะ

แบบเรียนฉบับนี้ต้นฉบับเป็นเอกสารอัดสำเนา ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช จัดพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๕ ใช้ชื่อว่า **ปฐมมาลา : แบบเรียนภาษาไทย พ.ศ. ๒๓๐๑, จ.ศ. ๑๑๑๙ : ชุดวรรณกรรมปักษ์ใต้ อันดับ ๖** จากคำนำปรากฏว่า นายแก้ว ศรีสมัย ได้คัดลอกมาจากต้นฉบับเดิมซึ่งเป็นหสังสือสมุดข่อย ที่ผู้คัดลอกพบในจังหวัดพัทลุง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ รวมอยู่ในฉบับเดียวกันกับปฐมมาลาคำกลอนสภาพสมบูรณ์ คำประพันธ์มีทั้งกาพย์ฉบัง ๑๖ กาพย์ยานี ๑๑ และกาพย์สุรางคนางค์ ๒๘ รวมทั้งโคลงกลบทอีก ๗ ชนิด

จุดมุ่งหมายในการคัดลอก

ใช้เป็นแบบเรียนภาษาไทย ภาษาบาลี การแต่งคำประพันธ์

เนื้อหาสาระ

แบบเรียนฉบับนี้คัดลอกจากแบบเรียนหลวงปฐมมาลาของพระเทพโมฬีวัดราชบูรณะ แต่เนื้อหาขาดไปบางส่วน กล่าวคือ ตอนคำอธิษฐานของผู้แต่ง จำนวน ๒๑ บท และตอนลักษณะการแต่งโคลง ขาดโคลงกลบทตัวอย่างไป ๒๕ บท

เนื้อหาเหมือนแบบเรียนปฐมมาลา คำกาพย์ ฉบับ ศวน. ๑ ตั้งแต่ตอนที่ ๑-๙ คือคำประพันธ์ในแม่ กกา แม่กน แม่กง แม่กก แม่กด แม่กบ แม่กม แม่เกย และอักษรที่ใช้ในบาลี ส่วนที่เพิ่มขึ้น ได้แก่

ตอนที่ ๑๐ การเรียนพระคัมภีร์ ที่ผู้เขียนเห็นว่าเป็นหนทางสำคัญสำหรับ *"กุลบุตรผู้ใดหมาย วิมลมิ่งอัปสรสวรรย์ คือ**ไตรปิฎกอัน อุดมเลิศวิชชาชาย**"* เนื้อความเกี่ยวกับกฎเกณฑ์หลักซึ่งควรศึกษาในไวยากรณ์ภาษาบาลีเพื่อใช้เป็นหลักในการแปลภาษาบาลีเป็นภาษาไทย และสิ่งพึงปฏิบัติอันเป็นหนทางนำไปสู่ความเป็นผู้รู้ในพระไตรปิฎก

ตอนที่ ๑๑ ตัวอย่างกลโคลง มีตัวอย่างโคลง ๘ บท ได้แก่ โคลงก่งศร โคลงอักษรล้วน โคลงตรีเพชรประดับ โคลงพรหมพัตร์ โคลงแยกทาง โคลงกลบทนำฝูง โคลงสลับห้อง และโคลงราชธวัช ตัวอย่างโคลงดังกล่าวซ้ำกับโคลงในแบบเรียนหลวงปฐมมาลาเพียง ๓ บทเท่านั้น

อนึ่งถ้าจะเปรียบเทียบกับแบบเรียนหลวงปฐมมาลา ฉบับของพระเทพโมฬี พบว่าตัดข้อความบางส่วนไป ดังนี้คือ ข้อความตอนที่ ๑๑ คำอธิษฐานของผู้แต่ง และลักษณะวิธีการแต่งโคลงรวมทั้งตัวอย่างโคลงหลายบท แสดงว่าผู้คัดลอกมุ่งจะเป็นแบบเรียนเชิงภาษามากกว่าเป็นแบบฝึกคำประพันธ์

บทบาทหน้าที่

ผู้คัดลอกเขียนไว้ในบทนำว่า *"ใช้เป็นหนังสือสำหรับสวดในระยะเริ่มแรกของการอ่าน และในกาลต่อมาหรือก่อนแต่นั้น บางสำนักได้ใช้สอนศิษย์ควบคู่กับ "จินดามณี" ซึ่งท่านพระโหราธิบดีผู้เจนจัดในอักษรศาสตร์ได้แต่งขึ้นใช้เป็นแบบเรียนในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช กรุงศรีอยุธยา ข้อความบางตอนในหนังสือนี้บ่งไว้ชัดเจนว่า ท่านเขียนแต่วางหลักย่อ ๆ ไว้และว่า 'ถ้าใครใคร่รู้ให้ดูสารา เพียรยลค้นหา จินดามณี' มาศึกษาประกอบจึงจะเข้าใจชัดแจ้งขึ้น ข้าพเจ้าเข้าใจว่าการแต่งเป็นการแต่งเพื่อประกอบ 'จินดามณี' ไปในตัว"*

ปฐมมาลา คำกาพย์ : ฉบับ ศวน. ๓

ที่มาและลักษณะ

แบบเรียนฉบับนี้ต้นฉบับเป็นหนังสือบุดขาว คัดลอกรวมอยู่กับแบบเรียนปฐมมาลาคำกลอน ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ สำนวนที่ ๑ (ศวน.๑) สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราชให้ชื่อว่า วรรณดคีไทย ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช เลขหมู่ ๘๙๕.๙๙ เลขทะเบียนใหม่ ๑๓๖๗ รับบริจาคจากนางบุลทอง สุขเจริญ หมู่ที่ ๓ ตำบลบ้านใต้ อำเภอเกาะพงัน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งหรือผู้คัดลอก สภาพชำรุด คำประพันธ์ส่วนใหญ่เป็นกาพย์ มีคำประพันธ์ชนิดอื่นปนอยู่บ้างเล็กน้อย คือ ฉันท์ โคลงสี่สุภาพ และโคลงกลบท

จุดมุ่งหมายในการคัดลอก

ใช้เป็นหนังสือแบบเรียนภาษาไทยเช่นเดียวกับปฐมมาลาคำกาพย์ ฉบับ ศวน. ๑ และมุ่งหมายให้ผู้เรียนมีความรู้ในภาษาบาลี เพื่อเป็นหนทางไปศึกษาพระไตรปิฎกต่อไปเช่นเดียวกับปฐมาลาคำกาพย์ ฉบับ ศวน. ๒ นอกจากนั้นยังมุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ วิธีแต่งโคลงสี่สุภาพและวิธีอ่านโคลงกลอนอีกด้วย

เนื้อหาสาระ

แบบเรียนฉบับนี้คัดลอกมาจากหนังสือแบบเรียนหลวงปฐมมาลาของพระเทพโมฬี วัดราชบูรณะ ค่อนข้างสมบูรณ์ เนื้อหาตอนที่ ๑ – ๙ ตรงกับปฐมมาลาคำกาพย์ ฉบับ ศวน. ๑ เนื้อความตอนที่ ๑ – ๑๐ ตรงกับปฐมมาลาคำกาพย์ ฉบับ ศวน. ๒ ส่วนเนื้อความ**ตอนที่ ๑๑** ว่าด้วยคำอธิษฐานของผู้แต่ง ซึ่งอธิษฐานหลายประการ ตัวอย่างเช่น *“เชิญช่วยพิทักษ์ทำนุลกฎ ไอยการระบอบบรรพ์ เป็นอาทิคือคำภิรธรร- มะศาสตร์สิ่งเป็นแก่นสาร หลักไชยแลคัมภีร์พระพรหมศักดิ์ กำหนดกฎมณเฑียรบาล อย่าให้จุลาจลวิการ คือจะปลอมจะเปลี่ยนแปลง”* เนื้อความตอนนี้เป็นตอนที่ต้องการให้ขลังเป็นพิเศษจึงเป็นตอนเดียวที่แต่งด้วยวสันตดิลก ฉันท์ ๑๔ **ตอนที่ ๑๒** ว่าด้วยลักษณะของการแต่งโคลงสี่สุภาพและตัวอย่างโคลงกลบท ๑๓ บท ส่วนท้ายขาดหายไป

บทบาทหน้าที่

๑. เป็นตำราเรียนเบื้องต้นในการเขียนการอ่านคำไทย การแต่งคำประพันธ์ และหลักการเรียนรู้ภาษาบาลี

๒. เป็นเครื่องมือนำไปสู่การศึกษาพระไตรปิฎก จึงมักจะเขียนให้เห็นความสำคัญของการศึกษาไวยากรณ์บาลีไว้ในที่ต่าง ๆ เป็นระยะ ๆ เช่น *"ถึงจะเขียนถึงจะอ่านจารบาลี ถ้ารู้ดีก็เป็นบุญเป็นคุณไป"* และเน้นถึงความสำคัญของการศึกษาภาษาบาลีว่า *"อยากรู้ลึกศึกษาบาลีวาง ได้เป็นทางพระนิพพานผลาญมารมรณ์"* ซึ่งจะเห็นได้ชัดที่สุดถึงความเชื่อประการนี้ ในส่วนที่ผู้รจนาขออำนาจบุญกุศลที่รจนาแบบเรียนขึ้นไว้ตอนหนึ่งว่า *"จงให้ปรีชาญาณ ชำนาญในบาลี ทั่วไตรปิฎกมี ตลอดอรรถแลฎีกา"* เพื่อส่งผลต่อความสืบเนื่องและความมั่นคงของศาสนา

๓. แนะนำศิลปะในการศึกษาภาษา ดังเนื้อหาที่ว่า *"กุลบุตรผู้ใดหมาย วิมลมิ่งอักษรสวรรค์ คือไตรปิฎกอัน อุดมเลิศวิชาชาย เริ่มเรียนให้เร่งรู้ ทั้งสี่องค์ประมาณหมาย หนึ่งฟังอย่าฟังดาย ให้ตั้งจิตกำหนดจำ หนึ่งให้อุตส่าหะ เอาจิตคิดวินิจคำ หนึ่งห้ามอย่าเงื่อนงำ ฉงนใดให้เร่งถาม หนึ่งใจให้มั่นหมาย ลิขิตข้อสุขุมความ พร้อมองค์จึงทรงนาม ว่าศิษย์แท้ที่ศึกษา"* ซึ่งตรงกับ สุ จิ ปุ ลิ ในหลักพหูสูตนั่นเอง

๔. เป็นตำราแต่งโคลงสี่สุภาพ และโคลงกลบท

ปฐมมาลา คำกาพย์ : ฉบับ สทษ. ๑

ที่มาและลักษณะ

แบบเรียนปฐมมาลา คำกาพย์ : ฉบับ สทษ.๑ (สถาบันทักษิณคดีศึกษา สำนวนที่ ๑)นี้ สถาบันทักษิณคดีศึกษา ให้ชื่อว่า **ประถมมาลาและตำราวิฬาร** เลขหมู่ อ.๑๘๑.๐๑๔ ฟาร์เดอร์ มาร์โก บราซูติก อธิการโรงเรียนดาวรุ่งวิทยา อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต มอบให้นายสมเกียรติ สวัสดี เพื่อมอบให้สถาบันทักษิณคดีศึกษา เมื่อวันที่ ๑ กันยายน ๒๕๒๖ เป็นหนังสือบุดขาว สภาพสมบูรณ์ ใช้คำประพันธ์ประเภทกาพย์ โคลง และฉันท์

จุดมุ่งหมายในการคัดลอก

ใช้เป็นแบบเรียนภาษาไทย โดยมีจุดมุ่งหมายเช่นเดียวกับปฐมมาลาคำกาพย์ ฉบับ ศวน. ๓

เนื้อหาสาระ

แบบเรียนฉบับนี้คัดลอกจากหนังสือแบบเรียนหลวงปฐมมาลาของพระเทพโมฬี วัดราชบูรณะค่อนข้างสมบูรณ์ที่สุด ขาดตัวอย่างกลโคลงไป ๕ บท แต่งเติมใหม่ ๓ บท เนื้อหาสาระมีครบทั้ง ๑๒ ตอน ได้แก่ ตอนที่ ๑ คำกลอนในแม่ กกา ตอนที่ ๒ คำกลอนในแม่กน ตอนที่ ๓ คำกลอนในแม่กง ตอนที่ ๔ คำกลอนในแม่กก ตอนที่ ๕ คำกลอนในแม่กด ตอนที่ ๖ คำกลอนในแม่กบ ตอนที่ ๗ คำกลอนในแม่กม ตอนที่ ๘ คำกลอนในแม่เกย ตอนที่ ๙ อักษรที่ใช้ในบาลี ตอนที่

๑๐ การเรียนพระภัมภีร์ ตอนที่ ๑๑ คำอธิษฐานของผู้แต่ง และตอนที่ ๑๒ ลักษณะแต่งโคลงและตัวอย่างโคลงกลบท

บทบาทและหน้าที่

เหมือนฉบับ ศวน.๓

ปฐมมาลา คำกาพย์ : ฉบับ สทษ. ๒

ที่มาและลักษณะ

แบบเรียนฉบับนี้ สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณให้ชื่อว่า **ประถมมาลา ประถมกกา สุภาษิตฮักยี้ และโคลงโลกนิติ ฉบับปักษ์ใต้ (แปลง)** เลขหมู่ อ.๑๘๐.๐๑๗ ไม่ปรากฏที่มาและปีที่ลงทะเบียน ผู้รับผิดชอบโครงการ นายคลื่น มณีโชติ สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ โครงการศึกษาเก็บรวบรวมและทำสำเนาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ปีงบประมาณ ๒๕๔๘ ต้นฉบับเป็นหนังสือบุดขาว สภาพสมบูรณ์ ผู้คัดลอกระบุไว้ชัดเจนว่า *“ประถมมาลาจบเท่านี้แลท่านเอ้ย”* ใช้คำประพันธ์ประเภทกาพย์

จุดมุ่งหมายในการคัดลอก

ใช้เป็นแบบเรียนภาษาไทยเพื่อให้ความรู้ในการใช้ภาษา โดยเฉพาะการอ่านการเขียนคำไทย

เนื้อหาสาระ

เหมือนปฐมมาลาคำกาพย์ฉบับอื่น ๆ แต่มีเนื้อหาเฉพาะตอนที่ ๑ – ๘ ตอนที่ ๘ ขาดบทสุดท้ายไป ๑ บท

บทบาทและหน้าที่

เป็นแบบเรียนใช้สอนหลักการเขียนการอ่านคำโดยเฉพาะ

ปฐมมาลา คำกาพย์ : ฉบับ สทษ. ๓

ที่มาและลักษณะ

แบบเรียนฉบับนี้ สถาบันทักษิณคดีศึกษา ให้ชื่อว่า **ประถมมาลาฉบับปักษ์ใต้** เลขหมู่ อ. ๑๘๐.๐๓๘ สถาบันทักษิณคดีศึกษาได้รับเมื่อ ๕ ตุลาคม ๒๕๒๖ ไม่ปรากฏที่มา เป็นหนังสือบุดขาว สภาพชำรุด ตอนต้นเนื้อหาหายไป ๕๒ บท ใช้คำประพันธ์ประเภทกาพย์

จุดมุ่งหมายในการคัดลอก

ใช้เป็นแบบเรียนภาษาไทย เพื่อให้ความรู้ในการใช้ภาษาโดยเฉพาะการอ่านการเขียนคำไทย

เนื้อหาสาระ

เนื้อหาเหมือนปฐมมาลาคำกาพย์ฉบับอื่น ๆ สภาพชำรุดมาก ตอนต้นขาดหายไป มีเนื้อหาเฉพาะตอนที่ ๓ คำกลอนในแม่กง บางบท ตอนที่ ๔ คำกลอนในแม่กก ตอนที่ ๕ คำกลอนในแม่กด ตอนที่ ๖ คำกลอนในแม่กบ ตอนที่ ๗ คำกลอนในแม่กม มีเพียง ๖ บท เนื้อความขาดหายไปช่วงหนึ่ง ส่วนท้ายเป็น '**อักษรศัพท์**' คัดลอกมาจาก **จินดามณี** (เล่ม ๑) ของพระโหราธิบดี ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

บทบาทและหน้าที่

๑. เป็นแบบเรียนสำหรับเด็กวัดหัดเขียนอ่าน

๒. เป็นคลังสะสมศัพท์สำหรับเป็นพื้นฐานการแต่งคำประพันธ์

ปฐมมาลา คำกาพย์ : ฉบับ สทษ. ๔

ที่มาและลักษณะ

แบบเรียนฉบับนี้ สถาบันทักษิณคดีศึกษา ให้ชื่อว่า **เรื่องกำเนิดมนุษย์ ประถมมาลาและจินดามณี** เลขหมู่ อ.๑๘๐.๐๒๓ นายประดิษฐ์ ประยูรบุตร โรงเรียนวัดท่าดินแดง อำเภอปากพยูน จังหวัดพัทลุง ได้จากวัดหัวหมอน ตำบลนาโหนด อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง มอบให้สถาบันทักษิณคดีศึกษา เมื่อ ๓๑ สิงหาคม ๒๕๒๖ เป็นหนังสือบุดขาว สภาพชำรุด เนื้อความตอนต้นขาดหายไปถึง ๒๒๒ บท

จุดมุ่งหมายในการคัดลอก

ใช้เป็นแบบเรียนหลักภาษาไทยและไวยากรณ์บาลี

เนื้อหาสาระ

เนื้อความตอนต้นขาดหายไป ที่คงเหลือปรากฏอยู่ได้แก่ ตอนที่ ๙ อักษรที่ใช้ในบาลี มีเพียงบางบท ตอนที่ ๑๐ การเรียนพระคัมภีร์ และตอนที่ ๑๑ คำอธิษฐานของผู้แต่ง รายละเอียดแต่ละตอนเหมือนปฐมมาลาคำกาพย์ ฉบับอื่น ๆ ตัดลักษณะการแต่งโคลงออก ต่อด้วยเนื้อความ

บางตอนจาก **จินดามณี** ของพระโหราธิบดี แผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ตั้งแต่คำนมัสการ ตัวอย่างคำที่ใช้ ส ศ ษ ตัวอย่างคำใช้ไม้ม้วนและไม้มลายและการใช้ ฤ ฤา ภ ภา

บทบาทและหน้าที่

เป็นแบบเรียนเรียนหลักภาษาเพื่อการใช้เขียนอ่านคำไทยและภาษาบาลี

ปฐมมาลา คำกาพย์ : ฉบับ สทษ. ๕

ที่มาและลักษณะ

แบบเรียนฉบับนี้ สถาบันทักษิณคดีศึกษา ให้ชื่อว่า **ประถมมาลา** เลขหมู่ อ.๑๘๐.๐๓๖ สถาบันทักษิณคดีศึกษาได้รับเมื่อ ๔ ตุลาคม ๒๕๒๖ ไม่ปรากฏที่มา เป็นหนังสือบุดขาว สภาพชำรุด เนื้อหาตอนต้นขาดหายไปถึง ๑๘๙ บท ส่วนท้ายก็ขาดหายไปบางส่วน

จุดมุ่งหมายในการคัดลอก

เหมือนปฐมมาลาคำกาพย์ฉบับ ศวน.๓

เนื้อหาสาระ

เนื้อความเหมือนปฐมมาลาคำกาพย์ฉบับอื่น ๆ แต่เนื้อความตอนต้นขาดหายไปถึง ๑๘๙ บท ที่เหลือปรากฏอยู่มีตอนที่ ๘ คำกลอนในแม่เกย ตอนที่ ๙ อักษรที่ใช้ในบาลี ตอนที่ ๑๐ การเรียนคัมภีร์ ตอนที่ ๑๑ คำอธิษฐานของผู้แต่ง และตอนที่ ๑๒ ลักษณะแต่งโคลง ซึ่งมีเฉพาะในส่วนที่อธิบายฉันทลักษณะของโคลงสี่ แล้วเนื้อความก็ขาดหายไป

บทบาทและหน้าที่

เหมือนปฐมมาลาฉบับ ศวน.๓

ปฐมมาลาคำกาพย์ : ฉบับ สทษ. ๖

ที่มาและลักษณะ

แบบเรียนฉบับนี้ สถาบันทักษิณคดีศึกษา ให้ชื่อว่า **ประถมกกา เล่ม ๑** เลขหมู่ อ.๑๘๐.๐๒๔ นางสาวนิตยา ทวีศรี ได้จากวัดนางทิ่ง ตำบลบางเหรียง อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา มอบให้สถาบันทักษิณคดีศึกษา เมื่อวันที่ ๑ กันยายน ๒๕๒๖ เป็นหนังสือบุดดำ สภาพชำรุด เนื้อความตอนท้ายขาดหายไปตั้งแต่ตอนที่ ๗

จุดมุ่งหมายในการคัดลอก

ใช้เป็นแบบเรียนเขียนอ่านคำ

เนื้อหาสาระ

เนื้อความเหมือนปฐมมาลาคำกาพย์ฉบับอื่น ๆ เริ่มจากตอนที่ ๑ คำกลอนในแม่ กกา กระทั่งถึง ตอนที่ ๗ คำกลอนในแม่กบ ว่าด้วยการใช้ไม้ม้วน

บทบาทและหน้าที่

เหมือนปฐมมาลาคำกาพย์ฉบับ สทษ.๒

ปฐมมาลา คำกาพย์ : ฉบับ ศวภ. ๑

ที่มาและลักษณะ

แบบเรียนปฐมมาลา คำกาพย์ : ฉบับ ศวภ.๑ (ศูนย์วัฒธรรมวิทยาลัยครูภูเก็ต สำนวนที่ ๑) นี้ต้นสมุดถ่ายสำเนาจากหนังสือบุดขาว ศูนย์วัฒนธรรมวิทยาลัยครูภูเก็ต ให้ชื่อว่า **ปะถมมาลา หมายเลข ๔๙** สภาพชำรุดไม่ปรากฏที่มา ชื่อผู้แต่งหรือผู้คัดลอก ใช้คำประพันธ์ประเภทกาพย์และโคลง

จุดมุ่งหมายในการคัดลอก

ใช้เป็นแบบเรียนเขียนอ่านภาษาไทยและไวยากรณ์บาลี

เนื้อหาสาระ

คัดลอกจาก ปฐมมาลาของพระเทพโมฬี วัดราชบูรณะ ๑๑ ตอน ได้แก่ คำกลอนในแม่ กกา คำกลอนในแม่กน คำกลอนในแม่กง คำกลอนในแม่กก คำกลอนในแม่กด คำกลอนในแม่กบ คำกลอนในแม่กม คำกลอนในแม่เกย อักษรที่ใช้ในบาลี การเรียนพระคัมภีร์และคำอธิษฐานของผู้แต่ง ไม่มีลักษณะการแต่งโคลงแต่มีตัวอย่างโคลงสี่สุภาพ และกาพย์ห่อโคลงซึ่งผู้คัดลอกแต่งขึ้นใหม่บ้าง ดัดแปลงมาจากโคลงตัวอย่างบ้างและคัดลอกมาบ้างอีกจำนวน ๓๒ บท ดังตัวอย่างคำประพันธ์ต่อไปนี้

๏ จบ	*เจนจนจดตอน*	*ปลายหมด*
เสร็จ	*สมมโนรถ*	*จิตจิน ดาแฮ*
ปะถม	*มาลาบท*	*เรียบร้อย*
แบบ	*บทชดเชิดช่วย*	*เลิศล้ำพึงเรียน*

๏ ต นู ตู ข้าข้อย เนรา
กลับ แกล้งกลั่นเลขา สารสืบ ไว้เอย
มี นามตามสมญา เรียกพร้อง
ด้วย จิตคิดหวังห้อง เกาะแก้วนิฤพาน
๏ จงโดยดุจเจ้า จงโดย
ใบโบกคือนุชโชย เรียกข้า
เรียมเห็นเกศเรียมโหย หาเกศ นุชแม่
วัลย์โอบเอวไม้ว่า อ่อนอ้อนเอวเรียม

๏ กรรมใดให้ไกลห้อง จำจากน้องสองยามปลาย
น้ำตาพี่บ่วาย แต่ครวญคร่ำร่ำโศกา
๏ กรรมใดไกลแก้วพี่ นงพงา
สองยามความเสน่หา ห่างห้อง
ครวญคร่ำร่ำโศกา แสนโศก
เพราะนิราศสวาสดิ์น้อง อกดิ้นแดยัน

๏ สละใดใดสละน้อง จำใจร้างห่างห้องมา
รักสร้อยถอนใจหา คือใจไหม้ไม่เห็นอร
๏ สละใดใดสละน้อง เคลื่อนคลา
จำใจร้างห่างหา คลาดแคล้ว
รักสร้อยถอนใจหา ครวญครุ่น
คฤๅไข้ไม่เห็นแก้ว สุดรู้เรียมตรอม

ตอนท้ายเป็นคำประพันธ์เชิงขอให้อานิสงส์ของการคัดลอกและแต่งเติมตำรานี้ส่งผลให้บรรลุนิพพาน หรือหากยังต้องอยู่ในวัฏสงสาร ก็ขอให้ *“จงปรีชาญาณ ชำนาญในพระบาฬี ทั่วไตรปิฎกมี ตลอดอรรถและคัมภีร์”*

บทบาทหน้าที่

๑. เป็นแบบเรียนเพื่อการเรียนรู้หลักเขียนอ่านคำไทยและภาษาบาลี

๒. ให้ตัวอย่างคำประพันธ์สำหรับผู้สนใจทางด้านนี้

ปฐมมาลา คำกาพย์ : ฉบับ ศวภ. ๒

ที่มาและลักษณะวรรณกรรม

แบบเรียนฉบับนี้ ต้นฉบับเป็นฉบับคัดลอกศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดภูเก็ตให้ชื่อว่า ปฐม ก กา คัดลอกและปริวรรตอยู่ในฉบับเดียวกับ “พระอรหรรตาขินสพ” ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดภูเก็ต สถาบันราชภัฏภูเก็ต เลขทะเบียน ๒๕๒ เป็นฉบับที่ ชม บุตรเลี่ยม คัดลอกจากต้นฉบับที่เป็นหนังสือบุดของนายลั่น บุตรเลี่ยม บ้านเลขที่ ๑๓ หมู่ที่ ๔ ตำบลทับปุด อำเภอทับปุด จังหวัดพังงา ไม่ปรากฏชื่อผู้คัดลอกที่เป็นหนังสือบุด คำประพันธ์ใช้กาพย์และโคลงสี่สุภาพ

จุดมุ่งหมายในการคัดลอก

ใช้เป็นแบบเรียนในสมัยที่มีวัดเป็นศูนย์กลางในการให้การศึกษา ดังที่ผู้คัดลอกกล่าวว่า *“ปฐม ก กา ฉบับหลวงสำหรับเด็กวัดอ่านเขียนเรียนรำพึง”*

เนื้อหาสาระ

คัดลอกมาจากปฐมมาลาของพระเทพโมฬี วัดราชบูรณะ ข้อความตอนต้นขาดหายไป คงเหลืออยู่ตั้งแต่ตอนที่ ๗ ซึ่งว่าด้วยแม่กบในช่วงท้าย ๆ จนกระทั่งถึงตอนที่ ๑๐ ว่าด้วยเรื่องพระคัมภีร์ตอนต้น ๆ แล้วเนื้อความขาดหายไปอีก ที่คงเหลืออยู่ในตอนท้ายเป็นตัวอย่างกลโคลงจนกระทั่งจบ สันนิษฐานว่าถ้าเนื้อความไม่ขาดหายไปคงเป็นฉบับคัดลอกที่สมบูรณ์อีกฉบับหนึ่ง

บทบาทหน้าที่

ไม่ชัดเจนเพราะเนื้อความขาดหายไปบางส่วน

ปฐมมาลา คำกลอน : ฉบับ ศวน. ๑

ที่มาและลักษณะ

แบบเรียนฉบับนี้ต้นฉบับเป็นหนังสือบุดขาว คัดลอกรวมอยู่กับแบบเรียนปฐมมาลาคำกาพย์ ฉบับ ศวน. ๓ ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช ให้ชื่อว่า **วรรณคดีไทย** เลขหมู่ ๘๙๕.๙๙ เลขทะเบียนใหม่ ๑๓๖๗ รับบริจาคจากนายบุลทอง สุขเจริญ หมู่ที่ ๓ ตำบลบ้านใต้ อำเภอเกาะพงัน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ท้ายเล่มมีข้อความกล่าวถึงวันเดือนปีที่เกี่ยวกับการรจนาและผู้รจนาไว้ว่า

“ปีมะเส็งนพศกเดือนอาษาต *ลุศักราชล่วงไปแล้วใจเอ๋ย*
พันสองร้อยสิบเก้าปีลี้ลับเลย *เราเฉลยพจน์เสร็จสำเร็จลง*

สมญาฉันผู้พันธนีพจน์ *ถ้ากำหนดสองนามตามประสงค์*
*โดยบาลีชื่อว่า **กรี** จำนง* *หนึ่ง**โกศล**โดยประสงค์มคธคำ"*

คำประพันธ์เป็นกลอนสุภาพ สภาพเกือบสมบูรณ์ อักษรลบเลือนเป็นช่วง ๆ โดยเฉพาะตอนต้นและตอนท้าย

วรรณกรรมฉบับนี้มีปริวรรตอยู่ในวรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมคัดสรร เล่ม ๑๒ กำหนดชื่อว่า **แบบเรียนภาษาไทยคำกลอน ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ (ฉบับศวน.)**

จุดมุ่งหมายในการคัดลอก

ใช้เป็นแบบเรียนสำหรับให้กุลบุตร กุลธิดาได้เรียนรู้และท่องจำเพื่อเป็นพื้นฐานในการใช้ภาษา โดยเฉพาะในการเขียนการอ่านคำไทย ภาษาบาลีเพื่อศึกษาธรรมะในพระไตรปิฎก และการเขียนคำประพันธ์

เนื้อหา

เรื่องที่ ๑ ว่าด้วยแม่ ก กา เริ่มต้นด้วยบทไหว้ครู แล้วกล่าวอารัมบทเปิดเรื่องว่า *"**ข้าขอพะระณาศาสนะ แต่กะขะ ก ข ก กา คลี่ ไว้ให้หมู่กุมาระตรุณี ดูคดีจำข้อต่อปรีชา จะแก้ไขให้พอรู้หมู่สระ อะแลโอโฆษะอะโฆษา ในคณะสิถิละธนิตา ครุลหุอุสาหะใจจำ จะแก้ไขไว้แต่ย่อพอให้รู้ แก่เผ่าผู้ศิษาอย่าถลำ**..."* แล้วจึงกล่าวแนะนำสระเพียงเล็กน้อย ต่อด้วยข้อสังเกตคำครุลหุ ดังข้อความว่า *"ฤ ฦ นี้ ชี้ชื่อลหุแล ฤาฦาแก้ว่าครุดูสำเนา"*

เรื่องที่ ๒ ว่าด้วยการใช้แม่กนและแม่ ก กา ที่เรียนแล้ว ดังเริ่มต้นว่า *"จะแก้ไขในกนปนกข ระคนต่อ ก กามาปนเข้า ท่านใช้แทน น นั้นไม่บรรเทา หมั่นจำเอาให้แน่อย่าแปรปรวน คือ ณ ญ ร ล และ ฬ นั้น แทน น ได้ให้สำคัญอย่าหันหวน"* ต่อจากนั้นเป็นคำกลอนยกตัวอย่างการใช้อักษรดังกล่าวเป็นตัวสะกดตามลำดับ ต่อด้วยการใช้อักษรแม่กนรูปแบบอื่น ๆ ได้แก่ รร (ร หัน) การใช้ไม้ไต่คู้เพื่อกำกับเสียงให้สั้นเข้า โดยเฉพาะยกตัวอย่างการใช้ตัว "อ" แทน " อิ " ในสระ เ-อ ที่สะกดด้วยแม่กน ดังข้อความว่า *"อ ท่านเปลี่ยนแปลงแทน อิ บนศีรษะ ใช้ได้มีที่จะสิ้นสารสอน เห็นเขมรเขาใช้ได้แน่นอน ไทยเราผ่อน อิ เป็น อ พอเข้าใจ เหมือนคำว่า เมอน เซอญ เดอน เหอนเวหา ว่าไว้พอเป็นตำราอย่าสงสัย"*

เรื่องที่ ๓ ว่าด้วยแม่ กง ยกตัวอย่างการใช้คำในแม่ กง ตัวอย่างที่ยกมีคำในแม่ กน แม่ ก กา ที่กล่าวมาแล้วด้วย คำตัวอย่างดังกล่าวว่าด้วยเรื่องการแบ่งพยัญชนะไทยเป็นไตรยางศ์ อธิบายถึงการผันอักษรอย่างละเอียด นอกจากนั้นกล่าวถึงการใช้อักษรซ้อนแทนไม้ผัด การใช้รูปวรรณยุกต์ การใช้เครื่องหมายทันฑฆาตและการแผลงคำ

เรื่องที่ ๔ ว่าด้วยแม่ กก นอกจากยกตัวอย่างคำที่ใช้ ข ค ฆ สะกดแล้ว ยังอธิบายถึงหลักการรับคำบาลีที่มีตัวสะกดตัวตามมาใช้ในภาษาไทยว่ามักนิยมเปลี่ยนแปลงตัวสะกดตัวตามเป็นแบบสันสกฤต เช่น จาก กข เป็น กษ จาก จจ เป็น ตย ดังตัวอย่าง สิกขา เป็นศึกษา ปริจจาค เป็นปริตยาค เป็นต้น แล้วจึงกล่าวถึงคณะของฉันท์ทั้ง ๘ คณะ พร้อมบอกคณะในฉันท์ชนิดต่าง ๆ ได้แก่ โตฏกฉันท์ ๑๒ วสันตดิลกฉันท์ ๑๔ มาลินีฉันท์ ๑๕ สัทธราฉันท์ ๒๑ สัททุลวิกกีฬิตฉันท์ ๑๙ และกล่าวถึงจำนวนคำในกาพย์ฉบัง ๑๖ และกาพย์สุรางคนางค์ ๒๘ ด้วย

เรื่องที่ ๕ ว่าด้วยแม่กด โดยอธิบายไว้ชัดแจ้งว่า *"แม่กดนี้ที่บทสะกด ด ใช้แต่ข้อคำไทยอย่าได้กริ่ง ถ้าคำข้างทางบาลีอย่าประวิง สะกดสิ่งแทน ด มากพอการ คือ จ ช ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ แล ต ถ ท ธ ส ๓ สาร"* แล้วยกตัวอย่างคำที่ใช้ตัวอักษรดังกล่าวเป็นตัวสะกด นอกจากนั้นยังให้รายละเอียดเกี่ยวกับตัวสะกดที่แตกต่างไปจากนี้ เช่นใช้ ตร ตย รถ ทร ฯลฯ สะกดพร้อมยกตัวอย่างคำด้วย

เรื่องที่ ๖ ว่าด้วยแม่ กบ ยกตัวอย่างคำที่ใช้ "ป พ ภ" สะกด แล้วยกตัวอย่างคำที่ใช้ไม้ม้วน ๒๐ คำ คำที่ใช้ไม้มลายนั้นกล่าวว่าน่าจะมีมากกว่า ๘๐ คำ ที่กล่าวไว้ในหนังสือจินดามณี และอธิบายถึงหลักการใช้ "ย" แทนสระ "เอีย" ที่มีตัวสะกดแบบโบราณว่า *"เขียนเรียงวาง ๓ อักษรผ่อนปรน คือ เกียน เกียง เกียก เกียด และเกียบนี้ ท่านเขียนที่สารานุสนธ์ว่า กยน กยง กยก กยด กยบ ถกล"* นอกจากนั้นก็กล่าวถึงการใช้อักษรซ้อนแทนไม้ผัดว่าใช้ได้ในคำไทยและคำบาลีบางคำเท่านั้น ส่วนบางคำ เช่น ไพรสัณฑ์ กัณฐ์ ใช้อักษรซ้อนแทนไม้ผัดไม่ได้

เรื่องที่ ๗ ว่าด้วยแม่ กม ยกตัวอย่างคำในแม่นี้ทั้งคำไทยแท้และคำที่รับมาจากภาษาบาลีสันสกฤต รวมทั้งคำที่ประสมด้วยนฤคหิต โดยแจกแจงว่าบาลีให้อ่าน "อัง" แต่ไทยนำมาใช้ให้อ่านเป็นเสียง "ม" สะกด

เรื่องที่ ๘ กล่าวถึงหนังสือไทยแบบต่าง ๆ เช่น ไทยหลง ไทยนับ ฤาษีแปลงสาร อักษรเลข อักษรล้วน อักษรศัพท์ และฝนแสนห่า แล้วยกตัวอย่างประกอบคำอธิบายเล็กน้อย

เรื่องที่ ๙ ว่าด้วยแม่เกย กล่าวสั้น ๆ ว่ามี ย ว สะกด และอาจเปลี่ยนแปลงได้หลายแบบ จึง *"ยากแท้ที่จะทำจำนิยม"* ดังที่ประกอบด้วยคำตายที่ไม่จัดอยู่ในแม่ ก กา (กิ กึ กุ กะ) และแม่กก กด กบ เช่น เกียะ เกือะ เกอะ กัวะ เป็นต้น ต่อด้วยการใช้เครื่องหมายวรรณยุกต์และเครื่องหมายอื่น ๆ

เรื่องที่ ๑๐ กล่าวอธิบายลักษณะของคำประพันธ์ โดยเฉพาะคำประพันธ์ประเภทโคลง ซึ่งบาลีเรียกว่ากาพย์สารวิสาลินี อธิบายถึงคณะและลักษณะบังคับของโคลงสี่สุภาพ แบ่งเป็น ๒ ประเภท ได้แก่ โคลงใหญ่มี ๓๐ คำ และโคลงเล็กมี ๒๘ คำ เพราะวรรคสุดท้ายมีเพียง ๒ คำ แล้วจึงอธิบายลักษณะของโคลงสินธุมาลี มหาสินธุมาลี จิตรลดา มหาจิตรลดา วิชชุมาลี มหาวิชชุมาลี นันททายี และมหานันททายี เป็นส่วนย่อยลงมา

เรื่องที่ ๑๑ ว่าด้วยสระและพยัญชนะภาษาบาลี ให้รายละเอียดเรื่องเสียงสระสั้น – ยาว พยัญชนะวรรคและพยัญชนะเศษวรรค พยัญชนะเสียงโฆษะ – อโฆษะ และเสียงสิถิล – ธนิต – นาสิก ฐาน กรณ์ ของเสียงพยัญชนะและสระ ตัวสะกด ตัวตาม และสิ่งควรศึกษาในภาษาบาลี เช่น วิภัตติ ปัจจัย ประธาน กริยา กรรม และลิงค์ เป็นต้น

จบตอนที่ ๑๑ ด้วยการกล่าวสรุปเป็นเชิงออกตัวว่า *"ที่ไหนผิดหมู่บัณฑิตจงแสดง"* และขออำนาจแห่งการ *"นิพนธ์พจน์พากย์"* ให้ล่วงพ้นจากเบญจมารเข้าสู่โพธิญาณ หากยังต้องเกิดในวัฏสงสารก็ขอให้ *"ปราดเปรื่องปรีชาปัญญาหยัด"* และ *"จงกอบเกิดแก้วกาญจน์ตระการกอง"*

บทบาทหน้าที่

๑. ใช้เป็นสื่อสอนหลักภาษาทั้งภาษาไทยและภาษาบาลีสันกฤตที่นำมาใช้ในภาษาไทยเพื่อเป็นพื้นฐานความรู้ในการใช้ภาษา โดยเฉพาะเรื่องการอ่านการเขียนคำไทย

๒. เป็นเครื่องมือนำไปสู่ความเป็นกวี เพราะมีทั้งความรู้ในเรื่องการแต่งคำประพันธ์ และเป็นแหล่งรวบรวมคำศัพท์ให้ศึกษาด้วยตนเอง

๓. ทำหน้าที่กระตุ้นให้ศึกษาพระไตรปิฎก ดังคำประพันธ์ที่ว่า *"ผู้ใดหมายเมืองมิ่งพิมานสวรรค์ อุตส่าห์สรรสืบเสาะนุสนธิ์สอน พึงพากเพียงเรียนปิฎกอุดมบวร ให้รู้คำพุทธพรกำหนดนัย ให้เจนจัดชัดจบประจักษ์จิต พระภาษิตพุทธพจน์อย่าสงสัย จะนำสัตว์ลัดลุศิวาลัย ให้พ้นภัยพาธาไม่มาพาน"* โดยแนะนำว่า *"อยากรู้ลึกศึกษาบาลีวาง ได้เป็นทางพระนิพพานผลาญมารมรณ์"*

๔. เป็นหลักฐานบันทึกว่า สมัยนี้เปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้ร่ำเรียนเขียนอ่านเช่นผู้ชาย ต่างจากแบบเรียนฉบับที่เป็นกาพย์ ดังปรากฏหลักฐานในข้อความว่า *"ข้าข้อพะณะมาศาสนะ แต่ กะขะ ก ข ก กา คลี่ ไว้ให้หมู่กุมาระ**ตรุณี** ดูคดีจำข้อต่อปรีชา"* หรือ *"..ว่าไว้ให้เห็นเป็นตัวอย่างพอเป็นทางเล่าเรียนเพียรศึกษา กุมาระ**กุมารี**มีปรีชา จงไตรตราดูให้แน่อย่าแปรปรวน"*

ปฐมมาลา คำกลอน : ฉบับ ศวน. ๒

ที่มาและลักษณะ

แบบเรียนฉบับนี้ต้นฉบับที่ศึกษาเป็นเอกสารอัดสำเนา ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช จัดพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๕ ชุดวรรณกรรมปักษ์ใต้ อันดับ ๖ ให้ชื่อว่า **ปฐมมาลาแบบเรียนภาษาไทย** พ.ศ. ๒๓๐๑, จ.ศ. ๑๑๑๙ จากคำนำปรากฏว่า นายแก้ว ศรีสมัย ได้คัดลอกมาจากต้นฉบับเดิมซึ่งเป็นหนังสือสมุดข่อยโบราณ ที่ผู้คัดลอกพบในจังหวัดพัทลุง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ เนื้อความค่อนข้างสมบูรณ์ คัดลอกเสร็จในวันที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๔ (จ.ศ. ๑๓๒๓)

อนึ่ง ผู้คัดลอกให้ชื่อว่า ปฐมมาลา แบบเรียนภาษาไทย พ.ศ.๒๓๐๑, จ.ศ.๑๑๑๙ ด้วยเหตุว่าระบุวันเดือนปีที่รจนาเสร็จสิ้นไว้ว่า

“ปีมะเส็งนพศกเดือนอาสาธ ศักราชล่วงไปแล้วใจเอ๋ย
***พันร้อยสิบเก้าปี**ลี้ลับเลย เราเฉลยพจน์เสร็จสำเร็จลง”*

ซึ่งคลาดเคลื่อนกับฉบับ ศวน.๑ ที่ระบุว่า “**พันสองร้อยสิบเก้าปี**” พิจารณาจากรูปแบบคำประพันธ์และข้อความในเนื้อหาสันนิษฐานได้ว่า ตัวเลขจุลศักราชที่ระบุในฉบับนี้มีการคัดลอกผิดพลาดต่อ ๆ กันมา

จุดมุ่งหมายในการคัดลอก

เหมือน ปฐมมาลา คำกลอน : ฉบับ ศวน.๑

เนื้อหา

ตรวจสอบกับปฐมมาลาคำกลอน ฉบับ ศวน. ๑ ปรากฏว่าเป็นสำนวนเดียวกันสามารถใช้ตรวจสอบคำที่ขาดหายหรือลบเลือนไปได้ จากที่ตรวจสอบพบว่าข้อความขาดหายไปเป็นวรรคบ้างบางตอน ทำให้ต่อกลอนผิดวรรคไปจึงไม่ได้สัมผัสบังคับในบางจุด

บทบาทและหน้าที่

ผู้คัดลอกกล่าวไว้ในคำนำว่า *“เป็นหนังสือที่เคยได้ใช้เป็นแบบเรียนสอนสวดอ่านในวัดมาแต่สมัยโบราณ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖ – ๒๔๗๐ สมัยเมื่อข้าพเจ้ายังเป็นเด็กวัด พระอาจารย์เมฆ เกสโร อาจารย์ของข้าพเจ้ายังเคยได้หาให้ข้าพเจ้าสวดอ่าน จนบางตอนยังคงจำได้อยู่จนบัดนี้”* (ปฐมมาลา : แบบเรียนภาษาไทย พ.ศ. ๒๓๐๑, จ.ศ. ๑๑๑๙ : หน้าคำปรารภ) ผู้คัดลอกยังได้แสดงความคิดเห็นในเรื่องนี้ต่อไปว่า *“... และโดยที่เห็นว่าหนังสือนี้แม้จะได้แต่งขึ้นเมื่อปี จ.ศ. ๑๑๑๙ หรือ พ.ศ. ๒๓๐๑ ประมาณ ๒๐๐ ปีมาแล้วก็ยังไม่ล้าสมัย ท่านผู้แต่งได้วางรากฐานภาษาไทยไว้หลายแง่หลายมุม จัดระเบียบภาษาไว้สละสลวยมาก จึ่งได้จัดการคัดลอดเพื่อพิมพ์ขึ้นรักษาวรรณคดีชิ้นนี้ไว้สืบไป เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้รู้ว่าในสมัยโบราณการศึกษาทางหลักภาษาไทยเป็นมาอย่างไร ยากง่ายแค่ไหน ผิดแผกกับสมัยนี้อย่างไร ภาษาไทยของเราได้วิวัฒนาการมาอย่างไร และจะถึงซึ่งวิบัติอย่างไร ซึ่งรัฐบาลกำลังเป็นห่วงอยู่อย่างมากในขณะนี้...เท่าที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาและอาศัยการสอบถามท่านผู้สูงอายุที่เคยใช้ศึกษาในวัดเมื่อ ๔๐-๕๐ ปีมาแล้ว (ขณะเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔) ท่านก็กล่าวว่าใช้เป็นหนังสือสำหรับหัดสวดอ่านในระยะเริ่มแรกของการอ่าน และกาลต่อมาหรือก่อนแต่นั้น บางสำนักใช้ศึกษาควบคู่กับ “จินดามณี” ที่ท่านโหราธิบดีผู้เจนจัดในอักษรศาสตร์ได้แต่งขึ้นใช้เป็นแบบเรียนในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช กรุงศรีอยุธยา ข้อความบางตอนในหนังสือนี้*

บ่งไว้ชัดเจนว่า ท่านเพียงแต่วางหลักย่อ ๆ ไว้และว่า 'ถ้าใครใคร่รู้ ให้ดูสารา เพียรยลค้นหาจินดามณี' ไปในตัวด้วย" (ปฐมมาลา : แบบเรียนภาษาไทย พ.ศ. ๒๓๐๑, จ.ศ. ๑๑๑๙)

จินดามณี : ฉบับ สทษ. ๑

ที่มาและลักษณะวรรณกรรม

แบบเรียนฉบับนี้สถาบันทักษิณคดีศึกษาให้ชื่อว่า **จินดามณี** ได้มาจากวัดสทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เป็นหนังสือบุดดำ สภาพเกือบสมบูรณ์ ใช้คำประพันธ์หลายชนิด ทั้งกาพย์ โคลง และฉันท์ มีร้อยแก้วแทรกบ้างบางส่วน ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ หมายเลขทะเบียน ๑๙๙๒.๐๐๒

จุดมุ่งหมายในการคัดลอก

ใช้เป็นแบบเรียนเพื่อเรียนรู้การเขียนอ่านคำไทยและการแต่งคำประพันธ์

เนื้อหาสาระ

แบบเรียนฉบับนี้ คัดลอกข้อความจาก **จินดามณี** ของพระโหราธิบดี ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ละข้อความบางส่วนซึ่งอาจจะเป็นเพราะยากเกินไปและนำมาใช้ได้น้อย เช่น อักษรศัพท์ คำฉันท์บางประเภท คำประพันธ์ประเภทที่ต้องถอดรหัส เช่น อักษรเลข ไทยนับ ไทยหลง ฤาษีแปลงสาร เป็นต้น เริ่มต้นด้วยคำนมัสการ เนื้อหาเรียงตามลำดับดังนี้

๑. ตัวอย่างคำที่ใช้ ส เช่น *"สมบูรณสาครแลสิน- ธุสมุทยสมสมร สารภีสมรรถสร แลตรัสสละสมาคม"*

๒. ตัวอย่างคำที่ใช้ ศ เช่น *"อาศรมศิลแลศิวา ศรโศตรเศรษฐี อากาศแลพิศมศุลี ยศศักดิอัศวา"*

๓. ตัวอย่างคำที่ใช้ ษ เช่น *"อักษรรากษษแลยักษ แลเกษบุษบา พฤกษาฤาษีบุรุษมา- นุษยภิกษุเหาะหรรษ"*

๔. คำที่ใช้ไม้ม้วน ๒๐ คำ *"ใฝ่ใจแลให้ทาน ทั้งนอกในแลใหม่ใส ใครใคร่แลยองใย อันใดใช้แลใหลหลง ใส่กลสะใภ้ใบ้ ทั้งใต้เหนือแลใหญ่ยง ใกล้ใบแลใช่จง ญี่สิบม้วนคือวาจา"* ต่อด้วยตัวอย่างการใช้ไม้มลาย ๘๐ คำ

๕. การใช้ ฤ ฤา ฦ ฦา ดังมีคำอธิบายเป็นภาษาร้อยแก้วว่า *"บุทคลใดจะเขียนหนังสือกาพยโคลงพากยฉันท ให้ดูอักษร สี่ตัว คือ ฤ ฤา ฦ ฦา นี้ให้ชอบกับกลอนควรใส่จึงใส่ มิชอบกลอนอย่าใส่ ไม่รู้อ่านก็มิฟัดเลย รู้อ่านก็ฟัดกันแล ผู้รู้เขียนให้เขียนดังนี้ ชอบฤทธิให้ใส่ฤทธิ ชอบ*

ริทธิ ให้ใส่ริทธิ ชอบพฤนทร ให้ใส่พฤนทร ชอบพรินทร ให้ใส่พรินทร ชอบ รึ ตัวนี้ ให้ใส่ตัวนี้ ชอบ ฤ ตัวนี้ ให้ใส่ตัวนี้...”

๖. จำแนกอักษร ๓ หมู่ ขึ้นต้นด้วยบทนโม ต่อด้วยสระ ๒๐ ตัว แล้วจึงขึ้นอักษร ๓ หมู่ (ก ข) ดังนี้

“ นโมพุทธาย สิทธ์ อ อา อิ อี อึ อื อุ อู ฤ ฤๅ ฦ ฦๅ เอ แอ ไอ ไอ โอ เอา อำ อะ

ข ฃ ฉ

ก จ

ค ต ฆ ง ช ซ ฌ ญ ...”

กิ กึ กุ

๗. การแจกลูก ดังตัวอย่าง “ก กา กี กื กู เก แก ไก ใก โก เกา กำ กะ ฯ” จินดามณีฉบับนี้มีตัวอย่างการแจกลูกมากกว่าจินดามณี ฉบับของพระโหราธิบดี หมู่ละ ๓-๔ ตัวอย่าง

๘. การผันอักษร อักษรแต่ละหมู่มีรูปแบบผันตามเสียง เช่น

ขา ก่า

อักษรสูง ข่า อักษรกลาง กา ก้า อักษรต่ำ ทา ท้า

ข้า ท่า

ตัวอย่างการผันอักษรก็มีมากกว่าฉบับของพระโหราธิบดีเช่นกัน

๙. การแจกลูกและฝันอักษรในแม่เกย พบว่า แม่เกยในสมัยนี้ รวมเอาแม่เกอว และคำที่ประสมด้วยสระในแม่กกาบางเสียงเข้าไปด้วย ดังนี้

“ เกย กาย กาว กิว กีว กึย กืย กุย กูย เกว แกว โกย กอย กวย เกียว เกือย เกีย เกียะ เกือ เกือะ เกอ เกอะ กัว กัวะ เกะ แกะ โกะ เกาะ กุ° กรรม กอ ก่อ ก้อ กัย กือ”

๑๐. สรุปแม่ต่าง ๆ ที่ใช้ในภาษาไทย เป็น ๑๐ แม่ด้วย โคลงสี่สุภาพดังนี้

*“**นโม กข** จึ่ง **ก กา***
ตามอักษรอรรถา แต่งไว้
***กน กง กด กม** มา ตามต่อ*
***กบ กก เกย** สุดไซร้ สิบนี้คำไท”*

๑๑. การใช้เครื่องหมายต่าง ๆ ดังคำประพันธ์ที่ว่า

“เป็นเสมียรเรียนรอบรู้ วิสัน์ท[วิสรรชนีย์]

พินธุ์เอกพินธุ์โทฑัณฑ์ ฆาฏคู้
ฝนทองอีกฟองมัน นฤคหิต นั้นนา
แปดสิ่งนี้ใครรู้ จึงให้เป็นเสมียร”

๑๒. อธิบายวิธีการแต่งคำประพันธ์ ทั้ง โคลง กาพย์และฉันท์ รวมทั้งโคลงกลบทแบบต่าง ๆ พร้อมตัวอย่างและแผนผัง ทั้งนี้มีการตัดคำอธิบายและตัวอย่างบางส่วนออก การเรียงลำดับเนื้อหาไม่ตรงกับจินดามณี ฉบับของพระโหราธิบดี

กล่าวโดยสรุป เนื้อหาเหมือนจินดามณี ฉบับของพระโหรธิบดีเกือบสมบูรณ์ ตัดข้อความบางส่วน เช่น บทไหว้พระรัตนตรัยตอนต้นที่แต่งด้วยร่าย อักษรศัพท์ทั้ง ๓ ตอน คำอธิบายและตัวอย่างคำประพันธ์บางส่วน แต่ก็มีตัวอย่างเพิ่มขึ้นบ้างบางส่วนมีการใช้อักษรขอมเขียนหัวข้อสำคัญบางประการด้วยและมีโคลงเพิ่มขึ้น ๑ บท คือ โคลงบาทกุญชรหรือวิชุมาลี ที่ว่า

“สารนี้นุชซ่อนไว้ ในหมอน
อย่าแม่อย่าวอนเอา อ่านเหล้น
แม้นอนราช[นาฏ]เอานอน เปนเพื่อน ราแม่
คืนค่ำอย่าได้เว้น วางใจ”

บทบาทและหน้าที่

๑. ใช้เป็นตำราสอนหนังสือไทยสำหรับศึกษาเรียนรู้ด้วยตัวเองให้มีความรู้ในด้านภาษาไทยให้ละเอียดแตกฉานและลึกซึ้งยิ่งขึ้นหลังจากเรียนแบบเรียนปฐมมาลาแล้ว

๒. เป็นเครื่องมือฝึกฝนให้มีความรู้ด้านการแต่งคำประพันธ์ เพราะเนื้อหาว่าด้วยลักษณะที่เกี่ยวกับฉันทลักษณ์ในคำประพันธ์เป็นส่วนใหญ่ เช่น แม่ตัวสะกด คำเป็นคำตาย การใช้วรรณยุกต์ คำครุคำลหุ คณะของฉันท์ กาพย์ และโคลงเป็นต้น

๓. เป็นเครื่องบันทึกหลักฐานว่าแม้จะมีรูปวรรณยุกต์ครบทั้ง ๔ รูป แล้วแต่นิยมใช้เพียง ๒ รูป คือ เอก โท ซึ่งตรงกับที่มีอยู่ในสมัยพ่อขุนรามคำแหง

๔. เป็นต้นเค้าของตำราในสมัยต่อ ๆ มากระทั่งถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ดังคำปรารภของนายแก้ว ศรีสมัย(ปฐมมาลา : แบบเรียนภาษาไทย พ.ศ.๒๓๐๑, จ.ศ. ๑๑๑๙. ม.ป.ป. : หน้าคำนำ) ที่ว่า *“บางสำนักได้ใช้ (ปฐมมาลา) สอนศิษย์ควบคู่กับ “**จินดามณี**” ซึ่งท่านพระโหราธิบดี ผู้เจนจัดในอักษรศาสตร์ได้แต่งขึ้นใช้เป็นแบบเรียนในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช กรุงศรีอยุธยา ข้อความบางตอนในหนังสือนี้ (ปฐมมาลา) บ่งไว้ชัดว่า ท่านเพียงแต่วางหลักย่อ ๆ ไว้ และว่า ‘ถ้าใครใคร่รู้ ให้ดูสารา เพียรยลค้นหา **จินดามณี**’ มาศึกษาประกอบจึงจะเข้าใจชัดแจ้งขึ้น ข้าพเจ้าเข้าใจว่า การแต่ง (ปฐมมาลา) เป็นการแต่งเพื่อประกอบ ‘**จินดามณี**’ ไปในตัวด้วย”* และ

ยังแสดงความคิดเห็นอีกว่า *"แม้ว่าภาษาไทยของเราจะวิวัฒนาการมากมายอย่างไรแล้วก็ตามก็ยังคงใช้หลักตาม '**ปฐมมาลา**' และ '**จินดามณี**'...ซึ่งยังไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้อยู่อีกมาก"* แม้ใน**ปฐมมาลา คำกลอน**ก็ย้ำให้เห็นความสำคัญของ '**จินดามณี**' ดังนี้ *"เราว่าแก้แต่ย่อพอให้รู้ จงหมั่นดูในลิขิตประดิษฐ์สอน พระประถมมาลาที่ว่าวอน **ยังย่อหย่อนให้ค้นหาจินดามณี**"*

จินดามณี : ฉบับ สทษ. ๒

ที่มาและลักษณะ

แบบเรียนนี้ สถาบันทักษิณคดีศึกษากำหนดชื่อว่า**จินดามณี ฉบับพระนารายณ์** เลขหมู่หนังสือ อ.๑๘๐.๐๒๐ ได้รับเมื่อ ๓๑ สิงหาคม ๒๕๒๖ เป็นหนังสือบุดขาว สภาพชำรุด ส่วนต้นหายไปหลายบท ใช้คำประพันธ์หลายชนิด ทั้ง กาพย์ โคลง และฉันท์ มีร้อยแก้วแทรกบ้างบางส่วน

จุดมุ่งหมายในการคัดลอก

เหมือนจินดามณี : ฉบับ สทษ.๑

เนื้อหาสาระ

เนื้อหาเดินตามแนวจินดามณี ฉบับของพระโหราธิบดี เช่นเดียวกับ จินดามณี : ฉบับ สทษ. ๑ ดังมีหัวข้อเนื้อหาต่อไปนี้ คือ มีอักษรศัพท์แต่ข้อความในส่วนต้นขาดหายไป ข้อน่าสังเกตคือในส่วนปลาย มีคำศัพท์เพิ่มเติมจากจินดามณี ฉบับของพระโหราธิบดีจำนวนหนึ่ง ต่อจากนั้นเป็นตัวอย่างคำที่ใช้ ส ศ ษ คำที่ใช้ไม้ม้วน ๒๐ คำ คำที่ใช้ไม้มลาย ๘๐ คำ ตัดหลักการใช้ ฤ ฤๅ ฦ ฦๅ ออก ต่อด้วยการจำแนกอักษร ๓ หมู่ การแจกลูก การผันอักษร การแจกลูกและการผันอักษรในแม่เกย ต่อจากนั้นเป็นคำอธิบายเรื่องการแต่งคำประพันธ์ชนิดต่าง ๆ อันได้แก่ฉันท์ กาพย์ และโคลง พร้อมตัวอย่างและแผนผังเช่นเดียวกับ**จินดามณี** : ฉบับ สทษ. ๑ ในส่วนตัวอย่างของคำประพันธ์ประเภทโคลง มีกลโคลงแบบต่าง ๆ เพิ่มจากจินดามณี ฉบับของพระโหราธิบดี หลายบท เช่น ประทุมผกา ๖ ประทุมกลัด ๗ เป็นต้น รายละเอียดแต่ละตอนส่วนใหญ่เหมือนจินดามณี : ฉบับ สทษ. ๑ แต่มีรายละเอียดมากกว่า ถ้าเทียบกับจินดามณี ฉบับพระโหราธิบดีจะพบว่ามีการตัดข้อความย่อย ๆ ออกบ้างบางส่วนขยายตัวอย่างมากขึ้นบางส่วน เช่นตัวอย่างการแจกลูกเป็นต้น และมีการเรียงลำดับเนื้อหาต่างกันในบางส่วน

บทบาทและหน้าที่

๑. เหมือนจินดามณี : ฉบับ สทษ. ๑ และ

๒. เป็นต้นทุนในการแต่งคำประพันธ์ เพราะมีอักษรศัพท์จำนวนมากเพิ่มเติมกว่าแบบเรียนต้นฉบับจินดามณี ฉบับของพระโหราธิบดี

๓. เป็นตำราการแต่งคำประพันธ์ที่มีรายละเอียดมากกว่าในตำราอื่น ๆ ที่พบในจังหวัดภาคใต้ เหมาะสมแก่ผู้ที่สนใจในด้านนี้โดยเฉพาะสำหรับศึกษาให้ลึกซึ้งและแตกฉานยิ่งขึ้นโดยเฉพาะโคลงกลบท

๔. ช่วยกระตุ้นให้คิดกลบทต่าง ๆ ด้วยรูปทรงแปลก ๆ ดังตัวอย่าง กลบทที่เพิ่มเข้ามาในตอนท้ายอีกจำนวน ๗ บท ๗ รูปแบบ (อาจมีมากกว่านี้แต่ขาดหายไป เพราะอยู่ท้ายเล่มและไม่มีข้อความแสดงว่าเนื้อหาจบลงเพียงแค่นี้)

จินดามณี : ฉบับ สทษ. ๓

ที่มาและลักษณะ

แบบเรียนฉบับนี้ต้นฉบับเป็นหนังสือบุดขาว คัดลอกรวมอยู่กับเรื่องกำเนิดมนุษย์ และประถมมาลา สถาบันทักษิณคดีศึกษาใช้ชื่อว่า **เรื่องกำเนิดมนุษย์ ประถมมาลา และจินดามณี** นายประดิษฐ์ ประยูรบุตร โรงเรียนวัดท่าดินแดง อำเภอปากพยูน จังหวัดพัทลุง ได้จากวัดหัวหมอน ตำบลนาโหนด อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง มอบให้สถาบันทักษิณคดีศึกษาเมื่อ ๓๑ สิงหาคม ๒๕๒๖ สถาพชำรุด

จุดมุ่งหมายในการคัดลอก

เพื่อใช้เป็นแบบเรียน

เนื้อหาสาระ

คัดลอกมาจากจินดามณี ฉบับของพระโหราธิบดี ตอนต้นตัดเนื้อหาที่เป็นอักษรศัพท์ออก มีคำนมัสการต่อด้วยตัวอย่างคำที่ใช้ ส ศ และษ คำที่ใช้ไม้ม้วน ๒๐ คำ ไม้มลาย ๘๐ คำ ข้อคิดในการใช้ ฤ ฤๅ ฦ ฦๅ ที่เป็นบทร้อยกรอง เนื้อความขาดหายไปเพียงแค่นี้

การคัดลอกมีการเปลี่ยนแปลงคำบ้างบางคำ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ฉบับพระโหราธิบดีว่า

⊙ **ศ ษ ส** แลไม้ม้วน แลไม้มลายบ็เว้นเวียน
ผู้ใด**จ**อ่านเขียน จงปรหญัดอย่าดูเบา
⊙ ส่วนผู้**จำนองฉัน** **ท**นี้นามกรเกา
คือบรมพุทเธา **รส**ตั้งบำเพ็ญบุญ

◦ ผู้มีอำนวยทาน **แลส้างกุศลเปนทุน**
มากแล้ว**มาเพิ่มภุล** อันชอบไว้ในโลกา

ฉบับ สทษ. ๓ ว่า

◦ **ส สาม**แลไม้ม้วน ไม้มลายบเว้นเวียน
ผู้ใดจักอ่านเขียน จงประหยัดอย่างดูเบา
◦ ส่วนผู้**จำมลองฉันท์** นี้นาม**ประกอบเคา**
คือบรมพุทเธา **สร**ตั้งบำเพ็ญบุญ
◦ ผู้มีอำนวยทาน **อีกทั้งศีลเป็นต้นทุน**
มากแล้ว**จึงมาพูน** อันชอบไว้ในโลกา

บทบาทและหน้าที่

ผู้คัดลอกคงต้องการให้เป็นตำราเรียนหลักการเขียนการอ่านคำไทยประกอบตำราประถมมาลาที่คัดลอกไว้ด้วยกัน

ประถม ก กา : ฉบับ สทษ.

ที่มาและลักษณะ

สถาบันทักษิณคดีศึกษา ให้ชื่อว่า **กกาแจกลูกและวรวงศ์** เลขทะเบียน ๑๙๙๒.๑๑๐ นางสาวจิตตนา หนูณะ หมู่ ๑ ตำบลสระแก้ว อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช มอบให้เมื่อ ๘ สิงหาคม ๒๕๒๗ เป็นหนังสือบุดขาว สภาพชำรุด คำประพันธ์เป็นคำกาพย์

จุดมุ่งหมายในการคัดลอก

เพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกอ่านท่องจำคำที่มีคำสะกดในมาตราแม่ต่าง ๆ

เนื้อหาสาระ

เนื้อหาคัดลอกจากหนังสือประถม ก กา (กข ก กา) เฉพาะที่เป็นบทอ่านคำกลอน(กาพย์) ท้ายมาตราแม่ต่าง ๆ โดยใช้สำเนียงภาษาถิ่น แต่ตัวอย่างที่ยกมา ใช้อักษรปัจจุบันเพื่อความสะดวกในการพิมพ์และอ่าน มีดังนี้

๑. แม่กกา มี ๖ บท แต่งด้วยกาพย์ยานี ๑๑ ดังตัวอย่าง *“แม่ไก่อยู่ในตะกร้า ไข่ไข่มาสี่ห้าใบ อีแม่กาก็มาไล่ อีแม่ไก่ไล่ตีกา”*

๒. แม่กก มี ๙ บท แต่งด้วยกาพย์ยานี ๑๑ ดังตัวอย่าง *"ปลาอุกปลาดุกดัก แลปักหลักแลครกสาก ชักเสาเอาเชือกลาก จะผูกจากให้จักตอก"*

๓. แม่กง มี ๙ บท แต่งด้วยกาพย์ยานี ๑๑ ดังตัวอย่าง *"ระฆังดังหง่าง ๆ ฆ้องใหญ่กว้างคราง หึ่ง ๆ กลองหนังดังตึง ๆ ตีกระดึงดังกริ่ง ๆ"*

๔. แม่กด มี ๑๒ บท แต่งด้วยกาพย์ยานี ๑๑ ดังตัวอย่าง *"นักปราชญ์ฉลาดคิด พูดไม่ผิดซื่อสัตย์หมด จะเกิดประเสริฐยศ มิได้อดแต่สักนิด"*

๕. แม่กน มี ๑๕ บท แต่งด้วยกาพย์ยานี ๑๑ ดังตัวอย่าง *"คนญวนเขมรมอญ อยู่นครพันแสนหมื่น ชวนกันหมั่นตัดฟืน คนแตกตื่นไปซื้อมัน"*

๖. แม่กบ มี ๑๓ บท แต่งด้วยกาพย์ฉบัง ๑๖ ดังตัวอย่าง *"เอาลอบดักกบพบตะขาบกัดปวดปลาบ ๆ เลือดอาบแสบเจ็บเหน็บชา"*

๗. แม่กม ๑๕ บท แต่งด้วยกาพย์ฉบัง ๑๖ ดังตัวอย่าง *"ที่ลุ่มที่หลุมเอาดินถม น้ำท่วมเลนตม ตักน้ำใส่ตุ่มเปี่ยมเต็ม"*

๘. แม่เกย ๑๗ บท แต่งด้วยกาพย์สุรางคนางค์ ๒๘ ดังตัวอย่าง *"ปลาชิวปลาสร้อยเรือยาวใหญ่น้อย พายคิ้วพายทุ้ย ปล้าเค้าสวาย ปลากรายดุกอุย คนใส่เสื้อครุย คนถุยน้ำลาย"*

บทบาทและหน้าที่

๑. ใช้เป็นสื่อฝึกอ่านท่องจำจนอ่านได้คล่อง ดังที่ว่า *"เด็ก ๆ จงจำ หนังสือทำคำเปนภาษาไท อ่านให้หลายหน จำจนขึ้นใจ แล้วอ่านอื่นไป ตามใจของเรา"*

๒. เป็นเครื่องมือกระตุ้นให้เด็กอยากเรียนหนังสือ ดังเนื้อความว่า

"เกิดมาเปนคน หนังสือเปนต้น วิชาหนาเจ้า
ถ้าแม้นไม่รู้ อดสูอายเขา เพื่อนฝูงเยาะเย้า
ว่าเง่าว่าโง่
ลางคนเกิดมา ไม่รู้วิชา เคอะอยู่จนโต
ไปเป็นข้าเขา เพราะเง่าเพราะโง่ บ้างเป็นคนโซ
เที่ยวขอก็มี
แม้นรู้วิชา ประเสริฐหนักหนา ชูหน้าราศี
จะไปแห่งใด มีคนปรานี ยากไร้ไม่มี
สวัสดีมงคล"

๓. เป็นสื่อให้ข้อคิดให้คติ บทอ่านผู้รจนาเนื้อความบางตอนให้ข้อคิดที่น่าสนใจเช่น

"นักปราชญ์ฉลาดคิด พูดไม่ผิดซื่อสัตย์หมด

จะเกิดประเสริฐยศ มิได้อดแต่สักนิด”

“เป็นเจ้าคุณมีบุญล้น มีผู้คนใช้เสมียน
เป็นคนหมั่นเล่าเรียน ให้พากเพียรเรียนทุกคน
คนพาลสันดานโง่ เป็นคนโซเดินถนน
ขอทานท่านเลี้ยงตน เดินดั้นด้นซุกซนไป”

๔. ใช้เป็นเครื่องมือเกลี้ยกล่อมเด็กมีลีลาสื่อสารกับเด็กโดยตรง ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกอยากให้ความร่วมมือ เช่น

“ใคร ๆ ให้อุตสาห์ เล่า ก กา จำไว้หนะ
ได้ดีมีมานะ จำได้จะให้ต่อไป”
“ดูราลูกทารก นี้แล กก กะ ก กา
จำไว้ให้อุตส่าห์ ทีนี้หนาจะว่ากง”
“เด็ก ๆ อย่าใหลหลง ดูเรื่องกง ก กา บ้าง
ดูไปตั้งใจฟัง เบื้องหน้ายังจะว่ากด”
“อ่านกบจบแบบฉบับนี้ อุตส่าห์อย่าลี้ อย่าหนีอย่าไปไกลครู”
“บทใดสงสัยให้ถาม ครูจะบอกความ ไปตั้งแต่ตนจนเกย”

ประถม ก กา : ฉบับหนังสือแบบเรียนเก่าฯ

ที่มาและลักษณะ

แบบเรียนฉบับนี้เป็นหนังสือเด็กพิมพ์ชื่อที่หน้าปกว่า **ประถมกกา หนังสือแบบเรียนเก่าตามคำบอกเล่าของคุณยายลาภ ด้วงสุข** โดยคุณยายลาภ ด้วงสุข (บทท่องจำ) อาจารย์กุลยา อิทธิการุญ (ถอดเสียงเรียบเรียง) อาจารย์สุนทรี สังข์ยุทธ์ (ตรวจสอบ) จำนวน ๒๐ หน้า พิมพ์ครั้งที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๔๙ ภูมิปัญญาชาวบ้าน ชุดที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๔๙ วัดภูเขาทอง ตำบลน้ำผุด อำเภอเมือง จังหวัดตรัง คุณยายลาภ ด้วงสุข อายุ ๘๗ ปี (พ.ศ. ๒๕๔๙) เรียนหนังสือที่บ้าน พ่อเป็นผู้สอน อ่านออก (เขียนไม่ได้) เริ่มเรียน กไก่ แม่กกา แม่กก แม่กง แม่กด แม่กบ แม่กม และแม่เกย กระทั่งอ่านภาษาบาลีได้ หนังสือนี้จัดพิมพ์โดยบริษัทณัฐเฟมจำกัด

จุดมุ่งหมายในการจัดพิมพ์

เหมือนประถม ก กา : ฉบับ สทษ.

เนื้อหาสาระ

เหมือนประถม ก กา : ฉบับ สทษ.

บทบาทและหน้าที่

๑. เหมือนประถม ก กา : ฉบับ สทษ.

การสืบทอด

จัดพิมพ์เป็นหนังสือสำหรับเด็ก โดยบริษัท ณัฐ เฟม จำกัด พิมพ์ที่โรงพิมพ์สันติศิริ จำหน่ายราคา เล่มละ ๑๕๙ บาท

อนึ่งมีข้อน่าสังเกตว่า รูปแบบคำประพันธ์ในแม่เกยเป็นกาพย์สุรางคนางค์ หากการพิมพ์ได้พิมพ์ตามรูปแบบของคำประพันธ์จะทำให้ผู้อ่านได้เรียนรู้รูปแบบคำประพันธ์ไปด้วย การนำมาพิมพ์ตามรูปแบบกาพย์ยานี ๑๑ ทำให้รสจากคำสัมผัสเสียไป ความไพเราะจากลีลาจังหวะก็สูญเสียไปด้วย

ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๑

ที่มาและลักษณะ

แบบเรียนฉบับนี้สถาบันทักษิณคดีศึกษาให้ชื่อว่า **ประถา ก กา และสุบินกุมาร** เลขหมู่ อ. ๑๘๐.๐๒๒ ได้รับเมื่อวันที่ ๓๑ สิงหาคม ๒๕๒๖ ไม่ปรากฏที่มา เป็นหนังสือบุดขาว สภาพสมบูรณ์ ระบุชื่อผู้คัดลอกและจุดมุ่งหมายในการคัดลอก ดังที่เขียนไว้ต้นข้อความว่า *"หน้าต้นสมุดนโม แลท่านนักสวดเอ๋ย ข้าเขียนให้ไอ้หมาสวด จนเอวแข็ง"* หน้าปลายเป็นเรื่อง**สุบินกุมาร**จารไว้ว่า *"ฉบับสิ้นเสียแล้วข้าพเจ้าสนเขียน แม้นผิดเพี้ยนอย่าได้ว่าฉันให้เจ็บเหมือนเหน็บหนาม ตัวสุบินยังอีก ฯ เขียนตามแบบ....."* ท้ายเรื่องพระสุบินซึ่งคัดลอกไว้เฉพาะตอนต้นจบลงด้วยข้อความว่า *"หนังสือจบณวันอาทิตย์ เดือนสิบสอง ปีมะเส็ง ตรีศก ได้เขียนสองมือ มือหนึ่งข้า มือหนึ่งไว เอ้ย จุลศักราช ๑๒๔๓ ปี ฯ/ : ๛"* ตรงกับสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

ลักษณะคำประพันธ์เป็นกาพย์ได้แก่กาพย์ยานี ๑๑ กาพย์สุรางคนางค์ ๒๘ และกาพย์ฉบัง ๑๖

จุดมุ่งหมายในการคัดลอก

ให้เป็นหนังสือแบบเรียนภาษาไทยสำหรับให้ผู้เรียนซึ่งเป็นเด็กวัด หรือสามเณรฝึกหัดอ่านเขียนจนคล่อง ทั้งยังสอดแทรกเนื้อความเพื่ออบรมสั่งสอนในเรื่อง ภาระหน้าที่ คุณธรรม จริยธรรมไปด้วย

เนื้อหาสาระ

ประถม ก กา หัดอ่านคำกาพย์ : ฉบับ สทษ.๑ (สถาบันทักษิณคดีศึกษา สำนวนที่ ๑) ฉบับนี้คัดลอกเนื้อความมาจากแบบเรียนหลวง ชื่อ**ประถม ก กา หัดอ่าน** แต่มีเนื้อความจากแม่ ก กา ถึงแม่กม เท่านั้น มีความยาวเพียง ๑๒๔ บท เนื้อความขาดหายไปด้วยเหตุผลว่า *"ฉบับสิ้นเสียแล้ว"* การคัดลอกได้ดัดแปลงไปจากเดิมโดยมีการเปลี่ยนแปลงถ้อยคำบ้าง เพิ่มเติมข้อความบ้างดังตัวอย่าง

สำนวนปถมก กาหัดอ่าน(แบบเรียนหลวง)ว่า	
◦***จะใคร่รู้วิชา***	*ขอเทวามาค้ำชู*
ที่ใดข้าไม่รู้	*เล่าว่าดูรู้แลนา*
◦***ไชยโยขอเดชะ***	***ไชยชะนะแก่มารา***
ระบือให้ลือชา	***เดชะสามาไชยโย***
◦***ไชยโยขอเดชะ***	***ไชยชะนะแก่โลโภ***
โทโสแลโมโห	***อย่าโลเลโจ้เจ๋ใจ***
◦***กุมาระกุมารี***	***ตะรุณีที่เยาว์วัย***
จะพ่อพอเข้าใจ	***ให้รู้จำคำวาที***

สำนวนประถม ก กาหัดอ่าน : ฉบับ สทษ.๑ ว่า	
◦***จะใคร่รู้ซึ่งวิชา***	***ขอเทวามาค้ำชู***
มิรู้จะให้รู้	*ครูได้เล่าให้เข้าใจ*
◦*ข้าขอมีตะบะ*	*มีเดชะเดโชไชย*
ประสิทธิ์ฤทธีไกร	*ชัยชนะแก่ชนา*
◦***ไชโยขอเดชะ***	***ชัยชนะแก่มารา***
ระบือให้ภาชา	***เดชะสามาไชโย***
◦***ไชโยขอเดชะ***	***ชัยชนะแกโลโภ***
โทสะแลโทโส	*แลโมโหอย่าบีฑา*
◦*ก ข นอโมไท*	*ขอจำได้ในมนา*
โมหะแลโมหา	***อย่าโลเลโจ้เจ๋ใจ***
◉***กูมาระกูมารี***	***ตรุณีที่เยาว์ววัย***
จะล่อพอเข้าใจ	***ให้รู้จำคำวาที***

ในการคัดลอกนอกจากจะแตกต่างกันเพราะใช้คำแตกต่างกันไปบ้างบางคำ บางวรรคแล้ว บางบทยังขาดหายไปอีกด้วยทั้งที่โดยจงใจและที่คัดลอกตกทั้งนี้พิจารณาได้จากคำส่งสัมผัส แต่ก็มีแต่งเพิ่มเติมหลายตอน บางตอนเพิ่มเติมเพียงบทเดียวบางตอนเพิ่มเติมหลายบทในส่วนที่ผู้คัดลอกเห็นว่าควรเพิ่มเติม ส่วนใหญ่จะเป็นการเน้นย้ำสิ่งที่ควรประพฤติและไม่ควรประพฤติ ดังตัวอย่างบทที่แต่งเพิ่มดังนี้

"พ่อแม่ด่าทอ อย่าได้ต่อล้อ ว่าถ้อต่อคำ
สอนด่าว่าไร ให้ดูใจจำ อย่าเล่นเย็นค่ำ
จำคำวาที"

และ

"ทำดีจะมีปัญญา อย่าหลู่ครูบา ฝึกไว้ให้ไหว้อาจารย์
เรียนจบนบนอบกราบกราน วันทาอาจารย์ ให้ไหว้สการกระดานครู

อย่าทำย่ำเหยียบลบหลู่ คำรพจบครู ขึ้นชูขึ้นใส่เกศี
อุตส่าห์บูชามาลี เป็นประเวณี ที่ท่านแต่ก่อนสอนมา"

เนื้อหาสาระเป็นแบบฝึกอ่านเพื่อให้อ่านได้คล่อง มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้การสะกดการันต์เป็นมาตรา ๆ ไป โดยนำคำตั้งแต่แม่ ก กา ถึงแม่กม มารวมไว้เป็นตอน ๆ ไป คำประพันธ์ในแม่หนึ่ง ๆ ว่าด้วยเรื่องหนึ่ง ๆ ดังนี้

๑. **แม่ ก กา** ว่าด้วยบทไหว้ครู กล่าวคือไหว้พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ บิดา มารดา ครูอาจารย์เพื่อให้ช่วยปกป้องคุ้มครองจากภัยอันตรายและห่างไกลจากอคติคือ ความโลภ ความโกรธ ความหลงโดยเฉพาะมุ่ง *"จะใคร่รู้ซึ่งวิชา ขอเทวามาค้ำชู มิรู้จะให้รู้ ครูได้เล่าให้เข้าใจ"*

๒. **แม่ กน** ขึ้นต้นว่า *"ก กาว่าไว้ อ่านข้อต่อใหม่ ว่าในแม่กน จะเอา ก กา เข้ามาปะปน จะว่าแต่กน เป็นพ้นปัญญา"* เนื้อหามุ่งสอนให้ผู้เรียนสนใจการเรียน หมั่นเขียนหมั่นอ่านจะจำได้ขึ้นใจ ดังเนื้อความบางตอนว่า *"ดูรากุมาร จะเรียนเขียนอ่าน อาจารย์ว่ามา อาศัยแต่เพียรเล่าเรียนนี้หนา ถ้าใครอุตส่าห์ อ่านว่าตาดู อย่าหนีขี้คร้าน เล่าเรียนเขียนอ่าน ชาญเช่นเจนหู อย่าเล่นเย็นค่ำ หมั่นจำคำครู อย่าให้ได้หลู่ ถูกคร่าค่าตี"* นอกจากนั้นยังสอนให้เชื่อฟังพ่อแม่ใช้งานง่ายรู้เวลาควรไม่ควรเช่น *"อย่าหนีขี้คร้าน จะใช้จะวาน ข้อการอันมี ตาดูหูใส่ จำไว้ให้ดี อย่าเมินเดินหนี จะไปไคลคลา ไปพลันมาพลัน อย่าให้ตีรัน หุนหันโกรธา จะเล่นก็เล่น ให้เป็นเวลา อย่าให้เดินหา สอนว่าใส่ใจ"*

๓. **แม่ กบ** ขึ้นต้นว่า *"อ่านกนจนสิ้นจบ อ่านใหม่ในกบ ประทบประทับกันกน เป็นหลั่นอันดับสับสน กบกับ ก กน เข้าปนเข้าคละปะไป"* เนื้อหายังเป็นเรื่องการเอาใจใส่การเรียน ให้เชื่อฟังครู เน้นจริยธรรมการให้ความเคารพครูอาจารย์ มิฉะนั้นจะอ่านเขียนเรียนไม่ได้ จะหลงลืมดังเนื้อความที่ว่า *"เป็นระเบียบทำเนียบเปรียบมา ใครหลู่ครูบา ปัญญาผู้นั้นฟั่นเฟือน ก ข นโมเลื่อนเปื้อน เขียนลบกลบเกลื่อน ให้เฟือนให้ฟั่นทันใด"*

๔. **แม่ กก** มุ่งกล่าวถึงความสลับซับซ้อนของอักขรวิธี ดังข้อความที่ว่า *"แต่ละแม่แน่นอนไป ยกยักใช้ให้วิถาร์ จักสอนกุมารา ว่าให้อ่านชาญเจนใจ"* ดังเช่นกล่าวถึงเนื้อหา *"พินทุ์เอกแลพินทุ์โท ไม้เอโออันมีใน ไม้แอแลไม้ไอ ท่านใส่ไว้เป็นสำคัญ "ษ" บอเป็น "ส" ได้ "ศ" คอไซร้ใช้เหมือนกัน "ส" "ร" เป็น "น" นั้น รู้มิทันควรใส่ใจ "ช" ใช้ได้ต่าง "ด" "จ ต ถ ซ"ท่านใช้เป็น "ด" เหมือนกันได้ ยกยักใช้ไม้โทตรี"* นอกจากนั้นมีเรื่องการใช้ "น" "ณ" และ "พ" "ผ" และกล่าวเป็นทำนองว่า *"จะว่าล้ำลึกนัก ให้ยกยักเป็นหนักเบา เด็กเด็กปัญญาเขลา เอาแต่ล่อพอเข้าใจ"* แต่ก็แนะแนวไว้ว่า *"ไม้ตรีมีอักโข ถ้าใหญ่โตร่ำเรียนไป จะใคร่รู้แต่ไทย ฤาจะใคร่เรียนคัมภีร์ ฤาจะใคร่เรียนเลข เป็นหมอเอกโหราดี ผูกชะตาดูราศี ฤกษ์นาทีไทสูรย์จันทร์"*

๕. **แม่ กง** เนื้อความมุ่งสอนกุมารว่า เมื่อเด็กให้เรียนวิชาไว้หาสินมาเมื่อใหญ่ ดังเนื้อความบางตอนว่า *"ดูรากุมาร แสวงหาอาจารย์ ร่ำเรียนวิชา ให้ลุปรุโปร่ง จงใจจินดา สำหรับนครา กุมารทั่วทั้งผอง ครั้นว่าใหญ่กล้า จึงให้แสวงหา ทรัพย์สินเงินทอง ทำนาทำไร่ ใจจิตคิดปอง ให้มีเงินทอง สิ่งของบริวาร"* นอกจากนั้นเป็นข้อความสอนความประพฤติ เช่น อย่าเป็นนักเลง อย่าเรียนกลองแขก อย่าเป็นขี้เมา สูบฝิ่นกินเหล้า อย่าเข้าบ่อนใหญ่ เล่นนกชนไก่ อย่าเล่นแร่แปรธาตุ และอย่าเรียนทำเสน่ห์

๖. **แม่ กด** เนื้อความมุ่งสอนข้อพึงปฏิบัติทั้งในเรื่องการเรียนและข้อที่ศิษย์ซึ่งเป็นสามเณรพึงปฏิบัติต่ออาจารย์ซึ่งเป็นพระภิกษุ เห็นได้ชัดที่ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๑ นี้เพิ่มเติมจากแบบเรียนหลวงประถม ก กา หัดอ่านหนึ่งบทในตอนนี้ว่า *"ตราบเท่าเจ้าบวชเป็นเณร อ่านอวดสวดเกณฑ์ ให้เจนให้จนชำนาญ"* ต่อด้วยข้อควรปฏิบัติซึ่งเนื้อหาตรงกับแบบเรียนหลวงประถม ก กา หัดอ่านที่ว่า *"จงสดับตรัสฟังบรรหาร ประนิบัติอาจารย์ ที่ท่านผู้รู้ครูบา"* เช่น *"ตั้งจิตเป็นนิจทุกวัน น้ำใช้น้ำฉัน สีฟันเจ้าเณรประเคนครู จงเจ้าเอาใจใส่ดู เภสัชหมากพลู ที่ครูจะฉันบรรจง"* หลังจากนั้น *"เอาคราดเข้ากวาดวัดวา ทั้งถากถอนหญ้า วัดวาที่ปรกรกราน"* จนกระทั่ง *"กวาดเอาหมกเข้าเผาจี่ สนธยาราตรี อัคคีเร่งหาอย่านาน จุดไว้ในกุฏีวิหาร รุ่งเรืองชัชวาล ที่ท่านอยู่ผู้ครูบา สำเร็จเสร็จสรรพกลับมา นวดฟั้นบาทา พระครูผู้สั่งสอนตน"* และเน้นที่การเรียนดังข้อความว่า *"ครั้นหลับกลับมาบัดดล ตั้งใจสวดมนต์ จงเล่าจงเรียนเพียรไป"*

๗. **แม่ กม** เนื้อความว่าด้วยศีล ๑๐ ประการ ที่สามเณรต้องตั้งใจเรียนอันมีข้อควรละเว้นต่อไปนี้ คือ การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การร่วมประเวณี การมุสาและกล่าววาจาส่อเสียด การดื่มสุราและของมึนเมา การบริโภคอาหารในเวลาวิกาล การขับร้องฟ้อนรำ การทัดทรงประดับด้วยดอกไม้และของหอม การนั่งนอนในที่นั่งที่นอนอันสูงใหญ่ และการรับทองและเงินมาเป็นเครื่องประดับ นอกจากนั้นยังเน้นย้ำให้เรียนต่อในหัวข้อดังข้อความที่ว่า *"อุตส่าห์เล่าเรียน ตั้งสัจความเพียร เรียนให้เป็นผล เวลาเช้าค่ำ ท่องบ่นสวดมนต์ เจ็ดตำนานต้น เกณฑ์กันบ่นไป มาติกาภาวนา สิบสองตำนาน ให้ชาญเจนใจ ร่ำเรียนพระปริตร อุณหิสวินัย กำหนดบทไว้ จำให้แน่นอน"* และ *"เรียนสนธ์เรียนนาม ตั้งจิตคิดตาม วิภัตติปัจจัย ที่อรรถที่แปล ที่แก้ที่ไข ที่ตั้งที่วาง ไว้ให้เป็นผล"* เพื่อที่จะ *"เรียนมูลให้สรรพ พ่อแม่จะรับ ออกไปนิมนต์ เขียนใบฎีกา ให้ว่าจุลพน ให้พระชีต้นเอาใจใส่ก่อน"*

บทบาทหน้าที่

ผู้คัดลอกระบุไว้ชัดเจนว่า *"...ข้าเขียนให้ไอ้หมาสวด..."* โดยมุ่งให้อ่านเขียนได้คล่องในเบื้องต้น แนะแนวทางที่จะร่ำเรียนต่อไปในอนาคตเช่น *"...จะใคร่รู้แต่ไทย ฤาจะใคร่เรียนคัมภีร์ ฤา*

จะใคร่เรียนเลข เป็นหมอเอกโหราดี ผูกชะตาดูราศี ฤกษ์นาทีไทสูรย์จันทร์" แต่บทบาทที่สำคัญคือการอบรมหน้าที่ของศิษย์ซึ่งบวชเป็นสามเณรเพื่อศึกษาเล่าเรียน ที่พึงมีต่อครูอาจารย์ซึ่งเป็นภิกษุ และให้ตระหนักในหน้าที่ของตนเองคือรักษาศีล ๑๐ ประการและศึกษาหาความรู้กระทั่งเขียนใบฎีกาได้สวดมนต์ในพิธีกรรมต่าง ๆ ได้ และเทศน์มหาชาติได้บางกัณฑ์ ทั้งยังสอนธรรมะในการครองตนของฆราวาสเมื่อลาสิกขาแล้วอีกด้วย

ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๒

ที่มาและลักษณะ

แบบเรียนฉบับนี้สถาบันทักษิณคดีศึกษาให้ชื่อว่า **สุภาษิตสอนหญิงและปฐม ก กา** หมายเลขทะเบียน ๓๓๒๖๐๐๑๗ (๒๖๔๔.๐๐๘) เป็นหนังสือบุดขาวสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ ไม่ปรากฏชื่อผู้คัดลอกหรือที่มา ลักษณะคำประพันธ์เป็นกาพย์ได้แก่ กาพย์ยานี ๑๑ กาพย์สุรางคนางค์ ๒๘ และกาพย์ฉบัง ๑๖

จุดมุ่งหมายในการคัดลอก

ใช้เป็นแบบเรียนฝึกหัดอ่าน เช่นเดียวกับ ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๑

เนื้อหาสาระ

ประถม ก กา หัดอ่านคำกาพย์ ฉบับนี้ คัดลอกข้อความมาจากแบบเรียนหลวง**ประถม ก กา หัดอ่าน** เช่นกัน เนื้อความตอนต้นขาดหายไปประมาณ ๔๗ บท ที่คงเหลืออยู่เริ่มต้นด้วยแม่ กก เปรียบเทียบถ้อยคำที่ใช้ค่อนข้างคล้าย ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๑ มากกว่าแบบเรียนหลวง**ประถม ก กา หัดอ่าน**เล็กน้อย ดังเนื้อความที่กล่าวถึงศีลข้อ ๑, ๓ และ ๘ ดังต่อไปนี้

ประถม ก กา หัดอ่าน (แบบเรียนหลวง) ว่า

"อย่าได้ประหาร ฆ่าสัตว์ล้างผลาญ ชีพม้วยมรณา
พระเณรอย่าทำ จะขาดสิกขา จำโอวาทา
อย่ามาฆ่าตี"

"อะพรัหมะจารี อย่าเสพย์สตรี ข้อนี้เกรงขาม
สิกขาพระเจ้า เร่งให้ทำตาม อย่าได้ลวนลาม
คำพระแจ้งการ"

“มาลาท่านห้าม *จงได้ทำตาม* *บัญญัติวินัย*
มโนอย่ายิน *กลิ่นหอมใดใด* *อย่าแซมอย่าใส่*
ทัดในกรรณา”

ประถม ก กา หัดอ่านคำกาพย์ : ฉบับ สทษ. ๑ ว่า

“ปาณาว่าขาด *ฆ่าสัตว์จัตุบาท* *ทวิบาทบาทา*
อย่าได้ประหาร *ผลาญชีพมรณา* *จักขาดสิกขา*
อย่าฆ่าราวี”

“อพรัหมจารี *อย่าร่วมประเวณี* *ข้อนี้เร่งจำ*
สิกขาห้ามปราม *อย่าลามลวนทำ* *จะเป็นบาปกรรม*
จำคำอาจารย์”

“มาลาคันธะ *จงเร่งสละ* *กลิ่นหอมใดใด*
..... *.....* *อย่าแซมดอกไม้*
ทัดในกรรณา”

ประถม ก กา หัดอ่านคำกาพย์ : ฉบับ สทษ. ๒ ว่า

“ปาณาว่าขาด *ห้ามสัตว์จัตุบาท* *ทวิบาทบาทา*
อย่าให้ประหาร *ผลาญชีพมรณา* *จะขาดสิกขา*
อย่าฆ่าราวี”

“อพรัหมจารี *อย่าร่วมประเวณี* *ข้อนี้เกรงยำ*
สิกขาห้ามปราม *อย่าลวนลามทำ* *เป็นบาปเป็นกรรม*
จำคำอาจารย์”

“มาลาคันธะ *วิเลเวระ* *มณีมีไนย*
มโนอย่ายิน *กลิ่นหอมใดใด* *อย่าสอดแซมใส่*
ทัดในกรรณา

เนื้อหาเพิ่มจากประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๑ อีก ๓ หัวข้อจึงเกือบสมบูรณ์เท่าแบบเรียนหลวงประถม กา กา หัดอ่าน เนื้อหาต่อจากฉบับ สทษ. ๑ ดังต่อไปนี้

๘. **แม่เกย** มีเนื้อหาว่าด้วยความเกียจคร้านอันเป็นเหตุให้อ่านเขียนไม่ได้ โดยบรรยายลักษณะไว้หลายประการเช่น *"บวชแล้วสึกบ่อย ๆ เกยแล้วถอยหลังลงมา เขียนสับกลับเล่าหนา เขียน ก กาว่าช้าไป ก ข ก็วนเวียน เกยแล้วเรียนเขียนเกยใหม่"* หรือเป็นเพราะ *"เขียนพลางวางไปเล่า เขียนแต่เช้าเล่าต่อเย็น เขียนค้างวางไปเล่น เช่นนี้ไซร้ไม่รู้จำ"* เป็นเหตุให้ *"นโมแล กข สิ้นดินสอเป็นกอบกำ เขียนผิดคิดงุมงำ จำใจอยู่รู้เมื่อใด ปากว่าตาเมินจี้ ทั้งตาปีชี้ผิดไป เขียนเปล่าเล่าเล่นใหญ่ ไม่ถูกตัวทั่วกระดาน เห็นฉบับจับเขียนดู คันหัวหูดูรำคาญ ไม่เขียนเวียนไปบ้านอ่านมิออกบอกป่วยมา"* เป็นต้น จนต้องถูกลงโทษหลายวิธีด้วยกัน เช่น กำราบขู่ ผูกมัดแล้วเฆี่ยนตี ลงโทษด้วยการให้ทำงานหนัก เช่น ขนดิน ตักน้ำ เป็นต้น

๙. **บทระคนมาตรา** ผูกคำประพันธ์โดยใช้คำสะกดการันต์ในมาตราแม่ต่าง ๆ รวมทั้งคำที่มีพยัญชนะเป็นอักษรนำและคำควบกล้ำ เนื้อเรื่องว่าด้วยการชมป่าอันมีพันธุ์ไม้ เช่น *"เสลาสละประดู่ปรูปรง พะยุงพะยอมค้อมลง เป็นดงเป็นทิวละลิ่วไป พลองพลวงม่วงปรางหางไหล ผลิดอกออกใบ ไสวสว่างอย่างทำ"* รวมทั้งพันธุ์สัตว์นานาจำพวกไม่ว่าจะเป็นเนื้อ เช่น *"เหลียวเห็นเม่นหมีหมาหมู ผกผันหัวดู ก็อยู่บนเทินพะเนินเขา กระแตกระต่ายทรายทองย่องเบา สาละวนซ่องเขาเข้าเคล้าเข้าสู่คู่ตน"* ปลา เช่น *"เทโพกะโห้สลอน ปลาตุมสลุมพร เนื้ออ่อนปลาช่อนปลาม้า ชะวาดชะแวงแมงดา ปลาหมูปลากา ไอ้บ้าไอ้ด่องล่องลอย"* และนก เช่น *"นกกระทากระทุงยูงทองคลิ้งโคลงกระโต้งร้อง กึกก้องในท้องพรงไพร"*

๑๐. **คำสอน** ประถม ก กา หัดอ่าน ฉบับนี้ตัดเนื้อหาที่เป็นประเด็นคำสอนในแบบเรียนหลวง **ประถม ก กา หัดอ่าน**ไปถึง ๑๔๓ บท จากบทที่ ๒๐๘-๓๕๐ ไปเริ่มต้นบทที่ ๓๕๑ เนื้อความกล่าวสรรเสริญคุณพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ครูอาจารย์และบิดามารดา โดยกล่าวถึงความยากลำบากของพ่อแม่ที่เลี้ยงดูมากระทั่งเติบใหญ่ถึงวัยที่จะให้ร่ำเรียนเขียนอ่านก็ไม่สนใจใฝ่รู้มุ่งแต่สนุกสนานกับเพื่อนฝูง จึงต้องนำมาฝากให้เรียนในวัดกับภิกษุ (ชีต้น) ดังเนื้อความที่ว่า *"ครั้นเพลาเช้า พระชีต้นเจ้า เรียกเข้ามานี่ ให้เขียนนโม พุทโธครั้งนี้ เห็นจะต้องตี ทีนี้แล้วหนา ตัวสั่นขวัญหนี หน้าซีดครือผี มือฟายน้ำตา ชีต้นท่านขู่ วิ่งวูออกมา เอาน้ำล้างหน้า แล้วกลับเข้าไป ข้านี้คนโง่ เขียนแต่นโม มาเป็นไหน ๆ จนถึงสามเดือน เกลื่อนกล่นกันไป ยากนักพ้นใจ แต่ตัวธายอ ครั้นข้าจำได้ พระครูท่านใช้ ให้เขียน กข จำได้จนจบ คำรบถึงตัว "ฮ" จึงเขียนต่อ ๆ จนถึงเกยกาย แจกเกยเลยเล่า พระอาจารย์เจ้า ท่านจึงเขียนทาย ฝืดเคืองนักหนาเล่าหาแทบตาย อ่านได้คลับคล้าย ให้สวดสุบิน"* ต่อจากนั้นก็เป็นคำสอนว่าด้วยการวางตัว การปรนนิบัติครูอาจารย์ จริยามารยาทที่พึงมีต่อบุคคลอื่น ๆ เช่น *"คำรพนบนอบ สิ่งใดไม่ชอบ อย่า*

ควรทำไป เดินเหินลุกนั่ง ต่อหน้าผู้ใหญ่ ระวังระไว ค่อยค้อมถ่อมตัว ผู้ใหญ่เดินมา อย่าเสียด ขึ้นหน้า ชาติข้าคนชั่ว บาปกรรมทำผิด ย่อมจะติดตัว นักปราชญ์ท่านหัว เยาะเย้ยไยไพ ท่าน สนทนา อย่าสอดเจรจา แก่งแย่งแข่งไป เดินเหินลุกนั่ง คำรพผู้ใหญ่ อุตส่าห์ถามไถ่ เรื่องราวบู ราณ" ที่สำคัญที่สุดคือการเน้นให้เห็นความสำคัญของวิชาความรู้ทั้งโดยการบรรยาย การเล่านิทาน และการเปรียบเทียบ

ส่วนท้ายสุดเป็นส่วนที่มีเนื้อความแต่งเติมว่าด้วยความสำคัญของการมีวิชาความรู้และคำสอนสตรี

บทบาทหน้าที่

ใช้เป็นแบบเรียนฝึกหัดอ่านเขียน อบรมสั่งสอนเช่นเดียวกับประถม ก กา หัดอ่าน ฉบับ สทษ. ๑ เพิ่มเติมในประเด็นกระตุ้นให้ขยันหมั่นเพียร ชี้แนะให้เห็นความสำคัญของวิชาความรู้และ อบรมเรื่องจริยามารยาทที่พึงมีต่อบุคคลทั่วไป

ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๓

ที่มาและลักษณะ

แบบเรียนฉบับนี้สถาบันทักษิณคดีศึกษาให้ชื่อว่า **ประถม ก กา** เลขหมู่ อ.๑๘๐.๐๒๕ นาย แย้มมอบให้นางณิชยารัตน์ ศรีสุกใส เพื่อมอบให้สถาบันทักษิณคดีศึกษาเมื่อวันที่ ๑ กันยายน ๒๕๒๖ เป็นหนังสือบุดขาวสภาพชำรุด

ลักษณะคำประพันธ์เป็นกาพย์ ได้แก่ กาพย์ยานี ๑๑ กาพย์ฉบัง ๑๖ และกาพย์สุรางคนางค์ ๒๘

จุดมุ่งหมาย

ใช้เป็นแบบเรียนฝึกหัดอ่านและอบรมสั่งสอน

เนื้อหาสาระ

เป็นแบบเรียนที่คัดลอกมาจากแบบเรียนหลวง ประถม ก กา หัดอ่าน ข้อความตอนต้นขาดหายไป มีเนื้อหาตั้งแต่บทที่ ๕๓ ว่าด้วยมาตราแม่ กก แม่ กง แม่ กด แม่ กน แม่ เกย และบทชมป่า กระทั่งถึงบทที่ ๒๐๗ ซึ่งมีเนื้อความว่า *"สิ้นบทหมดเพียงเท่านี้ เพี้ยนตัวชั่วดี ว่ามีข้างต้นหนหลัง"* ผู้คัดลอกต่อเติมข้อความในส่วนนี้ ๑ บทว่า *"สิ้นครบจบประโยคกนดัง ข้างต้นหนหลัง พลาดพลั้ง มิดีอย่าชี้บ่น"* แล้วต่อด้วยเนื้อความที่แต่งขึ้นใหม่โดยขึ้นต้นว่า *"ตัวข้านี้ไซร้ สำแดงแต่งไว้ หวังให้*

*เป็นผล นโม**กข** ก กา จึงกน กบกกสมลง กงกดกบเกย ยักข้อต่อความ ประดิษฐ์คิดตาม คำอาจารย์เฉลย สอนสั่งตั้งใจอย่าได้ลืมเลย กุมารน้อยเอย มิเคยฟังรา"* เนื้อหาสาระว่าด้วยเรื่องต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑. **สิ่งที่ควรเรียน**ได้แก่ การเขียนคำพ้องเสียง การใช้ ส ศ ษ การใช้เครื่องหมายต่าง ๆ เช่น *"ฝอยทองฟองมัน พินทุ์เอกไม้หัน อักษรสลับล้วน ฑัณฑฆาตนิคหิต บัณฑิตท่านสอน ไม้ม้วนไม้งอน อักษรจำเอา"* นอกจากนั้นกล่าวถึงสิ่งที่ผู้สวดอ่านควรรู้ เช่น เสียงหนักเสียงเบา เป็นต้น และสิ่งควรรู้อื่น ๆ เช่น "เขียนขอมเขียนไทย" การนับเวลา ธาตุทั้งสี่ตลอดจนสิ่งที่ควรเรียนรู้สำหรับผู้ที่จะรับราชการ

๒. **หนังสือที่ควรศึกษาค้นคว้าหาความรู้ต่อไป** ดังเนื้อความที่ว่า *"ทีนี้จะบังคับ ตามราชาศัพท์ อันดับวาจา **จินดามณี** พันที่จะพรรณนา บัญชีฎีกา จัตวามากมี"* และ *"อ่านเปล่าเสียหาย จำลองลอกไว้ สอนบุตรนัดดา สวดแต่ กข้ กข ก กา จะรู้เร็วกว่า **สุบิน**ฤาไฉน"* แสดงว่าหนังสือที่ควรศึกษาต่อไปคือ**จินดามณี**และ**พระสุบิน**

๓. **ความสำคัญของการร่ำเรียนเขียนอ่าน** ดังข้อความที่ว่า *"แม้นรู้อักษร ถึงจะทุกข์ร้อนห่อนให้อัปรีย์ กุศลผลให้ จะได้เป็นมี มาเป็นเช่นนี้ มากมายนักหนา เกิดเป็นชายเขลา เติบโตโง่เง่า ไม่รู้อักขระ แม้นเราจะวาน อ่านซึ่งตำมรา ว่าไม่รู้หนา เขามาเย้ยหยัน ถ้าว่าอ่านได้ หมากคำพลูใบ ให้เป็นรางวัล ผู้หญิงนั้นเล่า เขาสวดขยัน เป็นชายฉันนั้น ไม่อายฤาไฉน"* และความสำคัญของอักษรขอมที่ว่า *"นี้เล่าเห็นดู คิดใคร่ให้รู้ เขียนขอมสืบไป มีมากมายอยู่ รู้แต่อักษรไทย อ่านขอมไม่ได้ เห็นเวทนา แม้นอ่านขอมได้ ถ้าว่าพอใจ มนต์ต้นคาถา จะได้เรียนเล่าเอาตามปัญญา รู้โทษโทสา ย่อมมากลัวเกรง"*

๔. **การสวดหนังสือ** สอนว่าการสวดอ่านหนังสือที่ดีนั้นผู้สวดจะต้องอ่านคาถาคล่องรู้จังหวะทำนอง รู้ชนิดของคำประพันธ์เป็นต้น ดังข้อความว่า *"ถ้าสวดคำจอง ลำนำทำนอง ต้องเรียนสืบไป คาถัมคาถา ว่าให้เจนใจ สวดเอาแต่ได้ ท่านจึงนินทา"* จึงต้องเรียนรู้เพราะถ้า *"...ไม่รู้ที่จะว่า ทำตาขาวขาว หน้าอายสาวสาว เขามานั่งฟัง ผู้หญิงเล่าไซร้ ยังอ่านเป็นได้ มีมาแต่หลังเป็นชายไม่อาย ผู้หญิงนั่งฟัง ไม่รู้จริงตั้ง จิตเรียนครูบา"*

๕. **การรักษาศีลฟังธรรม**ทำให้มั่งมีศรีสุขในปัจจุบันชาติ ตายแล้วไปเกิดในสวรรค์ เพราะมีพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งจึงเข้าถึงพระนิพพาน ส่วนคนที่ไม่สนใจสร้างกุศลผลบุญไม่ฟังธรรม ย่อมลำบากทุกข์ยากเมื่อเป็นมนุษย์ครั้นตายไปก็ตกนรกต้องทนทุกข์เวทนา การสอนใช้กุศโลบายย้ำเน้นให้เห็นคุณของการถือศีลให้ทำการกุศลดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

“ขีดเขียนเรียนไว้ เป็นที่อาศัย อย่างได้ห่างเหิน
สำหรับโลกีย์ มุนีสรรเสริญ ศีลทานจำเริญ
ไว้ในศาสนา
จะได้ตามเลี้ยง เก็บเป็นเสบียง ตามเลี้ยงอาตมา
ใครช่วยไม่ได้ ในโลกโลกา สุดแต่ปัญญา
ตนได้อบรม
เทวามนุษย์ เกิดมาบริสุทธิ์ เพราะได้สร้างสม
กุศลผลใจ จึงได้เสวยรมย์ สมบัติอุดม
สมบูรณ์มั่งมี
ผลบุญแต่งมา ได้เป็นพระยา มหาเศรษฐี
พระหลวงพ่อค้า เสนากระฎุมพี ในโลกโลกีย์
มีต่างต่างกัน”

ยกตัวอย่างบุญกุศลและผลบุญไว้อย่างชัดเจน เช่น

“ก่อสร้างอาราม อาวาสสนาม สถานที่จงกรม
กุฎีวีหาร พิสถารอุดม ถวายแด่พระสงฆ์
สมณะในศาสนา
ผลบุญตามแต่ง สมบัติจัดแจง ล้นพ้นคณนา
เสวยสุขมาให้ ในไตรโลกา พ้นที่จะพรรณนา
นับอสงไขย”

นอกจากทานแล้วยังเน้นให้เห็นความสำคัญของการรักษาศีล ดังเนื้อความที่ว่า

“เบญจางค์ศีลา เร่งให้รักษา อัตราคำนึง
อุโบสถถา ศีลารำพึง กำหนดบทถึง
ศีลสิบประการ
มีเสียแรงเกิด เอาชาติกำเนิด เกิดในสงสาร
ได้พบภัทรกัปป์ พบผลจิรังกาล อุตสาห์สมาทาน
นิจศีลทศพล”

ชี้แจงให้เห็นว่ามนุษย์ส่วนใหญ่ยังไม่สามารถข้ามพ้นสังสารวัฏ ดังที่ว่า

“ครือเที่ยวเวียนตายเกิด เอากำเนิดในสงสาร
แสนทุกข์ทรมาน เพราะมหาเบียนบีฑา”

สิ่งที่จะช่วยได้ คือ กุศลกรรม ดังที่ว่า

“ฝ่ายข้างกุศลา ช่วยชักพาจากสงสาร
ถึงฝั่งฟากชลธาร พ้นกลการโลกโลกีย์
ตัดกิเลสที่ประหาร กำจัดมารพวกไพรี
บ่ได้ให้ย่ำยี หนีไพรีแพ้อัปรา
ฝูงใดได้ถึงฝั่ง พ้นทุกขังอนัตตา
ความแก่แลชรา มรณาบ่ห่อนมี”

บทบาทหน้าที่

๑. เป็นบทเรียนให้ฝึกฝนอ่านเขียน

๒. ชักจูงให้เห็นความสำคัญของการหมั่นศึกษาหาความรู้ โดยเฉพาะให้อ่านหนังสือขอมออก สวดหนังสือได้

๓. โน้มน้าวใจให้ประกอบกรรมดี มีพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งเข้าถึงธรรมะ เห็นทางที่จะละโลกสงสาร สู่นิพพานเป็นที่สุด

ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๔

ที่มาและลักษณะ

แบบเรียนฉบับนี้สถาบันทักษิณคดีศึกษาให้ชื่อว่า **ประถม ก กา กลบทสิริวิบูลกิตติและพระสุธนนางมโนรา** เลขหมู่ ๑๘๐.๐๓๙ วัดบางทิ่ง ตำบลบางเหรียง อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา มอบให้ น.ส.สุกานดา ชิณวงศ์ เพื่อมอบให้สถาบันทักษิณคดีศึกษา เมื่อวันที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๒๖ เป็นหนังสือบุดขาว สภาพชำรุด ลักษณะคำประพันธ์เป็นกาพย์ ได้แก่ กาพย์ยานี ๑๑ กาพย์สุรางคนางค์ ๒๘ และกาพย์ฉบัง ๑๖

จุดมุ่งหมายในการคัดลอก

เพื่อใช้เป็นแบบฝึกหัดสำหรับให้ผู้เรียนซึ่งเป็นเด็กวัดหรือสามเณรฝึกหัดอ่านเขียนจนคล่อง ทั้งยังสอดแทรกเนื้อหาอบรมสั่งสอนในเรื่องภาระ หน้าที่ คุณธรรม จริยธรรมไปด้วย

เนื้อหาสาระ

ประถม ก กา หัดอ่านคำกาพย์ ฉบับ สทษ. ๔ นี้ คัดลอกจากแบบเรียนหลวงชื่อ **ประถม ก กา หัดอ่าน**ตามแบบฉบับอย่างค่อนข้างสมบูรณ์ที่สุดทั้งเนื้อหาและตัวภาษา ตัวภาษาใช้คำ

แตกต่างกันบ้างเพียงเล็กน้อยในที่บางที่ซึ่งอาจจะเกิดจากการตีความผิดไปบ้าง สำเนียงภาษาถิ่นบ้าง ใช้ถ้อยคำภาษาถิ่นบ้าง เป็นที่น่าสังเกตว่ามีหลายคำที่ถ้อยคำในสำนวนท้องถิ่นดูจะมีความหมายสอดคล้องกับเนื้อความมากกว่าภาษาไทยมาตรฐานในแบบเรียนหลวง ประถม ก กา หัดอ่าน เช่น

แบบเรียนหลวงประถม ก กา หัดอ่านว่า

*"เสร็จสรรพยกสำรับถวาย**ชี** **ท่าน**ฉันด้วยดี ทั้งน้ำอันใส**เกรอะกรอง**"*

ประถม ก กา หัดอ่านคำกาพย์ ฉบับ ๔ ว่า

*" เสร็จสรรพยกสำรับถวาย**ชี**- **ต้น**ฉันด้วยดี ทั้งน้ำอันใส**เตรอะตรอง**"*

หากพิจารณาตามข้อความจะพบว่าน่าจะเป็นชีต้นซึ่งหมายถึง พระสงฆ์ที่เป็นอาจารย์ ส่วนเตรอะตรองเป็นสำเนียงถิ่นใต้หมายถึง เกรอะกรอง

แบบเรียนหลวงประถม ก กา หัดอ่านว่า

"เหลียวแลแปรดูที่ฉัน สิ่งใดไม่ครบครัน จะฉันให้อิ่มพอแรง
*น้ำพริกอีกผักต้มแกง ผัก**ซ่า**ปลาแห้ง ตกแต่งถวายโดยจง"*

ประถม ก กา หัดอ่าน ฉบับ สทษ. ๔ ว่า

*"..... ผัก**ซา**ปลาแห้ง ....."*

หากพิจารณาความหมายจากข้อความในบริบทน่าจะเป็นคำ**ซา** ซึ่งแปลว่าลดลง หมดไป จะได้ "ตกแต่งถวายโดยจง" มากกว่า **ซ่า** ซึ่งหมายถึงส้มชนิดหนึ่ง หรือปลาน้ำจืดชนิดหนึ่ง

แบบเรียนหลวงประถม ก กา หัดอ่านว่า

*"จับหม้อล้างก่อนบ่นาน **จึงตวงข้าวสาร** **ตั้ง**ไว้อย่าได้เมินเสีย"*

ประถม ก กา หัดอ่าน ฉบับ สทษ. ๔ อ่านว่า

*"จับหม้อล้างก่อนบ่นาน **จึงเข้าตรอกสาร** **ตั้ง**ไว้อย่าได้เมินเสีย"*

ตัวอย่างนี้ใช้ภาษาต่างกันเพราะต่างถิ่นกัน คำว่า**ตรอกสาร**เป็นภาษาถิ่นใต้หมายถึงตรอกหม้อ ส่วนคำว่า **ตั้ง** หมายถึง **ตั้งหม้อ**เป็นภาษาถิ่นใต้เช่นกันหมายถึง หุงข้าว

แบบเรียนหลวงประถม กา กา หัดอ่าน ว่า

"สิ่งใดจะไว้ได้นาน **อย่าต้อง**อย่าพาน ปู้ยี่ปู้ยำปัมเป"

ประถม ก กา หัดอ่านฉบับ สทษ. ๔ ว่า

"สิ่งใดจะไว้ได้นาน **อย่าต้อง**จะพาน ปู้ยี่ปู้ยำป่ำเป
สิ่งใดเห็นไม่เป็นเก ชวนกันทิ้ง**เถ** กินเสียอย่าไว้ให้นาน"

อย่าต้อง เป็นภาษาถิ่นใต้ หมายถึง อย่าจับ อย่าจับต้อง หรือคำว่า **เถ** ภาษาถิ่นใต้หมายถึง เล่น

อนึ่ง เป็นที่น่าสังเกตว่าแบบเรียน **ประถม ก กา หัดอ่าน** ฉบับแบบเรียนหลวงมีถ้อยคำสำนวนบางถ้อยคำเป็นภาษาถิ่นใต้ เช่น *"ในที่ให้ตั้งบังคาร"* (บทที่ ๒๙๒) ตั้ง(ท.ต.) = วาง *"อ่านเล่นเป็นเปล่า"* (บทที่ ๓๔๙) สำนวนถิ่นใต้มักใช้กริยาเป็นกับคำวิเศษณ์ เช่น เป็นเปล่า, เป็นดี *"เข้าการอะไร"* (บทที่ ๓๐๖) สำนวนถิ่นใต้ = ไม่ได้เรื่อง *"สอนไรไม่ฟัง"* (บทที่ ๓๕๙) สำนวนถิ่นใต้ = สอนอะไรไม่สนใจฟัง *"ส่วนตัวขี้คร้าน"* (บทที่ ๓๑๓) ขี้คร้าน (ท.ต.) = เกียจคร้าน มันไม่เข้ายา (๒๓๕) สำนวนถิ่นใต้ = ไม่ได้เรื่อง, ไม่เป็นประโยชน์ อาเจียนปากหวาน (๒๖๕) ปากหวาน (ท.ต.) = รู้สึกคลื่นไส้จะอาเจียน เป็นต้น กล่าวได้ว่าถ้าเอาประถม ก กา หัดอ่าน ฉบับแบบเรียนหลวงมาตรวจสอบกับฉบับท้องถิ่นภาคใต้หลาย ๆ ฉบับจะทำให้เข้าใจความหมายของคำบางคำได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะภาษาถิ่นยังคงใช้คำโบราณอยู่มากก็เป็นได้

เนื้อความขาดหายไปในช่วงต้นถึง ๑๓๗ บท อันเป็นข้อความในแม่ ก กา แม่กน แม่กบ แม่กก แม่กง แม่กด แม่กม และแม่เกยตอนต้น เนื้อหามีปรากฏอยู่ตั้งแต่บทที่ ๑๓๘-๔๓๑ ซึ่งเป็นช่วงที่มีเนื้อหายาวถึง ๒๙๔ บท รวมที่แต่งเติมอีก ๑ บท เป็น ๒๙๕ บท เนื้อความดังกล่าวมีเนื้อหาพอสรุปได้ ดังนี้ (เรียงเนื้อความต่อจากบทที่ขาดหายไป)

๙. **บทชมป่า**มีเนื้อความซ้ำกับในประถม ก กา หัดอ่าน คำกาพย์ ฉบับ สทษ. ๓ ต่างกันในส่วนของชื่อต้นไม้ เนื้อ นก และปลาที่แบบเรียนฉบับนี้ยึดตามฉบับแบบเรียนหลวง **ประถม ก กา หัดอ่าน**เกือบทุกชื่อ แต่ฉบับอื่นเปลี่ยนไปตามที่ผู้คัดลอกจะเห็นสมควร ดังตัวอย่าง

แบบเรียนหลวงประถม ก กา หัดอ่านว่า

"เทโพกะโห้อยู่สลอน ปลาอุกดุกช่อน เนื้ออ่อนก็ซอนซอกหา"

ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๔ ว่า

"เทโพกะโห้อยู่สลอน ***อ้าวอุกดุกช่อน*** *เนื้ออ่อนก็ซอนซอกหา"*

ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๓ ว่า

*"เทโพกะโห้****สลามสลอน*** ***ตามกันสัญจร*** *เนื้ออ่อนก็ซอนซอกหา"*

ประถม ก กา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๒ ว่า

"เทโพกะโห้สลอน ***ปลาตุ่มสลุมพร*** *เนื้ออ่อน****ปลาช่อนปลาม้า****"*

๑๐. **คำสอน** แบบเรียนฉบับนี้คัดลอกข้อความตอนที่เป็นคำสอนมาหมดทั้งตอน นับเป็นตอนที่ยาวมากที่สุดเพราะมีรายละเอียดมาก มีเนื้อความพอสรุปได้ดังนี้

๑๐.๑ **สอนเรื่องความขยันโดยเฉพาะให้ขยันหมั่นเรียน** ประเด็นนี้สำคัญสุด มักแทรกสอนอยู่ในเกือบทุกเรื่อง เริ่มตั้งแต่บทแรกที่ว่า *"จองฉันกล่าวกลอน เป็นคำสั่งสอน ทารกใจพาล เร่งอ่านเร่งจำ เรียนให้ชำนาญ เอาแต่เกียจคร้าน มันดีเมื่อไร"* ผู้เขียนเน้นความเพียรเป็นพิเศษเพราะเห็นว่า *"ความรู้"* มีค่ากว่าปัญญาดังข้อความที่ว่า *"อันเรียนวิชา เพียรเป็นหัวหน้า เห็น*

ว่าจะได้ ความเพียรน้อยนัก จักรู้หาไหน เมื่อไรจะได้ ความรู้อย่างดี ปัญญาเอ็งน้อย ความเพียรก็ถอย ชั่วถ่อยอัปรีย์ ถึงปัญญาชั่ว ความเพียรมากดี แม้นปัญญามี ดีแต่ปัญญา" ทั้งยังเปรียบเทียบให้เห็นว่าควรจะมีความเพียรในลักษณะใดจึงจะได้ผล ดังบทประพันธ์ที่ว่า

"ความเพียรนี้ไซร้ ประดุจดั่งไม้ ค้ำจุนเคหา
บ่ได้เซซวน เรรวนไปมา เพียรดังนี้หนา
อุปถัมภ์น้ำใจ
เพียรดังนี้หนา เล่ห์ดังสายฟ้า แลบแล้วหายไป
ความเพียรดั่งนี้ จะดีที่ไหน ร่ำเรียนไปไย
บ่ได้วิชา
ความเพียรมากไซร้ ดุจสายน้ำใส ไหลอยู่อัตรา
เพียรเช่นนี้มี ว่าดีนักหนา นักปราชญ์ท่านว่า
เพียรนี้ดีจริง"

๑๐.๒ **สอนเรื่องอย่าเล่นวุ่นวายส่งเสียงรบกวนผู้อื่น** ให้รู้จักเล่นเป็นเวลาดังที่ว่า *"สูเร่งเล่าเรียน ชวนกันขีดเขียน กูเห็นดีกว่า จะเล่นก็เล่น ให้เป็นเวลา อื้ออึงวัดวา รำคาญหูคน"* หรือ *"เล่นหัวครื้นเครง ตามน้ำใจเอง ไม่เกรงเขาว่า สัปปุรุษสุดใจ เขาไปเขามา ติฉินนินทาว่าครูไม่สอน"*

๑๐.๓ **สอนให้เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสอน**เพราะผู้สอน (ครู) ปรารถนาดี และให้เอาเยี่ยงคนดี แล้วจะได้ดีดังข้อความว่า *"เกิดมาเป็นคน เอาแต่ใจตน จะดีที่ไหน ดูเยี่ยงเอาอย่าง เขาบ้างเป็นไร อื้ออึงไปได้ ไม่มีความอาย ตัวเขาเพียรนั้น รู้จบครบครัน สาระพันมากมาย ฝูงคนระบือ ลือเลื่องทั้งหลาย ตัวเองเปล่าดาย ความอายไม่มี"* และ *"ใจสูเคยคด สูเคยพยศ จงเร่งข่มขืน ดัดแปลงแต่งใจ ไว้ให้ยั่งยืน อย่าได้ขัดขืน ที่โอวาทา"* หรือ *"คนดีนี้ไซร้ ท่านสอนสิ่งใด จำไว้มั่นคง คำสอนซับทราบ อาบน้ำใจจง เพราะใจนั้นปลง ลงในคำครู คนชั่วนี้หนา ตักน้ำใส่ตะกร้า บ่ค้างคงอยู่ สอนเช้าสอนค่ำ บ่จำคำครู เพราะใจไม่อยู่ ในคำสั่งสอน"* และ *"อยู่ใกล้ผู้รู้ บ่อายอดสู เพื่อนฝูงทั้งหลาย เขาเล่าเรียนแซ่ เอาแต่สบาย บ่ได้ขวนขวายความรู้ใส่ตัว"*

๑๐.๔ **สอนเรื่องความสำคัญของวิชาให้ใฝ่รู้ใฝ่เรียน** ถ้าใครไม่มีความรู้แม้จะมียศถาบรรดาศักดิ์ก็ยังนับว่าไม่ดี ดังเนื้อความว่า *"แม้นว่าสูมี ยศศักดิ์สูงศรี เหล่าวงค์พงศา รูปทรงยงยิ่ง ทุกสิ่งมีมา บ่รู้วิชา นับว่าไม่ดี"* และ *"เร่งเล่าเร่งเรียน เร่งขีดเร่งเขียน ฤกษ์พานาที ถึงปัญญาชั่ว เพียรมากจึงดี ครั้นรู้ถ้วนถี่ เป็นที่คนยำ"* และ *"ความรู้ล้ำเลิศ วิชาประเสริฐ เป็นที่พึ่งได้ เกิดมั่งเกิดมี เป็นศรีเป็นใหญ่ เงินทองหาได้ ด้วยความรู้เอง"* หากไม่เข้าใจให้เอาใจใส่ไถ่

ถาม ดังที่ว่า *“ค่อยพูดเจรจา สั่งสนทนา ด้วยข้อสงสัย กังขาวิมุติ ยุติภายใน ชัดเจนในใจ อย่าให้คลางแคลง บทบาทคาถา ขัดสนก็มา ถามไถ่ให้แจ้ง ให้ท่านธิบาย บรรยายสำแดง อย่าได้คลางแคลง ที่ทางเล่าเรียน”*

๑๐.๕ **สอนเรื่องการปรนนิบัติอาจารย์**มีการบรรยายอย่างละเอียดทุกเรื่อง เช่น การเตรียมเครื่องอำนวยความสะดวก ดังตัวอย่าง *“เภสัชคิลาน หมากพลูปูนยา หามาใส่เชี่ยนกลางคืนตื่นพลัน ฉันแก้อาเจียน หาวเรอฉะเอ่อเหียน อาเจียนปากหวาน”* หรือ *“เจ้าเร่งจัดแจงประดับตกแต่ง ใส่หมากพลูพลัน ที่ชาผ้าผ่อน น้ำร้อนน้ำฉัน จัดแจงแต่งพลัน ให้ทันปรารถนา”* เป็นต้น การจัดเตรียมอาหารถวายแล้วคอยรับใช้ตลอดเวลาที่ฉันดังข้อความว่า *“ประเคนสำรับทันใจ นั่งอยู่แต่ใกล้ อย่าได้เมินหมินผินหลัง”* และ *“สิ่งใดต้องใช้ประสงค์ หามาใส่ลง จำนงในจงพอครอง”* แม้เวลาพักผ่อนหลับนอนก็ยังต้องคอยปรนนิบัติรับใช้...เสมอดังที่ว่า *“แล้วนวดบาทา นวดแข้งนวดขา ให้ท่านสบาย ปักศอกตรงลง ฝ่าตีนขวาซ้าย แกะลมทั้งหลาย คลายแน่นในทรวง”* เป็นต้น

๑๐.๖ **สอนให้ระมัดระวังเรื่องความสะอาด**ทั้งในเรื่องการจัดเตรียมหาอาหาร การเก็บล้างถ้วยชาม การทำความสะอาดวัดวาอาราม ดังตัวอย่างเนื้อความต่อไปนี้ *“ห้ามปรามเมื่อแต่งจังหัน อย่าพูดจากัน ประคิ่นวินชาวาที อย่าทำสกปรกไม่ดี แมลงวันแมลงหวี่ ถ้วนถี่จงดูไข่ขาง จานโอถ้วยโถชามล้าง หนอนในไข่ขาง เก็บล้างให้หมดจดดี”* และ *“ตัวน้ำว่ายคล่ำลอยล่องผงไผ่ใบตอง จงตรอง(กรอง)ให้หมดสดใส”*

๑๐.๗ สอนเรื่องกิริยามารยาทในการกินอยู่ เช่น *“แบ่งปันกันกินตามได้ มากน้อยเท่าใด เฉลี่ยเรี่ยรายให้เสมอ กินอยู่อย่าทำเผอเรอ เรี่ยรายปรายเปรอะ กระจุกกระจุยฟุยฟาย”* นอกจากนั้นยังสอนให้รู้จักกินรู้จักเก็บ รู้จักให้ทานดังข้อความที่ว่า *“สิ่งใดจะไว้ได้นาน อย่าต้องจะพาน ปู้ยี่ปู้ยำป่าเป สิ่งใดเห็นไม่เป็นเก ชวนกันทิ้งเถ กินเสียอย่าไว้ให้นาน สิ่งใดเห็นไม่เป็นการจงให้เป็นทาน แก่สัตว์เดรัจฉานเถิดหนา กินแล้วประคิ่นวินชา ปกปักรักษา อย่างให้แมวหมาราวี”*

๑๐.๘ **สอนเรื่องจริยธรรมในการครองชีพ**ไม่ว่าจะทำอาชีพใดต้องใส่ใจเรียนรู้และมีคุณธรรมดังตัวอย่างที่กล่าวมีอาชีพหมอดู หมอยา พ่อค้า ช่างทอง และอาชีพเสมียน ดังตัวอย่าง จริยธรรมของหมอยาท่านว่า *“แม้นเป็นหมอยา สร้างสมตำมรา จงหาครบครัน จงรู้แก้ไขทุกสิ่งทุกพรรค์ รักษาโรคนั้น หายด้วยฝีมือ รักษาที่ไหน ชนะซาญชัย ให้เขาเลื่องลือ ว่าหมอคนนี้ เป็นที่นับถือ รอดด้วยฝีมือ เพื่อนแล้วหลายคน เป็นหมอชั่วช้า เที่ยวขอรักษา เขาทุกแห่งหน ลงเอาขวัญเขา ล่อเอาสินบน วางยาแต่ละหน เรียกเอาค่ายา อย่าลวงอย่าล่อ อย่าทำเป็นหมอโกหกมายา ทำให้เป็นบุญ เป็นคุณอาตมา อย่าให้นินทา นับว่าตัวพาล”*

อนึ่งในส่วนที่กล่าวสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย บิดามารดา ครูอาจารย์ ตรงกับที่กล่าวไว้ในข้อ ๑๐ ประถม ก กา (๒) จึงไม่กล่าวซ้ำอีก

๑๐.๙ **สอนเรื่องการไหว้พระสวดมนต์**ทั้งก่อนนอนและในตอนเช้า มีผลมากมาย ดังที่ว่า *"ภาวนานี้เป็นบุญ มีพระคุณล้ำแดนไตร ตริตรึกนึกไว้ได้ แคล้วคลาดภัยโทษโทษา จักมีทั้งสมบัติ อายุวัฒนะปัญญา ความสุขทุกเวลา โรคโรคาดับสูญไป"* และ *"ตริตรึกนึกครองธรรม์ ร่ำเรียนได้นั้น ไม่ฟั่นไม่เฟือนเบือนไป"*

บทบาทและหน้าที่

๑. เป็นแบบฝึกหัดให้ฝึกฝนอ่านหนังสือไทยเป็นหลัก

๒. ชักจูงให้เห็นความสำคัญของการหมั่นศึกษาหาความรู้

๓. สอนให้ตระหนักถึงหน้าที่ โดยเฉพาะหน้าที่ของศิษย์ที่พึงมีต่อครู

๔. อบรมด้านคุณธรรม จริยธรรม และกิริยามารยาท

ประถมกกา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๕

ที่มาและลักษณะ

แบบเรียนฉบับนี้สถาบันทักษิณคดีศึกษา ให้ชื่อว่า **ประถมกกาและคำสอน** เลขหมู่ อ. ๑๘๐.๐๓๗ สถาบันทักษิณคดีศึกษา ได้รับเมื่อวันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๒๖ ไม่ปรากฏที่มา เป็นหนังสือบุดขาวสภาพชำรุด แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกาพย์ ได้แก่กาพย์ยานี ๑๑ กาพย์สุรางคนางค์ ๒๘ และกาพย์ฉบัง ๑๖

จุดมุ่งหมายในการคัดลอก

เพื่อใช้เป็นแบบเรียนภาษาไทยสำหรับให้ผู้เรียนซึ่งเป็นเด็กวัดหรือสามเณรฝึกหัดอ่านเขียนจนคล่อง และเพื่อใช้อบรมบ่มนิสัยในเรื่องหน้าที่ คุณธรรม จริยธรรม และมารยาทบางประการ

เนื้อหาสาระ

ประถม กกา หัดอ่านคำกาพย์ ฉบับ ๕ นี้คัดลอกเนื้อความมาจากแบบเรียนหลวง **ประถม ก กา หัดอ่าน** การคัดลอกเลือกคัดลอกเพียงบางตอน ตอนต้นว่าด้วยแม่กกา แม่กน แม่กบ แม่กก แม่กง แม่กด แม่กม จนถึงแม่เกย แล้วไปเริ่มต้นใหม่ในบทสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย ครูอาจารย์ และบิดามารดา จนจบเนื้อความตอนนี้ การคัดลอกมีการปรับเปลี่ยนถ้อยคำค่อนข้างมาก เปลี่ยนข้อความบางส่วน แต่ยังคงเนื้อความเดิม ส่วนท้ายของแบบเรียนมีการแต่งเพิ่มเติมสองส่วน ส่วน

หนึ่งจำนวน ๒๓ บท เป็นบทสอนให้รักษาชื่อเสียงวงศ์ตระกูลด้วยการศึกษาหาความรู้ เน้นให้เห็นความสำคัญของวิชาทั้งด้วยการอธิบายให้รายละเอียด ยกตัวอย่างเปรียบเทียบให้เห็นจริง ดังตัวอย่างว่า *"ถ้าสูเกียจคร้าน ความคิดความอ่านสิ่งใดบ่มี แม้นเพื่อนพวกสู เขานั้นมั่งมี ใช่สูจะมีสิ่งสินเทียมทัน แม้นมีเงินทอง ข้าไทเนืองนอง พ่อแม่แบ่งปัน ให้ไว้เท่าใด จักสาบสูญพลันเพราะตัวเองนั้น บ่มีวิชา"* และ *"แม้ด้อยปัญญา มีความเพียรกล้า ทรัพย์นั้นจึงคง เดชะความรู้จักมาเพิ่มลง ทำให้ไว้คง เพราะวิชาการ" หรือ " ถ้าความรู้มี ชูรูปชูศรี เป็นที่ยำเกรง เงินทองของแก้ว เกิดด้วยบุญเอง มีคนยำเกรง เพราะความรู้มี"* ทั้งยังสอนวิธีการเรียนรู้ด้วยว่านอกจากจะมีใจรัก มีความเพียรกล้าแล้วยังต้อง *"ที่ไหนมิแจ้ง คิดข้อไถ่ถาม ไต่ต้นค้นความ จึงรู้หลักแหลม"* มีข้อความว่าจบแล้วแต่เท่านี้ ข้อความเพิ่มเติมส่วนที่สองมีเพียง ๙ บท บทสุดท้ายขาดหายไป ๒ วรรค เนื้อหาเป็นเรื่องเดิม คือ การศึกษาหาความรู้ที่ว่า *"เมื่อน้อยนั้นหนา ให้เรียนวิชาอย่าได้ใหลหลง ตั้งใจจงมั่น เรียนธรรมพระสงฆ์ อย่าให้ใหลหลง อักษรบทกลอน"* และ *"เติบใหญ่ขึ้นมา รูปทรงโสภา เนื้อหนังลำเภา จึงหาเงินทอง ตามใจแห่งเขา หาทรัพย์นั้นเล่า ต่อใหญ่ขึ้นมา"* นอกจากนั้นยังสอนเรื่องอื่น ๆ เช่น สอนศีลข้อเว้นจากการลักทรัพย์ สอนให้เลี้ยงพ่อแม่ปู่ย่าตายาย ครูอาจารย์ และตักบาตรทำบุญเป็นต้น

บทบาทและหน้าที่

1. เป็นแบบฝึกหัดอ่านเขียน
2. ทำหน้าที่สื่อสารคำสอนด้านคุณธรรม จริยธรรม มารยาท
3. ทำหน้าที่ กระตุ้นให้ร่ำเรียนเขียนอ่าน ทำงานในภาระหน้าที่และมุ่งทำความดี สืบสานศาสนา

ประถมกกา หัดอ่าน : ฉบับ สทษ. ๖

ที่มาและลักษณะ

แบบเรียนฉบับนี้สถาบันทักษิณคดีศึกษา ให้ชื่อว่า **ประถมมาลา ประถมกกา สุภาษิตฮักยี้ และโคลงโลกนิติ ฉบับปักษ์ใต้ (แปลง)** เลขหมู่ อ.๑๘๑.๐๑๗ ไม่ปรากฏที่มาและปีที่ลงทะเบียน ผู้รับผิดชอบโครงการ นายคลื่น มณีโชค สถาบันทักษิณคดีศึกษามหาวิทยาลัยทักษิณ โครงการศึกษาเก็บรวบรวมและทำสำเนาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ปีงบประมาณ ๒๕๔๘ เป็นหนังสือบุดขาว สภาพสมบูรณ์ ผู้คัดลอกกล่าวไว้ตอนท้ายว่า "**ประถมมาลา [ประถม กกา เล่ม ๑ จบเท่านี้ไม่มีฉบับหาฉบับใหม่ให้ได้ก่อนเถิด**ฯ"

จุดมุ่งหมายในการคัดลอก

ให้เป็นแบบเรียนภาษาไทย ให้เด็กวัดหรือสามเณรหัดอ่านเขียนจนคล่อง

เนื้อหาสาระ

เนื้อหาคัดลอกมาจากแบบเรียนหลวงประถม ก กา หัดอ่าน แต่คัดลอกมาเฉพาะข้อความในแม่ ก กา ถึงแม่ เกย ตั้งแต่บทที่ ๑-๑๔๙ ผู้คัดลอกแต่งเพิ่มเติม ๔ บท รวมเป็น ๑๕๓ บท นอกจากแต่งเติมแล้วมีการเปลี่ยนแปลงถ้อยคำบ้าง เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เขียนและสอดรับกับสัมผัสในบทที่แต่งใหม่

บทบาทและหน้าที่

1. เป็นแบบเรียนสำหรับฝึกหัดอ่านหัดเขียนให้คล่อง
2. เป็นเครื่องมือในการอบรมคุณธรรมและจริยธรรม

ประวัติผู้วิจัย

๑. ชื่อ – นามสกุล (ภาษาไทย) : นางสาวสาคร บุญเลิศ

๒. ชื่อ –นามสกุล(ภาษาอังกฤษ) : MISS SAKHORN BOONLERT

๓. ตำแหน่งปัจจุบัน : ผู้ช่วยศาสตราจารย์

๔. ประวัติการศึกษา :

ปริญญาตรีสาขาภาษาไทย สถาบัน วิทยาลัยวิชาการศึกษาสงขลา ปีที่จบ ๒๕๑๖

ปริญญาโทสาขาภาษาและวรรณคดีไทย สถาบัน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปีที่จบ ๒๕๓๔

๕. ผลงานวิจัย :

สาคร บุญเลิศ “ปริจเฉท ๒๘ อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมกลุ่มตำรา แบบเรียนและคัมภีร์” ใน **วรรณกรรมทักษิณ** : **วรรณกรรมปริทัศน์** หน้า ๔๔๙-๔๕๘ กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๔๗.

สาคร บุญเลิศ “ปริจเฉท ๓๐ อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมกลุ่มนิทานประโลมโลกและหัสคดี” ใน **วรรณกรรมทักษิณ** : **วรรณกรรมปริทัศน์** หน้า ๔๗๓-๔๗๙ กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๔๗.

สาคร บุญเลิศ “พิมพาแจ้งชาติ คำกาพย์” ใน **วรรณกรรมทักษิณ** : **วรรณกรรมคัดสรร เล่ม ๓** หน้า ๒๙๕-๔๐๖ กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๒๕๔๘.

สาคร บุญเลิศ “มหาชาติชาดก คำกาพย์ : ฉบับวัดมัชฌิมวาส” ใน **วรรณกรรมทักษิณ** : **วรรณกรรมคัดสรร เล่ม ๙** หน้า ๑-๒๑๓ กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), มหาวิทยาลัยราชภัฏ
สุราษฎร์ธานี, ๒๕๔๘.

สาคร บุญเลิศ “แบบเรียนภาษาไทยคำกาพย์ และแบบเรียนภาษาไทยคำกลอน ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้” ใน **วรรณกรรมทักษิณ** : **วรรณกรรมคัดสรร เล่ม ๑๒** หน้า ๑-๙๑ กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๒๕๔๘.